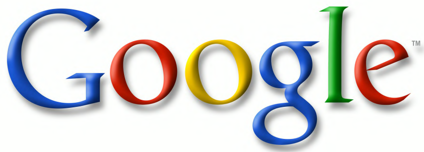
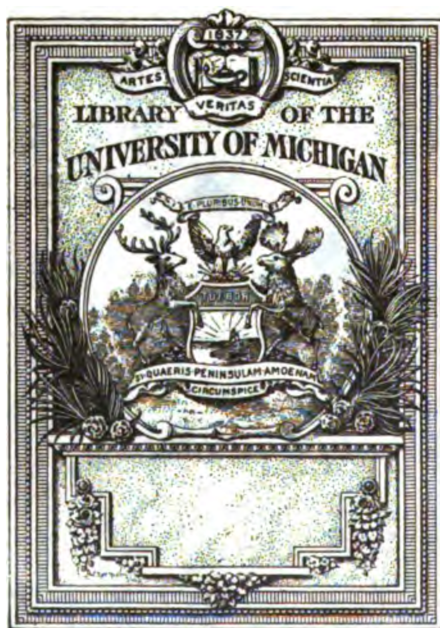

Georg Fr. Offterhaus

Danske Magazin,

indeholdende

Allehaande Smaa-Stykker

og Anmerkninger

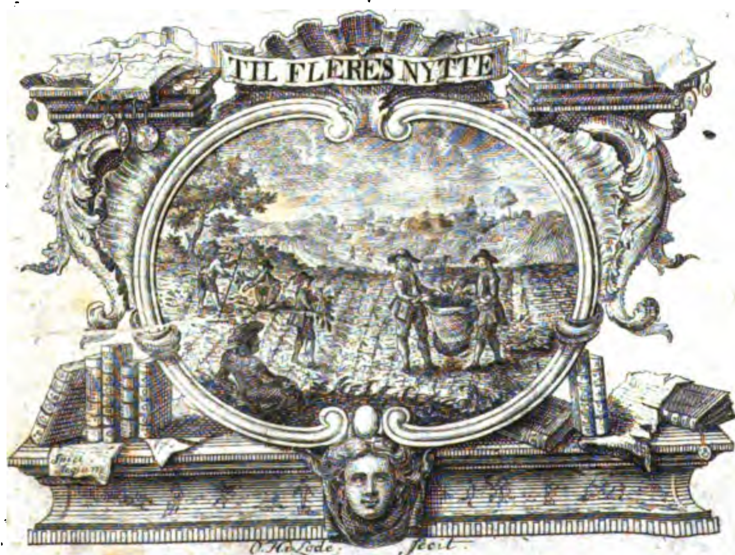
til Historiens og Sprogets Oplysning.

Første Bind.

Udgivet af Et

Til det Danske Sprogs og Histories Forbedring

Samlet Selskab.

Kiøbenhavn,

Trykt hos Christoph Georg Glasing. 1745.

Den

Allerdurchleuchtigste, Stormægtigste

Første og Herre,

HERR

Christian den Siette,

Konge

til Danmark og Norge, de Venders
og Gothers,

Hertug

til Slesvig, Holsten, Stormarn
og Ditmarsken,

Greve

til Oldenborg og Delmenhorst.

Vores Allernaadigste Arve-Konge
og Herre.

Stormægtigste Monark,

Allernaadigste

Arve-Herre og Konge,

et, som **Deres Maiestet** aller-naadigst har behaget fra Aarets Begyndelse at imodtage Stykke-viis af vort ringe Arbeid, som kaldes det Danske Magazin, give vi os nu den allerunderdanigste Frihed ved Aarets Ende at overlevere i et samlet Bind.

Allernaadigste Konge! Det er nogle af Frugterne, der voxe paa det Fredsens Træ, som vort

Danske

Danske Norden under den Allerhøiestes Velsignelse og **Deres Maiestets** allerviseste Regiering beskygges med, at Lærdom og Videnskaber blomstre iblandt os, og Kunsterne stige til den Fuldkommenhed, som ingen Tid tilforn. Men det er den allerringeste Prøve af deslige Frugter, som vi, nogle faa **Deres Kongelige Maiestets** troeste Undersaater og vort Fæderneland elskende Lemmer, have i et samlet Selskab foretaget os ved dette Arbeid at legge for Dagen. Vi have i Fortalen til vort Skrift nogenledes givet vort Øiemerke tilkiende, og vi have langs igienem de udkomne Hefter givet en Forsmag af de fleste Ting, hvormed vi tænke i Gierningen at udføre vor Hensigt. Der er moxen ingen Part af den Danske Historie, som jo i noget kand hielpes af dette lidet Bind; Er det Kirke-Historien, eller Lærdoms og Kunsters Historie, Er det Kongernes og merkværdige Undersaaters Historie, Er det den Danske Adels- eller Mønt-Historie, Er det Klosteres, Kirkers, Byers og Landes Beskrivelse, Er det vort Danske Sprog og Landets Antiqviteter, ja er det vore Danske Love og gamle Rettergangs Maade, da finder enhver af disse overalt noget til Oplysning eller Forbedring.

Vi have, til vort Arbeids indvortes Beskaffenhed, brugt al den Agtsomhed og Forsigtighed, som mueligt, og betient os af de beste Hielpe-Midler og Beviser, vi har vidst, til at styrke Rigtigheden i vore Fortællinger. Vi har ogsaa beflittet os paa at give Verket nogen udvortes Nethed og Anseelse, og ingen Bekostning sparet paa at pryde det med Kober-Stykker af allehaande Alderdoms Levninger: Paa det at vi i dette første Stykke og Prøve-Bind kunde give vore Læsere et kort Begreb saavel om Maaden, vi agte at gaae frem paa, som om de mangfoldige Materier, vi enten i det Danske Magazin eller i andre Skrifter kand komme til at bruge og bringe til Lyset, i fald vort Arbeid finder den Afgang, som det formoder sig, og vort Selskab den Understyttelse, som det ønsker sig.

Allernaadigste Konge! Det er ikke Egen-Ære, som har givet os Pennen i Haanden, men det er en naturlig Kiærlighed til vort Fæderneland og en Skyldighed at tiene det samme i de Ting, som vi have anvendet en god Deel af vor Tid og Flid paa, Ei heller er det Egen-Nytte og Penge-Vinding; thi al den Fordeel, om ellers nogen, som af dette vort Arbeid med Tiden maatte komme, er i vort Selskabs Vedtægter hentænkt alene til Publici og de Efterkommendes

Nytte:

Nytte: Vi skrive ikke for at skrive, ikke for at rose eller laste i Fleng, men alene for at vise Sandheden i vor Historie og Dyden af vort Sprog, for at rette og opfylde, hvad vi finde at være urigtigt og ufuldkommet, og for at oplyse, opvæge og redde de Ting, som tilforn have været mørke, eller skiulte, eller nær ved Undergang. Men i alt dette paastaae vi ingen større Ufeilbarhed, end andre, der have skrevet noget i Historien; Vi tage med Taknemelighed imod alle grundige Rettelser, og holde for, at Publicum og Efterslegten er bedre tient med, at en Feil i Tide bliver rettet, end at den fra Slegt til anden bliver rodfæstet i Historien.

Vel kand vi sige, at vort Arbeid og Foretagende haver i Almindelighed befaldet Mængden af vore Landsmænd: Men, Saa lidet som een kand have Lyst til alle Retter, saa lidet kand og et hvert Stykke i saadane Blandings-Skrifter ventes at behage enhver, da een finder Smag i det, som en anden haver Afsmag for, og tvertimod, det, som hin forkastede, læser denne med Lyst og Begierlighed. Er det os da ikke mueligt at indrette vort Arbeid efter alles Smag, saa haabe vi dog at have lempet det efter de

ret

ret kiennendes, og indrettet det til Nytte for mange; i det vi have meddelet noget af alle Slags, ligesom mange Retter fremsettes paa et offentligt Bord, at enhver deraf kand tage, hvad hannem helst tiener og fornoier. Det er ikke heller nu den Tid at kunde frembringe det, som af alle kand kaldes godt og vigtigt, da det meste er borte, og man ei alene med Moie maae samle det, som er tilbage, men endog tage til takke med Smulerne, hvilke dog ogsaa, i Mangel af bedre, have en umistelig Nytte.

I den Henseende ligne vi vort Foretagende ved en Efterhost, og have taget en Ax=Samling til Merke og Sindbilled for vort Selskab. Men, ligesom de faa Ax og Straa, der efter Indhostningen her og der paa Agrene opsankes, endskiont de vel ere gode og tienlige, dog ingenlunde komme imod den foregaaende store Host, Saa kand heller ikke ventes den yderste Vigtighed af de faa og smaa Historiske Levninger, som saa vel de gode som onde Hostere have efterladet os, vi mene ved det forste Slags vor udodelige Hvitfeld og andre brave Mænd, der for os have ved Trykken frelset en stor Deel af Landets gamle Skrifter og Monumenter, og ved det sidste Slags de ulykkelige Hændelser, der

have

have befordret lige saa mange, om ikke flere, til en beklagelig Undergang.

Allernaadigste Konge! Andre have høstet og borttaget den rige Sæd: Vi samle de faa Ax, som Høsterne have levnet os, vi taale ikke, at de skal blive liggende for ondt Veir og Forraadnelse, vi optage dem til fleres Nytte, til Nytte for os og vore Brødre, til Nytte for vore Landsmænd og Fremmede, til Nytte for denne og den tilkommende Slegt. Vi bære vor Ax-Samling til Deres Majestets hellige Hænder, vi stille den for Deres Majestets Høioplyste Øien, vi kaste den for Deres Majestets Kongelige Trone, som det rette Tilflugts-Sted, hvor man skal hente Beskyttelse, Naade, Glands, Ære, og Understytning for et Arbeid, som trænger til disse høie Fordele, om det ellers skal lykkes og vinde en ønskelig Fremgang.

Store Konge! Antag en liden Gave af velmenende Givere, Tag denne Haandfuld af vort Selskabs første Frugter op med den Mildhed og Kongelige Haand-rekning, som vi allerunderdanigst forsee

os til, Lad disse Levninger være Deres Majestet selv opofrede til Befordring, og Lad denne liden Ax-Samling af Landets Børn finde Naade for Deres Majestets Øien; Der er ingen, som den med større Ret tilkommer, end Deres Majestet, som Landets Fader, og ingen, som den med bedre Lykke kand understytte, end Deres Majestet, som alle nyttige Stiftelsers mægtige Opholder. Det er ikkun af Landets egen Grøde, og en Frembringelse af Deres Majestets egne Rigers gamle og ny Ting. Men, saa meget mere som Deres Majestet elsker sine Rigers Opkomst, og lader sig sit Folkes Anseelse være angelegen, saa meget mere som Deres Majestet i Gierningen forfremmer Lærdom og alle smukke Videnskaber, og stræber at giore sine underliggende Herredømer saa blomstrende og lyksalige i alle Ting, som noget Rige paa Jorden, Saa meget mere fortrøste vi os til, at Deres Majestet vil værdes med Naade at ansee det af os, til Fædernelandets Ære, begyndte

gyndte Selskab, og ikke forsmaae dette lidet Stykke Danske Arbeid, som er den første Prøve fra det samme, og som sigter til at skaffe vore Efterkommere en større Nytte, end den, man for nærværende Tid kand forestille sig.

Den Allerhøieste, fra hvilken alt Godt kommer, velsigne **Kongen** med alt det Gode, som en gudfrygtig, viis, from, fredsomelig, og i alle Maader dydig Regent er værd, og lade sin **Salvede** være sig uophørligen anbefalet til disse Rigers eneste Glæde og bestandige Velstand! Som er den daglige Forbøn, der for **Deres Maiestets** dyrebare Liv og Velfært sendes til Himmelen af

Deres Kongelige Maiestets

Allerunderdanigste Tienere
og tro Undersaatter

Samtlige Lemmer i Selskabet til det Danske Sprogs og Historiens Forbedring.

Sel-

Selskabets Lemmer
ere:

Henrich Henrichsen,

Assessor i Høieste Ret, Secreterer i det Danske Cancellie, Medlem i det Kongl. Videnskabers Societet til London, samt Medlem og Secreterer i det Kiøbenhavnske Videnskabers Selskab.

Terkel Kleve,

Assessor og Justitz-Secreterer i Høieste Ret, og Secreterer i det Danske Cancellie.

Jonas Ramus,

Assessor i Hof-Retten, Selskabets Secreterer.

Frands Thestrup,

Secreterer i det Danske Cancellie.

Jacob Wilhelm von Asperen,

Secreterer i det Danske Cancellie.

Daniel von Bergen,

Secreterer i det Danske Cancellie.

Jacob Langebek,

Selskabets Forstander.

Danske

Danske Magazin,

Indeholdende
Allehaande Smaa-Stykker
Og
Anmerkninger
Til
Historiens og Sprogets
Oplysning.

I. Hefte.

* * *
Imprim.
J. P. ANCHERSEN, D.
* * *

Fortale.

Efter al Anseelse vil Lærdom og Videnskaber i denne Alder spaae sig iblandt os Danske en besønderlig Lykke, og tegner til at opnaae en hoiere Spidse, end nogen Tid tilforn. Man hører med Fornøielse, Societeter at stiftes til de lærde Kunsters Opkomst i vores Norden. Man seer de Hoie saa vel som Nedrige Skoler, efter de allerviseste Indretninger, at blomstre og bære ønskelige Frugter. Man finder en større Mængde, end forhen, iblandt vore Landsmænd, der ligesom kappes den ene med den anden om at blive lærd, der giør sig Umag for at berige vore Boglader med Skrifter, og, forruden de sædvanlige Studeringer, haver fattet Smag

paa adskillige rare og nyttige Videnskaber, som hidindtil i vore Egne ere enten ikke brugte, eller lidet agtede. Ja, hvad mere er, man treffer nu et Antal, som ikke er ringe, af ustuderede Folk, der anvende en god Deel af deres Tid paa Læsning, der vide at tale om een og anden lærd og artig Materie, der samle sig smukke Biblioteker, og giore alt hvad de kand til Boglige Kunsters Befordring. Og det lader til, at vore Efterkommere vil endnu finde flere for sig af saadane, som kand fortiene Navn af Lærdoms Elskere og Forfremmere.

Iblandt de Aarsager, som til dette kand anføres, er uden Tvil denne een med de vigtigste, at vore Tider ere paa den ene Side, ved hoipriselige Exempler og gode Anstalter, mere afholdige, end før, fra unyttig Tids-Fordriv og forfængelige Lystigheder, og paa den anden Side mere frugtbare paa brave Danske Mænd, som, ved den yndige Skrive-Maade i de af dem paa Landets Sprog forfattede Skrifter, legge Landets Born noget for Oinene, som er behageligt, og give dem en Tids-Fordriv imellem Hænderne, som er uskyldig og nyttig, lokkende dem derved til en usædvanlig Læse-Lyst, og indskærpende dennem en Begierlighed efter at vide alt mere og mere.

Men iblandt de Videnskaber, som hos os Danske paa nogen Tid synes at være komne i almindelig Mode,

de,

de, fortiener vel den Danske Historie og Fædernelan-
dets Kundskab at regnes med de fornemeste, ligesom
den og for en ærekiær Dansk, der med Nytte vil tiene
sit Fæderneland, u-imodsigeligen er een af de nyttigste
og nødvendigste. Der findes ikke faa iblandt de Stu-
derende, og snart ikke færre iblandt Ustuderede, som
med en særdeles Flid og en ubeskrivelig Lyst legge sig
paa at kiende deres Fædernelands gamle og ny Til-
stand. Og det er Forundring værdt, med hvad Glæ-
de vore berømmelige Mænds gode Skrifter i den Ma-
terie imodtages, naar de ere ny udkomne, med hvad
Lykke de beholde deres Priis, naar de ældes, og med
hvad Bekostning de opkiøbes, naar de blive gamle.
Kommer der ikkun en Brev-Lap for, eller en gammel
Bog, eller nogen anden Ting af Rarhed, som har Ind-
flod i vore Antiqviteter, og kand give ringeste Lys
i den Danske Historie, da griber den ene om kap med
den anden derefter, og Begierligheden synes underti-
den saa stor, at den neppe er mættelig. Det er roos-
værdigt, at det Danske Folk dog engang begynder at
elske sig selv, og faae Smag paa sit eget. Og det er
den høie Tid, naar de forige Tiders ulykkelige Hæn-
delser har berøvet os saa mange historiske Hielpe-Mid-
ler, at de nærværende Tiders Lyksalighed i vores Nor-
den da forhøier Prisen paa det, som er overblevet.
Man veed nu bedre at skiønne paa det Slags Arbeid,
som sigter til Historiens Forbedring og Sprogets Ud-

dyrkelse. Man har lært at giemme inden Laas og Lukkelse, hvad man tilforn ikke skulde optage paa en Vei. Og visseligen vil den efterkommende Slegt takke dennem i Støvet, som have lagt Tynder til saadan Ild, og ved deres ypperlige Pund og Pen hiulpet at opvække hos Landets Børn saa fornøden en Agtsomhed og en saa priselig Begierlighed.

For at forøge deres Tal, som ei alene giøre sig en Ære af at opmuntre Lysten, og forbedre den gode Smag hos vore Landsmænd, men holde det ogsaa for en Pligt, at meddele af sit Liggendefæ til menige Mands Forlystelse, til Fædernelandets Ære, til Historiens og Sprogets Ziir, og til smukke Videnskabers Opkomst, da haver et lidet Selskab af gode Venner, som ere Elskere af deres Fædernelaud, og have forsynet sig med et temmeligt Forraad af de Ting, hvorved alle Parter i den Danske Historie merkeligen kand oplyses og forbedres, foretaget sig at udgive et maanedligt Skrift, som skal føre denne Titel: **Danske Magazin, indeholdende allehaande Smaa-Stykker og Anmerkninger til Historiens og Sprogets Oplysning.**

Titelen viser noksom, at vi ikke binde os til nogen vis Orden og Materie, men agte at tage alle Ting i Fleng. Nu indrykke vi gamle Breve, saasom Privile-

vilegier, Fundatzer, Testamenter, Gave-Breve, Skøder, Mageskifter, Qvitantzer, Befalninger, Tings-Vidner, Domme &c. item Inscriptioner, og andre deslige Ting, som ere de rette Kilder og Grundvolde i Historien. Nu atter fremdringe vi udsøgte Vidnesbyrd af Fremedes Skrifter, som her og der kand komme vores Historie til Hielp. Nu vise vi een og anden Feil hos vore saavelsom fremede Skribentere. Nu atter opfylde vi een og anden Mangel hos de samme. Nu opregne vi gamle og rare trykte Bøgers Indhold, og give Kundskab om Manuscripter, som tilforn ikke ved Trykken ere bekiendte. Nu atter meddele vi een og anden Anmerkning i Henseende til vore Antiqviteter, Sprog og Poesie. Nu give vi Efterretning om merkværdige Steder og berømte Personer. Nu atter anføre vi alleslags rare Begivenheder og merkelige Tildragelser. Med faa Ord: Vi søge, ved dette vort Magazins Indrettelse, at bevare alle saa kaldede Flyve-Sedeler eller flygtige Papirer, der ere som Avne for Vinden, men som Ædelstene i Historien, fra al ond Skiebne og Undergang, og at fremføre til Lyset alt hvad Rart, som kommer for Haanden, og kand give nogenslags Oplysning enten i den Danske Kirke-Historie, eller i den verdslige, lærde og naturlige Historie, eller i det Danske Sprog og Verse-Kunsten, eller i den Danske Lovkyndighed og Landets gamle Skikke.

Hvad vi indføre af Brevskaber, Opskrifter, Vers og deslige Smaa-Ting, skal blive noget, som enten aldeles ikke, eller og urigtigen, tilforn er trykt, eller om det end rigtigen tilforn ved Trykken er udkommet, da dog noget, som rart er, og ikkun i faa Hænder, paa det vi ikke skal ansees som de, der kaage den samme Kaal for tidt op igien, og bebyrde Verden med det, som findes i de flestes Bog-Samlinger.

Vi vil beflitte os paa, at levere det meste muelige af Originaler og Hoved-Documenterne selv, og i deres Mangel af de beste Afskrifter, vi kand være saa lykkelige at overkomme, og ikke letteligen, uden at melde derom, lade det komme an paa andres Troværdighed. Og paa det alting hos rette Kiendere skal fortiene des større Tro, og vi ikke beskyldes for nogen utilladelig Skødesløshed eller Urigtighed, have vi holdet for raadeligt, at lade alt det, som gammelt er, nøie beholde den rette gamle Orthographie og Skrive-Maade, ligesom den i Originalerne forefindes. Men, skulle noget Ord eller nogen Tale-Maade i de ældere Skrifter ikke let forstaaes, og derover nødvendigen behøve Forklaring, skal det være os anliggende, samme i en undertegnet Anmerkning, saavidt mueligt, at oplyse.

Vi vil være omhyggelige for, i det vort eget er, at føre en reen og ret Dansk Stil, og ikke gierne blande noget

noget ind af fremede Sprog, med mindre det kand være et Kunst-Ord, eller andet, som overalt er indført, brugeligt, og iblandt alle forstaaeligt. Paa det vi skal ikke begaae samme Feil, som de, der med Flid laste andre for ureen Dansk, og dog selv holde det for Zirligheder, at fylde hver anden Side af deres Skrifter med fremede, ufornødne, ja ofte uforstaaelige Ord.

Det giores vel ikke fornøden, at fremføre noget til Forsvar, hvorfor vi udgive vort Magazin paa det Danske Sprog, da vi ikke kand troe, at nogen Dansksindet skal legge os det samme til Last, men maatte meget mere støde sig over, om vi, som Danske Patrioter, der skrive i et Dansk Land om Danske Ting til Danske Folkes Nytte, ville bruge andet, end det Danske Sprog, der er ligesaa rigt, reent og zirligt, som noget andet i Verden. Dernæst bør vides, at de fleste Stykker, som vi i dette Maaned-Skrift tænke til at indlemme, blive fornemeligen af det Slags, som paa Dansk i Originalerne er forfattet. Desuden er det vel ogsaa den største Deel af vore Landsmænd, som ikke have giort sig det Latinske eller andre fremede Sprog bekiendte, og ingen kand med Billighed negte, at der jo findes lige saa mange curieuse iblandt vore Læg-som Lærde Mænd, der kand have Lyst til at vide noget over det almindelige, og see ind i Hiertet af vor Historie. Endeligen møder os Overflødighed af

Exempler i andre Lande, hvor den ene Lærde stræber at overgaae den anden i at ophøie sit Lands Sprog, ved at forfatte sine beste Skrifter paa sit eget Moderne-Maal. Og os fattes ikke paa anseelige Mænd i vore egne Lande, der, ved at skrive paa Dansk, have givet os et priseligt Eftersyn, og skaffet sig selv et Navn, som lover dem Udødelighed.

Verket bliver her og der beprydet med smukke Figurer af gamle Sigiller, rare Mønter, Vaabener, Gravmæler, Ære-Stytter, og andre forekommende Alderdoms-Levninger, altsammen i Kober stukket. Hvilket formodeligen vil give vort Magazin mere Anseelse, men forvolde vort Selskab des større Bekostning. Ikke des mindre have vi foresat os at giøre Prisen saa taalelig, som mueligt, i det visse Haab, at Mængdens Affettelse til vore Nyt-begierlige Landsmænd skal nogenledes holde os skadesløse.

Af dette Arbeid skal for det første eet Hefte eller fire Ark hver Maaned fra Pressen blive udleveret, og, dersom det finder den Afgang, vi ønske, skal vi være betænkte paa at udgive mere. Naar saa mange Ark fra Trykkeriet ere færdige, som kand udgiøre et maadeligt Bind, vil vi slutte den første Deel af vort Magazin, og forsyne den samme med en ny Titel og et fuldstændigt Register, indrettet paa den beqvemeste Maade til de Brugendes Nytte.

Hvad

Hvad som fornemeligen haver beveget os til, med samlet Magt at legge Haanden paa dette Arbeid, er

(1) Den Pligt, vi, som nidkiære Patrioter, finde os forbundne med, til at tiene vort kiære Fæderneland og see paa dets Hoiagtelse i alle Stykker.

(2) Den Lyst og naturlige Drift, enhver af os finder hos sig til at opsøge de forige Tiders rare Levninger, og at see de samme frelste fra al Slags truende Fordervelse, til Publici Tieneste og det Danske Navns Ære og Udbredelse.

(3) Den Rarhed, der er ved gamle Documenter og Brevskaber. Historiske Skrifter have den Lykke, at, jo ældere de blive, jo rarere, og jo flere hundrede Aar de have paa Bagen, jo mere tage de til i Værdi, saa de til sidst agtes som luter Sibyllinske Blade og Helligdome, der ikke tillades enhver at legge Fingre paa. Af saadane Ting ere der kun faa til overs i vore Tider, og mindre vil der blive til Efterslegten, dersom ikke de samme i tide blive udsøgte af Krogene og ved en Patriotisk Omhu bragte til Lyset. Det var at ønske, at enhver, der eier noget af Alderdomens Overblivelser, vilde holde sig det for en Glæde, at tiene Landet dermed, og ikke enten forkomme dem, eller holde dem tilbage, som skiulte Liggendefæer, sig selv til liden og andre til ingen Gavn og Forlystelse.

(4) Den Nytte og Fordeel, som slige Historiske Samlinger bringe med sig. Der er ikke saa ringe en Stumpe af gamle Papirer, Pergaments-Breve og deslige Ting, som jo har sin sønderlige Nytte, være sig i Historien, Chronologien, Genealogien, Geographien, eller Philologien. Der kand ofte være et eeneste Ord, et Navn, et Aars-Tal, der kommer dennem mægtigen til Hielp, som legge sig efter vort Sprog og den gamle Historie fra Grunden af. Og der er ingen, som har ret Indsigt i smukke Videnskaber, der jo maae tilstaae, at Diplomata, Original-Breve, Opskrifter, Mønter, Sigiller, og deslige, ere Historiens Piller og Zirater, ja de tilforladeligste Kilder, hvoraf Sproget og Historien allerbest kand oplyses og forbedres. Saalænge derfore saadane Ting ere strøede her og der, ofte paa Steder, hvor man mindst skulde vente, og ofte hos dem, der ikke selv forstaae, hvortil de tiene, da kand ingen have den Nytte deraf, som vedburde: Men naar de efterhaanden blive samlede, og i slige offentlige Skrifter indlemmede, da skal det befindes, hvad stor Fordeel og Lettelse deraf vil følge, saa vel til dennem, der for sin egen Lyst samle paa Danske trykte og skrevne Sager, som i sær til dem, der have i Sinde at skrive noget i den Danske Historie; Thi her slippe de i en Hast uden Umag og med ringe Bekostning til de Ting, som de ellers med megen Møje skulle samle og med stor Bekostning lade udskrive, ja vel maaskee aldrig skulde kunde bekomme. Her skal de finde meget, som de ikke

hav-

havde vidst eller ventet at være til, og som de forgieves paa andre Steder skulle søge. Hvad de fremede Skribenteres Vidnesbyrd og Efterretninger om rare Danske Bøger angaaer, som vi agte at give Sted i dette vort Forraads-Kamer, da skal de og have deres store Nytte. Enhver har ikke eller faaer saa lige alle Bøger at see, mindre at eie, det er derfore godt, at man her kand faae Kundskab om adskillige rare Bøgers Dyd og Indhold, og vide, hvad der er til, i fald man skulde behøve Underretning om een og anden Dansk Materie.

(5) Den slette Skiebne, som Papirer og gamle Brevskaber ere underkastede. Nu fortæres de af Møl og Forraadnelse, nu opsluges de af en uformodelig Vaade-Ild. Nu opofres de med Flid til Ilden enten af ufornuftige eller skødesløse Mennesker. Nu atter gives de Børn at lege med, sønderrives i Urteboden, forbruges i Køkenet, eller udfeies som anden unyttig Huusfylde. Og, om de end bevares fra alle disse farlige Hændelser, saa falde de tidt i Saadanes Hænder, som aldrig lade dem see Lyset, og ofte hverken tiene sig selv eller andre dermed. Ikke at tale om dem, som med frit Forsæt, af Misundelse, Egensindighed, eller anden Aarsag ødelegge gamle Documenter, og giøre ofte, at det som var eneste, er ikke mere til, hvorved mangen gang mistes det, som var umisteligt, og forvoldes et Tab, som er uopretteligt.

(6) Den Mangel og de adskillige Feil, som forekomme her og der i vores Historie. Enhver, som har nogen dybere Grund i Historien, end almindelig, merker nok, at de samme oftest have deres Oprindelse af Savn paa tilforladelige Documenter. Og naar en Feil eller anden Ufuldkommenhed eengang ved Trykken har forhvervet sig Myndighed, bliver den uden Betænkning ofte medtagen af dennem, der siden udskrive den første Forfatter, og giøre hans Arbeid i andre Skikkelser til deres eget. Vi formode visseligen, at vort Magazin endog i dette Fald skal komme vel tilpas, og frembringe de Ting, hvoraf adskillige Feil kand rettes, og een og anden Mangel i Historien opfyldes.

(7) Den Urigtighed og Uagtsomhed, man sporer i de fleste Udskrifter, som giøres af Manuscripter og gamle Brevskaber. Der findes endnu mange smukke Originaler i Biblioteker, Archiver og hos curieuse Folk i Landet. Enhver, som har den Lykke at kand faae saadane Ting til Afskrivning, kand ikke just selv læse den gamle Skrift, som paa mange Steder for Ælde og Afkortninger synes heel ulæselig. Enhver har ikke heller altid Lyst og Leilighed med egen Haand at afskrive alting, og i saadant Tilfælde at forlade sig til andres Tieneste, er aldeles usikkert. Deraf kommer tidt een fordervet Copie efter den anden, som endeligen indføres i trykte Bøger, og foraarsager Urigtighed i Historien,

storien, samt vrange Fortolkninger over Ord, som intet vanskeligt er i, naar de vare ret læste og rigtigen afskrevne. Vi skal i dette Stykke intet efterlade, som kand giøre vort Magazins Indhold nyttig, troværdig og tilforladelig.

(8) De Exempler, vi have for os i berømmelige Mænd og glimrende Societeter, som udi andre Lande have udgivet slige historiske Samlinger. Det almindelige Bifald, som alleslags Uge- og Maaneds-Skrifter har havt, og den mangfoldige Nytte, de har skaffet i den lærde Verden, er noksom bekiendt, og kand ikke andet end give os Mood til at fuldføre vort Forsæt og sette Prøve paa vore nykiære Landsmænds upaatvilelige Begierlighed.

Skulde nogen imod Forhaabning holde dette vort Foretagende af liden eller ingen Nytte, da maae de tillade os, at vi ikke erkiende dennem som rette Elskere af deres Fæderneland, mindre som Ægte-Kiendere af historiske Videnskaber og de sammes Nytte til Fædernelandets Tieneste.

Men til alle gode Danske og retskafne Patrioter, som indsee den Fordeel, der flyder af Historiens inderlige Kundskab, kand vi ikke andet end forsee os alt Godt, haabende, at vort Arbeid saa lidet skal blive

nogen af dennem ubehageligt, som vort Oiemerke skal befindes hos alle at være ustrafeligt.

Maatte det ellers behage nogen, af det rare Forraad, han besidder, at meddele eet eller andet Stykke til dette vort Magazins Vedligeholdelse, og for Resten understytte de gode Hensigter, som vi efterhaanden, om Himlen giver Lykke, have i Sinde at legge for Dagen, da skal vi ingenlunde blive utaknemmelige, ei heller forglemme offentligen at erkiende enhvers Godhed efter Fortieneste. Kiøbenhavn, den 1 Januarii 1745.

I.
Roskilde Stads gamle Seigl.

I dette Seigl forestilles Roskilde Byes gamle Vaaben, som er en Ørn med udstrakte Vinger, hvorunder sees et gammeldags Fod-Stykke, som til en Muur eller et Bolverk, og i Omkredsen læses denne Skrift: Sigillum Civium Roskildensium, ɔ: Roskilde Borgeres Seigl. Naar Roskilde først har faaet dette prægtige Seigl og Vaaben, og ved hvad Anledning, derom kand, saavidt os endnu er bekiendt, aldeles intet vist siges. Det synes ikke urimeligt, at, da denne Stad, efter det ældgamle Leires Ødeleggelse, var i det XI. og XII. Seculo kommen til det høieste i sin Flor og Herlighed, den da ogsaa ved samme Tider har forhvervet sig saa anseeligt et Vaaben, hvorved kunde betegnes, at, saa mægtig som Ørnen er iblandt Fuglene, saa mægtig og forneme har ogsaa Roskilde i sin forige Velmagt været blandt Stæderne i Landet. Dog beroer dette kun paa en løs og uvis Gietning. Men, hvad vi forvist kand melde derom, er, at dette Seigl findes brugt under Documenter i det 13.

og 14. Seculo, og at det Exemplar, som denne Tegning er tagen efter, haves under et Latinsk Pergaments Tingsvidne, som Borgemestere, Raadmænd og menige Borgere i Roskilde 1396. Onsdagen efter S. [illegible] Dag af deres Byting have udgivet, hvorudi de tilstaae, at Velbr. Mand Gyncelinus Gynceekeson af Falkendale (*), som eneste Arving efter Johannes Bærensson af Kalriis, skøder til deres Medborger Jacob Pederson en Gaard i Sr. Olai Sogn udi bemeldte Roskilde. In cuius rei testimonium Sigillum Civitatis nostræ est appensum &c. Hvad vi for Resten kand sige om dette Sigil, saavelsom om endeel af de andre Tegninger, vi efterhaanden agte at indføre, er, at de findes tilforn trykte iblandt de Kober-Stykker, som Resenius har ladet stikke til sit store Atlas: Men, saasom de samme ere særdeles rare, og derforuden ofte ere saa slette og urigtige, at de ingen Ligning have med Originalerne eller Antiquiteten, skal det ikke fortryde nogen, om vi meddele et og andet Stykke deraf paa ny, naar vi kand være saa lykkelige at komme efter gode Originaler.

II.

Om Afdøde Folkes Indseigle, hvorledes dermed fordum er forholdet.

I gamle Dage kom Brevskabers Troværdighed fornemeligen an paa de der under hængende Seigls Rigtighed. Man finder, adskillige betydelige Documenter for Ret og Dom at være kiendte magtesløse, naar Seiglene enten vare borte, eller brudne og beskadede. Naar derfore nogen vidimeret Copie af et offentligt Document blev udstedet, eller Documentet blev fremlagt i Retten til at bevise noget, maatte udtrykkeligen indføres, at det var forsynet med alle sine hængende Indseigle, hele og holdne i alle Maader. Enhver, der vilde gyde sine Brevskaber godt ad, maatte forvare Seiglene lige saa nøie, som Brevene selv. Og, siden Hænders Underskrift fordum ikke var brugelig, laae det enhver saa meget des større Magt paa, at holde sit Signet vel udi Giemme, at det ikke skulde komme i andres Hænder, og blive misbrugt af uvedkommende. Og, naar nogen ved Døden afgik, da habe de nærmeste Paarørende eller Executores Testamenti haft visse Skikke med den Afdødes Signet at i agt tage, enten med at sønderhugge det samme, eller at kaste det i Graven med den Døde, paa det der siden i Eierens Navn ikke skulle blive noget beseiglet dermed. Derpaa haves tydelige Exem-

(*) Denne [illegible]

Exempler af efterfølgende twende Breve, hvoraf det første er udskrevet efter Originalen paa Pergament, det andet efter en gammel Gienpart; hvis Original fordum har været udi Soro Klosters Sacristi.

(1) Om Frue Bodilds Indseigl, som blev kastet i Graven med hende 1477.

Alle Men thette Breff see eller høre lessis, helse wii Morthen Esbernssøn Sognepreſt wti Glimminghe, Jep Haaze Knag, Sognepreſt wti Lodorp, Oluff Esbernssøn Sognepreſt wti Ingelſtorp, Mattis Olufſſøn Sognepreſt wti Bollerop, oc Jep Nielssøn Capellan wti forneffnde Jngelſtorp. Gøre wii witherligt met thette wort obne Breff, at wii nerwerendis waare, oc paa ſaae, then Tiid Welbyrdug Quinne Hoſtru Botild, Agge Troelſſøns Hoſtru, Gud hennis Siel nadhe, bleff jordhit wti forneffnde Jngelſtorpe Kyrke, at henne Hosbonde forneffnde Agge Troelſſøn at han kaſthe hennis Jngzelæ wti Graffwen met henne, ſtrax ſom hwn war nydherſaat i Jordhen. Thet ſaae wii oc flere Dandhe Men oc godhe Quinner, ſom tha neruerendis ware. At ſwa ær wti ſanhet, thet witne wii met wore Jngzelæ hengendis neden fore thetta Breff, ſom ſcreffuet oc gyffuet ær i Bollerop, Anno Domini M.CD.LXX.VII. then Mandag neſt effter helyæ Cors Dag. &c.

(2) Om Frue Bendtes Signet, som blev sønderhugget efter hendes Død &c. 1502.

Alle Mend dette Breff ſee eller høre læſe, helſe wi Søſter Johanne Marſuinsdaatter, Prioriſſe udi wor Frue Cloſter i Roſkilde, och alt Conuent i ſammeſted, Hans Olſen, perpetuus Vicarius i Roſkilde, Anders Matſen, Sognepreſt til wor Frue Kircke, Hans Pouelſen Byfoget, Niels Bentſen Raadmand i ſammeſted. Giøre wi vitterligt for alle, med dette wort obne Breff, at oſs er fuldkommelig vitterligt i Sandhed, at Welbyrdig Quinde Fru Beinthe Per Hiwls Efftterleffuerſke, Gud hendis Siel Naade, døde i Roſkilde i hendis Gaard, ſom nu var anden Dag Jwlle eet Aar, och war Jwle-

dag da om een Fredag, og anden Dag Jwle war om een Løgerdag, som var Sancte Staffens Dag, och saa bleff hun jordet i wor Frues Closters Kyrcke om Mandagen der nest effter. Och strax der hun var død, tog ieg forskreffne Hans Olsen hendis Inzegle, och hug det sønder, fordi ieg var een af dennem, hun befalede sit Testamente, och bleff der intet beseyllt med hendis Indzegle, siden hun var død. Och war hun wiis och wittig til hendis Dødts Time, och fick alle sine Sacramenta. At saa er os witterligt, det vidner ieg forskreffne Søster Johanne Marsvinsdaatter, och mit Convent, med vor Convents Indzegle, och vi forskreffne med voris Indzegle, tryckte neden for dette Breff. Datum Roschildis, in die Sancti Bonifacii Episcopi & Martyris, Anno Domini Millesimo Qvingentesimo secundo.

III.

Om Snubbe-Kors imellem Kiøbenhavn og Roskilde.

Naar man drager fra Kiøbenhavn til Roskilde, og kommer forbi Roskilde-Kro, seer man strax hos Veien paa en liden Høi en opmuret Steen-Støtte, hvorpaa staaer opreist paa den Side til Veien et af Steen udhugget Crucifix eller Christi Billede paa Korset. Man anseer det samme som en Levning af Pavedomet, og kand henføre dets Ælde til det 13de Seculum. Til dets Vedligeholdelse skal fra de ældgamle Tider være henlagte twende Bonder-Gaarde, hvilket, saavelsom endeel overtroeske Fortællinger, skal være Aarsag, at det endog til denne Dag er blevet ved Magt. Og seer man af det Aarstal 1715. som staaer neden under paa Fod-Stykket, at det i samme Aar er fornyet og forbedret, efterat det tilforn af Ælde skal have været næsten forfaldet. Dette Crucifix haver givet endeel Reisende af fremed Religion Anledning at tænke, at Billed-Dyrkelsen endnu holdtes i Ære hos os Lutherske. Saadane Tanker spores man hos Forfatteren til den Franske Beskrivelse over den Engelske Gesandts Vernons Reise udi Danmark (a). Samme Auctor maatte des snarere falde til at troe saadant, siden nogen falskeligen havde indbildet hannem, at, naar vore Landsmænd

(a) Relation d'un Voyage en Danemarc &c. à Roterdam 1707. 8. p. 107.

mænd reiste forbi dette Crucifix, faldt de paa Knæ derfor, og giorde deres Bøn. Det er troeligt nok, at den Skik haver været brugelig i de Catholske Tider, og maaskee en Tid lang efter Reformationen: Men, at Overtro har været saa stærk indtil vore Tider, er neppe venteligt. Dette Steen-Billede kaldes Snubbe-Kors, og menes at have sit Navn af en fornemme Adelsmand Eskil Hemmingsøn Snubbe, som førde i sit Vaaben to hvide bugtede Orme i blaat Feld (b), hvis Farfader var Oluf Glug, og Farmoder Gytha, som var Erkebiskop Absolons Sydskendebarn og en Sønne-Dotter af den berømte Hr. Skialm Hvide, hvoraf man kand giette sig til, at bemeldte Eskil Snubbe haver levet i det 13de Seculo omtrent 1250. Man fortæller, at hans Frue, da hun engang var frugtsomelig, skal paa sin Reise være kommen i Barns-Nød, og just paa dette Sted bleven lykkeligen forløst, hvorudover Manden til et Taknemmeligheds Tegn imod Gud skal have ladet denne Afmindelses-Stytte opsette. Nogle kalde dette Crucifix Snuble-Kors (c), andre Sunble-Kaars (d), hvilket er urigtigt, og kand maaskee henregnes til Trykke-Feil. Men, at dets rette Navn er Snubbe-Kors, og at det for 1488. har været til, bevises klarligen af et Original Pergaments-Brev, som er kommet os for Øinene, hvilket, om ikke for andet, saa dog for dette ene, at Snubbe-Kors nævnes derudi, er holdet værdt her at indføre.

Alle Men, som thette Breff see eller høre læses, helser jek Jepp Anderson Radman i Roskilde ewynnelig met wor Herre, oc gør witherligt met thette myt opne Breff, at jek met myn kære Husfruwes Ingerds, oc met myn kære Faders oc myn kære Broders, oc met flere myne Weners Fuldbord oc Samthykke haffuer sold oc affhend, oc met thette myt opne Breff selgher oc affhendher fra myk oc myne Arwinge oc in til welburdige Man Peder Hanssen Borgemester i Helsingøer oc hans rette Arwinge til ewinnelige eye een myn Gard liggendes i mellem Roschild oc Kobmanhauen affsydes vth fra Snubbe-Kors vdi eeth (e), som heder Holme, liggendes i Litle Hæreth i Sengeløse Sogn, som nu i forskreffne Gard boor een myn

(b) Mort. Pedersf. Bisfop Absolons Herkomst fol. D. III. hvor ogsaa Vaabenet af sin Deling og Farver beskrives.
(c) saasom J. L. Wolf Encom. Regni Dan. p. 477. Resen. Atlas MS.
(d) Pontoppid. Theatr. Dan. p. 107.
(e) Fattes et Ord i Originalen.

Bonde, som heder Matis Jeipson, oc giffuer arlig Ars til Landgille halfierde Pund Byg, 4. Høns, een Gaas, eth Lam, vndentaget eth Pund Byg aff forskreffne 3½ Pund, som tilhører myn Swagher i Køpmanhauen Niels Scriffuer, oc ther til so myghet aff sina retzlen arlig Ars, som thet Pund Byg tilsigher, som myne Søsterbørn ær tilfallen effther hennes Dooth, hwes Siel Gud nade, forskreffne Peder Hansen oc hans rette Arwinge til Eyndom, som fore staar nevnt, met all then forskreffne Gards Tilliggelse, som ær Schow, Marc, Ager oc Eng, Fiskewatn, Fegang, Gesterii, Sagefald, oc ehwad thet helzt wære eller neffnes kan, engtet vndentaget, at haffue, nyde oc bruge oc beholde til ewerdelige Eye, som fore staar skreffuet. Oc kendes jek myk ath haffue vpboret Fæ oc fuld Werd for forskreffne Gard aff forskreffne Peder Hansen, so ath myk ther altzthinges wel met nøwes. Oc kennes myk eller myne Arwinge ther engen vdermere Eyedom eller oc tiltale vdi ath haffue i noger hande Made, men thakker forskreffne Peder Hansen for all oc good Betaling, som jek haffuer fanget therfore. Item schede thet oc so, thet Gud forbyude, at forskreffne Gard worder forskreffne Peder Hansson eller hans Arwinge aff wunden met Landz Low, Kirke Low, eller met nogre andre rette gang for myn eller myne Arwinges Wanhemel eller Forsømelse schuld, tha tilplichter jek myk oc tilbinder myk met myne Arwinge at oprætte forskreffne Peder Hanssen oc hans Arwinge all then Schade, som the kunne fa eller haffue ther vppa, oc holde them thet schadesløss, som thet sig bør i alle Made. Til een vdermere oc bethre Forwaring her om, henger jek myt Insigle nethen for thette myt opne Breff met flere gode Mens Insigle, som jek ther til bedet haffuer, som er myn kære Fader Anders Nielsøn Radmand i Køpmanhauen, myn kære Broder Anders Anderssøn, myne kære Swawre Jens Jeipsøn oc Jens Michelsøn Borger i sammested, til Withnesburd hengde fore thette Breff. Giffuet Aar effther Gutz Burd M. CD. LXXXVIII. Elleffue thusend Jugfruwer Dagh.

Ellers

Ellers bevisses tydeligen af dette Brev, at Adelsmænd fordum, som nogle neppe har villet troe, ligesaavel have beklædet Borgerlige Embeder, som andre. Om Peder Hansøn Borgemester i Helsingør, som her nævnes, kand ingen tvile, at han jo har været Adel, siden han kaldes en Velbyrdig Mand. Og hvad Anders Andersøn Raadmand i Kiøbenhavn og hans Sønner Jep Andersøn Raadmand i Roskilde og Anders Andersøn angaaer, da bevise deres Sigiller, at de have været gammel Adel, og ført det samme Vaaben, som Biskop Oluf Mortensøn i Roskilde, Laurids Jensøn af Ramløse, Peder Iversøn af Friho, og andre, nemlig en Ibskal med en Halv-Maane over, hvilken Familie nogle tillegge det Navn Jernskæg, andre Baden. Hvorvidt det sidste er grundet, maae staae ved sit Værd: Men det første er neppe rigtigt, med mindre nogen i Familien har giort Forandring i Vaabenet; thi Jernskægers rette Vaaben skal være en Ibskal uden Halv-Maane i blaat Feld, saaledes har Hr. Peder Jernskæg, som levede 1318. og nogle Roskildske Bispper ført det. Dette sidste Vaaben tillegges ogsaa en anden gammel Familie, kaldet Grime. De andre, som nævnes i det indførte Brev, nemlig Niels Skriver i Kiøbenhavn, Jens Jepsøn, og Jens Michelsøn, Borgere sammesteds, har ikke været af Adel, dog have de alle været Svogre til Jep Andersøn, som var en Adelsmand.

IV.

Claus Bergs Beretning om sin Fæderne-Herkomst.

Iblandt de mange utrykte Efterretninger, som ere gaaene igiennem vore Hænder, erindres neppe nogen af lige Størelse, der indeholder saa mange smukke particulariteter, som denne korte Beretning. Den giver Oplysning i vore Antiquiteter, og røber adskillige Ting, som i den Danske Adels, Lærde og Reformations-Historie hidindtil have været ubekiendte. Originalen, som det synes, skreven med Claus Bergs egen Haand, som 1590. var Decanus Capituli udi Opslo, forvares iblandt Hr. Conferentz-Raad Rostgaards Manuscripter, hvoraf vi med gunstig Tilladelse har erholdet denne Copie. Den er sit Sted værd, og fortiener at læses af enhver, som har Smag paa de angeneme Krydderier i Historien. Den lyder Ord fra Ord saaledes, som følger.

CLAUS

CLAUS BERG. MARGARETA GROTT.

Claus Berg var min Fader-Fader, fød til Lybek, efter min Sl. Faders Beretning vel for et Aar siden, aff Bergorum familia, en Patricius udi Paffvedommet, hvilken Slecht haffde deris Vaaben aff tre Berger, som och deris Naffn lyder, och ginge igiennem en firkanted Bielche, blant huilche den midderste var den høieste baade udi Skioldet och paa Hielmen, dog paa høieste paa Hielmen stod en flyffuendis Fugl. Dette Vaaben er rød paa den høire Side och hvid paa den venstre.

Denne Claus Berg min Fader-Fader aff Ungdom haffde Lyst til allehaande och besynderlig til Udkastning, huilchet der hans Forældre saae, glædde de sig derved, thi udi Paffuedommet meente de, de giorde Gud den største Tieneste, dersom de gaffue deris Børn til denne Konst, som hannem til at øffue sig, huor udi hand bleff saa konstig, at hand offuergik dem alle. Dette rochtedis och udi Dannemarck om ham, huor aff Dronning Kirsten (a), som da holdte Huus udi Odense i Fyen udi Clare Kloster, lod skriffue til Lybek nogle gange effter hannem, dog, effterdi hand brugte det ikke for andre, vilde hand icke begiffue sig derhen. Men omsider skriffuer Høylofflig Dronning Kirsten til ham, at hand vilde tage der nogle Svenne, som kunde med Billed-sniding, och komme til hende, och som en Hoffuet och Hoffuismand undervise dennem, och stiffte hende en Taffle udi Graabrødre Kirche i Fyen i Odense, effterdi hun haffde hørt, at hand var meget konstig derpaa. Effter den Skriffuelse drager hand fra Lybek och til Odense til Dronning Kirsten, och fanger dette Arbeid an, dog hand derpaa intet arbeidede, men holdt Suenne dertil. Och bleff der saadan en Taffle, at dens Lige er icke at finde i ganske Europa, Som Monsterius skriffuer i den Latinske Cosmographia Facie 814. Hand haffde under sig XII. Sven-

(a) Droning Christina, Kong Hanses Gemahl, som i sit Enke-Sæde levede udi Odense, og døde der 1521.

Svenne, som Dronning Kirsten lønnet huer Maanedsdag, och ginge udi Silche-Klæder, paa gammel Viis bunden tilsammen med Silche Baand. Der hand haffde der været nogle Aar, haffde hand udi Sinde at begiffue sig til Lybek igien. Men paa det at hand skulde blive i Odense hos hendes Naade, skenchet hun och forærede hannem en Gaard muuret op aff Grund i Offuergade i Odense, huoraff hand bleff der, och omsider giffte sig med min Fader-Moder **Margaretha Grott** (b).

Denne **Margarete Grott** var fød til Reinsborg aff de **Grotter**, som føre endnu et Vaaben giort aff tvende hugne Stubber, de II. inden udi Skioldet, och offuen paa Hielmen mellem to Ørne-Vinger, denne Slecht er kommen aff Dittmarschen. Hendes Fader hede **Evert Grot**, effter huilken ieg haffde en Broder kaldet effter. Det samme Naffn haffue endnu baade mine Søster-Sønner, och kaldis effter min Faders Moders Fader **Evert**, den ene **Evert Jensen** M. Jensis (c) Søn, den anden **Evert Rasmusen** Proustens Søn i Thønsberg (d).

Disse tvende Echtefolch **Claus Berg** Eldere och **Margreta Grot** auflede en Søn, som kaldis **Frantz Berg**, huilchen var fød i Odense i Fyen (e), och Dronning Kirstin sielff bar til Christendom och kallede hannem **Frantz** effter den Franciscaner Orden. Hun holt ham til Skole i Odense, och dereffter til Studium

(b) Uden Tvil har hun været af Dronning Christines Hof, thi der havde ellers ikke let været noget Tydsk Fruentimer i Odense at finde.

(c) M. Jens Nielsøn (Johannes Nicolai) var Bisköp i Opslo efter M. Frantz Berg, hvis Adjunctus han fra 1580. i Embedet havde været, og hvis Dotter Magdalena Berg han havde til ægte, som døde i Barne-Fødsel efter næsten 20 Aars Egteskab den 12. Febr. 1583. Han har været en lærd og curieux Mand, og en temmelig god Latinsk Pöet, haver og udgivet adskillige Ligprædikener og nogle Latinske Tractater, nævnes dog ikke iblandt vore Danske Auctores af Bartholino og Mollero.

(d) M. Rasmus Hiort (Erasmus Cervinus) Provst i Tønsberg har 1583. 17. Maji skrevet et Latinsk Trøstebrev til sin Svoger M. Jens Nielsøn Biskop i Opslo over hans Hustrues Død, som er trykt tillige med bemeldte Joh. Nicolai Specim: Commentat. Sacrar. Literar. Rostoch. 1583. 4.

(e) Heraf sees, at M. Frantz Berg ikke var en Ripensis, som Resenius kalder hannem i hans Inscript. Hafniens. p. 143. hvilken Feil han dog selv har rettet in Indice Bibliothecæ Resen. under Claus Bergs Navn.

dium i Rostoch, at hun vilde haffue hannem i Kloster. Men der hand nu saa studerede uden lands, kallede Gud hende bort, och hand saa bleff befriet fra Kloster-Tieneste.

Her effter drog hand hiem til Odense, paa hvilken Tid var Doctor Petrus Palladius Skolmester der sammesteds (f), och resigneret och oplod Skolen for min Fader **M. Frantz Berg.** Och gick under ham i Skole M. Nicolaus Palladius, som kronede Høylofflig Ihukommelse nu Sl. med Gud Koning Frederich (g). Paa denne Tid var Bisp i Ribe **Iffver Munch**, och laa til Herbergs hos min Faderfader **Claus Berg.** Nu der min Faderfader fornemmer, at min Sl. Fader var en Lutheranus, bad hand altid Bisp Iffuer Munk, at hand vilde enten raade ham her i fra Lutheri Lærdom, eller see, om hand kunde faae hannem til sig fra Skolen. Langt omsider offuertaler Bisp Iffuer Munk ham, saa han gaff Skolen offuer i Odense, och tiente Bispen udi hans Cantzelie (h), huor hand var paa nogen Tid, och effterdi hand ikke haffde Hoffuet til at være udi Hoffue-Tieniste, och der hand kom udi Visitatz imod Viborg, var Skolemesteren der i Byen død, begieret hand Forloff, at motte komme der til Skolen, huilket da Bispen effterlod (i). Och der hand nu nogen Tid haffde forestaaet denne Skole i Viborg, kom Skriffuelse fra **Prouest Svend i Vestervig** (k) til Viborg om en Læsemester der i Klosteret, huor til Capitelet udvellte hannem, och forsendte hannem til Prouist Svend aff Vestervig for en Læse-

(f) At D. Petrus Palladius, første Evangeliske Bisp i Siæland, har været Rector Scholæ i Odense, finder man ikke let noget andetsteds optegnet.

(g) Friderici II. Kroning forrettedes 1559. i vor Frue Kirke af M. Nicolao Palladio, Biskop i Skaane, D. Jens Skelderup, Biskop i Bergen, og M. Niels Kolding, Hofprædikant.

(h) Herre-Bisperne i de Catholske Tider havde, ligesaa vel som Kongerne, deres Cancellie, forsynet med Cantzeler og Secreterere.

(i) Alle disse Omstændigheder om M. Frands Berg, at han har været Rector Scholæ i Odense og Viborg, tient i Bispens Cancellie i Ribe, været Lector i Vestervig Kloster rc. skal neppe andensteds findes antegnet.

(k) Vestervig Kloster i Ty (ikke i Harsyssel, som Pontopp. Annal. Eccl. Tom. I. p. 346. melder) udi Jylland har fordum været et forneme og ældgammel Herre-Kloster af S. Augustini Orden, hvis Prælat eller Forstander kaldtes **Provst**, da de fleste andre Klostere havde en **Abbed** eller **Prior.**

Læsemester. Denne Tid haffde Prouist Svend, som holdt Kongen aarligen 120. Karle, sin Søster-Daatter hos sig ved Naffn **Karine Laurits-Daatter**, til huilchen **M. Frantz** fich god Vilge, bad om hende, och omsider fich hende til sin Echte-Hustrue hos sin Morbroder Prouist Svend aff Vestervig.

Herfra bleff **M. Frantz** kallet och til Ribe (l), fra Ribe och til Kiøbenhaffn til Nicolai Kirche, huor ieg (Claus Berg) er fød. Udi midlertid imedens hand her var Sogne-Prest, døde Bispen i Opslo, och da bleff hand for ordineret en Bisp aff Høybaarne første Høylofflig Ihukommelse Konning Christian den 3die offuer Opsloe och Hammer Stiffter, huor til hand kom 1548. och leffuede indtil Annum 1591. paa den 2. Novemb. och da saligen hensoff i HErren (m).

Claus Berg Unge (n) M. Frantzes Søn, var fød udi Kiøbenhavn Anno 1546. Blev sendt til Odense Anno 1555. Bleff sendt til Kiøbenhaffn Anno 1565. Drog udi Tydskland Anno 1570. til Rostoch. Derfra til Wittenberg, Leiptzig, Stratsburg, och perlustreret mange andre Steder. Det Aar Kongl. Majst. Salig med Gud Konning Fredrichs Bryllup stod, kom hand til Kiøbenhaffn igien fra Tydskland, der man skreff 1574. Hand gaff sig i Echteschab An. 1575. d. 13. Februarii med Erlig og Velbiurdig Mands Daatter Jens Baggis, **Inger Jensdaatter Bagge** (o), och aufflede med hende 7. Sønner och 5. Døttre, Men hun døde An. 1593. den 7. Maji. Hand giffted sig igien

Anno

(l) Hvad hans Kald da har været i Ribe, om han har været Prest til en Kirke, eller maaskee Lector Theologiæ, findes hverken af Terpager eller andre optegnet.

(m) Saa han var Biskop i 43. Aar, hvilket er et rart Exempel. Resenius i Registeret til hans Catalog. under Claus Berrigs Navn anfører af en gamel Tavle i Opslo, at M. Frantz Bergs Alder var 121. Aar, men han tviler dog selv derom, og regner det til en Irring af Maleren. Og visseligen er det urigtigt; thi af dette her indførte Skrift bevises, at han var født, efter at Dronning Christina 1513. var bleven Enke, og havde forflyttet sit Hof til Odense. Altsaa kunde hans gandske Alder ikke engang beløbe sig til 80. Aar.

(n) Denne Claus Berg den Yngere har forfattet en Vise om Fru Sophia Juels Liv og Levnet, trykt i Kiøbenh. 1585. Resen. Biblioth. p. 309.

(o) Af det Navn **Bagge** har fordum været adskillige adelige Familier af forandeerlige Vaabener, i sær udi Norge.

Anno 1594. den 2. Junii med Erlig och Velbiurdig Mands Dotter Sl. Oluf Teiste til Bieland, ved Naffn Elsebe Teiste (p), och aufflede til sammen 8. Børn. Hand fik Kongl. Majsts. Breff Salig med Gud og Høyloffig Ihukommelse 1578. paa sit Canickedømme i Opslo, huor hand hidindtil haffuer været Cantor, och Anno 1590. aff Hæderlige Capitel bleff udvalt och giort en Decanus Capituli.

V.

Den Danske Rim-Krønike, trykt i Kiøbenhavn hos Gotfrid af Gemen 1495. in 4to. 23. ½ Ark.

Denne Bog fortiener at kaldes et Monument i det Danske Sprog, og det saa meget des mere, siden den, saavidt man veed, er den allerførste Danske Bog, som i Danmark er trykt, og følgeligen een med de allerrareste, ja saa rar, at ikkun faa skal rose sig af at have seet den. Udi Hr. Conferentz-Raad Rostgaards smukke Bog-Samling findes et gandske heelt og godt Exemplar, som har tienet os til denne Efterretnings Meddelelse. Det samme har 1586. tilhørt Frue Anne Jul Erich Lykkes, og 1588. 8. Oct. er det foræret til Jørgen Kaas Emmichsøn af hans Farbroder Niels Kaas til Damsgaard. Vel er denne Rim-Krønike nogle gange paa ny oplagt, saasom til Malmø 1534. (a), og Kiøbenhavn 1533. (b).

1555.

(p) Teiste en ældgamel Norsk adelig Familie, som førde i Vaabenet tre hvide Strømme og en Stork staaende derimellem paa en grøn Bakke, alt i blaat Feld, og paa Hielmen ligeledes en Stork paa en grøn Bakke.

(a) Nogle ville, at der skal være en Edition af Rim-Krøniken trykt til Malmø 1504. Men det er gandske vist en Feil, som har sin Oprindelse af et Exemplar, hvori de tre XXX i det Aarstal MDXXXIIII. have været udslettede, og der skal neppe nogen bevise, at der har været Bogtrykkeri udi Malmø, førend imod 1529. da Oluf Ulrichsøn begyndte sammesteds at trykke nogle af vore første Evangeliske Læreres Skrifter. Ligeledes tviles meget om tre andre Editioner af Rim-Krøniken, som skulle være udkomne i Kiøbenhavn 1501. 1504. og 1541. Den første anføres af Bartholin. de Script. Dan. p. 10. den anden af Terpager de Typogr. Natal. in Dan. p. 6. den tredie af Struvio Biblioth. Hist. p. 721.

(b) Denne Edition af 1533. er, næst den første, den rareste, og findes ingensteds nævnet af Bartholino, Mollero, Sibbern &c. Ei heller i Resenii og Karen Brahes Biblioteker. Man finder et Exemplar deraf paa det Kongelige Bibliotek. Den samme er formeret med Kong Hanses Historie, som den navnkundige Ridder Hr. Erik Krabbe skal være Autor til. Bag udi Bogen læses Kong Friderich den Istes Privilegium derpaa, som

1532.

1555. (c). 1573. og 1613. Men alle disse Oplag ere snart lige saa sielden at see, som Originalen selv, og kand derfor ikke betage den noget af sin Rarhed. Det er at undre over, at ingen i de nyere Tider har paataget sig at oplegge denne Bog, som er saa rar, at den engang paa offentlig Auction har kostet 7. Rixdaler, og er den ældste Danske Bog, man har til den Danske Historie. Hvad dens Auctor angaaer, da giver han ingensteds i Bogen sit Navn til-

 kiende,

1532. er givet Bogtrykkeren Hans Wingaard, hvilket, siden det ikke findes i nogen af de andre Editioner, og det derhos stadfæster det, som meldt er, vi Ord til andet her vil indføre: Wii Frederick met Gudz Naade Danmarcks, Wendis oc Gottis Konning, vduald Konning til Norge, Hertug vdi Slesuig, Holsten, Stormarn oc Ditmarsken, Greffue vdi Oldenborg oc Delmenhorst. Giøre alle witterligt, at thenne Breffuiser Hans Wiingarther Bogetrycker vdi Kiøpmenhaffn haffwer ladit berette for oss, at hand haffwer i achte at wille prentte och trycke then Danske Krønnicke, som nu er tilsett Hygborne Førstis Konning Hanssis wor kiære Broders Krønnicke, oc er befrygtindis, at nogne andre Bogetryckere skulle wille trycke oc prentte samme Krønnicker effter hannum, oc thennom indschicke vdi Riget ther at sielge, oc hand thermet kunde lide Skade oc Forfang, saa hand icke skulde bliffue thennom quit, som hand hafde prenttet. Thi haffue wii aff wor synderlig Gunst oc Nadde vndt oc giffuit, oc nu met thette wort opne Breff vnde oc giffue forscreffne Hans Wiingarther slig Friheder oc Priuilegier, saa at ingen skal trycke, prentte, indføre eller indføre lade her vdi Riget Danmarck vdi try samfelde Aar effter thette wort Breffs Datum regnindis, saadane forneffnde Danske Krønnicker, vden hweff forscreffne Hans Wiingarther lader prentte oc indføre. Saa fræmpt at ther som nogen fordriister seg her emod att giøre, skall ther meth haffwe forbrvth samme Bogher. Giffwit paa wort Slott Kiøbmenhaffn, Torsdagen nest effther Quasi modo geniti Søndag. Aar 2c. M.D.XXXII. wnder wort Signett.

Receptor Her Offue Lunge Ridder.

U-anseet dette Privilegium, er Kroniken dog, tillige med Kong Hanses Historie, eftertrykt udi Malmø 1534. Heraf sees, at Resenius i Fortalen til den Jydske Lov paa tydsk, og de andre, som følge hannem, tage merkeligen Feil, naar de foregive, at den Edition af 1555. er den første, som med Koning Hanses Historie er forøget.

(c) Af denne Kiøbenhavnske Edition 1555. har en Svensk Patriot, som haver meent, at vores Rim-Krønike da først var skreven og udgiven til sin Nations Forhaanelse, taget Anledning at skærpe sin Pen imod de Danske, og 1558. til Stokholm ladet trykke Nogle Stykker af denne Danske Krønike, nemlig fra Kong Waldemar III. til Kong Hans inclusive, og derhos føiet en Giendrivelse paa Svenske Rim, kaldet En liten Crønike och skemtis for the Danske 2c. in 8vo.

kiende, dog kand man let merke, at han haver været en Munk eller Geistlig Mand, deels efterdi han berømmer de Konger, der have giort vel imod de Geistlige, og laster dem, der have beskaaret de sammes Myndighed, deels fordi han med Flid antegner adskillige Munke-Ordeners Opkomst og endeel Klosteres Stiftelse her i Danmark. Der gives vel nogle, som tilskrive den berømte M. Christiern Pedersøn Canik i Lund denne Krønike (d), men med hvad Grund, maae de selv see til. Ellers bliver det nok troeligere, at Forfatteren, efter den almindelige Mening, som Resenius anfører i Fortalen til Erik Krabbes Version af den Jydske Lov, har været en Munk i Sorø-Kloster, og at hans Navn haver været Broder Niels eller Nigels, som han kaldes paa Titelen og i Fortalen til en Plat-tydsk Oversettelse af den Danske Riim-Krønike (e), hvoraf et Exemplar in Manuscripto giemmes paa det Kongelige Bibliotek, helst efterdi han taler om Cistercienser-Ordenens Oprindelse, om Sorø-Klosters Bygning, og nævner, hvilke af Kongerne der i Sorø ligge begravne ꝛc. Bogens Titel er denne:

Hær begynner then Danskæ Krønnickæ well offuerseet oc ræth.

Midt paa Titelbladet staaer et Billede, som forestiller en Konge i Harnisk, med en Kappe paa, havende en Krone paa Hovedet, et Sverd i den høire Haand, og Rigets Æble i den venstre. Neden ved det høire Been sees det gamle Danske Vaaben, som er de 3. Løver i Skioldet med en Krone over (f). Efter Titelen følger et Alphabetisk Register over Kongernes Navne, og derefter denne korte Fortale:

Wilde Gud meg ther tiill Nadhen giffuæ,
Aff Danæ Konninghæ wilde iegh skriffuæ,
Hvath the i fordum mwnne bedriffuæ,
Ther the wore mecktigæ oc wore i Liffuæ.
Ther syer Beda then ærlighe Man,
Thet ær well giort, i hwo thet kan,

Ath

(d) Saasom i Karen Brahes Bibliotek p. 141. og andensteds.

(e) Dette Manuscript, som er in folio, skrevet før 1550. haver denne Titel: Densche Cronick Broder Nigels van Sore, aller Konninge tho Dennemarken Leuen, Handel vnd Kriges dade, van Dan bet vp Karsten den ersten des Namens, inholdende. Dusse Cronica is in der Dietmarschen Slacht vnde Nederlage Koninck Hanses van Denemarken vor Hemmingstede am XVII. Februarii Anno M D. van den Ditmerschern erouert vnnde auerkamen würden. Conf. Jo. Molleri Isagoge ad Hist. Chers. Cimb. P. I. p. 33. 285. Sibbern Biblioth. Hist. p. 29.

(f) Er næsten samme Billede, som det, der findes for i de ældste Editioner af Jydske og Siellandske Lov og andre de Tiders Danske Bøger.

Ath skriffuæ Forælderes Gerningher allæ,
Ere the ondæ, man maa them fly,
Ere the godæ, man maa them thy,
Och engælunde fraa them fallæ.
Thi thet the gamblæ haffue fordum giort,
Thet er the vnghæ effthérligen stort,
Ath the mwæ oc saa gøræ.
Men haffue the giort thet lastéligt ær,
The lade thet ware oc kommedh ey nær,
Slickeh maa ieg wel framføræ.
Then størsthæ Mandom staar her wthi,
Som Danskæ Konningher haffuer giort i Krij,
Aff the som ieg kan fynnæ.
Men ær her noghet forglømt i blandh,
Thet sætther ieg ind tiil theris Handh,
Som bædræ kan draghe tiil mynnæ.

Kroniken begynder med Humble Kong Dans Fader, og ender med Kong Christian den Istes Død, som skede 1481. Hvad Kongerne angaaer, hvis Historie her beskrives, da holder Auctor omtrent samme Orden, som Saxo Grammaticus, hvilken han og har fulgt, saalænge hans Historie varer: Resten haver han af andre Optegnelser og Aar-Bøger tilsat. Det synes ogsaa, at han anfører een og anden Omstændighed, som man ikke letteligen andensteds antreffer. I Kong Sven Tiugskægs Historie beskriver han vidtløftigen det Grændse-Skel, som blev sat imellem Danmark og Sverig, hvorved de tre Nordiske Rigers Konger vare forsamlede, og iblandt andet indfører Kong Sven saaledes talende:

Tha wij hade ther saa skifft oc molth
Med gode Endracht oc Gledæ,
Konningen aff Norgæ mith Bitzel holth,
Och Sweriges Konning i mith Istedæ (g).

Rimene ere efter de Tiders Maade ikke uvesene, og Materien ikke ubehagelig at læse, for de mange artige Lærdome og Ordsprog, han her og der blander ind. Der fattes ikke heller paa rare Ord og Talemaader, som kand være dem til Tieneste, der dyrke og elske det Danske Sprog. Næsten enhver Konges Historie begyndes med et artigt Indfald og Morale, og vil man til Exempel anføre nogle faa Prøver, hvoraf tillige kand sees, at Auctor fornemeligen haver betient sig af 3. Slags Vers.

Om

(g) Istede kaldes nu Sti-Bøjel.

Om Kong Hiarne.

Thet skeer æn mw i Werdhen thith,
Ath en faar Loff oc Priis for lith,
Thi ær thet got rod hwæriæ Mandh
Ath haffue then Meglær hannum wel andh.

Om Jermer Sywerdsson.

Locken hun ær eth vndherlicth Troldh,
Hwn leeger met Folk so mangæ foldh,
Medh Anledhe sorth hwn somme kywss,
Med hwith tha giffuer hwn somme Lywss,
Somme opreyser hwn med en farth,
Och kaster them nedh i gen so snarth.

Om Kong Abel.

Jegh haffuer fornwmmet, at Swegg oc Fals,
J hwor langt thet om gangher,
Thet kommer syn Herre i gen paa Hals
Met Drøwelse, Sorigh och Angher.

Om Kong Waldemar III.

Hwer Muus alt som hwn maa
Roder hwn i fattig Kones Pose,
Men kommer Katten och driffuer henne fra,
Hwn kan ther lidet aff rose.
Hwor Musen oc Katten gøre baade eth,
Ther pleier god Bonde at tabe,
Wden han seer ther til ful bret,
Tha holles han for en Abe.

Historien i Rim-Kroniken haver, saavel som andre, sine Feil: Men iblandt de merkeligste Trykke-Vildelser, som i denne første Edition findes, er denne i Kong Christ. Istes Historie, at han blev hyldet i Sverig tusind fire hundrede Syv og halvfemtesindstyve, hvilken er rettet i de andre Editioner, og der i stedet sat otte og halvtrediesindstyve. Kroniken sluttes med dette Vers:

Hær ær wdtrycth och Wind lagth paa
The Gerningher store och somme smaa,
Som Konghev i Danmark i theris Tiidh
Hwer wed seg haffuer haffth tiil Jidh.
M. firæ hundrede halfæmtæsinnæ tywæ
Paa fæmthæ Aar ieg wil ey lywæ,
Tha wor thenne Krønnicke tryckt aff ny
Wed Godfrid aff Ghemen i Købmanhaffn By.

2. Hefte.

I.

Kong Olufs Droning Margretes Søns Seigl til Rette-Sager.

Det er bekiendt, at vor berømelige Resenius i forige Seculo haver ladet alle de Danske Kongers Sigiller, saa mange han har kundet overkomme, aftegne og i Kober udstikke. De samme findes gierne heftede ved Enden af hans Kronike om Høilovlig i Hukommelse Kong Friderich den Anden. Iblandt disse Seigl findes under No. 22. Eet af Koning Olufs, som var den Danske Dronings Margretes Søn af Kong Hagen udi Norge. Hvorvidt det samme ligner sin Original, overlade vi til andres Dom. Men vi troe neppe, at Kong Oluf nogen Tid i sit Sigil har brugt en Krone af saadan Danelse, som den, der paa bemeldte Sted findes. Vore Tanker ere, at Resenius haver haft et Original-Seigl just af samme Slags, som det vi her fremstille, og at den Tegne-Mester, han har betient sig af, haver taget sig en meer end tilladelig Frihed, og kunstlet Kronen om efter sit eget Hoved, ei betænkende, at enhver Copie, der giøres af noget, som gammelt er, bør indtil den mindste Prik og Streg ligne sin Original, enten den samme synes ret eller ikke.

Det er ingenlunde at tvile paa, at jo Koning Oluf, ligesaa vel som hans Formænd og Efterkommere i Regieringen, haver haft sit store og Majestetiske Seigl, med sine Rigers Vaaben udi, som hans Haandfæstning, Handlinger, Privilegier &c. have været forseiglede med, dog haver ingen af os her til Dags haft den Lykke at see det, men, skulde det herefter forekomme os, skal vi ikke forsømme, til vore curieuse Landsmænds Fornøielse, at bringe det for Dagen.

Men dette Seigl, som vi her meddele, findes, som vi selv have seet, endnu under adskillige gamle Documenter, og er brugt til alle forefaldende Justitz-Forretninger, saasom Herredags-Stevninger, Laase-Breve, Dom-Breve, Skøder, som af Kongens Retter-Ting ere udstædede &c. I Midten sees en Krone med et Kors oven paa, og i Randen læses denne Omskrift: S. (a) Olai dei gracia regis Danorum ad causas. Dette Seigl til Sager, som det paa Dansk kaldedes, var altid i Forvaring hos Rigets Canceler, som i Latinske Brevskaber heder Justitiarius noster eller Regni Justitiarius, og brugtes af hannem, naar han paa sit Embeds vegne skulle i Kongens Navn forseigle noget, som Rettens Behandling vedkom. Det bliver derfore uden al Tvil det samme Seigl, som Hvitfeld kalder Rigens Cancelers Seigl, naar han saaledes skriver (b): Hand [Kong Oluf] haffde altid nogen hans Raad med, huor hand foer frem, og hørde gierne Sager. Udi hans Tid vaar en Rigens Cantzeler, heed Nicolaus Drage (c). Da vaar Rigens Cantzelers Segel en Krone.

Hvad ellers denne vores Tegning angaaer, da er den tagen af et Original-Sigil, i hvidt Vox hængende under et Latinsk Pergaments-Brev, hvorudi Oluf af Guds Naade Danmarks, Norges og Gothers Konge og ret Arving til Sverigs Rige gior vitterligt, at Aar 1386. feria tertia infra octavam nativitatis beatæ virginis [Tisdagen næst for Ottende Dagen efter vor Frue Fødsel] paa sit Retter-Ting i Roskilde, nærværende Hr. Wilhelm Hemmingsøn Canik i Roskilde, Hr. Siger Sacrista, Hr. Jacob Lauridsøn, og Hr. Erik persona altaris S. Kanuti, Prester, Trugils Andersøn og Peder Sigerssøn Lægmænd &c. fremkom Gyncelinus Gyncekeson af Falkendal og skødte til Hr. Jacob Henriksøn Canik i Roskilde og Provst i Østre-Sysel (d) een sin Bonde-Gaard i Ysøve i Litle-Herred &c. Actum & Datum sub sigillo nostro ad causas &c. teste Nicolao Draghæ Justitiario nostro.

II. Kong

(a) Den Bogstav S. i gamle Seigl betyder det Ord Sigillum, og ikke Sancti, som nogle urettelig læse det.

(b) Hvitfeld in fol. Tom. I. p. 573.

(c) Denne Nicolaus Drage førde i sit eget Seigl sin Families adelige Vaaben, som er en rød Drage i gult Feld, og paa Hielmen ligeledes en rød Drage.

(d) Heraf sees, at Sieland ogsaa fordum haver været i Sysseler inddeelt, ligesaavel som Jylland og andre disse Rigers Provintzer.

II.

Kong Olufs Privilegium for Stubbekiøbings Bymænd. 1386.

Een af de merkeligste Konger i vort Fæderne-lands gamle Historie er gandske vist Kong Oluf Droning Margretes Søn, som den der bage de var den sidste paa Sverd-Siden af det ældgamle Norske og Svenske Konge-Blod, og tillige den første iblandt de Danske Konger, som lykkeligen forenede Norges Rige med Danmark. Ikke des mindre finder man om hannem og hans Regierings Forretninger i vore trykte Skrifter saa saare lidet optegnet, at endog de mindste Stykker, man til hans Historie kand opspore, ere i Narbed ved Guld at ligne. I forige Artikel meddelede vi et Seigl af denne høipriselige Konge, og her frembringe vi et Document af hannem, som er et Friheds-Brev, givet Stubbekiøbings Borgere i Falster paa et Leie, liggende paa et Sted kaldet Munkholm. Dette Document er Ord til andet udskrevet efter Originalen paa Pergament, som endnu giemmes i bemeldte Stubbekiøbing, og er saa meget des rarere, som det er eet af de ældste Danske Breve, nogen af vort Selskab erindrer sig at have seet. Vel have vi langt ældere Original-Brevskaber her i Danmark, end dette, men før høibemeldte Kong Olufs Tid bleve næsten alle offentlige Documenter paa Latin udstæddede, og det skulde være en særdeles Raritet, at kunde opvise noget ældere Dansk Document, end af hannem, eller i det høieste af hans Formand og Morfader, Koning Waldemar den Tredie. Hvad Sproget i dette Brev angaaer, da er det vel noget nær saa godt, som man af den Alder kand vente, dog havde det uden Tvil blevet bedre, dersom Brevet ikke havde været opsat eller reenskrevet af en halv Tydsker, som det synes af de her og der indstrøede Germanismis og Tydsk-Danske Ord, saasom: dat, in, Ingeseile, forunrette &c. i steden for: at, i, Indseigle, forurette &c. Seiglet for dette Privilegium er borte, men Brevet selv er heftet til tvende andre samme Byes Privilegier af Erico Pomerano og Christophoro Bavaro. Det lyder saaledes, som følger.

Wi Olaf meth Guzs nathæ Kuning i Danmark oc i Norwe. oc een reth Arving teel Swirikes rike. helse alle men, som thethæ Bref see eller høre. Innerlighe meth guth. Wi kunnæ [ɔ: kundgiøre] the ther teel ære oc swo the ther teel komme skulæ. thet wi hawe unt oc lathet wore keræ Bymen i Stubbekøpingh theræ leighe, swo sum the hawe haft fore fyretiuf winter,

ter, sum thet ligger a Munkholm (c), swo sum man kaller Stubbekopings Leighe. Hware fore forbythæ wi thet noker man, i hwo thet er, dat the foresauthæ Bymen in Stubbekoping i thet forbønomende Læie bothe po Land oc i Strand them af at trenge. swo fremt som the wille hawe wor Hulle oc vor Nathæ. Teel witnes burth tha stetfeste wi met wort inghesaile oc framdeles buthe wi wore thiennere at i ikke lathe wore kere Bimen forvnrette. Datum anno Domini M.CCC.LXXXVI. Scriptum sabbato post assumptionem beate virginis.

III.

Om Laas og Indførsel efter den gamle Rettergangs Maade.

At vi ogsaa skal meddele noget til vore Danske Juristers Fornøielse, have vi fundet for godt at indlemme i vort Magazin et og andet Stykke, som kand give Oplysning i de Danske Love og den i Danmark fordum brugelige Rettergangs Maade. Vi har oven for i dette Heftes første Artikel nævnet det Ord Laase-Brev iblandt de Documenter, som under Rigets Cancelers Indseigl bleve udgivne. Den Omgang, fordum brugtes, naar nogen vilde forfølge noget Gods til Laas, eller vilde dele sig til Indførsel i noget Gods, finder man udførligen i Danmarkes Riges Ret og Dele, som er trykt i Kiøbenhavn 1621. (*) Dog, siden en ældere Efterretning, hvoraf den Materie ydermere kand oplyses, er falden os i Hænderne, hvilken haves paa Academiets Bibliotek i en gammel Papirs-Codex, skreven uden Tvil for Reformations Tiden, vil vi ikke efterlade, til de Lovkyndiges Tieneste, samme Ord fra Ord her at indføre.

Huilken som wil forfylghe noghet Gotz til Loess, han skall først taghe Stadfestelse Breff aff Rigens Canceller paa sinæ Breffue, som han haffuer paa Gotzet, Eyndomsbreffue, Skødhebreffue, eller Laffheffdzbreffue, oc siden IIII. Dombreffue, [qvartum testimonium sit in pergameno] sex Vgher mellom hvert Breff,

(c) En omflødt, dog ubeboet, Holm under Møen, med nogen Krat paa, og fuld af adskillig Slags Fugle-Bildt.

(*) Rigens Ret og Dele er vel allerførst 1621. af høilovlig i Hukommelse Kong Christian den Fierde paa Tryk udgiven, dog har den fra de ældgamle Tider været en brugelig skreven Lov i Danmark, og skal allerede 1244. paa et Danehof til Nyborg af Kong Erik Plogpenning være stadfæstet.

Breff, och ther effther almyndelig Steffning paa et Aar och sex Vgher, Oc sidhen ther effther sex Vghers Steffning, som kalles Offuerhørelse, oc the Breffue skulle alle leesses til Herritzting, som Gotzet liggher, oc beseglęs med Domerens Indsegle til Vitnesbyrd, at the wore lesthe, oc nar the Breffue saa vdgiffne oc forfyldhe ere ved theris Tiidher oc datis, Sidhen giffuer Cancelleren Losæ-Breff paa Saghen. Men kommer noghen oc tagher Genbreff i Saghen, tha skal actor taghe sex Vgher Steffning offuer then, som Genbreff tog, oc sidhen skulle the paa bodhe Sidher mødhe rette sietthe Vghe Dag, som Steffning leessis, med beggis theris Beuisning i then Sagh &c.

Til thenne Dag haffuer thet saa veret, at hwo som deler sit Gotz til Loess, nar som han skal taghe Losebreffuit, tha skal han haffue saa meghet at giffue Righens Canceller, som Gotzet kan renthe i ett Aar, wdhen han wil andraffue, forwdhen Breffue Penninghe &c.

Hwo som wil delæ sig til Indførelsæ i noghet Gotz, han skal først forfylghe thet til Herritzting, som Gotzet ligger i, tre samfeld Ting i Jutland, oc eske sadhan Gotz eller Gield med trenne Lagdage, oc giffue hannom Atwarelse med Tingsteffning, som Gotzet i Were oc Forswar haffuer, oc taghe ther Tings widne paa, at thet saa forfwlt er, oc sendh thet saa til Righens Canceller, tha giffuer han III. Laffdags Breffue XV. Dage, X. Dage, oc V. Dage, oc the skulle leesses paa Tinghet oc beseglęs med Fogdhens Indsegle, oc sendhe them saa til Cancellerensighen, tha giffuer han Strax-Breff, oc sidhen Ridhe-Breff, tilskicker nogher godhe Men at indføre hannom i Gotzet, oc skicke hannom fyllest for Skadhe, Gield, Kost oc Thering. Men tagher nogher Genbreff i Saghen, tha skal then annen taghe sex Vgher Steffning, oc mødhe saa for Cancelleren siette Vghe Dag, som hun leessis, som før er saffth &c.

Item lige saa skal man oc delæ then vd aff, som haffuer faaet Indførelse, eske thet ighen oc taghe ther Tingwitne paa oc saa framdeles med Righens Breffue.

IV.

M. Christiern Pedersen, som var Canik i Lund, hans Levnets Historie.

Iblandt vore Danske Skribentere, som have levet strax for og i Reformations-Tiden, fortiener Mester Christiern Pedersen noget nær at settes paa det første Sted. Han haver været en gandske lærd og overmaade flittig Mand, og kand med Billighed kaldes et Lys for sit Fæderneland. Om han aldrig havde giort andet godt, end at redde vores over Verden berømte Saxonem Grammaticum fra en overhængende Undergang (a), da havde han aleneste derved foræviget sit Navn, og giort sit Fæderneland en Tieneste, der med lige saa stor Misundelse kand ansees af andre Nationer, som den med Taknemelighed af alle Slegter i Danmark bør erkiendes. Men den brave Mand haver ikke ladet det blive ved een Bog alene at forfærdige og give til Lyset. Vil man ikkun eftertælle alle de Skrifter, som man veed, han enten haver skrevet eller til Trykken befordret, da beløber deres Tal sig gandske vist til imod tredive Stykker, som er mere, end hvad man af de Tider kand vente. Det er kun faa Omstændigheder, som Alderdomen haver efterladt os om saa berømelig en Mands Levnets Historie. Alt hvad vi veed om hannem, vil vi her paa eet Sted, til vore Landsmænds Fornøielse, korteligen anføre, formenende, at endeel deraf for de fleste hidindtil haver været ubekiendt.

Han skal, efter Resenii Beretning (b), være født i Svenborg udi Fyen, og, som det synes, henved Aar 1480. (c), dog ikke, som de fleste fornemme Geistlige i Pavedomet, af adelig Familie, hvilket kand bevises af det Seigl, han har brugt, hvorudi intet Adels-Vaaben findes, men ikkun et Bomerke af saadan Figur ✻, som alene er nok til at røbe hans borgerlige Herkomst. I Opvexten havde han Hr. Rasmus Simonsøn Prest og Vicarius i Roskilde til Læremester, af hvis Optegnelser han siden haver samlet sin Forklaring over Peder

(a) See hans fortiente Berømelse derfor hos Stephanium in Prolegom. ad Sax. Grammat. p. 3. seqv.

(b) Resen. Index Biblioth. under Christ. Petræi Navn. Dog kaldes han i J. P. Resenii Luthero Triumphante fol. K. 4. Lundensis, og i Registeret til Erasmi Læti Res Dan. Coldingensis. Saa man maae staae i Tvil, hvilket hans rette Fødsels-Sted haver været.

(c) Han var allerede Canik i Lund 1505. og har da sikkerligen været i det ringeste 25. Aar gammel.

Peder Lolles Ordsprog (d). Om han i sin Ungdom haver gaaet i Skole udi Kolding, eller om han der først haver givet sig til Kloster-Levnet, eller været i anden Forretning, kand forvist ikke siges, imidlertid synes Erasmus Lætus i hans Poetiske Skrift om Danske Sager (e) at have Hensigt til saadant noget. Hvad Tid han først er bleven Canik i Lund, findes ingensteds optegnet: Men at han Aar 1505. allerede haver været i samme Værdighed, bevises af et Pergaments-Brev (f), hvorudi han iblandt dennem, der til Vitterlighed have forseiglet, nævnes med disse Ord: Hederlig oc fornumstig Sven Christiern Pederssøn Canic i Lund &c. Han skal siden, som Lyscander, Bartholinus, Resenius og andre berette, tillige have været Canceler hos Erkebiskop Byrge i Lund (g). Er det saa, da maae det have været i de første Tider, efter at han var bleven Canik; Thi siden haver han meest været paa Reiser og uden Riget. Det er ellers merkeligt, at udi Sanctuario Birgeriano (h), hvor der opregnes saa mange af bemeldte Erkebiskops Venner og Tilhængere, og der iblandt disse tvende, Hr. Oluf Esbiørnssøn, som havde været, og Hr. Adser Pedersøn (*), som da 1518. var hans Canceler, og begge Caniker i Lund, dog ingensteds nævnes M. Christiern Pedersøn, hvilken neppe var bleven glemt, dersom han i Erkebiskopens Hof nogen Tid havde beklædet saa anseelig en Betiening. At han, efter de Tiders Mode, haver studeret paa det Parisiske Academie, og der taget Magister-Graden i Boglige Kunster, er klart nok, eftersom han kaldes Magister Parisiensis og Artium

(d) Præfat. ad Proverb. Petri Lagland. edit. Paris. 1515. it. Resenii Præfat. Eddæ Island. fol. b. 3.

(e) Eras. Læti Rerum Danicar. p. 493.
Hic [sc. Lundis] sua Davidi sors læta est Kellio: & una
Hic CHRISTIERNUS agit noster, qvem proxima ponto
Instituit primis Coldinga laboribus, albo
Vir certè ingenio & celeber virtutibus, ut si
Quisquam alius.

(f) Dette Brev, som er et Skøde af Henning Valkendorf til Johan Oxe paa en Gaard i Ellistrup i Synder-Halland, er af Christiern Pedersen og flere beseiglet, og dateret i Helsingborg Onsdagen efter Treefoldigheds Søndag 1505.

(g) LYSCANDRI Script. Dan. MSS. RESENII Index Biblioth. BARTHOLIN de Script. Dan. p. 28. &c.

(h) Sanctuarium Birgerianum er Erkebiskop Byrges Fundats paa den store Guds-Tieneste med de aarlige Siælemesser, som han 1518. indstiftede at skulde holdes til evig Tid udi Lunde Dom-Kirke. Samme Skrift er gandske vidtløftigt, paa Dansk forfattet, og ingen Tid trykt.

(*) Maaskee Lyscander, som ofte haver seet til med et halvt Øie, har af Adser Pedersen giort Christen Pedersen.

Artium bonarum apud Parisios Magister (i): Men naar han først er reist til Paris, og hvad Aar han der haver taget Graden, er uvist. I det ringeste har det neppe været skeet, forend han blev Canik i Lund (k); thi ellers havde han gandske vist i ovenmeldte Brev af 1505. faaet Titel af Mester, og ikke af Sven. Troligere er det, at hans første Parisiske Reise haver været i de Aar 1511. 1512. 1513. og maaskee noget tilforn; thi af Diurnali Roskildensi (*) kand man sikkert slutte, at han allerede 1511. haver været i Paris. Og udi et Brev, skrevet fra Paris in Martio 1514. til hans store Velynder Biskop Lage Urne i Roskilde (l), melder han, at, medens han først studerede til Paris, fik han i Sinde at udgive Saxo Grammaticus, men, da han med stor Bekostning havde sendt tvende Bud til Danmark, for at forskaffe sig et Exemplar af samme Auctor, og han det ikke kunde bekomme, begav han sig selv hiem, og, saasnart han da ved sine Patroners Hielp havde erholdet det han søgte, drog han igien til Paris, og lod Bogen trykke. Altsaa er denne Reise hiem til Fædernelandet og tilbage igien til Paris uden Tvil foretaget i Aaret 1513., eftersom hans Saxo allerede in Martio 1514. sees at have forladt Pressen. Foruden denne Auctor, har han endnu 1514. og 1515. i Paris ladet trykke adskillige andre saavel Danske som Latinske Bøger, hvoriblandt Vor Frue Tider, En Bog om at høre Messe, Jertegns Postil, Proverbia Petri Laglandici &c. Om han imellem 1515. og 1517. haver været en Reise hiemme i Danmark, vides ikke: Men i sidstbemeldte Aar findes han igien at have opholdt sig i Paris, og da ladet trykke Breviarium Ecclesiæ Lundensis (m). For sin

(i) For i den Edition af Peder Lolles Ordsprog, som han til Paris 1515. in 4to haver udgivet.

(k) Som Mollerus mener Hypomn. ad Alb. Bartholin. p. 192.

(*) Thi udi denne sær rare Bog, som uden Tvil under M. Christ. Pedersens Opsigt er trykt i Paris 1511. in 16mo. læses disse Ord: Finit Diurnale horarum Canonicorum de tempore & de sonis ad usum Roskildensis ecclesie, Parrisiis impressum, juxta correctionem atqve emendationem venerabilis viri Magistri ANDREE FRIIS Cantoris ecclesie Haffhensis, additis quibusdam raris lecturis & orationibus per honorabilem virum Magistrum CRISTIERNUM PETRI Lundensis ecclesie Canonicum, Anno Domini M. CCCCC. XI. die X. mensis Septembris. Skulde ellers M. Christiern Pedersen, som man mener, have forfattet og udgivet det saa kaldede Vocabularium in usum Dacorum, da maae man slutte, at han allerede 1510. haver været i Paris; thi i dette Aar er bemeldte Bog sammesteds første gang trykt in 8vo. Dog nævnes hans Navn ingensteds deri.

(l) Dette Brev findes udi den første Edition af Saxo Grammat. trykt til Paris 1514. og er siden af Stephanio indført i hans Prolegom. til bemeldte Saxo &c.

(m) Denne Bog, som 1517. er trykket til Paris in 8vo, endes med disse Ord: Breviarum Lundense, haud parvo Magistri CHRISTIERNI PETRI Lundensis Ecclesie Cano-

sin Lærdom og Dyds Skyld har han været meget afholden og som en Raadgiver brugt af Kong Christian den anden, har ogsaa været Hans Majestets Historiographus (n), og paa hans Myndighed og Befaling findes at have udgivet Saxonem Grammaticum, og Holger Danskes Historie, og skrevet *S. Sebaldi* Kronike (o), En Historie om Kong Dans Afkom ꝛc. Aar 1523. haver han fulgt denne sin ulyksalige Herre ud af Riget, og stedse været hos ham i hans Landflygtighed (p). Imidlertid, efterat han havde faaet Smag paa Evangelii rene Lærdom, har han skrevet og paa Dansk oversat mange herlige og gudelige Bøger, deriblandt Davids Psalmer og det Ny Testamente, som mesten alle ere trykte til Antverpen i de Aar 1529. og 1531. Han havde tilforn været en grov Papist, og udgivet adskillige onde Bøger, fulde af Overtro, af Fabelske Mirakler, af uchristelige Bønner til Helgene ꝛc. Men i Fortalen til sin Davids Psalter, saavelsom her og der i sine andre Smaa-Skrifter, taler han i en gandske anden Tone, beklager sin forige Blindhed, og kalder de Papistiske Skrifter tilbage, som han for sin Omvendelse havde ladet komme for Lyset. I sær bruger han i Fortalen til en Bog, som han kalder Den rette Vei til Himmeriges Rige, disse Ord: **Jeg holt oc før meget aff samme Bønner i min Forblindelse. Men Gud være benedidet, som mig halp derfra, oc fra anden Vildfarelse, som jeg vaar før udi.** Og i Fortalen til det Ny Testamente, udlader han sig endnu tydeligere, sigende: **Jeg bekender her oc selff min store Vildfarelse, som ieg vaar før vdi, den Tid ieg lod sette de Jertegen oc Fabel i de andre Bøger**

 i Pa-

Canonici ingenio ab infinitis, ut sic loqui licet, mendis, qvibus antehac sqvallebat, erutum atque exemptum. Elaboratum in alma Parrhisiorum academia arte & industria peritissimi chalcographi, Magistri JOANNIS PHILIPPI Germani. Anno publicæ salutis decimo septimo ad sesqvimillesimum. VIII. Calendas Februarii.

(n) Nic. Cragius Hist. Christ. III. p. 369. bevidner dette, og derhos berømer hannem med disse Ord: At vero, sub initium anni (1554.) ex hac ærumnosa vita cœlestem in patriam emigravit Magister CHRISTIERNUS PETRÆUS, Canonicus Lundensis, cujus consiliis ut plurimum utebatur Rex Daniæ CHRISTIANUS ejus nominis secundus, adeo ut rerum a se gestarum scribendarum munus ipsi, ceu viro prudenti & egregie docto, demandarit. Homo certe fuit indefessi laboris & incomparabilis diligentiæ &c.

(o) S. Sebald holdes for at have været en Dansk Printz, som for sit gudelige Levnet er bleven canonizeret, og agtet for Nürnbergernes Patron. Hans Krønike, som M. Christiern Pedersen efter Kong Christians Befaling har forfattet, vides ikke at være trykt, skal derfore ved en anden Leilighed omstændigere blive handlet derom.

(p) Hvitfeld. Tom. 2. p. 1249. Th. Bangii Cœlum Orientis p. 207. Item En skreven Fortegnelse paa de Personer, som vare med Kong Christ. 2. i Landflygtighed.

i Paris (q), som Menniskene haffue opdictet oc drømet, at man skulle leffue, som de Helgene giorde, oc der met fortiene Hiemmerige, oc met deris egne gode Gerninger. Hwilket dog er Løgn oc Vildfarelse; Thi at Christus haffuer all ene giort fyllest for vore Synder, oc fortient os Hiemmeriges Rige met sin Død oc Pine. Thi beder ieg alle, ath I lade samme Jertegen oc Fabel henfare, oc setter ingen Tro eller Loffue til dem. Men bliffuer all eniste stadelige oc fast hoff Gudz egne sande Ord oc Euangelia. Oc lader ingen drage eder fra dem met andre falske Lerdomme. Gud vere benedidet til euig Tid, som drog mig aff min Vildfarelse aff sin Miskundhed, oc vnte mig sin Naade til at lære oc forstaa sine Ord oc Euangelia bedre, end ieg giorde førre i min Blindhed.

Foruden det, at han haver været en god Theologus og Historicus, har han og besiddet en sonderlig Erfarenhed i Medicinen; thi, efter sin Hiemkomst til Fædernelandet, som uden Tvil er skeet ved samme Tid, da hans Herre Kong Christian den Anden blev fort til Danmark nemlig 1532., haver han 1533. til Malmø ladet trykke en Dansk Lægebog, og 1534. sammesteds en Bog om Urtevand. I Grevens Feide har han, som Hvitfeld vidner (r), været Jørgen Mynters ahden Haand og Secreterer. Hvoraf man maae slutte, at han haver været en ivrig Tilhænger af sin gamle Herres Kong Christian den Andens Parti. Og det har uden Tvil været Aarsagen, hvorfore man ikke finder hannem, saa nidkiær en Lutheran som han end viser sig i sine Skrifter, at have været brugt i Reformations-Tiden iblandt de andre GUds udvalde Redskab. Man finder heller ingen Bøger af hannem at være udgivne efter 1534. Dog kand det ikke feile, at saa arbeidsom en Mand, som han i al sin Tid havde været, jo ogsaa haver taget sig noget for paa sin Alderdom, og forfærdiget eet eller andet Skrift, som efter hans Død har haft samme Skiebne, som mange andre, at undergaae og forkommes. Saavidt man ellers af hans Skrifter kand spore, har han været en god Patriot, elsket sit Fædernelands, ikke sparet sine Landsmænds Feil, og i sær beflittet sig paa at dyrke det Danske Sprog. I den henseende giver han ofte i sine Skrifter at forstaae, at vi ligesaa vel kand læse GUds Ord og nyttige Bøger paa vort eget Tun-

(q) Nemlig Vor Frue Tider, og en Bog, hvori læres at høre Messe, trykt i Paris 1514. Jertegns Postil. ibid. 1515. &c.

(r) Hvitfeld. in fol. Tom. 2. p. 1548.

Tungemaal, som paa Latin eller andre Sprog, han hegler de vanvittige Munke igiennem, som hverken forstode ret Latin eller ret Dansk, og laster dennem, som giøre slette Oversettelser af andre i det Danske Sprog. Saaledes siger han i Fortalen til sit Ny Testamente, at han nu paa ny haver udsat det paa ret Dansk, at den menige Almue maae desbedre forstaae det, haabende, at alle skulle vel forstaae denne Dansk; thi mange kerde før, at de kunde ikke forstaae Dansken i det Testamente, som først var sat i Lipsk (s). Og i Slutningen af sin Davids Psalter taler han om det samme, med disse Ord: Huo som vil noget vdsette aff Latine, Hebraiske eller Gredske, han skal det saa vdsette, ath alle andre, som ere aff det Tungemaal, kunde det vel forstaa. Ellers vaar det bedre, ath han lod det betemme; Thi at de, som dem læse og kunde icke forstaa dem, de fonge Lede deraff til GUdz Ord, oc kedis siden ved at at læse dem, og sige: Huad skulle vi giøre med disse Bøger, vi forstaa dem icke, det er Flensborgis Danske [thi man taler der Danske og Tydske tilhobe]. Disse Ord haver jeg hørt af mange, de sige oc saa almindelige i Danmark, som alle vel selffue vede. Tager fordi dette føye Arbeyde til Tacke, til Gud vil vnde mig Naade til at vdsette mere paa Danske ꝛc.

Hvor denne berømelige Mand er bleven af til sidst, er en Sag, som endnu ikke aldeles er afgiort. Hvitfeld og de, som hannem følge, berette, at han døde 1554. hos een hans Frende i Helsinge, og er der begraven (t), og det, som Cragius vil, i Begyndelsen af Aaret (u). Heraf synes at kunde sluttes, at han haver henlevet sin sidste Tid, som en Privat Person. Dermod ere der andre, som foregive, at han i de sidste fiorten Aar haver været den første Evangeliske Prest i Kirke-Helsinge ved Slagelse, og er der ved Døden afgangen ovenmeldte Aar 1554. Hvilket skal kunde bevises af en Fortegnelse paa Presterne i samme Kald, som endnu ved Stedet findes (v).

(s) Derved mener han den Oversettelse af det Ny Testamente, som Borgemester Hans Michelsen af Malmø havde giort, og som er trykt til Leipzig 1524. in 8.

(t) Hvitf. in fol. Tom. 2. p. 1548. Resenii Index Biblioth. etc. Hvad for et Helsinge Hvitfeld og de andre mene, er ubevidst; thi der ere flere end eet Sted i Siæland af dette Navn. Ellers maae man her merke, at Mollerus Hypomn. ad Alb. Barthol. p. 192. giør dette Hvitfelds Helsinge til Helsingør, hvilken Feil er eftersulgt i Kar. Brahes Biblioth. p. 165.

(u) Nic. Cragii Hist. Christ. III. p. 369.

(v) Olivarii Vita Pauli Eliæ p. 93.

Men, hvorvidt denne Beretning er grundet, og om det just er den samme Christiern Pedersen, som havde været Canik i Lund, maae henhvile til nærmere Oplysning. Dog bliver nok Hvitfelds og Cragii Mening den retteste, siden den stadfæstes af en anden gammel Skribent, nemlig **M. Mogens Madsøn** Bisp i Skaane, som i sit Skrift om de Danske Konger beretter, at **M. Christiern Pedersen** døde 1554. den 16. Januarii i den Landsby Helsinge udi Siæland, som tilforn havde været Canik i Lund, men til sidst ikkun Vicarius &c. (x). Om han nogen Tid, efter sin Omvendelse fra Pavedomet, haver været udi Ægtestand, er os ubekiendt. Vist er det, at han i sine Skrifter priser Ægteskab, endog for den Geistlige Stand, han haver ogsaa skrevet en Bog om Ægteskab og Børn at opføde: Men deraf følger ikke, at han selv har været gift. Over alt bør ingen falde paa de Tanker, at han har været den Christiern Pedersen, (helst Navnet er et af de almindeligste her i Landene,) hvis Hustrue Anne, tillige med tre andre Qvinder, 1546. den 13. Aug. blev brændt, fordi hun havde begaaet et uhørligt Stykke af en Moder, og med de andres hielp omkommet fire sine Ægte-Børn (y).

Hvad hans Skrifter angaaer, som mesten alle kand kaldes rare Bøger, da kand vi denne gang ingen fuldstændig Fortegnelse paa dem meddele, saasom vi ikke med egne Øine have seet dem alle, og, saasom de fleste, der have optegnet de samme, have derved begaaet en heel deel Feil og Urigtigheder, skal det være langt fra os at give vore kiære Landsmænd noget uvist for det visse. Hvorfore vi hellere efterhaanden, naar eet eller andet af hans Skrifter kommer os i Hænderne, vil give en udførlig Kundskab derom.

Til Slutning kand vi endnu anføre, hvad Lyscander i sit Skrift om Danske Skribentere (z) melder om **M. Christiern Pedersen**, hvilket, endskiønt man ingen sønderlig Tillid haver til dets Auctor, dog er et smukt Vidnes-

(x) Magni Matthæi Ser. Reg. Dan. Manusc. An. 1554. d. 16. Jan. moritur in pago Sialandiæ Helsinge M. CHRISTIERNUS PETRI F. Lundensis olim Ecclesiæ Canonicus, sub id autem tempus Vicarius tantum. Homo inprimis diligens et doctus, qui multos libros ex latina lingva et germanica in Danicam convertit non infeliciter, Saxonis etiam Grammatici historia Regum Daniæ in vulgarem lingvam a se traducta.

(y) Magn. Matthiæ Ser. Reg. Dan. Manusc. An. 1546. d. 13. Aug. publico judicio ad rogum damnata crematur quædam ANNA, CHRISTIERNI PETREI uxor, a priori marito RAMSlö dicta, cum ancillis duabus et quadam Catharina Ivari Lorotomi conjuge, quod IIII. liberos suos legitimo thoro natos, accidente reliquarum muliercularum opera, necasset, mater, ultra quam credi possit, ἄστοργος. Magnus Matthiæ melder ikke, af hvad Provintz, Sogn eller By disse Misdædersker vare: Og der ere vel faa Sogne i Danmark, hvor man ikke finder een eller flere af samme Navn som vores berømte **Christiern Pedersen**.

(z) Lyscandri Scriptor. Dan. Manuscr.

nesbyrd, og stadfæster, hvad alle andre til denne velfortiente Mands Berømmelse have skrevet. Lyscandri Ord ere disse: Christiernus Petri Filius artium liberalium Magister, Archiepiscopi Lundensis Cancellarius et loci eiusdem Canonicus. Vir in divinis scripturis et secularibus litteris egregie doctus, veterum lectione dives, ingenio et eloquio clarus, consilio promtus, et in rebus quibusvis expediundis industrius et alacris, multo usu, longa peregrinatione et singulari cum viris magnificis et doctissimis familiaritate in Gallia et Germania celeberrimus, Historicus et Medicus sua ætate clarissimus. In lingvis latina, græca, hebræa, danica, germanica et gallica expeditus. Illustrissimis Christierno II. et Friderico I. Regibus Daniæ, nobilissimoque Lagoni Urne Episcopo Roskildensi et bonis omnibus carissimus. Lutetiis Parisiorum cum studiorum causa diu substitisset, patriæ monumenta plurima e tenebris vindicavit, revidit, omnium primus typis tradidit, et in orbem late emisit. De patria, ecclesia, et scholis optime meritus.

V.

M. Christiern Pedersens Bog om Børn at holde til Skole og Studium rc. trykt til Antverpen 1531. 8vo. 7. Ark.

Iblandt de adskillige gamle og rare Bøger, som Secretaire von Bergen, Medlem udi vort lille Selskab, haver foræret til bemeldte vort Selskabs Danske Bibliotek, hvortil allerede er lagt en god Begyndelse, findes et Exemplar af denne Bog, som ellers er gandske sielden at see, og ikke kand regnes med de gemeneste blandt de Bøger, som M. Christiern Pedersen, Canik i Lund, haver ladet komme for Lyset. Den giver temmelig Oplysning i de blinde Tiders lærde og Skole-Historie her i vores Norden. Den har ogsaa til sin Tid og i sit Slags været en meget nyttig og fornøden Bog, og har ikke kundet andet end giøre god Virkning; Thi det var just under Reformationens Begyndelse, Skole-Væsenet stod paa de svageste Fødder, og derfor kunde behøve al den Forbedring, det kunde faae. Bogens Titel lyder saaledes:

Om Børn ath holde till Scole och Studium, och ath skicke gode Scolemestere till dem.

Paa Titel-Bladet sees et Billede, som forestiller en Lærer, der sidder paa sin Cathedra eller Lære-Stol, og underviser sine omkringsiddende Tilhørere.

 I Be-

I Begyndelsen af Bogen beklager Auctor, at Studium (a), Skoler og Klostere vare næsten færdige til at forfalde og gaae til Grunde. Deres Stiftelses Hensigt skulle være Guds Æres og Menneskenes Saligheds Forfremmelse. Men samme gode Hensigt var saaledes kommen i Misbrug, at Folk satte deres Børn i Skole og Klostere, ikke saa meget for at lære noget godt, hvormed de kunde tiene Gud og deres Fæderneland, som for at leve vel, og blive til anseelige Mænd, til Bisper, Prælater, Abbeder, Caniker, Prester, Munke 2c. Saalænge saadane fede Geistlige Embeder vare ved Magt, da vare Folk villige til at sette deres Børn til Skoler og Klostere: Men, efterat Evangelii Lys havde begyndt at skinne, og de Geistliges fede Indkomster bleve henvendte til anden Brug, saa intet Haab om store aandelige Værdigheder var tilbage, da begyndte ogsaa baade Skoler og Klostere at blive tomme, og Forældrene hellere at ville give deres Børn til Hove, Kiøbmandskab eller anden Forretning 2c. Auctor raader derfor alle Christne, at de ikke saa ringe skal agte Ungdomens Sag og Beste. Han formaner Øvrigheds Personer, i sær Borgemestere og Raad i Kiøbstæderne, at de skal besinde, at man giver dog aarlig Skat og Penninge til Bysser, Harnisk, Vaaben, Verge, Muur og Graver, for at have Fred i By og Land, hvi skulde man ikke da koste noget paa unge Personer, som gierne vilde lære, og kunde blive nyttige Redskab, og holde en god lærd Mand til Skolemester i hver By 2c. Man havde før givet saa mange Penge til Kirker og Klostere, for Messer, Vigilier, Aflads-Breve, Aartider, Voxlys, Maanedsdage, for Pilegrimsgang og andre Løfter, til Munke for deres Brødreskab, til Gilder 2c. Men, siden man nu af Guds Naade var bleven løs og fri fra slige forfængelige Ting, skulle man give en Part af saadane Gaver til Skoler og fattige Børns Oplærelse 2c.

Fol. b. beder han sine Landsmænd, ikke at forsømme den salige Tid, thi Gud haver nu af Naade undt og tilladet, at alle Danske, Svenske og Norske bort yderst i Verdens Ende fange nu jo mere og mere hans hellige Ord at høre. Der ere nu, siger han, mange unge lærde Mænd til, som kunde vel lære de unge Personer, om man ville lønne og bruge dem dertil. Man kand nu lære en ung Dreng mere udi 3. eller 4. Aar, end de kunde før lære i femten eller sexten Aar. Man finder nu somme unge Personer bedre og lærdere, end mange gamle før vare baade i Klostere, Dom-Kirker og Studium. Der ginge mange til Skole i 15. eller 20. Aar, og de kunde dog hverken tale ret Latin

(a) Ved det Ord Studium betegnedes fordum Høi-Skoler, Academier, Universiteter. Deraf sagdes: at oprette et Studium, at sende sine Børn til Studium, at komme fra Studium &c. Og deraf beder endnu Studii-Gaarden og Studii-Strædet i Kiøbenhavn.

Latin eller skrive god Dansk paa deres eget Tungemaal ꝛc. Og troer han fuldkomeligen, at Danske, Svenske og Norske have aldrig for i al deres Livs Tid hørt saa meget af Guds Ord, som nu udi fire eller fem Aar. De hørde for mere om hellige Mænds Historier, underlige Jertegn, Pavens Aflad og anden forfængelig Prædiken, som hverken havde Sandhed eller Salighed i sig.

Fol. C. III. sq. Af det, han der taler om det Danske Sprog og Landets egne Vare, maae man slutte, at vore Forfædre, for mere end 200. Aar siden, have ikke haft sønderlig bedre Smag paa vore egne Ting, end mange udi vore Tider. Hans Ord ere eftertænkelige, og fortiene, som de lyde, her at indføres.

Nogen motte nu saa sige, Om vi skulle endelige holde Skoler, hwad gioris oss da behoff at lære Latine, Grecske, Hebraiske, eller andre Konster, Kunde wi ey læse Biblien og Euangelia og andre Bøger paa vort eget Tungemaal, som ere oss nok til vor Salighed. Da maa man saa swåre hannem derpaa: Jeg ved vel, ath wi Danske, Suenske og Norske mue vel altid bliffue vanwittige og vforstandige, saa at wi kunde ingen subtilig Konst eller god og fast Lerdom, ligesom de tale og sige om os i andre Land og Rige, som ligge allevegne omkring oss. Och alle grue och forundre derpaa, at wi hagde nogen tid den ene vise oc lærde Mand i Danmarckis Rige, som hed Saxo Grammaticus, och vor fød i Sieland hoss Roskilde af fribaaren Slect. Han screff Danmarckis Krønicke paa saa edelig god och dyb Latine, at alle vise Klercke i fremmede Land og Rige haffue stor Lost til at lese i samme Bog, oc gledis ved samme Latine. Och dem forwndrer alle der paa, ath der vaar nogen Tid saa lerder en Mand i Danmarckis Rige, som saadan dyb kaastelig och god Latine kunde dicte og scrifue.

Mig forundrer en mere der paa, ath de sige icke nu i vore Land oc Rige almindelige: huor til behøffue wii Vin, Vrter, Silke, Fløyel, Damask, og andre saadane fremede Vare, Effter thi ath wi haffue selffue got Korn, Malt og Mell, Flesk og Kød, och Fiske nock baade ferske, tørre, saltede og røgede, wi haffue och Kaaber, Jern, Sølff, Skow, Træ och Steen ath bygge

meth

meth effter wor egen Begering och Vilge. Och wi købe alligeuel fremmede Vare, oc koste der store Penninge paa, som er Tyst Øll; Sundist Øll, Rostockis Øll, Visiner Øll, Baarssber, Pryssing, Mumme, Bernost Øll, Hamborger Øll, Bremer Øll, Kaberbille, och Samsøss Fledye, och andet saadant mere. Oc wi kunde vel selffue brygge bedre Øll hiemme, om vi ellers ville vel tro oss selffue, och lade der god Humle til. Han er skøt aldrig saa fattig met oss, ath han skal ey haffue Tyst Øll at dricke, skulle han en tygge dertil, eller selge sine Klæder, och Koen aff Baasen der fore.

Men skulle mand giffue nogre Penninge vd til at holde Scole met, at gode vnge Menniske kunde lære Visdom, som gantske nøttelig oc alder mest behoff giordis alle vegne i Byerne, ath de kunde siden regere Almuen erlige och tilbørlige, Gud til Loff och Ære, oc den menige Mand til Nytte og Gaffn, De Penninge kunde de ingeledes komme aff sted vden deris Forderffue oc Skade som de sige.

Men vdlendske Vare, som de hagde en føge ting behoff, om de ville ellers selffue besinde dem ret, dem købe de oc vurde aldrig, huor meget de skulle giffue derfore, eller huad det er vert met rette. Men Tydskene, Vdlendinge, oc Kremmere see vel, hvad Folk og Købmend de haffue fore Hender. Der met drage de Penninge, Guld, Sølff, Øxen, Kød og Fleff, oc andre gode Vare aff Landene, och fledske, bedrage, swige, och daare oss aff, det beste och meste wi haffue. Naar de komme hiem igen til Stederne (b), da rose de storlige der aff i deres Compenni, Drick, Collatz, oc Gille, huorledis de haffue gecket oc bedraget oss met deris gamble, forledne og forderffuede Vare, oc fonget dog mere en thi dubbelt fyllest for dem igen, oc sige til met: Soe sall man de horssen Denen utrecten. Gud naade oss, ath wi skulle en haffue Spaat og Spe til Skaden.

De Danske, Swenske og Norske, som fare til Stederne, de nødes offte til at høre saadane Fortalelse och slemme spodske Ord

(b) ɔ: Hanse-Stæderne.

Ord met deris egne Børn, och torffue dog ikke sware der til. Oc alligevel ville wi haffue och købe deres forderffuede Vaare, och nøde dem vort Goʒ oc Penninge i Hender for halfft Verd. Gud naade oss alle Danske, Suenske och Norske, ath wi skulle aldrig kunde kende vore egne ædelige fructsommelige oc kaastelige gode Land, som GUD haffuer vnt oss at leffue oc bo vdi.

Vi ere och saa utakuemmelige mod GUD, at wi wille icke lade oss nøye met vore egne kaastelige oc edelige Vare og gode Føde, som wi selffue haffue offuerflødige nock i Landene i alle honde maade, fordi ath wi kende dem icke selffue och kunde icke ret skøne der paa. Men alle fremmede, som der haffue vered aff atskillige Land, de kende vore Land og Rige bedre en wi gøre selfue, som der ere fødde, oc de rose og prise dem storlige blant dem selffue. Oc de komme fordi saa mange utallige til oss baade til Land oc Vand, at de kunde der nære och føde dem, och drage Guldet, Penningene og Varene aff Landene. ꝛc.

Derefter skriver han heel vidtløftigen om den Nytte, der flyder af, at legge sig efter adskillige Tungemaal, i sær det Hebraiske, Grædske, og Latinske Sprog, og hoiligen beklager den Forsømelse, som derudi skeer. Tungemaalene, siger han, ere Balger og Skeder, i hvilke GUds Aands Sverd bevares, de ere de Kister, i hvilke man bevarer samme dyrebare Klenodie, de ere og Flasker, i hvilke man giemmer den ædelige Drik, de ere og de Spisekamere, i hvilke den aandelige Føde bevares ꝛc. Der Tungemaalene begyndte at forgaae, saa forgik og Evangelium og Troen udi Christenheden, til saa længe det er plat formørket og fordervet med Menneskens Bud, saa at mange Klerke og andre holde fast mere af Pavens Bud og Skikkelse end af vor HErres egne Ord ꝛc. Hvis Skyld er det, at vor Cristelige Tro bliver saa beskæmet og foragtet af Jøder og andre Uchristne, det er den største Skyld, at vi kunde ikke forskrevne Tungemaal, og der er ingen anden Hielp paa ferde, uden at vi maae endelig kunde samme Maal, om vi ville ret beskerme vor Tro og forsvare Evangelium. Derpaa fører han endeel gudfrygtige Lærefædres Exempler frem, som havde giort sig Umag at udlegge Skriften, men fordi de ikke forstode Grundsprogene, havde de tidt taget feil, og derved fundet mange Stød og Hindringer for sig ꝛc.

Fol. e. 11. Man finder ingensted i Skriften, siger han, at GUd havet nogen Tid skikket nogre adskillige haande Slags af Munke, Prester eller Nonner,

ner, eller at nogen skulle bære sort, graa eller hvid Kappe, Kiortel, Kaabe, eller nogen anden særdeles Klædebon. Men alle hans Apostle og Disciple, de ginge alle ligesaa klædde som den almindige Almue og Verdens Folk giorde allevegne, de havde ingen særlestes (c) Klædebon adskillig fra det menige Folk i nogen Mode, de vare ikke heller ragede eller smurde mere end Legmænd og Bønder &c.

Fol. e. 6. taler han ydermere om Tungemaalenes Nytte, sigende, at man ved dem kand læse og forstaae Historier og Kroniker, hvoraf man kand erfare, hvorledes det tilforn er ganget med Herrer, Konger og Førster, med Lande og Riger, med Stæder og Byer og med alle haande Mennesker. Man skulle forstaae mange underlige Ting, og deraf lære gode Raad og stor Visdom, og have siden saadane Stykker for Øien at spelle sig i. &c.

Fol. e. 7. og fremdeles, handles om den haarde Medfart, som i gamle Dage brugtes i vore Skoler, ongefær med disse Ord, at GUd haver givet sin Naade til, at Børn og unge Mennesker kunde nu lære med Leg og Lyst allehaande Visdom, Kunst og Tungemaal, foruden den ubarmhiertige Hudstrygelse og Slag af Ferler og store Bødels Riis, som man pleiede før at bruge i vore Danske, Svenske og Norske Skoler, med hvilke skamelige og umenneskelige Slag og Hug de umilde Skolemestere fordreve mange gode unge Peblinge og Degne fra Skolen og god Lærdom. De forkuede og mange med store Slag og Hug, at de sade saa rædde, som en Hare for Hunde, og kunde ikke komme i Hu, hvad der sagdes og læsdes for dem &c. De settes til Skolemestere, at de skulle med god Lempe, Lyst og Glæde undervise de Unge, og ikke fordi at de skulle giøre Bødle af dem selv. Naar nogen straffede dem derfor og spurde, hvi de vare saa umilde imod deres Disciple, svarede de: Jeg haver saa kiøbt min Lærdom og Visdom, jeg vil og saa selge hannem igien. De fattige Børn lærde en føie Ting af dem i 15. eller 16. Aar, med saa megen daglig Angest og Hudstrygelse. De kunde nu lære meget mere og bedre Lærdom udi 3. eller 4. Aar med Lyst og god Underviselse.

Fol. f. 2. seer man, hvad Skole-Bøger der fordum ere brugte. Vores Auctor bruger omtrent disse Ord: O hvor storlige angrer mig nu, at jeg ikke læsede flere Historier, Kroniker og Poeter, end jeg giorde, og at ingen lærde mig dem i min Ungdom, men jeg nøddes til, saavelsom alle andre Danske, at læse Alexandrum, Puerilia, Donatum, Peder Laale, Composita verborum, Caser, og andet saadant Skarn &c. Det var ikke godt at holde saadane Skoler, som her til Dags været have, at en Dreng maatte gaae 15. eller 20. Aar til

(c) ɔ: Sær, Særdeles, Besonderlig, Adskillig fra andre.

til Skole at lære sin Doned, Alexandrum, Peder Laale, og andre saadane Bøger, og hudstryges daglig derfor, og havde alligevel paa det sidste saa godt som intet lært, at hvor han kom blandt gode Klerke, da kunde han ikke tale et Ord ret Latine. Det er nu en anden Verden, og gaaer nu anderledes til, særdeles udi Malmø og Kiøbenhavn, og i Judland, som jeg haver spurt, at de have nu begyndt at lære Børn og unge Folk gode Lærdome baade i Skoler og Studium.

Fol. f. 7. sq. raader han til at samle gode Bøger og indrette Biblioteker til Efterkommernes Nytte, fremfører Exempler af de ældere og nyere Historier, og siger endeligen, at man tilforn ved Dom-Kirker og Klostere havde opbygt Liberari (d), og lagt mange Bøger i den, enddog faa af dem vare ret gode og duelige, de fleste unyttige, saasom: Catholicon, Florista, Grecista, Laborintus, Dormisecure, Legenda Sanctorum, Petrus Lumbardus, Albertus Magnus, Holkot, Decretum og Decretales. De gode Bøger ere aflagde, af hvilke unge Mennesker skulle lære god Latine og Boglige-Kunster, at de kunde læse og forstaae andre gode Bøger, og digte, tale, og skrive god subtilig ret Latine, som den ene Danske Mand Saxo Grammaticus giorde, og ingen anden af Danmark, Sverige eller Norge, og den Danmarkes Kronike, som han saa ærlige skrev, var saa godt som plat forglemt i 300. Aar og mere, til jeg førde hende til Paris, og lod hende der prente sexten Aar siden (e), og siden blev hun udspredt over al Verden, at alle gode Klerke maae deri see, læse og vide de mange store underlige mandomelige Gerninger, som Danske Mænd giorde og bedreve over al Verden i fordum Tid, mere end noget andet Folk ꝛc. Den Tid vore Forfædre forsmaaede Guds Ord og Bud, og lode den gamle Biblie forfare, da gav han dem saadan Plage igien, at de optoge Aristotelem, Averroim, og andre skadelige Bøger i den sted, som førde os jo mere og mere fra den hellige Skrift ꝛc.

Fol. g. 5. Efterat vor Auctor haver meddelet sit Raad, hvad Slags Bøger man skulle forskyde, og hvad Slags man skulle samle i Biblioteker, taler han tilsidst om Historiens og Kronikers Nytte, og endeligen fremfører disse Ord.

(d) Liberari eller Liberie kaldtes fordum en Bog-Sal, Bog-Stue, Bog-Kamer, Bibliotek.

(e) Heraf sees, at M. Chistiern Pedersen, som 1514. havde ladet Saxo trykke i Paris, selv er Forfatter til denne Bog. Han giver ellers ingensteds i hele Bogen sit Navn tilkiende, uden i Slutningen, hvor han aleneste setter, at han haver rettet Bogen, da den prentedes i Antverpen.

O huor mange underlige oc store mandomelige Gerninger skulle wi Danske, Svenske oc Norske haffue i vore Krønicker, om det hagde bleffuit ret beskreffuit, som vore Forfedre giorde oc bedreffue i forme Tid i mange atskillige vduertis Land oc Rige oc desligest hiemme. Mand finder fast mere beskreffuit der om i fremmede Latine Krønicker, en wi haffue selffue baade paa Latine, Danske, Svenske og Norske. Oc det er all ene sket, fordi at der var ingen, som dem kunde eller ville beskriffue. Var der och nogre, som det kunde gøre, da var der ingen, som dem ville løne for deris Vmage oc Arbeyde. Hagde de oc nogre gamble Krønicker i samme try Rige, da haffue de ladet dem forfare. Der fore wide wi Danske, Svenske oc Norske en føye Ting at sige, huad vore Forfedre giorde oc bedreffue i vduertis Land oc Rige oc hiemme hos dem selffue. Men vise og lerde Mænd, som haffue veret i Rom, Italien, Franckerige og Spanyen, de kunde vel sige, huor meget de vide der at sige aff de Gother, som vare Danske, Svenske oc Norske, huilke som vunde alle Land oc Rige til Verdens Ende. Men det er nu komet der til, diss wer, at wi vide nu bedre at æde oc drikke oss fulle, och at kiffue, trette oc dele met huer anden, en at gøre nogen saadan erlig oc mandomelig Gerning. Men de Latinske, Grekske oc Hebraiske screffue deris Gerninger oc Krønicker saa skarpt och nøye, at huor en Quinde eller it Barn giorde eller talede noget, som merkeligt war, da maa all Verden det nu vide och læse. Men vi Danske haffue altid veret forsømelige, och ere ocsaa en nu desligest, ath wi icke ville beskriffue det vi daglige see och høre for wore Øgen. Huad skulle wi da beskriffue det, wi i Sandhed udspørge kunde aff wore gamble Oldinge. ꝛc.

Til Slutning gior Auctor igien en Formaning til alle Øvrigheds Personer i sit Fæderneland, at de skulle hielpe til, at man fik nyttige Bøger og gode lærde Skolemestere til de Unges Undervisning ꝛc. og endeligen slutter sin Bog med disse Ord:

Denne

Denne Bogh er prentet i Andorp (f) oc rettet aff M. Christiern Pedersen, som vaar Cannick i Lund, Aar effter Gudz Byrd M.D.XXXI.

Men, førend vi forlade dette Skrift, maae vi endnu med et Ord erindre, at Lutherus i Aaret 1530. til Wittenberg haver ladet trykke en Prædiken om Børn at holde til Skole (g), hvilken siden er indført i de store Samlinger af alle hans Skrifter. Paa det nu ikke nogen skulle tænke, at M. Christiern Pedersen enten haver giort en Oversettelse af denne Lutheri Prædiken, og hentydet dens Indhold paa disse Nordiske Landes Tilstand, eller og haver laanet sine Tanker af Luthero, eftersom de begge have handlet om een Materie, og Lutherus et Aar før den anden haver udgivet sit Skrift, da kand vi med Sandhed melde, at vi nøie have holdet begge bemeldte Skrifter imod hinanden, men saa godt som ingen Overeensstemmelse sporet i Materiens Afhandling, ei heller kand troe, at M. Christiern Pedersen nogen Tid har seet dette Lutheri Skrift, da han gav sit under Pressen, som gandske vist bliver hans eget Arbeid.

VI.

Underretning om et gamelt Dansk Manuscript om Bondeverk og Have-Dyrkelse.

Det er os meget om at giøre, at udvide Grændserne for vort Fædernelands Lærde Historie, og give den et større Lys, end den tilforn haver haft. Alle de Danske Skrifter og Skribentere, vi kand opdage, i hvad Materie de og ere, som af andre i deres trykte Bøger ikke findes optegnede, kand tiene til dette vort Forsæt, og blive ny Stykker i den Danske Historia literaria. Vi eie iblandt vort Selskabs Manuscripter en gamel Bog, temmelig tyk in quarto, som aldrig er kommen for Lyset. Det er en Dansk Oversettelse af Conradi Heresbachs (a) tvende første Bøger om

(f) ɔ: Antverpen udi Brabant i de Østerrigske Nederlande.

(g) Titelen derpaa er denne: Eine Predigt Mart. Luther, daß man Kinder zur Schulen halten solle. Wittemb. M.D.XXX. 8. Ark in 4to.

(a) Doct. Conradus Heresbach, som var en Jurisconsultus og Førsten af Julich og Cleve hans tro Mand og Raad, døde 1576. Han haver, foruden andre Skrifter, udgivet Commentar. de Re Rustica Lib. IV. Colon. Agrip. 1570. og 1573. 8vo.

Bondeverk og Have-Dyrkelse, giort 1601. af een, ved Navn Morten Andersøn Horsens. Skriftet er, som det synes, autographum, med Oversetterens egen Haand skrevet, og i sit Slags særdeles curieux, baade for Materiens Skyld og for den overflødige Rigdom af Danske Ord, som bruges i Bonde-Handel og Have-Væsen.

Om Oversetterens Person kand vi for nærværende Tid ingen anden Efterretning give, end at han af Herkomst haver været en Jyde, som man af hans Dansk let kand giette sig til, og at han haver været født i Horsens, som hans Tilnavn giver tilkiende. En studeret Mand har han været, siden han af Latinen haver oversat dette Verk, og, at han har villet være en Dansk Poet i sin Tid, seer man baade af Fortale og Slutning, som paa Danske Rim ere forfattede. Men hvad Embed han har beklædet, vide vi ikke. Maaskee han har været en Prestemand paa Landet, eftersom Landsby-Væsen har været hannem saa bekiendt, at han har tordet vove sig til dette Arbeid. Uden Tvil har han været bosiddende i Jylland, og, som det synes, ikke langt fra Holbekgaard udi Aarhus Stift, efterdi Maurids Stygge til Holbekgaard, som fra 1582. var Landsdommer i Nørre-Jylland, har været hans Patron, efter hvis Forlangende han havde forfærdiget denne Oversettelse (b).

At gaae det hele Verk igiennem paa dette Sted, og give et fuldstændigt Udtog deraf, blev alt for vidtløftigt for os, og Læseren kiedsommeligt. Vi vil derfore aleneste anføre noget af Begyndelsen og Enden, hvoraf noget nær kand dømes om Skriftets indvortes Dyd og Indhold. Titelen lyder saaledes:

Conradi Heresbachii Bondeverks første Part, befattendis de besønderligste Wilkaar og Stycke, som høre til Bondeverk eller Bonde-Gerning, transfererit och skreffuit, M.DC.I.

Denne første Part indeholder de 2. første Bøger af Heresbachs Arbeid. For ved den første Bog læses efterfølgende Stykker.

1. Præ-

(b) Udi Paulsons Catal. Past. Arhus. p. 43. findes een, ved Navn Hr. Morten Andersøn Hæde, at have været Prest i Viby og Tiising udi Aarhus Stift fra 1578. til 1624. Men, om det har været den samme, som har oversat Heresbach, tør vi ikke med Vished forsikre.

1. Præfatz til Læseren.

Der mand skreff Aar fra Skabelsens Tid
Halff siette tusind och tiffue,
Itt Aar der till, denne sønderlig id
En Welbiurdig Herre lod driffue,
Den Welbiurdig Herre aff Holbeckgaard,
Som wi Mauritz Stygge mon kalde,
Lod Heresbach transferere dett Aar,
En nyttelig Bog for alle.

M. A. H.

2. Ratio translationis libelli.

Bondevercks Translatz paa Danske med Flid
Mig alle nu kalde med lige.
I skiul haffuer ieg liggit langen Tid,
Thi ingen om mig wilde skriffue,
Nu er jeg kommen for Liuset ind,
Dett Heresbach først mone wolde:
Der nest Welbiurdig Mauritz Stygge fin,
Slig ere mine Fordrer bolde.
Thi will ieg nu wandre y Landit frem,
Huoss Tysk, Latine och Danske,
Oc lade min Lerdom drippe for dem
Med Glede vden hinder och wanske.
Min Lerdom skall findes dem Honning sød
Och well fortiene den daglig Brød,
Edell och uedell skulle mig hedre,
Deris Biering, nest Gud, kand jeg formere.

Mart. Andr. Hotthers.

3. Bo-

3. Bogens Argument och Indhold.

Endog att Varro lerer, Bundeuerck oc Arbeide att befattis sønderlig vdi tuinde Stycker: Dog haffue wi orderitt oc skifft hinde vdi fire Parther.

Den ene kaldis Georgica, oc handler om Aggerdyrckelse, huorledis Bunden skall pløie oc saae och driffue sin Biering. Dißligeste forhandlis udi dene Bog, huorledes mand skall bygge Fogid-Gaard eller Bundegaard, om Hußfaderen, om Bondefougden, om Hußgesinde, om Ladegaard eller tofte att giøre oc vdskue, huorledis mand skall haffue Himmelens oc Jordens Leiligheds vdi act, om Bonde Redskab, om Jordens Beredning, huorledis den skal beredis, førend den saais med Korn, om den skilsmis, som Bonden skall acte att saae sitt paa, om Sedkorn, om Høst, om Kornlader, om Korntoffte, om Enge oc Baarder, oc om Hiø att giøre. Paa dett siste handlis her itt exempell paa Bondeuercks flittighedt, huad man skall actsomelig giffue wdi giemme paa Landsby oc paa Aggeren, oc huad mand skall acte hos hannem, nar hand kiøbslar.

Den Anden Bog kaldis Phyteutica, oc handler om Puoden oc Planten, huorledis mand skall saae oc sette, puode oc plante Vrter oc Treer. Den handeler oc saa om Vrthe-Haffuer oc Lyst-Haffuer, med attskillige Treer oc Puoder, Jmper og Vrter besatte og impede, om Gierder oc Luckelser omkring Haffuer, om Vrter att saae, som due till luct oc wand, om di Vrter att saae och sette, som ere duelig att bruge til Meneskens Føde, om fructbare treer, om Winqviste, om Ebletreer, oc huorledis de fructsomelige treer skulle saais eller plantis, om Skoff abilde oc andre treer, som ere wilde, kunde giøris fructbare, om Skoffue, som ere hallinde (c), om de som bere Aggen og Bog, oc om Pillesteder oc Pillestaffuer.

Den tredie Bog, kaldet Bucolica, handlende om Hyrde-Embede og Qvegdrivelse &c. og den fierde Bog kaldet Ornithotrophia, handlende om Fugle, Fisk, Dyrehaver &c. vides ikke, om nogen Tid paa Dansk ere oversatte.

(c) Et Skov-Ord, som bemerker tør, vissen, fortøret, heraf: Top-hallende Træer, arbores siderata, retorridæ, quarum cacumina arescunt.

satte. Men vort Manuscript, som vi her handle om, indeholder, som for er meldet, ikkun næstbemeldte Forste og Anden Bog.

4. En kort Summarie offuer disse Boger, hvilke den Hoilærde Jurist Conrad Heresbach haffuer beskreff-uit om Bondeuerck.

Her will jeg lere og kortelig handle,
Hur Bonden sin Biering skal driffue oc vandle,
Driffue till Marck, oc folge sin Plou,
Saae sitt Korn, formere sin Bou.
Betimelig driffue sin Affuell oc Biering,
Oc med Forsiun soge effter sin Nering,
Saae Rug oc Huede som Tiden tillhor,
Saae Haffre og Biug, som dette sig bor,
Plante oc puode sine Lysthaffue grone
Med Vrter oc Treer, som det mon sonne,
Slaa Greß oc baarder oc lystige Enge
Vdi rette tide, ey toffue for lenge,
Hoste sit Korn, och binde dett ind,
Med Glede oc Flid, det være hans Vind.
Saa kand hand leffue med Ro oc lisse,
Bode sig och andre dermed att spiße,
Bliffue en Herre i alle sine Dage,
Der kand haffue bode att brygge oc bage,
Och helpe sin Neste med megtt till Skippe,
Nar Gud giffuer sin Velsignelse y wippe.
Thi hore sig till, hvo dette vill lere,
Dene Konst will jeg her nu profitere.

M. S.

Dersom Maurids Stygge selv, som af de tvende underst aaende Bogstaver M.S. kand sluttes, haver giort dette Vers, kand man regne hannem iblandt de skikkelige af de Tiders Danske Poeter, af hvilke de fleste ellers vare ikkun gandske maadelige.

For med den anden Bog læses dette Rim, som korteligen befatter i sig Bogens Indhold.

Wingaarde att plante och puode sinukt
Med edle Wiinqviste or anden Fruct,
Attskellige Hauer aff runden Rodt
At stiffte well, sig til megen Guod,
Med Eble, Perer och anden Fruct mere,
Som Gud lader woxe y Landit here,
Daglige dulig att bruge rett
Till Huusbehoff oc paa Borde att sett,
Lysthaffuer med Urter att plante med skell
Konstlig, och dennem beskicke rett well
Huer till sin sted, som dett sig hør,
Och effter sin Art sig ordenlig bør.
Sadant med mere ieg handle will
Udi dene Bog, thi høre sig till,
Den dette forlyster, den dette will lere,
For hannem will ieg denne Konst profitere,
Her trede sig ind den Urtegaards Mand,
Som Konsten vill mesterlig bruge for sand.

M. A. H.

Slutningen paa hele Skriften er denne:

Bogen til Leseren.

Adam oc Eua der de ware skabt,
Wed Deffuelens List bleffue de fortabt,
Thi truit dennem Gud med Band oc Vrede
For deris Misgierning oc Synder lede.
Gud bandet oc Jorden for samme Fald,
Saa hun forliste sin førske Gestald.
Bød hinde at giffue Tidzell oc Torne,
Oc bliffue affbyrdig, ey som tilforne.

Hand bød dennem driffuis aff Haffuen hen
Till megen Elende, Sorrig oc Meen,
Hand wilde dem ey forskyde med alle,
Men dennem af Nade tilbage lod kalle.
Først loffuitt hand dennem Forløsning sand,
Tillsagde att giffue en Frelsermand,
Den Quinde Sed skulle jo Slangen trede,
Her wid skulle de sig hertelig glede.
Dett skulle nu were deres Siele Føde
Mod Syndsens Byrde, Anfectning oc Møde.
Derneſt ſom wi vdi Skrifften finde
Talde Gud till Adam y ſamme ſinde,
Befoll, att hand skulle Jorden dørcke,
Med Affuel oc Biering fremtage oc orcke.
J Ansictens Sued med Kummer oc Møde
Atſporge ſit Brød oc daglige Føde,
Till hand motte bliffue ret obenbar
Till Jord, aff huilken hand tagen var.
Sine Børn skulle hand oc Konsten lere,
Hur de sig kunde beſporge oc nere,
Thi Orkesløshed oc leddige Genge
Giffuer megen Skade y Bredde oc Lenge.
2c. 2c.

Wilt du driffue Affuel oc Bering med Ro,
Fange Winding deraff, formere din Bo,
Pløie oc ſaae, oc rødte dine Enge,
Oc eggre din Jord y bredde oc lenge,
Høſte dit Korn y thimelig Tid,
Dett will ieg lere dig, ſom ekon hid.
Konſten will ieg fuldkomelig ſige,
Som ieg det beſt kand laffue oc ſlige.
Wilt du dørcke Jorden y andre Made,
Och ſøge din Bierring, ſom Gud mon rade,

 Da

Da skalt du følge hannem effter smuckt,
Oc plante dig Haver med lystig Fruct.
Beleilige plantet hand Have sin
Hoss rindende Strømme i Eden fin.
Beleilige Sted skalt du saa søge,
Om du acter dig nogen Have att bøge,
Men haffuer du Lyst att plante oc pvode
De deilig Lysthaver aff runden Ruode
Med Imper, Vrter oc anden Fruct,
Tred ind, her kand du lere det smukt.
Her kand du see dig runden omkring,
Hvorledes dette skall giøres med Flid oc Vind,
Vrternes Vext, Virtutes och Art
Kand du her finde beskreffuit med Fart.
Wilt du haffue Lyst at plante behende
De skønne Wingaarde, som giffue med tiende
Den sønderlig Indkomst, Winding oc Bade
Med deris Affgrøde i mange Made.
Tred ind, ieg rader, hør til med Flid,
Her kandst du lere at bruge den Id,
Jeg wil dig kortelig dett forvisse,
Huor du skalt dem forarbede med Lisse.
Wilt du med Treer stiffte Haver flere
Aff Eble, aff Pere, oc anden Fruct mere,
Kom fort her fore, hør till med skell,
Konsten will ieg forholde dig well.
Huad du hermed skalt gøre oc lade,
At dette kand forarbedes till Bade,
Det maa were kortelig sagd dene Tid,
Konsten jo findis beskreffuit med Flid,
Aff Høilerde Herre Cord Heresbache
Er den vddragen, tag dette till tacke.

M. A. H.

VII.

Mourids Stygges Optegnelser om sig og sin Familie.

Idi næst foregaaende Artikel blev nævnet Mourids Stygge til Holbekgaard, som under Kong Friderich den Anden var Lands-Dommer i Nørre Jylland, og siden Kong Christian den Fierdes Lænsmand i adskillige Rigets Forlæninger, ved hvis Befordring Conradi Heresbachs tvende Bøger om Bonde-Verk og Havedyrkelse vare paa Dansk blevne oversatte. Siden det nu er een af vort Selskabs Pligter, at frie deres Navne fra Forglemmelse, som enten i henseende til Lærdom, Viisdom, Rigets Tieneste, Gavmildhed, eller i andre Maader have giort sig vel fortiente af Fædernelandet, og vi befinde, at denne gode Mand ei alene haver været af ældgamel Dansk adelig Herkomst, men endog siddet i anseelige Embeder, og været en Forfremmer af Boglige Kunster, maae det ikke mishage nogen, om vi her indføre nogle Optegnelser om hannem og hans Familie, som han selv med egen Haand haver skrevet i et Exemplar af Eberi Calendario, som giemmes i vort Selskabs Bibliotek. De samme kand tiene alle Elskere af den Danske Adels-Historie til Oplysning i de Styggers Genealogie, om hvilken Slegt man ellers ikkun haver saa Efterretninger, og lyde saaledes, som følger.

Anno Domini 1554. d. 8. April. en Søndag, er min Allerkiæreste Hustrue Anne Løcke Juers dather fød paa Wreleff Closter om epthermiddagen widt thry slett.

Anno 1568. 12. Septemb. bleff thett Huß Norden paa Wolden wid Stienhusitt vpreist, och ottend dagh ther epter war thet ferdigh, buode med Schorstienen, och ald anden Indbøgningh.

Anno 1568. 10. Octob. giorde Hanns Stygge (a) Sin Daatters, Erlig och welbiørdigh Jomfrw Anne Stygges Daters Brøllup medt E. och W. Mand Laffue Brockenhuse.

(a) Hans Stygge var Mourids Stygges Fader. Det var ham, som 1536. var Bisp Ove Bildes Befalingsmand paa Silkeborg, og ikke uden Bispens Forlov vilde overgive Slottet til Hr. Johan Rantzou, som paa Kong Christian den Tredies Vegne var dragen ind i Jylland, og skulle indrage de Catholske Herre-Bispers Gods. Hvitfeld. Tom. 2. p. 1488. Han haver siden havt af Kongen adskillige Forleninger udi Jylland, saasom Dronningborg, Horsens, Tyholm &c.

Anno 1568. 31. Octob. om Morgenen, ther Klocken war mellem 5. och 6. slet, giorde Erlig och Welbiordige Mand Hanns Stygge til Holbeckgaard (b) sit Testament, och skildis saa fra thenne forgenglig Werdenn, huis Siel Gud were Naadig, och bleff hans Salig Ligh ther epter begraffuen vdi Huolbeck Kircke thend Onsdag epther Sancti Nicolai dagh.

Anno 1570. 1. Maji. Epther Saligh Hanns Styggis død, begynte Mouritz Stygge først att holde Hus paa Huolbeckgaard, Niels Stygge paa Nøraggergaard, Fru Anne paa Sødringholm. Och same tidt bleff Hersløffgaard Jomfru Kierstin tilskifft, och Jomfru Inngierdt bleff Rosengaard tilskifft.

Anno 1580. 25. Maji om Formiddagen tha Klocken var emellem 8. oc 9. vdi S. Bodels Kircke i Aalborig bleff min allerkieriste Festemøe Jomffrue Anne Løcke Iwers Dather (c) mig tisagt aff Hr. Jørgen Løcke hindis Broder, Niels oc Christoffer Michelssen, oc Tyge Krabe.

Anno 1580. 23. Octob. stoedt mitt Brøllup her paa Holbeckgaard medt min Kiere Hustrue Frue Anna Løcke Iwers Datther. Oc bleff wi wiet tillsaminen her paa Salen, som Klocken war emellom x. oc xi. Gudt vnde Oß att leffue samen vdi Gudz Fryct.

Anno 1581. 27. Septemb. tha Klocken war thre Korter til ix. Formiddag, forløste Gudt Allermectigste min Kiere Hustrue Anne Løcke, oc vnte Oß en smuck vng Søn, huilcken jeg om anden Dagen emellom ii. oc iii. epthermiddag lodt christne oc bleff kalledt Hans (d) epther min Salig Fader, Gud vnde hannom att optucktes oc leffue vdi Gudz fryct. Hans Faddere ware min Broder Niels Stygge, min Fogidt Johan Anderßen, Frue Giertrud Krabe till Weddøs, Frue Susanna Løcke til Nebbel, Frue

(b) Holbek Sogn og Holbekgaard ligger i Jylland i Aarhus Stift udi Rougsø Herred, omtrent tre Mile fra Randers og lige saa langt fra Mariager.

(c) Hendes Fader var Iver Lykke til Boderopholm, og hendes Moder Frue Oliva Krabbe, Hr. Tyge Krabbes Dotter.

(d) Denne Hans Stygge Mouridssøn døde i sin Ungdom af Pest 1593. da han gik i Sorø Skole. See Jacob Biørns til Stenalt Gravskrift over hannem i Pontopp. Marm. Dan. Tom. I. p. 154.]

Frue Karine Stygge, Jens Clausens till Boller, Frue Mette till Biørnholm, oc Frue Anne Stygge till Sødringholm etc.

Anno 1582. XIII. Junii, om Formiddagen emellom X. oc elleffue vdi Cantzleren Niels Kaasis Neruerilße thalede Kongl. Majst. mig till paa nye thette Aar paa Kiøbenhaffns Slott om Landzdomers Embede i Jutlandt at skulle tage mig offuer, for huilckit, epther som jeg oc tillforne hagde giordt, jeg mig hart vnskyllede.

Anno 1582. 20. Junii, som Klocken war hart adt III. Korter till II. soer jeg Kongl. Majst. Landsdomers Eedt vdi Nørre Jutland paa Dreiger Kameret i Kiøbenhaffn, oc soer Anders Dreselberg same tiidt Hans Majst. Landsdomer Eedt i Sieland, præsente Nicolao Kaaß Cantzeler. Same Dag bleff mig Korsherrit forleent gratis.

Anno 1582. 22. Junii om Nathen eller i Dagningen bleff min Hatt medt mitt Demantis Smøcke oc Guld-Hattebondt med anden behøring, oc thuenne Knapper, II. Silcke-Strømper oc II. skiellertz Hosebondt mig franstolit i Kiøpnehaffn.

Anno 1583. 9. Octob. om Formiddagen rett som Klocken slog 8. tha forløste Gud min Kiere Hustrue Anne Løcke, oc vndte oß en smuck vng Søn, som jeg om Søndagen ther nest epther, som war then 17. Octob. lodt christne, oc bleff kalledt Iffuer, oc ware hans Faddere Peder Munck, Tyge Sandbierig, Christopher Løcke, Knudt Grubbe oc Niels Skram, Frue Susanne Løcke, Frue Anne Skram, C. Munkis, Frue Mette M. Krabis, oc min Syster Ingerdt.

Anno 1583. 15. Octob. tha Klocken war emellom VIII. oc IX. Formiddag, da henkallede Gud Allermectigste aff thenne forgengelig Werden till sitt Ewig Rige Salig Biørn Anderßen (e) paa

(e) Biørn Andersen til Stenalt var en anseelig Mand, af høiadelig Herkomst, og Danmarckes Riges Raad i Kong Friderich den Andens Tid. Han haver elsket Lærdom og lærde Mænd, og været meget godgiørende, i sær mod Kirker og Skoler. Af hannem er Vitskøl-Kloster kaldet Biørnsholm, som endnu er en bekiendt Herregaard i Viborg Stift udi Jylland.

paa Biørnsholm, præsente Cancellario, Hanibali Gyllenstiern et Georgio Friis de Krastrup, et D. Doct. Johanne Paludano.

Anno 1584. 21. Novemb. emellem thenne Dag, som war en Løffuerdag oc nest ettherføigende Dag, som war en Søndag om Natten, tha Klocken war halff andet Quarter til XII. Midnatt, forløste Gudt allermectigste min kiere Hustrue oc undte oß en ung Søn, som vi lodt christne om Søndagen othende Dag herepther, som war then 29. Novembris, oc bleff hand kalledt Morthen (f) epther Sal. Morthen Krabe. Hans Faddere ware, Tygge Krabe, Eskie Brock, oc Jacob Biørn, Frue Mette Morthen Krabis, Frue Elße Niels Styggis, Jomfrue Birgitte Eilers Dather, oc Jomfrue Giertrud Løcke.

Anno 1587. 8. Maji. forløste Gud Allermectigste min kiere Hustrue, rett som Klocken war wed et Korther offuer XII. Slet middag, oc gaff oß en ung Søn, som strax bleff christnet oc blev kaldet Peder (g).

Anno 1587. 22. Junii da Klocken var hart ad II. formiddag kaldede Gud Allermectigste min kiere Søn Sal. Jffuer Stygge, Gud giffue hannem med alle troe Christne en gledelig oc ærefuld Opstandelse.

Anno 1607. 16. April. kom min K. Søn Peder Stygge hiem aff Francke-rige och hid til Holbeckgaard, om Natten Klokken war ungeferlig Tolv slaget 2c.

Anno 1607. 23. Julii sagde min Søn Peder Stygge Kongl. Majst. Tieniste udi Hans Majsts. Cancelie.

De to sidste Poster under det Aar 1607. haver Frue Anne Lykke selv tilskrevet; thi hendes Husbonde Mourids Stygge var tilforn ongefær 1603. ved Døden afgangen. Hvor længe han var Landsdomer i Nørre Jylland, veed vi ikke til visse, Men til sin Døds-Dag var han det ikke, og neppe over 1590. Aar 1592. har han været Lænsherre paa Gudom-Kloster, 1599. og 1601. paa Lund Slot i Mors, og 1603. paa Jegen i Jylland, som Resenius vidner i hans Skrift om Danske Adels-Slegter.

(f) Morten Stygge Mouridsøn døde til Brunsberg i Polsk Preusen, og er der begraven 10. Dec. 1601. Hvor han, tilligemed sin Broder Peder Stygge, og endeel andre Danske studerede, uden Tvil i et Jesuiter-Collegio. Den Lig-Prædiken, som er holden over hannem paa Tydsk af Kirke-Præsten Michaele Duncio, er, tillige med en Latinsk Oration og endeel Vers, trykt sammesteds (Brunori in Prussia*) 1602. in 4to. * d. e. Brunsberg.

(g) Peder Stygge Mouridsøn fulgte H. M. Kong Christ. IV. ind udi Sverig i den Calmarske Feide, og mistede Livet i den Trefning mod de Svenske, som skede en Mil fra Warberg den 21. Februarii 1612. See Jens Gødisøns Lig-Prediken, som den 28. April. samme Aar er holden over hannem i Aarhus Dom-Kirke, og trykt i Kiøbenhavn 1612. in Quarto.

3. Hefte.

I.

Abbedens Seigl udi Ringsted. 1452.

Ringsted-Closter og dets Convent havet, saavel som andre, forduen haft sit eget Indseigl: Men ingen af vort Selskab har endnu seet noget Original deraf. Resenius iblandt Kobberstykkerne til hans Danske Atlas fremfører vel tvende Seigl, henhørende til Ringsted, hvoraf det ene kaldes Sigillum Monasterii Ringstadensis, og forestiller en Stav gaaende langs ned igiennem Skioldet med en Fransk Lilie midt paa, og oven paa en Abbed-Hue i steden for Hielm: Det andet kalder han Sigillum Capituli Ringstadensis af Aar 1328. hvilket forestiller Christum siddende med en Fane, og sidet derfra Abbeden siddende med sin Stav og tilbedende med opragte Hænder. Men vi tør ingen Forsikring give om noget af de sammes Rigtighed, saalænge vi ikke selv have seet og examineret dem. Derhos bekiende vi og, ei at have nogen sonderlig Skiel til at mistænke og beskylde dem. Thi hvis nogen vilde støde sig paa det Ord Capitulum, og mene, at dette blev brugt alene om et Collegio af Prælater og Caniker, men Conventus om Munke og regelbundne Kloster-Brødre, da have de Uret deri; Thi i de ældere Tider Seculis IX. X. XI. XII. finder man ofte Capitulum at be-

tyde det fornemeste Sted i Klosteret, hvor Munkene paa visse Tider forsamledes med deres Abbeder eller Priorer. Hvorom noksom Exempler findes anførte in Glossario Dn. du Cange, endogsaa af Benedictinernes Skrifter, saavel som andre. Ellers skal Ringsted-Klosters Vaaben endnu findes malet paa en Pille der i Kirken (*): Men hvad det samme fører i Skioldet, og om det ikke, ligesom de fleste andre gamle Vaabener i Kirkerne, er af de nyere Tiders Maler-Penseler og Kalke-Koste forandret og fordervet, kand vi ikke med Vished sige, saa længe vi ikke have seet det, ei heller have nogen tilforladelig Underretning derom.

Men, hvad dette Seigl angaaer, som vi have ladet i Kober stikke, og her oven til indført, da haver det været brugt af Abbeden i Ringsted-Kloster. Det forestiller en Trone, hvorpaa Sancte Knud Hertug sidder med sammenlagde Hænder paa den høire Side, og Christus paa den venstre Side med en Glands om Hovedet, og med den høire Haand settende en Marter-Krone paa Sancte Knuds Hoved. Neden under sees Abbeden paa Knæ, med sin Abbed-Stav, bedende med opløftede Hænder. Og i Omkredsen læses disse Ord: Sigillum Abatis de Ringstat. ɔ: Abbedens Seigl af Ringsted. Om dette Seigl haver været et Embeds-Seigl, brugt af alle Ringsted-Klosters Abbeder, eller en vis Persons iblandt de samme, kand vi ikke sige til visse, dog synes det første det rimeligste. Men Originalen, hvoraf vi have ladet dette Aftryk giøre, er brugt af den Abbed, hvis Navn dog ikke nævnes, som 1452. haver forestaaet Ringsted-Kloster, og det til at medforseigle et Pergaments-Document, hvorudi Hr. Jens Krabbe, Prest og Vicarius i Roskilde Kirke vedkiender sig at have i Leie ladet Velbaarne Mand Knud Nielsøn i Vidfuglebierg og hans Hustrue Ingerd Billesdotter, paa deres Livstid, to Gaarde, som høre til hans Alter, Sancte Karine Alter, den ene liggende i Serkløse, den anden i Jonstrop ꝛc. In cuius rei testimonium sigillum meum una cum sigillis honorabilium virorum & dominorum, videlicet *Domini Abbatis Ringstadensis*, & Domini Decani Roskildensis. Datum anno Domini M.CD.LII. ipso die beatæ Margaretæ virginis gloriosæ.

II. Be-

(*) Pontopp. Marm. Dan. Tom. 2. p. 297.

II.

Beskrivelse om Ringsted-Kloster.

En Beskrivelse om Klosterne i Danmark kunde være meget curieux og nyttig, og i sær behagelig for dem, der elske den gamle Danske Kirke-Historie. Det er et Verk, som mange have tænkt paa, saa lagt Handen paa, men ingen bragt til Fuldkommenhed. Det vilde og blive et vanskeligt Arbeid at udføre, eftersom der haver været mange Klostere til i disse Lande, hvis Navne eller Sted nu neppe mere ere bekiendte. Nogle veed man intet synderligt om, uden de blotte Navne; andre veed man dog lidet mere om. Men de ere gandske faa, som man haver nogen ret og tilstrekkelig Efterretning om. Ringsted-Kloster er vel et berømt Navn, men kand dog ettes paa Liste med dem, som man i vore trykte historiske Skrifter finder saare liden Kundskab om. Og i Mabillonii Annall. Benedictinorum finder man ikke et eneste Ord om Ringsted-Kloster, da man dog ellers hos andre fremmede Skribentere, der have skrevet om Cistercienser-Orden, Prædike-Brødre &c. finder en hoben Underretning om vore Danske Klostere af samme Ordener. Men de kand vel ogsaa være, at, eftersom bemeldte Mabillonii Annales ei strekker sig længere end til An. 1156. der da endnu ei kand være kommen nogen Kundskab til Udenlandske om denne saa ny Colonia Monachorum Benedictinorum udi Danmark, og i sær til Ringsted: hvilken Colonia ufeilbarligen er udkommen fra et Kloster i Engelland. Alt hvad os hidindtil om samme Kloster er kommet for Øien, saavel i trykte som utrykte Documenter, have vi til eet Sted nøie hensamlet, og deraf ville vi give os den Ære, til de Curieuses Forlystelse, at giøre følgende Beretning.

Ringsted-Kloster er eet af de ældste Herre-Klostere i Danmark, og har fordum været et Kongeligt Abbedi (a) og et stort Benedictiner-Kloster. Det skal være først anlagt af Kong Sven Estridsen, som døde 1074. og fuldført udi Kong Knud den Helliges Tid af Bisp Sven Norbage udi Roskilde omtrent Aar 1081. eller 1082 (b). Dette Kloster blev, som de fleste Stiftelser i de Dage, indviet Jomfrue Maria til Ære, og besat med Munke af S. Benedicti Orden. I hvilken Henseende baade Klosteret og Kirken findes at være

 kal-

(a) Geneal. Reg. Dan. ab Ernstio edit. p. 85. Ringstadium Abbatia Regalis.

(b) Mf. membran. it. SAXO GRAMMAT. Stephanii p. 223. HVITFELD in fol. Tom. I. p. 91. Ejusd. Bispe-Krønike in fol. p. 45. WOLFS Encom. Dan. p. 529. PONTOPP. Annal. Eccles. Dan. Tom. I. p. 219.

kaldet i Fleng Vor Frue Kloster, Vor Frue Kirke (c), og Sancte Bendts (o: Benedicti) Kloster, Sancte Bendts Kirke (d), hvoraf og den Latinske Skole, som har været et Capel af Kirken, er kaldet indtil denne Dag Sancte Bendts Skole. De tage derfore merkeligen feil, som holde for, at Kirken og Skolen i Ringsted haver været kaldet Sancte Bendtes Kirke og Sancte Bendtes Skole af en Helgeninde eller canoniceret Frue, ved Navn Sancte Bendte [Benedicta] (e), hvilken dog vel aldrig in rerum natura i disse Lande haver været til. Iligemaade begaaer og Resenius en stor Feil, naar han i sin Danske Atlas melder, at der fordum har været tvende Klostere i Ringsted, det ene S. Benedicti bygt 1086. det andet Vor Frue Kloster, da det dog gandske vist har ikkun været eet og det samme Sted, kaldet med Jomfrue Mariæ Navn og efter S. Benedicti Orden. Siden, efterat Hertug Knud, Kong Valdemar den Førstes Fader, var 1130. af sin Fætter uskyldigen myrdt og begraven i Ringsted, og der 1170. som en af Paven canoniseret Helgen optagen og frinsagt, er Kirken og Klosteret, foruden de to første Navne, S. Knud Hertug til Ære ogsaa kaldet undertiden S. Knuds Kirke og S. Knuds Kloster (f).

Aar 1135. haver Kong Erich Emund, for Jomfru Mariæ og sin ihjelslagne Broders Hertug Knuds Skyld, givet Ringsted-Kloster store Fiheder, og

(c) Mſ. membran. Monaſterium S. Mariæ Ringſtadenſis. Breviar. Lundenſ. og Slesvic. Baſilica S. Mariæ Virginis Ringſtad. I gamle Diplom. Eccleſia S. Mariæ de Ringſtath. Paa den gamle Pergaments-Tavle i Ringsted Kirkes Chor: Eccleſia beatæ Mariæ Virginis. Vid. Dan. Biblioth. Tom. 3. p. 46. 66. 71. 138.

(d) SLANGENDORP. Orat. de Relig. p. 202. kalder Kirken Templum D. Benedicti. Et Mſ. om dem, som i Ringsted ere begravne, nævner den baade S. Bendts Kirke og Vor Frue Kirke. I de gamle Kæmpe-Viser p. 567. Kroppen hviler i S. Bentis Jord. og p. 569. Med Liget den Klage til Ringsted gik, S. Bentis Kirke det Konge-Liig fik.

(e) PONTOPP. Marm. Dan. Tom. 2. p. 297. I Ringsted finder man adskillige Adels-Fruer af det Navn Bendte at være begravne. Een af disses Vaabener har iblandt andre været malede paa Veggen, hvorunder har staaet: Frue Bendtes Fæderne, Frue Bendtes Møderne. I Stedet derfor haver nogen uretteligen læst: Sancte Bentes Fæderne, Sancte Bentes Møderne. Hvilket haver givet Anledning til at frembringe ovenmeldte ny Helgeninde.

(f) I gamle Diplom. nævnes derfore: Eccleſia Sanctæ Mariæ & Sancti Kanuti martyris, qvæ Ringſtath eſt. Item Abbas & Conventus Sancti Kanuti in Ringſtede. Conf. Dan. Biblioth. Tom. 3. p. 131. 137. 139. 148.

og lagt anseelig Rente og Gods dertil, nemlig 11 Mark af Ringsted Byes aarlige Skat, kaldet Midsommers Gield, item endeel Gaarde i Bierge, paa Amager rc. halvparten af Ringsted Skov rc. (g).

Aar 1138. havet Pave Innocentius II. ved sin Pavelige Bulla taget Prioren og Klosteret udi Ringsted under sin Beskyttelse (h).

Aar 1148. haver Kong Sven, som man har kaldet Sven Grathe, for Jomfru Mariæ og sin Farbroders Hertug Knuds Skyld, givet til Ringsted-Kloster halvparten af Byens Mark, item en Eng og et Mollested, Thislund Skov, Byens hele Skat, kaldet Midsommers Gield, med Hostdags Giering, kaldet Dags-Verke rc. hvilken Gave af Erkebiskop Eskil er stadfæstet (i).

Aar 1152. haver Kong Valdemar den Første lagt Hof Kirke, med tilhørende Enge, Marker, Fiskeri, Skov, og nogle Steder, hvor Myrte voxer, til Brødrene udi Ringsted-Kloster (k).

Aar 1161. eller ved det Pas, har Kong Valdemar forøget Ringsted-Kloster (l), og giort Bygningen større og anseeligere (m).

Aar 1164. haver høibemeldte Kong Valdemar ei alene stadfæstet de Privilegier, som Ringsted-Kloster af Pave Innocentio, Kong Erich Emund, Kong Sven Grathe vare givne, men og selv lagt til Klosteret Ringsted Byes øvrige hele Mark og Tiende, og endeel Gods i Lumge, Bierge, Arvesne, Benløse, Møen, rc. (n).

Aar 1170. haver Erkebiskop Eskil af Lund lagt til Brødrene i Ringsted-Kloster et Capel udi Halland, med Tiende og Fiskeri af Hof Sogn rc. (o).

Ved samme Tider, eller noget efter, haver Absalon, da Biskop i Roskilde, stadfæstet Benedictiner-Munkene i Vor Frue og S. Knuds Kloster udi Ringsted de tvende Slags Penge-Skatter, nemlig hele Knuds Skat og

(g) Diploma vid. Dan. Biblioth. Tom. 3. p. 126.

(h) Bulla Innocentii vid. Dan. Biblioth. Tom. 3. p. 127.

(i) Diploma vid. Dan. Biblioth. Tom. 3. p. 131.

(k) Diploma vid. Dan. Biblioth. Tom. 3. p. 132. Hamsfordii Annales Mss. henfører det til 1162.

(l) MEURSII Hist. Dan. p. 100. Ringstadium in majorem modum auget.

(m) Et Mſ. om dem, som i Ringsted ere begravne, sætter, at Kong Valdemar I. forøgte med Bygning Ringsted-Kloster.

(n) Diploma vid. Dan. Biblioth. Tom. 3. p. 134.

(o) Diploma vid. Dan. Biblioth. Tom. 3. p. 138.

Sancte Mariæ Skat af de tvende Sysler Vestre-Sysel og Midel-Sysel (p).

Aar 1177. haver Kong Valdemar den Første fornyet sine forhen meddeelte Privilegier og Gaver til Ringsted-Kloster, og tillige lagt Kirken udi Halsted (q) under Abbedens Opsigt af Ringsted (r).

Høibemeldte Kong Valdemar haver ogsaa stadfæstet Ringsted-Kloster den Herlighed, at hvo som dertil vilde give en Part af sin Hoved-Lod, skulde være fri fra al Kongelig Ret og Krav. Brevet, som derom er udstædet, er paa Latin, og uden Aarstal. Hvilket, siden det er kun kort, og tilforn ikke trykt, vi her vil Ord til andet indføre:

VALDEMARUS Dei gratia Rex Danorum, universis sanctæ matris Ecclesiæ filiis salutem & gratiam. Cum sanctæ religionis ordinem in multis locis fovere & diligere debeamus, oportet nos sanctæ conversationis maxime filios apud *Ringstadensem Ecclesiam* familiarius enutrire & amplificare. Igitur universitati vestræ notificandum duximus, quod ad honorem Dei & beatæ Mariæ virginis, & ad reverentiam etiam *Sancti Kanuti Martyris*, regali edicto simul & donativo collatum confirmamus, ut quicunque deinceps capitalis suæ substantiæ (partem) eidem Ecclesiæ contulerit, liber & immunis sit ab omni regalis justitiæ debito & exactionis jure. Quod ut ratum & inconvulsum permaneat, huius privilegii testamentum sigillo nostro & idoneo testimonio corroborari curavimus.

Man finder ogsaa et latinsk Brev, i Form af et Testament, hvorudi Kong Knud den Siette, Valdemari Primi Søn, i Betragtning af sin Dødelighed hengiver til gudelig Brug halvdelen af sin Arv, men Halvten igien deraf til Klosteret i Ringsted, ligeledes gior hans Broder Hertug Valdemar, og deres Moder Dronning Sophia giver sin halve Arvelod, med mindre nogen af dennem inden sin Død anderledes til Sinds vorder. Kongens Marskalk Suno gior uden Vilkor det samme. Ligesaa Egidius Hertugens Capellan. Duko Kongens Capellan giver fire Mark Sølv, Skienken Rothingerus giver en Mark Guld, Thore Thoters Broder fire Mark Sølv, Score fire Mark Sølv, og Nicolaus, som skrev dette Testament, to Mark Sølv (s).

Aar

(p) Foruden Østre-Sysel, som tilforn i Danske Magazins Andet Hefte p. 34 er nævnet, har ogsaa Siæland fordum haft disse tvende Syseler, Vestre-Sysel og Midel-Sysel. Vid. Diploma Absalonis Dân. Biblioth. Tom. 3. p. 137. item Bulla Celestini Papæ ibid. p. 141.

(q) Uden Tvil Halsted-Kloster i Lolland, som nu kaldes Julinge.

(r) Diploma vid. Dân. Biblioth. Tom. 3. p. 140.

(s) Diploma Regis Kanuti MS. uden Aarstal.

Aar 1192. haver Pave Celestinus III. givet Ringsted-Kloster endeel ny Privilegier, og stadfæstet alle dets forhen forhvervede Friheder og Eiendome, hvoriblant Sancte Mariæ-Skat af de twende Syseler i Siæland (t), item de de Offere og Almisser, som faldt ved S. Knuds Grav, S. Knuds Skat af Siæland og Halland ꝛc. (u).

Ikke længe efter den Tid haver Biskop Peder i Roskilde, uden Tvil Peder Suneson, Erke-Biskop Andreæ Broder, som kaldes Peder den Ældere, lagt til Ringsted-Klosters Brødre Sancte Johannis Kirke i samme By, item Byllöse Kirke, og Tienden af Byllöse. Man haver endnu derom efterfølgende trende Latinske Breve, som ikke tilforn ere trykte, hvilke, endskiønt inter datum og Aarstal er tilsat, synes dog alle at være givne af ovenmeldte Biskop Peder den ældere, og ere saaledes lydende:

P. Dei gratia Roskildensis Episcopus, Danorum Sclavorumque Regis Cancellarius, universis Christi fidelibus, quibus præsens scedula patuerit, salutem et gratiam. Ut, quæ a nobis geruntur, negotia posteris lucidius elucescant, ea literarum memoriæ dignum duximus commendare, et sigilli nostri munimine corroborare. Pateat igitur Universitati vestræ, nos *fratrum Ringstadensis Ecclesiæ* expensas considerantes multiplices, et ipsis paucos manus misericordiæ porrigentes, pietatis intuitu et precum interventu ipsorum, ipsis *Ecclesiam Sancti Johannis Baptistæ* ibidem sitam ab omni exactione tam nostra quam officialium nostrorum in munere canonice contulisse, ipsi vero collatione gratulantes, omni die, quo pro defunctis convenit celebrare, animam nostram et parentum nostrorum memorialiter cum fidelibus se habituros promiserunt. Si quis vero huic liberæ collationi obviare præsumserit, noverit, se, authoritate apostolica et nostra, anathematis vinculis læsione incurrisse. Valete.

Omnibus præsens scriptum cernentibus, Petrus divina miseratione Episcopus Roskildensis, salutem in Domino sempiternam. Universitati vestræ pateat per præsentes, quod nos *fratrum Ringstadensis Ecclesiæ* expensas considerantes multiplices, et ipsis paucos manus misericordiæ porrigentes pietatis intuitu ac precum interventu ipsorum, ipsis *Ecclesiam parochialem in Byllöse* diocesis nostræ, de consensu Capituli nostri, canonice contulimus perpetuo possidendam, salvo tamen jure nostro in omnibus. Ipsi vero collatione hujusmodi gratulantes, memoriam nostram, successorum nostrorum ac parentum in Ecclesia sua Ringstadensi prædicta personaliter agere promiserunt.

Im

(t) Nemlig Vester-Syssel og Midel-Syssel, som tilforn p. 70. ere nævnede.
(u) Bulla Celestini Papæ vid. Dan. Biblioth. Tom. 3. p. 140.

In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis. Ego P. Dei gratia sanctæ Roskildensis Ecclesiæ Episcopus, sperans me in resurrectione partem cum his habiturum, qui domum Domini bonis terrenis ampliare studuerunt, quin etiam dilatato corde multiforme quorundam perpendens, expendens expensam in multitudine undique confluentium nationum, pro redemtione animæ meæ meorumque successorum *decimam in Byllöse*, dioecesi nostræ attinentem, *Ecclesiæ beati Kanuti Ringstadis* in usus fratrum ibidem Christo Jesu militantium annuatim pro duabus marcis argenti jure perpetuo contuli possidendam. Sed ne id a posteris in irritum ducatur, literis ac sigilli impressione dignum duxi roborandum. Verum si quis, quod absit, avaritiæ anhelans æstu, vel in virtute divitiarum confisus pari se merito remunerandum diffidit, hæcque adnihilare studuerit, offensam Domini nostri ac loci illius intrasse simul et anathematis cauterio se non dubitet innodatum.

Aar 1225. haver Erkebiskop Peder i Lund stadfæstet Ringsted-Kloster den Biskopelige Tiende af Bynløse, som ved hans Formænds Gavmildhed var kommen til Klosteret. Og samme Aar haver bemeldte Erkebiskop ogsaa stadfæstet Brødrene udi Ringsted-Kloster den Gave, som Erkebiskop Anders Suneson af Lund og hans Broder Bisköp Peder Suneson af Roskilde havde giort dem, i det de havde lagt S. Johannis Baptistæ Kirke udi Ringsted By til deres Kloster. Begge disse Documenter ere ikke heller tilforn ved Trykken bekiendte, de lyde saaledes:

P. Dei gratia sanctæ Lundensis Ecclesiæ Archiepiscopus Sveciæque Primas, universis hæc scripta cernentibus salutem et dilectionem. Quoniam audimus, prædecessores nostros *decimam Episcopalem de Bynlösse* pro duabus marcis argenti retinendam *Ringstadensi Ecclesiæ* personaliter contulisse. Idcirco memoratam collationem sigilli nostri munimine roboratam authoritate apostolica et nostra confirmamus. Si quis vero huic liberæ collationi obviare præsumpserit, et hanc annihilare seu diminuere præsumpserit, noverit se indignationem et iram Domini nostri Jesu Christi incursurum. Datum anno dominicæ incarnationis M. CC. XXV.

P. Dei gratia sanctæ Lundensis Ecclesiæ Archiepiscopus Sveciæque Primas, universis Christi fidelibus, quibus præsens scedula patuerit, salutem et gratiam. Quoniam venerabiles prædecessores nostri bonæ et sanctæ memoriæ, sanctæ Lundensis Ecclesiæ Archiepiscopus ANDREAS, et PETRUS frater suus Roskildensis Ecclesiæ Episcopus, *fratribus Ringstadensis Ecclesiæ Ecclesiam sancti Johannis Baptistæ* ibidem sitam, ab omni jure et exactione Episcopali liberam et immunem perpetua libertate contulerit canonice. Nos vero collationem memoratam authoritate apostolica et nostra, salva reve-

ren-

rentia Diocesani Episcopi, confirmamus. In cuius rei evidentiam et cautelam præsentes literas sigilli nostri munimine roboratas ipsis dignum duximus concedendas. Datum anno Dominicæ incarnationis M. CC. XXV.

Aar 1242. blev Ringsted-Kloster, tilligemed Byen, ved en ulykkelig Ildsvaade lagt i Aske (v). Og Aar 1300. har Klosteret igien haft den ulykkelige Skiebne at lide Skade af Ildebrand (x).

Aar 1309. haver Bisskop Oluf af Roskilde, med sit Capitels Samtykke, givet Overkeby Kirke til Brødrene i Ringsted-Kloster, med Vilkor, at de i deres Kirke skulde holde hans, hans Formænds og Efterkommeres Ihukommelse (y).

Samme Aar 1309. d. 20. Maji blev, med Bisskop Olufs Tilladelse, giort et Mageskifte imellem Ringsted- og Sorø-Kloster, saaledes, at Brødrene i Sorø skulle have endeel Gods i Skulketorp, med nogle Agre, kaldet Tokke, og dertil hørende Skov. Derimod skulle Brødrene i Ringsted have andet Gods udi Skovtorp, med Skov og Tilhøring, og 60. Mark Penninge i gangbar Mynt (z).

Aar 1317. haver Frue Christine, Hr. Knud Mules fordum Kong Erich Menveds Kamermesters [Camerarii (a)] Efterleverske, givet og skødet til Abbed og Convent i Ringsted-Kloster alt sit Gods og Eiendom udi Spraksløse (b), som tilforn med ret Adkomst havde tilhørt bemeldte hendes afdøde Husbonde (c).

Aar 1319. den 13. Nov. gav Kong Erich Menved i sit Testament til Ringsted-Kloster, for hans Leiersted, Munkeholm og Munkeholm-Fang, som er Vinderop, Tordrop, Bretued, Drauerop og Arnake (d).

K Aar

(v) Hvitfeld. Tom. I, p. 211. Hamsford. Annal. ad an. 1242. Coenobium Ringstadii cum villa conflagrat. Chron. Erici Pom. ad an. 1242. Claustrum Ringstath igne periit. Chron. Dan. vet. Manusc. ad A. 1242. Item Ringstedæ Closter word brænd. Imago Mundi henfører denne Ildsvaade til 1241. og legger datum til med disse Ord: Claustrum Ringstadiense 3. Kal. Junii (d. 30. Maji) igne consumitur.

(x) Chron. Sialandiæ p. 76. An. 1300. Claustrum Ringstath inceditur.

(y) Diploma vid. Dan. Biblioth. Tom. 3. p. 145.

(z) Hist. Monast. Sorensis Manusc.

(a) Den Titel Camerarius gives i gamle Documenter med det Danske Ord Kamermester. Men Hvitfeld Tom. I, p. 394. og andensteds gior deraf Kammer-Junker, hvilket Ord vel ikke passer sig paa een, som var Ridder, og neppe var brugeligt i de Tider.

(b) Hvitfeld Tom. I, p. 394. kalder dette Sted Spraueløse.

(c) Diploma vid. Dan. Biblioth. Tom. 3. p. 146.

(d) Hvitfeld Tom. I, p. 409.

Aar 1336. den 19. Martii [14. Kal. April.] haver Pave Benedictus XII. stadfæstet Ringsted-Kloster alle de Friheder og Herligheder, som det af Paver, Konger, Forster, og andre Troende vare forundte (e).

Aar 1404. d. 13. Martii haver Pave Bonifacius IX. ligeledes stadfæstet Ringsted-Kloster alle de Friheder og Herligheder, som vare det givne af Konger, Forster og andre, saavelsom af hans Formænd Romerske Paver, undtagen dem, som han selv Aaret tilforn havde kaldet tilbage (f).

Aar 1407. S. Andreæ Aften haver Hr. Niels Clemenson Abbed i Sorø giort Mageskifte med Brodrene i Ringsted-Kloster, saaledes, at Ringsted-Kloster fik alt det Gods, som tilhorde Sorø-Kloster udi Siersted i Alsted-Herred, og Sorø-Kloster derimod bekom alt det, som tilhorde Ringsted-Kloster i Thivelse og Halleløv udi Slagelse-Herred (g).

Hvad Ringsted-Klosters Forstandere angaaer, da have de i Begyndelsen undertiden været kaldede Priorer, undertiden Abbeder, men siden have de bestandigen fort Abbeders Navn og Værdighed indtil efter Reformationen i hoilovlig Ihukommelse Kong Friderich den Andens Tid, da Klosteret blev seculariseret og overgivet til Kongelige Befalingsmænd. Paa disse Abbeder haver man hidindtil ingensteds haft nogen fuldstændig Fortegnelse, ikke heller er det os mueligt for nærværende Tid at give Kundskab om dem alle. Dog have vi giort os Umag at faae sammenskrabet en heel Deel af deres Navne, og vil her anføre saa mange af dem, som os hidindtil i vore Kroniker og gamle Papirer ere forekomne.

1. THOMAS, som omtrent 1140. var Prior udi S. Knuds Kloster i Odense, havde tilforn været Prior i Ringsted-Kloster. Han solte og skødte til Biskop Ricolf i Fyen endeel Gods udi Siæland, som han af Jørgen Munk og Greve Eleno af Vestorp havde bekommet (h).

2. ORMO [eller Ormus] haver levet Aar 1138. og været Prior udi Ringsted-Kloster. Og findet man, at Pave Innocentius II. i bemeldte Aar haver taget hannem og hans Kloster under sin Beskiermelse (i).

3. JOHANNES findes 1148. af Kong Sven Grathe at være beskikket til Abbed

(e) Bulla Benedicti vid. Dän. Biblioth. Tom. 3. p. 147.
(f) Bulla Bonifacii vid. Dän. Biblioth. Tom. 3. p. 148.
(g) Hist. Monast. Sorensis Manusc.
(h) Ser. Episc. Otton. Manusc. Men Hvitfeld Tom. I, p. 103. gior Biskop Ricolf og Prior Thomas til een Person, hvilken han kalder Ricolphus Thomæ, og siger, at den samme, for han blev Biskop, havde været Prior til St. Knud og tilforn i Ringsted; hvilket er urigtigt.
(i) Dän. Biblioth. Tom. 3. p. 128.

Abbed udi Ringsted-Kloster, at han der, under Kongelig Haandhævelse, skulle forestaae alting med en fuldkommen Magt og Myndighed (k).

4. JORDANUS haver omtrent imellem 1150. og 1160. været Prior udi Ringsted, og er derfra kaldet til Soro-Kloster, hvor han, ligesom nogle hans Formænd, har ikkun holdet slet Huus med Klosterets Gods (l).

5. RICARDUS havde været Abbed i Ringsted-Kloster for 1176. I hvilket Aar han, tillige med Abbed Simon af Soro, var paa Raad med Biskop Absolon, den Tid han med stor Ceremoni lod sin Fætterske Sancte Margrete af Ølsie, der af sin egen Mand Herlo var myrdet, som en Helgen optage og skrinlegge udi vor Frue Kirke i Roskilde (m).

6. PAIN, Abbed udi Ringsted, levede 1177. og var med andre nærværende, den Tid Kong Valdemar den Første lagde Halsted under Abbedens Opsigt af Ringsted (n). Samme Abbed Pain haver været med at underskrive de Privilegier, som Biskop Absalon 1180. haver givet Kirken i Odense (o).

7. PETRUS haver været Abbed udi Ringsted-Kloster 1317. I hvilket Aar Hr. Knud Mules Enke-Frue Christine har givet alt sit Gods udi Spraklose til bemeldte Kloster (p). Denne Abbed Peder haver 1320. med sit Convent giort et Mageskifte med Ove Hase [Awo dictus Hasæ], og i stedet for endeel andet Gods skodet hannem Gaasetoft [Gasæthofftæ], samt Arsnes Skov med mere, dog at Klosterets Tienere i Bierge skulde af bemeldte Skov stedse nyde frit Tommer og Brendeved (q). Det bliver uden Tvil den samme Abbed, hvis Dodsdag en gamel Pergaments-Bog, dog uden Aarstal, antegner (r) med disse Ord: VII. Kal. Aprilis obiit Dominus Petrus Abbas Ringstadis. ɔ: Den 26. Martii dode Hr. Peder Abbed udi Ringsted.

8. JOHANNES, Abbed udi Ringsted-Kloster, haver 1378. die b. Johannis ante portam latinam med sit Convent udstædet et Brev, hvorudi han tilstaaer, af velbyrdig Mand Hr. Oluf Biørnsøn Ridder, deres besønderlige Velgiører og Executor Testamenti efter Hoilovlig i Hukommelse Kong Valdemar den Tredie, at have opbaaret til Klosterets Beste 50. Mark i hvid Mont,

 nem-

(k) Dän. Biblioth. Tom. 3. p. 131.
(l) Histor. Monast. Sorens. Manusc. Item: Morten Pedersens Bisp Absolons Herkomst. p. 7.
(m) Acta Translationis S. Margaretæ de Ølsye Manusc. hvor Ricardus nævnes quondam Abbas Ringstadensis.
(n) Dän. Biblioth. Tom. 3. p. 139. 140.
(o) Stephanii Prolegom. ad Sax. Grammat. p. 18.
(p) Hvitfeld Tom. I, p. 394. Dän. Biblioth. Tom. 3. p. 146.
(q) Det latinske Document, som derom er forfattet, haves in Manusc. og er skrevet 1320. die beatorum Sixti et Sociorum eius, Men er siden 1477. deraf udstædet en vidimeret Copie af Kong Christian I. paa H. Majests. Retterting i Kiobenhavn.
(r) Calendar. Nestved. membran. Manusc.

nemlig i Sterlinger 4. Lybske Mark, og 10. Mark i hüul Mønt. Hvorimod han forpligter sig og Brødrene at holde hver Dag en Messe ved S. Andreæ Alter vesten i deres Chor for høibemeldte Konges og hans Forfædres Siæle, saa længe deres Kloster er ved Magt. Derforuden vil de ogsaa hvert Aar paa S. Severini Biskops Dag holde høibemeldte Konges Aartid eller Begængelse paa den høitideligste Maade, de kand. Og skal den, som Abbed er, paa samme Dag, foruden den sædvanlige Tractament, forfriske og glæde Brødrene med tre gode Retter og en Tønde Tydskt Øl (s).

9. LAURIDS PEDERSÖN, Abbed i Ringsted-Kloster, døde 1408. die b. Johannis ante portam latinam, og er begraven i vor Frue eller Sancte Bendts Kirke i Ringsted, hvor hans Grav-Skrift findes, saaledes lydende:

Hic jacet Frater *Laurentius Petri*, quondam Abbas huius loci, qui obiit A. D. M.CD.VIII. in die beati Johannis Apostoli ante portam latinam.

10. MAGNUS, som uden Tvil næst efter forige er bleven Abbed i Ringsted, døde 1415. og er sammesteds begraven i det Capel, hvor Sancte Bendts Skole siden har været. Hans Grav-Skrift er denne:

Hic jacet Frater *Magnus*, quondam Abbas huius loci, qui obiit A.D.M.CD.XV. cuius anima requiescat in pace.

11. PETRUS, Abbed udi Ringsted, har bygget og forbedret Klosteret, som hans Grav-Skrift giver tilkiende. Han døde 1425. die Translationis S. Canuti Ducis, ɔ: den 25. Junii (t) og er begraven i Ringsted Kirke udi Choret med denne Grav-Skrift:

Hic jacet venerabilis Pater et Dominus Frater *Petrus*, quondam Abbas et restaurator huius loci, qui obiit A. D. M.CD.XXV. die translationis Sancti Canuti Ducis.

12. BYRGE [Birgerus] er bleven Abbed i Ringsted omtrent 1466. Denne Abbed haver 1475. i sit Embeds tiende Aar ladet bygge et nyt Taarn paa Ringsted-Klosters Kirke ved den Kunsterfarne Mand Matthias af Køge Borger udi Roskilde, og ladet legge i Knappen endeel Helligdome, saasom noget af Jomfru Mariæ Klædebon, af Sancte Knuds Kappe og Svededug, af Marons Kiep (u) ꝛc. Han døde 1482. og er begraven i Ringsted Kirke i det Capel, som kaldes S. Bendts Skole. Hans Gravskrift lyder saaledes:

Hic

(s) Diploma membran. Manusc.

(t) Dies Translationis S, Canuti Ducis var den 25. Junii eller VII. Kal. Julii, som Breviaria, Missaliæ, og nogle vore gamle Krøniker bevise: og ikke den 7. Januarii. som Pontopp. Marm. Dan. Tom. I, p. 182. og Dan. Biblioth. Tom. 3. p. 5. Men den 7. Jan. var Hertug Knuds Døds og Martyrs Dag.

(u) See Dan. Biblioth. Tom. 3. p. 45.

Hic jacet venerabilis in Christo Pater et Dominus Dn. *Birgerus*, quondam Abbas huius loci, qui obiit Anno Domini M. CCCC. LXXXII.

13. JENS [Johannes] blev efter Byrge Abbed udi Ringsted-Kloster. Han haver med andre forseiglet det Brev, som er forfattet til Lund S. Mauritii Dag 1487. hvorudi Hertug Christiern Kong Hanses ældste Søn hyldes og samtykkes til Konge i Danmark efter sin Herre Faders Død (v).

14. OLUF [Olavus], Abbed udi Ringsted næst efter den forige, findes at have været med udi Odense in Majo 1489. og med andre bisiddet i den Trette, som var imellem de af Kong Christian I. indsatte Caniker og de fordrevne Benedictiner-Munke af S. Knuds Kloster (x).

15. PEDER NIELSÖN, Abbed udi Ringsted-Kloster, haver 1517. med syv andre Klosteres Forstandere af Siæland, samt Prælater og Caniker af Roskilde og Kiøbenhavn, og en stor Deel Prester, været overværende paa det store Lande-Mode, som Biskop Lago Urne den 6. Octobris 1517. holdt udi Roskilde, og da udgav nogle Statuta Synodalia, som af Johannes Luche Cantor i Roskilde ere, efter Arcimboldi Befaling, stadfæstede (y). Denne Abbed døde 1518. og er begraven i Ringsted Kirke, hvor hans Grav-Skrift findes, saaledes lydende:

Hic jacet *Petrus Nicolai* quondam Abbas huius loci, qui obiit A. D. M. D. XVIII.

16. JENS [eller Hans] MORTENSÖN var Abbed i Ringsted-Kloster udi Reformations-Tiden. Han døde 1537. Som denne hans Grav-Skrift i Choret udi Ringsted-Kirke udviser:

Hic jacet Frater *Johannes Martini* quondam Abbas huius loci qui obiit A. D. M. D. XXXVII.

17. NIELS JENSÖN haver været Abbed udi Ringsted-Kloster strax efter Reformationen. Han døde 1540. og ligger begraven i vor Frue Kirke i Ringsted, med denne Grav-Skrift:

Ecce Homo.

Hic jacet Frater *Nicolaus Johannis* quondam Abbas huius loci, qui obiit A. D. M. D. XL.

(v) HVITFELD Tom. 2. p. 992.
(x) Summa Processus in causa Eccles. Otton. MS. it. HVITFELD Tom. 2. p. 996.
(y) Annales Bartholini; [illegible]

18. HANS [eller Jens] LAURIDSÖN fra Odense, var Abbed udi Ringsted i syv Aar. Han døde 1561. d. 2. Septemb. og er begraven i Ringsted Kirke, med denne Grav-Skrift:

Corpus *Johannis Laurenti* hæc saxea moles
Condit, qui & Abbas Ringstadiensis erat,
Othoniæ ac civis, septenis præfuit annis,
Vir gravis ac prudens, relligione pius.
Sarcophagus putridam carnem sumit, ossaque claudit,
Mens gaudet cœlo perfruiturque Deo.
Obiit Anno 1561. 2. Sept.

19. Mester FRANDS PEDERSÖN (z) haver levet 1569. og været Abbed i Ringsted-Kloster. Af hannem have vi intet andet Spor seet, end at hans Navn findes skrevet for i en gamel Bog paa det Kongelige Bibliotek, kaldet Textus Epistolarum Pauli &c. trykt i Roskilde 1534. in folio, med disse Ord: Joannes Seuerini hunc librum sibi vendicat 1569. Hunc librum dedit mihi pius ac venerabilis vir MAGISTER FRANCISCUS Abbas Cœnobii Ringstad.

20. Mester IVER BERTELSÖN [M. Ivarus Bartholini] (a) er den sidste, som man finder at have hast Navn af Abbed i Ringsted: Men har tillige været den første Kongelige Befalingsmand sammesteds. I hans Grav-Skrift kaldes han Befalingsmand over Ringsted-Kloster, paa Latin Regius loci Præses. Men man har seet Kongelige Breve af Aar 1571. ligeledes af 1572. 2. April. og 27. Maji, og 1583. 18. Augusti, hvorudi han udtrykkeligen er kaldet Abbed i Ringsted-Kloster. Ellers har han ogsaa en Tid lang [om ikke sin hele øvrige Tid] tillige forestaaet Sorø-Kloster, som Vindingius vidner (b), hvilket og et Kongebrev af 14. Octob. 1572. udviser, hvor han nævnes Abbed udi Sore-Kloster, ligesom han og i Registeret til Erasmi Læti Res Danicas, som er trykt 1573. kaldes Abbas Sorensis. Han døde d. 28. Septemb. 1583. og er begraven i Ringsted-Kirke (c).

Disse ere alle de Priorer og Abbeder, som vi hidindtil have kundet opspore, at have forestaaet Ringsted-Kloster i dets Velmagt. De mange Huller eller den lange Tid, der findes her og der imellem disse anførte, viser noksom, at der kand have været ligesaa mange til, om ikke flere, som os ei endnu ere bekiendte, førend vi overkomme flere Documenter. Og er det derfore

(z) Mſ. om Ringsted.
(a) Om denne Mand og hans besynderlige Skiebne skal en anden gang blive udførligere handlet.
(b) Vinding. Acad. Hafniensi p. 101.
(c) Hans Grav-Skrift see Pontopp. Marm. Dan. Tom. I. p. 181.

føre langt fra, at vi udgive denne Fortegnelse for fuldkommen, ligesaa lidet som de om Klosteret selv opskrevne Omstændigheder kand ansees for andet, end faa og smaa Stykker af Alderdommens Levninger. I eller kort for den sidst-anførte Abbeds Mester Iver Bertelsens Tid er Ringsted-Kloster, saa vel som de andre Klostere i Riget, seculariseret og giort til en verdslig Forlening, som er bleven betroet til Kongelige Befalingsmænd, af hvilke de fleste have tillige været Landsdomere udi Sieland. Iblandt disse Befalingsmænd paa Ringsted-Kloster haver Rigets Raad og Landsdomer Jørgen Seefeld, som havde det store Bibliotek, været den meest Bekiendte og Berømmeligste.

For Resten vide vi intet mere for nærværende Tid om dette Kloster at melde, uden at der i et gammelt Manuscript (d) under den 2. Julii, dog uden Aarstal, findes nævnet en Canik i Roskilde, som havde været Munk og Prest udi vor Frue Kloster i Ringsted, med disse Ord: VI. Non. Jul. obiit Livo Roskildensis Canonicus, monachus & sacerdos professus sanctæ Mariæ in Ringstad. Og udi en gamel skreven Pergaments Bog (e) under XVII. Kal. Septemb. [som rettere skal være XVII. Kal. Octob. ɔ: 16. Septembris] finder man, at Brødrene i Nestved eller Skov-Kloster have aarligen i September-Maaneds Tamperdage holdet en aarlig Fest til Erindring af deres Brødre i Ringsted-Kloster. Ordene lyde saaledes: XVII. Kl. Sept. Commemoratio fratrum nostrorum Ringstadiensium ebdomada IIII. temporum mensis Septembris agenda.

III.

Om M. Isaac Grønbek, og det Klagemaal, som 1594 blev ført over ham for Irring i Lærdomen.

Der haver været mange retskaffene GUds Ords Tienere til i vore Danske Menigheder efter Reformationen, hvis Hukommelse var værd at bevares til et Speil for Efterkommerne. Men det er Skade, at man finder lidet eller intet af vore Forfædre optegnet om de flestes Levnet og Fortienester i GUds Kirke. Og det er til deels Aarsagen, hvorfore nogle have fattet ubillige Tanker om de forige Tiders Danske Geistlige, menende, at deres Tal bliver kun saare liden, som have fortient Navn af ret gode og oprigtige Lærere. Men, fordi man af den største Mængde af vor Danske Geist-

(d) Liber Daticus Roskildensis Mſ.
(e) Calendarium Nestved. membran. Mſ.

Geistlighed haver fast ikkun, og neppe nok, de blotte Navne til overs, bør man derfor ikke med Rette strax dømme om Mængden til det Verste, men heller troe, at der i disse Lande haver været flere gode Gllds Mænd til, end man maaskee vil indbilde sig. Det skulde meget glæde os, om vort Selskab efterhaanden kunde legge noget for Dagen, som kunde redde vore fordum Geistliges gode Rygte, og forskaffe dennem mildere Domme, end de hidindtil, formedelst nogles Uefftertænksomhed, undertiden have haft.

M. Isaac Grønbek, som først var Sogne-Prest til S. Nicolai Menighed i Kiøbenhavn, og siden Bisskop i Trundhiem, kand med Billighed settes i de gode Presters Tal, som den der haver været baade en lærd og gudfrygtig Mand, en flittig og godgiørende Mand. Men hans Skiebne har været den samme, som utallige andres, at man ingen synderlig Efterretning haver om hannem i vore trykte Skrifter, ja han bliver ikke engang nævnet af Alb. Bartholino, Mollero, og nogle andre, som have skrevet om Danske lærde Mænd, da dog hans Navn til sin Tid for den lærde Verden ikke haver været ubekiendt. Det meste man hidindtil har vidst om hannem, som dog er kun lidet, haver vor flittige Mag. Alb. Thura ladet indføre i de Danske Lærde Tidender, hvor han handler om S. Nicolai Kirkes Prester og om Bisskoperne i Trundhiems Stift (a). Hvad vi, foruden det, om denne brave Mand have fundet, have vi tillige hidsamlet, og vil det her under eet altsamen anføre.

Mester Isaac Grønbek var født i Siæland Aar 1564. Men hvor, og af hvilke Forældre, er os endnu ubevidst. Efterat han var bleven Student, og havde nogen Tid opholdt sig paa Høi-Skolen i Kiøbenhavn, begav han sig udenlands, og fortsatte først sine Studeringer paa Academiet til Franeker, hvor han imidlertid har udgivet en Grammaticam Hebræam eller et Skrift de Accentibus Hebraicis (b), hvilket vi ikke have seet. Siden har han i nogle Aar paa Kongelig Majestets Stipendio studeret paa Universitetet til Wittenberg, hvor han uden Tvil haver taget Magister-Graden. Anno 1588. 5. Junii haver han paa det store Auditorio til bemeldte Wittenberg holdet en Latinsk Tale over Høilovlig Ihukommelse Kong Friederich den Anden, hvilken er trykt og dediceret Churførsten Christiano udi Saxen (c). Sammesteds har han

(a) See Danske Lærde Tidender An. 1732. p. 690. og An. 1734. p. 81.

(b) Lærde Tidender An. 1732. p. 690. HENNINGI WITTE Diarii Appendix ad An. 1617.

(c) Titelen derpaa er denne: Oratio funebris in memoriam et honorem Illustrissimi Principis ac Domini, Dn. FRIDERICI SECUNDI, Daniæ et Norvegiæ Regis, Prid. Non. April. ex hac vita pie et placide decedentis, in celeberrima Witebergensium Academia Non. Jun. An. 1588. recitata ab ISAACO GRONBECCIO Dano. Witebergæ excusa per Clementem Schleichium. in 8vo.

han 1589. holdet en Disputats de Virtute (d), hvilken han haver ladet trykke, og tilskrevet Hoilovlig Ihukommelse Kong Christian den IV. Aar 1592. levede han endnu i Wittenberg, og har atter udgivet en liden Bog, som han kalder Partitiones Oeconomicas (e), hvilken han har dediceret sin Patron Arild Hvitfeld til Lille, Danmarks Riges Canceller. For udi samme Skrift haver en lærd Nederlænder, ved Navn Isaac Memmius, sat hannem dette Ære-Vers:

D. M. Isahaco Gronbeccio.

S. D.

Quam tibi, *Gronbecci*, jam nunc post *Ethica* docte
Explicita est chartis *Oeconomia* tribus?
Ductum ab Aristotelis comprendens flumine rivum,
Ex Xenophonteis dulcia mella favis.
Laus te hinc summa manet: regimen si denique jungas
Imperii, laudes quot dabit illa trias?

Isahac Memmius, Belga.

Endnu har han bemeldte Aar 1592. sammesteds in folio ladet trykke Synopsin Historiæ Christi (f).

Efter sin Hiemkomst til Fædernelandet, som synes at være skeet først i Aaret 1593. er han efter D. Jens Gødisøn, som blev Biskop i Aarhus, kaldet at være Sogne-Præst til S. Nicolai Kirke i Kiøbenhavn, og blev ordineret d. 16. Augusti 1593. (g). Han begyndte sit Lære-Embed med god Lykke, var en begavet Mand, havde mange og forneme Tilhørere, og var meget vel yndet af sin Menighed. Men neppe havde han været et Aar i Embedet, førend hannem mødte et stort Uheld, som nær havde kostet ham sit Kald. Det hændte sig just paa Pindsedag i Aaret 1594. at han paa sin Prædikestol i S. Nicolai Kirke, hvor endeel skarpe Tilhørere af Rigets Raad samme Tid vare tilstæde, enten af Uforsigtighed, Fritalenhed, eller anden Skrøbelighed frem-

(d) Titelen derpaa er denne: Ἀνακεφαλαίωσις Disputationis Aristotelicæ de Virtute, in usum puerorum instituta ab ISAACO GRONBECCIO. Witebergæ ex typographia Simonis Gronenbergii 1589. 8. 4½ Ark. Dedicationen er skrevet i Wittenberg 21. Sept. 1589.

(e) Titelen lyder saaledes: ISAHACI GRONBECCII Partitionum Oeconomicarum ex Xenophonte et Aristotele Liber. Ad Generosum et Magnificum Dn. ARNOLDUM HVITFELDIUM, Regni Daniæ Cancellarium. Witebergæ ex officina Cratoniana, Mense Martio, Anno M.D.XCII. 4to. 5 Ark. Under Dedicationen skriver han sit Navn saaledes: Isaac Gronbeccius, Sereniss. Dan. Reg. in Academia Witebergensi Alumnus.

(f) RESENII Biblioth. p. 113.

(g) PETRI HEGELUNDII Episc. Rip. Annotat. Manuscr.

satte noget i sin Prædiken om Menneskenes Udvællelse og den Hellig Aands Blivelse hos de Troende, som blev udtydet for vrang Lærdom og ikke at være efter den Augsburgiske Bekiendelse. Dette satte strax endeel af Tilhørerne i Bevægelse, og gik saa vidt, at Mester Isaac af Bispen D. Peder Vinstrup blev indstevnet for Consistorium, hvor han ogsaa mødte den 31. Julii, og blev, i menige Professorers, Presteskabets, Borgemester og Raads, og nogle af S. Nicolai Sognemænds Overværelse, tiltalet paa Rigets Raads Vegne af Canceler Arild Hvitfeld, og anklaget, som den, der ei allene i bemeldte Prædiken, men endog oftere, havde lært uretteligen, og prædiket imod den Augsburgiske Confession. Dog for Bispens og andre godt-Folks Forbøns Skyld blev den haarde Irettesettelse, at han nemlig burde med rette miste Kaldet og forvises Byen, saaledes formildet, at han ikke alene offentligen skulde igienkalde sin vildfarende Lærdom, men endog skriftligen forpligte sig, aldrig efter den Dag at røre for meget ved de stridige Troens Artikle, eller at lære og prædike anderledes, end lige efter den Hellige Skrift og den Augsburgiske Confessions Lydelse. Den gode Mand, som en retsindig og eftertænksom GUds Ords Tiener, fandt sig strax i Billighed, og efterkom disse hannem forelagde Puncter med største Hørsomhed. Begge Dele, saavel Cancelerens Tiltale, som Mester Isaacs Forpligtelse, ere faldne os i Hænderne, og, siden det vel er kun faa, som have Kundskab om den Historie, vil vi til ydermere Oplysning dennem Ord fra Ord indføre, saaledes som de os af en gammel Udskrift ere forekomne:

Klagemaal, som paa Rigens Raads Vegne bleff fort offuer M. Isaach Grønnebech paa Universitatis Consistorio i Kiøbenhaffn den 31. Julii Anno 1594. aff Rigens Canzeler Arild Hvitfeld, i menige Professorum, [Rector vero D. Nic. Theophilus non intererat] Ministrorum verbi, Consulum et Senatorum, och nogle udaff Sognemendenes till S. Nicolai Kirche Neruerelse, Ord fra Ord aff Originalen, som samme Tid bleff indlagt i Consistorio.

Danmarckis Rigis Raad haffuer betenckt och offuerveyet en christen Offrigheds Embede och Kald, som ikke der udi staar alene, at det verslig Regiment forestaais, men ochsaa at den rette sande och christelig Religion forsvaris, hantheffuis och formeris, och her kiendis dennem alle och huer serdelis och plichtig at vere der udi at giore deres høyeste och yderste Flid, at den rette

och

och christelig Religion maa behollis og forfremmis her udi Riget, som den udi Salige Høylofflige Konning Christian den Tredies och Konning Friderich den Andens deris Tider haffuer verit vedtagen, lært och holden udi den christne Kircke her vdi Riget, effter den Hellige Skrifft och then Augsburgiske Confessions Lydelse. Huorfore de och med allerstørste Flid vill forhindre och forekomme alt hues som samme vor christelige Religion udi nogen Maade kand hindre eller komme till Forfang. Och efferdi at M. Isaach Sognepræst till S. Nicolai Sogn, Pintzedag nu sidst forgangen, vdi en stor part aff Danmarckis Rigis Raads Neruerelse och Paahørelse, haffuer paa Prædickestolen udtryckelig prædicket och lært, Att huem GUd i Himmelen en gang giffuer den Hellig Aand, then tager hand aldrig fra hannem igien. Hvilket hand med Kong Davids Exempel, S. Peders, Røffuerens paa Korsset, och andre Exempler haffuer understaaet sig at ville bevise. Saa er samme Lærdom mod den Hellige Skrifft, saa og imod den Augsburgiske Confession. Huor udi der udtryckeligen læris, at et Menneske med dødelige Synder eller med Synder imod sin Samvittighed forkaster GUds Naade, Troen och den Hellig Aand. Hannem skal och vere undfalden disse Ord, At huem som døer uden Poenitentze, hand aldrig haffuer den Hellig Aand. Item udi lige Maade haffuer hand tit och offte paa andre tiderført atskillige disputerlige Materier paa Prædickestolen, som icke tiener till Opbyggelse, men stor Forargelse. Hvilcket och er imod den Forordning, der om er giort. Aff huilcke hans Lærdom de prædestinatione och Menniskens Udvælelse anderledis end som til deß haffuer veret lært her udi Riget baade paa Prædickestolen och udi den Høye Skole. Och derfore er Danmarckis Riges Raad ingenlunde tilsinds at ville tilstede, at slig vrang och vildfarende Lærdom skal nogensteds læris udi then christen Kircke her udi Riget, meget mindre, at paa Prædickestolen her udi Hoffuit-Staden her udi Riget sligt skal læres och prædickes, som er imod GUds Hellige och Salige Ord och den Augsburgiske Confession. Och enddog de, for slig hans høyeste

Forseelse och Vildfarelse, haffuer noksom Aarsage hannem derfore at lade sette fra hans Embede, og Byen forvise, saa ville de dog, for Bispens och andre got Folckis Forbøn skyld, samme deris yderste Tiltale i saa Maade formilde och lade falde:

At hand samme sin vrange och vildfarende Lærdom skal alvorligen igien revocere och igienkalde, saa och sig paa det Høyeste forpliete, at hand aldrig effter denne Dag anderledis vil lære eller prædicke, enten om forskreffne Artikel, Menniskens Udvælelse, Sacramentet, eller nogen Religions Artikel, uden alleniste saasom den christelig Religion udi Høybemeldte twende Høyloffli-ge Kongers Tid haffver veret vedtagen, lært och prædicket her udi Riget, och effter den Hellige Skrifft och Augsburgiske Confessions Lindelse, Efftersom Hæderlig och Høylærd Mand D. Peder Vinstrup er befalit samme Obligation videre hannom at forholle.

Mester Isaach Grønnebechs Obligation, giffuit Doct. Petro Vinstrupio.

Jeg Isahach Grønnebech bekiender med dette mit obne Breff och egen Haandschrifft, at, efftersom jeg Anno 1594. den 31. Julii var udi vor høye Øffrigheds och Danmarchis Rigis Raads Befalning i rette steffnit och kallet aff Hæderlig och Høylærdt Mand D. Peder Vinstrup Superintendent udi Sielands Stict paa Consistorio her i Kiøbinghaffns Universitet, och der klageligen angiffuen, at haffue noget vidtløfftiger lært her i Kircken de mansione Spiritus Sancti apud fideles, end som den Augsburgiske Confession derom formelder, och i nogle andre Artikle, som paa samme Tid aff Erlig och Velbyrdig Mand Arild Huitfeld Danmarckis Rigis Cantzeler, effter Øffrighedts Villie fremsatte vare, om huilcke jeg anderledes skulle haffue lært, end brugeligt tilforn haffuer verit i Kirckerne her i Riget. Haffuer jeg samme Tid her i forbemeldte Erlig och Velb. Arild Huitfelds, och Hæderlig och Høylærde Mands D. Peder Vinstrups, och menige Professorum och Ministrorum Ecclesiæ, disligest Erlige och Velacte Mends Borgemester och Raads, och andre Dannemends i S. Nicolai Sogn, deris Nerverelse saa mundelig mig forklaret, och nu

skriff-

skriffteligen i lige Maade: At hues som noget saadant til dis aff mig skeet vare, udaff huilcket nogle aff mine Tilhørere kunde haffue Stød eller Forargelse, det samme at fortryde och giøre mig ont aff Hiertet. Tha paa det saadant icke her effter skulle aff mig formodis, som skulle giffue Aarsage til Splid og Uenighed der i Kircken och Scholen, haffuer jeg samme Tid effter Øffrigheds Befalning mundeligt och nu schrifftelig med dette mit obne Breff bepligtet, her effter, saa lenge jeg bliver i dette Kald, at flye alle unyttige Disputationes och Prædicken paa Prædickestolen och andensteds de controversis religionis articulis, baade om forskreffne Artickel, Menniskens Udvællelse, Sacramentet och andet, och ey indføre nogen ny irrige Lærdom, men i alle Maade at lære udi Kircken, efftersom den Hellige Skrifft och den Augsburgiske Confession med hindes Apologia [til huilcken jeg mig imidlertid forplict haffuer] mig saa vel som andre Prædickantere her udi Riget tilholder. Men om saa skede, at jeg dette mit Loffte icke worde efterkommendis, men anderledis lærde, end som forskreffuit er: Beplicter jeg mig, strax jeg aff Øffrigheden derom bliffuer beuiseligen tiltalet, dette mit Kald villigen och gierne at affstaae uden all Modsigelse og videre Ophold, och det oplade for en anden, huilcken GUD, Øffrigheden, och Almuen dertil kallendis vorder. Til ydermere Forvaring, at jeg uryggeligen, alt huis forskreffuit staar, holde vill, haffuer jeg tryct mit Zignete under dette mit obne Breff och egen Haandskrifft, som er giffuen i Kiøbenhaffn den 17. Augusti, Anno ut supra.

Efter den Tid lærde han igien med stor Opbyggelse, og for sin Lærdom og Levnet fandt saadan Yndest hos Hoie og Lave, at det var kun kort Tid, inden man tiltænkte hannem en forefaldende Bispe-Stol. Imidlertid fik han i Sinde at indlade sig i den hellige Ægtestand, og holdt Bryllup i Kiøbenhavn d. 25. Maji 1595. med Dorothe Jacobsdotter (h), som uden Tvil var Kongelig Majestets Liv-Medici D. Jacob Hasebards Dotter. Af hvilket Ægteskab, vi ikke rettere vide, end at han jo i Norge haver efterladt sig Børn og Efterkommere. Samme Aar 1595. d. 3. Novemb. døde Bispen i Trundhiem M. Hans Mogensøn, og Aaret derefter 1596. blev M. Isaac Grønbek igien kaldet til

 samme

(h) Petri Hegelundii Annotat. Manusc.

samme høie Embede, hvortil han paa Trinitatis Søndag udi vor Frue Kirke i Kiøbenhavn af Biskopen i Siæland D. Peder Vinstrup høitideligen blev indviet (i).

Medens han var Biskop i Trundhiem, haver han med en retsindig Nidkærhed og en utrettet Flid forestaaet sit Biskopelige Embede, og, for sin ustraffelige Vandel, sin priselige Gavmildhed, sine herlige Anstalter og store Omsorg for Kirkernes og Skolens Beste, forhvervet sig et Navn, som hos Trundhiems Stads og Stiftets Indbyggere kand ikke uddøe. Det er ham, som først har indført den nyttige Catechisation i alle Kirker udi sit anbetroede Stift. I hans Tid skal Trundhiems Cathedral-Skole først være forsynet med en Conrector, hvilken han selv af egne Midler haver lønnet, og siden forhvervet Skolen af Kongelig Majestet de Indkomster, hvoraf en Conrector kunde have sit aarlige Ophold. Sit Bibliotek haver han foræret til Capitelet i Trundhiem, hvoraf dog ikkun lidet i vore Tider skal være tilbage. Til gudelig Brug og Fattiges Underholding haver han givet en anseelig Capital, hvoraf de siden aarligen have nydet Renterne. At han haver været en Patron for Enker og Faderløse, sees af nogle skrevne Artikle, som endnu ere til, hvilke han i sin Tid haver opsat om Forhold med Renten efter en Prestes Død i Trundhiems Stift i Henseende til Enke og Børn. Med eet Ord, Han haver lyset for andre med en reen Lærdom og et christeligt Levnet, Som er alt hvad man af en ret Hyrde og god Christen kand forlange. At han ellers haver været en flittig og nøieseende Biskop, kand man iblandt andet slutte af et Latinsk Brev, som Kongens Canceler Hr. Christian Fris til Borreby d. 25. Novemb. 1599. hannem tilskrevet haver, hvilket, saasom det her finder et beqvemt Sted, fortiener, for adskillige Omstændigheders Skyld, at indføres.

Literæ nobilissimi viri, Dni *Christiani Frisii* de Borreby, Cancellarii, ad *M. Isaac Grønbech* Episcopum Nidrosiensem.

Venerabilis Domine Episcope, amice carissime. Præterita æstate literas tuas recepi, quibus *mihi aperis statum Ecclesiarum* istarum, quæ Cathedræ Nidrosiensi subsunt, & a te reguntur, Obitum Cantoris & Lectoris Nidrosiensis, cum nominibus quorundam juvenum, qui vacantem defuncti conditionem non citra impudentiam ambiunt, & tuum in hoc negotio consilium. Amice tandem postulas, ne prolixam tuam epistolam ægre feram. Ad ea hæc habeo respondenda. A prima die, qua munus, quod nunc subeo, mihi est impositum, summa fide procurandum duxi, ut religio per hæc inclyta regna a verbi ministris doctrina & vita quam fidelissime & rectissime propagaretur. Idem conantes honore & officiis, quatenus a me fieri potuit, pro-

(i) Chartæ J. Bircherodii Manusc. Conr. Aslaci Chronologia ad An. 1596.

prosequutus sum. Quod *exactum statum tuarum Ecclesiarum, personarumque quarundum illis inservientium, mibi aperueris*, i rectissime a te factum, gratiam tibi habeo. Et præterquam quod benevolentia hoc demerebor, tuam in eo diligentiam, quæsita oportunitate, Serenissimo Regi commendabo. Quod hucusque nihil rescripserim, variæ legationes Regum ac Principum, Comitia & alia, quæ aulæ inservientes æstate magis quam hyeme suspensos detinent, causam dederunt. Quod tibi significandum duxi, ne accuser negligentiæ, vel officio defuisse videri possim. Serenissimus Rex, habita matura consideratione, consulente quoque Domino Sælandiæ Episcopo, aliisque bonis, hisce diebus *Cantorem & Lectorem Capituli Nidrosiensis* designabat, nisi fallor, M. PETRUM IVARI, quondam Rectorem Scholæ Herlosholmianæ, ad vos mittendum, ut amice excipiatur, habeaturque, ubi advenerit, serio mandaturus, virum virtute sua commendabilem, multis commendare inutile est. Ut Residentia Episcopalis igne absumpta sumtu Regis si rursus ædificetur, ut Episcopo sufficiat, apud Reg. Maj. efficiam, postquam Præsidis consilium de eo intellexero. Vetus consvetudo iis, qui e Norlandia Findmarchiam piscatum navigant, ut decimas suas eius loci gubernatori pendant, in quo piscantur. Quod cum ita sese habeat, non potest jure R. M. per mandatum tibi attribuere decimas colonorum tuorum in Trandenes, quæ Findmarchiæ Inspectoribus debentur. Dominum *Præsidem nepotem meum* literis sollicitabo, ut quorundam colonorum tuorum annuas operas tuæ utilitati concedat, remittendo illis in pensationem istorum laborum onera Regibus solita. Me petente, de illius facilitate erga te minime dubitatis. Cum *apud vos Præsidem agerem*, comperi majorem negligentiam & inconsiderantiam ministrorum verbi in iis oris degentium, quam ullo alio loco. Num animum mutaverint, ignoro. Te autem, Domine Episcope, hortor, ne nimium lenis sis erga delinquentes pastores, efficiasque, ut pœnæ abigant a malefactis, quos pietas & virtus non movet. Vale, a conjuge mea salutatus. Scribebam Haviæ 25. Novemb. 1599.

Christianus Frisius.

Dette er saa meget, som vi paa denne Tid vide at skrive til saa brav og berømelig en Bisskops Eftermæle, uden til Slutning at melde, at han døde i Trundhiem den 27. Junii 1617. udi sin Alders 59. Aar (k), efterat han en Tid lang havde været beladt med Sygdom, og imidlertid kort for sin Død selv skrevet sig denne smukke Grav-Skrift, som endnu skal findes i Trundhiem:

Extre-

(k) Hans Eftermand i Bisskopdømet blev Mag. Anders Arebo, som ogsaa havde været Sognepræst til S. Nicolai Kirke i Kiøbenhavn.

Extremum εὐθανασίας votum *Isaci Grönbechii*, exaratum d. 12. Junii 1617. in morbo diuturno & desperato.

Cum meditor mortem æternam, fiducia vitæ
Crescit, quam peperit mors tua, Christe, mihi.
Anne igitur metuam mortem, si, Christe, perennem
Ad vitam certum mors tua pandit iter?
Haut reor. O tantum migranti porrige dextram,
Ut subeam lætus, te duce, regna patris!
Vita caduca vale! quæ tot mihi caussa {dolorum. / laborum.}
Mors requiem præstans, mors mihi dulcis ave!

Obiit d. 27. Junii 1617.

IV.

De Lutherskes Giensvar til de Catholskes Klagemaal, indgiven til Herredagene 1530. Med Jørgen Jensens Fortælling, om hvad andet Gud da i sin Sag haver udrettet. Trykt i Viborg 1530.

Denne Bog, saasom den kand ansees for en Original i sit Slags, og er een af de merkværdigste i den Danske Kirkes Reformations-Historie, var værd paa ny Ord fra Ord at oplegges. Dog vil vi paa dette Sted ikkun give Underretning om noget af det fornemeste deraf. Vi eie i vort Selskabs Bibliotek et Exemplar deraf, som vi agte i Rathed lige ved det beste Mannscript. Den er trykt in Octavo paa 3½ Ark, og, som det synes, i Viborg udi Jylland, Aar 1530. af Bogtrykkeren Hans Wingartener, endskiønt det hverken for eller bag udi udtrykkeligen nævnes. Dog siden denne Bogtrykkers Merke, nemlig: H. G. H. V. D. findes ved Enden af Bogen, og man kand bevise, at samme Mand i samme Aar og med samme Slags Skrift haver trykt andre smaa Bøger i Viborg, kand man deraf giøre sig vis Slutning om denne. Dens fulde Titel lyder saaledes:

Gien-

Genswar som Dannemarcks Riigis Christelige Predicanther kortelig gaffue paa de XXVII Klagemaale ther Prelaterne oc theris Clerckerii førde offuer thennum, Begie diele schrifftelig forschickede til Høyborne Førstes Kon. Ma. Konning Fridericks eghen Haande vti Købinghaffns Herredage.

1530.

Met een kort eenfoldig sand Fortæling om huadt andhet Gudt Almegtigste ther i samme syn sag seg til ærhe, Alde ret Christne til trøst och the Ugudelige Munde til een Genstoppelse eller syn eghen Haenhedtz Spegel.

Iblandt de mange merkværdige Ting, som have tildraget sig i Danmark, bør vel med Billighed den store Forandring i Religionen ved det hellige Reformations Verk, som tog sin Begyndelse under Kong Christian den Anden, blev vidère fortsat under Kong Friderik den Første, og endelig bragt til Fuldkommenhed under Kong Christian den Tredie, ansees for een af de fornemste. Med hvor hadefulde og avindsyge Øine de Catholske Geistlige ansaae denne ny Forandring, saasom de vel merkede, at, i Fald samme skulde have Fremgang, ville derover deres Messer og Aflads-Kram, hvormed de bedroge den eenfoldige Almue, og trak dem Pengene af Pungen, gandske gaae til grunde, er vel enhver, som har ringeste Indsigt i de Tiders Historie, mere end noksom bekiendt, hvorfore og Bisperne lode over alt i deres Stifter forbyde de Geistlige, som paa eet eller andet Sted i Riget havde begyndt at prædike Lutheri Lærdom, Prædikestolen, og forfulgte dem paa alle optænkelige Maader, ja befalede og Almuen strengeligen, ingenlunde at troe, hvad de lærde og prædikede for dem, eller i ringeste Maade at handthæve og beskytte dem, dog havde disse deres strenge Forbud ikke den Virkning, som de havde indbildet sig, thi Lutheri Lærdom blev over alt mere og mere udbredt i Riget, og deres Tal forøgedes dagligen, som offentlig bekiendte og antog samme Lærdom, de Catholske kunde ikke heller faae den Magt og Overhaand over de Lutherske, som de gierne ønskede sig, saasom de Høilovlige Konger af Danmark toge dem i Forsvar og Beskiermelse, hvorfore de maatte aleneste lade sig nøie med offentligen at prædike imod dem, og udraabe dem for Kættere, og afmale deres Lærdom som høist-skadelig baade for Religionen og Regieringen, og gave derved Anledning til Strid og Uenighed imellem begge Religioners Forvandte, som meget forhindrede den Evangeliske Lærdoms Fortplantelse, hvilket foraarsagede, at Kong Friderik den Første, for engang at giøre Ende paa denne Uenig-

hed, lod udskrive en Herredag til Odense i Fyen Aar 1527. hvor han formanede alle Bisperne tilbørligen at forestaae deres Embeder, og have Indseende med at Guds Ord blev reent og uforfalsket prædiket i deres Stifter, tilstædede og paa samme Herredag de Lutherske deres Religions fri Øvelse her udi Riget, og tog dem under sin Skierm og Beskyttelse. Dette var en Torn i de Catholske Geistliges Øine, saasom de heraf mærkede, at deres Religion truedes med endelig Undergang, bleve derfor des mere ophidsede imod de Lutherske, og søgte af al Magt at dempe deres Lærdom; disse Uroligheder varede da saaledes ved indtil 1530. da Høistbemeldte Kong Friderik igien lod paabyde en Herredag at holdes i Kiøbenhavn, hvortil blev indstevnet de Geistlige saa vel af den Catholske som Lutherske Religion for at forsvare sig imod de Klagemaale, som det ene Partie maatte have at føre imod det andet; de Lutherske indgave da deres Troes Bekiendelse, forfattet i 43. Artikler (a), de Catholske besværede sig her i høieste Maade over de Lutherske, og indgave samme deres Besværinger skriftlig til fornævnte Herredag, bestaaende udi 27. Puncter, hvilke de Lutherske ikke alene kraftigen besvarede, men indleverede endog deres Klagemaal imod de Catholske Geistlige, visende derudi deres Falskhed og Bedrageri saavel i Lærdom som Levnet, bestaaende udi 12. Artikler. Disse af begge Religioners Tilhængere imod hinanden førte Besværinger med de Lutherske Geistliges Svar derpaa, udgiør det første Stykke af oven anførte Bog, hvilke vi, deels for deres Vidtløftigheds Skyld, deels og fordi de hos adskillige af vore Histori-Skrivere kand efterlæses (b), ikke her vil indføre.

Det andet Stykke af samme Bog indeholder en liden Efterretning om, hvorledes ved forbemeldte Herredag er tilgaaet. Autor til samme Beskrivelse er Jørgen Jensen Viberg (c), og som samme Bog med Billighed kand regnes iblandt vore rare Danske Bøger, vil vi af samme meddele vore kiære Landsmænd et lidet Udtog.

Fol.

(a) Denne Kiøbenhavnske Troes Bekiendelse af 1530. haver Hr. Doctor Wöldike paa Jubel-Festen 1736. udi sin inaugural-Disputation for Doctor-Graden in Theologia med en Latinsk Oversettelse udgivet, samt med lærde Anmerkninger oplyst og forklaret.

(b) Hvitfelds Danske Kongers Krønike Tom. 2. p. 1326. sqq. Holbergs Danmarkes Historie Tom. 2. p. 237. sq. Pontoppidans Annal. Eccl. Dan. Tom. 2. p. 843. sqq. Men i sær haver Hr. Doct. Wöldike udi endeel aarlige Disputationer udgivet de samme med en Latinsk Version og sine grundige Anmerkninger.

(c) Jørgen Jensen er fød i Viborg i Jylland, hvoraf han har taget sig det Navn Viberg, hans Fader var Sadelmager sammesteds, hvoraf han og nævnes med det Navn Sadolin, var først Prest i Viborg, blev derfra forflyttet til at være Sognepræst ved vor Frue Kirke i Kiøbenhavn, og blev endelig 1537. d. 2. Septemb. indviet til første Lutherske Bisp over Fyens Stift. Han døde i Odense d. 19. Decemb. 1559. og ligger begraven udi Graabrødre Kirke sammesteds, hvor hans Epitaphium findes.

Fol. E. 1. Viser Autor Aarsagen til fornevnte Herredags Udskrivelse, nemlig at de Catholske Geistlige besværede sig over, at, uagtet de fast daglig havde tilbudet sig at disputere med de Lutherske, og forsvare deres Lærdom imod samme, blev det dem dog ikke tilstædet; Huelcken theres vnyttig och sandespardt Brasch (farer Autor videre fort) ther haffuer nw omsider vth nøed oß paa Banen meth them, endnw at forsickte vor sag met then aandelig suerd Gudtz oerdt och authen (saa mogget som oß moffueligt er) affuerie icke vore, men Gudtz vret ther the giore, eller jo i thet minste eensoldelig (som og sandhedtz tale icke andhet behoff haffuer) forantuorde them til syn schysdinge, Berettende saggen for menige redelige tilhorere som ther kand tilkomme. Saa sandelig huore then forløbe seg, som Gudt aff Hymmelen skal uære een Dommer ther offuer, och then meenig ærhagtig trofast Hoffuetstad Kiøbinghaffn met alde the Christne Herrer och goede Almwæ, som ther aff alde veghne forsamlede vare, schulle være vor troe vitnesbyrde til, huare løgen seg icke endnw beschiemme vil og styre syn mundt.

Fol. E. 2. Forestilles begge Parters Opførsel, at de Lutherske taugde i de første otte Dage gandske stille, og ikke ville svare til deres Modstanderes Beskyldninger, hvilken disse gierne havde seet saaledes at vedvare. Endelig da de Lutherske Geistlige fornam, at deres Fiender hovmodede sig af denne deres Stiltienhed, indbildende sig, at deres Sag stod paa saa svage Fødder, at de ikke dristede sig til at forsvare samme, indgave de deres Troes Bekiendelse, bestaaende udi 43. Hoved-Artikle, hvilke Artikle de Lutherske Geistlige, meer end 20. Prædikantere, delede imellem sig, og prædikede derover tvende gange hver søgen Dag udi Hellig Geistes Kirke, hvor de havde stort Tilløb af Tilhørere; hvilket bragte deres Modstandere strax i Harnisk, begierede derfore af Hans Majst. at paalegge de Lutherske Taushed, hvilket de og erlangede, dog ikkun paa to Dages Tiid; Heer aff kam nw (siger Autor) then falsche tiidinge the loed strax vtsprede om Landhen, huore the haffde offueruondhen oß: vel bekommæ them theres seiruindning, the sange aldt to triumph forre the finghe offuerhand.

Fol. E. 4. Efterat de tvende Dage vare forløbne, i hvilke de Lutherske efter Kongl. Befaling var paalagt Taushed, begyndte Sagen paa ny igien at komme i Drift, hvilket Autor beskriver med disse Ord.

Paa then tridie dag opstoed then HErre Christus herlig och veldelig nock met syn Sag ighien, then the vilde haffde lagd død i graffuen. Ja effther theres gamle Muncke seed satte leffuende ned i iordhen, thet er, nedqualde hannum, forre the haffde fœde Dom offuer hannum, men thet bleff halff mindre, saa

saa ther som tilforne predikedes toffzer (*) om daghen, tha bleff ther nw fire gang huer soghen dag, och 12 gang huer sondag dansche predickener alde veghne i Byen, at the schulde inghenlunde bliffue aarsagede at the thet ikke horde, vthen the vilde endelig folge hyne Hugorme art och stappe orene moed hyne kloge Besverere.

Och see: aff thenne storme och rey bleff nw then Babilonische Brud saa saare fortorned och hiertekip, at hun begyndte at motte ilde met vretferdighedt at fode, haffde vndfanghet angest, och foide een feil eller falschehedt, ther thet omsidher befandes, vor thet thesse theres logen mengt och falsche klagemaal paa oß, the schulde io dog noghet giore tillet.

Och thenne hennes arme vanschapt foester (troer ieg) haffde end aldri kommen leffne til verdhen, haffde hennes venner icke betiiden tilforne met suar Guld och pennings spild forseet seg om noghre Egiptische iordemoderer som henne schulde i hennes nos giore biistand: huilcke the end nw (formoffuer ieg) til stede haffuer at loffue och pynthe samme arme ting, forre the forern til Kirckie, fordi de venter seg megtige Faddergaffuer tillen aff hine moesegroffuen Muncke och riige prester om kring, men ieg hober ther schal vel være een goed Simeon, naer the kommer fram met then, ther schal helssen them Proficiat; thet er aff kræmer latinæ vthlagdt, vel bekommæ ether Badden, nw thet kommer seg vel.

Fol. F. 2. Fremforer Autor et Brev, som de Catholske Geistlige skreve til Kongen, begierendes derudi, at Hans Majst. ville tilholde de Lutherske at svare til de Beskyldinger, som vare giorte imod dem. Brevet lyder saaledes:

Hoybornesie Forst kiæreste naadig Herre haffue wii vndfanget och velforstandet then schrifft ethers Kon. Ma. oß loed til hende schicke anrorendes the article wii ethers Konglige Hoymegtighedt om thesse nye Predicanthere tilkiende giffuet haffuer. Huilke samme article wii somme wptegnet haffuer aff viitschaff och somme aff eet almindeligt rockte, vti saadan meenige, at er ther noger, som the icke kiende at være theres lerdom, them maa the aff slett, huilcke the och ville bekiende at the them bewiisse met schriifften boede paa Dansche och Latine, ligerwiis som the them vndgielde ville och saa met theres naffn och underschreffuen handschrefft ville wii och tha giffue them tilborlige och schrifftelige genswar.

Fol. K. 3. Anforer Autor Aarsagen, hvorfore Bisperne og Prælaterne vare saa meget paastaaende udi, at denne Sag skulle forhandles i det Latinske Sprog, paa

(*) ɔ: tvende gange.

paa det at de derved desto lettere kunde trekke samme fra Kongen og Herredagen, og afgiøre den imellem sig, som de best fandt for godt. Men tviilte de goede Herrer paa (siger Autor videre) om wii kunde Latinæ, tha motte the vel personlige thet forsøge i hvess maade them løste. At och vor troes och lerdoms forklaringe schulde icke kunde tilborlig tracteres paa Danske thet sie the wrettelig och wilborlig, ligerwiiss som troen och schrifften kunde icke tilborlig tilstaes och forklares paa thet maal som hun er predicked paa, och therfor loede the seg aldt for saare mercke ther vti at saadanne schadelige forhalinge schulde och thesligeste findes hoss them sielff och icke oss, thi at then the goede Herrers Begeeringe var een ret forrackt aarsag och forhaling at forholde boede oss, som laa ther och fortærede och forsommede oss, och at ret schick schulde icke snart fange syn gang.

Fol. F. 4. Efterat Sagen nu saa vidt var dreven, blev spurt, hvo derudi skulle være Domere. De Lutherske erklærede at underkaste sig uvildige Domeres Kiendelse, men kunde dog ikke faae at vide, hvem samme skulle være, anholdte derfore hos Kongen at tilholde deres Modstandere at nævne dem, som de til Domere havde udvalt. Hvad Svar de derpaa erholdte, viser Autor med disse Ord: Ther met fald nw then stoerem saa wii hverken horde til theres aarsag om vor Clagemaal the loffuet saa vel, ey heller om noghen theres Dommer the truede saa fast met, vthen een kompaen the haffde ther, som kaldtes Doctor Niels Stoegefyer (d), hvilcken ther saa lengi gick och trabede at Borne quade wiiser om en.

Fol. G. Derpaa fremkom de Catholske med deres falske Klagemaal paa Latin oversat, og sagde, at de nu ret alvorlig ville handle med de Lutherske baade paa Latine og Danske, forlangede at de Lutherske og strax skulle omskrive deres Giensvar paa Latin. For at føie dem deri, lode de en Danemand af deres christelige Brødre, Mester *Olaus Chrysostomus* Læsemester af Malmø, sette sig til paa tre Dages Tid at skrive deres Svar om paa Latin: Hvilcke meg forhobes, siger Auctor, the gode Mendt schulle end tage til en Hielp, at forøge sin kostelig Bog med, ther the nu saa lenge siden muxen en halff Aar haffuer hafft til Smidie. Vulcanus hielpe alle sine Smede svenne 2c. Saa begynde wii och rettelig met Aluore at hielpe them thertil, baade

 aff

(d) De Catholske Geistlige driftede sig ikke til selv at gaae i Rette mod de Lutherske, forskreve derfor adskillige af deres Troes Tilhængere fra Cøln her ind, som skulle forsvare deres Sag, iblandt hvilke denne D. Niels Stoygefyr, eller Stagefyr, som han almindelig kaldes, har været een af de fornemste, og som de havde størst Tillid til.

aff Predickestolen provocerede och trassede them hver aff theres falske Propheter ved Naffn, Doctor Stagefyr, Doctor af Bambo, hvad sier, af Bomberig, Lector Vende Kobe, then nye høyverdig Sacramentes Kietter i Alborg Kloster var, Mesther Morsing aff vor Roffuerkule wi end nu haffuer i Wiberge, huilcken ther och paa nye bleff vdblyst aff predickestolen for een bandz Mand, som hand end nu er 2c. Og at de Catholske skulle vide, at det var de Evangeliskes fulde Alvor, skrev disse Hans Majestet saaledes til:

Stormegtig Konning verdes til at wiide at wii Ethers Naades Capellaner och Predicanther effther Ethers Naades schriffuelse och villie ere heer komne at forclare och bestaa then predicken og lerdom, huilcken wii haffue huer i syn sted predickedt och lerdt hiemme hooß then fattige meenige Almwe, wii ere tilkallede och haffue i Befaling, huilcke wii ochsaa haffue obenbarlige giordt och nw i try Uggere och lengre haffuer været redeboen til och end nw ere at bestaa och forsware met then helige schrifft, huilcken aff the goede Herrer oß noget haffuer til at tale eller anklage i noghen reedelig maade anthen paa Latinæ eller Dansche (som the oß haffuer tiltaledt saa haffue wii them och swaret) saa ville wii och alwarlige heer effther giore, forst the alwarlige tiltale som the ville bestaa och icke loßagtelige effther Rockte och løgenagtige tiidinge, Ethers Naades høymegtigheds Kon. Ma. then barmhiertige Gudt altiid befalendes.

Fol. G. 3. Da de Lutherske en gandske Maaned til og ofte forgieves havde tilbudet sig at forsvare deres Lærdom og Troes Artikle imod de Catholske Geistlige, indgave disse sidste endelig følgende Skrivelse til Kongen:

Stormegtigste och Høybørneste Forste kiæreste naadige Herre, wii formercke, at the Predicanther vryde seg mange maade, men the schulle off dog icke vndslippe, kunde the anthen Latinæ eller Dansche, tha schal thet vel gioris them behoff, wii wille nu icke lenger sporie effther tiender eller tage effther sagden, fordi wii haffue sielff hørdt och seet hues theris Lerdom och Handel indholder, at the ville mundelig sware vore schylding och tiltale, thet er, fordi the vel wiide, at Dommeren paa saggen findes icke heer tilstede, wi agte dog at være them til verdz aff Ethers Naades gynstelige tilladelsse at tale met them boede paa Latinæ oc Dansche. Men wii ville tha først lade off schrifftelig vndschylde til at føre i rette føre the Dommere, som aldt verden schal lade seg nøye met.

Heer nøydes wii nw (siger Autor) til at obenbare theres stoere vbeschemdtwet boede paa Predickestoelen och til Kon. Ma. saa swarendes:

Allerkiæreste Naadige Herre Kon. Ma. verdes til at wiide at wii fattige mendt Ethers Naades veluillige tro tienere Predicanther icke wride eller haffuer

i noghen maade vridet oß i oerdt schrifft eller Lerdom som the goede Herrer Prelater obluctlige och vthen ald skiel schriiffue til Ethers Naades Hoymegtighedt, ther er Ethers Naade oß vitnesbyrdt til som haffuer annammet vore schriffter och tiidt hordt vore oerdt. Er och menig mandt i Kiobenghaffn ther viithneßbyrdt til, Kiereste Naadige Herre verdes til at betencke huurelunde the goede Herrer schulde foruredt och wredelig vthlagdt vor oerdt schriifft och handel och sagdt oß paa hos ethers Naade och andre fleræ huad the vilde och loste om wii haffdt handelet met them paa Latinæ som er Ethers Naade, meest aff Riigens Raadt och meenig mandt eet vforstandige maal, men the nw saa vredelige se oß paa at wii vride oß huilcket ethers Naades Hoymegtighedt vel wiide at icke saa i sandhet findes. The goede Herrer trwæ fast och mogget hoffmodige, at wii schulle icke vndslippe them wii huercken ville vige eller vndslippe i noghen maade, som oß bor at staae til rette, vti huilcket wii nw iiij Vgger haffue obbenbarlig bewiist, och aff ethers Kon. Ma. Hoymegtighet begeere, at wii maa obenbare komme them til mundz och oerdz, saa at ethers Naade og menige mandt maa kiende oc forstaa, huilcken ther vrider seg och Vret haffuer met at fare. The schulle icke trwæ oß fra sandhet och retten met store oc stolte oerdt oc schriifft, i huilcke the seg saare mogget beromme, huadt ethers Naade finder oß ydermeer til i thenne sag, ville wii gerne giore som tilborligt er. E. N. Hoymegtighet then aldmegtigste Gudt beffalendes.

Fol. G. 4. Endeligen merkede Kongen og alle Nærværende, hvor Sagen havde sig, at de Catholske havde begyndt med de Lutherske, og vidste nu ikke at komme af med dem igien; Thi, siger Auctor, gaff Hans Naade oß Hiemmeloff oc bad oß predicke GUdz Ordt jo saa krafftig her effter som til thesse. Dog bleffue wii fleste parten endnu 8. Dage ther tilstede och predicket Evangelium, om nogen wilde end nu ydermere ad oss. Dog begynte the thet intet, vthen eenest med gode Mandtz Mester Mathiis i Kiøbinghaffn hans Sag om nogre Artikler, som vor kiæreste christen Broder Mester Hans Tausøn haffde straffet hannum fore. Men, GUdt vær Loff, hand bleeff Christi triumph een Fange. Then samme euig GUd giffue hannum at vorde hans frii barn och een troo tiener i hans Ordt. Amen.

Bogen sluttes med disse Ord:

Saa haffuer thu nu hordt frummæ Læser, huadt thers Beremmelse er, och huore then veldige vor HErre Christus vnderlig triumpherer end ved oss syne fattige schrobelige Liere-toyg. Saa være fordi hannum ald ære och priiss til euig tiid Amen. Jeg frumme Læser then euig GUd befalendes. Aff Viberg St. Elißabets Affthen, 1530.

H. G. H. V. D.

V.

Christiani IV. Befaling om S. Dionysii Billede i Krogstrop Kirke udi Horns-Herred. 1606.

Til Ambedsmand J. Bylow.

Christian den Fierde med GUds Naade Dannemarckes, Norges, Wendes og Gottes Konning ꝛc.

Vor Gunst tilforn. Wiid, at efftersom wy naadigst komme udi Forfaring, hvorledes udi Krogstrup Kircke udi Horns-Herret her udi Friderichsborg Lehn liggendis, skal findes et Billet S. Dionysius kaldet, som Bønderne og den gemeene Mand, det wy dog ugierne formerke, aarligen og paa bestemte Tider med synderlig Zirat og Klædedragt, som den de effter den gamble Papistiske Religion med største Flid respecterer, lader ornere og udi Synderlighed udstafferer. Da effterdi wy som en Christen Øffrighed, der ingenlunde bør eller kand saadan Forargelse udi vore vel reformerede Kircker at lide eller tilstæde, endeligen foraarsagis saadant at affskaffe, bede wy dig og ville, at du forskreffne Helligens Imaginem eller Affignelse udaf forneffnte Kircke lader udtage, og med saadanne Middel forneffnte Afguderie aldeles aflegger. Der med skeer wor Villie. Befalendis dig GUd. Skreffuet paa vort Slot Friderichsborg den 25. Octobris Anno 1606.

Under vor Zignet.

Christian.

(***)

4. Hefte.

I.

Niels Nielsons Vaaben og Adels-Brev, givet af Kong Erik af Pomern. 1433.

Dette Vaaben hører til at staae ved Enden af det Document, som nu strax skal anføres, dog have vi, efter Sædvane, givet det Plads her øverst paa vores Fierde Hefte. I Originalen er det malet neden under Brevet hen ved den venstre Side, og ikke midt udi, som i andre Adels-Breve. Skioldet staaer paa Held, ligesom man gemeenligen finder gamle Vaabener saavel i Sigiller som andensteds aftegnede, med det høire Hiørne i Veiret, hvorpaa Hielmen og tilhøren-

hørende Zirater hvile. Skioldets Feld er blaat, derudi sees en rød Halv-Maane, og en fem-oddet guul halv Stierne. Hielmen er hvid og Løv-Verket rødt. Hielm-Tegnet er en fem-oddet guul Stierne, af hvis tre øverste Tagger udstaaer ligesom en brændende Lue. Hvad Documentet angaaer, da er det et Nobilitations- eller Adels-Brev, og saa meget des rarere, som det vel er det ældste, nogen hos os kand berømme sig af at have seet. Originalen er skreven paa Pergament, og af Secreterer Thestrup, Medlem udi vort Selskab, med en heel Deel andre foræret til det sammes Archiv. Hvor gamel den Skik er her i Norden, at meddele Adelskab ved Breve, er os endnu en Hemmelighed, dog skal den vel ikke være meget ældere end i dette 15de eller høiest i det 14de Seculo. Vel finder man her og der endnu nogle Adels-Breve, udgivne af Kong Christian den Første, Kong Hans, og de følgende Konger i Danmark: Men før den høilovlige Oldenborgske Stamme blev det et forgieves Arbeid, at ville opvise mange af det Slags, i sær paa Dansk. Altsaa haabe vi, desto mere at giøre os vore Landsmænd forbundne, og særdeles dem, som ere Elskere af den Danske Adels-Historie, naar vi meddele dennem de Stykker, der ere saa aldeles rare, og tilforn usete, ja næsten uden lige i sit Slags. Dette Adels-Brev er givet af Kong Erik af Pomeren, og skrevet 1433. i Seritzløf uden for Kiøbenhavn, hvor Kongen i de Dage havde en Gaard eller Lyst-Slot, paa hvilket han undertiden holdt Hof, og hvor man finder adskillige Sager afhandlede og Brevskaber daterede. Man seer ellers af dette Brev, at Kong Erik allerede i Aaret 1433. havde tiltænkt hans Fætter Hertug Bugislaf af Pomern den Danske Krone efter sin Afgang, endskiønt han ikke offentligen lod sig ud dermed før 1436. paa en Herredag til Vordingborg, da dette hans Forlangende paa en høflig Maade blev afslaget (a). Hvad Niels Nielsøn har været for en Mand, som ved dette Brev har faaet Skiold og Hielm, og af en ufri Mand er bleven fri, kand vi ikke letteligen sige, eftersom vi hidindtil ikke nogensteds have fundet hannem nævnet i vore Króniker eller Slegte-Bøger. Og det er saa uheldigt, at just Tilnavnet er i Originalen af Ælde næsten udslidt og ulæseligt, dog synes, at den første Bogstav skal være K. eller B. og den sidste Stavelse bo. Saa meget seer man, at han maae have beviset nogen Tieneste til sit Fæderneland, og staaet i nogenslags Sammenhæng med Hr. Erik Nielsen Gyldenstierne til Tim, som da var en anseelig Mand i Landet, Ridder og Danmarkes Riges Raad. Vel kunde man giøre sig denne Gietning, at siden Niels Nielsen baade er bleven adlet for Hr. Erik Nielsens Forbøns Skyld, og der ogsaa er noget i det hannem givne Vaaben, som har Lighed med

(a) HVITFELD in fol. Tom. I, p. 791.

med de Gyldenstierners (b), og derforuden Begges Fader har haft det Navn Niels, han da muelig kand have været en naturlig eller uægte Broder af bemeldte Hr. Erik Nielsøn, hvis Fader var Niels Eriksøn Gyldenstierne til Tim: Men det er noget, som, i hvor troeligt det er, man dog med ingen Vished kand stadfæste. Oftbemeldte Adels-Brev lyder Ord fra Ord, som følger.

Wii Erick meth Guths Nathe Danmarks, Suerghes, Norghes, Wendes oc Gotes Koning oc Hertuch i Pomern. Gøre witerlikt alle the, thette Breff see eller høre, at wij aff wor serdelis Nadhe, for Hr. Erick Nielssøns wor elschelike tro Mans oc Radhs Bøn sculd, sua oc for troscap oc willich tieniste, som thenne Breffuiser Niels Nielssøn, kalledh : : : : bo, Rikin her til giort hauer, oc off oc wor Fatherbrothirssøn Hertuch Buggeslaff aff Pomern, vm wor Herre thet sua forseet hauer, at wij vtan echte Barn eller Børn effter off igenladne affga, oc wore efterkomende Konunge oc Rikin her effter trolike oc willichlike gøre oc beuise scal ewynnelike, vnne oc giue hanum ok hans rette echte Affkumme Friiheet oc Frelsse til sich selue oc there eghne Personer, med suadane Wapen, Schiold oc Hielm, som her vnder nedhen vt maledh bescreuen sta, til ewich tiidh, unden taket wort Crone Gots, Bonde Gots, skatte gots, oc Købstadhe Gots, i Schiolden en halff gull Stierne met fem Tagger oc en halff rødh Mane vti et blat Feld, oc vpa Hielmen en gull Stierne met fem tagger. Til witerlichet oc stadhfestilsse thenne forscreffne Friheet ok Wapne, haue wij wort Secret Incigle buthet hengis for thette Breff. Datum in *curia nostra Seritzlöff* crastino Beati Laurentii martiris Anno ab incarnacione Domini MCDXXXIII.

Ad instantiam Domini *Erici Nicolai de Tiim*
Militis. Jo. Pe. Cancell. (c).

(b) De Gyldenstierners Vaaben er en syv-oddet guul Stierne i blaat Feld.

(c) 1434 døde denne Johannes Petri Kongens Canceler, som tillige var Erkedegn i Roskilde Dom-Capitel. Hvitfeld. Tom. I, p. 772.

II.

Tvende Svenske Breve om Aflad &c. skrevne fra Rom til Hr. Aage Axelsøn og hans Frue, omtrent 1470.

Disse tvende Documenter, endskiønt de paa Svensk ere skrevne, haabe vi dog, at skulle blive ikke mindre vore Landsmænd, end vore Naboer, behagelige, i Henseende saavel til deres curieuse Indhold, som til Tiden og Personerne. Deres Indhold er om den ugudelige Aflads-Kram, som man i Pavedomet bedrog Folk med, og seer man tydeligen deraf, at, jo flere Penge nogen vilde give, jo større Aflad og jo flere Synders Forladelse kunde han bekomme. Hvad Tiden angaaer, da er vel intet Aarstal i Brevene antegnet, dog synes af Omstændighederne, at de ere skrevne imellem 1460. og 1470. Vist er det, at de ere skrevne, medens disse 3. Nordiske Rigers Forening stod ved Magt; Og alle de utrykte Svenske Documenter, vi kand overkomme, som i samme Tid ere forfattede, da det ene Riges Historie haver største Sammenhæng med det andet, unde vi gierne Sted i vort Danske Magazin, og det saa meget des hellere, som Sproget da ogsaa var næsten eet og det samme. Angaaende Personerne, som Brevene ere skrevne til, da er det ene til til Hr. Aage Axelsøn, som i den Latinske Opskrift kaldes Ago Absolonis, Een af de fornemeste Danske Riddere og Adelsmænd til sin Tid, som var Hovedsmand eller Commendant paa Varberg udi Halland, og havde samme Slot i Pant af Kong Christian den Første (d). Han var Hr. Axel Pedersøn Tots Søn, og een af de ni Brødre, de mægtige Axelsønner, som ere saa sær bekiendte i den Danske og Svenske Historie under Høilovlig Hukomelse Kong Christian den Førstes og Kong Hanses Regiering. Det andet Brev er til bemeldte Hr. Aage Axelsens Frue, Frue Mærite Bendtsdotter [Margareta Benedicti], efterat hun var bleven Enke, som, efter gamle Slegtebøgers Meldende, var Bendt Vincentz Passovs og Frue Kirstine Stafferulds Dotter af Sverig. Hvad endeligen Ericum anbelanger, som haver skrevet disse Breve, da har han været en Svensk af Fødsel, og Forstander i det Kloster eller Hospital, som den Svenske Nation paa de Tider havde udi Rom, hvilket med Begyndelsen af det 15. Seculo eller kort tilforn var stiftet deres Patronesse S. Birgitte til Ære, stod under det berømte Vadstena Klosters i Sverig Befaling og Lydighed, og var endnu ved Magt udi Reforma-

ma-

(d) HVITFELD Tom. 2. p. 858. 975. seq.

mations Tiden. Denne Ericus er uden Tvil den samme, som i Diario Vadstenensi under det Aar 1453. kaldes Dn. Ericus Vastonis Procurator Domus S. Birgittæ Romæ (e). Originalerne af disse tvende Breve, paa Papir skrevne, ere os af Hr. Justitz-Raad Gram meddelede, og lyde Ord fra Ord saaledes.

I.

Mina ødhiniuka thiænist oc æwinneligha Helso scrifna tilforena i Jhesu Christo. Witen kære Herra Aghe, ath thenne nærwarande Bressørar Erik Helgasson antwardadhe mik V. Rinska Gyllena oppa idhra wægna. Her sænder iak idher i gen metsama Budh eet Afflatz Breff med V. Cardinala incigle til idhre Sokna Kirkio. Hafdhe Gyllena warit flere, tha hafdhe Aflatit wordith mere. Warit saka thet J framdelis wilen lata wærsua wars Helgha Fadhers Pawans Aflat, tha gifwer han aff sine Nadh til Sokna Kirkior oc Cappel III. Aar oc swa mange Carenor (f) oppaa fyra tidher om Aarit, oc thet kostar X. Ducater ath minzsta, oc thet Aflat warar til æwinneliktit tidh. Ther met lifuin ok thrifwins i warom Herra, oc biudhen ofwir mik, som ofuer idhan fatigha Cappelan. Hwar iak kan idher æller idhert Budh met thiæna, tha wil iak thet gerna gora til allan tidh. Ex Roma tertia Dominica adventus, proprio sub sigillo.

Ericus Rector domus hospitalis sancte Birgitte de Vrbe, servitor humilis.

Uden paa Brevet:

Nobili viro Domino Agoni Absolonis, Militi, Capitaneo castri Wardberg.

Cum reuerencia.

(e) Diar. Vadstenense ab Er. Benzelio editum Upsaliæ 1721. p. 105. See ellers om samme Kloster i bemeldte Diar. Vadsten. p. 39. 162. 164. 165. 168. 178. 213.

(f) Carena bemerkede fordum 40. Dages Faste, eller en offentlig Penitentz paa Vand og Brød, som bled paalagt nogen til Straf i 40. Dage. Saa at dette vil sige saa meget, at naar nogen betalede 10. Ducater eller mere, gav Paven til hans Kirke eller Capel, hvem til Beste han giorde vel derimod, 3. Aars Aflad og fire gange om Aaret Eftergivelse paa saadane 3. Carener eller 40. Dages Faste.

2.

Ødhmiuka Helso ok thiænist i warom Herra foresænda. Witen kæra Frw Mærita, ath war hælghe Fadher Pawen fore mærkelika saak sculd hafuer atirkallat ok vpsat til Beskedhelikin tidh alt Aflat ok Makt til Afløsu i sinom sakom, tho hafuer han nw nymnan (g) aff sinne besynderlike Nadh giort en Staffga (h), hulkeledes badhe Afflat ok Scriptobreff skulu vtgifwas ok wærfuas æffter thenna Dagh. Thy sændir iak idher effter then sama Stafga nw met thenna sama Bresforare Erik Helgason eet Scriptobreff, ok ther met tw litin Korss giord aff fina perlamodher, huilkin hafua lighat oppa the Helgho Graff ok andra helgha Stæder i Jherusalems Lande, ok sænder iak idher noghra clena Veronekor (i). Thetta haffuin idher til andelikin Hugnadh til idhra Siæl oc Aminnens Jhesu Christi Dødh ok Pino, som thetta beteknar ꝛc. In Christo Jesu feliciter et longeue valete, mihi ad votum precipiendo. Ex Roma die sancte Lucie virginis, proprio sub sigillo.

Ericus vester seruitor humilis, Rector hospitalis sancte Birgitte de Vrbe.

Uden paa Brevet:

Nobili mulieri, Domine Merite Benedicti, Relicte Domini Achonis Absolonis militis.

III. Er-

(g) ɔ: Nyligen.

(h) ɔ: En Beslutning, Ordning, Statutum, Decretum.

(i) Veronica kaldtes en Tavle eller rettere en Svededug, som fordum giemtes i S. Petri Kirke udi Rom, hvorpaa Christi Billede efter gamel Munke-Fabel, Mirakelviis skal være indtrykt, da han gik ud til at korsfæstes. Uden Tvil have disse smaa Veroniker været Copier af samme Christi Efterlignelse. Originalen kaldtes saaledes af den Hellige Veronica, som skal have rakt Christo dette Klæde at tørre sig paa. Derom vidner Jertegns Postil Edit. Paris. fol. CXIIII, b. med disse Ord: Den hellige Qwinde Veronica fick wor Herre paa wegn et reent Klede, at han skulle torre Blodet aff sit Ansict oc Øgen met, han trycthe det till sit Ansict, Saa bleff hans Effterlignelse der paa, oc holdes en nw i Rom i allerstørste Ære oc Verdighed.

III.

Erkebiskop Byrges Forpligt til Kong Hans, for 800. Mark Danske til en ævig Messes Holdelse udi Lunde Dom-Kirke. 1502.

Af Originalen paa Pergament, under Erkebiskopens og Capitelets hængende Indseigle.

Wii Byrghe met Gudz Nadhæ Ærchebiscop i Lund, Sueriges Forstæ och Pavens Legatæ, oc menighe Capittell i Lundæ Dom-Kirkæ, Giøre vitherligt och bekiennæ foræ allæ met thette wort obne Breff, oss at haffwæ annammeth aff Høyghoren Forstæ Koningh Hans, wor kiære nadighe Herræ, ottæ hwndrith Marck danska peninghe till een ewigh Mæssis vppæholdelsæ, Gudh almegtigistæ, hans velsignedhæ Modher Jomfrw Mariæ, oc sanctæ Lawris till Loff, Hedher och Æræ, forskreffne wor kiære nadighe Herre, hanss Nadess kiære Forstindhæ Drotning Christinæ, wor kiæræ nadighe Frwæ, theris kiære Børn, oc thesse Righæ till een Bestandighedh, Alles theris oc theris Foreldress Siælæ till roo, lisæ och salighedh. Och scall saadan Mæssæ siwngess og holdess aarlighæ hwær Løwerdagh i wor Lundhæ Dom-Kirkæ met then sangh och officio, som siwngess vdhi Jomfrw Mariess Bebudelse Dagis Høygtidh. Och scall ther bedess foræ forneffnde wor kiære nadighe Herre i saadan Mæssæ, ath Hanss Nadhæ maa vell ændhæ thenne Reyssæ i Suerighæ (k), och ath Hanss Nadhæ maa och well frii ssin kiære Forstindhæ oc Hwsfrwæ met synæ tiænere aff Hanss Naadess oc alles theris Vwenners Hændher, som the æræ nw skickedhe vdhi, och hidh till Danmarck. Hwilkæ forskreffne VIII. Hundrith Marck Danske penninghe wii, wore efftherkommere til Lundhæ Sædhæ, oc Lundhæ Capittell skullæ forwænde vdhi Jordhe Godz, ath saadan Gudz Tiænestæ oc gudelig Aght scal vppeholdes och bliffuæ wfor-

(k) Kong Hans, efterat han havde giort sin Datters Elisabets Bryllup med Churforsten af Brandenborg, havde et nyt Tog for paa Sverig, for at komme sin Gemahl Dronning Christine til Hielp, som endda holdtes beleiret i Stokholm.

wforsømelighæ till ewig tidh. Mæn skedhæ ochsaa, ath saadan Messæ ey holdess, som forscreffuit staar, tha skullæ wii, wore efftherkommere til Lundhæ Sædhæ, och Lundhæ Capitell igeen antwordhæ forneffnde wor kiære nadighe Herris eller Hanss Nadess efftherkommeræ Koningher i Danmarck saadqune VIII. hundrith Marck peninghe, som Hanss Nadhæ oss nw antwordet haffwer, vdhen all Genstielsæ i noogher modhæ. Och sidhen maa Hanss Nadhæ och Hanss Nadess efftherkommeræ Kouningher i Danmarck sticktæ ther i Lundæ Dom-Kirkæ eller i een annen Dom Kirkæ, hwar Hanss Nadhæ eller Hanss Nadess efftherkommere Koningher i Danmarck tæckes saadan Mæssæ oc Gudz tiænestæ met saadanne VIII. hundrith Marck penninghæ. Til Vitnesbyrd hænghæ wi wore indseglæ og secret nædhen vedh thette Breff. Giffuit i Kiøbendehaffn Aar effther Gudz Byrdh MD. secundo, Søndaghen Jubilate.

IV.

Hr. Mads Rasmussøns (1) Reise til Ostindien. 1623.

Aar 1623. 27. Martii seilede Kongl. Majsts. af Danmark Skib, kaldet Perlen, fra Kiøbenhavn under Admiralen den Velædle og Mandhaftige Henrich Hess, som siden efter sin Tilbagekomst blev Kongl. Majsts. Welbestalter Major paa Aggershus, og

D. 6. April om Morgenen for Dag, som var Palme-Søndag, vunde vi Seil op for Helsingør, og ankomme mod Aften den 7. April. i Marstrands Hafn.

D. 6. Maji passerede vi omkring de Franske Kyster, og bleve Frankerige vâr efter megen udstanden Storm i Søen.

D. 8. Maji ankom vi under Engelland ved Dyns; og efftersi Skibet blev der nogle Dage liggendes, begav jeg mig hen til Gravesand og derfra til Londen den store forige Stad at besee.

D. 19.

(1) Hr. Mads Rasmusen blev siden Prest til Vallensbek i Siælland. Hans Søn var uden Tvil Hr. Henrik Madsen Vallensbek, som har skrevet Diarium Obsidionis Hafniensis, som og først var Medtiener til Holmens Kirke, og døde siden i Paris, hvor han var Legations-Prest hos Hannibal Sehested.

D. 19. Maji seilede vi fra Dyns, og der vi vare nogle Grader fra Engeland, fik Folket deris rigtig Rantzon, og efterdi vi vare da vel provianterede, lod Admiralen udkaste nogle Læster Sild og Aal, fordi de vare noget morske. Hvilket GUD gav dem at erindre siden paa Hiemreisen 1625. i det at de paa otte Ugers Tid lidde stor Hunger, at mange døde deraf.

D. 1. Junii kom vi i den Spanske Sø, der fik jeg mit første Offer, som var første Pintzedag, da tenkte ieg paa min Frelseres Ord Lucæ 5. Far ud paa Dybet, hvor Peder skulle hente Velsignelsen, at mig fattige Guds Tiener skulle da paa det dybe Vand og stolte Spanske Sø giffves mit første Offer.

D. 8. Junii kom fire Tyrkiske Skibe mod os, og efterat jeg Folket til Fyrighed, efterat Chor var holden, haf de formanet, og vi vare aldeles ferdige indbyrdes at fegte mod dennem, giorde GUD det, at en himmel-tyk Taage nedfaldt, at det var umueligt, vi kunde see dem, eller de os. Og enddog det gik og da, som Pauli Seilatz, den Tid det mørke Veir omsvebede Skibet, saa frygtede vi ikke dog, men haabede, at vi skulle hielpes. Og den Tid Gud gav os klar Veir, fornam vi ikke siden samme 4. Tyrkiske Skibe.

D. 14. Junii komme vi til Barbariet, hvor hen seiles med en Vind mod de Salt-Insuler, og vore Folk vare endda friske inden Borde 143. Siæle, foruden høieste Officerer og deris sær Tienere.

D. 27. Junii passerede vi omkring de salte Insuler, iblandt huilke var en ved Navn S. Nicolaus, som siuntes saa høy, at den rakte op imod Skyerne. Og der vi did kom, slap vores Øll fra d. 27. Junii 1623. til d. 2. Junii 1625. Det var to Aar ringere 3. Uger og to Dage.

D. 17. Julii kom vi til det Land Gnei eller Caput de Palmis, Et Land, hvor der er meget Guld-Ertz.

D. 20. Augusti seilede vi derfra til Caput de Lo de Consalvie, hvor vi vare i Land baade af Skibet Perlen, og af det Skib Jupiter, i atten Dage, og bleve noget lidet forfriskede. Der begrov jeg en af vores Tømmermend, og var hand det første Liig, som jeg kaste Jord paa efter den gudelig Evangeliske Preste-viis og Maneer. Samme Skibs-Tømmermand, ved Navn Anders, var fød i Sandvigen paa Bornholm, hvor GUD gav hannem Siæl og Liv i sin Moders Liv, mens nu maatte Jorden, alles vores Moder, i huor vi os i Verden vender, annamme Legemet til sin Giemme paa denne Øe eller Neß i Africa, men Siælen Gud blev overdragen; thi til Himmerige er ligsang Vey, i huor GUD vil vi skal døe.

D. 24. Augusti prædikede ieg om Søndagen paa Landet Caput de Lo for de Syge. Evangelium samme Søndag tilhørende var om Pharisæeren og Tolderen.

Fra Caput de Lo seiglede vi anden Dagen efter S. Bartholomæi Dag, hen imod Anabon, et meget deyligt Land af adskillige dyrebare Frugter. Der blev Folket givet Forlov til d. 10. Octob. at gaae op i Land, og afslukke sig noget af vellugtende Træes Frugter, i særdeleshed de skionne Pomerandser, som ædes med Skalen, af hvilke faae faa eller ingen derfra hidføres til disse Riger og Lande, og kaldes Pomerandser von China. Jeg til min Forfriskelse fik 115. deraf, og Folket blev deraf ikke lidet vederqvæget.

Fra October Maaned 1623. til den 5. Martii 1624. vare vi stedse i den vilde Søe, og saae intet andet end Himmel og Vand i nitten samfelde Uger. Passerede imidlertid omkring det røde Haf, og forbi de Steder, som i fordum Dage af Skippere og Styrmend til Tyrus og Sidon bleve beseiglede. Og enddog vi saae intet andet end Himmel og Vand, saa maae jeg dog bekiende det David i Psalmen siger: De, som seigle paa Havet, seer Guds underlige Gierninger. Vi saae midt i den oben Søe Bølgerne at opløfte sig lige imod Vinden, at naar Vinden var sterk Norden, gik Bølgerne tvert mod skarp sydlige efter Hafbondens Grund og den Allerhøyestes urandsagelige Kraft, hvilket synes ellers for de uforfarne for Naturens Vey aldeles urimeligt. Vi saae adskillige Slags underlige Fiske i Vandene og flyvendis over Vandene en halv Alen høit over Bølgernes Magt. Vi saae levendis Fugle voxe paa Træer (m), og paa sine Tider at falde af Træerne i Vandet at svømme, hvorom med Forundring ellers skrives in Acerra Philologica. Ja jeg maae bekiende, o Gud, vi har med disse vore Øien seet dine underlige Ting og Tegn i det Dybe, og din Priis og Ære paa Firmamentet i det Høye, hvis Sool og Stierner Nat og Dag vare voris Ledsagere ved Guds Kraft og naadige Medfølgelse.

Omsider da i GUds Navn d. 8. Martii, som var den sidste Dag i den ellevte Maaned, efterat vi lette Anker og gik fra Helsingør, bleve vi Zeilon det første Kongerige i Ostindien vaar, som sexten Mile, førend man did kommer, kand kiendes, og af den Aromatiske Lugt, som Landet giver fra sig, kand mand i den vilde Søe forhen lugte Landsens Nærværelse, da var Solen for os at see i sin Gang i Norden om Dagen, som den her sees i Synden. Med hvad Glæde og forlengelige Øine vi beskuede samme Lands Bredde, kand ingen vide, uden de, som har seilet saa hov en Søe.

D. 11. Martii var Velbyrdige Erik Grubbe i Land med sin Tiener Friderik Due, og kom da sorte Indianer ud til os til Baads med Hons, Eg, Arak, Snee og Kokus Nødder til Forfriskning. Og kand ieg ikke heller nok som med Pennen beskrive, det ieg øiensynligen med Sindet har forundret mig

(m) Saaledes troede man endnu i de Tider. Men, siden at Natur-Videnskaben er bleven studeret, og deslige Ting randsagede, er man kommen i anden Oplysning.

mig over samme Hedningers Finhed og Fromhed imod os. De begegnede os med gode Vare, og med disse Ord i deres Maal, som i sig haver adskillig beblandet Latin og Spansk: Christiano homo buno homo, ɔ: Christne Mennisker ere gode Mennisker. Og der vi da udkaste vore Ankere, og tillige Blylodet at maale Grunden, og fandt 17. Favne Vand, frygtede vi for Grunden, hvorfore vi ved Indianernes Anledning blev underviist at komme vel frelste ind til det Castell eller Fortet Dansborg, som skede i JEsu velsignede Navn den 14. Martii 1624. som var en Sondag, Dominica Judica, fiorten Dage for Paaske, at vi sette for Danisborg, og kastede ved Middags tider Anker, og vare vi 11. Maaneder og 9. Dage imellem Danmark og det paa Henreisen. Velædle og mandhaftig Mand Roland Crappei var Hans Kongl. Majsts. af Danmark Gouverneur over Castellet Danisborg i Ostindien. Og efterat voris Admiral Velædle og manhaftig Henrick Hess samme Dag den 14. Martii om Sondagen imod Aften lod sig sette fra Borde i Land til Fortet Danisborg, med nogle af Officererne, som jeg om Tisdagen derefter den 16. Martii forst i Land til Castellet.

D. 17. Martii kom Nichens [thi saa kaldes den hoieste Kongelig Betiente i Zeilon] hans Krigs-Overste paa Castellet til voris General, og var der ved halvanden Time, havde med sig 4. store Elephanter, et halv hundrede Heste, og 200. Mand sorte Indianer, blev samme Tid Danske Losen fyret baade af Skibene og af Castellet med stor Bram. Fra den Tid annamede jeg Slotz-Preste Embede og Kald efter Generalens Ordre paa Danisborg i det Capel og Kirke, dertil forordnet i forige forste Reise ved Velbr. Hr. Ofve Gedde, som til Kongens af Danmark tieniste samme Castel haver funderet, huor hans Navn og Vaaben afmalet findes indtil paa denne Dag. Derefter blev min Formand Hæderlig og Vellærd Mand Hr. Peder Søfrensen Aale beordiget at skulle seigle med Kongl. Danske Skib Watter-Hunden hiem til Danmark.

Paaskedag 1624. giorde jeg min forste Prædiken paa Castellet, og blev mig af velbemeldte Velædle Roland Crappei gifuen, foruden mit Paaske-Offer, nogle Rubiner, og nogle Pellemors Skalle, som der til Drikke-Kar ere meget brugelige.

D. 30. Martii begrov jeg een af vores Constabler strax ved Castellet i den Jord, de Christne der til forordnet og bevilget er, og blev mig af Gouverneur Velbemeldte Roland Crappei tilforne d. 16. Martii gifuen til mig og min Tiener at ride paa en Elefant, som vidste at legge sig ned, baade naar vi stigede op og neder, og var jeg derpaa i Egnen omkring Castellet udridendis nogle gange og besaae Landsens Skik.

Jeg befandt, ligesom udi Persia, at hos de hvide Tatter er brugeligt, at deres Hedenske Prester, saa mange som ved Slegt-Linien kand udregne sig at være af Mahomets Stamme og Blod, de i sær for alle andre maae gaae i grønne Klæder til et Tegn at de ere af hans Afkom, og blive for alle andre mest æret og agtet, saa befandt ieg, at de Hedenske Prester i Ostindien gaaer i sær Habit, nemlig deris Haar flettet, en Lok som hænger dem ned af Skulderne med en lang Spids paa deres Axel bærendis. De holder det for deris Gud, som de først møder om Morgenen, den Dag, dog tilbeder de meget imod Solen henvendt. I deris Husholding holdes alle Qvindes Personer for Mandens Hustruer, som ere og tiene i hans Hus, Men dog elsker hand een mest inderligt iblant dem. Og er imellem den som holdes kiærest og Manden saa uoploselig en Kiærlighed, at Døden kand ikke skille dem ad; thi naar Husbonden døer, saa har ieg seet det med mine Øien, at til den Døde beredes et Baal, derpaa henlegges den Døde i sine Venners og deris hedenske Prestes Nerverelse, og naar den Døde er lagt derpaa, springer den Qvinde, som hand haver holdt kiærest levendes paa Ilden til den Døde, og opbrændes til Aske med hannem, og om nogen vilde enten afbede eller afvende det, da vil hun ingenlunde; thi hvo som det giøre ville, er siden den Dag agtet som ærelos og gandske forhaanet.

Landet i sig selv er overmaade deilig, med dyrebare Urter, Speceri, Moskatter, Cardemom, Casien &c. saa overflødig, som her i Danmark voxer vilde Urter, derforuden Edelstene, og med overflødig Huede, at huo som haver sat sig fore, det Kongerige Zeilon at beskrive, haver giort sig den Gidsning, at Eden og det Jordiske Paradis haver været her i Begyndelsen.

D. 22. April. 1624. forreiste ieg med General Henrich Hess til Nechens Residentz udi Transuur, og var med os samme tid Capitein Ole Viseer, Jacob Mærkel, og nogle sorte Indianer. Efter vores Hiemkomst igien til Castellet Dansborg, begyndte voris Danske Folk meget at svekkes, en part drak meget Arack, det er en Slags sød Drik, som dripper af Træerne, ligesom i vore Lande sees de store Birker paa sine Tider om Aaret at drippe, hvilket bekom dem meget ilde, at end nogle drak sig ihiel deraf. Og effterdi min kiære Antecessor den Hæderlige Mand Hr. Peder Aale blef i disse Dage ogsaa siug paa Skibet Water-Hunden, giorde ieg ogsaa tieneste med stor Umag baade paa Slottet og Skibet i ni Uger.

D. 11. Junii 1624. kom til os i Ostindien en Engelsmand, og da blev en stor Tractement anrettet, at vi fandt nogle af Christendomens Seiglere. Bemeldte Engelske Cosardi Mand blef hos os indtil d. 17. Julii. og blef fyret af hans og vore Skibe over 200. Stykker til ære, imidlertid hand var hos os, og gik hand fra os d. 16. Augusti 1624. Da Skibet Water-Hunden lob

fra

fra Trangebar til Transfariet, blef ieg entlediget fra samme Skib, Guds Tieneste med Prædiken alleneste paa Castellet at opvarte.

D. 20. Augusti forreiste ieg med Generalen til Malnihis, da forærede hand mig en Silke-Saumarie, og besaae ieg den Sted med største Forundring. Siden blev ieg stedse paa Slottet eller Castellet.

D. 20. Septemb. blef voris Under-Arkelimester Jens Jacobsen død, hand blef der ogsaa af mig begraven, og gav hand til de Fattige sex Maaneders Gage og mig fire Maaneders; thi saa oprigtig handlede Admiralen, at efter de Afdøde bekom de dertil destinerede deres Gage og Maaneds-Sold.

Og efterdi Vinden i Ostindien blæser af eet Hiørne og een Kant hele Fierding Aar tillige, maae man vel tage Vinden i agt, at bruge den, og sin Lading indføre, førend den opholder af det Hiørne. Og efterdi nu begyndte at blæse en Vind, ved hvilken seiles fra Fortet til Trangebar, begyndte Admiralen at giøre ald sin Flid at skibe, hvad Compagniet tilhørede, at vi til Michelsdag førstkommendes 1624. kunde vorde hiemferdige. Men efterdi min Hæderlig Formand bemeldte Hr. Peder blev idelig sing, og trøstede sig ikke selv til HiemReisen, Men havde besluttet der at leve og døe, blef hand igien til Castellet og ieg til Skibet Perlen beordiget, hvorudi vi begge bekom vor Sinds Fornøyelse; Thi ellers var det af Hans Kongl. Majst. og det Ostindiske Compagni forordnet, at den Prest, som udreiste, skulle løse den af, som var i Ostindien, til Hiemreysen, paa den Maade som Skriften taler om Jerusalems Tempels Dørvogtere, som hver syvende Dag fra Landsbyerne skulle gaae op til Hoved-Staden og løse de andre af Vagt. Men efterdi bemeldte Hr. Peder var sing, og ville helst bie der i Landet, blev det mig bevilget at fare hiem igien; thi det er at agte, at Hiemreysen er langt farligere for Folket, end Henreysen, af Aarsag, at Naturen i de varme Lande forandres, og atter igien maae lide Forandring, naar de fra den Spise, Varme og Lekerhed af de Landes Frugt, skal omskiste deris Maaltider og Diæt, som siden skal høris.

D. 21. Septemb. om Søndagen, da det Evangelium indfalder, at ingen kand tiene to Herrer, aftakkede ieg med min og de nærværendes Graad i Slots-Kirken paa Danisborg i Ostindien og befool dennem alle Gud og hans Naades Evangelium at maatte vorde kraftig iblandt dem og skinne i deris Hierter midt i det Hedenske Mørk. Jeg som nu forlod det jordiske Kongl. Slot og Castel, og ikke vidste, om ieg igien kunde see mit eget Fæderneland, ønskede Gud dem, og de mig deres Bønner, og fortrøstede mig dertil, at den gode Gud, som førde mig i fordum fra Plogen til Skolen, fra Skolen til Academiet, fra Academiet til Embedet, og udi Embedet haver vandret med mig denne lange Reise til Ostindien, den samme gode Gud ville endnu bevare Danisborg un-

 der

der sin Beskiermelse, og ledsage mig ved sit Ords Perle paa det Kongelige Skib Perlen hiem til Danmark at forkynde Guds underlige Ting.

D. 24. Septemb. 1624. var jeg sidst paa Danisborg. Samme Dag tog jeg Affkeden med min Broder i HErren, Hr. Peder Søfrensen, og skrev hand disse Ord til broderlig affection i min Albo eller Reise-Bog, som efterfølger:

Omne solum forti patria est, ut piscibus æqvor,
Ut volucri vacuo quicquid in orbe patet.
Nec fera tempestas toto tamen horret in anno,
Et tibi, crede mihi, tempora veris erunt.

Honorando nec non doctissimo viro *Matthiæ Erasmio Otthoniensi*, fratri suo integerrimo, cum felici abitus voto ex India orientali in Daniam apposuit *Petrus Severinus Alenus* arcis *Danisburgi* in India orientali verbi Dei præco indignus.

1624. Ex Museo in arce Danisburg.

Imod Aften samme Dag d. 24. Septemb. kom velædle Hr. Admiral Henrik Hess om borde med mig til Perlen.

D. 27. Septemb. om Morgenen to Timer for Dag lagde vi ud fra Danisborg i JEsu Navn, og opvunde Seigl. Var saa i Søen sex Uger ringere 2. Dage, indtil den 6. Novemb. da vi kom til det Land Caput bonæ Spei eller bon Esperance, der blev en af voris Styrmænd begraven, hvor jeg var i Land at prædike for de Siuge, og fik jeg samme Tid mit Jule-Offer Juledag paa Skibet, som vi laae under Landet Caput bonæ Spei, hvor jeg samme Juledag tog mig til Predikens Indgang og exordium af Stedens Navn Anledning, som kaldes i vort Maal God Haab, og førde da Folket til Gemyt den Havn, der omtales i Apostlernes Gierninger Cap. 27. v. 8. som kaldes God Havn, at Gud, som lader sine vel havne, vil ikke lade vores Haab slaae Feil, at føre enhver hiem til sit Fæderneland, og hvo af os Gud vil hiemkalde paa denne lange Hiemreyse til det himmelske Hiem, efterdi Folket var saare svagt og afmægtigt, at den Almægtige Gud os udi det gode Haab og Sperance indtil Enden ville bestyrke at komme til det forjette Fæderneland her oven til i Himmelen, hveden vi forvente Frelseren JEsum Christum.

D. 26. Decemb. Anden Juledag, blev Anker opløftet fra Grunden, og satte vi vor Kaas fra Caput bon Esperance hen imod det Land Bai Soldan, hvor vi arriverede d. 2. Januar. 1625. Der laae vi indtil d. 13. Januar. og otte Dage efter Fab. Sebastiani Dag, da vi havde været i Land nogle af vores Døde paa det Land Soldan at begrave, gik vi til Seils og lykkelig ankom til det Land

Sr.

St. Helena kaldet, et overmaade deiligt Land, hvor vi os paa Landet i tretten Dage recreerede. Dette Land er af alle Ostindie-Farer vel bekiendt, og prædikede jeg d. 6. Febr. paa Landet i et Capel for vore siuge Folk. Den samme Kirke eller Capel var af de Portugisiske opbiugt, og var det merkeligt paa den Tid og i den Uge om Aaret, som St. Helenæ Nafn findes i vores Almanak d. 8. Febr. aarligen, at vi ogsaa samme Dag ankom til det Land, som af samme Helena haver sit Nafn. Imidlertid vi der laa for Anker, kom et Hollænder-Skib til os, hvoraf vi bleve overvettis glade, at vi kunde høre noget fra de Nordiske Coster og Europiske Lande, da var voris Folk saa svagt, at voris Constabler ikke selv var mægtig at lade fyre og føre Stykkerne igiennem Skibs Portene, da vi vilde give Hollænderne Ære-Skud d. 10. Febr. Og var det Guds underbarlige Beskiermelse, som afvendte paa Hiemreisen for os alle fiendtlige Skibe, Pirater eller Tyrkiske Gallerer, som kunde da kommet til os med Fordeel i voris Modgangs Tid, dersom de havde angrebet os.

D. 20. Febr. havde vi Hoiden af Eilandet Ascension, huor Admiralen, Skibs Guberneur, Capitein, Skipperen Sex Jakobs, som var en Engelskmand, og jeg var i Landet, og giorde os et Forfriskningas Maaltid. Da fik vi noget fersk Vand, som vi udsiede af det dyndfulde Vand, som Vildsvin og Camsler laae i solet; thi ingen anden Raad var for haanden, og fik vi samme tid en liden Hind og et vild Svin paa Jagten ud med os til Forfriskning paa Skibet. Under den samme Linie ligger det Land St. Thomas kaldet, hvilket haver sit Navn af Thoma; thi ved Juletider om St. Thomas Dag blev den gandske Jord i samme Land i gamle Dage med Suker, som Rimfrost, overdraget. Hvilket ikke skeer nu saa jevnligen og overalt formedelst nogle fære Græshopper, som Landet haver fordervet.

D. 4. Martii passerede vi Linien paa Hiemreisen i Norden, og leed vi megen Nød og Angest i Skibet fra d. 4. Martii til d. 1. Junii, som varede i tolf samfelde Uger og 4. Dage, at vi ikke saae andet end Himmel og Vand, Himmelen som et Dekke, og Vandet, som da var bleven mange vores Grav. Vi leed Sygdom, vi havde stor Storm, og med vore Hænder selv udkaste endeel af Skibets Redskab og Stor-Masten, vi leed stor Torst, vi forsøgte stor Sult, at mange deraf døde, og var dog intet videre kommen, end vi da omsider kunde see Irland.

D. 1. Junii Onsdag for Pindsedag ankom vi til Caput Irland, og var i Skibet intet mere end en Sek med Risengryn.

Løverdagen efter Pindsedag løb Skibet Perlen ind til den Stad Jochall i Irland. Men otte Dage tilforne d. 3. Jun. Fredagen for Pindsedag lod min gunstige Admiral mig føre siug i Land til Jochall udi et Lossement hos en Dansk Qvinde, der da boendes, kaldtes Anne Bagers, huor jeg laa elendelig

delig sfug uden al Livs Haab i elleve Uger. Kom da omsider saa vidt, at jeg dette mit udmattede Legeme opreise kunde fra Sengen, dog i samme Svaghed af den salte Sø forgik mig min Lugtelse, at jeg fra den Dag og indtil denne Dag ei haver haft nogen Lugtelses Brug. Folket blev ellers befengt med en forferdelig Sygdom, at levendis Orme faldt af deris Laar og Legemer med allerstørste Ynk og Elendighed at see, at af 143. Matroser og Under-Officerer ikkun overblefne vare 75. Siæle, som dog en Part boede i en legemlig sfug Bolig.

Imidlertid vi laae under Irland ved den Stad Jochal, og vi ikke kunde første gang paa vor rette Kaas opnaae Kinsal, som næst Dublin er den anseeligste Stad der i Riget, havde vi baade fra Danmark og Ostindien Tidende. Vi ønskede mange gange igien at komme til Seils, men vor ønske vilde ikke gelinge, førend 22. Dage og et heelt Aar vare forløbne, endeel for Folkenes Sygdom, eendeel formedelst Officerernes Splid, som forvoldte tidt stor Utroskab og urigtig Regnskab, naar Hiemkomsten skeer. Imidlertid der jeg nogenlunde kom til pas, giorde jeg mig med de Velærdeste af civil og Handelig Magistrat i Staden bekiendt, som giorde mig meget til gode.

Endelig der det Orlog Skib, Flensburg kaldet, var seiglet fra os til sit Hiem, og Mester Muttes Skib fra Jochal til Ostindien var udseglet, gav vi os paa Hiemreisen i Guds Navn d. 2. Julii. Da havde jeg nogen tid tilforne nemlig d. 13. Maji 1626. taget Afskeed med Velforneme Edle Mand Thamas Westfield Syndico til Jochal.

D. 29. Junii 1626. afskeediges jeg fra min daglig gode Ven Edle Daniel Moore, Hans Kongl. Majsts. af Store Britannien Notario Publico til Jochal residerendes. Desligeste med Høylærde Johan Graford Capellano & Domestico Archiepiscopi til Cassclen, samt ogsaa Ulysse de Burgo, verbi Ministro Jochaliensi, mihi & in navi & in urbe conjuncto.

Da den ønskelig Dag skinnede af Østen, og den længe forventede Vind blæste af Norden d. 2. Julii bemeldte Aar vare vi endnu 14. Dage imellem Jochal og Marstrand i Norge, hvor vi arriverede lykkeligen d. 16. Julii 1626. Fra Marstrand igien begav vi os til Seils til den forhen høi-ønskede Kiøbenhavn.

D. 30. Julii, som var den 8. Søndag efter Trefoldighed, ankom vi glædeligen til Kiøbenhavn, og vare vi paa Reisen i 3. Aar og 15. Uger og 3. Dage. Hvor gladelig, ja hiertelig glade vi overblevne vare, da vi hiem ankom, kand de selv kiende, som har forsøget slige Reiser, hvilke i vore Lande ere saare faa. Ja slet ingen af det Hæderlige Embeds Stand ere levendes hiemkomne, endog til den Ostindiske Reise fra Anno 1619. da den først anfanget blev, og til Anno 1637. ere 22. Prester ordinerede, alle paa samme Reise hendøde, og ingen

gen kom mere igien tilbage, end Hæderlig og Vellærde Mand Hr. Rasmus Svensen, som døde her i Sundet, da de hiemkom 1637. og havde efterladt Skibet Solen med al indehavende Last i England. Men jeg arme Mand svag og skrøbelig haver Gud bevaret at hiemkomme, og leve indtil denne Dag.

Det første ieg hiemkom, da gik ieg, som ieg kunde, meget skrøbelig, Mandagen efter til min ærværdige Hr. Biskop Hæderlig og Høilærde Mand Doctor Hans Povelsen Resen, og tog hand saa mildelig imod mig, som en Fader imod sin Søn. Og enddog ieg lod den salig Ærværdige Fader see samme tid min Reises skriftlige Original, som hand hos sig nogle Uger beholdt, saa kunde ieg dog aldrig fortælle ham noksom min Reise, Hen- og Hiemkomst, og Folkenes Siugdom og Usundhed, og udvise hannem paa Globo Reisens Hen- og Hiemfart, baade paa hin og denne Side den Nordiske Linie, at den Sal. Ærværdige Fader havde jo Lyst og Lengsel til, saa længe ieg var siden udi Kiøbenhavn, og saa tidt ieg siden her fra mit Huus til Kiøbenhavn udreiste, at tale med mig, besynderlig over Maaltid, derom.

D. 2. Augusti 1626. forærede ieg den Salig Biskop et heelt Knippe af de Ostindiske Papirer, der brugeligt, hvoraf vores Papir haver sit Navn Lignelseviis efter det, som er ligesom en Hinde. Mand kaller det med sine philyris af Barken af Træerne, og skriver derpaa i lange Stribler, som halvparten af et halv Ark Papir hos os i Længden. Samme Papir-Knippe findes endnu efter den Sal. Biskops Død paa Kiøbenhavns Universitets-Bibliothek i det inderste Skab og fremvises som en Raritet.

Iligemaade lod Canceller Erlig og Velb. Mand Hr. Christian Friis til Kragerop mig til sig kalde, og var ieg hos hannem til Bords hver Søndag og Mandag i sex samfelde Uger, da min Reise at fortælle. Begge disse salige Herrer ere nu i Herren hensovede, af hvilke ieg ellers for mine smaa Børn havde forventet al gunstig Forfremmelse.

D. 5. Octob. i samme Aar blev mig rigtig given af Hans Kongl. Majst. og det Ostindiske Compagnie min Løn, og gav samme Compagni mig samme Tid derforuden en Silke-Preste-Kiortel og en Silke-Sanmarie, hvilket overste Borgemester i Kiøbenhavn Sal. Jacob Michelsen lod mig skikke i mit Losemente, som altid efter den Dag var og døde min gode gamle Ven, og lod mig sige, at ieg samme Klæder skulle bære og drage for min Reise skyld, Compagniet til Ære.

V.

Mogens Ulfelds Tog udi Østersøen med Kongelig Majestets Skibs-Flode 1611.

Det vilde blive en smuk Afhandling i vores Historie, at kunde give nogen tilforladelig Kundskab om den Danske Orlogs-Flodes Tilstand og Beskaffenhed fra de gamle Tider af. Og der maatte uden Tvil findes mange saa meget mere begierlige derefter, som det er bekiendt, at den Danske Sø-Magt er een af de ældste og berømmeligste i Europa, og har altid været Rigets fornemeste Ære og Styrke. Vi vil giøre os al muelig Umag for at samle alt, hvad vi kand, saavel til denne som til alle andre curieuse og tilforn ubekiendte Materiers Oplysning, og stræbe efter haanden endog i dette Stykke at fornøie vort Arbeids Velyndere. Paa dette Sø-Tog, som i det Aar 1611., da den saa kaldede Calmarske Feide begyndte, skede i Øster-Søen under Anførsel af Rigets Admiral Mogens Ulfeld, bled vel ikke saa meget af Vigtighed udrettet, som man mere har krydset i Søen, holdt den samme ryddelig, forhindret Fienden Tilførsel af fremmede Krigs-Folk og anden Krigs-Fornødenhed, og ladet see, at man i al Fald var i Stand til at tage imod, hvad der paa den Kant vilde møde. Ikke des mindre er dog Beretningen derom værd at bevare, siden den opregner Navnene saavel paa Skibene som Officererne, og viser ongefær Styrken af den Danske Søe-Magt paa de Tider, og hvad for en anseelig Skibs-Flode Høilovlig i Hukommelse Kong Christian den Fierde da kunde bringe til Veie. Vi vil anføre den samme Beretning Ord for Ord saaledes, som den af en gammel Copie er kommen os i Hænderne.

Fortegnelse om det Tog, Kongl. Majst. af Danmark Christian 4. afferdiget hafuer udi Østersøen med sin Skibs-Flode Anno 1611.

Først om en Onsdag, som var den 30. Maji om Morgenen tillig drog Mogens Ulfeld Rigens Admiral fra Kiøbenhafn med Kongelig Maiestets Skibs-Flode, som vare disse effterfølgende, med sine forordnede Capiteiner.

1. **Gedeon.** Mogens Ulfeld Admiral, og Isaach Pedersøn Lieutenant.

2. **S. Anna.** Herluf Daa Vice-Admiral, og Peder Hundredmark Lieutenant.

3. **Justitia.** Christian Mandiuel, og Henning Bilde Lieutenant.
4. **Victor.** Erich Urne, og Erich Høg Lieutenant.
5. **Raphael.** Jørgen Daa, og Giert Willemsøn Lieutenant.
6. **Crocodil.** Moritz Galde, og Niels Waller Lieutenant.
7. **Jonas.** Mads Bagge, og Cornelius Hansen Lieutenant.
8. **Leopard.** Hans Koning, og Steen Matssøn Lieutenant.
9. **Markatten.** Hans Simonsøn, og Gabriel Kruse Lieutenant.
10. **Enhiørningen.** Hans Bruun, og Jacob Clausen Lieutenant.
11. **Poenitentz.** Mogens Godske.
12. **Jupiter.** Peder Kieldsøn, og Enevold Kruse.
13. **Trost.** Peter Holst.
14. **Røde Løve.** Suarte Arnt.
15. **Forlaaren Søn.** Carsten Richardsøn.
16. **Kiedsken,** Admirals mindste Løber.
17. **Markatten.** Peder Jacobsøn.

Finge de en god sagte Vind, og om anden Dag finge de Boringholm i Sigte om Morgenen, som var den 31. Maji.

Den 1. Junii løde de Boringholm af Sigte med en sagte Bor, og satte deres Kaas ad Gulland, og var Vinden til Sudvest.

Den 2. Junii mod Aften saae de Øland, og løbe saa tilbage ad Søen imod Natten, og ginge de saa af og til i Søen til den 6. Junii, men om Morgenen finge de Thurland udi Sigte.

Samme Dag Efftermiddag løb Markatten til de Svenske med Breve, og seglet dennem slet af Sigte om Aftenen.

Den 7. Junii om Morgenen finge de Øsel i Sigte, og kom Nachtergalen til dennem igien samme Dag med Tidender fra de Svenske, og kom de Svenske dennem imod mod Aftenen, som var 10. passelige Skibe, foruden en liden Pinas eller Biløber.

Og løb Kongl. Majestets Admiral igiennem den Svenske Flode, strax strøge de for dem, og den Tid beviste de dennem ald den Reverentz, som fornøden og mueligt var.

Kongl. Majestets Admiral lod skyde Danmarkes Losen, strax derefter skød den Svenske Admiral Svenske Losen. Siden skøde alle Danske Skibe, og de Svenske svarede dem igien med deres Losen, derefter skød den Svenske Admiral Losen, dermed lod han staae ad Ronøen paa Setterij.

P 2 Siden

Siden ginge vore Skibe med en durchstandendes Vind hen til Rigen.

Den 9. Junii drog Admiralen med nogle af Capiteiner indtil Riig, og vare der i Lande to Natter, og komme siden i Skibet igien om Mandagen, som var den 11. Junii, og bleve de sonderlig vel undfangede og tracterede udaf de Rigiske Herrer.

Den 12. Junii satte de paa Reden tre Ugesøes uden for Riig.

Den 13. Junii om Middags Tid løbe de med Floden fra Riig, med den Hollandske Flode, som var 24. Skibe, og samme Dag kom en Hollænder af Sundet, og løb ind for Riig, hvilken berette, at hand haffde formummet nogle af de Svenske Skibe, som løbe ad de Svenske Skier, og denne Hollænder var intet berustet.

Den 14. Junii om Morgen finge de Ronsøen udi Sigte, og strax saae de den Svenske Flode under Segl, som gik langt borte om Styrbord, som var de samme, dem mødte, førend de løbe til Riig.

Den 26. Junii om Morgenen satte de for Nexøe under Boringholm, og haffde de holdt Søen i 14. Dage. Samme Dag kom en Hollænder Skipper til dem, som de Svenske haffde taget Skibet fra under Churland uden for Dorinde, som var ladt med 84. Lester Tiere.

Den 27. Junii rippede de under Landet, og satte saa under Sandvig.

Den 1. Julii rippede de under Landet, og satte de uden for Slottet.

Den 3. Augusti kom den anden Flode til dem under Boringholm, som vare disse efterskrefne Skibe.

1. Argo. Godske Lindenov Admiral.
2. Argoroes. Jacob Beck Under-Admiral.
3. Norske Drage. Siuort Gabrielsøn.
4. Stiernen. Thomas Noll.
5. Lybskemand. Bartholomeus Smalfeldt.
6. Heiringnes. Niels Malnøe.
7. Lindormen. Claus de Wals Søn.
8. Byssen. Oluf Jensøn.
9. Turtelduen.
10. Fransk Skib.
11. Spurren.
12. Grønlands Kat.

Den 7. Augusti løbe de med den gandske Flode fra Boringholm ud ad Søen, og haffde de en god durchstandendes Vind, og finge de Churland udi Sigte den 9. Augusti om Morgenen tilig.

Den

Den 10. Augusti, som var S. Laurentii Dag, sette de med den gandske Flode paa denne Side Domesnes.

Den 11. Augusti kom Markatten til dennem igien fra de Svenske. Samme Dag om Middags Tide lettede de deres Anker, og lode staae ad Ronsen til de Svenske, som vare 8. Skibe.

Den 12. Augusti løb Markatten ind for Riig med sex Hollænder Skibe, at de kunde advare den Flode, som der laae inde, at de skulde giore sig færdige, og komme strax ud.

Samme Dag effter Middag satte de strax hos de Svenske under Ronsen, saa skode alle Danske Skibe Danmarks Løsen, og den Svenske Admiral skod Svenske Løsen, og ellers ingen af de Svenske.

Samme Aften var Isaach Pedersøn Lieutenant og Holger Rosenkrands hos den Svenske Admiral, og bød hannem at komme til Kongl. Majestets Admiral til Giest om Morgeneh.

Den 13. Augusti om Middags Tid kom den Svenske Admiral med nogle af de Svenske Capiteiner til Giest, saa de blefue synderlige vel tracterede udi alle Maade, baade med Trometer, Instrumentister, og med Skyden den gandske Dag igiennem, saa de bleve beviist stor Ære.

Den 14. Augusti om Morgen tillig begyndtes en overmaade stor Storm og Guds Veirlig, saa at Vandet foor i Veiret, ligesom det haffde været Aske, saaat alle Danske Skibe vare stedde udi stor Nød, saa at mange mistede deres Ankere, Baade og Skoiter, og Stiernen mistede alle sine Ankere, Gedeon mistede og sit Anker og sin store Baad.

Den 16. Augusti eftermiddag ginge de til Segls fra Ronsen, og sette ind for Domesnes efter Midnat.

Den 17. Augusti rippede de under Landet, og satte strax inden for Nesset. Samme Dag blefue forordnede 12. Skibe, som skulle ind for Riig effter den Flode, som der laae, og Raphael var deres Admiral.

Samme Dag kom Enhiørningen til dem, og havde bierget 7. Ankere med Stumper og Stykker, og var der iblandt Gedeons Anker, som var sønder i Krydset.

Den Tid de mistede dette Anker, da lode de deres Pligt-Anker falde, da kunde Skibet ligevel ikke høre op at drive, men drev ligesom det haffde ligget for en Krabbe, dog Gud hialp dem, og Vinden var til Sudvest, og denne Storm stod paa ungeferlig paa - - Timers Tid.

De Svenske skulle ikke heller synderlig rose stort deraf, thi de løbe ikke heller Ram foruden, hvilke ogsaa mistede baade Ankere og Baade, og en Part deres Master over Borde.

Den 18. Augusti ginge de til Segls ad Søen paa en Loering, og begyndtes atter en stor Storm om Natten, saa de nøddes til at løbe tilbage igien.

Den 21. Augusti imod Aftenen ginge de til Segls, om Natten kom der ogsaa en Storm med Regn af Sudvest, saa de nøddes til at løbe tilbage og sætte under Churland inden for Butzer orth.

Den 23. Augusti imod Aftenen ginge de til Segls med en Nordvest Vind paa Natten, og blef Vinden dem imod, og begyndtes med en stor Storm og Regn, saa de nøddes til at løbe tilbage igien, og satte under Øsel, saa de vare undertiden stedte udi stor Fare, thi de vare paa halffemte Favne, og undertiden skarsk fire Favne om Nattertide, og Skibet stak 10. Alne.

Den 29. Augusti ginge de til Segls ad Søen om Morgenen med en Nordvest Vind.

Den 30. Augusti satte de under Landet uden for Sandvig.

Den 1. Septemb. rippede de under Landet, og satte under Nexøe.

Den 3. Septemb. løbe de fra Boringholm, og kom til Kiøbenhafn igien den 6. Septembris.

Ende paa dette Tog.

VI.

Claus Lauritssens Regnebog, trykt i Paris 1552. 7. Ark in Duodec.

At der for Reformations-Tiden haver været trykket endeel Danske Bøger i Paris, er tilforn meldet i M. Christ. Pedersens Levnets Historie. Men det er vel kun faa, som skal opvise nogen Dansk Bog, sammesteds trykt efter Reformationen. Denne liden Regnebog bliver noget nær den eneste, og kand med Billighed regnes iblandt de rareste Bøger, som paa Dansk ere udkomne. I Hr. Conferentz-Raad Rostgaards Bibliothek paa Kraagerop findes et Exemplar af den samme: Men det er ilde, at det her og der haver nogle Mangeler, i sær fattes der lidet øverst paa de første Blade, hvilket forvolder, at man ikke kand læse Titelen saa fuldkommen, som den har været. Den er overalt trykt med en temmelig net Latinsk Skrift: Men Orthographien er gammel og efter de Tiders Dansk. Om Forfatteren Claus Lauridssøn kand man af denne Bog ingen anden Underretning have, end at han har været en studeret Person og en Mathematicus, at han har hafft den berømte Doct. Christiern Morsing til sin Læremester, at han har underviset Albret Oxe i Regne-Kunsten, og at han 1552. har været i Paris. Men

om

om det maa tillades os at giore en rimelig Gietning, da har det gandske vist været den selv samme Mand, som 1555. eller kort tilforn blev Professor Mathematum paa Kiøbenhavns Universitet, under det Navn Nicolaus Laurentii Scavenius; thi først passer Tiden sig meget vel, nemlig at han strax efter sine Udenlands-Reiser er bleven Professor. Dernæst er det Navn Claus i gamle Dage gierne givet med det Latinske Nicolaus, som med mangfoldige Exempler kunde bevises, og man finder, saavel i Academiets gamle Actis, som i andre Documenter, hvor Nicolaus Laurentii Scavenius nævnes paa Dansk, at han gierne kaldes Mester Claus Skabo. For det tredie havde Claus Lauridsen studeret Mathematicken ex professo, og altsaa rimeligt, at han i samme Videnskab blev Professor. Endeligen var Nicolaus Laurentii Scavenius fød i Skagen eller Skaven udi Vendsyssel i Jylland, hvoraf han tog sig det Tilnavn Scavenius. Og at Auctor til denne Regnebog haver været fød udi bemeldte Skagen, er slutteligt af et Lig-Riim, som er trykt bag i Bogen og siden skal anføres, giort over Laurids Thomesen Raadmand paa Skaven, hvilken uden al Tvil haver været Fader til Claus Lauridsøn. Saa at man af alle Omstændigheder vist kand slutte, at bemeldte Claus Lauridsen og Nicolaus Laurentii Scavenius er een og den samme Mand. Og kand altsaa hans korte Levnets Historie, som findes hos Vindingium (o) med ovenmeldte Omstændigheder merkeligen formeres. Bogens Titel, saa vidt man deraf kand læse, lyder saaledes:

Arithmetica eller Regnekunst, - - - med cyphret og regne - - - - - Nyligen wdgod po Danske ved Claus Lauritssen. Vdi - - - - - haffuer berammet oc - - - - uet then mode, och the regler - - - huilke en persone kan meget well forfremmes till ett gott - - - - stand.

1552.

Efter Titelbladet staaer endeel Latinske og Danske Vers, hvoraf man ikke kand læse nogle for den ommeldte defect Skyld. Dernæst følger Forfatterens Tilskrift til Velb. Albret Oxe til Nielstrop udi Laaland, hvilken han i Regne-Kunsten havde undervist, som og havde stor Lyst til den samme, og for hvis og andre sine Landsmænds Skyld han gav denne sin Bog for Lyset. Midt i Dedicationen læses disse Ord: Item war thet oc mugeligt, at ieg kunde

(o) Vindingii Acad. Hafniens. p. 92.

de hielpe till hermed, at nogle kunde fange thes større Löst till at lese *Doctor Christierns Morsiani latineske Arithmetica* (p), myn kiere Leremesters oc Landsmands, tha wille ieg icke tencke, at myne stunder ware ilde spilt, ieg haffuer lagt her po &c. Datum wdi Paris then siunde dagh Januarii Anno Domini 1552. Ether willige tienere

Claus Lauritssen.

I Bogen selv findes adskillige ret artige Exempler, hvoraf vi aleneste het vil anføre 3. eller 4. Stykker, som haver noget historisk i sig.

Fol. D. a. Konningen aff Danmarck myn naadige Herre giffuer huer aff syne Landssknecht 4. Gyllen om maaneden for en besoldning, huad löffuer thet at besolle en fennick med om maaneden.

Kneckt,	Gyllen,	en Fennick,	Gyllen.
1.	4.	500.	2000.

Fol. D. b. Wdi et aar kiöber en student sin kost y Kiöbenhaffn for 35. marck, huad löber thet om dagen? Thet löber en dag rumt halffanden skil. danske.

Fol. F. II. a. Wdi helligesthus y Aaleborrig ere VIII. Siugstuer, wdi huer Stue IX. quinder, oc huer quinde med V. börn, the börn skall bespises for Guds skyld med III. bröd huer aff thennom daglige dags, huor mange bröd skall ther till om dagen? Facit 1080. bröd.

Fol. F. 5. b.

Thuo bönder med theris korn tyll mölle droge,
Som the po weyen tyllsammen oge,
Then ene sagde tyll then anden höffskelig,
En Skippe korn thu gerne giffuer migh,
Saa haffuer ieg lige saa meget two gange,
Som thu wdi thin seck kant fange.
Then anden suarede ther tyll snildeligh,
En Skieppe Korn om tu loner mig,
Tha haffuer ieg lige saa meget som du,
Skulle myn seck end bröste y tu.
Sig nu Regnemester god, meget thet kunde were,
Som hwer bonde y sin seck tyll mölle wille bere.

Bag

(p) Denne Arithmetica er trykt til Cöln 1528. in 8. og haver denne Titel: Arithmetica breuis ac dilucida CHRISTIERNI TORCHILLI MORSIANI, in quinque partes digesta. Dedicationen til M. Nicolaum Hurnum [Urne] Provst i Lunde Dom-Kirke er dateret Coloniæ 1528. Pridie Nonas Septembris.

Bag udi Bogen ere disse efterfølgende Danske og Latinske Vers indførte.

1. Et Ligrym offver Erlig och Welbiurdigh Torbern Oxes (q) graff, Her Johan Oxes ridderes sön, salig med Gud, som döde paa Gysselfeldt Anno Domini 1547. 9. die Januarii, wed Claus Lauritsenn.

Her ligger begraffuen y thenne graff,
Ach sorrig, huor tuinges mit hierte ther aff.
Torbern Oxe en ridder sön edel oc goed,
Om hannom haffde alle stort hob oc moed.
Syn gode Slegtes öpperlighed
Forögte han altid med dydelighed.
Saadan war oc al hans adfer,
At helst the beste haffde hannom kier.
Haffde Gud lenger hannom liffuet sparet,
Wist haffde thet hans federneland badet.
Verdsens rigdom, forfengeligh lyst,
Hoffmod oc proll thet actet han mynst.
Med drancker at rutte, forsöme sit gaffn,
Actet han ringere fast end et affn.
Men bogelig Konster höuiske oc fry
Studeret han orlig oc sildig wdy,
Forre the fulde hannom saa wel y sind,
Drog hen aff Landet bode wd oc ind.
Wdi Kiöbnehaffn for syn tuckt oc lære
War han sine mestere alle tyll ære.

(q) Denne Torbern Oxe var opkaldet efter sin Farbroder den i Kong Christian den Andens Historie bekiendte ulykkelige Torben Oxe. Hans Liig-Steen findes endnu i Ringsted-Kirke, midt paa Stenen er han selv med Harnisk paa og et Sverd i den høire Haand udhuggen i fuld Corpus. Ved hver Side 8. Vaabener, som ere hans adelige Ahner, og neden under læses denne Grav-Skrift:

Her liger begraffvet salige Torben Oxe, som war Hr. Johan Oxes Søn til Nielstrup, oc døde paa Giselfelt den 9. Januarii Anno 1547.

Y Wittenberg y Saxe landt,
Haffde loff aff mangen lerder mandt.
Philippus Melanthon haffde ham ker,
Then lerdiste mand ther om er ner,
Then Guds ord ret po bonen kam,
Effther fulde han, som hiörden et lam.
Aff fremmede Land till Dannemarks ryge
Kom han hiem tyll wennerne syne.
Ther kom döden then horde gest,
Menthe, han wille tha were hannom nest.
Tha man schreff MD aar XL paa thet siuind,
Niende dag effter Nyaar gick ind,
Tha bleff hans legomme lagt y ligh,
Fört fran Gyssélfeldt till Ringsted hid.
Hans aande slap, hans hierte brast,
Dog stod hans hob til Gud so fast.
CREDO war thet siste ordt (r),
Huilked han talde her paa jord.
O Gud myn Herre, so ganger thet till,
The besthe tu altid förit haffue will.

2. Ett andet Ligrym offuer LAURITZS THOMESENS graff, som war en Rodmand po SKAFFUEN, bode po latine oc danske, wed CLAUS LAURITSSEN.

Dormit in hoc tumulo THOMÆ LAURENTIUS, vsque
Dum moneat cœli nuntius ire foras.
Protinus illius soluantur membra sopore,
Vt tuba cœlestis personet: ito foras.

Thet samme paa Danske.

LAS THOMESENS legomme thet huiles her,
Hans Siel wdi Paradis ære,

Som

(r) Resenius i hans Atlas, hvor han skriver om Ringsted, melder og denne Omstændighed om Torbern Oxe, at det allersidste Ord, han talede, var CREDO, ɔ: Jeg Troer.

Som haffde syn neste y werden kier,
Tiente Gud ret effther hans lære.

3. Thet samme endnu engang poo latine giort aff Erligh oc welbiurdig Mand LAUGHE BROCCHENHUS, (s) studerendes her wdi Paris.

Stemma solent alii clarum jactare parentum,
Enumerant alii jugera multa soli.
At mihi tale nihil, sed quod possessio firma,
Vivere & æternum hoc mihi pluris erat.
Quo sine, quod generis crepites mihi nobilitatem,
Vt magnum prodis, quod tacuisse juvat.
Nam tibi, quod tribuas alieno parta labore,
Furtum est, non veræ nobilitatis opus.
Hæc siquidem propria ducit virtute petenda,
Her fattes tvende Blade i Bogen.

4. Oratio Ulyssis, in secundo Iliados Homeri, latino carmine versa a JOHANNE OXE de TORSÖ (t).

Forst indføres den Grædske Text, og derefter Versus Latini.

Jam tibi rex omnes Graji parere recusant,
Atque tuo generi maxima probra parant.
Namque fidem frangunt, quam quondam cuncta dederunt
Agmina, cum Trojam pergere læta parant.
Vt non ad patrios vellent remeare penates,
Pergama ni manibus diruta tota forent.

(s) Er uden tvil den samme Lauge Brockenhus, som siden var Erkedegn i Roskilde Dom-Capitel, til hvilken N. Hemmingius har skikket et Exemplar af sine Catechismi Quæstiones trykt i Kiøbenh. 1560. med disse Ord skrevne for udi: Splendore generis, sapientia ac virtute excellenti viro D. LAGONI BROCKENHUS Archidiaconi Rosthildensis Collegii dignissimo, suo veteri amico ac patrono, NICOLAUS HEMMINGIUS.

(t) Denne Johan Oxe til Torsø var en Søn af den gamle Hr. Johan Oxe til Nielstrop, Ridder. Hans Brodre vare forommeldte Torbern Oxe til Gisselfeld og Albret Oxe til Nielstrop, item Peder Oxe Rigets Hofmester og Eskil Oxe til Logismose.

Nunc contra, tædet tantos perferre labores,
Et mœsti clamant, ut muliebre genus,
Ad patriam cupiunt, Troia victrice, reverti,
Qvi dolet, at patriam gestit adire suam.
Quod si quis, mensem, spumosum navigat æqvor,
Vxoremque piam nullus adire potest.
Vela dabit retro lætus, nauimque reflectet,
Vt possit natis oscula summa dare.
Nobis nunc annus nonus numeratur, Achiui,
Ex quo bella gerunt hic peregrina manus.
Vnde nec invideo, quod nunc retinentur amore
Natalis terræ, nostraque fata dolent.
Turpe quidem tamen est, hic tot mansisse per annos,
Et tandem vacuos velle redire domum.
Quapropter socii Martis tolerate labores,
Ferte moram, qvia res præcipitata nocet.
Donec erit certum, fuerat si vera locutus
Calchas vaticinans, decipiatve dolo.
Estis enim testes, hoc vestrum nemo negarit,
Qui non est vectus trans Acherontis aquas.
Quod Græci loca dum sibi designata petebant,
Jurantes Priamo tristia fata seni.
Et dum præclaras divum sacravimus aras
Sub pulchræ platani stipite propter aqvas.
Forte venit coluber, qui lubrica terga trahebat,
Talia signa dedit Juppiter ipse pater.
Serpsit humi primum, platanum mox scandit in altam,
Passeris ut pullos dilaceraret avis.
Quos mater genuit, non parvo forte labore,
Frondibus in densis pignora chara sibi.
Hos teneros primum morsu depascitur angvis,
Post matrem mœstam sollicitamque rapit.

Allersidst udi Bogen setter Auctor en liden Erindring til Læseren, og beder, at han vil tage dette hans Arbeid op i den beste Mening ꝛc. Datum udi Paris Anno Domini ac die ut supra.

For-

Forend vi slippe denne Bog, maae endnu med et Ord meldes, at man siden er kommen over et lidet Latinsk Skrift paa Vers, som giver nærmere Oplysning, i hvad som tilforn om Claus Lauridsøn er anført. Det samme er trykt i Wittenberg 1550. paa 2. Ark in 4to og haver denne Titel: De Natali Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi Carmen *Joannis Höyni* Ripensis Dani, pro Strena novi anni, dicatum nobili et generoso juveni *Joanni Oxo* ex Dania &c. Adjectum est Carmen *Joannis Höyni* Dani, superiori anno (1549.) scriptum ad *Nicolaum Laurentii Scauenium* Danum. Witteb. 1550. Naar man nu legger dette til de Omstændigheder, som tilforn ere meldte, kand man ongefær giøre sig denne visse Slutning, at Claus Lauridsøn, som gandske vist er Nicolaus Laurentii Scavenius, først har været Informator i den gamle Hr. Johan Oxes Huus, og siden som Hofmester reist udenlands med Sønnen den unge Johan Oxe til Torsø, da de 1549. og 1550. have opholdt sig til Wittenberg, og derefter 1551. og 1552. været i Paris, som den ommeldte Regnebog tydeligen giver tilkiende.

VII.

Fortegnelse paa adskilligt, som sig paa Boringholm haver tildraget fra 1602. til 1687. (a).

An. 1602. var den store Død.
1619. var den anden Død.
1638. var Børne-Døden.

1645. d. 9. Junii toede Svensken Nexø. D. 11. Jun. gav Capitelnerne Landet op. D. 17. Jun. gav Holger Rosenkrands Slottet op.

1654. d. 23. Octob. døde Jørgen Kofod udi hans Alders 10½ Aar.

1656. d. 18. Martii visiterede Hr. Jens i Rønne Lands-Provst her første gang i Øster Mari Kirke, og da faldt ind i hans Prædiken, som hand iblandt andet berettede, at her døde udi denne Pestilentze over hele Boringholm 4933. Mennisker.

1657. d. 5. Julii som vor Allernaadigste Herre og Konge Friderich den Tredie her for Landet fra Dantzig, og satte for Nexø med 26. Skibe store og smaa, og d. 6. Julii seglede Hans Majst. her fra igien ad Skaane eller paa Kiøbenhafn.

1658. d. 25. April bades af Svanike Prædikestol allerførst for Høybaarne

(a) Disse Optegnelser skal, efter Beretning, være giorte af en curieux Degn paa Boringholm. Og synes det af de Omstændigheder, som anføres under 1656. 18. Mart. og 1680. 7. Julii; at han haver været Degn til Øster Mariæ Kirke der paa Landet.

Første Carl Gustav Sveriges Konge, samt og for Dronningen Hedevig Eleonora, Item for Dronning Christina, saaog for Carl Friderich, Arve-Første til Sverig.

1658. var saa sterk Vinter, at ald Østersøen var tilfrossen, og de Svenske med deres Armadie gik fra Jylland over Smaa-Landene, og lagde sig for Kiøbenhavn. For dets Afstaaelse miste Danne-Kongen Halland, Skaane, Bleginde, Bornholm, Bahus Lehn og Trundhiems Lehn, med mere.

1658. d. 2. Maji læstes Johan Printzenskiold til Printznes og Seffredsholm hans Seddel, at Geistlig og Verdslig skulde møde i Aakirkeby d. 6. Maji, og høre Hans Majestets hans Herres Fuldmagt. Strax her efter vare alle Stænderne af Landet i Rønne, og forhørdes af Lands-Herren og Commissario om deres Friheder, og andet, som dennem vidtløftig tilspurdes.

1658. d. 25. Maji vare menige Stænder af Boringholm i Malmø, og der svore Kong Carl Gustaf af Sverige, og Eeden tog Greve Corfitz Ulfeld og Friherre Sparre.

1658. d. . . Julii udtöges af Boringholm, som kom over ad Tydskland til den Svenske Krigs Bestyrkelse, 300 Mands-Personer, for Rønne, som der strax ginge til Skibs.

1658. d. 8. Octob. kom af Landet Bornholm, som ginge til Skibs for Rønne, alt Landsens Rytteri.

1658. d. 8. Dec. om Aftenen blev Lands-Høfdingen Johan Printzenskiold skudt til Døde udi Rønne af Hasleboerne og deres Medfølgere, og i Byrgemester Peder Lauridsens Stue i Rønne, som hand fik over Maaltid, udtrakt, og ved Jens Søfrensons Gaard nedskudt, og derefter død hentrekket, og lagt i sine Klæder med Støvle og Sporer paa Raadhuset, og samme Aften blev hans Secretarius, Inspectoren, Styk-Lieutenant, med flere, i Fængsel indsat, samt Fændrichen og nogle Soldater paa Landet ihielslagne.

1658. d. 9. Dec. blev Slottet overleveret for Landskabet, og de Svenske marcherede ud, og lagde deres Gevær, og Landfolket, som da var tilstæde, sig det bemægtigede og plyndrede, som siges at være Jens Kofod Pedersen, og Claus Kam finge Befaling over Slottet og Landet, med deres Anhængere, og den 12. Dec. bades igien af Prædikestolen for den Danske Konge. Saa er overreist ad Kiøbenhafn Peder Jensen, som blev Ridefoged og Skriver over Landet, og Peder Olsen Borgemester udi Hasle, som blev Landsdomer, og saa kom Oberst-Lieutenant Echstein ind at være Landsens Commendant, førde med sig Ryttere og Soldater. Strax herefter er General-Major Adolph Fuchs kommen her til Landet at være Lands-Herre og Gouverneur paa Slottet (b).

1661.

(b) Hans Bestalling paa Tydsk, af Frid. III. er dateret Copenh. 1659. 2 D. Julii.

1661. d. 15. Sept. kom en Commissarius hid til Landet for Nexø, hvor han paa Majestetens Vegne d. 16. ditto tog Eeden af Nexø, laae til Borgemester Carl Matthisens den Nat. D. 17. ditto tog Eeden i Aakirkeby og Synderherred, laae til Prestens den Nat. D. 18. ditto var han i Rønne, og logerede i Niels Nielsens Gaard, hvor hand af begge Land-Compagnierne, Oberst-Vagtmester Brunches, og Lands-Rytteriet, samt de gevorbene Soldater, Adel og Fri-Mænd paa Landet, Provsten og Vesterherreds Prester, Landsdomer, med Borgemester og Raad i Rønne er undfanget med stor Ære, og samme Dag efter Prædiken fra Kirken paa Raadhuset annammede deris Eed: Først Oberst-Lieutenant Echstein med sine 2de Sønner, Christian Machabæus og sine 2de Sønner, siden Fri-Mændene, dernæst Provsten og Presterne, siden Landsdomer, Borgemester og Raad, med Byfogden og Skriveren, siden Borgerskabet og Bønderne, og siden er fulgt til Logementet af forbemeldte, hvor han da paa det fineste lod tractere dem. Denne Commissarius var Greve Christian von Rantzou.

Efter General Fuchs kom bort, kom i steden igien paa Slottet og over Landet Oberst-Lieutenant Leuche, som var her stakket.

1662. kom Oberste Hans Schrøder (c). Og har udi dette Aar været en meget stor dyr Tid her paa Landet, som i mange Aar ikke mindes.

1670. var her en meget haard og streng Vinter og stor Foder-Trang, eftersom Fisked tilforn var en langvarig Tørke, som i lang Tid ey kand mindes.

1670. haver Gud allermægtigste henkaldet vor Allernaadigste Arve-Herre og Konge Friderich den Tredie, og haver Menigheden igien udi April Maaned samme Aar svoret nu regierende Hans Majestet Christian den Femte Huldskab og Troskab. Eeden paa Hans Majestets Vegne tog Slots-Herren Welb. Hans Løvenhielm.

1670. var her paa Landet en stor Misvext baade paa Græs og Korn, som det ikke havde været i mange Aar, tilmed megen Tørke, saa det var meget ondt for Vand.

1670. d. 15. Aug. blef . . . .

(Her fattes et Blad i Manuscriptet.)

1676. d. 31. Maji blev her Allarm, og alt Landsfolket mødte paa Hammeren med Stykker og Gevær; Thi den Svenske Flode kom Sydvest af Søen, Hammeren tet forbi, 44. Skibe, og ginge Nordost paa. Strax i Timen kom den Danske Flode efter, 44. Skibe, og forfulde dem, og komme derefter til Slags under Øland.

1676.

(c) Frid. III. Instruction for Oberste Hans Schröder som Commendant over Milicen paa Bornholm er dateret Kbhvn. 1663. 15. Febr. Denne Schröder blev siden af Frid. III. 1669. 22. Augusti adlet og kaldet Hans von Lövenhielm.

1676. d. 26. Junii var Taksigelse af Prædikestolene for den store Victorie, vores Skibe fik under Øland over den Svenske Flode, saa vi mistede ingen Skibe, Mens en stor Deel af de Svenske at være fangne, endeel ombragte, iblandt dem var alle de 3de Svenske Admiraler, som bleve borte, nemlig det store Skib Cronen, hvorpaa vare 130. Metal-Stykker og 1100. Mand, Item Sverdet, derpaa var 900. Mand, som ginge i Brand, og ingen Folk bierget, og berettes, at Æblet stødte, og siden sank til Bonds.

1678. d. 24. Martii kom Velb. Christian Gedde her til Landet at være Lands-Herre (d).

1678. d. 4. Decemb. om Natten strandede og giorde Skib-Brag en stor Deel af de Skibe, som skulde overføre det Svenske Krigs-Folk fra Tydskland til Sverige, og bleve saa her for Landet, Synden Lands for Soft Acher Sogn og de Pladser, 21. Skiberom, der siges, at 2de kom ud igien, men de nitten bleve i Løbet, hvoraf trende Skiberom bleve sønderslagne, og mange hundrede Mennesker druknede, som gandske nøgne meget ynkelig stode udi Stranden, og ere de meste Folk paa de andre Skibe biergede, som maatte nederlegge deres Gevær, og tagen fangne til nogle tusinde, som ere indført paa alle Sogne-Kirkerne over alt Landet, og i Kielderne udi Kiøbstæderne.

Noget herefter er Landsdommer Matthiassen overseglet til Kiøbenhafn, medførde nogle af de fornemeste Fanger, og berettede Kongen denne Hendelse, Saa kom Kongens Skibe i Foraaret, og hentede nogle tusinde bort af Fangerne, de meste de kunde føre, mens her blef nogle 100. igien, som Skibene ikke havde Rum til, de andre bleve i deres Fangsel, til der kom andre Skibe efter dem.

NB. Den trykte Relation melder, at der skulde været 22. Skiberum blevne, og 2000. Mennesker druknede, og 3000. Mennesker fangne. Item skal den Brandenborgske Consoyer være sunken, hvorpaa var 700. Mennesker, som alle druknede. Det gandske Artolleri, som bestod i 70. Metall-Stykker, iblant hvilke vare mange hele og halve Cartover, item fem Fyr-Morser, ere med blevne, men siden til Daner-Kongens Beste optagne.

1680. d. 7. Julii visiterede Bispen af Kiøbenhafn Doct. Hans Bagger her udi Øster Mariæ Kirke.

1682. udi Septembri kom ind til Landet Bendix von Hatten at være Lands-Høfding, og Giedde kom bort igien.

1685. d. 24. Martii døde Bendix von Hatten paa Leegaard.

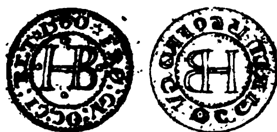
1687. d. 7. Maji kom Hans Kongl. Majst. Christian den Femte her til Landet, var her paa Landet udi trende Nætter, laae udi Sandvig til Niels Jorgensons den første Nat, og til Landsdomers Ancher Møllers udi tvende Nætter.

(d) Christ. V. Bestalling for Cancellie-Raad Christian Gedde, som Amtmand paa Bornholm er dat. Kiøbenh. 1677. 5. Decemb.

5. Hefte.

I.

Betænkning over en liden Dansk Guld-Mønt af 1560.

Da vi i Fortalen til disse Samlinger have lovet at give nu og da nogen Efterretning om rare Mønter og Skue-Penge, som kunde falde os udi Hænderne, saa have vi foresat os, deels for at tiene dem af vore Landsmænd, hvis Liebhaberi maatte være større for Skue-Penge og Mønter, end for gamle Seigl og Waabener, deels for at have Leilighed til ligesom at forfriske store og berømte Danske Mænds Ihukommelse, her efterhaanden at anføre alle de Medailler, som vi kand komme over af dem, der ere slaaene paa particulaire Folk i Danmark enten i deres levende Live eller efter deres Død.

Vi agte ei her at anføre nogen af de Mønter, som af nogen Undersaat kand være slagne i Danmark for Reformationen, deels fordi deslige Mønter mere tiene til at oplyse de Kongers Historie, under hvis Regiering de ere slagne, end deres, der har ladet dem slaae, deels efterdi samme Mønter blive i Kober stukne og beskrevne, tillige med alle de Medailler, som ere slaaene i den Hoilovlige Oldenborgske Stammes Regierings Tid, i det Verk, som efter vor allernaadigste Konges Befaling og hoipriselige Anstalter for alle smukke Videnskabers og Kunsters Opkomst arbeides paa.

Forend vi give os til at sige vore Tanker om den oven indførte liden Mønt, maae vi for i Veien erindre, Først, at, dersom Antalet paa Skue-Penge, som ere slagne enten af store Mænd i Danmark i deres levende Liv, eller paa dem efter deres Død, var saa stort, som det er paa de store Mænd selv, som Danmark kand fremvise i alle Stænder og Videnskaber, da ville vi ønske baade vore Landsmænd og os selv til Lykke; Thi hvad større Opmuntring for dem til at følge saa store Mænds Fodspor, end naar de saae sammes Dyder belønede, deres Ihukommelse ævigvarende og ligesom forplantet til alle Slegter, og hvad angenemere Materie kunde vi vel føre vores Pen i, end den, der kunde give os Anledning til at vise vores Patriotiske Nidkiærhed for at vedligeholde Ihukommelsen af saa store Lys. Men, da det paa den ene Side har været vore Landsmænd mere angelegen at tiene Fæderne-Landet med de Pund, Gud havde nedlagt hos dem, og med deres gode Exempler, Indsigt og Erfarenhed mere at see paa deres Landsmænds Nytte, imedens de levede, end paa deres egen Ære efter deres Død, og Efterkommerne paa den anden Side have været mere omhyggelige for at træde i deres Forfædres Fodspor og at giøre sammes Navne ligesom udødelige ved at følge deres Exempler, end ved at oprette enten Ære-Støtter og Monumenter, eller ved at forævige deres Navne ved Medailler, Foruden det har det forhen været mere i Brug udi Danmark, naar en Mand af Meriter døde, at man lod den Ligprædiken, der blev holden over ham, trykke, deri anførtes hans Fortienester, og ofte blev hans Portrait i Kober stukket og foran sat, Altsaa maae de ei komme nogen underligt for, at der findes saa faa Medailler slagne paa store og berømte Folk i Danmark, som der giør.

Dernæst maa ingen tænke, at alle de private Mænd, som der findes Erindrings-Penge paa, just ere de største og meest meriterede, som Danmark kand bramme af. Hvor mange og store Mænd har Danmark ei haft, af hvilke man veed neppe mere end Navnet. Hvor mange velfortiente Mænd have ei maattet bukke under ved deres Misunderes List, der have søgt mere at sverte end forævige deres Navne. Hvor mangen en stor Mand er det ei gaaet med, som Plinius klager over i sin Tid: Quantum eruditorum aut modestia ipsorum aut quies operit aut subtrahit famæ. Fordi de ei har villet bruge Afveie til at bringe sig i Veiret, eller ei have fundet Velyndere, der har villet føre deres Dygtighed for Dagens Lys, har de levet og døet i en Afkrog.

Men for at komme til den Mønt, vi har at handle om, da er den af Guld, af det Slags, som kaldes Huul-Penge eller nummi bracteati, og findes baade i Hans Kongelige Majestets og nogle andre forneme Mænds Cabinetter. I Almindelighed maae vi erindre, at, endskiønt en Mønts Ælde er det, som tildeels giør den rar, saa ere dog de nyere Bracteater meget rarere end de gam-

gamle. I de ældere Tider, da man havde liden Forraad af Sølv, og Handelen var kun liden, man og mest verlede Vare imod Vare, uden at have mange Penge nødig, slog man Bracteater eller Huul-Mønt for at spare paa Sølvet. Men i de nyere Tider ere de fleste Bracteater, man finder, slagne for en Slags Curiositet, og altsaa meget faa af dem. Iblandt alle de Medailler og Mønter, der ere slagne under Kongernes Regiering af det Oldenborgske Huus, findes ei meer end 4. Bracteater i Guld, hvoraf denne er een med de rareste, men tillige den mest dunkele at forklare, saasom her sees alene i Midten de to første Bogstaver af dens Navn, der har ladet den slaae, eller som den er slaaen paa, nemlig H. B. og i Omkredsen dette Symbolum: FRögt GUd OC Glör RET, med det Aarstal 1560. Det er uden tvil gaaet med dette Stykke, som med saa mange baade ældere og nyere Medailler. Paa de Tider de ere slagne, har hver Mand vidst, hvad de Bogstaver har villet sige, som for Efterkommerne ere utydelige, da dog Oiemerket med Medailler og Skue-Penge er, at bevare til Efterkommerne den Tings eller Persons Ihukommelse, som de slaaes paa. De Romerske Mønter, som fast alle Nationer antage som de Mønstere, hvorefter man bør indrette Medailler, have og i den Henseende deres Feil. De Bogstaver, som nu de lærdeste Mænd bryde sig med, og ere ueens om, hvad skal betyde, have uden Tvil paa de Tider, de har været slagne, været saa bekiendte, at hver Romersk Soldat har kundet forstaae dem. Saaledes har det sig og med denne liden Guld-Bracteat.

De fleste af vort Selskab, samt andre brave Folk, som man derom har hørt til Raads, have hidindtil været af den Mening, at det endeligen maatte være en Person af Værdighed, som den er slagen paa, en forneme Adelsmand, en Ridder, en Rigs-Raad, eller en anden høi og af Riget vel fortient Embedsmand, som har levet i Begyndelsen af Kong Friderich den Andens Regiering. Man har til den Ende giort sig Umag for at opsøge nogle af de anseeligste Mænds Navne, som paa de Tider i Danmark have levet, hvis Fornavne have begyndt af den Bogstav H. saasom Hans, Hartvig, Henning, Henrich, Herman &c. og hvis Tilnavne have begyndt af B. og været af de da mest blomstrende Familier, saasom Bilde, Bielke, Bernekov, Brahe, Banner, Barby &c. Men hvilken af alle disse brave Mænd man tager fat paa, maae man sige, at der er ingen i sær af dem, som man med Sikkerhed eller efter noget vist Kiendetegn kand tilegne denne liden Guld-Mønt frem for de andre. Og det er saa meget mere vanskeligt at giøre Tilegnelse paa den eller den, saalænge man ikke veed, hvad Symbolum nogen af dem har brugt, eller hvad merkeligt med nogen af dennem kand være foregaaet i det Aar 1560.

Men i alt dette er een af vort Selskab falden paa de Tanker, at det kand være tvende Personers Navne, som under de Bogstaver H. B. ligge skiulte, og

at de samme kunde være to af de fornemste og merkværdigste Ægtefolk, som paa de Tider i Danmark have levet, nemlig den berømmelige Ridder og Admiral Hr. Herlof Trolle og hans navnkundige Frue Birgitte Gjøe, som have giort deres Navne udødelige ved deres store Fortienester til deres Fæderneland, ved deres christelige Levnet og usminkede Gudsfrygt, ved deres overflødige Gavmildhed imod Kirker og Skoler, og i sær ved deres herlige Stiftelse til Ungdomens Nytte, nemlig den fri adelige Skole Herlofsholm i Sieland. Til den Mening er man anlediget, saavel af Bogstaverne, som af Aarstalet, og i sær af det anførte Symbolo.

Bogstaverne H. B. betyde deres For-Navne Herlof og Birgitte. Og har det ikke da været noget usædvanligt, ei heller kand komme dennem selsomt for, som i de Tiders Væsen ere bevandrede, at endog de fornemmeste Folk i Landet af begge Kiøn baade i Tale og Skrift have udelukket Tilnavnene, og ladet sig skrive og nævne aleneste ved deres Fornavne, hvorpaa man kunde anføre Mængde af Exempler. Men, for at undgaae Vidtløftighed, vil vi ikkun holde os til Hr. Herlof Trolle og Frue Birgitte Gjøe selv, og da skal det befindes, at de paa mangfoldige Steder i Dedicationer, Ligprædikener, Brevskaber, og ved andre Leiligheder ere alene nævnede Hr. Herlof og Frue Birrete. Ikke at tale om, at der ei kunde faaet flere Bogstaver Rum paa saa liden Mønt, som denne er, hvilket og kunde ansees som en Slags Aarsag til Tilnavnenes Udelukkelse.

Hvad Aars-Tallet 1560. angaaer, da var det samme et merkeligt Aar i dette berømmelige Ægte-Pars Historie; Thi det var just det Aar, i hvilket Hoylovlig i Hukommelse Kong Friderich den Anden giorde det betydelige Mage-Skifte med Hr. Herlof Trolle, hvorved Hans Maiestet fik Hillerødsholm, som siden blev forvandlet til det Kongelige Slot Friderichsborg, og Trolle derimod bekom Skovkloster ved Nestved, som derefter blev kaldet Herlofsholm, og 1565. indrettet til den endnu blomstrende fri Adelige Skole af dette Navn. Paa hvilken Omskiftelse er giort det bekiendte Vers, som med forgyldte Bogstaver er udhugget paa Muren ved den venstre Side udi den mid-delste Gaard paa Friderichsborg Slot (*):

Friderich den Anden god oc from,
Hans Naade giorde dette Bytte,
At Hylderødsholm under Cronen kom,
Og Herlof til Skovkloster flytte.
Anno 1560.

Saa

(*) Jo. Ad. Bergs Beschreibung des Königl. Hauses Friderichsburg. fol. C. 2.

Saa at ovenmeldte lidet Stykke Guld ogsaa uden al Tvil, enten af Hr. Herlof Trolle selv, eller maaskee efter Hans Majesteets naadigste Befaling, er slaget som en Skue-Penge til en evig Erindring om samme saa anseelige Mage-Skifte.

Men nu staaer det fornemmeste Kiende-Merke tilbage, som synes endnu nærmere at-stadfæste den anførte Udtydning, nemlig det i Omkredsen staaende Symbolum, hvilket, saavel af eet og andet Manuscript, som i sær af D. Niels Hemmingsøns Ligprædiken over Hr. Herlof Trolle, bevises at have været Begyndelsen af Frue Birgitte Giøes eget Liv-Sprog, som saaledes lyder: Frygt Gud og giør Ret, og forlad dig ikke paa Mennisken. Og maae man slutte, at det er skeet af Hoflighed og Høiagtelse for den dydefulde Frue Birgitte Giøe, at man til denne Erindrings-Mønt har betient sig af hendes, og ikke af hendes Herres Symbolum, som bestod i disse Ord: Alting kommer af Gud, Livet og Døden, Armod og Rigdom. Denne Mening har siden hos samtlige Lemmer fundet Bifald, og kand ansees for den beste og rimeligste, indtil nogen af vore kiære Landsmænd vil fremkomme med bedre og vissere Oplysning, hvormed de kunde giøre sig baade Publicum og vort Selskab aldeles forbundne.

Til Slutning maae vi erindre, at det er en Feil af Kobberstikkeren, at ogsaa Reversen af denne liden Mønt er udstukken, hvilket ikke saa burde været, eftersom det er det selv samme bagvendt, som læses ret paa For-Siden.

II.

Beskrivelse om Vitskøl Kloster i Jylland.

Vi har tilforn i vort Magazin leveret en kort Beskrivelse om Ringsted-Kloster i Siæland, og lovet, efterhaanden at giøre bekiendt, hvad vi om andre Klostere i disse Riger kand have samlet. Vi vil denne gang forflytte vore Tanker til Jylland, som den fornemeste og landfaste Part af det Danske Rige, og meddele vore Landsmænd saa megen Kundskab, som vi hidindtil have kundet erholde om et af de største og fordum navnkundigste Herre-Klostere i samme Land, nemlig Vitskøl Kloster, kaldet paa Latin Vitæ Schola. Forhaabende, at dette vort Arbeid vil blive saa meget des angenemere, som man i Almindelighed haver langt større Mangel paa saa vel trykte som skrevne Efterretninger om Jyllands gamle Tilstand, end om de fleste andre Provindser af Danmark. Dog har Vitskøl Kloster, frem for mange andre, deri været lykkelig, at det mod Enden af 15de Seculo havde den brave

Henrich Christensøn til Abbed, som siden blev forflyttet til Esrom, derfra til Soer, og endeligen ophøiet i Danmarkes Riges Raad, hvilken i mange Maader haver seet paa Klosterets Beste, men i sær giort sig derved vel fortient af Efterkommerne, at han 1499. haver samlet alle Klosterets Kongelige og Bispelige Brevskaber, saa mange som endda vare til overs, og ved en Notarium publicum ladet deraf giøre en tilforladelig Udskrift, af hvilken igien 1574. ved D. Albert Knoppert er giort en nye Copie, hvis Rigtighed er bevidnet af Professoribus paa Kiøbenhavns Universitet, saavelsom af Prælater og Caniker i Aarhus, Viborg og Riber Dom-Capitel. Hvilken sidste Copie, som i Henseende til nogle Ord og Aarstal vel ikke haver været med de rigtigste, er Kilden til alle her og der endnu befindende Udskrifter af Vitskøl Klosters gamle Documenter (a).

Hvad Navnet Vitskøl eller Vidskyld angaaer, da ere der de, som vil mene, at dette Navn ikke er ældere end Klosteret, og at Stedet tilforn haver haft et andet Navn, men, da det blev indstiftet til et Kloster, er det af de fremmede Munke først kaldet med det Latinske Navn Vitæ Schola, hvoraf det Danske Navn Vitskøl siden skal være kommet. Tvert imod ere vi af de Tanker, at Stedets gamle Navn, før det blev Kloster, har været Vitskøl, Vidskyld, eller Vithskøfle, og at samme Navn haver givet Anledning til det Latinske Vitæ Schola. Ligesom man ogsaa finder, at Munkene fordum til endeel af de andre Klostere have fundet paa slige Latinske Navne, som have haft nogen Lighed med deres gamle Danske Navne, saasom til Exempel, det Kloster Tvis er kaldet Tuta Vallis, Lym eller Løgum Kloster Locus Dei, Aas Asylum, Rye Rus Regis, Lyse Kloster Lucida Vallis &c. Tilmed synes det klart af Waldemari I. Fundatz og nogle andre Documenter, som siden skal anføres, at Stedet, før det blev Kloster, har været en Bondeby af det Navn Vithscuele, hvilket Navn, i vore trykte og skrevne Sager, er skrevet i Fleng Vitskølff, Vitschiæl, Vidskøffle, Vitskowel, Viskeld, Vidskyld, Vidschild, og paa Latin Vitæ Schola, Vitescola, Vitiscola. Det er og at merke, at der findes andre gamle Danske Steder næsten af samme Navn, nemlig en Landsby i Siæland, som endnu heder Vidskøvle (b), og en bekiendt Herregaard

(a) Just som vi ere i Arbeid med denne Beskrivelse, erfare vi, at ovenmeldte Samling af Vitskøl Klosters Documenter er trykt i det 6te Stykke af Dänische Bibliothek; Men, da de samme Feil, som findes i de fleste skrevne Exemplarer, ere derudi beholdne, have vi, efter vor Pligt, de kiendeligste deraf her og der rettet og forbedret.

(b) Dette Sted nævnes i Antiqv. Monast. Sorens. Mſ. udi disse Ord: In recompensationem recepit (Andreas Jacobi de Egede miles) a fratribus & monasterio bona in Hæslæby, bona in Smistorp, & bona in Witschöwle provinciæ Flackebersherweth An. Dni M. CCC. XVII. Vig. Ascens. Domini.

regaard udi Skaane, som og kaldes Vidskysle eller Vetskysle (c), hvilken siðste af nogle, der ikke have vidst bedre, uretteligen er holden for at have været det Kloster, som fordum kaldedes Vitæ Schola.

Hvoraf ellers det Ord Vitskøl eller Vidskøsle i det gamle Danske Sprog skulle have sin Oprindelse, er os lige saa vanskeligt at giette, som en heel Deel andre gamle Steders Navne i disse Lande. Vel kunde man, om man vilde hoit stige, hidlede Ordets Herkomst fra det gamle Jydske Folk, de saa kaldede Viter, Vitæ, hvoraf Landet fordum skal være kaldet Viteslet, Vitarum campus (d), og hvoraf Vitskøl i Henseende til den første Stavelse kunde være en Ledning. Men vi frygte, at samt de Viter med deres Viteslet, hvis Vished beroer paa en falsk Grundvold (e) vil engang blive forvisede af vores gamle Danske Historie, og derfor overlade heller til andre, som have Lyst til at træde saa hoit op i Alderdomen, at bryde sig med etymologie saa vel til dette som andre gamle Navne, hvis Oprindelser ofte ere saa aldeles mørke, at de med stor Møie og med liden eller ingen Rimelighed kand udfindes og forsvares.

Men at komme til vort Forsæt igien, da har Vitskøl Kloster været beliggende i Jylland, udi Viborg Stift, i Himmer-Syssel, udi Gislum-Herred, strax hos Limfiorden, og er en Tid lang efter Reformationen, saavel som de andre Klostere, seculariseret, og forandret til en Herregaard, som endnu er bekiendt under det Navn Biørnsholm.

Dette

(c) Denne Herregaard hører nu den Svenske Greve Mejerfeld til. Men i Christiani I. Tid boede derpaa en Adelig Frue, som man med Rette kand regne iblandt vore Danske Heltinder; thi 1452. da Kong Karl Knudsen var falden ind i Skaane, foor frem med Rov og Brand, og endeligen kom i denne Egn, var hun den, som først jog Skrek i ham, og drev hannem og hans hele Hær paa Flugten, i det hun gav Ild paa dem af et Canon-Stykke, som hun havde forsynet sine Volde med, og saaledes ei alene mandeligen forsvarede sin Gaard, men og var en Begynder til sit Fædernelands Befrielse paa den Tid. Chron. Episc. Lundens. a Bartholino edit. p. 44. I et Document af 1441. nævnes Peder Bragdhe i Wethskøyle, af Vaaben: Om denne haver været bemeldte Adelige Frues Husbonde eller en anden, kand vi ikke sige, saa længe hendes Navn og Familie er os ubekiendt.

(d) HVITFELD in fol. Tom. I. p. 4. STEPHANII Not. ad Sven. Agg. p. 146. NIC. PETRÆI Cimbror. Orig. p. 20. NIC. PORTÆ Poëmatum Pars Eucharist. p. 184.

(e) At Jyderne fordum have været kaldede Viter, og Jylland Viteslet, kand neppe med noget urvggeligt Beviis godtgiøres. Det bliver gandske vist en Feil, som alene reiser sig af en Uagtsomhed eller Uvidenhed hos dem, der først have afcopieret de gamle skrevne Codices af Bedæ Historia Ecclesiastica, at de have seet galt til, og i steden for det Ord iutæ læst uitæ eller Vitæ, hvilket Ord siden er indført i de første trykte Editioner af bemeldte Auctor, og derefter antaget af endeel vore Skribentere, som et gammelt Navn for Jyderne, da det dog haver ingensteds hiemme i Antiqviteten.

Dette Kloster er Aar 1158. (f) stiftet og fuldført af den store Danmarks Monark Kong Waldemar den Første, efter et Løfte, han havde giort, fordi Gud frelsede hannem af sine Fienders Hænder, og i sær fra Kong Svens forrædelige Gæstebud i Roskilde, hvor Kong Knud den Femte blev myrdet, og Kong Valdemar nær ogsaa havde mistet Livet (g). Højbemeldte Konges Fundations-Brev paa Vitskøl Kloster er forfattet paa Latin, og særdeles merkværdigt, men da det tilforn er trykt (h), vil vi her aleneste give vore Landsmænd en rigtig Dansk Oversettelse deraf, saaledes lydende.

I den hellige og uadskillelige Treenigheds Navn. Jeg Valdemar af Guds Naade de Danskes Konge, giør vitterligt for alle, saa vel nærværende som tilkommende, at nogle Utroe, som med mig aade det søde Brød og holdte venlige Samtaler, have tragtet efter med dragne Sverd at omkomme mig ubevæbnet og intet saadant befrygtende. Men Guds Miskundhed var tilstæde, som frelste mig, da ingen kom mig til hielp, og mægtigen udrev mig midt af de Bevæbnedes Hænder. Da Forræderne saaledes i deres Anslag vare skuffede, og havde samlet alle slags meenedige, oprørske og skielmske Folk, hvoraf der ere nok til, begyndte de atter aabenbare Feide, at de kunde skille mig ved Liv og Rige, og Folket ved Fred. Men Gud stred selv for os, og de bleve slagne, tillige med Hovedmanden for den onde Gierning. Derfore i Erindring af Guds Godhed og det Løfte, som jeg paa det Møde til Roskilde havde giort Henrich og hans Brødre og deres Efterkommere, som leve efter Cistercienser-Ordenen, haver jeg høitideligen og lovligen ved en hellig Gave foræret en By af mit Arve-Gods, som kaldes Withscuele, med al sin Tilliggelse, til at oprette et Abbedi, nærværende hæderlig Erkebiskop og det Apostoliske Sædes Legat Eskil, som det samme haver stadfæstet, tillige med sex Biskoper og mange Abbeder, og menige Klerkeri og Folket. Men at denne Gave skal blive

(f) Chron. Sialand. p. 28. An. 1158. Vitæ Scola claustrum in Jutia fundatur. Chron. Dan. membr. Mf. An. MCLVIII. Witskøvel Closter word først bygd.

(g) HVITFELD Tom. I. p. 148.

(h) PONTOPP. Annal. Eccles. Tom. I. p. 384. Dän. Biblioth. Tom 6. p. 136.

blive fast og uryggelig for Brødrene, som den er skienket til, have vi ved Kongelig Myndighed og under vort Seigl stadfæstet den, med Vidnernes Paategning, hvis Navne ere disse: **Eskil** Erkebiskop i Lund, **Ascer** Biskop i Roskilde, **Helias** Biskop i Ribe, **Eskil** Biskop i Aarhuus, **Niels** Biskop i Viborg, **Tocho** Biskop i Borglum, **Osbern** Biskop i Slesvig, **Hertug Knud**, og hans Broder **Buris**, **Radolph** Kongens Capellan, og **Henrich Palli**, som kaldes **Hvide**, og **Carl**, og utallige andre, som er langt at opregne.

Historien af dette Klosters Stiftelse fortælles ellers i et gamelt Manuscript (i) ongefær paa denne Maade: Kong Sverke i Sverig lod forskrive tvende Colonier Bernhardiner Munke fra Frankerige, af hvilke han satte den ene i Alvastro, den anden under Abbed Henrich i Ludihe, som siden blev forflyttet til Varnhem. Paa det sidste Sted mødte Munkene adskillige Fortredeligheder, saa vel af de tilgrændsende Naboer, som især af den Svenske Dronning Christina Kong Eriks Gemahl. Saa Abbed Henrich med nogle af Brødrene endeligen foretog sig at giøre en Reise til Frankerig at klage sin Nød for deres Ordens øverste Hoved, og agtede derfra at drage lige til Paven i Rom. Men, da han underveis kom igienem Siæland, og der een og anden gang opvartede Erkebiskop Eskil, har han ved sin Lærdom og Veltalenhed saaledes indtaget Erkebiskopen, at han paa en Herredag, som da holdtes til Roskilde, offentligen og i kraftigste Maader talede for ham til Kong Valdemar, og Kongen paa Erkebiskopens Ord strax bød ham til at blive Abbed i det Kloster, som han havde i Sinde at stifte. Dette Tilbud tog Abbed Henrich og hans Brødre med Glæde imod, hvorpaa der blede visse Mænd beordrede, at drage over med Abbeden til Jylland, for at udsee det beqvemeste Sted paa Kongens Arvegods, hvor Klosteret kunde anlegges. Abbeden fandt over alt ingen beleiligere Plads, end Vitskøl. Derpaa blev Bygningen sat i Verk, og hele Stiftelsen bragt til Fuldkommenhed den 1. Aprilis 1158. Klosteret blev da indviet Jomfru Maria til Ære (k), og ziret med det smukke Navn Vitæ Schola ɔ: Livsens Skole. Munkene, som det blev besat med, vare af S. Bernhardi eller Cistercienser-Orden, og bleve tagne ei alene af de misfornøiede Brødre, som Abbed Henrich deels havde med og deels efterladt sig i Varnhem, men og fornemeligen af Esrom Kloster i Siæland (l), som nogle

(i) Narrat. de fundatione Monast. Vitæscholæ. MS.

(k) Kaldes derfore undertiden Monasterium Sanctæ Mariæ de Vitæ Schola, ordinis Cisterciensis.

(l) Ikke af Herisvad i Skaane, som Pontopp. Annal. Eccles. Dan. Tom. I. p. 384.

ge Aar tilforn var stiftet af den berømelige Erkebiskop Eskil (m), og var det fornemmeste Bernhardiner-Kloster i Danmark. Og det er Aarsagen, hvorfore Vitæ Schola regnes iblandt Esroms fem Døttre eller iblandt de 5. Klostere, som af Esroms Munke ere udspirede (n), og hvorfore Abbed Henrich, paa Erkebiskop Eskils Forlangende, i det samme Aar Klosteret var stiftet, tillige med sit Convent, tilsagde Abbeden af Esrom Lydighed, saa at Vitskøl Kloster derefter bestandigen har staaet under Abbeden af Esrom hans Lydelse og øverste Tilsyn, og dets Abbed og Convent ikke har foretaget sig nogen Forandring af Vigtighed Klosteret vedkommende uden bemeldte Abbeds af Esrom Vidskab og Samtykke.

Men ligesom Esrom Kloster var Moder til Vitskøl, saa varede det ikke længe, før Vitskøl Kloster kom selv i saa anseelig og frugtbar en Stand, at det igien blev Moder til et af de berømteste Klostere i Jylland, nemlig Øm Kloster udi Aarhus-Stift, som kaldes med det Latinske Navn Cara insula; Thi i det Aar 1165. udsendte Abbed Henrich en Sværm Munke fra Vitskøl til det Kloster, som Biskop Eskil af Aarhus, efter bemeldte Abbeds Tilskyndelse, havde for at oprette paa et Sted i sit Stift, kaldet Smaheng, hvorfra de siden flyttede til Vang Kloster, derfra til Calvë, og endeligen 1172. formedelst adskillige paa de andre Steder forefundne Uleiligheder, til Øm eller Caram insulam (o), hvis Historie en anden Tid skal blive beskreven.

Efter Kong Valdemar den Førstes Død, haver hans Sønner Kong Knud den Siette og i sær Kong Valdemar den Anden giort vel imod Vitskøl Kloster. Derpaa haves tvende Documenter af sidstbemeldte Konge, som ere uden Aars-tal, dog synes at være forfattede ikke længe efter hans Tiltrædelse til Regieringen. I det ene tager Kong Valdemar den Anden Vitskøl Kloster, som hans Fader, Broder, og han selv haver stiftet, begavet og beriget, imod alle, som ville giøre det nogen Indpas, udi sin Kongelige Beskyttelse, forundende Klosteret en fuldkommen og uindskrænket Frihed, som ikke

(m) De have Uret, som foregive, at Erkebiskop Eskil skulle have stiftet Vitskøld-Kloster. Ikke heller har Meursius Hist. Dan. Lib. 5. p. 98. Ret, som siger, at Biskop Absolon har stiftet Vitskøl. Men det er vist, at Eskil, som en stor Ven og Tilbeder af S. Bernhardo, har styrket Kongen til saadan Stiftelse, og at Absolon, som Kongens tro Mand, vel mueligt har været paa Raad dermed.

(n) MANRIQUE Annal. Cisterc. Tom. 2. p. 201. Inter quinque Esronis Monasterii filias dicitur Vitæ Schola Esronensis secunda proles. Et p. 313. Vitæschola Claravallis ex Esrom nata &c.

(o) Hist. Monast. Caræ Insulæ membr. Mſ. HUITFELDS Bispe-Krønike in fol. p. 99. Og hos MANRIQUE Annal. Cisterc. Tom. 2. p. 313. kaldes Cara Insula Vitæscholæ filia secunda. Conf. ibid. p. 416.

ikke skal være nogen Kongelig Ret undergiven, i alle sine Eiendome paa Land og i Strand (p). I det andet gior Kongen vitterligt, at, eftersom han ikke vil, at Kirkernes Frihed i hans Tid skal formindskes, men heller paa alle Maader foroges, saa stadfæster han Munkene af Vitscol alle de Friheder og Herligheder, som de i hans Faders [Valdemari I.] og Broders [Canuti VI.] Tider have erholdet. Han stadfæster dennem ogsaa disse Eiendome, af hvilke han selv haver skienket dem nogle for hans Broders Siæls Skyld, og nogle have de sig af andre lovligen forhvervet, nemlig Wiskulff, Brutitorp, Horn, Birkils, Hals, Lung, Fleskum, Vordberg. Tilleggende dennem ogsaa alt det Gods af sin Fæderne-Arv udi Sundby til en ævig Eiendom (q).

Aar 1215. efterat der havde reiset sig nogen Misforstand og Trette, angaaende Jord og Eiendom, imellem Canikerne i Viborg og Munkene i Vitskøl Kloster, haver Pave Innocentius III. efter de førstes Klagemaal udgivet sin Befaling til Bispen af Børglum, Provsten af Vestervig, og Prioren af Grindeslev, at de skulde sammenkalde Parterne, forhøre Sagen, og dømme dem imellem, hvad ret og billigt kunde være (r).

Ved samme Tider haver Asgotus Biskop i Viborg foræret til Brødrene i Vitskøl Kloster Kirken udi Strandby med al sin Tilliggelse til ævig Eiendom, een Fierding med tredie Parten af Tienden undtagen [prædiis duntaxat unius araturæ, scil. unum *fiatbring* a sole romotius, cum tertia parte decimæ deductis], som altid skal blive til en Vicarii Ophold der paa Stedet. Og maae Brødrene have Frihed, med Stiftets Biskops Samtykke, selv at indsette en dygtig Vicarium i samme Kirke (s).

Aar 1219. haver Biskop Omerus i Børglum, med sit Capitels Samtykke, udi Kong Valdemars Nærværelse, og efter Hans Majestets Begiering og naadige Vederlag, givet og tillagt Abbed og Convent udi Vitskøl Kloster tvende Kirker udi sit Stift liggende, nemlig Sundby og Halse (t) med al Biskopelig Ret til ævig Eiendom, med fuldkommen Frihed at indsette og afsette Prester ꝛc. Dat. Alburg An. M.CC.XIX. septimo Calend. Octobris (u).

Samme Aar 1219. var igien opkommen Trette imellem Canikerne i Viborg og Munkene i Vitskøl, angaaende deres Eng-Skifte, Fædrift og andre Herligheder paa Lessø. Hvorfore Abbed Gunner af Øm-Kloster, efter Kong Valdemars Befaling, drog over til Landet Lessø, tillige med Provst Johan-

(p) Diploma vid. PONTOPP. Annal. Eccles. Tom. I. p. 385. Dån. Biblioth. Tom. 6. p. 138.
(q) Diploma vid. Dån. Biblioth. Tom. 6. p. 152.
(r) Mandatum Innocentii III. Dat. Perusii 3. Non. Junii Pontificatus anno 19. MS.
(s) Diploma vid. Dån. Biblioth. Tom. 6. p. 158.
(t) Ikke Hoelse, som Dån. Biblioth. Tom. 6. p. 166.
(u) Diploma vid. Dån. Biblioth. Tom. 6. p. 165.

Johannes af Viborg og Prior Peder af Vitskøl, og, efterat han nøie hav- de grandsket Aastederne, dømte og skielnede Parterne imellem ꝛc. Acta sunt hæc Anno Domini M. CC. XIX. sub Dn. Episcopo ASGOTO, & Dn. JOHANNE Abbate Vitescolæ (v).

Aar 1221. har saavel Provsten og Capitelet i Viborg, som Abbeden og hans Convent af Vitæschola, ved deres aabne Breve (x) offentligen og høitide- ligen samtykket og stadfæstet den Forligelse og Skielning, som Abbed Gunner af Øm Kloster, efter Kong Valdemars Befaling, havde giort dem imellem, angaaende deres Marke og Enge paa Læssø. Da vare overværende paa Canikernes Side, Dn. JOHANNES Præpositus, Dn. KETILLUS qvondam Præpositus, Dn. Prior JNGVARUS, Dn. MICHAEL, & Mag. JOHANNES. Og paa Munkenes Side, Dn. Supprior JOHANNES, Dn. STENO Cantor, Dn. SNEGO, Dn. MAGNUS, & frater KAROLUS. Men af Verdslige vare disse, Dn. Ascerus Abbedens Broder, og Dn. Aco Parvus [Hr. Aage Litle].

Aar 1236. da Kong Valdemar den Anden om Sommeren var paa Samsø, haver han igien beviset Naade imod Vitskøl Kloster, og begavet alle de Eiendome, som Brødrene efter det almindelige Concilium (y) med ret Adkomst havde forhvervet sig, med de samme Friheder, som hvis Gods de tilforn udi være havde. Til Bekræftelse under sit eget, saa vel som sine Sønners Kong Eriks og Hertug Abels Indseigle. Dat. apud SAMSÖ anno Dni. M. CC. XXXVI. qvinto Calend. Junii (z).

Aar 1250. haver Kong Abel, da han var i Viborg, efterat Brødrene af Vitescola havde beklaget for hannem, at nogle af Kongens Fogeder og andre søgte at fornærme dennem i deres Privilegier, stadfæstet dennem alle de Friheder og Herligheder, som dennem af hans Forfædre vare forundede, og om nogen efterdags giorde derimod, skulde de være skyldige i Crimen læsæ Maiestatis &c. Dat. WIBERGIS an Dni. M. CC. L. tertio Cal. Septembris (a).

Aar 1253. om Vaaren var Kong Christoffer den Første, tillige med Bisp Niels af Viborg, Ebbe Galt, og mange andre fornemme Rigets Mænd, udi Vitskøl Kloster, hvor da Kongen ei alene stadfæster Brødrene

alle

(v) Instrumentum desuper confectum Ms.

(x) Documenta duo de his confecta Ms.

(y) Forstaaes Concilium Lateranense, holdet 1215. Thi hvad som Klosterne eiede og havde forhvervet sig førend dette Concilium, behøvede de intet Privilegium paa. Men hvad som derefter kom i deres Være, deraf skulde de enten skatte og leding giøre, eller have det i Kongens Minde; som der staar i Jydske Lovs 3. Bogs 9. Capitel.

(z) Diploma vid. Dän. Biblioth. Tom. 6. p. 556.

(a) Diploma vid. Dän. Biblioth. Tom. 6. p. 556.

alle de Friheder, som hans Forfædre dennem givet havde, men endog, om de samme havde efterladt noget ufuldkommen, vil han det i alle Maader forøge, hvorfore, efterdi han haver hørt Brødrenes Klagemaal, at nogle af hans Fogeder giorde dem Indgreb i deres Privilegier, forbyder han under sin Naades Fortabelse, at ingen maatte hindre eller anfegte dem, angaaende enten 40. Marks eller mindre Sager. Derforuden skienker han dennem, hvad Vrag og strandet Gods, som kommer paa deres Forstrand for Halse-Mark fra Gethaa til Gasevad, dog de Skibbrudne deres Ret forbeholden. Og bør Abbeden og Klosteret derfor ikke staae nogen til Rette og Ansvar. Dat. apud VITESCHOLAM Anno Domini Millesimo Ducentesimo qvinqvagesimo tertio, octavo idus Martii, præsentibus Dominis venerabili patre NICOLAO Episcopo Vibergensi dilecto Cancellario nostro, EBBI GALTH, & multis bonis regni nostri, qvorum sigillis præsentes literas similiter fecimus communiri, in testimonium & cautelam (b).

Man finder endnu et andet Document, som er uden Aarstal, hvorudi Kong Christoffer I. tilstaaer Munkene i Vitskøl Kloster mange store Friheder og Herligheder. I bemeldte Document gior Kongen vitterligt, at, efterdi han tager alle Klosterne i Riget udi sin Beskiermelse, vil han dog besønderligen have Øie paa sine Brødres Munkenes i Vitskøl deres Rolighed og bestandige Velfært, hvis Kloster hans Forfædre Konger i Danmark paa deres Arvegods have stiftet og særdeles beskyttet. At derfor ikke onde Mennisker skulle forurolige eller forurette dennem, tager han Klosteret med alt deres Gods under sin Handthævelse, og i alle deres Eiendome forunder dennem en fuldkommen Kongelig Frihed. Han stadfæster dennem ogsaa alt deres Gods og Eiendome, nemlig Vitescole, Strandby, Gundrop, Svotherp, Ale, Averstrop, Pandom, Neesby, Bryttrop, Svenstrop, Horn, Barnæmyræ, Fleskom, item i Alnes, Hals med Gaasevaaden og halv Getropmark, halv den Skov som kaldes Hedenholt, item i Nordberg, Lindholm, Sundby, Halnæ, Birchils, Pøglæ, Wisskow, Norskow, Oselew,

(b) Diploma vid. Dan. Biblioth. Tom. 6. p. 140. hvori findes tre merkelige Feil, (1) Brevet begynder med Ericus, som skal være Christophorus; thi 1253. var ingen Konge af det Navn Erich. Men om nogen vilde sige, at Aarstallet var urigtigt, og skulde være enten 1243. eller 1263: da kand heller ingen af Delene være ret; thi 1243. var Nicolaus ikke Bisp i Viborg ej heller Kong Erich Plogpenings Canceler. Og 1261. var Kong Erik Glipping endnu uden Ayger, og saa fangen. Denne Feil er maaskee kommen deraf, at der i Originalen har staaet et C. hvilket Copiisten har læst som et E. og deraf giort Ericus. (2) I steden for Ladewor skal læses Gasewad. (3) Det var ikke Ebbe Galt, men Nicolaus Episcopus Vibergensis, som var Kong Christoffers Canceller.

lev, Astrop Enge, den hele Øe Ligh (c), fierde Parten af Lessø, undtagen Estrabeg Enge ꝛc. Og befaler han, at, hvo som gior Klosteret nogen Uret, skal svare for Munkene selv, eller hvem de i deres Sted beskikke, og ingen anden. Hand giver ogsaa deres Bønder og Tienere fri fra Leding og alle Kongelige Skatter. Og for Resten beder alle sine Efterkommere Konger, og Danmarks Riges Bisper, Førster og Magter, at de holde bemeldte Munke ved deres Privilegier og Friheder, og ikke tillade nogen at forstyrre deres Fred og Rolighed (d).

I samme Konges Tiid haver Bisp Nicolaus af Viborg, Kongens Canceller, ved et Brev, som ogsaa er uden Aarstal, stadfæstet Brødrene i Vitæschola alle de Friheder og Herligheder, som dennem af hans Formand Bisp Gunner vare givne, forbydende alle, under Bands Straf, at giøre dennem nogen Hinder eller Forfang (e).

Aar 1260. haver Kong Erik Christophersen, (som man kalder Glipping,) for den Kierlighed han bærer til sine Brødre i Viteschola, ei alene stadfæstet dennem alle de Friheder, som de af hans Forfædre have haft, men om de samme have efterladt noget ufuldkommet, da vil han det, for sin og hele Rigets Velfærts Skyld, i alle Maader opfylde. Hvorfore, efterdi de havde beklaget for hannem, at de af nogle hans Betientere bleve foruroligede i deres gamle Friheder, befaler han, under sin Hyldest og Naade, at ingen maae giøre dem eller deres Tienere Indpas eller Hindring i deres Rettigheder, angaaende enten 40. Marks eller mindre Sager. Derforuden giver han dennem ogsaa Strand-Rettighed til alt det Vrag og forulykkede Gods, som maatte falde for Halse Mark lige fra Getheran til Gaasevad. Og bør Abbeden og Munkene ikke derfor staae enten hans Fogeder eller nogen anden til Rette og Ansvar. Han beviser dennem og denne besonderlige Naade, at alle de Eiendome, som de efter det almindelige Concilium have forhvervet sig, maae de have og bruge med samme Frihed, som dem, de tilforn have haft ꝛc. Datum Anno M. CC. LX. quarto nonas Januarii, testibus Domino ESGERO Episcopo Ripensi, & Domino JOHANNE dicto GENWET (f).

Aar 1263. haver Bisp Nicolaus af Viborg, Kongens Canceller (g), været

(c) Uden Tvil den liden Øe Livø, som ligger i Limfiorden, og endnu hører til Biørnsholm.

(d) Diploma vid. Dan. Biblioth. Tom. 6. p. 146.

(e) Diploma vid. Dan. Biblioth. Tom. 6. p. 158.

(f) Diploma vid. Dan. Biblioth. Tom. 6. p. 143.

(g) Dersom Aarstallet under dette Brev er rigtigt, da seer man, at Bisp Niels af Viborg, som var Kong Christoffers Canceller, ogsaa har beklædt samme Embede i Begyndelsen af Kong Erik Glippings Regiering.

været i Vitskol Kloster, og da atter givet Brødrene et Frihedsbrev, indeholdende, at, efterdi alle deres Eiendome, i hvor de end ligge, ere ved det Apostoliske Sædes Privilegier fritagne fra at give Tiende af Korn og Qvæg, forbyder han, at ingen Sogne-Præst eller andre maae enten i hans Tid eller derefter kræve nogen Slags Tiende af dem eller deres Tienere &c. Datum apud VITESCOLAM anno Domini MCCLX. tertio, Calendas Junii duodecimo (h).

Samme Aar 1263. da der var opkommen en stor Trette imellem Biskop Tyge af Aarhus og Abbed og Convent i Om Kloster, angaaende Gæsteri og anden Rettighed, som Biskopen æskede af Klosteret, sluttede endeligen Abbed Boetius, for at slippe ud af saadan Fortredelighed, at forlade Klosteret, og begav sig først til Tvis Kloster, tog derfra Stedets Abbed med sig hen til Vitskol Kloster, som det fornemeste Bernhardiner Kloster i Jylland. Da de nu der vare ankomne, aabnede Abbed Boetius sine Tanker for begge de andre Abbeder, at han havde i Sinde at takke af, og bad dem strax om sin Afsked. Abbeden af Tvis blev vred, og vilde aldeles ikke samtykke dertil. Abbeden af Vitskol sagde, at det var ikke paa dette Sted anstændigt, men hand burde legge Embedet ned hos Capitelet, hvor han havde annamet det. Men Boetius stod hart derpaa, og svor, at, om han nu ikke ville tillade ham at overgive Embedet, ville han kaste Seiglet ned for hans Fødder (i). Derpaa giorde Boetius Forslag paa en anden brav Mand, som da just opholdt sig i Vitskol Kloster, og strax kunde tage hannem Byrden af, nemlig Hr. Thuro, som havde været Abbed baade i Vitskol og Esrom, hvilken og lod sig overtale at følge med til Om, og det lovligen blev udvalt til Abbed ved Boetii Afstaaelse (k).

Aar 1269. haver Kong Erik ved sit aabne Brev taget Munkene i Vitskol Kloster med alle deres Eiendome og Personer under sin sønderlige Beskyttelse, og stadfæstet dennem alle de Friheder, som de af fremfarne Konger i Danmark havde forhvervet, derhos befriet deres Gods fra Ledings Tynge, samt fra Inne og Stuth, og andre Kongelige Skatter. Tilleggende dennem den særdeles Naade, at de over alle deres Bønder og Tienere selv maatte inddrive alle 40 Marks og 3. Marks Bøder, og at deres Tienere ikke skulle svare for nogen, uden for Abbeden selv eller anden Klosterets Forstander. Forbydende sine Fogeder og alle andre herimod at giøre dennem nogen Hinder eller Forfang. Dat. ALÆBURGH Anno Domini MCCLX. nono, in

(h) Diploma Vid. Dän. Biblioth. Tom. 6. p. 178. hvor det i steden for Ecclesiarum recitatorum bør læses Rectorum.

(i) Ille vero constanter insistebat, jurans, si nollet cessionem eius recipere, sigillum ante pedes eius poneret.

(k) Hist. Monast. Carae Insulae Manuscr. MS.

in die purificationis sanctæ Mariæ. Testibus Dominis JOHANNE Burglanensi Episcopo, & UFFONE Dapifero [Hr. Uffe Drost] (l).

Aar 1274. var igien opkommen en Tvistighed imellem Abbed og Convent af Vitskøl Kloster paa den ene, og Provsten og Canikerne i Viborg Dom. Capitel paa den anden Side, angaaende et Capel, som de første havde ladet bygge paa Lessø til de sidstes Fornærmelse. Hvorudover Capitelet i Viborg forhvervede Pavelige Breve til visse Dommere, som skulde kiende dennem imellem. Men da de vare komne noget hen i Sagen, skød Abbeden og Convent af Vitskøl sig ind for det Apostoliske Sæde. Paa samme Tiid havde, saavel Capitelet, som Klosteret, hver for sig sine visse Sendebud paa det almindelige Concilio til Lyon [Concil. Lugdunens.]; hvilke der fandt for godt heller at forlige Sagen i Mindelighed, end blive indviklet i vidtløftig Trette. Hvorpaa blev aftalet, at udnævne gode Mænd, som i Venlighed skulde afgiøre Sagen inden Mortens Dag. Hvortil Johannes Biskop af Berglum blev udnævnt, saafremt Parterne indbyrdes vilde være fornøiede med hans Mellemhandling ꝛc. Actum LUGDUNIS, præsentibus venerabilibus viris Dominis P. Archidiacono & Electo Ecclesiæ Arusiensis, NICOLAO Rectore Ecclesiæ S. Petri Vibergensis, & VILLEGRIPPO Canonico Arusiensi, testibus ad hoc vocatis & rogatis. In cuius rei testimonium præsenti huic publico instrumento supradictus Dn. Archidiaconus & Electus Ecclesiæ Arusiensis, Magister NICOLAUS illustris Regis Danorum Cancellarius (m), GVILLELMUS Prior Otthoniensis, & NICOLAUS Cantor Slesvicensis, rogati a partibus, sigilla sua apposuerunt. Anno Domini M. CC. septuagesimo qvarto, indictione secunda, IIII. Kal. Junii, Pontificatus Domini GREGORII Papæ DECIMI anno tertio. Dette Document er udstædet og underskrevet af Johannes kaldet Rictus de Gvartino, den Romerske Kirkes Notarius publicus (n).

Aar 1280. haver Kong Erik atter taget Munkene af Vitskøl under sin Fred og Beskiermelse, og stadfæstet dennem alle deres Privilegier, givende dem og deres Gods fri for Leding, Inne, Stuth, og alle andre Kongelige Skatter og Paaleg. Tilladende dennem denne særdeles Naade, at alle deres Bønder, Tienere og Tiunde, for alle Slags Forbrydelser, 40. Marks Sager

(l) Diploma vid. Dân Biblioth. Tom. 6. p. 149. hvor der i steden for Strouth skal læses Stuth.

(m) Man maa vel agte, at denne Nicolaus Kongens Canceller ikke er den samme, som af dette Navn og Embed tillige var Biskop i Viborg, hvilken allerede var død 1267 som Hvitfeld vidner Tom. 1. p. 273. Men den, som i dette Document nævnes, er nok den, som Hvitfeld p. 284. under det Aar 1282. taler om med disse Ord: M. Nicolaus Juthus Cantzeler døer.

(n) Instrumentum Notariale vid. Pontopp. Annal. Eccles. Tom. 1. p. 735.

ger og mindre, ikke skal staae nogen anden til Rette, end Abbeden og Munkene selv i bemeldte Kloster ꝛc. Dat. GEETSTATH Anno Domini M. CC. LXXX. nono Calend. Martii, in præsentia dilectæ MATRIS NOSTRÆ, testibus Dominis Magistro MARTINO Cancellario nostro & PETRO Dapifero nostro (o).

Aar 1286. haver Erke-Bispen i Lund Johannes [Jens Dros], efter Munkenes Begiering af Vitskøl Kloster, stadfæstet det Forligelse-Brev, som var giort imellem Bisp Peder af Viborg og bemeldte Munke, angaaende en Tiltale, som Bispen havde havt til dennem. Dat. AAS Anno Domini M. CC. LXXX. sexto, III. Cal. Octobris (p).

Aar 1287. blev Vitskøl Kloster ved en ulykkelig Ildsvaade gandske lagt i Aske (q).

Aar 1293. (r) haver Broder Nicolaus Bisp i Børglum, med Kongens Villie og Velbehag, til ævig Eiendom skienket Abbed Jacob og Capitelet i Vitskøl-Kloster af Cistercienser-Orden, efter Sognemændenes Forslag og Samtykke, Sundby-Kirke, med al sin Tilliggelse, som nu ved Provstens Hr. Magni Affstaaelse lovligen var ledig ꝛc. Dat. Anno Domini M. CC. XC. tertio, dominica Deus omnium, in SUNDBY, præsentibus Dominis ACHONE Priore Sanctimonialium de INSULA (s), JOHANNE BENEDICTSON (t) advocato domini Regis in ALEBURG, & aliis Clericis & laicis fide dignis.

Aar 1320. haver Kong Christoffer den Anden i egen høie Person, og i gode Mænds Overværelse, høitideligen sat ret Grændse- og Mark-Skiel imellem Munkene af Vitskøl og Benedictiner-Munkene af Nørre-Kloster, saavelsom Canikerne i Viborg, deres Gods og Eiendome, som tilforn havde ligget uadskilte, saaledes at Wedebyup for Synden og Korsholm for Norden skulde være Munkenes af Vitskøl rette Grændse-Skiel. Og haver han tillige forundet Munkene af Vitskøl denne Naade og Frihed, at de paa alle deres Grunde,

 som

(o) Diploma vid. Dän. Biblioth. Tom. 6. p. 144. hvor der i steden for Innestuth bør læses Inne, Stuth.

(p) Lit. Confirmat. vid. Dän. Biblioth. Tom. 6. p. 175. hvor der i stedet for in Calend. bør læses III. Calend.

(q) Chronol. vet. membr. Mſ. An. 1287. Vitefchola miserabili incendio totaliter vastatur. Chronic. Dan. vet. membr. Mſ. M. CC. LXXXVII. Witskyuel Closter word brænd.

(r) Dersom Aarstalet under dette Brev er rigtigt, saa kand Bisp Nicolaus af Børglum ikke være død 1286. som Pontopp. melder Annal. Eccleſ. Dan. Tom. I. p. 602. Udi Dän. Biblioth. Tom. 6. p. 170. hvor dette Document er indført, læses Aarstalet saaledes: M. CC. XC. tertia dominica &c.

(s) ɔ: Ø-Kloster, som nu er den Herregaard Oxholm.

(t) Ikke Benedict sui, som Dän. Biblioth. Tom. 6. p. 171.

som ligge til Stranden, maae giøre sig de samme indtil Midt-Strøm saa nyttige som de kand. Derpaa er forfattet et aabet Brev, som er dateret anno domini M. CCC. XX. die annuntiationis b. virginis Mariæ (u).

Samme Aar 1320. efterat Munkene i Vitskøl Kloster fra lang Tid af havde ligget i bestandig Trette med Capitelet i Viborg, angaaende deres Eiendome paa Lessø, haver endeligen Broder Boetius Abbed i bemeldte Vitskøl og hele Conventet sammesteds, med værdige Faders Abbed Peders Villie og Samtykke af Esrom, solt, skiødet, og afhændet til Hr. Esbern Provst i Viborg og Canikerne sammesteds alt deres Gods paa Lessø, rørende og urørende, Agre, Enge, Skove, Kiære, og Huse, med alle de Rettigheder og Friheder, som de dertil af gammel Tid haft have, til ævindelig Eiendom, og bekiender sig derfor at have opbaaret fuldt Værd ꝛc. Til Vitterlighed haver med dennem forseiglet Dn. PETRUS Episcopus Vibergensis, Dn. PETRUS Abbas Esromensis, Communitas civitatis Vibergensis, Fratres PRÆDICATORES & MINORES ibidem. Dat. Anno Domini M. CCC. XX. in die b. Michaelis Archangeli (v).

Aar 1322. haver Biskop Peder i Viborg, med sit Capitels Samtykke, givet Abbed og Convent i Vitskøl Kloster sit Stadfæstelse-Brev paa Strandby, Alæ, Malugh, og Fathrstorp Kirker, som dennem af hans Formænd vare tillagte, givende Abbeden fuld Myndighed, i de samme at indsette og afsette af sine Munke, ligesom han selv tienligst eragter. Derforuden har han tilladet Abbeden og Conventet at opbære Helligbuot [Helligbrøde] af alle deres Tienere over sit hele Bispdome, tilleggende ogsaa denne Naade, at Abbeden selv ved geistlig Dom maae inddrive sin Gield hos alle sine Tienere. Og dersom nogen haver noget at fordre hos nogen af Klosterets Tienere, skal Abbeden selv have Frihed til, ved geistlig Dom at tvinge Skyldeneren til Betaling. Men skulde Abbeden derudi være en efterladen Dommer, da forbeholder Biskopen sig, at skaffe enhver klagende sin tilbørlige Ret. Derforuden beviser Biskopen bemeldte Munke den besønderlige Naade, at deres Tienere for ingen Slags Sager, som høre til den Geistlige Ret, bør indstevnes eller tiltales af nogen hans Provster, uden af ham selv eller hans Officiali generali. Dat. Wibergis anno domini M. CCC. XXII. sexta feria ante ascensionem domini (x).

Sam-

(u) Diploma vid. Dän. Biblioth. Tom. 6. p. 153. hvor der i steden for M. CCC. nødvendigen bør læses M. CCC. XX. Thi det Aar 1300. var midt i Kong Erik Menveds Regierings Tid, og Christoffer II. blev ikke Konge før 1320.

(v) Lit. Scotat. vid. PONTOPP. Annal. Eccles. Dan. Tom. 2. p. 124. Dän. Biblioth. Tom. 6. p. 183.

(x) Diploma vid. Dän. Biblioth. Tom. 6. p. 160.

Samme Aar 1322. haver Biskop Peder i Viborg udgivet sit aabne Brev, lydende, at, eftersom der i lang Tid havde været Trette og Uenighed imellem hannem, hans Formænd og Dom-Kirke paa den ene, og Vitskøl Klosters Abbed og Brødre paa den anden Side, angaaende Gæsteri og anden Biskopernes formenentlig Rettighed, men siden Hr. Boetius nu var bleven Abbed, havde han søgt at faae al saadan Trette i Mindelighed afgiort og til Ende bragt, Altsaa blev Sagen foretagen udi Viborg Aar 1322. in die Nerei & Achillei martyrum, nærværende Hr. N. Abbed i Tvis og Hr. N. Abbed i Om Kloster, saavelsom Hr. Esbern Provst i Viborg, Hr. Suen Biskopens Officialis generalis, Broder Trud [Thrugotus] Gardianus fratrum minorum i Alborg, Hr. Esger Provst, Broder Johannes Prior i Vitskøl, og Ugothus Knap, Kongens Drostes Hr. Laurentii Foged. Biskopen da, efter nøie Overleggelse med sit Capitel, befandt, at Sagen ikke var aldeles rigtig paa sin Side, og derfore med sit Capitels Samtykke gav Abbeden og hans Efterkommere og Brødrene i Vitescola, for sig og sine Efterkommere, qvit og fri for al ydermere Tiltale paa saadan formenende Rettighed, igienkaldende alle de Brevskaber, Acter, eller Instrumenter, som hidindtil i denne Handel maatte være forfattede, og kunde stride imod nærværende Brev. Til Vitterlighed have ovenmeldte Hæderlige Mænd, som alle vare over dette mindelige Forligelsemaal, forseiglet, tillige med Biskopen og hans Capitel. Datum Vibergi ut supra (y).

Derefter udgav bemeldte Biskop Peder af Viborg samme Aar et andet Brev, lydende, at, saasom Abbed Boetius af Vitskøl paa sit Klosters Vegne, og han paa sin Kirkes Vegne, havde lovet inden Michelsdag at møde paa et beleiligt Sted for at ødelegge alle de Acter og Documenter, som havde tient nogen af Parterne til sin Sags Forsvar, Saa vare de nu Anno 1322. in profesto b. Botulphi Abbatis sammenkomne i Nørre-Trannes Kirke, nærværende Hr. Esbern Provst i Viborg, Suen Biskopens Officialis generalis, Johannes Prior i Vitskøl, Nicolaus Provst i Alborg, Matthias Prest i Awæ, og Ketillus Munk i Vitskøl, hvor da Biskopen efter sin Samvittighed ødelagde og magtløsgiorde alle de Breve og Acter, som kunde være Vitskøl Kloster imod i den omtvistede Sag om Gæsteri eller anden slig Tynge, og tillige paastod, at, om nogle Breve endnu maatte findes, som til den Sag henhørde, eller kunde give Materie til ny Trette, da skulde de aldeles ingen Kraft have. Til Vitterlighed under Biskopens, hans Capitels og ovenmeldte sex hæderlige Mænds Indseigle (z).

(y) Documentum vid. Dän. Biblioth. Tom. 6. p. 172. hvor der i steden for Uerei skal læses Nerei.

(z) Documentum vid. Dän. Biblioth. Tom. 6. p. 171. hvor der i steden for procreationem bør læses procurationem.

Aar 1323. haver Hr. Tyge [Tucho] udvalt Biskop i Viborg givet sit aabne Brev, lydende, at, efterdi Munkene i Vitskøl Kloster ved det Apostoliske Sædes Privilegier vare fritagne fra at betale Korn- og Qvæg-Tiende, ligesom i værdige Faders Hr. Nicolai fordum Biskop i Viborg hans Friheds-Brev ydermere indeholdes, saa samtykker og stadfæster han dennem nu samme Frihed, Forbydende alle Sogne-Prester, i hvis Sogne Munkene af Vitskøl maatte eie noget Gods, under deres Embeders Fortabelse derudi at giøre bemeldte Munke nogen Hinder eller Forfang. Dat. Vibergi Anno Domini M. CCC. XXIII. tertia dominica adventus Domini (a).

I Begyndelsen af Aaret 1340. haver Broder Boetius Abbed i Vitskøl og alt Convent sammesteds til en overflødigere og fuldkomnere Forsikring udgivet til Provsten og Capitelet i Viborg et Brev, hvorudi de tilstaae, at de med alles deres og deres Supprioris eendrægtige Samtykke lovligen havde solt og afhændet til bemeldte Dom-Herrer deres Gods og Eiendome paa Lessø. Først kiende de sig at have haft bemeldte Gods paa Lessø af Canikerne i Viborg paa saadane Vilkor, at, om de nogen Tid ville afhænde det, da skulle de selge det til dennem. Dernæst, at de for ikke en ringe Summa Penge Skyld, som de maatte give Kong Christoffer for deres Privilegier at indløse, vare nødte til, da de ingen andre Udveie saae, at selge til Domherrerne fornævnte deres Gods, for ti gange saa høi Pris, som de det tilforn af dennem havde, og det med alle deres, saavelsom deres ærværdige Faders Abbedens i Esrom Samtykke, som det derover tilforn forfattede Skøde-Brev indeholder. I Betragtning af disse og andre Omstændigheder forbinde de sig endnu til at hiemle bemeldte Kiøb, og holde Provsten og Capitelet skadesløse og fri for al ydermere Krav og Paatale. Actum Vibergis anno Domini Millesimo CCC. XL. in octava Epiphaniæ, nærværende Hæderlige Mænd Domino Priore Fratrum Prædicatorum Vibergis cum fratre suo, Gardiano Fratrum Minorum cum fratre suo, saavelsom Raadet og mange Borgere af Viborg, som alle til Vitterlighed have med forseiglet (b).

Aar 1340. haver Kong Valdemar den Tredie, efterfølgende sin Faders Kong Christoffers og andre sine Forfædres Danske Kongers Exempel, som havde stiftet og giort vel imod Kirker og hellige Steder, taget Abbed og Convent i Vitskøl Kloster med alt deres Gods og Tienere i sin Beskyttelse og besonderlige Naade, ei villende, at de samme af nogen hans Fogeder eller andre skulle i nogen Maade foruleiliges. Derhos har han fornyet og stadfæstet dennem alle deres Privilegier, Friheder og Naader, som dem af frem-

(a) Diploma vid. Dän. Biblioth. Tom. 6. p. 176.
(b) Documentum latine scriptum MS.

farne Konger vare forundte, og derforuden givet Klosteret og deres Gods og Tienere fri og qvit for Leding, Inne, Stuth, og alle Kongelige Skatter, Tynger og Arbeider, og bør alle deres Bønder og Tienere for al Slags Brøde ikke svare for nogen uden Abbeden eller hans Tilforordnede. Datum Alburg anno domini M. CCCXL. decima septima die mensis Julii (c).

Samme Aar 1340. haver Bisp Simon af Viborg stadfæstet Abbed og Convent i Vitskøl Kloster Strandby, Alæ, Malugh, og Fatherstorp Kirker, som dennem af hans Formænd i sær Hr. Peder og Hr. Tyge Bispper i Viborg have været tillagte, og givet Abbeden fuld Magt, dertil at indsette og afsette af sine Munke efter eget gode Tykke. Derhos har han tilladet Abbeden og Conventet selv at opbære over alt deres Gods den Rettighed, som kaldes Bispops-Ret. Tilleggende dennem ogsaa den besønderlige Naade, at Abbeden selv af deres egne Tienere maae inddrive deres Gield ved geistlig Dom. Men dersom nogen angriber nogen af Klosterets Tienere, da skal Abbeden have Frihed ved geistlig Dom at tvinge ham til Fyldestgiørelse. Derforuden har Bispopen og tillagt dennem denne særdeles Naade, at deres Tienere for alle Slags geistlige Sager af ingen hans Provster bør stevnes eller uleiliges, uden af Abbeden alene. Men skulde nogen af hans Provster giøre derimod, skal det være af ingen Kraft. Dat. M. CCC. XL. die b. Valentini martyris (d).

Aar 1371. haver Bisp Peder af Viborg under sit Seigl udgivet et aabet Brev, hvori han giør vitterligt, at han i bemeldte Aar M. CCC. LXXI. næste Løverdag for Cæciliæ Dag [proximo sabbato ante Cæciliæ Virginis] drog ind udi Vitskøl Kloster, da Abbeden og Conventet toge gandske hofligen og vel imod hannem. At det derfor ikke skulde komme dennem til nogen Skade eller Fornærmelse, hvad de af Kiærlighed havde beviset hannem, da erkiender han, at de gode Herrer havde taget imod ham af Hoflighed og ikke af Skyldighed eller for nogen Gæsteri [hospitalitatis gratia, nec alicuius procurationis seu debiti]. Datum anno, die & loco supradictis (e).

Aar 1441. haver Kong Christoffer af Beyern af idel Kiærlighed og besønderlig Naade stadfæstet Abbed og Convent i Vitskøl Kloster alle de Privilegier, Friheder og Naader, som hans Forfædre fremfarne Konger i Danmark dennem naadeligen undt og givet havde, og som nu til dette hans aabne Brev vare heftede. Forbydende sine Fogeder, Embedsmænd og alle andre,

(c) Diploma vid. PONTOPP. Annal. Eccles. Tom. 2. p. 157. Dän. Biblioth. Tom. 6. p. 150. hvor der i steden for Innæstwoth bør læses Innæ, Stuth.

(d) Diploma vid. Dän. Biblioth. Tom. 6. p. 162.

(e) Docum. vid. PONTOPP. Annal. Eccles. Tom. 2. p. 219. Dän. Biblioth. Tom. 6. p. 177.

dre, dennem derimod at hindre eller forurette. Datum castro nostro HELSENBORG, dominica proxima ante festum purificationis b. Mariæ Virginis anno domini M. CD. XL. primo (f).

Samme Aar 1441. haver Bisp Torlav af Viborg med sit Capitels Samtykke tillagt og givet Abbeden og Munkene i Witskøl Kloster og deres Efterkommere disse i sit Stift liggende Kirker Løgstade (g) og Kornom med al Biskopelig Ret, Cathedratico, Gæsteri ꝛc. og med fuldkommen Rettighed der at indsette og afsette geistlige eller verdslige Prester, med saadant Vilkor, at bemeldte Abbed og Munke skal give og skøde hannem og hans Efterkommere til Viborg Biskopdom alt deres Gods bygget og ubygget i S. Botulphi Sogn udi Aalborg og i S. Peders Sogn uden Porten, og i Hasseriis, med Tilliggelse, til ævig Eiendom. Men skulde bemeldte Løgstade og Kornum Kirker ved nogen Slags geistlig eller verdslig Ret vorde Abbeden og Klosteret fravunden, saa skal ovenmeldte Gods i Aalborg og Hasseriis frit falde tilbage igien til Klosteret. Hvorfore han forpligter sig og sine Efterkommere at frie og hiemle Klosteret bemeldte Kirker fra enhvers Tiltale. Dat. ALEBORG anno domini M. CD. XLI. Sabbato infra octavas b. Mariæ Virginis (h).

Aar 1477. haver Kong Christian den Første giort vel imod Witskøl Kloster og dertil lagt endeel Gods, som af hans Majestets derpaa udstædte Gave-Brev erfares, hvilket, siden det er paa Dansk, vi her Ord fra Ord vil indføre: Wii Christiern mett Gudtz Naade Danmarckis, Swergis, Norrigis, Wendis oc Gottes Konningh, Hertugh i Slesswig och Hertugh udi Holsten, Stormarn och Ditmersken, Greffwe i Oldenborgh och Delmenhorst. Giøre alle witterligt, at vppa thet at Witskoffle Closter maa thes ydermere bygges oc forbetres, oc Gudtz Thieniste ther udi øges og vpholdes, Saa att fore at Brøderne i forneffnde Closter daglige thes innerligher, gudeliger och troliger mue och skulle bedie thiil Gudt for os, vor kiere Hustru, Børn och Efftherkommere och wore Foreldre fremfarne Konninger i Danmark vdi theris gudelige Bønner och Gudtz Tieniste, Tha haffue wij wndt och thilladet, och nu mett thette wortt obne Breff vnne och tillade, att forneffnde Witskoffle Closter

(f) Diploma vid. Dän. Biblioth. Tom. 6. p. 141.

(g) Kaldes uden Tvil nu Løgstedøre eller Løgstør.

(h) Diploma vid. Dän. Biblioth. Tom. 6. p. 163. hvor der i steden for Basseriis bør læses Hasseriis.

ster och Abbet och Brøderne, som ther nu inde ere, och her effther kommende worde, mue og skulle haffue thil theris och Klosters frii Bierck, Aalbierck, thesse effther skreffne Closter Godtz och Gardesæde, bygde och vbygde, som ere, Gyndropgardt, Wadegardt, Tandorp, Strandbygardt, Riisgardt, Myøre-Høy, Edbøll, Østerfell, Bles, mett alle theris Marcker och tilliggelse, liggendes hoss forskreffne Aalbierck, innen theris Marckeskiell, och alle theris wørnethe och Thienere, som the vdi forneffnde Godtz haffuende worde till ewig thiidt i alle Maade, og mett alle Friihedt och Artickle fore forneffnde Aalbierck, som andre wore Biercke friest haffue theris Godtz. Thii forbiude wii alle, hvo the helst ere eller wære kunde, och særdelis wore Fougethe och Embedzmendt, forskreffne Closter, Abbet eller Brødre att hindre eller hindre lade paa forneffnde Godtz och Gardstede eller i nogen Maade vforrette, vnder wor Konningelige Hefftn och Vrede. Datum in Castro nostro AALEBORG, die beatorum Sebastiani & Fabiani martyrum, anno domini Millesimo qvadringentesimo septuagesimo septimo, nostro sub secreto præsentibus inferius appenso.

Aar 1495. har Bisp Nicolaus af Børglum aflagt en Besøgelse i Vitskøl Kloster, og da udgivet sit aabne Brev, lydende, at han med sit Capitels Samtykke giver og tillegger Abbed og Convent i bemeldte Kloster og deres Efterkommere Horup Kirke i Kiærherred udi sit Stift liggende, med al Presstelig og Bispelig Rettighed, undtagen Prestegaarden og Cathedratico, og med fuld Frihed at indsette og afsette dygtige Prester Geistlige eller Verdslige efter eget Tykke, og at saadane indsatte skal alene svare for Abbeden og ingen anden, ligesom deres Prester i Sunby og Hals hidindtil giort have. Dog med saadant Vilkor, at Abbed og Munke i Vitskøl skal give, skøde og afhænde til Bispen og hans Efterkommere til ævig Eiendom for Børglum Bispdom deres Gaard Aastrop i Aaby Sogn liggende, med al dens Tilliggelse, dog saa, at de alene skal have Ager og Eng, men ingen Eiendom i deres Skov Norskov, dog skal Gaarden Aastrop nyde frit Brænde til Fornødenhed af bemeldte deres Skov Norskov, og derimod skal Klosterets Tienere til deres Sviin og Fæ have fri Græsgang og Overdrift omkring Aastrop Gaard efter gammel Sædvane. Skulde Horup Kirke ved nogen geistlig eller verdslig Rettergang blive Klosteret fravunden eller imod Abbedens og

Munkenes Ville dennem fravendt, Skal strax Aastrop Gaard med alle dens Herligheder og Tilleggelse komme tilbage igien til Klosteret, uden Bispens og hans Efterkommeres Modsigelse i nogen Maade. Hvorfore han forbinder sig og sine Efterkommere at hiemle Klosteret bemeldte Horup Kirke fra hver Mands Tiltale. Datum apud VITESCOLAM anno domini M. CD. XC. qvinto, die beatæ Scholasticæ Virginis.

Aar 1552. haver Kong Christian den Tredie ved Mageskifte, og for mere Beleiligheds skyld, overladt til Hr. Anders Abbed i Vitskol paa Klosterets vegne en sin og Kronens Gaard udi Forstrup kaldet Nørgaard, og derimod bekommet af Klosteret til Aalborghuus en deres Gaard liggende i Flesborg. Datum Olborg, Løverdagen post dominicam Cantate, Anno M. D. LII.

Aar 1554. haver Hr. Anders Abbed udi Vitskol Kloster forhvervet Kongelig Maiestets Brev paa et Verpested udi Limfiorden, saaledes lydende: Wii Christian meth Guds Naade ꝛc. Giøre alle witterligt, at oss Elskelig Hr. Anders Abbed udi Wiidschyldt Closter haffuer berett for oss, huorledis at han haffuer en Gaard och Eyendom til forskreffne Closter, kaldis Vesteriis, som skyder paa Liimfiorden, och ther vden kand mand icke drage med Vaader eller andre Garn, forend det bliffuer oprøddet, og therfore agter at lade thet oprødde, och befrygter sig, at, naar hand haffuer oprøddet och giort ther Omkostning paa, skulle andre giøre hannem ther Forhindring paa. Thi haffue wi bevilget och samtyckt, och nu meth thette wort obne Breff bevilge og samtycke, at thersom hand kand oprødde samme Fiskerii, tha skal hand och hans Efterkommere vdi Widskyld Kloster thet nyde och beholde med Vaader, Ruser, och andre Garn ther at mue bruge ꝛc. Dat. Kolling Fredagen post Urbani, Anno 1554.

Aar 1558. haver hoibemeldte Kong Christian den Tredie givet Abbeden i Vitskol Kloster sit aabne Brev, hvori Hans Maiestet forbyder, at ingen maae hugge eller jage i Klosterets Skove uden Abbedens Minde og Samtykke. Brevet lyder saaledes: Wii Christian dend Tredie med Guds Naade ꝛc. Giøre alle witterligt, at, efftherdi wi ere komne vdi Forfaring, huorledes at mange skulle fordriste dennem til at hugge vdi Widskyld Closters Skove paa Halß Enemercke, Thesligeste vdi alle andre Widskyld Closters Skove vdi Vendsyssel.

Sam-

Sammeledis met Skyden, Jagen, och udi andre Maade odelegge Jagten, saa at baade Skovene og Jagten therudoffuer forderffues. Tha forbiude wi strengeligen alle wore Fogeder, Embedsmend och alle andre, thet wære sig ehvo the helst wære kunde, noget at befatte sig enten at hugge eller hugge lade, skyde eller skyde lade, jage eller jage lade udi forneffnte Halß Skove eller nogen andre the Skove udi Vendsyssel, som ligge til forneffnte Vidskyld Closter, uden Abbedens udi forneffnte Closter, som nu er eller her effter kommendis vorder, Villie och Samtycke. Fordrister sig nogen til her imod at giøre, och therudoffuer bliffuer befunden, tha skal hand, thet giør, straffis therfore, som uhørsome, og som the wore Breffue och Bud icke agte wille. Datum *Aalborg* 5. Septemb. 1558.

Hvad som endnu staaer tilbage at skrive om dette Kloster, om dets Abbeder og Forstandere, om dets Secularisation og Forvandling til en Herregaard, med videre, vil vi forspare til næstfølgende Hefte, eftersom Rummet dog ikke tillader at faae det altsamen i dette indført. Imidlertid bedende, at, om nogen noget maatte være vidende, som til Vitskøl Klosters Historie endnu kunde henhøre, de da behageligen vilde os det meddele, at det tillige i det Danske Magazins 6te Hefte under eet kunde blive indrykket.

III.

Udtog af D. Laurids Jacobsens skrevne Haandbog.

Denne Doctor Laurids Jacobsøn var født i Viby udi Fyen. Blev først Sogne-Prest i Rudkiøbing paa Langeland, derefter Høilovlig i Hukommelse Christiani IV. og Friderici III. Hof-Prædikant, og endeligen Biskop udi Fyen, hvor han døde 1663. 20. Augusti i hans Alders 63. Aar. Han har været en lærd og curieux Mand, og er bekiendt af endeel Ligprædikener, som han haver udgivet, saasom over Kong Christ. 4., Prinds Christ. 5. saavelsom over endeel Adelige Personer. Hans Haandbog, hvorudi han, medens han var Hof-Prest, haver optegnet adskilligt, har vi vel ikke haft in originali, men aleneste et Udtog eller nogle excerpta deraf, som ere giorte ved Justits-Raad Jacob Birkerod. De samme Excerpta, som vel ere

ikkun faa, men dog indeholde een og anden de Tiders Merkværdighed, er det, som vi her til de Curieuses Fornøielse vil meddele.

Anno 1647. d. 15. Febr. blev D. Laurids Jacobsen kaldet at være Hof-Prædikant. Og Dominica Reminiscere resignerede han sin Bestilling i Rudkiøbing.

D. 9. April. aflagde han sin Eed i Kongens eget Gemak. Dominica Palmarum holdt han sin første Prædiken i Slots-Kirken for Kongen og de fleste af Rigens Raad, siden spiste han hos Christian Rantzou, som forærede ham en Sølv-Skaal med Laag.

Langfredag besøgte han Frue Vibeke i Haven. Og Paaske-Aften fik han sin Bestalling, som kostede 5. Rixdaler.

D. 28. April. begyndtes Herredagen, da Prædiken blev holden paa Slottet en Time forend sædvanligt.

D. 29. April. maatte han efter Kongelig Ordre examinere Jomfrue Lisbet (a) i sin Catechismo.

Den 12. Maji prædikede han Latin for Kongen og Raadet. Text. Rom. 8. v. 32.

Dominica vocem Jucunditatis refererede han Kongen, hvorledes Jomfrue Lisbet var funderet i sin Christendom.

Dominica Exaudi befol Kongen at regulere Stole-Staderne i Slots-Kirken, hvorefter denne Ordre blev læst af Prædikestolen: Efter Hans Majestæts vor Allernaadigste Herres og Konges strenge og alvorlige Befaling paabydes, at alle og hver, som denne Kirke søge, skulle sig efter den Orden, tilforne om Stolestaderne giort er, muelig forholde, saa at Mandfolket ved den ene Side, Qvindfolket ved den anden Side, og paa Gulvet udi de Stole og Stader, dem ere forordnede og tillagde, skulle sig forføie, naar Tider, og derudi ordentlig og skikkelig bestaaendes blive, indtil al Guds Tieneste hver gang forrettet vorder. Saafremt nogen her imod at giøre befindes, og nogen Karls Person staaer eller sidder paa de Steder, som til Qvinderne ere beskikkede, eller paa Gulvet uden Stolene sig lader finde, han skal derfor som for modvillig Ulydighed tilbørligen vorde straffet, foruden Spotten, ham strax paa Stedet af dem, dertil ere beskikkede, skal vederfares. Hvorefter alle og enhver, som vedkommer, kand vide sig at rette, og for Skade og Spot at tage vare. Actum Friderichsborg d. 1. Junii 1647.

D. 11. Junii spisede han ved Kongens Taffel.

D. 24. Junii skrev Kongen ham selv til om at communicere Dagen efter. D. 25. confitered Kongen paa Latin, og siddende paa Knæe, han blev absolveret paa Latin, og Confessionarius sad paa en Stool. D. 10.

(a) Jomfrue Lisbet, eller Elisabet Sophia Gyldenlöve, var Christiani IV. naturlige Dotter af Frue Vibeke Kruse, og Ulrich Christian Gyldenlöves Søster, som siden fik Claus von Ahlefeld til Mortsche i Holsten.

D. 10. Julii blev ham forœret til en Sorge-Klœdning med Tilbehør for Prindsen [Christ. 5.], som døde ved Dresden.

D. 11. Augusti blev ham sagt, at Kongen vilde lade Friderichsborg Skole reparere.

D. 13. Aug. blev han kaldet paa Slottet Klokken 6. om Morgenen, hvor Kongen lod hente en gammel Qvinde fra Malmø, navnlig Karen Regnholtis, som havde været hos Frue Vibeke i hendes Svaghed. Hun blev examineret i Secreteret Kield Krags, D. Laurids Jacobsens og en anden Slots-Prestes Overværelse, og var de to fornemeste Spørsmaal, (1) hvoraf hun vidste, at Frue Vibeke var forgiort? hvortil hun svarede, at hun strax det kunde see, da hun saae hende, og paa det hun kunde vide, hvo det havde giort, begierede hun een af Frue Vibekes Serke, og der hun fik en gammel, skilte hun den i to Stykker, den halve Part nedlagde hun i Jorden, den anden Part tog hun med sig til Malmø, og siden tilbage igien, og deraf kunde det vide. (2) Hvo det havde ladet hende forgiøre? Hvortil hun svarede, at en i Skaane det havde giort, og var kiøbt dertil. Den det havde ladet giøre, var een, som vilde forgive Kongen, og forraade Lande og Riger. Alle Spørsmaalene bleve strax beskrevne med deres Giensvar.

Den 15. Aug. en Søndag blev han kaldet til Hove, hvor en anden Qvinde, af Skaane, ved Navn Anna Knudsdotter blev examineret, men hun bekiendte intet.

Samme Dag fik han Kongens skriftlige Befalning, med andre igien at examinere Karen Reinholtis. Forretningen blev beskreven.

D. 11. Sept. fik han Befalning, tillige med andre at forhøre M. Jens Dolmer, ULRICH CHRISTIANS (b) Præceptor, for grove Excesser. Forretningen blev beskreven (c). In ipso examinis actu kom Kongens egenhændige Missive til Underretning om den Sal. Prindses education a teneris.

D. 8. Nov. blev den Sal. Prinds [Christ. 5.] begraven i Kiøbenhavn. D. Brochmand prædikede Latin, og D. Laurids Jacobsen paa Dansk.

D. 29. Decemb. examinerede D. Jesper Brokmand, D. Peder Vinstrup

(b) Ulrich Christian Gyldenlöve var Kong Christian den Fierdes Naturlige Søn, avlet med Frue Vibeke Kruse.

(c) Til Oplysning i den Materie tiener et Brev, som Kongl. Maj. Christ. IV. med egen Haand haver tilskrevet Canceleren Christian Thom. Sehested, saaledes lydende: Af din Skrivelse, Mag. Jens Dolmer angaaendes, haver ieg forstanden din Mening, som ieg intet haver imod at sige. Hvad Dommens Indhold er, det erfarer du af Hofmesteren paa Soer, som uden Tvivl nu er eller snart kommer i Kiøbenhafn. Dommens Indhold gaaer vist paa M. Jenses

strup, og D. Laurids Jacobsen Ulrich Christian, efter Kongens Ordre, og i Hannibal Sehesteds Overværelse, hvorom Kongen fik Relation.

Anno 1648. d. 2. Januar. communicerede Kongen hos D. Laurids Jacobsen, hvorom Hans Majestet selv Dagen tilforne havde skrevet ham til.

D. 10. Februar. bleve Doctores hentede til Kongen fra Kiøbenhafn til Friderichsborg, hvor han var bleven svag.

D. 21. Febr. reiste Kongen svag til Kiøbenhafn.

D. 25. Febr. prædikede D. Laurids Jacobsen for Kongen, som da sad svag ved Bordet, og talte intet.

D. 26. Febr. gik Kongen til Sengs, om Natten var Rigets Hofmester og hans Froken (d), og opvartede ved Sengen.

D. 27. Febr. prædikede D. Laurids Jacobsen for Kongen, som laae paa Sengen, og om Eftermiddagen var han hos Kongen, som rakte ham Haanden og samme Tid communicerede.

Om Natten blev han hos Kongen, hvor og var Rigens Hofmester og hans Froken, samt Froken Hedevig, Ebbe Ulfeld, Hr. Canceler, Niels Trolle, Secreterer Otto Krag, Kamer-Junker Ebbe Gyldenstiern, D. Oluf Vorm, D. Otto Sperling, og andre.

D. 28. Febr. sukkede Kongen mere og mere, talte intet, og om Aftenen halfgaaen 6. døde, med sin Haand i D. Laurids Jacobsens Arm. Alle forommeldte vare overværende.

D. 17. Martii prædikede han i Holmens Kirke over Rentemester Melchior Oldeland, udi alle Rigs-Raadernes Nærværelse.

D. 15. April. kom Rigens Stænder til Kiøbenhavn for at deliberere om Electionen.

D. 18. April. vare Stænderne paa Slottet, leverede deres Fuldmagt, og gave mundtlig deres Vota. D. 28.

---

ses ridderlige Gierning imod Ulrich Christian ud. Mens min Meining er, at M. Jens bør derforuden straffes som en Skalk, fordi hand med stor Flid haver forsømt Ulrich Christian, saa at ieg mig derover maa forundre, naar ieg hører, hvad her passerer. Hand haver intet holdt hannem til at læse i Bibelen, meget mindre verdslige Historier, som hand burde at vide paa hans Fingre, hand kand intet regne. Saa at ieg intet kand begribe, hvad hand haver hast for med Ulrich Christian i saa rum en Tid. Nu staaer det derpaa, hvor hand skal for sligt tales til, ald den stund hand er kaldet til Aarhus Domkirke. Det var res pessimi exempli, om den Karl skulde ikke faae Skam for det, hand haver giort. Vale. Frederichsborg d. 26. Sept. 1647.

Christian.

(d) Nemlig Corfitz Ulfeld og hans Grevinde Eleonora Christina.

D. 28. April. giorde den geistlig og verdslig Stand deres Indleg om Electionen.

D. 6. Maji blev Vibekes Liig begravet i den Kirke uden Nørre-Port.

D. 7. Maji blev Fridericus 3. solenniter udvalt til Konge i Danmark i Stændernes Nærværelse. Efter Prædiken paa Slottet bleve holdne to Orationer paa Dansk, den ene af Rigens Hofmester Hr. Corfitz Ulfeld, hvorudi han paa Stændernes vegne samtykte og udvalde Hertug Friderich til Konge, og strax leverede ham deres skriftlige Election. Den anden Oration holdt Canceler Christian Thomesen paa Kongens vegne, hvori han takkede Stænderne for Electionen, og conserverede dem deres Privilegier.

Anno 1651. Dominica 5. p. Trinit. aflagde D. Laurids Jacobsen sin Eed i Cancelers Overværelse til Fyens Bispedom. D. 1. Julii fik hand sin Bestalling. D. 2. Julii skriftlig Bevilling fra Kongen om Vildt og fersk Fisk til Bispe-Kosten. D. 4. Julii forærede Kongen ham 2. Tønder Rostocker-Øl af sin egen Kielder. Domin. 7. post Trinit. blev han indviet til Biskop af D. Jesper Brochmand. D. 25. Julii tog han sidste Afsked med Kongen.

IV.

En liden Indgang udi Skriften &c. fordansket af Peder Borgsmed, og trykt i Viborg 1530. 3. Ark in 8vo.

Efter den af os vedtagne Maade, vil vi ikke efterlade, i hvert Stykke af vort Magazin at giøre i det ringeste een af vore gamle Danske Bøger bekiendt. Rumet, som i dette Hefte er tilbage, tilstæder ingen Vidtløftighed, og derfor have vi denne gang taget fat paa en Bog, som er kun liden og lidet at sige om, men dog een af de rare smaa Skrifter, som i Reformations Tiden, til den Evangeliske Lærdoms Befordring, ere trykte i Viborg udi Jylland, af hvilken vi i vort Selskabs Bog-Samling giemme et Exemplar. Hvo denne liden Bogs første og rette Auctor er, vide vi ikke, men af Tydsk er den oversat paa Svensk ved Mester Oluf Pederson (a), som var Secreterer i Stokholm og siden Prædiker sammesteds. Denne M. Oluf [Olaus Petri Nericius] regnes iblant den Svenske Kirkes første og beste Reformatores, og er den samme, som har skrevet imod vor Danske Pauli Eliæ [Povel Vendekaabes] Brev til Kong Gustav i Sverig, og som har forfattet den af Hvitfeld og andre med Berømmelse saa ofte citerede Svenske Kronike. Bemeldte Olai Petri Svenske Oversettelse af En liden

(a) Om hannem see SCHEFFERI Svecia Literata p. 19. sq. & MOLLERI Hypomnem. p. 361.

Indgang i Skriften (b) var ogsaa, som andre fremmede Lutheraners Skrifter, kommen ind i Danmark og for Hr. Peder Borgsmeds Øien, som var een af vore første Lutherske Prester i Jylland, og som fandt Bogen værd at udsette i det Danske Sprog. Da han nu havde fordansket og formeret den, skikkede han den til M. Jørgen Jensen Sadolin og de andre Evangeliske Lærere, som paa samme Tid i Viborg opholdte sig, hvilke, efterat de den havde igiennemlæset, leverede den til Bogtrykkeren sammesteds Hans Vingartener, som ved Trykken udgav den, og sendte den med et lidet Brev, som er trykt bag udi, til sin Oversetter tilbage. Om Hr. Peder Borgsmed, saavidt os endnu er bevidst, har de gamle Tider ikkun levnet os saare liden Efterretning. Saa meget veed man, at han har været den første Evangeliske Prædiker i Horsens, og haver digtet en Psalme, som findes i Mester Hans Thomæsøns Psalmebog (c), saaledes begyndende: Velsignere, Ja det skal HErren giøre ꝛc. Denne liden Sang, som egentligen er en Bøn for Maaltid, er ogsaa tilforn trykt i en ældere Psalmebog (d), hvor den haver saadan Overskift: Benedicite PETRI RYANI BORCHSMIDT, af hvilket Binavn Ryanus det synes, at Hr. Peder Borgsmed haver været født i Rye udi Jylland. Iblandt dem, som 1537. have underskrevet Christiani III. Latinske Kirke-Ordinantz, nævnes Petrus Storm prædicator Horsnensis (e): Men vi kand neppe troe, at den samme haver været vores her omtalte Hr. Peder Borgsmed, som har havt to saa ulige Tilnavne. Han nævnes i Catalogo Bibliothecæ Resenianæ (f) og i Registeret dertil, men ingensteds hos Alb. Bartholinum, Mollerum, eller i Karen Brahes Bibliothek. Hr. Claus Lyscander i hans Latinske Manuscript om Danske Skribentere (g) er den eneste, som melder noget mere om Hr. Peder Borgsmed end det bare Navn. Hvorfra Lyscander i sin Tid har hentet saadan og andre particularia, vide vi ei: Men, da det er et smukt Vidnesbyrd, han om Hr. Peder Borgsmed aflegger, kand vi ikke andet

(b) Schefferus Svec. Literat. p. 21. setter, at den Svenske Oversettelse af denne Bog er trykt i Stokholm 1538. 4. Men det skal nok være 1528. eftersom den Danske Oversettelse, som er giort af den Svenske, allerede er udkommen 1530.

(c) M. Hans Thomæsöns Psalmebog 1569. fol. 326. b.

(d) Af denne gamle Danske Psalmebog have vi ikke seet uden et defect Exemplar, men det er uden Tvil den samme, som af D. Petro Palladio 1553. skal være udgiven.

(e) NIC. CRAGII Hist. Christ. III. p. 171. & Additam: ib. p. 89.

(f) Biblioth. Resenii p. 360. hvor denne Bog, som vi her handle om, haver saadan Titel: Peder Borgesmids vor christelig Lærdoms Hoved-Artikle paa Danske udsat. Men det er en Feil, at der i Steden for Viborg staaer Wittenberg 1530.

(g) LYSCANDER de Scriptoribus Danicis MS.

andet end anføre hans egne Ord: PETRUS BURGESMEDT, presbiter Ecclesiæ Horsnensis in Cimbria, vir in seculari philosophia & divinis literis bene versatus, prudentia, facundia & morum integritate insignis: in habendis ad populum concionibus elegans & devotus, Romanæ Ecclesiæ hostis acerrimus, & Lutheranæ doctrinæ propagator indefessus. Primus apud cimbros cum TAUSONIO ecclesias illas magno cum labore & periculo reformavit, Poëta & Musicus sua ætate celebris. Scripsit (1) Psalmos nonnullos, qvorum pars aliqva in Psalterio Johannis Thomæ reservatur, (2) Tractatus varios ad Ecclesiam Horsnensem, (3) Compendium præcipuorum capitum purioris Ecclesiæ, qvod Olaus Petri Stockholmensis presbiter ex Germanico Sveticum fecerat, ex Svetico in Danicum transtulit, auxit & edidit. Vibergæ apud Johan. Vingard 1530. ɔ: Peder Borgesmid Prest i Horsens udi Jylland, en i verdslig Viisdom og den hellige Skrift vel erfaren Mand, begavet med Klogskab, Veltalenhed og et oprigtigt Væsen, net og andægtig i sine Prædikener for Folket, en haard Fiende af den Romerske Kirke, og den Lutherske Lærdoms utrettelige Befordrer. Han var den første i Jylland, som tillige med Tausen med stor Møie og Fare reformerede Kirkerne. Han har til sin Tid været en berømelig Poet og Musicus, og haver skrevet (1) Endeel Psalmer, hvoraf nogle findes i M. Hans Thomæsøns Psalmebog (h); (2) Adskillige Tractater til Menigheden i Horsens (i), (3) Et Compendium af den Christne Kirkes Hoved-Artikle ꝛc.

Hvilket sidste Skrift just er det, vi her give Kundskab om, hvis rette og fuldkomne Titel er denne:

En liidhen Indgangh vdi Schriffthen, som først bleeff vdsadt af Tydesk paa Swensk wedt Mester Oluff Perssøn Secreterer vdi Stockholme, Ther effther aff Swenske paa Danske, oc nw tridie gangh forlenghedt oc forøgth ꝛc. Vdi huilcken manghe aff the hoffuet puncther vdi thet ny oc gamblæ Testamenther korteligen forclares, alle them till gaffn, som ælske Gudtz Ordt oc Sandhedtz Fremgangh, met eth Register bagh y Boghen, huer Artickel snar til at finde. Wiberg 1530.

Efter Titelen følger ingen Fortale, men strax Bogens Indhold, som er en kort Forklaring over den evangeliske Lærdoms Hoved-Stykker, befattede i disse 41. Spørsmaal: 1. Hvad

(h) Vi tvile paa, at der findes nu flere af hans Psalmer i M. Hans Thomæsøns Psalmebog, end den ene ovenanførte.

(i) Disse vide vi ikke at være nogen Tid i Trykken udkomne, og kand vel regnes iblant vore forlaarne Skrifter, som kunde have tient til Oplysning i den Danske Reformations Historie.

1. Hvad Loug er udi Skriften. 2. Hvad Evangelium er. 3. Hvad er at troe paa Christum. 4. Daab. 5. Sacrament. 6. Hvad Messen er. 7. Om tvenne lunde Retfærdighed Guds og Menniskens. 8. Hvad ret Guds Tieneste er. 9. Hvad Tro er. 10. Hvad Haab er. 11. Kierlighed. 12. Hvad Christi Kors er. 13. Hvad ret Faste er. 14. Hvad en ret christelig Bøn er. 15. Den gamle Adam eller det gamle Menniske. 16. Hvad den ny Adam eller det ny Menniske er. 17. Hvad Kiødsens eller Legomsens naturlige Gierninger ere. 18. Hvad aandelige Gierninger ere. 19. Hvad Troens Forargelse er. 20. Hvad Kierligheds Forargelse er. 21. Hvad Menniskens fri Villie er. 22. Hvad den hellige og christelige Kirke er. 23. Hvilke rette Prester, Sogneprester, Biskoper og Prediker ere. 24. Hvad ret Egteskab er. 25. Hvad den christelig Frihed er. 26. Om Daabsens Løfte og Jett. 27. Om Adtskiel paa Mad. 28. Om ret Skriftemaal. 29. Om hellige Dage. 30. Hvad ret Helgens Ære er. 31. Hvad ret Guds Ære er og Tilbedende. 32. Hvad Afguderie er. 33. Hvilke de rette Antichrister og falske Propheter ere. 34. Hvad Guds Ord er. 35. Hvad Menniske Sed og Lære er. 36. Hvad christelig Band er. 37. Hvad Guds Rige er. 38. Bibelens Indhold. 39. Hvilket Synd er. 40. Hvad Guds Velsignelse er. 41. Guds Forsyn og hemmelig Gierning.

Til Slutning anføres denne korte Skrivelse til Oversetteren:

Heer haffue J nu ighen, kiære Her Pether Burgesmedt, ether Bog, som J sende oss fordanskedt til at trycke och lade vthgaa icke eenest then lidel, och dog goede, Christi Hiord hooss ether vti Horssness, men och saa then menig christelig Almoffue i ganske Danmarck til Gaffn och een merckelig Indgang vti Schrifften, som ved huer Artikel befindes och ydermere aff huer vindschibelig gudfrycktende lerd Læser maa tilsettes. Tagher fordi thenne vor villig Tienest paa thenne tiid til goede, och forarbeyder ydermeer i Gudtz Ordt, J schulle befinde oss ether troe Metarbeydere vti Gudtz Sag, hand forlene oss alde fordi syn Naade Amen. Aff Viberg tridie Søndag effther Paasche Aar 2c. 1530.

Allersidst staaer Bogtrykkerens Navn Hans Vingartener. H. G. H. V. D.

──)o(──

6. Hefte.

I.

En liden Erindrings-Mønt, med nogle Efterretninger, om Møntemester Povel Fechtel.

Denne liden og rare Skue-Penge, som er af Sølv, og giemmes i Hans Kongelige Majestæts Mønt-Cabinet, hvortil den af Salig Conferentz-Raad Rostgaard er foræret, er, efter gamle og troværdige Mænds Beretning, slagen til en Erindring af Povel Fechtel, som var Høilovlig i Hukommelse Kong Christian den Tredies og Kong Friderich den Andens Møntmester. Men om den er slaaen paa ham i hans levende Live eller efter hans Død, er os uvitterligt: Dog synes det sidste det rimeligste, nemlig, at hans Familie, efter hans Død, haver ladet den slaae, denne deres gamle og velfortiente Fader til et bestandigt Ære-Minde. Paa den ene Side sees den bedagede Povel Fechtels Bryst-Billede, med denne Plat-tydske Omskrift: GOD. HEFT. GEGEVEN. GELYCK. VND. LANG. LEVEN. ɔ: Gud har givet Lykke og et lange Liv. Paa den anden Side læses i Midten disse Ord: ICK LEVE IN GODT. ɔ: Jeg lever i Gud. Om denne brave Mand er det kun faa Efterretninger man har, og hans Navn findes neppe nævnet i nogen af vore trykte Bøger, da han dog har været en Mand af Fortienester, og hvis Hukommelse er værd at bevares fra Under-

gang. Det er ham, som har sat det Danske Mønt-væsen ongefær paa den Fod, som det endnu er. Og det er ham, som til fattige Huusarme Menneskers Beste har stiftet det Hospital udi Møntergaden i Kiøbenhavn, som indtil denne Dag holdes i god Stand, og kaldes de Hamborger Siæle-Boder, fordi den dertil skienkede Capital er paa ævig Rente i Staden Hamborg bestaaende. Hvad Documenter vi her og der saavel af Originaler som gamle Affskrifter og Extracter om Povel Fechtel have fundet, angaaer fornemmeligen enten hans Møntmester-Embed eller bemeldte Hospitals Stiftelse. Begge Dele vil vi siden Ord for Ord indføre, saasom de over alt forestiller Povel Fechtel som en god og oprigtig Mand, vel forfaren i sin Kunst, elsket og vel betroet af sin Konge, og godgiørende imod de Nødlidende, Og i sær, saasom det første Slags giver Oplysning i de Tiders Danske Mønt-Historie, og det sidste Slags kand, som magtpaaliggende Documenter, i vort Magazin bevares fra Ødeleggelse, til Tieneste for hele Efterslegten og for enhver, som begierer Kundskab om saa ypperlig en Stiftnings Oprindelse.

Ellers veed man hverken, hvor og naar Povel Fechtel er fød, ikke heller hvor og naar han er død. Uden al Tvil har han været af Tydsk Herkomst, men endet sine Dage i Kiøbenhavn, hvor hand længst haver boet. At han er bleven gammel, og begavet med Lykke og Velstand, kand sluttes af Opskriften paa den foranstaaende Mønt. Og at han endnu 1590. haver levet, sees af Hamborg-Stads Obligation, som siden skal anføres; Saa det er nok troeligt, som fortælles om ham, at han haver opnaaet sine hundrede Aar. Hvo hans Hustru har været, og hvor mange Børn han har efterladet sig, veed man heller ikke, Men een Dotter har han til visse havt, giftet med Hans Dalhusen (a), som 1565. d. 26. Majj blev Møntmester efter hannem. Og ved den Dotter er Povel Fechtel bleven en Stamme-Fader, som endeel endnu blomstrende smukke Familier kand have Ære af at regne sig fra. Iblandt Descendenterne er Hr. Justitz-Raad Faisen, som nu forvalter Povel Fechtels Hospital, og som behageligen har meddeelet os de Documenter om samme priselige Stiftelse.

Førend Povel Fechtel blev Møntmester, har han boet i Helsingør, hvilket erfares af en gammel Registrant-Bog, som giemmes paa et offentligt Sted, hvor-

(a) Hans Dalhusen nævnes i Kong Friderich den Andens Breve af 1571. samt før og siden. Han døde 1596. Hans Sønneson var Mag. Eskil Lauridsson Dalhuus, Lector Theologiæ og Philosophiæ Professor i Gymnasio udi Roskilde, som 1661. haver med de andre Arvinger underskrevet den ny Fundation paa Povel Fechtels Hospital, og som døde 1688. Hans Søn Mag. Enwald Dalhuus [kaldet Enwald efter sin Morfader M. Enwald Randulf Dom-Provst i Roskilde] har levet endnu omtrent 1715. og var Hr. Justitz-Raad Falsens Morfader.

hvorudi findes disse Ord: Poul Fechtel Borger i Helsingør fick Quittantz paa 1538. Gylden vdi Dansk Mynt, huer Gylden regnet for $2\frac{1}{2}$ Marck Danske, huilcke Penninge hand haffde annamet aff Myntmesteren i Roskilde, och thennom igien vdgiffuet paa H. M. wegne effter hans Registers Lydelse. Actum Esserum An. 1536.

Aar 1541. er Povel Fechtel beskikket af Kong Christian den Tredie til at være Hans Maiestets Montmester, hvilket sees af efterfølgende Quittantz, som Kongen 1546. for aflagte Regenskab haver givet hannem: Christ. 3. &c. Giore alle witterligt, att oss elskelige Poull Wetthell wor Monthemester wti Kiøpnehaffn haffuer nu giort oss rede oc regenskaff fore hues Guldt oc Sølff, som hand haffde wppeboret oc thet igien formønthet, fran thet første hand bleff wor Mønthemester Aar MDXLI. oc till wor Frue Dag natiuitatis Aar MDXLVI. Som beløff seg effther hans Regesters Lydelse Sex thusinde halff tredie hundrett tredeue nye Lodemarck, 3. Ortt fint Sølff, og halff tredesindztiuge halffierde lødig Marck, 2. Lodt, 2. Ortt fint Guldt, Tisligeste for hues Danske penninge oc Goltgylden, som hand mønthet haffuer aff forskreffne Sølff oc Guldt, Sammeledes Sleskatt aff hans egit Sølff, hand mønthet haffuer, beløffuer offuer alt . . . . X. Marck, XII. ß. Danske oc 991. Goltgylden. Hans wdgifft emodt forskreffne vpbøring laugdt oc beregnit effther klare oc nøgaktige Quitantzer, tha bleff hand oss theraff offuer alt skyldig Siuff hundret halffanden Marck, 4. pendinge Danske, som hand wor Renthemester oss elskelige Jochim Beck paa wore wegne aff betalede, oc bleff oss ther aff inthet ydermere skyllig epther hans Register oc Regenskaffs Lydelse, hand therpaa fran seg offuerantuordet haffuer. Thi quittere wii forskreffne Pouell Wetthell hannem oc hans Arffuinger quitt oc Kraffesløse aff oss, wore Arffuinger oc Efftherkommere Konninger wti Danmarck fore alt ydermere Kraff eller tilltale om forskreffne hans offuergiffne Register wti noger Maade, Datum Krogen (b) Onsdagen nest epther wor Frue Dag Natiuitatis, Aar MDXLVI.

(b) Krogen kaldtes det gamle Slot ved Øresund, som siden blev af ny ombygt, og kaldet Kronborg.

Aar 1550. gik Kongl. Majestets Brev til Povel Fechtel Montmester i Kiobenhavn, at han antvorder Johan Guldsmed det Solf, som han ha ve at finere, som er 138. Mark Solv. Actum Nyborg, S. Elizabets Aften.

Samme Aar fik Povel Fechtel Kongens Brev til Byfogden i Malmo, at han maa paa denne Tid udfore der af Malmo 200. Tonder Havre, dog Kronens Told dermed uforkrænket, og at han setter Byfogden Loven og Vissen, at han ikke skal fore samme Havre andensteds end til Kiobenhavn.

Aar 1555. fik Montemester Povel Fechtel Kongelig Majestets Christ. III. Brev paa Kronens Part af Tienden af Hersted Wester Sogn ad gratiam. Actum Halsnes Tirsdagen nest efter S. Laurentii Dag, Aar MDLV.

Aar 1557. fik Povel Fechtel Hoibemeldte Konges Christ. III. Quittants for hans Regenskab fra 1546. til 1556. Brevet derom lyder saaledes:

Wij Christian thenn tredie ꝛc. Giore alle witterligt, att oss Elskelige Povell Fechtell wor Monthemester vdi wor Kiobsted Kiobnehaffnn haffuer nu vdi wor egen Neruerelse giort oss Elskelige Erlig och Velbyrdig Peder Oxe till Gislefeldt, wor Mand och Raad, och Eskell Oxe wor Renthemester, paa wore wegne rede och Regenskab fore hues rug (c) Solff, som hannd haver annammet aff wore Renthemestere, Joachim Beck, Eskel Oxe, Hermenn Skiell, och aff os selff vedt Johan Guldsmed fran thet Aar MDXLVI. oc till thet Aar MDLVI. och haffuer hannd thet brenntt och finerett, Huilcket Solff som haffuer seg beloffuet, effther hanns Registers och Regenskabs Liudelse, Tretten hundrede forgetiuge fiuff vegen March, tolff Lott, 1. Quintin fynt Solff. Thesligiste haffuer hannd och giortt regenskab fore huess Danske Pendinge, hannd haffuer monthett vdi forledne Aar, vppeboret fore XVI. lodige Marck, ½ Quintin, 1. Ortt Solff, hannd skyldig bleff, och till slee skatt aff 1000. Marck, 2. Lod, 1. Ortt fint Solff, som er monthet aff huer March VIII. ß. Danske, beloff seg hanns Indtegt vdi Danske Pendinge Otthe thusinde nye hundret thiuge nye March, VI. ß. V. penning Danske. Sammeledes haffuer hannd

(c) Rug, ɔ: uarbeidet, som ikke er brendt og fineret.

hannd och giort Regenskab fore Gotlandz Møntt, hand haffuer mønthet vdi forledne Aar, som haffuer seg beløbett, effther hanns Registhers Liudelse, halff tolffte thusinde, firesindtztiuge, 5½ Marck, VI. ß. Gotlandz Møntt, antuordett Høgborne Førstinde wor kiere Hustrue att lade forarbeyde, Antuordett wor Guldsmed Johann, och nogle andre Guldsmeder vdi wor Stad Kiøbnehaffnn att forarbeyde effter wor Befalning, antuordet wor Seyermager Staffen att forarbeyde, och som bleff affquittret mett hannom vdi Danske Pendinge, hand haffde vdlagt for Sølv. Item aff Danske Pendinge haffuer hand antuórdet wore Rentemestere Jochim Beck och Eskell Oxe. Giffuet fore en Brygge Pande till wor Gaase Brygger. Giffuet fore Raffther, Deler, Themmer, och bekaasted paa thre wore Haffuer hand lodt indplanche. Och vdi andre attskillige Maade aff Danske Pendinge effther hans Registers och Regenskabs Liudelse vdgiffuet i forskreffne forledene Aar. Tha offuer allt hans Vdgifft laugdt och beregnitt emod hans Indtegt oc Vpbyring, effther forskreffne hans Registers och Regenskabs Liudelse, Tha bleff hannd oss aff samme hans Regenskab skyldig 1½ vegen Marck, 3½ Lodt fyntt Sølff, och 219. Marck, 7. ß. 7. Pendinge Danske, huilcket hand nu strax wor Renthemester Eskell Oxe paa wore wegne antuorde och affbetalde, oc bleff oss ther aff inthet skyldig. Thesligiste aff Gotlandtz Møntt haffuer hand och alsammen fran seg leffueret och antuordet, saa hand och ther aff er inthet bleven skyldig. Item haffuer hand och vppeboret aff Affskaff aff forgyltte Kopper oc Sølff, som er bleffuen skedit, thuo vegen Marck, sex Lodt, 1. Quinthin Guldt, huilchit hand och strax haffuer antuordet oss selff tilhennde, saa ther aff er inthet hoß hannom beholdett. Thi lade wii forskreffne Povell Fechtell quitt ꝛc. cum clausulis consuetis. Datum Kiøbnehaffnn, thenn VII. Dag Martii, Aar ꝛc. MDLVII.

Regia Majestas manu propria subscripsit.

Aar 1561. haver Hoilovlig i Hukommelse Kong Friderich den Anden givet Povel Fechtel for aflagte Regnskab fra 1557. indtil dette Aar efterfølgende

Qvittering: Wii Frederich thend Anden ɔc. Giøre alle witterligt, att Oss Elskelige Pouell Fechtell wor Monthemester vdi wor Kiøpsted Kiøpnehaffn haffuer nu vdi wor egen Nerwerelse, offuerueréndis oss Elskelige Hr. Herluff Trolde til Herloffsholm, Ridder, wor Mand och Raad, oc Jochim Beck til Forsløff wor Rentemester, giort oss rede och Regenskaff for hues rug Sølff oc Daler, som hand paa atskillige tider haffde annamet aff oss Elskelige Hr. Byrge Trolde til Lilleøe, Ridder, wor Mand oc Raad, oc thesligeste aff forskreffne vor Rentemester Jochim Beck fra then 1. Martii Aar 1557. hand sidst giorde oss Regenskaff oc til thenne Dag, oc beløff tilsammen bode Sølff oc Daler, 9983. løde Marck, XV. Lod rug Sølff. Aff huilcken forskreffne rug Sølff oc Daler hand haffuer brendt oc finerett effter hans hans Regenskaffs Liudelse 8640. ½ løde Marck, VI. Lod, 1. Ortt fint Sølff. Thesligeste haffuer hand oc nu giordt oss rede och Regenskaff for halfftredie hundrede tusinde, 48. tusinde, 7. hundrede oc 19. Marck, 3. ß. 3. Pendinge Danske, som hand vdi forleden Aar for oss møntett haffuer aff forskreffne Sølff oc Daler. Item Sleeschatt for 886. Løde Marck formøntett vdi Marckstycker oc tho schilling stycker, for huer løde Marck VIII. ß. Danske, er 443. Marck, oc ther til beregnett 219. Marck Danske hand oss aff hans sidste Regenskaff skyldig bleff. Beløffuer tilsammen halfftredie hundrede tusinde, 49. tusinde, halff fierde hundrede oc XXX. Marck, 3. ß. 3. Pendinge. Hans Vdgifft theraff, først aff Sølff formøntett i Danske Møntt VIII. tusinde, VI. hundrede, 40½ Løde Marck, VI. Lod, 1. Ortt fiint Sølff. Item antuordet Jørgen oc Johan Guldsmed vdi forskreffne wor Kiøpsted Kiøpnehaffnn fiint Sølff, oc wor Rentemester Jochim Beck vdi Danske Pendinge, oc hele og halffue Marckstycker paa wore wegne halfftredie hundrede tusinde, 47. tusinde, 911½ Marck Danske. Item giffuett Jßer Snider theris Løn for arbeidt the giordt haffuer, mett ald anden Vmkost oc Vdgifft, effter hans Registers oc Regenskabs Liudelse. Tha offuer alt ligneтt oc laugdt hans Vdgifft emod forskreffne hans Indtegt oc Vpbering, effter hans Registers oc Regenskabs

Liu-

Lindelse, bleff hand oss offuer altt skyldig 5½ Marck, VI. ß. 3. Pendinge Danske, huilcke hand forskreffne wor Rentemester oss Elskelige Jochim Beck paa wore wegne antwordett oc affbetalett haffuer. Item haffuer forskreffne Pouel Fechtel vpborit vdi forledne Aar aff wor Rentemester Jochim Beck 25½ lode Marck forgylt Sølff oc Affskaff, som hand haffuer ladet affdriffue, oc er affgangen 4½ lode Marck, oc bleff ther aff egien beholden XXI. lode Marck, som hand haffuer ladet schede, oc ther aff er bleffuen 2½ lode Marck fiint Guld, som hand oss sielff paa wort Kammer till hende antwordet haffuer, oc XIX. lode Marck Sølff, huilcket hand oc wor Rentemester Jochim Beck paa wore wegne leffuerede, oc er ther aff intet ydermere bleffuen oss skyldig. Thii lade wii forskreffne Pouel Fechtel oc hans Arffuinge Quitt oc Kraffuisløs aff oss, wore Arffuinge oc Efterkommere Koninger vdi Danmarck for forskreffne Indtegt oc Vdgifft, effter hans Register oc Regenschaffs Lindelse, hand therpaa fran seg antwordet haffuer, vdi alle Maade. Giffuet Kiøpnehaffnn thend XXIII. Dag Decembris, Aar ꝛc. M. D. LXI.

Aar 1562. gik Kongl. Majestets Friderici II. Brev til Povel Fechtel, at han efter Hr. Lauge Brades Begiering og paa hans Bekostning maatte mynte for hannem til en vis Udgift 250. Joachims Daler. Brevet lyder saaledes:

Frederich thend Anden ꝛc. Wor Gunst tilforn, viid att oss Elskelige Hr. Lauge Brade til Krogholm, Ridder, wor Mand oc Raad, haffuer oss tilkiende giffuet, huorledes att hand skal vdgiffue halffthredie hundrede Joachimsdaler, oc skulle huere otte Daler weye en lødige Marck Sølff, oc Marcken holde fiint femten Lodt, oc efftherthii saadanne Daler icke lettelig ere att bekomme, er hand aff oss vnderdanigst begierendis, att wij wille hannom beuilge oc tilstede, at thu forskreffne 250. Daler for hanom paa hans Omkostning mønte maa, huilcket wii hannom sambtyckt haffue. Thii bede wii teg och wille, at nar forskreffne Hr. Lauge Brade teg mett thette wort Breff besøgendes worder, thu tha paa hans Bekostning monter hannom forskreffne 250. Daler. Ther met skeer wor willie ꝛc. Datum Kiøbnehaffn thend I. Dag Septembris, Aar ꝛc. M. D. LXII.

Aar 1565. in Majo blev Povel Fechtel for Alderdom af Kongens Tieneste forlovet, og hans Dottermand Hans Dalhausen blev igien til Mont-Mester antagen. Hvorpaa Kong Frid. II. gav Povel Fechtel en meget naadig Quittantz, hvori hans Majestet takker hannem for tro Tieneste og gode Regenskab. Brevet derom lyder saaledes: Wii Frederich ꝛc. Giøre alle witterligt, att oss Elskelige Pouel Fechtel wor Monthemester haffuer nu giort oss gode Rede och klart Regenskaff for hues Daler, Sølff och Pauiment, som hand haffuer vppeborret aff wore Rentemestere oss Elskelige Jochim Beck og Eyller Grubbe paa wore wegne att formønthe fran then 5. Januarii 1562. och till then 5. Dag Novembris 1564. och hues hand i samme Aar ther aff epther wor Bestillingh och Ordinantze formønthet haffuer, baade Kund Mønth, och store och smaa Klippinge, haffuer hand altsammen fran sig leffueret till forskreffne wor Rentemester Jochim Beck epther hans Ordinantzes Liudelse. Och hues hans Vdgifft sig mere beløffuer epther hans Registers Liudelse, ere wij met hannem naadigst offuer eens komne, att wii takke hannom for tro Thieneste och gott Regenskaff. Thi lade wii forskreffne Pouel Fechtel och hans Arffuinge quitt oc frii for all ydermere Kraff eller Efftermaning aff oss eller wore Efterkommere Konninger vdi Danmarck for forskreffne Regenskab i alle Maade. Giffuet paa wort Slott Kiøbenhaffn, then XXII. Maji Aar MDLXV.

Dagen efter, nemlig den 23. Maji, samme Aar 1565 fik Povel Fechtel Kongelig Majestets Brev paa Kronens Part af Tienden af Gladsaxe Sogn i Siæland, den at have, nyde, bruge og beholde fri uden Afgift, til saalænge Hans Majestæt anderledes derom tilsigendes vorder. Dat. Hafniæ d. 23. Maji Aar MDLXV.

Aar 1567. fik Povel Fechtel og hans Svigerson Hans Dalhausen efterfølgende Kongelig Majestets Brev, angaaende et Stole-Stade i S. Nicolai Kirke, for hvilket de havde givet 200. Daler til Kirken: Wii Frederich then Anden ꝛc. Giøre alle witterligt, att oss Elskelige Pouel Fechtel och Hans Dalhausen wore Møntemestere her vdi wor Kiøbsted Kiøbnehaffnn haffuer berett for oss, huorledes at the haffue kiøbt aff Lubert Stratman och Hans von Nørkenn

then

then tiid Kirckevergere til S. Nicolai Kircke her sammesteds et Stolestad vdi forskreffne S. Nicolai Kircke, och therfor giffuet til Kircken to hundrede Daler, for huilcke forneffnte Penge Kirckevergerne haffue kiøbt Bly och ladet legge paa forneffnte Kircke. Thi haffue wii aff wor synderlige Gunst och Naade fuldbyrdt, samtyckt och stadfæst, och nu mett thette wort obne Breff fuldbyrde, samtycke och stadfæste forneffnte Kiøb, saa at forskreffne Pouel Fechtel och Hans Dahlhuusen och theris Arffuinger mue och skulle haffue, nyde, bruge och beholde forneffnte Stolestad vdi S. Nicolai Kircke quitt och frii, till saa lenge nogen kommer, som Kircken meer ther for giffue wille ꝛc. cum inhibitione solita. Datum Kiøpnehaffn then XIX. Junii Aar MDLXVII.

Aar 1570. d. 2. April. haver Kong Friderich den Anden givet Povel Fechtel en endelig og fuldkommen Qvittering for alle hans Regenskaber, i al den Tid han var Montmester, saa han aldeles intet ydermere bliver Hans Majestet skyldig. Kongens Brev lyder saaledes: Wii Frederich then Anden ꝛc. Giøre alle witterligt, at thenne Breffviser Pouel Fechtel Borger her vdi wor Kiøbsted Kiøpnehaffn haffuer nu giort oss rede och Regnskab for alt hvis Sølff, Daler och Kobber, som hand haffuer annamet och opebaaret, och til wort behoff formøntet, och igien fran sig leffueret och offuerantuordet ind udi wort Rente-Kammer. Thesligeste for Sleeskatt fran then første Tid han er bleffuen Myntemester och till thenne Dag, och haffuer hand nu fuldgiort och fran sig antuordet alt hues hand aff samme Regnskab pligtig bleff, saa hand theraff aldelis intet ydermere bliffuer oss skyldig, men udi alle Maader effter wor wilge och fulle Nøye stillet oss therfore tilfreds. Thi lade wii forneffnte Povel Fechtel och hans Arffuinger quit och frii for ald ydermere Kraff, Tiltale och Effermaning aff oss eller wore Efterkommere Konninger i Danmarck for forneffnte hans Indtegt, Udgifft, och hans offuerantuordede Register och Regnskab udi alle Maader. Actum Hafniæ d. 2. April. M. D. LXX.

Hidindtil have vi anført alt, hvad os om Povel Fechtels Møntmester-Embed er kommet til Hænde, Nu staaer tilbage at melde, hvad os om hans

Stiftelse til de Fattiges Beste er bekiendt. Og da synes det, at han i sidst-bemeldte Aar 1570. eller kort tilforn haver ladet opbygge de Boder eller det Hospital i Møntergaden, som kaldes de Hamborger-Siæleboder. Hvilket ongefær kand sluttes af efterfølgende Brev, hvorved Kong Friderich den Anden under og giver de Fattige den Jord og Grund, som samme Boder ere bygte paa. Originalen af dette Brev er skreven paa Pergament med Kongens Haand og store hængende Indseigl under, og lyder Ord fra Ord saaledes:

Wii Frederich thend Anden med Gudtz Naade Danmarckis, Norgis, Wendis och Gottis Konning, Hertug vdi Slesuig, Holstenn, Stormarnn och Dytmerskenn, Greffue vdi Oldenborg och Delmenhorst, Giøre alle witterligtt, att efftherthii wij ere kommen vdi Forfaring, huorledis att Oss Elskelige Pouel Fechtell, Borger her vdi wor Kiøbsted Kiøbnehaffn, haffuer ladtt opbygge nogne Boder, wed Clara Kircke her sammestedtz, fattige Huß-Arme til Beste, Tha haffue wij, aff wor synnderlig Gunst och Naade, vndtt och giffuitt, och nu med thette wort obne Breff vnde och giffue forskreffne fattige Hußarme then Jord och Grund, som samme Boder ere bygd paa, med thett Gaardtzrom ther hoes. Huilcken Jord och Grund seg strecker vdi Lengden, vd till thet Strede, som kaldis the Hußarmis Strede, och løber fraa Mynthenn, och op emod Woldenn, aff øster och vdi wester LXIII. Alne, wdi Bredenn paa thennd westre ende, aff Sønder och vdi Nøer, op emod Mueren till Mynthergaardenn XLIX. Alne I. Quarther, wdi Bredenn paa thend østre ende, vd till Woldenn af synder och vdi Nør XLIX. Alne, Och vdi Lengdenn ind i Gaardenn vd med Muerenn, aff øster och vdi wester LXIII. Alne. Huilckenn forskreffne Jord och Grund, vdi Lengdenn och Bredenn, effter som thennd nu begrebenn och forfundenn ehr, forskreffne the fattige och Hußarme mue och skulle haffue, nyde, bruge och beholde till ewindelig egendom. Thi forbiude wij alle, ehuo the helst ere eller werre kunde, Serdelis wore Fogitther, Embidtzmennd, Borgemestere, Raadmennd och Byfogitt her vdi Kiøbnehaffnn och alle andre forskreffne the fattige her emod paa forskreffne Jord og Grund, effter som forskreuit staar, att hindre eller udi nogre Maade forfanng att giore, Vnnder wort

Hyl-

Hylleste och Naade. Giffuitt paa wortt Slott Kiøbnehaffnn thennd XVII. Dag Junii Aar ꝛc. MDLXX. Wnnder wortt Signett.

Friderich.

Til at underholde de fattige og huusarme Mennesker, som i disse Boder skulle indtages, haver Povel Fechtel af en christelig Kiærlighed skienket og givet en Capital af 3000. Rixdaler, hvilken hand i det Aar 1590. haver ud-sat paa Rente hos den Stad Hamborg, med Vilkor, at den aldrig paa no-gen af Siderne skulle løskyndiges, og at deraf aarligen skulle betales Rente 150. Rixdaler til den, som Obligationen i Hænde haver. Af samme Rente er siden voxet en nye Capital paa 1000. Rixdaler, som i Kiøbenhavn er bestaaende. Den Forskrivning, som Magistraten i Hamborg haver givet for bemeldte 3000. Rixdalers Capital, er skreven paa Pergament med Stadens hængende Ind-seigl under, og lyder af Originalen saaledes: Wir Burgermeistere vnd Radt der Stadt Hamburg thun kundt vnd bekennen hiemit vor allermenniglichen, daß wir heut dato von dem erbarn vnd weisen Paweln Vechtel Drey Tausent volgeltende Reichstaler zu voller Gnüge in einer Summa empfangen vnd in vnser Stadt gemei-nen Nutz vnd Beste gekeret vnd bewendet haben. Vor welliche Heubtsumma der drey tausent Reichstaler wir ermelten Pauln Vechtel vnd seinen Erben oder getrewen Innehaber dieser vn-ser Verschreibung aus allen vnd ieden vnser Stadt gereitisten vnd gewissesten Guetern, Einkunfften vnd Hebungen verkaufft vnd verlassen haben. Inmassen wir auch hiemit vnd in Krafft dieses ihme vnd seinen mit-beschriebenen wissentlich verkauffen vnd ver-lassen Ein Hundert vnd Funfftzig gute volgeltende Reichs-taler ierlicher Zinse, welche von dato dieses Brieues anstehn vnd auff den negsten Michaelis der folgenden 1591. iahres zum ersten male betagt, vnd auff vnser Stadt Chemerei volnkomlich bezalt, vnd auch volgents alle iahr vnd iede iahres besonder in den achte Tagen Michaelis ohne einige abekurtzung, Arrestamenten, Ge-bott oder Verbott, wie solches auch nahmen haben magk, Pauli Vechtel vnd seinen erben oder getrewen Innehabern dieses Brie-ues vnweigerlich ohne Verzugk vnd wol zudangke vffrichtig erlegt,

gegulden vnd bezalet werden sollen. Jedoch ist zwischen vns allerseits einmütig beliebet, verabscheidet vnd bestendig beschlossen, daß diese obgedachte Heubtsumma der drei tausent Reichstaler stets vnd allewege vnabgelöset bestehende bleiben, und von keinem theil loßgekundigt werden soll. Wie dan gedachter Paul Dechtel sich gegen vns bestendig vnd friewillig ercleret, beliebet, verordnet, bewilligt vnd nachgegeben hat, daß solche ierliche rentte nach seinem Absterben seine erben oder getrewer Innehaber dieses Brieues vff vorgeschriebene Zeit empfangen, vnd dieselben zu GOttes ehre vnd erquickung des Armuths, an orten vnd anden, dar ihnen solches nötig vnd guet dungken wirt, vnd sie vor Gott vnd seinem Gerichte bekant sein vnd verantworten wollen, rechten notturfftigen Hausarmen (Sintemal er krafft angezogener seiner bestendigen disposition, Verordnung vnd ercl erung, zu solcher Behuff vnd zu nirgentanders angezogene Rente, donirt, verordnet, vnd gegeben haben will) getreulich distribuiren vnd austellen sollen. Damit aber obgedachter Paul Dechtel vnd seine mitbeschriebene dieser ierlichen Rente vnd Hebung der Ein Hundert vnd Funfftzig Reichstaler souielmehr vnd gewisser gesichert sein mügen, Als stellen wir ihme vnd seinen erben oder getrewen Innehabern dieser Verschreibung vnser gewisseste vnd gercitiste aufkunffte vnser Stadt zu einem sichernn vnd special Vnterpfand, damit sie stets vnd allewege dieser ierlichen zins der Einhundert Funfftzig Reichstaler zu obbestimbter zeit richtig vnd vnbehindert durch sie oder ihren geuolmechtigten gegen geburliche quittung erlangen vnd empfangen mügen, Mit außtrugklicher Renunciation aller vnd ieden Exception geistlichs vnd weltliches rechtens, wie dieselben auch namen haben, oder von Menschen sinnen erdacht werden vnd vns zu vortheil oder mehrgedachtem Pauln Dechtel oder seinen mitbeschriebenen zu einigen Schaden gereichen mügen, deren wir vns hiemit gentzlich vertzeihen vnd begeben, nicht anders, alß weren dieselben von worth zu worten hierin specificirt rc. Alle obengeschriebene Puncta vnd Articul stede, vest, vnd wol zu halten, ohne Argelist vnd geuehrde rc.

Ur-

Vrkundtlich vnd zu merer verpflichtung haben wir diesen offnen Brieff vor vns vnd vnsere Nachkommen mit vnser Stadt grossem Ingesiegel versiegeln lassenn. Geschehen in den achte tagen Michaelis Archangeli im iahr nach Christi Geburt Funfftzehenhundert vnd Neuntzigk.

Seiglet er stort og vel conserveret, med Hamborger Vaaben i Midten, og i Omkredsen denne Skrift: Sigillvm Bvrgensivm de Hammenburch.

Uden paa skrevet:

Hamborgs Byes Breff och Handschrifft paa 3000. Specie Daler paa Rente Anno 1590.

Huilcke forskreffne Penge Pouel Vechtel haffuer foræret till de Selleboder wed Østerwold udi Kiøbenhaffn, og staar paa Rente til Hamburg.

Povel Vechtel havde selv i levende Live indrettet en Fundation. Men som samme blev borte, [naar og hvorledes, veed man ikke,] saa forfattede hans Arvinger i Aaret 1661. en anden og nye Fundatz, af hvilken bleve giorte 5. Originaler, hvoraf den fornemeste, som vi have seet, er skreven paa Pergament, med Arvingernes egne Hænder og Signeter under, og lyder Ord til andet saaledes: Eftersom vores kiere Forfader den welfornemme nu Salige Mand Poffuell Fechtell, Salig och Høylofflig Ihukommelse Konning Frederich den Andens welbetroede Myntemester, haffuer for mere end 90. Aar siden, udi sin leffuendis Liffue, Gud den Allmechtige til Ære, och nødtørfftige Husarme til gode, nogle Boder vdi Myntergaden her i Staden ladet opbygge, och dertil giffuet och testamenteret ett Capital aff Tree Tusinde Rixdaler, Huilcket hoß den Stad Hamborg paa Rente à Femb pro cento er bestaaendis, som ey nogen Tid maa løßkyndiges, Men den aarlige Rente deraff, nemlig 150. Rixdaler, till rette nøttørftige Hußarme att vdgiffuis och anwendis, effter derom Borgemestere och Raads til Hamborg deris vdgiffne Obligations, datered in Octavis Michaelis Anno 1590, videre Formelding; Vdaff huilchen Rente siden vdi Sal. Henrich Berners Tid, der hand disse Fattiges Penge forrestoed, er (formedelst de Fattige den tid ey saa meget, som nu, om Vgen bekom) paawort

ett Capital aff Ett Tusinde Rixdaler, som her udi Byen paa Rente er bestaaendis, och giffuer aarligen Sex pro cento. Och efftersom ey paatuiffles, at velbemeldte Sal. Povel Fechtel jo om dette christelige werck haffuer stiffted een sær fundation, huor effter det samme schulle dirigeris, och den, det forrestaar, sig effter schulle haffue at rette, Saa erfaris dog nu, at samme fundation for mange Aar siden skal vere bortkommen, och ey vdi Sal. Henrich Berners Boe, effter hans dødelige Affgang, befunden, eller till Sal. Hendrich Isaacsen, som Forvaltningen effter hannem forrestoed, leffueret at were; Da haffuer wi vnderschreffne, welbemelte Sal. Povell Fechtels Arffuinger och Effterkommere nu denne ny fundation, Steden och de Fattige til Gode och Opnehmen, och den som wercked forwalter til efferretning, forfatted, opretted och stiffted, som efftersølger:

1. Skall samptlig paarørende Wenner, naar den, som dette werck haffuer forwalted och forrestaaed, ved Døden affgaar, een anden god och oprichtig Mand aff Slegten eller Swogerschabet, her i Staden boendis, igien til Forwalter anordne, som sig schal reversere, det at forrestaa saaledis, som hand med een god Samvittighed for Gud i Himmelen achter at forsware, och effter denne fundatz i alle Maade sig rette; Same Forwalter schall effter huer To Aars Forløb giøre samptlige paarørende wenner Reede och Regenschab for hans Forwalsting, sampt deß Indtegt och Vdgifft, och derfor aff dennem och de frawerendis fuldmegtige lade sig quitere: Skeer det ikke, da hand at haffue forbrudt til Steden och de Fattige, for huer Aar det offuer forschrefne tid forhalis, Ti Rixdaler. Dersom och de interesserende Wenner samme hans Regenschab, naar hand det frembudet haffuer, ey vil forhøre, men saadant differerer och opsetter, Da, naar det bevises, bør huer aff dennem, som saadant foraarsager, lige Straff vndergiffuen at were, huilcken Forwalteren hoß dennem, thill forbemelte Brug, som een witterlig Gield haffuer att søge.

2. Anlangende de Threi Tusinde Rixdaler, som staar hos den Stad Hamborg, huilche Sal. Povell Fechtel sielff der vdsat haffuer,

haffuer, Schal de der paa Steden fremdelitz bliffue bestaaendis, Och omendschiønt Borgemestere och Raad sammestedtz nogen Tid bleff thil Sinds, forskreffne Capital at afflegge, som de for nogle Aar siden schall ville haffue giordt; Da maa Forwalteren dennem icke lade annamme eller oppeberge, Men holde sig til Obligationens Bogstaff, som formelder, at de stedse oc altid uaffløst schal bliffue bestaaendis, oc icke aff nogen aff Parterne løskyndis: Med mindre samtlige paarørende Wenner det da anderledis for gott kunde erachte, som i saadan tilfald derom schal forstendiges och adspørgis.

3. Det Eene Tusinde Rixdaler, som her udi Byen er bestaaendis, skal Forvalteren paa de wisseste och sickerste Stæder, hannem siuffnis, udsette, og dertill, som sin egen Gield, sware och staa forre.

4. De Fiorten fattige Personer, som udi Boderne ere, schal herefter, ligesom de udi Sal. Henrich Isaacsens Tid hafft haffuer, niude huer om ugen Tyve och fire Skilling Dansche, och huem, som siug bliffuer, To Marck, saa lenge Siugdommen varer, Saauelsom aarligen thilsammen Otte Fanne Jydsch weed och ett Læß Kull, Item huer Jule Afften huer aff dennom To Marck foruden Uge-Pengene. Dog saa fremt nogen stor Brøstfeldighed och fornøden capital Bygning Boderne paakom, Saa at de Fattige for een Tiid lang nogit mindre skulle giffuis, da at forholdis, som efterfølgende Siuffuende Post udwiser.

5. Naar nogen aff de Fattige bortdøer, da maa, udi to Maaneder derefter, ingen i den Afdødis Sted i Boderne indkomme, och det til den ende, at imidlertid nogit kand sparis til Bygning eller anden extraordinar och uformodendis Udgifft, saa at Capitalerne altid kand bliffue beholden; Og effter forskrefne 2. Maaneders Forløb maa een anden igien indkomme. De Afdødis effterladende ringe Formue, offuer deris Begraffuelsis Bekaastning, skifftis, som tilforn, iblant de offuerbleffne; Med mindre det sig noget høyt andrager, bliffuer det da Steden til Beste. De som aldelis ingen Formue effterlader, begraffues aff Stedens Middel.

6. Saa

6. Saa fremt nogen aff Slegten kom til Achters og geraadede i Fattigdom, da maa den samme, dog med wennernis widskab och skrifftlig Bewilning, enten aarligen, eller til wisse tider, meddeelis noget (som och tilforn er skeed) aff de Fattiges Penge: Dog icke saa meget, at Forwalterens Regenskabs Vdgifft derudoffuer skulle bliffue høiere och større end dets Indtegt. Och kand da derimod, (om ey anden Forraad er) naar een eller to aff de Fattige bortdøer, ingen, saa lenge som den forarmede aff Slegten saadanne Penge niuder, igien i Boderne indsettis.

7. Om Boderne nogen merckelig Brøstfeldighed paakom, och stor capital Bygning vdkreffuedis; Da schal Forwalteren derom med samptliche wennerne deliberere, huorledis saadant, foruden nogen Capitalernis Forrykkelse eller Formindskelse best skee kand; Och vdi saadan tilfald siuffnis best at were, att huer aff de Fattige, for saa lang tid, ickun giffues om vgen Tiuffue Schilling, indtil mand saa mange Penge haffuer samlit, som til saadan Bygning vdkreffuis; Og dereffter de Fattige igien de Tiuffue och Fire Schilling vgentligen att lade tilkomme: Dog aldting, som forbemelt, att skee med de paarørende wenners vilge og widenskab.

Att nu saaledis, som forschreffuit staar, aff oss vnderskreffuene foraffskedit, beslutted og samtøcht er, Og aff oss och wore Arffuinger och Effterkommere fast och vryggeligen holdis och fuldkommis skall; Da haffuer wi denne Fundation med wore egene Hennder vnderskreffuen, wore Signeter hoß trøgt, och vdi Kiøbenhaffns Stads Raadstue Protocoll fra Ord thill Ord ladtt inndføre. Aff huilchen Fundation Femb Originaler ere forferdigede, huor vdaff den eene paa Pergament altiid hoß Forwalteren, den anden paa Kiøbenhaffns Raadstue, de øffrige hoß de paarørende Slegt och Wenner vdi goed Forwaring skal forbliffue Actum Kiøbenhauffn den 4. Januarii Anno 1661.

Frantz Eberhardt Speckhan. (LS).
Margrete S. Bartolomeus Michelsens. (LS)

Liste-

Lisebet S. Lauridtz Eschillsens. (LS).
Christian Weiner. mppria. (LS).
Bartholomæus Pedersen. mpp. (LS).
Eschil Lauritzen. mppria. (LS).
Helmer Dirichsen. (LS).
Henrich Isacksen. (LS).
Hach Lauridtzen. mppria. (LS).
Cordt Bartholomeißøn. (LS).

Læst for Retten paa Kiøbenhaffns Raadstuffue Torsdagen den 14. Martii 1661. Och vnder samme Dags dato vdi Raadstuens Protocol indført.

Arent Berntsøn Byeskriver mppria.

II.
Følge af Vitskøl Klosters Beskrivelse.

Naat vi i dette Hefte skal fuldføre en Artikel, som vi i det forige slap paa Halvveien, da staaer tilbage at meddele vore Læsere, hvad os om Vitskøl Klosters Forstandere, dets Secularisation og Forandring til et verdsligt Gods, med videre, endnu kand være bekiendt. Hvad Klosterets Forstandere angaaer, da har den fornemeste Prælat derinde været en Abbed, og under hannem findes at have staaet en Prior og en Under-Prior (a). Af de tvende sidste Slags nævnes i Documenter af 1219. Petrus Prior de Vitescola, da der tillige var en Abbed, heed Johannes, og af 1221. nævnes Dominus Supprior Johannes i et Brev tillige med samme Abbed Johannes, og i Breve af 1322. da Abbed Boetius levede, bliver nævnet Frater Johannes Prior Vitescolæ. Men af Abbederne have vi fundet efterfølgende, som vi her i deres Orden vil opregne.

1. HENRICUS, første Abbed i Vitskøl Kloster, var en Fransk-Mand af Fødsel, og havde været en Discipel af den Hellige Bernhardo, oplært i det berøm-

(a) Endskiønt der vel ikke haver været saa mange Forstandere tillige i alle Klostere, saa finder man dog i gamle Documenter, at der i Esroms og Ebelholts Klostere ogsaa haver været paa eengang baade Prior og Supprior foruden Abbeden.

berømte Kloster udi Frankerige Clairvaux [Claravallis], som har været en Moder og Kilde til alle Cistercienser-Klosterne i Danmark. I sin Ungdom tegnede Henricus til noget besønderligt, og fortælles, at S. Bernhardus skal have spaaet hannem, at han med Tiden skulle blive en stor Mand i Norden. Det hændede sig engang, medens han var en Nyling [Novitius, en ung Munk] i Claravalle, og der samme Tid tillige vare 90. Lærlinge i Prøve-Stuen [Cella probatoria] under S. Bernhardi Oplærelse, at da den samme hellige Fader, medens de sade til Bords, kom ind for at see til disse sine Sønner, havende een efter sig, som bar en Kurv fuld af skaaren Ost. Forend han begyndte at dele omkring, gik han i sær hen til Henricum, som da var den øverste iblandt sine Medbrødre [prior noviriorum], med sin hellige Haand lagde hannem et Stykke Ost for, og brugte til ham dette eftertænkelige Erindrings-Ord: Frater comede, grandis enim tibi restat via, ɔ: Ed Broder, thi du haver en lang Vei tilbage (b), hvilket man ansaae som en Spaadom for Henrico om den lange Reise, som han siden havde at giøre herind til det kolde Norden. Denne hans Reise gik for sig omtrent i det Aar 1151. eller noget tilforn; thi ved de Tider var man i Verk med at stifte endeel ny Klostere saavel i Danmark som i Sverig, hvoriblandt Esrom i Siæland og Herisvad i Skaane vare de første af Bernhardi eller Cistercienser Orden her til Lands, hvoraf siden de andre ere yngleде. Og da nu Erkebiskop Eskil oprettede disse Klostere her i Riget, forskrev han fra Claravalle een Sværm Munke efter den anden til at besette dem med, Og skal da Henricus, efter nogles Beretning (c), have været iblandt de første Munke, som den hellige Bernhardus sendte herind til Esrom, hvor han skal have tilbragt næsten 7. Aars Tid udi et gudeligt Levnet, og hiulpet til at sette Klosteret i en ønskelig Stand: Men, efter en anden gammel og omstændelig Beretning (d), er han først kommen ind udi Sverig, og der bleven den første Abbed i Varnheim, Men har siden af Misfornøielse forladt samme Kloster, og kommen til Danmark, som tilforn er meldet. Hvorom alting er, enten han har været i Esrom eller Varnheim, eller maaskee paa begge Steder, saa er det vist, at han ved sin Lærdom, Veltalenhed, Dyder og gode Opførsel haver giort sig elsket af Erkebiskop Eskil og bekiendt af Kong Valdemar den Første, saaledes, at han er bleven anseet som den Værdigste til at forestaae det ny Abbedi, som Høistbemeldte Konge havde for at stifte paa sit Fædernegods i Jylland, hvortil Vitskøl blev udseet. Da nu Henricus i nogle Aar havde beklædet samme Embed med Berømmelse, og bragt Vitskøl Kloster i Flor og An-

(b) Exordium Magnum Lib. 6. c. 10. MANRIQUE Annal. Cisterc. Tom. 2. p. 313.
(c) MANRIQUE Annal. Cisterc. Tom. 2. p. 201. 313.
(d) Narrat. de fundatione Monast. Vitæscholæ. Mſ.

Anseelse, blev han af Biskop Eskil i Aarhus og siden af hans Eftermand Biskop Sven tagen til raads, da de i deres Stift oprettede et nyt Cistercienser Kloster, hvilket, efterat de første Munke havde flyttet fra eet Sted til et andet, endeligen blev det bekiendte Øm Kloster eller Cara Insula. Til dette ny Kloster sendte Abbed Henrich i Aaret 1165. den første Colonie af sine Bernhardiner fra Vitskøl Kloster, og satte den Hæderlige Briennum, en Engelsk-Mand, som han fra Frankerige havde forskrevet, til første Abbed derover. J denne Handel findes Henricus at have verlet Breve med Pave Alexander III. hvilken og har meddelet hannem sit Raad, og tillige stadfæstet de Forandringer, som skede ved bemeldte Klosters Forflyttelse fra eet Sted til det andet. Saa længe han var Abbed i Vitskøl, opførte han sig som en gandske ærværdig Mand, og, saavel for den Yndighed, som af hans Ansigt fremskinnede, som for den søde Veltalenhed, der udgik af hans Mund, var han særdeles afholden baade af Kongen selv og alle de Store i Riget, som det heder om ham i et gamelt Manuscript (e), hvoraf vi have laanet disse Omstændigheder: Erat Abbas Henricus vir vitæ venerabilis, & tam a Rege, quam a cunctis principibus regni, pro reverentia gratiæ Dei, quæ lucebat in vultu eius, et facundia sermonis rivuli melliflui, qui exibat de ore eius, valde dilectus. Hvad Aar Abbed Henrich døde, er ingensteds antegnet, men at hans Døds-Dag d. XI. Februarii er indfalden, og at han har haft den Lykke, af nogle at være regnet iblandt Helgene, beviðner Acta Sanctorum ad d. XI. Febr. (f) af gamle Helgen-Bøger med disse Ord: Henricus primus Cœnobiarcha in Vitæ-Schola in Dania, cui S. Bernardus fertur prædixisse, per eum ad ultimas regiones institutum Cisterciense propagandum, obiit hoc die, et BEATUS appellatur in Menol. Cisterc. Chrysostomi Henriques. Solum inter Pios reponitur in Martyrol. Gallicano Saussaii.

2. WILLELMUS, en Normand af Fødsel [de Normannia], var først Munk i Vitskøl, og blev siden efter Abbed Henrichs Afgang beskikket at være den anden Abbed i bemeldte Kloster. Nogen Tid derefter blev han fra Embedet afsat, hvad Aar og af hvad Aarsag, vides ikke. Men han blev siden, omtrent 1180. kaldet at være den tredie Abbed i Øm Kloster, hvilket han forestod i 13. Aar, blev der sønderlig vel efter sin Fortieneste holden, og, saa længe han levede, var altid Nat og Dag med Graad hengiven i Læsning og Bønner. Han døde omsider i Vitskøl Kloster, hvor han først havde været Abbed, og bliver berømet at have været en lærd Mand, af Kong Valdemar I. meget elsket, og til sin Tid nøie og strengeligen at have holdet sin Ordens Regel (g).

(e) Hist. Monast. Caræ insulæ membr. MS.
(f) Acta Sanctorum Mens. Februar. Tom. 2. p. 506.
(g) Hist. Monast. Caræ Insulæ membr. MS.

Denne Wilhelmus var uden Tvil een af de 3. Abbeder, som 1171. vare paa Vallet, da Riber-Biskop-Stol efter Radulfum var ledig, og Canikerne gave Kongen 300. Mark, for selv at maatte vælle een af disse 3. Abbeder, til Vitskøl, Tvis, eller Herisvad, hvilket sidste Steds Abbed Stephanus endeligen blev udvalt (h).

3. BRANDANUS eller BRANDAVUS havde længe først været Prior i Vitescola, og blev siden efter Wilhelmi Afstrædelse Abbed i samme Kloster omtrent 1180. Siden blev han efter samme Wilhelmum henved 1193. Abbed i Om-Kloster, hvilket han forestod i 4. Aar, og blev derefter igien forflyttet til Vitskøl. Han elskede sin Orden, og var en streng Mand i dens Regel og Tugt, i alle hans Ord og Løfter var han tro og bestandig, og derfor elsket og æret af alle (i). Han blev gamel og forestod Vitskøl Kloster i mange Aar. Aar 1216. haver Pave Innocentius III. befalet Abbeden i Vitskøl, som da var denne Brandavus, tillige med Provsten i Vestervig og Ærkedegnen i Aarhus, at, eftersom nogle Geistlige og Verdslige af Viborg, Riber og Børglom Stift giorde Provsten og Canikerne i Viborg Indgreb i de dennem af det Apostoliske Sæde givne Privilegier, da skulle bemeldte Prælater ved Kirkens Dom tvinge saadane til at holde sig fra slig Forurettelse (k). Om Brandavus i det Aar 1219. er ved Døden afgangen eller har afstaaet Embedet til sin Eftermand, er ikke antegnet: Men det er vist, at man i bemeldte Aar finder nævnet tvende Abbeder i Vitskøl Kloster, nemlig Brandavus og Johannes, den første nævnes i det forhen ommeldte (l) Biskop Homeri af Børglum Gavebrev til Vitskøl Kloster paa Sundby og Halse Kirker, dat. Alborg 1219. 7. Cal. Octobris.

4. JOHANNES er bleven Abbed i Vitskøl Kloster efter Brandavum 1219. i hvilket Aar han allerede nævnes Abbas Vitescholæ i et Document, som af Abbed Gunner i Om er udstædet angaaende et Forlig stiftet imellem Canikerne i Viborg og Munkene i Vitskøl om deres Eiendomme og Markeskiel paa Lessø (m). Aar 1221. haver Abbed Johannes selv med sit Convent, saavelsom Provsten i Viborg med sit Convent, hver for sig udgivet sit Stadfæstelse-Brev paa det af bemeldte Abbed Gunner sluttede Forlig (n).

5. THURO. Om han kom næst efter Johannes, og hvor længe han var Abbed i Vitescholа, er os ikke bevidst. Men da han en Tidlang havde forvaltet dette Kloster, blev han kaldet at være Abbed i Esrom, hvilket Kloster

(h) Chron. Ecclesiæ Ripens. à Terpagrio edit. p. 14.
(i) Hist. Monast. Caræ Insulæ membr. Ms.
(k) Bulla Innocentii III. dat. Perusii 7. Idus Junii, Pontificatus anno XIX. Ms.
(l) Danske Magazin p. 139. Dän. Biblioth. Tom. 6. p. 165.
(m) Danske Magazin p. 140.
(n) Documenta duo desuper conscripta. Ms.

ster han i nogle Aar forestod med stor Berømmelse, og takkede endeligen af, og begav sig til Vitskøl igien, for der at leve sin Tid hen i Rolighed. Imidlertid lagde Abbed Boetius af Øm sit Embed ned, for de Tvistigheders skyld, han havde med Biskopen af Aarhus, da Thuro blev tagen og samtykt i hans Sted til Abbed udi Øm Kloster Aar 1263 die b. Barnabæ. Han søgte vel i Begyndelsen med det gode at komme til Forlig med Biskopen, men da det intet hialp, forfulgte han Sagen efter den begyndte Proces, som vel kom til en Slags Endelighed Aar 1264. Men Biskopen holdt intet af hvad som var indgaaet, hvorfore Tretten begyndte paa ny, og varede i 5. Aar, saalænge Thuro var Abbed i Øm Kloster. Han var fød af adelig Herkomst, og berømes at have været en Klog og flittig Mand, og vel bekiendt af alle de Store i Danmarkes Rige (o).

6. SVENO er bleven Abbed i Vitskøl, uden Tvil næst efter Thuro, som blev forflyttet over til Esrom. Hvad Aar han kom til Abbediet i Vitskøl Kloster, og hvorlænge han forestod det, er ikke optegnet, men henved Aar 1260. findes han at have lagt Embedet ned (p).

7. ASGOTUS blev først Abbed i Øm Kloster 1255. VI. Idus Junii, hvor han var i 5. Aar. Men, da Abbed Sven i Vitskøl havde takket af, blev han af samme Klosters Convent eenstemmigen udvalt til deres Abbed 5. Kal. Junii 1260. endskiønt Munkene i Øm nødig havde mistet ham. Han forestod Vitskøl Kloster i 14. Aar, nemlig til 1274. var en mild og gavmild Mand, sagtmodig og vidste at lempe sig efter Tiden. Aar 1263. tog han sig tillige med alle de andre Cistercienser-Klosteres Abbeder i Danmark Abbedens og Munkenes Sag i Øm Kloster an imod Biskop Tyge i Aarhus, som for Gæsteri og anden formenentlig Rettighed i haardeste Maader forfulgte dem (q). Asgotus havde ellers selv Disput paa sit Klosters vegne med Provsten og Canikerne i Viborg, angaaende et Capel, som Munkene af Vitskøl havde ladet bygge paa Læssø, hvorved Capitelet i Viborg fandt sig fornærmet. Hvilken Tvistighed paa det almindelige Concilio til Lyon 1274. blev saavidt bilagt, at Sagen paa begge Parters Side skulle voldgives Biskop Johanni af Børglom og andre Meglere til at afgiøres i Mindelighed (r).

8. JACOBUS CORDAL havde først været Kieldermester [Cellarius] i Esrom, blev derefter den 28de Abbed i Øm, og, efterat han samme Kloster i $4\frac{1}{2}$ Aar havde forestaaet, udvalt til Abbed i Vitskøl. Han døde omsider i

(o) Hist. Monast. Caræ Insulæ. MS.
(p) Hist. Monast. Caræ Insulæ. MS.
(q) Hist. Monast. Caræ Insulæ. MS.
(r) Instrumentum dat. Lugduni 1274. 4. Kal. Junii. MS.

Nye Kloster (s): Men om han der tilsidst har været Abbed, eller levet for sig selv, er ikke bekiendt. Det er uden Tvil denne Jacobus Abbas Vitæscholæ, som nævnes i et Brev af 1293. hvorved Biskop Nicolaus af Borglum giver Sundby Kirke til Vitskøl Kloster (t).

9. THORGERUS var født i Horsens udi Jylland. Han blev først Abbed i Øm Kloster, hvor hand var ikkun eet Aar, blev saa kaldet til Abbed i Vitskøl Kloster, derfra forflyttet til Esrom i Siæland, og endeligen til sidst igien tagen til Abbed i Øm (u).

10. JOON RÖÖTH var ligeledes først Abbed i Øm udi XI. Aar, og tog sin Afsked derfra. Siden, efterat Thorgerus, som meldt er, var kaldet fra Øm til Vitskøl, blev Jon Röth anden gang Abbed i Øm Kloster, og forestod Abbediet i 2. Aar, men, ved Torgeri Forflyttelse til Esrom, er han endeligen udvalt til Abbed i Vitskøl Kloster (v).

11. PETRUS GYÖLBO synes af Tilnavnet at være født paa den Øe Giøl i Limfiorden ved Aalborg. Han var først Kieldermester i Vitskøl, blev der efter den 33te Abbed i Øm Kloster, og, efterat han der havde været i to Aar, er han udvalt til Abbed i Vitskøl Kloster (x). Til denne og de to næst forige Abbeder findes intet Aarstal, saa man ikke veed, naar og hvor længe hver af dem har forestaaet Vitskøl Kloster, men det er vist, at de alle have været Abbeder der for 1320.

12. BOETIUS var Abbed i Vitskøl Kloster 1320. i hvilket Aar man finder hannem og hans Convent, med Abbed Peders Samtykke i Esrom, at have solt og afhændet til Provst Esbern og Canikerne i Viborg alt deres Gods paa Lessø (y). Aar 1322. er der troffen et Forlig imellem Bisskop Peder af Viborg og Abbed Boetium af Vitskøl, som længe havde ligget i Trette sammen, angaaende Gæsteri, som Bisskopen af Klosteret forlangede (z). Aar 1340. haver Abbed Boetius endnu levet, og udgivet et Brev, hvorudi han vedkiender sig og sit Convent lovligen at have solt deres Eiendome paa Lessø til Provsten og Capitelet i Viborg, men at de havde giort det af yderste Nød for at faae de Penge, som de skulle betale Kong Christoffer for deres Privilegier, og nu paa nye hiemler dennem samme Kiøb (a).

13. PE-

(s) Hist. Monast. Caræ Insulæ. Mſ.
(t) Diploma vid. Dän. Biblioth. Tom. 6. p. 170.
(u) Hist. Monast. Caræ Insulæ. Mſ.
(v) Hist. Monast. Caræ Insulæ. Mſ.
(x) Hist. Monast. Caræ Insulæ. Mſ.
(y) Danske Magazin p. 146.
(z) Danske Magazin p. 147.
(a) Lit. Boetii Abbatis Vitescolæ Dat. Vibergis An. Dni MCCCXL. in octava Epiphaniæ. Mſ.

13. PETRUS ANDREÆ, Abbed i Vitskøl Kloster, haver levet 1392. og i samme Aar med endeel andre forseiglet et Document, hvorved Andreas Glob armiger kiender sig at være skyldig til Peder Andersøn kuldet Munk af Hethegaard 14. Mark Sølv i god og gangbar Mønt, for hvilken Summa han pantsætter hannem sit Gods i Øster Hørebeck, som da var øde, og sit Gods i Neesburg Sogn. Datum Anno Domini 1392. die Conceptiones gloriosæ virginis Mariæ (b).

14. HENRICH, Abbed udi Vitskøl Kloster, haver med mange flere, Aar 1421. Mandagen for S. Laurentii været paa Viborg Landsting og vidnet, at Hertugdomet Synder-Lylland altid haver ligget under Danmark (c).

15. NIELS MOURIDSÖN findes 1440. at have været Abbed i Vitskøl Kloster, i hvilket Aar den Mandag næst for Laurentii Dag han var nærværende paa Aalborg Byting, og der lydeligen paa sit Klosters vegne skødte med Torf og Træ til Biskop Thorlav og hans Domkirke i Viborg en Gaard synden ved S. Bothels Kirkegaard, og et Jordsted uden Vester Port i S. Peders Sogn, Syndre Alstorp og Alstorpsang, og en øde Gaard i Hasseriis i forskrevne S. Peders Sogn, med al deres Tilliggelse saaledes som det hidindtil havde tilhørt Klosteret, og kiendte sig at have fanget fuldt værd af Biskopen paa sit Klosters vegne (d).

16. ANDERS, Abbed i Vitskøl, haver levet 1492. (e). M. Christen Erichsön i hans Viborg Byes Beskrivelse melder, at denne Anders endnu har været Abbed 1496. hvilket vel maae være en Forseelse, eftersom hans Successor Henrich Christensøn allerede for det Aar 1496. haver været Abbed der i Klosteret.

17. HENRICH CHRISTIERNSÖN. Hand var født i Jylland, af adelig Herkomst, og besad mange herlige Egenskaber (f), som giorde hannem til en stor Mand i sin Tid, og forvoldte, at han omsider kom i Danmarks Riges Raad. Han blev Abbed i Vitskøl Kloster henved det Aar 1493. Aar 1495. nævnes han i det Brev, hvorved Biskop Niels af Børglom haver lagt til Brødrene i Vitskøl Horup Kirke i Kiærherred og igien bekommet deres Gaard Aastrup i Aaby Sogn (g). Aar 1499. haver han, som for er meldet, ladet samle og udskrive alle Vitskøl Klosters Documenter til Efterkommernes Nytte

(b) Lit. obligat. membran. Mſ.
(c) HVITFELD Tom. I. p. 682.
(d) Literæ Scotationis. Mſ.
(e) Viborg Byes Beskrivelse p. 35.
(f) Tab. Cisterc. Sorana à Wielando edit. p. 18.
(g) Dän. Biblioth. Tom. 6. p. 168.

Nytte (h). Efterat han havde forestaaet Vitskøl Kloster med Berømmelse udi 9. Aar, blev han udvalt til Abbed i Esrom omtrent 1502. og var der i 6. Aar. Blev saa derfra forflyttet til Sorø ongefær 1508. og var Abbed der i Klosteret udi 31. Aar. Imidlertid er han for sin store Forstand og Kyndighed i Stats-Sager af Kong Hans optagen udi Danmarkes Riges Raad, og har med Ære beklædet samme høie Post indtil sin Døds Dag udi 4. Høilovlige Kongers Tid, nemlig under Kong Hans, Kong Christian den Anden, Kong Friderich den Første, og Kong Christian den Tredie. I al den Tid findes han stedse som den fornemeste Prælat i Riget næst efter Biskoperne at have forseiglet Rigets offentlige Documenter over alle andre Geistlige og Verdslige af Rigens Raad. Hvad der ellers kunde skrives om hans Person og hans fornemeste Forretninger, medens han var Abbed i Sorø Kloster, vil vi spare, indtil os engang gives Leilighed at handle om dette Kloster, hvorhen det egentlig hører. Det ville vi alleneste her melde, at Abbed Henrich Aar 1523. fik Kong Friderich den Førstes Brev, at han maatte visitere alle Klostere af S. Bernhardi Orden her i Riget og Slesvig Hertugdøme [Vitskøl Kloster derunder begreben], og at Kongelig Maiestets Fogeder og Embedsmænd skulle dertil være hannem behielpelige (i). Og 1538. haver Kong Christian den Tredie lagt disse Klostere Esrom, Heridsvad, Vitskøl [som fra gamle Tider af laae under Esrom] og Øm, foruden Sorø, under Abbed Henrichs Hørsom og Lydelse, og giort hannem til øverste Tilsynsmand over dem alle. Brevet, som derpaa af Kongel. Majest. er udgivet, lyder saaledes: Wii Christian met Guds Naade, Danmarks, Norgis, Wendis og Gottis Koning, Hertug udi Slesvig, Holstenn, Stormarnn oc Dytmerssken, Greffve udi Oldenborg oc Delmenhorst, giøre alle vitterligt, att vii nu aff vor synderlige Gunst och Naade haffve vnt och tilladett oc nu mett thette wort obne Brev vnde oc tillade, att oss Elskelige Hr. Henrich Abbedt vdi Soordt Closter wor Mand oc Raadt maa og skall beholde vnder syn Hørsom oc Lydelse tesse eptherskreffne wore oc Kronens Clostere, Soor, Esserom, Herresvodt, Widschølff, oc Øm Closter, og the Abbeder, som nu udi samme Clostere ere, mue oc skulle thennem nyde oc beholde vdi theris Liffvis tiidt oc saa lenge the leffve, dog saa at the skulle bygge oc forbedre same Clostere, oc thenem vdi ingen Maade forfalde lade, oc giøre oc holle oss oc Rigedt ther aff slig til-

(h) Danske Magazin p. 134.
(i) Frid. I. Brev, dat. Kallingborg Fredagen post nativitatis Mariæ 1523. MS.

tilbørlig tieneste, som wii oc Righet plege ther aff att haffve epther Closternes yderste Formue, oc skulle the haffwe godt flitlig Paasiun, att hves som till Closterne ligge, kömer Closterne till Beste oc ikke forkomis eller fortæris till Unytte i nogen Maade, oc skulle the holle gott Regement i Closterne met Sang oc anden Guds Tieneste epther wor Ordinantzes Lydelse. Nar nogher aff thesse Abbeder, som nu forskreffne Clostere i wære haffve, ere døde og affgangne, tha skulle the Abbeder, som efther thennem komme, først giffve thennem till oss, epther the ere eligerett mett forscreffne Abbedt Henrichs Samtycke, oc swerrie oss Huldt oc Tro, før en the noghet bevare thennem mett noghet Regementte i forskreffne Clostere. Thi forbiude wii alle, ehvo the helst ere eller være kunde, ferdelis wore Fogeder, Embitzmendt oc alle andre, forskreffne Abbeder paa samme Clostere eller nogen theris tilliggelse att hindre, hindre lade, eller sig ther mett udi nogre Maade att bevare, under wort Hyldiste oc Naade. Givet paa wortt Slott Kiøpnehaffnn, Sanctorum Simonis oc Judæ Apostolorum Dag, Aar 2c. M. D. XXX. VIII. under wort Secrett.
Sidst udi samme Aar 1538. er Abbed Henrich ved Døden afgangen, nemlig d. 30. Decembris, og blev begraven Dagen efter Nytaar i Sorø Kirkes Chor (k), hvor hans Ligsteen findes af Marmor, med hans Vaaben og Billede, og denne Gravskrift:

Una mihi spes est, cum Christo carne resurgam.
Progenie clarus, virtute clarior, alto
    Abbas *Henricus* clauditur hoc tumulo,
Annis ipse *novem Vitschæl*, *sex* præfuit *Esrom*;
    Huic *triginta uno* subdita *Sora* fuit.
M. qvoqve D. ter X. simul octo, mense Decembri,
    Luceqve ter dena morte peremptus obit.

18. MATTHIS ANDERSÖN blev Abbed i Vitskøl Kloster næst efter Abbed Henrich. Af hannem have vi intet andet Spor, end at han tillige med endeel Adelsmænd haver forseiglet Jens Anderssøn af Vaaben hans Skødebrev til Biskop Niels Friis i Viborg paa Mowtrop Gaard i Morsse. Dat. Spottrop 1503 feria tertia ante festum S. Margaretæ virginis (l).

(k) Tab. Cisterc. Soran. p. 18. 59. Mort. Pedersens B. Absolons Herkomst. p. 63.
(l) Lit. Scotat. membran. Mf.

19. ANDERS ANDERSÖN skal 1516. have været Abbed i Vitskøl Kloster (m).

20. OLUF haver været Abbed i Vitskøl Kloster imellem 1530. og 1537. og maaskee noget tilforn. Denne Abbed Oluf, saavel som de andre Abbeder i Jylland, nemlig Abbed Peder af Em Kloster, Abbed Morten af Woer Kloster, og Abbed Anders af Tvis, fik hver dennem i Reformations-Tiden Brev, at det var nu af Kongl. Maj. og Danmarkes Riges Raad udi den almindelige Herredag (n) besluttet, at hvilke af deres Brødre ikke ville blive udi sit Kloster, da skal det være dennem frit, at de maae uden al Forhindring der udgange, og de som ville blive derinde, de skulle være deres Abbed og Formand hørige, lydige, og leve ærlige under christelig Regel og Skikkelse, og at de skulle der prædike det hellige Evangelium og Guds Ord, og lade fare al menneskelig Digt, og Paafund. &c. Man finder ogsaa Udtog af et Brev, dog uden Aarstal, hvorved Abbed Olufs af Vitskøl Kloster Svenne Oluf Mogensøn, Mogens Ibsen, Peder Hauentorn, og Niels Jude, som havde tient paa Kongl. Majestets Skibe, ere nu forlovede at maa drage hiem igien til deres Husbonde.

21. ANDERS er den sidste, som os er forekommen af Vitskøl Klosters Abbeder. Han var først Abbed i Tvis Kloster, og fik 1536. ligesaadant et Brev angaaende Kloster-Brødrene, som de andre Abbeder i Jylland, hvorom under næst foregaaende Abbed Oluf er meldet: Men 1537. fik han Høilovlig i Hukommelse Kong Christian den Tredies Følgebrev (o) til Vitskøl Kloster, at han der skulle være Abbed. Aar 1546. citerede Abbed Anders af Vitskøl Troels i Østergaard, Christen Nielsøn i Bratrup, og Anders Nielsøn ibidem, for Skade, som de have giort hannem paa Klosterets Jagt og Harer, at møde i Vitskøl, naar Kongelig Majestet did først kommer. Aar 1549. gik Kongelig Majestets Brev til Abbed Anders af Vitskøl, at han skikker Hr. Jens Eriksøn til Abbeden Hr. Niels af Soer, og retter sig efter at giøre, hvis han hannem befalendes vorder paa Kongl. Majestets vegne. At han endnu 1552 haver beklædet samme Embede, erfares af efterfølgende Brev: Wii Christian den Tredie &c. Giøre alle vitterligt, att effterdi wi forfare, att wi haffuer liggendis en By her til Slottet, kaldis Flesborg, och i samme By ligger en Gaard, som hører til Vidschyld Closter, og skylder aarligen 1. Pund Rug, 1. Pund Biug,

(m) M. Christ. Erichsens Beskrivelse om Viborg Mſ.
(n) Uden al Tvil den Herredag, som holdtes til Kiøbenhavn 1536.
(o) Brevet er dateret Raulund S. Michelsdag Anno Domini MDXXXVII. Johan. Friis Cancell. subscripsit.

Biug, I. Pund Smor, Skovsvin och Giesterie, och theremod haffuer forneffnte Vidschyld Closter en By kaldis Forstrup, och wi och Cronen haffue ther en Gaard i Byen, kaldis Norgaard, och skylder I. Orte Rug, II. Orter Biug, I. Pund Smor, Skovsvin och Giesteri. Tha paa thet att samme Byer kunde saa meget thes bedre bliffue ved Magt, och hver By at komme under een Lehnsmand, haffue wi vndt och tilladet, och nu meth thette wort obne Breff unde och tillade, att oss elskelige Hr. Anders Abbed vdi Vidschyld Closter maae och skal nu strax til sig annamme paa Vidschyld Closters vegne forneffnte wor och Cronens Gaard vdi Farstrup, och then nyde, bruge och beholde meth al sin Rente och rette tilliggelse, indtet undtaget, och ther emod skall vdi lige Maade bliffue til wort Slot Olborghuus forskreffne Widschyld Closters Gaard i Flesborg ꝛc. Datum Olborgh Loffuerdagen post Dominicam Cantate Anno MDLII. Aar 1554. haver Abed Anders endnu levet, og maaske vel ogsaa 1558. som kand sluttes af de forhen indførte Documenter (p).

Disse ere saa mange af Vitskøl Klosters Abbeder, som os hidindtil i vore Bøger og Brevskaber ere forekomne: Men at der jo haver været en heel Deel flere, kand ingen twile paa, som giver agt paa den lange Tid, der er imellem de fleste af disse Anførte. Vel finder man, endeel Abbeder af andre Klostere at være døde og begravne i Vitskøl, saasom Petrus den syvende Abbed i Sorø (q), Æmilius den anden Abbed i Øm, Nicolaus den femte Abbed sammesteds, og mange flere Øm Klosters Abbeder (r): Men, om nogle af de samme have tilsidst som Abbeder forestaaet Vitskøl Kloster, kand vi ikke sige for vist, endskiønt det vel er troligt. Dette kand vi alene med Vished melde, at en stor Deel af Øm Klosters Abbeder, i sær af dem som til sidst ere døde Vitskøl, have først været Munke i bemeldte Vitskøl, saasom Petrus Pape, Magnus, og Asgotus, som havde været Cellarius i Vitskøl, ꝛc. Og er det da slutteligt, at de i deres Ungdom have fattet saadan Kiærlighed til Vitskøl, at de paa deres Alderdom have ønsket at leve og døe paa dette angeneme Sted.

Af merkværdige Munke i Vitskøl Kloster er os ellers ingen forekommen, uden Johannes, som tilforn havde været Abbed for Sorte Brødrene i Vang Kloster udi Aarhus Stift [Abbas nigrorum de Vang], hvilken, da Bernhardiner-

(p) Danske Magazin p. 152.
(q) Tabula Cisterc. Sorana p. 5.
(r) Hist. Caræ Insulæ membr. MS.

dinerne forflyttede deres Sæde fra Smaahæng til Vang, før de komme til Øm, fik Lyst til at indtræde i Cistercienser-Ordenen, og indgav sig i Vitskøl Kloster under den første Abbed Henrich, for der at leve som Munk efter S. Bernhardi Regel (s).

Vitskøl Kloster skal i sin Velmagt have været i Henseende til sin Bygning meget prægtig, og Kirken een af de allerskiønneste Kloster-Kirker i Norden, som har været bygget efter den Model som S. Petri til Rom (t), indvendigen med lutter Marmor udstafferet, og staaet et heelt Seculum i Bygning. Der fortælles, at Stedets Eiere for nogle Aar siden skal have foretaget sig at opbryde de gamle rudera og forfaldne Levninger af Kirken, for at betiene sig af de kunstige Stene til anden Brug: Men som de allerbest vare i færd med at føre Stenene derfra, skal een Hest være styrtet for Arbeidsvognen efter den anden, hvilket blev anseet som et ondt Tegn, og skrekkede Eierne fra saadant Forehavende (u). Men, paa hvad auctoritæt disse Beretninger grunde sig, er os ikke bevidst. Ellers seer man af en Kongelig Befaling, som 1668. er gangen til Bispen i Viborg M. Peder Willadsen, at den gamle Biørnsholm Kirke [uden Tvil den samme, som tilforn havde været Kloster-Kirke] haver indtil den Tid været i Brug. Denne Befaling lyder saaledes: **Friderich den Tredie** etc. **Vor synderlig Gunst tilforn. Eftersom vi naadigst have bevilget, at det grundmuret Huus, som os Elskelige Niels Juul Axelsen ved sin Gaard Biørnsholm haver begyndt at lade bygge mellem Kirkegaarden og Borgegaarden, maae til en Kirke i Steden for den gamle Biørnsholms Kirke forordnes og opbygges, da er vores naadigste Villie og Befaling, at du samme nye Huus til en Kirke indvier.** Hafniæ d. 17. Junii 1668. Resten skal følge i næste Hefte.

III.

Bispop Ove Bildes Brev til sin Broders Eske Bildes Frue 1535. 8. Sept.

Hr. Eske Bilde til Svanholm, Ridder, Danmarkes Riges Raad og Hofmester, blev i Kiøbenhavn 1552. d. XI. Februarii ved en hastig Død bortkaldet, og er begraven i Hellig Geistes Kirke (a). Han har til sin Tid

(s) Hist. Caræ Insulæ membr. MS.
(t) Pontopp. Theatrum Daniæ p. 423.
(u) Pontopp. Annales Eccles. Dan. Tom. I. p. 387.
(a) Hans Gravskrift See Resenii Insc. Hafn. p. 120. 124. Pont. Marm. Dan. Tom. I. p. 89.

Tid været en anseelig Stats-Mand, og under de Høilovlige Konger Christ. I. Frid. II. og Christ. III. brugt i mange og vigtige disse Rigers Forretninger, i sær udi adskillige Gesantskaber til det Keiserlige, Franske, og andre Hoffer. Medens han var Hovedsmand paa Bergenhuus, blev han 1534. af de Norske nedsendt til Danmark med Fuldmagt at bivaane den forestaaende Herredag og det ny Kongevâl, som efter Friderici I. Død med Hertug Christian af Holsten skulde foretages. Endskiønt han nu vel havde forsynet sig med Leidebrev af de Lybske, som paa de Tider streifede i Søen med deres Flode og giorde Farten usikker, blev han dog, da han til Skibs ankom i Sundet, af de samme, imod det givne Leide, med Frue, Børn og Følgeskab anholden, og fort til Lybek, hvor han sad fangen indtil lang Tid efter den Fred, som 1534. in Novembri til Stockelstorp blev sluttet imellem Hertug Christian og de Lybske, efter hvis Indhold Hr. Eske Bilde dog af sit Fængsel skulde været erlediget (b). Imidlertid han saaledes sad fangen, haver hans Broder den berømte Biskop i Aarhus Hr. Ove Bilde tilskrevet hans Frue Fr. Sophia Krumedige (c), som uden Tvil strax er bleven løsgiven, det Brev som vi her vil indføre, hvilket vort Selskab eier in originali, og vi saa meget hellere vil meddele publico, som det i den Historie giver nærmere Oplysning, og viser, at han in Septembri 1535. endnu har holdt sit Fangenskab, endskiønt det var næsten et Aar efter den ommeldte Freds Slutning. Brevet er saaledes lydende:

Auo Bilde Dei gratia
Episcopus Arhusiensis.

Vor wenlig kierlig Helsenn altiidt forsendt met wor Herre. Kiere Søster synderlig gode Wenn, haffue wii vdi Sandhedt well forfaret, huorledes then Leylighedt emellom wor Broder Esky Bilde, eder, och Rigens Fiender thee Lybeske nu eth Aar siden ther J indkomme forre Kiøpnehaffnn, huilcken Leylighedt (thet Gud kiende) off gandze angsommelig och leeth haffuer werret aff allt wort Hierthe, och meesth then storæ Sorrig och Bekommerig J haffwe ther offuer baaredt etc. Saa giffue wii eder kierligen tilkiende kierre Søster, at nu nogle faa Dage siden forledne fingge wii wisse Kundskaff och tidinner, at wor Broder er karsk helbredt och lider well, och haffuer wdi alle Maade

(b) Om Hr. Eske Bilde See HUITFELD in Fol. Tom. 2. p. 1419. 1431. 1439. 1470. 1577. CRAGII Hist. Christ. III. p. 38. 67. 160. 161. 184. 208. 231. 254. 295. 344. 354.

(c) Hun var Hr. Henrich Krummediges til Wallen og Frue Anne Ruds Dotter.

handledt och skicket segh wdi samme Fengzell som en erlig Mand, huilcket han, J, och hans Børn, nest Gudz hielp, nyder gotth ath, och effther thet Kundskaff wii nu om hannom fangget haffue, forhobe wii hannom snarligenn wdi hans frelsze løff igien kommendis worder ꝛc. Wii wille icke heller eder wndhollde, kiere Søster, at wii met wor kierreste Naadigste Herre selffuer myndelig wdi egenn person om hans fengszell thalledt och met flydt handledt haffue, at Hans Kon. Høymectighed wilde ramme och wide hans besthe, och tilltencke thee besthe Sind, Medell, och Lempe, at han motthe løoff giffues, oc gaff Hans Naade oss ther paa gode och gunstige Swor, at Hans Nade wilde gernæ ther om till tencke thet besthe. Saa haffue wii siden met worre borne wenner och egnæ Bud schriffteligenn paamyndt Hans Nade, ther hoss ydmyygeligenn bedet och begeredt, at Hans Nades Høgmectighet icke thet Løffthe och tilsagenn forglømpt will haffue, Hans Nade oss her wdi Landet paa wor Broders wegnæ loffuit och tilsagde, oc altiidt ther paa haffue fangget gunstig Antwordt, thii forhober oss och inthet twiffle, at Hans Nade jo gernæ rammer oc tilltencker thet besthe, at han well, nesth Guds Hielp, frii wdi synn welmagt wdkommer igien, oc gunsteligen vider hans, eders oc eders Børns besthe, och ther wdinden haffue wii wdi alle Maade giordt all wor flydt paa wor Broders wegnæ, thet oss mueligt er, oc wii hannom plictug wor. Thii bethe wii eder kierligen oc gernæ, och fuldkommeligenn raade, at J altingest wdi bestæ Toolmodt offuerbere, affsetthendis all Kommer och Soorrig for then Sag, thet yderste Gud eder Naaden ther till giffue will, han kommer well wdi syth Beholld igienn oc well syn Modgang foruinder.

Kierre Søster, J haffue och well wden twiffuell forstandet then stoore Skade her wdi Landet paa Biscopers, Prelatthers, Ridder och gode Mendz Garde wdi nesthe forgangnæ Aar skeedt och giordt, Dog tacke wii then alsommectigste Gud, at worre Gorde bleffue wbrende oc wskende, erre wii icke wndsluppen wden stoor oc swor skade, thet Gud altingest well wpretthe kand, Dog er

er wore borne Slecthe och wenners Skade oss moget leedere och angsommeligere end wor egen Skade er. Wii haffue oc handlidt met wor Broders och eders Foget her wdi Landet, at han wdi alle Maadhe skall ramme hans och eders besthe wdi hans Fraaverrelse, och wille wii gernæ wdi saadannæ och huilcket andre Maade wii kunde werre eder tiill willig och Kierlighedt, giøræ, ramme och wide eders besthe, och beuise eder Broderlig Kierlighed, wille wii thet altidt gernæ giøre, som oss boor. Bethendes eder gernæ, at J altiidt wille scriffue os tiill, huor eder och eders Børnn lider, och om J os noget behoff haffue, findes wii tha altiidt veluilligenn. Eder hermet Gud alsommectigste befallindes. Schreffuit paa wor Gaardt Silckeborig Søndagenn nesth effther wor Frwe Dag nativitatis, Aar ꝛc. MDXXXV. wnder wort Signet.

Uden paa Brevet:

Erlig och welburdig Qwinde Frwe Sophie Esky Bildes wor kierre Broder Hussfrwe och sønderlig gode wenn kierligenn tilschreffuith.

IV.

Christiani III. Forordning om Jomfru-Klostere. 1545.

Wii Christian ꝛc. Giøre alle witterligt, at som wii tilforne haffue ladet wor obne beseglet Ordinantz wdgaa, att alle Jomfru-Kloster skulle bliffue wed magtt holden, oc ath the Closter-Jomfruer, som i noghen Closter ere, skulle were theris Abbedisse och Priorisse horighe oc lydige, och i alle Maade skicke thennom, baade wdi theres omgengelse och Leffnet met huer andre indbyrdes, tuctige och horsommelige, och icke drage wt aff Closterne att ferdes omkringh eller søge noghen Laff eller Gestebud, eller haffue Omgiengelse met lost Selskaff, som the kunde were mostenckt for, som tilforn skedt er, och theremodt skulle wore Lensmendt eller andere Closterens Forstandere, som noghen Jomfru-Closter i were och Forlening haffue, bygge og holde samme Closter wed god Bygningh och wed Magtt, och besorge Jomfruerne, som y samme Closter ere, theres tilbørlighe wnderholdningh, hves thennom bor met rette, saa forfare wii dog, att wor Ordinantz

y the

y the Maade aff begge Partene, saa vel aff Closter-Jomfruerne, som aff theris Forstandere icke wed Magt holdis. Thii haffue wij nu met wort elskelige menighe Danmarckis Riigis Raad offuerweyet samme Leylighed, og giort paa samme Jomfru Closter then efftherschreffne Skick wti saa maade som her effther følgher, at huer Closter-Jomfru, som er siin Abbedisse eller Priorisse horighe och lydighe, oc will bliffue wti siit Closter och skicke sig effther wor Ordinantz och Befalingh, som forschreffuit staar, then skulle samme Closters Forstandere, som samme Closter i were haffuer, giffue huert Aar till hendis Underholdning, først V. tønner Brødt, eller XXV. Skepper Meell, XIIII. tønner Øll, eller II. pund Malt och X. Skepper Humle, II. leffuendes Suin, VI. leffuendes Lam, II. leffuendes feede Faar, VI. leffuendes Geess, X. par Honß, I. Fierding Smør, I. Fierding saltett Siildt, II. woll røgett Siildt, en half tønne saltett Fisk, halfanden hundrede tørre Huillingh, ett hundrede Flønder, I. Skeppe Bohuedegryn, I. Skeppe Byggryn, en half Skeppe Hawregryn, I. Skeppe Ærter, I. Fierding Ædicke, IIII. Skepper Lønborgh Saltt, X. Læss wedt, en half Lest Kull, I. Woll Ægh, XII. Marck pendinge till Sko och Kleder, och hueri too Jomfruer en leffuendes Oxe. Och ther imodt skall samme Closters Forstandere, som mett samme Closter forlentte ære, haffue alt forskreffne Closters Gotz, som Priorissen och Jomfruerne sielff her till wti were hafft haffue, och ther. aff bygge och forbedre Closteritt och Closter-Gaarde. Bedendis og bydendis ther fore alle wore Fogeder, Embitzmendt och alle andre, som mett noghen Jomfru Closter forlentte ære eller i were haffuer, eller ther mett her epther forlent bliffue, eller her epther y were fangendis wordher, ath J huert Aar till gode reede giffue och fornøye huer forskreffne Closter-Jomfrue for sin Person all forskreffne Fittalie och wnderholdningh, epthersom forschreffuet staar, og sammeledis haffue godt tilsiun, att Priorissen och Closter-Jomfruerne holde thennom erlighe och tilbørlig, bode epther wor Ordinantze och wti andre Maade, som foreschreffuit staar, og lader thet ingenlunde, wnder wortt Hyllest och Naade. Datum Haffnie, Sancti Petri ad vincula dagh, MDXLV.

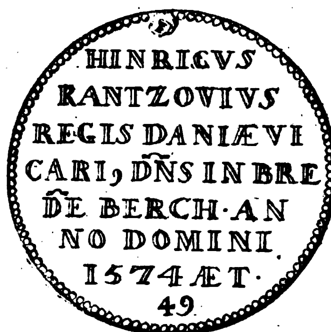

7. Hefte.

I.

En Medaille, slagen paa Hr. Henrich Rantzov til Bredenberg, 1574.

Denne Skue-Penge, som vi her give os den Ære at meddele publico, er ingenlunde af det almindelige Slags. Det Exemplar, som er kommet for vore Øien, er ikkun af Kober, dog smukt og vel bevaret, og findes i Assessor Henrichsens Mønt-Cabinet, som er Medlem udi vort Danske Selskab. Paa For-Siden sees den navnkundige Ridders Hr. Henrich Rantzovs Bryst-Billede, med denne Omskrift: HENRICVS. RANTZOVIVS. VICARIVS. REGIVS. ɔ: Henrich Rantzov Kongelig Statholder. Paa Bag-Siden er at læse disse Ord: HINRICVS RANTZOVIVS REGIS DANIÆ VICARIVS DOMINVS IN BREDENBERCH. ANNO DOMINI 1574. ÆT. 49. ɔ: Henrich Rantzov, Kongens af Danmark Statholder, Herre til Bredenberg, 1574. i hans Alders 49. Aar. Der er ingen Tvil paa, at jo Hr. Henrich Rantzov selv haver ladet denne Medaille slaae og komme for Lyset: Men, om han haver haft nogen særdeles mrkelig Anledning dertil, eller det aleneste er skeet for et Slags Curiositet af hannem, som den, der i alle sine Idrætter har været en stor og prægtig Mand,

er noget, som vi ingen Vished have erholdet om. Det er heller ikke at tvile paa, at der jo af denne Skue-Penge haver været nogle Stykker i Guld eller Sølv afstemplede, men de samme maae enten ved Tidernes Vanheld være aldeles forsvundne, eller saa rare, at ikkun faa skal berømme sig af at have seet dem. Nærmere Omstændigheder om denne Rantzovske Medaille er os ikke mueligt for nærværende Tid at kunde fremføre.

Men, at denne ikke skal blive alt for mager en Artikel i vort Magazin, vil vi af den anførte Medaille tage Leilighed at give vore Landsmænd et kort Begreb af denne berømelige Herres Levnets Historie. Paa hvad for en Kant man anseer Henrich Rantzov, enten i Henseende til hans Herkomst, eller til hans Lærdom og Lærdoms Befordring, eller til hans Mood og Tapperhed, eller til hans Klogskab og Stats-Erfarenhed, eller til hans Troskab og Tienester for sin Konge og sit Fæderneland, eller til hans store Velstand, ædelmodige Opførsel, og herlige Afkom, da kand man med Sandhed sige om hannem, at han haver været een af de største og lyksaligste Mænd, som nogen Tid haver levet under det Danske Scepter, og nogen Tid kand ventes at komme, ja en Mand, hvis Ihukommelse aldrig kand uddøe. Alle Munde ere fulde af Henrich Rantzovs Berømmelser, og alle Skrifter ere opfyldte af denne store Mands Dyder og Fortienester. Til hvem er vel saadan en Mængde af Bøger fra alle omliggende Nationer dedicerede, som til denne Mæcenas; Om hvem ere saa mange elogia og til hvem saa mange Ære-Vers af de lærdeste Mænd over hele Europa forfattede, som til hannem; Hvo endog af de allerlærdeste Mænd og meest formuende Lærdoms Elskere har udviiset større Flittighed i Studeringer, større Gavmildhed imod Studerende, og befordret flere herlige Skrifter af sine og andres til Trykken, end han; Med hvem af particuliere Folk have saa mange store Herrer, Keisere, Konger, Førster, holdet Brevverling og baaret saa bestandig Naade for, som Henrich Rantzov; Af hvem har man saa mange Slags Monumenter og Ære-Mæler efterladte, som af hannem. Og just det, at der har været saa meget at sige og skrive om denne store Mand, er det, som i forige Seculo haver afskrekket alle lærde Mænd fra at skærpe deres Pen til en fuldstændig Historie om hans Levnet og Skrifter. Ja det havde vel indtil denne Dag været ugiort, dersom ikke den eeneste brave Mand i vore Tider havde lagt Haanden paa Ploven, og givet os en tilstrekkelig Kundskab om Henrich Rantzov, Vi mene den flittige og vidtberømte Rector Möller i Flensborg i hans nyligen udkomne Cimbria Litterata (a), hvorved han har betaget os og Efterkommerne den største Møie, at roe os ud paa dette saa vilde og vidtløftige Hav. Ikke desto mindre, siden

(a) Molleri Cimbria Litterata Tom. I. p. 525. Tom. III. p. 567-599.

siden saa vel bemeldte Molleri store Verk, som næsten alle andre Skrifter, hvori noget findes om Hr. Henrich Rantzov, ere paa Latin og fremede Sprog, og man derforuden maaskee veed een og anden Particularitet at tilsette, have vi fundet for godt, til deres Tieneste, som ikke forstaae andet, end Landets eget Sprog, at give en liden Efterretning paa Dansk om ofstbemeldte Herres Levnet og Fortienester.

Henrich Rantzov er født paa Slottet Steinburg udi Stormarn d. 11. Martii 1526. Hans Fader var den store Danske Felt-Herre Hr. Johan Rantzov, de trende Kongers Friderici I., Christiani III., og Friderici II. høibetroede Raad og Statholder i Hertugdomene Slesvig og Holsten, og Amtmand paa Steinburg, som døde 1565. Hans Moder var Frue Anne Walstorp, som døde 1582. og var den sidste af den høiadelige Walstorpernes Familie. Efterat han havde lagt en god Grundvold til Studeringer i sine Forældres Huus, blev han i sit Alders tolvte Aar 1538. udsendt til Academiet i Wittenberg, indlagt i Lutheri Huus, og søgte hans Bord. Der forblev han en Tid lang, og kunde ikke andet, for den Lyst og Leilighed han havde, end bringe sig megen Lærdom i allehaande Videnskaber til veie. Da han havde forladt Academiet, og forhvervet sig alles Yndest og de fortreffeligste Vidnesbyrd, blev han af Hertug Adolf i Holsten beæret med Titel af hans Raad, og 1548. fulgte med Hans Naade til Bryssel til Keiser Carl den Femtes Hof, hvor han med sin Hertug i en Tid af syv Aar opholdt sig. Imidlertid lagde han Venskab med de fornemeste store Folk ved Keiserens Hof, saavel Tydske, som af andre Europæiske Nationer, og ved den Leilighed tilbragte sig stor Kundskab og Erfarenhed saavel i Stats- som Krigs-Handteringer. Derefter blev han af Høilovlig i Hukommelse Kong Christian den Tredie hiemkaldet, og først sat udi det Holstenske LandRaad, siden omtrent 1556. beskikket ei alene til Amtmand udi Segeberg, men endog til Statholder udi Hertugdomene Slesvig og Holsten, at være sin Hr. Fader i hans levende Live tilføiet, og efter hans Død hannem i disse vigtige Betieninger at efterfølge. Samme høie Embeder forestod Henrich Rantzov med stor Berømelse og til Fornøielse for baade Over- og Under-Mænd i fulde 44. Aar lige til sin Døds-Dag, og det under de tre Høistpriselige Konger i Danmark, Christian den Tredie, Friderich den Anden, og Christian den Fierde. Men i sær var han elsket og betroet af Kong Friderich den Anden, som udviste mange Æres og Naades Tegn imod hannem, og i de fleste Ting af Vigtighed tog hannem til Raads, som den, hvis Forstand og Oprigtighed Hans Majestet havde en besonderlig Fortrolighed til.

Aar 1554. indlod hand sig i et lykssaligt Ægteskab med den høiadelige og dydefulde Jomfrue Christina von Halle, en eneste Dotter af den rige Bruns-

vigske Adelsmand Frands von Halle, Herre til Rinteln og Drakenburg, som tiente Keiser Carl den Femte i den Smalcaldiske Krig, og døde 1553. til Antverpen. Hvilket Giftermaal, foruden en stor Mængde af Guld, Klenoder, Slotte og Herregaarde, bragte Rantzov mere end fire hundrede tusinde Rigs-Daler i rede Penge til. Hvilke Midler, føiede til sine egne, han ved en god Huusholdning saaledes formerede, at han blev anseet for een af de mægtigste Riddermænds Mænd, som i Holsten og hele Tydskland paa de Tider var at finde; Saa at Churførste Augustus i Saxen, da han engang tilspurde den for sin store Rigdom over alt bekiendte Tydske Herremand Joachim von Schulenborg, om han i det Romerske Rige havde nogen sin Lige i Rigdom, og Mængde af Slotte og Herresæder, fik til Svar, at der var een, som overgik ham ei allene i Rigdom, Navnkundighed og Mængde af Slotte og Herregaarde, men endog i Henseende til Bøger og Børn, nemlig Henrich Rantzov, Kongens af Danmark Statholder i sine Hertugdome. Hans Bibliotek bestod af 6300. Volumina, (som alt var stort paa de Tider,) foruden en stor Deel dertil hørende Rariteter, Antiqviteter og Instrumenter. Hans Slotte og Herregaarde, før han døde, var 18. eller 19. i Tallet. Af hans Ægteskab, som varede i 41. Aar, blev han velsignet med 12. Børn, nemlig 5. Døttre og 7. Sønner, hvoraf de fleste komme til anseelige Værdigheder i Danmarkes Rige. Aar 1558. havde Rantzov nær grebet til Vaaben imod Greverne af Hoya, deels for en Gield, de forholdt hannem, som de stak i til hans afdøde Svigerfader, og deels fordi de havde grebet hans Frues Broder og Fætter, og holdt dem fangne paa Slottet Nienburg. Hvorimod han giorde Giengield, og fangede Greve Jobst af Hoya, som var Kong Gustavi af Sverrig Søster-Søn, og havde foresat sig med Magten at udføre den Keiserlige KamerRets Dom imod bemeldte Grever, dersom ikke alle de Tvistigheder ved Kong Christian den Tredies af Danmark og Churførste Augusti af Saxen Mellemhandling lykkeligen vare blevne dæmpede.

Aar 1559. fulgte Henrich Rantzov Kong Friderich den Anden paa det store Dytmarske Tog, og blev da brugt ei alene som Krigs-Commissarius, men endog til at bilegge de Irringer, som imellem Kongen og Hertugerne af Holsten vare opkomne, og endeligen til at dele det erobrede Land imellem høibemeldte Herrer. Samme Dytmarske Krigs Historie haver H. Rantzov selv givet os beskreven, hvilken paa Latin er trykt nogle gange, dog ikke under hans eget, men under det opdigtede Navn Christiano Cilicio Cimbro. I den langvarige Svenske Feide under Høilovlig i Hukommelse Kong Friderich den anden er H. Rantzov brugt i adskillige Rigets vigtige Forretninger, og blev iblant andet 1567. som Kongelig Gesandt afferdiget til det berammede Straalsundiske Møde, hvilket dog, formedelst de Svenskes Udeblivelse, gik

frug-

frugtesløst af, hvorom man kand læse her og der i Kong Friderich den Andens Historie. Aar 1570. in Junio var Henrich Rantzov tillige med Holger Rosenkrands til Boller, efter Kong Friderichs Befaling og paa Hans Maiestets vegne, paa Pfaltzgrevens Johannis Casimiri Bryllup med Churførstens Augusti Dotter af Saxen, som holdtes til Heidelberg. Derfra drog han, efter sin Konges Ordre, lige til Stettin, hvor han paa det der bestemmede Møde, tillige med de andre Kongelige Gesandter Peder Bilde, Niels Kaas, Jørgen Rosenkrands og D. Joachim Hinch, giorde sin beste Flid dertil, at den blodige og vidtløftige 7. Aars Krig, som havde været imellem Danmark og Sverig, kom til en god Ende, og blev forvandlet til en ønskelig Fred. Tre Aar derefter, nemlig 1573. haver Statholderen Hr. Henrich Rantzov, efter Kongens Befaling, tillige med endeel andre vise og lovkyndige Mænd, været over at forfatte den Holstenske Landgerichts-Ordning, som kort derefter med Stændernes Samtykke kom for Lyset. Aar 1577. har han haft den Naade at være iblant de Faddere og Vidner, som vare tilstæde ved Friderici II. førstefødte Prindses Daab, som siden blev den store Danmarkes Konge Christian den Fierde. Og findes han da at have foræret til Fadder-Gave et stort forgyldt Salt-Kar, med denne Inscription paa (b):

Deus trinus & unus largiatur huic regio nato abavi sui *Christiani* felicitatem & fortunam, proavi *Friderici I.* mansvetudinem & benevolentiam, avi *Christiani III.* pietatem & clementiam, *Friderici II.* patris sui magnanimitatem & prudentiam, ac horum Regum omnium maiorum suorum contra hostes suos gloriosas victorias. Hæ enim virtutes ex tot Regibus & paterno sangvine in illum defluxêre, talesqve decent tot Regum prolem.

Samme Aar 1577, er Henrich Rantzov, med Jørgen Rosenkrands, Jacob Ulfeld og Doct. Hinch, som Kongelige Danske Gesandter, forskikket til det Møde, som skulde holdes til Embden med Dronningens Sendebud af Engelland, angaaende den Seglads, som Engellænderne havde foretaget sig paa Island og de Danske Strømme; hvilket Ærende dog, formedelst Engellændernes sterke Paastand, gik af uden Frugt. Aar 1580. haver han paa den berømte Herredag til Odense, da Hertugerne af Holsten toge Hertugdømmet Slesvig og Femern til Læn af Kong Friderich den Anden, beklædet Kongelig Maiestets Sted, som Hertug af Holsten, og paa Kongens vegne

(b) Franc. Sweertii Selectæ Christ. orbis Deliciæ p. 752.

tillige med de andre Hertuger annamet Lænet af Hans Maiestet selv. Ved samme høitidelige Act behagede det Hans Maiestet allernaadigst at optage Henrich Rantzov, tillige med Benedictus von Ahlefeld, i den høie Ridder-Orden af den Danske Elefant. Aaret efter, 1581. var Hr. Henrich Rantzov, tillige med Niels Kaas, Peder Rantzov og Hans Blome paa Kong Friderichs vegne paa den Herredag til Flensborg, hvor adskillige Irringer imellem Kongen og Hertug Adolf, angaaende Arv og Skifte efter Hertug Hans den Eldere, bleve i Mindelighed afgiorte ved de Saxiske, Hessiske og Meklenborgske Gesandters Formegling.

Aar 1588. havde han den Ære at være Fadder ved Churførstens af Brandenborg Johannis Georgii unge Søns Marggreve Friderici Daab, ligeledes 1590. ved høibemeldte Churførstes unge Princesse Dotters Dorotheæ Sibyllæ Daab, og blev af Churførsten foræret med en kostelig Guldkiæde, rigeligen med dyrebare Stene besat. Dette Aar 1588. var ellers for Hr. Henrich Rantzov eet af de bedrøveligste Aar, han havde levet, i det han mistede ikke alene tvende sine kiære Børn og trende Børnebørn, men endogsaa sin kiæreste og naadige Herre Konge, Kong Friderich den Anden, ved hvis Ligbegængelse han med det Holstenske Raad var nærværende, til hvis Ihukommelse han ved Segeberg har oprettet et herligt Monument, og hvis Begravelses Procession han haver ladet i Kober stikke og udgivet med en Latinsk Beskrivelse hos. Følgende Aar 1589. var han paa Herredagen til Kiøbenhavn, da han atter, paa den unge Konges Christiani IV. vegne som Hertug af Holsten, tillige med de andre Holstenske Hertuger, tog Slesvig Hertugdome paa ny til Læn af hans Maiestet selv, som da regierende Konge i Danmark. Tre Aar derefter, nemlig 1592. undgik han, ved en særdeles Guds Beskiermelse, en stor Livs Fare, som overhængte hannem, i det at endeel onde Mennisker havde af hans hemmelige Fiender ladet sig underkiøbe til at lure paa hannem, og skøde nogle gange efter hannem, dog uden Virkning; Af hvilke Røvere de fleste siden bleve opdagede, paagrebne, og fik deres fortiente Løn paa Steile og Hiul. Samme Aar var hand sidste gang tilstæde og præsiderede paa den høitidelige Slesvig-Holstenske Landdag, som den 1. Sept. holdtes til Flensborg, paa hvilken den unge Konge Christian den Fierde af Stænderne i begge Hertugdømer blev hyldet.

Sin øvrige Tid henlevede Hr. Henrich Rantzov mest i Rolighed, og paa sin Alderdom forlystede sig med Dødens jevnlige Betragtninger, hvilken og endeligen indfandt sig paa Nytaarsdagen den 1. Januarii i Aaret 1599., da han, efter otte Dages Sygdom, om Aftenen imellem 8. og 9. Slæt saligen blev bortkaldet af denne Verden, i hans Alders 73. Aar, efterat han havde taget en christelig Afsked med sin elskelige Frue og Børn, og formanet alle

Hosvæ-

Hosværende til Kiærlighed imod Gud og Troskab imod deres Konge og Fæderneland. Nogen Tid efter blev hans Liig med tilbørlige Ceremonier indført udi det Rantzovske Capel ved S. Laurentii Kirke til Itzeho, som han selv i levende Live prægtigen havde ladet opbygge. Hans Liigbegængelse blev giort saa meget des anseeligere ved Hans Kongelige Maiestets Christiani IV. og nogle Tydske Førsters tilstædeværende Sendebud, som vare beordrede paa deres høie Herskabers vegne at ledsage den salige Rantzov til sit Hvilested. Hvad er endnu kand staae tilbage at skrive om Hr. Henrich Rantzov, om hans Lærdom og lærde Forretninger, om hans Slotte, Bygninger, Ærestøtter, og om al anden hans Curiositet, vil vi spare til en anden Tid, da vi, i Anledning af en senere Medaille, faae Leilighed igien at handle om denne saa store og vidtberømte Mand.

II.

Slutning af Vitskøl Klosters Beskrivelse.

At Vitskøl Kloster har, saa vel som andre, haft et Bibliotek, er ikke at tvile paa. Men Bibliotekerne i de Tider have kun været smaa og bestaaet af faa skrevne Bøger, saasom nogle Scholastiske Theologi, Aristoteliske Philosophi, Helgenes Legender, Messebøger, og andre deslige, som M. Chr. Pedersen, i hans Bog om Børn at holde til Studium, ydermere opregner (a). Og det agtes for en stor Lykke, i vore Tider at finde nogen af de Bøger, som fordum have været giemte eller skrevne i vore Danske Klostere. Iblandt de faa Bøger, som vort Selskab allerede haver samlet, eie vi, som en stor Raritet, foræret af Secreterer Thestrup, et Latinsk Manuscript temmelig tykt in 8vo paa Pergament skrevet, som i det ringeste synes over 300. Aar gammelt, hvilket i fordum Dage haver tilhørt Vitskøl Kloster. Det samme er et Systema af de Tiders Theologie, befattet i 7. Bøger, og hver Bog afdelet i visse Capiteler. Hvo dets egentlige Forfatter haver været, nævnes ingensteds. Men Fortalen giver tilkiende, at det er samendraget af andre Theologiske Skrifter; og af Slutningen sees, at det er skrevet af en Munk i Klosteret, navnlig Broder Johannes, og det paa en Tid, da der var en Abbed af det Navn Petrus. Om denne Broder Johannes selv haver sammensanket dette Systema Theologicum, eller en anden, er ikke let at sige, ikke heller findes i Bogen noget Aarstal, hvoraf man kand slutte, naar han haver levet. Men dersom bemeldte Abbed Petrus, i hvis Tid Bogen er skreven, er den samme, som forhen er anført under Num. 11. og kaldes Petrus Andreæ, da kand man giette sig til, at Broder Johannes haver levet imod Enden

(a) See Danske Magazin p. 51.

den af det 14de Seculo. For at give de Curieuse lidet mere Begreb om denne rare Bogs Indhold og Beskaffenhed, vide vi ikke bedre end at anføre Begyndelsen og Enden deraf. Bogen kaldes *Compendium theologicæ veritatis*, og begynder med denne Fortale:

Incipit prologus in librum, qvi vocatur Compendium theologice veritatis.

Veritatis theologice sublimitas cum sit superni splendoris radius, illuminans intellectum & regalium deliciarum convivium reficiens affectum, de magnorum Theologorum scriptis breue compendium colligere dignum duxi, quo & evitetur mater fastidii prolixitas, & eam ad investigandam plurima via & occasio detur sapienti. Theologia certe scientiarum est princeps omnium & regina, cui artes cetere tanquam pedisseque famulantur. Nam de naturis rerum illa solum ad usum suum accipit, de qvibus sibi speculum fabricare valeat, in qvo conspiciat editorem. Hec est scientia scientiarum, que super omnem speculationem philosophicam extollitur & dignitate ac utilitate antefertur omnibus. Ipsa enim philosophia cum in rationalem & in naturalem atque moralem distingvitur, philosophia quidem naturalis licet doceat cognoscere creaturam, non tamen creatorem, Rationalis licet doceat concludere hominibus, non tamen demonibus; Et philosophia moralis licet doceat acquirere virtutes consuetudinales, non tamen docet caritatem acqvirere. Nostra tamen philosophia sive veritas theologica hec omnia operatur. Docet enim Deum cognoscere, dyabolo resistere, caritatis exercitiis insudare. Hec est enim diuinorum pigmentorum apotheca delectabilis super mel & favum. Hec quoque thesaurus est desiderabilis super aurum & lapidem pretiosum. Hec nichilominus est fons de loco voluptatis exiens, ecclesie militantis irrigans paradysum. Denique presens scriptum in SEPTEM LIBROS distinxi, & singulas in unoqvoque materias in propriis rubricis determinavi. PRIMUS est de natura propria divinitatis. SECUNDUS de operibus conditoris. TERTIUS de corruptela peccati. QUARTUS de humanitate Christi. QUINTUS de sanctificatione gratiarum. SEXTUS de virtute sacramentorum. SEPTIMUS de ultimis temporibus atque de premiis bonorum ac penis malorum. Sicubi ergo in hoc scripto deuiavi, parcatur mihi, quod ignorans feci. Ubi vero recte processi, laudetur gratia JEsu Christi. Ad cuius honorem & beatissime matris eius presens opusculum compilavi. Explicit prologus &c.

For ved hver Bog staaer et Register over Capitelerne og deres Indhold. Og allersidst udi Bogen findes disse Ord, skrevne med rødt Blek, men for Ælde næsten ulæselige:

Expli-

Explicit Compendium theologice veritatis, per manum *fratris Johannis* scriptum tempore venerabilis ac omni honore dignissimi patris domini *Petri abbatis Viteschole*.

Uden paa Spænderne, som Bogen heftes med, læses disse Ord: ABBAS HENRICVS ME RESTITVIT. Hvoraf man kand slutte, at Abbed Henrich [uden Tvil Henrich Christensøn, som under Num. 17. er anført] haver ladet Bogen, som da alt har været gammel, hielpe og beklæde med det Bind og Beslag, som den endnu haver.

Aar 1525. iblandt de Kirker, som ere antegnede at have givet Landhielp, findes anførte i Viborg Bisspdom Sex Kirker, Vitskøl Kloster tilhørende, som alle da resterede.

Aar 1539. fik Abbed Niels Jespersøn i Sorø Kloster Kong Christian den Tredies Brev, at han maatte og skulle beholde under sin Hørsom og Lydelse disse efterskrevne Kronens Klostere, Søer, Esserom, Heritzvad, Widskilff og Om Kloster, efter det Brevs Lydelse, som Abbed Henrich derpaa tilforne havde. Datum Hafniæ Fredagen post trium Regum, Anno M.D.XXXIX.

Aar 1540. gik en Kongelig Dom imellem Hr. Anders Abbed i Vitskøl og Hr. Jørgen Friis til Kragstrop, angaaende endeel Gods, som bemeldte Ridder en tidlang tilforn havde kiøbt af Klosteret, med videre. Af den samme seer man iblandt andet, at der havde været en Abbed i Klosteret ved Navn Hr. Seuren eller Severin, hvilken tilforn af os ikke er antegnet, men menes at have levet næst for Hr. Oluf, som forhen (b) under No. 20. findes iblandt de anførte Vitskøl Klosters Abbeder. Domen lyder saaledes: Christ. 3. ꝛc. var skicket for oss Hr. Abbet Anders paa then ene oc Hr. Jørgen Friis paa then anden Sidhe, oc war i gaar theres rette siette Ugedag att mødhe, som for oss beviist war mett wor sex Ugers Steffning, oc the for oss paa begge Sidher bestodhe. Og tiltalit forscreffne Hr. Abbet Anders forneffnte Hr. Jørgen Friis for en Indførsel, som hand hagde giort ind i Closters Gods uti Wore oc Odersdal Byggested oc Enge, som hand hagde ladet sig indføre uti epther Rigens Rett, og fore hues anden tiltale, som hand hagde till hannom, oc fore 300. Mark, som hand hagde ladet sig indføre fore, oc Hr. Abbet Seuren skulle weret hanom skyldig, oc hand ey hagde nogen tidh seett thet Breff, oc fore Kost oc Tering ꝛc. Ther swaret forneffnte Hr. Jørgen

(b) Danske Magazin p. 186.

Friis, att hanom brystet en Orte Korn uti Kragstrup Gaard, at then ey war saa god till skyld, som hand hagde kiøpt then fore aff Closter, epther hans Breffs Lydelse, oc mente, att Odersdall war aff Kølbyfangs rette Tilliggelse, som hand og hagde kiøpt aff forskreffne Closter, oc i Rette lagde hans Skøde Breff aff forskreffne Closters Abbet og menige Convent, lydendis, att the hagde skøtt oc affhendt fra thenom oc theris Eptherkomere uti forscreffne Closter oc till Hr. Jørgen Friis oc hans Arffuinge Kragstruppe Gaard, oc 8. Gaarde, oc 2. Boel i Kølby ther samestedz, oc en Mølle, mett alt forscreffne Godses rette Tilliggelse ꝛc. Dog bemelte samme Skøde icke Odersdall ther uti, oc berette forneffnte Hr. Jørgen Friis, att Sandemend hagde giort Markeskell emellom Kølbyfang oc Waar oc Odersdall Byggestet oc Odersdals Enge, oc Indsuoret thett till Kølbyfang, mett flere Wyntnere, som hand uti Rette lagde, som icke fuldelig nøyagtig war ꝛc. Oc att samme Byggestet Odersdall war opdeelt lang tiidh till Adelby Kølby. Ther till swaret Hr. Abbet, att hans Forfederne aldrig solde forneffnte Hr. Jørgen Friis Odersdall eller the Enge ther tilligger, som hand strax beviste mett Closters egit Breff, som Hr. Jørgen Friis strax selff i Rette lagde, oc mett tuende Lagehefdz Breff, att Odersdall mett syn tilliggelse war indsuoret for ett frit Byggestet till forscreffne Closter, oc aldrig Kølby Mend beuaret sig ther met i noger Maade, oc att ther war aff gamel tiidh suoret ret Marckeskell mellom forscreffne Kølby oc Odersdall. Item tisligeste beuiste om the 300. Marck, som Abbet Seuerin hannom skyldig skulle were, att hand ther titt oc opte eskitt forscreffne Abbet Seuerens Breff at høre, oc wille thet fult giøre, oc ey hand motte thett saa att høre, oc ther indført y Closters Godz fore, oc tisligeste om then Orte Korn, thett hand stedse hagde tillbodet, att war samme Gaard Kragisstrup icke saa god for then Deel, som Closter hagde hanom soldt fore, tha wille hand thet fuldt giøre, oc satte i Rette, om slig Sandemends Tug oc uloglig Indførsel burde med Magt att bliffue, Mett flere Ord paa begge Sider, thennom

nom emellom forløb. Tha epther tiltale, Giensvar, Sagens Leylighed, oc epther wor eygen willie oc Samtycke, bleffue the saa forligte till Mindelighed, att forneffnte Hr. Jørgen Friis skal nydhe, brughe oc beholle alt thet Godz, som hand haffuer kiøpt aff forskreffne Closter, som er 8. Gaarde i Kølby, ett Boell, oc Kragstrup, mett Mølle, mett all forscreffne Godzes rette Tilligelse, Ager, Eng oc Eygendom, som brugtes till forscreffne Godz, then tiidh hand thett kiøpte oc tillaae, oc ther till mett skall hand nydhe, brughe oc beholle till ewerdelig Eyge, epther wor Samtycke, then Eng, som kallis Tagmarcken, oc war lentt till Syuer Closter y Lenge oc Bredhe, saa wit som Axel Gøye then y hefft oc were hagde, och skall forneffnte Hr. Abbet Anders oc Wedskyldt Closter nydhe oc beholle Obersdall Byggested oc Enge oc Wore, som forneffnte Hr. Jørgen Friis hagde ladet seg tilsuerie oc indføre uti. Dog skall forskreffne Obersdall ligge ubygt, som thett nu er, oc Eygendomen at bliffue hoss thet andett Godz, som thett nu tillagt er ꝛc. Oc thet uloglig Marckeskell, som Hr. Jørgen Friis lod suerie emellom Obersdall, Wore oc Kølby, skall døtt oc magteløst were, oc ey att komme Hr. Abbet eller Wedskell Kloster till Skade i nogher Maadhe, oc thet gamle Markeskell mellom Kølby oc Obersdall wed Magt att bliffue, oc huer bruger syn Jord, som the tilforne i Handh oc Hefft hagde, oc then Eng, som Michell Nielssøn ther indehaffuer, att nydhe hende epther Closters Breffs Lydelse. Oc ther mett skall all Deele oc Indførsel, mett all Kost, thering oc Skadegield, som her till dags paa begge Sidher giort er, were døtt oc magteløst uti alle Maade. — Datum Ottoniæ sexta feria post dominicam Cantate, præsentibus *Johanne Friis*, *Magno Munck*, *Petro Ebbesön*, Oluff Munck, Jacob Brockenhus, oc Jørgen Skoffgaardt. Anno 1540.

Omtrent ved samme Aar, ikke længe for eller efter, fik bemeldte Hr. Jørgen Friis Kongelig Maiestets Stadfestelse over et Pergaments Brev under Guds Aar 1536. lydendes, at Broder Oluf Nielssøn (c) Abbed udi Wedtskyldt

(c) Denne Abbed er tilforn pag. 186. under No. 20. anført alene med det Navn Oluf.

skyldt Closter og menige Convent der sammesteds efter Kongl. Majestets Tilladelse havde solt, skødt og afhendt fra dennem og deres Efterkommere Abbeder og Convent i forskrevne Wedskyld Closter først en Gaard kaldes Klastrup i Sletherred i Himersyssel i Farstrup Sogn, som Anne Kiøbmands udi boer. Item Bygwats Mølle ibidem, med Dam og Damsbond. Item al Kolbyfang øde og bygt, som forskrevne Wedskyld Closter nu i were havde, som er først en Gaard i forskrevne Kolby, som Palssen i boer, item en Gaard ibidem, Seuren Michelsen iboer, en Gaard ibidem, Lass Anderssen iboer, item en Gaard ibidem, Niels Jenssøn iboer, en Gaard i samme sted, Nis Judhæ oc Lass Nielssøn iboer, ett Boell ibidem, Seuren Mogenssøn iboer, item et Gadehus ibidem, og et øde Bygge, som kaldes Spentrup. Disse forskrevne Gaarde, Gods og Mølle skulle fornevnte Hr. Jørgen Friis have og beholde med al deres Rettighed, intet undertaget, og kiendes dennem for samme Gods at have opbaaret til Kongelig Tynge tusind Lod Sølv udi Guld og Jochumsdaler, og takkede hanem for god Betaling. Datum Ottoniæ dominica ante Joannis Baptistæ.

Aar 1545. Fredagen efter Petri ad vincula udgik Kongelig Maiestets Christiani III. Brev til Capitlerne og HerreKlosterne over alt Riget, om at erlegge en vis Sum Penge, til at afbetale en merkelig Gield med, som Hans Maiestet endnu var bortskyldig, og agtede til næstkommende Omslag at frie sig af. Og da findes Vitskøl Kloster at være sat og taxeret ikkun for 400. Daler, i stedet for at de andre HerreKlostere maatte hver give 600. eller 1000. Daler.

Aar 1547. fik Abbeden af Vitskøl Kongelig Maiestets Skrivelse, at, efterdi han haver ladet give Kongl. Maiestet tilkiende, at der ere mange af Klosters Tienere døde i ti Aar af den svare Pestilents, som der veret haver, og han derfore ikke kand undfange sin Landgield til gode Rede, Da haver Kongelig Maiestet veret tilfreds med hvis igienstaaer af den tredie Part af Closters Rente, som han af ti Aar skulle komme Hans Naade til Hielp med, til Kongelig Maiestet anderledes derom tilsigendes vorder. Datum Kolding, Mandagen næst efter Søndagen Judica, Aar MDXLVII.

Aar 1551. faldt efterfølgende Kongelig Maiestets Dom imellem Abbeden af Vitskøl og Mads Smed udi Hals: **Christian ꝛc. Giøre alle witterligt, at Aar effter Guds Byrd MDLI. Torsdagen nest effter wor Frue Dag Conceptionis, her paa wort Slot Drotningborg, war skicket oss Elskelige Hr. Anders Abbed udi Vitskøl Closter paa then ene og haffde for oss udi Rette steffnet Mats Smedt udi Hals paa then anden Side, for at hand haffde siddet han-**

hannem offuerhørig fore, og berette Hr. Anders, at Matz Smedt boer paa Vitschild Closters Gods udi Hals, og hand haffde æsket hans Giesteri aff hannem, og hand dog udi 2. Aar haffde icke wilt giffue hannem noget Giesteri, og udi slig og andre Maader haffde sidt hannem offuerhørige, saa att hand paa thet sidste haffuer ladet hannem udvise, og Sandemænd svoret hannem Vold offuer, huilket hand bevisste met Sandemends Breff, at hand var svoret Vold offuer. Og beklaget sig Hr. Anders, at forneffnte Matz Smed haffde været for oss og beklaget, att hannem war skeet saa stor Urett, huilket hand ikke skulde bevise, at enthen hand eller nogen hans Fogether haffde giort hannem nogre Urett udi nogre Maade. Thertil svaret forneffnte Matz Smed, og berette, at then Gaard, som hand selv udi boer, burde intet Giesteri aff at gaae, og udi Rette lagde et Tingsvidne, lydendes, at then Bygning, som staaer paa the Gaarde paa Hals, høre thennem til, som boede paa samme Gods, saa at the samme Bygning maatte selge oc affhende og til hvem thennem lyster, dog at the skulle først tilbyde theres Husbonde, om hand samme Bygning kiøbe wille, som samme Vinde videre bemelder. Og dog bestod Matz Smed selff, att hand udi 7. Aar haffde giffuet Giesteri, og udi the 2. sidste haffde hand ingen Giesteri udgiffuet. Med flere Ord og Tale, som thennom therom emellom løb. Tha effter Tiltale, Giensvar, Breffue, Beviisning, og Sagens Leilighed war ther saa paa sagt for Rette, att, effterdi Hr. Anders haffuer forfuldt forneffnte Matz Smed til Tinge meth Rette, tha haffuer hand therudinden ingen Urett giort hannem, og thersom Matz Smed ikke inden slette Ugedag kand fælde Sandemend, tha bør forneffnte Matz Smedt fare som andre fredeløs Mend. Giffuet Aar og Dag som forskrevet staar.

Aar 1552. faldt Kongens Reise ned igiennem Jylland, og da var Hans Maiestets Hold ansat hos Abbeden af Vitskøl paa een Nat.

Samme Aar fik Abbeden af Vitskol et Kongelig Maiestets Brev, saa lydende: Christian &c. wor Gunst tilforn. Vider, att som I haver giffuet oss tilkiende, att ther skal were noget aff Closters

Gods udsat til Pant, som er belagt nærværendes hoss Closteret, oc therfore war begierendes, att I maatte udsette andet aff Closters Gods, som icke saa nærværendes er hos Closteret beleyligt, oc for samme Penge indfrie thet, som udsat er. Tha er wi wel tilfreds, att I udsetter aff samme Closters Gods, som langt ligger fran Closteret, oc for the Penge indfrier thet andet, som udsat er, dog saa, att I rammer Closters Gaffn therudinden, naar Eders Leylighed sig saa begiffuer, att I tha meth thet første igien indløser thet Gods, som I nu udsetter. Datum Viborg Tiirsdagen post dominicam Jubilate MDLII.

Aar 1555. da alle Herre-Klosterne i Riget igien vare taxerede, haver Vitskøl Kloster givet i Skat 500. Daler.

Aar 1562. fik Abbeden af Vitskøl Kongelig Maiestets Friderici II. Brev, at give Otte Brade Lehnsmand paa Aalborghuus paa klar Register beskrevet, hvormeget Gods af hannem og andre Abbeder, som for hannem været have, er bortforpantet fra Klosteret, hvor det ligger, og hvor dyre det for i Pant staaer. Datum Friderichsborg 15. Junii 1562.

Hvorlænge Vitskøl Kloster er blevet ved Magt og i sin geistlige Stand, hvo dets sidste Abbed har været, og hvad Aar det, som et Kongeligt Længods, er taget under Kronen, og en Lænsmand anbefalet, er os endnu ikke til fulde bekiendt. Men i det Aar 1569 haver Henrich Gyldenstierne til Aagaard været Kongelig Majestets Lænsmand eller Embedsmand i Vitskøl Kloster, hvilket erfares af et Document, hvorved Hoilovlig i Hukommelse Kong Friderich den Anden forbyder, at intet Bondgarn maatte settes paa Vitskøl Klosters Grund uden Embedsmandens Minde. Brevet lyder saaledes: Wii Friderich etc. giøre alle witterligt, at oss Elskelige Hendrich Gyldenstierne til Aagaardt wor Mand og Tiener haffuer ladet berette for oss, at Huornum Herred och andre omliggende Herreder udrede mange Bondgarn, og fordriste thennem til samme Garn at udsette for Vidschild Closters Grund udi Nørrelaae udi Slettherred imod Closters gamle Friheder, och end i thet meth Seglatzen til Forhindring och Skade. Thi forbiude wi alle, ehuo the helst ere eller wære kunde, nogen Brugning at haffue, eller Bondgarn at sette paa nogen Widschild Closters Grund och rette Forstrog udi Nørlaae, uden the haffue thet udi

wor Lehnsmands forneffnte Hendrich Gyldenstiernes Minde, och aff hannem eller Fuldmægtige forvises, huor the samme theris Bondgarn sette skulle. Findes nogen, som thennem heremod fordrister, och uden forneffnte Hendrich Gyldenstiernes Minde setter nogen Bondgarn paa forneffnte Widschyld Closters rette Grund, Tha maae forneffnte Hendrich Gyldenstierne lade uptage samme Bondgarn, och thennom therfore lade tiltale och forfølge, saa vidt som hand kand giøre meth Loug og Rett. Friderichsborg 9. Junii 1569.

Aar 1573. behagede det Kong Friderich den Anden af Hoilovlig Ihukommelse at giore Mageskiste med Biørn Andersøn (d) til Stenalt, saaledes, at Hans Maiestet fik Vinstrop Gaard og Gods i Siæland, og Biørn Andersen fik Vitskøl Kloster og Gods i Jylland. Ved den Forandring blev Vitskøl, som næsten i 400. Aar havde været et Kongeligt Herrekloster af Cistercienser eller S. Bernhardi Orden, nemlig fra 1158. til efter Reformationen, og siden i nogle Aar en Kongelig Forlæning, endeligen giort til et adeligt Gods, og efter den Tid af sin første Eier Biørn Andersen kaldet Biørnsholm (e), hvilket Navn Gaarden endnu haver indtil denne Dag. Documen-

(d) Biørn Andersøn var Danmarkes Riges Raad, Hovedsmand paa Kiøbenhavns Slot i den Svenske Feide under K. Frid. 2. og derefter Stifts Befalingsmand over Aarhus Stift. Han døde paa Biørnsholm 1583. 15. Octobr. og er begraven i Værum Kirke udi Jylland. Hans Gravskrift See PONTOPP. Marmora Dan. Tom. 2. p. 171. ERASMUS LÆTUS Rer. Danicar. p. 309. efterat han har talet om Hofmester Peder Oxe og Canceller Johan Friis, berømmer Biørn Andersøn med disse Ord:

- - - - - - - - - ab hisce
Tertius eximio præstabat acumine BIORNO
ANDREAS, ætate minor, sed plurimus alti
Ingenii studiis: Cui res mandata parato
Solertiqve animo perfecta est - -

Og JOHANNES AMERINUS RIPENS. Carmin. fol. G. 6. hvor han tillige taler baade om Biørn Kaas og Biørn Andersen, bruger disse Ord:

Adde etiam geminos Biörnones, alter alumnus
Kaasorum ingenuus: veterum præclara sed alter
Biornonum proles: virtute probatus uterqve.

(e) Det er vel at agte, at der haver ligget en Herregaard eller et adeligt Slot i Aarhus Stift Norden for Aarhus, kaldet fra gamel Tid af Biørnholm, hvilket nogle uretteligen og af Uvidenhed have forvildet med det nyere Biørnsholm, som tilforn var Vitskøl Kloster, i Viborg Stift. Ved det gamle Biørnholm haver fordum været

mentet, som om dette Mageskifte er forfattet, er heel vidtløftigt, og indeholder alle Bondergaardene med Beboernes Navne og deraf gaaende Landgilde. Hvorfore vi ikke, for ei at falde vore Læsere kiedsommelige, vil Ord fra Ord indføre det, men aleneste meddele det fornemeste deraf i et Udtog, som følger:

Wii Frederich then Anden ꝛc. giøre alle witterligt, at wi nu haffue giort et ewigt Mageskiffte meth oss Elskelige Biørn Andersen til Stenolt, wor Mand og Raad, udi saa Maade, at hand haffuer udlagt til oss och Cronen och wore Effterkommere Konninger vdi Danmark for ewig Eiendome aff hans och hans Hustrues Arffuegods udi wort Land Sielland thette effterskreffne Gods: Først af hans eget Arffuegods udi Flakkebergherred, hans Hoffuetgaard Winstrup, meth alt hues Tømmer, Muursteen och Kalk som ther findes hos Gaarden. Sammeledes thette effterskreffne Gods, udi Winstrup By XVI. Gaarde, udi Ormager 3. Gaarde, udi Tiustrup 3. Gaarde, udi Kastrup 1. Gaard, udi Arløse 2. Gaarde, udi Fullebierg 1. Gaard, udi Gimlingtorp 3. Gaarde, udi Gimlinge Kirkeby 1. Gaard, udi Wemløse 1. Gaard, udi Hyllested 1. Gaard, udi Ting Ellinge 2. Gaarde, Tase Mølle, udi Torremark 2. Gaarde. Udi Fare-Herred, i Dalby Sogn udi Wifferup 1. Gaard. Udi Mierløseherred, i Synder Jernløse Sogn udi Monstrup 1. Gaard, udi Uglerup paa Tudtznæs 1. Gaard. Paa Møen en Jord kaldes Skarlagens Jord. Item udi Vesterherred udi Fanefiord Sogn udi Tostenes 1. Gaard. Udi lige maade haffuer forneffnte Biørn Andersen for ewig Eiendome til Magelaug udlagt til oss och Cronen aff hans Hustrues Arffuegods udi Sielland thesse effterskreffne Gods. Først i Mierløseherred, i Aagerup Sogn Winderup Hoffuedgaard, Sammeledis 2. Gaar-

været et Capel [Capella Beatarum Virginis Mariæ, Gertrudis, & sancti Georgii Martyris in castro Biörnholm], hvortil Biskop Johannes af Aarhus 1463. haver givet et Aflads-Brev. Til dette Biørnholm haver i gamle Dage skrevet sig disse forneme Riddere og Herremænd: Hr. Stig Andersøn til Biørnholm, som 1359. stiftede vor Frue Alter i Aarhus Dom Kirke, Hr. Anders Offesøn af Biørnholm Ridder 1401. Hr. Erich Ottesøn Ridder af Biornholm 1492. Hr. Henrich Rosenkrands af Biornholm 1535. ꝛc.

Gaarde i forskreffne Winderup By, udi Thorup 3. Gaarde, udi Bretuedt 3. Gaarde, udi Drauerup 1. Gaard, udi Thieberup 1. Gaard, udi Arnacke 3. Gaarde, Ebberupsgaard, udi Torchildstrup 1. Gaard, udi Igelsø 2. Gaarde, udi Monstrup 1. Gaard, udi Qvanløse 2. Gaarde, udi Norup 1. Gaard, udi Hølløse 2. Gaarde, og udi Algestrup 2. Gaarde, meth alle forneffnte Gaardis och Gotzis och Møllers Rente och rette tilliggelse, intet undertaget, efftersom thet Brev, hand oss therpaa underdanigst giffuet haffuer, ydermere formelder og udviser. Hvor innod wii til fylleste wederlaug haffuer igien udlagt til forneffnte Biørn Andersen och hans Arffuinger, Først for forneffnte hans eget Arvegods wort och Cronens Kloster Widschild, meth Bygning och tilliggendis Eyendome, efftersom thet er forfunden, saa och en wor och Cronens Øe udi Liimfiord til Closteret liggendis, kaldes Liif. Sammeledis thette effterskreffne Gods, som haffuer tilligget til Closteret, Først 2. Vand-Møller uden for Closteret. Thesligeste Closters Sogn og Birck, som er udi Siørup 4. Gaarde, udi Øster Felde 2. Gaarde, udi Westerfeld 1. Gaard, udi Overlade 4. Gaarde, udi Sønderlade 1. Gaard, udi Borregaard 4. Gaarde, End 4. Bool sammesteds, som haffue aff Closters Enemerkers Jord at bruge, Trende Mølle, udi Kiergaard 2. Gaarde, udi Rønnebierg 2. Gaarde, udi Nesby 10. Gaarde, Random 19. Gaarde, Strandby Sogn, Strandbygaard, Kiersgaard, Ørmebierggaard, Gunderops Gaard, udi Tanderup 4. Gaarde, Myrhoff 3. Gaarde, udi Risgaard 6. Gaarde, udi Etbølle 6. Gaarde. Sammeledis haffue wii udlagt forneffnte Biørn Andersen innod hans Hustrues Gods, i Siellard, thette effterskreffne Widschild Klosters Gods, Først udi Malle Sogn udi Malle By 3. Gaarde, udi Brøtterup 2. Gaarde, Hedegaard, Lille Lemdrup, Østergaard, Suenstrup, udi Wanstedt 2. Gaarde, udi Slettherred i Nesborg Sogn, i Nesborg By 2. Gaarde, udi Tolstrup 3. Gaarde, Møllegaard, Erkestrup, udi Farstrup 5. Gaarde, Nørgaardt, Ersnes, Riisgaard,

udi Lundgaard 3. Gaarde, udi Stafuend, udi Barmeby, Munchegaard, udi Rendsiig, udi Løgested 2. Gaarde, og udi Raunstrup 1. Gaard. Huilket forneffnte Closters Gaarde och Gods och Møller, meth ald sin Rente och rette tilliggelse, Agger, Eng, Skov, Mark, Fiskvand, Fægang, wodt och tiurt, Mølledamme och Damsbunde udi theris høyeste Flodemaal, intet undertaget, Sammeledis ald thend Fiskerie, som ligger til Widschild Closter och aff Arilds Tid tilligget haffuer, och bør ther till at ligge meth rette, forneffnte Biørn Andersøn och hans Arffuinger skulle haffne, niude, bruge och beholde for ævindelig Eyendome. Dog skulle forneffnte Biørn Andersen og hans Arwinger aldeles intet befatte thennem meth hues Jus patronatus Widschild Closter haffuer hafft til nogen the Kirker, som haffuer ligget til Closteret, huilket wii oss och Cronen wille forbeholdet haffue. Thi bepligte wii oss os og wore Effterkommere Koninger udi Danmark och Cronen at frie hiemble och fuldkommeligen tilstaae forneffnte Biørn Andersen och hans Arffuinge forskreffne Closter, Gaarde, Gods och Møller, med ald theris Rente och rette Tilliggelse for huer Mands Tiltale, som therpaa kand tale meth Rette. Og thersom saa skeer, at forneffnte Gods eller nogen thes Eyendome och Tilliggelse bliffuer forneffnte Biørn Andersen eller hans Arffuinger affvunden i nogen Rettergang meth Dom eller Rett, tha bepligte wii oss och wore Efferkommere Koninger udi Danmark och Cronen at vederlegge thennem saa godt Gods igien bode paa Eyendome Herlighed och Rente och saa vel beleygen inden 6. samfelde Uger ther næst effter, och holde thet forneffnte Biørn Andersen och hans Arffuinger skadesløs i alle Maade ꝛc. Actum Kolding then IIII. Septembris Aar MDLXXIII.

Men nogen Tid førend dette Mageskifte-Brev blev udstædet, gik Kongelig Majestets Brev til Lænsmanden Henrich Gyldenstierne, som da havde Vitskøl Kloster i Pant, at han skulde overlevere Klosteret og lade det være Biørn Andersen følgagtigt. Kongens Brev lyder saaledes: **Friderich den Anden ꝛc. Vor Gunst tilforn. wiid, at wii haffue handlet met**

met oss elskelige Biørn Andersen, wor Mand, Raad og Embedsmand paa wor Gaard udi Aarhus, om hans Gaard Winstrup, met hues mere Gods, hand haffuer udi Sielland, saa hand oss thet for Magelaug haffuer bevilget, och er igien aff oss begierendis wort och Cronens Closter Widschild Closter, som du aff oss udi Pant haffuer, met saa meget Gods ther tilliggendis, som hans Gods udi Sielland kand forslae, huilket wii och naadigst samtyckt haffue. Thi bede wii dig och wille, at du retter dig effter at anname din Rente, och siden meth thet første at lade forneffnte Biørn Andersen paa wore wegne følge forneffnte Closter och Gods. Wii wille dog unde dig wort och Cronens Gods Hals Birk at mue beholde. Huoreffter du dig kand haffue at rette. Actum Silkeborg then 24. Dag Julii Aar 1573.

III.

Skibs-Artikle for den Danske Flode, som under Admiral Mogens Ulfeld gik i Øster-Soen, 1611.

Det har været os kiert at forneme, med hvad Behag det Stykke hos de fleste af vore Landsmænd er optaget, som for nogen Tid siden i vort Magazin blev indført om Mogens Ulfelds Tog udi Øster-Søen med den Danske Flode i det Aar 1611. Og vi har merket, med hvad Begierlighed Endeel, i sær af Sø-Staten, haver ventet paa mere af det Slags. Hvad vi i det Fald have lovet, skal vi og ikke glemme efterhaanden at fuldkomme, nemlig at meddele alt, hvad vi om den Danske Flode og det Danske Sø-Væsen i de ældere og nyere Tider kand bringe i Erfaring. Vi vil denne gang indrykke de Skibs-Artikle, som Admiralen Mogens Ulfeld paa det forhen beskrevne Sø-Tog af Høilovlig i Hukommelse Kong Christian den Fierde bleve medgivne, som ere gandske curieuse, og vise ei alene den strenge Krigs-Tugt, som da brugtes paa Floden, men give endog endeel mere Oplysning om Sø-Væsenets Beskaffenhed paa den Tid; Menende derved at bevise saavel vore brave Danske Sø-Mænd, som andre Curieuse, et Slags Fornøielse. De samme lyde saaledes:

Skibs-Article, hvorefter Os Elskelige Mogens Ulfeld til Selsø, Hovedsmand paa vort Skib Gedeon og Rigens Admiral for denne hannem nu medgivne Flode udi Øster-Søen, Samt hans medhavende Folk dennem, underdanigst skulle have at rette og forholde.

1. Først skal alt vort Krigs-Folk og Skibs-Folk love og sverge os og Danmarkes Rige Huldskab, Mandskab og tro Tieneste, og disse efterskrevne Artikle, hver besønderligen, fast og ubrødeligen at holde, som ærlige Krigs-Folk bør at giøre. Item skulle de og alle være forskrevne Admiral hørig, lydig og følgagtig, ligesom os selv udi egen Person.

2. Sammeledes skulle de og holde god Regimente og god Enighed, og komme hverandre til Hielp udi al Nød imod Rigens Fiender, ved Livs Straf, som ærlige Krigs-Folk bør at giøre.

3. Skulle og vore Skibs-Hovedsmænd have besønderlig Agt og Opseende, at lade forvare Krud og Lod, og derudinden vide og ramme vort Gavn og Beste, saa at der intet af spildes eller til Unytte forskydes.

4. Skal efter gammel Viis og Skibs-Brug hver Hovedsmand paa hvert Skib efter Admiralens Befaling sette god Qvarter-Mester baade paa vor og menige Mands vegne efter vor Skibs Leylighed.

5. Skal og hvert Skibs Folk være deres Hovedsmand hørig og lydig, ligesom Admiralen selv.

6. Skal og vor Admiral, Hovedsmand, Skipperen, Qvarter-Mester paa hvert Skib have god Opseende med Kok og Kieldersvend, og ikke holde over to Maaltid om Dagen, Og skal hver fyrretyve Mand lade sig nøie med en Tønde Øl om Dagen, og ikke mere.

7. Skal og hver Qvarter-Mester være tilstede at tage vare paa, naar Maaltid skal holdes, og der see til, at der holdes gode Bord-Sæder, og at intet spildes, og efter Maaltid skal Kokken og Kielder tillukkes, og intet skienkes eller tappes uden Hovedsmandens Befaling, og skulle Bodsmændene have deres Frokost efter gammel Sædvane for deres Arbeid, og ingen anden.

8. Skal og ingen gaae udi Cabytsen, uden Qvarter-Mesters og Kieldersvends Villie, Og hvo som overfalder Kokken og Kieldersvenden med uqvems Ord, han straffes under Kølen. End giør nogen nøder Handgierning paa dennem med vred Hu, den straffes paa hans Hals og Liv.

9. Skal

9. Skal ogsaa Kok, Kieldersvend, Skibsmænd og Qvarter-Mestere, og alle andre, som have Befalning i Kielder, Kabytsen eller Lasten, intet bortgive, ikke heller tilstede nogen anden at gaae udi Lasten, uden Hovedsmandens Vilge og Befalning, Men findes der nogen imod at giøre, da straffes han, som Befalning haver, dobbelt, og den anden straffes efter Skibs-Retten.

10. Mens Maaltid holdes, skal ingen tage mere for sig, end han gider opædet, ikke heller tage noget med sig, naar han ganger fra Bordet. Hvo som det findes at giøre, han straffes derfore til Masten.

11. Ingen skal sverge eller bande, bespotte eller skiende over Borde. Hvo det findes at giøre, han straffes derfore til Masten.

12. Hvo som spilder Mad eller Øl, han straffes til Masten.

13. Hvo som kaster Mad eller Fetalie over Borde, han straffes under Kølen.

14. Dersom det sig begiver, at vore Skibe opholdes udi fremmede Land, det Gud forbyde, af Storm eller Uveder, og brøster Fetalie, saa man ikke kunde faae rundeligen Spise, som tilforne, da skal hver Skibs Hovedsmand med sin Skipper og Qvarter-Mester have Fuldmagt at skikke og sette, hvorledes spises skal udi slig Nød, paa vor og den menige Mands vegne. Hvis de da sette og giøre, skal hver lade sig nøie med.

15. Skal ingen gives varmt Øl om Morgenen, ei heller Brød blødt i Øl, undertagendes den der er syg.

16. Skal Bolter og Jern henges paa Masten, og alt Skibs-Folk, Knegte, Baadsmænd, Bysse-Skytter være under deres Skibs-Hovedsmænds Regimente, og dennem rette efter Artiklernes Lydelse.

17. Ingen skal veigre sig at lade sig sette af Mestermanden. Hvo som opsetter sig imod Hovedsmanden, da straffes han ved Livet uden al Naade.

18. Skal hver Mand være forpligt ved sin Ære og Eed, at være Admiral, Hovedsmand, Qvarter-Mester, og alle andre, som Befalning have, til Hielp og Bistand udi alle Maade, om Mytterie paakommer.

19. Hver Mandag efter gammel Skibs-Ret eller Brug, naar Skibet ligger for Anker, skal Ret holdes. Hvilken som haver nogen anden noget til at tale, da vederfares hannem saa meget, som hvad Artiklerne foregive.

20. Hvilke som raadslager, eller forbinder dennem tilhobe, to, tre, eller flere, imod vor Admiral, Hovedsmand, Skipper, Qvarter-Mester, Kok eller Kieldersvend, Mestermand eller hans Svenne, eller nogen befindes, der giøre Mytteri, da straffes de ved Livet, og kastes for Borde uden al Naade.

21. Ingen skal tale eller handle med Fienden mundtlig eller skriftlig, uden Admiralens Forlov, hvo det giør, han straffes ved Livet uden al Naade.

22. Skal ingen fordriste sig til at fare udi Land, eller ligge udi Lande, efterat vore Skibe ere udlagde paa Strømmene, eller paa noget Tog, være sig vor Admiral, Hovedsmand, KrigsFolk, Baadsmænd, Bysseskytter, eller andre. Hvilken det giør, hand straffes ved Livet uden al Naade.

23. Ville vi, at ingen Hovedsmand skal forloves at fare udi Land, lidet eller meget, uden vor Admirals Forlov, og Sygdomen og Nød det fordrer. Ikke skulle heller nogen fare fra Borde og til andet Skib eller til Land uden Hovedsmandens Forlov og Minde. Hvo det giør, han straffes ved Livet uden al Naade.

24. Ikke ville vi heller, at vor Admiral, Hovedsmand, SkibsFolk, KrigsFolk, skulle drage udi Land for Gilde eller Giestebuds skyld, men hver at være og blive ved sit Skib, og med Flid vare paa vore Skibe og Bestillinger, efter den Eed, de os soret haver.

25. Hvilke som hinanden slaaer Pust eller Næve-Hug inden Skibsborde, da straffes han tre gange under Kølen.

26. Hvilken som kalder hinanden Hore-Søn eller anden ubeqvems Ord inden Skibsborde, han straffes til Masten.

27. Drager man Sverd eller Kniv imod hverandre inden Skibsborde, da skal hans Haand igiennemstikkes til Masten, og selv rive Haanden ud.

28. Sammeledes slaaer nogen Mand Saar inden Skibsborde, da mister han, som Gierningen haver giort, sit Hoved. Men slaaer Mand anden ihiel inden Skibsborde, da bindes den Levende ved den Døde, og kastes saa baade sammen over Borde.

29. Hvo som stieler fra hinanden til 4. ß. værd, han henges derfore udi Bovsprodet.

30. Hvo som røver eller ranner anden inden Skibsborde, han straffes derfore under Kølen.

31. Hvo som randsager eller bespeider noget udi Skibet, naar de ligge for Anker, han skal straffes af Mestermanden til Masten uden al Naade.

32. Forsømmer nogen sin Vagt, hvor han er, da straffes han ved Livs Straf uden al Naade.

33. Hvo som sverger, eller bander, eller nævner Diævelen inden Skibsborde, den stund Skibet er under Segl, hand straffes iligemaade til Masten.

34. Lader mand anden vaage for sig, uden han haver Hovedsmandens Forlov dertil, og for Sygdoms skyld ikke selv kand vaage, da straffes han ved Livs Straf.

35. Kommer Mand drukken paa Vagten, naar Vagten nogen tilkommer, da straffes han ved Livs Straf.

36. Hvo som ikke gaaer til sit Logemente, naar Vagten er sat, da straffes

fes han ved Livs Straf, og skal hver Hovedsmand gaae til Seng, strax som Vagten er sat.

37. Hvo som forsover eller forsømmer Sø-Floiten, hand straffes første gang til Masten, anden gang under Kølen, tredie og fierde gang da straffes han som vedbør, og hver skal lade sig villigen finde til sit Arbeid ved den Eed han svoret haver.

38. Skal ingen gange paa Ko-Bryggen, uden de Seiladsen regierer, uden Hovedsmandens Befaling.

39. Hvo som giør Bulder, Skrig eller Raab inden Skibsborde, efter Vagten er sat, og ikke vil give Skipperen eller Styrmanden Lyd, og dennem Seiladsen regierer, og giør dennem Ulyd, naar Skibet er under Segl, den skal straffes derfore, som vedbør, med Livs Straf, thi det gielder Skib og Gods paa.

40. Hvo som ikke styrker Retten, og tilhielper Mestermanden og hans Svenne at giøre hver sin Ret, saa ofte som han setter sig op imod dennem, og ikke vil lade sig straffe, eller og anker eller overfalder Mestermanden eller hans Svenne, naar Reisen er overstanden, for den Aarsags skyld de haver straffet hannem og giort hannem hans Ret paa Skibet, da skal den skieldes og straffes som en ærelos Skielm og Bosevig.

41. Ingen, som Pokker eller andre onde Saar haver, skal komme paa Hemmeligheden. Ikke skal heller nøgen urenige noget Skibs-Redskab, Skyt eller andet. Hvo det giør, straffes under Kølen.

42. Sammeledes hvo onde Saar haver eller Bulder, skal være forpligt at give sig tilkiende under den samme Straf.

43. Ingen skal føre Flag paa sin store Mast uden vor Admiral, og ingen paa Fuk-Masten uden Under-Admiral. Men naar man søger Fienden, da opsette saa mange, som hver haver, og vilde lade sig kiende, og vilde søge Fienderne, og da føre sin Flag lige ved Admiralen.

44. Naar vor Admiral opsetter det Tegn, han haver foraffkeidet med hver Hovedsmand, naar han vil søge om Borde med vore og Rigens Fiender, da skal hver og een, udi Floden er, være hannem følgagtig, og hver søge sine Fiender, og den ene at være hos den anden med Hielp og Bistand, som ærlige Krigsfolk, som det sig bør. Men det første muligt er, under Livs Straf, naar som det kommer, at man skal forfolge Fienderne, da skal ingen stryge eller forringe sine Segl, forend han kommer Fienderne om Borde, og skal ingen Skipper, Styrmand eller andre inden Skibsborde befale at stryge eller forringe Seglene, uden Hovedmandens Forlov og Befaling.

45. Naar man border og magler med Fienderne, skulle alle inden Skibsborde, i hvem som helst der være kand, være velvillig og rede at mangle og ind-

indfalde udi det andet Skib, under Livs Straf. Hvem det ikke giore vilde, skal man strax igiennemstinge, som sine egne Fiender.

46. Skal og Bysse-Skytterne forpligtede være at indfalde, desligeste at regiere Seyladsen, saa ofte som Hovedsmanden dennem tilsiger.

47. Hvo som bliver ordineret oppe eller neder, da skal han ikke derfra gaae, forend han bliver forlovet eller forlosset med andre, ved Livs Straf.

48. Hvad som bliver besluttet og raadslaget om Fienderne at søge, Segladsen eller anden Ordning udi Søen at holde, det skal Hovedsmanden lade Skipperen og Styrmanden forstaae, og andre, som det bør at vide, paa det de kunde vide at rette dennem efter, at altingest maatte gange des bedre til og holdes des skielligere.

49. Dersom nogen bliver skudt, saaret, eller fordervet ved samme Handel for vor og Rigens Fiender, saa han ikke derefter kand fortiene sit Brod, da skal han forsynes af os og Cronen med Livs Underholdning, efter hans Persons Leilighed, saa at hans tro Tieneste skal blive hannem rigelig belønnet. Bliver nogen saar inden Skibsborde udi vort Arbeid eller for vore Fiender, da skal han holdes paa Skibet i Kost, men anden Fare og Skade skal hver betale for sig selv.

50. Bliver nogen fangen, da ville vi hannem rantzone inden Aar og Dag med andre Fanger eller i andre Maade.

51. Naar Gud alsommægtigste med sin Magt giver vor Admiral og Hovedsmand Lykke at nederlegge vore og Rigens Fiender, at alle Skibene med al Skyt, Lod og Krud, Arkeli og Skibs Fetalie kommer os alene til Beste. Vi og ville holdet have om alle Skibe, som forøvres, saavelsom Koffarts Skibe. Men hvis andet Gods, som findes inden Skibsborde, det skal komme os Halvparten til ubeskaaren og uformindsket, og den anden Halvpart vort Krigsfolk, dog at Admiralen beholder den tiende Part af al den Bytte, som bliver parteret af Byttet imellem os og vort Krigsfolk, og intet mere.

52. Og hvilke af vore Orlogs Skibe, som forst ligger anden Orlogs Skib om Borde, og samme Skib bliver erøvret, da skal samme Krigsfolk beholde alt, hvis samme Folk bare paa sig udi samme Stund.

53. Ingen skal opsette eller opbryde Kister, Tønder, Pakker eller andet, som er sammenbunden, men det skal holdes heel og uforrykt tilstede, indtil det føres til Admiralen, eller han det i andre Hovedsmænds Nærværelse opbryder, beseer og registrerer. Hvem anderledes her imod gior, han straffes derfore, som for andet Tyveri.

54. Vorder noget Skib tagen med Skyt, Krud, Lod, eller anden Munition, da komme samme Skib med al Krigs-Munition os alene til Beste,

End

End hvis andre Vare der findes paa Skibene, det kommer os Halvparten til af Fetalien, og anden Halvpart kommer vort Skibs Folk til.

55. Vorder noget Skib vundet, som alene med Fetalie er ladt, da kommer Skibet Os iligemaade til, og Halvparten af Fetalien, og anden Halvpart kommer vort Skibs Folk til.

56. Hvad som vundet og taget bliver til Priis eller Bytte i Sicht eller uden Sicht, deraf skal Admiralen have den tiende Part af menige Mands Bytte, hvor det tages af Skibs Folket, under og al den Stund de ere paa den Tid under Admiralens Befaling enten til Lands eller Vands.

57. Hvad som vundet og taget bliver til Priis eller Bytte uden Sicht eller inden Sicht, siden vor Admiral er udløben udi Søen, det kommer til menige Mands Beste.

58. Skal ingen løbe fra Floden paa Bytte eller andensteds, uden Admiralens Forlov; Giør det nogen, da straffes han derfore paa hans Hals uden al Naade.

59. Alt Bytte, saa ofte noget skeer eller bliver vunden, skal føres til Kiøbenhavn uforrykt og uformindsket i alle Maade, og ordineret og tilskikket fire Bytmestere, Vi een, Admiralen een, Hovedsmændene een, og den menige Mand een, og skal alt Byttet, som vundet er, skrives og forskikkes til fornevnte fire Bytmestere, og de giøre Rede og Regnskab derfore, saa at hver bekommer sin Anpart, som forestrevet staaer og ikke anderledes.

60. Hver Skibs Hovedsmand skal være udi Skibet, til saa længe at hans Befalingsmænd, Skippere, Arkelimestere, haver giort Rede og Regnskab derfore efter deres Inventarium, og Skibet er udi Havn.

61. Skipperen skal have Inventarium paa hans Kokkentøig og Jernfang. Admiralen skal have Inventarium paa sit Arkeli, og skal han efter sit Inventarium giøre der Rede og Regnskab fore, forend han skilles derfra, udi vort Tøighuus, med klar Regnskab, hvor hvert blevet er.

Disse forskrevne Artikle, med alle deres Puncter, ville vi af alle og hver besonderligen fast og ubrødeligen holdet have under den Peen og Straf, som forbemeldt er. Givet paa vort Slot Kiøbenhavn den 3. Aprilis Anno 1611.

Under vort Signete.

Christian.

IV.

Udtog af D. Jacob Matthisens Tegnebog.

Forend vi tage fat paa Tegnebogen, vil vi i Forveien give en kort Efterretning om D. Jacob Matthisens Person. Han var fodt i Aarhus 1602. Hans Fader var D. Matthias Jacobæus, Christ. IV. Liv-Medicus og Canik i Aarhus, Hans Farfader M. Jacobus Matthiæ Vellejus Biskop i Fyen, Hans Morfader D. Jens Gödisön Bisskop i Aarhus, Hans SvigerFader den gamle D. Caspar Bartholin, Hans Sønner Matthias og Oligerus Jacobæi Professores i Kiøbenhavn, Hans Svigersønner Etats-Raad Rasmus Vinding, og Etats-Raad saaog General-Procureur Peder Scavenius, alle store og berømte Mænd. Aar 1621. kom han til Academiet. Reiste udenlands 5. Aar i Tydskland, Holland og Engelland. Blev 1630. Professor Eloqventiæ paa Kiøbenhavns Universitet. 1638. 4. Julii kaldet til Hofprædikant, ordineret d. 10. Augusti, og var den sidste, som D. Hans Povelsön Resen til Preste-Embedet indviede. Blev 1640. Doctor Theologiæ, og 1645. d. 29. Junii indviet til Bisskop i Aarhus Stift (a). Han døde 1660. 3. Junii, næsten 58. Aar gammel, og er begraven i Aarhus Dom-Kirke (b). Han har været en lærd og veltalende Mand og meget afholden af Kongen og de Store i Landet, og haver udgivet efterfølgende Skrifter: (1) Exilium Pietatis, Oratio habita Lugduni Batavorum d. 29. Martii 1627. Lugd. Bat. ex Officina Jacobi Marci 1627. 4. (2) Oratio Jubilæa anni 1630. qua beneficium Augustanæ Confessionis breviter expenditur, ex decreto Concilii Regiæ Acad. Hafniensis habita ult. die Octobris. Hafniæ literis Sartorianis 1630. 4. (3) Disp. de recte tradendis Scientiis & Disciplinis &c. Hafniæ 1630. 4. (4) Disp. de usu Philologiæ in omni studiorum genere. Hafn. 1635. 4. (5) Endeel Ligprædikener over forneme Adels-Personer &c.

Hvad hans Tegnebog angaaer, da have vi haft Originalen udi Hænderne, som er skreven in folio, og deraf betient os til dette Udtog. Den indeholder vel intet synderligt andet, end de Indtægter han har haft i sine 3. vigtige Embeder, som Professor, Hof-Prest, og Bisskop. Ikke des mindre er den dog af det curieuse Slags, og giver adskillig Oplysning, saavel til hans eget Levnets og Academiets Historie, som om de Tiders Væsen og Gavmildhed, og om en heel Deel Kongelige, Adelige, og andre merkelige Personer, som da

(a) Chartæ D. Jani Bircherodii. Mf.
(b) See vidtløftigen om hannem udi VINDINGII Acad. Hafn. p. 321. sq. ALB. BARTHOLIN. de scriptis Danor. p. 61. JO. MOLLERI Hypomnem. ad Bartholin. p. 253. sq. POULSONII Biblioth. Arhus. p. 70. sq.

da have levet, ꝛc. Og derfor haabe vi, at det saa meget mindre skal legges os til Last, om vi i vort Magazin give et lidet Rum til efterfølgende Udtog, som vel er den mindste Part af bemeldte Tegnebogs Indhold, men dog det meest merkværdige.

An. 1630. havde han den Løn og Afgift, som ligger til den nederste Profession i Kiøbenhavns Universitet, og kaldes Præbenda Metaphysici.

An. 1631. 1632. 1633. var han Notarius Academiæ, og havde Stipendium I. & II. Pædagogi. Nood imidlertid for 183. Testimonia Publica 185. Rixdaler, og har skrevet følgende Programmata.

1. In Promotionem Baccalaureorum 1632. - 4. Rixdalr.
2. In ob. FRANCISCI RANTZOVII - - - - - 30.
3. In ob. ELIÆ WINSTRUPII - - - - - - 8.
4. In promotionem Magistrorum 1633. - 20.
5. In ob. ANNÆ D. JONÆ CHARISII. - - 8.
6. In ob. DAVIDIS BALFURII. - - - - - 4.

For Stiftet efter Anne Doct. Jonæsis bekom til Forering en Sølf-Kande paa 88. Lod.

An. 1634. bekom han plenum Stipendium inter ordinarios Philosophos.

An. 1635. var han Decanus Facultatis Philosophicæ, og promoverede under hannem d. 9. Maji XIX. Magistri, iblandt hvilke JOHANNES SVANINGIUS Lingvar. Oriental. in Acad. Hafn. Professor, PETRUS JANI KRAGELUND Pastor Forevellensis & Draxholmensis [som siden blev Biskop i Ribe], CHRISTIANUS MELCHIORIS Conrector Scholæ Arhusiensis, JOHANNES GEORGII Rector Scholæ Nestvediensis, LAURENTIUS ALLESIUS Conrector Scholæ Lundensis, CHRISTIANUS MATTHIÆ THAUSANUS [som siden blev Biskop i Stavanger] &c.

Af hvis disse XIX. Magistri indlagde in Fiscum Academicum tilkom, hannem 46. Rixdlr. Fik ellers af dem til Forering 100. Rixdlr. og hans Hustrue Anne en Sølf-Kande paa 106. Lod.

Udi samme Aar deponerede under hannem fra Skolerne 106. Personer, og havde han af hver dennem 1. Rixort.

An. 1638. blev han kaldet fra Academiet til at være HofPrædikant, og giorde sin Eed for Kongen udi Odense paa S. Hans Kloster 4. Julii.

Lonnen, som da laae til dette Embed, var af Renteriet 300. Rd. Huusleie 30. Rd. Kostpenge 355. Rd. af KlædeKameret 15. Rd.

Af Offer og anden Forering fik han, medens han var til Hove, efterfølgende.

An. 1639. til Junii 95. Rixdlr.

An. 1639. til Nytaar af Kongen 4. Rd. til Paaske 120. Rd. til Pindsedag 109. Rd. D. 10. Octob. for Hans Ulrichs (c) Brude-Vielse 40. Rd. D. 24. Octob. for Peder Vibes Brudevielse 16. Rd. Juledag til Offer 24. Rd. Kongen var ude til Glykstad samme Juul.

An. 1640. NytAar af Kongen 4. Rd. Paaskedag 120. Rd. Pindsedag 137. Rd. D. 22. Augusti holdt han Ligprædiken over Otto Termo, og fik til Foræring 32. Rd. Juledag 77. Rd.

An. 1641. til Nytaar af Kongen 4. Rd. Paaske 79. Rd. Pindsedag 87.

An. 1642. Nytaar af Kongen 4. Rdlr. Paaskedag 135. Rdlr. Pindsedag 123. Rd. D. 1. Julii forærede Kongen ham 200. Rd. Foræring for Christen Bielkes Ligprædiken 60. Rd. Foræring for Hannibal Schesteds Brudevielse 100. Rd. For Ebbe Ulfelds (d) Brudevielse 54. Rd. D. 18. Decembris for Ligprædiken over Hofmesters (e) Søn 40. Rd. Juledag 138. Rd.

An. 1643. til Nytaar af Kongen 100. Rd. til Paaske 112. D. 30. Junii forærede hannem Dronningen af Sverig (f), der hun bortreiste, 100. Rd. Juledag 90. Rd. Ligprædiken over Ebbe Ulfelds Søn 30. Rd.

An. 1644. af Kongen til Nytaar 500. Rd. Til Paaske og Pindsedag var Kongen i Søen imod de Svenske. Juledag 39. Rd.

An. 1645. af Kongen til Nytaar 500. Rd. Paaskedag 68. Rd. Pindsedag 45. Rd.

Summa paa al hans visse og uvisse Indtægt i de 7. Aar, han var til Hove, 10214. Rdlr. Derforuden forærede Kongen ham, den Tid Frøken Christiana og Frøken Helvig havde Brøllup med Hannibal Schested og Ebbe Ulfeld, en blommet Atlaskes Kiortel, en blommet Fløiels Samarie, en slet Fløiels Bonet.

Efterat han havde været til Hove udi 7. Aar, forordnede Hans Kongl. Maj. ham at være Biskop over Aarhus Stift, og giorde han sin Eed udi Haven [Rosenborg] d. 2. Junii 1645. blev ordineret d. 29. Junii, og kom til Aarhus d. 8. Augusti

An. 1644. forlænte Kongen ham med Vicariatu beatæ Virginis i Lunde Capitel i Skaane efter Selb. Peder Galt.

An. 1647. forlænte Kongen ham med Præbenda Tued udi Aarhus Capitel efter Selb. Steen Villumsen. Bona

(c) Hans Ulrich Gyldenlöve var Christiani IV. naturlige Søn ved Frue Karen Andersdotter, han havde Bryllop d. 10. Oct. 1639. med Rigitze Grubbe.

(d) 1642. d. 6. Nov. giorde Kong Christian IV. Hannibal Schesteds og Ebbe Ulfelds Brøllop med tvende sine Døttre ved Frue Kirsten Munk, nemlig Christiana og Hedevig, som vare Tvillinge.

(e) Nemlig Hr. Corfitz Ulfelds.

(f) Nemlig Maria Eleonora, Gustavi Adolphi Enkedronning, som da nogen Tid havde opholdet sig i Danmark.

Bona Communia, som ham er tilfalden i Capitelet, siden han kom til Embedet.

1. Kolt. Bekom der en Gaard efter Doct. Morten 18. Oct. 1645.

2. Skeyby. Bekom der en Gaard efter M. Christen Nielsen d. 25. Maji 1647.

3. Brendstrup. Bekom der en Gaard efter Hr. Axel Arenfeld d. 4. Nov. 1647.

4. Fløystrup. Bekom der en Gaard efter Velb. Henrich Ramel d. 21. Maji 1649. Bortskift d. 28. Martii 1654. til Christen Skeel Jørgensøn for efterfølgende Gaard.

5. Hald. Tilfaldt ham der en Gaard efter M. Søren Andersøn Læsemester d. 10. Nov. 1652.

6. Hatting. Optrede der en Gaard efter M. Jacob Knudsen d. 28. Octob. 1653.

7. Kolt. Fik der en Gaard efter Hr. Iver Vind. d. 18. Mart. 1658.

An. 1648. og 1653. var han Capitelets Procurator.

Foræringer for Lig-Prædikener og andet, siden han kom i Embedet.

An. 1646. 7. Febr. prædikede han i S. Mortens Kirke udi Randers over Velb. Ove Juul til Brusgaard, fik til Foræring en SølvKande paa 80. Lod.

Samme Aar den 24. Octob. prædikede i KlosterKirken i Horsens over Velb. Morten Pax, fik for sin Umage 16. Rdlr.

An. 1647. d. 18. Maji prædikede i RoedKirke over Velb. Frue Kirsten Sandberg, hendes Arvinger forærede ham en SølvKande paa 64. Lod.

Samme Aar d. 16. Septemb. prædikede i DomKirken udi Aarhus over Frue Maren Juul, fik 20. Rdlr.

An. 1648. d. 3. Junii forærede hannem Frue Anne Lunge, for hendes Børn havde været hos ham i Huset, en SølvKande paa 60. Lod.

An. 1649. d. 21. Augusti prædikede i DomKirken udi Aarhus over Velb. Just Høg til Biørnholm, hans Frue Fr. Anne Ranzou gav ham en SølvKande paa 64. Lod.

An. 1650. d. 3. Junii holdt han Ligprædiken i DomKirken udi Aarhus over Velb. Niels Krag til Trudsholm, fik til Foræring fem Sølv-Bibegen paa 100. Lod.

Samme Aar d. 26. Julii prædikede i DomKirken i Aarhus over Velb. Frue Anne Kaas af Myllerup, hendes Børn gav ham 2. forgyldte Pocaler paa 60. Lod.

An. 1651. d. 15. Maji for Ligprædiken over Velb. Niels Friis, holden i Aarhus DomKirke, en SølvKande paa 104. Lod.

An. 1655. d. 16. Novemb. giorde han Tieneste i Aarhus DomKirke over Velb. Laxmand Gyldenstiern, bekom til Foræring en SølvKande paa 100. Lod.

An. 1656. d. 9. April. for Ligprædiken over Hr. Niels i Vieløff 40. Rd.

Samme Aar d. 8. Julii for Ligprædiken over Frue Margrete Friis en SølvKande paa 96. Lod.

Samme Aar d. 16. Decemb. giorde Prædiken i DomKirken i Aarhus over Frue Anne Rantzou, fik en SølvKande paa 100. Lod.

An. 1657. d. 15. Januar. prædikede han i Birk Kirke over Frue Birgitte Brockenhuus, fik en SølvKande paa 120. Lod.

Foræring til Køkenet og Husens Brug.

[Deraf anføre vi ikkun nogle faa Ting og mest for Navnenes Skyld.]

Fra 1633. til 1637. har han hvert Aar d. 24. Decemb. faaet et Raadyr fra Kongen.

1638. 24. Dec. en Raa-Steg fra Amtmanden Jørgen van Anefeldt.

1639. d. 22. Jan. Et Raadyr fra Hans Ulrich. d. 25. Jan. Et Raadyr fra Christian Ulrich (g). d. 26. Jan. Et Raadyr fra Hertug Hans (h). d. 23. Mart. 2. Karper og 2. Brasen fra Frue Vibeke. d. 29. Mart. Et Raadyr fra Christian Ulrich. d. 5. April. En Hare og 2. Vildænder fra Christian Ulrich. d. 16. Maji Et stort Hiortelaar fra Christian Ulrich. d. 16. Sept. En Hare fra Hertug Hans &c.

1640. 11. Jan. Et Raadyr fra Christian Ulrich. 23. Jan. Et Raadyr fra Hans Ulrich. 6. Martii 4. Potter RosineVin fra Hofmesterinden (i). 7. Martii Et Raadyr fra Hans Ulrich. 22. Aug. En Hiorte-Steg og en RaaKølle fra Friderich Urne. 6. Decemb. 2. Daadyr og 3. Raadyr fra Kongen til hans Doctor-promotz, samt 30. Giedder og 20. Karper.

1641. 4. Jan. En Tønde Eble fra Fru Vibeke. 27. Jan. En stor Giedde og en Brasen fra Fru Vibeke. 6. Febr. 2. Harer og en RaaKølle fra Fru Vibeke. 16. Febr. et ungt Lam &c. fra Fru Vibeke. 18. Febr. et ungt Lam fra Fru Vibeke. 23. Febr. 2. RaaKøller fra Fru Vibeke. 2. Martii et ungt Lam fra Fru Vibeke. 23. Mart. et Raadyr fra Frøkenerne (k). 27. Mart. et Hiorte-Laar fra Fru Vibeke. 2. April. 4. Potter Rinsk Vin fra

(g) Christian Ulrich Gyldenlöve var Christiani IV. naturlige Søn med Kirsten Madsdotter, fød 1611. skudt som Oberst i Spansk Tieneste 1640.

(h) Uden tvil een af de Slesvig-Holstenske Hertuger, og maaskee Hertug Johannis Adolphi Søn med Augusta K. Christ. 4. Søster.

(i) Frue Karen Sehested.

(k) Kongens Døttre ved Frue Kirsten Munk.

fra Fru Vibeke. 10. April. 2. Vildgiæs fra Ebbe Ulfeld. 31. Dec. 3. Potter Malvasie fra Hofmesterinden.

1642. 4. Jan. 4. Potter Rinsk Vin fra Hofmesterinden. 1. April. 2. Vildgiæs ꝛc. fra Frue Vibeke. 3. Jun. ½ Tønde Sild fra Hr. Hans Gaas i Norge. 26. Sept. En hiort fra Ebbe Ulfeld. in Octobri En stor Hiorte-Steg fra Uldrich Christian (l).

1643. 11. Febr. en Hare fra Friderich Rostrup. 29. Mart. et ungt Lam fra Fru Vibeke. 22. Jul. en Fierding Smør fra Ernst Normand.

1644. 23. Mart. et Raadyr fra Ernst Normand. 13. Nov. 2. Agerhøns fra Hr. Just Høg. 22. Dec. et Raadyr og 2. fede Svin fra Ernst Normand. 23. Dec. 9. Agerhøns fra Ulrich Christian.

1645. 8. Jan. en Raa-Steg fra Jomfru Sophie Rosenkrands. 25. Jan. 2. Agerhøns fra Hr. Just Høg. 20. Febr. et Raadyr fra Ulrich Christian. 26. April. en Hare fra M. Jens Dolmer. 29. Octob. 6. Giedder fra Erich Grubbe.

1646. 16. Jan. et Raadyr fra Jørgen Kruse. En Hare fra Christopher Skade. 26. April. en Spæge-Lax fra Peder Nielsøn Rectore Scholæ i Randers. 16. Maji en Hare ꝛc. fra Frue Anne Lunge. 5. Karper fra Lænsmanden Erich Grubbe. 5. Aug. 6. Agerhøns fra Frue Ide Lunge. 24. Aug. forærede hannem Frue Anne Lunge en Hest, som var en Vallak, saa god som 40. Rixdaler. 31. Octob. en Tønde Eble fra Frue Anne Friis. 5. Nov. 2. Hiorte-Stege fra Frue Birete Brockenhuus. 8. Dec. Et Raadyr fra M. Jesper paa Skanderborg.

1647. 23. Julii forærede M. Kield Stub hannem 2. Norske blakkede Heste.

1648. 7. Jan. et Raadyr fra Hr. Ole Parsberg. 18. April. ½ Otting Smør ꝛc. fra Frue Dorete Friis. 14. Sept. 2. Harer fra Christopher Pax.

1649. 20. Mart. 120. ferske Østerling fra Frue Hylleborre Bilde. 26. Octob. En Hare og 4. Agerhøns fra Gunde Rosenkrands.

1650. 28. Maji 2. Harer fra Frue Jytte Høg.

1651. 11. Jan. et Hiortelaar og en Hiorteryg fra Voldemar Skram. 17. Febr. et Raadyr fra Laurs Ulfeld. 5. April. en Hare fra Morten Skinkel. 13. April. 2. Agerhøns fra Jørgen Marsvin. 9. Aug. en Tønde Norreherreds Rover fra Ole Pedersen Skolemester i Grindov. 20. Aug. en Raaryg fra Erich Rosenkrands. 8. Nov. et fedt Svin fra Fr. Anne Rantzou. 13. Nov. et Raadyr ꝛc. fra Hr. Anders Bilde Rigens Mars.

1652. 5. Jan. et Raadyr fra Mogens Høg. 12. Jan. et Raadyr fra Christopher Bilde. 27. Febr. en Stald-Oxe fra Preben Gyldenstiern. 3. Aug. en

(l) Ulrich Christian Gyldenlöve var Christiani IV. naturlige Søn ved Frue Vibeke Kruse.

en Raakolle fra Hans Friis.. 20. Sept. 200. Krebs fra M. Biørn paa Soer. 23. Sept. 300. Carusser fra Jørgen Marsvin. 2. Nov. 2. fede Svin fra Ebbe Gyldenstiern. 25. Nov. 2. Harer fra Mogens Friis. 4. Dec. et Raadyr ꝛc. fra Rigens Mars Hr. Anders Bilde. 14. Dec. en Spæge-Lax fra Hans Nielsen Borgemester i Mariager.

1653. in Aprili giorde D. Jacob Matthisen sin Dotters Ingeborgs Bryllop med M. Rasmus Povelsøn [Erasmus Pauli Vindingius]. Til dette Bryllup blev fremsendt efterfølgende: 4. Hiorte, 16. Raadyr, 42. Harer, en ung Qvie, 22. Kalve, 62. Lam, 14. Grise, 1. Vildgaas, 2. Urhons, 92. Kalkunske Hons og Haner, 24. Gæs, 37. Hons, 64. Duer, 8. Lax, 64. Brasen, 105. Giedder, 30. Karper, 2380. Carusser, 60. Aborre, 4950. Æg. henved 2. Tonder fersk Smor, 3½ Tonde fint Meel, 2. Tonder Samsing Øl. Iblant dem, der opregnes, som havde sendt alt dette, nævnes, foruden Presterne i Stiftet, disse efterfølgende: Frue Birgitte Brockenhuus, Lauritz Ulfeld, Frue Jytte Høg, Jørgen Marsvin, Frue Hylleborg Bilde, Christen Skeel, Hans Stibolt Kongens Jægermester, Henrich Rantzou, Rigens Marsk Anders Bilde, Voldemar Skram, Corfitz Ulfeld, Frue Ide Daa, Erich Rosenkrands, Frue Ide Lange, Hr. Oluf Parsberg, Mogens Friis, Frue Dorete Friis ꝛc. D. 29. Aug. en Fierding Smor og en stor trind Ost fra Tygge Sandberg. 11. Nov. 2. Harer ꝛc. fra Gunde Rosenkrands. 23. Dec. et Raadyr fra Rigens Mars.

1654. 14. Febr. et Raadyr fra Mogens Høg. 17. Febr. et Raadyr fra Peder Sefeld. 30. Aug. 5. Agerhons fra Ebbe Gyldenstiern. 19. Octob. 10. Agerhons fra Lænsmanden Erich Rosenkrands. 21. Dec. 2. Harer fra Mogens Friis.

1655. 15. Jan. et Raadyr fra Jørgen Kruse. 70. Spurre og 2. Vildænder fra Johan Utrecht. 31. Maji en Spægelax fra Johan Esgesen Skolemester i Mariager. 27. Jun. et Raadyr fra Laurs Ulfeld.

1656. 5. Jan. 4 Karper fra Frue Anne Lykke. 9. Martz en fersk Lax fra Margrete Doct. Ægidii i Randers. 18. April. 400. Karusser fra Gunde Rosenkrands. 1. Maji 2. Brasen fra M. Laurs Bording. 3. Maji 4. Urhons fra Corfitz Ulfeld. 3. Jul. et Daadyr fra Laurs Ulfeld. 7. Jul. en Raaryg fra Corfitz Ulfeld. 19. Jul. 2. Hiorte-Stege fra Frue Birgitte Brockenhuus. 9. Sept. et Hiortelaar fra Hans Jörgen Skolemester paa Skanderborg. 2. Octob. 2. Carper fra Caspar Rudolph von Gersdorf. 7. Nov. 2. Harer fra Lænsmanden Erich Rosenkrands. 10. Nov. et Hiortelaar fra Voldemar Skram. 8. Dec. en Raakolle fra Hr. Oluf Parsberg. 14. Dec. et Raadyr fra Christopher Bilde.

1657. 22. Jan. 6. Agerhons fra Frue Jytte Hög. 25. Mart. 3. Giedder fra Frue Ingeborg Krabbe. 29. Jun. et Raadyr fra Jörgen Hög. 23. Octob. 2. Raakoller fra Gref Spinola.

1658. 17. Jun. 20. Carusser fra Johan Ruckling Svensk Cornet. 3. Jul. et Stykke fersk Smor fra Anne Johan Utrechtes. 4. Sept. 100. ferske Østers fra Førstens Kamertiener af Darmstad. 17. Sept. en Hare fra Frue Ingeborg Krabbe. 29. Dec. 2. Urhons fra Tyge Sandberg.

1659. 14. Mart. et Raadyr fra den Dantziger Resident. 5. April. en Hiorteryg fra Mogens Friis. 8. April. en Raakolle og en Giedde fra Patrich Dumbar. [Resten er borte].

8. Hefte.

I.

Kong Olufs Seigl. 1376.

Vi har i det andet Hefte af det Danske Magazin fremstillet det Seigl, som Hoilovlig i Hukommelse Kong Oluf, Droning Margretes Søn, haver brugt til alle Slags Rette-Sager eller Justits-Forretninger, hvilket og blev kaldet Rigens Cancelers Seigl. Og vi har sammesteds lovet at fornøie vore Landsmænd, som maatte være begierlige for at samle sig nogen Kyndskab om det Danske Vaabens gamle Beskaffenhed, med alt hvad vi af det Slags fremdeles kunde overkomme. Vi har siden den Tid været saa lykkelige at see og faae aftegnet tvende andre Original-Sigiller af Hoibemeldte Kong Oluf, det ene hans store og Maiestetiske Indseigl, som han haver betient sig af under sin Haandfæstning og andre Rigets offentlige Documenter: Det andet hans mindre Seigl eller Secret, som er brugt under Brevskaber af mindre Vigtighed, saasom Stadfæstelser, Skøder, Gave- Fæste- og Forlænings-Breve ꝛc. Ingen af begge har Resenius anført iblandt de gamle Kongelige Seigl og Vaabener, som han haver ladet i Kober stikke, og føiet til Enden af Friderici II. Kronike. Og derfor mene vi, at de vil blive saa meget des mere kiærkomne, som de tilforn af saa ere seete.

Men alle disse Seigl, som vi nu have seet af Kong Olufs, ere brugte ved Begyndelsen af hans Regiering, forend han tillige blev Konge i Norge, og kand vi altsaa ikke tvile paa, at han jo, efter begge Kroners Forening, haver hast Forandring paa Vaaben og Sigiller: Men hvorledes samme har været beskaffen, derom haabe vi vel ogsaa med Tid og Leilighed at finde nærmere Oplysning.

Angaaende ellers det første af ovenmeldte tvende Seigl, nemlig det store og Maiestetiske, da er det Exemplar, som vi fra en gunstig Haand have hast, noget forslidt, og et Stykke deraf ved Tidens Ælde forkommet. Hvilket er Aarsag til, at vi giemme den Aftegning, vi deraf have ladet giøre, indtil der maaskee maatte forefalde et bedre Exemplar, hvoraf det manglende kunde opfyldes. Men det andet og mindre Seigl er det, som vi her give os den Ære at bringe til Lyset. I Skioldet sees **Tre Kronede Løver**, som er det rette gamle Danske Vaaben, og der imellem ni smaa indstrøede Hierter. Over Skioldet, som er omgivet med Lov-verk og en fire-deelt Ramme, er en Krone; og i Omkredsen læses denne Skrift: Secretum Olaui Dei gratia Danorum Sclauorumque Regis. ɔ: **Olufs af Guds Naade de Danskes og Venders Konges Secret.** Original-Documentet, hvorunder dette Sigil findes, er et Benaadings-Brev, paa Pergament og paa Latin skrevet, hvorved Kong Oluf under og forlæner Hr. Nicolao Jacobi kaldet Rusere, Canik i Roskilde, paa sin Livs-Tid, endeel Gods udi Sieland i Smorumsherred liggende, nemlig Brunby Vestre, Rinebeks Leye og en Mølle kaldet Væthlægarthз Møllæ, med al dessen Tilliggelse. Til Vitterlighed haver med Kongen forseiglet de tvende Riddere, Hr. Henning Pudbusk Drost, og Hr. Evert Moltike Kongens Marsk. Datum An. 1376. næste Fredag efter St. Johannis ante portam latinam.

II.

Den berømte Kunstners Magnus Bergs Levnets Løb.

Vi har ikke giort det til en Regel, at, fordi de fleste Stykker, som i vort Magazin hidindtil ere indførte, have været gamle, vi derfore skulde aldeles udelade de ny. Ney, vi vil ikke have den Skam, at vore Efterkommere skulde bebreide os en Forsømelse, som den, vi saa ofte med Ret og Uret tillegge vore Forfædre, i at antegne og bevare de Ting, der skal give Efterslegten Materie til vore Tiders Historie. Ikke heller, naar vi vil handle om Personer, er det os alene derom at giøre, at forfriske deres Ihukommelse, som for deres Lærdom, Velgierninger, Stats-Klogskab, og Helte-

Bedrifter kand kaldes Store Mænd: Men vi bør endog see derhen, at de af vore Landsmænd, som ved nogen besonderlig Naturens Gave, Kunst-Erfarenhed, og rare Paafund have giort sig frem for andre bekiendte, og derved ikke mindre end de andre fortient Navn af Store Folk, blive ogsaa aflagte med den tilbørlige Berømelse; holdende det for en Synd imod dem og en Misære for vort Fæderneland, om deres Navne og Dyder skulle geraade i Forglemmelse. Vi maae sande det Ordsprog, at Gierningen priser Mesteren, Og, saa længe der er et kunstigt Stykke til af en brav Mands Arbeid, maae man sige, at det har haft en priselig Mester: Men, naar Kunstnerens Navn og øvrige Egenskaber ere uddøde og skrevne i Forglemmelsens Bog, har man ikke saa tilfulde den Credit for Arbeidet, som naar hans Navn og de Fuldkommenheder, han i sin Videnskab har besiddet, ere derhos bekiendte. Magnus Berg, som endnu er i frisk Minde iblandt os, er een af de store Kunstnere, som Fremmede maae tilstaae, at den Danske og Norske Nation haver Ære af. Han har ved sin kunstige Haand og sit ulignelige Arbeid, som med Forundring sees ei alene i vor egen dyrebare Monarks, men endog i mange fremmede Keiserlige, Kongelige og Førstelige Cabinetter, indlagt sig Berømelse baade inden og uden Landet, og det saa meget des mere, som han ved egen Drift, Kløgtighed og utrettede Flid var stegen til den Fuldkommenhed, at han i Maleri og Billedsniding kand kaldes en Virtuosus, hvis Lige ikke letteligen skal kunde opvises. Og naar man legger hans øvrige Dyder dertil, hans gudelige Levnet, hans uinteresserede Gemyt, hans Godgiørenhed imod de Arme, hans Ærbødighed for sin Øvrighed, hans Kiærlighed til sit Fæderneland, hans Omhu for sine Venner, og hans christelige Skilsmisse fra Verden, maae enhver tilstaae, at det var aldeles ubilligt, om saa god en Mand og saa stor en Kunstner ikke skulde faae den Udødeligheds Ære-Støtte, som han var værd. Hans Levnets Lob vil vi, til en uforgængelig Ihukommelse om hans Fortienester, give Sted i vort Magazin, saaledes som det ved een af hans fortrolige Venner efter hans Død er i Pennen forfattet og os behageligen meddelet, endskiønt det vel ikke er saa fuldstændigt, som man gierne havde ønsket. Bedende derhos, at ingen vil støde sig over, om denne gode Mand i Religions Sager haver haft een og anden Tanke sig selv forbeholden, da man for Resten af al hans Opførsel kand forsikre sig, at han har meent Gud og sin Næste det vel. Forbemeldte hans Levnets Historie er saaledes lydende.

MAGNUS BERG er fød udi Norge Aar 1666. den 28. Novemb. Men paa hvad Sted, vides ikke til visse, dog synes det, at han skal være født paa Hedemarken udi Romedals Prestegield, saasom et af hans Søster-Børns Tings-vidne formelder, at deres Moder, som var Søster til Magnus Berg, var sammesteds født. Hans efterladte Brødre- og Systre-Børn ere Tive udi

Taket, som mestendeel ere at finde udi Syndre- og Nordre-Guldbrands Dalene, efter Tings-vidnernes Formelding.

Bemeldte Magnus Berg har udi sine unge Aar tient for Tiener hos Hans Høie Excellence Statholder Gyldenlöw udi Norge: hvorlænge, vides ikke, uden det maaskee kunde erfares hos ovenmeldte hans Venner. Imedens han var der udi Tieneste, haver han for denne sin Herre med en Kniv udskaaret adskillige Billeder, som smaa Børn og andre Ornamenter til at sette udi Haven, hvilket Arbeid hans Herre holdte fast for meget bedre, end det, han havde ladet forfærdige af Billedhuggerne selv, da dog denne hans Tiener Magnus Berg ei noget af andre havde lært, men alene forfærdigede sligt af en medfødt Naturel. Dette foraarsagede, at Statholderen recommenderede hannem til den Høisalige Konge Christian den Femte, som satte hannem udi Lære hos den da værende Hof-Skildrer Peder Andersen til Friderichsborg, udi hvilken Lære-Tid han ei havde alt for godt hos hannem; thi som denne hans Disciple havde en opvakt Geist og extraordinaire Naturens Gaver, fattede han ei alene alle Ting gandske let, men endog inden en kort Tid begyndte han selv at componere og inventere, fast hvad han vilde, saa at han af egen Invention da noget malede med sin Mester i Friderichsborg Kirke, ihvorvel ikkun Grot i Grot, hvilket for nogle og tredive Aar der endnu var at see. Videre Arbeid vilde hans Mester ei tilstæde hannem; thi han blev over denne hans Discipels fortreffelige Ingenium gandske jaloux, frygtende, at han hannem udi Tiden maatte blive skadelig, hvorfor han forbød hannem gandske at lade sig see til Hove, og særdeles ei at giøre sin Opvartning hos sin da værende Patron Hr. OberKammerJunker Von Knuth tidere, end det blev hannem tilstædet af hans Mester; thi naar det paa andre Maader skede, tracterede han ham ei alene ilde med Ord, men endog paa en verre Maade, ja talede ilde om hannem til Hove, og gav for, at der aldrig vilde blive noget Godt af hannem. Og i saa Maade mødte hannem saa stor Gienvordighed udi hans Lære-Aar, at han derover tabte meget af den hurtige Geist, han havde.

Da nu hans Lære-Aar vare ude, behagede det høistbemeldte Hans Kongelige Maiestet at lade hannem reise til Italien, som paa Kunstneres Høie-Skole, for der at perfectionere sig udi Maler-Kunsten, hvor han ikkun forblev 2. à 3. Aar, og gik saa derfra til Frankerige, i Forhaabning, at forblive der ogsaa et Aars Tid: Men hans Misundere, som her ikke nævnes, havde imidlertid udraabt om ham, at han lagde sin Tid udi fremmede Lande ilde an, og lærte intet, indtil det derover behagede Høistbemeldte Hans Maiestet at lade hannem hiemkalde, da han ikke endnu 2. til 3. Maaneder havde været i Frankerige, og hialp det slet intet, i hvor meget han bad, at han dog ikkun et halvt Aar der endnu maatte forblive; Nei, han skulde og maatte komme strax hiem.

Saa-

Saasnart han nu var hiemkommen, og vilde giøre sin allerunderdanigste Opvartning, saae det gandske forvendt ud for hannem; thi ingen vilde tale eller see til hannem, langt mindre give Hans Kongelige Maiestet hans Nærværelse tilkiende, Ja hans høie Patron Hr. OberKamerJunker Von Knuth selv tog ilde imod hannem, og holdt hannem sin unyttige Tids-Spilde udenlands for, og at han af den Aarsag ei torde tale til Hans Maiestet om hannem, ihvorvel han dog gav Hans Maiestet tilkiende, at han var ankommen. Derpaa lod Hans Maiestet befale hannem at komme frem og tage sit udenlands hafte Studium med sig, for at lade see, hvor flittig han havde været. Dette efterkom han straxen, og leverede alle sine udenlands giorte Tegninger udi OberKamerJunker Von Knuths egne Hænder, som da strax noksom skiønnede, at saa meget Arbeid ei havde kundet lade sig giøre ved Ladhed, men lod sig dermed dog intet merke, og bad hannem ikkun at gaae bort igien, til han blev kaldet, imidlertid vilde han ved Leilighed levere hans Sager til Hans Maiestet, hvilket han og giorde, forend det ventedes; Thi det skede endnu samme Aften, at han lagde disse Sager sammenbundne udi Hans Maiestets Sove-Kamer. Om Morgenen derefter, saasnart Hans Maiestet var opstaaen, behagede det hannem at see disse Sager igiennem, og lod saa strax OberKamerJunkeren kalde, og sagde til hannem: See der, hvad Magnus har giørt udenlands, det er visseligen ikke saa lidet, Ei! See dog engang, han har dog giort det artig nok, og han er ei saa slet, som der er sagt om hannem. Endskiønt nu OberKamerJunkeren glædede sig inderligen ved den Fornøielse, Hans Maiestet havde over dette Arbeid, lod han sig dog ikke merke dermed, men lod Magnus Berg kalde, og gav ham sine Sager igien, sigende: Kongen har seet dennem igiennem, og lader Eder befale, at I skal forføie Eder til Friderichsborg, og indtage Peder Andersens [som da var ved Døden afgangen] Værelser, indtil Hans Maiestet lader kalde Eder, for at forfærdige, hvad Eder bliver anbefalet. Imidlertid vidste Magnus Berg ei, hvad det skulde betyde, ei heller, om det var i Naade eller Unaade. Men, forend han blev færdig at reise til Friderichsborg, lod OberKamerJunkeren kalde hannem til Jægersborg, og sagde til hannem: I skal, som ieg sagt har, reise til Friderichsborg, og forfærdige en Tegning af Groteschen-Arbeid efter den Frantzøsiske Maade, saasom Hans Maiestet vil lade væve Tapeter derefter. Altsaa reisede han om anden Dagen til Friderichsborg, og forfærdigede udi 8. Dage det, som hannem var anbefalet. Efter hvilken Tids Forløb han indfandt sig igien til Jægersborg, men ingen vilde anmelde eller tale med ham. Altsaa stod han der og opvartede fra om Morgenen, indtil om Eftermiddagen Klokken 5. til 6. da OberKamerJunkeren kom, og vilde gaae ind til Kongen. Da han nu saae Magnus Berg der staae, gik han straxen til hannem, og sagde: Magnus! hvi staaer I endnu her? Det

er Eder jo anbefalet, at reise til Friderichsborg, og giøre der den Eder anbefalede Tegning færdig. Det er og skeet, Naadige Herre, svarede han, her er Tegningen, og gav hannem den. Hvad, sagde han, er det mueligt? Tog saa Tegningen strax med sig ind til Kongen. Inden ¼ Times Forløb blev han og indkaldet til Kongen, som sagde til ham: Vi ere gandske vel fornøiede med den Tegning, og vil have videre Naade for Eder, og lade Eder reise ad Aare igien, imidlertid skal I nyde 400. Rixdaler Pension, og saa længe være til Friderichsborg, hvor vi vil give Eder noget mere at arbeide. Derpaa med allerunderdanigst Taksigelse retirerede han sig ud af Gemaket, da vilde alle Nærværende complimentere og tale med ham, men han undskyldede sig, at Tiden det ei vilde tillade, saasom det var imod 8. Slet om Aftenen, og han skulde endnu til Kiøbenhavn betids, for at kunde reise til Friderichsborg om Morgenen, som og skede. Sammesteds giorde han fire Platfonds til Slottet i Kiøbenhavn, som præsenterede Rigets Regalier, som baares af Børn, eller saa kaldede Genier, og det saaledes, Paa det ene blev præsenteret Kronen, paa det andet Scepteret, paa det tredie Sverdet, og paa det fierde Rigets Æble. Men alt dette blev udi høieste Grad lastet og dadlet af hans Misundere, hvilke da mestendeel vare ved Hans Kongelige Høiheds Kron-Prindsens Hof, der og satte hannem hos høistbemeldte Prinds i Mis-credit, ihvorvel de andre Prindser endda havde Naade for hannem, og særdeles Prinds Wilhelm, som han informerede indtil hans Dødsdag; Thi denne fromme Prinds vilde ingenlunde vide af nogen anden Informator at sige, de maatte prædike for hannem, hvad de vilde.

Imidlertid døde Høistbemeldte Konge Christian den Femte, da hans Misundere, hvad de havde glemt tilforn, nu igien oprettede, med at bagtale hannem, bragte det og saa vidt, at der forløb vel mere end et Aar, forend han kunde faae at vide, om han skulde dimitteres eller blive fremdeles udi Tieneste: hint var han forventende gandske vist, efter da værende Tids Omstændighed, hvorfor han og havde giort sig gandske reisefærdig; Men inden han det ventede, kom Hans Maiestets Kong Friderich den Fierdes allernaadigste Befaling, at han skulde forblive udi Tieneste, informere de Kongelige Prindser og Princesser, saa og de Kongelige Pager, og derfor beholde den hannem forhen allernaadigst tillagde Pension. Ikke desmindre var dog ingen, som antog hannem, uden alene Prinds Wilhelm, som for er meldet. Imedens dette passerede, blev han forlovet og giftet med Raadmand Jens Knurs Dotter, men, om ret mindes, døde hun og endnu samme Aar, og giftede han sig da ikke igien. Denne for omtalte megen Bagtalelse, han havde af hans Uvenner, foraarsagede, at han faldt udi megen Chagrin, samt Gemytets og Legems Svaghed paa en Tid lang, og giorde hannem ogsaa gandske kied af at male,

saa

saa han resolverede, slet intet at male noget mere, men at følge sin Inclination til at skære udi Elfenbeen. Dog Aar 1706. blev hannem allernaadigst anbefalet at male nogle Stykker, til at sette over Dørene udi Galeriet til Friderichsborg, som og bleve færdige, og, saa vidt vides, var det sidste, han giorde af sligt Arbeid, ihvorvel han ogsaa efter allernaadigst Befaling skulle have malet de behøvende Plafonds til det da udi Bygning staaende Friderichsberg Slot, og til den Ende havde giort 14. à 16. Tegninger, som endnu ere udi kiønsome Hænder, med Forklaring derover til dette Arbeid. Dog blev det contramanderet, og Arbeidet til H. Krock og B. Coffre overdraget, hvilke det og forfærdigede, som i denne Dag der endnu kand sees.

Saaledes blev han da ved sit Snids-Verk udi Elfenbeen, levede derhos eenlig, stille og meget tarvelig, uden at have megen Omgængelse med andre, enten Venner eller Uvenner. Men derimod saae han gierne hos sig, og vare hannem kiærkomne, Fattige efter Legemet og Fattige udi Aanden, samt scrupuleuse, ømme og anfegtede Samvittigheder, hvilke og alle, efter en hvers Omstændighed, af hannem, efter hans Evne og den hannem givne Naades Gave, bleve vederqvegede, hvormed han ei alene continuerede til hans Dødsdag, men endog for hans Afsked herfra ordinerede det saa, at 12. fattige Lemmer, nu udi 6. Aar, have maanedlig nydet en Almisse til deres Legems Vederqvegelse. Da han nu var nogle faa over 50. Aar, havde han allerede sterk rystende Hænder, for hvilken Aarsags Skyld han bad sig hos Hans Kongl. Majst. Forlov at reise til Pyrmonter Brønd og til det Varme Bad, for at see, om han ved een af disses Brug ikke kunde blive befriet for denne Rystelse, men det var forgieves. Ved denne hans Bortreise blev hannem og allernaadigst tilladt, at constituere en anden, som udi midlertid hans Embed ved de Kongelige Pager kunde forrette. Dertil antog han een af sine gode Venner, som forblev derved ei alene til hans Dødsdag, men endog til dato.

Saaledes traadde han da sin Reise an udi det sidste af Vaaren, om ret mindes, 1722. og tog tillige endeel af sit beste Arbeid udi Elfenbeen skaarne Bas-relieves med sig. Og da han merkede, at han hverken ved Brønden eller Badet kunde blive hiulpen, reiste han til Wien, Praag, Saxen, Hessen, Hannover og Nederlandene, for at see, hvad Kunstnere der af dette Slags Arbeid maatte findes. Vel fandt han hisset og her een, som udi samme Arbeid excellerede, men det gik ei høiere, end til et Hoved, Brystbilled, og allerhøiest til en eneste Figur, og fandt sig ingen, som giorde Inventioner af mange Figurer, indrettet og ordineret efter Kunst-Maleriernes Art, hvorfor hans Arbeid da af Kunst-Forstandige blev admireret, som noget, der ei var seet tilforn, og han derfor imod hans Forset maatte afstaae eet Stykke af hans med sig førende Arbeid til Hans Keiserlige Majestet, eet til Hendes Keiserl. Majst. Keiser-

serinden, og, da han kom til Saxen, ogsaa eet til Hans Kongelige Majestet af Polen, som hannem altsammen blev meget raisonable betalet. Da han kom til Hessen, havde Hans HøiFørstelige Durchleuchtighed LandGreven af Hessen-Cassel vel Behag udi alt det øvrige, som Magnus Berg havde med sig, men han undskyldte sig dermed, og gav for, at det var af Hans Kongelige Majestet i Danmark bestilt, som betalede ham det saa naadigen og overflødigen, at han neppe saa meget paa et andet Sted at erlange kunde haabe; hvorpaa Hans Durchleuchtighed svarede hannem: At, om det skulde hende sig, han ei skulde have Lyst til at blive længer udi Danmark, han da vilde komme til hannem. Men Magnus Berg svarede, hans Konge lønnede hannem saa vel, at han ei kunde have Aarsag til at søge nogen Forbedring. I saa Maade satte han sin egen Interesse til Side, for at give sit Fæderneland Berømmelse. Ved hans Afsked befalede Hans Durchlauchtighed sin Hof-Marskalk at føre Magnus Berg omkring, og lade hannem see alle sine Kunst-Sager, særdeles udi Haven, for at see slige Kunst-Verker, som vare meget selsome, og ellers nogen anden ei saa letteligen blev tilladt at besee. Derfra reisede han til Hannover, men kom noget for sildig, saasom Hans Kongelige Majestet af Stor-Britannien allerede var reisefærdig for at gaae til Engelland igien, hvorfor Magnus Berg ei udrettede der noget videre, end at et Par af høistbemeldte Konges Ministrer ogsaa saae hans Arbeid, og det iligemaade høit admirerede. Altsaa reiste han videre ad Nederlandene, og holdt sig noget op til Roterdam, og den øvrige Tid mestendeels til Amsterdam. Paa een af disse Steder fik han en Morgen, førend han var paaklædt, gandske uformodentlig en Visite af en sig der opholdende Prinds af Hessen, og da han undskyldte sig, at han ei var vidende om Hans Durchleuchtigheds Komme, svarede han: Saadan Kunstner, som, ieg her har hørt, I er, bør man ikke besvære med vidtløftige Ceremonier, hvorfor ieg ei heller har ladet Eder min Komme vide, Jeg vil ikkun bede eder, at I vil følge med mig og besee nogle Malerier og andre Kunst-Sager, som i Dag skal auctioneres, Jeg vil bie her udi dette Værelse saalænge, værer saa god og klæder Eder paa i Eders SøveKamer, paa det I kand følge med mig udi min Vogn, som holder uden for. Dette efterlevede han underdanigst, og fulte med høibemeldte Prinds til Auctionen, hvor han og kiøbte for sig adskillige Malerier, og bragte dem hiem med sig om Sommeren, som var uden Tvil 1723., da han moxen udi fem Fierding Aar havde været borte.

De Malerier, han da førte hiem med sig, vare efterfølgende:

1. Et Knæ-Stykke udi Levnets-Størelse, præsenterende Thomas, som stikker sin Finger udi Christi Side, tilsammen 6. Figurer, fortreffelig malet af den berømte Michael Angelo di Carravagio.

2. De

2. De tre Gratier udi fulde Posituter, næsten Levnets Størelse, af Cavalier Carboncini.
3. Alexanders Offring ved Achillis Grav, af Pietro Testa.
4. En Europa, af Paulo Veronense.
5. Et andet dito, af samme Størelse, ogsaa af dito.
6. Josephs, Mariæ med Barnet, Flugt til Egypten, af Francisco Albano.
7. De hellige tre Kongers Offringer med mange Figurer, af Andrea Vincentino.
8. Christi Fødsel, af en ypperlig Venetiansk Maler.
9. Maria med Christus og Johannes, af Titian.
10. Et Mands-Brystbilled, af dito.
11. Et Mands-Brystbilled udi Levnets Størelse, af Caroli Lotti Mester.
12. En Bataille, af Salvator Rosa.
13. En dito, af en fortreffelig Italiænsk Mester.
14. Et meget skiønt Landskab, af Mola.
15. 16. 17. Tre andre dito, udi oval Form, af en anden Italiænsk Mester.
18. En Scizzi, af Tintoretto.
19. En dito, af Cavallier Libri.
20. En dito, af en fortreffelig Italiænsk Mester.
21. Et Nat-Stykke med 4. Musicerende Personer udi Levnets Størelse, af Gerhard Hondhorst.
22. Et Qvindes-Brystbilled, af P. P. Rubens.
23. Et andet skiønt Hollandsk Stykke, med Mesterens Navn under.
24. En Mand, trekker en Qvindes-Person en Piil af Brystet, meget vel malet af en ubekiendt Mester.

Hvad Hans Kongelige Maiestet heraf har faaet, findes herefter udi en a parte Specification, og kand sees paa KunstKameret: Det øvrige er af den Salige Mand selv til deels afhændet til andre, til deels efter hans Død solt paa Auctionen, tillige med andre Kunst-Sager, for gandske ringe Penge.

Paa denne hans Reise havde han giort et Forsøg paa adskillige Steder, med at lade forarbeide endeel Ornamenter af adskillige Slags Metaller, som Sølv, Kober, Malm ꝛc. hvortil han selv havde pousseret Modellerne, hvilke hørde til en antique Vase eller Urna af Elfenbeen, som han havde componeret og udskaaret med adskillige Historier, og 12. à 14. Aar derpaa arbeidet: Men dette Arbeid udi Metaller blev ei af den Nethed og Finhed, der var udi hans Arbeid, som det kand sees paa den samme Vase eller Urna, der staaer paa KunstKameret i denne Dag. Vel giorde han et Forsøg, her at lade giøre de øvrige endnu manglende Ornamenter, og, for at encouragere de par Arbeidere, her fandtes, foreskød han saa een, saa den anden, efter deres Forlan-

gende, Pengene forud, hvilke de vel alle toge imod, men ingen af dem giorde noget færdigt deraf, og bedroge de hannem saaledes for en 300. Rixdaler. Altsaa blev han kied deraf, og lod det forblive, som det da var. Nu er intet vissere, at hvem som seer denne Vase, skulde ei andet tænkt, end at den var saa fuldkommen, som den burde være: Men hvo som har seet den Afridsning dertil, hvordan den skulde have blevet, den maae tilstaae, at, dersom det, som i saa Maade endnu fattes, var kommet dertil, skulde man vel længe søge, forend man nogensteds i Verden kunde finde dens Mage. Dog dette uagtet, maae alle Kunst-Forstandige tilstaae, at det er ret et Kunst-Stykke.

Efter hans Hiemkomst blev han endnu ved at arbeide indtil ongefær 1729. eller 1730. Udi hvilken Tid han engang giorde et lidet Stykke færdigt, og præsenterede det den Hoisalige Konge Frid. 4. til Nyt-Aar, som var, om ret mindes, 1725. eller 1726. Da nu hans Majestet allernaadigst tog derimod, adspurte han Magnus Berg, om han endnu arbeidede noget. Nei, svarede han, thi mig mangler Elfenbeen, og kand ei faae det her til Kiøbs af saadan Størelse, som jeg det behøver: Udi Holland, veed jeg nok, kunde det vel faaes, men de ere nu omstunder noget dyre dermed, tilmed er der ikkun gandske faa, som noget af mit Arbeid forlanger, saa at det er mest forgieves, det Elfenbeen saa dyre at kiøbe. Herpaa svarede hans Kongelige Majestet allernaadigst: Gaaer til min Kamer-Tiener H. og siger, han skal gaae med Eder udi det Kamer, hvor de tre store Elefant-Tænder ligge, og tager deraf den beste. Derpaa takkede Magnus Berg Hans Majestet allerunderdanigst, og giorde, som hannem var befalet. Saaledes fik han da en Tand, som vog henved 85. Pund, og var dertil, som dog rart er, fast gandske uden Mangel. Af denne Tand giorde han et temmeligt stort Stykke, hvorpaa præsenteredes Hans Kongl. Majestets Portrait, omgiven med adskillige Dyder &c. Det var ellers noget nær en Alen høi, og ½ Alen 4 Tomme bred, og var snart det sidste han giorde. Og som det endnu kand sees paa KunstKameret, vil jeg derfor ey videre Forklaring derover giøre, men alene melde, at det blev færdigt om Sommeren 1730. da han derpaa havde arbeidet udi tre Aar, og skulde have været overgivet Hans Kongel. Majestet til da næstkommende Ny-Aar, men Hans Majestet døde for den Tid, som bekiendt er. Til dette kom, at nu hans Alder var mere end 60. Aar, da ogsaa det meste af hans Arbeid, han udi sin Livs Tid havde giort, laae hos hannem, og var bestaaende af nogle og tive Stykker, stort og smaat tilsammen, hvoraf udi nogle Aar ingen havde forlanget noget at kiøbe, og saaledes var her da til et Cabinet for en stor Konge og Første af saadant slags Arbeid, som vel ey paa et Sted tilsammen, hverken efter Talet eller Bonitet, udi gandske Europa skulde findes, hvis Værd man ey vil nævne, eller det tarere paa den Maade, som forhen Hoibemeldte Monarcher og Førster, saaog nogle

Kunst-

Kunst-kyndige rige Kiøbmænd udi Holland, hans Arbeid have taxeret. Og som han ei nogen Tid var sindet at lade alt dette hans Arbeid komme udi fremmede Lande, allerhelst da det Danske Hoi-Kongelige Huus havde giort den Bekostning paa hannem og ladet ham reise udi fremmede Lande for at perfectionere sig udi sin Profession, saa resolverede han at offerere alt dette hans Arbeid, som han da alene ikkun taxerede for 7. til 8000. Rixdaler, til sin Allernaadigste Konge og Herre Kong Christian den Siette, med de Vilkor, om Hans Kongl. Majestet maatte allernaadigst behage, udi hans øvrige liden Leve-Tid at forbedre hans Gage med 200. Rixdaler, da skulde alt dette hans Arbeid overleveres straxen til Hans Kongl. Majestet, og være hans, enten at han døde i Morgen derpaa eller nogle Aar derefter, det skulde være lige meget. Dette Tilbud blev vel af Hans Kongelige Majestet allernaadigst imodtaget, men det lod sig dog ansee, som Høistbemeldte Hans Majestet syntes, at det var for meget at betage hannem, i det at det behagede Hans Kongl. Majestet allernaadigst, at lade hannem beholde den kostbare Vase eller Urna, tillige med et stort og 4. à 5. andre smaa Stykker tilbage, og endda allernaadigst forbedrede hans Gage med 200. Rixdaler indtil hans Døds-Dag, som var den 31. Martii 1739. ihvorvel de to store Stykker dog kom siden udi Hans Kongl. Majestets Hænder, med endeel af hans beste Malerier, efter det noget for hans Død giorte Testamentes Indhold, som siden skal følge.

Og som nu noget lidet er meldet om hans Vindskibelighed og Flittighed udi hans Kunst, saa skulde vel ogsaa endnu meldes noget om hans Vindskibelighed og Flittighed udi hans Christendom og Guds-Frygt, paa det at man ogsaa kand vide, hvortil han den øvrige Tid haver anvendet: Men jeg tilstaaer hermed reent ud, at jeg ikke finder mig i Stand til at indgaae i den Materie, hvorfor jeg det alene vil lade forblive ved de faa Ord, jeg udi Begyndelsen derom haver meldet, og maae for det øvrige hans efterladte Manuscripter [hvoraf de fleste endnu ere til, og kunde faaes, om de paa de rette Steder bleve søgte] og hans Testamente svare til Resten; thi det veed man vist, hvad han derudi om Christendomens Praxi melder, det giorde og efterkom han selv, saasom han ei nogen Tid var for, at tale meget om det som godt var, men var vel meget for at udøve det i Gierningen, og har saaledes uden Ord visseligen forskaffet langt større Nytte, end som han havde kundet snakke meget derom. Men hvad i disse Skrifter forefalder, Theoriam Theologicam og Philosophiam angaaende, saa tilstaaer jeg gierne, at det ikke allevegne kommer overeens med det almindelige Begreb; men her og der smager af den Kilde, de ere tagne af, jeg mener de Skrifter, som den Sal. Mand, der var ustuderet, var falden paa at læse, og, med en uskyldig, og, efter hans Skiønsomhed, beste Mening for Gud og sin Næste, havde fundet Behag udi.

Vil altsaa ikkun alene nævne Titelen af forbemeldte Manuscripter, af hvilke endeel ere udi adskillige Folkes Hænder, endog maaskee udi Tydskland. Det allerførste, han har skrevet, er om Børnedaaben, og haver den Titel:

No. 1. En meget eenfoldig og kort forfattet Betænkning over Børnedaaben, skreven 1707. Er imod 20. Ark sterk. Det lader sig ansee, som dette Skrift er skrevet til og imod nogen af hans Bekientere, der har haft vrange Principia om Daaben, og, saa vidt mig er bekiendt, særdeeles imod Otto Lorentzen Strandiger.

No. 2. og 3. skal være tvende Skrifter, han har skrevet 1708. og 1710. som han selv har antegnet, og at de ere gaaene hannem af Hænderne og gandske forkorne, Men ved denne Antegning melder han hverken disses Titel eller hvad deres Indhold har været. Eet af disse bortkomne Skrifter har ufeilbarligen vist nok haft den Titel Ratio Status; thi den Concept til Fortalen af samme Skrift er bleven funden iblandt andre defecte Concepter til de øvrige Skrifter, og er denne Fortale alene saa stor, som ovenstaaende Skrift No. 1. Saa seer man og af samme Fortale, at han agter at vise, hvor denne Ratio Status nu regierer Verden, af de Dyr, der findes beskrevne udi Johannis Aabenbaring. Saa fandtes og de af hannem dertil giorte Tegninger, hvoraf nogle iligemaade af hannem selv vare stukne udi Kober, saa at alle Omstændigheder vise, at det maae have været baade et vidtløftigt og curieux Verk. Mig er ei heller ubekiendt, at han haver laant samme Skrift til en god Ven, som reisede til Norge, men aldrig faaet det igien.

No. 4. Er en Commentarius over den Disput, Paulus holdt med dennem, som igien vilde være under Omskærelsen og Lovens Retfærdighed, skreven 1713. Er ved 39. Ark sterk.

No. 5. Et Forslag til Hedningernes og andre Blindes Omvendelse udi Ostindien, Nordlandene, Finmarken og andre Steder, skrevet 1715. Er ved 16. Ark sterk.

No. 6 Heder saaledes: Lær os o Menneske at kiende Skaberen af sin Skabning, Evigheden af Tiden, og allermeest af dig, du som est selv Evighed og Tiid rc. Hvis Indhold er theosophisk, og hensigter til næst forige. Er ellers noget vidtløftig skreven 1716. og vel to Bøger Papir sterk.

No. 7. Denne sidste Verdens Tids Speil, hvorudi enhver kand beskue den sande Christum udi sin Tempel, som er det indvortes Menneske eller det nye Creatur rc. forestillet udi 44. Spørsmaal, med sine, simpele

dog

dog kierlig velmeente Besvarelser &c. Er noget vidtløftig og eftertænkelig skreven 1721. og 4. à 5. Bøger Papir sterk.

No. 8. En kort og eenfoldig Beskrivelse om det store og aandelige Babylon, Sodoma og Ægypten, dets Begyndelse, Tilvext, fuldkomne Alder, Aftagelse, saaog Endeligt, som indbefattes udi de 7. Sendebreve til de 7. Menigheds Engle udi Asia, Apoc. 2. og 3. Cap. Skreven 1727. Er omtrent 69. Ark.

No. 9. Christus en Anstøds Steen &c. hvis Indhold er den vrange Forstaaelse over S. Pauli Epistler til de Romere og Galater, hvorefter et Parti forkaster alle gode Gierningers Nytte til Salighed &c. Skreven og bleven færdig 1728. udi Martio. Er 47. Ark sterk.

No. 10. Et lidet Skin af det store Lys, som skal oprinde udi den sidste Tid, indeholdende en Betænkning over endeel lærde Mænds Statuerelse om alle fordømte Aanders, med Satans og hans Englers, samt alle Tings Igienbringelse til Salighed, deelt udi tvende Dele, den første skreven 1728. den anden 1732. Er smaat skreven over 60. Ark.

No. 11. Det Danske Jerusalems Jeremiæ Begrædelse over Ildebranden udi Kiøbenhavn. Dets Klagemaals Begrædelse forfattes udi en Samtale og Dispput imellem en ny Testamentes Levite og Rabiner, saaog en Apostolisk Christen. Skreven 1728. udi Nov. og Decemb. Er omtrent 27. Ark sterk.

No. 12. Den uskyldige Eenfoldighed, som giver sig tilkiende udi tvende Samtaler, holdne imellem Christianum Simplicium og den ældgamle Hedenske Philosophum Heraclitum. I den første Samtale fortæller Simplicius sin Fødsel og Herkomst, om hvilken han af Heraclito videre blev underrettet. Den anden Samtale er en eenfoldig Betænkning over tvende Tractater, den første skreven af den høioplyste Theologo Christiano, kaldet Vera Demonstratio Evangelica &c. Den anden er af den høilærde gamle Philosopho Democrito, kaldet Grund-Riß zu einen solchen Systemate &c. Skreven 1730. $33\frac{1}{2}$ Ark sterk. Er ellers imod den sig kaldende Christianum Democritum.

No. 13. En lys Sandheds Brille &c. som indeholder en Discours imellem en Luthersk høilærd Orthodox og en saa kaldet Frigeist eller Syncretist. Skreven udi Augusti Maaned 1731. Er $23\frac{1}{2}$ Ark sterk.

No. 14. Den velbekiendte Christus efter Kiødet &c. og den gandske ubekiendte og fornegtede Christus efter Aanden &c. forestillet udi en Discours imellem

Fornuften og den oplyste Forstand, hvis anden Deel kaldes: Den alt Ondes Hadere og alt Godes Elskere iblant alle Folk 2c. Skreven udi Maji Maaned 1723. Er tilsammen imod 41. Ark sterk. (*)

Disse ere de fornemmeste Skrifter, han har skrevet, foruden ikke en liden Deel andre smaa Piecer, bestaaende udi nogle af andre hannem foregivne samt andre Spørsmaals Besvarelser, dem jeg her for Vidtløftigheds skyld ei vil nævne, hvilke tilsammen og vel udgiør nogle faa Bøger Papir, saasom han fast blev ved at skrive til hans Dødsdag. Ved al denne hans Skriven er, som noget merkeligt, at erindre, at han fast fra hans 56. Aar havde sterk rystende Hænder, som Tid fra Tid saa tiltog, at han i nogens Nærværelse endog ikke kunde skrive sit Navn, uden at tage den venstre Haand og holde den høire fast med til Papiret. Derimod behøvede han det ikke, naar han udi Eenlighed sad og skrev paa disse og andre Theologiske Materier, da hans skrevne Concepter alligevel vare temmelig læselige, ihvorvel uden Distinctioner; hvorfor den, som skulde skrive disse Concepter rene, maatte nogenlunde forstaae selv at distingvere Periodes.

Nu vil jeg og nævne noget af hans efterladte Kunst-Arbeid, hvorom forhen sagdes, at den største Deel blev offereret Hans Kongelige Majestet paa den Condition, som før er meldet, og noget, som Hans Kongelige Majestet omsider, efter Testamentets Indhold, haver erholdet. Af dette hans Arbeid da bør have det først Sted:

1. Det store og kostbare Verk af Groteschen-Arbeid, som figurerer en Vase eller Urna, tilligemed den til den Ende forfærdigede Tegning, hvilken Vase er omtrent 6. Qvarteer høi. Materien, hvoraf den er giort, er Elfenbeen, støbt Sølv og støbt Metal, som er forgyldet, hvorpaa han fast 12. til 14. Aar haver arbeidet.

2. Et stort Stykke af Elfenbeen, hvorpaa hans Kongl Majestets Frid. 4. Portrait med adskillige Dyder omgiven præsenteres, og er noget nær en Alen høi og ½ Alen 4. Tomme bred, foruden den derom værende Ramme, som er udskaaren og er til deels forgyldet, til deels kion laqueret, hvorpaa han fast over 3. Aar har arbeidet.

Disse

(*) Foruden disse anførte af Magnus Berg in Manuscripto efterladte Skrifter, veed man nok et andet af hans Skrifter, som paa Trykken er udkommet, og det paa Tydsk, trykt in 4to uden tvil i Hamborg, dog uden Steds og Aars Meldelse: Men det samme er af hannem forfattet i Aaret 1735. og kaldes: Ein kleines, geringes und nichts kostendes Microscopium 2c. hvorhos ere tvende Appendices, det første kaldet: Ein sehr gesundes und klares Augen-Wasser 2c. det andet: Ein Seelen-Wecker aus dem Sünden-Schlafe 2c.

Disse to Stykker kand nu sees paa det Kongelige KunstKamer.

3. Et dito, hvorpaa præsenteres Christus, som nedtages af Korset.
4. Et dito, hvorpaa præsenteres Christi Daab.
5. Et dito meget mindre, hvorpaa præsenteres en triumpherende Christus, som sønderknuser Slangens Hoved.
6. Et dito, hvorpaa præsenteres den Historie om Joseph og Potiphars Hustru.
7. Et dito, som præsenterer Vaaren.
8. Et dito, med Sommeren.
9. Et dito, med Hosten.
10. Et dito, med Vinteren.
11. Et mindre dito, hvorpaa præsenteres Hørelsen.
12. Et dito, med Lugten.
13. Et dito, med Følelsen.
14. Et dito, med Smagen.
15. Et dito, med Synet.
16. En Philosophus eller Helgen.
17. En dito.
18. Et større Stykke, hvorpaa præsenteres Slangens Ophøielse udi Ørken, med mange Figurer.
19. Et mindre dito, med Christi Lidelse udi Urtegaarden.
20. Et dito udi lige Størelse, præsenterer Maria med Barnet.
21. 22. 23. 24. præsenterer de 4. Evangelister.
25. Petri Fornegtelse.
26. Johannes den Døber udi Ørken.
27. Den fortvilende Judas.
28. En mediterende Paulus.

Disse vare da de Stykker, som hand mestendeels offererede Hans Kongl. Majestet, som før er meldet, og hvoraf endeel nu kand sees paa KunstKameret: Men de 4. sidste, om ret mindes, bleve efter hans Død solte paa Auctionen. Dog er dette ikke altsammen, hvad hand i Elfenbeen haver forfærdiget, saasom jeg vel mindes, at, imedens Høilovlig Ihukommelse Dronning Lovise levede, hand da mestendeels hvert Aar 1. a 2. Stykker for Hendes Maiestet haver forfærdiget. Saa vides og, at hos een endnu levende Stands-Person finder sig ogsaa endnu 2. Stykker af hans Arbeid, og over dette vel endnu erindrer, et par Stykker at være bleven solte paa en anden Auction, Saa der da og vel tør findes nogle faa flere.

Det

Det Testamente, som Magnus Berg før sin Død haver giort, bestaaer udi efterfølgende Poster:

1. Er det min Villie, at Deres Kongelige Majestet [den Gud naadigst og mildigst velsigne her timelig og hisset i den evige Salighed] skal overlades af mit Arbeide, Et stort Stykke skaaret udi Elfenbeen, som præsenterer Høilovlig Kong Friderich den IVdes Portrait; derneſt en stor Urna, der ikke er bleven gandske færdig, som bestaaer af Sølv, forgyldet Kober og Elfenbeen, Saaog ellers, om iblant mine Skilderier findes noget, som kunde behage Deres Kongl. Majestet, overlades det altsammen allerunderdanigst til Allerhøistbemeldte Deres Kongelige Majestet.

2. Det øvrige ringe, som kand findes efter min Død, maae deles udi tre lige Dele. De to Dele skal mine fattige Arvinger nyde, og den tredie Deel skal de Fattige have af Mands- og Qvinde-Kiøn. Mine Arvinger, som bemeldte tvende Dele skal nyde, ere min ældere Broders, som er død, hans efterladte Enke med 12. Børn, som er at finde paa en Gaard kaldet Aasaaren paa Saal i Vaage Sogn udi Norder-Guldbrands-Dalen, og denne bemeldte Enke med 12. Børn nyder een Deel af bemeldte tre Dele, hvilken deles imellem Enken og hendes Børn.

3. Den anden Deel nyder min afdøde Systers og hendes Mands Børn, boende paa en Gaard kaldet Grimstad udi Guddals Sogn udi Syndre Guldbrands-Dalen, saaog min afdøde Broders Niels Eliesens efterladte Enke med nogle Børn [hvormange, veed jeg ikke], boende paa Velbyrdige Jens Wernersens Eiendom Borregaard nær ved Friderichsstad, og imellem disse tvende deles denne Deel lige i to Parter.

4. Den tredie Deel skal være for Fattige og Fromme, efter den Regel, som ovenmeldet er, hvilken tredie Deel deles i tvende lige Dele, af hvilke de Fattige, som jeg har givet Maaneds-Penge, skal have den ene Deel, som skal continuere med saa meget, enhver af dem har nydet tilforn, saa længe indtil bemeldte Deel alt er udgiven og uddeelt, og den anden Deel uddeles til Fattige og Fromme, alt af Executoribus Testamenti, saaledes som de best efter en god Samvittighed skiønner, og for Gud agter at forsvare. Men, førend denne Deling skeer, skal betales til Sr. P. A. 100. Rixdlr. som os er imellem. Iligemaade betales til Sr. J. C. 60. Rixdlr. som os er imellem.

5. Den Pige, som tiener mig, og haver været hos mig fra forgangen Mikkelsdag, skal gives udi Løn og til en liden Foræring tilsammen 14. Rixdlr. Men den Pige, som er fæstet, og dog ikke er kommen i min Tieneste, skal gives et fuldt Aars Løn, som er 12. Slettedaler, fordi hun har ingen Tieneste.

6. Til

6. Til min Begravelses Bekostning skal ikkun giores en sort Fyrre-Kiste uden Overtrek, og intet mere end et Lagen til mit Legems Omslag, og mit Legem henføres om Middagen.

7. Endnu vil jeg, at Sr. N. H. P. som haver paa mine vegne informeret Pagerne, skal nyde foruden det, jeg alt haver betalt hannem for indeværende og det derpaa følgende Aar, sin fulde hidtil hafte Gage, som er 50. Rixdlr. aarlig, og giør for det indeværende og for det efterfølgende Aar tilsammen 100. Rixdlr.

8. Min Begravelse skal efterfølgende trende Mænd besørge, nemlig først min kiere Svoger Auctions Directeur Sr. Severin Michael Kuur, dernest Sr. P. A. Vinhandler, og Sr. N. H. Prehn, hvilke og tillige skal have Inspection over de Fattiges Penge, og disse til de Fattige uddele, saa og befordre og beskikke til mine Arvinger, hvad som dem kand tilfalde, enhver paa sit Sted, som forhen meldet er, hvilket kunde skee par Vexel til Christiania for de Arvinger udi Guldbrands-Dalen, og de Penge til min yngste Broders Arvinger til Velbyrdige Jens Wernersen par Vexel, paa det de ei skulde have Umag at afhente Pengene i det her dem saa langt fra liggende Sted. Og paa det at bemeldte trende Mænd det, som her meldet er, desbedre og føieligere kunde efterkomme, saa er min Begiering til dem, at de herover om Deres Kongl. Majestets allernaadigste Confirmation gratis giøre allerunderdanigst Ansøgning ꝛc.

Da dette Testamente udi Begyndelsen af Februarii Maaned var bleven gandske færdigt, og af hannem paa hans Seng skulde underskrives, adspurde hannem den, som det for hannem oplæste, hvorfor hand vilde beskikke trende Mænd, til at exsequere Testamentet, da det dog var nok, at de vare tvende, hvorpaa han gav dette merkelige Svar: Ja, sagde han, Jeg veed vel, at tvende vare nok, Men det kand hende sig, at een af dem imidlertid døer, derfor er det bedre, at der udnævnes trende. Thi det skede og, at Auctions-Directeuren døde kort derefter.

De Malerier, som Deres Kongelige Majestet efter dette Testamentes Indhold, allernaadigst behagede at lade udtage, vare efterfølgende:

1. Den salige Mands eget Portrait.
2. Et stort Stykke, malet efter det stilleſtaaende Levnet af J. Böhm.
3. Et Stykke med allehaande Huus-Fugle, af en ubekiendt Nederlænder.
4. En Sibylla, af en ubekiendt Italiæner.
5. En hellig Franciscus, af dito.
6. Et Landskab af Saveri.

7. Den berømte Maler Schonjans Portrait, af ham selv.
8. Et Portrait, af Titiano.
9. Et Italiensk Landskab.
10. Et dito, mage til det foregaaende.
11. Christi Korses Ophøielse af Tintoretto.
12. Christi Fødsel af Blomaert.
13. Et historialsk Stykke, af Rubens.
14. Et Qvinde-Hoved, af dito.
15. Et historialsk Stykke, Josephs og Mariæ med Barnet Flugt til Ægypten, af Albano.
16. Et dito om Ulysses, af Rubens.
17. En Sangerinde, af Eckhout.
18. Et skiønt Nat-Stykke, med Vocal og Instrumental-Musiqve, af Hondhorst.
19. De tre Gratier, af Salvator Rosa, eller Cavalier Carboncini.
20. Et Stykke, efter Caroli Maratti Arbeid, af Magnus Berg malet.
21. Et stort Landskab, af Mola.
22. Christus, Maria og Johannes, af Titiano.
23. Et Stykke, hvorpaa præsenteres Freden, af en ubekiendt Mester.
24. De hellige tre Konger offrer Christo, af Andrea Vincentino.
25. Et Landskab, af Crabbetie.
26. Et Stykke med Qveg, af Boter.

Det øvrige, som den kostbare Vase eller Urna, tillige med det prægtige Stykke, som præsenterede den Høisalige Konges Frid. 4ti Portrait rc. er alt forhen meldet noget om, saa det ei behøves her at igientage. Af hvilket og andet mere kand sees, hvad Mand Magnus Berg haver været, saa vel udi sin Kunst, som og udi mange andre Ting, og hvad for en stor Mand han kunde have blevet, om han fra sin Ungdom havde været anført til at studere. Af Naturen var han ellers af et meget Cholerisk og fyrigt Temperament, af hvilken Aarsag han og vel saa tilig har havt sterk rystende Hænder; thi som han udi hans yngere Aar, ved ud- og indvortes sterke Anfegtninger, lærte først ret at kiende sig selv, saa søgte han da, ihvorvel dog ikke uden Guds Naades Bistand, dette Choleriske Væsen udi sig at undertrykke, hvorom her og der udi hans Skrifter noget meldes; hvilket og vel tillige har været en Aarsag, at han udi de tre sidste, og fornemmelig udi det allersidste Aar meget var incommoderet med sterke Obstructioner og et svagt Bryst, som alt mere og mere tiltog, at han strax efter Nyt-Aar 1739. imellemstunder maatte holde ved Sengen, indtil han udi Februario blev gandske sengeliggende: Men forend dette skede, lod han kalde een af sine Venner til sig, og sagde: See, her har jeg udkastet mine Tanker, hvorledes jeg vilde, at det skulde forholdes med mine

smaa

smaa Sager efter min Død, vær saa god, og skriver mig dette reen, I kunde læse det først, og forsøge, om I og kand læse det, imedens I er her, paa det jeg kunde sige Eder det, hvad I ikke kunde; thi det er vel noget ulæseligt. Da han nu to Dage derefter fik det igien reenskrevet tilbage, havde han alt selv forseiglet alle Ting og lagt sig. Naar nu nogen kom til ham, for at besøge hannem, og forblev noget mere end omtrent en Time hos hannem, sagde han: Holder Eder ikke for længe op for min skyld, thi I har vel og hiemme at bestille. Een af hans Venner spurte hannem engang i en Visite, om ikke Tiden blev hannem lang, eftersom han mestendeels var saa alene: O nei, sagde han, mig har ei været, er og ei endnu Tiden lang, Jeg er ei heller saa alene. Da man dog vidste, at ingen var hos hannem, uden Vaag-Konen, som desuden intet talede med hannm, undtagen naar hun skulde give hannem noget, og ellers gaae hannem tilhaande. Saaledes laae han da saa stille hen, indtil 2. a 3. Dage for hans Død, da han engang spurte een af hans Venner, der samme gang var hos hannem: Har jeg nu beskikket alle Ting, som det bør være? Ja, svaredes hannem, vil I og, at det endnu engang skal læses for Eder, saa vil jeg tage det frem og læse det op. Ja nok, sagde han. Saa blev det da læst. Da dette var skeet, sagde han: Det skal jo være saa, Er der ellers noget at erindre derved? Nei, svaredes hannem, der vides ei noget, som kunde erindres. Da er det vel, sagde han, at jeg ei behøver videre paa saadanne Lumperier at tænke, saasom jeg dog behøver at vende mine Tanker til bedre Ting. Den sidste Dag, som var den 31. Martii 1739. kom om Formiddagen een af hans Venner til hannem, og da denne syntes, at det var alt imod det sidste, agtede han at blive hos hannem saa længe. Men hand sagde til hannem: Vil I og gaae nogen andensteds i Byen? Nei, sagde denne. Hvorpaa han svarede: Saa har I dog nok hiemme noget at bestille, holder Eder ikke op for min skyld, thi min Pige skal lade Eder vide, om jeg Eder skulde behøve. Saa laae han da saa stille hen, indtil imod Aften, og blev han alt efter haanden mere stille, indtil han noget efter Klokken 7. Slet saa sagteligen hensov, udi hans Alders 73de Aar og 4. Maaneder.

III.

En gammel Vise om Greve Christoffer af Oldenborg hans Feide paa Danmark.

Det er bekiendt, at de Helte-Sange og Kæmpe-Viser, hvori vore Forfædre have befattet de merkværdigste Ting og Bedrifter, som sig udi Landet i deres Tider have tildraget, er en Part af de Hielpe-Midler,

hvoraf vi maae betiene os til at oplyse vores gamle Historie. Vel er det ikke sagt, at slige Viser indeholde i alle Ting de ubedrageligste Sandheder, da man til deels maae give den Poetiske Frihed noget efter, og til deels forestille sig, at man lige saa vel i gamle Dage som i vore Tider kand have ladet sig forlede af urigtige Fortællinger. Ikke des mindre, naar man med sund Fornuft vil drifte og bruge de gamle Sange, og tillige holde dem imod andre de samme Tiders historiske Efterretninger, skal man finde, at baade Historien og de fleste Omstændigheder have Rimelighed og Sandhed i sig, Saa man ikke uden Grund kand ansee de fleste gamle Kæmpe-Viser som nogenledes sikre ja ofte umistelige Kilder i den Danske Historie og vore Antiqviteter. Det er i den Henseende en god Gierning, som de tvende vores berømmelige Danske Antiqvarii, Mester Anders Veile og Hr. Peder Syv, have giort, den første i at befordre en anseelig Deel af vore Danske Kæmpe-Viser til Trykken, den anden i at give os et forbedret og meget formeret Oplag af de samme. Og det var at ønske, at man kunde faae sammensanket alle de vores Forfædres historiske Sange, som endnu maatte være tilovers, og tilforn enten aldeles ikke eller og stykkeviis ere trykte, hvoraf man maaskee kunde tiene Publico med et Bind lige saa stort som det forhen udkomne. Men man maae beklage, at de fleste Afskrifter, man treffer af deslige, ere, saa vel som andre gamle Documenter, i Henseende til Orthographien, Poesien og de historiske Omstændigheder, saaledes forandrede, forhutlede og forkortede, at de tidt ikke ligne deres Originaler. Ja det synes, at samme Skiebne endogsaa haver rammet en Deel, om ikke de fleste, af de ved ovenmeldte brave Mænds Fliid for længst udgivne Danske Kæmpe-Viser. Derpaa kand vi til Exempel anføre een saadan gammel Vise, hvoraf vi hos en god Ven ere komne over et Exemplar, som med rette kand kaldes en Original, saasom den er trykt just ved samme Tider, da Historien er skeet. Visen er den, som findes i Hr. Peder Syvs Samlings anden Part No. 51. pag. 303. og handler om Grevens Feide eller den Krig, som Greve Christoffer af Oldenborg førde udi Danmark i de Aar 1534. 1535. 1536. Men naar man vil conferere dem begge, skal man befinde, at den, der i Samlingen er trykt, er saa forandret og forkortet, at adskillige artige smaa Ting, ja hele tolv Vers, ere aldeles udeladte, saa man neppe skulde sige, at det er een og den samme Vise. Af dette kand sluttes, hvad man kand have sig at formode af Resten. Vi vil Ord fra Ord anføre vores overkomne Original, ikke just som et Mønster af Poesie, men som en rar Levning af Alderdomen og et curieus Stykke i vor Historie:

En Vise ny, om den Handel oc Feyde, som Greffue Christoffer aff Oldenburg, oc hans Raad Wulleweffer, Jorgen Mynter, deris Tilhenger haffue brugt vdi Danmarck oc Landthe Holsten.

Paa den Thone Sibrets Vise.
Aar MDXXXVIII.

All Offuerigheds woldt at være,
Er sandelig skicket aff Gud,
Huem dem icke holder vdi ære,
Hand giør emod Guds Bud,
Thi wil ieg trolig raade
Baade Ædel, Arm, Fattig og Rig,
Spegle sig vdi mange Lands Skade,
Som deroffuer er kommen i Waade
Aff oprørsk uchristeligt Swig.
Der man screff tusind fem hundret
Oc tre oc tredinge Aar
Bleffue Danske Mend suore bekumredt,
Der de deres Konning ombaar,
Den christelig Første oc milde
Wed Naffn Konning Frederick,
Rigsens Raad strax sammen komme,
En Konning at keyse Riget til fromme,
Effter Rigsens gamble Skick (a).
Effter thi at Norriges Rige
Met Dannemarck forbunden waar
Vnder en Konning at bliffue
Endregtig vdi Kongelig Kaar,
Paa det Rigerne skulle sammen bliffue,
Forscreffuis de Norske til raadt,

(a) Hvitfeld in fol. p. 1395.

Som saa wit Besidene ere,
Oc der ey føre kunde være,
Opsettis det Kaar it Aar (b).
Den tid det Kaar bleff saa opsett,
Og Riget vden Konning waar,
De Borgere aff Kiøbnehaffn oc Malmø met
Rigsens Raad deres Eed de soer
Begge Steder til deres Haand at holde
Oc til den Konning de keyste (c),
De Lybske dennem snart forwende,
Der de gaff dennem til kiende,
Huor alt Adel kunde fordelgis (d) met List.
Jørgen Wullenueffuer oc Marcus Meyer
Begynte vdi Lybec det Spil (e),
Som de haffde lerd vdi Mynster (f),
De wilde der hielpe til
Alt Øffuerighed at fordelge,
Guds Ordning saa foruent,
Førster oc Adel skulde Werden icke raade,
Flere end Soel og Monne baade,
Jørgen Wulueffuer haffuer det siden bekent.
Bogbynder (g) oc Jørgen Mynter
Behagde slig Handel wel,
Kunde wi bliffue to Regenter,
Wi glemme baade Eedt oc Skel,
Guds Ord tage vi til Baade,
Konning Christierns Sag dertil,
Først wille wi for Dannemarck raade,
Dannemarcks Adel skal der lidet aff baade,
At de haffue troet os well.

Jør-

(b) Hvitfeld p. 1398. (c) ibid.
(d) Fordelger ɔ: Udsletter, legger øde, delere, exstirpare, Germ. vertilgen.
(e) Hvitfeld pag. 1403. sq.
(f) Her sigtes til den bekiendte Historie om Anabaptisternes Konge Johan van Leyden, og til det af hannem og hans Anhængere udi Mynster stiftede Oprør.
(g) Ambrosius Bogbinder Borgemester i Kiøbenhavn. Hvitf. p. 1406

Jørgen Mynter Malmø Borgemestere,
Hui greffs du det Forrederj an,
Udi Dannemarck fick du Rigdom oc Ære,
Kom didt en fattig Mand (h),
Saa snart du din Eedt forglemde,
Den du suor Rigsens Raad,
Du kunde dennem best forraade,
Fordi de teg besynderligen wel trode,
Er sligt ikke en skenlig Daat.
De wiste, det kunde icke duge,
Uden det skulde haffue it Skin,
En Herre dertil at bruge,
Som waar rett effter deris Sind,
Greffue Christoffer Domherre aff Colne,
Hand waar deris rette Mand,
Haffde lidet Got til at sette,
Kunde ingen Mand stande til rette,
Hand haffde huercken Slot eller Land (i).
De Lybske saade i Sprynge
Til en Erløss Krig gerøst
Paa den Høgbaarne Første fromme,
Udi Holsten begynte de først,
Hand haffde dennem aldrig Orsag giffuet
Met et utugtigt Ordt,
Uden Warssel droge de i hans Lande,
Dennem selff til Wanære oc Skamme
De dreffue Roff, Brand oc Mordt (k).
Den Første lod seg icke forskrecke,
Dog Fienderne de waare nær,
Sit Landskaff lod hand opvekke,
Fremmet Krigs Folk haffde hand icke der,

Hielp

(h) Jørgen Kok Montemester og Borgemester i Malmø var af Byrd en Westphæling. Hvitf. p. 1406. Om denne Mands merkværdige Levnet, og hvorledes han i al Slags Forandring har forunderligen vidst at begaae sig, skal en anden Tid blive handlet.
(i) Hvitfeld p. 1411. (k) Hvitfeld p. 1414. sq.

Hielp nu Gud i Himmerige,
See naadelig min Uskyldt an,
De Lybske føre mig udi den Nød,
Derfore vil mannigen bliffue død,
Hand rygthe dog tappert an.
Den Herre screff til Førster
Oc saa til Ridderskaff,
Huor hand haffde sprunget i første,
Motte de waare paa den Staff,
De monne det hierteligen betencke,
De Lybskes listig Pragt,
Huort det paa siste wilde lencke,
Om de dennem saa wilde skencke,
De rygte til den Første met Magt.
Konglig Maiestat aff Swerig,
Landgreffuen aff Hessenlandt,
De Hertuger aff Prysen oc Lyneburg,
Met mannigen Edel Mand,
Den Første wilde de hielpe met lige,
Som tha waar stedt udi Nød,
Rigsens Raad udi Dannemarcks Rige
Deris Ryther lade til hannem ride
Met hannem at leffue oc dø.
Rigsens Raad i Skaane udi samme Krig
Wilde oc then Herre til Trøst,
De eskede deris Knecte aff Malmøs By,
Til Landte Holsten skulde de først,
Thess wer at the saa giorde,
Oc troede de Borger saa wel,
Deris Porthe de strax til lugte,
Oc Slottet nedder rugte (l),
De holdt huercken Eed eller Skel.

For-

(l) Hvitfeld p. 1418.

Jørgen Mynter gick strax til raade
Alt paa den samme Dag,
De Lybske sende hand Bude,
Huor det waar kommen vdi Lag,
De skulde da fryelig komme,
Thi alt ting waar beredt,
Hand haffde forskaffet alt Effne,
Flere Kiøbstedmend wilde dertil tiene,
Ware sammen suorne met Edt.
De Lybske skickede strax vdi Øresund
Greffue Christoffer met deris Krigs Mact,
Som de paa slig forredelig Grund
Haffde met Borger giort en Pact
Vdi Sieland, Fyen og Skaane
Oc flere Land vdi det Tal,
Alle der aff Adel waare,
Kunde dennem for deris eget Folk icke bare,
Forraade waare de all (m).
Den Greffue lod Breffue vdscriffue
Til Købsteder oc menig Mand,
Alt Adel skulde de fordriffue,
Oc ingen lade leffue vdi de Land,
Hand wilde til Priss giffue
Deris Liff oc saa deris Gods,
Strax bleffue alt Adel offuerfalden,
Brend og plustrede deris Godz met alle
Mange møste deris Liff der hos.
De motte der hylde den Greffue,
Som boede i de Smaa Landt,
De kunde icke lenger faa Leyde,
For Øgen waar Mord oc Brand,
De waare met alle forraadde,

(m) Hvitfeld. p. 1420.

Oc wiste for intet der aff,
Thi ingen haffde kynth dennem feyde,
Huercken Kiøbstedmend eller den Greffue,
Ellers haffde de det icke beskafft.
Den Greffue lod huer Mand hylde
Til gamble Konning Christierns Haand,
Paa det ingen skulde befinde
Deris Suig oc eget Gaffn,
Dog Adelen sligt wel befunde,
At det waar Argelist,
De dog icke vnduige kunde,
Vden de oc Riget ødes vdi Grunde,
Thi nøddis de at sverge hannem wist.
Den gamble Frue Anne Holgers (n)
Aff Adel oc Rygte wel god
Lod Greffuen uskyldig slae ihiel
Vdi Ringsted for sin Fod,
Hun haffde kiøbt Greffuens Leyde,
Gaff Greffuen en Skenck derfor,
Er sligt icke en vchristelig Feyde,
Dennem holdis huercken Ord eller Breffue
Alle der aff Adel waar.
Rigsens Raad vdi Fyen oc Jutland
Sende deris wisse Budt
Til den Første aff Holsten Hr. Christian,
Til hannem deris Hierte stodt,
Til Konning de hannem begerde
Dannemarcks Rige fore at staa,
De haffde hannem alle kiere,
De wilde holde Breff oc Ære,
De gaffue hans Fader der paa (o)

Rig-

(n) Hvitfeld p. 1438.
(o) Hvitfeld p. 1424. sq.

Rigsens Raad oc Adel i de Smaa-Land,
Som saa betvongen waar,
Til den Første kunde de ey komme frem
At fuldkomme slig deris Kor,
Som de hans Fader haffde loffuet,
Thi screffue de til hannem saa,
At de wilde hoss hannem bliffue,
Wilde Gud unde dennem at leffue,
Det waar deris største Attraa.
Der Greffuen saa haffde bekommet
Sin Wille i de Smaa Landt,
Tha skickede hand Skipper Clemendt (p)
Met Skalcke til Nør Jutlandt,
Slig Oprør der at begynde
Mod Adelen met Mordt oc Brandt,
Vdi det første fik hand stor Effne,
Gud lodt det snart paa hannem heffne,
Hans Selskaff fuld faa vndkom.
Den Adel vdi Nør Jutlandt
Sende Budt deris Herre i Nød,
Snarligen hand dennem til hielpe kom,
Den Greffue det hart fortrødt,
Aaleborg met Storm bleff wundet,
Oc mangen bleff slagen thiel,
Skipper Clemend der selff bleff fangen,
Borger oc Bønder ginge til Hande,
Saa straffer Gud sligt Uskel (q).
Den Tid den Greffue formerckte,
Den Første sin Adel saa hialp,
Som hand wilde plat fordelge
Met sine Tilhengers Magt,
Marcus Meyer lod hand forscriffue

 Fra

(p) Hvitfeld p. 1429.
(q) Hvitfeld p. 1432.

Fra Lybke met Lantzknecte fler,
Til Skaane de snarligen komme
Saa lidet paa Adelens fromme,
Al Adel skulde de legge neer.

Den Greffue lod Breff vdskriffue
Til Adelen i Skaane Landt,
De skulde tilsammen bliffue,
Marcus Meyer at giøre Modstandt,
Saa vilde hand føre Adelen i Vande,
Oc driffue sit hemmelige Spil,
Det begaff sig saa vdi sande,
Hans Breff det er for hande,
Ehuo det lesse vil.

Dog Adelen lenge vel viste,
De stodt saa effter deris Liff,
Wilde de ey lenger lade seg friste,
Det waar paa den yderste tid,
De Gester de vare for hande
Dennem vilde skille fra Liff oc Lande,
Deris Hylding de strax opskreffue,
De i Nød haffde sagt den Greffue,
Marcus Meyers Hob grebe de an.

Konning Gotstaff vdaff Swerige
Hand gjorde den Herre Bistandt,
Gud vilde ikke lade dennem fordriffue,
Hand vndte dennem offuerhandt,
Marcus Meyers Hob de nederlagde,
De Swenske komme dennem til Undset,
Emod slig fremmede Geste
Bleff Swenske oc Danske Venner beste,
De galt dennem da bode et (r).

Der

(r) Hvitfeld p. 1436.

Der Gud saa med sin milde Haand
Skonsk Adel haffde frelst aff Nød,
Da regerede end Greffuen de andre Smaa Land,
Stod altid effter Adelens Død,
Den unge Konning Christian
Skicket sin Krigs Mact til Fyen,
Palme Afften vunde de det første Slag,
Greffuens Krigs Folk bleffue i Assens belagt,
Saa frelste den Første Adel sin.
Til Greffuen kom snart det Rycte,
Hans Krigs Folk waar belagt,
Jørgen Mynter hand paa roffte,
Met Hertug Albret giørde de Pact (s),
Forsamblede Krigs Folk flere,
Skicket dennem strax offuer til Fyen,
Et Slag der at leffuerere,
De wunde der liden Ære,
Saa beviste Gud Naaden sin (t).
Tho Greffuer bleffue der slagne
Met mannigen stolt Krigsmand,
Tho Tüsinde bleffue der fangen,
De andre Felt-flygtige met Skam,
Den unge Konnings Orlogs Skibe
Komme den Lybske Flode oc an,
De Lybske fulde i deris Baade,
Elluff Orlogs Skibe de der forlode,
Met Spot flyde de i Landt (u).
Bode Assens oc Swineburge
Bleffue wunden met weldig Handt,
Hertug Albret oc Greffuens Tilhenger
Rømde strax til Sielands Landt
Den vdwolde Konning icke lenge tøffde,

(s) Hvitfeld p. 1443. (t) Hvitfeld p. 1445. sq. (u) Hvitfeld p. 1451.

For hand did effter dennem kom,
Kiøbenhaffn hand strax belagde,
Met alle Slot oc Steder Greffuen haffde,
Gudts Straff offuer dennem kom.

Krogen oc saa Warberge Slot
Bleffue wundne met weldig Hand,
Det giorde Marcus Meyer ey meget got,
Hand døde en Erløss Mand (v),
Lang Hermand torde derfore ey bliffue,
Hand snarligen nøddis til
Kallundborge Slot at opgiffue,
Hand wilde ey lenger kyffue,
Eller bruge sit Rytther Spil (x).

De Kiøbenhaffnske, som met stor Attraa
Strax fulle den Greffue til Hand,
At de kunde naa den lange Fortaa
En Myl til Land oc Wand (y),
De haffue derfore aff Hungers Nød
Ædt Heste, Øg, Katte oc Hunde,
Mangen der offuer er ynckelig Død,
Der de haffde huercken Øl eller Brød,
Oc ey lenger holde kunde (z).

Gud gaff den unge Konning Lycke
Bode til Landt oc Wandt,
Thi bør hand Gud at frycte,
Oc saa huer Edel Mand
Udi Dannemarcks Kongerige,
Thi de waare stedt udi Nødt,
De oprøriske wilde all Adel udslycke,
Met slig deris falske Stycke
Wilde de haffue hannem forødt.

Thi

(v) Hvitfeld p. 1453. (x) Hvitfeld p. 1443. 1469.
(y) Hvitfeld p. 1421. (z) Hvitfeld p. 1480. sq.

Thi wille wi alle aff Hiertet
Loffue Gud vdaff wor Magt,
Som Offuerighed oc Adel haffuer skabet,
Huer vdi sin Stadt,
Aff Hiertet angrer oss wor Brøde,
Hand haffer oss straffet naadelig,
Oc wil oss dog icke forøde,
Men trøste oss i all wor Nøde,
Hannem wære Loff ewindelig.

IV.

Trende Documenter, angaaende Helsingørs Kirke-Spirs Opbyggelse. 1613.

(1) Kongens Brev til Alexander Raab von Pappenheimb.

CHRIST. 4. ꝛc. Vor Gunst tilforn. Vidt, at effter som wii naadigst till en Spiir paa Sogne-Kircke-Taarnet udi wor Kiøbstedt Helsingør haffue foræret en Skibs-Ladning Fyr-Bielker. Tha bede wii dig och wille, attu nu inden Winter udi rette Tide udi dit Lehn lader hugge XXVI. Tylter Fyr-Bielker, halff parten XVI. Alne och halff parten XX. Alne lang och een Foed i Kanten, Saa och to Tylter, hver XII. Alne lang. Och attu wed wore och Kronens Bønder dem udi tilstaaendes Winter till Ladestedet der udi Langesundt lader nedføre. Och attu lader hugge och berede, effter som Os Elskelig Borgemestere och Raadmendt udi forskreffne wor Kiøbstedt Helsingør deris Fuldmechtige forevisendes worder. De skulle selff siden samme Thomber wed deris eget Skib lade nedføre. Der med skeer wor wilge ꝛc. Friderichsborg d. 14. Sept. An. 1613.

(2) Magistratens i Helsingør Contract med Tømmermester Fiet Kragen.

Wii effterskreffne Johan Willemsen Borgemester, Christian Davidsen och Hans Kiernet Raadmend i Helsingøer, kiendis och giøre witterligt for alle medt dette woris obne Breff, at haffue wenligen handlet och accorderet medt Erlig Mand Mester Fiet Kragen Borger i Kiøbenhaffn, om en Spiir at hugge och opsette paa woris Sogne Kirckes Thaarn her udi Helsingøer paa sin egen Omkost, och giøre alt huis Thommermands Arbeidt, Spiren at klede, och Lofftерne at legge, inthet undertagendis i nogen Maade, Som hans udgiffne

giffne Bewiis vitlofftigen formelder. For samme hans Arbeidt wii haffue loffuet och tilsagt hannem Sex hundret thiuffue och femb Daler, huer Daler til trediffue och tho Skilling Lubsk, som hannem aff Kirckewergerne Erlige och welagte Mendt Hans Smidt och Christen Søffrensen skal betalis, medt huis Omkost hand gior vdi Norge, Thommeret der at lade hugge, och for hans Umage, huis billigt och rett kand were. Thil Widnisbyrdt medt egne Hænder underskreffuet. Actum Helsingøer den 15. Septemb. Anno 1613.

Johan Willemssen Egen Handt. Christen Davidtzen Egen Handt. Hans Kiernett Egen Handt.

(3) Tommer-Mesterens Forpligt.

Kiendes ieg Mester Fiet Kragen Borger i Kiøbenhaffn och gior witterligt for alle medt dette mit obne Breff, att haffue wenligen handlet och accorderet medt Erlige och welachte Mendt Johann Willemssen Borgemester och Christen Davidsen, Hans Kiernett, Raadmendt i Helsingøer, om en Spiir att hugge och opsette paa deris SogneKirckes Thaarn, och ere wii derom foreenet, som efterfølger. For det første skall ieg samme Spidz hugge paa min egen Omkost 75. Allen høy och lang i det allerringeste, Och, dersom Muur-wercket det taale kandt, at forlenge den, som den best och skickeligst kandt were. For det andet skal ieg samme Spidz, medt all huis Tilbehør, Thommerwercket och Deller angaaer, paa min egen Omkost lade opvinde, och giore alt huis Thommermandz Arbedt, paa samme Spidz bør att were, intet undertagendis i nogen Maade. Disligest Stangen, med Knap och Floien at opsette, som det sig bør. For huilket mit Arbeidt de mig haffuer loffuet och tilsagt Sex hundret Thiuffue och fem Daler, huer Daler til 32. ß. Lubsk beregnet. Anlangendis att drage til Langesundt i Winter, Thommeret der at lade hugge, skal de staae min Omkost, och betale mig for min Umage, som billigt och rett kandt were. Thil Widnesbyrdt medt egen Haandt underskreffuet. Helsingøer d. 15. Septemb. An. 1613.

Vitus Kragen meihn Eygen Handt.

V.

Christ. IVti Brev om Christi Daab, som skulle males bag paa det Skib Trefoldighed.

Eftersom ieg haver befalet, at Christi Daab skal males bag paa det Skib, som kaldes Trefoldighed, og der falder et Dubium for, enten samme Historia skal males more antiquo, at den Røst af Himmelen hørtes, og den Hellig Aand, som kom i en Dues Lignelse over Christo, saaes in ipso actu baptismatis; eller og den Tid Christus stod op af Vandet, og traadde paa Landet, som Matthæus i sit 3die Capitel skriver, Da skal de Høylærde sig erklære, hvilken Maneer Maleren sikkerst haver at følge. Vale. Kiøbenh. Slot d. 5. Martii Anno 1644.

Christian.

9. Hefte.

I.
Biskop Svens Seigl af Børlum. 1376.

Udi den Danske Bispe-Kronike, som Canceller Hvitfeld haver givet os beskreven, findes nogle Stifter, hvis Biskopers Historie er alt for kort og mager, ja saa fuld af Mangeler og Urigtigheder, at man til visse kunde giøre Historien dobelt saa fuldkommen og rigtig, og forøge Bispernes Tal til langt flere, om man vilde udsøge og sammensanke alle de i vore gamle skrevne og trykte Documenter forekommende og i saa Fald tienlige Omstændigheder. Da nu Herre-Bisperne fordum vare de ypperste udi Rigets Raad og de fornemeste i den Geistlige Stand, og deres Historie altsaa udgiør en anseelig Deel af vores Danske saa vel Stats- som Kirke-Historie, var det Umagen værdt, om nogen vilde paatage sig at forbedre de sammes Historie, hvilket dog ikke burde skee, uden med en besonderlig Flid, en nøie Agtsomhed og en god Forraad af Læsning i vore gamle Tiders Skrifter, paa

det andre grandtseende ikke siden skulle have Anledning, paa hver Side at spore og taxere Skribentens Urigtighed eller Uformuenhed. Vort Selskab, hvis Diemerke det er at bringe alle Parter af den Danske Historie i Opkomst, vil ikke heller staae tilbage i dette Stykke, men nu og da tiene Publico, med hvad som kommer for af det Slags, som kand give nogen Oplysning i de gamle Herre-Bispers Historie. Der ere visse af Bispoerne, i sær af de sidste, som have levet under Reformations-Tiden, om hvilke man finder endnu en god Deel Efterretninger, hvoraf man om enhver kunde forfatte en nogenledes udførlig Beskrivelse. Det er i saadan Henseende, een af vort Selskabs Lemmer allerede har giort en Samling af Materialer, og agter deraf at beskrive og efterhaanden Stykkeviis at lade udkomme nu een og nu en anden af bemeldte Bispers Levnets Historie. Men hvad vi ellers af Smaa-Stykker kand overkomme om nogen af de Biskoper, der ikkun er lidet at skrive om, saasom et Document, et Sigil, eller andet deslige, som ikke kand giøre nogen fuldstændig Beskrivelse, vil vi nu og da give Plads i vort Magazin, for dermed at tiene dem, der enten allerede maatte have, eller i Fremtiden kunde bekomme nogen Forraad til Bispernes Historie.

Børlum eller Vendelbo Stift i Jylland er eet af de Stifter, hvis Biskopers Historie kand behøve at hielpes og formeres. For nu dertil at giøre en Begyndelse, have vi øverst paa dette Hefte fremsat et Sigil, som giver os Vished om een af de gamle Biskoper i samme Stift, nemlig Biskop Sven, som haver levet under Kong Valdemars, Kong Olufs og Dronning Margretes høipriselige Regiering. Seiglet er just det, som Biskop Sven har betient sig af til at forseigle den Receß eller Haandfæstning, som høilovlig i Hukommelse Kong Oluf 1376. til Slagelse har udgivet, hvoraf vi have haft den Lykke at see Originalen. I Seiglet sees Maria med Barnet, som Børlum Klosters og Stifts Patronesse, staaende som udi et Ciborio eller i en oplukket Alter-Tavle, med en Engel paa hver Side: Neden under seer man en Biskop med sin Stav liggende paa Knæ, og ved Siderne tvende Skiolde, som vise hans Fæderne og Moderne Vaaben. I Omkredsen læses disse Ord: Sigillum Swenonis Dei gratia Episcopi Burglanensis, ɔ: Svens af Guds Naade Biskops i Børlum Seigl.

Det er bekiendt, at de fleste, som fordum langede til saa høi en Værdighed, som Biskop-Stolen i de Tider gav, gierne vare af de fornemeste og ædelste Familier i Landet. Hvad Anseelse kunde det ikke da give i vor Danske Adels-Historie, om man vidste, af hvad Slegt enhver af de gamle Bisper og andre store Prælater i Riget var kommen. Nogle veed man, men de fleste veed man ikke, og kand ey heller letteligen paa andre Maader faae at vide, end af deres Sigiller, hvorudi de gierne have ført deres adelige Vaaben. Om Biskop Sven er det kun lidet, som Hvitfeld i sin Bispe-Kronike skriver, og slet intet melder han om hans

hans Slegt og Stamme: Men Resenius (a) og for ham Corn. Hamsford (b) have i deres Skrifter anmerket, at han var af de Moltekers Familie [ex Familia Moltingorum]. Endskiønt man nu vel ofte har Aarsag at tvile om de nyere Skribenteres Vidnesbyrd, naar de ikke anføre gamle og gyldige Beviser, og ikke nævne, hvad Grund og Myndighed de have for sig til at bygge deres historiske Fortællinger paa, Saa seer man dog, at dette om Bisp Svens Herkomst er gandske vist, siden det stadfæstes af det ovensatte Sigil, som er et urygeligt Beviis. De Molteker [som ogsaa i vore gamle Skrifter kaldes Møltiker, Moltinger, Myltinger, Myltiker, Moltker rc.] føre tre Fugle i deres adelige Skiold, og det er just det Vaaben, som staaer paa den høire Side i dette Seigl, og er Bisp Svens Fæderne-Vaaben. Det andet Vaaben, som staaer paa den venstre Side, skal være hans Moderne, men det samme var paa Originalen næsten ukiendeligt, og saa forslidt, at man til visse ikke kunde see, enten det skulle være tre Fugle eller tre Vinger, som derudi forestilledes, dog slutter man saa meget deraf, at hans Moder maae have været enten ogsaa en Molteke eller en Valkendorf, hvorom man maaskee en anden Tid kand give fuldkommen Vished. De Moltekers Familie er en ældgammel Meklenborgsk og Pomersk Adels-Slegt, hvilken, endskiønt den var fremed i Danmark og først indkommen imod Enden af det 13de Seculo, findes dog hen i det 14de Seculo at være bleven saa blomstrende og mægtig her i Riget, at den har givet en Mængde fornemme Mænd, som under Kong Valdemar, Kong Oluf og Dronning Margrete have siddet ved Roeret og beklædet de høieste Rigets Embeder, saasom Hr. Evert Molteke Ridder og Rigets Marsk, Fike, Johan og Henneke Molteke, Conrad Molteke, unge Cort Molteke, Albert, Evert og Borchard Molteke rc. hvoraf de fleste have været Riddere, Danmarkes Riges Raad, og Læhsmænd paa de fornemeste Slotte, foruden nogle høie Prælater af samme Familie, saasom Bisp Jacob af Viborg, og denne Bisp Sven, som næsten alle til een og den samme Tid have levet, og været til deels Brødre, til deels Fættere og nær beslegtede.

Hvor Bisp Sven Molteke i hans yngere Aar haver været, og hvad han har betient, før han fik Bispdømmet, om han har været i Cancelliet og til Hove, eller om han i et Kloster eller Dom-Capitel er gaaen fra een geistlig Værdighed til en anden, derom veed vi intet vist at melde: Men, at hans store og høit formaaende Familie har været eet af de beste Hiul, der har drevet ham Bispe-Staven i Haanden, kand man nogenledes giette sig til. Hvad Aar han er bleven Bisp i Børlum, er vel ikke heller i vore Kroniker antegnet, dog holder man for, at han er kommen til Stiftet omtrent 1370. eller maaskee Aaret tilforn 1369.

(a) RESENII Atlas Danic. Mſ.
(b) HAMSFORDII Annal. Dan. MſC.

1369. thi i dette sidste Aar findes hans Formand Biskop Johannes Michelsøn (c) at være forflyttet fra Borlum til Riber-Stift (d).

Aar 1372. haver Bisskop Sven af Borlum med de andre Rigets Bisskoper været forsamlet til Odense, og der tillige med dennem iblandt andet uddelet Aflad til adskillige Kirker, hvoriblandt St. Jørgens Kirke ved Svenborg udi Fyen (e).

Aar 1376. haver Bisskop Sven med andre forseiglet det Brev, hvorved Laurids Jenssøn kaldet Yrendal afhænder til Hr. Niels Eegisøn Ridder alt sit Gods, hvor det end maatte ligge (f).

Samme Aar 1376. (g) haver Bisskop Sven af Borlum paa det høitidelige Danehof, som in Junio holdtes til Slagelse, været med at udvælle og hylde Kong Oluf til Konge i Danmark, og har derpaa med Kong Hagen og Dronning Margrete, samt en stor Deel Bisskoper, Riddere og Adels-Mænd, forseiglet den Haandfæstning, som høibemeldte Kong Oluf die inventionis S. Crucis haver udgivet (h).

Endnu samme Aar 1376. findes Bisskop Sven af Borlum, med endeel Riddere, Væbnere, og Bønder, som udnævnede Voldgiftsmænd, efter Rigets Raads Gotfindende, at have været paa Thy-Sysels Birketing udi Jylland, og der tildømt Frue Elena af Julby Hr. Ebbe Strangesøns Ridders Efterleverske Nybbyl Gods i Vestervandet Sogn udi Hillerslovherred i bemeldte Thy-Sysel, paa hvilket Gods hende af Kongens Fogeder tilforn var giort Forsang (i).

Aar

(c) Denne Bisskop Joh. Michaelis berettes at have været af Familie en Laxmand [e familia Laxmannorum] Annal. Episc. Rip. in Collectan. Bartholini MSS. men ikke en Lange [e familia Langianorum] som Pontopp. Annal. Eccles. Tom. 2. p. 72.

(d) Annales Bartholini MSS.

(e) Aflads-Brevet findes i Bircherods Bispe-Kronike MS. og Pontopp. Annal. Eccles. Tom. 2. p. 219.

(f) Lit. Scotat. Orig. membran. dat. 1376. feria 3. ante cathedram Petri.

(g) Det er en slem Trykke-Feil i Hvitfelds Bispe-Kronike p. 107. som nogle uden Betænkning have efterfult, at Bisskop Sven i det Aar 1370. haver forseiglet Kong Olufs Haandfæstning, hvilken dog ikke blev udgiven før 1376. da Kong Oluf først besteg den Danske Trone. Ikke heller er det Aarstal 1375. ret, som findes i Pontopp. Annal. Eccles. Tom. 2. p. 221.

(h) Originalen af Kong Olufs Haandfæstning er forfattet paa Latin. Paa Dansk findes den hos Hvitfeld p. 557. og ved Enden af den Sielandske Lov, som er trykt i Kiøbenh. 1505. og 1576. men paa Latin findes den ved Enden af den Jydske Lov, som er trykt i Ribe 1504. og i Kiøbenh. 1508.

(i) Sententia Lata in placito Thytæ-Sysel Byrcthyng 1376. feria prox. ante festum b. Kanuti Regis MS.

Aar 1377. var Biskop Sven paa det Danehof, som ved St. Hans Dags Tider holdtes til Nyborg (k), og har han da med Kong Oluf, Dronning Margrete, og en stor Mængde af de Fornemeste i Riget forseiglet det Brev, hvorved de samtlig forbinde sig til menige vore Loves og Haandfæstningers Beskyttelse (l). Til samme Herredag haver Bisköp Sven med de andre Biskoper været over at udgive endeel Aflads-Breve til adskillige Kirker i Riget, og iblandt andre til St. Laurentii Kirke i Undløse udi Siæland (m).

Aar 1386. (n) indfandt sig Biskop Sven af Borlum med de andre af Raadet til den store Herredag, som holdtes til Nyborg in Junio og Julio, og bivaanede den høitidelige Forretning, ved hvilken Greve Gert af Holsten blev af Kong Oluf forlænet med Hertugdomet Slesvig, som ved Hertug Henrichs Død var ledigt (o). Til denne Herredag blev af Biskop Sven og de andre Rigets Biskoper ogsaa skienket Aflad til mange Kirker og Klostere, hvoriblandt atter S. Laurentii Kirke i Undløse (p), item Riber-DomKirke (q) og S. Michels Capel sammesteds (r) samt Løgum Kloster, Brendorp, Harby og Stendorp (s). Og blev da først til samme Herredag af Biskoperne giort denne priselige Anordning, at der skulle skee offentlige Forbønner for Danmarkes Riges, Kongens og Droningens Velfært (t). Man finder derfor i nogle af de Aflads-Breve, som da bleve udstædede, udtrykkeligen meldet, at ogsaa de skulde nyde Afladet godt ad, som giorde Bøn for Kirkernes, for Kongens og Rigernes lyksalige Stand, og det med disse Ord: Aut qvi pro ecclesiarum nostrarum, illustrissimi domini nostri regis Olavi, suorumqve regnorum statu felici & tranqvilla pace deum pie exoraverint, &c.

(k) Ikke til Wiborg; som Pontopp. Annal. Tom. 2. p. 81

(l) Dette Forbindelses-Brev kand læses paa Dansk hos Hvitfeld p. 563. og paa Latin ved Enden af den gamle Jydske Lov, som er trykt til Ribe 1504. og til Kiøbenh. 1508. hvor det kaldes Constitutio Olavi regis, og er dateret 1377. infra octavas Joh. Bapt.

(m) Afladsbrevet findes i Frid. C. Dreieri Descript. Undlosæ Mſ. og er dateret Nyborg 1377. Octava Apost. Petri & Pauli.

(n) Ikke 1385. som Alb. Thura Ser. Episc. Alb. p. 8. og Pontopp. Annal. Eccl. Tom. 2. p. 81

(o) HVITFELD p. 570. Ejusd. BispeKronike p. 107. Ser. Episc. Otthon. Mſ.

(p) Afladsbrevet for Undløse findes i Dreieri Desc. Undlosæ Mſ. og er dateret Nyborg 1386. in profesto b. Olavi regis item udi PONTOPP. Annal. Tom. 2. p. 226. under det Aar 1380. som ikke er rigtigt.

(q) Afladsbrevet for Riber-DomKirke er dat. Nyborg 1386, feria 6. proxima post festum b. Jacobi Apost. og findes i TERPAGRII Rip. Cimbr. p. 86. og PONTOPP. Annal. Tom. 2. p. 229.

(r) Aflads-Brevet for S. Michels Capel er dateret Nyborg 1386. in crastino b. Jacobi, og findes i TERPAGRII Rip. Cimb. p. 388.

(s) HAMSFORDII Annales Mſſ.

(t) HVITFELD p. 571. HAMSFORDII Annal. Mſſ.

Samme Aar 1386 haver Bisp Sven af Børlum, tillige med Bisp Johan af Ribe og Bisp Jacob af Viborg, udgivet et Brev, hvorved de bevidne, at Niels Slet af Gudumlund Væbner, udi Kong Olufs og mange Ridderes, Prælaters og andres Nærværelse, som da i Viborg forsamlede vare, tilstod og bekiendte, at han ingen Ret havde til det Gods Vestregaard i Otersbøl, men at det med Rette tilhørde Pughuset i Ribe, og at det tillige med samme Huus var af Nicolao Petri Puk Canik i Ribe udi Jubel-Aaret 1350. givet til fattige Skolebørns Beste (u).

Aar 1389. haver Bisp Sven med flere forseiglet det Brev, hvorved Provsten og Capitelet i Børlum forpligte sig til at holde en ævig Messe for Dronning Margretes Siæl, og med det samme antage hende for en Søster i deres Kloster, og giør hende deelagtig i alle deres gode Gierninger (v).

Aar 1391. haver Bisp Sven tillige med de andre Bisper af Jylland været forsamlet i Aalborg hos Droning Margrete, og der iblandt andet forseiglet det Brev, hvorved Droningen skøder og afhænder til Nunne-Klosteret i Aalborg det Slot Ekholm, som hendes Hr Fader Kong Voldemar havde kiøbt af Hr. Iver Lykke, og det for en daglig og ævig Messe at holde for hendes, hendes Faders og Forældres Siæle (x).

Samme Aar 1391. haver han til Herredagen i Nyborg med de andre Bisper givet Aflad til Aldorp og Gardesløf Kirker (y).

Aar 1391. haver Bisp Sven med andre Bisper og Riddermænd været over den Dagtingning, som skede paa Herredagen til Vordingborg imellem Droning Margrete paa den ene Side, og Hertug Gert af Slesvig samt Greverne af Holsten paa den anden Side, at ingen af Parterne skulle derefter skade eller befatte sig med den andens Lande og Slotte &c. (z). Ved denne Sammenkomst til Vordingborg haver Bisp Sven med de andre Bisper meddeelt Aflad til endeel Kirker, saasom Asum, Synder-Broby, Helderup, Fraude og Rested (a).

Aar 1393. er atter holdet et Møde til Vordingborg, hvor Bisp Sven af Børlum ogsaa var tilstæde, og haver da med sit Capitels Samtykke udgivet til Droning Margrete et Brev, hvori de forpligte sig at holde en ævig Messe for Dro-

(u) Dette Document, som er dateret Wiberg in Ecclesia Wibergensi (ↄ: i Dom-Kirken) 1386. kand læses i TERPAGRII Rip. Cimbr. p. 477.
(v) BARTHOLINI Annal. MSS.
(x) Lit. Scotat. datæ Aleburgi 4. feria Pentecostes MS.
(y) Annales Bartholini MSS.
(z) HVITFELD p. 591.
(a) HAMSFORDII Annales MSS. HVITFELD p. 592.

Dronningens og hendes Forældres Siæle (b). Samme Tid haver Bispop Sven med andre forseiglet det Brev, hvormed Hoibemeldte Dronning Margrete skoder til NunneKlosteret i Hundslund endeel Gods udi NørreJylland, som hun af Henneke og Tymme Lembek havde bekommet, og det for et Alter at lade bygge og en ævig Messe der at holde for hendes, hendes Faders, Forældres og Venners Siæle (c).

Aar 1394. haver Bisfop Sven, som en Elsker af Fred og Rolighed, for eengang at komme ud af de vidtløftige Tvistigheder, der havde været imellem hans Formænd Bispoper i Børlum og Dom-Capitelet udi Viborg angaaende Lessø, udgivet sit Brev til Provst Johannes i Viborg og hans Capitel, hvorved han og hans Capitel i Børlum afstaaer til dennem al den ordinaire Jurisdiction og hvad Rettighed han ellers maatte have over Geistlige og Verdslige paa den Øe Lessø, imod en aarlig Afgift paa to Mark Sølv i gangbar Mønt; dog forbeholder Bisfop Sven sig og sine Efterkommere disse Rettigheder, nemlig Ægteskabs Skilsmisse, Kirkers og Kirkegaardes Indvielser, Manddrab og geistlige Personers Paagribelse (d).

Aar 1396. haver Bisfop Sven af Børlum været iblandt de tro Mænd og Raad, som paa Dronning Margretes Side have lovet for den Fred, som med Sø-Stæderne var oprettet, hvorved Kong Albret og hans Søn bleve af deres Fængsel løsladne og maatte forskrive sig til inden tre Aar at betale 60000. lødige Mark. Og haver da Bisfop Sven med de andre Forlovere beseiglet det Forpligtelse-Brev, som derom paa Lindholm Slot blev udgivet 1396. octavis corporis Christi (e).

Endnu i samme Aar 1396. imod Enden af Junii Maaned haver Bisfop Sven været paa en Herredag, som holdtes til Vordingborg. Af hvilken Sammenkomst han og de andre Bisfoper efter Sædvane have betient sig til at udgive Aflads-Breve for adskillige Kirker, hvoriblandt da haver været S. Laurentii Kirke i Overndrop udi Fyen (f). Og har dette Møde uden Tvil været den sidste offentlige Forsamling, som Bisfop Sven af Børlum haver bivaanet; thi han menes i samme Aar kort derefter at være ved Døden afgangen.

Een Ting kand vi endnu til Slutning ikke forbigaae her at melde, nemlig, at Corn. Hamsford i sine efterladte skrevne Annalibus har etsteds anmerket, at der

(b) Annales Bartholini Mss.

(c) Lit. Scotat. dat. Wordingburgi in Octavis Petri & Pauli Ms.

(d) Brevet er givet paa det Bisfopelige Slot Seilstorp 1394. Octav. Translat. b. Ketilli Confessoris, og findes i PONTOPP. Annal. Eccl. Tom. 2. p. 242.

(e) HVITFELD p. 596.

(f) Aflads-Brevet, som er dat. Wordingborg 1396. in crastino Petri & Pauli, findes udi BIRCHERODS Fynske Bispe-Krønike Ms. og i PONTOPP. Annal. Eccl. Tom. 2. p. 250.

der haver levet tvende Biskoper i Borlum strax efter hinanden af det Navn Sven, saa at den, som levede efter 1390, ikke var den samme, som den, der 1376. haver forseiglet Kong Olufs Haandfæstning og var af Familie en Molrike. Men dette maae vi, i Mangel af tilforladelig Beviis, lade staae ved sit Værd, indtil man kand komme efter nærmere Oplysning.

II.

Om Hr. Oluf Geeds Fald, og den Dom, som gik over hannem 1470.

I Henseende til det Arbeide, vi i vort Selskab forhandle, kand intet være os kiærere, og intet angenemere for Elskere af vor Historie, end naar vi kand opdage og meddele nogen Particularitet, som tilforn enten ingen eller saa have vidst. Vel finde vi i Historien mange store Mænds Navne, og derhos ofte en liden Omstændighed, som viser, at der hos een og anden Mand maae have været noget besønderligt, enten man seer til Skiebne eller Bedrifter: Hvilket ikke andet kand end opvække hos os et Slags Nysgierighed, den vi gierne ønskede at fyldestgiøre, ved at faae en udførlig Kundskab om saadane Folk. Men, fordi de forige Tider have været os saa aldeles misgunstige, og levnet os ikkun saa Optegnelser om vore Kongers Bedrifter, men endnu færre om andre navnkundige Personers merkværdige Skiebne og Idrætter, maae vi saaledes mangen gang see os berøvede de beste Kryder i vor Historie, og savne de Efterretninger, vi helst ville have, ja, med eet Ord, finde saadanne Huller i Historien, som vi heller ønskede, end ere i Stand til at faae udstoppede. Og derfore kand man med Billighed ansee det for en Lykke, naar man kand slumpe over et Document, som indeholder nogen vigtig og hidindtil ubekiendt Rarhed, hvormed man i det ringeste kand raade Bod paa een Mangels-Post i den Danske Historie, og fornøie sig over at vide noget selsomt, som man ei vidste før.

Hr. Oluf Geeds Navn finder man et par Steder nævnet i vore trykte Kroniker, og seer nok, at han kand regnes iblandt de fornemme Danske Mænd, som have været ulykkelige: Men af Beskaffenheden har man hid til Dags saa godt som slet intet vist. Vi vil forlyste vore Læsere, med hvad os er forekommet om en Mand, der i Henseende til sit Navn har været bekiendt, men i Henseende til sin største Skiebne næsten ubekiendt. Hvad hans Person angaaer, da trøste vi os vel ikke til, fra saa gamle Tider af at kunde levere en fuldkomen Beskrivelse om hans Levnet og Bedrifter; Dog veed vi saa meget, at han udi Hoilovlig i Hukomelse Kong Christian den Førstes Regierings-Tid haver været

en anseelig Mand her i Riget, og af en forneme gammel Dansk adelig Familie (a), som mest har boet i Skaane, og der eiet Gods saavel i Kiøbstæderne som paa Landet. Og har Hr. Oluf Geed selv været en velhavende Mand, og besiddet endeel saavel adeligt Land-Gods som Kiøbsted-Gods, hvilket hannem siden blev fradømt, da han var falden i Kongens Unaade, dog synes det, at hans Maiestet har formildet Domen, og benaadet Sønnen med noget af Godset. Hr. Oluf Geeds Frue berettes i vore Slegte-Bøger at have været Frue Ellen Dotting, deres Søn Jacob Geed til Jordberg og Rytzelholm, som siges at have været den sidste af de Geeders Slegt paa Sverd-Siden, men havde dog en Dotter Karen Geed, som blev gift med Mogens Krabbe til Hvegholm, og lod Afkom efter sig (b). Hr. Oluf Geed lod sig af sin Ungdom mest bruge i Krigen, og ved sin Hurtighed og tappere Opførsel bragte det saa vidt, at han blev Ridder og en befalende Generals-Person: Men har derhos været saa ulykkelig at blive to gange fangen, og siden at falde i sin Konges Unaade. Den første gang han blev fangen, var 1456. da Borkholm af Kong Christian I. var beleiret, ved hvis Opgivelse Hr. Oluf Geeds Befrielse i sær blev betinget (c), hvoraf man maae slutte, at han har været en betydelig Mand, og hvis Person det har været Kongen og Riget om at giøre. Den anden gang var 1468. da Lillo ligemaade af Kong Christians Folk var belagt, og Hr. Iver Axelsøn vilde undsætte Slottet med Folk og Fetalie; Hvilken Undsætning Hr. Johan Oxe og Hr. Oluf Geed tog sig for at ville afverge, men bleve begge afslagne, og den sidste tagen til Fange (d). Hvilket, nemlig, at Hr. Oluf Geed to gange har været fangen, er al den Efterretning, vi hos Hvitfeld og i vore udgivne Historier finde om hannem: Men om hans Forseelse og Fald haves, saa vidt os er vitterligt, slet intet i trykte Bøger antegnet. Ei heller var os noget sønderligt derom bekiendt, førend vi fik i Hænde et Original-Document, som Høieste Rets Advocat Hr. Horn har havt den Godhed at forære til vort Selskab, hvorved Kong Christian I. skienker Hr. Johan Oxe en Gaard i Landskrone af det Gods, som Hr Oluf Geed havde forbrudt, og var Kongen og Kronen tilkiendt. Brevet er skrevet paa Pergament, med Kongens hengende Indseigl under i rødt vox, og lyder saaledes:

Vi Christiern meth Gudz Nathe Danmarks, Sweriges, Noriges, Wendes oc Gothes Koning, Hertugh vdi Sleßwigh, Greve

(a) De Geeder førde i deres Vaaben tre hvide Halv-Maaner, vendende Spidserne op ad, i blaat Feld: Paa Hielmen fem grønne Paafugle-Fiedre, og paa hver Side en opret staaende hvid Gedebuk.
(b) WIELANDTS lærde Tidender 1726. p. 273. 274.
(c) HUITFELD in fol. pag. 865
(d) HUITFELD pag. 915.

Grewe vdi Holsten, Stormarn, Oldenborgh oc Delmenhorst. Gøre alle widerlicht, at wii aff wor sønderligh Gwnst oc Nathe, swo oc fore troskab oc willigh thieneste, som thenne Breffuisere Hr. Johan Oxe (e) Ridder, wor elskeligh Man oc Radh off oc wore Righe hertil giort oc bewist haffuer, oc æn her effter trolige gøre oc bewise skall oc ma, swo lenge han leffuer, Tha haffue wii vnt oc giffuit, oc vnne oc giffue meth thette wort obne Breff hanom oc hans Arffuinge Hr. Oleff Geedz Gardh ligendes vdi Landeskrone, mossæn twærfft ower Clostæret, at aname, nyde oc beholde til ewerdelige enghæ. Hwelken Gardh oc andre forscreffne Hr. Oleffs Gardhe oc Godz off oc Kronen tilfaldhne oc tildømpde ære, som thet Breff, wii ther vpa haffue, ydermere inneholder oc vtwiser. Thy bethe wii tigh oc kynde, som bygger oc boer pa forscreffne Gardh, at tw sworæ forscreffne Hær Johan oc hans Arffuinge bathæ aff Hws oc aff bygdning, meth all thes vtgifft oc skyld, swo lenge som fore er rørd. Forbyudendis alle, ehwo the helst ære eller wære kunne, og serdeles wore Fogede oc Embitzmen, hannom eller hans Arffuinge her emoth eller vdi at hindre eller hindre lade, eller vdi noger Made vforrette, vnder wor Koningxligh Hefnd oc wredhe. Datum in curia nostra Malmogensi, die beate Gertrudis virginis (f) nostro sub secreto presentibus appenso, Anno domini MCD. septuagesimo.

Af dette Brev erfares, som meldt er, at Hr. Oluf Geeds Gaarde og Gods var Kongen og Kronen tildømt, og han følgeligen falden i Kongens Unaade. Men hvad hans Forbrydelse har været, og Aarsagen til saa stort et Fald, havde endda været os en Hemmelighed, dersom os ikke fra et høiere Sted var gunstigst bleven meddelet et andet Document, nemlig det Brev, som Kongen i det næstindførte Gavebrev beraaber sig paa, eller den Original-Dom, som paa Landstinget til Lund af Erkebiskopen, samt endeel Riddere og Adelsmænd af

(e) Hr. Johan Oxe var til sin Tid en stor og mægtig Mand i Danmark, og blev brugt i de vigtigste Rigets Forretninger baade i Freds- og Feide-Tider, som man kand spore her og der af Kong Christian den Førstes Historie. [See Hvitfeld p. 887. 902. 915. 919. 935. &c.] Hand var 1445. Hovedsmand paa Krogen, og skal til sidst, efter gamle Slegte-Bogers Formelding, have været Dronning Dorotheæ Canceller, og 1488. fulgt med Hendes Naade til Rom.

(f) den 17. Martii.

af Skaane blev fældet over Hr. Oluf Geed, hvoraf Historien tydeligen oplyses, nemlig, at hand i en Trefning med Rigets Fiender havde [veed ikke af hvad Aarsag] begaaet en aldeles uanstændig Gierning, og var flygtet af Marken med Skytte-Banneret, Kongen og Riget til Spot og Skade, og Fienden til Hielp og Bestyrkelse. Endskiønt han nu vel brugte nogen Undskyldning, saa slet som den var, maatte han dog siden, da han fra sine Forlovere var bortrømt, efter Kongens Paastand lide Ret og Dom. Dette Document er i mere end een Henseende curieux og vigtigt, og fortiener at læses, som det Ord til andet lyder i sin Original (g):

Wii Twæ meth Gudz Nathe Erchebisp i Lwnd, Swériges Første, Pawens Legatæ ꝛc. Maghens Gren, Twre Twresson Riddhere, Hr. Jens Bing Prowest i Lwnd, Anders Stigsson, Laghe Brock, Niels Waldrop, Hans Walkendrop, Pether Henrichsson, Landzdomere, Oloff Griis, Jorghen Daa, Gøre alle witherlicht, at Aar effther Gudz Byrdh M.CD.LXX. første Fredagh i Faste, ware wii skickede i Graabrødhre Stwe i Lwnd, tha eskede wor kere nadughe Herre paa the Forlwffuære, som loffueth haffde fore Hr. Oloff Geedh, at han skulle komme i dagh i rette, till hwilketh Forloffuerne sagdhe, at han war them wntflydh, tok stodhe the theris Loffte till, som Dandemæn burdhe at gøre. Tha begeredhe wor Nadughe Herre, at wii wilde give Hans Nathe bescreffuith, hwarledis thet sigh forløbeth haffde mellom Hans Nathe oc Hr. Oloff Geedh. Tha er oss witherlicht, at then tidh wor Naduge Herre skyllede hannom, at han haffde swiglige oc wærlige flyt fraa Hans Nathe aff Marcken meth hans Skytte-Bannere (h), Hans Nathe oc Hans Nathes wndersate till stor Skadhe oc Haanheeth, oc Hans Nathes wwenner till stoor Hielp oc Trost. Till hwilketh han sagde ney, oc swaredh framdelis, at han haffde fanghet en Borgere aff Landzkrone Banneret, oc sagde, sigh at haffue drabeth (i) meth Finnen fore Spissen aff Hoffuit-Bannereth, oc bleff swo meth Skyt-

(g) Denne Dom er skreven paa Pergament, og haver derunder været Elleve hengende Indseigle, hvoraf de sex ere borte, men de fem tilbage, nemlig det 2. 3. 7. 8. og 9.

(h) Skytte-Banneret var uden Tvil den Fane, som førdes i sær for Skytterne i Armeen, eller for den Skare og Hob (nu kaldet Regiment) som bestod af Bue-Skytter.

(i) Drabet ɔ: slaaes, fegtet, treffet, været i Trefning.

te-Banneret paa Waldstadhen, till thes Hoffuith-Banneret war affdraghet. Tha war wdmelte aff Tinghet i Gaar alle the gode Men oc fattige Swene (k), som paa Marcken i Slaghet (l) haffde meth wareth, at sighe Sannen ther om. Hwilke wtginge oc ighen inkomme, oc sagde alle endracktelige, at han icke drogh fore Spissen aff Howit-Banneret, oc at Howith-Banneret war fast paa Waldstedhen ighen, oc at Skytte-Banneret war langt fore Howith-Banneret i Fluckthen. Tha begerede wor Naduge Herre aff oss, som icke paa Marken meth wore, at wii skulde hielpe Hans Nathe thet rett war offuer Hr. Oloff Geedh fore forskreffne Tiltall, oc ey ladhe Hans Nathe vntgelde, at han wilde ey gribe hannom eller nogher godh Man wedh Halsen, medhen tale them till meth rette. Tha antwardede wii then Sagh i rette, oc begerede Dagh till i Dag, oc i Dag han skulle komme i rette, tha war han bortromd, oc begerede wii tha framdelis Dagh intill Walburgs Mosse, at sighe ther om rett, Effther thi Hans Nathe wilde jo, at retten skulle fremsigis, huilketh wor Naduge Herre oc swo tilbodh, hans rett oc Løffthe ther met i alle Madhe vforsømeth, Item sporde vor naduge Herre oss framdelis at, om han skulde holde sigh widh Hr. Oloff Geedz Gotz løst oc fast, effther thi han war swo flyth aff Marken meth Banneret (m) fran Hans Nathe, oc giort Hans Nathe oc Hans Nathes Undersate

(k) Fattige Svenne ere gemene Soldater af Almues-Folk, hvorimod Rige Svenne ere Herremænd, eller de af Adel, paa tydsk Knapen. Disse havde eller kunde eie Jordegods med Adelig Frihed, men de andre ikke: Ergo kaldtes de Fattige.

(l) Hvad dette egentlig har været for et Feltslag, og hvor det har staaet, er ikke tilfulde bekiendt, dog kand man slutte, at det har staaet i Begyndelsen af Aaret 1470. og været een af de Tresninger, som Kong Christian I. holdt i Sverig med Hr. Steen Sture og Kong Carl Knudsens Tilhengere.

(m) Man har ellers et Document, som 1428. af Siælandsfars Landsting i Kong Erici Pomerani Nærværelse og paa hans Forlangende er udstædet, hvori af endeel Riddere, Adelsmænd, Kiøbsted-Mænd og Bønder bevidnes, at det har været en gammel Sædvane og Ret i Danmark, at, hvilken som Banneret var befalet at bære og haver det annammet, og skiller sig ved det, render fra det og rømmer fra Marken uden Hovedsmandens Minde, han haver forbrudt Liv, Ære og Gods. Og hvilken som udfarer til Strandbakken, som Fienden ligger fore, og rømmer fra sin Banner uden Bannermesterens eller Hovedsmandens Minde, han blive æreløs, og lignes ingen god Mand.

sate swodan Skadhe, Haanheth oc Forderff, oc swo rynd aff retten. Ther vppaa war swo fore rette sagd, at Hans Nathe maa bliffue medh hans Gotz rørligt oc wrørligt, hwar thet fynnes, fore forscreffne Saghers skyld, swo lenge han haffuer giort Hans Nathe, hwes rett er. Till ydhermere Forwaring oc Widnesbyrdh, at swo girk oc foor, tha haffue wii hengd wore Secreter oc Ingsigle nedhen fore thette Breff, som giffuith oc screffuith er Aar, Dagh oc Stedh, som fore screffuith staar.

Hvor Hr. Oluf Geed siden haver levet paa sin Alderdom, og hvorlænge, veed man ikke: Men han menes (a) at ligge begraven paa Malmø Torv, hvor et Kloster haver staaet udi gamle Dage. Hans Ligsteen er siden af hans Familie flyttet derfra til Streffuelstrup Kirke i Skaane, og skal findes med denne Grav-Skrift: *Hic jacet Dominus Olavus Gheyt miles, cum uxore sua Domina Elen, Anno Domini MCCCCCII.* Det er uvist, om dette Aarstal skal betegne Hr. Oluf Geeds eller hans Frues Døds-Aar, eller ogsaa begges. Er det ham, som i det Aar 1502. er ved Døden afgangen, da maae han have opnaaet en temmelig høi Alder.

III.

Mogens Tuesson Borgemester i Nestved hans Gave-Brev paa et Steenhus og en Badstue, for en daglig Guds-Tieneste at holdes der i St. Peders Kirke. 1484.

Dette curieuse Document haver Salig Conferentz-Raad Rostgaard 1731. med egen Haand afskrevet efter Originalen paa Pergament, som var hannem laant fra Nestved, hvorunder havde været 8. hengende Indseigle, af hvilke de 5. vare borte, men de 3. endda tilstæde og vel bevarede, nemlig det andet, det femte og det sidste. Efter samme gandske accurate Udskrift vi her vil give det for Lyset til Publici Fornøielse.

Alle Men, thette Breff see eller høre læse, helser ieck Maghens Tuessøn Borgemester wti Nestuedh oc nw Kirkewerie till

 Sancti

(a) Denne Efterretning haves i en gammel Slegte- og Vaaben-Bog, som giemmes i vort Selskabs Bibliotek.

Sancti Pædhers Kirke sammestæds, ewindelige met wor Herre. Oc gør widherligt met thette myt opne Breff, kænnes oc fulkommelige tilstaar for alle nerwærendes oc komme skulendes, at ieck nw wti myn Velmacht, frii oc gode Welie, oc met fuld beroddet Hugh, met myn kære Hustrues Elnes Welie oc Fuldburdelsse, oc begges wore Wenners oc Slectis fulde Jaordh oc tilladelsse, Gudh altsommeghtugste til Loff, Hedher oc Verdighedh, Milde Moe Jomfrue Marie, Sancto Petro, oc alle gode Gudz Helgen till Ære, oc alle myne Forælderes, oc forscreffne myn Hustrues Wenners Siæle til Hiælp oc Trost, alle wi i nogre Modhe ere plechtuge Got fore at gøre, oc alle cristne Menneskes Syæle til Ro oc Salighedh, Tha haffuer ieck wnt, giffueth, skiot, affhændt, oc met thette myt opne Breff nw skiodher, giffuer oc till ewindeligh eyæ frii oc qwit vpladher fra migh, forscreffne myn Hustrue oc begges wore Arffuinge oc Efterkommere til forscreffne Sancti Pædhers Kirke myn Sogne Kirke, Thet ny Steenhws, som ieck nw haffuer ladhet opbygge, synden till Kirkegardhen liggendes, som ære syw Bodher oc Bolige, met syn Kællere huer Bodh, oc ald annen Tilligelsse, enckte wndentaghet, hwilketh Steenhus haffuer i Længen fran thet gamble Steenhus Hr. Henrik Gotschalk wti bode, hues Syæl Gudh naade, oc i ester forithiwe Alne oc atten Alne Syælenske oc eet Korteer, oc Breden ær fra Kirkegardhen, oc swo meghet som ringmuren innen ær, met thet ringmuren stander uppaa. Item then ny Badstue, som ieck oc nw nylige haffuer ladhet upbygge nædhen wti Myntere Garden (a) sammestæds, met thet ny Hws fore Badstuen stander, oc thet Gardz rwm, som nw til Badstuen oc till thet forscreffne ny Hws befattet ær, met all tilliggelsse, brede oc lenge, oc allæ Stycker, enckte wndentaghet, Thet skiødher ieck, wnner, giffuer, oc

(a) At der fordum haver været Mynt udi Nestved, veed man af endeel smaa gamle Danske Solv-Penge, som ere slagne i Erici Pomerani Tid, med denne Paaskrift: Moneta nova Nestwedensis. Men naar samme Mynt er anlagt, og hvorlænge den har været i Stand, er ikke saa bevidst. Det seer man af dette Document, at Mynter-Gaarden endnu i Kong Hanses Tid har været til, men, om den har været i sin forige Brug, eller alene beholdt Navnet, veed man ikke.

oc till ewindeligh eyæ vpladher till forscreffne Sancti Pædhers Kirke, met forscreffne Steenhus paa forscreffne Kirkegardh til ewindelige eyæ eyæ skulendes, Alzenckte vnnen taghet i nogre Modhe, Met swo dane skæll oc Vilkor, at Sognepresten oc Kirkeuærie till forscreffne Sancti Pædhers Kirke, som nw ære oc worde skulle her effter till ewigh tiidh, sculle forscreffne Steenhus oc Badstue met theris tilliggelsser swo besyrge oc holde, at ther kand holdes aff Otesang, Afftensangh oc Natsang wti forscreffne Kirkes Choor paa alle sogne daue, som ther ey pleyær eller Sedwane tillforen wæret haffuer, suodane Tidher ath siwnges aff Sognepresten, Scolemester oc Pæblinge (b), Swo at thet the pleyæ at siwnge om Helgedaghe, Fredage at Afften, oc Lowerdage, at thet bliffuer i alle modhe som aff Ærelldom (c) væreth haffuer, oc ey mynskes eller blandes met thenne tiæneste i nogre Modhe. Oc thenne tiæneste om allæ sogne daue met forscreffne Otesang, Afftensang, oc Natsang, hwn scall vppeholdes oc gøres met fire Prester oc two smo Pæblinge, Suo at huer Prest scall haffue till Løn om Aareth tre lødigh Marck, Oc the sculle siwnge thesse forscreffne tidher Otesang oc Natsang wth de tempore i alle Modhe, som swodane tidher siwnges i Roskilde Choor i DomKirken till ewigh tidh, oc een antiphonam aff wor Frue effter hwer tidh. Scall oc Kirkeuærie holde Warliws till thesse forscreffne tidher, oc lønе then som ringer, at ey wordher Brøst i the Modhe. Item skede thet swo, thet Gudh forbywde, At Sognepresten oc Kirkeuærie vilde wære forsømelige i thesse Modhe, swo at thenne forscreffne tiæneste mynskedes eller forsømedes nogher tidh. Tha befaler ieck oc Fuldmacht giffuer hær uppaa at tale The hedherlige oc ærlige Men wti Capitell i Roskilde, Renlifflige Men oc Herre Her Abbeth oc Conuent wti Skou Closter, Oc thesligest Borgemestere oc Raadh wti Nestuedh, the nw ære oc till ewigh tidh komende worde, Soo at ther raades bodh uppaa, oc tiænesten bliffuer holden i alle Modhe, som nw forscreffueth stander, som

(b) Heraf sees, at Nestved Skole kand regnes iblandt de gamle Skoler i Danmark, som have været til for Reformations Tiden. (c) ɔ: Arilds Tid, Urældes Tid, ældgammel Tid.

som myn oc forscreffne myn Hussfrues gode tro till them ær paa alle sidher, oc som the welæ antswware paa Gutz strenge Dom, oc ther Løn taghe. Oc ther uppaa scal trende mynæ Macht-Breff paa gøris, eet scal indlægges wti thet hedherlige Capitel wti Roskilde, Thet anneth wti Conuent wti Skou Closter, oc thet tredie vppaa Nestuede Radhws eller forscreffne Kirkes Gømme, som thet sig bør. Item komme sigh æn ydhermere siwo, som migh hobes met Gudz Hiælp at icke skeer, At forscreffne Steenhws eller Badstue noghet Anfald tilkomme, siwo at Renten, ther vtaff skulle gaa, tha ey kunde tilrecke at løne tiænesten met, som offtæ sagt ær, Tha skulle Kirckeuærie besyrge ther annet vtaff Kirkens Gotz til met at tiænesten engeledes faller i nogre Modhe. Huilketh ieck Kirken well wedherlægge will nw wti myt leffuende Liff, at thet scall bliffue Kirken vden ald Skade, som thet sigh bør. Hær uppaa at alle Støcke siwo vbrødelige scule holdes, som nw ær sagt, Tha tilbinder ieck mek, myn Hussfrue, oc begges wore Arffuinge forscreffne Kirke, til forscreffne tiæneste oppe at holde, forscreffne Steenhws oc Badstue, meth alle theris tilliggelsser, somfore ær sagt, at frii, hemble, oc tilstaa for alt ydermere tiltal aff nogher, som ther kand paa tale met noger ræt, oc scadeløs at holde, som Lands Lough vtwiser, oc thet sigh bør i the Modhe. Till ydhermere Forwaringh, Stadfestelsse, oc witnebyrdh ær myt incigle hengt nædhen for thette myt opne Breff, met andre hedherlige oc Dande Mends seræ, ieck kærlige bethet haffuer oc bedher nw met migh besegle, aff myne oc myn Hussfrues Wenner oc Slecht, som ære først Hær Jeip Jensson Cantor wti Køpnehaffn myn Hussfrues Brodhers Søn, Hr. Esbern Pædhersson myn Hussfrues Brodher Canick wti Roskilde, Jeip Nielsson Borgemester, Pædher Poske, Jeip Smedh, Henningh Laurensson, Radmen vti Nestued, oc Niels Jeipsen Borger ther sammestædz, som myn Hussfrues Dotter hawer. Datum Nestued Anno Domini MCDLXXX. quarto, in ipso festo Cathedre sancti Petri apostoli.

IV. Claus

IV.

Claus de Wale, Kong Christ. IV. Herolds Reise ind udi Sverig, at forkynde Krigen imod Kong Carl IX. 1611.

Denne siden Tractat have vi udcopieret af et gamelt Exemplar iblant Sl. Conferentz-Raad Rostgaards Manuscripter, som nu forvares paa Universitetets Bibliotek. Om Claus de Vale selv er Forfatter deraf, eller om han dertil haver laant Hr. Claus Christofferson Lyscanders Pen, som var de Tiders Danske Poet og Historie-Skriver, skal vi ikke med Fasthed kunde sige. Vist er det, at Skriftet indeholder mange Artigheder, og, endskiønt Poesien vel ikke klinger i vore Øren, fortiener dog at legges den curieuse Læser for Øien, saaledes som det Ord til andet lyder:

En eenfoldig og kort Beskrivelse paa den Reise, som Claus Jacobson de Vale giorde med Magnus Trometer ind udi Sverig, den Tid de paa deres Embeds vegne did forsendte vare af den Stormægtige Herre og Konning Herr Christian den Fierde, Hans Majestets vigtige Bestilling at udrette, som er skeet den 4. Aprilis Anno 1611. Og er samme Tog frem og tilbage udi Riim forfattet, og kand siunges, om behov giores, sønderlig efter den Melodie: Wolan wolan udi Guds Navn.

Den fierde Aprilis udi det Aar
Hvis Datum herhos i Bredden staar, (*)
Jeg Claus de Wall motte rykke
Til Helsingborg fra Kiøbenhavn,

Mm Til

(*) I Manuscriptet staaer i Bredden Aarstallet og Datum: Anno 1611. 4. Aprilis.

Til Hof-Marskalk med Rantzov Navn
Efter min Herres Tykke.
Den 5. Aprilis den Marskalk god,
Ditlev Rantzov mig til sig kalde lod,
Gav mig Befalning med Ære.
Jeg skulde da paa min Herres vegne
Forreise udi de Svenske Egne
De Feigdebreve fremhære.
Ditlev Rantzov mig antvordet da
De Feigdebreve, som magt laae paa,
Kong Carl dem at fremføre,
Leverede mig Spiren og Klæderne med,
Herolden monne føre efter Kongers Seed,
Naar de vilde Krigen røre.
Dertil lod hand mig selv opskrive
Min Instruction, lod mig den give,
Hvorefter jeg mig skulde rette,
Og lyder, som jeg nu skriver her,
J alle Artikler een og hver
Med sande Ord og slette.
Jeg skulde med Magnus Trometer god
Fra Halmsted reise Jenekiøbing imod
Som ligger i Sveriges Lande,
Og siden søge Kong Carl med Flid,
Og hannem forkynde Tidinger slig,
Hvor han var næst for Haande.
Kunde mig Dage-Leide gives
Og ei udaf min Pas fordrives,
Paa min foretagne Reise,
Da skulde jeg Kongen i egen Person,
Levere de Breve uden al Skon,
Forkynde ham saadan Leise.
Men om de vilde mig ei geleide,
Fordi de frygte for Krig og Feide,

Da

Da skulle vi begge to udride
Paa en almindelig Ort og Sted,
Tage Herold-Klæder og Spiren med,
At det kunde spørges saa vide.
Og binde saa Brevene ved den Spiir,
Lade læse tre gange, og ikke fire,
At hver Mand det kunde høre,
Og siden kaste de Breve fra mig,
Uden al Forhaling tapperlig
Ikkun dem mod Jorden kiore.
Men kunde jeg komme til Kongen selv,
De Feigdebreve skulde jeg med Skiel
Hans Majestet dem tilrekke
Iført i Herolds Klæder fin,
Magnus Trometer i samme Sind
Sin Fane paa Ryggen udstrekke.
Den 9. April med fyrig Mod
Til Jenekiøbing Stad vi stande lod,
Sprang af vore Heste tillige,
Og sende strax Bud til Slottet hen,
Begierede Leide at reise frem
Til Kongen af Sveriges Rige.
Og gav tilkiende min Ærende brat,
Jeg ei vilde spare Dag eller Nat,
Før jeg til Kongen kunde komme,
Nogle Breve at antvorde da,
Som gandske Sverig Magt laae paa,
Det kunde dem meget fromme.
Den tiende Aprilis er kommen til mig
Abel Svenske, som bar med sig
Mit Pas jeg hannem sende,
Han spurde mig strax saa dristelig,
Om jeg vilde antvorde de Breve fra mig,
Levere dem ham i Haande.

Til Hof-Marskalk med Rantzov Navn
Efter min Herres Tykke.
Den 5. Aprilis den Marskalk god,
Ditlev Rantzov mig til sig kalde lod,
Gav mig Befalning medÆre.
Jeg skulde da paa min Herres vegne
Forreise udi de Svenske Egne
De Feigdebreve frembære.
Ditlev Rantzov mig antvordet da
De Feigdebreve, som magt laae paa,
Kong Carl dem at fremføre,
Leverede mig Spiren og Klæderne med,
Herolden monne føre efter Kongers Seed,
Naar de vilde Krigen røre.
Dertil lod hand mig selv opskrive
Min Instruction, lod mig den give,
Hvorefter jeg mig skulde rette,
Og lyder, som jeg nu skriver her,
I alle Artikler een og hver
Med sande Ord og slette.
Jeg skulde med Magnus Trometer god
Fra Halmsted reise Jenekiøbing imod
Som ligger i Sveriges Lande,
Og siden søge Kong Carl med Flid,
Og hannem forkynde Tidinger slig,
Hvor han var næst for Haande.
Kunde mig Dage-Leide gives
Og ei udaf min Pas fordrives,
Paa min foretagne Reise,
Da skulde jeg Kongen i egen Person,
Levere de Breve uden al Skon,
Forkynde ham saadan Leise.
Men om de vilde mig ei geleide,
Fordi de frygte for Krig og Feide,

Da

Da skulle vi begge to udride
Paa en almindelig Ort og Sted,
Tage Herold-Klæder og Spiren med,
At det kunde spørges saa vide.
Og binde saa Brevene ved den Spiir,
Lade læse tre gange, og ikke fire,
At hver Mand det kunde høre,
Og siden kaste de Breve fra mig,
Uden al Forhaling tapperlig
Ikkun dem mod Jorden kiore.
Men kunde jeg komme til Kongen selv,
De Feigdebreve skulde jeg med Skiel
Hans Majestet dem tilrekke
Iført i Herolds Klæder fin,
Magnus Trometer i samme Sind
Sin Fane paa Ryggen udstrekke.
Den 9. April med fyrig Mod
Til Jenekiøbing Stad vi stande lod,
Sprang af vore Heste tillige,
Og sende strax Bud til Slottet hen,
Begierede Leide at reise frem
Til Kongen af Sveriges Rige.
Og gav tilkiende min Ærende brat,
Jeg ei vilde spare Dag eller Nat,
Før jeg til Kongen kunde komme,
Nogle Breve at antvorde da,
Som gandske Sverig Magt laae paa,
Det kunde dem meget fromme.
Den tiende Aprilis er kommen til mig
Abel Svenske, som bar med sig
Mit Pas jeg hannem sende,
Han spurde mig strax saa dristelig,
Om jeg vilde antvorde de Breve fra mig,
Levere dem ham i Haande.

Jeg spurde til i samme Stund,
Om han Befalning af Herren sin
Havde bekommet, og torde
Fordriste sig til at annamme til sig
De Kongelige Breve jeg havde med mig,
Han mig da strax tilspurde:
Om jeg var fød af adelig Æt,
Jeg svarede, det kom ham intet ved,
Mit Verf lod jeg ham vide,
At jeg havde Breve til hans Konge og Herre,
Begierede, han vilde lade mig passere,
At jeg kand komme i Tide.
Med denne Beskeden gik fra mig hen
Abel Svenske med sine Hofmænd,
Tre Hovedsmænd mig tilsende,
Som skulde mig føre med Leigde om,
Til des jeg til hans Herre kom,
Og ikke fra mig vende.
Samme Dag vi skildes ad,
Komme vi hen til Skier Stad,
En Landsby i de Lande,
To Mile til en Prestegaard,
Her Jon den Prestes Navn var,
Det siger jeg for sande.
Udj April den elleyte Dag
Kom Bud at vi skuld rykke tilbage
Til Jenekiøbing behænde,
Formedelst udaf Svenskens Raad
Er giort og bestillet denne Daad,
Som vi formerke kunde.
Der vi komme tilbage igien,
Til Jenekiøbing med en kort Beskeden,
Igiennem Staden de os førde,
I et andet Herberge lagde de os ind,

Befa-

Befaler Verten at legge paa Vind,
At ingen kom os til Orde.
Den tolvte April forskikket jeg hen
Min Husvert op til Slottet igien
Til Abel, og lod ham sige,
Efterdi han mig tilforne jette
Med Leide at reise, han ei forgiette,
Til Kongen i Sveriges Rige.
Og der jeg var paa Reisen hen,
Strax lod han mig kalde igien,
Det syntes mig for sande,
At han havde giort min Konge Fortred,
Begierede Orlog at reise afsted
Ud af de Svenske Lande.
Han min Begiering stod strax imod,
Med venlig Tale mig bede lod,
At jeg vilde Tiden forhale,
En Dag eller to de løbe snart om,
Midlertid een af Stadtholderne kom,
At han kunde med hannem tale.
Samme Aften der Maaltid var endt,
Kom Abel Svenske med fire Hermend,
Og deres Tienere tillige,
Begyndte at discurere med os,
At drikke god Runs var de og foß,
Vi kunde det ei forsige.
Der vi allerbest i Gledskab sad,
Min Sag havde jeg i fuld god Agt,
Begyndte de strax at klage,
Hvorledes Herr Pens spoleret blev
Paa Grendsen hen ved Markerød,
Det monne dem ilde behage.
De sagde end ydermere dertil,
At min Herre var hos og saae derpaa,

Jeg negtede det med alle,
Og svarede: hvo det tør sige fran,
Det være sig Qvinde eller Mand,
En løgner tør jeg dem kalde.
Min Hals tør jeg og sette i Vedt,
Om det skulde vere paa denne Stedt,
At dette er Løgn med alle;
Thi min Konge og Herre var samme Tid
Paa Friderichsborg baade lystig og blid,
Denne Løgn mig ilde befalder.
Siden fandt de paa en anden Kaas,
Og sagde Anders Bilde var derhos,
Paa Tegen de hannem kiende,
Paa hans Armbond, Pistol og raske Hest,
Paa hvilken han forlod sig allermest,
Med den han kunde rende.
Jeg bad dem lade fare saadan Snak,
Og os ei bemøde med saadan Lak,
Denne Sag monne vi ei kiende,
Os kommer ei ved at svare dertil,
At svare hertil vi ikke vil,
Dertil ere vi ei udsende.
Siden begyndte de en anden Sang,
Hvilken i vores Øren ilde klang,
Begyndte os hart at skielde,
Sagde, at Kong Carl havde talet derom,
Det første at Danmark til Sverrig kom,
Da skulde de vist undgielde.
Der de monne os saare true,
At vores Ørne derved monne lue,
Med Beskeden monne jeg dem svare,
Og sagde: Jêrs Konge er jo en christen Herre,
Han derfor giør hvad christeligt er,
Derfore bære vi ingen Fare.

Den

Den trettende April en Edelmand,
Statholder Erich Mogensøn heder hand,
Til Slottet kom da fage,
Med ham at tale jeg begieret da,
Til mit Losement han strax monne gaae,
Det kom mig vel til Mage.
Min Nød monne jeg for hannem klage,
At jeg var anholden mange Dage,
Den Uret giorde mig stor Plage,
Hand bad, at jeg skulde give mig tilfreds,
Thi der kom Bud fra Kongen vist,
Forinden korte Dage.
Da skulde de komme, jeg siger for sandt,
Som eder geleider igiennem de Landt,
Eder til min Herre at hente.
Samme Tid maatte han og bede
Vor Vert, at han ei skulde tilstede
Os at udgaae af Lossemente.
To Dage derefter som mig syntes vel,
Haver jeg bedet Erich Mogensen til,
At han vilde Brevene bære,
Og dem antvorde sin Konge med Skiel,
Efterdi jeg ei maatte komme der selv,
Som Kongen nu monne være.
Det blev afslaget med Nei og Nei,
Han svarede og sagde: Jeg tør det ei
Uden min Herres Befalning,
Dog jeg formerkte det Dag fra Dag,
Det skede for ingen anden Aarsag,
Uden til min Tids Forhalning.
Den attende April med et frit Mood,
Efter min Instrux jeg sadle lod,
Tillige begges vores Heste,
Min Herolds Klæder jeg tog oppaa,

Hæn-

Hængde Pergaments-Breve paa Spiren,
De trykte Breve i Haanden fæste.
Magnus Trometer min Broder og Ven,
Sin Fane hængde han paa Ryggen udslagen,
Til Torvet rede vi med fromme,
Magnus skulde blæse tre gange for sig,
Strax vilde jeg kaste Brevene fra mig,
Om vi kuude dertil komme.
Der vort Vert merkte og forstod,
At vi vore Heste sadle lod,
Til Slottet hastelig siget,
Statholderen lod han det forstaae,
Fornevnde Statholder monne strax opstaae
Med sine Tienere tillige.
Han kom paa Torvet saa snart som vi,
Med tvende Drenge med Raab og Skrig,
Sin Røst monne de fremføre,
Holt op, holt op, slaa Trommel om,
To hundrede Borgere løbendes kom,
Trommeten vil ingen høre.
Den Tid jeg det formerkte og saae,
At min Forsæt vilde ei for sig gaae,
Strax monne jeg strax forkynde
Min naadigste Konges Titel og Navn,
Som gaaer udaf saa vide savn,
Med raabende Røst og Munde:
Den Stormægtigste Høibaarne Første og Herre,
Hr. Christ. den 4. med Guds Naade monne være
Danmarkes og Norriges Konge,
De Venders og Gothers Konge ogsaa,
Hertug udi Slesvig skulle I forstaae,
Som ønskes Lykke af mange.
En Hertug er han over Holster Land
Stormarn og Dytmersken, Jeg siger for sand,

En

En Konge over alle de Riger,
I Oldenborrig en Greve rig
Og Delmenhorst, hvo er hans Lige,
Søg du ikkun allevegne.
Den samme Herre og Konning fin
Har mig affærdiget med Breve sin
Til Sverriges Konge og Herre,
Og [illegible] udi nogle Dagers Tid
I denne By forholdet mig,
Fri Leide haver jeg begieret.
Denne Geleide blev mig ei formeent,
Med tvende Hofmænd blev jeg forsendt
Til Kongen Eders Herre,
Men der jeg var kommen to Mile hen,
Til Skierstad blev jeg kaldet strax igien,
Den Spot monne jeg bære.
Den tid forgik Dag fra Dag,
Jeg veed og ei for hvis Aarsag
At I os tiden forlængde,
Stadtholderen vilde ei tage Brevene til sig,
Saa haver ieg taget Sagen paa mig
Haardeligen de mig til trængde.
Hvorfore ieg mig i dag præsentere vil
Eder paa Torvet offentlig dertil,
For en hver Mand ung og gammel,
Og byder endnu den anden gang
Erich Mogensøn tage udaf min Haand
Disse Breve allesammen.
Dem at fremføre Kongen Jers Herre,
Det er min allerstørste Begiere,
Han svarede mig med Snilde,
Jeg ei har Befalning af Herre min,
At ieg skal annamme Brevene din,
Jeg veed og ei hans Villie.

Jeg svarede ham ret efter min tykke,
Saa raade da Gud for min Skiebne og Lykke,
Jeg maae ei Leiden nyde,
Jeg vil dem hverken tage eller læse,
Saa kaster ieg dem for Eders Næse,
Endog I det fortryde.
Med det samme kom Abel Svenske,
Og overiler mig med Raab og Skrig,
Med pukken og med Trodsen,
Holt an dich, holt an dich, so das geschehet,
Nimmer von hier wirst du kommen nicht,
Darzu magst du dich verlassen.
Da raabte ieg høit over alle Mand,
At det kunde spørges over det gandske Land,
Og talede frit for alle,
Jeg tager til vidne i denne Sag
Den almægtigste Gud i denne Dag,
Min Sag skal ham befalle.
Jeg tager til vidne hver Dannemand,
Hvad heller han er af Stand eller Land,
Som her tilstæde monne være,
At ieg haver budet Erich Mogensøn til,
At han disse Breve annamme vil,
Og dem sin Konge levere.
Erich Mogensøn svared med venlig tale,
Og bad, at ieg vilde noget forhale,
Gode Raad vilde han paafinde,
Og sagde: Jeg forventer Christen Summe
Vor Overst, i morgen monne han komme,
Hans Raad skal vel gelinge.
Strax begiered ieg for alle Mand,
At han derpaa vilde give mig sin Haand,
Han det ei vilde høre;
Men bad os ride til vor Herberge,

Ind-

Indtil at Oversten kommer her,
Hvilket vi strax monne giøre.
Den anden Dag alt for vor Dør
To Bønder bestillet var,
Det var ei for vor Beste,
De vogte os med Rør og Spyd,
Vi ei kunde komme af Døren ud
At rygte vores egne Heste.
Den 21. Aprilis ieg sige vil
Om morgenen ieg fordristed mig til
I en liden Have at træde,
Som ieg mig bukkede til Jorden ned
Nogle Urter smaa at anskue der,
Skiød een til mig af Vrede.
Igiennom et Plankeverk til mig skiød,
At Loddet over mit Hoved fløg,
At ieg skulde did ei lengte,
En Advarsel og Lærepenge
Foræret mig den samme stund,
Jeg hannem ei fortenkte.
Til Jenekiøbing en Commissar
Af Konning Carl beskikket var,
Anders Svendsøn lod han sig kalde,
Dravanter ti med hannem reed,
Som skulde os føre afsted,
Som Kongen det monne befalde.
Til Christen Sum sende jeg min Vert,
Med Anders Svendsøn af hannem begieret,
At han mig det vilde unde,
At ieg den Nat maatte blive stille,
Og ei af Byen at reise saa silde,
Han vilde det ingenlunde.
Hvorfore vi strax imod Natte tide,
Motte reise af sted den mørke Sti,

At han kunde skrabe vor Punge slet,
Og os derhos besnære.
Men var han ikke tilforne viis,
Hos os vandt han ikke meget Priis,
Vi pleied ham det beste vi kunde,
Med Stobe og Glas kiørde vi oppaa,
Saa han kunde neppelig staae eller gaae,
Vi sparde det ingenlunde.
Den tid vi over Bordet sad,
Kalled han ad sin Dreng saa brat,
Hør Poike, tag min taske,
Gak i Kielderen, hent mig rinsk vin,
Jeg vil nu pleia Giesterne min,
Saa begyndte han at braske.
Men Poiken tog Pungen og giemde ham,
Ingen Vin saae ieg ham bære fram,
Dog monne han tiden forhale,
Dog al den Vin han fortæred,
Blev kiøbt af vores egen Værd,
Claus de Waal motte Laget betale.
Den 6. Maji et Brev blev sendt,
Fra Konning Carl og end behendt,
At de skulde os henføre
Til Winocke en Præstegaard,
Hvor ieg tilforne aldrig vaar,
De tidender fik ieg at høre.
Som vi nu skulde forreise fort,
Betalde vi baade lidet og stort,
Som vi fortæret havde,
To Ungerske Gylden ieg foræret hen,
Gav dennem Vertinden min gode Ven,
Det hende vel behagde.
En Gylden ieg gav hendes Dotter kiær,
Og Pigen en Daler, hun var det værd,

De

Den Prest i Skierstad tog vel mod os,
Vi torde vel byde Hunger trods,
Godt Øl skienkte han os af Bulle,
De Dravanter drak saa gruelig
Af Prestens Øl uden Falsk og Svig,
Indtil de bleve fulde.
Den anden Dag reiste vi fuld vel,
Under Vest Hulveig til en Capel,
Prestens Øl begyndte at rumle,
De tabte baade Hat, Verge og Spore,
Jeg saae paa Dravanterne selsom fore,
Af Mæren monne de tumle.
Siden reed vi i Lindkiøbing ind,
At fortøve der havde vi i Sind,
Det vared ei saare længe,
Den anden Dag reiste vi derfra,
Og komme hen til Nørkiøbing,
Baade vi og vore Drenge.
Baade af und tho rede de med os,
Det giorde de os altsammen til trods,
Det saae baade Leeg og Lærde.
Gaderne op og Gaderne ned,
Til et Spectakel, som hver motte see,
Hans von Brunsvig os herberged.
Den 30. April da til os kom
En Secreter M. Peder Andersøn
Fra Konning Carl sin Herre,
J Nørrekiøbing bad han os tøve en tid,
Til des han fik Bud fra sin Herre blid,
Kiærkomne skulle vi være.
M. Peder Andersøn, som han tykte best,
Samme Aften bød han sig selv til Giest
Hos os i vor Herberge,
J denne Mening blev det udrettet,

 At

Der Titelen havde nu en Ende,
Sit Ærende gav han strax tilkiende
Med korte Ord og sande,
Min Herre har os begge udsendt,
At vi de Kongelige Breve skulle hente,
Som I haverført til Lande.
Herpaa gav jeg dennem saadant Svar,
Efterdi at de udskikket var
Af deres egen Konge og Herre,
Samme Breve at annamme af mig,
Og de udi deres Herres Sted
Kongens Person representere.
Saa vil jeg med saadan Reputation,
Ligesom jeg udi egen Person,
Eders Herre dem vil frembære,
Med lige Reverentz og Ceremonie,
Som jeg vilde selv hans egen Person,
Jeg eder dem vil levere.
Med det samme gik jeg fra dem hen
Lige til mit Herberge igien,
Herolds-Klæder jeg mig iførde,
Spiren tog jeg i min høire Haand,
Det rette Feidebrev, jeg siger sand,
Udi venstre Haand jeg førde.
De andre trykte Breve ligesaa,
Magnus sin Fane paa Ryggen monne slaae,
Min Oration jeg da begyndte,
Paa Hoitydsk efter den samme Viis,
Som Hofmesteren tilforn lagde ind Priis,
Der han sin Herres Titel begyndte.

Resten skal følge i næste Hefte.

10. Hefte.

I.
Om Mester Hans Urne DomProst i Odense, og hans Testament. 1503.

Vi have alt for ofte Aarsag at beklage, at Danmark i alle Seculis har givet mangfoldige ypperlige Mænd, som ikkun med faa Ord røres i vor Historie, og hvis Navne med for liden Berømmelse erindres, da dog deres Levnet var værdt heel vidtløftigen at beskrives, og deres Fortienester med mange Lov-Taler at bekiendtgiøres til Efterkommerne. Men hvor tager man Tømmer til saadane Bygninger og Materie

til slige Afhandlinger, naar vore Forfædre have alene efterladt os Navnene, og beholdt Bedrifterne hos sig selv.

Vi forsee os vel ikke, om vi regne Mester Hans Urne, som med Slutningen af det 15de og Begyndelsen af det 16de Seculo var Dom-Provst til vor Frue Kirke udi Odense, iblandt deres Tal, hvis Levnets Historie man maatte finde Behag i at læse. En Mand, der i tredive Aar sad i eet af de fornemme geistlige Embeder i Landet, og med Ære blev brugt i Biskopelige Forretninger, En Mand, der var en Ziir i sin Familie, et Lys iblandt sine Tiders Lærde, en Befordrer af Videnskaber, og en, efter sin Religion, nidkiær, from og godgiørende Patriot. Men de Efterretninger, os om hannem ere forekomne, ere saa faa og smaa, at de neppe havde fortient at legges den curieuse Verden for Øinene, dersom vi ikke i et gammelt Manuscript, som vort Selskab eier, havde forefundet en Copie af det Testamente, hvorudi han sin sidste Villie har befattet. Et Document, som vi tør udgive for et gandske læse-værdigt Stykke i vores gamle Lærde Historie, ja som det, der næsten alene haver anlediget os til at indrømme hans Ihukommelse et godt Sted i vort Danske Magazin. Hvortil dog dette kommer, at vi ved den Godhed, som Hr. Conferentz-Raad og Amtmand Adeler i Fyen haver beviset vort Selskab i at meddele os de Kober-Plader, som henhøre til Birkerods Odense-Stads Inscriptioner, have iblandt de samme fundet en Aftegning af M. Hans Urnes Grav-Mæle, som just er det Koberstykke, vi have givet os den Ære at sette for i Spidsen paa dette Hefte.

Vi vil da fremføre det lidet, som os om M. Hans Urnes Levnet er bekiendt. See vi til hans Herkomst, da havde Gud og Naturen undet hannem at være saa høibyrdig og ædel af Blod, som nogen anden Herremand i Danmarkes Rige. Der er vel ingen, som i vor Danske Adels-Historie er nogenledes bevandret, der jo veed, at de Urner holdes for een af de allerældste og ypperste indfødte Adels-Slegter. En Slegt, der tør skrive sig fra Caroli Magni Tider her, og paastaae, at den før Christendomens Begyndelse haver blomstret i vort Danske Norden (a). Af saadan herlig og ældgammel Stamme er Mester Hans Urne opr-unden. Hans Fader var Hr. Jørgen Urne til Søgaard, Brolykke, Hindemad 2c. Ridder, som blev kaldet Store Hr. Jørgen (b), og døde

(a) OL. WORMII Monum. Dan. p. 257. it. BERTII Comment. Rer. Germ. MERCATORIS Atlas, CYPRÆI Annales Ep. Slesv. &c. Som af Continuatore Aimoini og andre Annalibus Francorum vil bevise de Urners Ur-Ælde i Danmark. Conf. Saxo Gram. Edit. Parif. p. 178.

(b) Om han blev kaldet Stor i Henseende til hans Velde og Rigdom, thi han berettes at have eiet over ni Herregaarde, eller i Henseende til hans Person eller høie Egenskaber, er os ikke bevidst.

døde i Odense 1480. den 21. Maji (c). Hans Far-Fader var den Sterke Hr. Ib Urne af Areskov, som og var Ridder og Dronning Philippæ Erici Pomerani Gemals Hofmester. Hr. Jørgen Urne skal have været tre gange gift, og af sine tre Giftermaale bragt atten Børn til Verden, som have forplantet en vidtløftig og forneme Efterslegt. Den første Frue, Fru Christine Knob (d), som var Ridder Hr. Folmer Knobs Dotter, var, saa vidt man veed, Moder til Mester Hans Urne, som vi her have at handle om.

Som det synes, saa har M. Hans Urne været een af de ældste iblandt hans Sydskende af det første Kuld, siden han saa længe for de andre haver været i offentlig Betiening. Men, om han er født i Odense, som Birkerod (e) vil mene, kand med Billighed formeres et Tvilsmaal om, siden man i en gammel skreven Slegte-Bog finder hannem regnet iblandt de Urner, som ere fødte paa Hindemad, een af hans Faders Herregaarde i Fyen. Dette kand vi uden Tvilsmaal sette, at han og tvende hans Brødre Claus Urne og Lage Urne bleve fra Ungdomen af opdragne ved Boglige Kunster, i hvilke de og bragte det siden paa fremede Universiteter til den Fuldkommenhed, at de alle tre langede til anseelige Academiske Grader, som vare næsten nok i de Dage til at vidne om store og høilærde Mænd. Og, da de ligesom fra Vuggen af vare udseete til den Geistlige Stand, have de ogsaa lykkeligen naaet til dette Øiemerke, i det de ved deres ugemene Lærdom og deres herlige Dyder skaffede sig Indgang i nogle af de forneineste Prælatedømer i deres Fæderneland, nemlig, at Docter Lage Urne blev Decanus i DomCapitelet udi Roskilde og siden Biskop sammesteds, Mester Claus Urne DomProvst i Aarhus, og Mester Hans Urne DomProvst udi Odense.

Men, forend Mester Hans kom til Provstiet, som paa de Tider var, næst det Biskopelige, eet af de høieste geistlige Embeder, har han uden Tvil først paa nogen

Oo 2

(c) Han ligger begraven i Søby Kirke ved Søby-Søgaard i Fyen, hvor hans Gravskrift findes saa lydende: Anno Domini MCDLXXX. die XXI. mensis maji obiit Strenuus miles Dn. Georgius Urne de Brolöche. Anima eius in pace reqviescat. KLEVII Opus Geneal. Mſ.

(d) Nogle Slegt-Registere kalde hende Alhed, men urettelige; thi at hun heed Christine, skal kunde bevises af denne hendes Gravskrift i Roskilde DomKirke, hvor hun hos hendes Søn Bisкop Lago Urne er begraven: Orate pro Deo devota nobili muliere Domina CHRISTINA relicta qvondam Domini Georgii Urne de Brolyche hic sepulta, qvæ obiit Anno Domini MDXVIII. Ellers er der stor Urigtighed i de Urners Genealogie, angaaende Hr. Jørgen Urnes Fruer og Børn, i sær falder et stort Dubium for om denne Frue Christine, hvorledes hun kand have været hans første Frue, og dog levet saa længe efter hans Død.

(e) Birkerod om Lærde Mænd, som ere fødte i Odense. Mſ.

nogen Tid været Canik sammesteds. I det seneste har han faaet Titel af Canik Aar 1475. da den store Forandring gik for sig med S. Knuds eller Benedictiner-Klosteret i Odense, at det af et Munke-Convent blev forandret til et Canike-Collegium eller Dom-Capitel, Og, endskiønt samme Forandring ikke stod ved Magt længere end i fiorten Aar, seer man dog af M. Hans Urnes Gravskrift, at han til sin Dødsdag haver beholdet Canike-Titel tillige med Provste-Værdigheden.

Hvad Aar han er bleven Provst, have vi endnu ingensteds fundet, og det er ikke saa aldeles vist, at han, som nogle holde for, haver været det for 1475. Men det skal dog være vist, at han i det Aar 1479. allerede haver været i dette Embed; thi det berettes, at han omtrent ved de Tider haver, som DomProvst beklædet Bispens Hr. Carl Rønnovs Sted, og med stort Bifald afhandlet og dømt i forekommende Geistlige Sager (f). Denne Bisp Rønnov foregives at have været en stille og magelig Mand, som ikke havde megen Lyst til Arbeid i geistlige Forretninger, men fulgte heller Hoffet, og lod sig bruge i Stats-Sager og Rigets verdslige Bestilling. Hvorfore han ved andre lod sit Biskopelige Embed forrette, og dertil betiente han sig, foruden af Erkedegnen og nogle Caniker, i sær af Provsten M. Hans Urne, som over alt da var anseet for en lærd, fornuftig og beskeden Mand (g). Ved saadan Leilighed lod Mester Hans Urne i adskillige Tilfælde spore ikke en liden Myndighed, og menes at have været eet af de fornemeste Redskaber, som bragte den nyligen omtalte Forandring til veie, der 1475 (h) blev foretagen udi S. Knuds Kloster i Odense, hvorved Benedictinerne bleve uddrevne og Caniker igien indsatte (i).

Aar 1482. haver M. Hans Urne DomProvst i Odense med menige Capitel sammesteds af deres Capitels-Huus udstædet en Vidisse af Kong Christoffers Stadfæstelse paa Odense Byes Privilegier given 1441 (k).

Aar 1486. var han tillige med Bispen og Cantor i Odense af Paven befalet at undersøge og dømme i de Tvistigheder, som imellem Bisp Eiler i Aarhus og Borgerne sammesteds vare opkomne, angaaende noget Mensal-Gods. Hvilke Stridigheder dog i Mindelighed imellem Parterne bleve bilagte, og ikke kom til bemeldte Herrers Kiendelse (l).

Aar 1489. var M. Hans Urne befuldmægtiget at gaae i Rette paa Biskopens og Dom-Capitelets vegne i Odense imod de før omskrevne Benedictiner-

Mun-

(f) OL. WORMII Monum. Danic. p. 258.
(g) Ser. Episc. Otthon. in Collectan. Barthol. Mſ. HVITFELDS Bispe-Kron. in fol. p. 43.
(h) Ikke 1470. som hos Hvitfeld p. 923.
(i) Series Episc. Otthon. Mſ.
(k) M. Hans Urnes Vidisse orig. membran. Mſ.
(l) PONTOPP. Annal. Eccl. Dan. Tom. 2. p. 684.

Munke, hvilke da, efter de Fordele, som Dronning Dorothea Aaret tilforn havde til Rom hos Paven forskaffet dennem, førde Proces med Canikerne, om at faae S. Knuds Kloster tilbage til sin forige Stand og Ordens-Regel. Vel giorde M. Hans Urne sig al den Umag han kunde, for at vinde Sagen paa Canikernes Side, men udrettede ikkun lidet, tabte Sagen, og maatte lade sig noie med, at en vis Andeel af Klosterets Korn og Indkomster blev hannem og hans Medbrødre DomHerrerne ved Kongens og de Tilforordnedes Kiendelse aarligen tillagt, og Munkene for Resten igien i deres Kloster og Eiendome indførte (m).

Fra den Tid af erindre vi ikke at have fundet noget om Mester Hans Urne, førend 1503. i hvilket Aar han, som da allerede en aldrende Mand, haver forfattet ovenmeldte sit Testament. Hvilket, siden det i adskillige Henseender er curieux, og giver et slags Lys ikke aleneste i nogle Klosteres, Kirkers og Adelens Historie, men ogsaa om Lærdoms og Videnskabers Tilstand her i Landet paa de Tider, vi giøre os en Fornøielse af paa dette Sted at indføre, saaledes, som det af vores gamle dog temmelig accurate Copie (n) er lydende.

In nomine domini Amen. Cum nil humanæ saluti plus expediat, qvam interiores exitus freqventius contemplari: Hinc est, qvod ego *Magister Johannes Wrne*, Præpositus Otthoniensis, singulari dono Dei mentis compos, & animo & corpore, ut spero, sanus & incolumis, propter temporum mutationes instabiliores & casus mihi provenientes infeliciores, pro salute animæ meæ ordino & statuo testamentum meum, cum dominus me de hoc seculo sua gratia & misericordia vocare voluerit, forma & modo infra scriptis exseqvendum.

Primo. Min naadige Herre Biskop, Bisp Jens (o), een af mine beste Sølff Skaaler. Item till vor Frue Kirke (p), som ieg vduelde mitt Legersted, giffuer ieg først en ny Messe-Bog, oc en ny Gradual, saa god som IIII. og LX. Mark. Sammeledes till al den den Kost og Tering, som den Taffle haffuer stan-

(m) Summa Processus in causa Eccles. Otthon. Ms. HVITFELD p. 995. sq.

(n) For en ydermere Rigtigheds Skyld, have vi confereret vort Exemplar af dette Testament med en Copie, som findes iblandt Peder Dyrskiøts strevne Sager udi Assessor Kleves Bibliotek.

(o) Hr. Jens Andersøn Biskop i Odense, som blev kaldet Bellenak.

(p) Vor Frue Kirke i Odense.

standet, som staaer paa vor Frue Altere ibidem, det giffuer ieg dennem quitt oc fri. Item giffuer ieg ydermere aff mitt Jordegodz, Kiøbegodz oc Kiobstedgodz till min Capell synden i vor Frue Kirke for vor Frue Altere, som ieg haffuer vdkeist till mitt Leiersted, lige saa meget som mitt obne Breff paa liuder, som derpaa giort er. Item giver ieg till DomKircken oc til S. Canuti Kloster II. Gaarde igien, som ieg kiobte aff dennem for halffniensindstiffue (q) Gyldenn, den samme Sum Guld oc Gaarde vnder ieg dennem quitt oc fri, Saa nær som paa et hundrede Mark, oc der giøre for denne Andeel med Messer oc Guds Tienniste, som de wille ansuare for Gud. Item giffuer ieg till Predickebrødre Closter i Ottense en Lest Korn, og en Bog heder Cronica cum figuris, som dennem tiene kand, for Messer oc Guds Tienniste. Item till Graabrødre vdi Ottense en Lest Korn, oc en Bog, som dennem tiene kand, for Messer oc Guds Tienniste. Item till S. Johannis Kloster en Lest Korn. Doctori Hermanno Priori en Libsgylden. Till S. Hansis Hospitall en Orte Korn oc IIII. Sider Flesk. Item Sancti Jørgens Kloster en Ørtug Korn oc IIII. Sider Flesk. Item Sancti Albani Kirke VI. Ørtug Korn oc X. Sider Flesk, til den hellige Kirckes Bygning. Item giffuer ieg til Viby Kircke paa Hindsholm en Ore oc itt Pund Korn. Till Nørre Broby Kircke en Ore og itt Pund Korn. Item till den Hellig Aands Closter i Foborg en Orte Korn oc VI. Sider Flesk. De XI. tusinde Jomfruer i Diernis (r) en Ore oc VI. Sider Flesk. Item Graabrødre i Svenborg IIII. Ørtug Korn. Item til Seeby Kirke (s) en Ore. Till Bierchende Kircke en Ore, Fraude Kircke en Ore, Bierby Kircke en Ore, Nykiøbind (t) en Ore. Item till vor Frue Kirke i Nyborg ett Pund Korn.

Palle

(q) ɔ: halvniende Snese, eller 170.

(r) Diernis i Sallingherred i Fyen, hvor Kirken uden Tvil haver været indviet de Elleve tusende Jomfruer til Ære.

(s) I Seeby eller Soby Kirke udi Fyen var Mester Hanses Fader Hr. Jørgen Urne begraven, saavelsom en heel Deel flere af de Urners Familie.

(t) Maaskee Nykiøbing i Falster.

Palle Anderson (u) en Ubsk Gylden. Item giver ieg min kiere Broder Jørgen Urne min Sølff-Skaale, som mit Fæderne Vaaben staaer paa. Item min kiere Broder Lauge Urne (v) en Sølff-Skaale oc en Gaard (x) i Broby Sogn, som kaldis Lyssmessegaard. Item min kiere Søster Margrete Urnes Daater (y) een min beste Sølff-Skaale, en blaa forett Kiortell med Maar, to Føler, og en Tonne Smør. Min kiere Broder Mester Lauge Urne Canike i Roiskild (z) ett Par Kleder brune til Lyd (a) og saa totum Corpus Juris Canonici cum omnibus libris Panormitani: item quinque libros Decretalium, & cæteros libros juridicos: item libros continentes casus tam Logicos qvam summaricos, & reliqvos scientiam tam juris novi qvam antiqvi civilis & canonici continentes. Og sammeledis hvad Bøger ieg haff de hannem tilforne lett (b) med saa Skiell, att de Bøger oc andre flere, som ieg haffuer, at de bliffue foruarede till voris efterkommendis Arffuinger, som saadanne Bøger behoff gioris. Item min Broder Herr Claus Urne (c) itt Par Kleder. Min Broder Knud Urne en Sølff-Stob mod vort Fædernevaaben, oc en Tonde Miød: Item min kiere Svogerske Frue Inger (d) en

(u) Palle Anderson var en Ulfeld af Familie.

(v) Mr. Hans Urne havde tvende Brødre af det Navn Lauge Urne: Og har denne uden Tvil været den, som ikke var geistlig.

(x) Al. Mſ. en halv Gaard.

(y) Frue Margrete Urne var gift med Knud Reventlov til Søbo.

(z) M. Lago Urne blev siden Decretorum Doctor, Cantor i Røskilde DomCapitel, og endelig Biskop sammesteds.

(a) Lyd eller Lød ɔ: Farve, Couleur.

(b) Lædt ɔ: laanet, efter den Jydske og Fynske Mund-Art.

(c) Hr. Claus Urne blev siden Artium Magister og DomProvst udi Aarhus. Er uden Tvil den samme Nicolaus Urne, som og saa blev Provst i Lund, og 1529. var Rector paa Kiøbenhavns Universitet, VINDING. Acad. Hafn. p. 63. Og som af Gisberto Longolio i hans Fortale til Ovidii Metamorph. bekommes for een af de Lærdeste Mænd, som paa den Tid levede. Wormii Monum. Dan. p. 261.

(d) Frue Inger Valkendorf af Glorup var Knud Urnes Frue. Begge ligge begravne udi Gaby Kirke i Fyen, hvor deres Gravskrift findes saa lydende:

Clau-

en gold Gylden. Item min Broder Johann Urne en Solff-Stob med vort Fæderne Vaaben, og en Tydsk Krønnicke. Item giffuer ieg min Søster Alhed Urnes Dotter (e) en Solff-Skee oc en rød forett Kiortel. Min kiere Svoger Theeß Jensenn (f) en rinsk Gylden oc en Tydsk Krønnicke. Item min kiere Moder Frue Kirstine Urnes (g) en Lybsk Gylden, oc en Bønnebog, oc en Krønnicke. Item min kiere Søster-Søn Joachim Knudsøn (h) en Solff-Skaale krusett oc slett, itt Par Kleder foret, saa og mine Øg, oc huad Deel ieg haffuer hannem tilforne soldtt, skiødtt og i hende faatt, det stadfester ieg paa mitt yderste. Hans Hustru min kiere Svogerske Frue Elsebe (i) giffuer ieg Solff-Stob og en lang rød Kiortel med huid Hermelinn. Item min Svoger Christen Skram (k) en Gylden og en Krønnicke. Min Søster-Daater Anne Skrams en Solff-Stob oc en lang forett Kiortel. Item min Svoger Peder Brockenhus (l) en Gylden oc

Clauditur hoc clarus CANUTUS marmore parvo,
HURNORUM antiqva nobilitate satus.
Jungitur huic socia en conjunx INGERA marito
WALCHENDORPH avio stemmate clara suo. KLEVII Opus geneal. MS.

(e) Fr. Alhed Urne, Tetz Jensen Rosengaards Frue, er begraven i Roskilde Dom-Kirke med denne Gravskrift: Orate pro Deo devota ac nobili Domina ALHEDT, filia Domini Georgii Urnes, qvondam relicta TETZONIS ROSENGAARD, una cum filia Anna Rosengaard, hic sepulta Anno Domini MDXLIII. Dominica oculi.

(f) Tetz Rosengaard var en Søn af Hr. Jens Rosengaard Ridder.

(g) Om denne Fru Christine haver været Hr. Jørgen Urnes første eller sidste Frue, og om hun har været M. Hans Urnes egen Moder eller Stifmoder, ønskede vi gierne at oplyses om. See tilforn p. 291. Not. (d).

(h) Man har i forige Tider brugt de tvende Navne Joachim og Jacob i Fleng. Og meenes altsaa, at denne Joachim Knudsen er den samme, som ellers kaldes Jacob Reventlov til Søbo, og var en Søn af Knud Reventlov og Frue Margrete Urne.

(i) Denne Frue Elsebeth skal have været en Kerkendorp af Familie.

(k) Christen Skram til Urop havde M. Hans Urnes Søster-Dotter Fru Anne Reventlov, som var Knud Reventlovs og Fr. Margrete Urnes Dotter, og er den samme, som strax derefter kaldes Anne Skrams.

(l) Peder Brockenhus til Brangstrop Danmarkes Riges Raad og Landsdommer i Nørre-Jylland havde Frue Gese, som ogsaa var Knud Reventlovs og Fr. Margrete Urnes Dotter.

og en Krønnicke. Tonne Tønnesøn (m) en Gylden og en Krønnicke, hans Søster Jomfru Berte en Guld-Taffle, saa god som fem Gylden, ett Par Kleder, en Bønnebog og en Krønnicke.

[Det ene Exemplar, som vi have haft af dette Testament, melder, at her paa dette Sted fattes fire Linier i Originalen.]

Item giffuer ieg mine Brødre-Børn, Jørgens, Johans oc Knuds Børn, og mine Søstre-Børn, huer af dennem en Gylden. Item min kiere Fencke Marguete Vilhelms (n) en Gylden oc en Krønnicke. Item min kiere Søster Inger Vrnes Dotter i Marieboe en Gylden og en Bønnebog. Item Frue Kiersten Oxe min Fencke en Rixgylden oc en Krønnicke. Item till det Kloster i Marieboe giffuer ieg en halff Lest Rugh, X. Sider Flesk. Item Herr Jep Star en god Kiortell, og en Bog, som hannem tienn. Skolemester (o) en Diurnale (p). Item till S. Albani Kircke en nye Gradual. Item fattige Peblinge i denne Bye II. hundrede Bøger, som Donather, Regulas, Facenus, tres Partes Alexandri udi octava, hvilke Bøger som nylig satt er (q). Item fattige Prestemend 5. Diurnalia, at de skulle bede gott for min Siel. Item giffuer ieg till fattige Kircker XXX. Haandbøger, at de skulle lade giøre gott for mig. Item giffuer jeg til Roeskild DomKirckes Liberiam (r) Speculum historiale Vincentii in duobus magnis voluminibus. Item ad liberiam Lundensem Pantheologiam in duobus magnis voluminibus. Pro liberaria S. Albani Summam Astaxani. Item till Preste Callentt Gilde giffuer ieg en stor Sølff Skeed. Item fat-

Pp

(m) Tønne Tønnesøn var en Søn af Tønne Viffert til Brolykke og Frue Kirstine Reventlov, som ligeledes var Knud Reventlovs og Fr. Margrete Urnes Dotter.

(n) Maaskee Vilhelm Dresselbergs Frue.

(o) Ved Skolemester paa dette Sted forstaaes uden Tvil Rector i Odense Latinske Skole.

(p) Diurnale ɔ: En daglig Haandbog, skreven eller trykt i en gandske liden og nem Format, som indeholdte de ved Messerne og anden daglig Guds-Tieneste fordum brugelige latinske Sange, Bønner og Collecter, saasom Diurnale Roschildense &c.

(q) Sat ɔ: trykt, prentet.

(r) Liberia, Liberaria, Libraria ɔ: Bibliotek, Bog-Samling. Gall. Librairie.

fattige Peblinge oc fattige Folck giffuer jeg i try Aar omkring IIII. Giffte med Flesk, Brød, og Emør, Badstuegang, Begengelse till alle Kircker og Klostere ibidem, oc huer Aar III. Sinde at fuldkomme. Item giffuer jeg Bold Stud en lang Kaabe aff Muster Filen, en Kiortell, aff Brøgers en Fierring Emør oc sex Sider Flesk. Jep Anderssøn min Suend og min Fogett V. Alne Lest (s) paa sin Tieniste oc en Kole. Item Anne min Tienniste Pige VI. Alne blaatt Hardenist. Niels Hoffmand III. Alne Klede. Hendrik Hanssøn en Kaabe.

Pro exseqvutione huius testamenti constituo testamentarios exseqvutores, videlicet venerabiles viros Doctorem HERMANNUM patrem S. Johannis Otthoniæ, Magistrum LAGONEM (t) Canonicum Roëschildensem, Palle Anderssøn paa Hurrring, Frue Margrete Vrnes Daatter, og Joachim Knudsøn, qvatenus ipsi, non obstante contradictione hæredum meorum aut aliorum quorumcunque, præsens testamentum meum exseqvantur in singulis superius annotatis, prout in tremendo Dei judicio super commissis cum negligentia culpabiles effici non voluerint & reperiri. In qvorum præmissorum fiduciam evidentiusque testimonium, una cum sigillis prædictorum testamentariorum meorum, præsentibus meum inferius est impressum. Datum Anno Domini MDIII. die vero Hermanni Episcopi & Confessoris.

Af dette Testament merker man iblandt andet, hvad Priis nogle Bøger paa de Tider have været i, nemlig, at en Gradual, som uden Tvil har været skreven, holdes i Værdi saa god som 64. Mark: Ligeledes, at Bøger da Mand fra Mand ere gaaene i Arv og blevne ved Familien: Og endeligen, at et Fruentimmer, som rart var, har været iblandt de udnævnede Executores Testamenti.

Ellers bliver man og af dette Testament bestyrket i de Tanker om Mester Hans Urne, at han, som tilforn meldet er, maae have været en lærd og vel studeret Mand, i det han har eiet saa mange Bøger i saa adskillige Videnskaber,

(s) Lest kaldtes fordum et Slags uldet Tøi, uden Tvil det samme, som hos Hvitfeld p. 388. og andenstleds nævnes Leist, og var en Art Engelsk eller Hollandsk Klæde, qs. Lundisk eller Leidisk. ROSTGARDI Lexicon Dan. Mſ. Lundisk var fra London i Engelland; Leisk, qu. Leidisk, af Leiden i Holland.

(t) Mester Lage Urne, Mester Hanses Broder, som siden blev Biskop i Roskilde.

der, Theologiske, Juridiske, Philosophiske og Historiske, som kunde ansees for et overmaade stort og mere end gemeent Bibliotek for en privat Mand paa de Tider. Dernæst seer man, at han har bekostet Alter-Tavlen paa vor Frue Alter i vor Frue Kirke udi Odense, og der havt sit eget Capel, hvor hans Begravelse har været. Og endeligen, at han haver været en from Mand imod sine Venner, og godgiørende imod Kirker, Klostere og Fattige.

At han og af sin Formue haver søgt at befordre Videnskaber og Boglige Kunster, kand iblandt andet deraf erfares, at han paa sin egen og meget store Bekostning haver ladet adskillige Bøger trykke; Thi i det Aar 1505. da hans Broder Jørgen Urne Landsdommer i Fyen, som een af Mester Hans Urnes nærmeste Arvinger, giorde Afregning med hans Skyldnere, fremkom foruden andre en Bogtrykker, ved Navn Simon Brandes eller Brandt (u) om Bøger, som han havde trykt for Mester Hans, og efter adskillige Disputer kom endeligen med Arvingerne derom til Enighed, hvorpaa et Document (v) er forfattet omtrent af denne Indhold, at nemlig **Jørgen Urne giorde Regnskab med Simon Brandt An. 1505. Mandagen efter S. Povels Dag, i det Huus, som Mester Peder Marsvin fordum iboede, nærværendes Mester Jep Prior i S. Knuds Kloster ꝛc. efter værdige Faders Bisp Jens Andersens Befaling, og løb det halftrediesindstyve tusinde Mark halftrediesindstyve Mark 4. Mark og 2. Hvide (x) som Simon Brandt havde oppebaaret af Mester Hans Urne Provst i Odense, hvis Siæl Gud naade, for de Bøger, som fornævnte Simon Brandt og hans Medfølgere (y) havde trykt og prentet for benævnte Mester Hans Urne.**

(u) Dersom denne Simon Brandt haver været Bogtrykker her i Danmark, da er han os tilforn ikke bekiendt, ei heller have vi seet nogen af de Bøger, han har trykt. Men det vide vi, at en anden, ved Navn Mattheus Brandis, haver i Begyndelsen af det 16. Seculo trykket Bøger i Danmark, saasom den Jydske Lov med Canuti Expositionibus udi Ribe 1504. og Librum Missæ & Canonis udi Kiøbenhavn 1510. Item, at Peter Brandis, som formodeligen har været en Søn af een af de forige, haver 1528. i Kiøbenhavn trykt Pauli Heliæ Skrift om syge og fattige Mennesker Besørgelse ꝛc.

(v) Originalen af dette Document haver Prof. Bircherod i Odense havt. KLEVII Opus Geneal. Mſ. tilforn har den været udi Odense Stifts Giemme. Birkerods Fyens Beſkr. Mſ.

(x) 50954. Mark og 2. Hvide har været en temmelig stor og anseelig Capital paa den Tid.

(y) Siden her tales om Simon Brandts Medfølgere, kunde man ikke urimeligen falde paa de Tanker, at han og Mattheus Brandis maaskee have været Brødre eller Fættere, og havt Fælleskab sammen i et Bogtrykkerie, hvormed de efter de Tiders Maade have flakket om fra eet Sted til et andet i Landet.

Urne. Og lagde saa Simon Brandt hans Regnskab frem, paa hvad han skulde have for sit Arbeid, blev saa Jørgen Urne og hans Medarvinger skyldig til Simon Brandt 6. Mark 3. ß. 2. Hvide. Da tiltalte Jørgen Urne Simon Brandt for Diurnaler, som hand trykte for Mester Hans Urne, og sagde han, at de ikke vare ret trykte, og komme til Aars, hvor de ikke kunde vorde trykte. Begierte saa Simon Brandt at faae samme Bøger igien for det de kostede, da svarede Jørgen Urne, at han det ei kunde giøre, hvorfor han samtykte at betale den anden halve Deel for fornævnte Diurnaler, bleve de saa venlig forligte ꝛc.

Man seer her af, at de Bøger, som M. Hans Urne haver ladet trykke, have til deels været Diurnaler, og til deels uden al Tvil nogle af de andre Messe-Bøger, og Skole-Bøger, som han i sit Testament haver givet bort. Ellers er det forunderligt, at man ikke har Levning tilbage af disse Bøger, som dog synes i temmelig Mængde at have været trykte, allerhelst, da man her og der finder Bøger, som af andre Bogtrykkere ved og for samme Tider ere trykte her i Danmark.

M. Hans Urnes Lig-Steen findes i vor Frue Kirke udi Odense, hvor han er begraven, saaledes som den for paa dette Hefte sees i Kobber udstukken, dog er den vel ikke saa rigtig og vel aftegnet, som vi gierne havde ønsket. Midt paa Stenen seer man de Urners Adelige Vaaben, i Hiørnerne de fire Evangelister, og i Kanten denne Grav-Skrift:

Hic jacet Dominus Magister JOHANNES URNE Canonicus Ottoniensis & Præpositus ibidem, qui obiit anno Domini MDXIV.

Hvad Aar han ved Døden er afgangen, er ingenlunde en afgiort Sag. Vel setter den anførte Grav-Skrift det Aars-tal 1514. Men vi have største Aarsag at kalde det i Tvil, og mene rettere, at han er død i det Aar 1504. holdende det for en Feil enten af den, der har hugget Stenen, eller af den, der siden har aftegnet den, at der i Grav-Skriften læses MDXIV. i stedet for MDIV. Thi, at han allerede 1505. haver været død, bevises uimodsigeligen af det, som nyligen blev omtalet, nemlig, at hans Arvinger i dette Aar findes at have holdet Afregning med hans Skyldnere, hvilket vel ikke var skeet, dersom han da havde levet, tilmed bliver der sammesteds [ved den Tale-Maade hvis Siæl Gud naade] udtrykkeligen talet om ham som en død Mand. Denne Mening kand

til

til ydermere Overflodighed stadfæstes af et andet Original-Document, som een af vort Selskab eier, udgivet Aar 1506., handlende om en Tiltale, som M. Hans Urnes Arvinger [og ikke han selv] havde til een, ved Navn Peder Medynk. Samme Brev lyder saaledes:

Wii Hansz met Gudz Nade Danmarckes, Suerigis, Norgis, Vendis, oc Gotis Koningh, Hertugh vdi Slesuig, i Holsten, Stormarn og Ditmersken, Greffue vdi Oldenborg oc Delmenhorst. Helsæ ethet oss elskelige verduge Fader Hr. Jens Andherssøn Biscop i Fyyen, oc Jørgen Marsvin wortt Rigis Danmarckis Canceller, kærligen met Gudh oc wor Nade. Vii der kære Wenner, at oss elskelige Jørgen Vrne wor Landzdomer vdi Fwin haffuer berætt for oss, at han haffuer tilltall till Pedher Medynck om en Gardh liggendis i Eskelstorp i Windinge Herrit, som han solde Mester Hansz Vrne paa ett Genkoff, och wortte hannum aff wunden met Rætte. Thii bethe wii ether, kærligen befale, oc met thette wort opne Breff fuld Macht giffue, at J paa beleyligh Thiid oc sted forsamblæ ether, oc steffner forscreffne Pedher Medynck oc Mester Hans Vrnes Arffuinge fore ether, oc skilier then Sag at met Rætte, som J wele andsvare for Gud oc wære bekende for oss. Giffuit vdi wor Kiøpstad Othensæ Løffuerdagen nest effther Sancti Kanuti Regis ac martiris Dag, Aar &c. MD. sexto. Vnder wort Signet.

Hvad vi endnu til Slutning om Mester Hans Urne kand have at erindre, er forst, at Birkerod, i sit Skrift om Lærde Mænd fodde i Odense, melder om hannem, at han et Sted bliver kaldet Frater defunctorum de Convivio alienigenarum discedentium. Hvad dette har været for et Gilde, som M. Hans Urne haver været Gilde-Broder udi, er os ikke let at sige; Dog har det vel uden Tvil været eet af de Gilder, som i Odense for Reformationen var indstiftede. Dernæst skal ogsaa hans Navn findes paa en Klokke udi Odense, som bemeldte Birkerod i samme Skrift bevidner. Og endeligen veed man (z), at han haver boet i den Gaard udi Odense, som siden haver tilhort Mourids Podebusk, og skal være den samme, som endnu kaldes Provste-Gaarden.

(z) Efter Frue Karen Skrams Beretning i Axel Urnes Slegte-Bog. MS.

II.

Følge af Heroldens Reise ind i Sverig 1611.

Der jeg min Herres Titel oplæste
Paa det samme Sprog, som mig syntes best,
Brevene de til sig toge,
Med stor reverentz og ære med,
Som de allerbest kunde komme afsted,
Og reiste derfra uden sage.
Hofmesteren bød os at blive der stille
Efter Kongens Befalning og Villie
Udi to eller tre Dage,
Indtil der kom Bud fra Kongen igien,
Siden skulle vi forreise hen
Til Danmark igien udi vor Mag.
Men den tid han nævnde Dager tre,
Kunde jeg strax baade kiende og see,
Thi det randt mig i Sinde,
At hver Dag skulde blive omvendt
Til en uges tid og det behendt,
Som skede og føie minde.
I Uger to gandske imod vor Villie
Nøddes vi da til at ligge stille,
Der til tre dage lige,
Men førend de vilde reise bort,
Vores Navn at vide de begiered fort,
Vi dem det motte sige.
Hvor vi vare født, vilde de og vide,
Førend de vilde fra os ride,
Det vi og dennem maatte kundgiøre,
At Magnus var født i Tydskland,
Vilde de ei troe de Dannemænd,
En Danske holdte de ham fore.

Vores Navne monne de strax opskrive,
Forend de sig fra os vilde give,
Om anden Dag saa aarle
Forreiste de alle fra den Egn
Paa Konning Carls hans egen Vogn
Til Orebro de Karle.
Samme Dag som disse forreisse hen,
Kom M. Peder Anderson til os igien,
At hand skulde os tractere,
At vare paa os havde han i Sind
At skrabe vore Punge lagde han paa vind,
Vor tunge monne vi regiere.
Vi holdte saa stadig i vor Sind,
Ligesom vi vidste af ingen ting,
Hans tredskhed kunde ham ei baade,
Slet ingen Redskab han af os fik,
Ligesom han af Doren udgik,
Saa undginge vi denne Vaade.
Der otte Dage vare løbne om,
Og ingen Besteden fra Kongen kom,
Peder Anderson monne jeg bede,
At han vil Breve til Cantzeler skrive,
Om han vilde os vor Afskeed give,
At vi kunde giøre os rede,
At reise herfra til Danmark ind,
Efterdi at alting er efter vort Sind
Bestillet og giort til Prikke,
Ingen var dermed sønderlig tient,
At vor tid nu skulle blive forlængt,
Vores Bøn den hialp os intet.
Mod Peder Anderson og Anders Svendson
Protesterede jeg udi egen Person,
Min Villie lod jeg dem vide,
Og sagde, os skeer stor Uret og Vold,

Vor

Bør J at forholde en Konges Herold,
Og hans Trommeter deslige.
Ingen christen Potentat det giør,
Læs Chroniker eller hvad J spør,
Thi Tyrken lader sig deri ey høre,
Ey Muscouiter den grumme Tyran,
Ey nogen Konge i noget Land,
Som Eders Konge monne giøre.
Den 23. Maji med hast,
Kom en Enspender ridendes fast
Med Kongelig Brev i Haande,
Og den antvordet Peder Andersøn,
Hvilket indeholdt, at Anders Svendsøn
Skulde forreise behend,
Och tage de ti Drauanter fort,
Og føre den Danske Herold bort,
Og Trommeteren deslige,
Dog hvort hen de vilde med os ride,
Kunde vi ikke da faae at vide,
Og ingen vilde os det sige.
Den tid vi reiste fra Winecke Prest,
Foræret jeg ham, som mig syntes best,
Tyve Svenske Daler tillige,
Hans Hustru gav jeg og en Skienk,
Hans Drenge skulde mig og ei fortænke,
Jeg forglemde og ei hans Pige.
Den tid vi skulle forreise vor Kaas,
Med grædende taare takkede de os,
Og sagde til hverandre,
Tacka wackra och herliga Mend
Era de Tydska Juttar huer och en,
Det seya wij for Sanden.
Men Presten Hr. Hagen den Dannemand,
De Penge dem havde han i sin Hand,

Og vilde mig dertil tvinge,
At jeg skulde tage mine Penge igien,
Jeg svarede Nei, og svor om Guds Mend,
Og sagde, det er ikkun ringe.
Der jeg hans ærlige Gemyt fornam,
Da svor jeg ydermere om Skam,
At hand skulde halvparten tage,
Han annammede dem og takkede mig,
Og sagde, Jeg saae aldrig Manden slig,
Paa mig monne han ei klage.
I Majo den 24. Dag,
Forreiste vi hen udi fuld god Mag
Fra Winecke med alle.
Paa Veien ad Vatsteen en Prestegaard laae,
Presten vi gieste to mile derfra,
Her Hacken lod han sig kalde.
Den anden Dag jeg og sige vil,
En anden Prest kom vi og til,
Hr Lauritz monne han hede,
Til en Landsby Thilmo ved Navn,
Der trekte vi hen os lidet til gavn,
Vi giorde det ei af Kiede.
Dernæst kom vi hen til Odenas,
Til en Herregaard saa vel tilpas,
Valentin den Fogde kaldes,
Samme Aften komme Breve ogsaa
Fra Kongen, at vi skulde rykke derfra,
Lang tid vi der ikke dvelles.
Siden komme vi til en anden Prest
Hr. Oluf i Eckeby tog os til Giest,
Hvilken saa vel som andre,
Tog vel mod os med stor tractat,
Giorde os til gode baade Dag og Nat,
I hvort vi maatte vandre.

Og Atter

Atter motte vi til at rykke,
Efter Kong Carls villie og tykke,
Til Rheynge da vi komme,
Til en from Prest Hr. Peder heed,
Han giorde os godt, som jeg vel veed,
Hans Navn staaer blandt de fromme.
Lang tid monne vi der ei blive,
Forend vi motte os paa Reisen give
Til Eckesis monne vi ride,
De lagde os til Borgemester ind,
Hans Olsen heder den Mand saa fin,
Tre Uger vi der motte bide.
Den Uskikkelighed som vi monne see
Paa disse Drauanter som sig monne betee
Saa tølpelig og ilde
Med Drukkenskab, Sverimerie Dag og Nat,
Løsagtighed og Skalkhed havde de uspart,
Ingen dem der torde stille.
Omsider motte vi det Herberg fly,
Til en anden Borger i samme By,
Hans Navn var Samuel Panther
I fiorten Uger og Dage to,
I det logemente vi motte boe,
Forventende altid Gesandter.
Paa en Dag hende det sig saa,
At een af Borgemesterne monne gaae
Hen til vor Lossemente,
Til vor Vertinde talede hand,
Her ere nu de Danske Mænd,
Som til os ere sendte.
Hun sagde: Borgemester Kiære Herre,
Paa Natstuen de nu begge ere,
Hand talede end mere med hende,
Haver de Penning at betale for sig.

Haver

Haver de ingen, du sig mig det,
Gode Raad skal ieg dig kiende.
Til ham hun sagde, Jag det ikke vred,
Derpaa giver de mig intet Beskeed,
Jeg dog ikke paa dem kand klage,
Have de ei Penge, da borge dem ikke,
Lad dem betale altsammen til Prikke,
Forgieves giør dig ei Umage.
Naar de haver slet intet til Besta,
Saa maae de opætha deres egen Hesta,
Bitzlet maae de siden tugga,
Grimen og Tømmen maae de siden etha,
Sadelen med, saa bliver de metta,
Siden maae de heden hugga.
Saadan Fortred med Haan og Spot,
Som mig giorde Ont og ikke got,
Den maatte ieg i mig riste,
Dog takked ieg Gud og min naadig Herre,
Som mig havde forsørget med Penge flere,
End den graa Borgemester vidste.
Tiden vilde blive mig alt for lang,
Om ieg heraf vilde giøre stor Klang,
Hvad mere Uret mig skede.
De Vinduer med Jern vilde de beslaae,
Jeg ei skulde udspringe og dem undgaae,
Jeg motte alt blive tilstæde.
En Cantzeli Forvandt Carl Brun genandt,
Til ham kom Breve fra Kongen udsendt,
At han skulde iligen sige,
Til Leiren at reise behændelig,
Den Danske Herold at føre fri,
De to Trommeter tillige.
Min Konge og Herre ieg takker endnu,
Som mig hans tiener vilde komme ihu

Og ansee min Elænde,
Som blev beviist med hans Kongelig Brev,
Hvilke han hen til Leiren skrev,
Konning Carl dennem til hænde,
Paamindte ham, at han skulde tiltænke,
At det hans egen Ære kunde forkrenke,
At han tog sig udi Sinde
En Konges Herold og Trommeter med
Anholde, de ei kunde komme afsted,
Og deres Herre paaminde,
Hvad Svar de fik og hvor det gik,
At de kunde det udsige til Prik,
Som ærlig Krigsbrug monne være,
Havde de Breve ey kommet for fage,
Vi havde der blevet denne Dag,
Det motte ieg hoilig kiære.
Der denne lange tid forløben var,
Fra Eckesiø reiste vi uden Fare
Til en Landsby hen saa fage,
Elling kaldes den samme By,
Hvor den samme Foged bode udi,
Som Henrich var hos de Dage.
Den anden Dag reiste vi derfra,
Fire Mile mod Leiren lode vi staae,
Til Heckerby vi kiørde;
Den 30. Dag komme vi med dem
Til en Landsby som kaldes Alem,
Strax Konning Carl det spurde.
Da satte han sig paa sin Hest,
Og reiste afsted som han kunde best,
Paa Veien han os mødte,
To Herremend havde han med sig,
Sit Hoved rystede han mod mig,
Dog jeg det ringe skiødte.

Med

Med Munden brumlede han ogsaa,
Det var ei godt, kunde ieg forstaae,
Dog ieg det ei kunde høre,
Strax befalede han vor Commissar,
At han os hen til en Bondegaard
Med det første skulde føre.
Med det samme han og forskaffe lod
Fra Leiren til os baade Øl og Mad
15. Dage ieg lyver ikke,
Net hvide Rødder foruden Smør,
Jeg koged dem selv, ieg havde onde Kor;
Reent Vand ieg og motte drikke.
Der ieg havde drukket det rene Vand
En dag eller fire for sand,
Tre Svenske Daler føie
Jeg for en Suende tønde øl gav,
Jeg fik ei Tydsk øl fra det hav,
Dermed lod ieg mig nøie.
Den selv samme Dag forvist og forsandt
Kom Kong Carls Docter og Hofprædikant
Til os i vort Herberge,
De opløfte Røsten mangefold,
Og sagde, hvor er den Danske Herold.
Og Trommeterne begge.
Der ieg deres Raaben høre fik,
I det samme jeg ud til dem gik,
De sagde til mig med Snilde,
Har I Herold Muscatel eller Vin
Som min Herre har sendt af Kielderen sin,
At I os skienke ville.
Jeg besvared dem og behendt,
Den Vin, som mig blev nyligen sendt
Fra Kongen Eders Herre,
Har ieg endnu, stiger af Eders Heste,

Jeg skienker eder udaf det beste,
Som ieg formaaer med ære.
De sagde, at stige af vores Heste,
Det kommer os slet intet til beste,
Tiden kånd det ei lide,
Men vil J engang drikke os til,
God beskeden vi Eder giøre vil,
Og siden reise i tide.
Strax lod ieg hente en tre Mands Seckel
Af det Svenske Øl ieg havde fal
At give og ei at selge,
Først da drak ieg denne Doctor til,
Men Doctoren drak strax Presten til,
Det maae ieg og fortælle.
Som Presten fik Skaalen i sin Haand,
Sin Hat da tog han strax paa Stand,
Og sagde, Herold min Herre,
Den Skaal er Jer Herres Kong Christians,
Danmarkes og Norges Konge for sand,
Jeg drikker ham den til ære,
Gud hannem bevare baade længe og vel,
Give hannem Sundhed til Liv og Siæl,
Jeg ham det ikke misunder,
Dermed drak han en god lovedrik,
Og sagde, Herold forsager mig ikke,
Meget got ieg Eder under.
Imidlertid ieg for dem stod,
Min Hat ieg aftog ned til min Fod,
Her Doctor til mig sagde,
Her Herold tekker Jers Hoved til,
At staae barhoved jeg ikke vil,
Det sneer og sluder baade.
Jeg svared hannem sagtmodelig,
Kiere Doctor lader fare Tale slig,

Min

Min Konge han bør den ære,
Naar nogen min Herres Skaale drikke vil,
Da bør ieg ikke tekke mit Hoved til,
Det var mig stor Vanære.
Jeg er og ikke giort af Salt,
Jeg smelter og ei, hvad det galt,
De begge strax til mig sagde;
Her Herold lader Jer ei forlænge,
Med det første skal J eders Afskeed fange,
Dertil maae J Jer forlade.
At reise til Danmark J og maae,
Fri Geleide skulle J faae,
Forinden faa korte Dage
Begge de mig deres Hænder gav,
Førend at de monne reise af,
Saa reiste de bort med Mage.
Al den Stund jeg udi Sverig var,
J Sandhed jeg vist forfaret har,
At den geistlige Stat tilsammen
Af baade høi og nedrige Stand
Ere min Herre bevogne alle Mand,
Det siger ieg med Gammen.
Mod mig haver de dem nok beviist
Med ære og tieneste først og sidst,
Jeg ikke kand paa dem kiere,
Med ord og gierning velvillighed,
Mod mig haver de dem vel beteed,
Saa hielpe mig Gud vor Herre.
Strax fik Commissar de tiding at høre,
At han skulle os til Werøe føre,
Og siden til Grendsen med alle,
Ved Glimager skulde føre os frem,
De ti Dravanter fulde os hiem
Til Grendsen, som var dem befalet.

De

De førde os igiennem en vild Ørk,
Hvor som helst der var molt og Mørk,
De Bønder de det og bekiende,
Tilforne der aldrig nogen Vei var,
Et nogen sted var kiendt eller bar,
Som vi udi henvendes.
De ledde os saa den Dag i Chor,
Som Fanden aldrig ledde sin Môr,
Som Stij hans Moder ei vidste,
De slemme og forbandede Skieffle,
Saa faae de tusind brændende Diæffle,
Thi de giorde det med Liste.
Der var saa trangt baade med Busk og Krat,
Vi snublet som det havde været om Nat,
Vore Heste kunde vi ei ride,
Hos os maatte vi dem lede frem,
Alle Jern tabte de af Fødderne sine,
Jeg maa sige vi kom i tide.
Siden reiste vi som vi kunde best,
Og kom hen til en anden Prest,
Ei langt fra det Landmerke,
Som samme Prest tracterede os selv
Med Øl og Mad saa gandske vel,
At Bugen monne verke.
Om Aftenen ere vi kommen hen
Til en gammel Svensk Bonde ved Grendsen,
Om Natten vi der skulde ligge,
Vor Commissar han befalede da,
At han strax skulde til Danmark gaae,
De Danske Bønder at sige,
At de skulde holde fuld god Vagt,
De Svenske Rytter havde nu i agt
De Danske Bønder at gieste,
At brænde og skiende og slaae ihiel,

Fra

Fra Mand og Qvinde at røve og stiele,
De vare ei med de beste.
Det første at Bonden det høre fik,
Med det samme han til Danmark gik,
Disse tidender at kundgiøre,
Men det var ikkun et Skielmeri,
Som var bestillet med Falsk og Svig,
Som I skulle faae at høre.
For denne Aarsag ieg siger med Skiel,
At vort eget Folk skulde skyde os ihel,
Er dette giort med Liste,
Og dette bestillet vor Commissar,
Hvilket os begge vitterligt var,
Og vi det ikke vidste.
Jeg siger forvist, af det Rumor
Forsamledes der en Skare stor
Med Danske Bønder sterke,
Med Vaaben og Verge en hob Mænd
At tage mod os havde de udsendt,
Vi det ei kunde merke.
De ringde med Klokken udi hver By,
At der gik af saa stort et Ry,
Tilsammen de Bønder rende,
Dog den som vor HErre bevare vil,
Hannem slaaes slet ingen Ulykke til,
Det vi og selv maae bekiende.
Der ieg om Natten paa Benken laae,
Nogle Tanker var kommen oppaa,
At ieg ikke kunde sove
Den gandske Nat, at ieg ei Hvile fik,
Om Morgenen aarlig ieg udgik
Mine Tanker at fordrive.
Som ieg vilde gaae og see mig om,
En Danske Pige fast løbendes kom,

Jeg hende strax tilspurde,
Og sagde, min Dotter hvort skal du gaae,
Hun svared og sagde, ieg did monne traae,
Min Hosbonde mig udkiørde,
At ieg skulde tale med den gamle Mand,
Som her monne boe, ieg siger sand,
End mere ieg fritted hende,
Og spurde hende ad, hvis Pige hun var,
Hun sagde, hun boede i den neste Gaard,
Lensmanden monne ieg tiene.
I Aftes kom løbendes den gamle Mand,
Onde tidender førde han til vort Land,
At Svenske Ryttere mange
De vare forhaanden og vilde her ned,
At slaae ihiel, brænde og røve med,
Derfor ieg hid motte gange,
Sagen at forfare og give tilkiende,
At vi kunde møde og dem brænde,
Vi vide de ere ei gode,
Derføre er ieg og kommen hid,
At ieg kunde vide paa hvad tid,
Naar vi skulde dem formode.
Der ieg det hørde, sagde ieg til hende,
Gak bort, sig det til Hosbonden din,
At det er Løgn med alle,
Den Bonde har løiet, saa faae han vee,
Det skalt du baade spørge og see,
Sig Lensmanden den Tale.
Vi ere erlige Danske Mænd,
Vi var af Kongen til Sverig sendt,
Hans Ærende at udrette,
Dog haver de der anholden os
I ni og tyve Uger vor Konge til trods,
Det vi aldrig forgiette.

At

At efter vor naadige Konge og Herre
Sin Brev haver sendt til Sverig med Ære,
Og ladet os derfra tage,
For Skams skyld kunde de det ikke lade,
Endog dennem os storlig hade,
End de motte os ledsage.
Derfore hvad nu bestillet er
Ved denne Bonde baade her og der,
Er giort af den Aarsage,
At vore Bønder skulde slaae os ihiel,
Deres Sag havde de bestillet fuld vel,
Om de kunde det saa mage.
Derfore sig din Hosbonde til,
At han mig nogle tilskikke vil,
Som mig kand Undsætning giøre.
De Bønder, som best bevæbnet er,
Bed dem, at de vilde komme her,
Og os i Landet henføre.
Tre Timer derefter som vi kom her
Over Landemerket i Riget igien,
Mødte os den samme Pige,
Gav mig tilkiende, alting var bestilt,
Ligesom ieg det selve have vildt,
Det monne hun til mig sige.
Der efter mødte mig tresindstyve Mænd
Bevæbnet med lange Rør udi Haand,
De ti Mænd mig følge ei torde,
Til Glimager hvor de for mig var
Tusind Bønder stod i en Skare,
Den Alarm de Bønder giorde.
Hør gunstige Læser ieg dig sige vil,
Hvorledes Dravanterne handlet mod mig,
Der vi monne til Grendsen ride,
En Kreds monne de omkring mig slaae,

Paa deres Heste de sad og paa,
Deres Bysser havde de spendte.
Da tog Commissar sin Hat af sig,
Og talede disse Ord til mig,
Her Herold det maae I vide,
Jeg har Befalning af Velbyrdig Mand,
Doctor Niels Cantzler, ieg siger for sand,
Vil I ikkun lidet forbide.
At naar vi komme paa Grendsen ned,
Som vi nu ere paa denne Sted,
At ieg skulde Eder sige,
Eders egen Konge haver det selv vel voldt,
At I ere her saa længe anholdt,
Alt udi Sveriges Rige.
Thi nogle af min Herres tiener tro,
Af hvilke en Part i Sverige bo,
I Danmark ere med volde,
I fiorten Dage de Feigdebrev
Førend at de daterendes blev,
Fængslet bleve de anholden.
Iblandt dem var een hed Hermand Bunting,
Med Befehlheber flere og Capitein,
Som endnu i Danmark ere,
At Eders naadig Konning og Herre
Vil dem til Grendsen levere
Med slig Geleide og Ære.
For det sidste Her Herold agter med Flid,
Hvad ieg Jer siger tho leste Valet
Efter Cantzlerens Befalning,
Hand bad I skulde Eders Konge berette,
Og aldeles intet forgiette,
Foruden al Forhaling.
Hvorledes min Herre beklager sig,
At Eders Konge ei har holdt sig saa redelig

I den-

I denne Feides tide,
Der han indtog Borkholm og Øland,
Da forloved han hen hver Mand,
Som paa Slottet monne sidde,
At forreise hen som dem tyktes best,
Hvad heller de vilde til Fods eller Hest,
Fri Patzer de og torde.
Derpaa gav han dem Seigl og Brev,
Dog et hundred Mand anholden blev,
Imod hans Brev og Ord.
Dette formaned han høielig,
At ieg ingenlunde skulde fortige,
Men min Herre hannem det tilsige,
Det monne begge Trometerne høre,
At han sine Ord saa kunde fremføre,
Jeg kunde det ei fortige.
Det første ieg til min Herre kom,
Jeg sagde hans Naade det paa stand,
Og vilde det ikke dølge,
Dertil svared min Konge og Herre,
At det en digtet Løgn monne være,
Som dem altid monne følge.

Beslutning.

Her haver du gunstig Læser blid
En kort Beretning paa denne tid
Om Kongl. Majsts. tro Mand og Herold,
Hvorledes han var anholden med Vold,
I Sveriges Rige som han var forsendt,
Med stor Tribulatz var der bespendt,
Der han nogle vigtige Sager med Skiel
For sin Herre og Konge skuld bestille fuld vel,
I ni og tyve Uger var han der henne,
Han begier ei saa at komme igien,

Den 4. Aprilis reiste han herfra,
Den 12. Octobris tilbage monne traa,
Om du hans Navn begier at vide.
Claus Jacobsøn de Wal monne han hede.

III.

Kong Christ. I. Privilegier for Indbyggerne i Jylland 1466.

Dette Document have vi iblandt andre Kongelige Breve og Anordninger fundet bag i en gammel Pergaments Lovbog, som er skreven 1496. hvor det kaldes Constitutio Christierni Regis, data Wiburgh 1466.

Wii Christiern met Gudz Nade Danmarks, Swériges, Norges, Vendes oc Gothes Koningh, Hertugh i Sleswiigh, Greffue i Holsten, Stormern, Oldenborgh oc Delmenhorst, gøre alle witt herligt, at wii for Troscap, willie, Kerligheth oc Thieneste, som wii befundhet haffue, oc oss ydhermere at befinde tilhobes aff werduge Fætherne, Biscoper, Abbether, oc menuge Klercke, Riddhere, Swene, Købstetmen, oc menuge Almue i Jwthland, haffue wii met fuldkommeligh Raadh, Hwgh oc goth willie, Gud til Loff oc ære, oc oss til ewigh Salighet oc Amindelse, oc menuge Almue til Fredh oc bestandelse wnth oc tilladhet, wnne og tilladhe met thette wort opne Breff, ath enghen Man scal geste annen Manz Thiener, wthen sine eghen.

Item enghen Man scal bastes eller bindes loglige wforwunden, wthen han findes met sodane ferske Gerninger, at hanum bør at bindes fore.

Enghen Man scal haffue standhene Swene pa annen Manz Gotz.

Hwo Aarath gør, han scal bøde Scathen oc III. Mark, wthen so skeer, at han liggher pa Laghe oc wedher Aaradh. Fangher han Scathe ther ower, tha ligge han pa sine eghen werke. Oc thisse Dele deles met Herretz Dele wth.

Item

Item om Bondher-Goz, then Stund ther sither nogher i, ther swarer fulth aff, tha skal ther ydhermere enghen Man fordeles fore. Men wordher thet Bondher-Goz odhe, tha maa Umbodsman lade dele pa alle the, som haffue Deel i, so lenghi at the gore en wth, ther swarer fult aff, eller oc seghe thet en annen, ther gor thesliges, oc enghen Man scal ther ydhermere fordeles eller bescattes fore.

Item hvo som wil winne nogher Riddhermanz ære, thet scal han gore for oss oc worth Raad.

Item om the Breff pa XL. Mark Sagh them wille wii holde, som tilborligt er.

Item om Landzthing, thith scal enghen steffnes, som Reth wil gore til Hæretz-thing. Skeer hanum wreth til sith Hæretzthing, i hvat Made thet helst er, tha ma han skiwde sigh til Landzthing. Oc enghen Reth scal affseghes anthen om Breffue eller annet til Landzthing, wthen bode Deler ere loglige tilsteffnde, oc Landzthings Horer scal sine Breff forware, oc hielpe hwer Man til Reth oc Skel wthen wild.

Item som thet rores, ath nogher gor sig wildughe Dommere, thet scal aldrig ske met worth Raad.

Item om noghre gode Men hindre there Thienere, som Dorscap gore i there Nerværelse, oc styrer them met til Skælighet med Stock eller Iern eller there lighe, ther scal enghen fordeles fore.

Item i hvor nogher Kirkens Personer eller Riddhermenz Men ladher fiske eller kobe til there eghen Costh, oc ey for nogher Kobenscap, the sculle ther fore ey Toln wdgiffue.

Item Fogdher the sculle met wor willie ey annet gore, en sidhe Dom oc holde reth Thing retferdigt. Findes ther nogher

aa

aa modh at gøre, tha wille wii retthe ther offuer, som tilbørligt er effther Loghen.

Item om the, som bo i Køpstædher, oc bryde pa Landh anthen Gardsfredh, Herreverk, eller andher Brøde, tha stande there Dele, som the gøre Gerninghen i, oc bøde theres Faldzmaal, som reth er effther Loghen.

Item om Laghefft. Hvilken icke biwdher sin Laghest til løglige, som hanum wordher tilswndhen, oc giffuer then ey i retthe Thime effther Loghen met gode Men oc gewe, alle the Laghefft, so giffues, the bliffue alle machtløs.

Item hwer nyde sith Enmerke frii, oc sith Forligt, som han haffuer ther Deel vthi.

Item om Bierk, ther fare hwer so skellige met oc so rethferdelige, som han wil antswarre for Gud oc wor Nade, oc wære bekent for oss.

Thi biwde wii alle, ehwo the helst ere eller wære kwnne, oc serdeles wore Fogdher oc Vmbodsmen vndher wor høgste Budh, fornefnde Articke alle oc hwer serdeles at holde oc holde lade vbrydeligh i alle Made, som forscriffuit stander. Datum in civitate noſtra *Wibergh* die beati Egidii Abbatis, noſtro ſub ſecreto præſentibus appenſo, Anno domini MCDLX ſexto.

II. Hefte.

Beretning om vor Frue Kirke i Opslo, med Capitelets Seigl sammesteds.

Dette Sigil, som vi her have den Ære at fremstille, har hans Hoiærværdighed Hr. Biskop Hersleb haft den Godhed at meddele os in Originali til Publici Fornoielse. Enhver, som skiønner paa Dyden af gamle Ting, kand med Billighed kalde det en Antiqvitet, som er baade smuk og rar, enten man seer til dets artige Tegning, eller til den Brug, det fordum har været i. Hvad Tegningen angaaer, da forestiller det i Midten Jomfrue Maria med en Krone paa Hovedet og Barnet paa den venstre Arm, som vor Frue Kirkes Skyts-Helgeninde i Opslo, staaende under en Himmel-Trone, ved hvis hoire Side en kronet Konge knælende frembærer en Kirke paa sine Hænder, hvorover Maria til Beskyttelse udrekker sin hoire Haand, og paa den venstre Side sidde fire Personer paa Knæ, bedende med oprakte Hænder, hvilke uden Tvil skal betyde fire af de fornemeste Kirkens Geistlige, eller maaskee fire af den Kongelige Familie. I Omkredsen læses denne Skrift: *Sigillum Ecclesiæ beatæ virginis Capellæ Regis Norwagiæ Osloensis.* ɔ: Sigil af vor Frue Kirke Kongens Capel i Norge udi Oslo.

Ss Dette

Dette Seigl har fordum været brugt af vor Frue Kirkes Capitel i Opslo, som nu kaldes Christiania, og kand agtes saa meget rarere, som man hidindtil finder saa gandske saa Levninger af Norges Antiqviteter, og saa saare lidet til den Norske Kirke-Historie ved Trykken bekiendtgiort, hvis Oplysning det dog ikke mindre er vort Selskab om at giøre, end de Danske Sagers. Vi haabe derfore, at de Efterretninger, som vi, i Anledning af dette Seigl, om vor Frue Kirke i Opslo her ville fremføre, og som mestendeels af Originale og hidtil utrykte Documenter ere tagne, kand ikke andet end blive saavel de Danske som Norske Læsere angeneme.

Oprindelsen til denne Kirke, som maae hentes fra det trettende Seculo, haver denne Beskaffenhed. Der regierede fordum i Norge iblandt andre disse tre berømelige Konger, Hagen Hagensøn fra 1218. til 1262. efter hannem hans Søn Magnus Hagensøn kaldet Lagabæter, som døde 1280. og siden hans Søn Hagen Magnussøn efter sin Broder Kong Erik fra 1299. til 1319. Disse trende Konger (a), foruden mange andre herlige Stiftelser og høipriselige Anordninger, have i deres Tid deels bygget, deels forbedret og begavet paa adskillige Steder i Norge fiorten skiønne Kirker, som bleve kaldede Kongens Capeller. Iblandt de samme var vor Frue Kirke i Opslo, som ellers gemeenligen kaldes Mariæ eller Mari Kirke (b). Men hvilken af høibemeldte tre Konger der har stiftet den, og Tiden, naar den er bygt, er os ubekiendt; Dog er det af adskillige Omstændigheder sluttelig, at, om nogen af dem, da den første, nemlig Kong Hagen Hagensøn haver ladet den bygge, og det uden Tvil i Begyndelsen af hans Regiering (c). Af disse fiorten Kirker eller Kongelige Capeller vare de fire fornemeste indstiftede til DomKirker, af det Slags, som kaldedes Ecclesiæ Collegiatæ, men ikke Cathedrales; thi Ecclesia Cathedralis var den DomKirke, hvortil Cathedra eller Biskop-Stolen i Stifternes Hoved-Steder var føiet, da derimod Ecclesia Collegiata var saadan DomKirke, hvortil alene var lagt et Collegium af Canniker, som ellers kaldes Dom-Herrer, Chors-Brø-

(a) Ikke Hagen Magnussøn alene, som visse andre have skrevet.

(b) Det er en Feil i JONÆ RAMI Norges Beskrivelse p. 34. naar der staaer, at i Mariæ Kirke var Kong Hagens Capel, som var det nordre Chor i Kirken; thi det var ikke eet Chor alene eller et Stykke af Kirken, men hele Kirken, som var Kongens Capel, hvilket tydeligen sees saavel af efterfølgende Documenter, som af det for an satte Sigils Inscription.

(c) Det nævnes Marie Kirke i Opslo udi den Norske Krøn. p. 525. under det Aar 1198. da Kong Sverre stridde imod Ingi Baglernes Konge: Men uden Tvil tales der om Stedet, som vor Frue Kirke siden er kommen at staae, eller og at Kirken da allerede har været slet bygget eller staaet i Bygning, men er siden fuldført, forbedret, og begavet af een af de tre ovenmeldte Konger.

Brødre, Regelbundne Prester. Af dette sidste Slags Dom-Kirker vare de fire af ovenmeldte fiorten, nemlig de XII. Apostles Kirke i Bergen, Vor Frue eller Mariæ Kirke i Opslo (d), som vi her handle om, S. Michels Kirke i Tønsberg, og S. Olufs Kirke paa Agivaldsnes, som nu kaldes Augdevaldsnes udi Rysylke. Men den ypperste iblandt dem alle, og som Hovedet for de andre, var den første, hvis Prælat kaldtes Provst til de tolv Apostles Kirke i Bergen og Mester over alle Kongens Capeller i Norge, Præpositus Ecclesiæ XII. Apostolorum Bergis & Magister Capellarum regalium Regni Norvegiæ (e). Denne Prælat havde øverst Tilsyn og Myndighed over de andre tretten Kongelige Capeller, og var gierne een af Kongens og Rigets ypperste Raad. Han havde næsten Bispelig Værdighed, og Tilladelse at bære Bispelig Stav, Hue, og Ring, samt i Bispens Fraværelse at forrette den Bispelige Velsignelse, naar Kongen var tilstæde. Hvilket altsammen ydermere oplyses og bekræftes af efterfølgende tvende Documenter, hvoraf det første er en Stadfæstelse af Pave Clemens V. given omtrent 1310. eller 1311. angaaende Provstens Værdighed i Bergen, som Magister Capellarum Regis, og lyder saaledes:

CLEMENS Episcopus servus servorum Dei &c. ad perpetuam rei memoriam. Inclita merita Cariſſimi filii noſtri HAQVINI Regis Norvegiæ illuſtris, qvibus idem Rex noſtram & Apoſtolicæ ſedis benivolentiam proſeqvitur, expoſcunt, ut nos votis ipſius, qvæ præſertim de fervore devotionis prodire conſpicimus, qvantum cum Deo poſſumus, favorabiliter annuamus. Cum itaque, ſicut ex parte ipſius Regis fuerit expoſitum coram nobis, Rex ipſe *quatuordecim Capellas* habeat, *fundatas* & *dotatas per eum* & claræ memoriæ MAGNUM patrem & HAQVINUM avum ipſius Norvegiæ Reges, quarum *quatuor*, videlicet *XII. Apoſtolorum Bergis*, *S. Mariæ Aſloënſis*, *S. Michaelis Tunsbergenſis*, & *S. Olavi de Agiwalsnæs*, Aſloenſis & Stavangrenſis dioceſis, *Collegiatæ* exiſtunt. Aliæ vero decem, videlicet *S. Petri de Sawrbro*, *S. Laurentii de Liſta*, & *S. Laurentii in Aikareſund* (f), *S. Crucis de Fana*, *S. Katharinæ*, ac *omnium Sanctorum* (g), & *S. Ludovici*

(d) Den rette Dom-Kirke i Opslo, hvorved Bispe-Stolen var, var ellers S. Halvards Kirke, om hvilken ved en anden Leilighed skal blive handlet.

(e) At dette har været et høit og betydeligt Embed, kand endog deraf sluttes, at en Kongelig Prinds af Sverig, Erik Valdemarsøn, Kong Valdemars og Dronning Rigitzæ Søn, haver tient Kong Hagen Magnussøn i Norge for Magiſter Capellarum regalium. HVITFELD p. 345. 354. Norske Krøn. p. 827. 831. TORFÆI Hiſtor. Norv. P. IV. p. 429.

(f) Uden Tvil Ekersund i Dalene.

(g) S. Cathrinæ og Alle Helgens Kirker har u[illegible] Tvil været tvende af Bergens Byes Kirker.

dovici in Thusisöy, S. Nicolai de Hordla, S. Mariæ de Trumſs juxta paganos (h), *S. Stephani de Tunsberg* (i), Stavangrenſis, Bergenſis, Nidroſienſis & Aſloënſis diocesium, non ſunt Collegiatæ. Nos ipſius Regis ſupplicationibus inclinati, auctoritate Apoſtolica ſtatuimus, ut *Præpoſitus*, qvi nunc eſt & pro tempore fuerit, *dictæ Capellæ XII. Apoſtolorum Bergis, præſit omnibus Capellis illis* prædictis, & vocetur de cetero *Magiſter Capellarum Regis*, poſſit quoque idem Magiſter, qui nunc eſt, & pro tempore fuerit, in prædicta ſua capella XII. Apoſtolorum, uti *baculo paſtorali, mitra & annulo*, in eiusdem Regis & ſucceſſorum ſuorum, Regum Norvegiæ, qui pro tempore fuerint, præſentia ibi benedicere more Pontificum, aliquo ibi Antiſtite non præſente. Liceat quoque dicto Magiſtro, qui nunc eſt & pro tempore fuerit earundem capellarum, capellas viſitare prædictas, & exceſſus præpoſitorum & clericorum duodecim Apoſtolorum & aliarum capellarum prædictarum circa minora corrigere, jure diœceſanorum Epiſcoporum in omnibus aliis ſemper ſalvo. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam noſtræ confirmationis infringere vel ei auſu temerario contraire &c. Datum PICTAVIS &c.

Det andet Document er en nøiere Forklaring og Svar fra Pavens Capellan paa nogle Spørsmaal, som Provsten til Apostel-Kirken i Bergen og Magiſter Capellarum havde fremsat i Anledning af næst-indførte Pavelige Bulla, og er saaledes lydende:

In nomine Salvatoris nec non apoſtolorum principis thema tale eſt. Dominus Papa ſtatuit, ut, qui nunc eſt Præpoſitus Capellæ Regis XII. Apoſtolorum Bergis in Norvegia, præſit etiam aliis XIII. capellis dictæ capellæ annexis. Item quod Præpoſitus ipſe vocetur de cetero *Magiſter Capellarum Regis*, poſſit quoque idem Magiſter, qui nunc eſt & pro tempore foret, in prædicta capella uti baculo paſtorali, mitra & annulo, in ejusdem Regis HAQVINI & ſucceſſorum ſuorum Regum Norvegiæ præſentia ibi quoque

(h) S. Mariæ de Trums hos Hedningene skal uden Tvil være **Tromsen Kirke** i Tromsen Læn, som grændser til Finmarken. Paa dette Sted har uden Tvil i Hedenskabet været begaaet stort Afguderi, siden endog i de nyere Tider gemeen Mand i Jylland, og maaskee andre Steder, har haft den Overtro, at alle Hexer og Troldfolk skulle paa visse Høitids-Nætter om Aaret forsamle sig til **Trums**, og der holde sig lystige med Dands, Spil, Æden og Drikken. Deraf er endnu levnet den Talemaade, **At ride til Trums**, ligesom de Tydske sige, **at ride til Bloksberg**. Om Tromsø Kirke See HVITFELD p. 991.

(i) Denne S. Stephans Kirke nævnes ikke blandt Tunsberg Byes Kirker i J. Rami Norges Beskriv. p. 48.

que benedicere more pontificum aliqvo ibi antistite non præsente, & quod liceat dicto Magistro Capellas visitare sibi annexas, ac excessus præpositorum & clericorum capellæ XII. apostolorum & aliarum prædictarum capellarum circa minora corrigere, jure diocesanorum Episcoporum in omnibus aliis semper salvo. Nostro judicio, sicut potest colligi ex thematico supradicto, dicendum est, quod Magister capellarum & clerici sibi subditi non sunt exempti a diocesanis, sed ipse præpositus in aliqvibus privilegiatus est, qvæ in suo privilegio continentur. In aliis in ipso privilegio jus suum diocesanis Episcopis reservatum. Unde a verbis privilegii non est recedendum, sed ipsis, sicut jacent, inhærendum.

Hæc præcedentia explicationis instar sunt sive responsionis ad qvæstiones propositas a Magistro Capellarum super literis Papæ. Quod qvidem responsum reddidit Avenionæ Guido de Baysio Archidiaconus Bononiensis, Domini Papæ Capellanus, Anno 1311. die penult. mensis Martii Pontificatus Domini Clementis Papæ V. anno sexto.

Af bemeldte fire Kongelige Capeller, som tillige vare Collegiat-Kirker, var vor Frue Kirke i Opslo den næst fornemeste, og Provstiet sammesteds af den Anseelse, at nogle af dets Prælater i Begyndelsen vare Kongens og Norges Riges Cancelere, og bleve brugte i de vigtigste Forretninger i Riget, Ja Kong Hagen Magnussøn haver 1314. aldeeles foiet Cancelerens Embed til Provstiet, saaledes, at den, som var Provst til Marie Kirke i Opslo, skulde bestandigen tillige være Norges Krones Canceller, Ligesom Provsten i Bergen var stedse Magister Capellarum Regis. Og finder man derfore, at Provsten i Opslo, indtil efter Reformationen, i gamle Brevskaber nævnes Provst til Mari Kirke i Opslo og Norges Riges Canceler. Det Brev, hvorved bemeldte Kong Hagen har lagt Cancelerens og Provstens Embed paa een Person, lyder saaledes i det gamle Norske Sprog:

Hakon med Guds Miskun Noregs Konongr Son Magnus Konongs sændir allum verandom ok viderkomandom, theim sem thetta Bref sea æder heyra, Qvedia Guds ok sina. Till eiliflig-rar Aminninghar ok oß till Sala hialpar ok vare hinnar kærasto Pusu Fru Evfemie Drotningar ok allra Foreldra ok æffterkomanda, hæiddrum ver stad hinnar hælgu Marie vara Capellu i Aslo, æfenleghla stadfæstande, at hvær, sem hænnar Formader er æffter Konongs Tilskipan, skal vera Krununar Canceler, med allum thæim hæider, er till Cancellariam hæfer leghet at fornno ok nyo. Hær med læggiom ver honom til rento firi Cancelers

Starf allan Næssodda med allu thui frialse, sem hann hæfer af badum Skipræidunum af Follo till æfenleghrar eignar. En af thvi at honum byriar oftast hæima sitia at Kirkiunni, nema Konongr kalle hann, tha skal sa Vicecancellarius vera af Konongs Hird-Præstom, er Kononge thykkir bæzst till fallen med raade Cancellarii, ok taka fire sit starf, thæghar Canceler er eighi hia Kononghe, fiordedongen af allu thvi, er hvars daglegha faller af Insiglinu. Tryggium ver ok skøytum æfvenlegha Stad hinnar hælgu Mariæ, Ly ande firir hvarium Manne, at hvar sem mott thui gerir, tha liggir thar firir hit stærkasta Pava-Bann, æfftir thvi sem vattar that Privilegium, er ver hafvum thæim giafvum, er ver læggium till hæilagra Stada. En ver gerom af Konongleghо vallde hværn thann er thessa vara Skipan ryfver æder Rofsmenn till fær at fullom vbotamanne eda hvar sem fræistar at ryfta thæssa giof. En that er aud viist at hann mann hafva ræidi Himirikis Drotninghar, nema hann sæidrætte sik. Var thætta Bref gort i Aslo, tha er lidnir varo fra Burdartid vars Herra Jhesu Christi M. CCC. ok fiurtan vætter, Siau Nattom æfftir Bartholomei Mæsso dagh, a XVI. Are Rikis vars, oc insiglat, oss sialfvum hia verandum.

Hvad merkværdigt der ellers om vor Frue Kirke i Opslo kand være at sige, vil vi, saa meget os er forekommet, her efter Aars-Talene anføre.

Aar 1300. haver Kong Hagen Magnussøn paa ny stadfæstet S. Mariæ Kirke i Opslo og de Regelbundne Mænd sammesteds de Privilegier, som han tilforn i sin Kongelige Kroning (hvilken skede 1299. alle Helgenes Dag udi Trundhiem) havde givet dennem, tillegger dem flere Herligheder, samt nogle Tofte og Eiendome, og tager dennem med deres Tienere og Gods under sin Kongelige Beskyttelse ꝛc. Det Brev, som derpaa er udgivet, er skrevet i Øykerøy 2. Dage før S. Hans Dag Aar 1300. i Kong Hagens Regierings første Aar (k).

Aar 1302. døde i Opslo Virzlaus Første af Rügen, Kong Hagens Svigerfader, som var kommen til Norge for at stifte Eenighed imellem Danmark og Norge, og blev begraven for Høie Alteret i vor Frue Kirke sammesteds (l).

Aar

(k) Brevet findes in Collectan. BARTHOLINI MSS. Tom. C. p. 476.

(l) TORFÆI Hist. Norv. P. VI. p. 410. HUITFELD p. 321. setter, at han døde 1303. Men Torfæus holder det Aar 1302. rettere. JO. HADORPHII Svenske Riim-Krønike p. 73. hvor det heder:

Her

Aar 1304. haver Hertug Erik af Sverig, som siden fik Kong Hagens Dotter af Norge, med Brev og Seigl lovet at ville tilhielpe, at alt, hvad Hoibemeldte Konge enten forærede eller testamenterede til sit Capel S. Mariæ Kirke i Opslo, skulle uryggeligen holdes og ved Magt blive. Derom haves endnu dette paa Pergament skrevne Original-Brev:

Omnibus presens scriptum cernentibus ERICUS Dei gratia Dux Suecie salutem in Domino sempiternam. Noueritis, nos super Euangelia sancta presentialiter per nos tacta patri nostro Karissimo Domino HAQUINO Regi Norwegie illustri fide media promisisse, quod quicquid *Capelle sue ecclesie beate Marie virginis Asloyie* dederat vel etiam daturus est, per nos firmiter & irrefragabiliter stabit, & si de eo humanitus quid contingat, filio suo legitimo superstite, eum juvare debemus consiliis & auxiliis, ut ea, que predicte ecclesie donaverit vel etiam legaverit, firmiter & inviolabiliter - - - - & debeant observari. Et, quia *sigillum* nostrum penes nos non habuimus, *secretum* nostrum presentibus literis duximus apponendum, in testimonium premissorum. Datum *Asloyie* sexta feria post festum sancti Martini anno Domini MCCC. quarto.

Aar 1309. blev Kong Hagens Dotter Frøken Ingeborg i Kongens, Dronningens, og en stor Deel Riddermænds Nærværelse udi vor Frue Kirke til Opslo trolovet ved Ring-Vielse med Hertug Magnus Kong Byrges Søn af Sverig, og lagde derpaa sin Haand i Biskop Peders Hænder af Viborg (m) som var den fornemeste af det Danske Gesandskab, der paa Hertugens vegne var opsendt; Dog blev dette Ægteskab ikke siden fuldbyrdet, men Bruden til Deel for Hertug Erik af Sverig, som hun først havde været tilsagt.

Aar 1312. haver Hr. Ako (Aage) Kong Hagens Canceler og Provst til S. Mariæ Capel eller vor Frue Kirke i Opslo, med sit Capitel, paa sin Kirkes vegne giort Mage-Skifte med Abbeden i Hoveds Kloster (n) om endeel Gods, som i dette derom forfattede Latinske Document opregnes:

Uni-

Her Windzlef laa ther siuker of dod
Fempte Dag Jula innan Oslo,
Til war Fru Kyrkia han the baro,
The ædla Herra, som ther waro,
Lagde han for Hoga Altarit nid,
Som er æn i mangom Landom sidh x.

(m) HUITFELD p. 346. Norske Krønike p. 828.

(n) Af dette sees, at Hovedø Kloster ved Opslo er langt ældere end 1352. i hvilket Aar eller noget tilforn Hvitfeld p. 505. og J. Rasmus p. 308. holde for, at det er stiftet af Fru Ingeborg, Hertuginde til Sverig, Halland og Samsø.

Universis præsens scriptum cernentibus Eiaws miseratione divina Archiepiscopus Nidrosiensis, Hælgho Asloënsis, Audfinnus Bergensis, Botulphus Hamarensis, Haqvinus Stawangrensis, Dei gratia Episcopi, salutem in Domino sempiternam. Noveritis, nos vidisse & diligenter inspexisse litteras discretorum virorum Domini Akonis Cancellarii magnifici principis Domini Haquini Dei gratia Regis Norvegiæ illustris & Præpositi Capellæ beatæ Mariæ Asloënsis civitatis, ex una parte, & religiosi viri fratris Alberti Abbatis de Hofwdöy, ex altera parte, & conventuum earundem Ecclesiarum, super permutatione quorundam prædiorum inter easdem Ecclesias & personas facta, non rasas, non abolitas, nec in aliqua sui parte vitiatas, cum veris & integris prædictorum Domini Regis, Cancellarii, Abbatis, Conventuum, ac aliorum nobilium, inferius nominatim expressorum sigillis, in vulgari Norico confectas, qvas ad instantiam religiosi viri fratris Audueni Abbatis de Hofwdöy in latinum transtulimus, nichil addito vel subtracto, quod sensum earundem immutare posset, tenorem, qvi conseqvitur, de verbo ad verbum continentes: Universis præsens scriptum visuris vel audituris Ako Præpositus Capellæ beatæ Mariæ Asloiæ & Capitulum eiusdem Ecclesiæ salutem in Domino. Volumus vos scire, quod nos fecimus permutationem prædiorum cum Domino Alberto Abbate & eius Conventu toto de Hofwdöy cum consilio & consensu nostri venerabilis Domini Haqvini Regis Norvegiæ, hoc modo, qui seqviter, quod nos tradidimus, dedimus, & emancipavimus nobis prædium nostrum Biærku de Follöö in parochia Ecclesiæ de Framm, confirmavimus & scotavimus pro nobis nostrisqve successoribus Monasterio de Hofwdöy in perpetuam possessionem, cum silvis extra sepes & intra, cultis & non cultis, piscariis & stagnis, & omnibus aliis pertinentiis ad illud pertinentibus, de novo & antiqvo. Et Dominus Abbas & Conventus dederunt & tradiderunt cum omni eodem modo prius expresso in perpetuum, sub præpositurâm beatæ Mariæ de Aslo ista prædia: Totum Hof de Fitt in Raumariki, item medium prædium de Myklusramm in Uesongh, & sex oratas in alia medietate, item medietatem prædii Uatzhæim in parochia de Ness, item duas partes in occidentali curia in Dunhæimi in parochia Ecclesiæ de Aeid, item totum prædium Thondhæim in eadem parochia, item in prædio Ingellstodum in occidentali curia de Nestathorp sex oratas terræ. Et ad veram certitudinem & perpetuam stabilitatem istius permutationis, apposuit noster venerabilis Dominus Haqvinus Norwegiæ Rex suum sigillum, Dominus Ingeldus Episcopus de Hamar, Dominus Eirikus Valdemari (o), Dominus Gunnarus Abbas de Lysa, Dominus Thorias Haqvini, Domi-

(o) Denne Hr. Erik var Kong Baldemars Søn af Sverig, og er den, om hvilken tilforn er meldet, at han tiente Kong Hagen i Norge for Magister Capellarum.

Dominus JOHANNES JUARI, Dominus SÆBERNUS HÆLGHONIS, Dominus HAFTHORIAS JOHANNIS, Dominus BERNARDUS AUDENI, sua sigilla, & ego meum, & Capitulum suum, ad istam litteram, quæ confecta fuit Asloiæ in festo beati Petri in æstate in anno XIII. regni nostri venerabilis Domini HAQVINI Regis Noruegiæ coronati, filii Regis Magni coronati, Anno Domini Millesimo CCCXII. HAQVINUS Dei gratia Rex Norvegiæ filius Magni Regis universis præsentem paginam visuris vel audituris salutem in Domino. Nos vidimus litteram illam patentem, quæ confecta fuit super permutatione prædiorum, qvam fecerunt inter se Dominus ALBRICT Abbas & Conventus de Hofwdöy ex una parte, & Dominus AKO Cancellarius noster Præpositus & Capitulum beatæ Mariæ de Aslo ex altera parte, super prædio Biærku de Follöö, qvod obvenit Monasterio de Hofwdöy ad perpetuam possessionem, cum omnibus pertinentiis præposituræ Capellæ nostræ beatæ Mariæ de civitate Asloënsi. Et qvia ista permutatio fuit legaliter facta cum nostra certa voluntate & consensu, ideo nos illam confirmamus cum hac nostra littera, inhibentes cuilibet hominum illam infringere vel infractores procurare, scientes pro certo, quod quicumque hoc præsumpserit, tales incurrent nostram iram & indignationem ac duras vindictas. Facta fuit hæc littera Asloiæ in festo beati Petri in æstate, quando fluxerant a nativitate Domini MCCCXII. in tertio decimo anno regni nostri. Dominus BERNERUS AUDUENI sigillavit & THORGERUS FILIUS TOFWA scripsit. In cuius rei testimonium sigilla nostra &c.

Aar 1314. haver Kong Hagen ved sit aabne Brev, som tilforn er anført, forordnet, at den, som var Prælat til vor Frue Kirke Kongens Capel i Opslo, skulle bestandigen være Rigets Canceler. Hvilken Naade den da værende Provst til Kirken Hr. Ako, som alt tilforn var Kong Hagens Canceler, uden Tvil har bragt til veie for sine Efterkommere.

Aar 1319. som var det Aar, Kong Hagen Magnussøn ved Døden afgik, eller maaskee kort tilforn, haver høibemeldte Konge ladet sit Testament forfatte, og derudi ladet sin Kongelige Kundhed see imod denne hans Capel vor Frue Kirke i Opslo, som han ellers stedse havde baaret en besønderlig Omhu og Kiærlighed for. Dette Testament havde været et meget curieux Stykke i den Norske Kirke-Historie, men det er stor Skade, at Alderdomen ikkun haver levnet os et lidet Fragmentum deraf, som hverken har Begyndelse eller Ende. Det er skrevet paa Latin, og skal, saa meget som deraf er tilbage, ved en anden Lejlighed i sit Hoved-Sprog fremkomme, Men vi vil aleneste her paa Dansk anføre det deraf, som Vor Frue Kirke i Opslo kand vedkomme:

. . . . fem hundrede Mark purt og prøvet Sølv, og 100. Mark Jord af vore Eiendome i Vigen, foruden

den alt det, som vi tilforn have givet ofthemeldte Kirke til dens Bygning, Underholding, Forbedring, og til Tagets, Klæders, Bøgers og andre Tings Vedligeholdelse.

Hertil fornye og stadfæste vi alle de Rettigheder, Privilegier og Friheder, som vi tilforn have forundet bemeldte Kongelige Capel og de Klerke og Lægfolk, som høre til samme Capel.

Item give vi til de Klerke af samme Kirke og Kongelige Capel, som studere, 300. Mark purt Sølv, for hvilken Sum Penge der bør kiøbes Gods og Eiendome inden eller uden Riget, til de Studerendes Ophold af forbemeldte Capel.

Item give vi Provsten til ofthenævnte Kongelige Capel vor daglige Reise-Capel [Capellam nostram cotidianam & portatilem], med et Sølv-Kors, og med en liden Messe-Bog, hvori nogle Helligdome ere giemte, hvilken Broder Hiallm af Prædike-Brødre Orden med egen Haand haver skrevet; med saadant Vilkor, at samme Provst og hans Efterkommere Provster, paa vor Aartids Dag hvert Aar, stedse skal føde 60. fattige Personer med Mad og Drikke, samt hver Løverdag spise syv fattige Klerke med Brød og Smør, og een Ret Mad, med Øl dertil. Men de samme Klerke skal være forpligtede til, naar de have oppebaaret Almissen, hver Løverdag at læse hver af dennem fem Ave Maria, med fem Knæbøielser, for Jomfru Mariæ Alter og Billed i bemeldte Kirke.

Derforuden give vi til fornævnte Kirkes Commun og Collegium vor Gaard og Eiendom Lyn i Oslo-Hæred, med alle de Rettigheder, Herligheder og Tilliggelser, ny og gamle, som høre til denne vor Eiendom Lyn, Samt vor Reise-Haandbog [Breviarium nostrum portatile], som bemeldte Broder Hiallm har skrevet, til Nytte for de Klerke af Collegio, som med Provstens Tilladelse reise om at handle uden for Collegium; Tillige med en anden, som nyligen i Paris er skreven, til Brug for dem, som undervise i samme Collegio, Med dette Vilkor, at Klerkene af samme Communitet og Collegio bør hvert Aar paa vor Aartids Dag stedse føde 60. Fattige, og skikkeligen spise andre 13. Personer foruden

uden de 60. Fattige, Af hvilke tretten de olte bør være Mænds-Personer, de fem Qvindfolk, hvis Fødder bør toes af een eller flere i bemeldte Collegio, og gives af Communitetets Gods hver Mand otte og hver Qvinde syv Alne Vadmel [septem ulnæ de Vædmal] og fem Penge [qvinqve denarii], som gemeenligen kaldes Vaeghnir, den ærefulde Jomfru Mariæ til Lov og Ære. Med dette bør bemeldte Collegium og Commune spise otte Klerke med Brød og Smør og een Ret Mad og Øl stedse hver Løverdag i det hele Aar. Men de samme fattige Klerke forbindes til, naar de have nydet Almissen, at sige fem Ave Maria, med ligesaa mange Knæbøielser i bemeldte Kirke for Jomfru Mariæ og JEsu Christi Moders Billed og Alter. Men endogsaa Provsten og Klerkene i benævnte Collegio skal være forbundne til at holde stedse hvert Aar, med Sang, Ringen og Lys, Vor Aartid og Dronning Eufemiæ (p) vor Gemals, med al den Høitidelighed, som Begængelser pleie paa det andægtigste at helligholdes med.

Vi give ogsaa til de tolv Apostles Kirke i Bergen vort Capel 70. Mark purt Sølv, til at lade giøre en Tavle for til Helligdome, efter den Helligdoms-Tavle, som findes i vor Frue Kirke i Opslo 2c.

Aar 1332. haver Kong Magnus Erikssøn, kaldet Smek, stadfæstet vor Frue Kirke i Opslo og Kirkens Geistlige deres Privilegier ved dette sit aabne Brev:

Magnus med Guds Miskun Noregs, Swya oc Gota Konongr sender allum verandom ok vidrkomandum Guds Vinum ok sinum, thæim sem thetta Bref sea æder høyra, Qvedia Guds ok sina. Ver ok Raad vaart saom, skodadum ok inwirdilega ifverlaasom Privilegia ok annur frealses Bref ok værndar, sem vyrduleger Herra agætrar Aminingar Hakon Konongr Modarfader vaar hin kærazste ok adrer vaarer Forælldrar Konngar i Norege hafva gæfvit hæilagre Mariu Kirkiu Capello vaare i Oslo, hennar Formanne, ok Præstom ok Klærkom, er henne thiona. Ok af thvi at ver vilium till allra godra luta giærnsamlega fylgia Fotsporom vaara Forælldra Noregs Kononga, tha vilium ver, at

 aller

(p) Dronning Eufemia døde 1312. TORFÆI Hist. Norv. P. IV. p. 437.

aller Menn viti, at ver stadfestom, ok fulkomlega endrnyum fyrsagdre Mariu Kirkiu, hennar Formanne ok Thionostomonnom, sem fyr segir, oll adrnæmfnd Privilegia, Verndar bref ok Frealses i allum sinum Greinum ok articulis, sem thau vatta, fulkomlega firirbiodande hverium Manne hverrar stettar ædr tighundar, sem hver er thæim at riufva i nokorum lut hædan af ædr rofsmenn till at fa, næma hver sem at thvi kunner ædr sanner vili svara thvilikri sekt, sem vattar i sealfvnm Brefvonum, ok a ofwan sæta vare fulkomre vblidu. Thetta Bref var gort i Oslo setta Dagh Jola a fiugrtanda Are Rikis vars, Herra Paall Bardarson Kanceler vaar insiglade, Paall Klærker ritade. ɔ: Magnus med Guds Naade Norges, Sverigs og Goters Koning sender alle værende og efterkommende Guds og sine Venner, dem som dette Brev see eller høre, Guds og sin Hilsen. Vi og vort Raad saae, skuede og ret overlæste de Privilegier og andre Frelses og Beskyttelses Breve, som værdige Herre af høilovlig Amindelse Koning Hagen vor kiæreste Moder-Fader og andre vore Forfædre Koninger i Norge have givet den hellige Mariæ Kirke vort Capel i Oslo, hendes Formand og Prester og Klerke, som hende tiene. Og efterdi vi ville i alle gode Ting gierne følge vore Forfædres Norges Kongers Fodspor, da skulle alle vide, at vi stadfæste og fuldkommeligen fornye fornævnte Mariæ Kirke, hendes Formand og Tienere alle fornævnte Privilegier, Verns og Frelses Breve i alle deres Ord og Artikler, som de fuldkommeligen lyde, forbydende ꝛc. Dette Brev var giort i Oslo siette Jule Dag i vort Riges fiortende Aar. Hr. Povel Bardsøn vor Canceler forseglede, Povel Klerk skrev.

Aar 1335. haver Kong Magnus paa ny stadfæstet vor Frue Kirke i Opslo alle de Gaver, som dertil af hans Morfader Kong Hagen vare lagte, som er Syslan i Vestra Bergheimi, Lomadal og Margrettardal, Visøyrer og Leidanger (q) og alle andre smære og store Gaver, forbydende alle under otte Ørtugers og tretten Marks Straf derimod at giøre ꝛc. Brevet var skrevet i Tunsberg Mandagen næst for Michels-Messe i hans Riges syttende Aar, forseiglet i Kongens egen Nærværelse, og skrevet af Povel Styrkarssøn.

Aar 1336. stadfæster Kong Magnus atter Vor Frue Kirke sit Capel i Opslo sine Syslu [et Slags Kongelige Rettigheder] i Margrettardal, Vestra Bergheimi og Lomadal, med Leidangre, Sag-øre, og Lose-Fæ i alle Landragde-Sager, Fredkiøb og Thægngilde. Legger ogsaa til bemeldte Mariæ Kirke alle

(q) Visøre og Leding vare et Slags Skatter, som ellers tilkom Kongen i Norge.

alle Kongedomets Skove og Almeninger i fornævnte Syseler, uden dem, som tilforn ere givne til andre, til at opholde Lim-Ovne og Tegl-Ovne, med til Kirkens Behov &c. Dette Brev var giort i Stokholm Marie-Messe-Dag ofra, i det attende Kongens Regierings Aar, Inseglet i hans egen Nærværelse og skrevet af Povel Styrkarsson.

Aar 1337. haver Kong Magnus iglen stadfæstet vor Frue Kirke i Opslo sit Capel, hendes Formand Hr. Erling Gullasøn, samt Kors-Brødre, Prester, Klerke, Lægmænd, og alle deres Tienere og Vornede, alle de Breve og Privilegier, som han og hans Morfader Kong Hagen dennem undt og givet havde paa Syslune paa Follo, paa Nesodda, Vestra Bergheimi, Lomadal og Margrettardal, Leidangre og Visøyre, paa Jorde, Skove, Salt-Kedel, Sæd, Vand, Eng, Møller, Fiskeri &c. paa Gaarde, Tofte, Stræder og Almeninger, i Kiøbsteder, Skibe &c. Dette Brev var giort i Opslo Michels-Messe-Dag i hans Riges nittende Aar, indsiglet i hans egen Nærværelse og skrevet af Povel Styrkarsson.

Aar 1341. haver Kong Magnus befalet Provsten, Canikerne og Capitelet i Mariæ Kirke sit Capel i Opslo, aarligen i deres Kirke den 18. Maji at helligholde S. Eriks Konges Fest, som ligger i Upsal, og, paa det de ikke skulle giøre denne Tieneste for intet, skulde Rigets Rentemester hvert Aar paa den Dag henbringe til bemeldte Geistliges Forsamlings-Huus tre Tønder godt Øl (r). Kongens Brev derom lyder i det gamle Norske Sprog saaledes:

Magnus med Guds Nad Noregs, Swyia ok Skane Konongr sendir Profastinum aat Mariu Kirkiu Capellu sinni i Aslo, Kors-Brødrum ok Capitulo i sama stad, Qvedia Guds ok sina. Sakir theß at ver kennum oss skylduga vera med allum vilia at sea, at Guds Hæidr ok hans hæilagra Manna aukizst i varum Daghum med hæilago embetti ok gudlægri Thionosto i hæilagre Kirkiu einkanlega i thæim hællaghum stadum, sem ver ok varir Forællrar Konongar i Noregi hafvum uppbygt Gudi til Hæidrs ok serlega ok hæimo lagare oss sealfvum kannat sva sem i vórom Capellom. Thvi biodom ver yder fulkomlega, at ther hallder ok hallda later a hveriu Are æfvenlega hædan af hær med yder i Capello vare a atiandæ Dagh Maii Manadar, that er a fimtanda Kal. Junii, Hatid, sem kallazst *totum duplex* af hinum hæilaga Eiriki Konongr ok Martyre, sem hvilir i Vpsala

(r) PONTOPP. Annal. Eccles. Dan. Tom. 2. p. 348. henfører dette til Aar 1395.

Kirkiu i Swyiariki. Ok af thvi at ver aukum ydart Ærfvæde ok Mødo i thæim Deghi, tha biodum ver thæim, sem tha er Fehirder (s) i Aslo ok Krununnar Gods hæfver tha mellim handa hær at fa i Commun ydart thriar Tunnur med godom Bior a hveriu Are thann Dagh, sem ther hallder fyrsagda sanctæ Eriks Hatid. Vilium ver, at thessir var Skipan halldezst obrigdilega med vyrdulegre Tighn, sem fyr er sagt, Gudi til Hæidrs ok hinum hæilaga Eiriki Konge, Oss ok varo Affspringi till Farsælldar. Firirbiodande fullkomlega hverium Manne hana at hindra, næma hver, sem that gerer, vili that gort hafva i Guds Forbode ok hæilagrar Kirkiu ok sæte Verdskyllugri Hæmd af Gudi ok hinum hæilaga Eiriki Konongi. Thetta Bref var gort i Kalmarnum seau Nattom firir Paals Mosso a thridia Are ok tuttugta Rikis vars. Sira Arne Aslaksson Klerker var insiglade oss sealfvum hiaverandum, Hælge Jfvarson ritade.

Aar 1348. haver Magnus Norges, Sverigs og Skaanes Koning givet Kors-Brodre [ɔ: Caniker] og Prester i Mariæ Kirke sit Capel i Opslo sit aabne Brev, hvori han forordner, at de, som Kors-Brodre ere, skulle i alle Ting have et fornemere og hoiere Sted, og alene raade for alt det, som Kirken og Communnet tilhorer, baade Gods, Jorde og andet, uden at sporge dem ad, som Alterne eie. Og skulle Korsbrodrene alene tage alt det Offer, som falder paa Hoie-Alteret, men hver af de andre tage det Offer, som falder paa hvers deres Alter. Skrevet i Opslo Odensdagen næst for Laupars-Messe (t) i hans Riges 29. Aar.

Aar 1349. haver Kong Magnus tilladet Provsten og Klerkene i Vor Frue Kirke udi Opslo, at de maae føre deres Sager ud for den, som svoren Logmand er i Opslo, befalende, at den skyldige, under sædvanlig Straf og derforuden to Mark til Kongen, skal svare for denne Domer. Skrevet i Opslo Søndagen næst efter Laupars-Messe, i hans Regierings 30. Aar. Hr. Arne Aslaksøn, Kongens Canceler forseiglede i hans egen Nærværelse.

End-

(s) Fehirder ɔ: Skatmester, Rentemester, øverste Tilsynsmand over Kongens Gods, som oppebar Indkomsterne deraf. Fe eller Fæ er Gods, Eiendom, bona, pecus, pecunia. Hirder eller Hyrde er en Vogter, Opseer, Custos.

(t) Laupars-Messe, Løber-Messe kaldtes hos de gamle Norske S. Matthiæ Dag, den 24. Februarii, Festum bissextile, som er den faste Dag i Februarii Maaned, efter hvilken Skuddagen indskydes hver fierde Aar, som er Skud-Aar, og kaldtes hos de gamle Romere Annus bissextilis. Conf. OLAI WORMII Fasti Dan. p. 42. J. BRUNSMANS Calender p. 18. ARNÆ MAGNÆI Observat. MS.

Endnu haver Kong Magnus i sit Regierings 54. Aar, som bliver enten 1372. eller 1373. ladet sit Brev udgaae til Indbyggerne paa Varnu Skibrede og paa Valum, hvormed han alvorligen befaler alle, som boe paa Hospitals Gaardene, at de rigtig skal betale til Kongens Capel Mariæ Kirke i Opslo de Skatter Vaar-Leding, som efter gammel Sædvane ligger til deres Commune, og Høst-Leding, som hører til deres Sacristie, under fire Marks Straf til Kongen. Skrevet i Ase i Jolund i Ryghiofs Sogn ꝛc.

Hans Søn Kong Hagen den sidste af det Navn, haver i sit Riges ottende Aar, som skal være 1357. eller 1358. stadfæstet sin Faders Kong Magni Forordning om S. Eriks Festes Helligholdelse i sit Capel Mariæ Kirke i Opslo, befalende tillige sin Rentemester [Schirde] i Opslo Aunund Eyvindarsøn at udgive til Korsbrødrene og Klerkene i bemeldte Kirke den halve Læst Øl, som de burde have for de to Aar han havde været i Embedet. Forbydende hannem og hans Efterkommere Fe-Hirder i Opslo, under sin Vrede og Straf, at holde inde med det, som de efter Kongelig Anordning bør udgive. Skrevet i Loduse Mariæ Magdalenæ Dag ꝛc.

Hoibemeldte Kong Hagen haver i Riges tiende Aar [uden Tvil 1359], til Guds, Jomfru Mariæ og alle Helgenes Ære, for sin Fru Moders, sin egen og alle sin Forfædres Salighed, med sin Hr. Faders Raad og Samtykke, stadfæstet Mariæ Kirke sit Capel i Opslo, Prövsten, Kors-Brødrene og Klerkene, og alle deres Tienere og Vornede, alt det Gods, Sysler, Privilegier og Frelse, som dem af hannem og hans Forfædre ere givne, besønderligen Leidangren og Syslunu paa Follo, saa de ei oftere have fornøden at søge hannem om Stadfæstelse-Brev, forbydende enhver, under otte Ortugers og tretten Marks Bøder, dennem derpaa at giøre nogen Forfang. Skrevet i Tunsberg Søndagen næst for Michels-Messe, og forseglet i Kongens egen Nærværelse.

Aar 1362. haver Kong Hagen ved sit aabne Brev befalet Indbyggerne i Skibredene paa Follo, at de, under fire Marks Straf til Kongen, rigtig og i rette Tid skulle svare og udgive de Skatter Høst-Leding og Vaar-Leding, som ligge til Kors-Brødrenes [Canikernes] Bord i sit Capel vor Frue Kirke i Opslo. Derom lyder Kongens Brev saaledes:

Hakon med Guds Nad Noregs ok Swya Konongr sendir ollum Monnum i yttra Skip reiduna a Follo, thæim sem thetta Bref sea æda høyra, qvedia Guds ok sina. Sakar thæss at Klærkar varir Korsbrødr at Mariu Kirkiu Capellu varre i Oslo kierdu firi oss, at Jmiser Men hær med ydr firinæmes luka thæim Haust leidanger eder Waarleidanger i rættan Tima, tha thæir wardha vrbodner, ok til thæira Bord liggia, thvi viljum ver,

at

at ther vitir, at hwar af yder, sem firinæms ok ei gera vt eda vtgort hafva innan thess halfs Manadar sem vtbodet varder, skulu swara oss IIII. Markum i Brefvabrot (u) vskaddom tho ollum reet Herra Peter Profvast ok Syslumandz her med yder, ok skulu tho luka Leidangren at sidare se, Gafvum ver ok thæim oll Brefvabrot at søkia sek sealfvum til handa. Var thetta Bref gort a Akershuse, Synnedaghen nesta fyrir Conversionem Sancti Pauli, a XII. Are Rikis vars, ok insiglat oß sealfvum hiaverandum.

Aar 1372. haver Kong Hagen stadfæstet det Gave-Brev, hvormed Hr. Halward Jonsøn Ridder giver for sin Siæl til de Geistlige i vor Frue Kirke i Opslo Sex Marker Bool Jorder, som ligge i Refvolom paa Romerige. Kongens Brev lyder saaledes:

Hakon med Guds Nadh Noreghes ok Swia Kononger sendir ollum Monnum theim sem thetta Bref sea æder høyra, qvedia Guds ok sina. Wer hafvum vnderstadhet af thesso opno Brefve, som thetta wart Bref er med fest, at sex Merker Bool Jardhar, som liggia i Refvolum a Raumarike, ok Erligher Riddare Herra Halvardhar Jonsson godhrar Aminningar atte, ero gemnar firir Sal hans Klerkum warom at Mariu Kirkiu i Oslo at then hatt their skulu halda Artiid hans, swasom wattar i Brefvenom, ok af thvi at ver wilium adhernempda Giof stadhugha halda, tha stadfestom wer hona med thesso waro Brefve, ok biodhom fuldkomligha ollum theim Monnom, som a fyrnempde Jordh sitia, at luka Landzskuld adhernempdom Klerkom warom, swa mykla som theim byr ther af at gera, æn ængom adhrum Manne med nokrum mote, fulkomliga firir biodhom wer ok hwærium Manne adhernempda Giof at hindra æder talma firir opt saghdom Klerkom warom a mote thesso waro Brefve, nema hwær sem thet gerir, wili swara oss swa myklu firi, som Logh watta. War thetta Bref gort i Prestgardhenom wider Hofs Kirkiu a Thotne, Midhwikudaghin nesta firir Midhfasto Sunnudagh a XXII. Are Rikis wars Noreghes, ok insiglat oss sealfvum hiaverandom.

Aar

(u) Brefvabrot, Breve-Brud ɔ: Straf eller Boder, som skulde gives af dem, der brød imod Kongens Breve og sad hans Befalinger overhørige.

Aar 1381. og 1382. haver Kong Oluf Hagensøn, med sin Drostes Hr. Ogmund Findsøns og flere sine gode Mænds Raad og Samtykke, indtil han selv kommer til sine myndige Aar, udgivet sin Stadfæstelse paa alt det Gods, Friheder, og Privilegier, som hans Fader, Farbroder og andre hans Forfædre havde givet Mariæ Kirke i Opslo sit Capel, dens Provst og andre Tienestemænd. Hvorom haves i det gamle Norske Sprog disse tvende Documenter:

Olafver med Gudsz Naad Noregs, Dana ok Gota Kungr sender ollum Monnum thæim som thætta Bref sea æder høyra Qvædia Guds ok sina. Ver ok Drotzete vaar saom ok inwyrdaligha ifwirlasom Værnder Bref, er Forfædre varer Herrar Magnus ok Hakon godrar Aminningar Noregs ok Swiq Kungar hafva gefvet Gardz Bondanum ok thy Folke, som boor i Auduna Garde, er a Strond ligger, ok til høyrir Capello varre Mari Kirkiu i Oslo, ok thetta vart Bref er med fæst, ok af thy at ver vilium thæirra Gærd ok Skipan gærna stadhugha halda, tha stadfestum ver med Raade ok Samthykt Drotzeta vors ok flæirra vara godra Manna ol thau privilegia ok Frealse, er Folket i Auduna Garde hefver ader haft af Forældræ varra Naadom, efter thvi som thæirra Bref vatta, er thætta vart Bref er med fæst, æinkanligha til thes dags at Gud gefver os til vara loghligha Ara at koma, fulkomligha firirbiodande hvorium Manne hvoriar stettar eder tighundar hvor er adernæmfd Privilegia ok Frealse at riofva æder riofsmenn til at fa i nokkrom lutt, nema hvor som thet gærer, vili sætte vare sanre vblidu. Var thætta Bref gort i Bærgvin, Botolfs voku eftan, a fyrsto Are Rikis vars Noregs, Undir varo ok Drotzeta vars Herra Ogmunda Findzsonar Inciglum.

Olafver med Gudz Naad Noregs, Dana ok Gota Kungr sendir ollum Monnom thæim sæm thætta Bref sea høyra Qvedia Gudz ok sina. Ver ok Drotzete vaar hin kærastc Herra Ogmunda Findzson saghom ok inwyrdaligha ifvir lasom Bref hæiderlegs Høfdingia FadurFadur vars hins kærasta Herra Magnusar Konongs, er vattar um Frealse ok Stadfesto privilegiorum, er ModerFader hans godrar Aminningar Herra Hakon

kon Konongr hafde gefvet Capello sinne Mari Kirkiu i Oslo, Profastenom ok adrum hennar Thenestamonnom, ok han Fadur-Fader vaar adernemfdar Herra Magnus Konongr ok gefvet ok stadfest hefvir, ok thetta vaart Bref er med fest. Thy stadfestom ver med Rade ok Samthykt adernemfds Drotzete vaars adernemfde Capello varre Mari Kirkiu Profastenom ok adrum hennar Tenestamonnum oll thau privilegia ok Frealse, Syslur, Jærder, Garda ok Tuftir, æinkanlegher Leidangren ok Sysluna a Follo meder ollum Kunglighum rett, efter thy som sialf Brefven ther um gord vatta vm Berghæims Herad, um Leidanger af Skoghæims Herade, vm Dyna Hælghu a Hæidmarkenne, ok vm Skomakara Garden her i Oslo, ok alt annat i minnæ lut ok mæirra, er Forfæder varer Konunganne i Noreghe hafva vnt ok væit optnemfde Mari Kirkiu i Oslo, Profastenum ther samastads ok adrum henner Thenestamonnom i allom thæim græinum ok articulis, sæm Brefven sialf vatta vm sik, fulkomlegha firirbiudande hvorium Manne i hvoriar stet eder tighundar sæm hvor er adernemfd privilegia ok Frialse Syslur, Jærder, Garder ok Tuftir at hindra eder vnada firir optnemfde Capello vare Mari Kirkiu, Profastenom eder adrum henner Thenestemonnom i nokrom lut a mote thæim Brefvom sæm adernefdir Forfæder varer Konungenne i Noreghe hafva ther um vtgefvet, eder ok a mote thesso Stadfesto Brefve, som ver vilium, at Kirkian, Profasten ok andrer henner Thenestomen skulu fulkomligha niotande værda æinkanligha til thess Dags, er ver komom til vara logligha Ara. Var thetta Bref gort i Oslo a Thorsdaghen nesta eftir Agato Messo, fyrsto Are Rikis vars Noregs, vndir varo ok Drotzeta vars Insiglum, Herra Henrek Henreksson Profastar at Mari Kirkiu i Oslo Canceller var insiglade med varo Incigle.

Aar 1388. haver Droning Margrete stadfæstet alle de Privilegier, som hendes Søn Kong Oluf, hendes Herre Kong Hagen, hans Fader Kong Magnus, og Magni Morfader Kong Hagen havde givet Kongens Capel Mariæ Kirke i Opslo, samt Provsten og Chorsbrødrene sammesteds og Kirkens Tienere og Bornede, som ydermere af dette Document kand erfares:

Mar-

Margareta med Gudz Naadh Noregs ok Swyia Drothneng ok Danmarks rettar Werfwingæ ok thæs Fyrstinna, Sænder ollum Monnum thæim, sæm thætta Bref sea æder høyra, Qvedia Gudz ok sina. Veer ok Raadh vaard saghom ok inwyrdaligha ifvirlasom open Bref Hæiderligra Hofthingia, Konong Magnusar, hans Sonar vaars kæra Herra ok Husbonda Konong Hakons, vaars kæra Sonor Konong Olafs ok vaart æighit Bref, ok vatta vm Frealsæ ok Stadfæsto privilegiorum, er Modhor-Fadher Magnusar Kononge adernæmfdz Hakon Konger godrar Aminningar ok thæir hafdo gefvet ok stadfæst Capello sinne Marie Kirkiu i Oslo, Profastenom ok Koorsbrødrom ther samastads, ok ollum adrum henner Thænæstamonnom ok vardnadhe, hvorium Brefvom thætta vaart Bref er med fæst, ok af thy at veer vistum thæssa thæirra Gærd ok Skipan gierna stadhugha halda, tha stadfæstom ver Adernæfde Konongs Capello Marie Kirkiu, Profastinom ok Koors-Brødrom ok adrum hænner Thenestemonnom ok vardnadhe oll thau privilegia ok Frealsæ, Syslur, Jærder, Gardha ok Tuftir, ok alla adra lutt størræ ok smærræ, er adernæmfdir Hofthingiar hafva vnt ok væit opt næmfde Marie Kirkiu i Oslo Profastenom ok Koors-Brødhrom ther samastadz ok adrum henner Thænestamonnom ok vardnadhe i ollum thæim græinum ok articulis, sæm Brefven sialf vatta vm sik, fulkomligha firirbiodhande hvorium Manne i hvorre stet æder tighund sæm hvær er adernæmfd privilegia ok Frealsæ, Syslur, Jærder, Gardha ok Tuftr at hindra æder vnadha firir opt næmfdri Konongs Capello Marie Kirkiu, Profastenom ok Koors-Brødhrom ok adrum henner Thænestamonnom ok vardnadhe i nokkrom lut a mote thæim Brefvom, sæm adernæfdir Hofthingiar Kononganna i Noreghe hafva ther vm vtgefvet æder ok a mote thæsso vara Stadfæsto-Brefve, nema hvar, sæm thet gerer, vili sæta varre sanne Oblidhu ok a ofvan swara Konongdomenom atta Ørtoghem ok thrættan Markum i Brefvabrot. Var thetta Bref gort i Marie Kirkiu i Oslo a Daghen nest æftir Gregorii Mæsso dagh, a fyrsto Are sem veer varom tæknar till

Noregs Rikis Stiorn. Profasten at Marie Kirkiu i Oslo Herræ Henrik Henriksson vaar ok Rikissens Canceler insiglade, oss sialfve hiaverandæ.

Fra den Tid erindre vi ikke at have fundet noget om Vor Frue Kirke i Opslo, førend 1500. i hvilket Aar Hr. Knud Alfsøn (v) Ridder i Byeske under og giver sit Gods i Hadingedal til Communet (x) i Mariæ Kirke i Opslo til ævindelig Eie, i saa Maade, at der skal holdes tre Aartider til ævig Tid, Gud og Jomfru Mariæ til Lov, for hans Faders Hr. Alf Knudsøns Siæl, og for hans Broders Hr. Ode Alfsøns Siæl, og for hans Hustru Fru Gyrvel, og for alle hans Forældres Siæle, og skal disse Aartider saa holdes, at først skal holdes VIII. Visitationis Mariæ for hans Faders Siæl, andre VIII. festo trinitatis for hans Brodres Siæl, Tredie die S. Kanuti regis & martyris for hans Hustrues Siæl rc. Dat. Kwergh in vigilia S. Andreæ Apostoli, Anno domini M. quinquagesimo (y).

Aar 1542. haver Provsten og Capitelet i vor Frue Kirke i Opslo giort Mageskifte paa noget Gods med Hovedsmanden paa Aggershus, hvorom vidner twende Original-Breve, som vi i Hænde have, paa Pergament skrevne, saaledes lydende:

Morthenn Crabbe Proust tiill Mari Kirke y Oslo oc menige Capitell ther sammestedts Giore alle witterligtt mett thethe wortt obne Breff, att wii haffue gyortt ett wenligtt Mageskyffthe mett Erligh oc Welbyrdigh Mandh Pedher Hansson Hoffuitzmandt paa Aggershwss, wdi saa Made, att hand skall haffue wtaff oss en Fierdingh skyldh wdi en Gardh, som hedher Nedberigh, oc en Fierdingh skyldh wdi en anden Gardh, som heytther Skalpeedth, liggyndes wdi Hoffs Soghenn paa Eker, oc her tiill dags haffuer leyghett tiill wortt Commun y forscreffne Mari Kirke. Och ther emodh skwlle wii haffue wtaff forscreffne Per Hansson ett halfft pundt Renthe wdi en Gardh, som hetther Ketelsirudh liggendys paa Foldo y Fronn Soghenn tiill ewerdeligh eyedom. Thy beplygtther wii oss oc wore effther-komere Prousther oc Capittell wdi forscreffne Mari Kirke att frii hyem-

(v) Denne Ridder Hr. Knud Alfsøn er meget bekiendt i den Norske Historie, hvorom man kand efterslaae Hvitfeld i Kong Hanses Krønike.

(x) Commun, Commune, var Canikernes fælles Bord og dertil liggende Gods.

(y) T. KLEVII Opus Geneal. MS.

hyemle oc tiilstande forscreffne Peder Hanssøn same forscreffne two Fierdings Skyldh for hwer Mandts Tiitale, som ther paa kandh tale mett Retthe. Sker thet oc saa, thet Gudt forbywde, att forscreffne two Fierdings Rentthe blyffuer forscreffne Pedher Hanssøn eller hans Arffuinge affwondhen wdi noghen Retthegangh, Tha beplygther wii oss oc wore effthertommer Proust oc Capittell wdi forscreffne Mari Kirke att wederlegghe forscreffne Peder Hanssøn eller hanss Arffuinge saa møghen Rentthe indhenn sex Maanedts Dagh ther nest effther, oc holde hannom ok hanss Arffwinge thett aldelis wthenn Skadhe. Tiill yttermere Forwaringh haffue wii lathet henghe wore Incigell nedhen fore thette wortt obne Breff. Gyffuit y Oslo Sancte Juliane Jomfrues Dagh Aar MDXLII.

Wii efftherscreffne Hanss Reff mett Guds Naade Biscop y Osloff, Morthen Crabbe Prouest tiill Mari Kirke i forscreffne Oslo, Norges Rigis Canceller, Pedher Herloghssøn Lagmandh, Biørnn Gwndherssøn och Pedher Fynbo Borgemesther ther sammestedtz, Giøre witthterligtt for alle mett thette wortt obne Breff, att wii ware tiilbedhene aff Erligh och welbyrdigh Mandt Pedher Hanssøn Høffuitzmand paa Aghershwss, Theslygest aff Hedherligh Mend Canicker oc Capittell wdi forscreffne Oslo DomKyrkyn att offuerlegghe och beregne nogett Godtz, som forscreffne Pedher Hanssøn wille mageskyffthe segh tiill aff forscreffne Canicker, liggyndis wdi Hogs Soghenn paa Eker, Theslygest huess Godtz handh wiille gyffue them ighenn, som er liggyndis paa Rommerighe. Tha haffue wii offuerlagtt oc offuerwegtt samme Godtz och kunne ycke andhet befindhe eller wdi Sandhet forfare, endh samme Gotz, som forscreffne Pedher Hanssøn giffuer them ighen, er sw saa gott wtaff Rentthe och Beleylighet, som forscreffne Canickers och Capittelss Godtz er. Saa att the wdi samme Mageskyffthe ere aldelis uskad holdhenn wdi alle Maade paa begghe Sidher. Tiill yttermere Sandynghen herom haffue wii ladhet henghe

wore Indtzegell nedhenn fore thette wortt obne Breff. Gyffuitt y Oslo Sancte Juliane virginis Dag, Aar rc. MDXLII.

Ved denne Tid, eller strax efter, er med Vor Frue Kirke Kongens Capel i Opslo, som hidindtil havde været en Collegiat- og Dom-Kirke for sig selv og haft sit eget Capitel og Caniker, foregaaen en stor Forandring, saaledes at denne Kirkes Rente og Indkomster bleve af høilovlig i Hukommelse Kong Christ. III. lagte til den rette Dom- og Cathedral-Kirke S. Halvards Kirke sammesteds under eet Commune, saa at Canikerne af begge Kirker skulle søge eet Bord rc. hvilket dog, om ellers Canikerne efter den udgangne Kirke-Ordinantz skulle indlade sig i Ægteskab, fandt nogen Hinder og Besværlighed, som ydermere af hosføiede Konge-Brev staaer at erfare:

Wy Christian rc. Helse ether oss Elskelige Peder Hanssøn Embitzmandt paa wortt Slott Aggershuss, Her Gude Galle Ridder, Erick Wgerupp och Jffuer Jenssøn Heffuitzmandt for wor Bergwerck wti wort Rige Norge kerligen mett Gud och wor Naade. Wiider, att oss Elskelig Canicker och Capitell wdti Opsloo haffue nu hafft theris Fuldtmegtiig her neder hoss oss, och mett hanom ladett giffue oss tilkendne, att som wii tiilforne haffue wnditt och tillstedt, att Mare Kirkes Rentthe och Indkompst skulle her epther legges till DomKircken ther sammestedtz wnder ett Commune, att thett icke well kand saa skee, att Caneckerne kunde søge ett Bordt, effter som thij tillforne giordt haffue, Saa frompt att wii wille, att Caneckerne skulle skicke thenom effther wor Ordinantzies Liudelsse, och giffue thenom wdi Echteskop, tha kunde thii och theres Hostruer och Børn ycke well søge ett Bordt mett huer andre. Och ere therfor begerindes, att altt forskreffne Mare Kirkes och DomKirkes Rentte och Indkomst, mett alle Prebender och al theres Renthe ther sammestedtz maatte bliffue skiiffth iblanth tolff Canecker och theris tolff Vicarier, som skulle alletiidt boo och residere hoß DomKirken, saa at huer maatte faae som hertill haffue hollett Commune, och andre, som icke nu skulle residere, skulle beholde theris Prebende och Rentte, saa lenge som thij leffue. Och effter thii att wii nu for wore och Rigens merckelig Leylighedt skyld icke kunde selffue personeligen wthi thette Aar komme tiidt ind wti wortt Rige Norge att

att forfare Leylighedenn, oc giøre en Skik baade paa thij och alle andre Erinde, Religionen anrørendes, som wii agthet haffde: Saa och paa thet ligeuell maae gaae erlige och tillborlige till wti forscrefne DomKirke wdi Opslo, och Religionen this bedre widt magt holdis, Tha bede wii ether och befale, att i mett thet allerførste bliffue till ens mett hueranndre, oc paa en beleilige Tiidt mett thett allerførste ether forsamle wdi forskreffne wor Kiobsted Opslo, ther att offuersee alt forscreffne DomKirkes Rentte och Indkomst, och siden ther om giøre forscreffne Canecker och Vicarier en wenlig Handell och Contract emellom om alle forscreffne Rente och theris Wnderholdingh, saa att thett kand gaae erligt och christeligt till paa alle Siider, Gud allmegtigste till Loff och Ære, och Religionen till Forbedringh. Dog hwes J therom giørendes worder, att J thett giøre paa wor Bewylginge och Tilkomst, och giffue thenom thet beskreffuet. Saa att, naar Gud will wi engang kunde komme tidt selff personligen tilstede, eller och bleffue til sindz theß emellom att forskicke tidt nogre wore Elskelige Raadt och andre lerde Mendt, att lade giøre en god Ordeningh oc Politi paa alle Erinde, tha wille och skulle wii eller same wor Raad haffue Magtt till, same ethers Handel att forandre, efftersom wii tha kunde forfare Leiligheden till. Her mett sker oß till willie. Datum Hafniæ S. Laurentii Martyris Dag, Aar MDXLV. Wnder wortt Signett.

Dette Brev var meest Canikerne til vor Frue Kirke i Opslo og deres Gods vedkommende; Men hvad Provstiet og dets Gods angaaer, som kaldtes Marie Kirkes Provsti, da skal det ogsaa ved denne Tid efter Reformationen og uden Tvil efter M. Morten Krabbes Død være seculariseret og giort til en verdslig Forlæning enten for den, som, efter denne høie Provste-Værdigheds Nedleggelse, var Norges Riges Canceler (z) eller og for en anden af Kongen og Riget vel-fortient Herremand. Saaledes finde vi et Brev, givet 1572. af Høilovlig i Hukommelse Kong Friderik den Anden, hvorudi nævnes twende Adelsmænd, nemlig Johan Venstermand og Hans Pederson, som med dette Provsti, den ene efter den anden, have været forlænede. Brevet lyder saaledes:

Wii

(z) Conf. J. RAMI Norges Beskriv. p. 34.

Wii Friderich etc. Giøre alle witterligt, at wii aff wor synderlig Gunst og Naade, saa och for Troskab och willig Tieneste, som os Elskelige Hans Pedersen vor Mand och Tiener os och Riget hertil giort och bewiist haffuer, och hereffter troligen giøre och bevise maa och skall, haffue vndt och forlehnt, och nu med dette wort obne Breff vnde och forlehne forneffnte Hans Pedersen Provstiet til Mariæ Kirke udi Opslo, som Johan Wenstermand nu udi være haffuer, at haffue, nyde, bruge och beholde, med Bønder och Tienere, och al sin Rente och rette Tilliggelse, intet undertaget, quitt och frii uden Affgifft, til saa lenge wii anderledis derom tilsigendis worder. Dog saa, att hand skal giøre os och Riget tilbørlig Tieneste deraf, och skal hand aldelis intet befatte sig med Told, Ziise, Sagefald, Tiende, eller andet uvisse, som falder i forneffnte Provstie, men det skal komme os til Beste, och wor Lehnsmand paa wort Slot Aggershus det at skulle oppebære, och aarligen derfore giøre os gode Rede och Regnskab. Skal hand og holde Godset ved Hefd och Magt, og Bønderne, derpaa boer, med Loug, Skiel och Rett, och ingen aff dennem uforrette mod Norges Loug, eller med nogen nye usædvanlige Paaleg at besvære. Skal hand och frede Jagten, och icke forhugge eller forhugge lade nogen de Skoffue, der tilligger, til Upligt i nogen Maade. Thi forbiude wii etc. Dat. Friderichsborg den 9. Octob. Aar 1572.

Iblandt denne Kirkes Altere og Præbender opregnes Altare Mariæ [som uden Tvil har været Kirkens høie Alter midt i Koret], S. Catharinæ, S. Laurentii, S. Olai, S. Dorotheæ, S. Crucis, S. Birgitte, S. Annæ, Item Hovs præbenda givet af Kong Hagen (a).

Ellers har vor Frue Kirke i Opslo, i Henseende til sin Bygning, været ved Magt indtil i den langvarige Feide imellem Danmark og Sverig udi Hoilovlig i Hukommelse K. Frid. II. Tid, da den tillige med den hele By og de øvrige Kirker 1567. blev af Slotsherren paa Aggershus Christiern Munk lagt i Aske, at Fienderne, som strax derefter ankom, ikke deraf skulle have nogen Bestyrkelse (b).

Vi

(a) J. RAMI Norges Beskrivelse. p. 39.
(b) J. RAMI Norg. Beskr. p. 35. Men RESEN i Frid. II. Kron. p. 168. siger, at de Svenske opbrændte Byen.

Vi har tilforn anmerket, af hvad Anseelse Provstiet til vor Frue Kirke i Opslo før og i Reformations Tiden haver været, da den, som samme geistlige Embed beklædde, var gierne tillige Kongens og Rigets Raad og Canceler, og følgeligen havde Haand i de høieste Rigets Forretninger. Saaledes finder man i den fornyede Rigernes Sambindelse, som skede til Calmarn 1436., Provsten til Mariæ Kirke i Opslo at være nævnet iblandt de fornemeste Herrer af Norge, som ved en Konges Død skulde samles for at raadslaae om Rigernes Beste (c). Nu staaer alene tilbage, at vi opregne saa mange, som os ere bekiendte, af dennem, der fordum som Provster have forestaaet denne Kirke og Kongelige Capel. Men, forend vi skride dertil, maae vi med et Ord erindre, at disse fire ere os forekomne alene som Cancelere, nemlig (1) Hr. Povel Bardsøn Canceler 1330. og 1332. (d). (2) Hr. Arne Aslaksøn Canceler 1341. 1342. 1349. 1350 (e). (3) Hr. Erling Vidkunsøn, som var Kong Magni Canceler og døde 1355. (f). (4) Hr. Henrik Vinoldsøn Canceler 1381 (g). Men, om de tillige have været Provster til vor Frue Kirke i Opslo, tør vi [omendskiønt vi næsten ikke tvile derom] med saa meget mindre Vished stadfæste, som vi til deels ikke have fundet dem udtrykkeligen nævnede Provster, og til deels have Exempel paa, at Kongerne i Norge ikke altid have giort sig Kong Hagens Forordning af 1314. om Provste- og Canceler-Embedets Sammenføielse til en uforanderlig Regel; thi i det Aar 1426. findes Bispen af Oslo Johannes at have været Kongens og Rigets Canceler i Norge (h). Dem, som vi ellers intet tvile om, vil vi her efter deres Orden og Aarstal opregne, endskiønt vi ikke kand give nogen Forsikring om Talets Fuldkommenhed.

1. **Iver Giesling** er den første, som os er forekommen af denne Titel. Han var Provst i Opslo 1223. i hvilket Aar han ved S. Olufs Dags Tider iblandt andre Rigets Raad og Prælater mødte til den Herredag, som Kong Hagen Hagensøn da holdt udi Bergen (i).

2. **Hr. Ake** [Ako, Aage] var først Canik til Apostel-Kirken i Bergen [Canonicus Sanctorum Apostolorum Bergis] og Canceler hos Kong Hagen Magnusøn, medens han endnu var Hertug i Norge, med hvilke Titeler han findes 1296. at have afsagt en Dom imellem Bisp Arne i Stavanger og Canikerne sammesteds angaaende en Tiende paa Findø, og det med saadan

(c) HVITFELD p. 799. HADORPHII Riim-Krøn. T. II. p. 121.
(d) Torfæi Hist. Norv. P. IV. p. 459. og et forhen anført Document under 1332.
(e) TORFÆI Hist. Norv. P. IV. p. 467. og i adskillige Norske Breve.
(f) TORFÆI Hist. Norv. P. IV. p. 483.
(g) HVITFELD p. 566. TORFÆI Hist. Norv. P. IV. p. 508.
(h) Om man ellers skal forlade sig paa Hvitfeld p. 728.
(i) Snor. Sturlesöns Norske Krønike p. 636.

Myndighed, at han truer Biskopen med Band og Affettelse, i fald han ikke efter Dommen retter for sig (k). Hvilken Dom af hans Herre Hertug Hagen samme Aar er stadfæstet, hvoraf Originalen paa Pergament endnu er til. Aar 1300. haver han som Canceler forseiglet det forhen nævnede Brev, hvori K. Hagen stadfæster vor Frue Kirke i Opslo sit Gods og Privilegier. Denne Prælat havde i sin Ungdom reiset mange Aar udenlands, og var en lærd og veltalende Mand, hvorpaa han gav en merkelig Prøve i det Aar 1301. da han med Kongen sin Herre var kommen til Trundhiem, hvor han i en stor Forsamling offentligen holdt en Tale til Folket, først i det Latinske Sprog, i hvilken han med stort Bifald afhandlede en Førstes Forhold imod sine Undersaatter, siden paa Norsk forestillede Undersaatternes Pligter og Lydighed imod deres Øvrighed, og endeligen gik løs paa Canikerne i Trundhiem, som med deres Erkebiskop laae i en ubillig Trette, hvilken derpaa ved Kongens Myndighed blev dæmpet og bilagt (l). Aar 1302. var han iblandt de andre Rigets Raad med Kong Hagen at giøre den Forordning om Regieringen i Norge i Kongens Frafald (m). Aar 1304. haver han med flere bevidnet, at han var nærværende og hørde, at tvende Caniker af Stavanger efter given Fuldmagt forestillede for Erkebiskop Jørund Hr. Ketillum, som af Capitelet var udvalt til Biskop i Stavanger (n). Samme Aar haver han som Canceler forseiglet Kong Hagens Forordning om Straf for dem, der lod høre Truseler imod deres Dommere og Befalingsmænd 2c. (o). Aaret derefter 1305. haver han og været med at udstæde den Forordning, K. Hagen udgav om de Norskes Handel og Omgang med Islænderne (p). Hvad Aar han er bleven Provst i Opslo, kand vi ikke til visse sige, men at han i det Aar 1312. haver været baade Provst til Mariæ Kirke Kongens Capel i Opslo og Norges Riges Canceler, er klart af et under samme Aar forhen indført latinsk Document.

3. **Hr. Iver** blev 1314. Norges Canceler (q), og følgeligen, efter den af Kong Hagen i samme Aar udgivne Forordning, Provst til Kongens Capel vor Frue Kirke i Opslo. Og synes det da, at hans Formand Hr. Ake maae i samme Aar være ved Døden afgangen. Aar 1317. haver Hr. Iver som Kongens Canceler forseiglet Kong Hagens Gavebrev til S. Michels Kirke sit Capel i Tunsberg (r).

4. **Hr. Erling Gullasøn** haver 1337. været Provst til vor Frue Kirke i Opslo, og nævnes forhen i een af Kong Magni Stadfæstelser paa samme Kirkes Privilegier.

5. Hr.

(k) Sententia orig. membran. Dat. Stavangriæ die b. Katharinæ 1296. Mſ.
(l) TORFÆI Hiſt. Norv. P. IV. 404.
(m) J. RAMI Norges Kongers Hiſt. p. 299.
(n) Document. atteſtat. Mſ.
(o) TORFÆI Hiſt. Norv. P. IV. p. 414.
(p) TORFÆI Hiſt. Norv. P. IV. p. 417.
(q) TORFÆI Hiſt. Norv. P. IV. p. 440.
(r) Lit. Donat. in Collectan. Bartholin. Mſ.

5. **Hr. Peder Erikson**, Provst til Mariæ Kirke udi Opslo, var med paa Bahus 1343. at samtykke Dronning Blancæ Liv-Geding udi Norge, og at forseigle det Brev som Kong Magnus derpaa har udgivet (s). Uden Tvil har han endnu levet 1362. og er den Hr. Peter Provst, som nævnes i eet under samme Aar tilforn infort Document.

6. **Hr. Henrik Henrikson**, Provst til Mariæ Kirke i Opslo og Kongens Canceler, forseiglede med Kongens Indseigle det Stadfæstelse-Brev, som Kong Oluf 1382. gav vor Frue Kirke i Opslo paa sit Gods og Friheder. Aar 1388. har han forseiglet Dronning Margretes Stadfæstelse paa bemeldte Kirkes Friheder. Samme Aar haver han med de andre Norske Raad været med paa Aggershus at samtykke, at Dronning Margretes Søster-Dotters Søn skulle efter hende være Norges Konge (t).

7. **Hr. Arent**, Provst udi Opslo, var 1397. med til Calmarn, da den store Forbindelse skede imellem disse tre Nordiske Riger, og Kong Erik af Pomern høitideligen blev kronet til Konge (u).

8. **Hr. Andorm**, Provst til Opslo, haver som Norges Riges Raad 1398. været med til Kiøbenhavn at forseigle det Forbund, som blev oprettet imellem Kong Erik og Hermesteren af Prytzen (v).

9. **Hr. Sigurd Biørnsøn**, Provst til Mariæ Kirke i Opslo, haver 1441. 9. Febr. til Lødøse været med at oprette et Forbund imellem Norge og Sverig. Ligeledes samme Aar til S. Hans Dag været med til Calmarn at giøre et andet Forbund imellem Sverig og Norge (x).

10. **Hr. Gunder Holk**, Provst til vor Frue Kirke i Opslo, haver 1450. med de andre Danmarkes og Norges Riges Raad været med til Bergen at oprette en ævig Forening imellem Rigerne Danmark og Norge (y), Samme Aar har han med de andre Norske Raad forseiglet det Brev, som de gav Kong Christian I., hvori de til intet giør den Kroning, som Kong Carl Knudsøn sneg sig til i Trundhiem, og tilstaae Kong Christian alene at være Norges rette Konge og Herre (z). Endnu samme Aar haver han med Norges Biskoper og Provsten i Bergen tildømt Kong Christian den Rettighed at samtykke Erkebiskopen i Trundhiem og giort M. Oluf Trundsøns Val til intet (a).

 11. Hr.

(s) HVITFELD p. 485. TORFÆI Hist. Norv. P. IV. p. 470. (t) HVITFELD p. 576.
(u) HVITFELD p. 610. 613. HADORPHII Svenske Riim-Krøn. T. II. p. 56. 62.
(v) HVITFELD p. 619. (x) HADORPHII Svenske Riim-Krøn. T. II. p. 141. 143.
(y) HVITFELD p. 1316.
(z) Diploma dat. Nidros. 1450. 1. Augusti, Mf. HVITFELD p. 854. henfører dette Brev til 1451. hvilket vel ikke er rigtigt.
(a) Diploma dat. Nidros. 1450. 7. Aug. Mf. hvori han kaldes GUNNARUS Asloensis Regalis Capellæ Collegiatæ Præpositus. Conf. HVITFELD p. 853.

11. **Hr. Iver Vikingsøn** (b), Provst til Mariæ Kirke og Norges Riges Canceler, var 1465. med til Hamborg iblandt de Danske Gesandter at slutte et Forbund imellem Kong Christian I. af Danmark og Kong Edvard IV. af Engelland (c). Samme Aar var han med iblandt de Danske Sendebud, som til Jenekiøbing oprettede et Fordrag imellem Danmark og Sverig (d). Aar 1471. har han med flere Rigs-Raad været med Kong Christ. I. for Stokholm, og forseiglet adskillige Underhandlinger (e). Aar 1473. var han med andre Danske Sendebud paa et Møde, som holdtes til Calmarn med de Svenske, og gik frugtesløs af (f). Aaret derefter 1474. var han atter iblandt de Danske Sendebud paa et andet Møde til Calmarn (g). Aar 1476. var han igien med paa et Møde, som og holdtes til Calmarn af de Danske og Svenske Gesandter (h). Endnu har han 1476. og 1482. været med i nogle Svenske Handlinger (i). Aar 1483. har han endnu levet, den Tid Kong Hans blev kronet til Konge i Norge (k).

12. **Mester Christen**, Provst i Opslo, har 1489. iblandt de andre Norges Riges Raad været med til Kiøbenhavn at samtykke Hertug Christiern Kong Hanses Søn til Konge over Norge (l).

13. **Hr. Jon Povelsøn** (m), Provst til Mariæ Kirke og Norges Riges Canceler, var 1490. med iblandt Norges Riges Raad til Opslo at udgive en Forordning om Skibes Drægtighed, samt om Handel og Kiøbmandskab (n). Aar 1494. og 1498. har han paa Kong Hanses vegne med andre Rigs-Raad været i adskillige Handlinger med de Svenske (o). Han nævnes ogsaa i den Dom, som 1502. til Opslo gik over Hr. Knud Alfsøn Ridder (p). Aar 1505. var han med til Calmarn iblandt de andre Danmarkes og Norges Riges Raad at fælde Dom over de Svenske for detes Udeblivelse, og derefter at

(b) HVITFELD kalder ham nu Iver Vitting, nu Vittingsøn, nu Vikung. Men Vikingsøn bliver nok det retteste, siden han saa kaldes allevegne af HADORPHIO, og i et Document hos RYMERUM Edit. Hag. Tom. V. P. II. p. 134. 135. Dn. IVARUS WIKINGI Præpositus Capellæ b. Virg. Mariæ Asloensis, Regni Norvegiæ Cancellarius.

(c) HVITFELD p. 903. RYMERI Act. Publ. Edit. Hag. Tom. V. P. II. p. 134.

(d) HVITFELD p. 907. (e) HADORPHII Riim-Krøn. p. 262. 269.

(f) HVITFELD p. 939. HADORPHII Svenske Riim-Krøn. T. II. p. 277.

(g) HVITFELD p. 950. HADORPHII Svenske Riim-Krøn. T. II. p. 284. 290.

(h) HVITFELD p. 953. Hadorphii Svenske Riim-Krøn. T. II. p. 292. 294.

(i) HADORPHII Riim-Krøn. p. 300. 302.

(k) HVITFELD p. 976. (l) Hvitfeld p. 999.

(m) I hans Sigil kaldes han Dn. Johannes Pauli, og det Vaaben, han har ført, ligner de Skaktavl-Frisers, eller de Rosenkrandsers saaledes som de paa den Tid brugte det. KLEVII Opus Geneal. Mſ. (n) HVITFELD p. 1000.

(o) HADORPHII Svenske Riim-Krøn. p. 347. 348. 367. (p) HVITFELD p. 1042.

at søge Keiserens Stadfæstelse paa samme Dom (q). Han haver endnu levet 1508. (r), og samme Aar været paa den Vardbergske Afskeed imellem Kong Hans og de Svenske (s).

14. **Hr. Knate Olufsøn** skal 1529. have været Provst til Mariæ Kirke i Opslo og Norges Riges Canceler (t). Men han maa uden Tvil i bemeldte Aar 1529. være ved Døden afgaaen, siden den efterfølgende samme Aar allerede haver været i Embedet.

15. **Hr. Matthis Hvarfue,** Provst til Mariæ Kirke i Opslo og Norges Riges Canceler, haver 1529. med flere Danmarks og Norges Riges Raad, som til almindelig Herredag i Opslo vare forsamlede, bevidnet, at Hertug Christian, som af sin Hr. Fader Kong Frid. I. var opsendt til Norge med Fuldmagt om adskilligt, haver derudinden skikket sig christeligen, Førsteligen, tilbørligen og vel, hørt og brugt deres Raad og Underviisning, det de alle takke Hans Førstelige Naade ydmygeligen gierne (u). Samme Aar haver han med flere af Raadet været med at tage en Vidisse af et gammelt Pergament-Brev, som 1450. var forfattet angaaende begge Rigernes Danmarks og Norges ævige Forbindelse (v). J det Aar 1531. har han uden Tvil alt været en gammel og skrøbelig Mand, siden man finder, at Bisskop Mogens i Hamer da haver recommenderet en anden, nemlig Henricum Parvum (x) til Provstiet i Opslo hos Kong Christian II., som da var paa Veie at falde ind i Norge (y). At han ellers endnu har levet i Begyndelsen af Aaret 1532. sees af et Original-Brev, skrevet i Opslo Hel. 3. Kongers Aften samme Aar, hvori han kaldes Mattis Hwøreff. Han haverført Adels-Vaaben, og kaldes i sit Sigil Mattis Andersøn (z).

16. **Mester Morten Krabbe** er den sidste, som os er forekommen at have været Provst til Mariæ Kirke i Oslo og tillige Norges Riges Canceler, og uden Tvil er denne høie geistlige Værdighed i Norge med hannem nedlagt. Aar 1532. fik han af Høilovlig i Hukommelse Kong Frid. I. Følge-Brev til Bønderne, som bygge og boe udi Fulde Læn, og alle andre, som ligge og tiene, og af Arilds Tid tilligget og tient have til Provstiet udi Opslo udi

(q) ROSEFONTANI Hist. Joh. Regis fol. F f. 4. HVITFELD p. 1053. 1057.
(r) J. RAMI Norges Beskrivelse p. 39.
(s) HADORPHII Svenske Riim-Kronike p. 411.
(t) J. RAMI Norges Beskrivelse p. 39.
(u) HVITFELD p. 1315. (v) HVITFELD p. 1316.
(x) Denne Henricus Parvus var Broder til den bekiendte Professor i Kiøbenhavns Universitet, Petrus Parvus, om hvilken kand læses Vindingii Acad. Hafn. p. 69. De havde endnu en Broder, ved Navn Matthias Parvus. Deres Danske Tilnavn var Litle, en gammel Adelig Stamme her og i Norge, hvoraf de vare fødte.
(y) Hvitfeld p. 1346. (z) T. KLEVII Opus Genealog. MS.

Mari Kirke, at samme Tienere, Bønder og Almue skulle svare ingen anden end hannem ꝛc. Dat. Gottorp Fredagen næst for Simonis & Judæ Dag, Aar MDXXXII. Samme Aar og Dag fik han Følge-Brev til S. Laurentii Hospital hos Opslo, at de skulle svare ingen anden, end fornævnte Mester Morten (a). Aar 1535. til Opslo var han med de andre Norges Riges Raad Synndenfields at hylde Hertug Christian, som da var udvaldt til Konge i Danmark (b). Aaret derefter 1536. var han een af de Gesandter, som Kong Christian III. affendte til Trundhiem at handle med Erkebispen og de andre Nordenfieldske, som ikke tilforn havde hyldet hannem (c). Aar 1542. haver han paa sin Kirkes vegne giort et Mageskifte med Peder Hansøn Hovedsmand paa Aggershus, hvorom tvende Original-Breve tilforn ere indførte. Og har han uden Tvil ikke levet længe efter den Tid.

Det er ellers vel at agte, at der i Begyndelsen af det 16. Seculo haver været mere end een lærd og forneme geistlig Mand af det Navn Morten Krabbe, hvilke dog vore skrevne adelige Slegt-Registere forvilde med hinanden og giøre til een Person. Een Morten Krabbe var Doctor Decretorum og Erkedegn (d) i Aarhus Dom-Capitel, som ligger begraven i Aarhus Dom-Kirke. Een Morten Krabbe nævnes i et Original Document af 1523. da at have været Provst i Thy udi Jylland. Een Mester Morten Krabbe var Prior i Tommerop Kloster i Skaane, hvilket han 1532. oplod til Jørgen Myn-

(a) Vet. Registr. Archiv. Mſ.

(b) HVITFELD p. 1439. 1440. NIC. CRAGII Hist. Christ. III. p. 82.

(c) NIC. CRAGII Hist. Christ. III. p. 159. Men HVITFELD som p. 1470. fortæller denne Historie, melder intet om Morten Krabbe.

(d) Det er ikke ret, at P. RESEN i Fortalen til den tydske Oversettelse af Jydske Lov kalder ham Diaconus; thi han var Archidiaconus. Ikke heller kand det Aarstal 1501. som findes Marm. Dan. T. 2. p. 107. være rigtigt; thi af HVITFELD p. 1108. seer man, at han endda har levet 1513. og hast Part i et Skib, som af de Engelske blev plyndret. Derforuden findes i Peder Dyrskiøts Brev-Samling hos Assessor KLEVE en Copie af det Testament, som Morten Krabbe Doctor og Erkedegn i Aarhus paa sit Yderste har ladet forfatte, dat. Aarhus 1517. S. Martini Confessoris Aften, paa hvilken Dag han og ved Døden skal være afgangen, som bemeldte Dyrskiøt af hans Gravskrift haver anmerket. At han ellers allerede har været død 1518. sees tydeligen af tvende Documenter: I det ene, som er dateret tredie Paaske-Dag 1518. bepligter Capitelet i Aarhus sig til at holde aarligen tvende Messer før D. Morten Krabbe, før hans Fader Mogens Krabbe og hans Moder Elsebeth Tygesdotter, og for nogle hans Sydskende, hvoriblandt hans Broder Hr. Tyge Krabbe ꝛc. I det andet forbinder Laurs Nielsen Prior i den Hellig Aands Hus i Aalborg sig til at holde en evig Messe for Frue Margrete Mogensdotter af Bogested for hendes Forældres og Brødres Siæle, og i ser for Doctor Morten Krabbes, hvis Siæl Gud naade ꝛc. Dat. 1518. die penteçostes.

Mynter, som af Kongen var dermed forlænet (c). Den første, som var Erke-degn i Aarhus, var uden Giensigelse en Person for sig selv. Men, om vi ret giette, saa er den, som 1523. var Provst i Thy, uden Tvil den samme, som er bleven forflyttet til Tommerop Kloster, og endeligen 1532. derfra til at være Provst i Opslo og Norges Riges Canceler. Dog overlade vi denne Gietning til vissere Oplysning.

II.

Kong Christ. I. Privilegier for Indbyggerne i Siæland. 1454.

Vii Christiern med Guds Naade Danmarckis, Norgis, Vendes och Gottes Koning, Greffue vdi Oldenborg och Delmenhorst, Giøre witterligt alle Men, som nu ere och komme skulle, att wii, for stor Troskab, Wilge, Kierlighed och Tieniste, som vii befundet haffue, och os ydermere att befinde tilhobes aff verdige Fedre, Biscopen i Roskilde, Abeder, Prelater, menige Clerckeri, Ridder och Suenne, Kiobsted-Men, Bønder och menige Almue i Siellland, haffue med en fuldkommelig Hu och god Wilge, Gud til Loff och Ære, och os til euig Salighed och Amindelse, och menige Almue i Sielland till Fred och Naade og Bestandelse, vndt och tillatt, och vnde och tillade med dette vort obne Breff, att ingen epter thenne Dag, ehuo han helst er eller were kand och besønderlig vore Fogeder och Embidsmen, som nu ere eller kommende worde, skal eller maa geste eller geste lade anden Mands Vornede eller Thienere, ihuo de helst tilhøre kunde, aandelige eller verdslige. Och ingen Man, ehuo han helst were kand, skal gribe eller gribe lade, baste eller binde Loug-uforvunden, och ey fordele eller fordele lade nogen, vden effterdi som Lougen vduiser. Thi bede wii alle, ehuo de helst ere eller were kunde, och besønderligen wore Fogder och Embidsmen, vnder vor høieste Bud, forneffnte Artikule alle och huer besønderlige at holde och holde lade vbrødelige i alle Maade, som forskreffuit staar. Dirges nogen her imod att giøre eller giøre lade, da ville wii rette deroffuer, som bør at rettes offuer then, vor Bud ey holde vil, och epterdi som Lougen vduiser, vden all Naade eller Miskund. Thi vii ville med Guds Hielp haffue och holde wore Vndersaatte och Almue med Loug, Skiel och Rett, saa lenge wii leffue, som vii for Gud och aff rette plictige ere. Til ydermere Forvaring, att saa holdes skall, da haffue vii ladet henge vort Secrete for dette vort obne Breff, som giffuit er vdi Ringsted, Neruerende Hederlige och werdige Fedre med Gud, Biskop Oluff vdi Roskilde, Jens Brun, Prior i Antuorskou, Magnus Abbed i Ringsted (a), Oluff Mortenssøn Provst i Roskilde (b), Thorbern Bille, Jens Thor-

(c) Hvitfeld p. 1391.

(a) Denne Abbed Magnus var os ikke bekiendt, da vi i det 3. Hefte af det Danske Magazin udgav en Beskrivelse om Ringsted-Kloster, og kand han derfore indføres sammesteds pag. 76. imellem No. 11. og 12.

(b) Oluf Mortensøn blev siden Biskop i Roskilde efter Hr. Oluf Daa.

Thorbernssøn, Mogens Ebbesøn, Peder Erichsøn, Riddere, och Anders Jensenn Land:dommer, med mange flere gode Mænd Riddere och Suenne, Effter wor Herris Aar MCDLIIII. feria quarta proxima ante festum beati Erici Regis & Martyris gloriosi.

III.

K. Christ. I. Brev, at han til Rigets Tarv tog Pengene af Aflads-Kisten i Roskilde, som til Kongen af Cypren vare indsamlede. 1455.

Wii Christiern met Gudts Naade Danmarkis, Norgis, Vendis och Gottis Koning, Greffue i Oldenborg oc Delmenhorst, Giøre witterligt alle Men, som nu er oc komme skulle, At Aar epter Gudts Biurdt MCDL. paa thet fæmpte, then Mandag nest for hellige Legom Dag, wore wii i wor egen Person i Sacristiidt i Roskild, och annamede ther alle the Penninge, Guldt oc Sølff, som wore i then Afsladts Kiiste komne, hvilckett Afsladt wor Hellige Fader Paffven haffde giffvit Konningen aff Cypren till Hielp oc Trøst at wedderstaa the Turcis met, som ere then hellige christen Troes Uvenner, oc funde wii then Kiiste mett fiire Laase well forlest oc i gode Maade forvaret, oc annamede wii fornenpte Penninge, Guldt oc Sølff till wort oc Riigens merckelige Torfft, Nytte oc Behoff, oc met saadan Artt oc Forordt, att, komme the rette Paffvens Hoffvit Breff oc Bulle, saa att wii mett wortt elskelige Raadt saa till eens worde, att the forskreffne Penninge, Guldt oc Sølff skulle sendes udaff Riiget, Konningen aff Cypren till Nytte, Tha wille wii oc skulle them till gode rede betalle oc fornøyghe, som thet seg bør. Komme oc icke saadane Breff, som før er rørt, oc the forskreffne Penninge, Guldt oc Sølff, som er i en Sum offuer alt regnett i Penninge Fem hundrede, half sette oc trediuffve Lubske Marc, i saadan Mynt oc Penninge, som geffve oc genge ere i Danmarck, igen antworde i Sacristiidt i Roskild, till verdige Faders Biskops oc hederlig Capitels i Roskild Haand, i saa Maade, at the skulle them skicke till oc i then hellige Kirkes Gaffn oc Nytte, epter oc mett vort raadt oc Fulbiurdt. Oc tilbinde wii oss oc wor Arffvinge oc epterkomere Koninger i Danmarck, mett thette wort obne Breff, forskreffne werdige Fader Biscopen oc Hederlig Capitell i Roskilldt i alting nodtlosse oc skadelosse at holle for forskreffne Sum Guldt, Sølff oc Pendinge, uden alt Arge, Argelist, Hinder eller Hielperede i noger Maade, for hver Mandts Tiltall, aandelig eller werdtslig, mett Kirckerett eller werdtzlig Rett, inden landts eller uden, ehuo ther om eller paa tale will, eller kan i noger Maade. Till ydermere Forvaring oc wisse herom haffve wii ladett henge wortt Secret for thette wort obne Breff, som giffvit er Aar, Dagh oc Stedh, som forscreffvit staar.

12. Hefte.

I.

En nyere Medaille slagen paa Hr. Henrich Rantzov til Bredenberg 1592.

I det Syvende Hefte af det Danske Magazin meddelede vi en Skue-Penge, med Hr. Henrich Rantzovs Billed og Titel paa, slagen i det Aar 1574. Ved den Leilighed fremførde vi et Udtog af denne brave Herres Levnets Historie, og lovede en anden Tid, i Anledning af en senere Medaille, at komme med, hvad os for Resten om hans lærde Forretninger og al anden hans Curiositet maatte være bekiendt. At vi nu, før Aaret og det første Bind af vort Magazin sluttes, skal efterkomme vort Løfte, da fremsette vi for paa dette tolvte Hefte en Tegning i Kober udstukken af bemeldte senere Medaille, som er giort 1592., hvis Original er af Sølv forgyldt, og giemmes i vor Allernaadigste Konges prægtige Mønt-Samling. Paa For-Siden sees Hr. Henrich Rantzov i Bryst-Billed, som en høialdrende Mand, med hans Navn og Titel over, saaledes: Henricus Ranzovius Produx Cimbricus, ɔ: Henrich Rantzov Holstensk Statholder. Paa Bag-Siden vises hans Fæderne-Vaaben de Rantzovers, med denne Overskrift: Anno Domini MDXCII. Ætatis LXV. ɔ: Aar 1592. Hans Alders 65de. Her maae vi erindre, at der ligger en Feil enten i Aars-Tallet 1592.

eller i hans Alders Aar 65. thi den XI. Martii 1592. fyldede Hr. Henrich Rantzov sit 66. og indgik i det 67. Aar.

Historien af denne rare Skue-Penge, og Aarsagen, hvorfor den er slagen, er os næsten lige saa ubekiendt, som den foriges. Dog, om nogen Giætning maae have Sted, da mene vi, at denne Medaille, hvoraf uden Tvil endeel Exemplarer have været i Guld aftagne, er alene giort som et Tanke-Billed til at uddele iblandt gode Venner, ja har just været det Hr. Henrich Rantzovs Portrait af Guld, med Navn og Aars-Tal paa, som han kort for sin Affked fra Verden gav til hver af sine 24. Børneborn, til en bestandig Erindring af sin Faderlige Kiærlighed (a), og som han tilforn til visse lærde Mænd havde foræret (b). I hvilken Mening vi saa meget mere bestyrkes, som det Stykke, vi deraf have seet, er forsynet med et Øre eller en Øsken, hvorved samme Penge kunde af Eierne efter eget Behag enten bæres eller i et Cabinet ophenges. Vel muueligt den ogsaa haver været af det Slags Erindrings-Penge [nummis mnemonicis] i Guld, Sølv, og Kober, hvoraf en stor Deel blev med Hr. Henrich Rantzov i Graven nedlagt, da hans Liig i det Rantzovske Capel til Itzeho Aar 1599. blev nedsat, og hvoraf endnu en Deel i det Aar 1689. sammesteds bleve fundne, og imod hans sidste Villie fra Stedet borttagne (c).

At Hr. Henrich Rantzovs Billed, som sees paa denne Skue-Penge, ikke viser hannem med Elefant-Ordenen paa, er vel ingen synderlig Anmerkning værdt, helst da man ogsaa i hans egne og hans Clienters Skrifter, som, efterat han 1580. var beæret med samme høie Ridder-Orden, ere udkomne, finder hans Billed lige saa tidt uden som med Elefanten. Thi at han haver haft en særdeles Høiagtning for denne gamle Danske Orden, er tydeligen at see af hans egne Skrifter, hvor ikke alene hans Billed, naar det er smukkest i Kober stukket, gierne staaer med Elefanten (d), men han og etsteds (e) ligesom berømmer sig af den hannem ved samme Ordens Skienkelse vederfarne Ære, med disse Ord: Donatus etiam a Friderico II. Daniæ Rege Ordine Danico, nimirum aureo Ele-

(a) Som Steph. Macropus i den over H. Rantzov holdne Latinske Oration beretter. Vid. MOLLERI Cimbr. Liter. Tom. III. p. 572.

(b) Saaledes skriver H. Rantzov selv 1595. in Append. Epistolar. Consol. fol. 4. til Paulum Melissum: Donabo te effigie mea ex auro conflata &c. og til Georg. Rollenhagen: quos (Sc. 60. thaleros) ut una cum effigie mea aurea, antehac transmissa grato animo accipias &c.

(c) MOLLERI Cimbria Liter. Tom. III. p. 581.

(d) Saasom in Epist. Consol. Rantzov. p. m. 208. in Hypotyp. Arcium Rantzov. Edit. 1592. p. 12. 148. 213. 225. &c.

(e) Genealogia Rantzoviana edita 1585. 1587.

Elephante cum turri. Hvilket han et andet Sted (f) igientager, men med det Tilleg, som er værdt at legge Merke til, at han ogsaa af Christiano IV. havde faaet Elefant-Ordenen, Ordene lyde saaledes: Donatus est a FRIDERICO II. qvemadmodum etiam a CHRISTIANO IV. Daniæ Regibus, Ordine Danico, nimirum aureo Elephante cum turri (g). Ja han endogsaa haver forfattet et lidet Latinsk Ære-Vers, som haver tydelig Hensigt paa Elefant-Ordenens Hoihed og Elde, saaledes lydende (h):

Ordinis Danici Insignia.

Turrigeri multum celebres Elephantis honores
Tempore jam longo Danicus Ordo gerit.

Dette fortiener ellers en storre Opmerksomhed, at man finder nogle Stykker af Hr. Henrich Rantzov, saa vel malede, som i Kober stukne, der forestille hannem med et Pater-Noster-Baand enten i Haanden eller ved Siden liggende (i), hvoraf man snart maatte tænke, at den brave HErre havde nogen Credit for den Romersk-Catholske Religion, dersom man ikke forud var overbeviist, at han var en stor Ven og Forfegter af den Evangeliske Lærdom; Thi ei alene havde han i sin Ungdom været Lutheri egen Discipel, ligget i hans Huus, og gaaet til hans Bord, men han endog bestandigen siden haver ladet see saa mange Prover af en oprigtig Nidkiærhed for den Lutherske Religion, at den ingenlunde kand giores hannem disputerlig. Saa meget kand man domme deraf, at enten Maleren og Koberstikkeren, hvis Kunst er brugt til saadane

(f) Nemlig i det Encomio over sig selv, som han 1593. tilliae med sit Harnisk og Skilderie sendte til Erke-Hertug Ferdinandum af Østerrige. Vid. Epist. Consolat. Rantzov. p. m. 81.

(g) Af dette maatte man slutte, at Elefant-Ordenen da, ligesom nu Kamerherre-Noglen, ved en Konges Dod blev indleveret, eftersom Hr. Henr. Rantzov fik den baade af Frid. II. og siden af Christ. IV. Eller ogsaa, at Christ. IV. efter sin Hr. Faders Dod har giort nogen Forandring paa Ordens-Tegnet. Man seer ellers klarligen af det Anforte, at Elefanten gandske vist har været en Ridder-Orden i Frid. II. Tid, Saa at de aldeles have Uret, som torde mene, at den ikke forend af Christ. IV. er antagen som et vist Ridder Ordens Tegn, og at den tilforn havde ikkun været et Kongeligt Smykke.

(h) H. RANTZOVII Commentar. Bellic. edit. 1595. p. 406.

(i) J Assessor Kleves Cabinet findes et Original-Skilderie af H. Rantzov, malet paa Træ, hvorpaa han sees med Pater-Noster-Baandet over Haanden, og disse Ord neden under: Des zeitlichen Lebens Ausgangk ist des Ewigen ein Anfangk. Og i vort Selskabs Samling haves et gammelt Koberstykke af H. Rantzov, hvor Pater-Noster-Baandet ligger ved den hoire Side af ham, og neden under staaer Kunstnerens Navn saaledes: Daniel Frese pinxit natione Ditmariensis. Ligeledes sees Pater-Noster-Baandet paa det Koberstykke af H. Rantzov, som findes i Canceler Westphals Monum. Cimbr. Tom. I. p. 2.

Skilderier, har maaskee været af den Papistiske Religion, og da af egen Frihed, efter den hos dennem brugelige Maade, tilsat dette Pater-Noster-Baand, Eller ogsaa, at Hr. Henrich Rantzov selv, som nogles Gietning er, med Villie haver ladet det tilsette, til en Erindring, at han var fød i den Catholske Religion: Men Spørsmaal, om han ogsaa var født deri; thi 1526. var det alt kommet temmelig vidt med Reformationen i Holsten.

Nu burde vi efter Løfte melde noget om Hr. Henrich Rantzovs lærde Forretninger, om hans Skrifter, Slotte, Bygninger, Ære-Stytter og andre herlige Indretninger: Men, som den berømmelige Rector Möller, i hans ypperlige Latinske Skrift Cimbria Literata, haver endog i dette forekommet os, og gandske nøie samlet og udført næsten alt det, som her kunde skrives, vil vi ikkun med faa Ord give vore Danske Læsere en kort Efterretning om det fornemeste, og maaskee tilsette een og anden liden Omstændighed, som af Mollero ikke kand være anmerket.

Hvad Hr. Henrich Rantzovs Lærdom og Omhyggelighed for Lærdoms Opkomst angaaer, da bevidnes den samme ei alene af de mangfoldige Skrifter, som han til deels selv haver giort og ladet trykke, og til deels af andres bekostet til Trykken, men endogsaa af hans vidtløftige Brev-Verling i alle Slags lærde og curieuse Materier med Konger, Førster, og næsten alle over hele Europa da levende store og lærde Mænd, af hans priselige Gavmildhed imod de Lærde og Studerende, af hans store Velvillighed i at gaae enhver til haande af sit Bibliotheks Liggendefæ, som noget i Trykken vilde udgive. Efterseer man alle de Berømelser, som om hannem findes optegnede, da kand de i dette korte Udtog befattes, at, som han i Blod og Dyd haver været en ret Adelsmand, saa har han i Videnskaber været en god Theologus, en forfaren Jurist og Staats-Mand, en ypperlig Historicus, en stor Mathematicus, Astronomus, Astrologus, Medicus og Naturkynder, Med eet Ord, ret et Mirakel til sin Tid og en Mæcenas uden Lige. Saa at [en utrolig Mængde af andre Vidnesbyrd at forbigaae] Kongen af Polen Stephanus Bathoreus haver selv fældet ongefær saadan Dom om hannem: Dersom nogen skal være lyksalig af Studeringer, Rigdom og Dyd, da bliver efter min Tanke Henrich Rantzov det. Hvilket Jonas ab Elverfeld i dette nette Latinske Vers haver indfattet:

Si quis erit studiis, opibus, virtute beatus,
Is, me, Rantzovius, judice, Cimber erit.

Det Latinske Sprog har Hr. Henrich Rantzov skrevet og talet med største Færdighed, haver ogsaa været en god Latinsk Poet, og forfærdiget en heel Deel Poëmata, som ere trykte deels for sig selv, deels her og der i hans andre Skrifter, og deels tillige med Petri Lindebergii Epigrammata, hvoriblandt

bliver

bliver roset det Vers over hans eget Bibliotek, som saaledes begynder: Salvete aureoli mei libelli &c. samt nogle encomia over adskillige Slotte og Stæder i Danmark og Holsten, saasom over det da nybygte prægtige Kronborg-Slot ved Øre-Sund, over Bergen i Norge ꝛc. Item over det Kongelige Danske Vaaben. Man finder ogsaa et smukt Klage-Vers paa Latin forfattet af Hr. Henrich Ranzov over den under Frid. II. og Christ. IV. berømte Danske Canceler Niels Kaas, og et andet over Rigets Marsk Jak Holgersøn Ulfstand, hvilke begge tillige med mere i den Materie ere trykte udi Leipzig in 4to 1594. og ved Enden af Epistolis Consolat. Rantzov. Francof. 1595.

At opregne alle de Skrifter, som han enten selv haver skrevet eller af andres forhiulpet til Lyset, vilde blive alt for vidtløftigt paa dette Sted, og alt for kiedsommeligt for den Danske Læser, siden de næsten alle paa Latin ere forfattede. Vi vil ikkun henvise de Lysthavende til Molleri Cimbriam Liter. Tom. III. p. 590. sq. hvor de skal finde deres fuldkomne Fornøielse, og aleneste anføre nogle faa Anmerkninger, som os ved Leilighed ere forekomne, og kand tiene som smaa Supplementa til bemeldte Hr. Molleri store Verk.

(I.) Til de Skrifter, som handle om Hr. Henrich Ranzovs Levnet [Molleri Cimbr. Lit. T. 3. p. 582.] kand henføres

HARDEWIGI DASSELII Poematum Libri IV. Bremæ 1603. 8. hvor der fra pag. 90. til 98. findes et vidtløftigt Vers med denne Overskrift: Justa Exseqvialia in obitum illustris, Magnifici & Amplissimi viri Domini HENRICI RANZOVII, Regis Daniæ Producis Cimbrici, nec non Præfecti Segebergensis, domini hæreditarii in Rantzow & Bredenberga &c. Regiæ Majestatis Consiliarii fidelissimi, adfinis & amici sui charissimi, qvi absoluto, qvod natura concesserat, vivendi curriculo, post multos exantlatos labores, ex hac infelici vita, pia ac perplacida morte, in æternam reqviem a Deo opt. max. evocatus est, Bredenbergâ Anno 1599. ipsis Cal. Januarii. For i samme Bog findes et Epigramma af H. Ranzovio ad Dasselium. Derforuden haves og p. 203. 261. 265. trende Epistolæ Dasselii ad Ranzovium, og p. 205. 268. tvende Epistolæ Ranzovii ad Dasselium. p. 275. Epistola Dasselii ad TYCHONEM BRAHE, hvori han iblandt andet beklager Hr. Henrich Ranzovs Død og roser hannem særdeles.

(II.) Til de Bøger, som ere Hr. Henrich Ranzov dedicerede [Molleri Cimbr. Lit. T. 3. p. 583.] kand legges disse:

1. Explicatio Orationis Ciceronis pro Lege Manilia, tradita in Schola Lunæburgensi ab ALB. LONICERO. Witeb. in 8vo. I Dedicationen til Hr. Henrich Ranzov, som er skrevet i Lüneb. 1. Oct. 1573. bliver Daniel Ranzov af sin Mandhaftighed meget berømmet.

2. ISAACI MONACHI Scholia in Euclidis Elementorum Geometriæ sex priores libros, per CONRADUM DASYPODIUM in latinum translata & edita. Argentor. 1579. 8. Dedicationen til Hr. Henrich Ranzov er dateret Strasborg 5. Cal. Aug. 1579.

3. JANI GULIELMI Rosæ Epigrammata, ad virum illustrem Henricum Rantzovium. Rostoch. 1580. 8.

4. JANI GRUTERI Suspicionum Libri IX. ad HENRICUM RANZOVIUM, H. Pistorem, J. Scaligerum &c. witeb. 1591. 8. Paa det femte Blad efter Titelen haves Epistola Gruteri ad Ranzovium, men uden Datum.

5. Operum NICOLAI REUSNERI Pars I. Jenæ 1593. 8. Deraf er Elegiarum Liber IV. pag. 133. tilskrevet Hr. Henrich Ranzov.

6. JO. FRIDERICI Lignic. Silesii Quæstio: An, sicut frater ab uno latere, ita & eius liberi in gradum ulteriorem jure Saxonico transeant &c. Francof. 1593. 8. Er dediceret Hr. Henrich Ranzov af Petro Knopf Bibliopola Francofurtensi.

7. Isagoge Sphærica GUILIELMI ADOLPHI SCRIBONII, illustrata per M. ZACHARIAM PALTHENIUM Fridbergensem. Francof. 1593. 8. Palthenii Dedication til Hr. Henrich Ranzov haver denne Overskrift: Illustri, Generoso, Strenuissimoqve viro Dno. HENRICO RANTZOVIO, Regis Daniæ in Ducatibus Slesvici, Holsatiæ & Dithmarsiæ Vicario, & Consiliario, Administratori Præfecturæ Segebergensis, Dynastæ in Bredenberg, Ranzovisholm, Vandesbeck &c. Regii Danici Ordinis Eqviti nobilissimo, fortissimo, Viro armis pariter & literis incomparabili &c. Under Hr. Henrich Ranzovs Billed for i samme Bog læses dette distichon:

Rantzovii veram, famam qui terminat astris,
Effigiem monstrat pagina nostra tibi.

8. JOHANNES LAUTERBACH de Armis & Literis. Ad Henricum Ranzovium. Witeb. 1595. 4

9. Cheirurgia nova GASPARIS TALIACOTII Medici Bononiensis. Francof. 1598. 8. Er af Petro Knopffio Cive & Bibliopola Francofurtensi Hr. H. Ranzov dediceret.

(III.) Til de Elogia og Berømelser, som af lærde Mænd om H. Rantzov ere skrevne [Molleri Cimbr. Lit. Tom. 3. p. 585. sq.] kand henføres efterfølgende:

1. JOACH. CAMERARIUS i Dedicationen for Opuscula de Re Rustica kalder Hr. Henrich Ranzov Virum omni Laudabili Doctrina instructissimum, ac insuper iterarum bonarum literatorumqve omnium Mæcenatem singularem.

2. Ei-

2. Eilhardus Lubinus i Overskriften over Dedicationen for sin Fax Poetica kalder Hr. Henrich Rangov Nobilitatis eruditæ apicem, literarum & literatorum Mæcenatem &c.

3. Melissus in Meletematis piis, Francof. 1595. 8. p. 183. og 226. haver tvende Vers til Hr. Henrich Ranzov, hvoraf det første, som er til hans Berømmelse, har denne Overskrift: Ad Henricum Ranzovium, Regis Daniæ Vicarium, virum illustrem. Vitam illi longissimam precatur ob pietatem & justitiam. Liberalitas & beneficentia illius in qvosvis merito prædicatur. Mentio legatorum viris doctis in Testamento.

4. Henrici Hudemanni Holsati Divitiæ Poeticæ. Hamb. 1625. 8. I Dedicationen til den lærde Holger Rosenkrands læses iblandt andet disse Ord: Qvod si magis placent domestica, habemus qvidem hic suffragatores non paucos, sed pro multis unus satis est Curiæ Holsaticæ princeps. & Vicarius trium prægloriosissimorum Daniæ Regum Christ. III. Frid. II. & Christ. IV. idemqve gravissimis temporibus optime de patria nostra meritus Henricus Rantzovius, qvi Musas quotidiano fere commercio dignans, sæpius se his poeticis studiis applicuit, & ut in iis serio esse versatus cognosceretur, carmina sua publicavit &c.

5. Casp. Cunradi Prosopographiæ Melicæ Millenarius I. in quo virorum clariss. vita ac fama singulis distichis delineatur &c. Francof. 1615. 8. pag. 140.

Henricus Ranzovius Prorex Daniæ.

Rantzovio Pro-Rege potens se Dania jactat,
At mage Pro-Phœbo Musica turba suo.

6. Poetæ Germani & exteri singulis distichis descripti, diversis auctoribus. Gorlici 1574. 8. p. 18.

Henricus Ranzovius Holsatus Eqves.

Sum rigidi cultor Martis: nec blanda sororum
Sunt mihi Pieridum munera nota minus.

ibidem de eodem.

Fidite Pierides, vobis Ranzovius Heros
Inter opes, lituos, inter & arma litat.

ibid. pag. 81. Septem Artes Henrici Ranzovii, scil. Grammatica, Dialectica, Rhetorica, Musica, Arithmetica, Astronomia, Geometria, og pag. 82. H. Rantzovii duodecim Menses, med et distichon over hver.

7. Conr. Dasypodii Orat. de disciplinis Mathematicis Argent. 1579. 8. in Præfat. ad Nicolaum Kaas inter alia: Inter qvos primarium tenet locum

Hen-

Henricus Rantzovius, Regiæ Majestatis Vicarius, vir eximia nobilitate, prudentia atqve doctrina, cæteris deniqve heroicis virtutibus eximius, cuius magna in me est benevolentia, humanitas & beneficentia.

8. Salomonis Sparnageli Misnici de Nobilitate literata Dialogus. Magdeb. 1601. 8. fol. C. 6. Optarem ego qvidem nostris Nobilibus divinum genium & virtutem illustrissimorum Scaligerorum, Dousarum, & nunqvam satis laudati Herois Ranzovii, Henrici Ramelii insuper Eqv. Pom. Regni Danici Cancellarii, & Rosencranziorum, qvos omnes tam sapientia qvam prudentia excellere, ac utramqve in divinis eorum [Scaligerorum imprimis & Ranzovii &c.] monumentis spirare, adeoqve Nobilitatis formam per conspirationem actionis & contemplationis splendidissimam, omniqve ex parte sibi respondentem & firmam in iis patefieri certus sum: vereor tamen, ne aliis optetur eiusmodi genii felicitas potius, qvam contingat.

9. Octavii Ferrarii Prolusiones & Epistolæ. Patav. 1650. 8. pag. 349. in Epistola ad Jacobum Lindonov de Hundslund: - - Quem longa procerum series, sed præcipue magni Henrici Ranzovii abavi nunqvam interitura gloria, ingenii cultus, literarum amor minime vulgaris, lingvarum peritia, vividus & vere militaris spiritus megalensi purpura dignum reddiderunt.

(IV.) Fortegnelsen paa de Skrifter, som Hr. Henrich Ranzov af sine egne eller andres har befordret til Trykken [Molleri Cimb. Lit. Tom. 3. pag. 590 - 598.] kan foroges og oplyses af efterfølgende Anmerkninger.

1. De gemmis Scriptum Evacis Regis Arabum, edit. ab Henrico Rantzovio. Witeb. 1574. 8vo. Af denne Edition findes et Exemplar i Assessor Henrichsens Bibliotek. Men Mollerus anfører een, trykt in 4to sammesteds og i samme Aar.

2. Methodus Apodemica describendi regiones, urbes & arces &c. jussu Henr. Ranzovii edit. ab Alb. Mejero. Helmstad. 1582. 8. Denne Edition findes ikke hos Mollerum. Af denne Bog have vi seet et Oplag in 12mo som fører denne Titel: Henrici Ranzovii Methodus peregrinandi, una cum Pervigilio Mercurii Georgii Loysii. Argentinæ 1608.

3. Macri de virtutibus Herbarum Libri duo, ex Bibliotheca Henrici Ranzovii. Hamb. 1590. 8vo. Denne Edition er ikke antegnet af Mollero.

4. Calendarium Ranzovianum Astronomicum & Ecclesiasticum. Lipsiæ 1592. in 4to. Af denne Edition haver Assessor Henrichsen et Exemplar, men den nævnes ikke hos Mollerum.

5. Henrici Rantzovii Calendarium Romanum &c. Witeb. 1593. 4to. Foruden andre Oplag af denne Bog, have vi seet tvende gandske adskillige Editioner, begge trykte i det Aar 1593. til Vitenberg, den ene holder 313. den anden 413. paginas.

6. Epi-

6. Epistolæ Consolatoriæ Regum, Principum &c. ad Henricum Ranzovium. 1593. 4to uden Steds Navn. Af denne Edition, hvilken Mollerus ikke haver seet, giemmes et Exemplar i Assessor Henrichsens Danske Bog-Samling.

7. Epistola Dn. JOHANNIS VORSTII Præpositi Itzehoensis scripta ad HENRICUM RANTZOVIUM, qva piam filii Caji Rantzovii confessionem placidumqve ex his ærumnis in æterna gaudia discessum exponens ipsum consolatur. Hamburgi 1593. 8. Af denne findes et Exemplar paa det Kongl. Bibliotek. Den er ellers trykt i Samlingen af Epistolis Consol. Rantzovianis. Francof. 1595. pag. 233.

8. Lugubres Narrationes duæ de obitu NICOLAI CAAS Magni Daniæ Cancellarii. Subjunctæ sunt, una cum Programmate Hafniensi, nonnullæ Elegiæ funebres HENRICI RANTZOVII in obitum ejusdem. Access. Threni & Epitaphia in obitum SOPHIÆ ROSENCRANTIÆ & ERICI RANTZOVII. Lipsiæ 1594. in 4to. Ved dette Skrift, som ikke findes hos Mollerum, er det at merke, at Canceler Niels Kaas saa vel paa Titelen, som i Bogen, nævnes Eqves Ordinis Danici. Hvilket uden Tvil er en Forseelse; Thi, saa vidt os er vitterligt, var den gode Herre aldrig Ridder.

9. Querela HENRICI RANZOVII in obitum HACCONIS HULGERI [Ulfstand], Marescalci Regni Daniæ. Lips. 1594. 4to. Denne, som ikke heller nævnes af Mollero, saa vel som den næst forige, ere ellers trykte bag ved Epist. Consol. Ranzov. Francof. 1595. 8.

10. Pauli Alexandrini [quem HENRICUS RANZOVIUS Græce & Latine suis sumtibus e sua Bibliotheca edi curavit, antea nunqvam impressum] Expositio duodecim domiciliorum cœli & Planetarum in iis existentium. Er trykt tilligemed H. Rantzovii Calendario Romano. Lips. 1596. 4to, pag. 469. sq. Hvilket ikke af Mollero er anmerket.

Angaaende Hr. Henrich Ranzovs Slotte, Gaarde og Eiendome, da, foruden de adskillige skionne Bygninger og Paladser, som han her og der i Kiøbstæderne haver haft, saasom til Lybek, Itzeho, Segeberg, Kiel, Flensborg, Hannover rc. skal vel neppe nævnes nogen Adelsmand i disse Riger og Lande, som haver eiet saa mange prægtige Slotte og Herregaarde, som han; Thi, at vi ikke skal tale om en By ved Navn Gronov, (af hvilken David Gronov i Hamborg, Fader til den vidtberømte lærde Mand Johan Friderich Gronovius, Professor til Leyden, hafde sit Tilnafn,) liggende noget fra Lybek i Hertugdomet Lauenborg, hvilken han 1585. kiøbte sig til, og af en Bonde-By giorde til en liden Kiøbstæd, og lod der bygge et Hospital for gamle og fattige Folk, Saa har hans Slotte og Gaarde været til visse 20. i Tallet og derover, hvilke vi ikkun korteligen her vil opregne, og for det øvrige henvise vore Læsere til Hypotyposin

Arcium

Arcium Rantzovianarum, som adskillige gange er trykt, til Angeli Holstenske Chronica, og til Molleri Cimbr. Lit. Tom. 3. pag. 573. 574.

1. Bredenberg, et Slot i Stormarn, forsynet med dybe Graver og Volde, havde det første og fornemmeste Sted iblandt alle Hr. Henrich Rantzovs Slotte. Over det samme er af M. Georgio Crusio giort en egen Beskrivelse paa Latin, som er trykt 1569. og nogle gange derefter. Dette Slot var bygt 1530. af hans Fader Hr. Johan Rantzov, og siden forøget og paa Kongelig Viis udstafferet af hannem selv. Paa dette Slot var et vel forsynet Tøig-Huus med allehaande Rustning og Krigs-Materialier. Der var et særdeles kunstigt Urverk. Der var en meget smuk Have med Billeder og Stytter udziret. Der var et prægtigt Capel, hvori Gulvet var af kostbart indlagt Steen-Arbeid, Daaben af Kober, et Crucifix af Guld, Alteret af den skiønneste Marmor med den Historie paa om den forlorne Søn sterk forgyldt. Der var et ypperligt, paa den Tid stort, og over alt navnkundigt Bibliotek, bestaaende af mere end 6300. Bøger og rare Manuscripter, som var prydet med en stor Deel Land-Karter, gamle Mønter, Statuer (k), Globis, Astrolabiis, og andre Mathematiske Instrumenter. Hele Slottet var tækket med Kober, og forsynet med en anseelig Port og hvalte Buer efter den Italienske Bygge-Kunst. Iblandt de mange kunstige Malinger og rare Skilderier, som fandtes paa Slottet Bredenberg, vare at see disse Kongelige og berømmelige Danske Personer: Kong Knud den Store, K. Christ. III. K. Frid. II. Item den berømte Hr. Søren Norby, Hr. Johan Rantzov, Daniel Rantzov, Frands Brokenhus Danmarkes Riges Marsk, Otto Rud, som var Admiral efter Hr. Herlof Trolle ꝛc.

2. Drakenborg, et Slot i Greverne af Hoja deres Land, og

3. Rinteln, et Herre-Sæde ved den By Rinteln hos Veseren, i Grevskabet Schaumborg. Begge disse fik han 1558. med sin Frue Christina von Halle, efter sin Sviger-Faders Frands von Halles Død.

4. Wellingsbüttel, en Herregaard liggende en Miil fra Hamborg i Amtet Trittov, kiøbte han 1563.

5. Hat-

(k) Til dette Bibliotek havde han forskrevet fra Store Hertugen af Florentz Ferdinando Medices 7. prægtige Marmor-Stytter, hvorpaa Planeterne og andre Himmel-Tegn kunstigen skulle forestilles, men om de nogen Tid kom tilstede, vides ikke. Epist. Consol. Rantzov. p. 272. Dette skiønne Bibliotek er siden ved Fiende-Haand og andet Uheld blevet adspredt og forkommet. Og finder man her, saa vel paa det Kongl. Bibliotek, som ved anden Leilighed, endnu Bøger deraf, hvori Hr. Henrich Rantzov selv har skrevet, naar og hvor han har kiøbt dem, med sit Navn besattet i dette Vers:

Hic liber Henrici est Eqvitis cognomine Rantzov.

See videre om dette Bibliotekes Skiæbne og Adspredelse Lic. Joh. Henr. von Seelens Memoria Stadeniana, eller Dider. von Stades Levnets Beskrivelse p. 47.

5. Hatsted, et Slot, kiøbte han 1565. af de overvundne Ditmarsker for 15000. Rixdaler, og, efterat han havde befæstet og herligen udpyntet det, forhvervede han det af Høilovlig i Hukommelse Kong Frid. II. alle de Friheder og Herligheder, som Grever og Baroner i Tydskland og Adelen i Danmark og Holsten havde, med Hals og Haand over sine Tienere ꝛc.

6. Tuschenbeck, en Gaard ved den for omtalte liden By Gronov, ikke langt fra Lybek i Hertugdomet Saxen-Lauenborg, kiøbte han 1563.

7. Rantzovsholm, en skiøn Herregaard i Fyen, som nu er Baroniet Brahe-Trolleborg, og tilforn havde været et af de fornemeste Herre-Klostere i Danmark, kaldet Holm-Kloster [Insula Dei], hvilket han 1567. kiøbte af Kong Frid. II. for 55000. Rixdaler, og lod det 1568. meget prægtig indrette og kalde efter sit Navn Rantzovsholm. Det var een af den ulykkelige Key Lykkes Gaarde, og An. 1661. ved Confiscation tilfaldt Kong Friderich III. som siden mage-skiftede den imod Frydendal i Siæland til Manderup Brahe og hans Frue Birgitte Trolle, af hvilke er Navnet Brahe-Trolborg.

8. Wandesborg, et Slot halvanden Miil fra Hamborg, kiøbte han af den Holstenske Canceler Adamo Tratziger, og herligen opbygte det 1568. Dette Slot er blevet i sær bekiendt af vores navnkundige Astronomo Tyge Brahe, som paa sin Udreise fra Danmark, og for han aldeles forlod de Danske Grændser, har med Hr. Henrich Rantzovs Tilladelse i et heelt Aar beboet det, og ei alene der haft sine Astronomiske Observationer, og alle de Instrumenter og Boskab, som han havde i Kiøbenhavn (l), men endogsaa der i sit eget Bogtrykkeri ladet trykke sin Bog kaldet Astronomiæ Instauratæ Mechanica.

9. Bucken, en Gaard liggende en Miil fra Itzeho, hvilken han 1575. med stor Bekostning opbygte, forsynede den med en skiøn Korn-Mølle, og anlagde der et ypperligt Schæferi paa mere end 1000. Faar.

10. Melbek, en velbygt Herregaard ved Ditmarsken, arvede han efter sin Fader Hr. Johan Rantzov. Aar 1576. lod han der opreise en Støtte eller Columnam 30. Fod høi, efter den gamle Romerske Maneer, med Inscription paa, til Afmindelse for sig og sin Familie.

11. Redingstorp, et Slot i Wagren hos Pløen, kiøbte han af Jørgen Ahlefeld, og satte det 1577. i en meget prægtig Stand.

12. Ovendorp, en Miil fra Lybek, kiøbte han samme Aar 1577. af bemeldte Jørgen Ahlefeld.

13. Nutschov, i Wagren hos Segeberg, kiøbte han af Baltasar von Pensen for 18000. Rixdaler, og lod det 1578. gandske af ny opbygge.

 14. Nu-

(l) Vid. Tychonis Brahei Epist. ad M. Andr. Velleium. Dan. Bibliotek. Tom. 3. p. 180. 181.

14. Nuchel, i Wagren ved Eutin, kiøbte han af nogle sine egne Venner Aar 1581.

15. Stelnov, en Herregaard i Amtet Steinburg, kiøbte han 1586. af sin Svigerſøn Baltasar von Alefeld. Dette Sted er i gamle Dage blevet bekiendt af et Felt-Slag, som i det 12. Seculo stod strax derhos imellem Hertug Waldemar Kong Knud den Siettes Broder af Danmark og Greve Adolf i Holsten, hvorom i de Tiders Historie.

16. Lindevith, strax ved Flensborg, kiøbte han 1594. af sin Broder-Søn Henrich Rantzov for 18160. Rixdaler.

17. Erfradt, en Herregaard i Amtet Segeberg, kiøbte han 1590. af sin Broder-Søn Breide Rantzov for 10000. Rixdaler.

18. Rantzov, et Slot i Stiftet Eutin, var vel eet af de sidste, men tillige eet af de fornemeste Eiendome, han forhvervede sig. Dette Slot kiøbte han 1590. af sin Fætter Hans Rantzov for 59000. Rixdaler, og lod det meget prægtigen og efter den Italienske Mode af ny opbygge, Hvilken Bygning blev færdig i Aaret 1595. og er af Alb. Lonicero paa Latin beskreven i en egen Bog, som samme Aar er trykt til Eisleben. Til at pryde Alter-Tavlen i den smukke Kirke ved dette Slot, fik han fra Store Hertugen af Florentz Ferdinando Medices 3. kunstigen udarbeidede Marmor-Stytter, hvoraf een forestillede Christum paa Korset, det andet Mariam, den tredie Johannes Apostel og Evangelist (m). Dette Slot var det Hr. Henrich Rantzov saa meget mere magt paa liggende at faae, siden det fra Aar 1140. da det af Ottonel. de Rantzovers Stam-Fader i Holsten blev bygget, havde bestandigen været i de Rantzovers Familie.

19. Nienslag, et Slot i Wagren, som in Hypotyposi Arcium Rantzovianarum og i Molleri Cimbria literata er glemt, men udtrykkeligen nævnes udi Henr. Rantzovii Epigram. trykte tillige med Lindebergii Poëm. p. 71. 72. Item

20. Schöneweide i Stiftet Eutin, og

21. Arlewat udi Husum Amt.

Foruden disse mange Slotte og Eiendome havde Hr. Henrich Rantzov store Penge-Capitaler paa Rente, ei alene hos sine Lige- og Under-Mænd, men endogsaa hos sine Over-Mænd, saasom Keyser Carl V., mange Konger, Forster, og mægtige Handels-Stæder. Hvilke Midler han til deels arvede efter sine Forældre, til deels forhvervede med sin Frue, med hvilken han foruden andre Kostbarheder alene fik fire Tønder Guld i rede Penge, og til deels ved en fornuftig Huusholdning aarligen formerede. Saa at han i Gods og Rigdom gand-

(m) Epist. Consol. Rantzov. p. 272. 273.

gandske vist lignede, om ikke overgik, mangen Fyrstelig Person. Men, at han har vidst at bruge denne store Guds Velsignelse ret, og ikke var alt for paaholden over sine Midler, kand klarligen sees, saavel af de prægtige Bygninger og Ære-Stytter, han lod opføre, som af de store Bekostninger, han anvendte deels paa Lærdom og Videnskaber at befordre, deels paa sine Børn at give den Optugtelse, som deres Stand og hans egen Ære sømmede. Sine Sønner lod han studere og reise vidt omkring i fremmede Lande, han fik dem, saa mange som overlevede, anseelige Godser og Midler i Hænderne, og saae dem for sin Død befordrede til høie Ære-Embeder. Og hver af sine fire Døttre, foruden anden kostbar Udstyring, gav han til Medgift 25000. Rixdaler.

Af Pyramider og Ære-Stytter haver Hr. Henrich Rantzov, efter de gamle Romeres Maade, opført trende paa tre adskillige Steder, som in Hypotyposi Arcium Rantzovianarum, ved Enden af hans Commentario Bellico, og andensteds ere vidtløftigen beskrevne. Den første lod han 1576. opsette paa sit eget Slot Melbek, hvorom tilforn, til sin og sin Afkoms bestandige Amindelse. Den anden 1578. i Nordø (n) strax ved Itzeho, paa en Høi, hvor de Gamle troede, at Nympherne boede, til en Erindring for de tre Høipriselige Konger Friderich I. Christian III. og Friderich II. samt for sin Fader, Frue, og Børn, paa hvilken Stytte iblandt andre var at læse denne Inscription: Salvo Rege Daniæ Felices Ranzovii. Den tredie, som den kostbareste og kunstigste, hvorunder var et prægtigt Capel, lod han 1588. opreise ved Segeberg paa Konge-Veien, og med mange herlige Inscriptioner, til et ævigt Ære-Minde for Høilovlig i Hukommelse Kong Friderich den Anden. Hvorhos han endnu 1590. føiede en Obeliscum eller mindre Steen-Stytte, i Form af den, som Keiser Augustus hos sit Mausoleum til Rom havde ladet opsette, til Høibemeldte sin kiere Konges Friderici II. udødelige Ihukommelse.

Af Epitaphiis og Monumenter over sine Børn, Forfædre og Paarørende har Hr. Henrich Rantzov ladet en stor Mængde til deels selv af ny oprette, til deels forbedre og opstaffere, saasom til Lybek, Bremen, Kiel, Itzeho, Segeberg, Westensehe, Kliploe, Bredenberg, Flensborg, Odense, Heidelberg, Antverpen, Collevure i Frankerig &c. Som alle in Hypotyp. Arcium Ranzov. og i andre hans Skrifter ere nøiagtigen beskrevne, og her vilde blive alt for vidtløftigt Stykkeviis at opregne.

Til Huusbehov og Nytte for Landmanden haver Hr. Henrich Rantzov, som selv en stor Oeconomus, giort mange herlige Indretninger. Han har ladet bygge Broer, og forbedre alfare Veie. Han har ladet giøre og i Stand sette adskillige skiønne Brønde og Vandspring, hvoriblandt han 1587. lod oprette

(n) Iblandt vort Selskabs Manuscripter giemmes Oratio de Pyramide Nordöensi, Autore NIC. FRID. JÖNSEN Gluckstadiensi.

rette den forfaldne Kilde i Munderstorp, som fordum havde været helliget S. Sixto til Ære, hvis Vand havde en Lægedoms Kraft, og var godt imod Feberen. Han lod paa adskillige Steder bygge 39. herlige Møller, Vand- og Veir-Møller, Olie- og Papirs-Møller, Sav- Jern- Krud- og Kober-Møller rc.

Alt dette, som nu er skrevet, er vel kun lidet af det, som i den Materie kunde skrives, men giver os dog et fuldkommet Begreb om Hr. Henrich Rantzovs store Lærdom, om hans mangfoldige Curiositet, om hans overmaadige Velstand, om hans prægtige Opførsel, om hans priselige Omhu for sine Venner og Landsmænd, og i Almindelighed om alle hans udødelige Fortienester til sit Fæderneland, Saa at vi med Billighed kand kalde hannem et Exempel af en stor og lyksalig Mand.

II.

Dom over Nestved Mænd, som ulovligen havde ladet rette en Munk af Skemminge-Kloster og tvende Klosterets Vordnede 1417.

Denne Dom, som vi af Originalen paa Pergament, ved Hr. Justitz-Raad Grams Godhed, have erholdet, er et meget curieux og læseværdigt Stykke i det gamle Danske Sprog og i vor Danske Historie paa den Tid; thi, foruden at den giver os Navnene paa nogle af de fornemeste geistlige og verdslige Mænd i Riget, som da levede, og kand tiene saa vel til Nestved Byes, som til Mariebo Klosters Historie, hvilket da heed Skemminge og nyligen var stiftet, Saa giver den og fornemmeligen et Slags Oplysning i den gamle Danske Rettergangs Maade, i det den ei alene viser Omgangen i deslige Processer, og hvorledes Retfærdighed i de Dage blev handhævet, men endog indeholder mange rare Ord og Talemaader, som da ved Rettens Behandling vare brugelige. Historien af denne Proces har ellers følgende Beskaffenhed: Nestved Bymænd havde for Skik at løbe over og fiske paa den Laalandske Side, og maaskee undertiden komme Skemminge Klosters Grund noget nærmere, end de vel burde. Munkene og Conventet, som bleve dette vaar, taalede ingenlunde, at Fremmede saaledes skulle benytte sig af deres Herligheder, men udsendte nogle af deres Brødre og Vordnede at giøre Borgerne Hinder og Afbrek i deres ulovlige Fiskeri. Dette ansaae de Nestved Mænd for et Slags Rov, komme derudover i Harnisk, brænde een af Klosterets Bondergaarde af, grebe een af Klosterets Brødre og tvende dets Vordnede, slebte dem med sig til Nestved, hvor de imod Landslov paa urette Tingdag holdt Ret og Dom over dem, og lod dem halshugge og begrave i Heden-Jord. Denne forma-

formastelige Gierning toge Munkene sig an med Alvorlighed, stevnede Sagen ind for Kongen og Raadet, og forhvervede af Kongens Retter-Ting, som da holdtes i Kalundborg, over Gierning-Mændene denne ret merkelige Dom:

Wy Jens meth Gutz Nathæ Biscop i Roskilde, Pether Abbut i Ringstæthæ, Mattes Abbut i Skowg Kloster, Laurents Jensøn Diekæn i Roskilde, Christiern Hemmingssøn Prowest, oc Nyels Bylle Erkedeghen i samme stat, Jens Dwæ, Anders Jechopsøn Lungæ, Alguth Magnussøn, Erik Krummedigæ, Claus van Vitzen, Riddere, Jens Gørsting Landzdomere, Ficke van Vitzæn, oc Thorbern Jenssøn aff wapn, oc mangæ flere gothe Mæn, som nærwerende ware i Calundeborgh, Wi forescreffnæ kennes fore hwer Man, thenne Scrifft see æller høre, at fore oss wor skicket een Renliuet Man, Brother Gherd Ryning (a), meth Kæremoell, som her effter screuet staar, vpa Nestwethæ Bymæn, ther som wy sadæ Ræt pa wor Herre Koningreys weghne. Thettæ ær then Kæræ, Brother Ryning kærthæ fore wor Herre Koning oc fore Righens Rath pa alle Nestwethe Bymen, vpa Conuents weghne aff Schemmynge (b) Nytaars Afften i Calundeborg, ath the aff Nestwit droghe wadh pa there Grund met Wrættæ, oc at the brænde theræ Gorth, oc alt thet Bonden atæ, oc there Sølff oc Pænningæ, oc sloghæ i hiæll there Wordneth, oc grepæ there Brother oc there Wordneth, oc forthæ thøm meth wælde til Næstwidh, oc sattæ wræt Thingdagh, oc sielffue witnethæ the, oc sielfue kærthæ the, oc dømbde wrættelicæ, oc the matæ ey nyde Borghen, som Abbuten aff Skow Kloster, Willates, oc Gardien aff Nestwidh wildæ hawe borghet for thøm til Ræt-

(a) Denne Gert Ryning var een af de Munke, som Kong Erik af Pomern Aaret tilforn 1416. lod komme fra Wadstena Kloster i Swerig, hvilket var Hovedet for alle Klosterne af S. Birgittæ Orden, og hvorfra de første baade Brødre og Søstre bleve tagne til Maribo eller Skemminge Klosters Indretning. Vid. Diarium Vazstenense pag. 55.

(b) Hvitfeld, og nogle nyere, kalde dette Sted Skieninge, Skienninge, Skinninge, og i næstbemeldte Diario Vazstenensi kaldes det Skæninge eller Skeninge: Saa at man snart skulde falde paa de Tanker, at, i fald Skenninge eller Skeninge ikke var Stedets forige og gamle Navn, det da, ved sin første Stiftelse til et Kloster, maatte være opkaldet efter det Kloster Skeninge i Sverig.

Rættæ, oc the matæ ey nyde Borghen, Num (c) the halshuggædhe wor Brother Nyelss Hermensson oc twa wore Wordhnethæ, oc lagde thøm i heethæn Jordh. Thettæ wor thøm alt meth wrættæ scheeth, som thøm thatæ (d), oc sattæ the i Rætte swa, at there war ey laghlicæ meth faret. Tha swarethæ Nestwide Mæn oc sagde swa, ath the Mæn, som the haffde halshuggeth, the wore openbare Rouere, oc haffde taghet there Fischæmæn oc there Fischæ vdæ vpa salt Haff, there som the wel meth rættæ fischæ matæ. Tha then Kæræ fore thøm kom, tha fulde the wt, oc søchtæ effter then schynbaren Gerning, oc funnæ there openbare Rouere. Tha the thøm funnæ, tha flythæ the i there eghet Hws, oc giorthæ wore Bymæn illæ fare, bothæ før oc sithæn the kommæ i Hwsæt, oc kunnæ æy fangæ thøm aff Hwsæt, før the brænde Hwset. Swa toghe the there openbare Rouere, oc førthæ thøm in i Nestwid, oc rættæ effter there Gerning. Oc hopes thøm, at the thet ey giordhæ meth Wrætte. Tha swarethæ Brother Ryning vpa Klosters weghnæ, oc sagde ther næy till a there Brothers weghnæ oc there wordhnæthes weghnæ, swa at the haffde ey rouet, vden there Brother haffde hindræt there Fischære oc there Fischæ til Rættæ pa there Grund, oc haffde lagd fult wærth in fore there Fischæ, swasom wor attæ Schilling grot, swa at, haffde the wurthet (e) then Hindring wrættæ, tha haffde the bøet the Fischæ meth Penningen. Hær sighæ wi forneffnde till foræ Rættæ, effter Landzlagh oc bæggiæs there Tilltalæ oc Swar, at Hindrælsæ kan ey ware Roeff, at man hindrær een Thing til Rættæ, oc ey annet weeth, æn han gør thet meth Rættæ, oc ther vm wil kommæ foræ Rættæ; Forthy wwithnes kan engen gøre Roeff, som withændes wel lade aff. Forthy haue Næstwithes Mæn faret ther wlaglicæ meth; Wilde the haue kærth pa thøm fore Roeff, som there Talæ stoet, tha schulde the haue kærth pa thøm oc delet (f) effter Landzlag, effter thy ther sighes næy fore Roeff, oc wor ey wethergang (g). Forthy ere the

(c) Num ɔ: Men (d) Thatæ ɔ: tyktes. (e) Wurthet ɔ: vurderet, taxeret.
(f) Deler ɔ: Tretter, Fører Proces, Forfølger til Tinge.
(g) Wethergang ɔ: Tilstaaelse, at man selv vedgaaer en Ting.

the Nestwithes Bymæn, ther then Gerning haue giorth, schyldughæ till at giælde then Husbrand, oc then Scathæ, ther aff kom, oc then ther Scathæn togh, oc at bøthæ, effter Landzlagh, bothæ Koningen oc then ther akærende ær, then Brøthæ. Ok ære the skyldugæ til at bøthæ effter Landzlagh fore swa mangæ Mans Rættæ, som the førthæ the wforwunnene Mæn ouer. Ok forthy at the untliuethæ the wforwunnene Mæn, ther ey wor Koningens Doem ouergangen, ære the skyldughe at taghæ the døthæ Mæn vp aff Hethen Jordh, oc kommæ thøm i wigd Jord, oc fastæ, oc bæthræ there Wene (h) effter Lands Ræt, oc bæthræ Koningen oc Kloster oc the som akære effter Landzlagh. Thæn Man, ther sath Ræt æy rætter Thingdagh oc wlaghtinnædagr (i), han ær schyldugh at ware then Man, æy ma sidde i noger Ræt æller Doem. Oc at the Bymæn skule først bøthæ thet, the fore wældelicæ meth there Sagh oc rættæ thøm sielffue forwden Landz-Ræt. Førstæ (k) thettæ ær scheeth, wele tha the Næstwide Mæn kære pa the samme døthæ fore then wethergangr Hindrelsæ, ther the schulde haue giorth, swa at the schulde haue giorth thet meth wrættæ, ther ære the akærende efter the døthæ schyldughæ at at sware fore: Hwat the kunne æy affwæriæ meth Rætthæ aff the døthæ weghne, ther there Brøthæ schall ware, ther ære the skyldugæ at bøthæ foræ the ther akærende ære effter thet. Til withnesbyrdh alle thesse forscreffnæ Stycke, ther swa ære gangænæ, bothe Kæremoell, Swar, oc Doem, som forescreuet ær, haue wy forneffnde Biscop Jens aff Roskilde wort Incigle, meth the andre gothæ Mænesf Inciglæ, som forescreffne ære, ladet hengæ fore thettæ Breff, Som giuet oc screuet [ær] effter wor Herris Aar Thusende Aar firæhundrethæ vpa thet søttænde Aar, vppa Dagh oc Stat, som fore ær sagd.

(h) Wene ɔ: Venner, Slegtinge, Paarørende.
(i) Wlaghtinnædags ɔ: paa ulovlig Tingdag, naar det ei efter Landslov var tilladt at holde Ret og Ting.
(k) Førstæ ɔ: Naar, Efterat, Saa snart som.

Register.

A.

B.

Dip-

 Fuchs

J.

Jens

Kol-

M.

N.

Nest-

O.

P.

Q.

R.

Vi-

Danſke Magazin,

indeholdende

Allehaande Smaa-Stykker og Anmerkninger

til Hiſtoriens og Sprogets Oplysning.

Andet Bind.

Udgivet af det

Med Kongelig Tilladelſe oprettede Selſkab til det Danſke Sprogs og den Danſke Hiſtories Forbedring.

Kiøbenhavn,
Trykt hos Chriſtoph Georg Glaſing. 1746.

Den Stormægtigste Konge
Og
Enevolds-Herre,
HERR
Friderik den Femte,

Arve-Konge til Danmark og Norge,
de Venders og Gothers,

Hertug til Sleswig, Holsten, Stormarn og Ditmarsken,

Greve til Oldenborg og Delmenhorst,

Vor Allernaadigste Konge
og Herre.

Stormægtigste, Allernaadigste Arve-Herre og Konge!

a det er os alle vitterligt, at **Deres Kongelige Maiestet** ei alene af første Ungdom haver elsket gode Videnskaber og i sær Fædernelandets Sprog og Historie, men endog nu ved Sin Regierings lyksalige Begyndelse træder i Sin Hoistsalige Hr. Faders prisværdigste Fodspor i at unde de samme Sin allernaadigste Befordring og Handhævelse, understaae vi os i allerdybeste Ydmyghed at nedlegge for **Deres Maiestets** Kongelige Trone den Anden Deel af vort Danske Magazin, med lige underdanig Tillid, som da vi for et Aar siden allerunderdanigst overgave til Hoistbemeldte **Deres Maiestets** Hr. Fader, allerhoilovligst i Hukommelse, det Første Bind af samme Verk.

Den Naade, med hvilken vor Hoistsalige Konge ansaae vort ringe Foretagende og det af os til Efterkommernes Nytte oprettede Selskab, ytrede sig strax, da Hans Maiestet ved sit Kongelige Brev allernaadigst optog bemeldte Selskab under sin allerhoieste Beskyttelse.

Saa-

Saadan Hoi-Kongelig Naade haver opmuntret os at blive ved indtil denne Time, den har formeret vort Selskab med flere Lemmer og vore Samlinger med mange smukke Ting til Oplysning i Fæderne-landets Sprog og Historie, den har lagt Grundvold til Selskabets Forøgelse og Bestandighed i Fremtiden, ja den havde givet os at haabe flere og større Kongelige Naades-Beviisninger til Selskabets Opkomst, i Fald det havde behaget Himmelen at forlæne Hans Maiestet et længer Liv her paa Jorden.

Men, da hans Maiestet haver allerede sagt Verden sit Farvel, og lagt disse Rigers Byrde og Omhu paa **Deres Maiestets** Kongelige Skuldre, har Han og tillige villet efterlade **Deres Maiestet** mange vel begyndte Ting at fuldkomme og øve den besønderlige Viisdom og Naade paa, som **Deres Maiestet** af Himmelen er begavet med, til Undersaaternes store Trøst og disse Rigers Prydelse og Velstand.

Vi, for vor Deel, glæde os i det ufeilbare Haab, at, hvad vor Hoiststalige Konge maatte allernaadigst have tiltænkt os, tør vi efterhaanden af **Deres Maiestets** medfødte Mildhed og uskatterlige Naade allerunderdanigst nyde godt ad, og det saa meget mere, som vi ere forvissede om, at **Deres Kongelige**

Maie-

Maiestet selv, saavel før, som efterat Deres Maiestet tog det Kongelige Scepter i Haanden, haver ladet sig dette vort ringe Arbeid allernaadigst velbefalde.

Allernaadigste Konge,

Som denne anden Prøve af vort Selskabs Frugter vil formodeligen ei drage mindre Nytte efter sig, end den forige, i det den af de rette Hoved-Kilder frembringer mange tilforn ubekiendte Omstændigheder i den Danske Kirke- Reformations- Adels- Lærde og Mønt-Historie, i vore Kongers Levnet og berømte Mænds Skiebne, i de fordum Tiders Skikke og Forfædrenes Stiftelser, i vore gamle Klosteres, Kiøbsteders, Slottes og Herregaardes Historie, ja, det som mere er, giver os merkværdige Exempler paa den megen Naade og Gavmildhed, som nogle Deres Kongelige Maiestets Høisalige Forfædre [i sær Kong Friderik den Anden, som Deres Maiestet ligner saavel i Navn og Alder, som i Viisdom, Fromhed og alle Kongelige Dyder] have ladet see imod lærde og velfortiente Mænd, og paa den Omsorg, de i deres Tid have baaret for Kunsters og Videnskabers Opkomst; Saa spaaer den os ogsaa ikke mindre Kongelig Naade, end den forige, men setter os i den allerunderdanigste Tillid, at Deres Kongelige

Maie-

Maiestet, til en ydermere Opmuntring, ikke alene efter Deres Maiestets Hoistsalige Hr. Faders Exempel, værdiger os Deres Maiestets Kongelige Beskyttelse, men endog i andre Maader Selskabets videre Tilvext allernaadigst befordrer, og lader enhver af os, som saadant os have paataget for vort Fæderneland at tiene og anseeliggiøre, være hos Sig til sær Kongelig Naade i allermildest Erindring.

Den Allerhoieste, som i det afvigte Aar haver behaget at sette Deres Maiestet paa Sine Fædres Trone, som en Fader for sit Folk og en Beskytter for Kunster og Videnskaber, give Deres Kongelige Maiestet at indtræde i dette ny og mangfoldige paafølgende Aar med al Kongelig Fornøielse, og stadfæste Tronen paa Deres Maiestets Hoi-velsignede Affkom ævindeligen, til alle oprigtige Danskes inderlige Glæde og hoieste Lyksalighed! Saa er vort daglige Onske, vi som prise os lykkelige i at leve og doe,

Stormægtigste, Allernaadigste
Arve-Herre og Konge
Deres Kongelige Maiestets

Allerunderdanigste troe Tienere
og Arve-Undersaater
Lemmerne i det Danske Selskab.

Kiobenhavn d. 1. Januarii
1747.

Selskabet bestaaer af følgende:

Bolle Villum Luxdorf til Morup, Assessor i Hoieste Ret, Landsdomer i Siæland, og Secreterer i det Danske Cancellie.

Henrik Henriksen til Vesterbygaard, Assessor i Hoieste Ret, Secreterer i det Danske Cancellie, Medlem i det Kongelige Societet til London, samt Medlem og Secreterer i det Kiobenhavnske Videnskabers Collegio.

Terkel Kleve, Assessor i Hoieste Ret, Justitz-Secreterer i Danmark, og Secreterer i det Danske Cancellie.

Jonas Ramus, Assessor i Hof-Retten, Selskabets Secreterer.

Frands Thestrup, Assessor i Hof-Retten, og Secreterer i det Danske Cancellie.

Tycho Hofman, Secreterer i det Danske Cancellie, Medlem i det Kongelige Societet til London.

Jacob Vilhelm von Asperen, Secreterer i det Danske Cancellie.

Daniel von Bergen, Secreterer i det Danske Cancellie.

Jacob Langebek, Selskabets Forstander.

13. Hefte.

I.

Om Biskop Mogens Krafse i Odense, og hans Stiftelse paa en Almisse sammesteds 1474.

Vi har forhen i det Danske Magazin ved en liden Prøve givet at forstaae, hvor ufuldkommen vore gamle Bispers Historie indtil denne Dag haver været, og vi yttrede ved den Leilighed vore Tanker, om at ville giøre alt, hvad os mueligt maatte være, saavel til vores Bispe-Krønike i sær at forbedre, som til den Danske Kirke-Historie i Almindelighed at sette i et større Lys, hvorom det er os saa meget mere at giøre, eftersom ikkun faa hidindtil i den Materie have tient vore Landsmænd i det Danske Sprog vort kiære Moderne-Maal. Men vi maae bekiende, at, omendskiønt vi føre mange Ting frem, som tilforn have henhvilet i Mørket, og ikke førend nu seet Dagens Lys, saa er dog vort Arbeid hverken saa fuldkommet, som det kunde være, i fald vi vare forsynede med alle de Documenter, der enten ere forlorne, eller endnu ligge skiulte i Krogene, ikke heller saa ufeilbart, som det burde være, siden vi ofte, i Mangel af noget bedre, maae betiene os af Bøger og Papirer, der ikke altid ere af den Kraft og Myndighed, som vi gierne ønskede. Imidlertid, giøre vi ikke, som vi ville, saa giøre vi dog, hvad vi kunne, i det vi med den allermueligste Flid og Agtsomhed bruge det, vi faae i Hænder, rette, hvad vi see at være urigtigt, oplyse, saa vidt

muelige, hvad vi finde at være mørkt, og stræbe ved Trykken at forævige de Ting, som andre efter os kan forbedre, formere, og bringe til Fuldkommenhed.

Vi havde forige gang, nemlig i det Niende Hefte, at handle om een af Jyllands gamle Prælater, som var Bisp Sven af Børlum. Vi vil denne gang gaae over til Fyen, og tage fat paa een af de forige Bisper der i Stiftet, om hvilken der kan skrives lige saa meget, og maaskee mere af Rigtighed, end om den forige. Den samme er Hr. Mogens Krafse, som i en Tid af 14. Aar, nemlig fra 1460. til 1474. beklædede den Bispelige Stool udi Odense. En Bisp, som efter de Tiders Maade beskrives af mange gode Egenskaber, saasom Lærdom, Staats-Kundskab, Hurtighed i Forretninger, Nidkiærhed for sin Religion, og en berømmelig Omsorg for de Fattige. Om hvilken sidste Dyd os af Hr. JustitzRaad Gram er bleven meddelet et gandske vigtigt Beviis, i den Fundation og Stiftelse, som bemeldte Bisp før sin Død haver giort i Odense paa en ævig Almisse til fattige Menneskers Beste, hvilken siden af hans Testaments Fuldførere er 1477. bragt til Rigtighed, og end efter Reformationen 1548. af Høilovlig i Hukommelse Kong Christian den Tredie stadfæstet. Dette Document, som et Stykke, der fortiener at bevares fra Undergang, haver givet os den største Anledning til at sammensøge og her anføre alt, hvad andet vi til denne Bisps Levnets Beskrivelse have kunnet finde. Hvor til kommer dette, at Assessor Kleve, Medlem i vort Selskab, iblandt den rare Samling af Sigiller, som han af Originalerne har ladet aftegne, haver fundet Bisp Mogens Krafses Sigil, saaledes som det for paa dette Hefte meddeles Publico. I dette Seigl seer man Kong Knud den Hellige, som Odense Stads og Stifs Patron, siddende paa en Trone, med Spir i Haanden og Krone paa Hovedet. Neden under staae tvende Skiolde, hvoraf det ene paa den høire Side viser et Kors, som uden Tvil skal være et geistligt Tegn og maaskee Odense Bispdoms Vaaben: I det andet paa den venstre Haand sees Bisp Mogens Krafses adelige Fæderne-Vaaben. Originalen af dette Seigl har været noget forslidt ved den ene Side, og derfore har man ikke kunnet læse Begyndelsen af Inscriptionen, hvilken dog uden al Tvil haver været denne: *Sigillum Magni Dei gratia Episcopi Othoniensis*.

Om Bisp Mogens Krafse er født af Adel eller Borgerlig Stand, bliver et Spørsmaal, som iblandt vore Slegt-kyndige og Historie-Skrivere ikke er udgiort. At de Krafser, som ogsaa af nogle kaldes Kraser, have i og efter Bisp Mogenses Tid været en adelig Familie, er der ingen Tvil om: Men, om de og før hans Tid, da man intet finder om dem i vore skrevne Slegte-Bøger, have været Adel, det er Knuden, som skulde løses. Hvad der fornemmeligen har foraarsaget dette Tvilsmaal, er et Sted, som findes i en gammel Latinsk

tinſt Beſkrivelſe om Biſperne i Odenſe (a), hvortil Cornelius Hamsfort menes at være Autor (b), og indbefattes i diſſe Ord: Primus Familiæ ſuæ maioribus virtute & exemplo prælucens initium nobilitatis intuliſſe dicitur. ɔ: Der ſiges, at han ved Dyd og Exempel haver Lyſet for ſine Forfædre, og førſt indført Adelſkabs Begyndelſe i ſin Familie. Hvilke Ord nogle efter Bogſtaven have villet forſtaae, og menet, at han var den førſte, ſom i den Familie lod ſig og ſine nærmeſte Paarørende giøre til Adel (c). Hvor vidt denne Mening kan være grundet, overlade vi til andres nøiere Underſøgning, ſom derom kan have bedre Oplysning end vi. Imidlertid ſeer man, at vor høiberømte Canceller Hvitfeld, en vel-kyndig Mand i den Danſke Adels-Hiſtorie, ſynes ligeſom at være i Tvil og af en anden Mening, naar han giør ſaadan Forklaring over de anførte Latinſke Ord: Han var hans Adel et Lys (d). Hvilket uden Tvil vil ſige ſaa meget, at han ſatte ſit og ſine Slegtinges medfødte Adelſkab i ſaa meget des større Glands og Anſeelſe, ſom han førſt og frem for alle andre Kraſſer opſteeg paa ſaa høi en Æres Trappe, at han blev Biſkop, ſom havde da en Førſtelig Værdighed, det øverſte Sæde i Rigets Raad, og den høieſte Myndighed over den geiſtlige Stand. Om denne haver været Canceller Hvitfelds Mening, da ſkulle vi ikke være langt fra at underſkrive den ſamme, og torde noget næſten ſige, at Kraſſernes Slegt er ældere Adel end fra denne Biſkops Tid, grundende os fornemeligen paa diſſe Stykker: (1) At Vaabenet, i Henſeende til ſin ſimpele Indretning, giver ſelv noget gammelt og Ur-adeligt tilkiende, og findes ogſaa i adſkillige Kirker meget gammelt malet: (2) At det blotte Tilnavn Kraſſe [ſom det efter den ældſte Maade rettere ſkrives end Kraſe] ſynes ogſaa i ſig ſelv at viſe noget adeligt, og uden al Tvil at vidne om Tydſk Oprindelſe: (3) Var det et rart Exempel, at nogen, ſom ikke var født af Adel, naaede til ſaa høi en Værdighed, at han blev Biſkop, med mindre der maatte være noget ſærdeles ſtort hos ham at finde: (4) Der levede paa den Tid en anden af ſamme Tilnavn og Familie, nemlig Jeſper Kraſſe, ſom uden Tvil har været Broder eller Fætter til Biſkopen. Den ſamme nævnes i Original-Brevſkaber imellem 1460 og 1470. Væbner, Velbaaren Mand, haver beſiddet Rigdom og adeligt Gods, er bleven giftet og indſvogret i de allerældſte

 og

(a) Series Epiſcopor. Ottonienſ. Mſ.

(b) Dette er og ei uden Grund; thi man har ſeet med hans egen Haand ſkrevne og tilſammenheſtede, baade denne ſeriem Epiſcopor. Ottonienſ. ſaaog Epiſcoporum Ripenſium (den ſamme næſten Ord fra Ord, ſom Sl. Dr. Peder Terpager har udgivet;) og udi Slutningen af bemeldte Exemplar haver Dr. Cornelius Hamsfort givet tilkiende, at ſamme liden Tractat havde han ſammenſkrevet Arild Hvitfeld til Tieneſte: Hæc ad te, nobiliſſime Arvide &c.

(c) BIRCHEROD er af de Tanker i ſin Fynſke Biſpe-Kronike Mſ.

(d) Hvitfelds Biſpe-Kronike in fol. p. 42.

og høieste Familier i Landet, i det han fik een af Hr. Tyge Lunges Døttre, og saaledes kom i Svogerskab med de Braher, Krabber, Dyrer ꝛc. Hvilket i de Tider ikke havde ladet sig giøre, dersom han da nyligen var bleven adlet; (5) At der længe før denne Bispops Tid har været anseelige Folk til her i Landet af den samme Familie; hvilket sees, om ikke af andet, saa dog af dette ene Exempel, nemlig at der i det Aar 1419. findes en forneme Mand ved Navn Hr. Jacob Krasse at have været Canik eller DomHerre i Capitelet ved vor Frue Kirke i Kiøbenhavn, En Værdighed, som heller ingen lettelig bekom, uden han var Adelbaaren. Ja, dersom det Brev er tilforladeligt, som Peder Dyrskiøt (e) anfører af Aar 1412. om Frue Tove, Hr. Niels Krases Efterleverske til Skovsbo, som da havde Trette om Gods med Hr. Bild, saa er det klart, at Familien var adel for denne Bispops Tid. Hvorvidt disse vore Tanker kand være grundede, stille vi dem til Eftertanke, som legge sig paa Kundskab i den gamle Adels Historie. Og det skal være os særdeles kiært, om nogen med gyldige Beviser vil rette og oplyse os saa vel i dette som i alt andet.

Men at komme til vort Forsæt igien, da veed man ogsaa ikkun lidet og saa godt som intet om Bispop Mogens Krasses Forældre og Fødested, uden dette ene, at hans Fader haver hedet Byrge, om man ellers tør forlade sig paa Hvitfeld, som et Sted (f) kalder hannem Mogens Børresøn. Sin Ungdoms Tid har han anvendt paa Studeringer og Udenlands Reiser, og formedelst sin Lærdom og gode Fremgang i smukke Videnskaber er han, paa eet af de Universiteter, han har besøgt, bleven beæret med Magister-Graden i Boglige Kunster (g). Efter sin Hiemkomst til Fædernelandet haver han holdet sig til Capitelet i Lund, hvori han ved sine Dyder og ypperlige Egenskaber endeligen har forhvervet sig en Caniks Embed og Værdighed. Foruden dette har hans Beskedenhed og Færdighed i at føre sin Pen bragt hannem ind i Droning Dorotheæ Cancellie, og giort ham til Droningens Raad og Canceller (h). Hvorpaa den gode Hamsfort, som fortæller dette, grunder denne Efterretning, at Bispop Mogens havde været Droningens Canceller, kan vi ikke sige; Men det er vist, at han ei alene i det Brev, som Capitelet i Odense 1458. skrev for ham til Rom, men endog i Kongens eget Brev kaldes udtrykkeligen Kongens Canceller. Om han maaskee først haver været Droningens og siden paa en kort Tid Kongens Canceller, kan ikke synes urimeligt, og findes vel flere Exempler paa. Hvorom alting er, saa skal dog høibemeldte Droning have baaret særdeles Naade for ham, og været hannem til Bispopdomet i Odense beforderlig.

(e) Peder Dyrskiøts Copier af gamle Breve Mſ.
(f) Hvitfeld in fol. p. 876.
(g) Series Epiſcopor. Otton. Mſ.
(h) Series Epiſcopor. Ottonienſ. Mſ. Hvitfelds Bispe-Kronike p. 42.

lig. Det første Trin til denne høie Værdighed skede i Aaret 1458. da han ved Kongens Forbøn blev af den gamle og skrøbelige Bisp i Odense Hennike Ulfeld, med Capitelets Samtykke, antagen som hans Medhielper og Eftermand i Embedet, hvorpaa saa vel Kongen selv, som Capitelet, skrev i allerkraftigste Maader for ham til Rom om Stadfæstelse paa Bisp-Valet, som efterfølgende trende Breve ydermere give tilkiende (i).

1. Kongens Brev til Paven.

CHRISTIERNUS Dei gratia &c. Quamquam, pater beatissime, Ecclesiarum omnium vestræ Sanctitudini onus incumbit, ut apostolicæ directionis censuram ecclesiastico statui universo accomodet, non incassum persæpe expedire cognoscitur, Regiam Papali auctoritati occurrere diligentiam; quia dum, quæ procul sunt, debita agnitione non percipit, regali relatione innotescat. Sane in regno meo Daciæ celebri Otthoniensi Ecclesiæ annis multis Reverendus pater HENNIKINUS Episcopus laudabiliter præfuit, vita & exemplo venerandus & carus, status ecclesiasticos irreprehensibiliter ordinavit, & clerum suum religioso moderamine rexit, & pietate usque ad hanc emeritam senectam singula in melius reformavit, suam in præsentiarum plurimum succrescentem videatur increpidinem invaletudinaria dispositione artuum & membrorum præcurrere, unde secuntur præviæ ægritudines . . . . pastoralis officii producentes. Et quamvis ego, pater beatissime, dicti Episcopi crebris hortatibus requisitus, ipsum a cura Episcopali supportari, ipsius veneranda & emerita probitate attenta, distulerim, pridem ad præsentiam nostram in regali consilio se conferri fecit, & lacrimabili pietate de suo præsentiali insufficientia & corporis lassitate totius, unde formidabile vehementer de cætero subditorum curæ & animarum regimini intendere posse, ymmo ad ea omnino judicabat se propter præmissa inhabilem. Quo propterea plenis poplitibus humiliter supplicavit, corporis sui inertiam & senectam Regalibus litteris sanctæ & apostolicæ sedi seriosius reserari, quatinus de suæ benignitatis gratia, si non a pontificio, saltem ab administrationis onere, per disponendum sibi Coadjutorem sublevari optatum. Et ad statim, pater beatissime, subjungens accuratissime optavit & obnixius supplicavit, allegatis multiplicibus rationibus, sibi dari in Coadjutorem ad vitam venerabilem virum MAGNUM *Ecclesiæ Metropolitanæ Lundensis Canonicum, Cancellarium meum, virum literatum & in generalibus universitatibus probatum, studiosum irreprehensibilis famæ & nominis, in* sacer-

(i) Disse findes iblandt Christiani I. Breve in Codice vet. chartaceo MSC. Biblioth. Acad. Hafn. og afcopierede i Bartholini Collectan. MSC.

ſacerdotio conſtitutum, in rebus agendis exercitationis & experientiæ ſingularis, ſucceſſorem optavit, cum neſciret alium, qui ipſi Eccleſiæ utilior istis urgentibus temporibus præeſſe valeret. Viſis igitur, pater ſanctiſſime, & obnixius maſticatis, quæ idem Epiſcopus retulit, & ipſius invaleſcentia patulo circumſpecta; & quia ea, quæ circa perſonam in Coadjutorem & ſucceſſorem per S. V. deputandam optavit, vera & notiſſima ſunt, ut merito non ſolum idem Epiſcopus, ſed & Capitulum Ottonienſis Eccleſiæ, & Clerus affectat, V. S. duxi filialibus precibus exorandam, quatenus, me ipſo, Epiſcopo, Capitulo, Clero ac Militia (k) ſupplicantibus, V. S. de apoſtolica benignitate favorabiliter condeſcendat prælibatum *Cancellarium meum* in Coadjutorem præfati Epiſcopi, ad ipſius vitam, & poſtmodum in antiſtitem, vacante Eccleſia, ordinare dignetur. Valeat V. S. Datum &c. Anno MCDLVIII. menſis novembris &c.

2. Capitelets Brev til Paven.

Sanctiſſimo Patri &c. reverentiam & obedientiam debitam ad pedum oſcula beatorum. Nos *Prior & Capitulum Eccleſiæ Cathedralis Ottonienſis* in Lundenſi provincia conſtituti dicimus, fatemur, & recognoſcimus, quod, quanquam Reverendus in Chriſto pater HENNIKINUS, Dei & apoſtolicæ ſedis gratia Epiſcopus Ottonienſis, annis plurimis præfatam Eccleſiam prudenter & laudabiliter, omni reprehenſione ſemota, gubernavit & rexit, ac omni cum gratiarum actione & benivolentia præfuit, ſicut & præſidet de præſenti. Verum quia inpræſentiarum langvoribus plurimis & corporali ægritudine prægravatus, & quia curæ ſubditorum in ſpiritualibus & temporalibus præeſſe non valet, nec eum propterea a dignitate Epiſcopali removeri ullatenus cupiamus, ipſius tamen mentis intelligentes juſtum & honeſtum affectum, ad quem pro ſuæ ſerenitate conſcientiæ inclinatur, videlicet quod quia in decrepitam ſenectutem devenit, unde curæ paſtorali invigilare non valet, optavit ſibi per ſedem apoſtolicam Conſodalem & Coadjutorem adjungi talem conſcientia & meritis, qui ſibi in pontificali dignitate poſt ipſius obitum ſuccedere poſſit & debeat. Et quia prælibatus Reverendus in Chriſto pater Dominus noſter Epiſcopus *venerabilem virum MAGNUM KRAFFSEN Eccleſiæ Metropolitanæ Lundenſis Canonicum, Sereniſſimi Domini Regis Cancellarium*, ſibi dari in Coadjutorem & ſucceſſorem inſtantiſſime exoptavit, & in ipſum Serenitas ſua libere & grati-

(k) MILITIA betyder her Ridderſkabet, ligeſom en Ridder kaldes allevegne i Medii ævi Latinske Skrifter MILES.

gratiose consensit. Nos cupientes votis & desideriis prænominati Domini Episcopi ac serenissimi Domini Regis annuere, *virtutibus, meritis, scientia, gravitate ac laudabili experientia agendorum ipsius Domini MAGNI Cancellarii nobis bene notis*, sperantes, Ecclesiam nostram sub eius regimine in spiritualibus & temporalibus in melius reformari, Capitulariter congregati, unanimiter & concorditer, quantum in nobis est, oblatum præfatorum Dominorum nostrorum Regis & Episcopi de persona præfati Domini MAGNI, quatenus dignetur sancta sedes apostolica in Coadjutorem Episcopi ad vitam, & ipso obeunte in successorem præficere, approbamus, gratum habemus, & harum nostrarum litterarum tenore deputari & subrogari in successorem humiliter supplicamus. In quorum &c. Datum &c. Anno MCDLVIII. mensis Novembris &c.

3. Kongens Brev til Cardinalen af S. Georgio, hvori Hans Majestet anbefaler hannem Hr. Mogens Krafses Sag til Befordring.

CHRISTIERNUS Dei gratia &c. Reverendissimo in Christo patri & illustri Principi Domino P. miseratione divina tituli S. Georgii ad aureum vellus Dyacono Cardinali, Consangvineo & amico carissimo, salutem & sinceræ dilectionis affectum. Variis rerum diversarum nobis accusationibus occurrentibus V. P. R. in qua nostra conquiescit fiducia, persæpe commonefacere litteris nostris compellimur. Offerente nuper se casu, quod senectute decrepita corporalique invalescentia graviori, quibus Reverendus pater Episcopus Ottoniensis tanta gravatur congerie, quod vix se ipsum sustentet, & omnino ad curam pastoralis regiminis impotens videatur. Et licet a longo tempore institerit ab Episcopali onere supportari, non quod suis prioribus virtutibus & laudabilibus meritis, ac quia utiliter usque in præsens suam Ecclesiam rexerit, promerentibus consensum, annuentes tamen precibus suis, ne in pastorali cura dicta Ecclesia negligatur, quatenus sibi ydoneus & sufficiens Coadjutor per sedem apostolicam deputetur. Verum quia tam ipsius Episcopi optione, quam Capituli, Cleri & populi unanimi voce *Venerabilis MAGNUS Ecclesiæ Metropolitanæ Lundensis Canonicus, Cancellarius noster, concorditer* non solum in Coadjutorem, sed obeuntis successorem, acclamatur, *Nos quoque de suis meritis & virtutibus, & quoque litteratura & circumspectione singulari, ipsa experientia certa cognoscentes*, R. P. V. obnixius supplicamus, quatenus in tam justa, proficua & utili intentione vestram nostro intuitu singularem cum effectu accommodet solertiam, ut omnino juxta mentem & desiderium nostrum, Episcopi,

scopi, Capituli, & aliorum, ipse MAGNUS Cancellarius noster instituatur Coadjutor Episcopi ad vitam ipsius, & eidem Episcopo, ut timemus, brevius decedenti ipse in Episcopatu succedat. Super quibus R. V. P. majestati nostræ singularem efficiet complacentiam, offerentes nos &c. Datum in Castro nostro COPPENHAVEN &c. Anno MCDLVIII. Novembris mensis &c.

To Aar derefter nemlig 1460. gik den gamle Bisp Hennike ved Døden af, hvorpaa Hr. Mogens Krafse, efter de foran giorte Anstalter, traadde i fuldkommen Besiddelse af Odense Stift. Hvorledes det ellers er gaaet til med hans Val eller ikke, saa finde vi, som noget merkeligt, at der efter Bisp Hennikes Død haver indfundet sig en Prætendent og sterk Medbeiler til Stiftet, som har søgt at støde Bisp Mogens fra Stolen, nemlig Hr. Peder Axelsøn, En forneme Mand, enten man seer til hans Familie, thi han var een af de ni mægtige Brødre de Axelsønner, eller til hans Værdighed, thi han var Erke-Dom-Provst i Lund og Commendator i Dalby, hvilken, lige saa vel som Hr. Mogens Krafse, grundede sin Ret til Odense Bispdomme saavel paa Capitelets fri Val, som paa Kongens naadige Forskrift og Samtykke, og i Kraft af samme ei alene havde i Sinde personlig at udføre sin Ret for det Apostoliske Sæde, men endog skrev sig stedse siden ELECTUS i Odense. Derom vidner dette rare og meget artige Document, som Hr. JustitzRaad Gram iligemaade meddeler til publici Fornøielse, hvorudi paa et par Steder nogle Ord ere borte i Originalen:

Alle Mæn, thette Breff høre eller see, helser jach Pædher Axelsøn, ræt Electus i Othense, Archidomprowest i Lund, og Commender i Dalby, kerlighe meth Guth, Gør jach wedherlicht nærværinde ok komme skulende, thet jach kænnis mik meth thette mit opne Breff at haffue kerlighe lænt aff myn kære Brother Hær Oluf Axelsøn i Walløff Thusende Rinske Gyllenæ, godhe aa Gull ok fulwæchteghe, til thennæ myn Reyssæ, at forfølie myn Ræt for wor Helie Father Pawen ok hans Heliehends Cardinale i Rom, vppa Sancte Knuth Konings Domkirke i Othense, ok vppa Othense Biskopsdom, som jach rættelighe oc skellighe tilwolder (l) er aff menighe fornefnde Hetherlighe DomKirkes Capitel, og framdelis aff thennom annamet, ok werdelighe intronizeret for samme helie DomKirkes høye Altære, meth Guts lofflighe Hethers Te Deum ok Orgelwerks Sangh, effter myn Nadhege Herre

Koning

(l) Tilwolder o: Udvalt.

Koning Cristierns ynnelighe Tilladelse ok kerlighe Forscriffuelse, som han sin Nadis opne Breff til alle Danmarks Domkirkers Capitel gynstelighe for mik screffuit haffde, ok nw framdelis for mik screffuit haffuer, ok forwiist myn Ræt at forfølie for Hans Helieheydz Nadhe, meth Hr. Moens Kraffse, meth the Ord ok Article, som Hans Nadhe mik sacht haffuer for hans Erlighe Radh at welie holde, ok mik til godhe forware, swo at myn Ræt skal therneth hverken bliffue forsømit eller forkrænct i nogher Made, mædhen jach forneffnde myn Reysæ farer, meth Gutz Tilhielp . . . lighe Nadhe. Thy, kære Wener, haffuer jach vpladet forneffnde myn kære Brother Hær Oloff Axelssøn, for forneffnde sit Gull M. Rinske Gyllenæ, all myn Rættigheyd, Breff ok Bewisning, som jach haffuer vppa Kærstrop, ok Hullie, pa Stawnstrop, ok Owernby ok all myn Rættigheyd, som mik er tilfallen . . . . . . , ok alle the Gotz, som ther til høræ, eller ligge, eller tilfalle kan i ræt brotherlighe Skiffte effter wor Father . . . . ok alle andre mine Fæthernæ Gotz i Sialand, ehwor thet the haltzt er. Ok binder jach mik til, ok . . . . Rættigheyd, met alle sine Tilligelse, waat ok thywrt, ok Tilhørelse, inthet vndentaghet, at frii og hemlæ . . . . Made, intill jach selffuer haffuer betalet hanum eller hans Arffwinge wenlighe ok wæl forneffnde hans Gull . . . . kerlighe fornøyet. Ok haffuer thet Guth swo forseet, at han wil mik affkalle, før jach hanum forneffnde hans . . . . Arffuinge mue brughe ok beholde forneffnde Goot og Rættigheyd til ewigh tiidh. Til hwes Things ydermere ok bedræ Forwaring ok stadhfæstelse haffuer jach hængdt mit Incigle for thette Breff, meth andre Erlighe godhe ok Dandemæntz Incigle, som jach ther til wenlighe bedhit haffuer til witnesbyrdh, som ære Hr. Eric Oghæssøn, myn kære Brotherssøn, Her Laurentz Axelssøn, myn kære Brother, Riddere, Pædher Nab i Høystrop, ok Knuth Jepssøn i Woldby, Wæpnere, Hr. Cristiern SoghnæHerræ i Stæghe, Hr. Niels Jonssøn KirkeHerre i Køghe, Hr. Hans

Soghnæpreſt i Spiælsdrop, Boy Skelwiis ok Per Kawn Borgemæſtere i ſameſteth. Giffuet i forneffnde Stæghe Aar effter Gutz Byrdh MCDLXI. die Sancti Kanuti Ducis & Martiris glorioſi.

Om denne Reiſe til Rom blev virkeligen i Verk ſat, og hvad derved udrettedes, eller om det forblev ved de bare Truſeler, eller og om Sagen i Mindelighed er bleven afſtillet, er os altſamen lige ſaa lidet bekiendt, ſom Omſtændighederne, hvorledes det kan være gaaet til med dette af Hr. Peder Axelſſøn paaraabte Val. Det ſynes ellers, at bemeldte Hr. Peder Axelſøn ikke havde kunnet udrette meget, hvorledes han end havde gaaet ſin Sag an, efterſom Hr. Mogens Kraffe uden Tvil førſt haver haft Valet og Pavens Stadfæſtelſe. Og har den anden da vel endeligen maattet give ſig til Rolighed, og derudi henlevet ſin øvrige Tid, ſom varede ikkun en tre Aars Tid derefter; Thi i det Aar 1463. den 7. Junii, ſom var en Tisdag, finder man, at Hr. Peder Axelſſøn Provſt i Lund er ved Døden bortkaldet (m), Saa at Hr. Mogens Kraffe da beholdt ſit Fynſke Biſkopdome med Fred.

Samme Aar 1463. haver Biſkop Mogens været udi Laaland, og da ſtadfæſtet en Dom imellem Preſterne i Fugelſe og Jerindeløv om Tienden af nogle Stykker Jord. Documentet, ſom derom er forfattet, er, deels for Stiftens Skyld, deels fordi det oplyſer Laalands gamle geiſtlige Hiſtorie, værdt af ſin Original her at indføre:

Wii Moghens met Gudz Nathe Biſcop i Othenſe giøre witherlikt met thette wort obene Breff, ath Aar effter Gudz Byrdh MCDLXIII. then Mandagh neſt føre Sancte Clemens Dagh, i Jerindeløff Kyrke, wore ſkicketh for oſſ oc flere gothe Men, ſom tha nerwerendes wore oſſ ælſkelige Her Michel Grwbbe i Fugelze vpa then ene Sithe, Her Pether Jepſſøn i Jerindeløff pa then annen Sithe, om Thræte oc Dele, ſom the ſamen haffthe om nogre Tyende aff threnne Stycke Jorthe, ſom ære Tolſtoffter, Aagetoffter, oc Nørre Quernager. Tha vpa thet ath ſwadanne Trættæ mottæ afflægges mellom them, wolgaffue the therre Sagher om forneffnde Tyende vpa bothe Sither, met wor Tillathelſze oc Samtycke, pa fire Dannemen Preſter, ſom æræ Hr. Pether Mvnk i Skelby, Hr. Pether Michelſſøn i Ma-

(m) MAGNI MATTHIÆ Catal. Epiſcopor. Lundenſ. p. 189. HVITFELD in fol. p. 900. Ejusd. Biſpe-Krønike p. 85.

i Maribo, Hr. Hans wor Pronst i Slyminge, oc Hr. Claus Stenkel wor Cantzeler, oc gaffue them full Makt, Hwilke for godh Endrakt skyll funne the them siwo imellom, ath Sogne-Presten i Jerindeloff altiidh skal her effter aarlige vppebære Tyenden aff Tolstoffter, thesligest Præsten i Thorslunde skall haffue Tyenden aff Agetoffter, oc Præsten i Fugelze skal vpbære Tyenden aff Nørre Querager. Hwilket wii thet siwo stathsfestethe, oc met thette wort obne Breff stathsfæstæ til ewigh Tiidh at bliue, oc ther pa synderskore wii oc maktlost giorthe alle there Bewisningh, som ehe haffte vpa forscreffne Tyende pa bothe Sither. Datum anno Domini, die & loco, ut supra, nostro sub secreto presentibus appenso.

Aar 1464. haver Biskop Mogens Krafse ved sit aabne Brev stadfæstet Søstere og Brødre i Mariebo Kloster deres Jus patronatus og Rettighed til Østofte Kirke. Hoved-Brevet derom, som synes at have været paa latin, er ikke forekommet os, men en Dansk Oversettelse deraf eller en Original-Copie, som Abbedissen i Mariebo da har ladet giøre, hvilken findes iblandt Assessor Kleves Manuscripter, kan vi for Sprogets og nogle artige Talemaaders Skyld ikke undlade Ord fra Ord her at meddele:

Magnus aff Gutz Naade oc Apostoliske Sæde i Rom Bischop y Othensse, off Elskelig Conuent Systre och Brødre y Mariebo Closter y Skeinmynge wti Lolandtt wti wort Sticth, off ælskelig wti Gud met Helssen. Acte wii oc befynde, att thet femeligt och tilbørligt er, att theris rætferdig Attraa, Willie oc Begering bør att fuldkommis wti Herren Christo til Gudz Loff, Heder oc Ære, oc hans Dyrckelsse att oghe til Salighet. Ther for att Gudz Loff wti forscreffne Closter maa thes ytermere oc gudeligere haffue fuldkommelig Fremgang, tha for etthers Begering oc synderlig Werdskyldtt, som wii haffue till etther oc til etthers Closter, oc besynderlig til Syndens salige Forladelsse oc Sielens Salighett wors oc alle wore Effterkommere, met gott Beraad oc Samticke wors ælskelige Capitel, forskreffne Closter Maribo, saa megit som wii maae, til ewig Tiid tilbynne oc wgenkallelig then Sogn-Kyrcke Østoffte, som liger paa theris Grundt oc Eyedom, Saa at same Closter haffuer nu Jus patronatus,

natus, Macth oc Ræt aff Naadige oc Welbyrdighe Konninger Kong Erick, Kong Christoffer oc Kong Cristiern y Danmarck frilig indtt att sette wti forskreffne Kyrcke Ostofte een Werdzens Prest (n) aff theris Naffn (o) bequem med Sielens Omhyggelse att forestaa Sogn, oc holde Gudzt Emmede, oc giøre Sogn-Folck theris Sacramenta oc andet, som er til Salighett, Oc skal hand ydelig haffue syn Prestebolig hoos samme Kyrcke y syn egen Persone. Forti binde wii alle oc huer serdelis y samme Sogn begge Kiøn, att thi giøre samme Prest, som saa er indskickit, Redferdighet til Preste Wyrding oc fuldkommeligh weluillig Opholdtt, saa som hannum bør, og som them bør att giøre aff retthe, ingen Sager undentagen, theris Byskop aff samme Kyrcke, Oss oc wore Efferkommere wbrødelig beuarit. Til wyndisbyrdtt alle forskreffne oc huer serdelis, saa som tilforne er sagt, henge wii wort Secretum met wort Capitels neden for thette Breff. Giffuit paa wort Slott Orkel (p) annen Dagen Briccii, anno Domini MCD. sexagesimo 4to.

Att thenne Coppi Ord fran Ord met alle Puncter oc Article lyder oc indeholler ræt lige effter Hoffuith Breffuit, Oc till thes bedre Widne, tha tricker Jeg Syster Margrete Jenssedatther Abbatissa met menige Conuentz Søstre wort almyndeligt Conuentis Indsegle neden wnder thenne Coppie.

Samme Aar 1464. og Aaret derefter 1465. haver Biskop Mogens Krasse, deels paa egen Bekostning, deels ved Hielp af Prior Matthias i S. Knuds Kloster, ladet pryde og zire saavel bemeldte Kloster med nogen ny Bygning, som S. Knuds Kirke i Odense med et smukt Pulpitur (q).

Aar 1465. den 24. Martii, haver Biskop Mogens Krasse været til Ribe, og der, tillige med Biskoperne af Slesvig, Viborg og Ribe, udgivet et Aflads-Brev for vor Frue DomKirke i bemeldte Ribe (r).

Som

(n) En Werdsens Prest er den, som kaldes i de Tiders latinske Documenter Secularis Presbyter, Persona Ecclesiæ secularis.

(o) Aff theris Naffn, skal rettere være paa deres vegne; der har uden Tvil staaet i den latinske Original eorum nomine.

(p) Orkel Slot, som fordum hørde til Biskop-Stolen i Odense, har ligget ved Svenborg i Fyen.

(q) Series Episcopor. Otthoniens. MS. HVITFELDS Bispe-Krønike p. 42.

(r) TERPAGRII Ripæ Cimbr. p. 89. PONTOPP. Annales T. 2. p. 636.

Samme Aar 1465. in Septembri var Biskop Mogens af Odense, med de andre Biskoper og Rigets Raad, nærværende i Kiøbenhavn, den Tid Kong Christian I. tog Erkebiskop Jens af Upsal til Naade. Og haver da bemeldte Biskop, tillige med Dronning Dorothea og samtlige Danmarks Riges Raad, været Forlover paa Kongens Side og forseiglet det Forligelse-Brev, som derpaa er udgivet til Segeberg S. Birgittæ Dag 1465. (s)

Aar 1466. om Sommeren in Junio og Julio haver Biskop Mogens Krafse af Odense været forsamlet i Kiøbenhavn med de andre Rigets Biskoper, uden Tvil til almindelige Herredage, og da tillige med de andre Biskoper iblandt andet udgivet en stor Deel Aflads-Breve, hvoraf vi have seet efterfølgende, nemlig Eet for S. Johannis Baptistæ og S. Birgittæ Alter i vor Frue Kirke i Kiøbenhavn, Et andet for S. Trinitatis Alter sammesteds (t), det tredie for S. Erasmi og S. Trinitatis Alter i S. Albani Kirke udi Odense (u), det fierde for S. Petri Sogne-Kirke i Kiøbenhavn (v).

Samme Aar 1466. bygte han til S. Knuds Kirke udi Odense et Capel, hvilket han indviede den Hellige Trefoldighed, vor Frue, S. Bendt [Benedicto], og S. Knud Konge og Martyr til Ære, hvor han selv siden er begraven (x). Han skal ogsaa have begyndt at bygge Bispe-Gaarden i Odense, som siden hørde Hr. Jørgen Brahe til (y).

Aar 1468. ved S. Olufs Dags Tider var Biskop Mogens af Odense, med flere af Biskoperne og Danmarks Riges Raad, paa et Møde, som holdtes til Halmstad, for at arbeide med de Svenske Gesandter paa et Forlig imellem Kong Christian I. og Kong Karl Knudsøn (z).

Aar 1469. haver Biskop Mogens Krafse med flere Biskoper og fornemme Mænd overværet den Recess og Forhandling, som paa S. Johannis Decollationis Dag til Kiøbenhavn blev giort imellem Kong Christian I. og de Lybske (a). Og finder man, at Biskop Mogens samme Aar og Dag med de øvrige Biskoper, som da vare forsamlede, haver udgivet et Aflads-Brev for S. Andreæ Kirke i Windeby udi Odense Stift (b).

(s) HUITFELD pag. 902. HADORPHII Svenske Rim-Krønike Tom. II. p. 239.
(t) BARTHOLINI Collectan. Hist. Eccl. Dan. MS.
(u) Originale membran. MS.
(v) Originale membran. MS.
(x) Hvitfelds Bispe-Krønike p. 42. Ser. Episcopor. Otton. MS. I det Document, som siden bliver anført, kaldes dette Capel Sancte Knuds Capel. Menes at være det Capel, hvor nu omstunder Landemodet holdes.
(y) RESENII MS. om den Danske Adel.
(z) HUITFELD p. 919.
(a) HUITFELD p. 923.
(b) PONTOPP. Annales Tom. II. p. [illegible]

Aar 1471. haver Biskop Mogens med flere Biskoper og Danmarks Riges Raad været for Stokholm med Kong Christian I. og da med de andre forseiglet et Dagtingens og Stilstands-Brev, som Hans Majestet giorde med de Svenske. Datum Hellig Aands Capel paa Hellig Aands Holmen uden for Stokholm Onsdagen for S. Laurentii Dag. Ligeledes har han og med de andre samme Dag og Sted forseiglet Kong Christians Forskrivning om en Rettegang med Sveriges Riges Indbyggere paa S. Egidii Dag næstkommende (c)

Aar 1472. haver Biskop Mogens af Odense stadfæstet sin Formands Biskops Hennikes Bevilling, som og af Ærkebiskop Tue var stadfæstet, at Bønderne i Hvilkinge maatte derefter søge til Bederslof Kirke. Datum in Skamby, die S. Dorotheæ virginis (d).

Samme Aar 1472. haver Biskop Mogens stadfæstet det Capel, som var bygt i Vestenskov Sogn udi Laaland, dog med Vilkor, at det ikke skulle være SogneKirken eller SognePresten sammesteds til nogen Forfang eller Skade (e). Brevet derom, hvoraf vi ikkun have en maadelig Copie i Hænderne, er saaledes lydende:

Jeg Mogens med Guds Naade Biscop i Odense helser eder alle Sognefolk, som bygge og boe i Vestenskov Sogn, kierligen med Gud. Vider, kiære Venner, at Høibaarne Første og Førstinde Koning Christian og Droning Dorthe, vor kiære naadige Herre og Frue, haver undt og udgivet nogle deres Breve, lydende paa den Capel, som nu nyligen opbygget er udi fornævnte Sogn, at han ei skal være eller komme fornævnte Vestenskovs Kirke eller SognePresten i Sammested til nogen Forfang eller Skade. Hvilke Breve vi med dette vort Brevs Samtycke fuldbyrder og stadfæster, og ville vi ei heller tilstede, at fornævnte SogneKirke og SognePrest der sammesteds maa skee Forfang af samme Capel. Men vi bede og byde alle eder fornævnte, at I søge eders rette SogneKirke, der Guds Tieneste at høre, og alle

(c) HADORPHII Svenske Rim-Kronike T. II. p. 262. 265.
(d) BIRCHERODII Fynske Bispe-Kronike MS. PONTOPP. Ann. T. II. p. 647.
(e) Dette Capel kaldtes Hellig Trefoldigheds Capel, og var bygt ved en Kilde, som og kaldtes Hellig Trefoldigheds Kilde, hvor der endog længe efter Reformationen blev begaaen stor Misbrug og Papistisk Afgudsdyrkelse, af de mange Mennesker, som did søgte; Saa at Kong Friderich 2. lod efter 1570. befale Embedsmanden paa Aalholm Albret Oxe at lade Kilden [illegible] og Capellet nedbryde. Lit. MS.

alle den Hellige Kirkes Sacramenta at annamme, som nytteligt er at annamme, Synderligen Daab og Naadefærd, som J og eders Forældre her til giort haver. Er det saa, at J nogle Messer have ville i fornævnte Capel undertiden, og om Vinteren, naar ondt Vei er, og Capellen viet er, da skulle J det have med eders Sogne-Prestes fulde Ja og Samtycke, og han da selv, eller hvem dertil forskicket vorder, efter sin egen fri Villie, skal giøre der den Tieneste og ingen anden, i hvo som helst det være kand, og J da, som der Messer og Tienester begierendes er at have, skulle lønne hannem derfor, eftersom J kunde med hannem forliges derom. Og skulle J give hannem da til gode rede alle hans rette Sogne-Provent, som J her til giort have, og dem derfor intet formindske. Forbydendes eder alle og hver særdeles noget her imod at giøre eller giøre lade i nogen Maade, under Kirkens Dom. In quorum approbationem & inhibitionem, evidentiam firmiorem, secretum nostrum præsentibus inferius duximus appendendum. Datum in curia nostra OLLEVOD anno Domini 1472. ipso die beati Joannis Baptistæ.

Endnu samme Aar 1472. var Bisp Mogens af Odense een af Kong Christians Fuldmægtige Procuratores, som tillige med Danmarks Riges Raad og Sendebud vare til Calmarn forsamlede, vor Frue Visitationis Dag, og da tilsagde Hr. Aage Axelsøn Varbierg Slot med alle de Panter, som han dertil for i Være havde af Kongen og Kronen udi Danmark (f).

Aar 1473. var Bisp Mogens atter udnævnet, som een af Kongens fuldmægtige Procuratores, der tillige med de øvrige Danske Sendebud og Dommere bivaanede det Møde, som var berammet til Calmarn med de Svenske, hvilket ellers gik frugtesløst af, og blev opsat til et andet Aar (g).

Først i Aaret 1474. ved Hellig tre Kongers Dags Tider var han endnu af Kong Christian I. fuldmægtiget som Procurator, tillige med Rigets Hofmester Hr. Erik Ottesøn og Hr. Johan Oxe Ridder, at gaae til det Møde, som til næstkommende S. Hans Dag igien skulde holdes til Calmarn med de Svenske (h): Men man finder, at Bisp Mogens ikke selv haver været der, men at-

(f) HVITFELD pag. 936.

(g) HVITFELD pag. 939. Fuldmagts-Brevet og Mødets Slutning findes i den 2den Tome af HADORPHII Svenske Rim-Krønike p. 278. 279.

(h) Kongens Fuldmagts-Brev, som er dateret Segeberg sabbato infra Octavas Epiphaniæ 1474. findes i HADORPHII Svenske Rim-Krønike T. II. p. 283.

at Biskop Knud af Viborg har bivaanet bemeldte Mode i hans Sted (i), hvortil uden Tvil Sygdom og Skrøbelighed, som kort efter befordrede hans Død, har været Aarsag; Thi mod Enden af samme Aar 1474. er han ved Døden afgangen (k) og begraven i det Capel, som han selv ved S. Knuds Kirke i Odense havde ladet bygge (l).

Kort tilforn, nemlig S. Galli Dag eller den 16. Octobris 1474. lod Biskop Mogens Krasse sin sidste Villie forfatte om den Fundation og Stiftelse paa en ævig Almisse, som han forhen ved sit Testament havde giort, hvilken der efter af hans Testamentariis Aar 1477. blev bragt til Fuldkommenhed, og endeligen af Høilovlig i Hukommelse Kong Christian III. 1548. er bleven stadfæstet, som efterfølgende Original Document nærmere giver at forstaae:

Wii Christian meth Guds Naade Danmarckis, Norgis, Wendis och Gottis Konningh, Hertugh y Sleßwigh, Holsten, Stormarn och Dyttmersken, Greffue vty Oldenborgh och Delmenhorsth, Giøre alle witterligt, ath fore oss wor stickett oss Elskelig Jørgen Gyldenstiern, wor Mand och Thienere, meth eth obith welbeseglith Pergments Breff, vskrabith och wstwngith, meth fem hele hengendis Indseigler, lydendis Ord fra Ord, som her effterfølger:

I Naffn then Hellig Trefoldighedts, Faders, Sons, och Hellig Aands, Amen. Wii Effterskreffne Mester Claus Andersson Decanus i Otthense, Laurentz Andersson Cantor, Jens Eggerdsson, och Oluff Smedh, Cannicke y sammestedh, Tordt Peythersson i Bellynge, Sogne-Prest, Robert Hordtt Borgemester y Otthense, oc Jep Oluffsson, Webnere, Gøre wittherligt for alle Men, nu ere och kommende worde, thette wort Breff see, høre eller læse, ath werdugh Fader meth Gudh Biscop Mogens, fordwm dags Biscop y Othense, hwes Siel Gud nadhe, wdwalde, tilkraffde och betrodhe oss hyne Testamentarios at wære, som Testamente-Breffuet beseglet inneholder, och saa meth Breffue, Hand och Mundh befoel noghre aff oss besynderlighe, at

(i) HVITFELD p. 940. HADORPHII Sv. Rim-Kronike T. II. p. 284.

(k) Series Episc. Otton. Mſ. HVITFELDS Bispe-Kronike p. 42. haver 1477. som er en Trykfeil; thi der staaer hos, at det var det samme Aar, i hvilket Kong Christian I. foretog sig den bekiendte Reise til Rom, og det veed man skede i Aaret 1474.

(l) Ser. Episc. Otton. Mſ. Hvitfelds Bispe-Kronike p. 42. Nogle sette, at han er begraven i Lunde Kirke, men med hvad Grund, vides ikke.

lade bygge tw Steenhuss i then Gaard nordhen nest liggendis St. Knwds Kirkegaard i Othense, som Mester Peder Marswyn (m) førre aatthe, Gwd och Sancte Knwd til Loff oc werdiighedt, hans Siell til Hielp, Roo och Liise, och fattiige Menniske till legomlige Behoff, Gaffn oc Cledningh, til ewigh tiidt waraffttigh at bliffue. Tiil och vppaa hwilcken Almosses Kwndh och Støffth forscreffne Biscop Mogens, wedh eth halfft Aars tiidh førend hand hagde kiøpt forscreffne Gaardt, fangit ther Skøde paa, och betalit hannom, gaff hand oc giere lod noghre Breffue, besegle meth sit secreto, oc flere Dannemends Indsiigle, meth Puncte och Artiickle, som hand tha war tilsinde, at skicke och deele forscreffne Gaardt y Aarligh Renthe oc Leyæ til forscreffne Almøsse, som Breffue ther paa giorde inneholde och wdwise. Men nogerstund effter ath han hagde kiøpt forneffnde Gaard, fangit ther Skøde paa, och redelig hannom betalith hagde, lod han fore sigh kalde alle the Breffue, han førre giffuet och giort hagde, lydendis paa forneffnde Gaard och Almøsse, och lodh thennom lesses fore segh, och hand tha grandskede och offuerwegdhæ, hwadh Madhe forsømpt war wdi Breffuene paa then Almosses Ewighedt, och Gudh hannom tha ythermere Naade och Sindh gaff, forskreffne Gaard at skicke och deele paa thet ny, saa ath forscreffne Bygningh, tw Stenhwss, wedt fuld Macht vforfaldne, och Almossen vformyndsket bliffue maatte til ewig Tiid. Tha igienkallede hand, dødhe meltæ, och ganske magtløse giorde nogle besynderlighe Puncte och Artycklæ, screffne vti nogle the førmere Breffue, som hand ther vppa vtgiffuet haffde, och paa thet sidste giøre lodh wedh Handscrefft syn Cancellers forscreffne Oluff Smedtz, tha hoess hannum ydeliigstæ aff oss forscreffne Testamentariis nerwerendis war, eet nyt Breff, lydendis meth andre Puncte och Artyckle, vnder sith Secreto allenniste, en deels twerth modh the andre Breffue førre vtgiffne paa forscreffne Erinde, som han tha best oc fasteste besyndhæ

(m) Mester Peder Marsvin var Borgemester i Odense imellem 1460. og 1470. og maaskee nogen Tid før og efter.

syndhæ kwndhæ, saa at forscreffne Almosse soo ewigh bleffue. Hwilket siiste Breff oc ytterste Sckickelse lyder Ordt fra Ordt, som her epther screffuit stander:

Wii Mogens mett Gudts Naadhe Biscop i Ottense giøre witterligt meth thettæ wort opne Breff, att effterthy wy haffue fangit Skødhe paa then Gaard, Mester Peder Marswyn y boede, Norden nest Sancti Knudts Kyrkegaard i Othense lygendis, och then betalit haffue, tha skikke wi oc deele forscreffne Gaard nw paa thet ny, til ewig Tiidt saa skiifft at bliffue, som her effter følgher: Først, at Vicarii, een effter anden, til Sancti Knudts Capell, wy bygge lode, skulle haffue och nyde thet stoere Steenhuss y samme Gaard, som Mester Peder selff iboede, til Residentie-Boligh aleniste, och engen ydermere Deel haffue y samme Gaard. Och som wy førre haffue tyltroeth och befalet wore kyære Testamentariis meth Breffue, at lade bygge wty forneffnde Gaard 2c. Suo befalle wii och y thette wort Breff, ath the skulle lade bygge i then westerste Deel, thet Nørre Stenhwss, eet synderlighe Boligh, lyge norden modh thet store Stenhuss Vicariorum Boligh, som skal være Conservaria ædificii, hwes Rente skal indleggis huert Aar at bygge meth paa the thu Steenhuss sønder och nørre, vppa thet ath Husene ey forfalle, och Almossen ey forsømpd bliffuer, som aarligh giffues skal. Nar och forscreffne tw Steenhwse bygde worde, tha skule och mwe oss Elskelig Mester Claus, Her Laurents, Hr. Jens Eggerdsøn, meth the andre wore Testamentariis, Prester og Legmendt, Fuldmagt haffue at giffue och giøre Fundationis Breffue, vnder theris Indsegle, hos hwem framdelis til ewich Tiid skal Forswar bliiffue tyl forscreffne thw Steenhwss, Magt haffue ther vti och aff wornithe ath sette, och Leyen aff Conservarie-Boligh op at bære, som the best forswaare kunde, Antsuarendis fore Guds strenge Dom, at forscreffne Bygninge och Almosse wedh Magt bliffue. Men forscreffne Vicarii een effter then anden skulle then anden Leye vpbere aff forscreffne tw Steenhus, troligen meth beredendes Almossen, saa framt wore Eptherkommere

mere Biscoppe i Otthense, Prior til sancte Knudh, och Prior i Dalum, een effter anden, icke skulle then forsømmelig Vicarium vdkaste och trenge aff sit Vicariidome oc Rente, om hand Almossen forsømmende worder at skikke och berede. Item, ehuad som helst Breffue, Fundation, Følgebreffue, Instrumente, eller andre Breffue, encthet vndertagit, wy førre vdgiffuet haffue, oc nogre Madhe lyde och screffne ere, her twert emod, tha mæle wy the Artyckle oc Puncte, her emod lyde, døde och magtløse, och thenne wor yderste wyllye och Ordination wydh Magt at bliffue: Forbiwdendis, vnder Guds och sancti Knudtz Heffnd, alle, huo som helst the ere, her emod at sige eller giøre i nogre Maade. In cuius extremæ ordinationis super præmissis robur secretum nostrum præsentibus duximus apponendum. Datum in curia nostra *Blamstwedh* Anno Domini Millesimo quadringentesimo septuagesimo quarto, die beati Galli Martyris.

Item, efftherthy at wy forscreffne Mester Claus, Laurentz Anderssøn, Jens Eggertsøn, Oluf Smedh, oc Thordt Pethersen ꝛc. forscreffne werdige Faders Biscop Mogensis Testamentarii forscreffne tw Steenhuse opbygt ladit hawe, oc os vdi hans Breff, som forscreffuit staar, befallit, tiltroet, och Magt giffuet er, vnder wore Indsegle Fundations Breffue at giffue och giøre, saa at forscreffne Bygning, tw Steenhus, icke forfalle skulle, och Guds Almøsse ey fornethres y the Made, then gode Tro och Loffue hand til oss sette, och syn Siels Salighedz Trøst och Menniskes wegne paahengde, wille wii fuldtgiøre effter wort rettæ Samwydh och Fornwmst, som wy wille antswære for Gudh och sancte Knudh, och være bekiendh for hwer Dannemand. Tha i Guds then Hellig Trefoldigheds Naffn skicke wii, styffte och fundere, om forneffnte tw Steenhuss Bygning wforfallen at forwære, Conservariæ ædificii Rente aarligh op at bære, och Magt haffue i the thre Almøsse Bolige Wornithe i och aff ath sette, som her effterfølger: Først, *Structurarius*, Byggemester, een effter anden, til sancti Knudhs DomKirke oc Capel i Otthense, meth Bispens oc Capitels sammested Raad och Fuldbyrdt,

skal hwert Aar troligh tilsee, och randsage, hwad som helst behoff gioeres at bygge, bøthe och forbedre paa forscreffne tw Steenhuss. Och skal hand hwert Aar opbære tree Danske Mark Penninge, ey andre Ware, Conseruariæ Boligs aarlig Rentæ, och thennem indlegge vty besynderlig Capitels Foruarelse, tiil Hielp at bygge meth paa forscreffne Steenhuus, sønder och nør i forscreffne Gaard. Och skal forscreffne Structurarius Capituli huert tredie Aar giøre skelligt Regenskaff paa Capitel aff forscreffne III. Mark Aarlige Rente. Och huad som hand paa forscreffne tw Steenhuus bygdt haffuer, och tage ther paa Capitels Quittantz huer tiidt, thesligeste vnder Biscopens Secreto, saa frampt hand ther tilstede er. Item, som Biscop Mogens bebreffuede, ath fornefnde Vicarii i sancte Knuths Capell, een effter anden, hwert Aar trolige skifftæ skulle forscreffne Almysse vty Capellet, Capellens Kyrkemøsse-Dagh (n), blant fattige wedertorfftige Menniske ꝛc. Forbedre wy then vti saa Maade: At Klederne och Skoene skulle tilforne wære maaldhe, skaarne och syede til the samme Mennliske, som thennom haffue skulle, och ey skulle skyfftes paa Wyld eller Wenskap, men effter Nødtorfft, nerwærendis hwert Aar tw aff Capitel, at see til, thet Almøssen gudelige och retferdeligen skyfftes, vppa thet ath ther ey gioeres Swig vti, och samme Vicarii skulle giøre the forskreffne tw nerwerendis aff Capitel Regenskaff, huorlunde hand haffuer kiøpt Wadmel och Skoo, och Giernings-Løn; Swa ath Hoffwet-Summen aff forscreffne thry Almysse-Bolige XV. Marck fwldtgiør hwert Aar. Och som førre bebreffuit war, at forscreffne Vicarii skulle opbære Renten aff forscreffne III. Almøsse-Bolige ꝛc. Forbedre wy thet saa, ath the skulle opbere Rente, rede Pendinge, ey andre Betallinge, hallwff delen inden VIII. Dage effter Paaschen, och anden halluff delen innen VIII. Daghe før Michelsmøsse, och kiobæ Wadmel, altsammen Sancti Michaelis Affthen, och paa the andre nestkommende Torgedage. Item skulle the gode Herrer, werduge Fedre, Bisco-

(n) Kirkemisse-Dag ✠ Kirke-Vielses Dag, Indvielses Dag, den Dag om Aaret, paa hvilken Capellet først er indviet, Encænia, Germ. Kirchmeß.

Biscoper i Otthens, een effter anden, och the gode Herrer i Capitel sammestedtz alle samdrectelige til ewig tidh Magt haffuæ Wornethe vty och aff ath setthe i forscreffne thry Almosse-Bolige, acthe Danne Prestemendh, eller acthe wederhefftige Klerkæ, och enghe Legfolck, som forleste Leyen redeligen vd at giffue paa forneffnde twende Tyder, Paaske och Michelsmesse: Och mwe giffue thennem theris Secretis oc Capitels Insigles Bebreffuelse paa theris Hwsfestning, meth saadanne Artyckle och Punethe, at Leyen joo wdkommer twende Tiider, som forscreffuit stander, swo frampt Leyen wd at giffue, som the ey wille haffue forbrott theres Breffue paa Hwsfestningen: Och aldligewel skullæ strax epther vdgiffue forscreffne Leye fem Mark aff huert Bolige aarlige Rente, och the Dannemend Prester och Klerckæ, som boende worde y forscreffne thry Almosse Bolige, skulle alle och hwer thennom haffue frii Gangh och Gaffn til Brønden i forscreffne Gaardh: Togh saa meth faste Dorre giorde wpaa, och egenom Skylliernmmen i Gaarden vnder Laaß och Lyckæ, och hwer thennom syn Nabo wden all Forfangh och Owylge y nogre Maade: Item, wpaa thet at forscreffne Vicarii een effter annen skulle och mwe haffue theß bedre Rwm och Magh y forscreffne Gaard, Entogh at forscreffue Biscop Mogens ey ythermere Deel vnttæ thennom y syth ytherstæ Breff, end forscreffne Steenhuß allenistæ, Skicke wy, fundere och wndhe thennom til ewlich tydh at nydhe then Indgang osten nest forscreffne store Steenhwß Vicariorum Bolig, och mellom then westerste Almosse-Boeligh, thertil thet Gaardz Rwm norden mellom forscreffne Vicariorum Boeligh och Conservariam ædificii, lyge breett wedh Vicariorum Boeligh liggendis; Och then Dør til Gaarden i forneffnde Indgang skal bliffue igienmuret. Item Conseruaria skal haffue til Gaardz Rum y Lenge oc Bredde offuer alth aff Sonden tyl Nor mellom forscreffne store Steenhus Vicariorum Bolig och thet westerste Almosse-Boligh, och haffue syn Vdgang aff Conservaria tyl Gaarden. Item huad som helst Skade eller Forderff, som skeer y forscreffne III. Almosse-Huse och Conservarie-

 Bolig,

Bolig, inden eller vdwortes, paa Tag, Wyndumve, eller i andre Maade, aff theunom eller theris Folck, som ther i boende worde, som bewises kand, tha skulle the thet selff forbedre, och igien bode lade aff theris eygen Kost och Kostnyngs Giæld, ehwad thet helst worder, och thermeth inthet affregnet wty Hoffuet-Summen aff theres Aarligh Hivsleye. Item, om Wornedhe boendis y Conservarie-Bosigh, och Magt at haffue ther wti Wornethe y och aff at settæ, bliffuer y alle Maade, som forscreffuit stander om the thry Almosse-Boeligh. Item forbinde wy vnder Guds och sancti Knudts Heffnd och Wrede wore Efftterkommere, Prælater och Cannicker y sancte Knudhs DomKyrcke i Otthense til ewich tiidh, ath the ey wty nogre Maade mageskiifftæ, fornandle, eller omwendhæ forscreffue aarlige Renttæ, Gudz Almossæ, til Forvedringh; Och ey heller Magskyfftæ giore meth nogre Capitels Gaarde, Godtz eller Rentæ, modh forscreffne thry Almosse-Boligh och Conseruariæ Boligh, men lade therom bliffue tyl ewych tiidh skicketh och funderet, som forskreffuet stander, Engelunde therom ath forarge, men heller Gudh tiill Loff at forbethre. Item skede thet saa, thet Gudh forbiudhe, ath nogre Brost eller Forsømmelse y tillkommende tiidh giordes, imod alle forscreffne och hwer Artyckel besynderlige wedh sigh, Tha skulle och mwe werduge Fedre meth Gudh, Biscope y Otthense een effter anden fuld Magt haffue at skicke och Raad tilføre, at alle Puncte och Article forscreffne holdes y alle Maade, Gudh och sancte Knudh til Loff, och fattige wedertørfftige Menniske til Klednyngh och Gaffn, som the framdeles wille antsuare for Gudh och sancte Knudh. In quorum Fundationum & Ordinationum super præmissis euidens testimonium & robur Sigilla nostra præsentibus inferius duximus appendenda. Datum anno Domini Millesimo quadringentesimo septuagesimo septimo.

His auditis & visis sigillo nostro ad causas lucide protestamur. Datum Ottoniæ die Philippi & Jacobi, Anno Domini MDXLVIII. Teste *Anthonio Bryske* Justitiario nostro dilecto.

Aar

Aar 1552. haver Christen Povelsøn Prior i S. Knuds Kloster i Odense, efter Kongens Befaling, udleveret til Jesper Krasse til Basnes, som var en Brodersøn af Bisp Mogens Krasse, alle de Breve og Documenter, som angik det af bemeldte Bisp Mogens stiftede Vicaridom og Almisse, nemlig, foruden Testamentet og Fundatzen, 17. Pergaments- og 3. Papirs-Breve; For hvilke Jesper Krasse ei alene gav sit Beviis, men endog Aar 1558. ved sit aabne Brev forpligtede sig, paa sine egne og Medarvingers Vegne, at betale aarligen til Prioren i S. Knuds Kloster i Odense Femten Mark Danske af det Steenhus, som staaer paa S. Knuds Kirkegaard, hvilke efter Fundatzens Lydelse skulle til fattige Folk uddeles. Derom vidne efterfølgende trende Breve (o):

1. Kongl. Majsts. Breff paa nogre Breffue, som Jesper Krasse skulle haffue fra Closterett.

Christiann mett Gudtz Naade Danmarckis, Norgis, Wendhis och Gottis Konningh ꝛc. Vor Gunsth tilforne. Wider, att oss Elskelighe Jesper Krasse wor Mandt, Thiener och Embitzmandt paa wort Slott Riberhus haffuer berett for oss, huorledis atti schulle haffue nogle Breffue lydendis paa nogitt Gotz, som Biscop Mogens Krause skall haffue stycrett till ett Vicarii ther wtti Otthensze. Thii bede wii eder och wille, att, ther som y paa Closters wegne icke haffuer ther noget y att sige, atti tha lader wpsege huess Breffue, som y haffue, lydendes paa samme Vicarii Godtz, och thenom offuerantuorde hanom, och tager hans Bewarsell och Gienbreff ther paa igenn. Her wider att rette eder effther, och lader thet ingenlunde. Befalendis eder Gudtt. Schreffuith paa wortt Slott Nyborgh Sondagen nest epther Sancti Andree Apostoli Dag Aar MDLII. Wnder wortt Signett.

2. Jesper Krasses Breff paa the Breffue, hand annamith haffuer, som lyder paa Biscop Mogenses Vicariidom.

Jegh Jesper Krasse till Barsnes gior witherligtt for alle mett thette mitt opne Breff, att ieg haffuer nu till troer Hende anamitt

(o) Disse findes i Christiern Povelsøns den sidste Prior i S. Knuds Kloster i Odense hans Register over samme Klosters Breve, som giemmes i Hr. JustitzR. Grams Bibliotek.

uamitt paa mine och mine Medarffuingis wegne nogen obne beseglitt Perchmentz Breffue, lindendis paa then Vicarii, som Biscop Mogens Krase Salig mett Gudtt styctett och funderitt haffuer wtti sancti Knutz DomKircke wti Otthense, som er først Biscop Mogensis opne beseglede Thestamenth, och ett opne beseglitt Fundatz-Breff, metth hengendis Indsegle, och ther till mett XVII. Perchmentz Breffue och mett hengendis Indsegle, och tre Papirs Breffue, Huilke forscreffne Breffue Chrestenn Pouelsenn mett Capitels Brødre haffuer offueranthuordett meg effter Kongl. Majsts. Breff och Befallingh, Och bepligter jegh meg och mine Medarffuinger att fuldgiøre, huess Fundatzen bemelder, XV. March, som schall giffuis till the Fattige aff the tho Stenhuse, som stande paa sancti Knutz KirckeGaardtt. Giffuitt wtti Sancti Knutz Closter y Othens, anden Sancti Nicolai Dag Aar MDLII.

3. Jesper Krasis Breff, liudendis paa XV. March Dansche.

Jegh Jesper Krase till Barsnes giør witthterligtt før alle, och kiendis megh y thette mitt opne Breff, att ieg er nu saa offuer ens wordenn paa mine och mine Medarffuingis wegne mett Hederlig Mandt Her Chresten Pouelsenn Prior y sancti Knutz Closter wtti Otthense, wtti saa Maade, att jeg schall aarlig Aar till gode Rede framsende femthan March Dansche till huer Sancti Knutz Dagh, och ladhe thenom offuerantuorde forscreffne Her Prior. Och thisse forneffnte Penghe schall ieg wdgiffue aff thet Stenhus, som staar paa sancti Knutz Kirckegaardtt, effter thend Fundatzis Lydelse, som Biscop Mogens myn kiere Faderbroder salig mett Gudt haffuer styctett och funderitt wtti sancti Knutz Kircke. Och forscreffne XV. March schall forscreffne Prior till sancte Knud annamme till segh, och siden framdelis wddele thenom igen till fatighe Folck epther Fundatzens Lydelse, offuerwerendis bode Borgemesterne mett flere Dannemendt. Och tilpligter ieg megh paa min gode Thro och Loffue att fuldgiøre thette mitt opne

ledis her ganger till, tha skulle Ethers Nadæ wndre ther paa. Kerista Nadigste Herræ, Jeg willæ swo gernæ, at all ting skullæ gaa well till paa Ethers Nades wegnæ, Ethers Nadæ fanger en dydelig oc skøøn Forstinnæ, hun andt (c) Ethers Nadæ well aff alt siit Hierte, Hwn giider aldrig seet aff Ethers Nadis Contraffet, Ethers Nadæ er hennes Nadæ stor Ære plichtug, Hadde Hwn ickæ allenæ weret, thet hadde aldrig taget Framganck, Thessæ Landæ vnder hennæ alle well, met Gudz Hielp Ethers Nadæ blijfuer en mechtug Herræ, som han haffuer werit i twsindæ Aar, met swodannæ Forord, at Ethers Nadæ will haffue Gud foræ Øegen, Vndfanger Ethers Forstinnæ met stor Ære, som thet sig boor, the hadde gangskæ gernæ forhalet thet Brolluþet ith Aar omkring, Ethers Forstinnæ gaar nw paa siith femthennæ Aar. Her met Ethers Nadis Liiff, Siell, Stat oc Werdughet befaller Jeg Gud oc sancte Olluff Konning. Screffuit met Hast sancti Knud Konnings Dag om Afftenen wiid VI. Sleet.

Vester Ericus.

Her Hanss Billæ, Jehan Vincentz, oc Søffrin Skonning haffuer ieg sat ind paa myn Frwæs Skiff, om the kommæ nogerstedz vnder Ethers Nadis Landæ, tha haffuer Jeg vnderwiist hannom all sammen, huor han kan rettæ sig effter. Nu haffuer Klocken slaeth VIII. &c.

Opskrift:

Hogborenn Furstæ og Edelstæ Herræ Her Christiernn met Gudz Nadæ Danmarcks, Norigis, Wendis oc Gottis Konning, Vdualdh Konning til Suerigæ, Hertug i Sleßuig, Holsten, Stormarn oc y Dytmersken, Greffuæ i Oldenborg oc Delmenhorst, Sin Keriste nadigste Herræ.

Det andet Brev, som er det beste af dem alle, og indeholder mange smukke Merkværdigheder, er skrevet fra Helsingør Loverdagen efter S. Olufs Dag, og lyder saaledes:

Høgboren Furstæ oc edelstæ Herræ, effter myn redebonn Tienestæ och ydmyggæ Helsenn, Werdis Ethers Nadæ wildæ, at strax

(c) Andt ɔ: ynder, behager, har Lyst og Kierlighed til.

strax som ieg drog aff Hagenn (f), gaff ieg meg till Skibennæ igen, och fick swo god Boor ther aff oc till Seeland till Feer, swa wii wore till hobe Ethers Nadis Skib met the II. Hamborger Skib VIII. till talsf, ther wor Ethers Nadis Forstinnæ meget glad aff oc allæ hennes Nadis Metfolgere. Sondagen ther nest efftir lod ieg Ethers Nadis Folck folie meg till Kirckæ well fantzede (g) oc i theris Skick III. i Liddet, ther fick Ethers Nadæ ith stort Loff aff, oc sade the Burguneske Herrer, ath the willæ giffue X. tusinde Kroner ther till, at Hertugh Karll hadde selffuer werit ther oc seet thet Folck. The forsloge (h) off fore twffwer (i) swo mangæ, som wii woræ, Ethert Folck skicket seg ærligæ oc well ther efftir myn Williæ. Ther gick stort Rychtæ i Fææx, at Hertugen aff Gellernæ loo ther i Sooen met Koningen aff Englandz Hielp, oc wore the her ickæ well till fryndz, Men tha wii komme, woræ allæ gladæ oc frymodigæ, Deo gratias.

Item Kæristæ Nadigstæ Herræ, Jeg kan ickæ fullscriffuæ Ethers Nadæ, huor merckelicht ith Gifftermall Ethers Nade fanger, och huor stort Bestandt ther foller met. Swo at ieg tror thet wiist, oc huer Mand siier, at thet kom aldrig mage till Danmarck; Thii hoffues meg, at thet bliffuer well sted, ehuad thet haffuer kostet Ethers Nade, enthen met Brullops Kosth eller anden Deell, thet forwinder Ethers Nadæ well met Gudz Hielp snarligenn.

Myn keriste nadigste Herræ, Jeg beder Ethers Nadæ ydmygeligen oc roder, at Ethers Nadæ met alsomstørstæ Fliit, Æræ oc Kerlighet wndfanger Ethers Nadis Forstynnæ, Och met størstæ Stat, Ethers Nadæ kan aff stæd kommæ, och lader the Borgunskæ oc off allæ i Danmarck merkæ, ath Hennes Nadæ er Ethers Nadæ kerlig oc welkommen. Oc lader nu strax rage Ethers Nadis Skeg aff, fore mangæ Sager skyld, Soo kan Ethers Nadæ met swodant, som forscreffuit stander, stoppe Mun-

(f) Hagen skal uden Tvil være den Haag, Gravenhagen, Haga Comitis.
(g) Fantzede ɔ: Smykkede, Pyntede, Udstafferede.
(h) Forslog ɔ: regnede, ansaae, holdt for.
(i) Tuffver saa mange ɔ: to gange saa mange, dobbelt saa mange.

Mundenæ paa oss alsammen, allæ Ethers rettæ Wenner til Gledæ, oc allæ Ethers Nadis Vwenner til Soorrig oc Bedroffuelssæ, thet giffuæ Gud ꝛc.

Myn Frwes Nadæ haffuer meth sig en Wogn effter theris Siid, oc en Rosbord, oc VI. eller VIII. Jomffrwe-Sadlæ, ther sliir Hennes Nade Hestæ till, och slür oss ther till met en sex besperede Frwer-Wognæ til thettæ Herræ-Folck, huer Wogn met II. Hestæ, oc II. besperet Wognæ til Jomfrwernæ, huer met IIII. Heste, og I. eller II. Loffwere hoss hüer Wogn. Och siiden till met allæ the godæ Wognæ, i Købnehaffn ære, Borgere-Wognæ, oc Wognmens-Wognæ, well sandzsedæ, met Fiælæ, Agestolæ oc Hiwendæ, til Hennes Nadis Folck oc Selff-Kammer.

Selffuer møder Ethers Nadæ Hennes Nadæ wiid Rosbecks Møllæ met alsomstørstæ Stat oc Werdughet oc Ordenandzssæ pa Ethers Nadis Folck til Hesth och Food, som thet sig bøør. Hennes Nadæ er thet well werd, thii Hennes Nadæ er edell, wiiss, dydelig, oc syes delig oc yndelig aff alt thette Eders Nadis Folck, Hennis Nade seeth haffue. Men Hennes Nadis Klædeboon behaffuer eller befaller meg inthet well. Men Hwn and Ethers Nade got offuer alt thet, Gud haffuer skafft, thet kand jeg merckæ i mangæ Madæ. Och ther fore and jeg Hennes Nade got, og wed man ther at syæ aff offuer allæ Burgwnskæ Land, aff Hennes Kerlighet oc Stadighet, Hennes Nadæ haffuer hafft til Ethers Nadæ i sliig Anfechting, som hwn haffuer hafft aff nogre i Hoffuit, Men aff ingen aff them, som her er meth, och fore theris Willigheit bleffue the vdlagtæ at gøre thennæ swore Reysæ hiid til Danmarck met Hennes Nadæ, som ther i Landenæ er regnit fore en swor Reysæ, oc er oc swo i Sandhed.

Item, at besynnæ, huem Ethers Nadæ will sennæ hiid emod Hennes Nade til Helsingøør. Hadde Børren føyet, tha hadde jeg strax løffuit ind fore Købnehaffn mit Hennes Nadæ: Men Hennes Nadæ er ganskæ kranck oc hennes Jomfrwer aff Søen, swo the ære hell forwandlet en part aff them.

Item haffuer jeg oc effter Ethers Nadis Scriffuelsſæ bestillet Ethers Nade nogen Win her met i Floden, i thet Ethers Nadæ haffuer hannom behoff, oc icke ellers. Och ther ibland er ith Faad eller II. Orlyens Win oc Beyan Wyn, som jeg bestillet besunderlige till Ethers Nadis Behoff. Haffuer Ethers Nade kostet thet meste, stor nu mandelige pa thet systæ, quia laus probatur in fine &c.

Item at ladæ forslaa, huor mangæ gode Mend ther kand ligae i the Herbere vd met Stranden, oc huert Herbere for sig selffuer, oc sende off thet hid til Helsingoor i Scrifft, swo kunnæ wii skiffte them her, om Behoff goris.

Kæristæ nadigste Herræ, Jeg beder Ethers Nadæ ydmygeligenn, at ethers Nadæ will scriffuæ meg Ethers Nadis Williæ till, huad heller jeg skall giffuæ meg till Ethers Nadæ til Kopmehaffn, eller jeg skall biffuæ hos Hennes Nadæ her, Jeg will altiid gore effter Ethers Nadis Williæ. Then benediet Gud være loffuit till euig tiid, at swo ner er kommet ꝛc.

Item Ottæ Krwmppen kand vnderwiise Ethers Nade ydermere Legligheden. Her met befaller jeg Ethers Nadæs Liiff, Siell, Stat oc Werdighet the helligæ Trefoldighet till euig tiid. Screffuit met Hast, Loffuerdagen nest efftir sancti Oluffs Dag, Aar MDXV.

E. N. K. M.

ydmyge Tienere
Erick Walkendorff.

Opskrift:

Hogborenn Furstæ, edelstæ och megtickste Herræ, Her Christiern met Gudz Nadæ Danmarckis, Norigis, Wendis oc Gottis Konningh, vdwald Konning till Suerige, Hertug i Sleßuigh, Holsten, Stormarn oc i Ditmersken, Greffuæ i Oldenborg oc Delmenhorst, Syn allerkæristæ nadigste Herræ.

Det tredie Brev, hvori Erkebispen beretter Princessens Sygdom og Upasselighed, og raader Kongen ufortøvet at besøge hende, er ogsaa skrevet fra Helsingør, Søndagen efter S. Olufs Dag, og lyder saaledes:

Hog-

Hogboren Furstæ oc edelstæ Herræ, efftir myn ydmyg Helssen, werdis Ethers Nadæ wiidæ, at Ethers Nadis Forstinnæ er swo illæ till passæ, ath hwn neyæ kwannæ goo vp emellom oss two Hennes Nade ledde fran Skiibbroen i goor oc vp i Hennes Herbere, en part aff Siwgdom oc Lengelssæ oc Sorig fore Sager skyld, som Jeg ickæ scriffnæ will. Och kan Hennes Nade icke kommæ her vdaff førre pa Torsdag eller Fredag. Haffuer jeg fornwmmet aff Hennes Hoffmesterinnæ, at, skwllæ hwn end doo, tha begerede hun swo lengæ at leffwe, at hwn mottæ en tiid see Ether førræ. Och meen hwn wiist, at, kommer Ethers Nadæ hiid selffuer personligæ, oc fanger Hwsswalelssæ aff Ethers Nadæ, hwn bliffuer snarligen karsk, hwn er skot rent forwandlet, oc brenner swo hed som en Glod rc. Thi roder jeg Ethers Nadæ, atj strax vfortoffret giffuæ Ether hiid til Slotthet med en XVI. eller XX. Hestæ, alle friiborne Men, well wdsmwcket, oc Ethers Nade bode førsi oc sidst, oc tøffuæ her en Nát eller to. Gud forbywdæ, wor Herre willæ kalle Hennes Nadæ, oc Ethers Nadæ ey kommæ hiid selffuer, efftir thii Hennes Nade haffuer faret hiid swo langt til Siøes, oc thette er swo ner till Landz, tha kand Ethers Nadæ selff merckæ rc. Jeg roder Ethers Nadæ, atj kommæ hiid strax i Morgen betymeligen for mange Sager skyld, som jeg ickæ scriffnæ will. Her met befaler jeg Ethers Nade Gud i Hymmerige till ewig tiid. Scrcffuit met Hast Søndagen nest effter sancti Oluffs Dag i Helsingøør, Aar MDXV.

E. N. K. M.

Erick Walkendorff.

Ethers Nade sender hiid X. eller XII. Ammer Rinsk Wyn i Nath.

Opskrift:

Høgborne Furstæ Koning Cristiern, Synn kierestæ Nadigæ Herræ ydmygeligen sendis.

Det fierde og sidste Brev, hvori Erkebiskopen endnu raader Kongen at komme ud, er uden Sted og Datum, saaledes lydende:

Kæristæ

Kæristæ nadigæ Herræ, meg tyckis raadeligt ware, at Ethers Nadæ kommer hiid selffuer i Morgen betymeligæ met XX. Hestæ well stafferede, oc riidæ ud aff Raad efftir huer anden, oc stafferer Ethers Nade well selffuer vd, swo mand kann kænnæ Ethers Nade ebland the andræ oc for end aff the andræ. Ethers Nadis Forstinnæ er icke well thill passe, Men thet kand met Gudz Hielp well worde bedræ. Ethers Nade moo ingeledes haffue thet i Fordrag, thager Klipper, oc kommer thess snarer frem, oc will jeg forbiide ethers Nade her ind till X. slaar. Lader mig fange Ethers Nadis Scriffuelssæ thess forinnen hiid, huor Jeg skall rettæ meg efftir. Screffuit met Hast ꝛc.

Vester E. W.

Opskrift:

Høgboren Furstæ Koning Cristiernn ydmygeligen sendis thette Breff.

III.

Biskop J. Rønnovs Brev, hvorved han under Hr. Mogens Giøe Jus Patronatus til Gresede Kirke. 1529.

[Af Originalen paa Pergament.]

Wii Joachim Rønnow, met Guds Naade wdwalt Biscop tiill Roschilde DomKircke, giore witterligt, at wii aff synderliige Gwnst oc Naade, saa och foore Wilge oc Weenschaff, som Erliigh Welbyrdiig Mand oc Strenge Riidder Her Mogens Gøye, Danmarckis Riiges Hoffmester, Oss, wor DomKircke, oc Clericii wdi wort Stiicht altiid giort oc bewiist haffuer, oc her effter giore oc bewiise moo, haffue met wort elskelige Capitels i Roschilde Wiilge, Fuldbyrdh, oc Sambtycke wndt oc tiilstedt, oc met thette wort obne Breff wndne och tiilstede, at forskreffne Her Mogens Giøye och hanss Arffuinge mwe oc schulle effter thenne Dag haffue, nyde oc beholle Jus Patronatus tiill Grezede Kircke, saa tiidh och opthe som hwn logliigen vacerer, met saa Skeell och Wilkoor, at hand och hans Arffwinge schulle presentere och forlene samme Kircke en good Prestmand, som kand predicke Gudz Ordt oc thet helliige Euangelium, som thet seg bor, Och giore Almwen i samme Sogn saadan Redzle och Thienesthe, som en goodh Sognepreſt boor at giore, nostris tamen Episcopalibus & inferiorum Prælatorum juribus in omnibus & per omnia semper saluis. In cuius rei testimonium Sigillum nostrum vna cum sigillo venerabilis Capituli nostri Roschildensis antedicti præsentibus duximus appendendum. Datum in curia nostra Episcopali Roschildensi die beati Lucæ Euangelistæ, Anno Domini MDXX. nono.

(o)

14. Hefte.

I.

Povel Matthissøns Vaaben og Adels-Brev, givet af Kong Erik af Pomern 1433.

Iblandt det Danske Magazins Velyndere kan vi med Billighed regne Velærværdige Hr. Laurids Terpager, SognePrest i Mahr og Provst udi Borse-Herred her i Siæland, En Søn af vores lærde og velfortiente Sl. Doctor Peder Terpager i Ribe. Denne gode Mand, som forlængst har giort sig sit Fæderneland forbundet

ved adskillige smukke Afhandlinger til de Danske Antiqviteters Oplysning, har ver ogsaa taget Deel i dette vort Foretagende, og, til et opmuntrende Exempel for andre brave Patrioter i Provindserne, foræret, saa vel i forige som dette Aar, en heel Deel gamle og rare til deels originale Documenter og andre skrevne Papirer til vort Selskab. Iblandt de samme befinder sig et Nobilitations- eller Adels-Brev, paa Pergament skrevet, som er det, vi give os den Ære her at legge vore Læsere for Øien.

Dette Adels- eller Frelse-Brev, som det fordum blev kaldet, er af samme Alder og Rarhed, og af selv samme Aar, som det, vi tilforn i det Fierde Hefte af vort Magazin have anført (a), nemlig af det Aar 1433. Dog er dette nogle Maaneder ældere end det forige, i det at dette er udgivet i Fasten, men det andet ikke førend hen i Augusti Maaned; Saa at dette nu er det ældste Nobilitations-Brev, som nogen af vort Selskab indtil denne Dag haver seet (b). Om Ericus Pomeranus, som en fremmed Herre, er den første Konge i Danmark, som haver meddelet Adelskab med Vaaben i Brevet, eller om den Skik er ældere her i vores Norden, er noget, som vi endnu ingen fuldkommen Underretning have om: Men leve dog stedse i Haabet, ved vore elskelige Landsmænds Haandrekning efterhaanden at opdage saadane Beviisligheder, som kunne oplyse baade denne og andre Hemmeligheder i vore gamle Danske Sager.

Hvo og hvad denne Povel Matthissøn haver været, som Kong Erik af Pomern ved dette Brev haver giort til Adel og givet Frihed og Frelse med Skiold Hielm, kan vi ikke sige. Men, som det synes af Omstændighederne, saa maae han uden Tvil have været en gammel og tro Tiener, eller Ven af de Dyrers Familie, eller ogsaa staaet i nogen anden nær Sammenhæng og Forvandskab, maaskee paa urette Side, med samme gamle adelige Slegt; Thi ei alene var Iver Jenssøn, for hvis Bøns skyld han blev adlet, en Dyre af Herkomst, men endogsaa det Vaaben, ham blev givet, var lige det samme, som det, de gamle Adelige Dyrer og siden de Ny Lunger førde.

Man har i vor Danske Adels-Historie adskillige Exempler derpaa, naar nogen fordum blev ophøiet af Borgerlig i Adelig Stand, at da den Herremand, som ved sin Forbøn udvirkede saadant nyt Adelskab hos Kongen, haver forud, enten

(a) Danske Magazin Tom. I. p. 97.

(b) Vel at forstaae, Nobilitations-Brev, hvorudi Vaaben tillige gives, og i Brevet betegnes. Thi af det gamle slags, hvorved nogen af Bonde- eller Borger-Stand blev giort fri og frelse, og til Kongens Mand, d. e. til Adel, med saadane Ord: Recipimus eum in hominem nostrum, dimittendo eum & liberos ejus qvittos & liberos ab omni expeditione, quæ Stud & Inna dicitur (See Hvitfeld, T. I. p. 147. ed. in fol.), derpaa findes endnu Exempler, over hundrede Aar ældere, end dette, som vi nu omtaler; og af saadane love vi at fremvise en Prøve en anden gang.

enten for Troskabs, Venskabs eller Frendskabs skyld, givet den Person, som skulle adles, enten sit Fæderne eller Moderne Vaaben, og det enten heelt eller noget deraf. Saaledes finde vi, at Anders Offesøn af Biørnholm, Ridder, haver ei aleneste hiulpet de twende Brødre Svening Andersøn og Michel Andersøn [som ellers vare af den Familie Vinter] til at faae deres Frihed af Kongen, men endog for Frendskabs og Troskabs skyld selv givet og undet dennem sin Moders Skiold og Hielm med sig (c). Ligeledes har Peder Nielsøn af Broholm, Ridder, givet en anden Peder Nielsøn, som uden Tvil har været hans uægte Broder, sit Fæderne-Vaaben at føre med Biskop Hennike Ulfeld i Odense og sig, som Frende bør at føre med anden. Og er derpaa denne Peder Nielsøn af Kong Christoffer af Beyern adlet for Biskop Hennikes Bøns skyld, og givet de Ulfelders Vaaben, som er, i hvidt Feld en halv rød Ulv og en halv rød Ørn, og paa Hielmen en halv rød Ulv (d).

Paa samme Maade haver og denne Iver Jenssøn Dyre [for hvad Aarsag, vides ei] ikke alene ved sin Forbøn formaaet Kongen til at give forbemeldte Povel Matthissøn Frihed og Frelse [ↄ: Adelskab, Adelige Friheder], men endog selv tilladet hannem at bruge det samme Vaaben, som han og hans Fader førde, hvilket ogsaa Kong Erik, for bemeldte Ivers Bøns skyld ved dette sit aabne Brev hannem stadfæstede, nemlig i Skioldet to hvide Vesselhorn [som i Brevet kaldes Vesene Horn] i blaat Feld, og ligesaa paa Hielmen to hvide Vesselhorn, som var de Dyrers rette Fæderne-Vaaben. Vaabenet staaer i Originalen neden under Brevet, malet efter den gammeldags Maade, med det venstre Hiørne lidet i Veiret, hvorpaa Hielmen og Hielmtegnet hviler, saaledes som det her oven for i Koberstykke forestilles. Brevet i sig selv, hvorunder endnu hænger et Stykke af det Kongelige Indseigl, med de tre Kroner i, er Ord fra Ord saaledes lydende:

Wy Erik meth Guds Nadhe Danmarks, Swerighes, Norghes, Wendes ok Godes Koning, ok Hertugh i Pomern, kungøre alle the, thette Breff see eller høre, at aff wor serdelis Nadhe for Iwar Jenssøns Bøn sculd, Sua och for Troscap ok willich Thieniste, som thenne Breffuiser Pauel Mattissøn oss och wor Fatherbrotherssøn Hertugh Bugeslaff aff Pomern, vm wor Herre thet sua forseet hauer, at wy utan echte Børn eller Barn affgangende wordhe, och wore Arwinge och Effterkommere Koninge aff wor Fæthernes Slecht och Rikin her effter trolica gøre ok

 beuise

(c) And. Offesöns Brev dat. 1418. S. Gregorii Dag. Mſ.

(d) Copie af gamle Breve. Mſ.

bevise scal, och hans Arvinge ok Affkommæ i tilkomendæ Tiidh ewinnelica, tha vnne wy ok giue forneffnda Pauel Matthisson och hans rette echte Affkomme Friheet ok Frelsse til sich selffue och there eyne Personer til ewich Tiidh, vnden takit all tiidh wort Krone Gots, Bonde Gots, och Køpstedhe Gots. Ther til giue wy hanum och them Schiold och Hielm for forneffnda Jwars Bøn sculd meth hans Fathir ok hanum, Sua som ær, tw huide Wesene Horn vti eet blaat Feld, och vppa Hielmen tw huide Wesene Horn, effter thy som the her fornethen maledh bescreuen stande. Til Witerlicheet och Stadhfestelsse thenne forscreffne Frihets ok Wapns haue wy wort Secret budhet henges for thette Breff. Datum in castro nostro Kalundeborgh, dominica Reminiscere, in Quadragesima, sub anno Domini Millesimo quadringentesimo tricesimo tertio.

Ad mandatum Domini Regis
JOHANNES PETRI Cancellarius.

II.

Om Frue Birgitte af Hamerstad og hendes Omgang med Breve og Signeter.

Der ere adskillige Maader at sette sit Navn i Udødelighed paa hos Efterkommerne. Det er ikke alle, som for deres Dyds skyld staae hoit opskrevne i vore Kroniker, da der ere nogle, hvis kiendelige Udyd og strafværdige Forhold haver givet deres Navne Plads i Tidernes Antegnelser. Vi ville ønske, at vi aldrig havde Anledning til, at sette Pen til Papir om det sidste Slags, og at de første maatte alene være Materie til vore Blades Opfyldelse. Men, om vi vil i agt tage de Pligter, som tilkomme gode og uvildige Skribenter, der hverken frygte eller hykle, der fremføre Sandhed uden Bitterhed, da bør vi, naar os noget forekommer til Historiens Oplysning, lige saa lidet dølge det Ubehagelige, som det Angeneme, lige saa lidet underslaae de Ondes Feil, som de Godes Dyder. Sæden er jo aldrig saa reen, at den kan siges at være uden al Klinte og Ukrud, og der er vel ingen Slegt saa ypperlig, at den jo haver nogen unyttig Byrde paa sig. Men, saa lidet som eet eneste Ukruds-Korn kan forurene den hele Sæd, saa lidet kan og eet

eet eneste Umennerske formørke den Stands og Anseelse, som en heel Familie har sat sig udi, helst, da der neppe er nogen, om man gaaer fra de Øverste til de Nederste, fra de Ædelste til de Gemeneste, der kan sige om sin Slegt, at den er uden Smitte. Og det samme, som vi her skrive om Slegter, kan ogsaa siges om Kiøn, nemlig, at baade det ene og det andet Kiøn haver saavel sine Lyder som Dyder, saavel den der kan lastes, som den der bør roses; Endskiønt vi dog haabe at kunne zire vórt Magazin med et større Antal af dem, der have giort sig merkværdige ved det Gode, end ved det Onde, og det saavel af begge Kiøn, som af alle Slegter. Vi har hidindtil hast mest at giøre med Mands-Personer som det første Kiøn, og vi have ingen Tid hast i Sinde at udelade det andet Kiøn, naar os noget forekom, hvoraf man kunde giøre sig Begreb om et merkeligt Fruentimer. Nu havde vel intet været os kiærere, end at vi maatte hast den Lykke, til en Begyndelse at give en Afbilding paa en dydig og velfortient Qvindes-Person. Men vi maae ugierne tilstaae, at vi have været saa uheldige, at faae nogle Brevskaber fat, som vel ere rare i sit Slags, men som derhos meddele os en rar og selsom Prøve af en Qvindes alt for store Selv-Klogskab, Egen-Nytte og Undersundighed. Det var at ønske, at deslige Exempler aldrig havde været til, og det var os en let Sag, at gaae de samme med Tavshed forbi: Men, naar Documenter af den Alder, som disse, falde os i Hænderne, og Sandheden derudi ikke kan røre nogen, uden de indbemeldte vedkommende Personer, maatte man høiligen fortænke os, om vi ikke heller selv brugte dem med den Beskedenhed, som vort Selskabs Love paalegge os, end efterlod dem til andre, der maaskee maatte misbruge dem, og af eet eller andet ondt Exempel falde til at dømme ilde om et heelt Kiøn, om en heel Slegt, ja vel om en heel Nation.

Frue Birgitte af Hamerstad besad de Egenskaber, ved hvilke, om hun dem ret havde brugt, hun kunde have været anseet for en Krone i sit Kiøn, en Ære for sin Stand, og en Prydelse i sin Familie. Hun havde en ypperlig Herkomst, og var baaren af een af de allerældste Adel-Stammer i disse Nordiske Riger. Hendes Fader var den berømte Ridder Hr. Oluf Axelsøn til Vallø, Hovedsmand paa Gulland, som døde 1465. og var een af de mange og mægtige Brødre, de saa kaldede Axelsønner, der under Kong Christian den Første ere saa navnkundige i den Danske og Svenske Historie. Hun var gift med Hr. Erengisel Nielsøn, een af de ypperste Riddere og høieste Adels-Mænd udi Sveriges Rige. Hendes Fornuft, Veltalenhed og udvortes artige Væsen gav hende den Fordeel, at hun til sin Tid passerede for een af de klogeste og høiest-agtede Fruer i disse Lande. Men i alt dette udviste hun et Gemyt, som ikke var af det beste Slags, hun misbrugte sin Klogskab til Daarlighed og utilladelige Foretagender, i det hun, for at tilvende sig stort Gods og megen Rig-

dom, skred til de Yderligheder, som intet ærligt Menneske skulle falde paa, uden at lide det allerstørste Skaar i sit gode Navn og Rygte. Hun lod skrive falske Breve, lod giøre falske Signeter, og betiente sig af sine Slegtinges og Venners Navn til det, som de aldrig vidste et Ord af. Et Mester-Stykke af de gamle Tiders ulovlige Snildhed, som i vore Tider ikke bedre skulle kunde opspindes eller eftergiøres. Vel brugtes fordum i saadant Fald adskillige Forvarligheder, i det man, som tilforn er anmerket (a), havde den Maade, naar nogen ved Døden var afgaaen, da for en Sikkerheds Skyld enten at sønderhugge hans Signet eller kaste det i Graven med, paa det andre siden ikke skulle føre sig det til Nytte og bruge det til Upligt. Men, slige Forebyggelser uagtede, vidste Frue Birgitte Raad imod Uraad; Havde hun ikke just de samme Seigl, som visse Mænd havde forseiglet med, saa forstod hun selv den Kunst, at lade udstikke andre i deres Lignelse, hvormed hun var saa dumdristig, ei alene i de Afdødes, men endogsaa i de endda levendes Navne, at beseigle Documenter til sin egen Fordeel. Men denne Handel lykkedes ikke bedre, end de fleste onde Gierninger, der omsider røbe sig selv; Thi det blev endeligen lagt for Dagen, hvad hun var for en Qvinde, da hun af hendes egne og nærmeste Venner blev for Ret og Dom 1479. overtydet at have faret med Falskhed og Bedragerie. Hvilket af efterfølgende Original-Documenter, som i Sverig ere udstedede, men os af Hr. Justi-Raad Gram meddelede, ydermere og tydeligen kan erfares.

Jak Sten Sture i Gripsholm, Ridder, Sweriges Rikes Forstander, Gøre alle witherligt meth thette mit opne Breff, at Fredagen nest epter wor Frue Nativitatis Dagh her i Jenecopingh, i myn oc flere gode Mænts Nærværelse, som her tha forsamlede vore, stodh Erligh och Velbyrdig Man Hr. Jwer Axelssøn (b) Ridder &c. och giorde sin Eedh for Oss, swa thet han badh sigh swa Gudh til Hielp och alle Helgene, och ydermere vilkoret sigh at gøre sin Reth derpaa med Riddere och gode Men, swa mange som hannem forelagt vorder, paa sine egne, thesliges paa sin elskelige Broders Erlig och Welbyrdig Mants Hr. Erich Axelssøns vegne, effterthii at han eigh selff tilstæde er, som och vil gøre sin Retth ther vppa, thet then gode Qvinnæ Frw Birgittæ Oleffsdatter i Hammerstæ fik aldrig hans eller fornefnte hans Broders Hr. Erics Incegle med nokon therres Villie eller Vidscap for et opit

(a) Danske Magazin Tom. I, pag. 18. 19.

(b) Hr. Iver Axelssøn var Frue Birgittes Farbroder.

opit Breff, ludendes Ordh fran Ordh alleledes, som her epterfølger:

Alle Men, som thette Breff see eller høre læse, helser jak Olaff Axelsson Ridder i Wallosfue ewinnelig meth Gudh. Gør jak witterligt met thette nerwærende opne Breff, at Aar effter Guds Byrd MCDLXI. tha war jak Olaff Axelsson forscreffne i Kopenhaffn hoff wor nadige Herre Koning Christiern, den Fredag nest effter SS. Philippi & Jacobi Dag, tha fornøiede wor nadighæ Herræ myn kiære Svoger Hr. Erengitzel Nielsson oc hans Hussfru Birgittæ myn Dotter 1200 Rinske Gyllene och 700 Lubske Mark, som war forscreffne myn Dotters Opbyrdh aff hennes rette Møderne Got Walløff, och alle de Got, ther under ligge, som jak fik met hennes kiære Moder Karine Jensedotter (c), Gud hendes Siell nade, oc fore den forscreffne Sum Guld oc Penninge haffuer myn Svoger oc myn Dotter ladet mig och myn Hussfrue Annæ Jensedotter (d) och begges vores Barn qvit oc frii for alt ydermere Tiltale och Maninge effter then Dagh. Och hawer myn Svager Hr. Erengitzel Nielsson bepligtet sig udi min och myne Brødres Nærværelse at giffue myn kiære Dotter sit Got i Sverige igen, som er then tridiæ Penning Landjord aff alt hans Got, som Swergiges Lagh udviser, uthen alle hans Arwinges Gensielse, for den forscreffne Sum Guld oc Penninge, som forneffnte vor nadige Herræ nu fornøget hawer, oc 1200. Rinske Gyllene, som jak ennu ær myn kære Svoger och Dotter skyllig aff witterligt Gield, fore myn Dotters Møderne Deel i Wallosfue Hoffuetgaard innen fire Marke Skell, som the mig nu undthaffue. Skeer thet swa, at jak icke fornøjer them 1200. Rinske Gyllene innen thesse tu nest efter følgende Aar, da bliffuer thet quit

(c) Her seer man at Hr. Oluf Axelsøns første Frue, som var Moder til Frue Birgitte af Hamerstad, hed Karine Jensdotter, da man ellers finder hende i Slegtebøger kaldet Birgitte Eskilsdotter Falk, hvilket sidste altsaa ikke kan være rigtigt, med mindre Hr. Oluf har været mere end to gange gift.

(d) Frue Anne Jensdotter, Hr. Oluf Axelsøns sidste Frue, som var Moder til Jomfru Birgitte Olufsdotter, skal have været af den adelige Familie, som kaldes Present. Nogle SlegtRegistere kalde hende Birgitte Jensdotter, hvilket heraf bevises at være falskt.

quit och dot mellem min Svoger, min Dotter och mig, som det aldrig haffde været talet, och min Dotter ganger til sin rette Mødrerne Arff Walloff Howetgaard, och alt thet Gotz, som ther under ligger, uden min Hussfrues Fru Annes eller mine Børns Gensielse, met nogre Kirke-Rett eller Werdz-Rett. Oc skal min kære Dotter forscreffne Birgittæ ga i Arff effter mig lige wed beste Barn, som jak met myn Hussfru Annæ haffuer. Och i hwilket mit Barn affalder, da skal hun arffue lige ved beste Barn, som igen leffuer, i Walloff och alt thet Godz, som jak i Danmark haffuer, Køpæ- oc Pantæ-Gotz. Och skal aldrig myne Arffuinge haffue Magt at kræffue paa noget thet, som jak kostwordet (c) paa min Dotter, eller jak hereffter gøre wil. Item skal eig myn Svoger eller Dotter betale nokor Gæll effter mig, eller jak epter myn Svoger. Oc tilpligter jak mik at frii Walloff for hwer Mantz Gensielse og Tiltal. Entoch skal myn Svagher och min Dotter ingange i friit Arff effter mig, som forskreffuet staar, och skal aldrig jak eller mine Arffuinge hawe Magt at gøre henne Hinder paa nokre hennes Arff, som henne tilfaller effter mig, met thet Pante-Breff, som min Fader haffuer paa Walloff. Och ther beplichter jak mik oc myne Arffuinge at wederlegge myn Svoger och myn Dotter alt thet, them kan tilfalle epther Jep Basse, Gud hans Siel haffue. Til dette Breffs ydermere Stadfestelse oc Bewaring lader jak met villie och beradene Mothe henge mit Incigle nethen for thette Breff, och bether jak myne kære Brødres Incegle, som nu her hos ere, Hr. Peder Axelssøn Electus i Odens, Hr. Aghe Axelssøn, oc Hr. Iwer Axelssøn, oc swa myn kere Broders Hr. Eric Axelssøns Indcegle, som ikke nu hos var, til widnesbyrd med mit eget. Screffuit Aar oc Dagh som forscreffuit staar.

Item fandtes och deswerre mange flere Breff, der Fru Birgitte siva beseilt haffuer, som vel beviisligt er. Och skulde den Erlige gode Quinnæ Fru Anne i Walloffue nu fanget med sig der god Beviisning vppa, om hun haffde kunnet her længer toffuet. Och

(c) Kostvordet ɔ: Koster, Bekoster, Gior Bekostning.

Och er forscreffne Hr. Jwer meget begierendes, paa sin och sin Broders Hr. Eric Axelssøns vegne, at thette och flere Fru Birgittes Breffue hereffter komme for disse verdige Fædre oc gode Mæn, at granske oc randsage om deres Indcigle. Datum die & loco, ut supra, Anno MCDLXX nono, meo sub sigillo.

Wi Henric meth Guds Nade Biskop i Linkopingh, Steen Sture i Gripsholm Sweriges Riges Forstandere, Anders Abbethæ i Alwaste, Thwre Jensson, Lauritz Haraldson, Tord Bonde Philippisson, Hans Agesson, Riddere, Arvid Trolle, Karll Bentzson, Jørgen Agesson, Arwidh Knutzson, Lindorm Biørnsson, oc Sigge Lauritzson, Wepnere, Rigens Raad, Giore vitterligt meth thette wort opne Breff, At Aar epter Guds Byrdh MCDLXX. paa thet Niende, Tisdagen nest epter sancte Birgitte Dag, tha wii her i Wazstene i Rigsens merkelige Erindhe forsamlede vare, kom Erligh oc Velbyrdig Qvinne Fru Anna Jensedotter Hr. Olaff Axelssøns, hves Siell Gud haffue, Eyterleffwe, oc lod oss her for Retten see een Copiam aff et opet Breff, ludendes, At Aar epter Guds Byrd MCDLX. pa thet første, Fredagen nest epter Sanctorum Philippi & Jacobi Apostels dag, i Københaffn, skulde Høgborne oc werdug Første Konning Cristiern hafve fornøyet Hr. Erngisel Nielssøn oc hans Husfrw Frw Birgitte pa hennes Faders Hr. Olaff Axelssøns wegne XII. hundrede Rinske Gyldene, oc VII. hundrede March for hans Vpbyrd aff hennes Modernes Gaard Walloff oc de Gotz der under ligge. For hvilke Summe Guld oc Penninge Hr. Erngisel Nielssøn oc Frw Birgitta lodhe forskreffne Hr. Olaff Axelsson, hans kiære Husfrue Fru Anna, oc begges deres Barn qvitte oc frie for all ydermere Tiltal oc Maning epther thenne Dagh. Oc skulde forskreffne Hr. Erngissel forpligtet sig, i forneffnde Hr. Olaff Axelssøns Brødres Nerwærelse, at vederlegge oc giffve sin kiære Hustrue Frue Birgitte sit Gotz i Sverrige, som er hver tredie Pennings Landjord, wtan alle hans Arfwingers Gensigelse for forskreffne Summa Guld oc Penninge &c. Oc ydermere ludendes, at Hr. Olaff bekende sig aff rett witterlige Gield skullig att wære forskreffne

Hr. Erngissel oc sin Datter Fru Birgitte XII. hundrede Rinske Gyllene, for hennes Howetdeel i forrørte Walløffgaard, innan IIII. Markeskell. Hwilken forskreffne Sum Guld Hr. Olaff Axelsson bepligter sig innen de II. neste samfelde Aar at fornøge oc betale. Om saa ey skede, da skulle alle Dagtingen oc Breff, derom giorde, wære qvitte oc døde emellom dem, som det aldrig haffde wæret thalet, Och Fru Birgitta skulde da gaae til sitt rette møderne Arff Walløff Howetgaard oc alle de Godtz der under ligge, utan forneffnde Fru Anne Jenssedotters oc begges theres Barns Gensigelse meth nogen Rett, oc at hon skulde gaae i Arff epter sin Fader lige wed beste Barn, Oc hvilket aff forneffnde Hr. Olaffs oc Frue Annes Barn affulde (f), da skulde hun arffue liig ved det beste Barn, som igen leffde, i forrørde Walløff oc alle de Godtz, ther Hr. Olaff i Danmark haffde, Pantt, Køpp, oc annat, oc at aldrig Hr. Olaff Axelssøns Arfvinge skulde haffue Macht ath kræffve paa noget, det hennes Fader hafde eller wilde paa henne kostwerge (g), oc at hun skulde ingen Geld betale epter hans Død, Oc at han bepligtige sig at wederlegge henne alt thet henne kunne tilfalle epter Jepp Basse. Meth mange flere Articule, som Howet breffuit skulle inneholle. Hvilket Breff som beseglit skal wære med hennes Faders, oc Faderbrødres, Hr. Peders, Hr. Agis, Hr. Iffvers, oc Hr. Erichs Axelsøners Incigle. Tha wpstod Erlig oc welbyrdig Man Hr. Iwar Axelssøn i Rette for Oß, meth thisse efterskreffne XII. godhe Men, Hr. Tord Bonde, Hr. Johan Slawke, Karl Bentsson, Lindorm Biørnsson, Arvid Knwtsson, Sigge Lauritzson, Bent Clausson, Lauritz Swenssøn, Hans Cysæ, Bent Gylte, oc Peder Bentzson, Vepnere, oc giorde sin Eed oc Rett med dennom, at han aldrig swadant Breff beseglede, oc aldrig widste, at nogen hans Brødre det heller giorde. Fandtes oc i den samme Copia i een Artickel, at Høyborne Første Konning Cristierns Breff skulde

---

(f) Affulde ɔ: Affaldt, Afgik, Døde.

(g) Kostverger er det samme som Kostvorder i næst forrige Document, ɔ: Koster, bekoster, giør Bekostning.

de lyde paa XII. hundrede Rinske Gylden oc VII. hundrede Mark. Hvilket Høyboren Førstes Konning Cristierns Breff i Hr. Erngissel Geddis Barne Verge (h) er, oc luder ey mere end paa XII. hundrede Rinske Gylden, oc der stod Sillebo Hærret her i Sverrige i pant fore, oc var forneffnte Fru Birgitta epter sin Bondes Hr. Erngisel Nielssøns Død med hans Arffvinge til rette paa Stocholms Radstwe i sine Faderbrødres och Rigsens Rads Nerwærelse meth eeth Hr. Erngissel Nielssøns Breff, ludendes och inneholdendes, at han haffde vederlagt henne for hennes Mødernes Deel i forskreffne Walløffgaard och the Gotz ther vnder ligge, som han haffde solt oc afhendt sig oc sin Hustrue Frue Birgitte oc tilegnet Hr. Olaff for XII. hundrede Rinske Gyldene, som Hr. Erngisel kiende sig redelig at haffue vpboret aff hannem. Oc for det samme Guld haffde Hr. Erngissel vederlagt henne alt sit Køpegotz, Løsøre, oc hver tigande Pennings Landjord aff sin gamble Byrd oc mange andre Upbyrder (i). Hvilket Breff Rigsens Raad stadfestede oc tildømpde, oc haffver ther altztinges fyllest fore her i Riget. Ydermere er oss oc witterligt, at Hr. Olaff hennes Fader vederlagde henne Glyagotz, med flere hans Gotz her i Sverrige for hennes møderne Gotz i Danmark, som hun skriffuer nu, at hennes Møderne skulle wære. Oc vethe wi alle, at thet æy i Sanningen er; Tht det war Hr. Olaffs, Hr. Aghes oc deres Syskenes rette møderne epter Marsk Erich (k). Var oc Fru Birgittæ i Stockholm til Rette med sit Morgengave-Breff, som Hr. Erngissel skulle haffue henne giffuet, som lydde paa Hammarstade, oc finnes i Sanningen, at hon fick det med Falsk oc Sweck, oc ære the æn i liffve, som thet Breff oc andre skrapede, skreffve, dictede, oc beségldhe med Hr. Erngissel Niels-

(h) Barne verge ɔ: Børns Være.

(i) Upbyrd ɔ: Oppbørsel, Indtægt.

(k) Hr. Axel Pedersøns Frue [Moder til Peder, Oluf, Aage, og Niels, samt nok een Søn, og en Dotter, som fik Oluf Stigsøn] var Axel Ketilsøns og Frue Katerine Eriksdotters Dotter. Og denne Katerine Eriksdotters Fader var Marsk Erik [uden Tvil Marsk Erik Nielsøn, som 1345. blev ihielslagen paa Gunderslevholm Hvitf. p. 492.] som havde Gods i Halland og Siælland, hvilket Hr. Axel paa sin Frues Vegne arvede af.

Nielssøns Indcigle, siden han død war, met flere Incigle effter hennes eget Tykke oc Vilge, som deswerre loglige nok oppenbaret oc befunnet er: Synderlig, at een heed Clement, hans Seriffvere, i hans yderste Dødzstund gaff seg swarlige, oc oppenbarede sek for mange gode Men, at han mange swodanne Gerninger oc Falskhed haffde med henne bedreffvet, oc haffde graffvet mange gode Mentz Incigle, oc kaste en Gøben full (l) aff thennem i Aaen wed Hammarstade. Thi bør hver godh retviß Man æy at skøde swodanne hennes Breff oc Incigle. Item, dog at hennes Morgengaffue Breff, som Hr. Erngissel henne tilforn gaff, lydede ikkun paa II. hundrede Nobele, saa at hans Arffvinge skulde thet effter hans Død igenløse for forneffnte Sum Guld, oc siden forwende hun det Morgengaffue Breff paa Hammarstade, oc sætte derudi flere Gotz æn i thet førre Morgengaffue Breff benæffnde ware, oc lod sek thet tilskriffve til ewerdelige Æghe. Oc for swodane Falskhed fek hun der Dom uppa. At wii swodant pa henne talæ oc skriffve, som tog aldeles i Sanningen er, thet kiende Gud, at wi ere der storlige twungde oc nødde til. Oc da hun fornam, at hennes Vndhed ryktedes i swodanne Erinde oc andre, tha foer hun med uvidende her vtaff Righet, at hun æy vilde worde tiltalet eller staa Rett for swodanne Sagher. Haffue wi og spordt, at hun siger ney fore det, hon aldrig gaff welbyrdig Man sin Faderbroder Hr. Erich Axelssøn sit wærgemaal. Da gorde forneffnde Hr. Iwar Axelssøn sin Eed oc Rett der uppa, med samme forskreffne XII. gode Men her for oß paa samme tid, at them oc oß alle tesliges rettelige witterligt er, thet optænempte Frue Birgittæ stod paa Radstwen i Stockholm nogle Aar forledne i gode Mens Rigsens Raads oc Stockholms Rads Nærværelse, keste oc korede forskreffne sin Faderbroder Hr. Eric til sin werge oc thertil wilkorede hon sek, at hon aldrig vilde eller skulde sælge, bortgiffue, forpante, byde, eller i nogre Made affhende sek noget sit Godtz i Sverrige eller Danmark, utan med hans Rad, Loff og gode Mynne, og lod det

(l) En Gøben fuld ɔ: Saa meget som man kan tage i begge Hænderne samlede.

det swo strax indskriffve i Stadzens Tenckebog. Item giøre wi forskreffne oc vittherligt, at optenempde Frw Anne Jensedatther lod oc os oc samme Tid see een annen Copiam aff eth opet Breff, aff hvilket Breff hun nu i Sommers ti Aar siden os i Herredagen til Telge en Copiam sendt haffde, lydendis om en Degtingen oc Contract, som meerernempte Hr Olaff Axelssøn skulde haffue giort med sin Swogher Hr. Erngisel Nielssøn, oc sin Datter Fru Birgittæ; Swa at Aar effter Guds Byrd MCDLX. pa thet annet, tha forskreffne Hr. Olaff Axelssøn skulde have været i Stockholm Sanctæ Mariæ Magdalenæ Dag i Graabrødre Closter, oc forskreffne Hr. Erngisel og hans Hustru Frue Birgittæ talede der til hannem, i Dannemæns Nærwærelse, om XII. Rinske Gyllene, som han og hans kære Hustru Fru Anne og begges deres Barn them lode geldskyldige wære for forskreffne Fru Birgittes Vpbyrd aff hennes rette Møderne Gotz i Danmark, som er Walløff Howitgaard oc the Gotz ther vnder ligge, som han skulle haffue vpboret i II. Aar oc XXX. oc aldrig hun eller hennes Hosbonde noget deraf fange &c. Hvilke forskreffne XII. hundrede Rinske Gyllene forskreffne hennes Fader Hr. Olaff Axelssøn skulde haffue bepligtet sek, sin kære Hustru Frue Anna, begges theris Barn og Arffuinge til ut at giffne innan II. neste samfelde Aar, utan all Gensigelse, swo frampt at noget Bythæ (m) skulde holdes, oc om alle the Stadfestelse therom giorde æy skulde qvitte og Døde wære &c. Og forneffnde Hr. Olaff skulde da haffue dødet med fri wilge oc beradde Mode alle de Breff, som hans kære Fader Hr. Axel Pederssøn, Gud hans Siell nade, haffde paa Walløff oc Walløff æghe, det de aldrig skulde komme hans Svagher Hr. Erngisel eller hans Datter Fru Birgittæ nogen tid under øghen til nogen Skade eller Forfang &c. Skede det og swo, ath disse XII. hundrede Rinske Gyldene jw ikke utkomme, som forskreffvet staar, tha skulle alle Breff og Bydhe døde wære, som de aldrig haffde wæret talet. End, gaffues de ud, tha skulle alle Breff oc Bydhe bliffue ved deres

 Magt

(m) Bythæ, Bydhe ɔ: Skiste og Deling.

Magt, oc saa skulde forneffnde Hr. Erngisel oc Fru Birgittæ gange i fuldt Bythæ epter Hr. Olaff oc hans Barn, hvilket som affdøde, jw lige wed beste Barn, som igenleffde, oc alle de Goz, som Hr. Erngisel oc Fru Birgitte haffue annamet aff hannem, i Halland, Smaland, Øster-Gøtland, og paa Næffwebergh Elyæ Goz, skulde være hennes møderne oc ey fæderne &c. med flere Ord, som Copien ydermere inneholdt oc udviste. Hvilket mereneffnde Hr. Olaffs Breff skulde beseglt være med Erlige oc Velbyrdige Ments Hr. Erich Axelssøns, Hr. Gøzstaf Karlssøns, Hr. Fader Ulfssøns, Hr. Eskel Isaacsøns, Hr. Gregers Matzssøns, oc Hr. Aghe Jenssøns, Ridderes, Indsigle. Tha wpstodhe forskreffne Hr. Gregers Matzsøn oc Hr. Aghe Jenssøn, som her da aff dem nærwærendis vare, for oss i Retten, oc giorde deres Eedh oc Rett der uppa, at meernempde Frue Birgitte fek aldrig therres Incigle for swodant et Breff nogen tid i theres Dage, vtan hun haffuer fanget them derfore i swodanne Made med teligt (n) Falsk oc Swyck, som hun haffuer fanget under (o) med the, hun selff haffuer ladet skrapet oc dichtet effter sin eghen Wilge, som her offuen fore derom ydberligere udtryckes. Oc wele the æn framdeles gøre deres Rett der uppa, om ydermere behoff var, som wi vesselig wethæ, at the andre gode Men theslige giorde, om the saa nærwærendes ware. At swo aldeles i Sanningen tilganget er og findes skal, som forskreffuet staar, oc til alle thesse Articlers ydermere Wesse oc Witnesbyrdh tha latha wii med Wilge oc Witscap henge wore Secretum oc Incigle, hvilke wi thenne tid nyde, pa alle wore wegne neden wed thette Breff, Som giffuet oc giort er i Wazstene, Aar, Dagh oc Stad, som forskreffuit star.

Dette var ikke den eneste gang, Frue Birgitte Olufsdotter misbrugte de Sindets Gaver, som Naturen hos hende havde nedlagt; Thi mange Aar tilforn havde hun nær løbet meget ulykkeligen an, i det hun blandede sig i de Ting, som hendes Kiøn ikke vedkom, og indlod sig i en Brevvexling, som for hende og

(n) Telig ɔ: Slig, Saadan, Deslige.
(o) Fanger under ɔ: Foretager, Underslaaer sig, Fanger an, Germ. Unterfangen, Unternehmen.

og hendes Familie var heel farlig under den Regiering, hun da levede. Samme Handel blev af den Svenske Konge Karl Knudsen opdaget, og Sagen saa vidt bragt, at hun i Stokholm blev dømt til en Ild: Men blev dog for hendes Herkomst og store Families Skyld forskonet (p). Denne ene og store Fare kunde været mere end nok til at lære den gode Frue at bruge Varsomhed i sine Foretagender, og holde sig inden de Grændser, som sømmede et Fruentimer. Ikke des mindre seer man dog af ovenanførte Documenter, at hun siden har overskredet de samme, og ladet sig af Selv-Klogskab, Gierighed og Egennytte forlede til at spinde paa noget Nyt, som ikke var et Haar bedre, end det forige.

Ved hendes snilde Veltalenhed, synes det, at hun førde Kongen til at troe, at hende var skeet stor Uret og Fornærmelse paa sin Arv i Valkø Gaard og Gods: Og i Kraft af sine falske Brevskaber formaaede hun Hans Maiestet til, 1467. at afkiøbe hende sin Andeel og giøre Indførsel i bemeldte Gaard, til Droningens Dorotheæ Tieneste (q). Men, da hendes Underfundighed siden kom for Dagen, og Kong Christian I. var ved Døden afgangen, finder man, at Kong Hans 1483. saavel i sin Haandfæstning som i den saa kaldede Calmars Recess haver tilstaaet Frue Birgittes Halv-Syster, af samme Navn, Jomfru Birgitte Olufsdotter (r) sin Ret til Vallø, hvorimod Frue Birgitte skulle tilholdes at giøre Droningen fyldest for det Kiøb, som tilforn var skeet (s).

Hvorledes Frue Birgitte siden har opført sig, finde vi intet optegnet om, dog haabes, at hun paa sin Alderdom haver bedret sig. Skal man troe vore Adelige Slegt-Registere, da har hun, efter mange Aars Enkestand, indladet sig i nyt Egteskab med sin Farbroders Hr. Aage Axelsøns Søn Jørgen Aagesøn. Dog har hun endnu 1484. været Enke efter Hr. Erngisel Nielsøn, som sees af et Original Pergaments Document, hvorved hun laaner af Mariæ Magdalenæ og Agathæ Altere i Roskilde DomKirke 40. Lybske Mark, for hvilke hun pantsetter en sin Gaard i Jersie udi Tune Herred, og det til en Hielp for sin Frende Evert Erikson til hans Reise ind udi Sverig. Brevet lyder saaledes:

(p) HVITFELD in fol. pag. 857.
(q) HVITFELD pag. 898.
(r) HVITFELD pag. 971. 973. 978.
(s) HVITFELD p. 898. begaaer en merkelig Feil, i det han siger, at Frue Birgitte af Hamerstad var Søster til Hr. Oluf Axelsøn og Faster til Jomfru Birgitte Olufsdotter, da dog hun var Hr. Olufs Dotter af hans første Frue, og Jomfru Birgitte hendes Halv-Søster, født af Hr. Olufs sidste Frue Aape Jensdotter. Heraf følger, at det og er urigtigt, naar Hvitfeld p. 989. siger, at Hr. Oluf Axelsøn havde ikkun efterladt sig een Dotter, da han dog til visse havde tre; thi, foruden disse tvende, kan det tilforladeligen bevises, at han med bemeldte sin sidste Frue ogsaa havde en Dotter Cecilie Olufsdotter, som var gift med Hr. Biørn Johansen i Volby Ridder.

Jek Birgittæ Oluffsdatther i Hammerstad, Hr. Axelgisel Nielsøns Effthersleffuerske, gør witherligt met thettæ neruerendis mith opne Breff, ath iek wedherkendher mek aff rett wehligh ok kerligh Loon haffuer oppboret ok annamet forætiwæ Lubske Mark i gode Penninghe ok geffwe aff twennæ Alteræ i Sancti Lucii Kirke, som ær Sancte Marie Magdalene Alteræ XX. Mark ok Sancte Aggathe Alteræ tiwæ Mark, for hvilkæ forneffnde XL. Lübske Mark iek thee forneffnde bodhe Alteræ i Pant setter een myn Gordh vti Jershæ i Twnæ Hæret, som nw i boor Knwdh Knwdsson, ok giffwer til Aarligh Landgillæ tw pundh Bygh, met all forneffnde Goordhz Tilliggelsæ, Agher ok Enghe, ath haffue ok beholde for eth brwgelicth Pant, saa lenghe ath forneffnde Gardh wordher forskreffne Alteræ affløssde for forneffnde fyrætiwæ Lübske Mark. Ok Løsninghe Daghen skal wære Sancti Martini Dagh, tha skal thet Landgillet følghe HoffuetSomen, ok enthet aff regnes wti HoffuetSomen. Hwilken Gardh iek wdsetther for myn ælskelighe Frendhe Evertt Erikssøn (t) till en Hielpp til syn Reysæ till Swerighe. Ok haffuer han loffuet mek ath holdhe mek wden all Skadhe. Item tillbyndher iek mek ok mynæ sandhe Arwinghe ath fry ok hemlæ forneffnde Gardh forneffnde Alteræ, æller therris Egæræ til ath staa, ok at hollæ wdhen all Skadhe, om nogher Brøst fwndis i nogher Modhe. Thill ydhermere Forwahringh hengher iek mith Indceglæ for thettæ Breff. Ok bedher iek Hedherlighe Men, som ær Her Jepp Jenssøn Vicarius til sancte Anne Althere, Her Jepp Reber Vicarius, ok Oleff Jeppssøn Borgemestær i Roskildæ, henghe therris Yngceylæ ther hoss. Datum Roskildie, feria secunda proxima post festum decollationis sancti Johannis Baptiste, Anno Domini millesimo qvadringentesimo octogesimo qvarto.

III. In-

(t) Denne Evert Erikssøn var sluttteligen en Søn af Erik Aagesøn, som var Frue Birgittes Farbroders Hr. Aage Axelsøns Søn. Han ligger med sin Frue Margrete Bølle begraven i Aarhus Dom-Kirke, med denne Gravskrift: Hic jacet nobilis vir EVARDUS ERICI cum uxore sua nobili muliere Domina MARGARETA filia Erici Matthiæ, Anno Domini MD.

III.

Inventarium ved Helsingborg Slot, som af Hr. Tyge Krabbe blev overleveret til Peder Skram 1537.

Der maatte nogen giøre os den Erindring, at Titelen af vort Magazin lover det, som i Skriftet endnu ikke er efterkommet, nemlig at frembringe noget, hvoraf ogsaa det Danske Sprog kunde oplyses. Nu er det vel sandt, at det meste, vi have indført, er Historisk, og vor Hensigt haver mere været paa Historiens end Sprogets Forbedring. Dog maae enhver, som ret indseer vort Foretagende, uden Tvil tilstaae os, at der er intet Document forekommet, som jo indeholder nogle rare Danske Ord og Tale-Maader, og intet Stykke, som jo kan siges at tiene saavel til Sprogets som Historiens Oplysning. Ikke desto mindre, for at vise i Gierningen, at det er os ikke mindre om Sproget, end Historien, at giøre, vil vi være betænkte paa, undertiden at meddele nogle Stykker alene for Sprogets Skyld, eller i det ringeste mere for Sprogets end Historiens Skyld. Til saadant Slags kan henregnes gamle Skifte-Breve, Inventarier, og Fortegnelser paa Ting og Redskaber, som fordum have været i Brug, hvilke gandske vist have deres Nytte, i det de indbefatte en Mængde af Huusholdings-Kunst- og Haandverks-Ord, og oplive adskillige Tings gode gamle Danske Navne, som nu ellers næsten kunne være geraadene i Forglemmelse. Vi ere nyligen komne efter et Original-Inventarium, som Aar 1537. er forfattet over de Ting, der fandtes paa Helsingborg Slot, da det af Rigets Marsk Hr. Tyge Krabbe blev Peder Skram til Urop som Hovedsmand overleveret. Det samme er vel ikke saa meget magtpaaliggende for Historiens Skyld, som artigt i Henseende til Sprogets Berigelse, da det opdager en heel Deel rare Danske Ord, hvormed vore Forfædre have nævnet adskillige Ting af deres Huusholdnings-Sager, Boskab, Gaards-Redskab, Smede-Verktøig, Krigs-Gevær &c. Og mene vi derfor, at dette Brevskab, der aleneste bør ansees som en Prove af det Danske Sprog paa de Tider, kan være sit Sted værdt, endskiønt Skriveren ikke synes at have brugt saa god en Bogstavering, som man ellers treffer i nogle andre Skrifter af samme Alder, hvilket maaskee og kan foraarsage, at endeel Ord ere noget uforstaaelige. Documentet lyder saaledes:

Jeg Tyge Krabbe tiill Bustrop Riidder oc Danmarckis Riigis Marsk gøre witterligt, at Aar effther Gudz Byrdt MDXXXVII. Ottensdagen nest epter qvasi modo geniti Søndag, antwordet

ieg erlig oc wellburdige Mandt Per Skram tiill Urop oc Hœuetzman paa Helsingborg paa Høgborn Forstis wor keriste Naadigste Herres Koning Christians wegne thenne eptersreffne Kost, Fettally, Bosser oc andet y Inuentarium tiill forscreffne Helsingborg Slot. Først ottesyndztiuffue sex (a) Syder Flesk. Item fyre syndne tiuge halniende røgett Køør, oc en Fierding Kiødt. Item Nysyndztiuge oc eth (b) Faar røgede. Item tri Lesther, eth Pund, fem Skepper Malt. Item fyre Pund, sex Skepper Biig. Item tuo Lesther, tre Pund, en Skeppe Rug. Item tuo Lesther, otte Skepper Mell. Item fiorthen Pund Aure, fem Skepper fore Tonnen. Item fyre Tonner Smør. Item en hell Lest Mødt, halff andnet Lest Edick, halffempte Lest Øll, halfftredie Skipund Homble, en Tonne salthet Syldt, otte Tonner tøre Syldt, Siu Tonner røgett Kuller oc Kabellaw, attan oc tyffue thøre Ges, en Tonne Huall-Speck, en Tonne Sel-speck, fyre hundred tyffue Kulmwle (c), fyre hundred tyffue oc syw Fiske Kabbelaw, tre Warer (d), tre Longer, Halfierde tusyndt tri hundred Flønder, eth hundret tyffue Brocker oc Rocker, otte hundret thøre Kuller, eth tusyndt Maffuer, ny hundret Sundt, sex syndne tiuge sex (e) Herre-Fadhe, Halffsyndztyffue (f) Knabe-Fadhe (g), halfftredysyndetyffue Talercken. Item i Brøgersett en Brøge-Pande, sex Kar, en Vrte-Kele. Item i Kielderen fyretiuge Knabe-Stobe (h) store og smo, sex oc tyffue smo suarede

(a) ɔ: Otte Snese og Sex, eller 166. Otte sinde, ɔ: otte gange, ligesom i Visen: Tiit og mange sinde, ɔ: mange gange.

(b) ɔ: Ni Snese og et, eller 181.

(c) Kul-Mule, Kol-Mule, eller Kol-Mund er en Art af Ørred, der fanges ved Frøer, som settes paa Kroge. Den faaes almindelig udi Elvene i Norge, og har sit Navn deraf, at den saavel inde i Munden, som alleryderst ude paa Snuden, er sort som Kul.

(d) Varer menes at være et Slags Flynder, saasom Pig-Varer ꝛc.

(e) ɔ: Sex Snese og sex, eller 126.

(f) Om det skal være Halvtrediesindstyve eller flere, vides ikke.

(g) Herre-Fade har uden Tvil været de Fade, som fordum sattes paa Bord for Herrer og Riddere, og Knabe-Fade de, som sattes for andre Adelsmænd, der kaldtes Væbnere, Svenne eller Knaber. Saa at det af den Forskiel synes, som de sidste ikke have gaaet til Bords med de første, eller at de i det ringeste have siddet ved den nederste Bord-Ende og hast deres Fade for sig selv.

(h) Om Knabe-Stobe kan siges det samme, som foran om Knabe-Fade.

suarede (i) Stobe, fyre Tude-Kander, en Vrte-Kell, 11 Brøkorffue. Item otte HandKleder aff Blegelerett i Fadburett, eth Hand-Klede aff Hollendz Lerett, try Skyffue Duge (k) aff Blege lerett, tuo Duge aff Hollendz lerett, fyre Vnder-duge aff Blegelerett, sex par Lagen aff Hustrw Lerett, try paar Lagen gamell aff Hustrw Lerett, ny par Blagarns Leretts Lagen, en Dug aff Kanefass tiill Burgestoffuen, tolff groffue Duge tiill Arbetzfolck, en rygget Kyste, eth Fad jern, en Morther, tuo jernestenger, fyre Spader, tuo jerne Skuler, en Punder, en Besmer, en Leer-Hacke, tre Beckener, en stor Kele weyer halfemte Lyspund, fyre barckede Ko-Hu[d]er. Item i Stegersett thuo Bradspedt, thuo jern at wende Steg paa, en Rost, eth Brande jern met fem Tenger, en Trefodt, nogen Gryder, som weyer halffandnet Skippund oc ny Lyspund, nogen Kele, som weyer halniende Lyspund. Item i Salt-Huset sex Kar. Item i Bagersett en stor Kubl-Gryde. Item i Fade-Huset en Kell weyer en Lispund thuo Skolpund. Item paa myn Herres Mag (l) tuo blodicktens Diøner, tuo Hoffuet-diøner aff somst Leder, en gamell Tegen Siøtt met gulde perle, tre Lœær Lagen, thuo Hollandz Leretz Lagen tiill myn Herris Seng, tre Skind Tegen (m) aff Forskyndt, en Liwsestage, tuo Bencke diøner aff huide Skyndt, en Bencke diøne aff rød Lask (n), eth Hiønde, fem SengKleder aff garn, eth Teppede, en gamell blo dictens (o) diøne, Siw huide oc graa Diøner, ny huide oc graa Senge-Kleder, tri Houet dyner, ty Senge tiill ArbetzFolck, en Keell i Bastuffuen, otte store Lester ty Tønner Bay salt (p), tyffue og ny fyre pyll, tre Fierdinger Skierpentyn-Krudt, halffandne Tønne en Otting Hagebøsse-Krudt, en Hagebøsse Form aff Kober, en Halffslange Form aff

G 2 Kober,

(i) Svarede ɔ: dreiede.
(k) Skive-Duge ɔ: Bord-Duge.
(l) ɔ: Kongens Gemak eller Sove-Kamer.
(m) Tegen, det som vi kalde Dekken. Skind-Dekkener af Faare-Skind.
(n) Lask er maaskee det samme som Lest eller Leist, hvorom tilforn Danske Magazin Tom. I. p. 298.
(o) Digten uden Toil Olmerdug eller andet digt slaget Toig.
(p) Bay Salt ɔ: Salt som fordes fra Cadix eller en anden Bay i Spanien.

Kober, tyffue Hagebosser aff Jern, en Halffslange aff Kober, sex telle Bosser aff Kober, en Halslange Form aff Kober, fiorthan Stene-bosser, syw Skierpentyner (q) vnde oc gode met forethyffue og tuo Kamere, fyre gamell Heste tiill Slotz wagen. Item i Ladegaarden tyffue oc ny Koer, attan vndne Nødt (r), sex Kalffue, tuo Tyre, attan oc tyffue For, fiorten Lam, sexsyndz tiuffe oc fem Swyn leuendis, tuo Kelle weyer en Besmerpund, en Gryde weyer en Besmerpund oc ny Marck, thuo Heste, en paa haltiende Mark, oc en paa syw Marck; ett Og, thuo Folle paa andnet Aar, eth Foll y Aar, eth paar Belle i Smedhen, eth stort Stedt (s), et lydet Stedt, et Korßestedt, try Naueltoff, otte Tenger, eth Oge jern, eth fyrespedt, eth Hage-toff, thuo Slegger, en Forhammer, en Fusthamer, thuo Handhammere, fyre Brodde, thuo Naffueltoff tiill Hestskosom, en Som-Hammer. Item sadis tiill Ladegorden en Lest wynther rug, try pund thuo Skepper ware rug, halfftretan pund Big, elluffue pund Aure oc thuo Tonner. Item en Skippund Bly, en Tonne Suaffuell, halffsioende Tonne pyll, fyre Tonner pyle thienne. Thette epterscreffne Skiott haffuer ieg antuordet Per Skram offuer then Inuentarium, som tiilforne war giortt paa Helsingborg Slot. En trikorther Slange, thuo Halffslanger, then ene er reffnet, tuo Falchenether, alt aff Kober, meth theris Redskaff, en Kalck oc Dysk, en Messe rede (t), oc en Messebog. Tiill idermere witnesbyrdt, at saa i Sandhed er, trocker ieg mytt Indtzegell neden for thenne vdskorne schrifft, oc tiilbedendis erlig welburdig Mandt oc streng Ridder Hr. Claus Bilde tiill Lyngsgaardt oc Houetzman paa Bahuss, Mattis Person Borgemesther i Helsingborg, oc Ebbe Nielson Byfogett ibidem, at the oc trocker theris Indtzegler neden for thenne vdskorne schrifft.

(LS) (LS) (LS) (LS)

End

(q) Skerpentiner, qs. Serpentiner, Lat. Serpentinæ, Slanger, Et Slags Stykker eller Skyde-Gevær, hvoraf kaldtes Skerpentin-Krud. Serpentinæ dimidiæ, Halv-Slanger.

(r) Vndne Nød skal vel være unge Nød.

(s) Sted i en Smidie er det, som man ellers kalder Ambolt.

(t) Messe-rede skal uden Tvil være Messe-Klæder, som brugtes ved Messen for Alteret.

End en stor Hob Biy, som bleff brodet aff sancte Clemets Kiercke for Helsingborg, vden hwiss som kom tiill Kongl. Maists. Orlogs Skibs Behoff, som war attan Skippund oc fyre Skippund, som Erchibispen fick.

IV.

En græselig ond Tidende om den Papistiske Messe. Trykt 1533. 2½ Ark in 8.

I det forste Bind af det Danske Magazin har vi een og anden gang givet Udtog af gamle og rare Boger, som her i Danmark ere komne for Lyset. Hvilket Foretagende, vi have merket, hos adskillige af vore Landsmænd at have fundet temmeligt Bifald, som det der ikke lidet oplyser vor Danske Lærde Historie. At vi nu ogsaa i dette Bind skal blive dem til Tieneste, som forlange Kundskab om de ældste Boger, der ere trykte hos os, enten for og i, eller kort efter Reformationen, da er det vort Forsæt, fremdeles nu og da at meddele nogen Efterretning om deslige Boger, der i Værdi og Rarhed kan agtes lige ved Manuscripter, og forfriske deres Ihukommelse, enten ved at vise den forneineste Indhold deraf, naar de ere noget vidtloftige, eller ved at indrykke dem gandske, naar de ere ikkun korte.

Iblandt de rare Smaa-Skrifter, som vort Selskab eier, befinder sig en liden, til de ved Reformationen forefaldne Stridigheder, henhorende Bog, som handler om den Papistiske Messes Fald og Undergang, og er egentligen en Satire, i Danske Vers, giort paa Messen og dens ivrige Forfegtere. Bogen er trykt 1533. men uden Steds og Bogtrykkers Navn, dog lader det af nogle Omstændigheder rimeligt, at den maae være prentet i Malmo, hvor endeel andre de Lutherskes Skrifter til samme Tid og med samme Stiil ere trykte. Den er indrettet som en Samtale imellem Paven, Cardinalen og flere opdigtede Navne, under hvilke man dog uden Tvil har forstaaet visse Personer, hvoriblandt synes at være sigtet paa de Herrer Prælater og Canniker udi Capitelet i Lund, som laae de Evangeliske Lærere i Malmo stedse paa Halsen. Denne liden og ugemene Tractat fortiener i adskillige Henseender igien at oplegges og læses, som den, der ei alene viser nogle af de i Pavedomet fordum brugelige Ceremonier, men endogsaa indeholder endeel rare Ord og Talemaader i det Danske Sprog, og for Resten kan tiene os til en Prove, saavel af den Danske Poesie og Rime-Kunst paa de Tider, som af den Maade, man da brugte, at skrive Satirer paa. Omendskiont den vel er noget skarp, og viser et Slags utidig Nidkiærhed hos sin Auctor, som har været paa de Lutherskes Side og en Fiende af de Pavelige

Geistlige og deres afgudiske Væsen, saa har den dog noget i sig, som er artigt og forlystende; Og derfore, siden den er kun kort, og seet af saa, og ikke kan fornærme nogen i vore Tider, vil vi den her Ord fra Ord indføre.

Dialogus. **En græselig ond Tiende, som Paven fick til Rom om den Papistiske Messe, som er det ypperste Hoffuitstycke i hans oc Antechristens Kircke, och huad Suar hand oc hans hellige aandelige Selskaff dertil swaret haffue. M. D. XXXIII.**

Hereffter følger deris Naffn, som handle denne Sag:

Pauen.	Hr. Jon Skrick.
Cardinalen.	Jens Klokkere.
Doctor Johan Wlff.	Jon i Tudebeck.
Doctor Stagebrand.	Hr. Cantor.
Broder Dirick Wendekaabe.	Capellanen.
Hans Fiskere.	Grete.

En Fortalle.

Naade oc Fred met eder alle,
Som sig aff Christo Christne kalle,
Dertil den ewige Salighed
Ønsker ieg eder meth Kerlighed.
Wille I nu høre en liden Stund,
Jeg beder eder gerne aff Hiertens Grund,
Da wille wi eder giffue tilkiende
En Tidinge ny, der Pawen hende.
Hanss Messe bleff siug oc ilde saar,
It mechtig Rochte der aff gaar,
Det skal nu for eder bliffue obenbare,
Huad Pawen oc hans Raad monne der til suare,
Da hand den Tidinge fick at høre,
Der monne hans Messe saa anrøre.
Thi wærer nu stille oc mercker wel
Meth ret Forstand oc redelig Skel,

Den

End en stor Hob Bly, som bleff brodet aff sancte Clemets Kiercke for Helsingborg, vden huiss som kom tiill Kongl. Maiits. Orlogs Skibs Behoff, som war attan Skippund oc fyre Skippund, som Erchibispen fick.

IV.

En græselig ond Tidende om den Papistiske Messe. Trykt 1533. 2½ Ark in 8.

I det første Bind af det Danske Magazin har vi een og anden gang givet Udtog af gamle og rare Bøger, som her i Danmark ere komne for Lyset. Hvilket Foretagende, vi have merket, hos adskillige af vore Landsmænd at have fundet temmeligt Bifald, som det der ikke lidet oplyser vor Danske Lærde-Historie. At vi nu ogsaa i dette Bind skal blive dem til Tieneste, som forlange Kundskab om de ældste Bøger, der ere trykte hos os, enten før og i, eller kort efter Reformationen, da er det vort Forsæt, fremdeles nu og da at meddele nogen Efterretning om deslige Bøger, der i Værdi og Rarhed kan agtes lige ved Manuscripter, og forfriske deres Ihukommelse, enten ved at vise den fornemeste Indhold deraf, naar de ere noget vidtløftige, eller ved at indrykke dem gandske, naar de ere ikkun korte.

Iblandt de rare Smaa-Skrifter, som vort Selskab eier, befinder sig en liden, til de ved Reformationen forefaldne Stridigheder, henhørende Bog, som handler om den Papistiske Messes Fald og Undergang, og er egentligen en Satire, i Danske Vers, giort paa Messen og dens ivrige Forfegtere. Bogen er trykt 1533. men uden Steds og Bogtrykkers Navn, dog lader det af nogle Omstændigheder rimeligt, at den maae være prentet i Malmø, hvor endeel andre de Lutherskes Skrifter til samme Tid og med samme Stiil ere trykte. Den er indrettet som en Samtale imellem Paven, Cardinalen og flere opdigtede Navne, under hvilke man dog uden Tvil har forstaaet visse Personer, hvoriblandt synes at være sigtet paa de Herrer Prælater og Canker udi Capitelet i Lund, som laae de Evangeliske Lærere i Malmø stedse paa Halsen. Denne liden og ugemene Tractat fortiener i adskillige Henseender igien at oplegges og læses, som den, der ei alene viser nogle af de i Pavedomet fordum brugelige Ceremonier, men endogsaa indeholder endeel rare Ord og Talemaader i det Danske Sprog, og for Resten kan tiene os til en Prøve, saavel af den Danske Poesie og Rime-Kunst paa de Tider, som af den Maade, man da brugte, at skrive Satirer paa. Omendskiønt den vel er noget skarp, og viser et Slags utidig Nidkiærhed hos sin Auctor, som har været paa de Lutherskes Side og en Fiende af de Pavelige

Den Forstøring, som war i Jerusalem giort,
War ey saa farlig, haffuer ieg sport.

Pawen.

Hvad er det Her Cardinal,
Men der gaar aff saa megen Pral,
Anrører det alle Rige oc Land,
Besønderlig Folck, eller en meenlig Stand.

Cardinalen.

De beste Folck anrører det,
Som ypperlige er oc i mechtig Stedt,
Oc det beste Stocke, som er Fundament
J Presters oc Monckers Ategement (a).

Pauen.

A hwad det er it stort Nimere (b),
Det maa wel om wor Messe were,
Det Arbørst haffuer lenge weret spent,
Skyder det loss, da ere wi skient,
Den Strale hun i wort Hierte gaar,
Saa faa wi deraff wort Banesaar.

Cardinalen.

Drømmen radde (c) J Herre fuld wel,
Jeg mig forskricker i all min Siel,
Jeg wil det oc for Sandinge sige,
Mine Tænder de knabre, ieg wil ey liuge.

Pauen.

Kiere Her Cardinal siger det mig,
Hworledis met Messen det haffuer sig,
Staar dertil ingen gode Raad,
At hun skal icke saa bliffue forsmaad,

Bliffuer

(a) Ategement skal uden Tvil være det Franske Attachement ɔ: Noget som binder og sammenhefter: Eller og har sin Oprindelse af det Ord Attegia [ɔ: et lidet Huus, en Hytte], som findes hos Medii Ævi Scriptores.

(b) Nimere ɔ: Nyt, Ny Tidende.

(c) Radde ɔ: Giettede. Germ. Rathen, Errathen, conjicere, giette.

Den Evangeliske Messe til Loff oc Ære,
Som Christi Nadwore monne wære,
Papiste Messe er Paue-Fund,
Det er Christi Nadwore ingenlund,
Men Pauens eygen Regement,
Oc icke Christi Testament,
Met hwilckit han syne Discipler bød,
At de skulde betencke hans Pine oc Død.
Thi beder ieg eder kierlige alle,
At ingen lader sig det ilde befalde,
Om han her hører saadant Snack,
Der hannem icke kand were til tack,
Och mên, at Messen bespottis der met,
Her kand were nogen de tencker det,
Ney det skal ingen saa forstaa,
At den rette Messe bespottis maa,
Men Pauens Messe oc hans Samfund
Forsage wi nu i denne Stund,
Met all hans Skick oc eigen Dicht,
Som er imod den hellige Skrifft.
Falder her oc nogre Ord iblandt,
Som det sig saa vel hende kand,
Der groffue er for eder at høre,
Der aff skulle I eder icke fortørne,
Papister skulle dette wel behaffue,
Forthi det er deres Ny Aars Gaffue.

Cardinalen taler til Pauen och siger:

Allerhelligste Fader kiere,
En Tidinge ny haffuer ieg at bere,
Jeg haffuer her faat it Sendebreff,
Her Proest aff Børlunde til mig skreff.
Saa lenge ieg haffuer wandret omkring,
Hørde ieg icke en farliger Ting,

Den

Den Forstøring, som war i Jerusalem giort,
War ey saa farlig, haffuer ieg sport.

Pawen.

Hvad er det Her Cardinal,
Men der gaar aff saa megen Pral,
Anrører det alle Rige oc Land,
Besønderlig Folck, eller en meenlig Stand.

Cardinalen.

De beste Folck anrører det,
Som ypperlige er oc i mechtig Stedt,
Oc det beste Stocke, som er Fundament
J Presters oc Monckers Ategement (a).

Pauen.

A hwad det er it stort Nimere (b),
Det maa wel om wor Messe were,
Det Arborst haffuer lenge weret spent,
Skyder det loss, da ere wi skient,
Den Strale hun i wort Hierte gaar,
Saa faa wi deraff wort Banesaar.

Cardinalen.

Drømmen radde (c) J Herre fuld wel,
Jeg mig forskricker i all min Siel,
Jeg wil det oc for Sandinge sige,
Mine Tænder de knabre, ieg wil ey liuge.

Pauen.

Kiere Her Cardinal siger det mig,
Hworledis met Messen det haffuer sig,
Staar dertil ingen gode Raad,
At hun skal icke saa bliffue forsmaad,

Bliffuer

(a) Ategement skal uden Tvil være det Franske Attachement ɔ: Noget som binder og sammenhefter: Eller og har sin Oprindelse af det Ord Attegia [ɔ: et lidet Huus, en Hytte], som findes hos Medii Ævi Scriptores.

(b) Nimere ɔ: Nyt, Ny Tidende.

(c) Radde ɔ: Giettede. Germ. Rathen, Errathen, conjicere, giette.

Aff Helffuedis Jld, som dem hende,
Saa lecker vort Skib, huort wi off wende.

Cardinalen.

Ja Herre, wi maa fast stoppe,
Vort Skib, som monne for Bølgen hoppe,
Jeg frøcter det er dog intet wert,
Wi haffue saa føye aff Scrifften lert.

Pawen.

Huem haffue de til Dommere set
Ath grandske oc døme i denne Ret.

Cardinalen.

Femten Epistoler monne det were,
Apostle Gerninger met anden Lere,
Vil Messen sin Misbrug ey da forlade,
Bekende sin Ondskaff oc bedis om Naade;
Saa ville de siden til Vidne kalle
Propheter met deris Bøger alle,
Oc lade sig saa sterckelig røste,
Paa den Hebreiske Epistel (d) sig saare trøste,
Det gamle Testament er Hoffuitzmand,
Christus bær Fennicken i sin Hand,
Paulus er en Kempe god,
Han vil oc vor Messe staa imod.

Pauen.

Dette gior mig saa saare glad,
Jeg springer vel som en Krøbling i Stad;
Oc queder nu, som de græde i Fyn,
Min Glæde er stor som it Haffre Gryn,
Huad skal ieg nu mere der til sige,
For disse Stridsmend maa vi alt vige,
Wi gøre dem vel saa stort it Men,
Som ieg kand bide udi en Sten,

(d) ɔ: Pauli Epistel til Hebreer.

Oc gruffueligere er hun til at see,
End Morkhed Gud lader om Middagen skee.

Cardinalen.

Herre, det er saa stor en Skade,
Wi ere derom ey alle glade,
Min Tunge kand det ey udtrycke
Den Skade oss hender i dette Stycke,
Uden J det kunde, J ere den Mand,
Der saadan Ting begrunde kand.

Pawen.

Hwo er den meth sit Hoffmod,
Der staar wor Messe saa imod,
Er han Jode, Hedning, eller Turck,
Udi huilcke sig bruger denne onde Hoffwerk,
Oc kommer wor Messe i saadant Ny,
At hun maa plat aff Landen fly.

Cardinalen.

Christi Nadtwore er den Hoffuit Sag,
Der gior wor Messe saa stor Umag,
Hans Bistander er de Christne alle,
Som sig lade nu til Troen kalle,
Hoylerde Mend oc meget wise,
Wor Messe giore de hwercken Roo eller Lise,
Forlobne Moncke, Nunner, oc Prester,
Christum kalle de deres Mester,
Sudere oc Skindere giore oc saa,
De kunde nu Scrifften saa ret forstaa,
Oc der til Bonder foruden Ende,
De wille wor Messe nu intet kende.

Pawen.

Denne Skade er megit storre,
End den i Sodoma oc Gomorra

Aff

De forhaane oss nu saa mangelund
Oc alt vor Regimente sammelund,
De lere, ath Folckit skal du intet Got gøre,
Vor Messe ville de oc intet høre,
Vort hellige Afflad acte de ey meer,
Stor Haanhed oss nu der aff skeer.
De Herrer oc Førster, ieg gaff tilkende,
Ville wi bestyre met kloge sinde,
Wi ville dem først met Penninge smøre,
Der met ville wi dem smidige gøre,
Ath i dem kand man gøre weeg
En Hest-Sko, som det wore Beeg.

Cardinalen.

Hagde det noget hiulpet, som J nu sige,
Da hagde wi huercken Angist eller Quide,
Jeg men, wi haffue det alt forsøgt,
Ner wi det regne, det renser wel høyt,
Baade Sølff oc Guld, Kaaft oc Thering,
Som lenge maatte were wor Nering,
Det wi haffue vdgiffuet met den Act,
At vor Messe skulle blive ved sin Act.
Hans Pipenskeg, oc Hennicke see furt,
Brant Herskendieffuel den onde Urt,
De haffue deres Beste dertil giort,
Som J haffue baade hørt oc spoert,
Jeg men, de wunde wel saa megen Priis,
Som de hagde bygt ith Slot aff Js.

Pawen.

Dette hagde jeg aldrig troet,
Ath de skulle saa føye Mandom giort,
Huorledes kommer nu dette til,
Ath de haffue bruget saa føye Spill.

Cardinalen.

Deßere icke alle beskickelige
Ath beskerme Messen dristelige,

De

De see surt aff deris Braa,
Wor Vederpart han kan oc saa.
Saa sandis her nu, ieg wil ey liuge,
En meenlig Sprock mand pleyer ath sige,
Den ene hand pucker oc gør sig køn,
Den anden det ey acter ved en Bøn.
Men dette er vor Messe ith farligt Saar,
Hendis beforne Mend fra hende gaar,
Salter, Vigilier oc stor Høytid,
Som offte giorde hende baade glad og blid,
Met Offer oc andre gode Kromme feede,
Hun monne saa fast nu der effter lede.
Embedis Brødre giorde hende oc got,
De giore nu aff hende baade Spe oc Spot.
Naar Bonden miste noget Gotz eller Queg,
Messen bad han krax hellige sig,
Ath gribe oc fange den onde Krop,
Som det haffue stolit oc henge hannem op,
Det Gotz oc Penninge, som war tafft,
Ath søge det op, var hendis Krafft,
Ath Faar oc Fæ skulle icke wantriffuis,
Oc icke aff nogen Singe fordriffues,
Der til viste hun baade Raad oc Snilde,
Ath de skulle icke fare ilde,
For saadan Konst paa Bondens Benck
Fick hun offte baade Gaffuer oc Skenck,
Til Søes kunde hun oc hielpe i Nød,
Der met tiente hun baade Øll oc Brød,
For saadan Ting oc andet mere
Vel hundret tusinde oc end flere
Vnde hende gantske saare vel,
De acte hende nu icke ved ith Silde-Skel,
Thi gremmer hun sig saare aff dette Skwanck,
Ath hun er worden ilde kranck,

Til Leffnid kan hende ingen troste,
Aff Sorg maa hendis Hierte broste.

Pawen.

Hr. Cardinal, huad troste I til,
Om det er Raad, ieg sige vil,
Wi ville hende føre aff denne Stad
Oc til Aaken i det warme Bad,
Wi ville bekoste vort Beste der paa,
Ath hun sin Sundhed der kan faa.

Cardinalen.

Vi maa bekoste, huad det kan vere,
Vi haffue vel før bekosted mere,
Der hun foer did baade klar og ren
Oc kom baade skorned oc skabbed igen,
Det kende paa hende saa mangelund,
Hun er forderffuit plat i Grund,
Ith store Stycke end Peder oc Knud
Aff hendis Krop er falden ud.
Hun haffuer oc den Siuge Ericam,
Som er hende oc saa megit gram.
Wi maa hende føre, ieg wed en huort,
Jeg frøcter hun skal plat vissne bort.
Vort Haab haffuer lenge veret saa,
Ath hun skulle noget bedre faa,
Men hun forbedrer sig nu saa slet,
Som en gammel SkindKiortel udaff sin Tvet.

Pawen.

Doctor Johan Wlff den lerde Mand
For alle Læger en Mestere er hand,
Doctor Stagebrand maa han til sig kalle,
Som er en Mester offuer Apotecker alle,
Disse tuende lerde Mænd
Ville wi antuorde vor Messe i Hand,

Om

Om de kunde noget med hende bruge,
Ath hun kand læges aff denne Siuge.

Cardinalen.

Men wi haffue kostet paa det Bad
Alt det wi kunde komme aff stad,
Saa ville wi oc dem bekoste baade,
Ath hun maa komme aff denne Waade,
Og see, huor det sig haffue vil,
Der maa vel slaa sig Locke til,
Wi maa først fylde deres Bosser
Met den beste Salue, der kommer fra Ross,
Hun maa alt smørgis met Salue fuld vel,
Om hun skal komme til sin Skel.

Item nu skickes disse forscreffne Doctores til at hielpe Messen flitteligé, som her effter følger.

Doctor Johan Wlff beseer hendis Vand, føler hendis Puls-Aare, oc siger:

Messen hun er saare svag,
Jeg frøchter, hun skal icke leffue til Dag,
Jeg det paa hendis Reeben kender,
Hun er vel siug vdi alle Lemmer,
Hendis Krop saa saare skrumpen er,
Som hun haffde weret i ith Barcke-Kar,
Jeg kand det achte her, som ieg staar,
At hendis Canon haffuer fuld vndt it Saar.

Resten skal følge i det næste Hefte.

(o)

Til Leffnid kan hende ingen trøste,
Aff Sorg maa hendis Hierte brøste.

Pawen.

Hr. Cardinal, hvad trøste I til,
Om det er Raad, ieg sige vil,
Wi ville hende føre aff denne Stad
Oc til Aaken i det warme Bad,
Wi ville bekoste vort Beste der paa,
Ath hun sin Sundhed der kan faa.

Cardinalen.

Vi maa bekoste, huad det kan vere,
Vi haffue vel før bekosted niere,
Der hun foer did baade klar og ren
Oc kom baade skorned oc skabbed igen,
Det kende paa hende saa mangelund,
Hun er forderffuit plat i Grund,
Ith større Stycke end Peder oc Knud
Aff hendis Krop er falden ud.
Hun haffuer oc den Siuge Eticam,
Som er hende oc saa megit gram.
Wi maa hende føre, ieg wed en huort,
Jeg frocter hun skal plat vissne bort.
Vort Haab haffuer lenge weret saa,
Ath hun skulle noget bedre faa,
Men hun forbedrer sig nu saa slet,
Som en gammel SkindKiortel udaff sin Tvet.

Pawen.

Doctor Johan Wlff den lerde Mand
For alle Læger en Mestere er hand,
Doctor Stagebrand maa han til sig kalle,
Som er en Mester offuer Apotecker alle,
Disse tuende lerde Mænd
Ville wi antuorde vor Messe i Hand,

Om

Steen, som findes i S. Knuds Kirke udi Odense over Hr. Christen Povelsøn, sidste Prior i S. Knuds Kloster sammesteds, som i en Tid af 43. Aar, baade i og efter Reformationen, forestod dette Embed, og det i Begyndelsen som en Romersk-Catholsk Prælat, men siden, efterat han havde antaget den Evangeliske Lærdom, som Klosterets Forstander efter den Kongelige Kirke-Ordinantzes Lydelse. Kober-Pladen til dette Stykke er een af dem, som Hr. Conferentz-Raad Adeler i Fyen har behaget at meddeele os til vort Arbeids Prydelse. Midt paa Stenen forestilles Prioren i Livs-Størelse, staaende under en hvalvt Bue-Port, med en Bog (a) i Haanden, udi en geistlig Dragt, dog ikke i den Dragt, han som en Catholsk Pater efter S. Benedicti Ordens-Regel havde brugt, men som en Evangelisk geistlig Person. Over hans Hoved læses dette Sprog: Spes mea Christus, ɔ: Christus mit Haab. I Hiørnerne sees de fire Evangelisters Billeder, som paa andre Lig-Stene, og runden om i Kanten ere at læse disse Latinske Vers:

Festa Michaelis cum nobis attulit annus,
CHRISTIERNUS PAULI coeperat esse Prior. 1529.
Post annos septemque decem fecit sibi sculpi
Hunc lapidem, mortis scit Deus ipse diem. 1575. 16. Aug.

ɔ: ved Mikkelsdags Tider 1529. blev Christen Povelsen først Prior. Sytten Aar derefter lod han udhugge sig denne Steen, Gud veed selv hans Døds Dag.

Det sidste Aarstal og Datum 1575. 16. Aug. er tilsat efter hans Død.

Det er saa godt som intet, man finder om denne Hr. Christen Povelsøn i trykte Bøger optegnet, da han dog, efter Rygtet, haver til sin Tid været en merkelig, myndig og curieux Mand, hvis Levnets Beskrivelse var værd i Pennen at være forfattet. Om hans Fødsel, Herkomst og Opdragelse er os indtil denne Dag ikke det mindste bekiendt. Og, foruden at han, efter den anførte Gravskrifts Formelding, er bleven Prior 1529. og ved Døden afgangen 1575. 16. Augusti, havde vi heller ikke vidst noget sønderligt til hans øvrige Levnets Løb, dersom vi ikke havde faaet fat paa nogle gamle Papirer og utrykte Documenter, hannem og S. Knuds Kloster angaaende, som til en deel kunne tiene til Oplysning saavel i hans Levnets som hans Tiders Historie. Nogle af disse Efterretninger haves i en Original-Protocol, som haver tilforne tilhørt Sl. Professor Thomas Broder Bircherod i Odense, og hans Søn Justitz-Raad og Landsdommer Jacob Bircherod, men nu giemmes iblandt Hr. Justitz-Raad Grams Manuscripter; hvorudi bemeldte Hr. Christen Povelsøn haver indført alle de Breve, hele eller Extract-viis, som enten vare til hannem indløbne eller

(a) Paa Bindet af Bogen sees en Fransk Lilie, som er Odense Stads Vaaben.

eller af hannem udstædede, medens han var Prior i S. Knuds Kloster. De fleste, som ikkun ere Fæste-Skøde- og Gien-Breve, angaaende Klosterets Gods og Eiendome, vil vi spare, til Leilighed gives, at handle om bemeldte S. Knuds Kloster; Imidlertid seer man af samme, at han haver havt stor Omhu for sit Klosters Velstand, i det han har ladet er stor Deel af dets Gods og Eiendome forst indvare med Lov paa Lavhævd, og siden delet det til Laas efter Rigens Ret. Men saa mange deraf, som indeholde nogen særlig Omstændighed enten til Priorens eller de Tiders saavel geistlige som lærde og verdslige Historie, ville vi, tillige med de andre Papirer, vi om hannem have i Hænderne, her efter Aars-Talene fremføre, og det enten gandske eller i kort Udtog, ligesom de os selv ere forekomne. Og skal man af disse Efterretninger noksom spore hos Hr. Christen Povelsøn de hannem forhen tillagde Egenskaber, nemlig at han haver været en merkværdig, myndig og curieux Mand.

Aar 1529. kom Brev fra Kongl. Majst. Christ. III. forend han blev Konge, lydende, at Mester Johan Valkendorf og Christiern Povelsøn Prior til S. Knud skulde giøre hannem Underholding til tvende Maaltider til Øl og Mad og Heste Foder.

Aar 1532. kom Kong Friderik den Førstes Brev, lydende, at Presterne og Brødrene udi Klosteret skulle være deres Prior og Formand hørige og lydige, og i ingen Maade sette dennem op imod hannem.

Samme Aar kom Kongl. Majsts. Brev, at Prioren udi S. Knuds Kloster maatte lade besørge Klosterets Kirker med deres egne Prester der udi Klosteret, og at de ei skulle blive hos Kirkerne besiddende.

Samme Aar fik Prioren Kongens Brev om alt det Sølv, som var i S. Knuds Klosters Kirker paa Landet, hvilket Koning Friderik lod udtage, saa nær som til en Kalk, en Disk, og en Pigs (b).

Endnu samme Aar 1532. fik Hr. Christiern Povelsøn Kongl. Majsts. Brev, at han skulde giøre Mester Jørgen (c), som var Prædicanter der i Odense Underholding til Øl og Mad. Nok kom en anden Kongelig Befaling til Prioren, om 40. Mark og fri Residentz at forskaffe Mester Jørgen Prædicanter. Derhos har Christ. Povelsøn i ovenmeldte Protocol sat denne Anmerkning: Knut Gyldenstiern Electus til Fyen forskreff samme Mester

(b) Pigs af det Latinske Pyxis, ɔ: Æske til Ablaterne.

(c) Mester Jørgen Jensøn Sadolin havde først været Rector i Viborg Skole, blev siden af Hr. Knud Gyldenstierne, udvalt Biskop i Fyen, forskreven at prædike Evangelium udi Odense, hvor han oversatte den Catechismum paa Dansk, som Hr. Knud Gyldenstierne lod udgaae og trykke i Kiøbenhavn 1532. Siden blev han den første Evangeliske Prest til vor Frue Kirke i Kiøbenhavn, og derefter, da Hr. Knud Gyldenstierne med de andre Catholske Herre-Bisper blev afsat, beskikket til den første Evangeliske Superintendent over Fyens Stift.

Jørgen hid at være hans Prædicanter. Saa predikede hand hannem fra Fyens Stigt og sig selff theri igien.

Aar 1533. kom Kongl. Majsts. Brev om Hr. Peder Svensøn, som for var Munk udi S. Knuds Kloster, at Hr. Christen Povelsøn skulde enten giøre hannem nogen Hielp, eller skye hannem een af Klosterets Kirker, for Kongl. Majestets Bons Skyld. Dertil gav Prioren saa for Svar: At dersom jeg skulde løne hannem for sin Tieneste, han haver giort her udi Klosteret, da skulle jeg løne hannem med en Gallie eller en Steigle; Aarsagen er dertil, at han stal en Guld-Kalk her udaf Kloster, baade som en Tyv og en Forræder, og vog samme Kalk 200. Ungers Gylden, og saa løb han af Klosteret med samme Kalk, og blev en Evangelisk Prædikanter. Derhos setter han i Bredden: En Gallie er hans Løn.

Aar 1534. kom Greve Christoffers af Oldenborg Brev, dat. die beati Petri ad vincula, lydende, at Prioren og Capitels Brodre skulle anname den gode Herre Bisp Gyste (Gustavum) Trolle Erke-Biskop af Sverig til deres rette Biskop og Prælat der udi Fyen, under alle deres Privilegiers og Friheders Fortabelse.

Samme Aar fik Hr. Christen Povelsøn Greve Christoffers Brev om Sølv-Skat og Penninge, og samme Tid fik Greven der af Klosteret 800. Lod Sølv. Nok kom et andet Greve Christoffers Brev, dat. 1534. die beati Lucæ Evangelistæ, om 1000. Mark Danske, som han trængde og nødde Prioren at give sig til Skat af S. Knuds Kloster.

Endnu samme Aar 1534. ankom Greve Christoffers Brev, dat. die beati Calixti, lydende, at Prioren Hr. Christiern Povelsøn skulle skikke hannem til Kiøbenhavn alt det Guld, Sølv og Klenodie, som fandtes udi S. Knuds DomKirke, i hvad som helst det være eller nævnes kunde, intet undertaget, uden fire Kalke.

Aar 1535. fik han Kongl. Majsts. Christ. III. Beskiermelse-Brev over Klosteret og Prioren, og over alle Klosterets Tienere.

Aar 1536. kom Kong Christian den Tredies Brev om 4000. Lod Sølv at komme Hans Kongl. Majst. til Hielp med, og formelder samme Brev, at Hans Naade haver med Danmarks Riges Raads Villie og Samtykke undt og tilladet, at Hr. Christiern Povelsøn Prior maatte selge og afhænde af Klosterets Gods til Riddermænds Mænd og Adel, paa det han des snarere maatte komme til samme Guld og Penninge. Disse 4000. Lod Sølv skulle enten i Guld eller Sølv leveres i Roskilde paa Kongl. Majst. vegne. Derefter fik Hr. Christ. Povelsøn Reinholt Jungis Kongl. Majsts. Rentemester [kaldes siden Myntmester] udi Roskilde hans Qvittants, hvori han kiender sig paa Kongens Vegne af Prioren at have annammet 4000. Lod Sølv. Derhos

setter

fetter Prioren denne Anmerkning: Foruden disse 4000. Lod Sølv, antvordede jeg Prior Christiern forskrevne Myntmester 500. Lod Sølv til Aabod paa de 4000. Lod; Thi han forklagede mig for Kongl. Majst. at det skulde have været ondt Sølv, som jeg antvordede hannem tilforn, hvilket han ikke kunde bestaae med Sandhed, og de 500. Lod Sølv skal han fra Kongl. Majst. og ikke de komme udi hans Regenskab, og ikke heller jeg kunde fange hans Qvittanz der paa i nogen Maade. Efterat Prioren var forført for Kongl. Majst. af bemeldte Myntmester, kom samme Aar 1536. Kongens Brev, lydende, at Hr. Christ. Povelsøn skulde have antvordet fra sig paa Kongl. Majsts. vegne 4000. Lod Sølv, som skulle have været idel Kober. Paa samme Brev og Klagemaal lyder Priorens Giensvar saaledes: Her till giffuer jeg Christiern Poffuelsøn Prior saa for Suar, at thette forskreffne Kongl. Majsts. Breff war vdgangen epther en vrang Underwiisning aff then Rentemester Renolth, som var vti Roskyldt, huilken ther forklaget mig for Kongl. Majst. uredeligen, at jeg skulde haffue antuordet hannem paa Kongl. Majest. wegne 4000. Lodt forgylt Kaaber, i thet Sted som jeg skulde haffue antuordet hannem 4000. Lodt Sølff; Huilket hand løgh mig uppaa, men en Part aff thet Sølff, som jeg antuordede hannem, lod jeg taze aff et Skrin her i Kircken epter Kongl. Majsts. Tilladelse, och tha hagde jeg ther hos to aff the beste Guldsmede, som war her i Otthens at lade probere samme Sølff. Tha proberede the samme Sølff at were got purt Sølff, och war altsamen forgyldt. Men iblant thet samme Sølff bleff funden et forgyldt Billethe af Kaaber, som wog wed XXX. Lodt, och thet Billethe sende hand Syn Kongl. Majst. och sagde, at thet skulde weret saadant altsamen, thet jeg antuorde hannem, och ey jeg wiste theraff, at thet Kaaber-Stykke war ther iblant. Og ther imod antuorde jeg hannem 500. Lodt Sølff till Aabodt, Huilke forskreffne 500. Lodt Sølff hand stall fra Konningen, och bleff siden satt i Torn och Fengsel for stort Tiufferie, baade for then Sag og andre, som hand giorde Kongl. Maiestet.

Aar 1537. oppebar Hr. Christiern Povelsøn paa Kongl. Majsts. vegne den paalagde Sølv-Skat af Presterne udi Fyen, som var 774. Lod purt Sølff og dertil med 1804. Mark rede Penge, for hvilket Sølff og Penge han fik Mester Anders Globs Qvittantz paa Kongens vegne.

Aar 1538. kom Kongl. Majsts. Brev, lydende, at Prioren og Brødrene skulle, for Kongens Børns skyld, unde Hans Friis Borgemester i Odense nogle af Klosterets Jorde for Jordskyld.

Samme Aar kom et andet Kongl. Majsts. Brev, at Christ. Povelsøn Prior til S. Knud skulle fuldgiore den Contract, som Mester Jørgen og hannem

Jørgen hid at være hans Prædicanter. Saa prædikede hand hannem fra Fyens Stigt og sig selff theri igien.

Aar 1533. kom Kongl. Majsts. Brev om Hr. Peder Svensøn, som for var Munk udi S. Knuds Kloster, at Hr. Christen Povelsøn skulde enten giøre hannem nogen Hielp, eller skye hannem een af Klosterets Kirker, for Kongl. Majestets Bons Skyld. Dertil gav Prioren saa for Svar: At dersom jeg skulde løne hannem for sin Tieneste, han haver giort her udi Klosteret, da skulle jeg løne hannem med en Gallie eller en Steigle; Aarsagen er dertil, at han stal en Guld-Kalk her udaf Kloster, baade som en Tyv og en Forræder, og vog samme Kalk 200. Ungers Gylden, og saa løb han af Klosteret med samme Kalk, og blev en Evangelisk Prædikanter. Derhos setter han i Bredden: En Gallie er hans Løn.

Aar 1534. kom Greve Christoffers af Oldenborg Brev, dat. die beati Petri ad vincula, lydende, at Prioren og Capitels Brødre skulle annamme den gode Herre Bisp Gyste (Gustavum) Trolle Erke-Biskop af Sverig til deres rette Biskop og Prælat der udi Fyen, under alle deres Privilegiers og Friheders Fortabelse.

Samme Aar fik Hr. Christen Povelsøn Greve Christoffers Brev om Sølv-Skat og Penninge, og samme Tid fik Greven der af Klosteret 800. Lod Sølv. Nok kom et andet Greve Christoffers Brev, dat. 1534. die beati Lucæ Evangelistæ, om 1000. Mark Danske, som han trængde og nødde Prioren at give sig til Skat af S. Knuds Kloster.

Endnu samme Aar 1534. ankom Greve Christoffers Brev, dat. die beati Calixti, lydende, at Prioren Hr. Christiern Povelsøn skulle skikke hannem til Kiøbenhavn alt det Guld, Sølv og Klenodie, som fandtes udi S. Knuds DomKirke, i hvad som helst det være eller nævnes kunde, intet undertaget, uden fire Kalke.

Aar 1535. fik han Kongl. Majsts. Christ. III. Beskiermelse-Brev over Klosteret og Prioren, og over alle Klosterets Tienere.

Aar 1536. kom Kong Christian den Tredies Brev om 4000. Lod Sølv at komme Hans Kongl. Majst. til Hielp med, og formelder samme Brev, at Hans Naade haver med Danmarks Riges Raads Villie og Samtykke undt og tilladet, at Hr. Christiern Povelsøn Prior maatte selge og afhænde af Klosterets Gods til Riddermænds Mænd og Adel, paa det han des snarere maatte komme til samme Guld og Penninge. Disse 4000. Lod Sølv skulle enten i Guld eller Sølv leveres i Roskilde paa Kongl. Majst. vegne. Derefter fik Hr. Christ. Povelsøn Reinholt Jungis Kongl. Majsts. Rentemester [kaldes siden Myntmester] udi Roskilde hans Qvittants, hvori han kiender sig paa Kongens Vegne af Prioren at have annammet 4000. Lod Sølv. Derhos

setter

daglige Messer, Først Messe for Sancti Knutz Alter norden Korsdøren, ther nest en siungende Messe, som man kaller Drotningens Messe (e) hag Kirkedøren, Therneſt Sancti Joſtis Meſſe, ſiungen for hellige tre Kongers Alter, Ther neſt wor Frue Meſſe ſiungen, och under ſamme wor Frue Meſſe war ther daglige leſte Meſſer for gamble Sancti Knutz Alter, for S. Laurentii Alter, och ther til met ſtundum II. eller tre Meſſer for the andre Altere, Therneſt en daglig ſiungen Meſſe for wor Frue Alter, ſom kallis Frederichs Alter, Och therneſt ſiungen Høymeſſe. Att forſkreffne S. Knutz Capitels Brødre vti wor tid thenne forſkreffne Guds Thieniſte, Vigilier och andre Gutz Tieniſter dagligen tilbørlig och vforſømelig ſaa hollet haffue, ſom forſkreffutt ſtaar, ſom hederlige och erlige Cloſtermend burde at giøre, thet witne wii forneffute met wort Stads Secrette tryckendis neden paa thette wort opne Breff. Datum ut ſupra.

Aar 1541. gav Kongen Hr. Chriſten Povelſøn Prior i S. Knuds Kloſter Livs-Brev at maae være Prier udi bemeldte Kloſter i Odenſe, dog ſaa, at han ſkal giøre Kongl. Majſt. og Riget deraf ſig tilbørlig Tieneſte, ſom Hans K. M. deraf pleier at have efter Kloſterets yderſte Formue, og have god Paaſyn, at hvis, ſom til Kloſteret ligger, kommer Kloſteret til Beſte, og ikke forkommes eller fortæres til Unytte, og aarligen beſørge Preſterne, ſom der inde ere, eller herefter der indgivne blive, deres tilbørlige Underholding, og holde god Regimente der udi Kloſteret, med Sang og anden Guds Tieneſte, og holde Godſet ved Hevd og Magt ꝛc. Datum Hafniæ Løverdagen næſt efter Aſke-Onsdag Aar 1541. Dominus Rex manu propria ſubſcripſit.

Samme Aar fik Prioren Kongl. Majſts. Brev, at han ſkulde giøre de Holſtenſke Raad Underholding til Øl og Mad og Heſte Foder der udi Kloſteret, naar de kom til Odenſe. Derhos har han føiet denne Anmerkning: Den Beſværing haver været Kloſteret en ſtor Beſværing, fordi at, naar de ſiden have været forſkrevne til Odenſe paa nogen Mode med Kongl. Majſt. da have de ligget her udi Kloſter, dog have de ſkicket dennem vel udi al Tilbørlighed.

Samme Aar fik Hr. Chriſt. Povelſøn Kongl. Majſts. Brev, lydende om tvende Studenter at holde i Kiøbenhavn til Studium.

Endnu

(e) Uden Tvil til Erindring af Dron. Dorothea Chriſt. I. Gemal, ſom var Benedictiner-Munkenes i S. Knuds Kloſter ſtore Patroneſſe.

Endnu samme Aar 1541. kom Kongens Brev, at Christ. Povelsøn Prior til S. Knud skulle holde Læsemesterens Huus ved Magt med Fodstykker og Tag.

Aar 1542. fik Hr. Christ. Povelsøn Prior, efter Superintendentens Mester Jørgens Forestilling, igien Kongl. Majsts. Brev, at han skulle fremdeles giøre Hr. Christiern Skytte (f) Underholding, som var Læsemester der i Odense.

Samme Aar kom Kongl. Majsts. Befaling, at Prioren skulle lade giøre klar Register og Jorde-Bog paa alt Klosterets Gods sidet og meget, og det antvorde Christiern Pedersen DomProvst udi Viborg.

Endnu samme Aar 1542. kom Droning Dorotheæ Brev til Prior Christ. Povelsøn, lydende paa 2000. Tagsteen, som hand skulde lade antvorde Frue Berte. Hvorhos han anmerker, at bemeldte Frue Berte kom ad samme Steen med Uret.

Aar 1543. kom Kongl. Majestets Brev, lydende, at Prior Hr. Christ. Povelsøn skulde holde en Student udi Kiøbenhavn med sin Underholding.

Samme Aar fik han Kongens Brev, om at maatte udsette af Klosterets Gods, til at fuldgiøre den Sum Guld og Penge, som han Hans Majestet skulle forstrekke. Brevet lyder saaledes:

Wi Christian met Gutz Naade Danmarks, Norgis, Wendis och Gottis Koning, Hertug vti Slesvig, Holsten, Stormarn och Dytmersken, Greffue vti Oldenborg och Delmenhorst, Giøre witherligt, at effterthi Oss Elskelige Regelbunden Mand Hr. Christiern Povelsøn Prier vti sancti Knutz Kloster vti Otthense haffuer nu loffuit och tilsagt oss en Sum Guld och Daller til Hielp at betale wor Gield med, och til anden wor och Rigens Behoff, och hand haffuer giffuit oss sin Bryst tilkiende, for ingen Deel at wide Raad till saadan Sum, met mindre end hand vdsetter aff Closters Godz. Tha haffue wii vnt och tilladt, och nu met thette wort opne Breff vnde och tillade, at forskreffne Hr. Christiern for saadan Leylighetz skyld maa nu paa thene Tidt paa en Gienløsning forpante och vdsette saa mogit aff Closters

(f) Om Læsemesterens [Lectoris] og Skolemesterens [Rectoris Scholæ] Bestilling i Odense da har været een og den samme, vides ikke: Men det er vist, at ALB. THURA Idea Hist. Lit. Dan. p. 54. anfører denne Christiernum Skytte som Rector Scholæ, og LAUR. LUJA i hans Statua Honoris Gymnasii Otthin. hvor han opregner de andre gamle Lectores i Odense, melder ikke et Ord om denne.

sters Godz, til huis hanom fattis till at fuldgiøre same Sum met. Dog icke aff thet Closters Godz, som ligger omkring Closterit eller edlant Closters Enmerker Skoffue. Doch skal forskreffne Hr. Prier och hans Efterkomer, Prier eller Forstander vti forskreffne S. Knutz Closter, beslytte thenom, same Closters Godtz, som forskreffne Hr. Christiern i saa Maade vdsettendis worder, met thet forste mugeligt er, at indfrie til forskreffne S. Knutz Closter igen. Giffuit vti vor Kiøpsted Otthense, Onsdagen nest epter nye Aars Dag Aar 1543.

Aar 1545. fik Hr. Christen Povelsøn Kongl. Majsts. Brev, lydende, at han skulle anname ind til sig udi Klosteret Koningens af Frankerige Ambasaeter (g), at giøre dennem redelig Underholding.

Aar 1551. fik Prioren af S. Knuds Kloster i Odense dette Kongl. Maiestets Brev:

Christian ꝛc. Vor Gunst tilforn. Wider, at, som I med oss Elskelige Johan Friis, vor tro Mand, Raad og Cantzeler, haffue ladet oss giffue tilkiende, huorledes at nogen Tid siden forleden haffuer een aff Presterne der i Klosteret stollet en Kalk, og rømde for samme Sag, og samme Prest skal were greben og sidder fangen paa wort Slot Nyborg. Tha, efftherthi det er en Prestmand, ere wi tilfreds, at han maa komme løs, dog at I tage sterk Borgen aff hannem, at han betaler samme Kalk, strax at betale, eller og fange nøiagtig Borgen aff hannem derfor, at I da tage saa megen Betaling og nøiagtig Borgen af hannem, som eder staaer mest at bekomme, og siden lader hannem komme løs og løbe sin Vey. Her kunde I wide eder effter at rette, Befalendes eder Gud. Datum Kiøpnehafn, S. Mauritii Dag, Aar MDLI.

Aar 1553. fik Hr. Christ. Povelsøn Prior i S. Knuds Kloster dette Kongl. Majsts Brev om Ulrik Smed at underholde der i Klosteret:

Christian III. ꝛc. Vor Gunst tilforn. Wider, at thenne Breffviser Olrich haffuer nu nogen Tid tient oss for en Smed, og er aff wor Tieneste, och nu haffuer sin Underholding ther udi Clo-

(g) Om dette Franske Gesandskab skal være det, som under Anførsel af Christophoro Richerio kom til Danmark, hvorom Hvitfeld p. 1522. og Cragius p. 233. vides ikke forvist.

Closteret och haffuer ther II. Maaltid Mad om Dagen. Thii bede wii ether och wille, at I lade hannem giffue ther udi Closteret Underholling til II. Maaltid Mad om Dagen, dog saa at thersom eders Heste worder noget at skade, tha skal hand giøre sin Flid at hielpe thennom, i hvis Maade hand kand. Datum Nyborg Tirsdagen post dominicam Reminiscere 1553.

Aar 1554. kom Kongl. Majsts Brev til Prioren Hr. Christiern Povelsøn om 16. geistlige Personer at underholde i S. Knuds Kloster, saaledes lydende:

Christian etc. Wor Gunst tilforn. Wider, at som eder wel fortæncker, at thet sidste wi ware paa vor Gaard ther udi Otthense, tha giorde wi met wor elskelige Danmarkis Rigis Raad en Skik paa, huor mange Prester och Degne I skulle altid underholde ther udi Closteret, som var X. Personer, baade Prester, Skolemester og en Horer, och ther til VI. Degne. Thi bede wii ether och wille, at I retter eder effter at underholde ther udi Closteret XVI. geistlige Personer, med Prester, Skolemester, Horer, og Degne, og lade saa mange Degne, som I holde, gaae til Bords met eders Folk, och Presterne, Skolemesteren och Høreren uti Preste-Stoen, til saa længe wii giøre ther en endelig Skik paa, som wi alle tider hereffter wille, holdes skal. Datum Nyborg post Simonis & Judæ Apostolorum An. 1554.

Endnu samme Aar fik Prioren Kongl. Majsts. Brev om Skolen der i Odense at forlænge:

Christian etc. Wor Gunst tilforn, Wider, at siden vi ere komne hid til Slottet, haffue wi forfaret, at Skolerne her i Landet, Gud være loffuet, meget formeris met Peblinge og andre unge Personer, som studere, Saa at Skolerne her udi Byen thesligeste udi wor Kiøbsted Othense ikke ere store nok til the Peblinge ther ere. Thi bede wii eder och wille, at I strax met thet allerførste tiltænke at lade forlænge then Skole ther udi Odense, saa at Peblinge kunde ther haffue noksom Rum at sidde udi. Och thersom, Gud forbyde, at ther kom Pestilentze eller anden Syg-dom paa Ferde, at the ikke skulle sidde trange eller huer andre for nær udi Skolen, thenom til Fare och Brost, at I her for ingen

For-

Forsømelse tager, at thet jo met thet første bliffuer fuldkommet, och i the Maader og andre, huis Guds er, kand komme til Forfremmelse, at Ither til lader eder godvillig finde. Thermet skeer wor Wilge, och forlade os ther wisseligen til. Befalendes eder Gud. Datum Nyborg Tirsdagen nest effter S. Andreæ apostoli Dag Aar 1554.

Aar 1559. fik Hr. Christen Povelsøn Kong Friderik den Andens Brev, angaaende Hoilovlig i Hukommelse Kong Christian den Tredies Begravelse udi Odense. Samme lyder saaledes:

Friderich then Anden ꝛc. Wor Gunst tilforn. Wider, at efterdi Gud allermegtigste haffuer kaldet Stormegtigste Høybaarne Første och Herre Her Christian den Tredie Danmarkis, Norgis, Wendis och Gottis Koning ꝛc. wor naadige och kieriste Herre Fader aff thenne forgængelige Werden, och wi therfore agte at lade Hans Kongl. Majsts. Liig begrave ther udi wor Kiøbsted Othense udi Sancti Knuds Kircke, Og formode til os til samme Begravelse nogle fremmede Fyrster, som skulle ligge ther udi S. Knuds Kloster. Thi bede wi ether og wille at I tiltæncker at lade tilslie Kamre och Wærelse ther udi Closteret til samme Førster, och at forskaffe i Forraad, huis I kunde affsted komme til theris Underholding. Thermet skeer os til Wilge. Thi lader thet ingenlunde. Actum Koldinghus then 9. Januar. 1559.

Foruden dette fik han et andet Brev, lydende, at Kongl. Majst. haver befalet Jørgen Lykke, at skulle besee der udi S. Knuds Kirke, hvor Begravelsen kan være, enten udi Choret eller Kirken, at Prioren derfore retter sig efter, hvis han hannem derom tilsigende vorder, og forskaffer des til Behov Murmester, Kalk, Steen, og andet, som Jørgen Lykke hannem om tilsiger, og at han forskaffer hannem Værelse og Underholding der udi Klosteret, indtil der med alting er beskikket. Sammeledes at han lader giøre tolv store Vox-Lys, saa store som Jørgen Lykke hannem derom tilsigende vorder, saa at de aldeles ere færdige og til rede Fastelavns Søndag førstkommende, at da kunne bruges hos Begravelsen, naar Behov giøres ꝛc.

Samme Aar 1559. fik Prioren Hr. Christ. Povelsøn et Kongl. Majsts. Brev af følgende Indhold:

Friderik den Anden ꝛc. Wor Gunst tilforn. Wider, at thenne Breffwiser Claus Weyland wor Bud haffuer sig beklaget,

get, at hand for hans Alderdom och Svaghed icke lengere kand tiene eller sig lade bruge for et Bud, Og wi therfore haffue undet och tilladet hannem ther udi Closteret udi hans Livs Tid at maae haffue hans Underholding. Thi bethe wi eder och wille, at naar hand ether met thette wort Breff besøgendes worder, at I tha annamer hannem ther ind udi Closteret, och lader indgiffue hannem et Wærelse ther udi Klosteret och forskaffer hannem nødtorfftig Underholding til Klæde och Føde, og aarligen giffuer hannem VI. Daler hans Livs Tid och saa lenge hand leffuer. Her wider at rette eder effter. Datum Nyborg then 17. Decemb. Aar 1559.

Aar 1560. fik Hr. Christiern Povelsøn Kongl. Majsts. Brev om en Gaard i Overgade udi Odense, som Hans Madsen Borger udi boer, og hører til S. Giertruds Alter i vor Frue Kirke, som Her Jb Jensen Vicarius forlænte Claus Maler og hans Børn, og Hans Bager haver nu Claus Malers Dotter: Siden Hr. Jb Jensen er død, da fik Frantz Mogensøn, som var Læsemester udi Antvorskov, samme Vicarie, og er samme Frantz Mogensøn og nu død: Siden er samme Vicarie ingen forlænt; At derfore Prioren skal forfare Leiligheden derom, og eftersom samme Alter staaer Kongl. Majst. til at forlæne, da haver Hans K. M. undt Christoffer Guldsmed Hans Naades Rettighed udi fornævnte Hans Bagers Gaard. Dat. Nyborg 9. Febr. 1560.

Aar 1561. fik han Kongl. Majsts. Qvittantz for sine Regenskaber, saaledes lydende:

Wii Frederik then Anden met Gudtz Naade Danmarkis, Norgis, Wendis och Gottis Koning, Hertug vdi Slesvig, Holsten, Stormarn och Ditmersken, Greffue vdi Oldenburg och Delmenhorst. Gøre alle witherligt, at oss Elskelige Her Christern Poulsen, Prior vdi vor Closter Sancti Knudtz Closter y vor Kiøbsted Otthense, haffuer nu giort oss Rede och Regenskaff for Pendinge, Korn, Smør, Fetalie, Humble, Salt, Jern och andre Vaare, som hand paa vore vegne haffuer faaet til Landgilde, Gaardsfestning, Sagefald, Gestert och Jordskyld, Item for Ladegaardzens Auffl och Kircke-Tienden, for Skouff soldis, for huiss Korn, Fetalie och andre Vaare, som war aff nest forleden

Aar

Aar 1560. y samme vor Closter offuerbleffuen och beholdendis, och vdi andre Maade epther hans Registers och Regenskabs Liudelse vpboret aff vore Bønder och Thienere, som nu ligge til forskreffne vort Closter S. Knudtz Kloster. Och ther aff igen vdgiffuit, fortherit och vdspiset y Closterit och Tegelgaarden, saadt i Ladgaardens Marcke, soldt for Pendinge, giffuit hans Suenne Besolding, Klæde och Pendinge, och andre daglige Closters Folck theris Løn, giffuit for huis som køfft och giort er til Closters Behoff, fortherit i Closters Bestilling och Reyser, och vdi andre Maade vdgiffuit och forvandlit epther hans Regenskaffs Liudelse fran Philippi & Jacobi Dag 1560. och til samme Aars Dag nest forleden 1561. Tha offuer alt lignet och lagt samme hans Vdgifft emodt hans Indtegt och Vpbering epther hans Registers och Regenskaffs Liudelse, bleff hand oss skyldig tredige tre Daller 12½ sl. 3. Penning, som hand vor Rentemester oss Elskelige Joachim Beck paa vore vegne antvorde och affbetalde, Och er igen beholdendis y vort Closter til Forraad 6½ Tønne 1. Fierding 1½ Otting Smør, 7. leffuendis Oxen, 18. Lester, 9. Pund, 23. Skepper Byg och Malt, 11. Lester 3. Pund, 8. Skepper Rugh och Mæl, 4. Lester, 9. Skepper Haffre, 1029. Skepper Humble, 154. Sider Flesk, 6. Kropper, 1. Fierding OxeKiød, 92. Faar och LammeKropper, 44. GaaseKropper, 1080. Huillinge, 40. Flonder, 45. Kabbelau, 52. Langer, 107. Rocker, 4½ Tønde Sild, 1. Tønne Torsk, 1. Tønne Palli, ½ Tønne Aall, 2. Tøner Lønborriger Salt, 3. Tønner Baisalt, 2. Tønner Erter, 3. Tønner BoghuedeGryn, 1. Fad Jern, 9½ Bismerpund, 8. Marck Tallig, 12½ Tønne Miødt, och ½ Tønne BergerFisk. Huilkit alt forskreffne Her Christern Poulsen Prior skal fremdelis stande oss til Rede och Regenskaff fore. Thy lade wi forskreffne Her Christern Poulsen och hans Arffuinge quit och kraffsløss aff oss, wore Arffuinge och Eptherkommere Koninger vdi Danmark, epther hans Registers och Regenskabs Liudelse, hand nu fra sig antvordet haffuer i alle Maader. Giffuit paa vort Slot Køffnehaffn then 9. Dag Septembris Aar MDLXI. vnder vort Signet.

Samme Aar fik Hr. Christ. Povelsøn efterfølgende Kongl. Majsts. meget naadige og tillige saar curieuse Brev.

Friderich then Anden ꝛc. Vor Gunst tilforn. Wider, at oss er Ethers Skriffuelse til hænde kommen, therhos then Bog, J oss tilskicke, med 500 Billeder og Vaben, hvilcke wi haffue beseet, och lade oss then Kunst och flittig Arbeide, wi therhos befinde, gantz wel befalde, och betacke Eder gunsteligen for saadan Ethers Forœringe, Wi wille thet och forskylle. Och effterdi wi formercke, slig Kunst-Stycker at were en merckelig stor Wnderwiisning paa gamle Vaabener, som nu icke alle letteligen staar til at opsporge, ther til anden Gavn, som ther met følger, bede wi Ether och begiere, at J met første wille handle met then Mester, som Ether haffuer fliet samme Billeder och Vaaben, at hand sit Handverck fremdelis bruger, och engang, to eller tre om Aaret met saadan hans Arbeide wille lade sig finde hos Ether, paa thet J end ydermere maatte bliffue fororsaget, Oss med slige, saa og adskillige och større Billeder och Vaaben tidt at motte besøge, hvoraf wi thes ydermere kunde komme i Forfarenhed baade om adskillige Vaaben och Slecte. Thersom end Ethers Bud komme til Oss engang hver Fierding Aar och end offtere, wille wii icke regne oss thet til Umage, slige Billeder och Waben med Flid at beskue, oversee, och dennem siden til tacke anname. Hvilcket wi Ether paa Ethers underdanigste Skriffuelse icke wille forholde. Datum Emsborg, then 30. Dag Decembris, Anno a nato Christo 1561.

Endnu fik Prioren Hr. Christ. Povelsøn Kongl. Majsts. Koning Frideriks Brev, med Taksigelse for 500. Gylden i Guld, som han skienkte Hans Naade Ny Aars Aften anno Domini 1561.

Aar 1562. fik han Kongl. Majsts. Qvittantz for sine aflagte Regenskaber for Klosterets Indtægt og Udgift, hvilken, siden den er noget adskillig fra den af forige Aar, vi ogsaa Ord for Ord ville indføre:

Wii Frederick then Anden ꝛc. Giøre alle witterligt, at Oss Elskelige Hr. Christiern Povelsen, Prior och Formand wdi Sancti Knudz Kloster vdi wor Kiøbsted Otthense, haffuer nu

nu giort oss Rede och Regenskaff for Penninge, Korn, Smør, Fetalie, lessuendis Queg, Fisk, Humble, Salt, Jern, Clede, Sardug, Lerrit, Wadmel, Mursteen, Tagsteen, och andre Vare, som hand paa vore wegne haffuer faaet til aarlige Landgille, Gaard-Festning, Sagefald, Oldengield, for Skow soldis, Aff Kircker, Ladgaardsens Aufft, Tegeloffuen, och vdi andre Maade opbaaret epther hans Register och Regenskabs Lydelse, Och ther aff igen vdgiffuit for Heste, Oxen, Lamb, Fisk, Salt, och andet kiøbt til Klosters Behuff, giffuit Closters daglige Folck theris Løn och Besolding, giffuit Embidtzmend, Skomager, Skredere, Rimsnider, Hoffsmeder, och Becker, Fortherit och vdspisit vdi Closterit, Soldt for Penninge, Saaet vdi Ladgaardens Marcke, och vdi andre adskillige Maade vdgiffuit epther hans Registers och Regenskabs Lydelse, fran Philippi & Jacobi Dag 1561. og til samme Aarsdag nest forleden 1562. Tha offuer alt lignet och lagt hans Udgifft emod samme hans Indregt och Oppebering, bleff hand Oss nu skyldig Et hundrede tiuge halff fierde Daller, 20½ ß. 1. alb. som hand vor Rentemester Oss Elskelige Jachim Beck paa wore wegne antworde och affbetalde. Och er hand igen hoss sig behollendes 8. Tønner Smør, 10. Lester, 4½ Pund, 5. Skepper Rug och Mell, 24½ Lester, 3½ Pund, 7. Skepper Biug och Malt, 2½ Lest, 8. Skepper Haffre, 1041. Skepper Homle, 2. Tønner Gryn, 2. Tønner Erther, 7. lessuendis Oxen, 10. Mielcke Kiøer, 1. Thiur, 12. Quier och Queg Kalue, 25. Stude och Stud Kalve, 3. Og, 2. Foeler, 60. Suin, 6½ Kropper, 1. Fierding Rode Kødt, 63. Faare Kropper, 109. Gies, 1011. Sider Flesk, 14. Bißmerpund, 4. Mark Tallig, 12450. Mursten, 700. Snese Huitling, 17. Rocker, 33. Kabelaw, 35. Langer, 5. Tønner Sild, 7½ Tønne, 1. Fierding Torsk, 1. Tønne Palli, ½ Tønne Aal, 9½ Tønne Miødt, 4½ Tønne Baisalt, 1. Tønne Lønborg Salt, 11½ Alne Engelst, och 8. Alne grofft Klede, som hand fremdelis skal stande Oss til Rede och Regenskaff fore. Thi lade wii forskreffne Her Christen Powelsen och hans Arffuinge quit och kraffsløs aff oss och wore Arffuinge och Eptherkommere Konninger vdi Danmarck, epther hans Registers och Regenskaffs

Lyu-

Udelse, hand nu fra sig antwurdet haffuer vdi alle Maade. Giffuit paa wort Slot Kiøbenhaffn then 8. Dag Maji Aar MDLXII. Vnder wort Signet.

Aar 1572. da der skede den store Forandring med Sancti Knuds Kloster og Kong Friderik den Andens Fundatz udkom for Hospitalet og Communitetet i Odense, haver Prioren Hr. Christiern Povelsøn for Alderdoms og Skrøbeligheds Skyld begieret og faaet sin Afsked, hvilket man af bemeldte Fundatz kand erfare, som er dateret Koldinghus d. 5. Martii 1572. og begynder saaledes: Wii Friderich den Anden etc. Giøre alle witterligt, at efterdi Prioren udi S. Knuds Kloster udi wor Kiøbsted Ottense, for hans Alderdom og Skrøbeligheds skyld, ikke lenger samme Kloster kand forestaae, men allerunderdanigst været begierendes, at hand, med det lenger vdi Befaling at have, maatte blive forskaanet, og vi derfore fornevnte Kloster til os og Kronen have ladet anname; Da paa det etc. Ikke desto mindre er han dog bleven boende i St. Knuds Kloster til sin Dødsdag, som indfaldt den 16. Aug. 1575.

Aaret førend han døde, nemlig 1574. forfattede han sit Testament og sidste Villie, og udnævnede til det sammes Udførere Superintendenten i Fyens Stift M. Niels Jespersøn og M. Jørgen Simonsøn Prest til Graabrødre Sogn i Odense. Dette Testament, endskiønt det vel ikke er af synderlig Merkværdighed, saa dog, siden vi have det ved Haanden, og det her haver Sted, ville vi det Ord for Ord indføre, helst da det dog indeholder nogle gamle Danske Ord, og viser noget af de forige Tiders eenfoldige Husholding og Levemaade. Det lyder saaledes:

Jeg Christen Poulsen, fordum Prior til S. Knuds Kloster udi Othense, gior witherligt for alle udi thette mit opne Breff, at effterdi ieg gioris meget siug och schrøbellige, saa ieg wed iche, paa huilchen Dag eller Stund denn Almegtigste Gud will mig bortkalle aff thenne syndige Werden och till thet ewige Rige; Da derfor, om Gud wil forkorte mig Thiden for, saa ieg sich iche mit Formoell paa mit yderste, huilchit Gud forbyde, haffuer ieg ladit skriffue och registere, och nu udi thette mit opne Breff lader indskriffue och registere udi Hæderlige och Høylærde Mænds Mester Niels Jespersøns Superintendentens udi Fyens Stigt och Mester Jørgen Simensøns Prest til Graabrødre Sogn deris Offuerværelse, huis Gods och Penge, Boe och Boskab, och huis anden

anden Deel, som ieg endnu haffuer och her effter mig lader, paa thet at intet skal forkommis eller forryckis udi nogen Maade imod min Villie, eller nogen skal miste, enten mine Drenge eller andre, som paa then Tiid hoss mig ere, da haffuer ieg endnu, som her epter følger, Och dersom nogen wil sige, thet at wære enten mere eller mindre, end som thette mit Testaments Breff indeholder och udviser, da haffue thet dicthet och sagt aff thennom selff, som the der staae icke til troende rc.

Item udi min Stove, som ieg er selff udi, Først inden Døren paa den wenstre Haand en Thresuer aff Eeg med en Laas och Log for och Skuff-Lad under, och nogle Linklæder udi. Item en Stoel med en Koffver Kiedel udi, som ieg haffuer giffuet Mester Niels Bispen effter min Død. Item en Fyrseng, som ieg ligger selff udi, meth II. Bulster Dyner udi, och to huide Fiilthe och svort Rask omkring til Sperlagen. En stor foreth Ege-Kiste med Laas for. En Slavbenck, som mine Drenge ligge uti, med en liden Bulster Dyne och et par Blorgarns Lagen, et Skindtecken, och et Seng-Klæde. Item et stort got Ege-Skab udi Muren med 6. Log och Laase for, och uti det ene Rom to eller tre Skiorter til mig selff, og 3. eller 4. lille Skiffue-Duge aff Hørgarns Læred. Item en Tauffle maled paa Lærid for Bord-enden. En Skiffue aff Biffuer-Esk och Skuffe-Lad under och Laas fore, noch nogle TørreKlæder och Nathatte udi. Item to Benckedyner syed udi Glinding. To suorte Bagstole aff Esk. Item en Puster, en Ildskee, en BrandForck. Item et stort Kande-Skaff aff Fyr, met fire Log for, och en Laas for thet ene Log. Item et Egeskab i Muren imellem det store Kandeskaff och Døren met to Log och Døre for. Udi Karnappt, En Skive foruden Laas och Skuffe-Lad. Item to smaa Bogskab aff Fyr. To Benckedyner, den ene syed udi Billeder och den anden udi Løve-werck. Udi det Kammer westen op til Stoven, En stor Foel-Kiste aff Eeg. Item et stort Skab aff Fyr til at legge Klæder udi och andet Tingeste och ingen Log fore. Endnu et Bogskaff paa den nore weg med en rød Flaske udi. Item uti den anden Østerende Stoven, Et stort Fyrskaff met 4.

Hylder och met nogen gammel Fisk udi, och et Egebord, och en gammel Jernbundet Kiste med nogle Liws udi. Item udi det Kammer, som mine Piger kaager och haffuer sine Værelser, En Fyrseng met en passelig stor Dyne uti, met et blaa-randig Vor, 2. Blorgarns Lagen og et Sengeklæde, En Puster, en Ildskee og en Brandfork, En gammel Fyrskive med en Skuffe under och et Log for, och en gammel Foldebenk, och en Kiod Oxe. Item thette efftersksreffne Thin, Messing, Kober och Kander haffuer jeg: Forst 4. passelige store ThinFade, wegede tilhobe 16. Bismermark, to TinFade wegede 13. Bismermark, 4. Thin tellerchen, 3. Salsirchen, och et lidet ThinFad, och et lidet SmorFad, wegede tilhobe 18. Bismermark. En Winkande, wegede 6. Bismermark. Item 2. Messing Liusestager, hver med en Pibe, wegede tilhobe XI. Bismermark, to Bechener och en BordKrantz, wegede tilhobe XI. Bismermark. Item en stor trind Koffver Kædell med en Jern greve udi, wegede 28. Bismermark, 4. smaa Koffuer Kiædle med Jerngrever udi, wegede 2. Bismerpund. Item en gammel Messing Kiedel, och 3. Messing Pander med Jernborde och Jernstierte udi, och en Wand Kielle med Jernstiert udi, wegede tilsammen 28. Bismermark. Et Skierbechen aff Messing wog 6. Bismermark, Noch et stort Koffuerbechen, weyer 12. Bismermarck. Item en Sølff-Kande, som weyer 54. Lod Sølluff, och den haffuer jeg giffuet Mester Niels Bispen och hans Effterkommere Bisperne i Fyens Stigt til en Ihukommelse epter min Dod (h). To brune Steen-Kruß, thet ene paa to Potter, och thet andet paa en Potte, och en rod Træ-Kande paa 4. Potter. Item och Penge haffuer jeg nu iche mere end wed et hundrede Marck Danske, som ligger i mit Coefert, fordi det sidste Aar jeg affkom med Klosteret, da indloste jeg noget Godtz paa Langeland, som Johan Friis haffde i Pant aff

(h) Denne Kande af Sølv, som Hr. Christ. Povelsøn i sit Testament havde givet til Bispen i Fyen og hans Efterkommere, blev bortstaalen i D. Niels Bangs Tid, og en anden blev igien giort paa lige Størrelse, som findes endnu til Inventarium i Bispegaarden udi Odense, saasom Bispen heller ville lide den Skade, end at Forfædrenes Gave skulle forgaae. Paa Loget af denne Sølv-Kande staaer CP. og omkring Randen denne Opskrift: Poculum argenteum a Christierno Pauli Priore Monasterii Canutini Episcopis Fionensibus testamento donatum & hoc anno aliquot unciis auctum.

anden Deel, som ieg endnu haffuer och her effter mig lader, paa thet at intet skal forkommis eller forryckis vdi nogen Maade imod min Villie, eller nogen skal miste, enten mine Drenge eller andre, som paa then Tiid hoss mig ere, da haffuer ieg endnu, som her epter følger, Och dersom nogen wil sige, thet at wære enten mere eller mindre, end som thette mit Testaments Breff indeholder och udviser, da haffue thet dicthet och sagt aff thennom selff, som the der staae icke til troende ꝛc.

Item vdi min Stove, som ieg er selff vdi, Først inden Døren paa den wenstre Haand en Thresuer aff Eeg med en Laas och Log for och Skuff-Lad under, och nogle Linklæder vdi. Item en Stoel med en Koffver Kiedel vdi, som ieg haffuer giffuet Mester Niels Bispen effter min Død. Item en Fyrseng, som ieg ligger selff vdi, meth II. Bulster Dyner vdi, och to huide Fiilthe och swort Rask omkring til Sperlagen. En stor foreth Ege-Kiste med Laas for. En Slavbenck, som mine Drenge ligge uti, med en liden Bulster Dyne, och et par Blorgarns Lagen, et Skindtecken, och et Seng-Klæde. Item et stort got Ege-Skab udi Muren med 6. Log och Laase for, och uti det ene Rom to eller tre Skiorter til mig selff, og 3. eller 4. lille Skiffue-Duge aff Hørgarns Læred. Item en Tauffle maled paa Lærid for Bord-enden. En Skiffue aff Biffuer-Esk och Skuffe-Lad under och Laas fore, noch nogle TørreKlæder och Nathatte vdi. Item to Benckedyner syed vdi Glinding. To sworte Bagstole aff Esk. Item en Puster, en Ildskee, en BrandForck. Item et stort Kande-Skaff aff Fyr, met fire Log for, och en Laas for thet ene Log. Item et Egeskab i Muren imellem det store Kandeskaff och Døren met to Log och Døre for. Udi Karnappt, En Skive foruden Laas och Skuffe-Lad. Item to smaa Bogskab aff Fyr. To Benckedyner, den ene syed vdi Billeder och den anden vdi Løve-werck. Udi det Kammer westen op til Stoven, En stor Foel-Kiste aff Eeg. Item et stort Skab aff Fyr til at legge Klæder udi och andet Tingeste och ingen Log fore. Endnu et Bogskaff paa den nøre weg med en rød Flaske vdi. Item vti den anden Østerende Stoven, Et stort Fyrskaff met 4.

Hylder och met nogen gammel Fisk vdi, och et Egebord, och en gammel Jernbundet Kiste med nogle Liuß udi. Item udi det Kammer, som mine Piger laager och haffuer sine Værelser, En Fyrseng met en passelig stor Dyne vti, met et blaa-randig Vor, 2. Blorgarns Lagen og et Sengeklæde, En Puster, en Ildskee og en Brandfork, En gammel Fyrskive med en Skuffe under och et Log for, och en gammel Foldebenk, och en Kiod Oxe. Item thette efftersteffne Thin, Messing, Kober och Kander haffuer ieg: Forst 4. passelige store ThinFade, wegede tilhobe 16. Bismermark, to TinFade wegede 13. Bismermark, 4. Thin tellerchen, 3. Salsirchen, och et lidet ThinFad, och et lidet SmorFad, wegede tilhobe 18. Bismermark. En Winkande, wegede 6. Bismermark. Item 2. Messing Liusestager, hver med en Pibe, wegede tilhobe XI. Bismermark, to Bechener och en BordKrantz, wegede tilhobe XI. Bismermark. Item en stor trind Koffver Kædell med en Jern-greve udi, wegede 28. Bismermark, 4. smaa Koffuer Kiædle med Jerngrever udi, wegede 2. Bismerpund. Item en gammel Messing Kiedel, och 3. Messing Pander med Jernborde och Jernstierte udi, och en Wand Kielle med Jernstiert udi, wegede tilsammen 28. Bismermark. Et Skierbechen aff Messing wog 6. Bismermark, Nok et stort Koffuerbechen, weyer 12. Bismermarck. Item en Solff-Kande, som weyer 54. Lod Solluff, och den haffuer ieg giffuet Mester Niels Bispen och hans Efftærkommere Bisperne i Fyens Stigt til en Ihukommelse efter min Dod (h). To brune Steen-Kruß, thet ene paa to Potter, och thet andet paa en Potte, och en rod Træ-Kande paa 4. Potter. Item och Penge haffuer ieg nu iche mere end wed et hundrede Marck Danske, som ligger i min Coefert, fordi det sidste Aar jeg affkom med Klosteret, da indloste ieg noget Godtz paa Langeland, som Johan Friis haffde i Pant aff

(h) Denne Kande af Sølv, som Hr. Christ. Povelsøn i sit Testament havde givet til Bispen i Fyen og hans Efterkommere, blev bortstaalen i D. Niels Bangs Tid, og en anden blev siden giort paa lige Størelse, som findes endnu til Inventarium i Bispegaarden udi Odense, saasom Biskopen heller ville lide den Skade, end at Forfædrenes Gave skulle forgaae. Paa Loget af denne Sølv-Kande staaer CP. og omkring Randen denne Opskrift: Poculum argenteum a Christierno Pauli Priore Monasterii Canutini Episcopis Fionensibus testamento donatum & hoc anno aliqvot unciis auctum.

Jeg haffuer her met mig allehaande Confecht,
Romske Stocker wel en Punde Wecht,
Wel tempereret och lagt paa Wind
Effter Sophisters Art oc kloge Sind.
Giører nu Her Doctor eders beste Flidt
Met eders Salue, I førde hidt,
Jeg wil hende smørge baade om och om
Met denne Salue, ieg fick fra Rom,
Ath, wore hun som et Pindsuin skarp,
Da skal hun gaa quit den skorffuede Barck.

Doctor Johan Wlff (b).

Nu wel an Her Doctor kiere,
Et fuldt got Raad monne det och were,
Ath wi først achte och grandske mer,
Om hun i Scorpio undfangen er
Eller noget andet farligt Tegen,
Der Maanen ey var i sin rette Eigen.
En Plænete, heder Mars oc løsactig er,
Regerer hende oc i denne Ferd,
Jeg kand det oc see paa hendis Wand,
Ath hun er affled wel aff atten Mænd.
Her offuer wil det os were Nødt,
Forthi hun er saa underlig født,
Aff mange hande Natur er hun skafft
Oc atskillig Malm tilsammen lagt,
Dog warm, dog kold, dog fucht, dog tør,
Aldrig saae ieg saadant før,
Hwor met han det ene hielpe kand,
Forderffuer han det andre strax paa stand.

(b) Wel mueligt ved D. Johan Ulf skal forstaaes Hr. Johannes Wolf, som var Canik i Ribe og en sterk Forsegter for Pavens Lærdom; Men han var allerede 1530. 8. Novemb. ved Døden afgangen.

Doctor Stagebrand.

Ja Her Doctor, I sige alt sant,
Det er alt wist for vden Tant,
Mange andre Mestere flere
Monne der oc paa unøttelig there,
Jeg frøchter, det skal off saa hende,
At wi ey mere der aff winde,
End den der will til . . . Hurkt gaae,
At spørge Honning och Skarnet faae.

Doctor Johan Wlff.

Nu ere wi met wor Messe i Bad,
Hun kand icke svedis, thi er ieg ey glad,
Wi haffue behoff fuld gode Raad,
Om hun skal nogen tid bliffue kaad,
Er det saa, at hun nu døer,
Wor Skade er større end Helsingør,
Hun stod med off i Løst oc Nød,
Forøchte altidt wort daglige Brød,
Wi motte hende kalde den flydendes Kelde,
Der aff vdflød baade Macht och Welde.

Broder Dirick Wendekaabe (c).

Hielp Sancte Per Martir, huad jeg nu ser,
Hun suedis nu lenger og mer,
Det bliffuer nu got, det siger ieg dig,
Hun ligger nu saa rød oc misser ath mig,
Jeg kand det fornemme i min Cappe-Strud,
Hun redes sig selff som vor gamble Sancte Knud,
Der hiemme paa wort Altere staar,
Hand redder sig oc huert stuffuende Aar,
Det gior alt dette varme Bad,
Hun sueder nu fast, di er ieg glad.

(c) Maaskee forstaaes den bekiendte Broder Paulus Elie, som blev kaldet med det Øge-Navn Povel Vendekaabe, fordi han sadlede nogle gange om, og holdt snart med de Lutherske, snart med de Catholske.

Hans Fiskerr.

Ja ja, hun bedrer sig fast,
Alt som en tiuffue Aar gammel Hest,
Oc som Kornet forbedres aff Hagelsteen,
Oc Fisken wederquedis vdi Soelsteen,
Sueder hun nu i denne Nødt,
Da er det hendis visse Dødt.

Doctor Johan Wlff.

Jeg haffuer nu optenckt et andet Raad,
Her skal snart bliffue en anden Laadt,
Løwen hun haffuer denne stercke Natur,
Naar hun faar Vnger vdi sit Bur,
Da fødes de døde som en Steen,
Det siger ieg eder foruden Meen,
Hun giffuer et Skraal oc skriger saa fast,
Som Himmelen skulde falde met en Hast,
Saa faae de Liff oc bliffue trøst,
Naar de høre deris Moders Røst,
Saa er oc nu Messen som en Soel
Oprunden aff den Rommer Stoel,
Thi wille vi nu skrige og lade høre
Den Romske Kircke, huad hun kand giøre,
Oc raabe oc skraale aff all wor Macht,
Oc lade hende høre sin Moders Krafft
Med store Ord oc krafftig Stemme,
Lader oss det icke nu forsømme,
Oc tage til hielp Forfedres Dicht,
Concilium robe met anden Flicht,
Om hun kand deraff weckis op,
Som ligger nu som den døde Krop,
Kand dette ey hielpe, som nu er sagt,
Da ved ieg ingen anden Contract,
Nu Her Doctor, skrige I først,
Jeg vil eder hielpe, som ieg kand best.

Doctor

Doctor Stagebrand.

Jeg frøchter, wi bliffue baade hese oc stumme,
Forend hun kand noget til Liffuet komme,
Jeg skal det forsøge i denne Waande,
Skulde jeg end deraff miste min Aande.

Her Jon Skrick.

Wi maa alt haffue Skrigere flere,
Ellers kunde wi her til intet giøre,
Oc smørge deris Strube met Hammer-Salue,
Saa kunde de bøge, som nogre Kalffue.

Her Cantor (d).

Hammer-Salue haffue wi saa megen forsmørt,
Oc ingen Mandom der met giort,
Jeg wore til fredz for uden Meen,
Ath hun war i min Bosse igien,
Da skulde jeg deraff haffue Roo oc Lise,
Oc glede mig saa met Raness Wise (e).

Her Jon Skrick.

Her Cantor, hwi lade J eder saa forskricke
Oc regne det saa alt sammen til Pricke,
Jeg wil saa skrige, det Jorden skal beffue,
At de skulle frøchte alle, der leffue,

Hans Fiskere.

Messen maa mere bliffue kranck,
Oc faa endnu et større Wanck
Aff eders store Vraal och Skrig,
End hun kand deraff bliffue queg,
Men J giffue hende et større Saar,
At hun ey udleffuer dette Aar,

Den

(d) Uden Tvil Hr. Adser Pedersøn, som var Cantor i Lunde DomCapitel, og en ivrig Papist.

(e) Om Rane Jonsøn, som forraadde Kong Erik Glipping, findes tvende Viser iblandt vore gamle Danske Kæmpe-Viser, udgivne af Ped. Syv, pag. 245-247.

Den svage Messe kand det ey taale,
At I saa saare meget vraale,
Thi er hun helder en Hare lig,
End en Løve met sit store Skrig.

Jens Clockere.

Lader aff at skrige i den onde Aand,
Forstaae I eder icke paa Dødsens Bond,
I achte intet paa dette Spil,
At Messen hun nu sieles wil,
Hun henter saa fast alt effter sin Aande,
Thi faaer hende Kyndelmøsse Lius i Hande.

Jon i Tudebeck.

Eders Messe hun ere saare svag,
Det seer ieg nu paa hendis Bag,
Hendis Øgne ere faldne i Hoffuedet ind,
Hun er baade bleg om Nese oc Kind,
Ligest er hun nu til at see
Alt som den gamble Fru Lisecke,
Der staar hiemme bag wor Kirckedør
Og haffuer sin Nese wendt i Nør,
Hendis Neseborer gaa baade til oc fraa,
Hendis Pulsaare kand nu intet slaa,
Thi er det eder saa stor en Waande,
Hun tager saa dybt alt effter sin Aande,
Jeg troer hun skal det ey lenge holde,
Hendis Fødder de ere nu vorden kolde.

Her Jon Skrick.

Kiere Jon, hwi tale I saa,
I haffue der ingen Forstand paa,
Wi wille nu alle legge paa Wind,
Oc føre hende snart i Skiersild ind,
Lader oss icke nu være sen,
At hun kand faa Werme til sine Ben.

Doctor Stagebrand.

Jeg frøchter, wi bliffue baade hesk oc stumme,
Forend hun kand noget til Liffuet komme,
Jeg skal det forsøge i denne Waande,
Skulde ieg end deraff miste min Aande.

Her Jon Skrick.

Wi maa alt haffue Skrigere flere,
Ellers kunde wi her til intet giøre,
Oc smørge deris Strube met Hammer-Salue,
Saa kunde de bøge, som nogre Kalffue.

Her Cantor (d).

Hammer-Salue haffue wi saa megen forsmørt,
Oc ingen Mandom der met giort,
Jeg wore til fredz for uden Meen,
Ath hun war i min Bøsse igien,
Da skulde ieg deraff haffue Roo oc Lise,
Oc glede mig saa met Raneff Wise (e).

Her Jon Skrick.

Her Cantor, hwi lade J eder saa forskricke
Oc regne det saa alt sammen til Pricke,
Jeg wil saa skrige, det Jorden skal beffue,
At de skulle frøchte alle, der leffue,

Hans Fiskere.

Messen maa mere bliffue kranck,
Oc faa endnu et større Wanck
Aff eders store Braal och Skrig,
End hun kand deraff bliffue queg,
Men J giffue hende et større Saar,
At hun ey udleffuer dette Aar,

Den

(d) Uden Tvil Hr. Adser Pedersøn, som var Cantor i Lunde DomCapitel, og en ivrig Papist.

(e) Om Rane Jonsøn, som forraadde Kong Erik Glipping, findes tvende Viser iblandt vore gamle Danske Kæmpe-Viser, udgivne af Ped. Syv, pag. 245-247.

Jeg troer det skal hende fuld vel hielpe,
Fordi det er giort af en Ege-Stolpe.

Hans Fiskere.

Giør Ege-Træ nu Jertegen best,
Da haffuer ieg saa i Skrifften lest,
Den Ege-Staffuer skulde det være,
Det siger ieg vist alt paa min Ære,
Den skulde du slide oc flere met dig,
Fordi den Kiortel er aandelig,
Fra din Nacke oc til din Hæl
Bør hannem at naae met Ret oc Skel.
Saadan Naade skulle J oc faa,
Nær i faa kommet til Obenraa,
Som Clemmed foruerffde sig i Rom,
At han en Skalk tilbage kom,
Huo som endnu til Paven gaar,
Saadant Afflad han der faar,
Det Capel som war vdi Obenraa
Det er nu slet som det monne staa,
De Holste Bønder kunde det nu merke,
At det war Skalkhed aff de Klerke,
Dieffuelen monne der sin Ondskab wircke,
Oc lod sig der aff Menniskeu dyrcke,
Thi bleffue de Bønder saare vrede,
At han skulle dem saa forlede,
Det Cappel de brøde neder i Grund,
Det siger ieg eder i denne Stund.

Her Cantor.

Huad monne de Bønder haffue sport,
Eller huo haffuer dem saa wise giort.

Hans Fiskere.

Jeg ved det vel, at det er vist,
Mathei i det Elleffte foruden List

Christus taler til dem alle,
Ja han siger det foruden Galle,
Kommer alle til mig, som ere beladde
Met Sorg, Bedrøffuelse oc alskøns Waade,
Jeg wil eder frelse og giffue Ro,
Det haffue de lest, kand ieg vel tro.
Besønderlig det 1. oc 14. Cap. Johannes skreff,
Der til alle S. Pouels Sende-Breff,
J det gamle Testament, som ieg kand mercke,
Exodi i det tiuffuende ere de blevne Klercke,
De haffue og lest vdi Esaia,
J det XLIII. Capitel kan ieg forstaa,
De haffue og lest Psalteren ud til ende,
Jeremie i det attende giffuis tilkende
Om Stock oc Sten at graffue vd,
Oc kalle dem baade Lasse oc Knud,
Neyge oc bucke oc giøre dem Ære,
Som de vore Guder skulde være.

Her Cantor.

Jeg frøcter nu saare, huor det vil gaa,
Men de kunde Scrifften saa vel forstaa.

Her Jon Skrick.

J befrøcte Her Cantor, huor det vil gaa,
Jeg gør oc vdi samme Maade saa,
Jeg troer, at Dieffuelen met sin List,
Eller oc hans Moder for vist,
Haffuer giffuit saadant Bønder tilkende,
Men de ere saa kloge i Sinde.

Jens Clockere.

Her staae J met eders Faders Snack,
Jeg frøcter, J faae end suld liden Tak,
Messen er siugere, end hun før var,
Hun haffuer hafft Helregle siden i gaar,

Der

Der til haffuer hun mist sit Maal,
Jeg troer, hun eder icke nu mer Kaal.

Her Jon Skrick.

Her Capellan, gak nu vel snart,
Hent oss Broder Dirick met en Fart,
At han maa høre hendis Scrifftemaal,
Der fore faar han et got pund Aal,
Desligest skal han hende oc berette,
Da faar han dertil et par Ulde-Fette.

Capellanen.

Det er icke Raad, at den sorte Munck,
Der spitzer sine Ben oc gaar saa strunck,
At han vor Messe skal berette,
Ville J mig troe, ieg siger eder dette,
Det var oc en Munk aff det same Convent,
Som gaff Keyser Henrick Sacrament,
Han gaff hannem i det lille Brød
Forgifftig Eder, som bleff hans Død,
Lade J Broder Dirick wor Messe røre,
Saa tør han oc wed hende gøre.

Her Jon Skrick.

Da gack du i Kircken oc wær en sen,
Hent oss vor Herre oc brug dine Ben,
At Messen kand hannem tage til sig,
Jeg frøcter, hun taler icke mere ved mig.

Capellanen.

Herre, ieg kan hannem intet naa,
Hiemmelen er den Stol han sidder paa,
Der til Jorden hans Fodskammel er,
Huorledis kan ieg hannem komme saa ner,
Her Jon, griber selff i Luften op,
Oc tager hannem ned med al sin Krop,

Christus taler til dem alle,
Ja han siger det foruden Galle,
Kommer alle til mig, som ere beladde
Met Sorg, Bedrøffuelse oc alskons Waade,
Jeg wil eder frelse og giffue Ro,
Det haffue de lest, kand ieg vel tro.
Besønderlig det 1. oc 14. Cap. Johannes skreff,
Der til alle S. Pouels Sende-Breff,
J det gamle Testament, som ieg kand mercke,
Exodi i det tiuffuende ere de blevne Klercke,
De haffue og lest vdi Esaia,
J det XLIII. Capitel kan ieg forstaa,
De haffue og lest Psalteren ud til ende,
Jeremie i det attende giffuis tilkende
Om Stock oc Sten at graffue vd,
Oc kalle dem baade Lasse oc Knud,
Neyge oc bucke oc giøre dem Ære,
Som de vore Guder skulde være.

Her Cantor.

Jeg frøcter nu saare, huor det vil gaa,
Men de kunde Scrifften saa vel forstaa.

Her Jon Skrick.

J befrøcte Her Cantor, huor det vil gaa,
Jeg gør oc vdi samme Maade saa,
Jeg troer, at Dieffuelen met sin List,
Eller oc hans Moder for vist,
Haffuer giffuit saadant Bønder tilkende,
Men de ere saa kloge i Sinde.

Jens Clockere.

Her staae J met eders Faders Snack,
Jeg frøcter, J faae end fuld liden Tak,
Messen er siugere, end hun før var,
Hun haffuer hafft Helregle siden i gaar,

Der

Capellanen.

Sette I hannem nu bag Doren i Vraa,
Saare monne I hannem da forsmaa,
Men ieg troer, at den Herre god
Staar icke nu der met Kød oc Blod,
Det siger ieg eder i denne Stund,
Der finde I hannem ingelund,
Han sidder hos sin Faders høgre Hand,
Huilket nu tror baade Quinde oc Mand,
Som han oc selffuer sagde saa,
At han vilde til sin Fader gaa,
Her Jon, kunde I nu hannem naa,
Da recker en hid, at wi hannem faa,
Til Messen, meen ieg, thi hun vil vandre,
Hun vil sig ikke mere met oss bekomre.

Her Jon Skrick.

Hør du Capellan, skynde dig snart,
Hent oss da Olien med en Fart,
Skynde dig snart, oc vær ikke sen,
Thi Messen haffuer sine Helspetter huer en.

Capellannen.

Jeg mercker nu vel, huor effter I løbe,
I mene den Olie, man pleyer af Bispen købe,
Bøssen er tom, wille I mig tro,
Clockeren haffuer smørt der med sine Sko.

Her Jon Skrick.

Haffuer han det giort, da er han i Band,
Huo haffuer saadant hørt af nogre Mand,
Han skal det betale met sin Hud,
Saa hielpe mig Herre Sancte Knud.

Slutningen skal følge i det næste Hefte.

III.

K. Frid. I. Brev til Borgemester, Raadt oc Menighed vdi Horsens, om Graabrødre Kloster sammesteds 1532.

Wii Frederich &c. Giøre alle witterligt, at os Elskel. Borgemester, Raadt oc Menigheden vdi wor Kiøbstedt Horsens haffuer nu hafft hos os deris wisse Budt, oc ladit berette for os, hvorledis at de Brødre, som ere vdi Graabrødre Kloster vdi forskreffne Horsens, haffue nederbrott Skielleromme oc Huse vdi Closterit, oc solt oc forkommit og affhend dennem Steen oc andet, huis de kunde fange penge for, emodt thet Forbudt, som wi tilforn derpaa giort haffuer, oc ladit dennem medt wore Breffue adware, att de dett icke giøre skulle, och achte medt thiden at forlade samme Closter. Sammeledis haffue de oc berett, at samme Brødre haffuer ødelagt IIII. Borgergaarde ther vdi Byen, oc lagt vnder deris Closter, oc haffuer forskrevne wore Borgere her for os en Høigbaaren Furstis Konning Hanses wor kiære Broders Dom liudendis: Att samme Brødre skulle lade opbygge forskrevne IIII. Gaarde igien, saa ther skulle gaae Kongelig och Byens Tynge aff, huilcken Dom de icke fuldkommet haffue. Och disligeste predicke de obenbare vdaff Prædickestolen mange Fabell oc andre wrang Lerdom, som de icke beuise kunde med den hellige Skrifft, oc dermedt opwæcke Opror oc thuedracht eblant Allmuen. Thy for slig forskreffne Aarsag oc Leilighedz skyld haffue wi, aff wor synderlig Gunst oc Naade, vndt oc thilstedt, oc nu medt thette wort obne Breff vnde oc thilstede, at forskreffne wore Vndersaater vdi Horsens mue oc skulle thill dennem anname forskreffne Closter oc Closters Kircke medt ald sin thilhøring thil een SogneKirke, oc Klostergaarden medt de Huse ther staar paa bygde thill deris Predicanter, oc Skole, oc thil en Hospital, oc ther indlegge fattige siuge wanføre Mennisker, oc huis Bygning oc Forbedring, som samme wore Vndersaater paa samme Clostergaardt byggendis oc Forbedrendis worder, thet skal allene komme thil de siuge Mennisker vdi Hospitalit deris Gode oc Beste, oc ingen anden, dog at dersom nogre aff wore Vndersaater kiende dennem nogen Ret at haffue thil forskreffne Closter-Kircke eller Clostergaardt, tha gaae derom, saa megit som Loug oc Rett er. Cum inhibitione solita. Actum Gottorp Søndag epter S. Martini Dagh, Ao. 1532.

❧ (o) ❧

16. Hefte.

I.

Rønne Kiøbsteds gamle Seigl og Vaaben paa Boringholm.

At vise, hvad Vaaben og Seigl enhver af vore Danske Kiøbsteder i gamle Dage haver brugt, er noget, som vi holde baade nyttigt og artigt, og giøre os ogsaa en Fornøielse af efterhaanden at føre i Verk, naar vi ikkun maatte være saa heldige at faae fat paa gode Originaler deraf. Vel har Resenius, som vi tilforn have erindret, ladet Kiøbstedernes gamle Seigl stikke i Kober til sit store Danske Atlas; Men, da samme Verk for visse onde Tilfælde er særdeles rart at see, og Koberstykkerne derhos vel ikke saa aldeles accurate, som de burde, skal vore Landsmænd ikke fortryde, at vi nu og da tage med, hvad vi af saadant Slags paa ny kunne opdage. Vi har forgangen Aar i vort Danske Magazin frembragt Roskilde Stads gamle Seigl i Koberstykke, hvorudi mange af vore Landsmænd have fundet Behag. Vi ville og fremdeles see til at holde deslige Liebhaberes Yndest ved lige, og i saadan Henseende denne gang fremsette Rønne Kiøbsteds Seigl paa Boringholm, som Hr. Amtmand Urne paa bemeldte Land har haft den Godhed at sende os, tillige med efterfølgende Kong Friderik den Andens Brev, hvori Hans Maiestet stadfæster samme Kiøbsted dette Vaaben og Seigl. Saa tro og tapper som Landet Boringholm haver viset sig til det Høi-Kongelige Danske Huses Beste, saa kiært er os og alle Danske Patrioter hvert et Stykke, vi kunne bringe an til samme Lands Ziir og Anseelse; Og kan ingen derudi bedre gaae os til Haande, end de curieuse iblandt Boring-

holms egne Indbyggere, saafremt der ikkun endnu findes hos dem noget af gamle Documenter og andre Alderdoms Levninger.

I Omkredsen af dette Rønne Kiøbsteds Seigl, som er giort 1584. læses denne Opskrift: Sigillum civitatis Rotna in Insula Bornholm. At der over Skioldet forestilles en Biskop i sin fulde Prydelse, lysende Velsignelse med den høire og holdende sin Stav i den venstre Haand, giver tilkiende, at Byen Rønne haver, saa vel som den største Deel af Landet Boringholm, for Reformationen tilhørt Erkebiskoperne af Lund, som vel og først har givet Byen dette Seigl. I Skioldet sees 3. Fisk, som skal være tre hvide Torsk i blaat Feld, hvilket er det Vaaben, som Høilovlig i Hukommelse Kong Friderik II. i sit aabne Brev af 4. Decemb. 1562. allernaadigst haver undt og givet Rønne Kiøbsteds Borgere efter deres underdanige Forestilling. Samme Konge-Brev lyder af den tilsendte Copie saaledes:

Vi Friderich den Anden med Guds Naade Danmarkes, Norges, Vendes og Gottes Koning, Hertug udi Slesvig, Holsten, Stormarn og Dytmersken, Greve udi Oldenborg og Delmenhorst. Giøre alle vitterligt, at efterdi vore Undersaatte Borgere udi vor Kiøbsted Rødne paa vort Land Boringholm have med deres Fuldmægtige Henrich Oluffsen og Peder Ibsen Raadmænd dersammesteds ladet give tilkiende, hvorledes at de her til dags ingen Byes Vaaben eller Besegling hafft haver, og haver dog brugt et Indseigl, hvorudi haver standet tre Fiske, og derfore underdanigst begieret, at vi med et Vaaben, som de udi deres Byes Seigl kunde bruge, naadeligen ville begave. Thi have vi af vor synderlig Gunst og Naade undt og givet, og nu med dette vort aabne Brev unde og give forskrevne vore Undersaatte Borgere udi Rødne og deres Efterkommere der sammesteds et Vaaben, som skal være Tre hvide Torske udi et blaat Feldt, og samme Vaaben altid herefter at bruge udi deres Byes Indsegl. Forbydendes derfore alle, ihvo de helst ere eller være kunde, Særdeles vor Foged, Embedsmand, og alle andre, fornævnte vore Undersaatte udi Rødne, eller deres Efterkommere herimod paa forskrevne Vaaben, eftersom forskrevet staaer, at hindre, eller udi nogen Maader Forfang at giøre under vor Hyldest og Naade. Givet paa vort Slot Kiøbenhavn d. 4. Dag Decembris Aar 1562.

II.

II.

Hertug Albrets af Meklenborg Brev til Hr. Anders Bilde 1534.

At Hertug Albret af Meklenborg, som bekiendt er i vor Historie, blandede sig i den saa kaldede Grevens Feide eller den Krig, som Greve Christoffer af Oldenborg, efter Høilovlig i Hukommelse Kong Friderik den Førstes Død, med de Lybskes Hielp, førde i Danmark, under det Navn, at befrie Kong Christian II. af sit Fængsel og sette hannem igien paa Kronen, dertil gav fornemmeligen Anledning det nær Forvandskab, som var imellem Kong Christian II. og Hertug Albret; Thi Hertugens Gemal var Høibemeldte Konges Søster-Dotter, nemlig en Dotter af Joachim I. ChurFørste i Brandenborg og Princesse Elisabet Kong Hanses Dotter af Danmark (a). Dette Svogerskabs Baand vidste Lybekerne, som da spillede deres Rulle i Danmark, at trekke paa, sig til Nytte og Fordeel, og fordi de, som meenes, havde nogen Mistro til Greve Christoffer af Oldenborg, hvilken de 1534. havde forsendt ind udi Danmark at udføre deres Forehavende, gave de sig i Handel med Hertug Albret, og fik hannem til, 1535. paa deres Besolding ogsaa at drage ind i Danmark, for at drive paa den almindelige Sag med Greven, hvortil de saa meget lettere formaaede hannem, som den gode Hertug vel mueligt selv under Haanden har haft et Øie paa den Danske Krone. Hvorledes det nu gik Hertug Albret af Meklenborg paa dette Tog i Danmark, hvad Modgang han og hans Gemal leed i Kiøbenhavns Beleiring, og hvorledes han med slet forrettet Sag maatte igien forlade Landet ved Kiøbenhavns Overgivelse, kand umstændeligen læses hos vore Historie-Skrivere Hvitfeld og Nic. Cragium udi Kong Christian III. Historie under de Aar 1535. og 1536.

Men førend Hertug Albret kom ind i Danmark, finder man, at han haver staaet i Brev-Verling med nogle af de Fornemeste i Riget, som vare deels af Kong Christian den Andens Anhang, og deels Lutheri Lærdoms Modstandere, og faaet adskillige hemmelige Efterretninger her fra Landet. For nu at opmuntre sine formenentlige Venner i Danmark til at ruste sig af alle Kræfter, saa vel for at hielpe Kong Christian II. som for at forsvare den gamle Romerske

(a) Denne Hertug Albret er saa meget mere at merke i den Danske Historie, som et alene hans Gemal Princesse Anna af Brandenburg var af Dansk Kongelig Blod, men han havde og tvende Sønner, som bleve giftede med tvende Danske Kongelige Princesser: Ved den ene, nemlig Hertug Ulrich, som havde Princesse Elisabet Kong Frid. I. Dotter, var han Farfader til den berømte Dronning Sophia i Danmark, Kong Frid. II. Gemal og Christ. IV. Moder: Og en anden Søn Hertug Christoffer havde til sin første Gemal Dorotheam, ogsaa en Dotter af K. Frid. I. og Søster til K. Christ. III.

ske Tro imod Hertug Christian af Holsten og hans Tilhængere, da har Hertug Albret i Aaret 1534. skrevet adskillige hoflige og fortrolige Breve her ind i Riget til Erkebispen af Lund, samt endeel af Bisperne og Rigets Raad, hvorudi han indbyder dem til at træde i et Forbund, som nogle af de Tydske Chur-Forster og Herrer havde sluttet for at staae Lutheri Lærdom imod, og lover at være dennem i alle Ting selv behielpelig, og til den Ende at skikke sit Raad Doct. Christiern Vinter Gesandtviis her ind, for med dennem derom og om andre vigtige Ting ydermere at handle. Hvilket altsammen af efterfølgende merkværdige Brev, som Hertug Albret i den Mening haver tilskrevet Hr. Anders Bilde Ridder og Danmarks Riges Raad, tydeligen staaer at erfare. Dette rare og betydelige Document, som er et Lys i vor Danske Reformations- saavelsom Staats-Historie paa den Tid, har Publicum Velærværdige Hr. Gerhard Treskov Sogne Prest i Birkerød her i Siæland at takke for, som har foræret Originalen deraf til vort Selskabs Archiv. Det samme er saa meget mere artigt, som det af en Tydsk Forste er skrevet paa Dansk, dog maae vi sige derhos, at det vel ikke er skrevet med Hertugens egen Haand, men af een hans Secreterer, som har været det Danske Sprog nogenledes mægtig, endskiønt det er fuldt af Germanismis eller Tydsk-Danske Ord og Talemaader. Brevet lyder Ord til andet, som følger:

Albrecht vtaff Guds Nade Hertog tiil Mecklnborg, Furst til Wenden, Greffue til Schwerin etc.

Wor besunderlig Gunst tilförnn. Kiere Her Andres Bilde, besunderlig gude wen, Efftertthi os er tilkende giffuet, at I so mandeligen oc strengelig handler emod alle die Luthersche, oc andre Sechten, som nu vti fan Aar vpuext ere vti Danmarck, So ere wii besonderligen fororsaget vti en fulkomelig guot trow Mening, helst forthi at I ere vti en Sind oc Mening met Oss, at giffue ether hiemlig tilkende noger Artickell, welcke wii hobes ether oc ganske Danmarcks Riige mo komme tiil Gude, Nut oc Bistandt, Först at her er en Forenning oc christlich Bond giort och vpret vti Tyscland formiddelst nogel the ypperste oc mechtigiste Herrer Curfurster oc andre at vprette igien, oc ther effter beschut oc bescherme den gamle Religion oc Romischer Kircke-Brug emod the Lutheraner oc andre Sechte. Ther for som I met andre Herrer andelig oc werdzlich vti Danmarck, som vti

vti samme Sind oc Mening ere, wille were vti samme Forbinding met thenom, Tha wille wii gerne, Danmarck Riige tiil Loff, Priis oc Ere, Oc alle Indbygger til Nut oc Gaffn, letteligen forarbedet, at I schulle worde deylafftig vti samme Bond, met Help oc Bistand, hvor Behoff giøres, emod die Luttersche, Om I wille tilschicke Oß ther vppa ether Fulmacht, at handel oc beschlute met samme Herrer paa ether wegen. Framdelis er Oß tilkiende giffuet met en hiemlig Potschab, thet Hertog Charsten (b) vtaff Holsten er hiemlig vti en stoer Rusting, vptager daglig Reutter oc Knechte vti thend Menung, han wol weltlich intage Jutland, oc ther effter wil wore Koning offuer af Danmark met wold. Vti Dimmelugge skulle samme Hertog weret hiemlig til worts mit Her Mogens Gøye vdi Marcken wiid Kolding, Oc som the haffde talet lidet med Huer ander, schildes the at, oc reed hwer til siit. Welchet den tiidt wii horde, wortte wii ganß ilde tiil friids, tenckendes, hvor selsam thet wolle gange tiil vti Danmarck met thii gude Bispern oc met ether oc ander, som icke Lutherische ere. Ther for kunde wii icke ladet, at wii doch dieler met ether wor gude Radt, besonderlich thette, At I reder ether paa Genstand vfortoffuit met Riitter oc Knechte, Oc ther som I vdenlands nogel begerendes worder, Tha wille wi Danmarck Kron og hendes hoylofflig Raad til Ere, Bistand og Welfart oß ther vti lade brugge, oc beflite at bekomme sodant Folk tiil Hest oc Foud. Wii wide oc en Haffuen, ther I kunde vthen all Hinder komme sodant Kriigsuolck tiil Skiibs. Ther for om sodan wort Tilbud behaffuer ether, mo I handel med ether Metbroder, At I met thet allerforst (om behoff gioris) schicke hiid offuer til oß en hiemlich Secretarium eller Butschaff met all Redschab, som til sadan Sag horer, Fuldmacht oc andet, som I selffuer wel wide. So schulle I finde vor vspard Fliit vti alle ether Werende. For thet tridie giffue wi ether at betencke, Efftherdi Hertog Charsten handler vti so Mode emod Danmarcks

 Kron,

(b) Herting Charsten, ɔ: Herting Christian, som samme Aar blev udvalt til Konge i Danmark under det Navn Christian III.

ske Tro imod Hertug Christian af Holsten og hans Tilhængere, da har Hertug Albret i Aaret 1534. skrevet adskillige hoflige og fortrolige Breve her ind i Riget til Erkebispen af Lund, samt endeel af Bisperne og Rigets Raad, hvorudi han indbyder dem til at træde i et Forbund, som nogle af de Tydske Chur-Førster og Herrer havde sluttet for at staae Lutheri Lærdom imod, og lover at være dennem i alle Ting selv behielpelig, og til den Ende at skikke sit Raad Doct. Christiern Vinter Gesandtviis her ind, for med dennem derom og om andre vigtige Ting ydermere at handle. Hvilket altsammen af efterfølgende merkværdige Brev, som Hertug Albret i den Mening haver tilskrevet Hr. Anders Bilde Ridder og Danmarks Riges Raad, tydeligen staaer at erfare. Dette rare og betydelige Document, som er et Lys i vor Danske Reformations- saavelsom Staats-Historie paa den Tid, har Publicum Velærværdige Hr. Gerhard Treskov Sogne Prest i Birkerød her i Siæland at takke for, som har foræret Originalen deraf til vort Selskabs Archiv. Det samme er saa meget mere artigt, som det af en Tydsk Første er skrevet paa Dansk, dog maae vi sige derhos, at det vel ikke er skrevet med Hertugens egen Haand, men af een hans Secreterer, som har været det Danske Sprog nogenledes mægtig, endskiønt det er fuldt af Germanismis eller Tydsk-Danske Ord og Talemaader. Brevet lyder Ord til andet, som følger:

Albrecht vtaff Guds Nade Hertog tiil Meckelnborg, Furst til Wenden, Greffue til Schwerin ꝛc.

Wor besunderlig Gunst tilforn. Kiere Her Andres Bilde, besunderlig gude wen, Efftherthi os er tilkende giffuet, at J so mandeligen oc strengelig handler emod alle die Luthersche, oc andre Sechten, som nu vti fan Aar vpuext ere vti Danmarck, So ere wii besonderligen fororsaget vti en fulkomelig guot trow Mening, helst forthi at J ere vti en Sindt oc Mening met Oss, at giffue ether hiemlig tilkende noger Artickell, welcke wii hobes ether oc ganske Danmarcks Riige mo komme tiil Gude, Nut oc Bistandt, Forst at her er en Forenning oc christlich Bond giort och vpret vti Tyscklandt formiddelst nogel the ypperste oc mechtigiste Herrer Curfurster oc andre at vprette igien, oc ther effter beschut oc bescherme den gamle Religion oc Romischer Kircke-Brug emod the Lutheraner oc andre Sechte. Ther for som J met andre Herrer andelig oc werdzlich vti Danmarck, som

III.
Slutning af den liden Bog om den Papistiske Messe.

Her Cantor.

Snart, snart, løb bort Jens Klocker, ieg beder dig,
Tend et Lys oc kom til mig,
Udi Benhuset skalt du det tende,
Det samme Lius ieg fik dig i Hende,
Thi Pawen haffuer det selffuer wit,
Jeg haffuer det gemt med megen Flit
J mange Aar udi min Kiste,
Jeg vilde det icke end gerne misse.

Jens Klockere.

Jeg haffuer saa løbet, at ieg er swet,
J Benhuset haffuer ieg huercken Lius eller Lampe set,
Huercken Talg eller Wor fandt ieg der inde,
Uden XV. døde Mus paa samme sinde,
De ware der Døde aff hungers Nød,
Vor Kircke her koger icke heller saa feder Grød,
Som hun giorde for fire Aar,
Jeg wed icke fuldelig, huore det tilgaar.

Her Cantor.

Eia, Eia, som ieg forstaar,
Da er det sandt, ieg hørde i gaar,
De gode Siele skeer ingen Ære,
Dem tendes hverken Lius eller Lamper mere,
Hueden monne det komme, at saadant skeer,
Eller huo haffuer hørt saadant før,
Huad monne dog wære den rette Orsage
Til saadant ont oc iammerlig Plage.

Jens Klockere.

Her Cantor, ieg vil eder sige for sandt,
Det wulte det Romerske Afflads Landt,

Den Tid det vandrede all Werden omkring
Oc loffuede fra sig saa store Ting,
Det Dagen kom, det skulde betale,
Da motte det alt unddrage sin Hale,
Oc skiendelig ud aff Landen fly,
Der aff er kommen saa stort et Ry,
Det drog met sig baade Lampe oc Lius,
Derfore svelter nu baade Røtter oc Mus,
Oc lide nu saa stor en Nød,
At de bliffue plat aff Hunger død,
Udi Skiersild er icke helder en Gnist,
Det sporde ieg aff Bror Dirick i sist,
For snimmen (c) haffde han der veret inde,
Oc snacket met nogre aff sine Qvinde,
De begynte met hannem at kiffue oc trette,
Saa glemde han der sin sorte Hette.

Capellanen.

Hvad gioris Behoff mange Lius at tende
Eller oc Lamper om Natten at brende,
De Dødingers Hoffuet kunde dog intet see,
Icke kunde heller de tre Guder lee,
De kunde icke dantze, see eller gaa,
Huor man dem setter, der monne de staa.
Den Sed haffue Hedninge i deris Land,
De dørcke deris Guder med Liusebrand,
Wi wille icke bruge saadant Geckeri,
Oc efterfølge deris Kietteri,
Gud haffuer selff skafft Liusene alle,
Sol oc Maane, som vi dem kalle,
Alle skinnende Lius over Himmel oc Jord
Haffuer han skafft met sit Guddoms Ord,

Det

(c) For snimmen o: før nyligen.

Det euige Lius er han selff forvist,
Det siger ieg uden all Argelist.
At brende Lius for Stock oc Steen,
Eller oc for de Dødingers Ben,
Deraff haffuer Gud plat ingen Ære,
Den Tieniste vilde han helder ombære.

Her Jon Skrick.

Grete, stat op oc wer icke seen,
Hent oss aff den Wie-Palme en Green,
At wi kunde brende oc giffue Røg,
Oc saa fordriffue Dieffuelsens Spøg,
Di han giør Messen megen Qvide,
Kom snart igen, vi ville dig bide.

Grete.

Jeg haffuer søgt i Benck oc i Wraa,
Ingensteds kand ieg Palmer faa,
I Fiord wi skulde røge wort Kiød,
Da brende wi de Palmer alsammen i Gløed,
Det radde oss en Mand, som det vel vidste,
At man pleygde dermed vor Herre at friste,
Siden haffue I ingen Palmer vidt,
Jeg er tilfreds, at vi ere dem qvit.

Her Jon Skrick.

Hvort heden, sagde nu Reffuen da,
Den Tid han monne i Stampen staa,
Jeg troer, vi ere udi stor Fare,
Oss settis fore saa mangen Snare,
Wort Skib er sønder oc Roret er tabt,
Hvore ilde ere vi nu skabt,
Hvo kand nu stege foruden Ild,
Aff Skiersild haffue vi hafft stor Vild,
Hvad skal ieg nu sige, det er alt giort,
Skiersild er borte, som ieg haffuer spurt,

Den Tid det vandrede all Werden omkring
Oc loffuede fra sig saa store Ting,
Der Dagen kom, det skulde betale,
Da motte det alt unddrage sin Hale,
Oc skiendelig ud aff Landen fly,
Der aff er kommen saa stort et Ry,
Det drog met sig baade Lampe oc Lius,
Derfore svelter nu baade Røtter oc Mus,
Oc lide nu saa stor en Nød,
At de bliffue plat aff Hunger død,
Udi Skiersild er icke helder en Gnist,
Det spørde ieg aff Bror Dirick i-sist,
For snimmen (c) haffde han der veret inde,
Oc snacket met nogre aff sine Qvinde,
De begynte met hannem at kiffue oc trette,
Saa glemde han der sin sorte Hette.

Capellanen.

Hvad gioris Behoff mange Lius at tende
Eller oc Lamper om Natten at brende,
De Dødingers Hoffuet kunde dog intet see,
Icke kunde heller de tre Guder lee,
De kunde icke dantze, see eller gaa,
Huor man dem setter, der monne de staa.
Den Sed haffue Hedninge i deris Land,
De dørcke deris Guder med Liusebrand,
Wi wille icke bruge saadant Geckeri,
Oc efterfølge deris Kietteri,
Gud haffuer selff skafft Liusene alle,
Sol oc Maane, som vi dem kalle,
Alle skinnende Lius over Himmel oc Jord
Haffuer han skafft met sit Guddoms Ord,

Det

(c) For snimmen ɔ: for nyligen.

Hagde vi igien vor Sahr god,
Da ville vi strax med staandende Fod
Oss selffue smørge baade ude oc inde,
Oc føde med det andet vore Børn oc Qvinde,
Men det er forgiefferis, kand ieg nu troe,
Thi ville vi giffve oss til god Ro,
Vi ville nu ride, thi det er qvelt (d),
Vi haffue nu her fuld lidet helt,
Vil nogen oss adsporge saa,
Huorledis det monne vor Messe gaa,
Da ville vi svare med stolte Ord,
End nu saa vel som det gick i Fiord,
I gaar hagde hun en skiøn Fordantz,
Met en Legate, som heder Krantz,
Krantz heder han, oc det er vist,
Saa offte haffuer han Pavens Fødder kyst.

Hans Fiskere.

Her Doctor, hvad mene I, at Folckene sige,
Naar de see eder hos Suinene ride,
Som I have fanget met det Skel,
At I haffue Messen nu hulpet saa vel,
Jeg frøcter, de sige det alle Mand,
At I ere en Prangere paa dette Land,
Oc derfore snarligen eder gribe,
Oc føre eder saa bagbunden til Ribe.

Doctor Johan Wlff.

Forbande dig den sorte Broder Diricks Hest,
For mig du spotter, din onde Gest,
Jeg siger det vist alt paa min Ære,
En Skalk monne du for alle være,
Det er nok Sorg, der mig nu skeer,
At du mig icke offuer min Skade speer.

(d) Qvelt, ɔ: silde, imod Aften.

IV.

En liden Disputatz imellem Borgemester af Malmø og Cantor af Lund. Trykt i Malmø 1530. in 8vo.

Det Bifald, som den foran indførte liden Bog om den Papistiske Messes Fald og Undergang haver fundet hos Elskere af vor Danske Kirke- og Reformations-Historie, har bevæget os til, paa ny at oplegge i vort Magazin flere af dette Slags, som maatte være lige saa gamle, smaa og rare, som den forige. Vi ville denne gang fornøie vore Læsere med et andet lidet Skrift, omtrent af samme Alder og Størelse, men gandske vist af langt større Rarhed og Vigtighed, end den forige. Samme er udgivet af Jep Nielsøn Borgemester i Malmø, og prentet sammesteds 1530. af Bogtrykkeren Oluf Ulriksøn. Den er skreven imod Hr. Adser Pedersøn Cantor i Lund, og er egentligen en Besvarelse Post-viis paa de fornemeste Stykker af et Brev, som bemeldte Hr. Adser havde tilskrevet Borgemester Jep Nielsøn, angaaende Prester, Messer, Sang, Læsning, Altere og anden Guds Tieneste, hvis Brug paa den gamle Fod Cantor af Lund i sit Brev ville forsvare, men bliver af Borgemesteren [eller maaskee een af de Geistlige der i Malmø under hans Navn] i dette Skrift kraftigen igiendreven. Det er bekiendt, at Malmø var een af de første Kiøbsteder i Danmark, som afslog det Pavelige Aag, og offentligen antog Evangelii Lærdom, hvilken ogsaa Byens Øvrighed med deres ny antagne Lærere heftigen vidste at handhæve imod alle dens Modstandere. I sær laae de ideligen i Strid med Prælaterne og Canikerne i Lunde Dom-Capitel, som vare Pavedomets nidkiære Forfegtere, og skaffede de Evangeliske i Malmø saavel Verdslige som Geistlige nok at bestille (a). At Hr. Adser Pedersøn Cantor i Capitelet til Lund haver været een af de ivrigste Papister paa den Tid (b), derpaa har man et klart Beviis i dette hans Brev, som Borgeme-

(a) Hvor hidsig det er gaaet til, kan man endog slutte af tvende Latinske Skrifter, hvoraf det ene kaldes Expostulatio PETRI LAURENTII Malmogiensis ad Canonicos Lundenses &c. det andet FRANCISCI WORMORDI Apologia adversus Lundenses Canonicos &c. begge trykte i Malmø 1533. in 8vo.

(b) Dette bekræftes og af PETRO LAURENTII i hans Expostulatione ad Canonicos Lundenses, naar han, efterat han haver lagt stor Berømmelse paa M. Claus Urne Provst i Lund, ansører disse Ord: Habet [Capitulum Lundense] e diverso impudentes, stupidos, & veræ doctrinæ & pietatis ignaros, qvi tum optime se suo functos officio arbitrantur, si hypocriticas humanas traditiones utcunqve observaverint, si sæpius missaverint, sacrum Sacerdotum conjugium impudenter blasphemaverint, sacrilegum

gemesteren Stykkeviis har ladet trykke med sit Svar hos. Denne liden Bog, som bestaaer af 20. Blade, trykt in 8vo, og hvoraf et Exemplar findes i Assessor Kleves Bibliotek, kan med al Billighed regnes iblandt vore rareste Danske Skrifter, helst da den ingensteds, saa vidt os er vitterligt, nævnes, enten af Alb. Bartholino de Scriptis Danorum, eller i Resenii og Karen Brahes Biblioteker, eller andres trykte Danske Bog-Samlinger. Det er os da saa meget mere kiært, her at kunne forøge vores Historiam Literariam med et Dansk Skrift og en Dansk Skribent, som tilforn haver saa godt som været næsten hver Mand ubekiendt.

Om Bogens Auctor Jep Nielsøn vide vi intet andet at sige, end at han haver været een af de berømte Borgemestere, som Malmø ved Reformations-Tiden haver hast (c), og at han 1536. var een af de Sendebud, som Borgerne i Malmø overskikkede til Sieland til Kong Christian den Tredie, for at dagtinge med hans Maiestet og opgive hannem deres By (d).

Men om Hr. Adser Pedersøn, som Bogen er skreven imod, have vi følgende faa Efterretninger at meddele, nemlig, at han var fød i Helsingborg, og er uden Tvil den samme Hr. Adser, som i sin Ungdom havde været Erkebiskop Jens Brostrups Capellan, og 1497. betiente hannem paa sit Yderste (e). Siden er han bleven Canik i Lund og Canceller hos den berømte Erkebiskop

 Byrge

legum ipsi sacrilegi vocaverint, & viæ veritatis domini maledixerint: Horum bona pars est Dominus Cantor ille, qvi non desinit apud qvosvis ignaros & simplices canere, & nos hæreticos, schismaticos, sacrilegos; excommunicatos, & qvid non? appellare, nec semel vel audet vel potest nos ipsos convenire, & præsens nobiscum expostulare de hæresi, vel aliis; tantum enim maledicere, sed nihil probare potest. Saa at man nok kand troe, at Auctor til det for indførte Skrift om den Papistiske Messe har under det Navn Hr. Cantor sigtet paa denne Hr. Adser Pedersøn.

(c) Forunden denne Jep Nielsøn og en anden Jens Fynbo ere disse tvende Malmøes Borgemestere, nemlig Hans Mikkelsøn, som først har fordansket det Ny Testament og døde Landsflygtig, og Jørgen Mynter, som var saa geskæftig i Grevens Feide, særdeles i de Tiders Historie bekiendte.

(d) HVITFELD p. 1478. Den Recess, som K. Christ. III. gav Malmøes Indbyggere, der de ginge Hans Kongl. Majst. til Haande, er dateret Helsingør d. 6. April. 1536.

(e) Chron. Episcopor. Lundens. p. 51. 52. efterat den har fortalt Erkebiskopens uformodelige Sygdom, fremfører disse Ord: Sed sabbato, videl. die B. Erasmi martyris, veniens Capellanus suus Dominus Atzerus, vir bonus & devotus, significavit ei, signa mortis apparere in diversis locis corporis sui, consulens ei de salute animæ suæ cogitare &c.

Byrge (f), hvilken for hans Fortienester og gode Egenskaber endeligen forhialp hannem til at blive Cantor eller den fierde Prælat i DomCapitelet (g). Aar 1521. da Erkebiskop Jørgen Skodborg forlod Stiftet, blev Cantor Hr. Adser Pedersøn, med de andre Lunde Prælater fordret over til Kiøbenhavn af Kong Christian den anden, for at skulle oplade Hans Maiestet Boringholm, men da de det ikke med det gode vilde giøre, lod Kongen dem i et haardt Fængsel indsette, indtil de samtlig gav deres Samtykke dertil (h). Aar 1523. har Hr. Adser Pedersøn været med de øvrige af Capitelet at udvælle Mester Aage Sparre til Erkebiskop i Lund (i). Aar 1530. var han een af dem, som Capitelet i Lund oversendte til Kiøbenhavn, for med de andre Romersk-Catholske Geistlige at disputere imod de Lutherske Prædikantere paa den af Kong Friderik I. berammede Herredag (k). Aar 1532. haver han med de andre Prælater og Dom-Herrer været med at udvælle M. Torbern Bilde den sidste Erkebiskop udi Lund (l). Efter hvilken Tid vi ikke erindre at have fundet noget Spor af hannem, uden aleneste at han 1533. nævnes af Petro Laurentii i hans tilforn udi en Anmerkning (Lit. b.) anførte Expostulatione ad Canonicos Lundenses.

Men at komme til den liden Bog igien, som vi have lovet at indføre, da have vi alene her udeladt de mangfoldige Bibelske Citationes, som staae i Breden af Originalen, men for Resten meddele den Ord fra Ord, og med sin gamle Orthographie, saaledes som folger:

Een

(f) Med disse Titeler nævnes han iblandt dem, for hvis Siæle Erkebiskop Byrge vilde, der skulde bedes godt, i sin store Stiftelse udi Lunde Domkirke. Sanctuarium Birgerianum 1518. MS.

(g) MAGNI MATTHIÆ Series Episcopor. Lundens. p. 218. Fuit autem ATZERUS PETRI cujusdam filius, patria Helsingburgensis, cuius pietatem & virtutem cum vehementer probaret BIRGERUS, BOETIO qvodam JOHANNIS Cantore mortuo, eundem creavit Cantorem &c.

(h) MAGNI MATTHIÆ Ser. Episcopor. Lundens. p. 232. HVITFELD p. 1180.

(i) Literæ Capituli Lundensis ad Papam Adrianum VI. de eadem Electione MSS.

(k) HVITFELD pag. 1322.

(l) Lit. Capituli Lundensis ad Papam Clementem VII. de huius Electione MSS.

gemesteren Stykkevils har lader trykke med sit Svar hos. Denne liden Bog, som bestaaer af 20. Blade, trykt in 8vo, og hvoraf et Exemplar findes i Assessor Aleves Bibliotek, kan med al Billighed regnes iblandt vore rareste Danske Skrifter, helst da den ingensteds, saa vidt os er vitterligt, nævnes, enten af Alb. Bartholino de Scriptis Danorum, eller i Resenii og Karen Bruhes Bibliotheker, eller andres trykte Danske Bog-Samlinger. Det er os da saa meget mere kiært, her at kunne forøge vores Historiam Literariam med et Dansk Skrift og en Dansk Skribent, som tilforn haver saa godt som været næsten hver Mand ubekiendt.

Om Bogens Auctor Jep Nielsøn vide vi intet andet at sige, end at han haver været een af de berømte Borgemestere, som Malmø ved Reformations-Tiden haver haft (c), og at han 1536. var een af de Sendebud, som Borgerne i Malmø overskikkede til Sieland til Kong Christian den Tredie, for at dagtinge med hans Majestet og opgive hannem deres By (d).

Men om Hr. Adser Pedersøn, som Bogen er skreven imod, have vi følgende saa Efterretninger at meddele, nemlig, at han var født i Helsingborg, og er uden Tvil den samme Hr. Adser, som i sin Ungdom havde været Erkebiskop Jens Brostrups Capellan, og 1497. betiente hannem paa sit Yderste (e). Siden er han bleven Canik i Lund og Canceller hos den berømte Erkebiskop

 Byrge

legum ipsi sacrilegi vocaverint, & viæ veritatis domini maledixerint: Horum bona pars est Dominus Cantor ille, qvi non desinit apud qvosvis ignaros & simplices canere, & nos hæreticos, schismaticos, sacrilegos, excommunicatos, & qvid non? appellare, nec semel vel audet vel potest nos ipsos convenire, & præsens nobiscum expostulare de hæresi, vel aliis; tantum enim maledicere, sed nihil probare potest. Saa at man nok kand troe, at Auctor til det forindførte Skrift om den Papistiske Messe har under det Navn Hr. Cantor sigtet paa denne Hr. Adser Pedersøn.

(c) Foruden denne Jep Nielsøn og en anden Jens Fynbo ere disse tvende Malmøes Borgemestere, nemlig Hans Mikkelsøn, som først har fordansket det Ny Testament og døde Landflygtig, og Jørgen Mynter, som var saa geskæftig i Grevens Feide, særdeles i de Tiders Historie bekiendte.

(d) HVITFELD p. 1478. Den Reces, som K. Christ. III. gav Malmøes Indbyggere, der de ginge Hans Kongl. Majst. til Haande, er dateret Helsingør d. 6. April. 1536.

(e) Chron. Episcopor. Lundens. p. 51. 52. efterat den har fortalt Erkebiskopens uformodelige Sygdom, fremfører disse Ord: Sed sabbato, videl. die B. Erasmi martyris, veniens Capellanus suus Dominus Atzerus, vir bonus & devotus, significavit ei, signa mortis apparere in diversis locis corporis sui, consulens ei de salute animæ suæ cogitare &c.

sen. Kiere Her Cantor, synderlige gode Wen, som I skriffue meg till, at ieg skulle haffue sagt paa wort Raadhuss, meg ikke at wide, oc att ikke heller schulle findis vdi then hellige Schrifft, att for then Thieniste, som skeer vdi Messe-Embede, motte Prester nogen timelig Løn, Penning eller anden Muen haffue, vpbere heller begere, som the muge, ther predicke, oc I nu vdi Eders Breff til mig merkelige beuise, som eder tyckis, att the thet christelige muge giøre, oc meg tuert emod synes, att I intet myndre giøre end beuise thet samme. Thi wilde ieg eder schrifftelige suare, oc thet lade paa Prenthet vdgaa, Saa att, om min Dom icke waare rett, ieg kunde aff andre eller oc aff eder bedre vnderuisis ther vdi, huilked ieg er altid begerindis aff huer christet Menniske. Oc om eders Dom war icke rett, I motte oc saa vnderuises, enten af thenne min Schriffuelse, eller nogen anden eders gode Wen, ther maa lesse eders Wildfarelse oc liden Forstand vdi then hellige Schrifft, og i the Tingest, eders Salighed er anrørendis; Thi will ieg øweruege, huess I skriffue, oc ther til kortelige suare.

Her Cantor aff Lundt.

Oc I allegere sanctum Paulum, som wist er, We mig, om ieg icke predicker.

Borgemester aff Malmø.

Er thet wist, hwi frycte I tha icke for Guds Hefn oc retferdige Straff offuer eder oc alle eders lige, ther sige seg at were Apostlers Efterfølgere oc Efterkommere, ther dog aldrig predicke een Gutz Tydell.

Her Cantor aff Lundt.

Att predicke fast met Talen oc robe moget, oc icke fulkomme thet med Leffnit oc Gierninger, er icke then rette Predicken.

Borgemester aff Malmø.

Att mange icke giore, som de prediche oc lære, kand eder icke orsage (m), Nar huer skall giffue Regenschaff for seg selffuer, oc icke for en anden, oc huer bære sin egen Byrde, oc vndfange Løn effter sit Arbeyde, oc icke effter en andens. Er thet saa, nogen wel predicker oc ilde gior, tha haffuer wor HErre oss lærdt, at wy skulle giore effter huess saadant han predicker, oc icke huess han gior. Men eder bør forthi thess ydermere beuise eders Fromhedt, bode vdi retsindig Predicken oc ett retsindigt Leffnet, oc straffe the, som andet giore.

Her

(m) Orsage, ɔ: undskylde.

Her Cantor aff Lund.

Som Sancte Pouell siger, Hannum bør dubell Heder heller Løn, som først giør oc saa predicker for andre.

Borgemester af Malmø.

Her giffue I selff til kendhe, kiere Her Cantor, huor falskelige I paa eders Wildt allegere oc wrie Schrifften, oc siden, huor lidet I forstaa hende, naar I hende læse. Thi sancti Pauli Ord lyde saa: Oldinge, som theris Befalling well forestaa, ere dubell Ære verde, Serdelis the som arbeyde med Predicken oc Lærdom; giffuendis tilkende ther med, at Menigheden skal holde thennom udi Ære, som theris Forstandere ere, hvilke kaldis udi then Hellige Schrifft Oldinge, Men offuer alle, theris Predickere oc Lære-Fedre. Men thess wer, tuert emod nu vdi eders Kircke holdis the udi alsomstørste Verdighed, ther aldrig predicker ett Ord, som ere eders Bisper, Prouester, Degener, Archidiaconer, Canthere, Cannicker, Vicarier ꝛc. Thi actis en Predicken saa lidet iblant eder, oc forthi saa saare sielden predickes vdi eders Domkircke, aff huilket wi klarlige wide, huess Kircke eders Kircke er, ther wi aldrig haffde fleer Tegen, aff hwilke I kunde kendis.

Her Cantor aff Lundt.

Ere oc icke nogle saa talendis att predicke med Tale.

Borgemester aff Malmø.

Ingen bør att annammes eller schickis till thet Embede, hand icke kand bruge, nu er thette here Presternes yperste Befalning oc Embede, att the skulle wære lerde vdi then Hellige Skrift, oc kunde aff hende predicke, oc lære, oc vnderuise the, som wanwittige ere, straffe thennom, som synde, offuerwinde oc stoppe Munden med Sandhedsens Lærdom paa thennom, som sette seg op emod then retfindige Saligheds Lærdom, som klarlige then gandske Schrifft udi mange Steder baade vdi thet gamle Testament oc i thet Ny giffuer tilkende: Saa framt att hun maa noget gielde iblant eder. Andre Prester, thet er Bisper oc andre Kirckens Forstandere, kenner then hellige christen Kircke nu i thet ny Testament icke, oc I aldrig schulle beuise, att saadane Prester, ther intet predicke, maa wære til, men ere optagen aff forgifftige Kiettere for Bugs-Føde skyld oc gode orckeløse Dage ꝛc.

Her Cantor aff Lundt.

Men dog leffue erlige oc skellige, oc beuise Troen met gode Gierninger oc dydelige Exempel, vdi gode Effterdømme andre Mennißke, the predicke oc.

Borgemester af Malmø.

Saadane Predickere bør att wære alle retfindige Mennische, ther wente sig thet ewige Lff oc then euige Salighed aff Gud almegtiste, Oc huo icke predicker saalunde, hand bliffuer aldrig salig, men schal forwises aff wor HErre Christo JEsu till then euige Fordømmelse oc euige Jld, som er Dieffuelen oc alle hans Engle forreedt.

Her Cantor aff Lundt.

Oc saadane Predichere bør att haffue theris Nottorfft.

Borgemester aff Malmø.

Vor HErre binder thennom, thet the sculle arbeyde med theris Hender, saa at the kunde aff theris Arbeyde føde seg selffuer, oc hielpe the Fattige oc Nottørfftige.

Her Cantor aff Lundt.

The ere ypermere oc bedre for Gud, end the moget raabe oc intet giøre.

Borgemester af Malmø.

Vdi saadanne Maade kand en arm Skomager, Thømmermand, eller Skindere, en Kellersuend, oc en fattig Thieniste Pige, wære bedre for Gud, end een Biscop eller Prest, som hollis for then allerbeste vdi verden. Gud bedre oss for Predicken oc Lærdom, Exempel oc Efterdømme, thesse Messe-Prester oss haffuer efterlagt, som er Orkeløshed, Horeri, Gerighed, Druckenskaff rc. gandske saa vndertagne. Prester, som moget raabe oc intet giøre, wil jeg icke orsage; Men eders Prester raabe oc skrige Nat oc Dag, oc saa langt er thet fra, the noget ther efter giøre, at the ikke end selffuer wide, huad the raabe eller skrige.

Her Cantor aff Lundt.

Oc gode Prester, som predicker med theris gode Gierninger.

Borgemester aff Malmø.

J saa Maade ere alle retfindige christne Mennische Prester, inghen vndertagen.

Her Cantor aff Lundt.

Sige Messer, som JEsus Christus Guds Søn selv stigtede oc befalde sine Apostler oc Discipler at giøre, oc giffue oc skicke andre, Matt. 26. Marci 14. Luc. 22. oc som sanctus Paulus siger 1. Cor. XI.

Borgemester aff Malmø.

JEsus Christus Guds Søn stigtede Messen i forscreffne Steder, saa at the skulle æde hans Legomme oc dricke hans Blod vdi hans Hukommelse. Eders Prester giore thet icke vdi hans Hukommelse, men offrer JEsu Christi Legome oc Blod for the leffuendis oc dødis Synder. Først foruden Guds Befalning, huilked han altid pleyer haardelige att straffe, nar mand hannum anderledis wil tiene, oc hans Sacrament bruger, end hand haffuer selffuer befalet. Siden tuert emod Guds Ord, hans hellige Pine oc Død til Foractelse oc Bespottelse, Nar ther intet mere Offer er igien for Synden, som hende kand borttage, end thet eniste Offer, ther han seg selffuer offrede for vore Synder, oc forthi vil hand icke meer offris. Oc om hand schall offte offris, tha schal hand offte dræbis, Saa at offre Guds Søns Legome oc Blod, er intet andet, end paa ny at slagte oc dræbe hannum. Framdelis skikkede hand thet hellige oc høyverdige Messe-Embede, saa att hans Død og Pine skulde ther udi kundgioris. Men eders Prester holde thet eenlige for sig selffuer, oc læse bode lønlige, saa at ingen thennom kand høre, oc paa thet Maal, mand icke forstaar. Oc the største Part selffue icke wide, huad the anten giore eller læse. Befallede hand oc saa, att the schulde æde oc alle dricke vd aff thenne Kalck, Men eders Prester tuert emod alleniste dricke oc æde, oc giffue ingen med seg. Ja forbiude thet, som thet war kiettersk oc et formaledidet Tingest, huilket Christus JEsus haffuer selffuer befalet. Sagde han oc saa, att the skulde skiffte thette Sacrament iblant thennom: Men aff ethers eget Hoffued tillegge J oc sige: skicke andre (n). Sagen huorfore wil iag sige; Forthi at skiffte JEsu Christi Sacrament iblant christne Menniske, war saadanne store Prelater, som J oc eders lige ere, for moget til Vmage, oc forthi skicke J heller andre vdi eders Sted, som thet skulle giore. Thess imellom haffue J selffue for saadan ett Embede store Rente, Herrestads, oc all Werdzens Lyst oc Glede, oc J giffue eders Trælle, huad eder lyster, oc J kunde wel ombære. Saa grueligt misbruge i Guds høywerdige Sacramente, huilket nu lenge rober Hessu vdi Himmelen, Oc forthi wil Gud thet icke lenger tilstede.

Her Cantor aff Lundt.

Oc thesligeste befaalde thennom at skicke oc giffue Døb oc Christendom thennom, som troe wilde, oc andre Sacramente, som Aposteler skickede, siden Christus war opfaren til Himels Ære, oc Prestmend befalede.

(n) J Bredden herhos staaer: Her Affter legger noget til wor HErris Ord paa sit Viid.

Borgemester af Malmø.

Her slaa I ether selffuer for Hoffuid, kiere Her Cantor, nar I sige, att Prestemend er befalet thet at giore, hues Christus befalede Apostlerne. Nu befal hand sine Apostler, icke alleniste att the skulde dobe, men oc saa offuer alle att predicke, icke allehaande, men alleniste huess hand haffde budet thennom, saa att Apostlerne skulle heller offuergiffue at dobe end at predicke; Thi skulde nu oc saa Presterne (ther som the wilde eet aff thesse tu forlade) heller offuergiffue at dobe, end at predicke thet hellige Euangelium for alle Creature, thet er, baade predicke oc dobe: Men offuer alt, at the skulle predicke. Huad skulle saa mange thusind Bisper oc Prester, som nu ere vdi werden, oc aldrig predicke een Guds Tydell? oc ey heller dobe vden Kober oc Malm, thet er, Klocker oc saadan Skarn, oc thet icke med mindre giore, end the saa ther store Gaffuer oc Skenck fore.

Her Cantor aff Lundt.

Slige gode Gierninger oc flere er oc saa Guds Tieniste.

Borgemester aff Malmø.

Thes storre Guds Plaffue, Hefn oc Straff, skal wore Biskoper oc Prester offuergaa, nar thennom er saadan Guds Thieniste serdelis befaled, oc the theraff inter giore, oc om nogen saa thet giore, tha giore the thet meer for Penninge, end forthi Gud haffuer thennom thet befallet.

Her Canthor aff Lundt.

Oc the, som slig Embede haffue, bor at haffue her timelig Løn, huilken Menniske icke kand myste eller ombere, som er Klede oc Føde, som sanctus Lucas scriffuer vdi det X. Dignus est operarius &c. Oc sanctus Paulus siger, at then, som Alteret tien, bor at leffue aff Alterens Indkomme oc Rente. 1. Cor. IX.

Borgemester aff Malmø.

Att retsindige Bisper oc Prester, ther med forscreffne Embede thienne then christen Kirke, bor timelig Løn aff then Kircke, huilken the thienne, bestaa wi aldelis gierne; Men huad Løn thennom bor, som haffue aff saadanne Embede, huilket the aldrig bruge, Naffn oc Titel, wilde wi oc saa well, oc ther I alleggerede sancte Pouell, giffue I tilkiende, att I icke forstaa sancte Pouels Ord, eller I oc vrier thennom effter eders eget Hoffuet oc Sind; thi sancte Pouel icke siger, att nogen hereffter skal leffue aff Alteret, Men att then Tild saa skede, nar Jødernes oc Hedningernes Altere ware end nu med Magt, oc icke odelagde:

de: Men lærer, att vor HErre haffuer vdi sin christen Kirke giort saadan en Skick oc Ordinantz, at hwo som prediker thet hellige Euangelium, hand schall leffue ther aff, oc fordi thet er eder imod, tha thaffde I, oc icke wilde thet allegere, huilket dog klarlige giffuer oss tilkende, huad sancte Pouels Meening er udi the Ord, I allegere.

Her Cantor aff Lundt.

Saa ere oc flere Thienister oc Embede udi christne Mennisters Samfund, end att predicke, endog thet er med the ypperste Gierninger; som mange Lemmer ere vdi eet Legome, oc the haffue icke alle een Gierning, alle ere the dog nyttige, saa er thet oc i thet aandelige Legomme, huiss Hoffuid er Christus, som sancte Pouel scriffuer til the Romere i thet 12.

Borgemester aff Malmo.

Nu talede then Hellig Aand igennom eders Mund, oc thersom I ville saadan Tale offte fremsette, tha wille ieg eder gerne hore, meg tyckes, at ieg leser oc hor sancte Povel selff talendis.

Her Cantor aff Lundt.

Atskillige Personer haffue atskillige Embede, og huer bor at haffue Lon, som rettelige thien, bode her vdi werden oc vdi then ewige Salighed.

Borgemester aff Malmo.

Saadan Tale lyster meg wel at hore, men ieg weed icke, kiere Her Cantor, om I henne selffuer vel offuerweyer oc besinder, Nar hun haardelige lyder emod alle vretsindige Bistoper oc Prester, ther intet thienne, men alleniste leffue vdi stor Herredomme, Werdsens Lyst &c. Gud opliuse thennom med sin Naade, oc forbarme seg offuer thennom oc oss alle Amen.

Her Cantor aff Lundt.

Icke er forthi gott at legge aff Messer, daglige oc natteligo Tider, oc andre Guds Thieniste, oc sette altingist till Predicken allene.

Borgemester aff Malmo.

Huad Messer wi haffue afflagt, haffuer ieg eder litt tilforn giffuet tilkiende, Gud wil alleniste æres oc thiennis effter sit eget Ord, oc all Menniskens Paa-

sind oc opdictede Thiennister ere hannem ubehagelige; Thi bør huer christen Mand aff al sin Magt thennom afflegge oc affverie. Predicken holde wii for then ypperste oc nyttteligste Thienniste, wore Prester kunne oss tiene med, men icke for then alleniste; thi att somme aff thennom tienne wore Børn oc andre unge Karle med daglig Studering oc Lesning, Somme aff them skiffte JEsu Christi wor HErris Sacramente eblant christne Mennisker, oc søge the siuge oc krancke, thennom tienendes med Undervisning oc Hugsvalelse, saa at the med then aandelige Smørelse maa smøris oc styrckis emod Dieffen, Helvedis Porter, oc ther emod mandelige stride.

Her Cantor aff Lundt.

Icke lærer sanctus Paulus saa 1. Cor. XIIII. udi Enden samme Capittels, saa sigendes: Brødre stander fliteligt effter att prophetere, thet er, at predicke, oc forbiuder icke at tale med Tunger, thet er, anden Guds Loff, Messer, Sang oc Thiennister.

Borgemester aff Malmø.

Her biuder sanctus Paulus, att mand skal flitteligt stande effter at prophetere, huilcket J selffuer udlegge at predicke, oc ther straffe J oss fore, oc bære Auind wed, at oss saa offte oc tit predickis. Oc ydermere agte J thenne sancte Pouels Formanelse intet, nar J saa lidet holde aff Predickere, oc fordi saa sielden lade predicke udi eders DomKirke Guds Ord (o). Then retsindige Messe holde wi meget aff, oc dagelige tha siunges oc loffuis then almegtiste Gud her udi wor Kircke med Psalmer oc aandelige Loffsanger, saa langt er thet fra, wi thet agte nogen tid att forbinde.

Her Cantor aff Lundt.

Lader altingist gioris hoveskelige oc skickelige, thet er meent, at betage Schworll oc Usame eblant Almuen.

Borgemester aff Malmø.

Ther schall domme paa hwer christen Mand, ther Skiell oc Kærlighed haffuer, hvad heller J mere holle aff thenne Christelige Lærdom, eller oc wii. Udi eders Kircke twingis oc nødis eller kiøbis till nogre fattige oc wanwittige Mend till att robe oc skrige fra Morgenen aarligen oc indtil høgt paa Middagen, thet som huercken the eller andre forstaa, oc ingen aff Almuen kand sware Amen till, emod S. Pouels obenbarlig Lærdom udi forscreffne XIIII. Cap. udi

(o) Herhos staaer i Bredden: Udi DomKircker robis oc skrigis daglige, men saare sielden predickis &c.

udi thet første Sendebreff til the Corinthier. Thiss emellom ligge wore Prelater oc Canoniker (huilke for saadan nødder tuingder oc aff Menniskene mod Guds Ord optagen oc paafunden Tienniste opbære stor oc megen Rente) vdi en blødt oc warm Seng, til saa lenge at Syrigheden stinger thennom, oc the fornemmer, att Ottesang er paa thet neste ude, at man skal siunge Benedictus, tha opstaa the, oc gaaer til Kirken, oc hente theris daglige Penninger. Vdi wor Kircke ringis aarlige Morgen Fem slaar om Winteren vdi een Kircke, vdi the tho andre strax Sex slaar, oc tilhobe kommer tha ther, huess Hierter Gud opwecker till at læse, siunge, oc loffue then almegtiste Gud endrectelige tilhobe, paa thet Tungemaal, the kunde forstaae oc faa Lærdom aff. Oc ther effter skeer ther een Predicken, vdi huilken the formanis til en retsindig Tro til Gud, en christelig Kierlighed til theris Jeffnchristen, Tolmodighed vdi Nød, Modgang, oc saadan christelige Wesen. Siden høgt mere paa Dagen ringes ther til Høgmesse oc Predicken, huor ocsaa tilhobe kommer endrectelig then menige Almue unødder, utuingder, ukøbter her til, intet Løn ther for begerendis eller wentendis vdi nogre Maade, men aff friit, veluilligt oc kierligt Hiarte til at tacke, loffue, prise then almegtiste Gud for sine Velgierninger, at bede om hans Naade, at høre hans welsignede Ord, Werdzens Forfengelighed, then ewige Glædis oc Liffs Foriettelse, Heluedes forferlige Ild oc Piine, huilke kundgioris vdi Messen, till at annamme hans Legoms oc Blods Høgwerdige Sacramente, till en christelig Troes Bestyrckelse oc Sielsens Hugswalelse. Oc thess emellom icke forglemmes the fattige oc arme Guds leffuendis Tempel: Men hwer effter sin Formue hielper oc styrcker thennom med sin Almesse, nar ther omgaaes med Tafler. Oc hwess wor Prest læser oc siunger, thet forstaa wi alle, oc siunge ther Amen till, ligesom sancte Pouel haffuer oss lærd 1. Cor. XIIII. Oc nar hand enten siunger eller læser, høris ther intet Schworll Wsamme eblant wor Almue, men staa the alle thiendis, oc ydmyge tilhørendis, huess hand beder Gud om for thennom, oc giøre the ther samme huer med seg vdi sit Hiarte, Saa att the sige Amen, nar hand beslutter sin christelige Bøn eller Loffsang til then almegtiste Gud. Thisligeste om Hellige Dage effter Middag, strax XII. slaar, saffnes (p) the atter igen vdi stor oc eendrectelig Kierlighed till att loffue, prise oc bede Gud for sin Naade, oc saa at høre Predicken. Ther effter nar tre slaar, til Danske Afftensang, Predicken oc aandelig Psalmer oc Loffsang. Saadan et Regemente haffue wi her vdi Malmø. Nu lader ieg huer Mand dømme herpaa oc sige, huem aff os, I eller wi, gaa then Apostelske Lærdom, Befalning oc Skick næst.

Her

(p) Saffnes, ɔ: samles, sankes, forsamles.

Her Cantor aff Lundt.

Gud aldsommegtiste gaffue, thet ware saa giort hoss edher.

Borgemester aff Malmø.

Hwad wi giort haffue, oc daglige giøre, haffue I nu hørt, oc hwad I giøre, er oss wel witterligt. Gud giffue eder alle en ret Bekendelsse, Amen.

Her Cantor aff Lundt.

Nu haffue I afflagt saadan Guds Thiennisse, oc brødit neder LX. Altere oc flere, oc opbygget eet igien.

Borgemester af Malmø.

Saadan een Guds Tieniste, som I holler oc taler om, kaller sancte Pouel Galenskab at wære 1. Cor. XIII. oc icke alleniste er hun ret Galenskab, men en stor Guds Bespottelse oc Foragtelse, Nar saa mange Altere ere vdi een Kircke, oc alle brugis tuert emod Guds Befalning oc hans hellige Ord, som sagt er tilforn, ther wi talede om Messe oc hendis Indsettelse oc Skickelse aff wor HErre JEsu Christo, oc ther til med selies oc kiøbis JEsu Christi verdige Legom oc Blod for Penninge oc aarlige Rente, oc brugis then allerstørste Aager oc Girighed, huilken grum oc forfærlig Guds Fortørnelse skiules for eenfoldige Hiarter (saa at the hende icke kunde see) med thet allerhelligste Messes Navn, Titel oc Skin. Saa haffde wi til thesse Altere dubbelt Prester, Men til wor Predickestool ey een lærder oc retsindig Prest. O huilke Prestmend, om huilke Propheten motte wel rettelige sige: Een Prestmand er een Guds Engel, oc aff hans Mund skal ieg adspørge HErrens Low.

Her Cantor aff Lundt.

Seer til for Guds schyld, at samme Altere bliffuer icke thed Altere, som Achas Konge lood bygge i Templet i Hierusalem IV. Regum XVI. effter thet Affguds Altere, hand saae vdi Damasco.

Borgemester aff Malmø.

Thet wi giøre oc bruge effter HErrens egne Ord oc Befalning, kand ingenlunde lignis wed thet, Konge Achas giorde emod HErrens Ord oc Befalning. Men eders Altere, paa huilke I sige Messer tuert emod Guds Ord, oc bruge saadan en forferdelig Gierighetz Handel, saa at aldrig findis ther saa stor en Dranckere, Doblere, eller Horekarll, att thersom hand haffuer Penninge, tha er ett Altere til rede, oc faaer Messe for sig: Men huo icke Penninge haffuer,

haffuer, hand faar plat intet. Saa haffue the riige huer sin Messe-Prest, saa tit de wille oc tilsige, men the fattige haffue intet, vden huess Gott the kunde nyde the riige att.

Her Cantor aff Lundt.

Eller att thet skeer ey sligt, som skeede paa thet Altere, Antiochus Konge lood opbygge 1. Machab. I. huilken borttog af Guds Tempel thet gyldene Altere oc Ornamente aff Guld, oc lod skicke igen then gresselige Affgud, ꝛc.

Borgemester aff Malmø.

Mett then weldige oc forgifftige Tiran Kong Antiocho opreisse the alle eett nyt Altere, oc borttage thet gyldene Altere aff Templer, ther weldige oc med tyranniske Magt nøde oc twinge eller falskelige bedrage med theris forgifftige Tunger, oc indføre vdi eenfoldige Hiarter aff Menniske optenckter Hellighed og Retviished, oc udtage aff theris Hiarter, som ere Guds Temple oc bolige, then korsfeste JEsum Nazarenum (som Hellligheds, Retviisheds, Liusens, Weyens oc Sandhedens Alter er, aff huilkit Altere the icke maa æde, ther wil tiene Gud med udwortis Tabernackel, Tempel oc Ceremonier) oc hans hellige Ord, huilcket bedre er, end ald werdzens Sølff eller Guld, oc indføre igen theris egen opdicte Lærdom, Paafund oc Wiished, som er intet andet, end Ogenskalkhed for Gud.

Her Cantor aff Lundt.

I see wel, at the andre Tienere vdi eders ny Samfund, som icke predicke, wille oc haffue at holle seg aff til Føde oc Kleder, saa wel som the ther predicker, oc fast rundeligere end the fattige Dannemend, nu hoss eder fordreffne ere, nogen Tiid finge.

Borgemester aff Malmø.

Ingen weed ieg, kiere Her Cantor, ther faar sin Føde hoss oss aff Kirkens Gotz eller Penninge, end the ther predicker oc lære andre, vndertagen fattige oc siuge Mennisker, oc hwo thennom skal tage ware oc besyrge thennom theris Nottorfft. Inghen Dannemend ere aff Malmø fordreffne, men alleniste opsagt thennom theris Tienniste, som i Sandhed wel befindis skall. Thi vogter eder, I sige oss intet uredeligt paa, thet eder icke sømmer. Huilken Danneman ther wil bliffue hoss oss her udi Byen oc skicke seg redelig oc christelige, wære seg enten Prest eller Munck, hannum wille wi gerne alt Gott dæle med, forswaare oc besterme hannom for Uret, saa langt wor Magt recker, oc wii paa Guds oc wor Keriste naadige HErris wegne loglige giøre maa.

Her Cantor af Lundt.

Men bider end litt, thet skal wel gaae wid seg, hwilcke for Bugen oc Munden predicke oc tiene eller for Guds skyld oc Kierlighed.

Borgemester aff Malmø.

Thette eders gode Raad annammer ieg gierne, kiere Her Cantor, oc ther schulle I aldelis forlade eder til, om wi fornemme, at thisse Predickere, wi nu haffue eller nogen tid her efter saa skulle, begynde at predicke oc lære paa theris egen Wild, Nytte oc Profit, tha skal theris Tieniste thennom saa snart opsiges, som nogen af the andre giort er, Ja fast snarere. Men ald den stund the retsindelige predicke oc lære oss Guds Ord, lader ieg offuer theris Hierte oc Mening Gud dome, som thet alleniste kiender.

Her Cantor aff Lundt.

Saa haffue I her Suar vdaff then hellige Scrifft, att saa wel maa the Prestmend, ther skellige leffue, oc sige Messer, oc predicke med gode Efterdømme, skicke Dob oc Christendom oc andre Sacrament eblant Guds Almuge, tage oc haffue theris Klede oc Føde aff theris Embede for theris Thienniste, som the ther predicke.

Borgemester aff Malmø.

Schrifften haffuer ieg hort, men eders Menings Bewiisning haffuer ieg aff thenne Scrifft icke hort, Men att all then Schrifft er eders Mening twert emod i alle Maade.

Her Cantor aff Lundt.

Setter forthi aff then urette Mening, I ere udi oc flere med eder, oc lader eder icke lenger forføre.

Borgemester aff Malmø.

All then vrange Mening, ieg er udi, nar hun bliffuer meg witterlig oc obenbar, wil ieg altid gierne sette aff mit Hierte, oc nu i Sandhed wil ieg med Guds Naadis Hielp oc Bestand ikke lade meg lenger forføre fra Christi JEsu Hellighed oc Retwiished, fra Guds salige oc welsignede Lærdom.

Her Cantor aff Lundt.

I skulle wel selff besindet omsiger, hwad I haffue for Folck.

Borge-

Borgemester aff Malmø.

Her wil ieg med Guds Hielp noge tage ware paa, at huercken thesse eller nogen andre skulle meg vdi min Troes oc Salligheds Sager forbistre. Ther til hielpe eder, meg oc oss alle Christus JEsus Guds ewige enborne Søn wor eniste Frelsermand oc Salighed, ther leffuer oc regnerer med Fader oc then Hellig Aand, een sand Gud, Amen.

The andre ærinde, J skriffue meg til om, wil ieg saa handle udi, at ingen Skyld skal findes hoss meg udi nogre Maade, men thet J skriffue sust udi eders Breff.

Her Cantor aff Lundt.

At thet Anslag, met Kirckerow, Ran oc Sacrilegio, wil icke regnis for Her Klawsis eller hans Parthies Gierninger.

Borgemester aff Malmø.

Ther wil ieg icke andet sware til, end att wi bekende oss intet andet haffue giort, end thet wi wille nest Guds Hielp oc wel kunde forsware med Guds hellige Low oc Budord, huilke oss bor at holde, oc aff wor yderste Formue fuldkomme, om wi wille wente oss Salighed oc thet euige Liff aff Gud almegtigste, oc ydermere beuise med then Low, J alsommeest wille siunest at acte oc holde aff, som er eders Kirkelow, at J er thet samme skyldige oc plictige at giore, saa fremt J icke wille skyldis for the allerforferligste oc grueste Kirkeroffuere, som til kunde wære. Læser henne wel offuer, kiere Her Cantor, oc besinder eder wel, oc tha skulle J finde, at saadane Kirkeroffuere ere the, ther werden acter for the allerwiseste, frommeste oc helligste, ther med betackt Skalckhed, oc aff Menniske opten th Hellighed oc Lærdom, beroffue Gud sin Ære fra, Menniske theris Salighed, christelige Lærdom oc Vnderuisning aff Guds rene oc pure Ord, siden theris Gotz oc Penninge, oc siuge Guds Folck sit Brød, oc aff fattige Folcks swedige oc blodige Arbeidt bygge seg store Huss, Gaarde, Kloster, oc kostelige andre Bygninge, tilhobe saufne (q) Klenodier oc stor Rigdom, oc formedelst theris Gudeligheds Skin, lange Bønner, oc mogen Læsning, sauffne (ɔ: samle) faderløse børns oc fattige Widuers Arff oc Eyedom, oc slaa thet vnder seg, oc leffue vdi Herrewiis ther udaff, oc thess emellom lide saadane fattige Børn oc Widuer stor Armod, Hunger oc Torst. O kiere Her Asser, synderlige gode wen, om man skulde sige sanden, huor mange Menniske, ædel oc uædel, mene J ther er udi Danmark alleniste, end sige udi saa mange Land oc Rige, som haffuer stor Armod, lider stor Nød, Trang, Hunger oc Torst, ther motte haffue Gotz nog bode til at klede oc føde sig med, oc hielpe andre, om

(q) Tilhobesavne, ɔ: tilhobesamle, sammensanke.

theris Fæderne oc Morne var theris Forældre aff giirige Ogenskalke icke swigelige oc falskelige aflocket oc affhendet, Nar Prester oc Muncke med theris treskelige Tale oc optenckt Hellighed haffuer kommet Hussbonden till att stiele fra Hussfruen, Hussfruen fra Hussbonden, Forældre fra Born, oc Born fra Forældre, Guld oc Solff, Penninge oc Klenodier, forthi the skulde aff thennom ther med kiobe Messer oc Vigilier, oc anden euige Guds Tienniste, aff huilken Tienniste Gud ingen Loff kand skee vdaff, men thennom alleniste stor Baade, saa the ere bleffne store oc megtige Herrer, Forster, oc Prelater. Oc saa the ther berome seg at være Klostermend, oc haffue loffuit Gud Fattigdom, dog skal alligewel saadan Gotz sigis att wære giffuit then hellige Kircke, ligerwiis som andre fattige Menniske, Widuer oc faderlose Born ikke horde til then hellige Kircke, dog the ere igenlosde med wor HErris JEsu Christi velsignede Rosen-Blod, men alleniste en Hob sterke, fore, orckelosse, Prester oc Muncke. Vidhe J icke selffuer, kiere Her Aszer, att effter eders egen Kirke-Low tha ere icke fore oc sterke Prester eller Muncke, men fattige Mennisker, Viduer, faderlose Born, alleniste the rette Arffuinge til Kirkens Gotz oc Penninge, Nar Kircken haffuer Guld, (som eders Kirkelow siger) icke at hun thet skal besidde, men skiffte eblant fattige Mennisker.

Ve Ve forthi alle saadanne Prester oc Muncke fra then grumme oc store Guds Vrede, thennom skal offuergaa, att the saa swigelige med optenckte Ord oc skinnendis Hellighed haffue til seg kiobt oc bytt eenfoldige Menniskers Gotz oc Penninge.

Men kiere Her Aszer, ther som findis kand, at ieg heller nogre aff mine elskelige Medbrodre haffue her udi giort seg saa moget til Gaffns, som een Skerff eller smaa Penninge, tha wille wi gerne lide oc vndgelde al then Pine oc Straff, som Kirkeroffuere eller Brydere bor at lide (r). Gud weed, huad thenne herssens Handel haffuer giort, oc end nu dagelige gior oss stor Mode oc Vmage, oc forhindrer oss storlig eblant med aff thet wi skulde tiene oss selffue med.

Oc offuer alt skeer os stor Ugunst aff mange wore gode oc merkelige Wenner, huilket wi dog gerne ville lide oc fordraffue, paa thet Gud kand aff oss skee sin tilborlig Loff oc Tienniste, oc aff wor Menighed, som wi haffue forst af Gud oc siden aff wor alsomkeriste naadige HErre udi Befalning, i thet oss forhobis nest Guds Hielp att forscreffne Hoyborne forste wor kieriste Naadige Herre oc Hans Naadis Riiges elskelige Raad skulle wor Sag oc Handell rettelige besinde oc offueroeye, huis ydmyge oc tro Tienere wi ere, oc altid wille være bode Nat oc Dag, ehuor eller nar the oss tilsige, med Liiff, Gods oc Penninge, effter wor allerydersté Formue. Men om J, kiere Her Aszer, heller nogen anden

(r) J Bredden staaer: Merker vel Her Asser, huad Borgemester her siger, oc gier ther udi eders beste.

anden vil oss forti kalle Kirkerøffuere oc Brydere, ville wii ther gerne fordraffue, oc sette then Sag oc alt Heffn vdi vor HErris Hender. Thersom J ville æske oss vdi rette for wor keriste Naadige HErre oc hans Naadis elskelige Raad, ville wi gerne møde, thi oss nest Guds Hielp forhobis, at the thenne Sag saa skulle ouerveye, grandske, ransage, oc, som christne Herrer plictige ere, dome, icke effter eders uchristelige oc kietterske Tycke, men efter bode theris oc alle voris HErris Dom oc hellige Ord, Nar the ere christne Herrer, ventendis then euige Glæde oc Salighed effter thette forgengelige Leffnet vdaff then almectiste Gud, som gruelige oc forferlige truer alle Konger, Førster oc Herrer med sin euige Heffn oc Straff, Vrede oc Formaledidelse til then tredie oc fierde Slegt, huilke for noghen Menniskens Gunst heller villie, Skenk eller Gaffue, uretwißlige dome nogre emellom.

Beder ieg eder fordi gerne oc fulkommelige raader, som min synderlige gode Ven, kiere Her Aßzer, att J wiselige oc varlige om oss schriffue eller tale vdi thenne Sag.

Her med Edher Gudt befalindis, huilken oss allesammen verdis til at oplyse vdi sin hellige Villies Bekendelse oc giffue oss sin Naadhe, saa wii maatte efter hans egne hellige Ord oc Befalning vdi een retsindig oc christelig troo vdi thenne swigefulde werden saa leffue, att wi maatte siden med hans euige eenborne Søn wor HErre JEsu Christo oc then verdige Hellig Aand, huilke ere med hannum een sand oc eensindig Gud euindelige, oc med hans verdige oc vdvalde Helgen, leffue oc regnere vdi then æuige Glæde oc Salighed. AMEN.

Troct wdti Malmø, Then andhen Dag i Junii Maaned, ved Oluff Ulrickssen Borghere i sammested, Aar effter wor Igienløsning, MDXXX.

HER ASZER.

V.

V.

Rigens Raads Brev, for Jørgen Kok Møntmester i Malmø, om Klippinge at mønte omkring. 1524.

Wii Lage Urne Biscop aff Roschilld, Jens Andersen Biscop till Fiunn, Henrich Abbett till Soer, Eschilde Prier udi Anttuordskoug ꝛc. Danmarcks Riigis Raadt, Giøre alle witterligt, at paa thend Befaling, som Høyborne och Høygmectigeste Herre Frederich met Guts Naade udvallt Konning till Danmark ꝛc. vor kereste Naadigste Herre, haffuer oss giffuit, haffue vii befalet och tillstedt paa Hans Naadis och vore egne vegne mett thette vort opne Breff thenne Breffuisere Jyrgen Kock, vor Naadigste Herris Mynttemester oc Burgmester udi Mallmø, att hand schall och maa myntte for oss och alle Danmarkes Riigis Indbyggere, som till hannum komme met Klippinge fattig och riig, alle the Klippinge omkring, som Høybornne Fyrste Konning Christiern lodt mynthe menig Riget till Skade och Forderff, och paa thet att Danmarks riigis Indbyggere ey skulle yttermere met saadan Mynt bedrages, som her till skedt er, Ther fore haffue vii giort saadan Skick ther oppaa, saa at hand skall anname forskreffne Klippinge, och giøre thennyim udi trind Mynt, huer Slag under sitt Vaaben och huert Slag gielde, som the ere verdt till, som her efther fylger. The første Klippinge, som Konning Christiern loedt fyrst slaa aff thett beste Slag er paa then ene Side et kronet Skioldt met tre Leonner met udrecte tunger och met kraaget och kruset Rumpe och et Kaars under Vaaben met Lilier i Enden. The skulle mynthes met saadant Vaaben, paa thend ene Side eth kronet Skioldt, och ther udi tre Leoner,

ner, met eth Kaars, paa then anden Side vor Naadigste Herris Vaaben och gellde XIIII. pendinge. Thet andet Slag Klippinge, som er tegnet met tre Leoner vden tunger och met en slet Rumpe och eth slet dubilld Kors vd met Siderne, the skulle tegnis met saadant Vaaben, paa thend ene Side tre Leoner vti eth Skioldt, paa then anden Side vor Naadigste Herris Vaaben met slet Kaars, och en Krone paa Skioldet, och the skulle gielde VI. Pendinge. Thet tredie Slag Klippinge, som er tegnet met slet dubildt Kaarss hart op till Skioldet, och paa thend ene Side, som Konningens Billet staar oppaa, er tegnet vdi Eblet, som ther vaare tre ruder vdi samme Klippinge, skulle ommyntes, paa then ene Side mett ett kronet F. och paa thend anden Side met eth slett genemgangende Kaars, och the skulle gielde en Dansk Hvidt. Thet fierde Slag Klippinge, som ere tegnet met forskreffne tre Leoner vden tunger och ett slett enfoldigt Kaarss vd med Skioldet, och ett Kleffuerbladt vdi Kongens Eble paa thend anden Side. Samme Klippinge skulle ommynthes met vor Naadigste Herris Vaaben met ett Kaars paa thend ene Side och ett Leone Hoffuet paa then anden Side, och the skulle gielde tre Danske pendinge. Item hues falske Klippinge, som icke ere mynthet vdi Danmarck, the skulle ey forinnyntes, men smelte thennum och købe thennum effther theris Verdt och sinn Korn, och huilcken Mandt, som will lade forskreffne Klippinge ommynte, effther som forskreffuet staar, skall giffue till Svenne Lønn och andre Omkaaste aff I. Vegne Marck VI. Gulldene aff thend Mynt, som myntet bliffuer, Och huilken som icke haffer I. Vegne Marck, tha skall thend Lønn affdeelis thereffther, saa att thend fattig ey skall mere giffue end thend riige, aff thend forskreffne Mynt skall leggis vdi Byssen II. Stycher aff huert I. Vegne March till proff, och skall forskreffne Myntemester ey anderstedis forsuare forskreffne Myntt eller staa till rette for, end som thett proff vdeuiser, som forskreffne Bysse indeholder, och huadt Affgang som ther aff gaar vin stenen och paa Smeden, then gaar aff pendinge,

ge, och huis aff skroedt, som slais till spillde eller forbrenne vdi illden, thett skal støbes till samme Myntt igenn. Ythermere skall hand och maa slaa fiin Nobell Gulld, ther vtaff skall vegne Marck vdi sine Korn hollde XXIII. Kaarat och skraade paa huer vegne Marck XVI. Stycker. Item Skall hand och maa slaa sølff Mynt, ther vtaff skall huer vegne Marck hollde vdi tuo fine Korn XIIII. Lodt, och skraade paa huer vegne Marck VIII. Stycker, och aff samme Korn skall myntes halff gyldene och skrode XVI. stycker paa vegenn Marck, och aff samme Korn skall myntes Ortt von Gyldene. Item paa alld thend Guld Mynt och søllffuer Mynt skall vor Naadigste Herris och Danmarckis Riigis Vaaben och Naffn oppaa, Och paa ald thend forskreffne Myntt och Klippinge Mynt skall paa thend ene Side staa Moneta nova Malmogensis, och paa thend anden Side Fredericus Dei gratia Rex Daniæ. Item skall ingen vere hans Retter eller Dommer vden vor Naadigste Herre och vii for hans Naades egen Persons Nærværelse, och skal forskreffne Myntemester nyde alle hans gamble Friiheder vdi Mallmø, som framfarne Mynttemester ther fore hannum nødt haffuer, Och wille vii hollde forskreffne Mynttemester och hans Arffuinge vden alld fare saaleedis och for ytthermere tilltall for forskreffne Mynt. Till ytthermere vittnesbiurdt och Forvaring etc. Giffuit vdi Kopenhaffn Sancti Matthie Apostoli Dag, Aar etc. MDXXIIII.

17. Hefte.

I.

En Skue-Penge af Guld med de Frisers og Gyldenstjerners Vaaben 1585.

Udi Hans Kongelige Maiestets kostbare Samling af Danske Mønter og Medailler findes dette Stykke i Guld, som vi her have den Ære at forelegge vore Læsere i Kaaberstik. Om det egentligen kan kaldes en Medaille, eller maaskee har været et Slags Smykke til at bære, eller og et Tanke-Billed til at hænge i et Cabinet, eftersom det oven til med en Oeien er forsynet, er noget, som vi til andres Kiendelse og nærmere Efterspør ville overlade. Imidlertid, siden det dog haver Ligning af en Skue-Penge, og kan ansees for en smuk Levning fra vore Forfædres Tider, der gandske vist ikke er almindelig, have vi ikke kunnet efterlade at giøre det vore Landsmænd bekiendt, og det saa meget des heller, som vi tilforn baade have lovet og ladet see Prøver af, at det ogsaa er os anliggende, at give alle, i sær de hidindtil ubekiendte og ugemene, Skue-Penge og Mønter Sted i vort Danske Magazin, saa mange nemlig, som enten paa eller af particulaire Folk i Danmark baade i de nyere og ældere Tider maatte være slagne og udkomne. Om dette Stykke vide vi ikke meget at melde til Oplysning, uden hvad Mønten selv, at vi saa skal kalde det, kan veilede os til.

Paa Forsiden, som er slaaen, eller hvis Arbeid, som paa andre Medailler, er ophævet, forestilles et siddende halv-noget Fruentimmer med nedslaget Haar, styttende sig med den høire Haand paa et vinget Time-Glas, og holdende en

Stierne i den venstre Haand: For den hende staaer en Lysestage med et brændende Lys udi, og i Omkredsen læses dette Tænke-Sprog: SIEH MENSK DENCK DAS ENDE, ɔ: See Menneske, betænk Enden. Hvilket alt, som det forestiller Dødeligheden, snart kunde føre os paa de Tanker, at dette Guld-Stykke maatte være forfærdiget til en Erindring af et eller andet fornemt Dødsfald, hvorom vi dog aldeles ingen Vished have.

Den anden Side, som er udgraven, eller hvis Skrift og Figurer med Grav-Stikke ere i Materien indgravne, læter os, naar og hvorledes dette Stykke Guld først i sin nu havende Form er kommet til Veie, nemlig at det med flere af samme Slags, er giort af en gammel Skat, som er bleven opgraven paa Lundeborg Mark udi Fyen Aar 1585. hvilket denne Latinske Paaskrift tydeligen giver at forstaae: EX ANTIQVO THESAVRO ERVTO IN ARVO LVNDEBORG FIONVM SVMVS A. 1585. ɔ: Vi ere af et gamelt Liggendefæ, opgravet paa Lundeborg Mark i Fyen Aar 1585. I Midten sees de Frisers med tre Eggerne og de Gyldenstierners Vaabener, med disse Bogstaver oven over: N. F. som skal være Niels Friis; og W. G. ɔ: Wibeke Gyldenstierne.

Stedet, paa hvilket bemeldte Skat er funden, hvoraf Grundens Eier haver ladet disse Skue-Penge giøre, gav os i Forstningen nogen Betænkning, eftersom man paa Originalen lige saa snart kand læse IVMDEBORG som LVNDEBORG: Men, da intet Sted i Fyen er bekiendt af det første Navn, og tvert imod det sidste (som en Ven af vort Selskab har underrettet os om) just findes paa Hesselager Gods udi Nyborg Amt, som Niels Friis fordum haver eiet, saa staae vi ikke i Tvil om at kalde det Lundeborg. Dette Sted er en liden Landsby, eller rettere nogle smaa Hytter, hvor de Friser tilforn have haft deres Tegl-Ovne, men som nu beboes af Fiskere. Og, siden Stedets Beliggenhed ved Sø-Kanten synes at give tilkiende, at Sø-Røvere og Skibs-Folk der i gamle Dage kunne have haft deres Tilhold, saa kan ogsaa den ommeldte Skat af saadane ved en eller anden Leilighed fordum let være der nedgraven. Hvor stor og i hvad Slags Skikkelse dette Liggendefæ haver været, kan ikke siges: Nok er det, at det har været Guld, og er fundet 1585. formodeligen af de Folk, som have gravet og arbeidet ved bemeldte Lundeborgs Tegl-Verk.

Anlangende Stedets Herskab Niels Friis og Vibeke Gyldenstierne, hvis Navne og Vaabener staae paa denne Skue-Penge, og som sluttteligen have ladet den samme med flere deslige af den fundne Skat slaae til en bestandig Erindring, da bør vi ogsaa paa dette Sted at forfriske deres Ihukommelse, endskiønt den Efterretning er ikkun liden, som vi om dennem have forefundet.

Niels Friis til Hesselager var en Søn af Henrik Friis til Ørbeklunde, som døde 1571. og Frue Margrete Bild af Ravnholt. Hans Farbroder var

var den navnkundige Canceller hos tre Konger i Danmark Johan Friis til Hesselager, hans Broder den berømte Christiani IV. Canceller Christian Friis til Borreby, og hans Søn Jesper Friis til Ørbecklunde, bekiendt af sine vidtløftige Udenlands Reiser, som var Farfader til den sidste Mand af denne Slegt, alle store Elskere og Befordrere af Lærdom og Videnskaber. Aar 1584. haver Niels Friis til Hesselager, med sine Brødre Friderik Friis til Hagested og Christian Friis til Borreby bragt den Stiftelse i Stand, som deres Farbroder Canceller Johan Friis havde giort paa 3000. Rixdaler til fattige Studenteres Ophold paa Kiøbenhavns Universitet, og selv formeret den med 500. Rixdaler (a). Hvilken ypperlige Stiftelse derefter i det Aar 1619. af Friderik Friis til Hesselager blev forøget med 2000. Rixdaler (b), og er endnu ved Magt under Navn af de Frisers Stipendium. Aar 1589. har Niels Friis været Slots-Herre paa Nykiøbing Slot i Falster, og fra 1596. til sin Dødsdag Kongelige Maiestets Befalingsmand paa Tranekiær Slot paa Langeland. Aar 1608. har han været med iblandt de Fynske Herremænd at hylde Hertug Christian den 5te. Og i det Aar 1611. findes han at være ved Døden afgangen (c). Uden Tvil er det denne Niels Friis, som har oversat en Bog paa Dansk, hvilken tilforn haver været i Resenii Bog-Samling paa Academiets Bibliotek, med denne Titel: Gudelige Tanker om Evighed af Niels Friis til Ørbeklund fordansket (d): Men den har vel ikke været trykt.

Hvad Frue Vibeke Gyldenstierne angaaer, hvis Navn og Vaaben ogsaa er at see paa denne Skue-Penge, da er hun født 1549. Hendes Fader var Christoffer Gyldenstierne til Iversnes, hendes Moder Frue Anne Parsberg af Herrested. I sin Opvext var hun paa en tolv Aars Tid hos den berømte Frue Birgitte Giøe Herlofs Trolles i Huset, hvor der paa de Tider var som en offentlig Skole til adelige Jomfruers Optugtelse i Dyd og gode Sæder (e).

 Siden

(a) Fundatzen, som Johan Frises Arvinger derpaa have indrettet, er dateret Kiøbenhavn Juleaften 1584.

(b) Den Anordning, som Friderik Frises Arvinger derom have giort, er skrevet i Odense d. 10. Julii 1619

(c) Docum. Historica MSſ.

(d) P. RESENII Bibliotheca p. 352. n. 37.

(e) Nic. Hemmingii Ligprædiken over Fr. Birgitte Giøe 1574. fol. B. III. Hun skikkede sig saa, at de beste baade Fruer og Jomfruer vilde gierne omgaaes og være hos hende. Hun optugtede og opdrog mange hoviske Jomfruer, og giftede dem ærlige og vel fra sig ꝛc. fol. B. IIII. Og havde hun denne Viis altid, baade men hendes kiære Husbonde levede og siden, at hver Dag der hun gik til Bords, da stod hun og hendes Jomfruer, og andre som vare tilstede, hver paa sin Sted ved Bordet, og læste til Bords og fra ꝛc.

Siden kom hun et par Aar i Dronningens Sophiæ Jomfru-Kamer, hvorfra hun blev giftet med bemeldte Niels Friis til Hesselager, og stod deres Bryllup i Odense d. 1. Augusti 1574. Dette Egte-Par, som haver besiddet mange gode Dyder, levede med hverandre i 36. Aar, og havde tilsammen 13. Børn, 9. Sønner og 4. Døttre. I Hesselager By stiftede de en Børne-Skole til Ungdomens Opdragelse i Guds Frygt, hvilken Skole Frue Vibeke Gyldenstierne efter hendes Husbondes Død begavede med en anseelig Deel Penge til fattige Skolebørns Føde og Underholding. De have ogsaa i samme Hesselager By oprettet et herligt Hospital, hvor Renten af en vis Sum Penge aarligen udgives til otte Personers Underholding af de nødtørftigste der i Sognet. Frue Vibeke Gyldenstierne døde paa Hesselager Gaard d. 25. Octobris 1613. i sit Alders 65. Aar, og blev begraven udi Nyborg Kirke d. 6. Novemb. der næst efter (f).

Til Slutning kunne vi endnu melde om Niels Friis til Hesselager, at han i Aaret 1593. haver af ny opbygget den Herregaard Ørbeklunde udi Fyen, hvilket en latinsk Inscription, som læses paa en Steen over Taarn-Døren der paa Gaarden, giver tilkiende, saaledes lydende:

Deo & loci natali genio sacrum.

Non hæc luxui aut ostentationis lenocinio, sed memoriæ ineffabilium beneficiorum eius, cuius est in rebus mortalium versandis inscrutabile consilium, dedicavi, voto posteris salutari, NICOLAUS FRIIS Dominus de Hesselager. Anno Domini 1593.

II.

Beretning om Nørre-Kloster eller Glenstrop-Kloster i Jylland.

Naar vi skal forfølge det Løfte og den Begyndelse, som vi i det forige Aar have giort, med at opfylde den Part af vor Danske Kirkes Historie, som skal give Efterkommerne Oplysning om de gamle Klostere i disse Riger og Lande, da ville vi nu igien legge Haanden paa dette Arbeid, og i nogle af de følgende Hefter meddele, hvad vi om eet og andet af vore fordums Klostere have kunnet bringe i Erfaring. Der ere visse af de store og bekiendte Klostere, som vi strax kunde levere en hoben Underretning om, og som maatte

(f) Den Lig-Prædiken, som blev holden over hende af Sogne-Presten i Nyborg Hr. Hans Søfrensøn Veille, er trykt i Kiøbenhavn 1615. in 8vo af hvilken vi have taget disse sidste Efterretninger.

maatte synes at skulle have Fortrinet for de andre og mindre bekiendte: Men, da det er os i vort Magazin snarere meere om de sidste end de første at giøre, i Betragtning, at man af trykte Bøger kan dog hente nogen Kundskab om de første, men ingen eller liden om de sidste; ville vi spare, hvad os om de meest bekiendte Klostere er vitterligt, indtil vi faae samlet saa meget som mueligt, for paa eengang at udgive noget fuldstændigt om dennem; og heller for det første unde Sted til de saa omstrøede Efterretninger, som vi om nogle af de meest ubekiendte Klostere her og der have fundet, for at see de samme frelste fra ny Adspredelse, og derved give andre Anledning til videre at eftersøge, hvad vi for nærværende Tid ikkun have lidet Haab om at faae Spor paa.

Til de ældste Klostere i Danmark tør vi, uden at tage meget feil, henføre Nørre-Kloster udi Jylland. Et Sted, som til vore Tider neppe engang var bekiendt af Navnet, dersom det ikke et par gange forekom udi trykte Bøger, og foruden Navnet er det meget lidet, man finder derom ved Trykken bekiendtgiort; Endskiønt vi ikke heller skal rose os af, at det er af synderlig stor Overflødighed og Vigtighed, hvad vi om samme have kunnet opdage, og agte her til vore Læseres Fornøielse at føre til Lyset.

Om Tiden, naar dette Kloster først er stiftet og bygget, finder man ikke det ringeste, saavidt os er bevidst, nogensteds antegnet. Men saa meget veed man, at det haver staaet ved den Landsby Glenstrop i Jylland, som ligger i Nørre-Hald-Herred udi Aarhus Stift og i Omersyssel. Hvoraf det kommer, at det i gamle Brevskaber bliver kaldet i Fleng snart Glenstrop-Kloster og snart Nørre-Kloster. Om det er kaldet med det sidste Navn i henseende til et andet Kloster, som kan have ligget der synden for, tør vi med ingen Vished forsikre. Man maatte ellers snart staae i Tvil, om der ikke fordum har været tvende Klostere til af disse tvende Navne: Men man settes uden for saadant Tvilsmaal, naar man læser et gammelt latinskt Brev, som er maaskee det eneste hele Document, man indtil denne Dag har kunnet faae fat paa, til Lys i dette Klosters Historie. Det er en Vidisse udgiven 1403. af en Pavelig Stadfæstelse paa endeel Gods til bemeldte Kloster, som i Vidissen kaldes Nørre-Kloster, men i Pavens Brev Glandstorp-Kloster. Dette Document, endskiønt det tilforn er trykt (a), ville vi dog, som noget betydeligt i denne Materie, her atter i sit Hoved-Sprog indføre, og for den Danske Læsers Skyld føie dertil en Dansk Oversettelse:

(a) Originalen af dette Brev har fordum været i Viborg Domkirkes Archiv, men en god Copie deraf haves i TH. BARTHOLINI Collectaneor. MSS. Tom. VI. p. 485. Er ellers trykt i PONTOPP. Annal. Eccl. Dan. Tom. 2. p. 497. dog med nogle smaa Forandringer: Sammesteds bør ogsaa i steden for Glandrup læses Glandstorp eller Glenstrop, som det nu kaldes.

Universis præsentes literas inspecturis sive audituris Frater JOHANNES Abbas monasterii Sancti Laurentii in ÆSSUMBÆK Ordinis Sancti Benedicti, MAGNUS NICOLAI Prior Sanctimonialium in RANDRUS, YVARUS MAGNI Rector Ecclesiæ Sancti Martini, NICOLAUS THORDONIS Rector Ecclesiæ Sancti Clementis, presbiteri, JOHANNES SKRÆDÆR Proconsul, NICOLAUS CLYVER, NICOLAUS KOPPÆLOW, Consules, & PETRUS MUNK villanus ibidem, Salutem in domino sempiternam. Tenore præsentium constare cupimus universis, qvod sub anno domini M. CD. tertio, profesto Sancti Michaelis Archangeli, ante meridiem, in cimiterio beatæ Virginis in Randrus, quidam religiosus vir *Frater* LAURENTIUS *Abbas Monasterii Sanctæ Mariæ in* NORRÆ KLOSTER *eiusdem Ordinis Sancti Benedicti* Arusiensis diocesis, lator præsentium, nobis qvasdam literas apostolicas sub vera bulla & filo sericeo, non rasas, non abolitas, vel cancellatas, sive aliqua parte sui vitiatas, nobis tradidit perlegendas, instantius postulans, ut sibi easdem literas apostolicas sub sigillis nostris in testimonium vellemus scribendo transsumere, cuius iustæ & rationabili petitioni annuere decrevimus, prædictas literas apostolicas ad manus nostras recipientes, diligenter inspeximus, perlegimus, & in vulgari legi audivimus, tenorem, qui sequitur, de verbo ad verbum plenius continentes. ∽. ALEXANDER Episcopus servus servorum Dei, dilectis filiis CATONI *Abbati & FRATRIBUS Monasterii Sanctæ Mariæ de* GLANDSTORP, Salutem & apostolicam benedictionem. Justis petentium desideriis dignum est nos facilem præbere consensum, & vota, quæ a rationis tramite non discordant, effectu sunt prosequente complenda. Eapropter, dilecti in domino filii, vestris justis postulationibus grato concurrentes assensu, tres mansos in HALNES, unum mansum in HOMTOFH, duas partes terræ & sylvæ & ecclesiam in ALNÆS, cum appendiciis suis, decimam quoque Episcopalem de dimidio HEDNESTAHERED, in SCORTHORP duos mansos, in OTHENSHUL mansum & dimidium, in KARLEBY mansum, in HUBEC dimidium mansum, in SGELVETHORP dimidium mansum, in ROLD dimidium mansum, in FÆLMYNG quartam partem terræ & silvæ, in FEALSTADE, CARREBERG duos mansos & dimidium, cum silva adjacenti, quemadmodum ea canonice possidetis, vobis & per vos monasterio vestro auctoritate apostolica confirmamus & præsentis scripti patrocinio communimus. Statuentes, ut nulli omnino hominum liceat hanc paginam nostræ confirmationis infringere, vel ei aliquatenus contraire. Si quis autem hoc attemptare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei & beatorum Apostolorum eius Petri & Pauli se noverit incursurum. Datum Tusculanis IIII. Nonas Decembris. ∽. In quarum

rum literarum, ut præscribitur, vidisse & audivisse, testimonium sigilla nostra præsentibus duximus apponenda. Anno, die, & loco prænotatis.

Dette lyder paa Dansk saaledes:

Alle, som dette Brev see eller høre, helse vi Broder Johannes Abbed i S. Laurentii Kloster udi Essenbek, Mogens Nielsøn Priori Fruer-Klostret udi Randers, Iver Mogensøn Prest til S. Mortens Kirke, Nicolaus Thordsøn Prest til S. Clements Kirke, Johannes Skræder Borgemester (b), Nicolaus Clyver, Nicolaus Koppelov, Raadmænd, og Peder Munk Bymand sammesteds, ævindeligen med Gud. Vi giøre hermed alle vitterligt, at Aar efter Guds Byrd 1403. Dagen for S. Mikkels Dag, om Formiddagen, paa vor Frue Kirkegaard i Randers, haver denne Brevforer Hæderlig Mand Broder Laurids, Abbed i S. Mariæ (vor Frue) Kloster Norrekloster af S. Benedicti Orden udi Aarhus Stift, leveret os et Apostolisk Brev at igiennemlæse, under vist Bulla og med Silke-traad, ikke skrabet, eller udslettet, eller stunget, eller i nogen Maade forfalsket, indstændigen begierende, at vi ville lade hannem dette Apostoliske Brev til Vidnesbyrd under vore Indseigle omskrive. Hvilken hans billige og lovlige Begiering vi besluttede at efterkomme, og toge bemeldte Apostoliske Brev til os, flittigen beskuede, igiennemlæste og hørte det paa Dansk oplæse, lydende ydermere Ord fra Ord, som følger. ∽. Alexander Biskop, Guds Tieneres Tiener, sender vore elskelige Sønner Cato Abbed og Brødre i S. Mariæ Kloster udi Glandstorp Helsen og Apostolisk Velsignelse. Det er tilbørligt at vi samtykke i de bedendes billige Begieringer, og de Ønsker, som ikke vige fra Rimelighed, bør at fuldkommes i Gierningen. Derfore, elskelige Sønner i HErren, da vi ere villige til at samtykke Eders retfærdige Begieringer, stadfæste vi af den Apostoliske Myndighed, og i Kraft af dette Brev bevilge E-

der

(b) Hvor det Ord Proconsul forekommer i gamle Breve, betyder det Borgemester, og Consul Raadmand. Hvilket af de fleste ikke er i agt taget, og derfor finder man gierne stor Forvildelse hos dem, som have optegnet os de gamle Tiders Borgemestere og Raadmænd i Kiøbstæderne.

der og ved Eder Klosteret tre Bole i Halnes, eet Bool i Homtof, to Parter Jord og Skov og Kirken i Alnes, med sine Tilliggelser, ogsaa Biskops-Tienden af halvt Hedensted-Herred, to Bole i Skortorp, eet og et halvt Bool i Othenshul (c), et Bool i Karleby, et halvt Bool i Hubek, et halvt Bool i Skelvetorp, et halvt Bool i Rold, i Fælming en fierde Part Jord og Skov, i Fielsted, Karreberg to Bole og et halvt, med tilliggende Skov, saaledes som I det nu lovligen eie. Befalende, at intet Menneske maae understaae sig at overtræde dette vort Stadfæstelses-Brev eller i nogen Maade der imod giere. Men dersom nogen foretager sig saadant at forsøge, maae han vide, at han løber i den almægtige Guds og de hellige Apostlers Petri og Pauli Fortørnelse. Skrevet paa Tusculano d. 2. Decembris. ∽. Til Vitterlighed, at vi have seet og hørt dette Brev, som forskrevet staaer, have vi ladet vore Indseigle her neden underhenge. Givet Aar, Dag, og Sted, som forbemeldt.

Om den Pave, som har givet dette Stadfæstelse-Brev, haver været Alexander IV. som levede i det 13. Seculo og regierede fra 1254. til 1261. Eller og Alexander III. som sad paa den Pavelige Stool i det 12. Seculo fra 1159. til 1181. vide vi ikke, siden intet Aarstal nævnes i Brevet (d): Men hvilken af disse det og er, saa vidner deres Leve-Tid om en anseelig hoi Alder for dette Kloster. Ellers lærer det anførte Document os, at Nørre-Kloster, som i Pavens Bulla kaldes vor Frue Kloster i Glandstorp, haver fordum været indviet Jomfru Mariæ eller vor Frue til Ære, og Brødrene af S. Benedicti Orden. Og, siden Benedictinerne vare af de første Slags Munke, som kom ind i disse Lande, saa er det ikke at tvile paa, at jo Nørre-Kloster kand regnes med de ældste Danske Klostere, der har faaet sin første Sværm Munke enten lige fra Engelland, eller fra eet af vore andre Benedictiner-Klostere, som kan have hentet sin Colonie fra Engelland.

Men, som Nørre-Kloster er eet af de første, som er blevet stiftet, saa er det nok ogsaa eet af de første, som igien er blevet ødelagt; Thi man har der i Egnen denne gamle Sagn, at, den Tid Mariager-Kloster paa et beleiligere og smukkere Sted i Begyndelsen af det 15. Seculo, nemlig imellem 1400. og 1420.

(c) Kaldes nu Onsild eller Vonsild. Af denne By haver Onsild-Herred sit Navn.
(d) Een af disse to Paver har det uden Tvil været; thi Alexander V. blev først Pave, efter at denne Vidisse er dateret, og Alexander II. som levede i det XI. Seculo synes at være noget for tilig.

1420. er stiftet, skal Nørre- eller Glenstrop-Kloster være gaaet af, og Godset henlagt til Mariager-Kloster (c). Hvilken Mening Resenius haver indført i sin Danske Atlas, med disse Ord: In territorio Hallensi prope vicum Glenstrup Coenobium Monialibus antiqua struxerant secula, quod, postquam Mariagriense iisdem condi coeperat, abolitum. ɔ: J Hald-Herred ved den Landsby Glenstrup har man i gamle Dage bygget et Kloster for Nonner, hvilket, efterat Mariager-Kloster var begyndt at anlegges, er afskaffet. Denne Sagns Rimelighed bestyrkes fornemmeligen derved, at man i en gammel Fortegnelse paa de Breve, som forhen have været ved Mariager-Kloster, finder, at Nørre Klosters Breve ere komne til Mariager-Kloster, og i adskillige af samme Breves Udtog seer man ei alene begge Klostere tillige anførte, men endogsaa, at de samme Kirker og Gods, som tilforn havde tilhørt Nørre-Kloster, siden haver ligget, som det og endnu til deels ligger, til Mariager-Kloster. Dog er Sagen hermed endnu ikke klar og afgiort.

Hvorfra Resenius haver den Efterretning, at Nørre-Kloster har været et Fruer-Kloster, besat med Nonner, skal vi ikke sige: Men man haver stor Aarsag at kalde den i Tvil, eftersom Originale Documenter tale aleneste om Munke og intet om Nonner; Saaledes nævnes i det for indførte Pave Alexandri Brev FRATRES Monasterii in Glandstorp, ɔ: Brødrene i Glendstrop Kloster, men ikke Søstrene. Ligeledes i et Document af 1320. hvorved Kong Christoffer II. setter Mark-Skiel imellem Vitskøl Klosters, Nørre-Klosters, og Viborg DomCapitels Gods, nævnes ikkun MONACHI Sancti Benedicti de Nörre-Closter, ɔ: Benedictiner-Munkene af Nørre Kloster, men ikke et Ord om Sanctimoniales eller Nonner. Maaskee Resenius har tænkt, at, fordi Mariager-Kloster, som havde sin Tilvext af Nørre Klosters Gods, havde baade Nonner og Munke, der da ogsaa maatte have været Nonner i Nørre Kloster: Men det er aldeles ingen Følge. Tilmed var Mariager-Kloster af en gandske anden og nyere Orden, nemlig Sancti Salvatoris Orden, og stiftet vor Frue og S. Birgittæ til Ære.

Hvo der først har stiftet Nørre- eller Glenstrop-Kloster, havde vi ikke kunnet med nogen Vished skrive, dersom vi ikke paa det forbemeldte Register over Mariager-Klosters Breve havde fundet tvende Documenter antegnede, hvoraf det ene er et Tingsvidne udstædet 1480. det andet et Stokkenævn af 1490.

(c) Denne Forandring er dog vel ikke skeet paa eengang og i eet Aar, men uden Tvil efterhaanden; thi af adskillige gamle Breves Extracter synes det, at Nørre Kloster endog har været ved Magt og havt Abbeder, en lang Tid efter at Mariager Kloster er kommet i Stand.

begge meldende, at en Adelsmand ved Navn Sven Bo og hans Frue Inge Thytt eller Thott (f), som hun kaldes paa det ene Sted, først bygte Glenstrup-Kloster. Her have vi Stifternes Navne, men hvo viser os, hvad Tid de samme have levet.

Det var stor Skade, om de paa bemeldte Register opførte Mariager-Klosters Breve, hvoraf Extracterne ere alt for korte, skulde ikke mere være til; thi man havde ufeilbarligen i dem fundet god Oplysning om mange Ting, i sær, naar Nørre-Kloster først har været anlagt, naar det igien er ødelagt, hvad der kand have været Aarsag i dets Afgang, om og Munkene til sidst, som nogle ville mene, ere flyttede til Mariager Kloster, samt naar og hvorledes Godset er kommet under Mariager-Kloster ꝛc. Men alt, hvad man nu om disse Poster kan sige, beroer mere paa Gietning, end paa nogen fast Grund.

Imidlertid er det dog en Lykke, at man har fundet denne Fortegnelse paa Nørre- og Mariager-Klosters Breve; Thi, om man aldrig havde anden Underretning deraf, saa er dog denne ene gandske betydelig, at man af samme bliver forvisset om, paa hvad Tider den navnkundige Thord-Degn haver levet, som har forfattet de iblandt vore Danske Lovkyndige saa see bekiendte Thord Degns Artikle eller Forklaring over Loven, der paa et almindeligt Danehof til Nyborg er af Kongen og Raadet stadfæstet, og fordum brugtes i Danmark, som en anden Lov, at dømme efter. Man har hidindtil været uvis paa, naar denne velfortiente Mand haver levet; Nogle have giort hans Tid ældere, andre yngere, end den virkeligen haver været: Men af disse Breves Extracter seer man, at han har blomstret under den sidste Kong Valdemar, og at han midt i det 14. Seculo imod 1350. har givet og bortskiftet Gods til Nørre- eller Glenstorp-Kloster, som siden bliver erindret. Hans Grav-Skrift, som endnu læses i Mariagers Kirke, haver givet Anledning til den uvisse Beretning, man hidindtil haver haft, nemlig at Thord Degn har givet Gods til Mariager-Kloster, og at han der skulle være begraven, da hand dog maae være død en Tid lang

(f) Hvorledes man har kiørt i Hob med disse Navne, sees af følgende: J. L, WOLF Encom. Regni Dan. p. 70. melder, at Mariagers Kirke er bygget af en ved Navn Sven Tyt og en anden ved Navn Indbo, som og funderede Mariagers Bro. PONTOPP. Theatr. Dan. T. I. p. 423. anfører dette Riim: Jep Tott og Svend Bo de bygde Stienild Bro. Og RESENIUS i sin Danske Atlas fører det saaledes frem: Tyge Nold og Sivert Bo bygte Glenstrup Kirke og Stenild Bro. Man seer let, at her er stor Urigtighed i Navnene, og at Wolf forvilder Mariager med Glenstrop Kloster, da dog det sidste er til visse 200. Aar ældere end det første. Kunde man komme over Documenterne selv om Sven Bo og Inge Thytt, blev det en let Sag at komme ud af disse og flere Irringer.

lang, forend dette Kloster er stiftet. Men Sammenhængen bliver nu denne: At Thord Degn har givet Gods til Nørre- eller Glenstrop-Klostret, hvilket siden med andet er kommet til Mariager-Kloster, og at hans Lig, som forst uden Tvil har været nedsat i NorreKlosters Kirke, er derefter, da samme Kloster er gaaet af og Mariagers Kirke kommen i Stand, forflyttet derhen; og det bekiendte Grav-Skrift da længe efter hans Død i Mariagers Kirke opsat over hannem.

At vi nu efter Aarstalene skulle anføre, hvad os enten af den oftberørte Fortegnelse paa Mariager-Klosters Breve eller af andre Documenter om Nørre- eller Glenstrop-Kloster kan være bekiendt, da [ikke at tale om det forhen indrykkede Pave Alexandri Stadfæstelse-Brev, hvis Aarstal vi ikke vide] er det allerældste Brevskab, hvorudi vi have fundet Glenstrop-Kloster nævnet, af det Aar 1268. nemligen Et Testament af en Adels-Frue, ved Navn Gro, Esbern Vogensøns Efterleverske, hvori hun bortgiver sit Gods til en stor Deel Klostere og Kirker i Danmark, og deriblandt nævner det her omhandlede Kloster med disse Ord: Claustro GLÖNSTORP duas marchas denariorum, ɔ: til Glenstorp-Kloster to Mark Penninge (g).

Aar 1320. haver Kong Christoffer II. i egen høie Person og gode Mænds Nærværelse sat ret Mark-Skiel imellem Vitskøl-Klosters, Nørre-Klosters, og Viborg Dom-Capitels Gods, som tilforn havde ligget uadskilt, saaledes, at Vedebyb for Synden og Korsholm for Norden skulle skelne Vitskøl-Klosters Eiendome fra de andres (h).

Aar 1349. haver Abbed Thomas i Glenstrop skødet til Thord Degn Rolsted Mølle for noget andet Gods, som Klosteret fik af Thord Degn udi Hang. Item haver ogsaa Peder Hezzedall skødet Thord Degn hans Eiendome udi Husom Mark (i).

(g) Dette Testament er skrevet i Roskild 1268. 14. Kal. Decemb. (ɔ: 18. Novemb.) og findes i TH. BARTHOLINI Collectan. MS. Tom. VIII. p. 148.

(h) See Danske Magazin Tom. I. p. 145. Brevet, som derom paa latin er forfattet, kan læses i Dän. Bibliotek Tom. 6. p. 153.

(i) Om Thord Degn skal ved en anden Leilighed udforligere blive handlet. Men for nærmere at stadfæste hans Alder, ville vi endnu her af Fortegnelsen paa Mariager-Klosters Breve anføre; at Peder Brun haver 1342. skiødet til Thord Degn en Gaard og Mølle udi How. Item, at Aar 1344. er udstædet et Brev af Omersyssel Ting, at Hr. Aage Prior i vor Frue Kloster i Randers afhænder til Thord Degn en Klosterets Gaard udi Rolsted. Item at der 1346. er udgivet et Vidne af Randers Raadhus over Peder Jensens Skiøde sammesteds til Thord Degn paa en halv Gaard ved S. Mortens Kirke. Hvilket Gods siden mestendeels er kommet til Norre- og Mariagers-Kloster.

Aar 1366. haver een ved Navn Bendt i Ebdrop udi sit Testament givet til Norre-Kloster sin Gaard i bemeldte Ebdrop.

Aar 1396. haver en Herremand, ved Navn Aage Astradsøn [Agho Astradi armiger,] i sit Testament betænkt Norre-Kloster og Kirken sammesteds med Siele-Gave, hvorom Ordene saaledes lyde: Item monasterio Nørre-Kloster sito in Amorsysel quatuor marcas argenti. Item *Ecclesiæ trium Mariarum* ibidem duas marcas argenti. ɔ: Item til Nørre-Kloster, liggende i Omersysel, fire Mark Sølv. Item til de hellige tre Mariers Kirke sammesteds to Mark Sølv (k).

Aar 1403. haver Abbed Laurids i NorreKloster forhvervet af nogle Geistlige og Verdslige i Randers en Vidisse af en Pavelig Stadfæstelse paa endeel Norre- eller Glenstrop-Klosters Gods. Hvilket Document i Begyndelsen af denne Beskrivelse er indført.

Aar 1406. haver Hr. Erik Nielsøn givet sin Forpligt fra sig, at, dersom han kan inddele det Gods i Hamrumherred, da skal han give Nørre-Kloster aarligen en Tonde Sild, medens han lever.

Aar 1407. er udstædet et Tingsvidne, at Thure af Thoring skødet til Nørre-Kloster al hans Ret i det Gods i Ebdrop, som hans Forældre havde dertil givet.

Af samme Aar findes Jens Andersøns Gavebrev til Nørre-Kloster paa en Gaard i Grydsted og en Gaard i Vorlof.

Ved samme Tider eller noget tilforn haver Broder Jens Thordsøn givet sit Skiøde til Nørre-Kloster paa en Gaard i Aalborg, liggende i Norregade. Og i næstbemeldte Aar 1407. sees at være udgivet et Vidne, at Abbed Rafn (l) undte Hr. Jens Thordsøn det Brev igien, han havde paa en Jord i Aalborg.

Aar 1410. er taget et Tingsvidne, at to Gaarde udi Hanest Sogn i 54 Aar have ligget til Nørre-Kloster.

Aar 1411. er taget et Tingsvidne, at Niels Povelsøn oplod til Nørre-Kloster en Fierding Jord, som hand havde i Pant udi Hov.

Aar 1412. haver Hr. Voldemar Albretsøn skødet til Nørre-Kloster en Gaard i Karleby, dog dersom den staaer i Pant, skulle Klosteret den selv indløse.

Sam-

(k) Originalen af dette Testament haver været i Riber Dom-Kirkes Giemme, og kand læses paa Tryk i D. PETRI TERPAGRII Ripis Cimbricis p. 57. 58.

(l) Uden Tvil den samme, som strax efter under det Aar 1421. kaldes Abbed Niels Rafn.

Samme Aar haver Jon Nielsen i Thorslef ved sit aabne Brev skødet til Nørre-Kloster en tredie Part udi et Bool i Rodenæs.

Aar 1414. er udgivet et Vidne, at Kongemads Mølle haver mere end i Mands Minde ligget til Nørre-Kloster. Ligeledes et Tingsvidne af samme Aar, at de to Dele udi den Eng fra Grove Bette og til Munkebro høre til Nørre Kloster, og den tredie Deel til Ulstrup.

Aar 1418. er udstædet et Sandemænds-Brev, at en Gaard i Ebdrop er svoren og vunden til Guds Huus i Nørre-Kloster. Ligeledes et Tingsvidne af samme Aar, at Bendt aldrig skødte hans Gaard i Ebdrop uden til Nørre-Kloster, og at samme haver ligget dertil 50. Aar.

Aar 1420. er givet et Tingsvidne, at den Gaard i Frebierg haver fulgt Nørre-Kloster 40. Aar.

Aar 1421. er udstædet et Tingsvidne, at Thorse, som man kalder Thorse-Hug, ligger til Syndergaard i How, som hør til Nørre-Kloster. Item et andet Tingsvidne af samme Aar, at Nørrebro og Nørrebro-Mark, med Mølested, og en Skovdeel kaldes Molbierg, er Nørre-Klosters Enemerke. Noh et Tingsvidne af 1421. at den Gaard i Ebdrop er dømt fra Bonden og til NørreKloster. Samme Aar er giort en Vidisse af ens Testament, som kaldes Bendt, derudi gives til NørreKloster hans Gaard i Ebdrop som han iboede 1366. Endnu et Tingsvidne af 1421. at Thomas i Kiellerop, Jess Ubbesøn, eller hans Fader aldrig have kiert paa NørreKlosters Gaard i Ebdrop, før nyligen.

Af samme Aar 1421. haves et Tingsvidne, at tolv fribaarne Mænd have vundet, det Vesten fra Munkebro og til Vonsild-Eng er Nørre-Klosters rette Eng til Höllumgaard. Af samme Aar er Jesse Vendelboes Gave-Brev til Nørre-Kloster paa et Bool udi Rodenæs.

Endnu samme Aar 1421. haver Abbed Niels Rafn af Nørre-Kloster forlænet Jes Vendelbo med Gods i Rolsted hans Livs-Tid.

Aar 1422. er tagen Vidisse af nogle Breve, formeldende, at Ebdrop skal have ligget til NørreKloster 40. Aar og mere. Samme Aar er og tagen Vidisse over fire Breve, formeldende om Tord Degns Gods udi How, som er kommet til Nørre-Kloster.

Aar 1423. er udstædet et Tingsvidne af Vonsildherreds Ting, at den halve Fierding Jord paa How Mark, som Abbed Niels Rafn og Jep Hegedall omtrettede, var Tord Degns rette Jord. Samme Aar er givet et andet Tingsvidne, at Karlebygaard blev skødet til Nørre-Kloster.

Samme Aar 1423. haver Anders Stisøn givet Stadfæstelse paa Gods i Thorslef i Hiersherred, Item paa dette Gods, Thurestrop, Ringetorp, Salholt

holt og Gieldrop i Hundborgherred, som hans Forældre havde givet til Nørre-Kloster.

Aar 1424. haver Koning Erik af Pomern udgivet sit Dom-Brev paa Biersgaard (m) og Mollested og Landbogaard udi Hov til Nørre-Kloster. Samme Aar er udstædet Laughævds Brev, at Nørre-Kloster havde Frihed at sette Aalegaarde fra Steenvad Slaa og til Fiorden. Endnu formelder et Tingsvidne af samme Aar, at Jon Nielsøn og Arve Lille skiødde til Nørre-Kloster to Dele udi et Bool i Rodenæs.

Aar 1425. er Nørre-Kloster indført udi en Gaard i Karleby efter Rigens Ret, som Indførsels-Brevet formelder. Af samme Aar er Frue Elsæ Holtzersdotters Bekiendelse, at hun haver opladet det Pant og Rettighed, hun havde i Karlebygaard. Endnu samme Aar er taget et Vidne, at de to Gaarde i Ebdrop ere dømte Abbeden til i Nørre-Kloster.

Samme Aar haver Abbeden i Nørre-Kloster taget Vidne af Omersysel Bygde Ting, at der sidder de paa to Gaarde i Kollested og Asferi, som giøre til Koningen fuld Redsel for Bondegods.

Af samme Aar 1425. er Anders Stisøns Bekiendelse, at have af Nørre-Kloster i Gislumherred en Gaard i Frebierg hans Livs-Tid. Findes derhos Abbedens af Nørre-Kloster Forlænings Brev paa samme Gaard.

Aar 1426. haver Maren Jonsdotter af Høring ved sit aabne Brev tilstaaet, at hun haver solt til Nørre-Kloster al hendes Rettighed udi Kartrop og Asferi.

Aar 1427. er taget et Tingsvidne, at Lundall hos Nørre-Klosters Mark, og Dalgaard, og de to Gaarde udi Gassum haver altid udi rolig Hævd fulgt Nørre-Kloster.

Aar 1440. er givet et Sognevidne, at Nørrebro Mølle og Mark havet altid ligget til Nørre-Kloster.

Aar 1443. er udgivet Tingsvidne af Vonsildherreds Ting over Niels Gieds Skøde til Nørre-Kloster paa Trinderop og Trinderops Fang. Et andet Tingsvidne af samme Aar, at Svennik af Rokiel oplod Gods i Skiellerop

(m) Man finder antegnet et Tingsvidne af 1420. at denne Gaard Biersgaard i How har været Thord Degns rette Sædegaard, og var aldrig solt eller bortpantet. Med et andet Tingsvidne af 1434. at Biersgaard i How var Thord Degns rette Hovedgaard. Hvilket kommer vel overeens med den mundlige Beretning, man endnu har der i Egnen, at Thord Degn har boet paa Biersgaard. Et Tingsvidne af Vonsildherreds Ting udgivet 1442. formelder, at Peder Hegedal [formodeligen een af Thord Degns Arvinger] haver skiødet til Mariager Kloster Biersgaard udi How Sogn x.

rop til Nørre Kloster. Samme Aar er taget et Sognevidne af Skaldrop Sogn, at det Gods, Svennik paatretter, haver ligget i Norre Klosters Mark uklest udi 23. Aar.

Aar 1444. haver Jens Ubbesøn udi Ebdrop givet Stadfæstelse paa hans Deel udi Ebdrop at skulle være til Nørre Kloster.

Aar 1447. er givet et Sognevidne af Norre Klosters Kirkegaard, at Hom Kirke og Kirkegaard haver mere end 40. Aar ligget til Nørre Kloster, med Prester at sette og Frugt at oppebære. Et andet Sognevidne af samme Aar formelder, at Thorslef Kirke og Kirkens Gaard haver været 60. Aar til Nørre-Kloster.

Aar 1450. er udstædet et Vidne, at der gaves Skyld af den halve Jord, Gris Povelsøn i Asferi gav til Glenstrop Kloster.

Aar 1452. haver Oluf Passhorn givet sin Stadfæstning paa den halve Fierding Jord, som Gris Povelsøn i Asferi skodede til Glenstrop Kloster; Desligeste hans eget Skode paa en anden halv Fierding Jord sammesteds.

Samme Aar 1452. er udgivet et Tingsvidne paa en Eng imellem Munkebro og Munkestage i Holme, at den hører til de Hellige tre Marer i Glenstrop (n). Item et Sognevidne af Hanneſt Sogn, at den Eiendom udi Holmkiær, Jens Andersøn af Ulstrup paatretter, imellem Munkebro og Munkestage, haver været de Hellige tre Marers i Glenstop i 60. Aar og mere. Nok et andet Vidne samme Aar af Hanneſt Sogn, at fornævnte Grund og Eiendome i Holmkier er ret Enemerke til de Hellige tre Marer i Glenstrop.

Aar 1453. er udstædet et Klage-Brev af Aalborg By-Ting, at en Borger sammesteds forholdt Nørre-Kloster en Gaard, Jord, og Brygge-Pande fore. Ligeledes et Sognevidne af den Hellig Aands Kirkegaard i Aalborg, paa en Jord og Brygge-Pande sammesteds at have været leiet fra Nørre-Kloster.

(n) Hvo de Hellige tre Marer i Glenstrop have været, var os ikke let at gisse. Man har i Egnen ved Mariager en gammel Saga, at der fordum har boet tre Adels-Jomfruer paa Trinnerop, som skal have været Thord Degns Døttre, de samme bleve en Jule-Nat paa Reisen af Røvere ihielslagne. Nu tænkte vi, at det kunde være dem, som maaskee siden af Paven maatte være opskrevne paa Helgenes Register, og faaet Navn af de Hellige tre Marer, i fald de og nogen Tid virkeligen har været til: Men, da vi i TERPAGRII Rip. Cimb. p. 58. faldt paa det oven anførte Sted af Agonis Astradi Testament, hvor han giver til de tre Mariers Kirke ved Nørre Kloster [Ecclesiæ trium Mariarum] to Mark Sølv, kom vi nærmere ud af Drømmen, og have fattet de Tanker, at Glenstrop eller Nørre-Klosters Kirke haver været indviet til tre af de hellige Qvinder i Skriften, saasom Maria Christi Moder, Maria Magdalena og en anden Maria, og derefter kaldet af Almuen de Hellige tre Marer eller Mariers Kirke i Glenstrop.

ster. Endnu et Sognevidne af Glenstrop Sogn, at de af Karleby have givet al Sogne-Rente og anden Rettighed til Kirken og Presten af Glenstrop.

Aar 1454. er givet et Vidne af Glenstrop Sogn, at de fire Gaarde udi Snyder Bonsild vare skistede til Aars Capitel for Handlest Kirke: Desligeste at Torslof Kirke, Svenstrop Kirke, og How Kirke, med deres Kirkegaarde, have udi 40. Aar ligget til Nørre Kloster. Af samme Aar er et andet Sognevidne, som formelder, at Bispen af Viborg haver ingen Ret til at sette Capellan til Alns eller Mow Kirker: Item, at Toftegaard var given fra Nørre-Kloster til Bispedomet for Bispens Ret i fornævnte Kirker uden Bands-Ret for Manddrab.

Aar 1458. haver Matthis Pedersøn givet sit Brev, at han kiender sig ingen Ret at have i Kartrop Mark, som de tre Marier (o) tilhører.

Aar 1466. er udstædet et Vidne af Glenstrop-Birke-Ting, at Glenstrop og Husum Marke af Arilds Tid have ligget til Nørre-Kloster.

Aar 1467. er ogsaa af Glenstrop Birke-Ting udgivet et Vidne, at Skortrup haver ligget til Nørre-Kloster og Mariager-Kloster udi 80. Aar ulast og ukiert, indtil 7. eller 8. Aar tilforn da to Mænd i Biereby gav der Last oppaa. Samme Aar haver Niels Jensøn stadfæstet den halve Fierding Jord, som Gris Povelsøn i Asferi gav til Glenstrop. Endnu af samme Aar er Mads Pedersøns i Asferi Stadfæstelse paa en halv Fierding Jord paa Asferi Mark, som hans Fader gav til Glenstrop Kirke. Ligeledes et vidne af Mariagers Birk, at Maren Peders haver stadfæstet den halve Fierding Jord i Asferi, som hendes Fader gav for sit Leiersted til Glenstrop Kirke.

Aar 1479. er taget Sognevidne af Alns Sogn, formeldende, at Alns og Mow Kirker ere Mariager Klosters rette Kirker, og tilforn vare Nør-Klosters, og have fri været af Arilds Tid for alle Biskop-Sager uden Manddrab. Ligeledes et Vidne af Mow Birke-Ting, at Mow og Alns Kirker og Mariager Kirke haver i det første ligget til Nørre-Kloster.

Aar 1480. er taget Tingsvidne, at Sven Bo og Inge Thytt hans Hustrue bygte først Glenstrop Kloster.

Aar 1488. er udstædet et Tingsvidne, at Handlest Kirke, Thorslof Kirke, Svenstrup Kirke, og How Kirke haver ligget til Nørre Kloster med deres Rettighed 40. Aar og mere. Nok et andet Vidne af Mariager Birke-Ting, at How, Svenstrop, Thorslef og Handlest Kirker altid have ligget til Nørre-Kloster. Ligeledes samme Aar et Vidne af Haldherreds Ting, at Hanest, Svenstrop, og How Kirker have i mange Aar ligget til Nørre-Kloster.

Aar 1489. er giort Vidisse af fem Breve og Tingsvidner, formeldende, at Thorslof Kirke, Svenstrop og How Kirker, med Kirkegaarde og Rettighed, ere

(o) ɔ: Nørre Klosters Kirke, som lidet tilforn blev kaldet de hellige tre Marer i Glenstrop.

ere komne til Nørre-Kloster for Gods i Synder Bonsild, som kom under Aarhus Stigt: Desligeste en Gaard i Alstrop for Abbed Niels Rafns Forsetelse.

Samme Aar 1489. er givet et Vidne af Alns Sogn, at Mariager-Kloster haver fierde Deel i Budum Skov og Mark, som tilforn laae til Nørre-Kloster ulast, og at der aldrig var Enemerke-Skov til Budum, ei heller at der var giort Marke-Skel imellem Budum og Alns, før Hr. Jens Madsen lod kræve Sandemænd derpaa.

Aar 1490. er taget et Stokke-Nævn, at Sven Bo og Inge Thott bygte først Glenstrop-Kloster.

Aar 1497. haver to Mænd af Mariager givet deres Vidnesbyrd beskrevet, at der haver været givet Kiere paa, at Abbed Anders fordum Forstander i Nørre-Kloster havde baaret Del paa mange Klosterets Ornamenter, Breve og Beviisning.

Aar 1515. haver Mariager-Kloster faaet Rigens Stadfæstelse paa alt det Gods udi Omersyssel, som var liggende til Nørre-Kloster.

Samme Aar 1515. haver Abbedisse, Søstre, Brødre, og menige Convent i Mariager faaet Kongelig Stadfæstelse paa et Koning Christierns Brev, lydende, at han havde taget og annammet i sin Kongelige Vern og Beskiermelse alt det Gods, som i fyrretyve Aar ligget haver til Vor Frue Kloster i Randers og Nørre-Kloster, og nu ligger til Mariager, saa at ingen Dele reises eller forfølges skal uden for hannem selv og Rigets Raad, og hvor anderledes skeer, da skal det være dødt og magtesløst ꝛc. Datum Hafniæ MDXV. Canuti Regis & Martyris Dag.

Dette er alt, hvad vi for denne finde vide om Nørre- eller Glenstrop-Kloster at skrive. Endskiønt nu vel det meste angaaer Klosterets Gods og Eiendome, og ikke indeholder mange besønderlige Merkværdigheder til Historiens Oplysning, Saa dog have vi, i Mangel af vigtigere Efterretninger, ladet alting løbe med, vel betænkende, at end ogsaa smaa Ting ved Tid og Leilighed kan skaffe den Nytte, som man ikke saa let skulle vente.

Nu staaer alene tilbage at fremsætte en Fortegnelse paa de Abbeder, som fordum have forestaaet Nørre- eller Glenstrop-Kloster: Men det bliver et Arbeid, som gaaer let fra Haanden, eftersom ikke flere end fem af disses Navne ere os hidindtil forekomne.

Den første er Abbed Cato, som nævnes i det foran indførte Pave Alexandri Brev, og har uden Tvil været een af de første Abbeder i Glenstrop Kloster.

Den anden er Abbed **Thomas**, som under det Aar 1349. nævnes at have kiøbt Thord Degn Rolsted Mølle.

Den tredie er Abbed **Laurids**, som 1403. haver ladet giøre en Vidisse af Pave Alexandri Stadfæstelse paa Nørre Klosters Gods.

Den fierde er Abbed **Niels Rafn**, som nævnes foran under de Aar 1407. og 1421.

Den femte er Abbed **Anders**, om hvilken 1497. er ført Vidnesbyrd, at der havde været klaget over hannem, at han havde baaret Døl paa mange Klosterets Ornamenter og Brevskaber. Denne, siden han nævnes fordum Forstander i Nørre Kloster, har uden Tvil været den sidste Abbed, som og haver levet efter Klosterets Afgang; Dog er det uvist, paa hvad Tid han egentligen haver levet.

III.

Inventarium ved Visborg Slot paa Gulland 1509.

For at vise vores Omhu for det Danske Sprogs Berigelse, fremvise vi her atter et Stykke af det Slags, som tilforn i det fiortende Heftes tredie Artikel er indført, nemligen Et Inventarium eller en Optegnelse forfattet paa de Ting, som fandtes paa Visborg Slot ved Visby paa Gulland, da samme Slot i det Aar 1509. paa Kong Hanses vegne blev af Jens Holgersøn Ulfstand til Laurids Skinkel, som Kongens Embedsmand, overleveret. Endeel af de her udi forekommende gamle og rare Danske Ord ere i Anmerkningerne til det forhen indrykkede Helsingborgske Inventarium forklarede: Men vi maae tilstaae, at i dette findes mange flere deslige rare Ord og Navne baade i Huus- og Krigs-Brug, som ved Tidernes Længde og Tingenes Forandring nu næsten ere henfaldne i Forglemmelse, og af os paa denne Tid ikke letteligen kunne forklares, hvilke vi derfor til anden Leilighed og andres dybere Indsigt i Alderdomen maae lade staae. Dette Document, hvoraf Originalen, skreven paa Pergament, giemmes ved Hr. Provst Terpagers Godhed i vort Selskabs Brev-Samling, lyder Ord til andet saaledes:

Aar effther Gwdz Byrdh twsende femhwndrede paa thet nyende, then Løgerdagen sancte Marie Magdalene Affthen, Tha antwordede jach Jenss Holgertssøn (a) thette efftherscreffne Inuentarium fran mek paa Wisborgh

(a) Hr. Jens Holgersøn Ulfstand var Admiral i Kong Hanses Tid og en stor Yndling af Kongen. Om hannem see HVITFELD in fol. p. 1073. 1080. 1081. og STRELOVS Gullandske Krøn. p. 235.

borgh (b) och till ærligh och welbyrdwgh Mandh Laurens Skynckell, war kæriste nadige Herris Koningh Hanssis Embetzmandh sammestadh, Som ær forst halffierdesynnetywge feem Mark Gronniske Penninge (c). Ithem trysynnetywge Skippwndh Flesk. Item fem hwndrede trettywge syw Yxne-Kroppe oc Ko-Kroppe, Halse oc Rygge affhwgne. Item en halv Lest salt Ko-Kodh. Item sexthen leffwende Yxne. Item halfftrydie twsendh fyrehwndrede tiie rogede Fare-Kroppe, Halse och Rygge affhwgne. Item halffsywnde hwndrede rogede Ges. Item fire Tonner Wilbradh. Item halffiyerthe Lest, een Tonne Smor. Item een Lest Stromlingh. Item two Lester och fem Tonner salt Torsk. Item two Tonner Aall. Item een halv Tonne salt Sligh. Item een Tonne gammell Skonsk Sildh. Item halff otthende Tonne smaa Gwllandz Kax. Item halfftrediesynnetywge twsendh oc halff annith twsendh Spitfisk. Item trysinne tywge och halfftridie Lest, otthe Tonner Meell och Rwgh, otthe och fyrretiwge Skepple fore Lesthen, stroget och losmalt. Item sexthen Lester Kagringe Brodh, tolff Tonner fore Lesthenn. Item sex Lesther och two Tonner Gryn maalt met Hæringebandh och stroget, tolff Tonner fore Lesthen. Item fyretywge halffierde Lest och tywge Skepple Malt och Bygh, trysinnetywge Skepple fore Lesthen oc stroget. Item halff femthe Lest Oell. Item fyretywge halff fierthe Skippund Hwmble. Item hwndrede tywge Tonner Haffre; femsynnetywge Tonner fore Hwndredit, strogne och maalde met Hæringebandh. Item tywge fem Tonner Erther. Item two Tonner feem Honnegh. Thenne forscreffne Altalige ær all sammen goodh oc vforderffwith. Ithem sexthen Lester och otthe Tonner Meell, som onth och forderffuit ær, och bleff maledh vdaff then forderffwede Rwgh, som wor nadege Herre sende hiidh fran Kopenhaffn. Item thiie Tonner Trawen-Salt. Item halff tywgende Lest Bay-Salt, tolff Tonner fore Lesthen, maalt met Hæringebandh och strogeth. Item hwndrede try gammell Swin. Item i Ladegarden fire oc tywge Koor. Item fem och trysinnetywge Faar. Item hwndrede Geeder vnge och gamble. Item tywge halff fierde Faadh Jern. Item halff trettende Tonne och en Fierding lwttredh Sallepeter. Item otthe Tonner och en Otthendeell Swæwell. Item tree Tonner Skarpentine-Krwth. Item two Tonner gammell

T 2

(b) Visborg var Wisby Slot paa Gulland, som 1410. var begyndt at bygges af Kong Erik af Pomern, og hvor samme Konge siden efter sin Undvigelse paa ti Aars Tid holdt Huus. See HVITFELD p. 635. 847. 1267. STRELOV i sin Gullandske Kron. p. 196. siger, at K. Erik begyndte 1411. at bygge Visborg Slot. Ibid. p. 154. at der længe tilforn har været et Slot paa Gulland af samme Navn, men som havde ligget en Miilveis fra Wisby.

(c) Skal være den Gullandske eller Guthilandske Mynt, som saa er bleven kaldet. See Strelovs Guthilandske Kronike pag. 141. hvor en Guthenisk siges at være en Penge, 12. paa en Skilling Danske.

melt Stenbysse-Krwth. Item een Tonne gammelt forderffwit Stenbysse-Krwth. Item tree Fyrdinge Lodbysse-Krwth. Item halff sempthe Lest Spisepiill och Datepiill. Item trettywge ny Armborst. Item halfferdesynnetywge oc een Skarpentine. Item fyrretywge siw Steenbysser. Ithem baade till Steenbysser och thill Skarpentiner halfftridie hwndrede trettywge tree Kammere. Item fire ny Kopperslanger. Item tolff gamble Hoffwiidh-Stycker vdaff Jern smaa och store. Till samme Hoffwidh-Stycker fiorthen Kammere. Item en gammel Kopperslange met tw Kamniere, och till then tolff Jern Lodh, Item een gammel Blide. Item tree gamle Hagebysser, som icke dwge mygith. Item ith Skippwndh fire Lispund Blii och Skarpentine Lodh. Item fiorthen och tywge Pall-Yrer. Item Kokentygh i Stegerhwsit, Forst en Morthere met en Stodere. Item een Kwllgryde paa een halff Tonne. Item two Kwlgryder, hwer paa en Fierdingh. Item een Gryde paa halff annen Spand. Item fire Gryder, hwer paa en Spand. Item forbædrede Jens d) een ny Gryde paa halff annen Spand och een gammell Gryde paa halff annen Spandh. Item en stor Kedell paa two Tonner. Item en Kedell paa en Tonne. Item en Kedell paa en halff Tonne. Item tree Kedle hwer paa halff annen Fierdingh. Item two Kedle hwer paa en Fierdingh. Item en Tiere-Kædell paa en Tonne. Item forbædrede Jens Holgerssøn en ny Kædell paa een Tonne. Item eth Brandt-Jern, som staar i Stegerhwsit. Item eth lidet Brand-Jern, som war paa Barken. Item een Bradpanne. Item eth Braadspiidh. Item een Rost. Item en Lywsestage. Item een Lywsekrone, som hænger i Borgstwen. Item een Molligh. Item eth Loge-Kaar. Item en heell Borddwgh. Item tree Bordduge hwer tiie Alne lang. Item two Bordduge hwer nie Alne langh. Item fyretywge Herre Faadh. Item fyrsynnetywge Knab-Faadh. Item trysinnetywge Tallerker. Item eth Fallebordh. Item ær i Brygger-Hwsit forst een ferdwgh Panne paa fem och tywge Tonner. Item een gammell Brygge-Panne paa sexthen Tonner, ær wferdwgh. Item her till eth ferdwgt Brygge-Redzskapp. Item i Smidien forst two Gangspore. Item een Wgle-Lencke. Item en Bolt thill two Fanger. Item eth Stædh. Item two Belge. Item two Speerhage. Item en For-Hammer. Item en Siid-Hammer. Item en Nagle-Hammer. Item en Fwst-Hammer. Item en Hand-Hammer. Item en Sæthe-Stempill. Item two Betell-Hambre. Item two Brænne-Tænger. Item tree Hand-Tænger. Item two Spitz-Tænger. Item een Fyrleppell. Item ellewe Dorslagh. Item fire Nagell-Twgh. Item en Koolborste. Item two Krog-Tænger. Item een Sand-Læpell. Item en Ognewall. Item fire Bolthe

(d) Nemlig ovenmeldte Jens Holgersøn, som hidindtil havde været Kongens Ambedsmand paa Wisborg Slot.

Bolthe till ath gore Bysser vdoffwer. Item tw vpstandende Spigewogh. Item een Windlencke. Item ær i Cappelledh paa hoge Alteredh Helgekors Taffle medh the tolff Apostle. Item tw gammell Althere-Klæde. Item tw sma Kors. Item eth lidet Marie Bilde. Item paa wor Frwe Althere eth myddelmatthe Marie Bileede. Item eth gammelt Altere-Klæde. Item eth ridende sancti Jorgens Bilide. Item ith sancti Johannis Hoffwidh. Item een liden Messebogh. Item two Klocker, then ene liden och then annen nogeth storre. Item ith gammelt Rogilsse-Kaar vdaff Kopper. Item sexthen hwndrede Botne Tymber, sexsinnetywge fore Hwndredit. Item nitthen Lester oc tree Tonner till Doll. Item halff tredie Lest Fiske-Tonner. Item ith och fyretywge Doll-Faadh store och smaa. Item two Slotz Vogne med theris Redzskapp. Item fire smaa Heste, och thet store Kroll-Hwste fwlt vdaf Kwll. Thiss till ydermere Visse och bedre Forwaringh, ath saa ær i Sanningen, som forscreffuit staar, haffwer jach tillbedet thesse efterscreffne gode Mendh som ær Hr. Hermen Hwilse, Hr. Hanss Hækedh, Hr. Laurens Brwn, och Hr. Hanss Qwige, Borgemestere i Wisby, Hr. Hanss Fisk, och Hr. Lobyorn Persson, Radmend (c) ther same stadz, ath the henge theris Indzegle medh mith eget Indsegle neden fore thette mith opne Inuentariums Breff, Som giffuit och screffuith ær paa Wisborgh, Aar och Dagh, som forscriffuit staar. Item war forgædet i Inuentariumed tw Handklede.

IV.

En Satire paa de Papistiske Ceremonier, trykt i Reformations-Tiden.

Enhver, som forlanger at vide, hvorledes det med Reformations-Verket i vort Fæderneland egentligen er tilgaaet, kan ikke andet end finde Fornøielse i de Skrifter, som til samme Tider fra begge stridige Parter, saa vel de Catholske som Lutherske, ere komne for Lyset. Vel ere ikke alle deslige Skrifter lige nyttige og vigtige, da man finder adskillige, som have reiset sig af en alt for utidig Iverighed, og altsaa ikke kunne være af det Værd, som de, der fra en mere sindig og sagtmodig Pen ere flødne. Imidlertid, som

 det

(c) Det er noget merkeligt, at Borgemesterne og Raadmændene i Visby have i de Dage faaet Titel af Herre, da man ellers ikke finder dette Ære-Ord at være brugt for andres end Ridderes og geistlige Folks Navne. I STRELOVS Guthilandske Krön. p. 180. 223. 226. nævnes Hr. Verner Progderick, Hr. Johan Smedige, Hr. Mickel Mynter, Borgemestere i Visby.

det alvorlige Slags haver en stor Nytte, saa ere de satyriske ikke heller uden Nytte, i det man deraf ei alene lærer at kiende, hvad Geister og Gemytter der da har været til, men endog underviises saa vel om Lærdoms og det Danske Sprogs Tilstand paa de Tider, som om de mangfoldige Urimeligheder, Papisterne i deres Skikke og Kirke-Væsen have brugt, til at forblinde de Eenfoldige med. Af saadan Slags er dette lidet Skrift, som under Reformations-Tiden er trykt paa et Ark eller otte Blade in 8vo, dog uden Sted og Aars-Tal, og kan ikke kaldes andet end en Satire og Kiempsom Digt, forfattet af en nidkier men unævnet Lutheran paa de i Pavedomet brugelige Vigilier, Memorier, Siæle-Messer, Aartider, Kirke-Vielser, Munke-Ordener, Klæder, Helgens-Levninger, Skiers-Ild, Aflads-Kram, og andet Bedrageri. Det skal være en Art af Poesie, men den falder noget hinkende, og er udspekket med en Hoben Latin, for at giøre de Papistiske Sange og Lectier des mere latterlige for Almuen. Denne Digt, endskiønt den ikke er af det fine Slags, men tvertimod indeholder endeel grove og bondagtige Tale-Maader, have vi dog for Alderdomens og Rarhedens Skyld villet her give Sted og paa ny oplegge, saaledes som den af sin Original i Assessor Klevens Bibliothek er lydende.

Vigilies.

Vigilies paa Danske haffuer du her,
Som dig skal lære om Hyckeler,
Oc de groffue Papisters falske Fund,
Som de haffue bruget saa mangelund,
Met deris snedige oc tredzske Compagt
Haffue de al Werden vnder dem lagt.

*

Gud siger til de onde og falske Prester Malachie II. Cap.
Jeg haffuer giort eder foractede och vndertrocte for alle Folck,
thi at I haffue icke holdet mine Veye, & cetera.

Saa vidt er Titelen, derefter følger Skriftet selv.

Venite cum Invitatorio.

Circumdederunt me beskorne Moncke oc Prester, Nunner, Canecker icke de beste circumdederunt me.

Venite

Venite kiere Brodre fra den Romske Handtering, at wi aff wor inderlig Begiering troe Christo, som oss forseer wor Nering, Deo salutari nostro, vi ere lenge nock aff den Romske Hab bedragen, At det er Logn, hwo wil det klage, for wore Ogen see wi det end nu alle Dage, in confessione, oc i Psalmis, som de lese plebi eius.

Circumdederunt me, & cetera.

Quoniam de wille store Herrer were, at de kunde Capper och lange Kleder bere, och sig saa exaltare super omnes Deos, Quoniam de intet andet soge, end deris egit Profit oc Bade, i deris Boger murre de saa offuermade, i Kor robe de och ilde lade, In omnes fines terræ, men dette Hyckelerie, met alt deris Skalkerie, Dominus ipse conspicit, Nunner, Canicker, icke de beste, circumdederunt me.

Qvoniam for Gudz Ansicht kand sig ingen undwige, de selge deris Messer, oc oss beswige, Christi Ord holde de icke vid lige, quod fundauerunt manus eius, venite, dette Folk er det, om huilckit schriffuit staar, som vdi de lange Kleder gaa, oc altid Christi Ord forsmaar, & oves pascuæ eius.

Circumdederunt me, & cetera.

Hodie wille wi end mere aff dem sjunge, Men dette wille wi tilforne betinge, om det eder icke wel kand klinge, nolite obdurare corda vestra, Om Dagen ere de hellige baade sjunge och lese, om Natten ere de fulde, baade skide och blese, Patres vestri, Sandelige hwer aff dem maa wel saa sige: Dricke, doble och Hor bedriffue, det er opera mea.

Nunner, Canecker, & cetera.

Quadraginta annis haffuer ieg wel seet denne Handtering, for Penninge skyld giore de alle deris Ting, oc dermed driffuer Ager all Land omkring, & erant corde, de selge deris Gud for en smaa Penning, Judas tog meer end X. Skelling ab ira mea, fordi at de saa selge deris Kram, non introibunt in requiem meam.

Cir-

Dog at de meste Del wort Bedregeri vel wide, ligevel giffue de oss Mad oc Øl oc Kleder at slide.

Derfore bedrage wi dem baade til Liff och Siel, wi achte icke stort, om nogen aff dem kand komme til Gud och lide wel.

Requiem kunde wi Prester oc Muncke saa saare wel siunge, ath somme de gaa met ledige Punge.

Convertere domine Muncke och Nunner, fordi den gandske Hob dricke alle aff den Romske Sirop.

Nequando.

Vi tacke alleniste den Rommere-Stol met Ære, ellers haffde wi icke et Stocke Brød at forthere.

Han pleier oss for Penninge Afflad at giffue, deraff kunde wi som Herrer leffue.

Met det Afflad kunde wi Folcket belade, at de oss giffue Gyldene och Ducate.

Alt det Gotz, som til eder met Urette monne komme, lader oss det faa, det skal eder fromme.

Ville I uretferdelig suerge och falske Eder gore, for Halsfdesken, I der met baade, ville wi eder absoluere.

Man kan intet Gotz saa uretferdelig winde, at det kand jo udi Affladz-Kisten forsuinde.

Skulle wi eder et Affladz-Breff schriffue, Da skulle I oss en god Gylden giffue.

Saa maa I om Fasten Smør oc Ost wel spise, Ere I det uden Breff, da skulle wi eder til Dieffuelen wise.

Jacobs Reise maa I for Penninge quittere, wi kunde eder aff Pine absoluere.

Udi Skiersilds Pine er stor Jammer oc Plage, giffuer oss men Penninge, da skulle I ingen Nød der haffue.

Man kan en Siel der lade udspringe, naar Penningen i Kisten kan klinge.

Formedelst Skiersild oc Pawelige Rette, bliffue wi Herrer oc Lagfolck wore Knechte.

De Messer, som mange Pawer haffue ladet schriffue, pleye aff gode Votiuer i wort Kocken at giffue.

Naar

Oc naar I werdzlige doe bort i store Hobe, da kunde wi andelige Guld oc Penninge til sammen sobe.

Requiem off Moncke och Prester wel behaffuer, der met giore wi de aller wisiste til Aber.

Ver off Penninge, forti wi behoffue dem wel.

Convertere domine.

Lader os nu tilhobe, som tilborligt er, alle sammen gaa oc bede for alle, oc som bede tappe i Kanden.

Forti wi faa Penninge store Hobe, for middelst Messen, som Folckit aff off kiobe.

Vi haffue X. eller XII. Messer huer Vge, dog beklage wi, at der ere icke nock til wore Buge.

Vi tage det, huad heller det er ret eller krum. Thi wi betale det wel met per dominum.

Vi maa wel dricke Win aff Solff-Skale, wi skulle det met Stencke-Kosten betale.

Saa lese wi de profundis intil clamavi, famulorum, famularum, der met saa gaa wi.

Der met wi dem saa wel beware, som den der foruden en Sind tro monne heden fare.

Saa lure wi oc Penninge aff de gamble Matroner, Schriffne dem i den Dode-Bog, och de kalde off deris Patroner.

Telse, Aase, Vna, oc Merde, wi lese och siunge for dem met store Fierte.

Alt hues de giffue, det lade wi hoff de vnge Koner bliffue.

Vi selge vore gode Gierninger met stor Ære, de skulle wore Bulskaff forede Klæder bære.

Om Dagen gaa wi hellige och gudelige til Kircke, om Natten dricke wi off drucken som Suine, och loske Pigen i Morcke.

Nat oc Dag ede oc dricke wi off saa mette, ath wi tabe baade Tidebog oc Hette.

Wi kunde oc Hostruen och Pigen saa wel offuerhore, at de skulle altid wor Wilge vel giore.

Vi giore Hosbonde met obne Ogen blind, at han staar och gaber, Saa kunde wi de werdzlige giore til Aber.

Anden Lectie.

Tædet animam meam vitæ meæ; fordi man seer nu obenbare vor Skalkerie, som vi saa ondelige haffue anrichtet, De werdzlige haffue wi schrifftet, For oss motte de obenbare bekende och sige, alt huess de om Aaret monne bedriffue, der met finge wi vdi vor Forstand all Opset offuer alle Land; Wi forfore alle Herrers och Førsters Sind i alle Maade, ia det war oss icke liden Baade, De kunde oc intet beslutte paa nogre Herredage, at wi kunde det aff dem io randsage. Deris Raad och Anslag gaffue wi vor Prelater tilkende, fordi kunde de ingen Vgunstighed oss tilwende. Mange baade Quinder oc Mænd skulle vor Wilge wel gøre, saa wel kunde wi deris Schrifftemaal høre. Vi haffue dem offte saadan Bod och Penitentse giffuet, om huilket Lucas fore haffuer schreffuit. Saaledis kunde wi och de werdzlige tribulere, ath wi ingelunde wilde dem absolvere, forend de motte oss tilsige oc loffue alt huess vi aff dem vilde haffue. Vilde de det ey gøre, vere sig Quinde eller Mand, saa komme wi dem strax i Band. Vdi saadan Maade ware de under wort Wold oc Macht, baade vnge oc gamle, som nu er sagt: Maa wi met dette Suerd lenger stride, Saa wille wi de Verdzlige her efter met skarpe Spore ride.

Tredie Lectie.

Manus tuæ domine ere oss swære, Verden seer det nu obenbare, huorledis wi dem met Menniskens Lerdom haffue forblindet, oc Christi Ord forsømmit, wi haffue lert dem paa Capper oc deris egne Gerninger at bygge, som ikke ere Sielen trygge, Til Helligdom i fremmede Land at løbe, aff Anthonis Prest [illegible] vndfange, dess maa wi oss wel skamme, Fordi de Anthoniter ere icke offuer ens, huad eller det Ben er aff Anthonio eller et Suine-Ben, med huilket de den gantske Werden besuige, bedrage Herrer oc Førster, Borgere oc Bønder alle tillige. Man haffuer sat Bod och Loffue til det vide Vand oc Salt oc de Dødingers Ben, och saa til den fule Palme-gren. Var alt sammen for vor Synder Plicht och Bod, huor war da Christi Rosen Blod, eller halp det oss aff Synd oc Nød, huor war da Christi Pine oc Død? O wi bedra-

ffuede

[...]ugde oc falske Prester oc Muncke, huore kunde wi all den gandske Verden bekunckle, met Kicke-Vielse, Sielemesser oc Aarss dag, huilket wi stedse brugede til vort Behag. Her vdaff kunde wi som Herrer leffue, oc Offuerigheden icke en smaa Penning giffue. Wi kunde dem tuinge effter wor egen Begering oc Vilge, det er nu saa openbare, wi kunde det ikke dolge. Adelens Gotz kunde wi oc fra dem met Ager fange, Saa listelige kunde wi met dem omgange, de kunde for os icke i Frede bliffue, fra deris Arff oc egen kunde wi dem fordriffue. O wi forkerrde Skalcke, wi kunde vor Ondskab saa oeffue, at wi kunde de arme Lagfolk til Liff oc Siel beroffue. Wi holde dem Gud og hans Helgen deslige, med List kunde wi dem Guld och Penninge vdaff besuige. Dette lerde wi altsammen aff det Rommerske Skalckerie, til at bruge falsk Hellighed oc Hyckerie. Kand Offurigheden vort Bedregerie end nu icke forstaa, da maa de saare forblindede gaa, de skulle det undertiden vel mercke, om de ellers vilde gaa til Kircke, der som Guds Ord rettelige kundgøris och bliffver sagt. Vel er den, det rettelige annammer oc giffuer Mact. Men lade de det forbi fare, oc ville det icke flittelige bewaere, da ville wi Muncke, Nunner oc Prester dem retsindige skrabe, oc holde dem nu her effter for vore Gecke oc rette Aber.

Dette ville wi eder gode Papister skencke,
Effter denne ville wi en bedre optencke.

* * *

V.

Brev, hvorved Prioren i Sortebrødre Kloster i Roskilde selger fra Klosteret en Gaard i Slagelse 1532.

[Af en temmelig accurat Copie.]

Allæ Meen, thenne Breff seer eller hører lese, helser iegh Brodher Pedher Andersen, Prior i Swoerthe Brodhre Closter i Roskild, oc menighe Conwent i same stedh, ewindeligh medh Gwdh, oc gøre wii vittherlicth for alle med thenne wort opne Breff, at wii medh berodh Hwgh, oc alt menige

Anden Lectie.

Tædet animam meam vitæ meæ; fordi man seer nu obenbare wor Skalckerie, som wi aandelige haffur anrichtet, De werdzlige haffue wi schrifftet, For oss moté de obenbare bekende och sige, alt huess de om Aaret monne bedriffue, der met singe wi vdi wor Forstand all Opset offuer alle Land, Vi forfore alle Herrers och Forsters Sind i alle Maade, ia det war oss ikke liden Baghde, De kunde oc intet beslutte paa nogre Herredage, at wi kunde det aff dem io randsage. Deris Raad och Anslag gaffue wi vore Prelater tilkende, fordi kunde de ingen Vgunstighed oss tilwende. Mange baade Quinder oc Moer skulle wor Wilge vel gore, saa wel kunde wi deris Schrifftemaal hore. Vi haffue dem offte saadan Bod och Penitense giffuet, om huilkit Lucas fexe haffuer schreffuit. Saaledis kunde wi och de werdzlige tribulere, ath wi ingeledis wilde dem absolvere, forend de motte oss tilsige oc loffue alt huess vi aff dem vilde haffue. Vilde de det ey gore, vere sig Quinde eller Mand, saa komme wi dem strax i Band. Vdi saadan Maade ware de under wort Wold oc Macht, baade vnge oc gamle, som nu er sagt: Maa wi met dette Sverd lenger stride, Saa wille wi de Verdzlige her efter met skarpe Spore ride.

Tredie Lectie.

Manus tuæ domine ere oss svare, Verden seer det nu obenbare, huorledis wi dem met Mennistens Lerdom haffue forblindet, oc Christi Ord forsommit, wi haffue lert dem paa Capper oc deris egne Gerninger at bygge, som ikke ere Sielen trygge, Til Helligdom i fremmede Land at lobe, aff Anthonis Prest Benedielse vndfange, dess maa wi oss wel skamme, Fordi de Anthoniter ere icke offuer ens, huad eller det Ben er aff Anthonio eller et Suine-Ben, med huilket de den gantske Werden besuige, bedrage Herrer oc Forster, Borgere oc Bonder alle tillige. Man haffuer sat Tro och Loffue til det vide Vand oc Salt oc de Dodingers Ben, och saa til den fule Palme-gren. Var alt saadant for vore Synder Plicht och Bod, huor war da Christi Rosen-Blod, eller halp det oss aff Synd oc Nod, huor war da Christi Pine oc Dod. O wi bedroffuede

frygde oc falske Prester oc Muncke, huore kunde wi all den gandske Werden bekunckle, met Kircke-Vielse, Sielemesser oc Aarss Dag, huilket wi stedse brugede til vort Behag. Her vdaff kunde wi som Herrer leffue, oc Offuerigheden icke en smaa Penning giffue. Wi kunde dem tuinge effter wor egen Begering oc Vilge, det er nu saa openbare, wi kunde det icke dolge. Adelens Gotz kunde wi oc fra dem met Aager fange, Saa listelige kunde wi met dem omgange, de kunde for os icke i Frede bliffue, fra deris Arff oc egen kunde wi dem fordriffue. O wi forkerede Skalcke, wi kunde vor Ondskab saa offue, at wi kunde de arme Ligfolk til Liff oc Siel beroffue. Wi holde dem Gud og hans Helgen desslige, med List kunde wi dem Guld och Penninge vdaff besuige. Dette lerde wi altsammen aff det Rommerske Skalckerie, til at bruge falsk Hellighed oc Hycklerie. Kand Offurigheden vort Bedregerie end nu icke forstaa, da maa de saare forblindede gaa, de skulle det undertiden vel mercke, om de ellers vilde gaa til Kircke, der som Guds Ord rettelige kundgøris och bliffver sagt. Vel er den, det rettelige annammer oc giffuer Mact. Men lade de det forbi fare, oc ville det icke flittelige bewaare, da ville wi Muncke, Nunner oc Prester dem retsindige skrabe, oc holde dem nu her effter for vore Gecke oc rette Aber.

Dette ville wi eder gode Papister skencke,
Effter denne ville wi en bedre optencke.

* * *

V.

Brev, hvorved Prioren i Sortebrødre Kloster i Roskilde selger fra Klosteret en Gaard i Slagelse 1532.

[Af en temmelig accurat Copie.]

Allæ Meen, thenne Breff seer eller hører lese, helser iegh Brodher Pedher Andersen, Prior i Swoerthe Brødhre Closter i Roskild, oc menighe Conwent i same stedh, ewindeligh medh Gwdh, oc gøre wii vittherlicth for alle med thenne wort opna Breff, at wi medh berodh Hwgh, oc alt menige

Conventz endrecktelighsamtykæ oc williæ, oc for wor store Trangh, fatigdom oc armodh, daa haffue wii saaeld oc affhend oc medh thenne wort opne Breff selliæ oc affhendhe een wor oc Closters Goerd oc Grond ligginis ydi Slagelsæ Noerdhen widh Sancti Mikels Kirkæ i samæ stedh oc westhen nest op til Raadhwssidh, medh Hwes oc Joerdh, bredhe oc lenghæ, oppæ oc nedhre, som han nw medh huus oc Gerdhæ begriffwid oc indhengwith er i alle Maadhe, hederligh Mand Her Jens Boæson Soghneprest i Soerterope, oc som nw forscriwidh standher, affhendhe oc selliæ wii forscreffnæ Goerd oc Grundh fraa oss oc wore efftherkommere oc tiil forneffne Her Jens oc hans sandnæ Arwingher, dogh saa ath thissæ efftherscriffne Artiklæ oc pwncther skullæ wbrodeligh hollis: Forst at sammæ Hederligh Mand Hr. Jens Boson skal strax giffwæ oss tiil godhæ redhæ hwndridhæ Danske Mark Peninghæ at hielpe oss oc Closther medh i wor store Fatigdom oc Trangh: Ther nest at han, oc hvem som helst ther annamer samme Goerdh oc Grwnd efther hannem, skal giffwe aarligens Aar tiil Antworskowffs Closter 3. ß. om Julen wd at giffue tiil godhe reedhæ. Item skal oc samme hederlig Mand hielpe oc trosthæ medh roo oc Magh woræ Brodhræ oc serdelis then wor termindz Brodher, som goer i Slagelsæ thermind i sammæ Gord, efftherson han haffwer oss kerligh loffwidh oc tiilsawffd, oc som wor store tro oc loffwe er tiil hannem. Item skeer thet nogen tiidh saa, at Closther heer effther noghen tiidh kommer tiil segh ighen, saa at thii, som den tiidh leffwer, kan formuæ at igen koffwe same Gord oc Grundh, tha skal forneffnde Her Jens eller hans Arwingher, som paa den tiidh samme Gord i were oc heffd haffuer, tiilstedhe, at thii maa hannem igen tiil koffs faa for skeligh oc redeligh Penningh effther dannæ mends tyckæ oc sielsæ paa begghe sidher, oc effther then Bygningh, som then tiid findes i samme stedh oc Gordh. At saa er i Sandhed, som forscriffwid standher, oc tiil en storre oc wddhermere Forwaaringh tha er wort Conventz indsegle hengt nedhen for thenne wort opne Breff. Datum anno ab incarnato Christo M. D. XXXII. in festo sanctissimæ trinitatis.

VI. Syv

VI.

Syv Adelsmænds Vidne, at Hr. Henrik Gjøe tilstod Hr. Johan Oxe sit Kiøb paa Giselfeld 1532.

[Af Originalen paa Pergament.]

Wii effthersskreffne Offue Lunge tiill Tiersbeck, Hollgerdt Wlffztandt tiill Hichebergh, Trudt Wlffztandt tiill Torup, Clauss Biillde tiill Liungs Gord, oc Axell Wgerup, Riddere, Lauriiss Knob tiill Gyllebo, oc Gerdt Bryske tiill Dallund. Giøre alle witterligt i thette wortt obne Breff, att wy i dag, som er sancte Olluff Kongis dag, her i Kiøffnehaffnn ware skickede aff welburdig Mañdt Her Johann Oxe Ridher tiill Nielstorp tiil welburdig Mandt Her Henrick Gøye Ridher oc Hoffuetzmañdt paa Wordingborg, wdi slig Maade, att wy gaff hañwm paa forskreffne Her Jahanss wegne tillkende, at hanwm well drogis tiill Minde, att hand haffde solldt, skødt oc affhendett fraa sseg oc ssine Arffuinge oc ind tiill forskreffne Her Johann Oxe oc hans Arffuinge Giiselfelld Gord oc Gotz, effther thet Skøde-Breffs Lydelsse, ther paa giort ær, oc ther offuer sidhen giiffuett forskreffne Her Johan Oxe ssitt obentt bessegellt Breff, att, nor ssom hand wiilde indlegge tre tusinde ett hundrede Gyllen i dobellt Lybske Skellinge tiill Borgemesthers her i Kiøffnehaffnn, tha skulle forskreffne Hr. Henrick Gøye frii hanwm forskreffne Gord oc Gotz. Hullchen forskreffne Sum Peninge Hr. Johann Oxe sagde, att all tiid haffuer weritt tillstede oc offuerbodig oc en nu ere tiill stede her i Byen oc offuerbodig ther tiill. Ther offuer haffde forskreffne Hr. Jahañ Oxe stor Delle oc Trætte om same Sag, met stor Kost oc Tæring, som forskreffne Hr. Henrick Gøye met rette burde att haffue hafft att indfrii same Gotz mett, oc attspurde wy hanwm, om hand ssame Kiøff oc Breffue besthaa wilde &c. Ther tiill ssuarede forskreffne Hr. Henrick Gøye oc klarlig bestod forskreffne Hr. Jahañ forskreffne Kiøff, effther forskreffne Hr.

Johann

Jahann Oxess Breffs Lydelsße, oc kundgiorde, att hand haffde giiffuett forskreffne Hr. Johañ Oxe ßit Fuldmagtig Breff ßame Gord oc Gotz ind att delle, thii hand mente, hand haffde bedre Forstand paa sliig Delle, oc bestod oc wiillde fulldkomelig tiillstaa forskreffne Hr. Johañ ßame Kiøff, oc sagde, att hand alldrig haffde solldt eller willde siælle noghen andhen forskreffne Giisselffeld Gord eller Gotz wdhen forskreffne Hr. Johañ. Thii hand sagde, thett war noch ther wdi, att hand haffde ßaa skilld ßeg aff mett forskreffne Gord oc Gotz, hand willde icke skille ßeg wed Æren. Thet hand kunde ffaa XX. tusinde Gylleñ for forskreffne Giißellfelld Gord oc Gotz, tha willde hand alldrig sielle thet andre end forskreffne Hr. Johañ Oxe, som hand thet ßoldt haffuede, i nogher maade, Oc ßagde, att alldrig skulle beffindes aff hanwm, att hand wiillde noghen thiid giiffue Breff emod sine Breffue, ßom hand haffde giiffuett Her Johann Oxe, oc sagde ßeg att wiillde holde Hr. Johañ Oxe thet Kiøff, oc tiillhellpe att indffrii forskreffne Gord oc Gotz, Oc i alle Maade wiillde beuiße ßeg ther wdi effther ßitt Kiøffuebreffs Lydellße, ßom hand Hr. Johañ Oxe ther paa giffuet haffuer, ßom en erlig Mand bør att giøre. Tiill Sandinghen oc vitnesbørd herom att alle Ord effther Ord ßeg ßaa forløffueñ ere, ßom fforskreffuet staar, thet witne wy mett wore indzegle hengendis nedhen for thette wortt obne Breff, Som skreffuett er i Kiøffnehaffnn sancte Olluff Kongis Dagh, som forskreffuett staar, Aar effther Gudz byrd MDXXXII.

18. Hefte.

En Skue-Penge, med endeel mest utrykte Efterretninger, om Tyge Brahe.

Omendskiønt adskillige lærde Mænd, saa vel uden som inden Landet, af hvilke vi her aleneste ville nævne den Tydske Jessenium (a), den Franske Gassendum (b), den Danske Reseni-

(a) D. Joh. Jessenius a Jessen, i hvis Huus Tyge Brahe opholdt sig nogen Tid til Wittenberg, før hand drog ind i Bøhmen, haver holdet ved Tyge Brahes Ligbegiængelse en latinsk Tale, som indeholder korteligen hans Liv og Levnet, og er trykt til Prag 1601. derefter til Hamborg, og siden tillige med Gassendi Vita Tychonis. Endeligen er den paa ny indført i Observat. Miscellan. Tom. I. Lipsiæ 1713. p. 624. sq.

(b) Den fornemste, som har beskrevet Tyge Brahes Levnet, er PETRUS GASSENDUS, Kongel. Professor Matheseos i Paris, hvilken, saavel af Tyge Brahes egne Skrifter, som af Jessenii Oration og de hannem fra D. Oluf Worm, Georg. Frommio og andre lærde Mænd i og uden Danmark tilsendte Efterretninger, har samlet en smuk Historie paa latin, som under den Titel: Tychonis Brahei, Equitis Dani, Astronomorum Coryphæi, Vita, er trykt, først til Paris 1654. [Den Edition af 1640. som MOLLERUS anfører i sine Hypomnem. ad Alb. Bartholin. p. 454. og Cimbria Literata Tom. II. p. 116. har aldrig været til; thi saavel af Gassendi Fortale til Vitam Tych. Brahei, som af hans Episteler, seer man tydeligen, at Bogen først er begyndt at trykkes 1653. og fuldendet 1654.] Strax derefter til Haag samme Aar 1654. eller som nogle Titelblade vise 1655. og endeligen med den hele Samling af Gassendi Opera in folio, i den 5te Tome, men urigtigere end de enkelte Editioner. Hvor vel dette Skrift er blevet optaget i Danmark, seer man af Canceller Peter Rezes, Ol. Wormii, og Geo. Frommii Breve til Gassendum, som ere trykte iblandt hans Episteler i bemeldte 5te Tome af hans Opera p. 518. 526. 538. Om dette Gassendi Arbeid dømme Forfatterne til det saa kaldede

um (c) og Mollerum (d), have taget sig paa, med Flid at skrive Tyge Brahes Levnets Historie, Saa finde vi dog, efter den liden Indsigt og Forraad vi have, den samme at kunne i mange Maader formeres og forbedres, ja at være endnu meget ufuldkommen for saa fuldkommen stor en Mand, som Tyge Brahe, der aldrig kand skrives for meget Godt om. En Mand, der, uden Hykleri, fortiener de, hannem af de lærdeste Folk eenstemmigen tillagte, Æres-Navne af den anden Atlas, vor Danske Ptolomæus, og Astronomiens ypperste Opretter (e). En Mand, som med al Ret kan kaldes en Ære for Danmark, en Prydelse for Europa, en Krone for Adel-Standen, og et Lys iblandt det menneskelige Kiøn: ja vel een af de største Mænd udi sit Slags, som nogen Tid have levet i Verden. Det er ham, som af sit eget skarpsindige Hoved haver opfundet saa mange herlige og kostbare Instrumenter (f), som ingen for, ja gandske faa efter ham har giort, hvormed han har viset den rette Vey til at betragte Himmelens Løb, og med hvilke det har kostet Efterkommerne, der have pløiet med hans Kalv, mindre Møie at bringe de Ting til Modenhed, som hans alt for tilige Skilsmisse fra Verden ikke tillod ham

Hamburgische vermischte Bibliothek T. I. p. 1000., at det er lærdt og flittigt nok skrevet, men ikke saa aldeles accurat og fuldstændigt, som det burde og kunde være, og at Gassendus fører alt for mange Ting derind, som mere høre til den Astronomiske Videnskabs Historie, end egentligen til Tyge Brahes Levnets Beskrivelse. Men om dette sidste i deres Censur kunde man vel sige, at enhver dømmer efter sin egen Smag, & de gustibus non est disputandum.

(c) PETRUS JOHANNIS RESENIUS, Etats-Raad, Præsident i Kiøbenhavn, og Professor paa Universitetet, haver ogsaa baade af Gassendo og andre giort en Samling om Tyge Brahe, hvilken han tillige med de Uraniborgske Opskrifter har 1668. ladet trykke hos sine Inscriptiones Hafnienses p. 310. sq. hvilken Resenii Samling, Inscriptionerne undtagne, er af Henn. Wittenio indført i hans Memor. Philosophor. Decad. I. p. 5. sq.

(d) JOH. MOLLERUS Flensburgensis haver ogsaa giort en gandske lærd Samling, mest af det, som andre om Tyge Brahe have forbigaaet, hvilken kand læses i hans Cimbria Literata Tom. II. p. 103-118. Andre, som i kortere Begreb have beskrevet Tyge Brahes Levnet og Skrifter, opregner bemeldte Mollerus l. c. p. 106. 107. hvortil, foruden mange flere, kand legges JO. FRID. WEIDLERUS in Histor. Astronom. Witeb. 1741. p. 383-393. Endnu haver en Præst, navnlig Mag. Malthe, til Tieneste for den berømte Frøken Karen Brahe og andre sine ustuderede Landsmænd, giort et Udtog og en Oversettelse af Gassendo og Resenio om Tyge Brahe, hvilken nyligen med mange Tilleg er forbedret af Mr. OLUF BANG og indført i hans Danske Samlinger Tom. II. p. 88. 261. 435. sq.

(e) See alle de Elogia, som Jo. Mollerus om Tyge Brahe haver sammensanket Cimbr. Liter. Tom. II. p. 111-115. og, foruden dem, de Vidnesbyrd af fremmede og egne Skribenter, som vi herefter i dette vort Arbeid indføre.

(f) Der fandt sig allerede nogle i Tyge Brahes levende Live udi Tydskland, som giorde endeel af hans Instrumenter efter, og understode sig at give hans Inventa ud for deres, hvorover han billigen klager i hans Astron. instaur. Mechan. Edit. Norib. fol. A. 5. og fol. E.

ham selv at sætte i Stand. Det er ham, som ved sin Konges uforlignelige Gavmildhed haver stiftet det uforglemmelige Uraniborg, hvor saa mange store og lærde Mænd, i dets Velmagt strømmede hen for at mætte deres Nysgierighed og at see det som rart og kunstigt var, hvorhen ingen kom, uden at forundre sig over Mesterens Viisdom, og uden at gaae lærdere og klogere derfra igien (g), og hvor man end, efter dets Ødeleggelse, haver ligesom Pilegrims-viis hensæet for at ære Levningerne af en saadan forfalden Helligdom (h). Det er ham, som har rettet og oplyset mangfoldige, af de ældere Astronomis begangne, Vildfarelser, og som har lukket Øinene op paa de nyere, i det han ved sin utrolige Flittighed og de allernøieste Betragtninger haver opdaget saa mange tilforn ukiendte Ting om Solen og Maanen, om faste og løbende Stierner, om Planeter, Cometer, og Formørkelser (i). Og lad være der findes noget i den af

(g) Frem for alle andre henhører her dette ene og prægtige Vidnesbyrd, som den lærde Kong Jacob af Skotland, der 1590. havde besøgt Tyge Brahe paa Hveen, i et Brev til hannem 1593. hvilket som et Privilegium staaer for i de første Edit. af hans Astron. Instaur. Progymnasmata, giver hannem i disse Ord, saaledes fordanskede: Thi vi have ikke lært dette af andres Fortælling, eller af alene at see dine Skrifter: Men vi have selv personligen i din Himmel-viede Bolig med vore egne Øien seet, og med vore egne Øren hørt, og af adskillige dine med os holdne høilærde og meget behagelige Samtaler lært de Ting, som endnu saaledes fornøie vort Sind, at det er vanskeligt at sige, enten vi med en større Fornøielse eller Forundring eftertænke de samme hos os selv. Hvilket vi sandeligen ved dette vort aabne Brev ikke ugierne bevidne for alle Mennesker, nærværende og tilkommende; og det saa vidt, at, dersom nogen med Flid vil drage til dit Uraniborg, da, uden han er aldeles ulærd, skal han befinde, naar han er kommen hiem igien, at han har bragt med sig tilbage, det som er Umagen værdt. Hvortil kan føies dette bekiendte lidet og nette Vers, som høibemeldte K. Jacobs Canceller skal have giort Tyge Brahe til Ære:

Vidit, & obstupuit Rex Huennam Scoticus almam,
Miratus clari tot Monumenta Viri.

(h) Om dem af berømmelige Mænd, saa mange som man veed, der endog i de nyere Tider have besøgt Hveen for Uraniborgs og Tyge Brahes Navnkundigheds Skyld, skal til sidst af os i denne Afhandling blive meldet.

(i) Hvor vidt Tyge Brahe havde bragt det i de Astronomiske Videnskaber, opregner han selv i sine Astron. instaur. Mechan. Edit. Norib. fol. G. 2. sq. Og til en Stadfæstelse derom ville vi, utallige andre at forbigaae, alleneste anføre tvende berømte Astronomorum Vidnesbyrd: Den ene, nemlig ISMAEL BULLIALDUS i Prolegomenis til hans Astron. Philol. Paris. 1645. efterat han har talet om Landgreve Wilhelmo, melder saaledes om Tyge Brahe: Alter est TYCHO BRAHEUS Danus, seculi superioris Atlas, qvi observandi peritia omnes & anteriores vicit; Instrumentorum supellectile & Ægyptiorum Reges (etiam Osymandiæ sepulchro impositum æneum circulum) & omnes Principes superavit. Catalogum fixarum mille qvam diligentissime observatarum edidit; Opus agressus, qvod ab Hipparchi ætate tentare nullus ausus fuerat.

hannem indrettede og efter hans Navn kaldede Hypothesis Brahæana eller Systema Tychonicum (k), som ikke har befaldet enhver af de nyere Astronomis, saa har den dog fort megen Nytte med sig, ledet andre til neiere at randsage Solens og Jordens Beskaffenhed, og over alt giort, at hans Navn bliver udødeligt paa Jorden, saa længe nogen er til, som elsker Lærdom og dyrker de himmelske Videnskaber.

Men, uanseet vi i vort Selskab om denne ulignelige Stierne-Kiender have giort en anseelig Efterhøst, og samlet en heel Hob Efterretninger, hvoraf ikkun faa tilforn ere den menige Mand bekiendte, er det dog saa langt fra, at vi have enten det Forsæt eller den Forvovenhed, her at ville udføre hans hele Historie, og det saaledes, at den maatte kaldes fuldkommen, og kunde svare til saa stor en Mands Værdighed og Fortienester, at vi heller overlade et os for voxet Arbeid enten til Efterkommerne eller til andre, som have større Dristighed, end vi, til at beskrive store Mænds Liv og Levnet, skarpere Redskab til at give sig ind med i saa stor en Høst, og rigere Forraad af alle Slags did henhørende Materialier.

Vi tænke da ingenlunde, som sagt er, at ville eller kunne af vor egen Samling paa dette Sted levere en fuldstændig og sammenhængende Historie om Tyge Brahe, meget mindre at opkoge, hvad andre i Mængde have om hannem giort almindeligt: Men aleneste at give andre de Hielpe-Midler i Haanden, som vi have samlet, at frelse de samme fra Adspredelse og Undergang, og at fremføre efter Aars-Talene alt det, som kand tiene til, enten at stadfæste og forøge det, som tilforn i den Materie er sammenskrevet, eller til at opfylde det Manglende, eller til at oplyse det Tvilsome, eller til at rette det Urigtige i det, som hans Levnets Beskrivere have om ham ved Trykken udgivet. Vi ville ei alene

Neqve enim Ptolomæus, Persæ, aut Alphonsini omnes stellas fixas observarunt, sed Hipparchi catalogo acqvieverunt. Ex hujus Atlantis Vraniburgo prodiit inter cæteros Christianus Longomontanus &c. Den anden, nemlig JOHANNES HEVELIUS, skriver i Fortalen til sin Machin. Cœlest. Part. poster. Gedani 1679. iblandt andet saaledes: Exorto vero splendidissimo illo Sidere Uranico, TYCHONE nempe BRAHÆO, res hæc longe felicius successit. Nam convenientioribus & accuratioribus Organis varii generis, ab ipso constructis & adornatis, Astronomiam funditus curare magna industria & constantia incepit, ac per multos continuos annos in isto negotio perstitit; sic ut qvam plurima Rei Astronomicæ bono, & qvidem longe præstantiora ab omni fere parte, qvam sui antecessores unqvam, exantlaverit. Conf. GASSENDI Præfat. ad Vitam T. B. p. 51. sq.

(k) Hvo der forlanger Underretning om Tyge Brahes Systema, kan [foruden i adskillige Astronomiske Skrifter] finde den i den 2den Tomo af hans Astron. instaur. Progymnasm. Edit. Francof. 1648. p. 97. item i GASSENDI Vita Tych. Brahei p. 76. 77. it. ANDR. CELLARII Atlante Cœlesti Amst. ap. Jansson 1661. og i Oeuvres diverses de Mr. BAYLE a la Haye 1731. Tom. IV. p. 141. 396.

alene indrykke hele Documenter og Breve, men endog her og der indstroe allehaande smaa og ugemene Efterretninger, som enten ingensteds tilforn eller i sielden forekommende Bøger ere trykte. Vi ville fremføre de Vidnesbyrd og Berømmelser, som vi om hannem i lærde Mænds Skrifter have antroffet, og som af Gassendo og Mollero ikke ere anførte. Vi ville give en fuldkommere og rigtigere Liste, end tilforn, saa vel paa hans egne Skrifter, som andres, der enten have skrevet for eller imod hannem. Og, med eet Ord, bringe til Lyset alle de Omstændigheder, som os, frem for andre, om hans Levnet, Studeringer, Skiebne, og Skrifter ere vitterlige. Dette er alt, hvad vore Læsere maae vente sig af os om Tyge Brahe her i vort Danske Magazin. Og haabe vi, at det ei skal fortryde nogen, om vi ogsaa maatte fylde mere end et heelt Hefte med deslige Efterretninger om denne vor Danske Phœnix og over Verden bekiendte Astronomus. Men skulde der løbe nogle Ting ind med, som ville synes af liden eller ingen Vigtighed, da maa det forlades os, at vi holde det bedre, at endog de mindste Omstændigheder beholde et Sted her til Unytte, end at de skulde savnes paa et andet Sted, hvor de maaskee kunde blive mere nyttige og nødvendige.

Dette maae vi for [illegible] i Forveien erindre, at vi vel ikke saa lige nu havde faldet paa at tage denne Materie for Haanden, dersom ikke den Skue-Penge, som vi have prydet dette attende Hefte med, havde anlediget os dertil. Det kan ei være ubekiendt, at vi for længst have vedtaget, hvert Aar i det Danske Magazin at indlemme nogle Stykker af de Medailler og Erindrings-Mynter, som paa nogen af Undersaatterne i Danmark ere slagne, og det eftersom de ere [illegible] til. Nu kommer da Ordenen til denne, som fører een af de berømmeligste Danske Mænd hos os udi frisk Hukommelse, og ligesom siger os, at det ikke var en liden Ære for vort Magazin at kunne prange med saa stort et Navn som Tyge Brahes. At skrive, hvad der aleneste om denne Skue-Penge for sig selv kunde være at skrive om, maatte blevet alt for lidet og magert, dersom vi ikke deraf havde taget Leilighed til at fremkomme med alt, hvad andet os om Tyge Brahe er bevidst, og af andre enten forbigaaet eller uden Vished anført.

Vi formode visseligen, at dette vort Foretagende vil falde saavel vore Landsmænd i sær, som den hele lærde Verden i Almindelighed, saa meget mere angenemt, som just dette Aar kand regnes for et Jubel-Aar, i hvilket vores høiberømte Tyge Brahe med des større Føie bør at erindres (1), da det er net

(1) Ligesom vort Selskab nu i dette Aar 1746. som et Jubel-Aar erindrer Tyge Brahes Fødsel for 200. Aar siden, saa synes det og, at man i forrige Seculo omtrent ved det Aar 1646. [endskiønt mere af en Slumpelykke end med Hensigt i Henseende til hans Fødsel for 100. Aar tilforn] har giort det samme; Thi det var just ved de Tider Joh.

op 200. Aar, siden denne saa klarskinnende Stierne oprandt paa den Danske lærde Himmel; thi i det Aar 1546. er han født til Verden, og altsaa kan indeværende Aar 1746. hos alle Elskere af de høie Videnskaber ansees for det andet Jubilæum Tychonicum, til Ære for saa vel fortient en Mand, der har giort saa meget til Astronomiens Opkomst. Synes det end i een og anden Henseende at være gaaet denne fortreffelige Mand til sidst i sine Tider, som Propheten, der ikke er agtet i sit Fædereland, saa er der dog vel ingen Dansk Patriot, af dem der have levet enten før eller i vore Tider, som misunder hannem den Lykke, at Efterkommerne, saa længe Verden staaer, ville kappes om at opreise ham de Æres-Templer, som han haver fortient. Har han end i levende Live haft nogle, som have dadlet, misundet, og ringe-agtet ham, saa har han dog fundet flere, som have roset, elsket, og høit-agtet hannem. Og efter hans Død har Mængden af dem, der ret have skiønnet paa hans forunderlige Kundskab, hans utrettede Flid, og hans høie Fortienester, aldeles overgaaet og til intet giort deres Tal, der havde anseet ham for et unyttigt Redskab.

Men at komme til Medaillen eller Skue-Pengen igien, som vi have den Ære foran i Koberstykke at fremsette, da er den af ingen endnu, saavidt vi vide, i trykte Skrifter anført, og bør agtes for saa meget des rarere et Stykke, som vel ikkun faa, endog af vore beste Danske Mont-Kiendere eller Samlere, skal rose sig af, at have seet eller eiet den in natura. Om Tyge Brahe selv, eller nogen af hans Venner, ham til Ære, haver ladet den samme slaae, er os saa godt som ubevidst. Men, hvo der og har ladet den giøre, saa er der ingen Tvil paa, at der jo haver været endeel Exemplarer i Guld og Sølv afstemplede, til at forære enten hans Velyndere iblandt store Herrer, eller Bekiendtere iblandt

Kepleri Søn havde før at ville udgive Tyge Brahes Levnet, hvoraf dog intet blev, og det var ved samme Tider eller strax efter P. Gassendus fik i Sinde at skrive den siden udgivne Tychonis Vitam; som man kan slutte baade af hans Fortale for samme Bog, saa og af hans Epist. i hans Oper. Tom. V. p. 284. 518. Ja det var og ikke længe efter samme Tid, at vor Danske Mathematicus Georg. Frommius i en offentlig Tale paa Universitetet opregnede Tyge Brahes Levnet og Fortienester. Vid. Epist. ad Gassend. l. c. p. 518. Ikke at tale om nogle bemeldte Frommii og Erici Tormii ved samme Tider holdne Disputationer, hvori de have forsvaret Tyge Brahe imod nogle ny Modstandere. Men i det Aar 1663. haver D. RASMUS BARTHOLIN, anlediget af den store Saturni og Jupiters Sammenføielse, holdet et endnu mere høitideligt Jubilæum i Erindring af Astronomiens Oprettelse ved Tyge Brahe, og offentligen opmuntret Ungdommen efter denne store Mands Exempel flittigere at betragte Himmelens Bevægelser; thi det var da just 100. Aar, siden Tyge Brahe begyndte i Leipzig, nemlig i Anledning af disse Planeters store Conjunction, nøiere at eftergrandske Stiernernes Løb, for Alvor at legge sig efter de Astronomiske Videnskaber, og fra den Tid uafladeligen at betragte og udkundskabe Himmelens Hær. Vid. ERAS. BARTHOLINI Considerat. Astronom. Conjunctionis magnæ Saturni & Jovis Anni 1663. pag. 1.2.

blandt lærde Mænd, eller gode Venner i hans Familie og Fædernéland. Af denne rare Skue-Penge haver ingen i vort Selskab seet mere end tvende Originaler, hvoraf den ene, som haver tient os til den foran satte Tegning, er af Sølv, og findes i det Kongelige Mønt-Cabinet: Den anden er af en ringere Metal, som ligner Messing, og giemmes iblandt Assessor Klevens Danske Mønter. Paa For-Siden seer man Tyge Brahes Bryst-Billed, hvoromkring læses disse Ord: EFFIGIES: TYCHONIS: BRAHEI: O: F: ÆTATIS 49. ɔ: Tyge Brahes Ottes Søns Billed i hans Alders 49de Aar. Den anden Side forestiller os hans Fæderne de Brahers gamle adelige Vaaben, med denne Omskrift: ESSE. POTIUS. T. O. QVAM. HABERI. 1595. ɔ: Heller at være end at holdes for 1595.

Ved denne Skue-Penge falder adskillige Poster at erindre:

(1) At disse Ord, Esse potius qvam haberi, var Tyge Brahes sædvanlige Symbolum og Liv-Sprog, og findes gierne paa hans Skilderier, Kober-stykker, Epitaphio, og andensteds, dog undertiden saaledes forandret: Non haberi sed esse, ɔ: Ikke at holdes for men at være (m); Paa hvilken sidste Maade det var afmalet i hans Studere-Kammer paa Uranieborg (n), og sees paa nogle hans saavel malede som i Kober stukne Efterligneiser.

(2) At det Aars-Tal 1595. som staaer paa denne Skue-Penge, var just det samme Aar, i hvilket Tyge Brahe ikke alene fik sine Astronomiske Observationer om de 1000. faste Stierner til Ende bragte (o), men endog fik sin vidtbekiendte store Messing-Globus i nogenledes ret brugbar Stand, hvilken i 25. Aar var arbeidet paa, og havde kostet 5000. Rigsdaler (p). Om nu bemeldte

Skue-

(m) Det var det, han ei alene selv altid stræbte efter og i Gierningen udviisede, nemlig heller at være end at synes noget: Men han endog forlangede det af andre, som han skulle have med at giøre, hvorpaa haves iblandt andre dette Exempel: Christoph. Rothmannus skrev engang for et ungt Menneske til Tyge Brahe, at han vilde antage ham iblandt sine Studentere, og anfører som noget Bevægende, at han havde taget Magister-Graden. Derpaa svarer Tyge Brahe: Om han er bleven Mester i Boglige Kunster, er mig lige meget, dog vilde ieg heller, at han var saadan een, end at han kaldes det, men det kommer man ikke saa let til, det kunde alt være nok at være en Karling i Boglige Kunster &c. Vid. TYCH. BRAHEI Epist. Astron. p. 154. 168.

(n) P. J RESENII Inscript. Hafnienſ. p. 334.

(o) Vid. TYCH. BRAHEI Epist. Astronom p. 305. GASSENDI Vita Tych. Brahei p. 134.

(p) TYCH. BRAHEI Astron. Instaur. Mechan. Edit. Norib. fol. G. GASSENDUS in Vita T. Brahei p. 133. 134. Og PAULUS COLDINGIUS [som hans egne Ord lyde in Schedis MSS.] ex ore ipsius Tychonis audivit, globum constitisse 5000. daleros imperiales, qvia toties factus & refectus, toties vectus in Germaniam, Noribergam, Augustam Vindelicorum &c. & magnis sumptibus revectus, antequam ad summum fieri absolveretur &c.

Skue-Penge kand være præget til en Afmindelse om nogen af disse merkværdige Poster, eller i anden Henseende, tor vi, i Mangel af gyldig Beviis, ikke bestemme.

(3) Om de tvende enkelte Bogstaver T. O. som staae midt i hans Symbolo lige over Vaabenet, skal betyde hans eget Navn Tycho Ottonides, som vel neppe er venteligt, siden det staaer fuldt ud paa den anden Side, eller og Tago Ottonides [Tage Ottesøn Tott] hans Søster-Søn, som formodeligen kan have ladet denne Medaille af egen Curiositet bekoste sin høiberømte Morbroder Tyge Brahe til Ære (q), eller maaskee noget andet, kunne vi for nærværende Tid ikke heller giøre nogen vis og lykkelig Gietning om.

(4) Seer man Tyge Brahe her med en Elefant hengende i en Kiæde paa Brystet. Det er et Spørsmaal, som de Lærde endnu ingen endelig Dom have affagt udi, om Tyge Brahe har været Ridder, eller ikke? og det er en Sag, som vi ville tage i høi Betænkning at svare enten ja eller nei til. At han haver baaret en Elefant i en Guld-Kiæde, som Høilovlig i Hukommelse Kong Friderik den Anden, af den sær Kongelige Naade Hans Maiestet bar for ham, skal have beæret hannem med (r), det er uimodsigeligt, og kan bevises ikke alene af denne Skue-Penge, som er giort sex Aar for hans Død, men endog af nogle Skilderier, som man her og der finder af hannem, og i sær af hans Koberstykke, som sees i nogle af de Skrifter, han enten selv i levende Live eller hans Arvinge strax

(q) Det er et bekiendt Rygte, at en Hoben af Adelen, endog af Tyge Brahes egne Paarørende, ikke vare hannem saa aldeles bevaagne, saa det ikke saa let var venteligt, at nogen af dem skulle lade ham slaae en Medaille til Ære: Men, da man veed, at hans Søster den lærde Frue Sophia Brahe elskede ham høit, og han igien hende, saa kan det ikke være utroeligt, at hendes Søn Tage Tot, som blev anført til smukke Studeringer, efter sin Moders Exempel haver haft nogen sær Kiærlighed og Høiagtelse for sin Morbroder, og derfor maaskee giort ham denne Ære, endskiønt han da var kun ung nemlig 15. til 16. Aar.

(r) Man veed ikke til visse, hvad Aar Tyge Brahe har faaet af Kong Frid. II. denne Kiæde med Elephanten i. Men GASSENDI Ord derom in Vita Tych. Brahei p. 71. ere disse: Qvem vero Torqvem collo appensum, cum Elephantis castellum dorso gestantis simulacro vides, id insigne est Eqvitum, qvo Nobiles Dani, & de Republica præsertim bene meriti a Rege donantur, qvoqve ideo Tycho donatus a Friderico fuerat. Her forstaaer Gassendus uden Tvil ved Insigne Eqvitum rigtig et Ridder-Ordens-Tegn: Men man maae vel agte, at Gassendus taler efter den Tids Beskaffenhed, i hvilken han skrev sin Bog; thi da bar vel ingen Elefanten, uden han gandske vist var Ridder. Det er ellers at undre over, at Tyge Brahe ingensteds selv, saavidt vi have merket, har i sine Skrifter talt om denne Kiæde og Elefant, da hand dog i sin Astron. Instaur. Mechan. fol. B. melder om den Kiæde, han fik af Christiano IV. Men det er venteligt, at han har faaet den første Kiæde af Kong Frid. II. den Tid hans Maiestæt besøgte ham paa Hveen, hvilket uden Tvil var 1586. og har han da vel strax ladet giøre sit Skilderi med Elefanten paa, hvorefter hans Koberstykke er giort, som findes i nogle hans Bøger og just viser bemeldte Aarstal 1586.

strax efter hans Død have udgivet (s). Men, om han derfor var Ridder eller nogen Tid slagen til Ridder med de da brugelige Ceremonier, nemlig Knæfald, Skulder-Slag, og Ridder-Eed ꝛc. er noget, som man har Aarsag at sette i Tvil, allerhelst da han aldrig i noget Dansk Document bliver enten af Kongen eller andre tituleret Herr Tyge Brahe, men allevegne slet og ret Tyge Brahe: Hvilken Herre-Titel ellers som et uforgribeligt Kiende-Tegn alle Tider blev enhver Ridders Navn foresat, og efter Navnet gierne lagt det Ord Ridder til, saasom Hr. Mogens Gøie Ridder, Hr. Johan Oxe Ridder, Hr. Tyge Krabbe Ridder, Hr. Mogens Gyldenstiern Ridder (t) ꝛc. hvilket ingensteds, saa vidt vi endnu have erfaret, findes at være skeet Tyge Brahe enten i Friderici II. eller Christiani IV. Regierings Tid. Det gior intet til Sagen, at han kaldes her og der Eqves Danus; Thi det heder egentligen en Dansk Herremand eller Riddermandsmand, ligesom endnu enhver ung studerende Adelsmand skriver sig Eqves Danus, Eqves Holsatus, Eqves Germanus, i stedet for Nobilis Danus &c. At han af Paulo Jani Coldingio, som havde været hos ham i Prag, bliver kaldet Eques Torquatus (u), kan vel ikke heller giore ham til Ridder, men det vil allene sigte til de tvende kostelige Guld-Kiæder, som han af tvende store Kongers Gavmildhed havde den Naade at bære. Og at han i nogle Latinske Breve og Bøger nævnes DOMINUS TYCHO BRAHE, kan man mere ansee for en Latinsk Compliment, som bruges til og om enhver, man har nogen Høflighed for, end for et vist Tegn til Ridderskab. Men at Mollerus (x) og nogle andre nævne hannem Equitem Auratum, som gierne betyder en virkelig Ordens-Ridder, det kunde synes et Slags Beviis, dersom man havde nogen ret Myndighed og lige-aldret Vidnesbyrd af Danske Skribenter derfor. Imidlertid er det saa langt fra, at vi giore os til Dommere i Sagen, eller have i Sinde at udelukke Tyge Brahe af Ridderes Tal, meget mindre understaae os at disputere Elefanten den bestandige Brug som et hoit Ridder-Ordens Tegn, at vi heller bekiende vor Uvidenhed, og ønske ikkun ved tilforladelige Documenter at kunne overbevise baade os selv og andre om begge Dele. Skulde det ellers med nogen Vished godtgiøres, at Tyge Brahe ikke har været Ridder, endskiønt han bar en Elefant, saa bliver det os et Exempel, at Elefanten endnu den Tid ikke altid var saa vist et Ordens-Tegn, at jo Kongerne lige saa vel have skienket den til andre sine troe og elskelige Mænd,

(s) Saasom hans Epistler, og Astron. Instaur. Mechan. baade for i Bogen og fol. A. 6.

(t) Ingen af disse her benævnte, ja end ikke nogen eniste af alle de Riddere, der findes i Arrild Hvitfelds Danske Kongers Historier opregnede, vare Riddere af Elefanten, men vare paa den gamle maade af Europa brugelige vis slagne til Riddere.

(u) Vid. GASSENDI Vita Tychonis Brahei, Edit. Hag. p. 241.

(x) MOLLERI Cimbr. Liter. T. II. p. 103.

som til dem der bleve slagne til Riddere og optagne i RidderOrden; Saa at, naar den af de sidste blev baaren som et Ridderskabs Tegn, saa bare de første den alene som et Kongeligs Smykke og sært Naades-Tegn.

Disse vare de Erindringer, som vi, i Anledning af den anførte Skue-Penge, havde at giøre. Nu begive vi os til Tyge Brahe selv, og da møder os dette ved hans Fødsel at anmerke, som ellers ingensteds af hans Levnets Beskrivere er antegnet, nemlig at han var en Tvilling, [som gemeenligen kaldes et Lykkes-Barn] og havde en Tvilling-Broder, som døde i Moders Liv, førend han blev født (y), hvorom Tyge Brahe selv siden, i sit 26de Alders Aar, haver giort efterfølgende Latinske Vers, og ladet det 1572. trykke i Kiøbenhavn hos Mads Vingaard (z):

D. O. M. S.

Qvi, prius ac vixi, sum mortuus atqve revixi,
 Hac tumulor terra: Conjice, qvalis eram?
Natus adhuc nondum, matris claudebar in alvo,
 Cum mihi Mors vitæ janua facta fuit.
Tunc simul alter erat claustris sociatus eisdem,
 Frater adhuc vivus, namqve gemellus eram.
Huic DEus, ut cœli & terræ miranda videret,
 Concessit vita me seniore frui.
Sum tamen haud illo pejore sorte potitus,
 Incolit hic terras, sed me Olympus habet.
Incolit hic terras, expostus mille periclis,
 Qvæ mare, qvæ tellus, qvæ simul astra ferunt.
Me sed Olympus habet, qvo Diis conjunctus in unum,
 Pace per æternum lætitiaqve fruor.
Ast ubi mortales tandem is qvoqve deserat artus,
 Fessaqve sub gelida membra reponat humo.
Tunc ambo in cœlis rursus jungemur in unum,
 Æterni compos fiet & ille boni.
Corporis interea patienter pondera gestet,
 Fortunæ nec sit invidus ille meæ.
Nomen apud vivos mihi tam cita fata negabant,
 Ille refert nostri nomine nomen Avi.

Nomen

(y) Udi nogle af vore gamle Danske skrevne Adelige Slegt-Registere findes vel antegnet, at denne Tyge Brahes Tvilling-Broder haver været levende født, og døbt med det Navn Niels: Men man har stor Aarsag at tvile derom, siden det ovenanførte Tyge Brahes eget Vidnesbyrd lyder der tvert imod.

(z) Af denne Tyge Brahes Gravskrift over sin Tvillingbroder haver Hr. Provst Terpager i Ribe foræret til vort Selskab et trykt Exemplar, tillige med flere Tyge Brahes trykte og skrevne Vers, som komme os i dette Arbeid vel tilpas.

maae det uden Tvil være han har faaet de store Arve-Midler, som han og hans Børn i hans Skrifter og deres Breve her og der melde om, at han haver tilsat paa de Astronomiske Videnskaber at bringe i Flor og Opkomst; thi efter sin Fader Otte Brahe, som havde mange Børn, har han vel ikke kundet faae meget paa sin Part; Og, omendskiønt han, som den ældste Søn, beholdt Knudstrup Hovedgaard, saa har vel hans Moder Fr. Beate Bilde, som overlevede ham, og hans Sydskende maaskee haft Deel deri med hannem, med mindre han med Penge havde løst dennem ud fra sig.

Vel var Faderen Otto Brahe ikke meget før, at hans Børn skulle studere, hvilket han dog siden fortrød: Men desuagtet satte Jørgen Brahe sin Broder-Søn Tyge til Bogen, og lod ham ved Skolemester hiemme i Huset lære det Latinske Sprog (f), hvorudi, siden han og havde Lyst og Hoved til Poesie, han kom saa vidt, at han kunde skrive ei alene et godt Latinsk Brev, men endog et smukt Latinsk Vers (g), hvilket stedse siden, saa længe han levede, var hans Mellem-Verk og behageligste Tids-Fordriv, naar han hvilede fra sine Astronomiske Forretninger.

Da han var paa sit trettende Aar, nemlig 1559. kom han d. 19. April. til Kiøbenhavn (h), for at fortsette sine Studeringer ved Universitetet, hvor han, foruden andre nyttige Videnskaber, fik ogsaa den første Smag paa Himmelens og Stiernernes Kundskab, og lod ingen Leilighed gaae forbi, naar noget merkeligt fra Himmelen forefaldt, enten Formørkelse, eller usædvanlig Torden, umaadeligt Vandfald, heftige Stormvinde, eller andre selsome Forandringer, at han jo strax og nøie antegnede det (i). Og førend han drog ud af Landet, var han alt saa vidt forfremmet, at han kan regnes iblandt de tilig lærde Folk, og derfor burde ingenlunde at være forbigaaen af dem, som have skrevet Bøger de præcocibus Eruditis (k), allerhelst da han var kun 16. til 17. Aar gammel,

(f) Vid. TYCHONIS BRAHEI Astron. Instaur. Mechan. Edit. Norib. fol. G.

(g) Det er en stor Skade, at det andet og tredie Bind af hans Epistler, som han i een af Fortalerne til den første udkomne Tome melder om, aldrig er kommet for Lyset, thi der havde man fundet en fuldstændig Samling saa vel af hans Vers som Breve baade til Danske og Fremmede, og deres igien til ham, hvoraf man kunde haft en usigelig Nytte til de Tiders saa vel Danske som Udenlandske lærde Historie. Hvad GASSENDUS dømmer om hans latinske Poesie, kan læses i hans Vita Tychonis p. 181. Og hvad hans grove Modstander Nicolaus Raymarus Ursus i det fald beskriver ham, skal vi siden berette.

(h) JO. STEPHANIUS in Annal. MSS. ita: Hafniam venit studiorum gratia 1559. die 19. Aprilis. Conf. GASSENDI Vita T. Br. p. 4.

(i) TYCHONIS BRAHEI Observationes Astronomicæ MSS.

(k) Hverken i JO. KLEFEKERI Bibliotheca Eruditorum Præcocium, Hamb. 1717. Ei heller udi Geo. Henr. Gœtzii Elogiis Præcocium qvorund. Eruditorum, Lub. 1709. findes Tyge Brahe anført, endskiønt han der billigen havde Sted.

dre, saasom Johannes Stephanius i sine efterladte Papirer (a) har antegnet den 14. Decembr. hvilket ogsaa Gassendus holder med (b). Men Tyge Brahe selv skriver, ikke paa eet men flere Steder (c), at han er født den 13. Decembris, hvilket Datum de fleste nyere have i deres Skrifter indført. Ikke at tale om andre, som enten af Uagtsomhed, eller af gammel og ny Stiils Forvildelse, have flyttet hans Fødsels-Dag længer hen i Maaneden. Angaaende Jessenii Mening og deres som følge ham, da bliver den gandske vist urigtig, og maae enten være en Hukommelses-Skrive- eller Trykke-Feil. Men de tvende andre Meninger kunne, naar de ret forenes og forklares, begge kaldes rigtige; Efter den Maade, som man gemeenligen regner Dagen paa, da er Tyge Brahe gandske vist født den 14. Decemb. [efter gammel Stiil] Klokken 10. 47. Min. om Formiddagen: Men efter den Maade, som Tyge Brahe selv i sine Astronomiske Observationer har regnet Dagen paa, nemlig fra den ene Middag til den anden, saa er han født den 13. Decemb. og det 47. Minuter over den 22. Time paa Dagen, som han selv et Steds (d) ved sin Nativitets-Stilling haver antegnet, hvilket da just bliver efter den almindelige Regning den 14. Decembris Kl. 10. 47. Min.

Tyge Brahe var kun et spædt Barn endnu, da hans Farbroder Jørgen Brahe til Tostrop og hans Frue Inger Oxe, som siden var Hofmesterinde i 12. Aar hos Dronning Sophia, besluttede at tage hannem til sig, og, efterdi de selv ingen Børn havde, at giøre ham til deres Arving. Hvorfor de uden hans Forældres Minde og Vidskab bortførde ham hemmeligen til sig, og holdte hannem i alle Maader som deres egen Søn, saa vel hiemme som Udenlands, indtil han var 18. Aar gammel (e). Efter disse sine Foster-Forældre maae

(a) JOH. STEPHANIUS, Professor i Kiøbenhavn, som var en Ven af Tyge Brahe, og uden Tvil har hørt det af hans egen Mund, haver i sine Papirer optegnet hans Fødsels-Tid med disse Ord: Tycho Brahe Otthonides, Vir nobilitate generis & variarum rerum scientia excellens, & Mathematicorum sui seculi facile princeps, natus est die 14. Decembris, Hora 10. Min. 47. ante mer. Anno Christi 1546. sub elevatione Poli 56. o.

(b) GASSENDI Vita Tychonis Brahei p. 3. 234.

(c) TYCHO BRAHEUS Progymnas. Astron. Lib. II. de Mundi Ætherei recentioribus Phænomenis Uranib. 1588. p. 146. & Francof. 1648. p. 78. hvor han taler om de Observationer han havde hast d. 13. Dec. 1577. om den Comete, som da lod sig see, erindrer sin Fødsels-Dag i disse Ord: Assumamus binas diligenter habitas Observationes die XIII. Decembris, qvi nobis ante annos XXXI. natalis illuxit. Og under et lidet Skrift, hvorudi han, medens han var paa Wandesborg, meddeler Hr. Henrik Ranzov nogle af sine hemmelige Raad imod Sygdome, setter han Datum saaledes: Die 13. Decembris Anno Christi 1597. qvi mihi ante annos 51. completos fuit natalis.

(d) Vid. GASSENDI Vita Tych. Brahei p. 3.

(e) Alt dette vidner Tyge Brahe selv i hans Astron. Instaur. Mechan. Edit. Norib. fol. G.

maae det uden Tvil være han har faaet de store Arve-Midler, som han og hans Børn i hans Skrifter og deres Breve her og der melde om, at han haver tilsat paa de Astronomiske Videnskaber at bringe i Flor og Opkomst; thi efter sin Fader Otte Brahe, som havde mange Børn, har han vel ikke kundet faae meget paa sin Part; Og, omendskiønt han, som den ældste Søn, beholdt Knudstrup Hovedgaard, saa har vel hans Moder Fr. Beate Bilde, som overlevede ham, og hans Sydskende maaskee hast Deel deri med hannem, med mindre han med Penge havde løst dennem ud fra sig.

Vel var Faderen Otto Brahe ikke meget før, at hans Børn skulle studere, hvilket han dog siden fortrød: Men desuagtet satte Jørgen Brahe sin Broder-Søn Tyge til Bogen, og lod ham ved Skolemester hiemme i Huset lære det Latinske Sprog (f), hvorudi, siden han og havde Lyst og Hoved til Poesie, han kom saa vidt, at han kunde skrive ei alene et godt Latinsk Brev, men endog et smukt Latinsk Vers (g), hvilket stedse siden, saa længe han levede, var hans Mellem-Verk og behageligste Tids-Fordriv, naar han hvilede fra sine Astronomiske Forretninger.

Da han var paa sit trettende Aar, nemlig 1559. kom han d. 19. April. til Kiøbenhavn (h), for at fortsette sine Studeringer ved Universitetet, hvor han, foruden andre nyttige Videnskaber, fik ogsaa den første Smag paa Himmelens og Stiernernes Kundskab, og lod ingen Leilighed gaae forbi, naar noget merkeligt fra Himmelen forefaldt, enten Formørkelse, eller usædvanlig Torden, umaadeligt Vandfald, heftige Stormvinde, eller andre selsome Forandringer, at han jo strax og nøie antegnede det (i). Og forend han drog ud af Landet, var han alt saa vidt forfremmet, at han kan regnes iblandt de tilig lærde Folk, og derfor burde ingenlunde at være forbigaaen af dem, som have skrevet Bøger de præcocibus Eruditis (k), allerhelst da han var kun 16. til 17. Aar gammel,

 da

(f) Vid. TYCHONIS BRAHEI Astron. Instaur. Mechan. Edit. Norib. fol. G.

(g) Det er en stor Skade, at det andet og tredie Bind af hans Epistler, som han i een af Fortalerne til den første udkomne Tome melder om, aldrig er kommet for Lyset, thi der havde man fundet en fuldstændig Samling saa vel af hans Vers som Breve baade til Danske og Fremmede, og deres igien til ham, hvoraf man kunde hast en usigelig Nytte til de Tiders saa vel Danske som Udenlandske lærde Historie. Hvad GASSENDUS dømmer om hans latinske Poesie, kan læses i hans Vita Tychonis p. 181. Og hvad hans grove Modstander Nicolaus Raymarus Ursus i det fald bebreider ham, skal vi siden berette.

(h) JO. STEPHANIUS in Annal. MSS. ita: Hafniam venit studiorum gratia 1559. die 19. Aprilis. Conf. GASSENDI Vita T. Br. p. 4.

(i) TYCHONIS BRAHEI Observationes Astronomicæ MSS.

(k) Hverken i JO. KLEFEKERI Bibliotheca Eruditorum Præcocium, Hamb. 1717. Ei heller udi Geo. Henr. Goetzii Elogiis Præcocium qvorund. Eruditorum, Lub. 1709. findes Tyge Brahe anført, endskiønt han der billigen havde Sted.

da han begyndte at føre sine Astronomiske Observationer i Pennen, som man endnu haver efter ham in MSCto.

Da han havde opholdet sig i Kiøbenhavn henimod tre Aar, og imidlertid lagt Grund til det Venskab, som han siden holdt med nogle af de Lærde ved Universitetet, saasom i sær den berømte Medicus Joh. Franciscus Ripensis, drog han derfra den 14. Februarii, 1562. for at antræde sin Reise til Tydskland, og kom til Leipzig den 24. Martii det næst efter (l), hvor han kom til at ligge i en Professors Huus, som var Doctor (m), hvis Navn vi ikke vide.

Der begyndte han for Alvor at legge sig efter den Astronomiske Videnskab, endskiønt han maatte mest giøre det hemmeligen; thi hans Hofmester (n) tillod ham ellers ikke, efter sin Instrux, at studere andet end det, som med Tiden kunde giøre ham til en god og lovkyndig Statsmand, hvorudi han heller ikke var forsømmelig, endskiønt hans Lyst fra Barns Been af faldt meer hen til det første (o).

I det Aar 1563. da han havde været paa andet Aar i Leipzig, indfaldt den store Saturni og Jupiters Sammenføielse, hvilken var ham den første Anledning til at observere og ret at eftergrandske de himmelske Legemers Bevægelser. Og ere de allerførste Astronomiske Observationer, som han i Pennen haver forfattet, og som endnu findes her paa det Kongelige Bibliotek in manuscripto, af 17. og 18. Augusti bemeldte Aars, og saa jevnligen efter den Tid, saa tidt Veiret og Leiligheden det haver tilladet.

I Astrologien, eller den Videnskab at spaae af Stierner og Himmel-Tegn om tilkommende Ting, hvilken han giorde mere Væsen af i sin Ungdom end paa sin Alderdom, var han alt ved samme Tider kommen saa vidt, at han med Færdighed stillede adskillige af sine Bekiendtere deres Nativitet, og havde en egen Bog til at indføre themata genethliaca udi. Han fortæller selv, i et Brev til D. Casp.

(l) JO. STEPHANIUS in Annal. MSS. Hafnia discessit 1562. die 14. Febr. Lipsiam venit 1562. die 24. Martii.

(m) TYCH. BRAHEI Annotat. inter Observat. MSS.

(n) Denne Hofmester skal have været vor berømte Danske Historicus M. Anders Sørensøn Vedel, som MOLLERUS Cimbr. Liter. T. II. p. 104. 904. slutter af disse Ord i hans Gravskrift: Ante virilem ætatem studiorum magni illius TYCHONIS BRAHEI Ephorus. Vid. TERPAGRII Inscript. Ripens. p. 23. 24. Men, om det har været ham, som har fulgt Tyge Brahe paa sin Udenlands-Reise, saa har Hofmesteren ikke kundet være meget klogere end Discipelen; thi da de reiste ud, var den sidste i sit sextende Aar og den første ikkun 18. til 19. Aar, og derfor er det ikke at undre, om Hofmesteren har strekket sin Myndighed for vidt, i at hindre sin Junker fra det han helst havde Lyst til. Men ikke desmindre har de dog siden, saa længe de levede, holdt god Venskab og Fortrolighed med hinanden, og den ene strebt at forekomme den anden med Høflighed.

(o) TYCH. BRAHEI Astron. Instaur. Mechan. Edit. Norib. fol. G.

D. Casp. Peucerum af 1588. (p), et merkeligt Exempel, som han fandt i samme sin Bog optegnet, og som kan ansees for een af hans første og visseste Spaadomme, nemlig at han engang i Leipzig, ved at stille bemeldte Peuceri Nativitet og udregne hans Lykke efter de Planeter han var født under, spaaede om en haard Skiebne, som skulde møde hannem, enten Landsflygtighed eller Fængsel, og at han derefter omtrent ved sit Alders 60. Aar skulle ved et martialsk Menneskes Hielp komme løs og faae sin Frihed igien. Hvilket og siden temmelig vist traf ind; thi Peucerus maatte ei alene være et par Aars Tid landsflygtig, men endog udholde et 10. Aars Fængsel i Leipzig, indtil han endeligen ved Førstens af Anhalt Joachimi Ernesti Forbøn hos Chur-Første Augustum blev stillet paa fri Fod (q). Af en Formørkelse i Maanen, som indfaldt, medens Tyge Brahe studerede til Leipzig, skal han og have spaaet om et vedholdende vaadt og fugtigt Veirligt, hvilket ogsaa paafulgte (r).

At Tyge Brahe ellers, efter nogles Beretning (s), skal i Leipzig have hørt den berømte Mathematicum Johannem Homelium, og ladet sig af samme i Astronomien undervise, er nok ikke vist; thi Homelius døde ikke længe efter han var kommen did (t), tilmed skriver han selv udtrykkeligen i sin Astron. Instaur. Mechan. at han til Leipzig brugte ingen Læremester i Stiernekyndigheden, men veiledede sig selv ved Hielp af en liden Himmel-Globus og de Bøger som han i den Materie for sine Lyst-Penge hemmeligen tilkiøbte sig. Men med Bartholomeo Sculteto, som var en Discipel af Homelio, lagde han Venskab, omgikkes jævnligen med ham, lærde ham en Hoben af Homelii Kunstgreb af, og raadførde sig gierne med hannem, saavel i andre Stierne-Kunsten vedkommende Ting, som i sær om det allerførste Astronomiske Instrument, han 1564. lod giøre, at faae i brugelig Stand, hvilket han siden saavel i sit Fædernesland som paa sine Reiser betiente sig af, indtil han fik flere og større Redskaber færdige (u).

I det Aar 1565. døde hans Farbroder Jørgen Brahe til Tostrop (v), som

(p) Dette Tyge Brahes Brev til Peucerum er trykt med RESENII Inscript. Hafniens. p. 392. sq. Men denne Fortælling kand læses sammesteds pag. 404. 405.

(q) Vid. CASP. PEUCERI Histor. Carcerum & Liberationis divinæ, edit. a Christoph. Pezelio, Tiguri 1605. 8.

(r) TYCH. BRAHEI Observat. Astron. MSS.

(s) P. J. RESENII Inscription. Hafniens. p. 373. J. G. DOPPELMAYR Nachricht von den Nürnbergischen Mathematicis &c. p. 123. nota (s). MOLLERI Cimbr. Lit. T. II. p. 104.

(t) BARTHOL. SCULTETUS i Fortalen til hans Gnomonice de Solariis, Görlitz 1572. melder, at Johannes Homilius Memmingensis Mathem. Professor Lips. døde d. 5. Julii 1562.

(u) Vid. TYCH. BRAHEI Astron. Instaur. Mechan. fol. G. Conf. Ejusd. Progymnas. Astron. Lib. 1. Edit. Francof. p. 380. 403. 417. it. GASSENDI Vita Tychonis p. 7. 8.

(v) AND. SØRENSØN VEDEL i hans Ligpræd. over K. Frid. II. fol. C. III. fortæller, Aarsagen til Jørgen Brahes Død at have været denne: Kongen skulde engang fare

over

som havde været hannem fra Vuggen af i en god Faders Sted, og hidindtil havde underholdet han, saavel hiemme, som i Leipzig med sin Hofmester (x). Dette Dødsfald skal have været Aarsagen, hvorfor Tyge Brahe, da han havde studeret til Leipzig noget over tre Aar, blev af sine Venner hiemkaldet til sit Fædernelande (y), endskiønt man finder, at han alt havde begivet sig paa Hiemveien midt i Mai-Maaned, og Jørgen Brahe døde ikke før den 21. Junii, som hans Gravskrift formelder (z): Altsaa er det snarere slutteligt, at han har faaet Hiembud i sin Farbroders levende Live, for at tale med hannem og overlegge sin videre forehavende Reise, forend han, nemlig Jørgen Brahe, skulde gaae i Søen med den Danske Flode imod Rigets Fiender, om det ellers er den Jørgen Brahe, der i Begyndelsen af samme Junii Maaned tiente som Vice-Admiral under vor berømte Sø-Helt Herlof Trolle (a). Hvorom alting er, saa veed man, at Tyge Brahe drog ud fra Leipzig den 17. Maji, var under veis inde i Wittenberg, og kom den 25. Maji til Rostok, hvorfra han fortsatte Reisen over Søes til Kiøbenhavn (b).

Han havde ikke været hiemme fuldt et Aar, for at bringe sine Sager i Orden, deels efter sin afdøde Farbroder, deels til sin ny forestaaende Udenlands-Reise, før han i Foraaret 1566. begav sig igien ud af Landet, og synes ikke saa aldeles vel fornøiet med nogle af sine Venners ringe-Agtelse om hans Astronomiske Studeringer. Han ankom til Wittenberg den 25. Aprilis forbemeldte Aar: Men, efter at han der en fem Maaneders Tid havde opholdet sig, maatte

over Amager-Bro, men kom til Ulykke ved under Broen, og var i Livs-Fare: Jørgen Brahe, som da var ved Haanden, greb til at ville hielpe Hans Majestæt op, men faldt selv ud i Vandet, blev ilde tilredet, og døde nogle faa Dage derefter. Bemeldte AND. S. VEDEL [el. Velleius] i Jo. Petri Grundithii Vita, som han med hans Similitudinum Libro har ladet trykke til Wittenb. 1567. fol. Q. 4. hvor han taler om dem af sine Velyndere, som paa eet Aar vare ved Døden afgangne, melder saaledes om Jørgen Brahe: Amiseram prius, ante paucas septimanas, plurimum mihi faventem, GEORGIUM BRAHE, virum pietate & humanitate eximia, & totius rei militaris scientia nulli nostrorum nobilium secundum.

(x) TYCH. BRAHEI Astron. Instaur. Mechan. fol. G.

(y) GASSENDI Vita Tych. Brahei p. 8.

(z) RESENII Inscript. Hafniens. p. 83. hvor man finder, Jørgen Brahe at være begraven i vor Frue Kirke i Kiøbenhavn.

(a) RESENII Kong Friderik den Andens Krønike pag. 142. 143. 144.

(b) JOH. STEPHANIUS in Annal. MSS. Lipsia discessit 1565. die 17. Maji, Rostochium venit 1565. die 25. Maji. Conf. GASSENDI Vita Tychonis p. 8. Og PEDER HEGELUND, som siden blev Biskop i Ribe, har 1565. da han og studerede til Leipzig, i en Calender antegnet dette: 1565. degebam Lipsiæ in studiis &c. d. 17. Maji dederunt se in iter ANDREAS SEVERINI & TUCO BRADHE, per quos & scripsi Hafniam. Hvilket ogsaa tydeligen stadfæster det, som tilforn blev rørt om, nemlig at And. Sev. Velleius førte Tyge Brahe an paa sin Udenlands-Reise.

maatte han for Pestens skyld igien begive sig derfra den 16. Septembris, for at drage til Rostok, hvor han kom den 24. i samme Maaned (c). Hvad Gassendus vidtløftigere fortæller om Tyge Brahe paa dette Færd, gaae vi, efter vor foresatte Plan, med Villie forbi, helst siden det og kan læses paa Dansk i Mr. Bangs Samlinger; hvorved vi dog maae erindre, at det Brev, som Tyge Brahe skrev fra Rostok til M. Joh. Aalburgensem, ikke bør anføres under denne Bort-Reise fra Danmark i Aaret 1566. (d), men til en anden, som skede under Begyndelsen af det Aar 1568. lige til Rostok, som Gassendus rigtigen har i Agt taget (e).

Han havde ikkun været en Maaneds Tid i Rostok, førend der indfaldt den 28. Octob. 1566. en Formørkelse i Maanen, hvilken han forud havde i Heroiske Vers beskrevet, og ladet samme offentligen opslaae paa det Academiske Collegio. I disse Vers havde han spaaet om den Tyrkiske Keisers Solymanni Død. Og faa Uger derefter rygtedes dette Dødsfald, men som alt var skeet nogle Dage for Formørkelsen. Tyge Brahe blev derfor deels roset og deels beleet, som den der spaaede paa Stumpe-Lykke. Men han forsvarede sig med Solymanni Nativitet, som han havde opsat, og deraf forud sagt hans Død; Endskiønt han ogsaa siden, da han kom til modnere Skiøn, giorde Undskyldning for denne Lettroenhed (f).

Endnu tildrog sig i dette Aar 1566. udi Decemb. Maaned til Rostok dette Uheld, at Tyge Brahe, som bekiendt er, mistede det forreste af sin Næse for sin Landsmands Manderup Parsbergs Haand. Historien fortæller Gassendus omstændeligen, og efter ham Mr. Bang paa Dansk (g), saa vi ikke have fornø-

(c) JOH. STEPHANIUS in Annal. MSS. Rediit Witebergam 1566. die 15. April. è patria. Unde discedens d. 16. Septembris, die 24. Sept. Rostochium venit, aufugiens propter pestem.

(d) O. BANGS Danske Samlinger T. II. p. 98.

(e) GASSENDI Vita Tychonis Brahei p. 11.

(f) Dette har Tyge Brahe selv fortalt i den anden Tomo af hans Epistler, som var begyndt at trykkes, men ikke er kommen for Lyset: Beretningen, som vi have fundet derom i Annotat. til hans Observ. Astron. MSS. lyder saaledes: Anno seqventi 1566. visa est alia Eclipsis Lunæ d. 28. Octob. cuius imminentis descriptionem TYCHO BRAHE versibus heroicis prosecutus, Rostochii, qvorsum tunc studiorum causa transiverat, in solenni Collegii loco affixit. Mortem iis versibus Solymanno Turcarum Imperatori prædixerat. Et secuta fuit paucis post septimanis fama de obitu illius Tyranni, sed qvi Eclipsin aliqvot diebus antecesserat. Itaqve TYCHO simul & laudatus & derisus fuit, tanqvam fortuitus Vates. Ille vero se defendit fol. 51. dicti Libri [sc. Epistolar. Tom. II.], Genesi Solymanni allegata, cuius intuitu mortem illi prædixerat. Qvamqvam se etiam de hoc credulitate excusavit, maturioris judicii compos factus.

(g) GASSENDI Vita Tych. Brahei p. 9. 10. O. BANGS Danske Samlinger T. II. p. 99. 100. Til Overflød vil vi anføre JOH. STEPHANII Beretning, som i denne Materie har

den den her igien at anføre. Om Tyge Brahe selv, som Peder Syv (h) og Martin Zeiller af Jacob Stolterfoths Fortælling (i) berette, haver samme Dag forud spaaet sig denne Ulykke, lade vi staae ved sit Værd: Men erindre ikkun loseligen, at een og anden af hans Uvenner har fundet en ufornuftig Fornoielse i at bebreide ham dette saa ulykkeligen tilfaldne Meen paa hans Næse, som vi nok siden faae Leilighed at fortælle.

I Rostok forblev han endnu langt hen paa Aaret 1567. og betragtede der den 9. April. Klokken lidet over 11. en Solens Formorkelse, hvilken skal have været den forste, han af det Slags ret havde som en Astronomus observeret (k). Derforuden holdt han ved for og siden, saa længe har var baade i Wittenberg og Rostok, at give Agt paa Stiernerne (l). Dog befindes han, i sidst bemeldte tvende Aar 1566. og 1567. ikke at have været saa flittig i at skrive og optegne sine Astronomiske Observationer, som ellers.

Om Sommeren i dette Aar 1567. giorde han en Lyst-Reise fra Rostok hiem til Danmark, for deels at besoge sine Forældre og Venner, og deels ydermere at anordne sine Huus-Sager. Men han havde neppe været et halvt Aar hiemme, forend han igien [ikke uden et Slags Misfornoielse] forlod sit Fædernelaand, og begav sig ved Aarets Udgang i Julen tilbage til Rostok, hvor han ankom den 1. Januarii 1568. og indtil videre lagde sig ind i D. Levini Batti Huus, af hvilket han efter en 14. Dags Tid flyttede ind i Juristernes Collegio, som han fandt beqvem nok til sine Astronomiske Ovelser. Men han fik neppe sovet een Nat rolig i Rostok, for han den 2. Januarii om Morgenen tilig Klokken 6. paa

har været Gassendi Original, saaledes lydende af hans Annal. MSS. Anno 1566. die 10. Dec. ortæ sunt primum inimicitiæ ipsi (scil. Tychoni) cum Mandrupio Parsberg, propter choream, cum uterqve adesset sponsalibus in ædibus Bachmeisteri. Qvæ renovatæ die 27. per occasionem ludi in feriis Nativitatis Christi sunt; adeo ut die 29. ad arma ventum sit. In qvo conflictu grande vulnus in naso ipsi Mandrupius inflixit, unde fere tota anterior nasi pars prorsus resecta periit. Accidit autem circa Hor. 7. vespertinam in densis tenebris.

(h) See PEDER SYVS Ordsprogs 2. Part. pag. 247.

(i) MARTINI ZEILLERI Ord i den 2. Deel af hans Sendschreiben 1656. 4. pag. 599. lyde saaledes: Es schreibet M. Jacobus Stolterfoth, in seinem Bedencken von den Gesichtern, am 306. Blat, daß der hochberühmte Stern-Gelehrte Tycho Brahe, als er in seiner Jugend zu Rostock studirte, und bey Herrn D. Luca Backmeister, weiland Superintendenten und Professorn daselbst zu Tisch gienge, ein Unglück vorgesehen, und deßwegen selbigen Tag sich zu Hauß gehalten: Aber auf die Nacht zu Tisch gangen, vielleicht vermeynende, weil es mitten im Winter, daß der Tag schon vorüber were. Er seye aber mit einem seiner Tisch-Gesellen verfallen, und es darüber auf dem Kirch-Hofe zum Rauffen kommen, daß ihme dem T. Brahe die Nase weggehauen worden seye.

(k) TYCH. BRAHEI Observ. Astron. MSS. GASSENDI Vita Tychonis p. 10.

(l) TYCH. BRAHEI Astron. Instaur. Mechan. Edit. Norib. fol. G. 2.

paa ny begyndte at observere Sternernes Løb (m), og blev saa jevnligen ved, saa længe han var i Rostok.

Af et Brev, som han d. 14. Januarii 1568. (n) fra Rostok haver tilskrevet sin gode Ven Mester Hans Aalborg (o), seer man tydeligen, at han har hast visse Aarsager, hvorfor han saa hastig og om Vinter-Tide er reist bort igien fra sit Fæderneland. Sine Slegtinge og Venner undskylder han dog alle, som de der endog over Fortieneste havde taget vel imod hannem, aleneste at nogle af dennem ikke fandt synderlig Behag i hans forehavende Studeringer: Men uden al Tvil maae han enten have søgt noget hos Kongen, som ikke er gelinget, og som af hans hemmelige Misundere er bleven omstødt, eller ogsaa han ikke har giort Væsen nok af een og anden til Hove (p), som derfor, enten for Manderup Parsbergs eller anden Aarsags Skyld, ikke haver talet for og om ham til det beste; hvilket og disse sidste Ord i ovenbemeldte Brev synes at give tilkiende: Multus delatur ubique est, ɔ: Der findes allevegne Beførere nok.

Men, hvorledes det og har været, saa haver dog Høilovlig i Hukommelse Kong Friderik den Anden i dette Aar 1568. faaet ret Kundskab om Tyge Brahe og hans Studeringer, og beviset ham den allerførste Kongelige Naa-

(m) Paa Titelen for de Astronomiske Observationer, som hand giorde i Rostok 1568. og som endnu ere til, haver han selv skrevet dette Vers:

Tempora labuntur, tacitisqve senescimus annis,
Et fugiunt, fræno non remorante, dies.

(n) Dette Brev kan læses i GASSENDI Vita Tych. Brahei p. 11. og paa Dansk i Mr. BANGS Danske Samlinger T. II. p. 98. in Not.

(o) Denne M. Hans Aalborg blev siden Boghandler her i Kiøbenhavn. Han var en skikkelig studeret Mand og ikke ubekiendt i vor Danske Lærde Historie. Han lod ei alene selv oplegge mange ny og gode Skrifter, men endog aarligen indførde en Mængde af alle slags fremmede Bøger, og var een af de første, som satte Boghandelen ret i Stand her i Norden. Han var født i Aalborg 1542. hans Fader var Raadmand Johannes Krag og hans Moder Barbara. Da han var ved 20. Aar gammel, forlod han Aalborg Skole, og drog til Rostok, hvor han ved D. David. Chytræi Anførsel studerede flittig og tog Magister-Graden. Siden opholdt han sig i en 20. Aars Tid paa de fornemmeste Universiteter i Tydskland, og imidlertid nu og da gik nogle af vore Danske unge Adelsmænd til Haande paa deres Reiser, i sær Tyge Brahe, Niels Skram, Oluf Rosenspar, Predbiorn Podbusk. Aar 1592. giftede han sig med Anne Johannes Evertsøns Dotter Borgemesters i Landskrone, og avlede med hende elleve Børn. Han døde den 9. Augusti 1619. Hans Ligbegængelse, som skede den 11. dito, haver Universitetet hædret med et trykt latinsk Programma, hvoraf denne Efterretning er tagen.

(p) Man seer af alle Omstændigheder, at Tyge Brahe altid har gaaet sin Vei lige frem, og ikke vant for at giøre mange Complimenter i sine Dage; hvilket vel ogsaa har været en Pind til hans Ligkiste eller rettere en Deel af Aarsagen til hans sidste Bortgang fra sit Fæderne Land.

chan. (z) synes at være skeet 1570. og vi derforuden have i hans Manuscripter fundet en Astronomisk Observation antegnet, som han haver giort til Helsingborg den 30. Decemb. 1570. lidet efter Solens Nedgang (a), ere vi faldne paa den Tanke, at han gandske vist imod Enden af bemeldte Aar 1570. er reist fra Augsborg hiem til sit Fæderneland.

Aar 1571. døde hans Fader Otte Brahe til Knudstrop, Danmarks Riges Raad, paa Helsingborg Slot (b), hvor han i mange Aar havde været Kongens Befalingsmand (c). Dette Dødsfald, meente vi, havde i dette Aar forvoldet Tyge Brahes Hiemkomst fra Tydskland: Men af de næst foranførte Omstændigheder synes det klart, at han alt sidst i forige Aar har været hiemme paa Helsingborg, og da slutteligen talet med sin Fader i levende Live.

Tyge Brahe forblev nu i sit Fæderneland nogle Aar i Rad, og opholdte sig meest i Skaane, hvor hans Gods og en stor Deel af hans Paarørende vare: Men giorde dog gierne om Foraaret og maaskee oftere en Reise over til Kiøbenhavn, for deels at lade sig see til Hove, deels at besøge sine Venner saavel iblandt Adelen som lærde Mænd. Naar han da havde mættet sig af Hof-Levnet og Stadens Omgængelse, drog han tilbage til sit Fødeland og til sine sædvanlige Forretninger. Men, fordi det faldt hannem for eensomt paa sin Gaard Knudstrop, flyttede han sine Sager til Heridsvad Kloster, som laae der i Nærværelsen, og som hans Morbroder Steen Bilde til Vandaas og Raabeløf da havde i Forlening. Hos denne Morbroder fandt han, baade for Stedets Skiønhed og Mandens behagelige Omgang, frem for hos andre sine Slegtinge, størst Fornøielse i at være, som den, der baade selv var en vel studeret Mand;

(z) TYCH. BRAHEI Astron. Instaur, Mechan. Edit. Norib. fol. G. - - Qvod opus, qvoad ligneam formam, Augustæ Vindelicorum Anno 1570. anteqvam inde in patriam discederem, parari curavi.

(a) TYCH. BRAHEI Observat. Astron. MSS.

(b) GASSENDUS in Vita Tychonis p. 4. giætter derfor ikke ret, naar han holder for, at Otte Brahe er død i een af de næste fem Aar efter 1556. i hvilket hans yngste Barn Sophia Brahe blev født; thi at han endnu har levet 1569. sees deraf, at han samme Aar med de andre Danmarks Riges-Raad haver underskrevet den høipriselige Stiftelse, som høilovlig Ihukommelse K. Fried. 2. giorde paa det Kongel. Communitet til 100. fattige Studenteres Underholding: Og at han er afgangen 1571. som oven er meldet, det bevises af THOMAS WEGNERS Ligpræd. over hans Søn Steen Brahe, Tyges Broder, trykt i Kiøb. 1621. fol. C. 4. hvor der meldes, at Steen Brahe, som da var udenlands, for samme Aarsags Skyld af sin Moder blev hiemkaldet.

(c) Han skal allerede 1551. have været Befalingsmand paa Helsingborg, om det ellers er vist, som findes antegnet i N. L. ARCTANDERS Ligpræd. over Frue Margrete Brahe Tyges Søster, trykt i Kiøb. 1614. fol. M.

ved de beste Kunstnere sette i Verk (t). Der lagde han sig først og med Flid paa Chymien og pyronomiske Kunster, som siden stedse var hans anden Lyst og jordiske Astronomie (u). Sammesteds lod han i Aaret 1570. forfærdige Træ-Verket og den indvendige Bygning af den bekiendte store Himmel-Globus, som bestod af lutter Ringe og Tver-Stykker, og fik den, forend han forlod Augsborg, i Henseende til sin inderste Skabning ved stor Flid og Kunst saa vidt færdig, at den havde sin tilbørlige og kugelmessige Runding: Men lod den forblive i Augsborg, indtil han efter fem Aars Forlob kom did igien (v).

Tyge Brahe var nu allerede kommen i saadant Udraab for sine ny Opfindinger og sin uophørlige Flittighed i at observere Himmelens Løb, at han i Augsborg blev anseet for et slags Orakel. De Lærdeste i Staden giorde sig en Ære af at holde sig til ham eller have ham hos sig, og ingen Fremmed, som reiste for Lærdoms og Curiositets Skyld, drog igiennem, uden at tale med denne unge og berømte Danske Adelsmand, og at see hans opfundne Instrumenter og den Maade han brugte at observere paa. Iblandt andre kom den lærde Parisiske Professor Petrus Ramus, paa sin Reise igiennem Tydskland, 1570. til Augsborg: Denne til sin Tid store Philosophus og Orator fandt ogsaa sin Fornøielse i at tale og omgaaes med Tyge Brahe, og ei alene med Forundring ansaae, hvad han til Astronomiens Opkomst havde begyndt, men endog opmuntrede hannem til Bestandighed i saa stort et Foretagende (x).

Efter Gassendi Beretning (y) havde vi tænkt, at Tyge Brahe ikke forlod Augsborg før sidst i Aaret 1571. Men, da det af et Sted i hans Astron. Mechan.

Z 3

(t) TYCH. BRAHEI Astron. Instaur. Mechan. fol. E. E. 2. E. 5. Ejusd. Progymnas. Astron. T. I. Edit. Uranib. p. 835. 853. Conf. GASSENDI Vita Tychonis p. 12. sq.

(u) TYCH. BRAHEI Astron. Instaur. Mechan. fol. G. 2. GASSENDI Vita Tychonis p. 17 & passim.

(v) TYCH. BRAHEI Astron. Mechan. fol. G.

(x) Om denne Samtale med Tyge Brahe taler PETRUS RAMUS, in Defens. pro Aristotele adv. Jac. Schecium, edit. inter ejus Præfationes, Epistolas & Orationes, Marpurgi 1599. 8. selv saaledes: Interea [cum sc. Augustæ essem] ab Joan. Baptista Hainzelio Senatore primario agnitus & liberalissime tractatus sum, adhibitus in convivium eruditis variæ doctrinæ convivis, sed imprimis TYCHONE BRAHEO, adolescente nobili Dano, cum quo post prandium in suburbanam Hainzelii villam deductus, mathematicam observandis sideribus machinam libenter aspexi: Sed Tychonis ingeniosas Observationes, antiquorum recentiumque Astrologorum inventa velut limantes & expolientes, multo libentius animadverti. Dette fortæller Tyge Brahe selv med flere Omstændigheder in Progymnas. Astron. Edit. Francof. Lib. I. p. 252. [illegible] in Epistolis Astron. p. 60. 62. Conf. GASSENDI Vita Tychonis p. 14. sq.

(y) GASSENDI Vita Tych. Brahei p. [illegible] OL. BANGS Samlinger T. II. p. [illegible]

chan. (z) synes at være skeet 1570. og vi derforuden have i hans Manuscripter fundet en Astronomisk Observation antegnet, som han haver giort til Helsingborg den 30. Decemb. 1570. lidet efter Solens Nedgang (a), ere vi faldne paa den Tanke, at han gandske vist imod Enden af bemeldte Aar 1570. er reist fra Augsborg hiem til sit Fædernelande.

Aar 1571. døde hans Fader Otte Brahe til Knudstrop, Danmarks Riges Raad, paa Helsingborg Slot (b), hvor han i mange Aar havde været Kongens Befalingsmand (c). Dette Dødsfald, meente vi, havde i dette Aar forvoldet Tyge Brahes Hiemkomst fra Tydskland: Men af de næst foranførte Omstændigheder synes det klart, at han alt sidst i forige Aar har været hiemme paa Helsingborg, og da slutteligen talet med sin Fader i levende Live.

Tyge Brahe forblev nu i sit Fædernelande nogle Aar i Rad, og opholdt sig mest i Skaane, hvor hans Gods og en stor Deel af hans Paarørende vare: Men giorde dog gierne om Foraaret og maaskee oftere en Reise over til Kiøbenhavn, for deels at lade sig see til Hove, deels at besøge sine Venner saavel iblandt Adelen som lærde Mænd. Naar han da havde mættet sig af Hof-Levnet og Stadens Omgængelse, drog han tilbage til sit Fødeland og til sine sædvanlige Forretninger. Men, fordi det faldt hannem for eensomt paa sin Gaard Knudstrop, flyttede han sine Sager til Heridsvad Kloster, som laae der i Nærværelsen, og som hans Morbroder Steen Bilde til Vandaas og Raabeløf da havde i Forlening. Hos denne Morbroder fandt han, baade for Stedets Skiønhed og Mandens behagelige Omgang, frem for hos andre sine Slegtinge, største Fornøielse i at være, som den, der baade selv var en vel studeret Mand;

(z) TYCH. BRAHEI Astron. Instaur. Mechan. Edit. Norib. fol. G. - - Qvod opus, qvoad ligneam formam, Augustæ Vindelicorum Anno 1570. antequam inde in patriam discederem, parari curavi.

(a) TYCH. BRAHEI Observat. Astron. MSS.

(b) GASSENDUS in Vita Tychonis p. 4. gietter derfor ikke ret, naar han holder for, at Otte Brahe er død i een af de næste fem Aar efter 1556. i hvilket hans yngste Barn Sophia Brahe blev født; thi at han endnu har levet 1569. sees deraf, at han samme Aar med de andre Danmarks Riges-Raad haver underskrevet den høipriselige Stiftelse, som høilovlig Ihukommelse K. Frid. 2. giorde paa det Kongel. Communitet til 100. fattige Studenteres Underholdning: Og at han er afgangen 1571. som oven er meldet, det bevises af THOMAS WEGNERS Ligpræd. over hans Søn Steen Brahe, Tyges Broder, trykt i Kiøb. 1621. fol. C. 4. hvor der meldes, at Steen Brahe, som da var udenlands, for samme Aarsags Skyld af sin Moder blev hiemkaldet.

(c) Han skal allerede 1551. have været Befalingsmand paa Helsingborg, om det ellers er vist, som findes antegnet i N. L. ARCTANDERS Ligpræd. over Frue Margrete Brahe Tyges Søster, trykt i Kiøb. 1614. fol. R.

Mand, en Elsker af alle smukke Videnskaber, og som, frem for de andre, høiest agtede de Studeringer, han havde for (d).

Endskiønt Tyge Brahe vel ikke i disse Aaringer, han nu var hiemme, efterlod sine Astronomiske Studeringer (e); saa havde han dog mere at bestille med sin Chymie og Destillere-Kunst, som han i Augsborg havde faaet temmelig god Grund udi (f). Til den Ende indrømmede hans Morbroder hannem uden for Kloster-Gaarden et Huus, hvor han indrettede sig et Laboratorium, som han tilig og sildig arbeidede udi, ligesom han paa Gaarden selv havde sit Astro-

(d) Om Steen Bilde skriver Tyge Brahe in Progymnas. Astron. Lib. I. Edit. Francof. p. 230. selv saaledes: Commorabar tunc temporis (sc. 1572.) apud Avunculum meum, nobiliss. Virum & omnium liberalium Exercitationum cupidissimum, STENONEM BILLE, Dominum de Wandaas & Raabeloff &c. qvi paucis abhinc annis fatis concessit. Is tunc feudum qvoddam Regium Herrizwadt dictum, qvod olim Cœnobium fuerat, inhabitabat; Qvare, tum Avunculi grata conversatione, tum etiam loci amœnitate allectus, illic aliqvamdiu degebam. Eram enim jam nuper e Germania reversus, nec in sede mea Knudstorpiana solus agere volui, qvæ tamen in vicinia fuit, ut eo excurrerem, qvando lubebat. Cumqve Avunculus hic meus ipsemet apprime literatus esset, studiis excellentioribus plurimum favebat, & me meosqve conatus singulari amore proseqvebatur &c. Conf. ibid. p 352. ubi inter alia: Sed cum apud Nobiliss. Virum STENONEM BILLE Avunculum meum tunc temporis commoratus essem, qvo temporis tædium atqve aulicæ vitæ fastidium emollirem & lenirem &c. Denne Steen Bilde kalder D. JOH. PRATENSIS i sit Vers til Tyge Brahe, som staaer for i hans Bog de Nova Stella, doctissimum illum in hoc aqvilone Musarum omniumqve liberalium inventionum fautorem. ERAS. MICH. LÆTUS i Fortalen til hans Bog de Rebus Danicis melder saaledes: Qvis nescit, qvæso, qvanta eruditionis laude BILDONES fratres STENO JOHANNESQVE Nicolai filii, ceu præcipua qvædam & generis sui & Musarum lumina, antecellunt; Og i Registeret til samme Bog kaldes Steen Bilde Vir doctrina & humanitate clarissimus. Conf. JO. AMERINI Ripensis Carmin. fol B. 7. & F. 5. At Steen Bilde har været en meget curieux Mand, sluttes deraf, at han først her til Lands haver anlagt en Papiers-Mølle og et Glas-Mageri, som Tyge Brahe vidner i hans Elegia in Uraniam i dette Vers:

Nunc tenet antiqvo BILDORUM sanguine cretus
STENO, Prosapiæ gloria magna suæ.
STENO suæ Patriæ decus, & tutator honesti,
Qvo fera barbaries vindice pulsa fugit.
Testantur Venetos imitantia vitra labores,
Qvæ cristallino clara colore nitent.
Testatur celebris, prius Ars inculta, Papyri,
Culta sub auspiciis reddita STENO tuis.
Hac ego Stenoni, qvod noster Avunculus esset,
Tempore dum longo junctus in æde moror.

(e) I de Aar 1571. og 1572. finder man slet ingen skrevne Observationer af ham, ligeledes heller ingen for det Aar 1575. da man ellers haver dem baade for og siden.

(f) TYCH. BRAHEI Astron. instaur. Mechan. fol. E. 3. G. 2.

Astronomiske Observatorium. Det hendede sig i det Aar 1572. da han d. 11. Novemb. om Aftenen gik fra samme Huus hiem til Gaarden, at han blev var paa Himmelen den usædvanlige store Stierne, som fra den Tid af blev seet det hele Aar 1573. igienem og lige indtil i Martii Maaned 1574. over hvilken saa mange lærde Mænd have udgivet deres Betænkninger. Dette ny og forunderlige Selsyn observerede Tyge Brahe flittigen, og var ikke mindre flittig i at skrive, hvad han observerede, og hvad hans Tanker derom vare (g). I Kiøbenhavn havde man endnu ikke seet denne Stierne, da han i Foraaret 1573. efter sin Sædvane kom der over, man holdt hans Fortælling for en Skiemt eller for en Bebreidelse af de Kiøbenhavnskes Efterladenhed i at betragte Stiernerne, og man havde neppe troet ham, dersom Stiernen ikke endda havde ladet sig tilsyne, og selv ryddet denne Vantro af Veien. D. Johannes Pratensis, som var hans Vert og udvalde Ven, var den, som frem for andre formaaede hannem til at tillade, at hans Beskrivelse om denne ny Stierne endeligen i samme Aar 1573. blev til almindelig Nytte ved Trykken udgiven, tillige med adskillige andre Tilleg, som findes for og bag i Bogen (h). Hvilket Skrift, endskiønt det til den Tid ikke var saa fuldkommen, som han gierne havde ønsket, og som det siden blev, dog giorde ikke lidet til hans Rygtes Udbredelse, helst da han derudi var af anden Mening, end de fleste andre lærde Mænd.

Tyge Brahe giorde nu stor Opsigt iblandt Folk, og passerede hos de Fornuftige for et Lys og en Ære for Landet, ja Kongen selv havde allerede fattet en besønderlig Naade og Kiærlighed for ham. Men de, som ellers giorde mest Væsen af hannem, og fornemeligen skiønnede paa hans høie Kundskab og rare Studeringer, vare: Rigets Hofmester Peder Oxe (i), hvis Søster Frue Inger Oxe havde haft hans Farbroder Jørgen Brahe, og var som hans anden Moder:

(g) JO. IS. PONTANUS in Hist. Frid. II. ad Ao. 1572. inter WESTPHALII Monum. Cimbr. Tom. II. p. 1219. ita: Annum inseqventem non sine prodigio cœlum aperuit; Exorta est enim nova illa Stella, stupendæ magnitudinis, in signo Cassiopeæ, qvæ tot eruditissimorum Mathematicorum ingenia fatigavit: de qva etiam exstat maximi Astrologi TYCHONIS BRAHE Nobilis Dani scriptum locupletissimum, qvi eam non in aëre, aut inter meteora, ut voluit Schola Peripateticorum, sed in ipso æthere constitisse ac sedem habuisse, ad oculum demonstravit. Et CONR. ASLACUS in Chronologia Dan. fol. M. 3. ita: 1572. Nova nupendæ magnitudinis stella in cœlo enata, de qva TYCHO BRAHE eruditissimum scriptum evulgavit.

(h) Alt dette fortæller Tyge Brahe selv omstændeligen i sine Progymnas. Astron. Tom. I. Edit. Francof. p. 230. 352. Conf. GASSENDI Vita Tychonis p. 18. 19. 20.

(i) Peder Oxe var den førnemmeste, som formanede Tyge Brahe, at han for ingen Deel skulde lade sit Skrift om den ny Stierne henligge, men udgive det til Publici Nytte, vel betænkende, at det ingen Skam var for en Adelsmand [som nogle meente], at lade noget Smukt til Videnskabernes Oplysning komme ud fra sin Haand. Vid. TYCH. BRAHEI Progymnas. Astron. Lib. I. Edit. Francof. p. 353.

Foder: Den gamle Franske Gesandt Carolus Danzæus, som hoit elskede Lærdom og lærde Folk, og igien var hoit elsket af alle (k): D. Johannes Franciscus, Professor Medicinæ paa Kiøbenhavns Universitet (l): D. Johannes Pratensis, ogsaa Professor Medicinæ i Kiøbenhavn (m): M. Anders Vedel, vor ypperlige Danske Historie-Skriver, som havde tilforn været hans Hofmester og nu var Slots-Prædikant (n): Erasmus Michaelius Lætus, Theologiæ Professor, som for sin Færdighed i latinsk Poesie kaldes den Danske Maro (o) &c.

Men endskiønt han nød Ære nok af de fleste Lærde og Lærdoms Elskere i Danmark, saa var han dog bleven gandske kied af den vidtløftige Leve-Maa-

(k) Om Carolo Danzæo melder Tyge Brahe Progymnast. Astron. Lib. I. p. 352. saaledes: Nec multis interjectis horis, cum optimus ille & honoratissimus senex CAROLUS DANZÆUS serenissimi & Potentissimi Galliarum Regis hic in Dania Legatus, qvi non ita dudum jam octogenarius supremum diem clausit, & optima apud omnes bonos post se relicta fama suiqve recordatione, ex hoc horizonte temporum in æternitatem migravit; Is, inqvam, laudatissimæ memoriæ vir, qvàm primum cognoverat, Hafniam me accessisse, misso qvodam e domesticis una cum Pratense invitavit, &c. Carolus Danzæus døde i Kiøbenhavn 1589. d. 12. Octobr. gammel 80. Aar.

(l) JO. FRANCISCUS Ripensis i et Ære-Vers til Tyge Brahe, som staaer for i hans Bog, de Nova Stella, melder iblandt andet saaledes:

Divinæ latices hausisti Palladis omnes,
    Trivisti studiis tempus & omne bonis.
Ergo age, quid dubitas doctis committere chartis,
    Qvæ sunt ingenio scripta profecta tuo.
Crede mihi, cumulus veniet tibi magnus honorum,
    Judicium qvando posteritatis eris.
Tunc tua tolletur multum super æthera virtus,
    Ut vicit reliqvas hæc nova Stella faces.

(m) Hvor hoit D. JOH. PRATENSIS har agtet Tyge Brahe, kan alene sees af det Brev, han skrev ham til af 3. Maji 1573. som findes for i den liden Bog de Nova Stella.

(n) M. AND. VELLEJUS i et Ære-Vers til Tyge Brahes Skrift de Nova Stella, som læses bag i Bogen, kalder hannem Juvenem nobilium doctissimum & doctorum nobilissimum. Og i en Fortale, som han haver sat for sin latinske Oversættelse af Hemmingii Via vitæ [Livsens-Vei] dat. Hafn. Cal. Maji 1573. skriver han saaledes til Nic. Skave: Sed ne longius divagetur oratio, unum nostrum THYCONEM BRAHE, consobrinum tuum, non tibi tantum, sed universis tui in Nobilitate Danica ordinis æqvalibus imitandum, vel nominasse solum sufficiat. Cujus, etiamnum juvenis, eruditionis & virtutis fama totum jam dudum hunc penetravit orbem septentrionalem Europæ. Et qvantum ornamenti atqve præsidii in hoc patria nostra repositum habeat, indies magis atqve magis cordaciores atqve prudentiores agnoscunt. Ut maturescat hoc absqve sinistris fortunæ & fatorum impedimentis, faxit Deus.

(o) ERAS. MICH. LÆTUS in Epist. dedic. præfixa Lib. de Rebus Danicis skriver dette om Tyge Brahe: Cui ignota est liberalis illa & cum primis memoranda TYCHONIS e BRAHORUM stirpe doctrina varia & in disciplinis mathematicis perfectio. Og i Registret til samme Bog læses disse Ord: TYCHO BRAHE Otthonis F. de Knudstrup, ingenio, virtutibus & doctrina vir excellentissimus.

de iblandt hans Ligemænd, og havde vist besluttet at giøre en ny Reise til Tydskland og Italien. Var han i Kiøbenhavn, saa faldt det urolige Hof-Levnet, de dagsige Besøgelser og Gien-Besøgelser, og de idelige Opvartninger, som han efter sin Stand maatte være udi, hannem aldeles hinderlige, og var han i Skaane, saa havde han af den unge Adel og sine Venner der i Egnen snart ikke mindre Uleilighed. Han forlangede intet uden Rolighed til at fortsette sine Studeringer, og den kunde han ikke vente, saa længe han skulde leve midt iblandt dem, der ikke tænkte paa andet end Lystighed, Æden, Drikken, Spillen, Riden, Jagen, og andre da brugelige Adels-Øvelser. Dette Væsen stod Tyge Brahe slet intet an; Han holdt det for en Synd at drive Tiden saa unyttig bort, og derfor, for med eet at rive sig løs derfra, lavede sig paa at reise om Sommeren 1573. Om denne Reise udlader han sig i sit Brev til D. Jo. Pratensem, skrevet fra Knudstrop d. 5 Maji, og trykt for i hans Bog de Nova Stella (p), udi dette artige Vers:

Et nos, ecce, alius labor haud inglorius urget:
Sat Cœlo Musisqve datum, sat Vesta tulisti,
Sat natale solum & dulces rapuistis Amici:
Terra videnda etiam, restat nunc deniqve Terra,
Per varias obeunda vias variosqve recessus.
Nunc juvat, egregio qvæ pulchra geruntur in orbe
Cernere, & humano quæ passim inventa labore,
Diversosqve hominum late cognoscere mores.
Hoc jubet ille vigor invenili in pectore firmus,
Hoc jubet egregias artes & multa sciendi
Multaqve lustrandi nobis innata cupido.
Nec mea me Patria, nec me remorantur Amici.
Omne solum Forti Patria, & bene vivit ubiqve:
Omnis terra suos passim largitur Amicos.
Tandem tempus erit gelidam remeare sub Arcton,
Trita exempla sequi, Cyathis, Canibusque, Caballis,
Et fastu & luxu (quid enim, si talia desint,
Deniqve Nobilitas poterit sensisse beatum)
Perdere dum reliquis reliquos inglorius annos,
Me nisi [ut opto] Deus Fata ad meliora reservet,

Dette

(p) Sammesteds giver han Aarsagerne tilkiende, hvorfor han ikke fik Tid at see sit Skrift igiennem paa ny, udi disse Ord: Ab una parte, domesticæ curæ & alia quædam studia, qvæ nunc præ manibus habeo: ab altera, nobilium & amicorum conversatio, qvibus non minimum temporis dispendii debetur, nos ita distrahunt, ut nihil in eo emendare aut restituere nunc vacet.

Dette lyder omtrent saaledes paa Dansk: See, der staaer mig et andet priseligt Arbeid for. Jeg har anvendt nok paa Himmelen, paa Studeringer, og paa min Chymie, og I, mit Fædernelands og mine Venner, have ogsaa taget nok bort. Jeg maae og see Jorden; Det staaer nu tilbage, at fare Jorden omkring paa adskillige Veie og Afveje. Nu lyster mig at besee, hvad smukt der foretages i den vide Verden, og hvad her og der ved menneskelig Flid er opfundet, og at lære kiende alle Slags Folkes Sæder. Dette byder min Ungdoms Hurtighed og den mig medfødte Begierlighed til at see mange Ting og til at lære mange Ting og herlige Kunster. Hverken mit Fædernelands eller mine Venner holde mig tilbage. En Uforsagt haver hiem i alle Land, og lever allevegne vel. Et hvert Land giver over alt sine Venner. Det bliver omsider Tid, at vende om igien til det kolde Norden, at følge de almindelige Exempler, og med andre, uden Ære, at spilde de øvrige Aar paa Skaaler, Hunde, Heste, paa Hofmod og Overdaadighed [thi hvad om saadant var borte, kunde Adelen først prise sig lyksalig], uden Gud (som ieg ønsker) vil bevare mig til en bedre Lykke.

Og af en Fortale (q), som er skreven paa Herisvad 1572. i Decemb. Maaned, hvor han taler om, hvad han havde for til de Mathematiske Videnskabers Opkomst, synes det, at han haver havt nogle Uvenner til Hove, der har været hannem og hans Studeringer imod, og heller seet, at Vankundighed regierede, end Boglige Kunster skulde blomstre; Saaledes lyde hans egne Ord:

Si mihi tranqvillæ concedant tempora vitæ
 Sidera, cultori non inimica suo.
Si non de sera bene posteritate mereri,
 Obstiterit cœptis (ut solet) aula meis (r).
Si non barbaries arctoi frigida cœli,
 Reddiderit clausas sidera ad alta vias.

(q) Denne Fortale havde Tyge Brahe giort til et andet Skrift, men efter D. Joh. Pratensis Begiering tillod han den at trykkes tillige med hans Bog de Nova Stella, hvor den kan læses fol. F. sq.

(r) Dette kan stadfæste, hvad vi et Sted tilforn have meldet, at han maae have søgt noget til Hove, som er blevet ham afslaaet.

Meningen af dette og det nestforegaaende er denne, at han vil giøre alt hvad han kan til Astronomiens Beste, dersom ikkun Himmelen vil forunde hannem Rolighed: dersom Hoffet ikke (som det pleier) vilde være imod hans Foretagende, hvorved han kunde fortiene Tak af den sildige Efterslegt: og dersom ikke den kolde Vankundighed i Norden vilde tillukke Veien til Stiernernes og Himmelens Kundskab.

Endnu kunne vi ikke efterlade her at anføre et Stykke af hans Elegia in Uraniam, som er trykt bag i hans Bog de Nova Stella 1573. hvoraf man endnu tydeligere seer, baade hvorledes han selv har været sindet, og hvor slet han var fornøiet med Adelens og de fleste sine Ligemænds Sæder; Samme lyder saaledes:

Mox meliora feres, qvia nec me risus inertis,
Nec labor a studiis terret, Olympe, tuis.
Et placet, & placeat aliis, jactare triumphos,
Celsaqve grandiloqvo verba tonare sono,
Vel memorare suam longæva ab origine stirpem,
Atqve sibi laudi facta putare Patrum.
Sintqve aliis cordi Regum Ducumqve favores,
Sint cordi, e terra qvæ fodiuntur, opes.
Qvos levis ambitio, lucriqve insana cupido
Vexat, & officii grandis obire jugum.
Delectent multos furibundi pocula Bacchi,
Pocula per madidos sæpe iterata dies.
Multos blanda Venus lepidis amentet ocellis,
Qvos levis insani torqvet amoris amor.
Alea sit jucunda aliis, depictaqve charta,
Qvos horas & opes perdere sorte jubet.
Nonnullis agitare feras, leporemqve fugacem
Prendere veloci, sit sua cura, cane.
Sint, qvibus egregium est agiles eqvitare caballos,
Et premere in gyrum terga ferocis eqvi.
Pluraqve delectent alios, si plura supersunt,
More suo ingenuis qvæ peragenda viris.
Scilicet his studiis Virtus generosa probatur,
Nobile Nobilitas sorte reqvirit opus.
Non eqvidem invideo, miseret magis ista placere
His, qvibus excellens debuit esse decus.

[illegible] tamen his aliqvando suus (concedimus) usus,
Corpus enim, fuerint si moderata, juvant.
Ipse qvoqve & qvivis, cum sic fert tempus, & ista
Possumus, exigua namqve opus arte puto.
Et licet ipse etiam, genitus de gente BRAHORUM,
Nomen ab insigni Nobilitate traham:
Et licet antiqvus materni sangvinis ordo
BILDORUM celebrem me qvoqve stirpe ferat.
Nil tamen his moveor. Nam, qvæ non fecimus ipsi,
Et genus & proavos, non ego nostra voco.
At mea mens ausis operum majoribus ardet,
In qvibus excellens cernitur esse labor.

Og sidet derefter:

Felix in terris igitur, super æthera felix,
Æthera qvem terris præposuisse juvat.
At qvisqvis, pecudum similis, cœlestia temnit,
Vivit, & est vitæ nescius ipse suæ;
Tantum etenim terrena sapit, mortalia tantum,
Et, qvæ cœca potest talpa videre, videt.
Sed pauci, heu nimium pauci, qvibus almus Apollo
Hoc dedit, ut videant id, qvod Olympus habet.

Indholden af disse Vers bliver omtrent denne: Man skal snart faae noget bedre fra mig; Thi hverken den lades Latter, ei heller Arbeid, skal strekke mig fra de himmelske Betragtninger. Lad nogle finde Behag i, at rose sig af deres Seirvindinger, og at tale store og stolte Ord, eller at opregne sin Herkomst fra den allerældste Oprindelse, og søge sig Roos i deres Forfædres Bedrifter. Lad andre, som plages af Gierrighed eller Ærgierrighed, bekymre sig om Kongers og Førsters Gunst, om Rigdom og Liggendefæ, og om store Bestillinger. Lad nogle forlyste sig med Drik og Fylderi hele Dage i Rad, andre fordybe sig i Elskov og Kiærligheds Griller. Lad dem, som have Lyst til at spilde Tid og Penge, fornøie sig med Kart- og Terning-Spil; Andre med at jage Dyr og Harer. Lad dem, som holde det for skiønt, skam ride brav og tumle deres Heste, og lad andre søge Fornøielse i andet, som efter deres Tanke kan anstaae fornemme Folk; Thi ved

disse Øvelser prøves den ædle Dyd, og Adelskab udfordrer maaskee adelige Gierninger. Jeg misunder dem det sandeligen ikke: Men har mere Ondt af, at de, som skulle have noget ypperligt for andre, have Lyst til saadane Ting. Dog maae jeg tilstaae, at dette vel og undertiden haver sin Nytte; thi det er godt for Legemet, dersom det bruges til Maade. Ja jeg selv og enhver, naar den Tid er, kan ogsaa giøre det samme; thi jeg mener, der hører ikke stor Kunst til. Og, endskiønt jeg ogsaa bærer Navn af en forneme Adel-Stamme og er født af de Braher, og paa Møderne-Siden af de ældgamle Bilder, saa rører dette mig dog intet; Thi hvad vi ikke selv have giort, men skal hidlede fra vor Herkomst og Oldefædre, det kalder jeg ikke vores. Men mit Sind har langt større Ting for, hvori der skal kiendes noget besønderligt Arbeid ꝛc. Lykkelig er derfor den paa Jorden, og mere end lykkelig, som agter Himmelen over Jorden. Men hvo der, ligesom Fæet, foragter det Himmelske, lever, og veed dog ikke selv af, han lever; Thi han forstaaer sig alene paa det Jordiske, alene paa det, som er dødeligt, og seer ikkun, hvad den blinde Muldvarp kan see. Men faa, ja alt for faa, ere de, som Gud har givet at see det, som er her oven til ꝛc.

Man maae tage dette i hvad Mening man vil af Tyge Brahe, saa er det os dog en Prøve paa, hvad for en Philosophie han alt i sin Ungdom har dyrket, hvor afholdig han haver været fra et vellystigt Væsen, hvor hengiven til det, som var noget virkeligt og retskaffen Godt udi, og hvor sundt han har vidst at igiennemgaae sine Tiders Leve-Maade. Men, fordi han saaledes har havt Sit for sig selv, og ikke altid villet være med de andre af sin Stand, men vel undertiden sagt dem nogle smaa Sandheder, saa har han og gierne maattet have nu een nu en anden paa Halsen af sig. Dog har han ikke, naar de fandt for godt at stpræe hannem, givet nogen noget efter. Der fortælles (s), at en anden Adelsmand, navnlig Tage Krabbe, som skiemtviis vilde bebreide Tyge Brahe sin Afholdighed og eensome Væsen, sagde engang til hannem: Her kommer Diogenes Cynicus. Tyge spurde: Hvi saa? Tage Krabbe svarede: Thi du ligger altid inde, ligesom Diogenes i sit Fad. Tyge Brahe, som ikke

(s) Dette fortæller PEDER SYV, af en ældere Auctors ved Navn M. Frands Jonsøns Manuscript, udi een af sine Udtogs-Bøger, som giemmes iblandt Sl. Conferentz-Raad Rostgaards Manuscripter paa Universitetets Bibliotek. Cfr. Gjessings Jubellær II. 2. 101.

ikke vilde levne den anden noget, sagde til hannem: Jeg vil ikke ligne dig ved saa ringe en Mand; Du er Julii Cæsari lig. Tage Krabbe spurde: Hvi saa? Tyge svarede: Ligesom Julius Cæsar vilde heller være Ypperst i en anden By, end være den anden til Rom, saa vil du heller være den Fornemeste blandt alle Giekke, end den anden eller tredie iblandt de Vise.

Men at komme til Historien igien, da haver Tyge Brahe, medens han i Foraaret 1573. var i Kiøbenhavn, sat adskillige af Stadens Kunstnere og Haandverks-Folk i Arbeid for sig, nogle med at forgylde og indrette en Kober-Globus, som han havde ladet giøre, andre med at forfærdige andre slags Instrumenter. Dette Arbeid befalede han under D. Jo. Pratensis Opsigt, indtil han siden paa Sommeren kom derover igien, for at afhente det, og for tillige at ville sige sine Venner Farvel (t).

Men, som han allerbest havde lavet sig til at reise, gik hans Forsæt dog over Styre, og han endnu fremdeles forblev hiemme et par Aars Tid. Aarsagen var fornemmeligen denne, at han faldt i Sygdom, og fik en Kolde at drages med, som holdt hannem mest Sommeren igiennem 1573. (u). Dernest at han endnu i samme Aar skal være falden paa at indlade sig i Egteskab, og det med et Fruentimmer, Navnlig Kirstine, som nogle udgive for en Bonde-Dotter af Knudstrop Gods, andre for en Tieneste-Pige paa Knudstrop Gaard, andre for en Præste-Dotter der i Egnen. Vist nok er det, at hun ikke var af lige Stand med hannem. Og saadan en Hustrue, naar hun ikkun forstod et Huses Beste, og var af et føieligt Gemyt og kommen af ærlige Folk, har Tyge Brahe vel forud seet, sig som en Philosophus, der havde saa meget paa Adel-Standen at udsette, at kunne i mange Henseender være bedre tient med, end med en fornemme og stadselig Adels-Frue. Tilmed havde det vel heller ikke været hannem saa let at faae, hvad for en Adels-Person han kunde haft Lyst til, deels for det Vanheld han havde i Ansigtet, og deels for sin Forbybelse i

(t) Dette sees af det for ommeldte Brev, som Tyge Brahe skrev fra Knudstrop d. 5. Maji 1573. til D. Jo. Pratensem, i hvilket, efterat han har forsikret, at han, i hvor han og kom i Verden, altid skulle ihukomme og elske hannem, ogsaa dette anføres til en Trøst, at de begge havde samme Sool, Maane og Stierner at see til; Naar de nu kastede deres Øien til nogen af disse, da, i hvor langt deres Legemer og vare adskilte paa Jorden, vare dog deres Øien-Straaler samlede paa Himmelen, hvorved de ideligen kunde minde at have hinanden udi Tankerne. Endeligen sluttes Brevet med disse Ord: Spero autem, me, ante discessum, Hafniæ vobis affuturum. Tu vero interea instiga Artifices, ut globus noster æneus optime inauretur; & exqvisite, prout illis injunxi, primi mobilis luminariumqve contrarium cursum, qvantum qvidem fieri potest, æmuletur. Instrumentorum etiam cæterorum, apud suos Artifices, eam, qvam illis demandavi, divisionem & perfectionem urge; Ut omnia illa parata inveniam, ubi Hafniam ad vos venero, &c.

(u) Vid. GASSENDI Vita Tych. Brahei p. 25.

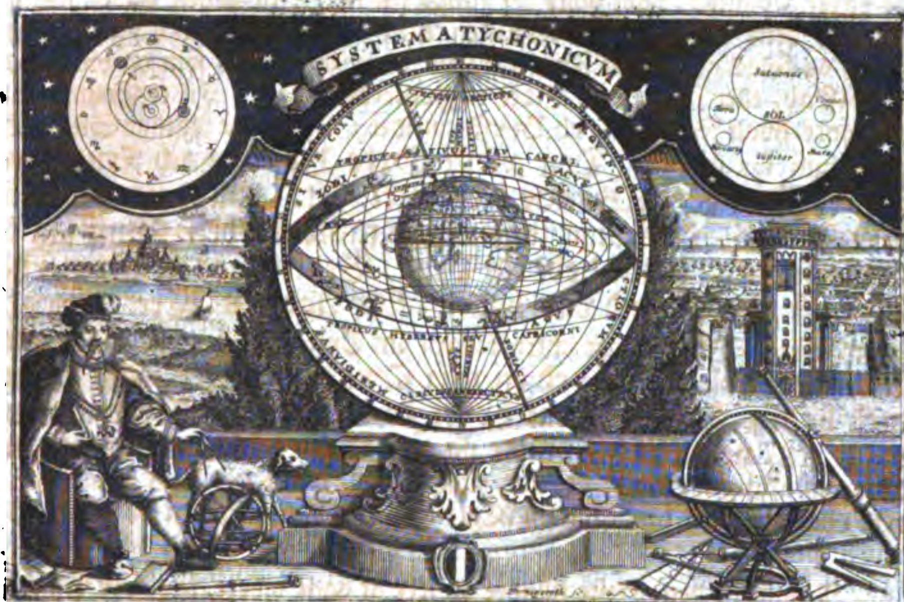
de høie og kostbare Studeringer, der stode de fleste af Adelen lige saa imod, som deres Væsen stod ham an. Saa længe vi derfor ingen tilstrekkelig Efterretning have om dette Giftermaal, og hvorledes dermed er tilgaaet, tør vi ikke troe andet, end at hans Frue jo haver været en skikkelig Mands Dotter, som vel mueligt ogsaa kan have tient hans Moder der paa Gaarden enten for Frue-Pige eller i anden ikke saa gemeen Forretning; ihvorvel de af Adelen, som have været der imod, have giort det meget slet ud. Ja endeel haver ikke villet erkiende dette Ægteskab for retskaffen, men aldeles negtet, at Tyge Brahe var giftet, og følgeligen anseet hans Hustrue for en Concubin, som da blev kaldet et Boolskab, eller i de ældere Tider en Frille-Kone (v). Til et Exempel kunne vi anføre, hvad Frue Lisbeth Bryske melder i sin skrevne Adelige Slegte-Bog, naar hun saa skriver: Den ældste Otte Brades och Frue Beate Billes Søn Tyge Brade blev intet gift. Hand var en kostelig Astronimus, hvis Lige ingen kand mindes i den Konst saa lært och forfaren. Hand døde till Prag i Bemen hos Keisseren i hans Thienist, hvor hand var hollen i stor Agt och Ære. Og paa en anden Slegt-Tavle staaer udtrykkeligen om Tyge Brahe, at han var ei gift, men avlede dog ved en ufri Qvinde 8. Børn, som droge ud med ham i Tydskland, af hvilke de to døde før Faderen, men de andre sex, nemlig to Sønner og fire Døttre levede hannem over. Hvorom alting er, saa er det nok, naar Tyge Brahe selv (som man ikke andet veed) har erkiendet hende for sin Ægte-Hustrue, og sine Børn for Ægte-Børn.

Rummet i dette Hefte tillader os ikke at gaae videre, hvorfore vi her maae afbryde, og giemme Resten til det følgende.

(v) Det var snart ingen Skam i de Dage iblandt Adelen at holde Boolskab, og det gik saa vidt, at Kongen ved offentlige Forordninger maatte see at hemme saadant forargeligt Levnet. Iblandt mange Exempler ville vi anføre dette ene af en Dom, som er fældet paa Viborg Landsting 1568. hvorudi en Mand ved Navn Søren Jenssøn bliver sat til Rette, fordi han havde skieldet Jørgen Hansøn for en Hore-Unge. Søren Jenssøn forsvarede sig dermed, at den anden var født uden Ægteskab; og at hans Moder aldrig var Ægte-gift med Hans Skeel (som var en Adelsmand). Jørgen Hansøn meente, at, endskiønt hans Moder havde været mere end i 20. Aar hos Hans Skeel, og uden Ægteskab avlet elleve Børn med hannem, haft hans Nøgle og Laas at volde, ædet og drukket med hannem, og gaaet obenbarligen med hannem at sove, saa havde hun dog skikket sig som en god ærlig Qvinde og aldrig været i Rygte og Ord for andre end Hans Skeel. Derpaa fremlagdes Frue Karine Krabbes og Velb. Axel Nielssøns Breve og Vidnesbyrd ꝛc.

19. Hefte.

Følge af rare og utrykte Efterretninger om Tyge Brahe.

Tyge Brahe havde giftet sig, da vi sidst forlod hannem: Men Mangel paa gyldige Efterretninger haver hidindtil forbudet os at give retskaffen Oplysning om Brudens egentlige Herkomst og om Giftermaalets rette Omstændigheder. Kan derfor nogen af vore Landsmænd, inden vi slippe denne Materie, som bliver vidtløftigere, end vi først havde tænkt, meddele os derom nogen tilforladelig Kundskab, erkiende vi det for en Tieneste, og skal til Publici Fornøielse anføre den ved Slutningen af vor Beskrivelse om Tyge Brahe.

Vi anmerkede i foregaaende Hefte, at Tyge Brahe havde i Aaret 1573. sat sig for, at giøre en ny Reise til Tydskland og Italien: Men deels Sygdom og deels det indgangne Ægteskab giorde, at han endnu i dette og det følgende Aar slog sig til Rolighed i sit Fæderneland. Imidlertid var hans ny Hushol-

ding vel ikke saa meget hans Hoved-Sag, som hans bestandige Aarvaagenhed i at betragte Himmelens Løb. Saa længe den forhen ommeldte ny og usædvanlige Stierne lod sig see, som varede indtil paa Foraaret 1574, havde han og jævnligen noget Nyt at anmerke. Dog var samme ikke den eneste selsome Ting, som paa den Tid faldt under hans Betragtning; Thi mod Enden af Aaret 1573. nemlig den 8. Decemb. Klokken noget over otte, skede en gandske Maanens Formørkelse, som satte hannem i nyt Arbeid. Den samme haver han i et eget Skrift nøie beskrevet, som er føiet ved hans Bog de Nova Stella, hvilken, som tilforn sagt er, Johannes Pratensis har ladet trykke.

I et Exemplar af bemeldte Skrift haver Tyge Brahe selv, som noget merkværdigt, antegnet, at hans Søster Sophia Brahe, som endda var Jomfru, og af Naturen havde sær Lyst til de Astronomiske Videnskaber, var den Tid hos ham paa hans Gaard Knudstrop, og gik ham til haande i at observere denne Formørkelse. Derom hans egne Ord saaledes lyde: Hanc ego Eclipsin in curia mea Knusdorpiana observavi diligenter, præsente sorore mea SOPHIA BRAHE, tum adhuc virgine, & subministrante ea, qvibus opus erat, qvoniam talibus natura delectaretur, & deprehendi primum ingressum in umbra, cum Aldebora elevaretur 13.

Udi Begyndelsen af Aaret 1574. haver han opholdet sig paa sit Gods i Skaane, og i Februario [som sees af hans skrevne Observ. Astron.] har han været paa Hveen, af hvad Anledning vides ikke, og sammesteds d. 22. Febr. haft nogle Betragtninger, hvilke maaskee have givet hannem den første Smag paa denne Øes Herlighed og Fordele til Astronomiens Befordring. I Martio og April Maaneder har han observeret paa Herisvad Kloster, og sidst in Aprili saa vel som in Majo befindes han at have været i Kiøbenhavn (a).

I dette Aar 1574. blev hans Dotter Magdalene Brahe født i Kiøbenhavn (b), dog vides ikke Dagen eller Maaneden: Men venteligen er det skeet om Sommeren eller i Efteraaret, da han mest levede i samme Stad. Dog har denne Magdalena ikke været Tyge Brahes første Dotter; Thi af en Grav-Skrift i Helsingborg Kirke (c) seer man, at han haver haft en ældere, ved Navn Kirstine, som synes at have været uægte født, siden hun der kaldes Filia Naturalis. Denne Kirstine, som havde været ham meget kiær, døde af Pest 1576. d. 24. Septemb. og var da to Aar, Elleve Maaneder, Elleve Dage, og

(a) TYCH. BRAHEI Observat. Astron. Anni 1574. MSS.

(b) JO. STEPHANII Annal. MSS. Anno Christi 1574. hora 9½ ante merid. Magdalena Tychonis filia nascitur Hafniæ.

(c) Denne Grav-Skrift, som Tyge Brahe selv har giort og ladet opsette, er paa Latin, og kan læses trykt i FRANC. SWERTII Selectis Christiani Orbis Deliciis p. 757. LAUR. ASSEROI Inscript. Dan. fol. I.. OL. BANGS Danske Samlinger Tom. 2. p. 289.

og Elleve Timer gammel, og følgeligen maae være kommen til Verden d. 12. eller 13. Octob. 1573. (d). Om Tyge Brahe haver avlet denne Dotter Kirstine med sin Hustru, forend han ægtede hende, eller med en anden, kunne vi ikke med Vished sige, dog lader det første ikke urimeligt.

Tyge Brahe havde nu ved sin Lærdom og utrettede Flid sat sig i stor Anseelse, saa vel til Hove som iblandt de Lærde, saa vel inden som uden sit Fæderneland. Hans Studeringer bleve til en Mode, som alle vilde optage, og, fordi han som en Adelsmand havde lagt sig efter Mathematiske Videnskaber, saa vilde og alt, hvad der var af den unge Adel, nu lære Mathematik. Denne Videnskab var endda ikke bragt meget høit her paa Universitetet, derfor vidste de i Kiøbenhavn studerende unge Adelsmænd ingen bedre at holde sig til end Tyge Brahe. De forlangede af hannem, at han vilde læse dennem noget for af det, som han frem for andre vidste, og de ikke hos de Høilærde kunde høre. De fik ogsaa D. Joh. Pratensis, den Franske Gesandt Carolus Danzæus, og andre hans Venner til at bede ham derom. Men, enten han holdt det sin Adelstand noget for nær at læse offentligen, eller han for andre Aarsager ikke vilde, saa havde de neppe faaet ham overtalet dertil, dersom de ikke havde formaaet Kong Friderik selv at tale hannem til derom. Kongens naadige Begiering kunde han umueligen negte, men tog sig paa, sidst i Aaret 1574. nemlig fra den 23. Septemb. at holde for disse unge Adels-Personer en offentlig Lectie, i hvilken han med Nytte forklarede dem Tabulas Prutenicas (e). Sin Forelæsning aabnede han med en smuk Latinsk Tale om de Mathematiske Videnskabers Ypperlighed, Elde og Nytte, hvilken siden er udgiven i Kiøbenhavn 1610. af hans Discipel D. Conrado Aslaco tillige med hans egne Orationer, og derefter igien for sig selv oplagt i Hamborg 1621.

Efterat disse Forelæsninger vare med Vinteren til Ende bragte, og han havde beskikket sit Huus, tog han sig i Foraaret 1575. endeligen for, at giøre den Udenlands-Reise, som han nu i saa lang Tid havde gaaet frugtsomelig med. Sin Hustru og Dotter lod han blive hiemme, indtil han fik udseet sig et Sted, hvor han kunde sette sig ned med størst Rolighed for sine Studeringer. Med hvad Fornøielse og Fordele han paa sin Reise igiennem Tydskland besøgte Landgreve Wilhelm i Hessen, var derefter paa Frankforter Messe, drog igiennem

 Svei-

(d) Den Regning kan derfor ikke være rigtig, at baade Magdalena og Kirstine skulde være fødte i det ene Aar 1574. den første in Januario og den sidste in Novembri, som findes i Mr. Langs Danske Samlinger Tom. 2. p. 288.

(e) ERAS. VINDINGII Acad. Hafniens. p. 136. JO. STEPHANIUS in Annalibus Mss. ita: Eodem anno [1574.] sub finem anni; habita de Disciplinis Mathematicis Oratione, Prælectiones Mathematicas in Academia Hafniensi Tycho Brahe suscepit: quæ demum Anno 1610. edita Hafniæ studio & opera D. Cunradi Aslaci Bergensis, & lectu dignissima.

Sveitzerland, opholdt sig noget i Basel, kom til Italien og Venedig, derfra tilbage til Tydskland, besaae d. 1. Novemb. i Regensborg sin tilkommende Herres Keiser Rudolphi prægtige Kroning, talede i Augsborg med sine gode Venner, og endeligen igien hiemkom til Kiøbenhavn inden Aarets Udgang, beskriver han selv her og der i sine Skrifter, og efter hannem Gassendus og andre hans Levnets Beskrivere (f). Under Veis fornyede han allevegne sit Venskab med de forhen bekiendte lærde Mænd, og kom i Kiendskab med mange flere, som han siden holdt Venskab og Brev-Vexling med. Men det fornemeste, som han paa denne Reise udrettede, var, at han saae sig Basel ud, som det beleiligste Sted, hvorhen han til forestaaende Foraar vilde forflytte sit Hus og der tage sin Bopæl. Mueligen det ved de Tider har været, som en fremmed Skribent fortæller om Tyge Brahe, at hannem i sin beste Alder vare tilbudne gode Vilkor ved det Keiserlige Hof, men han undslog sig aldeles derfor, som den der havde intet mindre end Lyst til Hof-Levnet (g). Nogle ville og mene, at det var paa denne Reise, han skal have givet Keiseren det bekiendte Raad om ikke at gifte sig: Men man har Aarsag at tvile om Historiens Rigtighed.

Imedens Tyge Brahe, efter sin Hiemkomst, nu saa hemmeligen lavede sig til, gandske at forlade sit Fæderneland, og til Foraaret 1576. med Hustru og Barn at drage til Basel, fattede Kongen i Sinde, at sette ham fast her i Landet, og ved hans Hielp at bringe Astronomien og de Mathematiske Videnskaber i Flor og Opkomst, hvortil Hans Maiestet blev meget bestyrket af den berømelige Førstes Landgreve Wilhelm af Hessen hans priselige Raad og Opmuntring (h). Til den Ende tillagde Kong Friderik hannem strax 500. Rigsdaler til Besolding indtil videre, og befalede sin Rentemester, hannem aarligen de samme til gode Rede at udbetale, hvorom Hans Maiestets Brev, givet paa Frideriksborg d. 18. Febr. 1576. saaledes lyder:

Wy Frederich then Anden etc. Giøre alle witterligt, att wy aff wor synderlige Gunst och Naade haffue bevilget och thil-

(f) TYCH. BRAHEI Dedicat. præfixa Epistolis Astronom. Ejusdem Astron. Mechan. Instaur. fol. G. Gassendi Vita Tychonis p. 27. sq.

(g) J. P. THOMASINI Elog. Viror. Illustrium Tom. I. p. 243.

(h) Dette vidner Tyge Brahe selv i Dedicat. for sine Epist. Astron. med disse Ord: Qui [sc. Wilhelmus] & eos [qvi sc. 1575. Legatione nomine Friderici II. Cassellis persuncti erant] simul rogavit, suo nomine Regem nostrum diligenter hortarentur, ut meos conatus in Astronomia instauranda clementer & benevole promoveret; asseverans, id non solum Regi futurum honorificum, sed & hinc non parum emolumenti in tam sublimi Arte repurganda stabiliendaqve ad posteritatem perventurum. Quod etiam Rex Sereniss. & de plurimis optime meritus, cum hac admonitione, tum proprio qvoqve instinctu, & quo familiam meam meqve proseqvi solitus erat, Regio favore clementer & liberaliter præstitit. Conf. Gassend. pag. 32.

thilladt, och nu med thette vort obne Breff bevilge och thillade, aarligen hereffter att wille lade giffue oss Elskelige Tyge Brade til Knudstrup, wor Mand och Thienere, til Besoldinge Fem hundrede gode gamble Daller, thill saa lenge wii anderlethes ther om thilsigendes worder. Och skall hand egien were Oss huld och thro, och lade sig bruge Oss thil wilge och Thienniste, effter hans Effne och Wilkor, Naar wii hannem behoffuer och lader thilsige. Bedendes och biudendes wor Renthemestere, then som nu er eller kommendes worder, att hand aarligen paa wore wegne bethimen thil gode rede forskreffne Tyge Brade samme 500. Daller fornøiger. Thermed skeer wor wilge och Befalinge. Actum Frederichsborg then 18. Februarii 1576.

Dette var ikke nok, men Kongen lod ham personlig komme til sig, og til ydermere Naades-Tegn tilbod hannem ikke alene den Ø-Hveen, som et roligt Sted for hans Studeringer, men endog Omkostningerne til at opføre de til Astronomiens og Chymiens Befordring behøvende Bygninger, og til at anskaffe sig de manglende Instrumenter for (i). Forlænings-Brevet, hvormed Hans Maie-

(i) TYCH. BRAHE Astron. Mechan. fol. G. skriver saaledes: Rex Frid. 2. unum ex Nobilibus suis pueris Knudstorpium ad me cum literis Regiis misit, quæ, ut se confestim accederem, ubicunqve in Selandia reperiretur, jubebant. Postqvam igitur accitum comparuissem, optimus ille & nunqvam satis laudatus Rex sponte sua & clementi voluntate mihi insulam illam celeberrimi Porthmi Danici, Huennam nostratibus dictam, qvam Latinè Venusiam appellare licet, exteri Scarlatinam nuncupant, obtulit, utqve in ea ædificia atqve Instrumenta pro exercitiis Astronomicis, tum qvoqve laboribus Pyronomicis, fieri curarem, rogavit, seqve sumtibus liberaliter iis provisurum, clementer addixit. Conf. Ejusd. Dedicat. præfix. Epist. Astron. Denne Kongens Gavmildhed berømmer et fremmed Skrift, kort efter samme Tider skrevet, nemlig LAUR. BEYERLINCK Theatrum Vitæ Humanæ, sub Tit. Astronomia, i disse Ord: FRIDERICUS II. Rex Daniæ, & Gvilhelmus Landgravius Hassiæ, hoc nostro tempore summo studio & cura Globos, Horologia, & Machinas Mathematicas fieri curant, in qvibus ortus & occasus signorum ac domos cœlestes, nec non conjunctiones solis & lunæ, cæterorumqve Planetarum, incrementa dierum & noctium conspicere possunt: qvorum nonnulla circumferunt, ut qvotidie contemplari qveant. Ad qvam rem ille nobilis Viri TIGONIS BRADEN, hic Victorini Schonfeldii opera utitur, ac utriqve hanc ob causam annua stipendia numerant, TYGONIQVE BRADEN, cui vix similem in Disciplinis Mathematicis hic septentrionalis Tractus habet, Rex insulam nomine Ween, cum omnibus reditibus inter Zeelandiam & Schaniam ad tempus vitæ concessit, ingentemqve speculam ibidem erigi curavit, ut gyrationes Planetarum, Stellarum altitudines, lunæ vicissitudines, totiusqve machinæ cœlestis motum observare possit.

Majestet forundet Tyge Brahe paa sin Livs-Tid bemeldte Øe, er skrevet paa Friderigsborg d. 23. Maji 1576. og lyder saaledes:

Wij Frederich thend Anden &c. Giore alle witterligt, att wy aff wor synderlig Gunst och Naade haffve vnt och forleent, och nu med thette wort obne Breff vnde och forlene Oss Elskelige Thyge Brade Ottis Søn til Knudstrup, wor Mand och Thienere, wort Land Hveen, med alle wore och Kronens Bonder och Thienere, som ther paa boendis ere, med ald thend Renthe och Rettighed, som ther aff gaar och aff giffuis till Oss och Kronen, att haffue, nyde, bruge och beholde, quit och frij vden ald Affgifft, vdi hans Liiffs Thiid, och saa lenge hand leffuer, och haffuer Lyst hans Studia Mathematices **at continuere och forfølge, dog saa, hand skall holde Bonderne, ther paa boendis ere, wid Loug, Skiell och Rett, och ingen aff thennom vforrette emod Lougen, eller med nogen ny Jndfestninge eller anden vsedvanlige Paalegge besuere, och vdi alle Maade were Oss og Rigет huld och thro, och wort Gaffn och Beste i alle Maade wide at ramme, och aff hans yderste Formue thes Skade och Forderffuelse hindre och affuergie. Thij forbiude wij &c. Actum Frederichsborg thend 23. Dag** Maji **Aar 1576.**

Tyge Brahe var nu paa sit tredivte Aar, da han fik en fast Fod at staae paa i sit Fæderneland. Han begav sig strax over til Hveen, giorde Anstalter til at anlegge en stor og prægtig Bygning, og havde allerede Grunden i Stand ved Begyndelsen af Augusti Maaned samme Aar, da den Franske Gesandt Carolus Danzæus, som hans og hans Studeringers store Ven, efter eget Forlangende, den 8. Augusti lagde i mange forneme Folks Nærværelse den første Grund-Steen til det over Verden berømte Astronomiske Slot Uraniborg (k). Vel beretter P. Colding (l) og efter ham nogle andre, at Kong Friderik selv lagde den første Steen, og Danzæus den anden: Men, da ingen af de Inscriptioner, som bleve indhugne i nogen Grund-Steen paa Uraniborg, melder noget derom, ei heller Tyge Brahe nogensteds i sine Skrifter taler derom det ringeste, maae det uden Tvivl være en Feil.

Dette

(k) TYCH. BRAHEI Astron. Mechan. fol. H. 6.

(l) P. COLDINGII Ord i hans skrevne Papirer ere disse: Cum Uraniburgum conderet, Rex FRIDERICUS primum posuit lapidem, alterum CAROLUS DANZÆUS, in Dania Regis Gallorum Legatus ordinarius, vir doctissimus.

Dette Aar 1576., endskiønt det vel maatte være eet af de angenemeste for Tyge Brahe, som han havde levet i, anseet at Kongen og Fædernelandet saa vel belønnede hans Arbeidsomhed, gik ham dog ikke af uden Bedrøvelse; Thi ei aleneste blev hans udkaarne og fortroligste Ven D. Joh. Pratensis, Professor Medicinæ paa Kiøbenhavns Universitet, d. 1. Junii ved en uformodet Død i sin blomstrende Alder bortrøvet (m), men han endog d. 24. Sept. mistede sin hiertelskede naturlige Dotter Kirstine, som tilforn blev omtalet. Over D. Joh. Pratensis forfattede han en smuk latinsk Grav-Skrift, som han havde lovet ham i levende Live, hvilken han siden lod trykke paa Uraniborg 1584. Samme lyder saaledes:

Epitaphium.

Clarissimo & omnigena eruditione virtuteqve ornatissimo viro D. Johanni Pratensi Arusiensi, Medicinæ Paracelsicæ & Galenicæ Doctori excellentissimo, ob ingenitam naturæ bonitatem, morumqve incomparabilem svavitatem omnibus cujuscunqve status hominibus & clarissimo & desideratissimo.

Quid juvat, assiduis studio impallescere chartis,
Et Sophiæ antiquæ sensa reposta sequi?
Per mare, per terras, duros subiisse labores,
Ut liceat celsa Palladis Arce frui?
Si mors cuncta abolet, si non timet arma Minervæ,
Doctrinam ingentem si levis hora rapit.
Occidit, ah dolor! ah! juvenilibus occidit annis
Pratensis, quo vix doctior alter erat;
Qvicqvid habent etenim veterum monumenta Sophorum,
Divini quicquid Scripta Platonis habent,
Et, Paracelse, tuas expertus calluit Artes,
Doctorum licet hic vulgus inane stupet.
Siue Machaonia Medicamina conderet Arte,
Non dubiam sensit plurimus æger opem;
Siue Poli Leges scrutatus scanderet astra,
Excelsa ingenio subdidit astra suo:
Pieridumque adeo fuerat nutritus in ulnis,
Ut decus & specimen Vatibus esse darent:
Quam facile is poterat, cum Musica læta placeret,
Et voce & fidibus dulce sonare Melos.

Sin-

(m) Vid. VINDINGII Acad. Hafniens. pag. 128. sq.

Singula quid referam? Cunctas percalluit artes,
Doctrinæque ingens hauserat omne genus:
Et pariter virtutis amans, justusque probusque,
Svavibus & placidis moribus auctus erat.
Non ulli nocuit, non invida corda gerebat,
Profuit ille bonis, pertulit ille malos.
Quam pulchrum est, hominem pariter doctum esse probumque!
Cum doctus malus est, lausque decusque perit.
Hunc sed utroque bono siquidem natura beavit,
Gratior hinc cunctis plusque adamatus erat.
Is tamen ante diem, medio sub flore juventæ,
Concidit: o sævum jus libitina tuum!
Jamque valens mortis minimum fera tela timebat,
Cum juvenem jaculis insidiosa ferit.
Qui toties terras, toties mare tutus obivit,
Forte sedens, alios dum docet, Ecce perit.
Non rapere hunc bellax poterat Germania, non hunc
Gallia, dum mutua cæde timenda furit:
Nil nocuere Alpes, nec celsior Appenninus,
Dum Latii procul hinc celsa Theatra videt:
Obfuit haud sævis vicina Ungaria Turcis,
Nilque alia a nostris dissita Regna focis;
Debuit in Patria, mediis permixtus Amicis,
Inque sua egregius stans statione mori;
Ut mors congrueret Vitæ, qua semper amicis
Et Patriæ magnis profuit officiis;
Armaque cum morti contraria plurima haberet,
Ut nisi ab insidiis succubuisse nequit,
Id metuens, juvenem non vi sed fraude petebat,
Nec prius indicto Marte, inopina rapit.
Sed quid in hoc victo tantum Mors sæva triumphas?
Quem tibi dum licuit vincere, victa jaces;
Nam, velut is vivus coluit pia dogmata Christi,
Sinceræ ex animo Relligionis amans,
Sic moriens animam Christo concredidit, idque
Non vetuit, quamvis mors inopina foret;
Teque, extrema trahens suspiria, Christe, vocavit,
Qui nos perpetuo, ne moriamur, obis:
Te duce, nunc igitur, victa de morte triumphans,
Et mundi & mortis dispicit insidias.

Obiit

Obiit Anno 1576. Ætatis 32.
Manibus Amici optimi & desideratissimi,
Vivo quod promiserat, persolvit
TYCHO BRAHE.
Uraniburgi 1584.

Hvor høit Tyge Brahe elskede D. Johannem Pratensem, og hvor meget han sørgede for hans Død, kan ogsaa sees af et Brev, som han fra Knudstrop af 3. Sept. 1576. haver tilskrevet D. Petro Severini, hvorudi han iblandt andet lover at give Omkostningerne til et Epitaphium over hannem at opreise, naar ikkun D. Petrus Sev. vilde giøre Inscriptionen dertil (n).

Bygningen gik lykkeligen for sig paa Hveen: Imidlertid har dog Tyge Brahe nu og da opholdet sig i Kiøbenhavn; Thi vi finde, at han den 22. og 23. Octob. 1576. haver endnu giort Astronomiske Observationer sammesteds. Men hans allerførste Observation paa Hveen, efterat han fik Øen i Være, er efter hans egen Antegnelse, giort den 14. Decembr. som var hans Fødsels-Dag (o). Og fra den Tid af lod han ikke gaae nogen Nat eller Dag forbi, naar Veirliget det tillod, i hvilken han jo udi de 21. Aar, han boede paa Hveen, gav nøie Agt paa de himmelske Legemers Bevegelser. Og paa det alting kunde have des bedre Fremgang, antog han strax og siden aarligen holdt en heel Deel Studentere og andre lærvillige unge Mennesker, Danske og fremmede, som gik hannem til Haande, saa vel ved at observere, som ved at føre hans Observationer i Pennen og holde hans Instrumenter i god Stand og Orden. Af disse bleve mange i Fremtiden til anseelige Mænd, som skal fornemmes af den Liste, vi siden over dennem have i Sinde at anføre.

I det Aar 1577. fik Tyge Brahe en skiøn Leilighed til at give Prøve af sin Kundskab i Astrologien eller den Videnskab at spaae af Stierner og Planeter om tilkommende Ting; Thi det skede, da Kongens første Søn, som siden blev den store Konge Christian den Fierde, var d. 12. April født til Verden, at Kong Friderik den Anden, som en curieux Herre, befalede Tyge Brahe at stille hans Nativitet, og af Himmel-Tegnenes Beskaffenhed at udregne denne Prindses forestaaende Skiebne. Tyge Brahe giorde strax sin Astrologiske Betænkning færdig, skrev den i det Latinske Sprog, indgav den d. 1. Julii med en Tilskrift til den nyfødte Prinds, og lod derhos følge et kortere Udtog af samme paa Tydsk. Om dette Skrift, som ingen Tid er trykt, skal siden, naar

(n) Dette Brev kan læses i Dänische Bibliothek Tom. VIII. p. 470. sq.

(o) TYCHO BRAHE in Observ. Astron. Mss. ita: Anno 1576. die 14. Decembris, qui mihi est natalis; feci primam Observationem ad Solem Hwenæ circa ipsum solstitium hybernum, & inveni &c.

naar vi opregne Tyge Brahes Skrifter, ogsaa gives nogen mere Efterretning. Dette maae vi dog her erindre, at samme ikke, som nogle have menet, kan have været en Aarsag til Tyge Brahes Fald; Thi baade skrev han det efter Kongelig Befaling, og har deri ikke skrevet andet, end hvad enhver Astrologus i saa Fald uden Fare kunde skrive. Men at Udfaldet af Kongens Levnet ikke svarer til Spaadomen, derudi kan Tyge Brahe være at undskylde paa samme Maade, som alle andre Spaamænd og Himmelkyndige.

I dette Aar 1577. eller maaskee først i det følgende, opfandt han sin Sextans, som var eet af hans fornemeste Astronomiske Verktøig (p). Og endnu i samme Aar 1577. in Novembri saae han den første og tillige den merkværdigste iblant de Cometer, som han nogen Tid observerede, om hvilken han har sammenskrevet en heel Bog, som udgiør den anden Deel af hans Skrift, kaldet Progymnasmata de Mundi ætherei recentioribus Phænomenis (q).

Det bør her ingenlunde forbigaaes, at Tyge Brahe i bemeldte Aar 1577. havde et Tilbud, som faa andre uden for Universitet skulle rose sig af, og som tilfulde vidner om den Høiagtelse, han stod i hos de Høilærde paa Kiøbenhavns Universitet; bestaaende derudi, at samtlige Professores eenstemmigen udvalde og ved Skrivelse forlangede ham til Rector Universitatis efter M. Johan. Aurifaber. Men som hans Bygning og mangfoldige Astronomiske Forretninger paa Hveen ikke tillode hannem at være fraværende, undskyldede han sig paa det høfligste, og gav sin Taknemmelighed tilkiende i efterfølgende Brev (r):

S. Magnifice Domine Rector, Clarissimique Viri, Hafniensis Academiæ venerandi Professores! Quod unanimi consensu, singulari vestro favore impellente, me nihil tale a vobis expectantem Rectoratus honoribus insignire & in Reipublicæ vestræ litterariæ per subsequens annuum tempus Administratorem eligere non dubitaveritis, vobis omnibus & singulis reuerenter habeo gratias. Ego vero præterquam quod me tanto officio digne sustinendo minime idoneum agnoscam, ideoque electionis huius rationem vestræ potius beneuolentiæ & fauori adscribendam censeam, quam quod reuera tale aliquid a me præstari possit, grauibus insuper iisque non paucis hoc præsertim tempore distrahor curis & negotiis, quo minus vestræ voluntati satisfacere & tam præclaro officio rite obeundo vacare possim. Inprimis vero ob Architecturæ in ædificiis constituendis occupationes, quibus in hac insula, a veteri

(p) TYCH. BRAHEI Astron. Instaur. Mechan. fol. A. 5. Conf. fol. D. 5. Ejusd. Progymnas. Astron. Tom. I. p. 247.

(q) Vid. GASSENDI Vita Tych. Brahei p. 42. sq.

(r) Originalen af dette Brev, saavelsom den største Deel af de følgende i denne Materie, har Hr. Etats-Raad Gram, af den særdeles Godhed han viser i at befordre vort Foretagende, behaget at meddele os til Publici Fornøielse.

teri desolatione in habitabilem oram, Deo conatui nostro favente, revocanda, implicor. Quapropter reverenter & obnixe Vestras Excellentias rogatas volo, ut, consideratis his negotiis, quibus hoc ipso tempore, quo vobis adesse oporteret, impedior, me a tanto munere obeundo, quod alias etiam nostris viribus impar est, excusatum habere velint. Imposterum vero, Dei nutu, liberato mihi ab hoc occupationum munere, si quid erit, quo mea tenuitas Vestræ Academiæ & vobis in quocunque officii genere vsui esse possit, lubens omnique conatu pro virium mensura præstare & volo & debeo. Omnemque meam operam, quacunque in re Litterariæ Reipublicæ Vestræque utilitati inservire possit, vobis perpetuo defero. Deus optimus & æternus, autor omnis scientiæ & veritatis, Vos vestraque studia in suum honorem & Publici Boni utilitatem diu clementer conseruet. Valete. Datæ in Insula Hucna Maji die 21. Anno Christi 1577.

Mag. & Exc. V. Amantiss.
Tycho Brahe.

I det følgende Aar 1578. havde Tyge Brahe et nyt Kiende-Tegn af Kongens Naade, i det Hans Maiestet den 18. Maji ikke alene gav hannem Varte-Brev paa det Præbende, som hørde til Hellig tre Kongers Capel i Roskilde Domkirke, hvilket Henrik Holk da havde i Forlæning, men endog allernaadigst forlænede hannem Nordfiord Læn og Fogderie i Norge, som han skulde beholde, indtil bemeldte Præbende blev ledigt. Kongens Brev derom er saa lydende:

Wii Frederich thend Anden ꝛc. Giøre alle witterligt, at eftersom wi naadigst haffue bewilget och tilladt, att Oß Elskelige Tyge Brade Ottisøn, wor Mand och Tiener, maae bekomme Hellig 3. Kongers Capell, udi Roskilde Domkirke, med Bønder, Tienere, och ald thes tilliggende Renthe, om hand Henrich Holkis Død offuerleuendis worder, som nu thermet forlehnt er, Och thet kand sig tildrage, att hand en Tiidlang maae fortøffue, indtil samme Præbende falder; Tha haffue wij aff wor synderlig Gunst och Naade undt och forlehnt, och nu meth thette wort obne Breff unde och forlehne forneffnte Tyge Brade wort och Kronens Lehn Nordfiord Lehn och Fogderie, meth Bønder, Thienere, och ald thes Renthe och rette Tilleggelser, wiſt och uwiſt, intet undertaget, at haffue, nyde, bruge och beholde, qvitt och frij uden Affgifft, til saalenge hand Hellig 3. Kongers Capell kand bekomme, och thermet bliffue forsørget. Och

naar hand samme Præbende bekommendes worder, skal hand ther emod strax thette fornefnte Lehn affstaae, och sig intet widere ther meth befatte. Och skal hand holde Bønderne ther udi Lehnet ved Norges Loug, Skell och Rett, 2c. Actum Friderichsborg then 18. Maji 1578.

Samme Aar 1578. da Kongen om Efterhøsten opholdt sig i Jylland paa Skanderborg, blev det Hans Maiestet forebragt, at den gemene Mand der i Egnen havde atter seet en usædvanlig stor Stierne. Paa det nu Hans Maiestet kunde faae Tyge Brahes Tanker derom at vide, blev udstædet til hannem følgende Brev, hvorpaa os ikke er bekiendt det Svar som fulgte:

Friderich then Anden 2c. wor Gunst tilforn. Wiid, att thet siges af thend gemeine Mand, att nu achter schal haffue ladet seg see en stor nye Stierne, och maa well skee thett kand werre en aff Planeterne eller en anden Stierne, huis Opgang thend gemeine Mand ikke er beuist; Thi bede wij theg och wille, att thu mett thett første erklarer theg emod Oss, om nogen nye Stierne er kommen paa Himmelen, och bethencker teg, huad Planett eller Stierne nu paa thenne thidt pleier att opgaae. Ther mett skeer wor Wilge 2c. Actum Skanderborg thend 21. Septembris Aar 1578.

Den 30. Decemb. 1578. blev Kong Frideriks anden Søn Hertug Ulrik født til Verden. Denne Prindses Nativitet haver Tyge Brahe ogsaa stillet, og in Majo 1579. indgivet sit Skrift derom baade paa Latin og Tydsk, hvoraf Originalen endnu giemmes her paa det Kongelige Bibliotek.

Det er tilforn antegnet, at Kongen 1568. giorde Tyge Brahe Løfte paa det første Canikdom, som i Roskilde Domkirke blev ledigt (s), og at han 1578. fik Exspectants paa det Præbende, som Henrik Holk var forlænet med. Nu hændede det sig, at H. Holk i Aaret 1579. ved Døden afgik, og Tyge Brahe saaledes kom til det længe ventede Canikdom. Kongens Forlænings-Brev er skrevet paa Friderikshorg d. 5. Junii 1579. og lyder saaledes;

Wii Frederich then Anden 2c. Giøre alle witterligt, att wii aff wor synderlige Gunst och Naade haffue vndt och forleent, och nu meth thette wort obne Breff vnde och forleene Oß Elskelige Thyge Brade Otthis Søn, wor Mand och Tiener, wor

(s) Danske Magazin Tom. II. pag. 180.

wor och Kronens Capelle Hellige thre Kongers Capelle udi Roskilde Domkirke, och samme Capelle meth ald sin rette Tilleggelse, Bønder, Thienere, Residentz, Gaard, Gods, och ald anden Herlighed och Frihed, Rente och Rettighed, som ther nu tilliggendis er, och meth Rette tilligget haffuer, och Henrich Hoik thet till thes vdi were hafft haffuer, inthet vndertaget, at haffue, nyde, bruge och beholde, indtil saa lenge wii anderledis ther om tilsigendis worder. Dog saa att hand Gud almegtigste til Loff och Ære skal dagligen lade siunge nogle Psalmer och anden Sang i samme Capell, och skal hand thil thes Behoff holde to smaa fattige Sinker, Och thennom forsørge til Mad, Øll, och Kleder til Skiellighed, hvilke samme Sinker skulle meth the Vicarier, som i samme Capell Forleninger haffue, dagligen siunge therudi samme Psalmer och Sang, effter then Skik och Maade, som Ordinantzen om formelder, saa ther ingen Brøst paa findes. Sammeledes skall forneffnte Tyge Brade och besørge och holde tho fattige Studentere, som studere udi vor Kiøbsted Kiøbenhaffn, til Mad, Øll och Kleder, saa at the faae theres nødtorfftige Ophold till Skiellighed. Dog skall forskreffne Tyge Brade haffue Tilsiun med, at samme tho Sinker och forneffnte tho Studentere, som hand i saa Maade bode ther i Capellet och thesligeste til Studium udi Kiøbenhaffn holde skal, ere saadane Personer, som beqveme ere att studere, och wilie ther till haffue, saa att forhobendes er, att the thennom forbedre wille. Skall hand och holde samme Capelle med sin Residentz och andet Gods, som ther tilliggendis er, wed god Heff d och Magt, och Bønderne, paa samme Gods boendes ere, wed Loug, Skiel och Rett, och ingen aff thennom vforrette emod Lougen, eller med noger ny Indfestninge eller anden usedwanlige Paalegge besuere, och icke heller forhugge eller forhugge lade nogen the Skoffue, ther tilligger, til Upligt udi noger Maade. Thi forbiude wij alle, ehuo the helst ere eller were kunde, serdelis wore Fogither, Embitzmend och alle andre, forneffnte Tyge Brade heremod paa forneffnte Hellig tre Kongers Capelle eller noger

thes Rente och rette Tilleggelse, eftersom forskreffuit staar, at hindre eller udi noger Maade Forfang at giøre, vnder wor Hyldiste och Naade. Actum Frederichsborg den 5. Dag Junii Aar 1579.

Saasnart nu Tyge Brahe havde faaet dette skionne Præbende i Roskilde, burde han strax, efter det Forlænings-Brevs Lydelse, som han Aaret tilforn fik, have afstaaet og givet tilbage det Norske Læn: Men af sær Kongelig Naade bevilgede Kongen ham endnu fremdeles, tillige at beholde samme Nordfiords Læn og Fogderie uden Afgift, hvorom Hans Maiestets Brev af 13. Junii 1579. saa lyder:

Wij Friderich then Anden &c. Giøre alle witterligt, att wij aff wor synderlig Gunst och Naade haffue undt och forleent, och nu meth thette wort obne Breff unde och forlene Oss elskelige Tyge Brade til Knudstrup, wor Mand och Tienere, wort och Norgis Kronis Lehn Nordfiord Leen och Fogderi, med Bønder, Tienere og [illegible] thes Rente och rette Tilliggelse, wist och uvist, intet vndertaget, eftersom hand thet selff seniste[illegible] vdi wærge haffde, att haffue, nyde, bruge, och beholde quit och frij vden Affgifft, til saa lenge wii anderledis therom tilsigendis worder; Dog saa, att hand skal holde Bønderne vdi forneffnte Nordfiord Leen och Fogderi wed Norgis Loug, Skiel och Rett, och ingen aff thennom vforrette mod Lougen, eller med nogen nye och usædvanlig Paaleg besuærge, och skal hand icke forhugge eller forhugge lade nogen the Skove, ther tilligger, till Upligt udi nogen Maade. Thii forbiude wij &c. Giffuet paa Friderichsborg d. 13. Junii 1579.

Foruden disse store Naades Bevilsninger, som Tyge Brahe nød for sin egen Person, erholdt han og hos Kongen paa sidstbemeldte Dag en Naade for en anden lærd Person, med Navn Peder Jacobsøn, uden Tvil den samme, som kaldes med Tilnavn Flemløse og siden skal blive handlet om. Denne, fordi han skulde gaae Tyge Brahe til Haande in Studiis Mathematicis, fik Hans Maiestets Brev paa det første Canikdom, som i Roskilde blev ledigt, saaledes lydende:

Wij Frederich then Anden &c. Giøre alle witterligt, att wij aff wor synderlig Gunst och Naade, saa og for Oss Elskelige

lige Thyge Brade till Knudstrup, wor Mand och Tienere, hans Intercession och Forbøn Skyld, haffue undt, beuilget och tilladt, och nu mett thette wort obne Breff vnde, beuilge och tillade, att thenne Breffuiser Peder Jacobssen maa och skal bekomme thet første Canikdom, som epther Capittels Statuter vacerer och ledigt bliffuer vdi Roskild Domkirke, och thet meth Bønder, Tienere, och ald thes Rente och rette Tilliggelse, haffue, niude, bruge och beholde, till saa lenge wi anderledis therom tillsigendis worder, dog saa att hand skal were førplicht att lade sig bruge in Studiis Mathematicis hos forneffnte Thyge Brade, till hand meth wilge kand bliffue aff hannum forloffuit och affskildt. Og naar hand icke lenger lader sig bruge hos forneffnte Thyge Brade, eller andensteds in Studiis er førhindret, skal hand boe och Residere hos forneffnte Roskilde Domkirke, och giøre sig Tynge och Tieniste inden Kirken och vden, som andre Residerende Caniker sammesteds, och were den geistlige Ordinantz, som om Religionen er udgangen, och Capitels Statuter aldelis undergiffuen. Skal hand och bygge och forbedre then Gaard och Residentz, hand till samme Præbende bekommendis worder, och then ved god Heffd och Magt holde, Bønderne paa Gotzet boendes er, wed Loug, Skell och Rett, och ingen aff thennem uforrette, eller meth nogen ny Indfestning eller anden usedvanlige Paalegge besuere. Skal hand och ey forhugge eller forhugge lade nogen the Skoffue, hand ther till faaendis worder, till Uplicht i nogen Maade. Thi forbiude wij wore Fogither, Embitzmend och alle andre, forneffnte Peder Jacobssen her emod paa forskreffne Prebende udi Roskilde Domkirke att bekomme eller nogen thes Rente och rette Tilliggelse, eftersom forskreffuit staar, att hindre eller udi noger Maade Forfang att giøre, vnder wor Hyldiste och Naade. Dog skal her meth were uforkrenckit, huis Breffue wij andre tilforn vdi lige Maade giffuet haffue. Giffuet paa Friderichsborg thend 13. Junii Aar 1579.

Relator Thyge Brade.

En

En Maaneds Tid efter at Tyge Brahe havde faaet Forlening paa Hellig tre Kongers Capel i Roskilde, blev hannem befalet, efter et Brevs Indhold, som fandtes ved Capitelet, at give Naadsens Aar af dette Prebendes Indkomster saa vel til sin Formands Henrik Holks Enke og Arvinger, som til Universitetet i Kiøbenhavn. Derom lyder Kongens Brev saaledes:

Friderich rc. Wiid, effther som wii naadigst haffue undt och forleent theg mett Hellig Thre Kongers Capell her udi Roskilde Domkirke, som Henrick Holck tilforn udi were haffde, tha forfare wii nu, att her hoß Capittelet skal findes ett sønderligt Brev, som indholder, att thens Arffuinge, som fran forskreffne Capell doer och affgaaaer, saa wel som Universitetet udi Kiøpnehaffn skulle haffue Annum Gratiæ aff Renthen lige som aff andet Capittels Godz. Bedendis theg therfore och wille, attu ubehindret lader forskreffne Henrick Holckis effterladendis Høstrue och Arffuinge, saa wel som Vniuersitetet wdi Kiøpnehaffn, følge Renten udi thette Aar aff forskreffne Hellig Thre Kongers Capells Godtz, och ingen Forhindring ther paa giører thenum vdi nogre Maader. Ther nieth skeer wor Wilge, Befalendis theg Gud. Actum Roskilde Gaard thend XVI. Dag Julii, Aar M. D. LXXIX.

Des uagtet, har Tyge Brahe dog understaaet sig at giore Enken Forhindring paa bemeldte Naadsens Aars Rente, Saa at Kongen, efter hendes indgivne Klagemaal, haver d. 3. Decemb. i samme Aar 1579. ladet afgaae til hannem efterfølgende ny og strengere Befaling:

Friderich rc. Wor Gunst tilforn. Wiid, att som wii tilforn haffue skreffuet theg till, att thu ubehindret skulle lade oss Elskelige Frue Magdalene Reuentloff Henrick Holckis Efterleffuerske niude Annum Gratiæ, med Renthen att følge aff thett Godtz till Hellig Thre Kongers Capell, som wij theg med forleent haffue epther hendis Hosbundes Affgang, och hun endnu underdanigst giffuer tilkiende, att thu paa samme Renthe giør hende Forhindring, och haffuer forbudet Bønderne, forskreffne Renthe hende att yde och fremføre, och att thu till med skal ther aff haffue ladet oppebære Lamb, Giess, Høns, Erffuitz-Pendinge och Giesterii, med huis andet thu haffuer kundet bekomme, Saa och for-

forbødet Bønderne att yde hende, hues Gaardfestninge, som hun till sidste Sancti Dionysii Dag skulle haffue hafft, saa thet hende icke maa følge. Tha efftherthij for Oss er beuissligt giort med ett Kongebreff, som findes udi Roskilde Capittel, at Annus Gratiæ med forskreffne Hellig Thre Kongers Capell och thes tilliggendis Godz bør att holdes, effterson med andet Capittels Godtz bode till then dødis Arffuinge, saa vel som och till Vniuersitetet udi Kiøpnehaffn, naar thend affgaar, som ther med forleent er, Bede wij theg och wille, att thu epther slig Leilighed lader hende niude Annum Gratiæ, och ubehindret følge Renthen aff forskreffne Godtz, hendis Hosbunde haffde, saa widt hende tilkommer, Thesligeste hues Gaardfestninge hende paa hendis Hosbundes wegne tilforn theraff tilfalden war, saa wel som och Universitetet, hues thet bør att haffue, tilholdendis Bønderne, att the samme Landgilde och Renthe, som tilbage staar, yder och fremfører paa the Steder, thennum foreuises, effterson seduanligt och billigt er med andet Capittels Godtz, naar nogen døer och affgaar, saa wel som och ubehindret lader hende och Vniuersitetet efterfolge vforrychte, hves thu allerede theraff haffuer oppeborit, og ingen Forhindring therpaa giører thennum, saa hun icke skal haffue i Behöff, seg ther om widere for oss att beklage. Ther met ꝛc. Actum udi Todbierg then 3. Dag Decembris Aar 1579.

Vi finde iblandt Tyge Brahes skrevne Observat. Astron. at han ved disse Tider haver ogsaa paa Hveen giort adskillige Geographiske Observationer, hvoraf de fleste gaae ud paa at vise, hvor langt der var ei alene fra det ene til det andet Sted der paa Øen, men og fra Uraniborg og andre Steder paa Hveen til de omkringliggende Kiøbsteder, Kiøbenhavn, Helsingør, Helsingborg, Landskrone, Lund, Malmø ꝛc. Iblandt andet har han sammesteds antegnet, at der imellem Helsingborg Bro og den yderste Bro ved Helsingør ere 7950. Alne, eller 15900. Fødder, eller og 2650. Favne, hvoraf een giør tre Lybske Alne, men een Alen to Fødder. Han har og der anmerket, at der da fandtes i Danmark disse Kirker: i Skaane 615. i Siæland 336. i Fyen 315. i Jylland 984.

I Begyndelsen af Aaret 1580. nemlig d. 30. Januar. betragtede Tyge Brahe en gandske Maanens Formørkelse, om hvilken han iblandt andet skriver, at den ogsaa blev observeret synden paa Island ved Bessestad af een ved Navn

J. Bocholt, og det mere tydelig end her (t). Men i October Maaned samme Aar blev han en Comete var, som lod sig see indtil midt i Decembri: Over denne giorde han og en Beskrivelse, som med mere skulde udgiore den tredie Deel af hans Progymnasmata de Æthereis Phænomenis, men den kom ingen Tid til Fuldkommenhed (u).

In Majo 1580. var Tyge Brahe med iblandt det Danske Ridderskab udi det store Optog, som skede til Odense, da Hertugerne af Holsten toge Hertugdomet Slesvig og Den Femern til Læn af Hoilovlig i Hukommelse Kong Friderik den Anden (x). I samme Aar, da han efter fire Aars Bygning havde faaet sit Uraniborg i fuldkommen Stand, fik han Besøgelse af den lærde Mathematicus Paulus Witichius fra Breslau, hvilken fandt sig overmaade fornøiet ved at see alle de af Tyge Brahe til Astronomiens Opkomst giorte Indretninger, og lovede som en tro Medhielper at forblive hos hannem paa Hveen: Men, da han havde været der en tre Maaneders Tid, lært en stor Deel af Tyge Brahes hemmelige Kunst-Greb, og nøie betragtet hans opfundne Instrumenter, drog han til Tydskland igien, og der ei alene eftergiorde nogle af hans fornemeste Instrumenter, men endog gav adskillige af hans Opfund ud for sine, hvorover T. Brahe billigen klager her og der i sine Skrifter (y). En anden fremmed lærd Mand blev og i dette Aar 1580. kiendt med Tyge Brahe, nemlig Johannes Seccervitius, som var Professor i Gripswald og en god Latinsk Poet. Denne, da han var kommen til Danmark i Følge med Hertugen af Pomern, som med flere Førstelige Personer d. 26. Junii i Kolding bivaanede den nyfødte Princesses Augustæ Daab, giorde med det samme en Reise til Kiøbenhavn og derfra over til Lund i Skaane, hvor han paa et Bryllop, som holdtes i Bispens Hus, havde den Glæde at see og komme i Kiendskab med Tyge Brahe, som han havde hørt saa meget sige af. Dette bevidner Seccervitius selv, i den Beskrivelse, som han over samme sin Reise haver i Latinske Vers forfattet (z), med disse Ord:

Gau-

(t) TYCH. BRAHEUS in Observ. Astron. MSS. ita: Hæc Eclipsis observabatur a J. Bocholt in Islandia meridionaliori in loco appellato Besset curia Regia, qvasi in media longitudine insulæ. Principium H. 6¼. Finis H. 9. Sed qvia exacte initium deliqvii non poteram discernere neqve finem, judico, prius incepisse & serius desiisse hanc Eclipsin apud Islandos &c.

(u) GASSENDUS in vita Tychonis, p. 48. 49. Conf. TYCH. BRAHEI Astron. Mechan. fol. G. 4.

(x) JAC. KRUEGERS Hist. von dem Lehen-Tage zu Odensee, fol. G. 2.

(y) TYCH. BRAHEI Astron. Mechan. fol. A. 5. fol. E. fol. L. 3. Ejusd. Epist. Astron. passim.

(z) JOH. SECCERVITII Daneidum Lib. 2. fol. E. 4.

Gaudia dum solito fervent Hymenæia ritu,
Et nos convivas mensa merumque tenet;
Pars mihi lætitiæ facundum prima TYCHONEM,
Omnia qui callet Sydera, nosse fuit.
Cuius & ingenio tantum nunc Hvæna superbit
Ausa caput magno tollere parva mari,
Quam Gnidos Eudoxa, quam se sustollere gaudet
Hipparchi docta nobilis arte Rhodos.
Optime Rex, tales foveas cum sumptibus artes,
Ingenioque potens sit tua cura TYCHO,
Te canit Vranie, tibi plaudit Phœbus Apollo,
Applaudit meritis Mænalis Vrsa tuis.
Et quantum Phariis meruit Ptolomæus in oris,
Debetur laudi gratia tanta tuæ.

Da nu Tyge Brahe et heelt Aar og noget derover, efter den sidste Forlæning, havde hast Nordfiord Leen udi Norge, som skulde bøde paa det Naadsens Aar, han af sit Roskildske Præbende maatte give til sin Formands Enke og Universitetet, gik Kongens Befaling d. 10. Aug. 1580. til Amtmanden i Bergen Hans Lindenov, at han skulde annamme fra Tyge Brahe bemeldte Nordfiord Leen, og deraf herefter giøre Kongens Rentemester aarlig Regenskab. Denne Kongelige Befaling lyder saaledes:

Frederich then Anden med Gudz Nagde Danmarkis, Norges, Wendis och Gottis Koning ꝛc. Wor Gunst tilforn. Wij bede thig och wille, att thu strax paa wore wegne lader anamme did under Bergenhus Nordfiord Leen, med ald sin Renthe och rette Tilliggelse, som Oß Elskelige Thyge Brade thil Knudstrup wor Mand och Thienere sist thil thes wdi were hafft haffner. Och att thu thilltencker aarligen thil gode Rede att giøre wor Renthemester paa wore wegne gode Rede och Regenskaff bode for wist och uwist, som wdi samme Leen falder. Wii thilskikke thig och saa her hoß wortt Følgebreff thil Bønderne wdi forskreffne Leen, hvilket thu for thennom kand lade forkynde, att the thennom thereffter kunde wiide att rette. Ther med skier wor wilge. Befalendis thig Gud. Schreffuit paa Jachten wdi Breerød thend X. Dag Augusti Aar M. D. LXXX. wnder wortt Signett.

Opskrift:

Oß Elskelige Erlig och Welbyrdig Hans Lindenow, wor Mand, Thiennere och Embitzmand paa wortt Slott Bergenhuß.

Dette uagtet, fik Tyge Brahe det dog saaledes maget hos Kongen, at han fremdeles beholdt det Norske Læn, og fik derpaa et nyt Forlænings-Brev, som er givet paa Skanderborg Slot den XI. Novemb. 1580. Hvilket, siden det Ord fra Ord kommer overeens med det forige af 13. Junii 1579., vi ikke holde fornødent her at anføre. Derpaa udstædede Hans Maiestet den 8. Januar. 1581. til ovenmeldte sin Embedsmand paa Bergenhus følgende Befaling:

Friderich then anden ꝛc. Wiid, att som wii nogen Tiid forleden haffue skreffuit theg till och befalitt att skulle lade annamme Nordfiord Leen ther under Slottet, som wii Oß Elskelige Tyge Brahe Ottisøn, wor Mand och Thiener, forleent haffde, och wtj nu siden haffue hannem samme Leen igien naadigst beuilget. Tha bede wii theg och wille, att hues thu midlertiid haffuer ladit opbere aff forskreffne Nordfiord Leen, then thid thu thet haffuer effther wor Befallinge hafft ther wnder Slottet, att thu thet igien lader følge forskreffne Tyge Brade med Leenit, och ingen Forhindring therpaa giøre hannem i nogen Maade. Thermed skeer wor wilge. Befallendis theg Gud. Giffuet paa Skanderborg then 8. Januarii Aar 1581.

Tyge Brahe havde nu haft Hveen i Forlæning paa femte Aar, og, som han i den Tid havde opført store Bygninger, og giort en Hoben andre Indretninger med Plantning, Vandledninger og deslige, saa haver han vel og taget Bønderne der paa Øen noget for sterkt i Arbeid, saa at der efterhaanden baade for det og mere reiste sig imellem ham og dem adskillig Irring og Uenighed. Paa det nu saadant i Tide maatte blive afstillet, og de ikke ideligen skulde have Aarsag at overhenge Kongen med deres Klagemaal, fandt Hans Maiestet for godt at befale tvende sine Embedsmænd Arild Ugerup og Axel Gyldenstierne, at de nøie skulde forhøre Sagens Beskaffenhed paa begge Sider, og indgive derom deres underdanige Beretning. Hvorefter Hans Maiestet den 8. Januarii 1581. lod udgaae en fuldstændig Anordning, som skulde tiene begge Parter fremdeles til Efterretning, hvilken Ord fra Ord saaledes lyder:

En

En Ordning och Skik, hvorledis her effther skal holdis med Tyge Brade och Induonerne paa Hueen.

Wij Frederich zc. Gior alle witterligt, att eftersom ther haffuer begiffuet sig atskillige Irringe och Uenighed emellom Oss elskelige Tyge Brade till Knudstrup, wor Mand och Tiener, paa thend ene, och wore Undersotte Bønderne paa wort Land Huen boendis, som hand udi Forlening haffuer, paa thend anden Side, och wij therfor nogen Thid siden haffuer ladet wor Befalning udgaae till Oss Elskelige Arild Ugerup, wor Mand, Thiener, och Embitzmand paa wort Slot Helsingborg, och Axel Gyldenstern, wor Mand, Thiener, och Landzdommer udi wort Land Skone, och Embitzmand paa wortt Slott Landzkrone, att the samme Irringe och Uenighed paa wore wegne skulle forhøre, ald Leiligheden ther om grandgiffueligen grandske och forfare, och siden giore en Forordning, hvorledis thermed best forholdis kunde. Huilcken wor Befalning the nu haffue effttherkommet, och Oss en skrifftlig Besked och theris Betenckende ther om tilskicket. Tha paa thet forskreffne Tyge Brade, saa wel som Bønderne paa forneffnte Huen, endeligen kunde wiide, hvor effter the thenum forholde kunde, haffue wij thenne effterskreffne Forordning ladet forfatte, och wille, att begge Parterne vdi alle Maade thennum thereffter skulle wiide att rette.

Først med Dagwerck att skulle giøre, skal saaledis holdis, att aff hver halff Gaard skal giøris Tyge Brade tho Dageswerck om Ugen till Landz eller Wandz, regnendis huer Dag fra Solen gaaer op, och till Solen gaaer neder. Men huilcken Mand, som bliffuer i Tide tilsagt att komme, och giøre sit Dagwerck, och ey kommer om Morgenen, før Klokken er X. XI. eller XII. tha skal thet icke regnis uden for en halff Dags Werck, och tha skal then Mand giøre then anden halff Daguerck om Dagen ther nest effter, om hand therom bliffuer tilsagt, hand skal therfor til forskreffne hans Hosbonde bøde 3. Mk. for Ulliudelse, och ligeuel om anden Dagen giøre sin Daguerk fyldist, vden thet kand skellig beuises, att hand er enten aff Landet, eller udi anden

louslig

louliig Forfald forhindret. Och huad Gaardmendene belanger, som findes ther paa Landet, the skulle giøre theris gangende Dagverk, eftersom andenstedz udi Sieland och Skone sedvanligt er.

Item om Digger och Tepper ferdig att giøre och wed Macht holde, skal saa forholdis, att huilcke aff Bønderne, som icke tepper theris Tepper och Diger, som thennom er tilskifft, och thennum holder wed Macht och ferdig om Aaret inden Sancti Walborg Dag, tha skal then, som thet icke giør, bøde til sin Hosbonde 3. Mk. och en god Tonne Øll till alle Bymend, och ther som hand samme Tønde Øll icke godvilligen wil udgiffue, skulle the haffue fuld Macht att pante hannum ther for, och intet ther met haffue forbrot, och skal ligeuel samme Mand bøde therforuden, hues Skade som skeer egennum samme ulouglig Teppe.

Item med Hassel, Abeltræ, Wierriis, Thornpile och andre Træer och Kratt at freide, thesligeste med att plucke, skal saaledis her efter forhandlis, att Bønderne paa forskreffne Huen skulle inthet befatte thennum ther med, uden forskreffne Tyge Brade eller hans Foget lader thennum foruisse, och thersom nogen aff Bønderne eller theris Thiunde findis her emod att plocke eller hugge, tha skulle the therfore straffis som widbør, och effter som thet holdis med wore Skoffue udi Sieland och andensteds.

Item med Thing att holde ther paa Landet, wille wii effter thenne Dag udi saa Maade forholdet haffue, att ther skal holdis Thing huer XIIII. Dagis Dag, och theris Things Dag att were om en Onsdag, och then, som nu er tilskicket att were Foget och side udi Domere Sted, eller och her effter ther till forordnet worder, skal were forplicht att hielpe huer, som hannum hender for Dom att komme, saa meget Loug och Rett er.

Och effthersthi forskreffne wore Undersotter paa Huen till thes altiid haffuer werit under Sieland, och the beklager thennum, att thet er meget wiidt och ubeleyligt med theris Sager att sige och steffne till Sielandz Landzthing, tha haffue wii naadigst

digst bevilget och tilladt, att hues Sager effther thenne Dag skal steffnis ther aff Landet till Landzthing, att then bør att ordelis, the skulle steffnis till Skonske Landzthing, och Landzdommeren sammestedz were forplicht att forhielpe thennom therudinden, saa meget Loug och Rett er (a).

Item med Suin, som Bønderne paa Huen wille haffue till Olden, naar Olden er, skal saaledis holdis udi forneffnte Tyge Brades Tid, ald then Stund hand haffuer Huen, att huilcken Mand ther paa Landet, som driffuer sine Suin paa fremmede Skoffue, och icke paa Tyge Bradis egen Skoffue, hand skal alligeuel giffue forskreffne Tyge Brade et Suin, næst the beste, naar the kommer hiem fra Skoffuen, som andenstedz sedvanligt er. Men thersom the driffue theris Suin paa Tyge Bradis egen Skoffue udi Skone, tha skal the ther aff giffue hannom Oldengield, som anderstedz i Skone giffuis til Oldengield.

Och efftersom Bønderne paa Huen til thes haffue findes forsømmelig, och theris Skyld och Landgilde icke er udkommet i tilbørlig Tide, tha skulle the her effter were forplicht, theris Landgille aarligen til gode Rede yde och udgiffue effter Recessens Lindelsse, som er Smør Landgilde til S. Hansis Dag Midsommer, och Korn, med Penninge Landgilde till S. Morthens Dag, under den Straff, som Recessen ther om formelder.

Sameledis efftersom forskreffne wore Undersotte Bønderne paa Huen til thes haffuer tilholt thennom theris Gaarde for Jordeigne Gaarde, och thet nu befindis, ther the haffue weret udi Rette kaldet aff forskreffne Tyge Brade for forneffnte gode Mend (b), att the aldelis ingen Breffue, Priuilegier, eller Frihed haffue, ther med the thenom forskreffne Gaarde for jordeigne Bøndergaarde kunde tilholde, icke heller effter Recessen haffue nydet och hafft samme theris Gaarde med slig Frihed udi Rolighed;

(a) Kong Christian den Fierde haver og siden af samme Aarsag tilladt Indbyggerne paa Hveen at søge Skaane-Landting, hvorom Hans Maiestets Brev af 24. Maji 1634. kan læses i OL. BANGS Danske Samlinger Tom. II. p. 265. Conf. HOLBERGS Danske Historie Tom. III. p. 275.

(b) Nemlig Axeld Ugerup og Axel Gyldenstierne.

hed; Tha skulle forskreffne Bønder paa Huen effter slig Leylighed icke lenger niude theris Gaarde for jordeigne Bøndergaarde, men effter thenne Dag, naar nogen døer eller affgaar, skulle samme Gaarde stedis och festis effter som andre Krone Gaarde, och icke mere regnis eller holdis for jordeigne Bøndergaarde. Thog skulle the icke forhøiges eller omsettis paa Skyld eller Landgilde, men her effter giffue, som the til thes och i gammel Tid giffuet haffuer, och ther offuer icke med ydermere besueris, uden wij selffuer anderledis lade forordne och tilsige, undertagendis, hvad Penninge Skyld belanger, skulle the giffue, som andersteds her udi Riget beuilget er, siden Monthen bleff omsat.

Thisligeste, effterSom forskreffne Huen er omflott, och til forskreffne Land icke er nogen Jndføring, och forskreffne Tyge Brahe underdanigst er begierendis, att hues wore Bønder ther paa Landet haffue att affhende och udføre, maatte hannum først tilbiudis, och att hand motte thet were nest for thet werd the thet kunde selge udi neste Kiøbsted ther hos liggendis, huilcket och Bønderne udi forskreffne tuende gode Mends Overwerelse hannom selff godwilligen skal haffue beuilget och sambtyckt, och efftherthi wii slig Tilbud och Bøndernes egen Beuilge icke kunde achte for ubillige, och wii forfare, att naar Bønderne med theris ware bortsegler til Kiøbstederne, opholdis the undertiden aff Winden, och ther offuer theris Nering och Biering meget forsømmis, saa wel som och en Part ther offuer til Unytte forthere; Tha wille wii och, att Bønderne paa forskreffne Huen effter thenne Dag skulde were forplicht, før the ther med udlegger fra Landet, effter theris egen Contracht och Beuilling forskreffne Tyge Brahe først att tilbiude, hues Ware the haffuer att selge och medføre, før the thermed udlegger fra Landet, thog att hand til gode Rede skulle giffue thennom therfore saa meget, the therfor kunde bekomme udi neste hosliggende Kiøbsteder, och icke trenge nogen sine Vare ringer aff, end som the gielder.

Thenne forskreffne Skick och Ordning wille wij udi alle Maade haffue holdet och efftterkommet udi alle sine Ord, Punchter och Arti-

Artickler, efftersom forskreffuit staar. Bedendes och biudendes forskreffne Tyge Brade, saa wel som och Bønderne paa forskreffne Huen boendis, att J ether aldelis her effter wilder att rette och forholde, och inthet ther emod att giøre, under wor Hyldest och Naade. Giffuet Skandelborg thend 8. Januar. Aar 1581.

Det er tilforn antegnet, at Kongen d. 18. Febr. 1576. tillagde Tyge Brahe en aarlig Besolding paa 500. Rixdaler, som han indtil videre skulde beholde. Efterat han nu havde faaet den Roskildske Forlæning i fuldkommen Besiddelse, og tillige beholdt det Norske Læn, fandt Hans Maiestet for godt at opskrive hannem bemeldte aarlige Besolding, og til den Ende lod d. 29. Martii 1581. gaae en Befaling til Rentemesteren Christoffer Valkendorf, at han skulde lade Tyge Brahe bekomme det næst forledne Aars Besolding, men intet ydermere derefter udbetale til hannem. Kongens Befaling lyder saaledes:

Frederich then Anden zc. Wor synderlig Gunst tilforn. Wilder, att wij naadigst haffue beuilget Oss Elskelige Tyge Brahe till Knudstrup, wor Mand og Thienere att maae bekomme hans Besolding for neste forleden Aar, effther som hannom till theß aarligen haffuer weret giffuet, dog haffue wij hanom samme Besolding opskreffuit, Saa att J hanom her effther samme Besoldinge icke skulle giffue. Ther effther J ether kunde wide att forholde. Actum Koldinghuß then 29. Martii Aar 1581.

J dette Aar 1581. lod Tyge Brahe støbe i Kiøbenhavn en Klokke, som han vilde lade henge paa Hveen. Denne Klokke paatog Kongen sig selv at bekoste, og lod derom til Rentemester Valkendorf d. 4. Junii gaae denne Befaling:

Frederich then anden med Guds Naade Danmarkis, Norgis, Wendis och Gottis Konning zc. Wor synderlig Gunst tilforne. Wilder, at som Oss Elskelige Tygge Brade Ottissøn, wor Mand och Thiener, vnderdanigst haffuer giffuit Oss tilkiende, att hand ther vdi Kiøpnehaffn haffuer laditt støbe en Klocke, som hand will lade henge paa Hueen, Tha haffue wii naadigst beuilgitt samme Klocke sielff at wille bekoste, Bedendis Ether och wille, att J paa vore wegne samme Klockis Ombkostninge med

ald sin Tilbehoringe affbethaler, och thet lader indskriffue vdi Regenskab. Ther med skeer vor Wilge, Befallindis ether Gud. Skreffuitt paa wortt Slott Kroneborg then 4. Dag Junii Aar MDLXXXI. Vnder wortt Signett.

Friderich.

Opskrift:

Oss Elskelige Erlig och Welbyrdig Christoffer Walckendorff till Glorup, wor Mand, Raad och Renthemester.

Samme Aar 1581. havde Tyge Brahe den Glæde, at hans forste Son, som han og kaldede med det Navn Tyge, blev d. 28. Augusti fodt til Verden (c), hvilken siden adskillige gange vil komme for under det Navn Tyge Brahe den Yngere.

Aar 1582. i Anledning af nogle Observationer om Planeten Mars, opfandt Tyge Brahe og indrettede sin ny Astronomiske Gietning om Jordens og Planeternes Beskaffenhed eller det Verdens Systema, som af hannem haver faaet Navn (d). Hvoraf man seer, at det er en pur Usandhed, som Nicolaus Raimarus Ursus, Helisæus Roeslinus, og andre saadane, have faret med, naar de tilegne sig Opfindelsen af denne Hypothesi, og beskylde Tyge Brahe at have taget sit af deres (e), da de længe efter den Tid forst bleve bekiendte for nogen Kundskab i Astronomien. For at give vore Landsmænd, som ikke have seet bemeldte Tyge Brahes Systema afbildet, et kort Begreb deraf, have vi foran paa dette Nittende Hefte af vort Magazin fremstillet det i det smukke Koberstykke, som, foruden samme, viser baade Tyge Brahes eget Billed, saa og Uraniborg og nogle hans Instrumenter, samt det runde Taarn i Kiobenhavn, som vel ingen Tid havde blevet bygt, dersom Tyge Brahe ikke havde været til og efterladt sig saadan en Discipel som Christ. Longomontanus. Dette Koberstykke, som vi have Hr. Secreterer Hoffmans Godhed at takke for, henhorer ellers til det smukke Verk, som han paa sin udenlands Reise har ladet trykke under den Titel: Portraits Historiques des Hommes Illustres de Danmark.

1583.

(c) JOH. STEPHANIUS in Annal. MSS. ita: Anno 1581. Hor. 18.40. P. M. die 28. Augusti nascitur Tycho, filius Tychonis Brahe.

(d) TYCH. BRAHEI Epist. Astron. p. 149. Conf. Ejusd. Epist ad Casp. Peucerum in RESENII Inscript. Hafn. p. 394. It. GASSENDI Vita Tychonis p. 53.

(e) NIC. RAIM. URSUS de Astronomicis Hypothesibus fol. A. III. b. fol. C. III. Conf. GASSENDI Vita Tych. Brahei p. 59. 77. 98.

1583. den 26. Julii blev Hertug Hans, Kong Friderik den Andens tredie Søn, født paa Haderslevhus. Denne Prindses Nativitet har Tyge Brahe ogsaa stillet, og indgivet lige saa vidtløftigt et Skrift derom, som om de foriges, hvilket endnu in Originali er til.

I dette Aar 1583. blev Tyge Brahes anden Søn Jørgen født (f), men Dagen findes ikke antegnet. Samme Aar foræxede Kongen hannem et nyt og godt Skib paa 50. til 60. Læster, med tilhørende Redskab, hvorom Hans Maiestets Befaling af XI. Nov. til Rentemester Christoffer Valkendorf saaledes lyder af Originalen:

Frederich thend Anden mett Gudz Naade, Danmarckis, Norgis, Wendis och Gottis Koning etc. Wor synderlig Gunst tilforn. Wiider, att wii naadigst haffue skenckt och giffuit Oss Elskelige Tygge Brahe, wor Mand och Thiener ett Skib eller Løßmandtz Boed, huilckett hos etther best till fangs er, saa stoer som paa halff thridiesindtz thiuffue Lester eller vngeferlig ther offuer emellom L. och LX. Och er vor naadigst Wilge och Mening, att hand ett, som gott, nytt, och icke for gamelt er, mett gott tilbehørendis Redskab, mett thet første maa bekomme. Thi bede wij etther och begiere, att I wille forskaffe hannom samme Skib mett Skibs Redskab aff the Oss tilhører, Thett som gott er, och mett thett første thett hannom lader tilstille. Ther mett skeer oss synderligen till wilge. Befalendis etther Gud. Schreffuit paa wor Gaard Haffreballe thend XI. Dag Nouembris, Aar M. D. LXXXIII. Vnder wortt Signett.

Friderich.

Opskrift:

Oss Elskelige Erlig och Welbyrdig Christoffer Valckendorff till Glorup, wor Mand, Raad, och Rentemester.

I det Aar 1584. mistede Tyge Brahe een af sine beste Venner i Kiøbenhavn, nemlig D. Johannes Francisci, som var Professor Medicinæ paa Universitetet, over hvilken han, efter sit Løfte til ham i levende Live, giorde en Gravskrift paa Latinske Vers, som blev opsat i vor Frue Kirke (g). Samme Aar

 sendte

(f) JOH. STEPHANIUS in Annal. Mff. ita: Anno 1583. Hor. 18. 14. P. M. sub Elevatione Poli 56. nascitur Georgius filius Tychonis Brahe.

(g) Denne Gravskrift kan læses i GASSENDI Vita Tychonis p. 261. og i RESENII Inscrip. Hafniens. p. 83.

sendte han een af sine lærdeste Studentere, nemlig Elias Olai Morsianus, i Følge med den Anspachske Gesandt Levin Bylov, til Frauenburg i Preussen, hvor Copernicus fordum havde observeret, for der at tage Poli Høide. Med denne fik han tilbage fra en Canik sammesteds en rar og kiær Gave, nemlig et Instrument, som Copernicus selv havde brugt og med egen Haand skulde have giort, hvor over han strax forfattede et Latinsk Vers (h), og foruden det giorde endnu i dette Aar flere Vers saa vel til Copernici som Ptolemæi Ære (i). Samme Aar 1584. fik han, lidet synden for Uraniborg, en ny Astronomisk Bygning færdig, som han kaldede Stierneborg, hvor han opstillede endeel af sine Instrumenter, og fordelede nogle af sine Studentere, at de ikke skulle være hinanden for nær, naar de observerede (k).

Om Kong Friderik den Anden i Aaret 1584. har været paa Hveen, have vi ingensteds fundet antegnet: Men, at Hans Maiestet maae have haft det i Sinde, synes troligt af et gammelt og gandske rart Papir, som os fra en god Haand er meddelet, og er egentligen en Concept eller første Udkastning til et Konge-Brev, dateret Uraniborg d. 1. Julii 1584. Hvorudi Kongen, af besynderlig Naade for Tyge Brahe og de Mathematiske Videnskabers Opkomst, aldeles giver og afstaaer til hannem den hele Øe Hveen, med alle dens Herligheder, til ævindelig Arv og Eie for ham og hans mandlige Livs-Arvinger, dog saa, at de intet dermed foretage imod Kongen og Riget, og at Dens Bygninger ikke anvendes til anden Brug, end til de Mathematiske Studeringers uafladelige Befordring. Dette Document, endskiønt det ingen Tid i Original-Form er bleven udstædet, og Kongen, som let er at tænke, af endeel sine Rigs-Raad er fra dette betydelige Forsæt afraadet, holde vi dog for sin Merkværdigheds Skyld værdt af Klakken, som er noget ulæselig, her at anføre:

Nos FRIDERICUS II. Dei gratia Daniæ, Noruagiæ, Slauorum Gothorumque Rex, Slesvigæ ac Holsatiæ Dux, Comes in Oldenborg & Delmenhorst. Notum volumus omnibus, nos singulari animi propensione nobili ac docto viro THYCONI BRAHE, Domino de Knudstrup & Vraniborg, intime favere ac semper favisse ob eruditionis & virtutis in eo insignia merita: imprimis vero quod, præter cætera, ardua Mathematum studia ita excoluerit, ut eorum solertissimus non tantum doctorum nostri æui calculo habeatur, sed reapse mirifice ac luculente non sine multis vigiliis testatum relinquat. Itaque nos non tam memorabilibus Regum prisci æui exemplis nobis non ignotis, quam propria ducti in liberales disciplinas & harum sectatores innata animi bene-

(h) TYCH. BRAHEI Astron. Instaur. Mechan. fol. C. Ejusd. Progymnas. Astron. Tom. I. p. 15. Conf. GASSENDUS pag. 56.
(i) RESENII Inscript. Hafn. p. 338. 339.
(k) TYCH. BRAHEI Astron. Mechan. fol. J. GASSENDUS p. 58.

beneuolentia, huic nostro THYCONI BRAHE assignauimus, atque tenore præsentium literarum assignamus, iureqve in posteros hæreditario transfuso concedimus ac dono damus *Insulam Huenam totam*, cum adiacentibus immunitatibus ac dignitatibus omnibus, etiam quanta quanta ea est, eritue ulla cura ac impensis ornatior, ipsi cedat, nulla nobis aut nostris successoribus, Regni Daniæ Regibus, aut ulli mortalium, relicta occasione quauis specie repetendi aut abalienandi eam ab eo aut ex ipso prognatis hæredibus masculis. Hoc solo exemto, ne ab ipso & ipsis hæredibus . . . [quod etiam in ipsius familia ne quidem suspicionis locum habere potest] nobis ac regno Daniæ auersa gerantur: aut profanis transdetur loci fabrica abusibus, sacris solummodo dicata Mathematum studiis æuiternis, quorum excellentem fructum hinc in totum orbem christianum deportatum iri certo confidimus. Quod si quis hoc nostrum decretum ausu nefario inter . . tere ac violare præsumserit, is numinis diuini iram & Regiæ Maiestatis ultionem . . . .

Actum *Huenæ* in *Avtopoli Vranopyrgensi*, requisitis ad hæc testibus reiqve pronunc fauentibus ex Consiliariis nostris primariis, I. Julii Anno Domini 1584.

Samme Aar 1584. d. 20. Julii var Tyge Brahe med i Lund, iblandt den Skaanske Adel, at hylde den Kongelige Prinds Christian den Fierde (l). Uden Tvil haver Kong Friderik selv til den Tid ogsaa været i Skaane, og maaskee man da har ventet, at Hans Maiestet enten frem eller tilbage skulle taget Veien over Hveen, og til den Ende giort Concepten til oven indførte Document, i den Tanke, at Hans Maiestet havde ladet sig befalde der at underskrive det.

I dette Aar 1584. havde Tyge Brahe en Besøgelse paa Uraniborg af den berømte Frantzoss Jacobo Bongarsio, som var i Følge med Guilelmo Curcellio (m). Men endnu en betydeligere Besøgelse havde han i September Maaned samme Aar af sin gode Ven Erik Lange (n), en vel studeret ung Herremand af Jylland og en stor Elsker af Chymien, hvilken, foruden en Ø-

 sterrigsk

(l) Relat. Histor. Mſ.

(m) JAC. BONGARSIUS in Epistola ad TYCH. BRAHE 30. Martii 1597. ita: Si ego tibi memoria excidi, velle tibi aurem, & succurrent Anno 1584. hospites tibi GUILELMUS CURCELLIUS, & ego, qui tui studiosissimus.

(n) Denne Erik Lange er den, som Tyge Brahes Søster Sophia Brahe, efter hendes første Mands Otto Tots Død, forelskede sig i, og har tilskrevet det smukke og vidtløftige Latinske Vers, som RESENIUS har ladet trykke med Inscript. Hafnienſ. p. 410. ſq. Men det er en stor Feil, at han baade der og i nogle Slegte-Bøger kaldes NICOLAUS eller NIELS Lange, hvilket endog sluttes af bemeldte Vers selv, hvor Sophia Brahe p. 422. ønsker sig snart at maae kaldes ERICINA.

sterrigsk Baron (o), havde i sit Følgeskab den tilforn omtalte Ditmarske Student, ved Navn Nicolaus Raimarus Ursus, som uden Tvil da har tient bemeldte Erik Lange, som Hofmester, eller Informator, eller maaskee som slet og ret Tiener, eftersom han selv siger i sin Bog, som han 1597. har udgivet: Jam non sum JERIX DRENG [ɔ: Erik Langes Dreng], sed Imp. Rudolphi II. Mathematicus. Denne Person synes at have været ei alene noget listig, sneget sig til at see i Tyge Brahes Papirer, og deraf fattet Begreb om hans Astronomiske Hypothesi, men endog noget vel næsviis i at disputere Tyge Brahe imod (p), saa at Tyge Brahe just paa Mikkelsdag for Maaltid skal i Hastighed have sagt til hannem, at de Tydske Karle vare allesammen halv galne, hvilket Raimarus inderligen forbitrede sig over og selv i sin Bog to gange fortæller: Men, da han ikke ret forstod Dansk, anfører Ordene saaledes: Den Tyske Karle er allsammell all gall (q). Raimarus var derefter 1585. og 1586. endnu hos nogle Edelmænd i Pomern, og underviisede deres Børn i Grammatica og Arithmetica, som han selv vidner (r), og sluttelig har tilforn ikke kunnet være saa stor en Mand i Astronomien, at Tyge Brahe 1584. da han var paa Hveen, skulle giort sig den Umag at stiæle ham sin Kunst og Videnskab fra. Ikke des mindre, da han siden kom længer ud i Tydskland, begyndte han her og der at tale meget ilde om Tyge Brahe og at udgive hans Hypothesin om Systemate Mundano for sin, sigende, sig at have siddet i en Krog i Polen og fundet derpaa. Dette gav een og anden af Tyge Brahes Venner i Tydskland ham ved Skrivelse tilkiende, men toge Feil deri, at de meente, denne Raimarus havde tient Tyge Brahe og var bortrømt fra ham (s).

Da

(o) At denne Østerrigske Baron var paa Hveen med Erik Lange, sees af et Brev, som T. Brahe 1598. har skrevet til Holger Rosenkrands, hvilket siden bliver anført.

(p) Dette synes Raimarus selv at give tilkiende i et Vers for i sin Bog, naar han siger om Tyge Brahe:

> A me in certamen, fueram cum præsto, vocatus
> Abnuit, est testis LANGIUS ipse meus.
> Meqve odio infenso subito TYCHO cœpit habere &c.

(q) NIC. RAIMAR. URSUS de Astronomicis Hypothesibus, fol. A. 4. fol. F. b.

(r) NIC. RAIM. URSUS de Astron. Hypothes. fol. E. III. ita: Eram id temporis (sc. Hyeme inter 1585. & 1586.) in Pomerania apud Nobiles Pomeranos Georg. Schwawen & Andream vom Walde, cuius pueros ego in Grammatica & Arithmetica institueram &c.

(s) Vid. TYCH. BRAHEI Epist. Astron. p. 150. hvor han af Ge. Rollenhagio kaldes fugitivus Tychonis minister, og pag. 32. hvor Christoph. Rothmannus mener, at han har været Setter [eller som andre urigtigen oversette det Correcteur] i Tyge Brahes Trykkeri, naar han saa skriver: Plura scriberem præsertim de impuro illo nebulone Nicolao Raymaro Urso Dithmarso, qui superiori hyeme apud T. Excell. Typographicam Literarum collectionem & ordinationem, ut opinor, exercuit &c.

Da nu Tyge Brahe en Tid lang derefter havde udgivet den første Tome af hans Episteler, og Raimarus fik at see, at de Breve, som handlede om hans Ondskab, fandtes deriblandt, gav han sig til at skrive det grove og uforskammede Skrift, hvorudi han beskylder Tyge Brahe for at have berøvet ham sine Papirer paa Hveen, og deraf at have taget sin Viisdom, som siden mere bliver talet om.

Slutningen af dette Aar 1584 anvendte Tyge Brahe til deels paa at giøre Vers til een og anden af sine gode Venner. Samme Vers lod han, deels for at give sine Venner Prøve af sit ny anlagte Bogtrykkeri, deels at hans Presse, for Mangel af Papir til hans andre store Verker, ikke skulde staae ledig, trykke hos sig paa Uraniborg. Af disse have vi iblandt de rare Papirer, som Hr. Provst Terpager har foræret til det Danske Magazin, eet udi Hænderne, som er tilskrevet Jacob Ulfeld til Ulfeldsholm, og lyder saaledes:

Nobilitate Ingenii generisque Viro inprimis conspicuo, D. JACOBO VLFELDIO, Domino de Vlfelsholm, Amico suo plurimum colendo, S. D.

Dum mea FALCHONEM petis altera Littera GOYUM,
Altera vis, LANGUS non ut ERICUS amet:
Nullane doctiloqui venies sub tecta JACOBI?
Vlfeldumque Elegis Littera nulla petas?
Ille tibi qvamvis, superatis obvius undis,
Qui sicco excipiet littore, primus adest.
Imo adeundus erit, properes mea Musa, salutes;
Proximus estque viæ, nec remoratur iter.
Is sincero etiam nobis nostrisque Camœnis
Corde favet, quare is prætereundus erit?
Nec minus ac FALCHO studiis incumbit honestis,
Forte nec ille minus, quam vel ERICUS amat,
Sive studet, vel amat, vel agat si forsan utrumque,
Tecum in utroque, ipsum quod recreabit, habes.
Tu modo, FALCHONI quod misimus, & quod ERICO,
Huic lege, dic, pariter scripta JACOBE tibi:

Nomi-

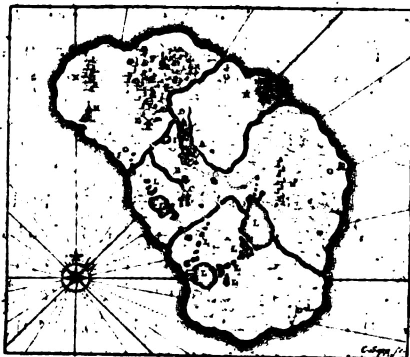
Nomina si mutes, vestris res omnibus una
Conveniens studiis, quæque juvabit, inest.
At si forte roget, venias cur pressa labore,
Curque sies nulla Littera scripta manu;
Hæc referes: Totum quæ nunc expulsa per Orbem
VRANIA, Arctoum gaudet adire solum,
Jamque sibi exigua posuit Tentoria HUÆNA,
Qualia vix magno fixit in orbe prius,
Et licet ingrato statuit concredere mundo,
Quæ peragat studiis participanda suis.
Hos igitur Typos fieri curavit, ut omnis
Illius his toto clareat orbe Labor.
Rebus at effectis, quia non satis ampla Papyrus
Suppetit, & pretio cedere cogit Hyems;
Interea Typos requiscere noluit, ast hos
Ire jubet, qua quis doctus Amicus adest.
Inter præcipuos cum tu numereris Amicos,
Artibus & doctis Eloquioque vales;
Nec te, perque Elegos, per amicaque verba, licebat,
Pressa etiam Typis præteriisse novis:
Pressius ut domini, qui me misitque favetque,
Constaret novus at non abolendus Amor.
Sit licet ille novus, tamen inveterascet in ævum,
Corde magis pressus, quam mea pressa nota est;
Typus amicitiæ fictis si pingitur Umbris,
Vero etiam Typis uti in amore licet.
Hæc ubi dicta fient; velut est Vir dignus honore,
Obsequium præsta, mox valedic, & abi.

Datum VRANIBURGI Anno 1584.
7. Kal. Decemb.
Tuus
TYCHO BRAHE.

—(o)—

20. Hefte.

Fortsettelse af rare og mest utrykte Efterretninger om Tyge Brahe.

Vi endede det Aar 1584. med eet af Tyge Brahes Latinske Vers, og begyndte det følgende 1585. med et andet af samme Slags, som er ikke mindre rart end det forige, for hvilket vi ogsaa have Hr. Provst Terpager at takke. Dette Vers er til Nyt Aar giort til den berømte Kongens Canceller Niels Kaas, og trykt i det Uraniborgske Bogtrykkeri in Folio paa to Ark Papir. I det samme berømmer Tyge Brahe Cancelleren, den ypperste i Riget næst Kongen, som den ypperste Lærdoms og boglige Kunsters Befordrer. Beklager dernæst Astronomiens slette Skiebne paa Jorden og i de fleste Verdens Lande, som dog er en saa høistnyttig og fornøden Videnskab. Dog trøster han den, at den har fundet et roligt Sæde i Norden, og at en ung Mand der er opstaaen, som tager sig dens Opkomst an, hvilken Kongen ikke har villet tillade at gaae ud af Landet, men holdt ham tilbage ved store Belønninger, og helliget Hveen til en Bolig for Stiernekyndigheden, hvor der opreises Bygninger og beredes Instrumenter, saadane, som ingensteds tilforn i Verden ere seete. Men i alt dette indfinde sig dog de, som af Gierighed, Ærgierighed, Misundelse og Had tale ilde om og søge at kuldkaste dette berømelige Verk, og det maatte vel seet slet ud dermed, dersom ikke denne ene og store Patriot, Cancelleren, som i alting søger Landets og ikke sin egen Fordeel, havde taget sig dets Befordring an. Denne Herre, endskiønt han ikke af Ungdom havde lagt sig paa Astronomie,

vidste dog af sin dybe Kundskab i Historierne, hvor høit denne Videnskab hos Konger og Førster selv havde været agtet, og derfor var det ham saa meget mere angelegent, at udrette alt, hvad han kunde, til at giøre sit Fædreneland deelagtigt i den Ære, som de høie Videnskabers Forfremmelse medbringer: Han var og den eneste, som i det Fald holdt Hæderen ved lige for Danmark, og drev Sagen igiennem, at Astronomien blev fastsat her i Landet, og at al Misundelse maatte saaledes staae beskæmmet: Dette er mest Indholden af bemeldte Vers, hvori Tyge Brahe til Slutning takker Cancelleren, ønsker Godt over ham for hans mange og store Fortienester, og beder, at han dog, efter forhen giorte Løfte, vil selv til Foraaret komme over til Hveen, for at see, hvad Stand alting er udi, og hvorvel de store Bekostninger ere anvendte, som til Astronomiens Opkomst ere giorte. Vi vide vel, at det ikke kan være ret angenemt for de Ustuderede af vore Landsmænd, at vi indføre deslige Latinske Documenter: Dog, siden saadane ere saa gandske ugemene, og ikke trykte i andre Bøger, ei heller med Billighed kunne udelukkes af denne Materie, haabe vi, det holdes os til gode, saa længe vi skrive om saa lærd en Mand som Tyge Brahe; formodende, at de fleste andre Materier blive des mere Danske og ikke saa meget opfyldte med Latin. Oft-bemeldte smukke Vers til Canceller Niels Kaas lyder Ord til andet saaledes (a):

Magnifico, Amplissimo, Nobilissimoqve Viro, Sapientia, Doctrina, omnimodaqve virtute præeminenti D. NICOLAO KAASIO, Domino de Taarup, Regiæ Majestatis Daniæ Cancellario & Consiliario prudentissimo, Utilitatis & tranquillitatis publicæ Svasori Conservatoriqve fidelissimo, Amico suo inprimis observando.

Jam Venerande tibi fuerat mens scribere KAASE,
    Jamqve erat in calami charta parata notas,
Vnde sed incepti mihi Carminis effluat ordo,
    Dum dubito, ut meritis par qveat esse tuis,

En

(a) Dette og flere Tyge Brahes Vers bragte M. Hans Aalborg 1587. med sig til Frankforter Messe, hvor Christophorus Rothmannus Landgrevens i Hessen Mathematicus fik dem af ham, og efterat han havde læst dem, skriver i et Brev til Tyge Brahe derom saaledes: Accepi in superioribus Nundinis Francofortensibus a M. JOHANNE AALBORG Carmina qvædam a te ad Nobiliss. qvosqve Viros perscripta, quæ cum avidissime perlegerem, incidi tandem in id, qvod ad D. FALCHONEM GOYE miseras, atqve ab altera paginæ parte inveni binas imagines, alteram Astronomiæ, alteram eius Artis, qvam Spagyricam appellas &c. Og derefter: Scriptum meum de Cometa accipiet

En ſupero veniens mox ſe patefecit Olympo
VRANIA, agnovi, nam mihi viſa prius,
Quæ prope conſiſtens, verbis dignatur amicis,
Noſter Alumne, adeo quid meditaris? ait.
Mox ego ſic poſita refero formidine, namque
Alloquio eſt facilis, ſi cui nota ſatis.
Dic mihi Diva Poli, celſum quæ nomen Olympo
Accipis, Ingenii cura laborqve mei,
Cuius & auguſto de nomine conſpicit ædes,
Parva ubi Huæna jacet, Dania clara, novas;
Parva ſit illa licet, tamen hæc tibi dedita ſacra,
Qualia vix magnus continet orbis, habet.
Dic age, quæ cœlum Dea circumvolvis & Aſtra,
Vnde vides, toto quæ quis in orbe gerat,
Eſtne aliquis, Boreum qua Dania vergit in Arcton,
Inter conſpicuos nobilitate viros,
Qui magis aſpiret ſtudiis, foveatqve Camœnas,
Qui virtute magis conſilioqve valet,
Quam qui NICOLEVS fertur cognomine KAASVS?
Cui datur a Dano Rege ſecundus honor;
Huic ego, dum meditor preſſum tranſmittere Carmen,
Quale feret Typis Huænula parva ſuis,
Tot benefacta Viri, meritiqve ampliſſima moles,
Vnde vel incipiam, quæ potiora canam,
Diſtrahere, atqve animum partes divellere in omnes,
Dum poterint, Elegis impoſuere moras;
Tu facilis noſtrum potius Dea dirige Carmen;
Saltem aliqua ut liceat reddere grata Viro.
Sic ego demiſſa Diuam ſum voce precatus,
Illa ſed hæc roſeo protinus ore refert:
Res accepta adeo, quam nunc meditaris Alumne,
Eſt mihi, quod nihil hac gratius eſſe queat:
Cumqve arcana mihi pateant, ego conſcia quidnam
Mente agites, votis ſponte propinqvo tuis:
Promotura etiam, veluti petis, & tibi faxim,
Carmina dictabit noſtra Thalia ſoror:

 Ipſa

cipiet Nobiliſſimus ille & Magnificentiſſimus Vir, KAASIUS tuus, Cancellarius v. ſter digniſſimus, qvi mihi ex Carmine tuo innotuit. Quem enim alium potius celebraret Vrania, quam Patronum ſuum? Amo ea, qva debeo, reverentia ſummas ſummi huius Viri virtutes. Vid. TYCH. BRAHEI Epiſt. Aſtron. pag. 89. 90.

Ipſa ego materiam facili præbebo Camœnæ,
Sufficiens Elegis ipſa ego Carmen ero:
Tu modo noſtrorum, revocans, memor eſto laborum,
Hosqve illi, tibi me ſic referente, refer.
En ego, quæ incedo ſuperis gratiſſima Divis,
Maxima Pieridum, primaque Nata Jovis,
Sum profuga in terris, varieque hac pellor & illac,
Vt nequeam firmos figere laſſa pedes;
Æthiopes, Indos, Arabes, Chaldaica regna,
Ægyptum, Graios, Auſoniumque ſolum,
Hiſpanos, Gallos & Teutona rura pererro,
Nec tamen invenio, qua mihi tuta quies;
Usque adeo lucrum, levitas, inſcitia, luxus,
Mars ferus in mundo Barbariesque vigent.
Aſt ego, quæ terris noctemque diemque miniſtro,
Cumque ſuis annos menſibus ire ſino,
Quæ lucem tribuo rebus vivumque calorem,
Et generans foueo totius orbis opes,
Nam ſine me tellus, ſine me nil procreat æquor,
Antiqvum repetant me ſine cuncta chaos,
Nullum animal vivens orbi ſupereſſet, & ipſe
Ipſe homo fruſtra oculos ſidera ad alta gerat:
Attamen in terris ſpernor, mea ſacra profanant
Conculcantque homines, exulat omnis honos.
Idque diu tuleram, donec pertæſa, Parenti
Conqueſta his brevibus, ſum pudibunda, Jovi.
Juppiter alme parens, noſtro ſuccurre dolori,
Exilium in terris, te patre nata fero.
Has licet includam, tamen hinc excludor ubique,
Ne tua ſic ſpernar filia, perfer opem.
His dictis, tacui, & lacrimantia lumina terſi,
Ille leuat verbis ſpemque fovere jubet.
Eſto animo mea Nata bono, licet undique pulſa es,
Qua terra auſtrali torrida ſole calet:
Non tamen experta es, Boreæ quid frigora condant,
Forte tibi arctoo reſtat in orbe decus.
Hic tibi proſpexi Juvenem, cui Sidera curæ,
Per qvem, crede, tuus reſtituetur honos;

Tan-

Tantus amorque tui est, Patriam ut charosque penates,
Ne tua non curet, deseruisse velit.
Ipse sed Arctoo suggessi pectora Regi,
Ne Juvenem e Patria, cum volet, ire sinat;
Namque ibi decrevi [velut & mea sacra sub arcton
Intemerata manent] te quoque Nata coli.
Anne vides, oculis totum quæ conspicis orbem,
Dania qua boreum spectat aqvosa polum,
Principium solidi quod habet, punctum velut arctum
Angusto referat Huænula stricta freto:
Hæc licet exigua est, tamen hinc tua gloria crescet,
Major & australis quam tulit orbis erit.
Sic me tum moestam verbis solatur amicis
Juppiter, & dictis pondus inesse facit.
Nam mox Huæna struit, nostro de nomine dictam,
Multa meis sacris quæ capit apta, domum,
Organa conflantur, mihi qualia nulla vetustas,
Arte & sumptu adeo sunt operosa, dedit,
Talia non olim florens Ægypte parabas,
Astra tibi quamvis semper amoena micent,
Siue ea Thymochares tibi seu struxit HYPARCHUS,
Auxerat hoc ingens seu PTOLOMÆUS opus,
Syria non similes, licet ALBATEGNIUS illic
Hoc Aracensis agat, stravit in Astra vias,
Tam Syracusa altas neque struxit ad æthera scalas,
Archimedis enim negligit ista labor.
Roma qvidem mundi fuerat caput, haud tamen ausa est
Tanta vel auxiliis o Menelae tuis.
Rex licet ALPHONSUS Mauros, Arabes, & Iberos
Junxit, ut immensis sumptibus astra notent,
Non tamen obtinuit, numeris ut sidera quadrent,
Scilicet his mediis non satis auctus erat,
Is quoque qui nostræ nuper COPERNICUS arti
Creditur extremas imposuisse manus,
Vir sane immensus, tua laus Germania, cœlo
Proxima, vix tantum sustinuisset onus.
Non tamen aspernor veterum Monumenta laborum,
His sine namque meus non reparatur honos,

Id saltem doleo, non sat subtiliter olim,
Sed nimium latis astra notata modis.
Ergo ubi conspexi mea surgere castra sub arcton,
Et boream australi cedere nolle solo,
Sed niti superare magis, lætabar, & ipsi
Sit modo, dicebam, gratia magna Jovi:
Quæ Natæ sortem miseratus, liberat isto
Despectu, quo me tempora longa premunt;
Jamque ego sum veluti Musas præstantior inter,
Vel majus, vel par, nomen in orbe geram,
Sic mihi non dubios alacris gratabar honores,
Lætabarque, qvies quod reparata foret.
Ecce sed ambitio lucrique insana cupido
Invidiam alliciunt, te patre Pluto, satam:
Advolat hæc, mediis properans e faucibus orci,
Quam furor atque odium concomitatur atrox,
Vtque ea virtutem sequitur velut umbra, cavillis
Hanc insectatur vaniloquisque probris:
Et solet alterius felici sorte dolere,
Liuidaque hinc facies, pallor in ore sedet:
Pectora felle virent, tegit altum lingua venenum,
Nulla quies animo tam studiosa mali est:
Detrahit immeritis, carpendo carpitur una,
Dumque nocere nequit, fit sibi supplicium.
Tormentum haud majus Siculi invenere Tyranni,
Hæc est ignivomo gutture taurus hians,
Hanc ambo instigant, licet ad mala quæque suapte
Sponte satis facilem, meque fugare jubent.
Forsitan hæ, siquidem nimium terrestria curant,
Me præsente, satis crescere posse, timent;
Ergo esto insidiis, nec aperto Marte minatur,
Prætextu potius sueta nocere boni.
Quæ potuit, fecit mala plurima, plura volebat,
Difficilem reddens sidera ad alta viam,
Persuasitque aliis, noster quod inutilis esset,
Possibilisque minus, tam fit iniqva) labor,
Obtinuit, fateor, nostra ut patientia læsa est,
Pæneque pœnituit, quod meditabar opus,

Cessil-

Cessissemque alio, siqvidem latissima tellus,
Qua mea spectentur sidera, ubique manet,
Undiqve Terra infra est, Cœlum patet undique supra,
Omne solum patria est, cui mea Sacra placent,
Nilque novi fieret rursus peregrina petenti,
Sæpe movere locum, res bene sueta mihi est.
Venit at in mentem, secum clam velle triumphos
Mox agere invidiam, sic quod abacta forem;
Scilicet obscuris Erebi quæ prodiit umbris,
Me jove prognatam, pellat agatqve Deam?
Dum moror, & mecum dum consulo, quid sit agendum,
Ecce iterum validam Juppiter addit opem;
Huncque virum, cui nunc meditaris scribere, certis
Excitat is mediis, ut mea damna levet;
Propositis namque ille bonis prodesse paratus,
Non sua, sed Patriæ, commoda semper agit,
Vnde illi multum debebit Patria, quando
Multa alii Patriæ: Quis mage dives erit?
Hoc florente Viro, nullis obnoxia damnis,
Dania floresces, hoc abeunte, cave;
Optima consiliis juvat, & mala quæque repellit,
Huncqve loco chari Patria Patris habet,
Cumqve sit huic ingens & multa scientia rerum,
Nostra etiam digno sacra in honore fovet;
Et licet his teneris non est imbutus ab annis,
(Nam quis par studiis omnibus unus erit?)
Attamen Historias gestarum ab origine mundi
Dum recolit rerum, sit memor inde mei.
Hincqve videt, quanta me sedulitate Vetustas
Excoluit, quanto tunc in honore fui,
Usque adeo ut solis fuerit fas Regibus, astra
Excelsa ingenio supposuisse suo.
Proxima tangentes cœlo fastigia rerum,
Regales animos scilicet astra decent;
Testes Alcides, Perseus, & pulcher Orion,
Arctophylax, Cepheus, Chyron, & Heniocus,
Qui proprio stellis de nomine nomina signant,
Vnde erit illorum Fama coæva Polo.

At qvia non parva Reges Respublica mole
Aggravat, & crebro belliger hostis adest,
Mox in more fuit, si quos natura monebat,
Astrorum celsas exsuperare vias,
Illos sponte sua, Patria ut Regesqve juvarent,
Sumptibus ut magnis sidera celsa notent.
Id nisi fecisset veterum solertia Regum,
Mensibus atqve annis quæ modo meta foret?
Gestarum fieret nunc quanta oblivio rerum?
Quantaqve barbaries? Quale & in orbe chaos?
Non hominum a brutis animantibus ista fuisset
Dispar conditio, forte caduca magis.
Pronius his terram spectarent, quos Deus alte
Jusserat excelsum tollere ad astra caput.
Hæc & plura alias, quæ mundo incommoda cedant,
Si perspecta homini sidera nulla Forent,
Hic Vir prospiciens, velut experientia rerum
Indidit, hoc Patria nolit abesse decus.
Sed velut hanc multum præclaris artibus ornat,
Patronus studiis dum cupit esse bonis.
Sic quoque sic nostram, reliquis qvæ celsior, Artem,
Exilium e Patria non tulit ille pati;
Vnus enim nobis suadendo restituit rem,
Hanc qui jacturam cerneret, unus erat,
Reppulit invidiam, quæ nunc pudefacta sub antris,
Rodat ubi tacito corda dolore latet,
Effecitque adeo mea Dania Castra sub arcton
Vt locet, & studiis clareat aucta meis.
Quod nunc HVÆNA mihi devotas struxerit ædes,
Vraniæque Artes ingeniosa colat,
Et mihi quod Boreas nunc organa tanta pararit,
Quanta nec australi cernere in orbe licet,
Me debere illi fateor: quia plurima causa est,
Quod meus in Patria detineatur honos,
Si quid venturis mea sidera certius annis
Ostendent, veluti spes mihi magna subest.
Semita si penitus pateat mortalibus olim,
Qua vehitur Phœbus, quamque Diana rotat:

Per-

Perſpectum fuerit reliquis, ſi quando, Planetis,
Dum variant curſus, qualis amuſſis ineſt.
Fixaque ſi toto conſtabunt ſidera cœlo,
Error ut illorum non ſit, ut ante, locis,
Huic uni acceptum referant, huic omnia debent,
Quos agit, aſtra poli ſcandere, celſus amor.
Dania quod, noſtris renovatis Artibus, ingens
Nomen ab æterna poſteritate feret,
Huic tribuat: nec enim foret iſtis laudibus aucta,
Solus is hoc tantum ni tueretur opus;
Ergo erit illius notiſſima fama per orbem,
Vndique qua Populis Sidera clara micant;
Nec ſaltem Patriam quod honeſtis ornat & auget
Conſiliis, quo ſit publica tuta qvies,
Sed quoqve quod noſtros non dedignatur honores,
Haud minor hinc ipſum gloria forte manet;
Nam (mihi ſi qua fides, quæ cœlica fata guberno)
Non ſua laus ullo eſt interitura die,
Tranſiget in terris ſeros feliciter annos,
Et Regi & Populo ſemper amatus erit:
Dum vivet, ſua durabit gratiſſima cunctis
Et bona poſt cineres fama ſuperſtes aget,
Jamque Senex, tandem celſo maturus Olympo
Accedens, Superis Accola gratus erit.
Hæc ſunt, quæ volui tibi perſcribenda referre,
Hæc revocans, preſſis mitte legenda notis,
Preſſius illa VIRI maneant ut condita mente,
Et nunquam meus hinc dimoveatur amor.
Nomine ferque meo grates, quod noſtra tuetur,
Et fovet, e Patria non abigenda, Sacra.
Perſtet, ut incepit, noſtros conſervet honores,
Vt mihi perpetuo Dania thura ferat,
Donec ſublimi radiabunt ſidera cœlo,
Hinc pariter radians nomen in orbe geret;
Cumqve aliis referam, mea qui monumenta probarint,
Inter præcipuos is numerandus erit,
Æternasqve illi non ceſſans dicere grates,
Ex animo & toto corde favente colam.

Hæc ubi finierat, superum repetivit Olympum
VRANIA, ut solitis legibus astra regat.
Quumqve ego sim Divæ, velut ipsa fatetur, alumnus,
Quæ mihi mandavit, non tacuisse licet,
Sed Pariter refero, velut hæc Dea rettulit ipsa,
Dii faciant, ut non displicuisse queant.
Jam tibi, quod superest, Vir longe amplissime, grates
Pro meritis, quantas mens mea novit, ago.
Cumqve referre satis neqveam, memor esse studebo.
Alma mihi donec vita superstes erit,
Vtqve tibi constet, non frivola dicta fuisse
VRANIÆ, quibus hunc extulit illa locum,
Astrorumqve viis sint organa qvanta parata,
Hic ubi HVÆNA arcto cingitur alta mari,
Te rogo, ut esse velis nobis gratissimus Hospes,
Quam primum, adducto vere, recedit hyems,
Id quia pollicitus dudum es, audacius oro,
Nostraqve, nec dubito, quin rata vota fient.
Jamqve Elegis levibus ne te mage seria agentem
Detineam, felix incolumisqve vale.

Datum VRANIBVRGI
Kalend. Januarii Anno 1585.
Tui observantiss.
TYCHO BRAHE.

Kort derefter forfærdigede han nok et artigt Latinsk Vers til Hr. Henrik Ranzov, Kongens Statholder i Førstendømene, og lod det ogsaa trykke hos sig paa Uraniborg d. 1. Martii 1585. Udi samme Vers berømmer han Hr. Henrik Ranzov af sin Lærdom og Kiærlighed saa vel for Poesien som Astronomien. Dernæst roser han i sær den Bog, som Hr. Henrik Ranzov nyligen havde udgivet med Astrologiske Exempler: Men viser sig derhos ligesom noget vred paa Ranzov, fordi han i samme sin Bog, hvor han taler om Kong Friderik den Andens Gavmildhed imod Tyge Brahe til Astronomiens Ophøielse (b), havde kaldet hans prægtige Uraniborg med intet andet Navn end Specula, som egentligen er et lidet Taarn eller andet høit Sted at have fri Udsigt

(b) HENR. RANTZOVII Exempla, qvibus Astrologicæ Scientiæ certitudo astruitur &c. Colon. 1585. pag. 43. 44. hvor vi finde de selv samme Ord, som tilforn i det næst foregaaende Hefte pag. 197. Not. (i) ere anførte af LAUR. BEYERLINCKS Theatro Vitæ Humanæ. Hvilken sidste Auctor man altsaa seer at have udskrevet det der anførte Sted af bemeldte Henrich Ranzovs Bog, uden at nævne ham derfor.

sigt af. Paa det nu Hr. Henrik Ranzov kunde vide, at hans Bygning paa Hveen fortiente bedre Navn end Specula, da ikke alene giver han hannem i dette Vers en kort Beskrivelse derover og tillige sender en Tegning af Uraniborg, men endog indbyder hannem, i Fald han kom til Siæland, over til sig paa Hveen, for at see alle de Indretninger, han baade ude og inde havde giort til Astronomiens Øvelse og Befordring. Hvorhos han beraaber sig paa det Venskab, som for mange Aar siden var giort dem imellem til Rostok, da Hr. Henrik Ranzov i Kongelig Gesandskab kom der igienem. Dette rare Vers lyder saaledes:

Nobilissimo & Amplissimo Viro, sapientia & eruditione inprimis excellenti, D. HENRICO RANZOVIO, Potentiss. Regis Daniæ in Holsatia Vicario & Consiliario, Præfecto Arcis Segebergæ & Domino in Bredenberga &c. Astrologiæ omniumqve Liberalium Disciplinarum Excultori & promotori laudatissimo, Amico suo plurimum colendo.

Salue prælustris majorum *Henrice* propago,
    Ranzovidumqve ingens Fama, Columna, Decus.
Te quoqve nunc Elegis mea Musa invisit amicis,
    Dum claros studiis progenieqve petit,
Stemmatis es siquidem nulli splendore secundus,
    Ingeniiqve ornas nobilitate genus,
Es quoque Pieridum doctis nutritus in ulnis,
    Pocla ubi Pegaseo fonte canora bibis.
Testantur veluti terras vulgata per omnes
    Carmina, quæ generis sunt monumenta tui.
Ingenii tantam resonantia Carmina venam
    Vt referant ipsos ex Helicone sonos.
Ergo quid obstabit, quin versus, Vatis amores,
    Ingenuo Vati nostra Thalia feret?
Adde, quod Uraniam, reliquas quæ celsa Sorores
    Anteit, in pretio, quale meretur, habes,
Quod Te Authore Liber toti sat comprobat orbi,
    Sidera quo laudi Regibus esse doces,
Dum celebras prima repetens ab origine mundi,
    Astra quibus dederint celsa peremne decus;
A veteri monumenta Poli nam ducis Adamo:
    Per Sethum, & soboles, & per Enocha pium,

Utqve pater Thares & filius ipse Abrahamus
Sidereas populos edocuere vias.
Et quos præterea tibi pagina sacra ministrat,
Quosque etiam crebro scripta profana ferunt,
Atlantem, Alcidem, Hermetem, Oriona, Prometheum,
Et mora quos omnes longa referre foret;
Nam quibus ex astris olim Regumque Ducumque
Claruit altus honos, copia magna tibi est,
Nec saltem veteris, sed & ævi encomia nostri,
Vraniæ in laudem, splendidiora refers,
Historiamqve Poli sub tempora nostra propagas,
Donec & hinc laudem Rex FRIDERICVS habet,
Qui modo Danorum populos fascesqve gubernans,
Et numero, & pariter sorte secundus, agit.
Hunc licet a reliqvis, quibus alta per æthera Fama est,
Ordo ævi statuat posteriore loco,
Dignior ille tamen primos numerarier inter,
Temporis hoc series si pateretur, erat;
Huius enim auspiciis, si viribus æthera quantis
Dania conscendat, parva ubi Huæna jacet,
Sidereisqve viis qvam machina multa parata est,
Excultos tanta sedulitate polos.
Cuius fama tuas siquidem pervenit ad aures,
Intuitu vero sorte minora refert;
Quippe vocas SPECULAM, quas Diuæ struximus ædes,
Vnde liquet, formam te latuisse domus,
Ast tibi quo melius constet, sub imagine quali
Stent hic cœlicolæ structa Theatra Deæ,
Artificis pictam calamo tibi mitto figuram,
Qua domus Vraniæ conspicienda patet.
Exteriora quidem sic omnibus obvia pandit,
Quæ capit interius, pingere multa vetant;
Nam licet hæc aliquis cernat multumque diuque,
Qui non astrorum mystica sacra capit.
Ille oculis subito fiet quoque cœcus apertis,
Vsqve adeo ignaros interiora latent.
Tu sed ea aspiciens, cui nota sat inclyta Diua est,
Vestigia agnosces quotquot Olympus habet;

Or-

Organa namque dicata Polo tot tantaque cernes,
Qualia vix ætas condidit ulla prior,
Seu spectes formam, artem, materiamve, laborem,
Distinctos tenui seu sub amusse gradus,
Omnia sunt, dices, longe exactissima, ne qua,
Sidera scrutanti, labe vacillet opus.
Tu modo quam primum loca Danica nota revisens,
Selandûm hospitio tecta propinqua subis,
Fac non displiceat levis huc quin porthmis Huænam
Te vehat, hic forsan quod recreabit iter.
Aspicies coram, quibus itur in æthera scalis,
Quamque cita & certa sidera lege patent.
Hic quoque Vestarum nosces secreta Dearum,
Qualia vix alio conspicienda loco;
Ingenuasque omnes cernes [illegible] Artes,
Multaque, quæ genio sint placitura tuo.
Et modo, nescio quid, velut alto præscia cœlo
Suggerit Vrānie, quod citus hospes eris,
Omnia vera fient, nec te mora longa retardet,
Adventum accelerent ipsa vel astra tuum,
Hunc spondet studium, quo mecum sidera scandis,
Spondet & hunc dudum sat stipulata fides,
Hæc quoque deficiant, qvamvis rata singula constent,
Ille vetus noster te mihi spondet amor,
Qui multis dudum retro numeratur ab annis,
Vrbs velut est testis stipite dicta Rosæ;
Hanc ubi transires, Dani Legatio Regis
Mutua amicitiæ fœdera prima dedit.
Tunc cœlestis amor, nobis innatus utrinque,
Nos in amore etiam junxit utrosque pari,
Qui modo perdurans crescit crescentibus annis,
Constanti similis, quo satus ille, Polo.
Hæc tibi Danorum celebris qua Porthmus Huænam
Alluit, astra movens scribere Diva jubet,
Quæ te sincere redamans, tibi dicere grates,
Atque optare suo nomine fausta monet.
Vive diu incolumis Musarum Fautor & Hospes,
Vraniæ celebris per Sacra, Vive diu.

Egregiosque velut spectas longo ordine Natos,
Quos virtus, probitas, ingeniumque beant,
Crescentes pariter virtutis laude Nepotes
Vt videas, superos Musa novena rogat,
Vrania ante alias multum tibi chara Sorores,
Te post ipsa etiam vivere fata cupit.
Hoc pariter, tibi qui multum favet, optat Apollo,
Optima quæque simul docta Minerva volet.
Nec saltem Superi, mortales insuper orant,
Vt diuturna tibi stamina Parca neat.
Ipse quoque addictos non ultimus inter amicos
Cum facili eveniat longa senecta precor.
Et modo quod superest, felix cum conjuge chara,
Cumque tua tota prole domoque vale.

Datum VRANIBVRGI,
Kal. Martii Anno 1585.
Tuus
TYCHO BRAHE.

Det er tilforn meldet, at Tyge Brahe paa sin sidste Tydske Reise 1575. var i Cassel, og giorde sig bekiendt hos den hoipriselige Forste Landgreve Wilhelm, som var en Befordrer af Kunster og Videnskaber og i sær en stor Elsker af Astronomien. Men i dette Aar 1585. gaves forst Anledning til den flittige Brevvexling i Astronomiske Materier, som siden blev fort imellem dem, saa længe Landgreven levede; thi det hændede sig i October Maaned, at en sær og usædvanlig Comet lod sig see, som syntes gandske rund og uden Svands. Denne forvoldte, at hoibemeldte Landgreve skrev Hr. Henrik Ranzov til, som han vidste var Tyge Brahes gode Ven, og bad hannem hilse Tyge Brahe og forskaffe sig hans Tanker og Observationer om samme Comet (c). Hvorpaa Tyge Brahe i det folgende Aar skrev Landgreven til, som siden skal omtales.

I Begyndelsen af Aaret 1586. nemlig den 5. Januar. dode i sin Alders 59. Aar Tyge Brahes Morbroder Steen Bilde til Vandaas, Lænsmand paa Herisvad Kloster i Skaane, hvilken vi tilforn have berommet, som næsten den eneste iblandt Tyge Brahes Slegtinge, der ret paaskionnede og fandt Behag i hans Astronomiske og Chymiske Videnskaber (d). Han blev begraven i Helsing-

(c) TYCH. BRAHEI Epist. Astron. p. 3. sq. Item Dedicat. eidem libro præfix. Conf. GASSENDUS p. 63. sq.

(d) Danske Magazin Tom. II. p. 182. 183.

singborg Kirke, hvor man fire Aar derefter satte hannem denne Grav-Skrift (e), hvilken uden Tvil af Tyge Brahe er giort:

Anno 1590.

Deo & Virtuti.

Illustris Heros STENO BILDE Dominus de Wandaas deduxit a nobilissima & longa majorum serie originem, qvam ingenii cultura, bellica virtute, togata disciplina, liberali in admirabilium operum artifices munificentia, denique omnium virtutum concursu ita cumulate auxit ornavitque, ut vivus Danicæ Nobilitatis Decus merito celebraretur. Mortuus vero placidissime Anno Salutis M. D. LXXXVI. Mensis Januarii die V. Ætatis suæ LIX. Et Deo & Famæ æternum vivat, resuscitandus brevi integer ad integram gloriam.

CHRISTINA LINDENOVIA Uxor & liberi relicti jucundiss. olim conjunctionis memores & de futura certissimi hoc Monumentum Marito & Patri dulcissimo justissimis consecratum lacrimis erexerunt.

Paa dette Sted kunne vi anføre et Brev, skrevet af Tyge Brahe paa Uraniborg d. 30. Januar. 1586. til Frue Birgitte Bølle til Gundersløfsholm, som han kalder Faster. Samme Brev er vel ikke af stor Betydenhed, dog, siden vi have Originalen deraf i Hænderne, som kan være en Prøve af de Tiders almindelige Brev-Stiil, og derhos giver os Navn paa een af Tyge Brahes Bygmestere, lade vi det løbe med, saaledes som det Ord til andet lyder:

Min gandske wenlig Helsen Ether nu och althidt forsendt medt Gud vor HErre. Kiere Fru Beritte och kiere Fader-Søster, betacker ieg Ether saa gandske gierne for ald Ehre och Gott, Y mig althidt giortt och beuist haffuer, hvilckett att forskylde ieg alle mine Dage will findes willig och redebon till medt alt hues udi min ringe Formu kand were. Giffuendes Ether wenligen thilkiende, att then Byggemestere som Y skriffuer mig thil om, wed Naffn Mester Hans, (f), hand icke nu er her hos mig, men ieg wenter hannom hidt att skulde komme om en Dag tre eller fire. Och troer ieg icke andett, end hand io well skulde kunde giore samme Arbedt, att thet skulde were ustraffeligt, thersom hand icke haffuer tagett nogett andett Arbedt an att bygge vdi Somer,

(e) Denne Inscription findes tilforn trykt (skiønt noget urigtig) i LAUR. ASSERОI Inscript. Dan. fol. H. 8. Men siden samme Bog er næsten ligesaa rar som et Manuscript, har vi ikke taget i Betænkning, deraf at laane noget, til saa priselig en Mands Ihukommelse at forfriske.

(f) Uden Tvil Hans Stenvinkel, som kort herefter bliver nævnet.

Somer, men bliffuer medt Ether om Ethers Arbedt forehnett. Huorfor ieg gierne will, naar hand hidt kommer thil mig, giffue hannom Ethers Arbedt an, och sige hannom ther om, hues Leylighed Y haffuer skreffuet mig thil, att hand fanger Ethers Wille herudi att wide. Och hues Besken hand giffuer fran sich, will ieg enten skrifftlich lade Ether wide, eller hand och selff skall komme thil Ether, och giffue Ether nerværendis thilkiende. Kiere Fru Beritte och kiere Fader-Søster, will ieg icke lenger oppeholde Ether medt thenne min Skriffuelse, men gier althidt gierne, hues ieg vedt Ether thil Ehre och Tieneste kand were, och will hermed nu och althidt haffue Ether then alsommechtigste Gudt thil Siel och Liiff befalendes. Datum Uranborg then 30. Januarii Anno 1586.

Tyge Brahe
Egen Hand.

Opskrift:

Erlig och Welbiurdig Frue Beritte Bølle thill Gundersløffholm, min kierre Fader-Søster, gantske wenligen thilskreffuitt.

Den 1. Martii i dette Aar 1586. skrev Tyge Brahe sit første Brev til Landgreve Wilhelm i Hessen, som med stor Glæde modtog det. Anledningen dertil var [som tilforn blev meldet] den besønderlige Comet, som sidst i det afvigte Aar lod sig til syne, om hvilken Landgreven forlangede at vide Tyge Brahes Betænkning, og i den Henseende skrev Hr. Henrik Rantzov til, hvilken igien ved sin Søn Gert Rantzov, da Befalings-Mand paa det ny opbygte Kronborg Slot, skriftligen derom anmodede Tyge Brahe, som just paa den Tid opholdt sig ved Hoffet hos Kongen. Man havde i de Dage ingen visse og ordentlige Postbud imellem Landene, derfor afferdigede Tyge Brahe een af sine egne Husfolk til Hessen, nemlig den tilforn ommeldte Peder Jacobsøn (g), som i nogle Aar havde tienet ham og var een af hans beste og troeste Medhielpere i hans Astronomiske og Chymiske Forretninger, hvilken førte hans Brev frem til Landgreven tillige med hans Bettagtninger om Cometen, og bragte tilbage et meget naadigt Svar fra Landgreven selv, saavel som et Brev fra hans Mathe-

(g) Danske Magazin Tom. II. pag. 206.

Mathematico Christophoro Rothmanno (h), som fra den Tid af blev een af Tyge Brahes fortroligste Venner.

I denne Sommer 1586. nød Tyge Brahe en særdeles stor Lykke, i det saa mange Kongelige og Førstelige Personer værdigede hannem paa Uraniborg deres Besøgelse, for at tage alle hans Astronomiske, Mechaniske og Chymiske Indretninger udi Oiesyn. Vel har vi staaet gandske i Tvil, om Kong Friderik den Anden selv nogen Tid var paa Hveen, efterdi Tyge Brahe ingensteds, saa vidt os er bekiendt, melder det ringeste derom i sine Skrifter, ikke heller Gassendus i hans Levnets Beskrivelse: Men, da vi have efterseet den Fortale, som M. Anders Søfrensøn Vedel har sat for de Danske Kæmpe-Viser (i), synes det klart, at Hans Maiestæt vist haver været paa Hveen i Aaret 1586. tillige med Dronning Sophia [som selv fandt stor Behag i Chymiske Øvelser, og talede altid til Tyge Brahes Beste hos Kongen,] da Veiret der opholdt Deres Maiestetet paa tredie Dag. Til en Erindring haver Dronningen da paa Uraniborg den 28. Junii, maaskee paa en Rude, skrevet sit Symbolum saaledes: GOtt verlest die Seinen nicht (k). Uden al Tvil skede det paa den Tid, at Kongen gav Tyge Brahe den Guld-Kiede med Elephanten, hvorom vi

(h) Vid. TYCH. BRAHEI Epist. Astron. p. 3. 5. 12. 13. 21. 27. sq. hvor baade disse første og de følgende imellem Landgreven og Tyge Brahe verlede Breve med Fornøielse kunne læses.

(i) I denne Fortale til Dronning Sophia, som er dateret i Ribe d. 16. Junii 1591. skriver M. And. Vedel saaledes: Det bliver nu paa denne nærværende Tid fem Aar, at Eders Naade var paa Hvæn, at besee hvis merkelige og nyttige Instrumenter og anden adskillig Arbeid, Erlig og Velb. Mand Tyge Brahe til Knudstrup det haver ladet forfærdige med usigelig stor Umag og Bekostning, til at forfare Himmelens, Planeternes og Stiernernes Løb. Hvis Lige fast ikke af Verdens Begyndelse nogensteds er paafundet eller giort, det nogen Mand læst haver eller veed af at sige. Og der Eders Førstelige Naade haver saadant altsammen flitteligen med stor Lyst og Forundring beseet, og maatte der endda for Storm og Uveir Skyld fortøve indtil paa den tredie Dag, er der over Bordet allehaande Viis, Tale og Snak sig begiven. Iblandt andet haver den gode Mand Tyge Brahe, min gunstige Herre og gode gamle Ven, ogsaa rørt noget hos Eders Naade om min Person, som der da ogsaa uværdig var overværendes, at ieg havde vore Danske Historier under Hænder &c. Lidet derefter følge disse Ord, som bevise Kongens Nærværelse paa Hveen samme Tiid: Nu er det ogsaa des imellem kommen saa vidt, at ieg selv haver ladet indføre og forlegge et nyt Trykkerie her udi Ribe, eftersom ieg da paa Hvæn berettede for Eders Førstelige Naade, at ieg havde i Sinde, og Kongelig Maiestet milder og høilovlig Ihukommelse da og samme Tiid med Tilsagn bevilgede og privilegerede.

(k) RESENIUS Inscript. Hafniens. & Uranib. p. 335. tager deri Feil, at han kalder Dronningen Elisabet, som skal være Sophia. Men Dronningens Moder heed Elisabet.

tilforn have erindret (l), eftersom han kort efter lod giøre sit Skilderi og derpaa sette Elephanten. Om hvilket Skilderi, som og blev sat paa een af hans fornemeste Instrumenter, kaldet Quadrans Muralis eller Tychonicus (m), han selv vidner, at det var det ligeste, som nogen Tid kunde giøres efter ham (n), og det er venteligt det samme, hvorefter man endnu har adskillige baade Copier og Koberstykker med hans Ahner omkring og denne Underskift: Effigies TYCHONIS BRAHE OTTONIDIS Dani Domini de Knudstrup, & Arcis Vranienburg in Insula Hellispontì Danici Hvenna Fundatoris, Instrumentorumqve Astronomicorum in eadem dispositorum inventoris & structoris, Ætatis suæ 40. Anno Domini 1586. compl. Derhos hans Symbolum: NON HABERI SED ESSE.

Tyge Brahe havde den Naade, tvende Gange i dette Aar at see Droning Sophia hos sig paa Hveen. Den første Gang var [som vi rimeligen slutte] i Junii Maaned med Kongen Hendes Herre, den anden Gang skede i Høsten uden Tvil i August eller September Maaned i Følge med Hendes Maiestets Hr. Fader Hertug Ulrik af Meklenborg, som ogsaa var en stor Elsker af Chymie, og

(l) Danske Magazin Tom. II. p. 168. 169.

(m) Malingen af dette Instrument vare tre gode Mestere om at giøre, af hvilke enhver havde noget besønderligt i sin Kunst, nemlig Tobias Gamperlin, Johannes Stenvinkel af Embden, og Johannes af Antverpen. Den første, som han 1575. havde ført hiem med sig fra Augsborg, var en ypperlig Skildrer og havde giort hans eget Billede. Den anden var hans Bygmester og havde giort Byg-Verket, uden Tvil den samme, som i det foranførte Brev til Frue Birgitte Bølle kaldes Mester Hans. Den tredie var Kongens Maler paa Kronborg, og havde malet de derpaa forestillede Landskaber og Bierge. Derom skriver Tyge Brahe i hans Astron. Instaur. Mechan. fol. B. saaledes: Sicqve picturam universam, quatenus in tam parva forma imitari eam licuit, breviter expositam habes: qvam tres diversi & excellentes artifices mihi depinxerunt. Effigiem meam Augustanus ille, de qvo dixi, Pictor; Architectonica ista, & quæ his comprehenduntur, Architectus meus JOHANNES de Embda Stenwinchel effinxit: Quæ vero supra illa instar descriptionis Regionum & montium, ubi etiam Sol occidere visitur, depicta sunt, JOHANNES de Antverpia Pictor Regius Coronæburgensis apposuit. Quilibet enim ex dictis tribus Artifibitus in hoc ipso, quod fecerat, præ ceteris excelluit.

(n) Om dette Skilderi skriver Tyge Brahe i bemeldte hans Astron. Instaur. Mechan. fol. B. saaledes: Infra lit. T. appicta est mei Effigies, sellæ ad mensam positæ assidentis in longa talari veste nonnihil sese reclinando, ita ut dexteram manum versus Cylindrum indicanti similem porrigat, alteram mensæ juxta librum & qvædam alia imponat, qvasi sic indicarem meis studiosis, qvid observandum sit, & qvomodo in usum id redigendum. Hanc Effigiem magna solertia expressit TOBIAS GEMPERLINUS eximius Artifex (qvem mecum Augusta Vindelicorum in Daniam olim receperam) idqve tam competenter, ut vix similior dari possit. Est autem secundum staturam & magnitudinem totius corporis æqvali forma repræsentata. Conf. GASSENDI Vita Tych. Brahei p. 71. it. TYCH. BRAHEI Epist. Astron. p. 223.

og Hendes Frue Moder Hertuginde Elisabet [som kort efter døde paa Hiemreisen fra Danmark til Meklenborg], samt Hertug Ulriks Broder-Søn Sigismundo, og en stor Deel fornemme Adels-Personer (o).

For at give vore Landsmænd en Betegning af ofte bemeldte liden Ø Hveen, saaledes som den var beskaffen i de Dage, da Tyge Brahe havde sat den i sin største Herlighed, og ved sine selsome Bygninger og kunstige Indretninger bragt den i saadant Rygte, at saa mange høie Hoveder lode sig forlyste at drage over Vandet, for at mætte deres Begierlighed paa de rare Ting, som der vare at see; da have vi for paa dette Hefte anført en Afridsning deraf i Kobber stukken, som og Hr. Secreterer Hoffman har været saa god at laane os, indrettet paa den Maade, som Tyge Brahe selv i sine Skrifter (p) og andre efter hannem have givet os den beskreven. Bogstaverne derpaa bemerke, som følger: A. Slottet Uraniborg midt paa Øen. B. Stierneborg. C. Ladegaarden, hvor Avlingen, Qvæget og deslige til Husvæsenet var. D. Verksteder, hvor adskillige Kunstnere og Handverksfolk arbeidede paa Instrumenter og hvad Bygningen vedkom. E. En Veier-Mølle. F. Byen, hvorudi omtrent 40. Bønder boede. G. En Vand-Mølle, som giorde Papir, malede Korn, og beredede Skind, hvilken var saa kunstig giort, at eet eneste stort Hiul kunde udrette disse tre Ting paa eengang, og hver for sig, ligesom man vilde. H. Kirken. I. Birke-Tinget. L. Tre store og en stor Deel smaa Vand-Parke eller Fiske-Dame, med allehaande Fisk, tilsammen omtrent 60. i Tallet, hvoraf tilforn ingen var der paa Landet, hvilke alle vare saaledes indrettede, at de kunde efter Fornødenhed formere og formindske Vandet til Møllen. M. En liden Hassel-Skov ved den nordere Strandbred. N. Elle-Krat og Eng til Fædrift 2c. O. Spor og Kiende-Tegn af fire Slotte eller Tamme, som i de ældgamle Tider have staaet paa

(o) Om denne merkværdige Besøgelse skriver Tyge Brahe selv i et Brev til Landgreven af 18. Januar. 1587. in Epist. Astron. pag. 36. saaledes: Sed accidit præter opinionem, ut iis ipsis diebus [sc. proxime elapso autumno] Illustriss. Princeps VDALRICUS Dux Megapolensis, una cum Illustrissima Principe Domina ELISABETHA conjuge (quæ postea in ipso reditu Mechelburgam versus, anteqvam mare trajecisset, magno omnium luctu diem obiit) & fratris filio Duce SIGISMUNDO, deducente illos ipsa etiam Sereniss. REGINA nostra una cum magno Nobilium Virorum comitatu, me hic Uraniburgi invisere sint dignati, partim ut machinas Astronomicas, qvibus has ædes refertas sciebant, coram contemplarentur, partim ut inclytus Dux VDALRICUS Pyronomicos meos labores (qvibus non minorem qvam Astronomicis operam impendo) & his inservientem apparatum Mechanicum, penitius introspiceret; Nam ipsius Celsitudo multus abhinc annis iis exercitiis plurimum delectatur, & non vulgaria in his propria industria adinvenit, qvemadmodum & Sereniss. REGINA ipsius Filia hisce Artificiis Spagyricis magnopere afficitur, qvo nomine etiam præterito anno mare hoc bis trajicere nostrosqve lares subire non gravata est. Conf. GASSENDI Vita Tych. Brahei p. 68.

(p) TYCH. BRAHEI Epist. Astron. p. 264. EJUSD. Astron. Instaur. Mechan. fol. I. 2.

fire Udkanter af Landet. Denne ⊙ beretter Tyge Brahe at være i sin Omkreds 8160. store Skrit, og Poli-Høide, som han nogle gange havde taget paa Uraniborg, i Breden 55. G. 54½. M. i Længden 36. G. 45. M.

Den 12. Sept. samme Aar 1586. bevilgede Kongen Tyge Brahe i stedet for det Norske Læn, som hannem nu var opskrevet, 400. Daler af Tolden i Helsingør, hvilke hannem aarligen imellem Paaske og Pindsedag skulle betales. Derom lyder det Kongelige Benaadings-Brev saaledes:

Wy Frederich thend Anden rc. Giøre alle witterligt, att wy aff wor synderlig Gunst och Naade haffue vndt, beuilgit och thillatt, och nu med thette wort obne Breff vnde, benilge och thillade, att Oss Elskelige Tyge Brahe till Knudstrup wor Mand och Tienner maa nu aarligen her epther, thil saa lenge wy anderledis ther om thilsigendes worder, wdi stedit for thet Leen, wy hannom naadigst hafde forlent wdi wort Rige Norge, och siden haffue ladit egien annamme och legge wnder Hoffuit-Leenit, bekomme aff Thollen wdi wor Kiøpsted Helsingøer Fire Hundritt Daller, huilcke hannom aarligen emellum Poske och Pindtzdags Thiide skulle giffuis och fornøygis. Och skall hans Dag ther med begynde och paagaa thil then Thiid och Termin forskreffne wort Leen er haunum nu senniisten bleffuen opskreffuit wdi nerwerendis Aar, och endis samme Aars Dag wdi tillkommendis Aar 1587. och siden saa fremdelis Aar fran Aar, saa lenge wi hannom samme Pendinge naadigst beuilgendis worder. Bedendis och biudendis therfor wore Thollere och Tholdskriffuere wdi forskreffne wor Kiøpsted Helsingiøer, som nu ere eller her epther komme, Attj rette Ether epther aarligen her epther thill thend Thiid forskreffuit staaer, forneffnte Thyge Brahe till gode Rede forskreffne Summa Pendinge paa wore wegne aff Thollen att fornøyge, ladendis thet ingenlunde. Actum Anduorskouff thend 11. Septembris Anno 1586.

Den 4. Junii i det folgende Aar 1587. fik han Kongelig Maiestets Formelses-Brev paa de 400. Daler af Øresunds Told, som han herefter aarligen skulle opbære hver Philippi og Jacobi Dag, saaledes lydende:

Wii Friderich thend Anden rc. Giøre alle witterligt, att som wii tilforn naadigst haffue beuilget och forskreffuit oß

El-

Elskelige Tyge Brahe til Knudstrup wor Mand och Tiener till widere Besteed 400. gamle Daler aff Thollen ther wdi wor Kiøbsted Helsingøer udt stedrt for et Leen wii hannem naadigst havde forleent wdi wort Rige Norge, och siden haffue ladet annamme och legge under Hoffuet-Lenet. Tha haffue wii naadigst bewilget och samtykt, och nu meth thette wort obne Breff bewilge och samtycke, att forneffnte Tyge Brahe fremdeles aarligen forskreffne 400. Daller maa och skall bekomme och fornøygis aff forneffnte wor Thold her udi Helsingøer, och skal hans Dag meth forneffnte Pension beregnes til Philippi och Jacobi sidst forleden, saa hannum nu maa och skall fornøyges forneffnte 400. Daller, som thet Aars Pension till samme Aars Dag och ther effter fremdeles beregnes for thet tilstandendis Aar fra forneffnte Philippi och Jacobi Dag forleden och till Pilippi och Jacobi Dag førstkommendis Anno 1588. och siden saa forfølges Aar fran Aar till samme Aars Dag, emeden och saa lenge wij hannum forneffnte Pension naadigst bevilgendes worder, bedendis och bydendis wore Thollere och Tholdskriffuere her udi forneffnte Helsingøer, som nu ere eller her effter kommendis worder, att the rette themnum effter aarligen thill then Thidt, forskreffuit staaer, forneffnte Tyge Brahe forneffnte 400. Daller paa wore wegne aff Thollen att giffue och fornøyge, ladendis thet ingenlunde. Actum Kroneborg then 4. Junii 1587.

Imedens Tyge Brahe havde Nordfiord i Norge udi Forlæning, havde han en Foged derover ved Navn Christoffer Pepler, til hvis Tieneste vi finde at han D. 18. Julii 1587. har skrevet efterfølgende Brev til Niels Bild, som uden Tvil da har været Lænsmand i Bergen:

Mynn gandske wenlig Helsenn nu och altid forsennd med wor HErre. Kiere Niis Bild, och sønderlige gode Wenn, nest en wenligh Tacksigelse for alt beuist gode, hvilket ieg altid will findis willig och redebon till eyther Formuenn at forschilde. Kand ieg eder wenligen icke forholde, att eythersom Christoffher Pepler min fordums Fogit y Nordsiord Lhenn y Norge, den tiid ieg dett haffde af Kongl. Mayt. y Forlening, er nu kommen hidt

 till

tiill mig fra Norge, Saa haffuer hand giffuedt mig tilkiende, huorledis hand endnu haffuer nogen Skilld vdstaendis y Norfiord baade aff Kongens Restandtz och aff sidt egidt Gods, huormed hand Bonderne vndsett haffde, huilcked de nu forholder hannom, och dertil med haffuer bygtt nogle Hus paa sin egen Bekostning oppa en øde Platz, huor ingen Huß førre paa stodt, ey heller nogen Agger heller Eng tillegger. Laadendis mig ochsaa der hos forstaa, huorledis at Prousten der udi Lenid, som skulle holde Kirkens Regenskab, er hannom for tong, y dett hand siger: att de Kircke Ombodsmend, som haffuer bygt paa Kierkerne, skulle haffue satt deris Arbeid for dyrtt och der ymod wille tage Kierkens Rentte for lett ind, som ieg kand forstaa, och att Christoffher skulle dett wederlegge Kirckerne igenn ymod de Breffue, som Kirke Ombodsmenddene haffuer giffuidt hannom, lydendis, att hand intted haffuer oppebaridt aff Kirckens Reeunte vden sin Lhøn, och beretter ydermere, att er hand ochsaa befrøchtendis, att y haffuer hannom mystteuckt y dett hand skulle haffue skreuit nogidt tyll mig om Eder, hvilked ieg kiendis att hand icke giortt haffuer, menn att ieg aff min egenn goede wille denn tiid ieg spurde hannom nogenn Gield der y Lenid tiill att staa, schreff Eder til, forseendes mig till Eder, som min goede Wenn, att hand formyddelst eders Hielp och Bystand diß snarere skulle komme thiill Rette och nhaa sin Betalling. Kiere Niels Bild, er derfor min gandske wenlig Boenn endnu til eder, att y wille wel giøre, som ieg Eder thill troer, och fordre och forfremme samme Christoffher udi disse forneffnde Saager till det beste, och hielpe hannom att komme till en god Ende der vdi, Ingenlunde haffuendis hannom mystenckt y nogen Maade. Kiere Niels, haffuer ieg gierne sielff willde talidt med Eder baade om dette och anditt denn thyd Y ware først neer kommen aff Norghe, men nu kunde Leilighedenn siig icke saa begiffne. Menn dersom dett ware eder muligt, och Y willde haffue denn Wmage och besøge mig engang, førrind Y farer thiill Norge igienn, daa saahe ieg det gandske gierne, oc vdi hues Maade ieg kand nogen tiid giøre nogidt for eders Skilld, som E-

der

der thill willge och gyode kand vere, will ieg findis gandske och reedebonn derthill. Och will ieg hermed nu och altid haffue eder med alt hues Y well will, denn allsommechtigste Gud befallendis. Datum Vranieborgh thend 18. Julii, Anno 1587.

Thyge Brahe
Egen Hand.

Opskrift:

Thill Erlig och Welbiurdig Mand Niels Billd thyll Raunholtt, min besønderlige gode Wenn, dette Breff gandske wenlig thillschreffvld.

At Tyge Brahe aarligen haver giort og leveret til Kongen een eller to Almanaker, sees af et Brev, skrevet den 24. Septemb. 1587. hvori Hans Maiestet beder hannem forskaffe noget tidligere, end han pleiede, det følgende Aars Almanaker 2c. Kongens Brev til hannem derom er af denne Indhold:

Friderich then Anden 2c. Wor Gunst tilforn. Wiid att som thu oß haffuer fortrøstit om en Almanak paa thette thillstandendis 88. Aar att wille giøre och oß forskaffe nogit betiidliger, end thu pleyer then oß att lade tillkomme. Thisligeste ochsaa haffuer giort oß Tilsagn om thend Almanach, som thu therhos pleyer oß att giore, att wille oß forskaffe. Tha bede wij thig och begere, attu samme Almanacher, thersom the ere forferdiget, mett thenne Breffuiser wor Dreng wille oß tilsende. Eller och, thersom the icke endnu ere bereede, tha mett thet første muеligt er wille them forferdige, och oß tilbiude, naar wij thennem mue were foruentendis. Thett skeer oß till wilge, befallendis thig Gud. Actum Holm then 24. Septemb. Aar 1587.

I Aaret 1588. var berammet et Herre-Mode til Hamborg, hvorhen Landgreve Wilhelm af Hessen havde agter at komme, og foresat sig med det samme at giore en Reise længere ind i Danmark, for deels at see det prægtigen opbygte Slot Kronborg, deels at besøge Thyge Brahe paa Hveen og betragte hans store og vidtberømte Astronomiske Tilberedelser. Til hvilken Ende Kong Friderik den Anden havde ladet nogle Skibe udruste, som skulle overført hoibemeldte Første til Siæland. Eller, om det ikke havde gaaet for sig, vilde Tyge Brahe selv haft den Ære at opvarte Landgreven i Hamborg. Men formedelst Kongens d. 4. April indfaldende uformodede og hoistbedrøvelige Dødsfald

fald blev der intet af bemeldte Herre-Dag, og følgeligen ei heller noget af Land-grevens personlige Samtale med Tyge Brahe (q).

Iblandt de Papirer, vi have om Tyge Brahe, finde vi en liden Sedel, hvorpaa han med egen Haand (som det synes) haver skrevet nogle Chronodi-sticha eller smaa Latinske Vers, hvorudi han haver villet indbefatte den Høi-salige Konges Friderik den Andens Døds-Dag og Aar, men han har ikke været saa lykkelig at treffe det rette Aarstal 1588. med mindre han haver sigtet paa noget andet; Thi af det første udkommer det Tal 1593. af det andet 1548. De samme lyde saaledes:

FrIDrICVs qVarto fatIs ConCessIt aprILIs,
Ergo sqVaLet LVCtV heV DanIa tota graVI.

✡ ✡ ✡

LætItIa frVItVr CeLestI reX FrIDerICVs,
Interea LVCtV DanIa tota sqVaLet.

✡ ✡ ✡

Fridricum octavus (dolor!) octogesimus annus
Abstulit, & moerens Dania tota gemit.

✡ ✡ ✡

Fridricum octavus tulit octogesimus annus
Christi, quem merito Dania tota luget.

I dette Aar 1588. havde Tyge Brahe besøgelse paa Hveen af adskillige Fremmede. Man seer af et Brev, som Jo. Caselius in Majo fra Rostok skrev han til, at en ung Tydsk Adelsmand ved Navn Haken havde fast sat sig for at

(q) Derom skriver Tyge Brahe i et Brev til Christoph. Rothmannum in Epist. Astron. p. 104. saaledes: Sperabamus nos antea, si successissent Comitia Hamburgensia, neque tantus patriæ nostræ luctus, proh dolor, ex inopinato incidisset, Illustriss. Principem tuum Hamburgum venturum. Quod si contigisset, istuc conveniendi eius Celsitudinem gratia me contulissem, si propius huc non accessisset, quo de Astronomicis rebus coram plenius perfectiusque cum eius Celsitudine conferendo ex voto agerem &c. Og i Dedicationen for samme sine Epist. Astron. melder han derom dette: Quam rem adeo Illustrissimo Parenti tuo deinceps placuisse cognovi, ut ante octennium proxime, Serenissimum Regem nostrum in Australiori Cimbria commorantem invisere satagens, etiam huc deinde iter flectere, atque Vraniburgum hoc cum suis, quas asservat, Astronomiæ Machinis coram intueri, mecumque congredi, & de tam abstrusis mysteriis conferre utut corpore & ætate jam ingravescens, omnino proposuerit; Ut etiam ab ipsius Mathematico per literas mihi indicatum est. Quod & Serenissimo Regi nostro, ut fieret, admodum placuisse constat: quo vel hac occasione Illustriss. Parens tuus ad vicinum Coronæburgum, magnifice præteritis aliquot annis ab illius Majestate exstructum deduceretur. Quem in usum naves etiam singulari industria Rex adornari jusserat &c.

at reise over til Danmark for at see hannem (r). Og i et Brev, som Tyge Brahe d. 13. Septemb. skrev til D. Casp. Peucerum, melder han, at den lærde Engellænder Daniel Rogers, som var af Dronning Elisabet i Engelland Gesandt-viis skikket hid ind i Danmark, da nyligen havde været hos ham paa Uraniborg, og lovet at forskaffe hannem hoibemeldte Dronnings Privilegium paa sine Skrifter (s).

Efterat Hoilovlig i Hukommelse Kong Friderik den Anden, som havde beviset saa mange store Naades-Tegn imod Tyge Brahe og giort saa meget til de Astronomiske Videnskabers Befordring, nu var ved Døden bortkaldet, beklagede Tyge Brahe sig for den unge Konge Christian den Fierde, at han, foruden de Kongelige Pensioner og Indkomsterne af sit Arve-Gods, havde sat sig i 6000. Rigs-Dalers Gield, som han til Astronomiens Oprettelse havde forbrugt til Bygninger og Instrumenter, begierende, at Hans Maiestet vilde holde hannem skadeslos for saadan betydelig Omkostning, som han efter den Hoisalige Konges Forlangende og til Rigets Ære havde anvendt. Hvorpaa Kongen, med Rigets Raads Godtfindende, besluttede at give ham bemeldte 6000. Rigsdaler, nemlig de 2000. til næste Mikkelsdag, og de 4000. til forstkommende Omslag, og gav hannem derpaa den 12. Julii 1588. sit Kongelige Brev saa lydende:

Wii Christian 2c. **Giore alle witterligt, att epther som Oss elskelige Thyge Brade thill Knudstrup wor Mand och Thiener haffuer thilkiende giffuit menige Rigens Raadt paa wore wegne, nu the haffue werit her forsamblet, huorledis att hand epther thend Stormechtigste Hogborne Forste och Herris Her Frederich thend Anden, Danmarckis, Norgis** 2c. **Konning, wor kiere Her Faders Salig och Hoglofflig Ehukommelses naadigst Begere, med storste Besuering och Bekostning haffuer anrettit en merckelig Bygning och adtskillige Astronomiske Instrumenter thill thend fornemme lofflig Konstis** Astronomiæ Instauration **och Forbedring, saa att hand her offuer er kommen udi**

(r) JOAN. CASELIUS Volum. alt. Epistolar. p. 36. ita: Gratificor autem huic familiari meo HAKEN, equiti Marchico, juveni probo, nec abhorrenti a litteris, quarum gratia apud nos vivit. Omnino voluit te videre: facies gratum, si facies, ut intelligat, te mihi peramicum; Nam & alioqui te humanissimum virum sentiet &c.

(s) Vid. RESENII Inscript. Hafn. p. 409. ubi T. Braheus in Epist. ad Peucerum ita: Verum cum nunc Gallicum illud [Privilegium] acceperim, & Anglicanum quoque brevi habiturus sim, magnifico & eruditissimo Viro D. DANIELE ROGERSIO, qui nuper hic mecum fuit, ita apud Serenissimam Reginam procurante &c.

fire Udkanter af Landet. Denne Ø beretter Tyge Brahe at være i sin Omkreds 8160. store Skrit, og Poli-Høide, som han nogle gange havde taget paa Uraniborg, i Breden 55. G. 54¼. M. i Længden 36. G. 45. M.

Den 12. Sept. samme Aar 1586. bevilgede Kongen Tyge Brahe i stedet for det Norske Læn, som hannem nu var opskrevet, 400. Daler af Tolden i Helsingør, hvilke hannem aarligen imellem Paaske og Pindsedag skulle betales. Derom lyder det Kongelige Benaadings-Brev saaledes:

Wy Frederich thend Anden 2c. Giøre alle witterligt, att wy aff wor synderlig Gunst och Naade haffue undt, bewilgit och thillatt, och nu med thette wort obne Breff unde, bewilge och thillade, att Oss Elskelige Tyge Brahe till Knudstrup wor Mand och Tienner maa nu aarligen her epther, thil saa lenge wy anderledis ther om thilsigendes worder, wdi stedit for thet Leen, wy hannom naadigst hafde forlent wdi wort Rige Norge, och siden haffue ladit egien annamme och legge wnder Hoffsuit-Leenit, bekomme aff Thollen wdi wor Kiøpsted Helsingøer Fire Hundritt Daller, huilcke hannom aarligen emellum Poske och Pindtzdags Thiide skulle giffuis och fornøygis. Och skall hans Dag ther med begynde och paagaa thil then Thiid och Termin forskreffne wort Leen er haunum nu sennisten bleffuen opskreffuit wdi nerwerendis Aar, och endis samme Aars Dag wdi tillkommendis Aar 1587. och siden saa fremdelis Aar fran Aar, saa lenge wi hannom samme Pendinge naadigst bewilgendis worder. Bedendis och biudendis therfor wore Thollere och Tholdskriffuere wdi forskreffne wor Kiøpsted Helsingiøer, som nu ere eller her epther komme, Attj rette Ether epther aarligen her epther thill thend Thiid forskreffuit staaer, forneffnte Thyge Brahe till gode Rede forskreffne Summa Pendinge paa wore wegne aff Thollen att fornøyge, ladendis thet ingenlunde. Actum Anduorskouff thend 11. Septembris Anno 1586.

Den 4. Junii i det følgende Aar 1587. fik han Kongelig Maiestets Forsikkrings-Brev paa de 400. Daler af Øresunds Told, som han herefter aarligen skulle opbære hver Philippi og Jacobi Dag, saaledes lydende:

Wii Friderich thend Anden 2c. Giøre alle witterligt, att som wii tilforn naadigst haffue bewilget och forskreffuit oss

El-

Konning, Hertug udi Slesuig, Holsten, Stormarn och Dittmerschen, Greffue vdi Oldenborg och Delmenhorst, Wor Allernaadigste Herris tilforordnede Regierings Raadt, Wij effterskreffne Niels Kaass thill Thaarupgaard, Peder Munck thill Estuadtgaard, Jørgen Rosenkrantz thill Rosenholm, och Christoffer Valckendorff till Glorup, kiendis och giøre witterligt for alle mett thette wort obne Breff, att efftersom Erlig och Welbiurdig Mand Thyge Brahe thill Knudstrup haffuer oss, sampt andre menige Danmarckis Rigis Raad, paa wor allernaadigste udualde Herre Printz och Konnings wegne, andragitt och thillkiende giffuit, huorledis hand effther thend Stormechtigste Høgborne Første och Herris Her Frederich thend Andens, Danmarckis, Norgis Konning, wor allernaadigste Herre, Salig och Høglofflig Ihukommelsis Begier, effther thend Naade och begaffuede Forstand, som hand mett synderlig Fliid och Studering, icke vden stoer Omkostning, haffuer forhuerffuett vdi thend lofflig Astronomiæ Konst, haffuer paa thend Insell Hveen anrett och fuldbreffuit mett merckelig Omkostning en anseelig Bygning, och therudinden synderlig nye och fornemme Instrumenter, thill forskreffne lofflig Astronomiæ Konstis Instauration och Forbedring, att samme Konst icke allene her vdi Rigitt som andre hoglige Frij Konster maatte bliffue mett Thiden kundt, men och her mere end anderstedtz formeritt och forbedritt, thette Riige thill Ehre, och høgstbemeldte wor kierre Salig Herre och Konning, som saadant att befordre haffuer ladit sig med befalde, thill rommelig Efftersauffn och Amindelsse. Att wij therfore saadan Leylighedt anseendis, bode vdi wor allernaadigste vdualde Herre Prindtz och Konnings umyndige Aar, paa hans Maiestetz wegne wille bethencke, saa och thill sin Thiid Hans Maiestet ther heden vnderuise och formane, att huiss paa forskreffne Insell Huen aff hannem udi saa Maade, som forskreffuit staar, med synderlig Bygning, och Instrumenter, och andet, som ther thill hører, anrettit och fuldbreffuit er, icke alleneste vdi hans Thiid, vden hans ydermere Skade och Besuering, maae holdis wed li-

ge och Macht, meden och effther hans Affgang stedtze att maa bliffue wid samme Brug, och ther thill att maa forordnis och perpetueris nødtørfftige Underholdning, wid nogen wisse Fundation och Thilegge, paa thett att icke skall bliffue forgieffuelig och øde, huiss nu en gang med stor Møde och Bekostning ther anrettit och fuldkommit er, Ther hoss ochsaa begierendis, att thersom nogen aff hans egne udi synderlighedt, eller och siden nogen aff hans neste Slecht, eller och ther nest nogen aff Danske Indfødde Addell, eller nogen andre, bleff skickelig och duelig till att forestaa och bruge, huess hand sielff haffuer met stor Umage, Fliid och Bekostning ther paa Landet opfundit, anrettit och fuldkommit, att thend tha for andre maatte were thet nest. Tha eptherthi oss alle er witterligtt, att forskreffne Thyge Brahe, offuer sin Møde, Studering och Besuering, haffuer aff sitt egitt icke ringe bekostit paa forskreffne Bygning och Astronomiske Instrumenter, Wij och endeel wide och besinde kunde, huad Nytte, Gaussn och Loff samme loffig Konst medfører, offuer thend rommelige Efftersausn och Ehre, som følger, att thend udi thisse Riiger och Lande fuldkommeliger end anderstedtz och udførlig leris och underuisses, haffue wij, sampt menige Rigens Raadt, saa mogit udi thenne nerverendis Leylighedt och wor allernaadigste udvalde Herre Printz och Konnings Umyndige Aar kunde skee, udi forskreffne Thyge Brahis begiere gierne beuillgitt. Och therfore for Oss och welbemeldte wore kiere Medbrødre samptlig Riigens Raadt, och epther theris samtlich Beuilling och Sambthycke, sambthyckt, och nu mett thette wort obne Breff beuilge och sambthycke, att wij alle och huer serdelis gierne wille thillhielpe mett allerhøgiste Fliid att befordre, att hviss Bygning, som forskreffne Thyge Brahe haffuer ladit bygge paa forskreffne Inssell Huen, Saa och huis Instrumenter hand ther nu haffuer anrett thill bemelte Astronomiæ Konstis Formering och udførlig Underviisning, thett kunde her effther, som thett nu forefindis mett Kongelig Maiestetz och Kronens Omkostning holdis wid Heffd och Macht, uden forskreffne Thyge Brahes Skade och Forderuelse. Thisligt.

kigiste haffue wii och loffuit att wille och skulle vdi Fremtiden wor allernaadigste vdualde Herre Printz och Konning, naar Hans Maiestet kommer thill sin myndige Aar, underuisse, att Hans Maiestet sig samme loffig Astronomische Konstis Forbedring skall lade were behagelig, och icke allene wid Hefft och Macht holde, huad nu ther paa forskreffne Insell Huen er well begyndt och fulddreffuit, meden och naadigst giore thend Forordning, att ther thill kand funderis nogre wisse Renthe aff Canonier eller andre geistlige Lehne, paa thett att gott Folck kunde beuegis thennom vdi samme Konst att beflitte, och thend allthiid kunde hoff oss vdi thette Riige bliffue wid Hefft och Macht holden. Och thersom nogen aff Thyge Brahis egne kunde findis ther thil bequem och duelig, tha skall thend for andre ther thill befordris, att the kunde niude hans Umage och Besuæringe thil gode. Er och ingen aff hans egne vdi Synderlighedt, eller och aff hans neste Slecht och Foruandther, som ther thil kunde were tienlig, tha skulle andre aff Danske indfødde Addel ther thil forordnis. Ther som och ingen aff Addel ere, som ere her thil skickelig, skulle andre Danske Indfødde ther thil skickis. Och wille wij for wore Personer samme loffig Astronomiæ Konst aff yderste Forstand och Formue hielpe att fordre och forfremme, formere och forbedre vdi ald Leylighedt, som Oss kand forekomme. Att wij thett saa epther forskreffne Thyge Brahis Begiering beuilgit och samtyckt haffuer, thess thill ydermere Windisbyrd och bedre Foruaringe, haffue wij throckt wore Signetter neden thette wortt obne Breff och mett egne Hender vnderskreffuit. Giffuit vdi Kiøpnehaffn thend 23. Dag Augusti, Aar 1588.

Den 14. Decemb. i samme Aar 1588. fik Tyge Brahe de 6000. Rigsdaler for Bygningen paa Uraniborg, hvorpaa Kongen d. 12. Julii tilforn havde givet hannem sit Forpligtelse-Brev, som foran er indført, nemlig 2000. Daler af Tolden i Øresund, og 4000. af Henning Reventlov Lænsmand paa Duholms Kloster i Mors.

Aar 1589. den 13. Martii fik Tyge Brahe af Kronen twende Vaaninger næst ved Farvergaden i Kiøbenhavn, og af Byen den Skandse af Steen, som stod næst op til Volden, og det lille Stykke af Volden, som strakte sig til hans

fald blev der intet af bemeldte Herre-Dag, og folgeligen ei heller noget af Landgrevens personlige Samtale med Tyge Brahe (q).

Iblandt de Papirer, vi have om Tyge Brahe, finde vi en liden Seddel, hvorpaa han med egen Haand (som det synes) haver skrevet nogle Chronodisticha eller smaa Latinske Vers, hvorudi han haver villet indbefatte den Hoisalige Konges Friderik den Andens Dods-Dag og Aar, men han har ikke været saa lykkelig at treffe det rette Aarstal 1588. med mindre han haver sigtet paa noget andet; Thi af det forste udkommer det Tal 1593. af det andet 1548. De samme lyde saaledes:

FrIDrICVs qVarto fatIs ConCessIt aprILIs,
Ergo sqValet LVCtV heV DanIa tota graVI.

✡ ✡ ✡

LætItIa frVItVr CeLestI reX FrIDerICVs,
Interea LVCtV DanIa tota sqVaLet.

✡ ✡ ✡

Fridricum octavus (dolor!) octogesimus annus
Abstulit, & moerens Dania tota gemit.

✡ ✡ ✡

Fridricum octavus tulit octogesimus annus
Christi, quem merito Dania tota luget.

I dette Aar 1588. havde Tyge Brahe besogelse paa Hveen af adskillige Fremmede. Man seer af et Brev, som Jo. Caselius in Majo fra Rostok skrev ham til, at en ung Tydsk Adelsmand ved Navn Haken havde fast sat sig for at

(q) Derom skriver Tyge Brahe i et Brev til Christoph. Rothmannum in Epist. Astron. p. 104. saaledes: Sperabamus nos antea, si successissent Comitia Hamburgensia, neque tantus patriæ nostræ luctus, proh dolor, ex inopinato incidisset, Illustriss. Principem tuum Hamburgum venturum. Quod si contigisset, istuc conveniendi eius Celsitudinem gratia me contulissem, si propius huc non accessisset, quo de Astronomicis rebus coram plenius perfectiusque cum eius Celsitudine conferendo ex voto agerem &c. Og i Dedicationen for samme sine Epist. Astron. melder han derom dette: Quam rem adeo Illustrissimo Parenti tuo deinceps placuisse cognovi, ut ante octennium proxime, Serenissimum Regem nostrum in Australiori Cimbria commorantem invisere satagens, etiam huc deinde iter flectere, atque Vraniburgum hoc cum suis, quas asservat, Astronomiæ Machinis coram intueri, mecumque congredi, & de tam abstrusis mysteriis conferre utut corpore & ætate jam ingravescens, omnino proposuerit; Ut etiam ab ipsius Mathematico per literas mihi indicatum est. Quod & Serenissimo Regi nostro, ut fieret, admodum placuisse constat: quo vel hac occasione Illustriss. Parens tuus ad vicinum Coronæburgum, magnifice præteritis aliquot annis ab illius Majestate exstructum deduceretur. Quem in usum naves etiam singulari industria Rex adornari jusserat &c.

cke forskreffne tuenne Huse och Boed, mett Bygning, som ther paa staaer, och udi sin Lengelse, Viidelse och Bredelse, epthersom thett nu begreben och forfunden er, fra forskreffne Christoffer Paris Gaard op emod Wolden paa thend ene, och fraa Gaarden och thil Graffuen paa thend anden Siide, forskreffne Thyge Brade och hans Arffuinge mue och skulle haffue, niude, bruge och beholde for euindelig Eyendom. Dog mett saadan Skiell och Wilkor, att forskreffne Thyge Brade skal lade bygge och forordne en god bequem Huß och Wohning ud mett Wandet, udi huilken Farvemesteren kunde haffue sin Werelse och bryge sin Handuerck och Farffuerij, mett huis enten Wij eller wore Eptherkommere Konninger her udi Riget, eller wore Vndersotter, kunde behoffue ther att lade farffue. Saa att Farffueriet altiidt ther sammestedtz holdis wid Macht, huilcken Huß och Werelse thil Farffueriet forskreffne Thyge Brade och hans Arffuinge eller Eptherkommere, huilcke samme Farffue Gaard haffuer, skulle holde wid Hefft, effthersom hand sielff vnderdanigst godvilligen thilboden och thilsagt haffuer. Thij beplichte wij Oss och wore Eptherkomere Konninger udi Danmarck och Kronen att frii hiemble och fuldkommeligen thilstaa forskreffne Thyge Brade forskreffne tuenne Huß och Boed for huer Mandtz Thiltale, som ther paa kand tale mett rette. Forbiudendis wore Fougither, Embitzmend och alle andre forskreffne Thyge Brade eller hans Arffuinge her emodt paa forskreffne Gaard, epther som forskreffuit staar, att hindre eller Forfang att giøre udi nogen Maade, vnder wor Hyldist och Naade. Giffuit paa vort Slott Kiøpnehaffn d. 25. Martii Anno 1589.

Paa dette Kongelig Maiestets Skøde gav Tyge Brahe samme Dag fra sig sin Forpligtelse og Gienbrev, som følger:

Jeg Thyge Brade thil Knudstrup kiendis och giør witterligt for alle mett thette mitt obne Breff, att epthertht thend Stormechtigste Høgborne Første och Herre Her Christian thend Fierde Danmarckis, Norgis, Wendis och Gottis vdualde Konning, Hertug ꝛc. Min allernaadigste Herre, haffuer nu naadigst heuil-

bevilgitt och vndt mig thil arffuelig Eyendom thend Gaard vdi Farffuegade, som kaldis Farffuegaarden, och Farffueriet haffuer thil thess werit vdi, Saa ieg thend, mett huiß Huse ther paa findis, maa giøre mig saa nyttig som ieg best wil och kand; Tha haffuer ieg vnderdanigst loffuit og thilsagdt, och nu mett thette mitt obne Breff loffuer och thilsiger och beplichter mig, att wilke och skulle, foruden huiß ieg ther sammestedtz thil min egen Behoff och Werelse byggendis worder, bygge och forordne vdi samme Gaard en god beqvem Huß och Woning vd mett Wandit, vdi huilken Faruериet kand forhandlis och tracteris, och Faruemesteren haffue sin werelse och god Leylighedt til samme Handwerck. Och wille och skulle ieg ogsaa mine Arffuinge eller Eptherkommere, hvilke samme Gaard vdi Hand haver, samme Huß och Wohning wid Heffd holde, Saa at Farffueriet skall althidt ther sammestedtz bliffue wid Macht holden, och inthet ther vdi hindre eller mangle, saa widt bemeldte Huß och Wohnings Leylighedt thil thess Behoff er belangendis. Att ieg thett her om loffuit och thilsagt, och vdi saa maade aldelis vbrødeligen holdis skall, thess thil ydermere Windesbyrdt och bedre Foruaringe haffuer ieg trøcht mitt Signet neden thette mitt obne Breff, och mett egen Handt vnderschreffuitt. Actum Hafniæ d. 25. Martii Anno 1589.

Konning, Hertug udi Slesuig, Holsten, Stormarn och Dittmerschen, Greffue vdi Oldenborg och Delmenhorst, Wor Allernaadigste Herris tilforordnede Regierings Raadt, Wij effterscreffne Niels Kaaß thill Thaarupgaard, Peder Munck thill Estuadtgaard, Jørgen Rosenkrantz thill Rosenholm, och Christoffer Valchendorff till Glorup, kiendis ech giøre witterligt for alle mett thette wort obne Breff, att effthersom Erlig och Welbiurdig Mand Thyge Brahe thill Knudstrup haffuer oss, sampt andre menige Danmarckis Rigis Raad, paa wor allernaadigste udualde Herre Printz och Konnings wegne, andragitt och thillkiende giffuit, huorledis hand effther thend Stormechtigste Høgborne Første och Herris Her Frederich thend Andens, Danmarckis, Norgis Konning, wor allernaadigste Herre, Salig och Høglofflig Ihukommelsis Begier, effther thend Naade och begaffuede Forstand, som hand mett synderlig Fliid och Studering, icke vden stoer Omkostning, haffuer forhuerffuett vdi thend lofflig Astronomiæ Konst, haffuer paa thend Insell Hveen anrett och fuldreffuit mett merckelig Omkostning en anseelig Bygning, och therudinden synderlig nye och fornemme Instrumenter, thill forscreffne lofflig Astronomiæ Konstis Instauration och Forbedring, att samme Konst icke allene her vdi Rigitt som andre høglige Frij Konster maatte bliffue mett Thiden kundt, men och her mere end anderstedtz formeritt och forbedritt, thette Riige thill Ehre, och høgstbemeldte wor kierre Salig Herre och Konning, som saadant att befordre haffuer ladit sig med befalde, thill rommelig Efftersaunffn och Amindelsse. Att wij therfore saadan Leylighedt anseendis, bode vdi wor allernaadigste vdualde Herre Prindtz och Konnings umyndige Aar, paa hans Maiestetz wegne wille bethencke, saa och thill sin Thiid Hans Maiestet ther heden vnderuise och formane, att huiss paa forscreffne Insell Huen aff hannem udi saa Maade, som forscreffuit staar, med synderlig Bygning, och Instrumenter, och andet, som ther thill hører, anrettit och fulddreffuit er, icke alleneste vdi hans Thiid, vden hans ydermere Skade och Besuering, maae holdis wed lige

ge och Macht, meden och effther hans Affgang stedtze att maa bliffue wid samme Brug, och ther thill att maa forordnis och perpetueris nottorfftige Underholdning, wid nogen wisse Fundation och Thillegge, paa thett att icke skall bliffue forgieffuelig och ode, huiss nu en gang med stor Mode och Bekostning ther anrettit och fuldkommit er, Ther hoss ochsaa begierendis, att thersom nogen aff hans egne udi synderlighedt, eller och siden nogen aff hans neste Slecht, eller och ther nest nogen aff Danske Indfodde Addell, eller nogen andre, bleff skickelig och duelig till att forestaa och bruge, huess hand sielff haffuer met stor Umage, Fliid och Bekostning ther paa Landet opfundit, anrettit och fuldkommit, att thend tha for andre maatte were thet nest. Tha eptherthi oss alle er witterligtt, att forskreffne Thyge Brahe, offuer sin Mode, Studering och Besuering, haffuer aff sitt egitt icke ringe bekostit paa forskreffne Bygning och Astronomiske Instrumenter, Wij och endeel wide och besinde kunde, huad Nytte, Gauffn och Loff samme lofflig Konst medforer, offuer thend rommelige Effthersauffn och Ehre, som folger, att thend vdi thisse Riiger och Lande fuldkommeliger end anderstedtz och udforlig leris och underuisses, haffue wij, sampt menige Rigens Raadt, saa mogit vdi thenne nerverendis Leylighedt och wor allernaadigste vdualde Herre Printz och Konnings Umyndige Aar kunde skee, vdj forskreffne Thyge Brahis begiere gierne beuillgitt. Och therfore for Oss och welbemeldte wore kiere Medbrodre samptlig Riigens Raadt, och epther theris samtlich Beuilling och Sambthycke, sambthyckt, och nu mett thette wort obne Breff bewilge och sambthycke, att wij alle och huer serdelis gierne wille thillhielpe mett allerhogiste Fliid att befordre, att hviss Bygning, som forskreffne Thyge Brahe haffuer ladit bygge paa forskreffne Jussell Huen, Saa och huis Instrumenter hand ther nu haffuer anrett thill bemelte Astronomiæ Konstis Formering och udforlig Underuisning, thett kunde her effther, som thett nu forefindis mett Kongelig Maiestetz och Kronens Omkostning holdis wid Hefft och Macht, vden forskreffne Thyge Brahes Skade och Forderuelse. Thisligi.

ud i eet Rør strax ved Lit. U. Ligeledes 7. andre i den nordre Deel af Huset, som og alle endtes i eet Rør oven til: Saa at man uden til saae ikkun to Skorstene paa det hele Hus. Ligesom Huset var bygget mod Østen, var det og mod Vesten. Til Synden og Norden var det og paa een Maade: Saa at en nøie Symmetrie og Lige-Maal, efter Byg-Kunstens Regler, var i Agt tagen over alt. I Kielderen under det syndere Observatorium var det Chymiske Laboratorium, hvor der No. 1. stod et rundt Bord i Midten. 2. Septen adskillige Chymiske Ovne til Destillere-Kunsten runden omkring, med Kar, Render, og utallige andre Ting. De fleste af Ovnene vare af hugne saa kaldede Bergenske Steen fra Norge, som best taale Ilden. 3. Dørene til Kielderne under det store Hus, hvor allehaande Husgeraad forvaredes. 4. Pillerne som bare Kielder-Hvælvingerne. 5. En muret Brønd af Cement i Brænde-Kielderen under det nordre Observatorium, 40. Alne Dyb. 6. Nogle Kister af Cement sammesteds, hvori redende Vare giemtes. Huset var gandske fire-kantet, og holdt hver Side omtrent 50. Fod i Længden, Murens Høide 45. Fod. Husets hele Høide fra Jorden til det øverste af Pegaso var 75. Fod. Kielderne eller Hvælvingerne under Jorden vare 12. Fod dybe, og havde formedelst deres mange og kostbare Indretninger snart ikke kostet mindre end Huset over Jorden.

Den nederste Deel af foranstaaende Plade forestiller Slottet Uraniborg i sin hele Omkreds, eller inden sine fire Hiørner, som vendte lige imod de fire Verdens Hiørner. Lit. A. viser Huset Uraniborg selv paa en stor rund Plads, med Stakit-Verk omgiven. B. Porten ud til Østen af slet og ret Arbeid. C. Porten til Vesten ligeledes af gemeent Arbeid. Disse tvende Porte havde oven paa i deri indrettede Huse tvende store Engelske Doge eller Hunde, som passede paa og gøede ad hvem, der gik ud eller ind (a). D. Et Hus eller Taarn mod Synden, hvori Bogtrykkeriet var, forestillende det store Hus i Smaat. E. Ligesaadan en Bygning til Norden for Tienestefolkene. F. Muren yderst om hele Slottets Rum, som var ret firekantet, med en halv Rundeel paa hver Side, holdt i Længden paa hver Side 300. Fod, og var saaledes 1200. Fod i sin hele Omkreds. Det nederste af Muren var 20. Fod tyk. Den var 22. Fod høi. Hver Halv-Runding var i sin indvendige Omfang imod 90. Fod. G. Lyst-Haver næst runden om Slots-Pladsen, inddeelte i Qvarterer og Bede med allehaande rare Urter og Blomstre. H. Træ-Haver der uden om igien, med alle Slags Frugt- og Lyst-Træer, omtrent 300. i Talet. I. Midt inden i hver af de fire Runddele var et meget smukt Lyst-Hus.

(a) Maaskee det har været disse to Engelske Doge, som Kong Jacob af Skotland, efter nogles Beretning, havde foræret Tyge Brahe.

Men at komme til Tyge Brahe igien, da bekom han d. 17. Julii i det Aar 1589. af Danmarks Riges Raad en ny Forsikring, paa Pergament udstrævet, mestendeels af samme Indhold, som den i forige Hefte indførte af 23. Augusti 1588. nemlig, at de vilde formaae Kongen til, at giøre en vis og bestandig Stiftelse til den Astronomiske Kunstes Vedligeholdelse paa Hveen, hvilken, efter Tyge Brahes Død, nogen af hans Børn eller næste Slegt, eller andre af Danske Adel, eller og andre Indfødte, som dertil maatte findes beqvem, skulde forestaae. Dog var der det Forskiel imellem den første og sidste Forskrivning, at hin var udgiven alene af de fire i Kongens umyndige Aar regierende Raads-Herrer, men denne af hele Rigs-Raadet, med alle deres Hender og Signeter under, saaledes som den her følger:

Wy eptherskreffne Niels Kaas thill Taarup-Gaard, Peder Gyldenstiern till Thim, Peder Munck til Estuadgaard, Jørgen Rosenkrantz till Rosenholm, Christoffer Walkendorff till Glorup, Steen Brahe till Knudstrup, Jørgen Skram till Thielle, Manderup Parsberg till Hagisholm, Erick Hardenberg till Matterup, Hack Ulffstand till Heckebierg, Anders Bing till Smidstrup, Henrick Belov till Spotterup, Axel Gyldenstiern till Lyngbygaard, Corvitz Viffert till Neß, Absalon Gøie till Kieldstrup, Jacob Seefeld till Visborg, Breide Rantzov till Rantzouholm, Christen Skiel till Fusinge, Albret Friis till Haritzkier, och Arild Hvitfeld till Odersberg, kiendis och giøre witterligt for alle mett thette wort obne Breff, att epthersom Erlig og welbiurdig Mand Tyge Brahe till Knudstrup haffuer os menige Danmarckis Rigis Raad samtlig, paa wor allernaadigste vdvalde Herre Printz og Konnings wegne, andraget och tilkiende giffuet, huorledis hand epther then Stormechtigste Høgborne Første och Herris Her Frederick then Anden, Danmarckis, Norgis etc. Konning, wor Allernaadigste Herre, Salig och Høglofflig Jhukommelses Begier, epther then Naade och begaffuede Forstand, som hand med synderlig Fliid och Studering, ikke uden stor Omkostning haffuer forhuervit vdi then louglig Astronomiæ Konst, paa then Insel Hueen haffuer anret och fuldbreffuit met merkelig Omkostning en anseelig Bygning, och therudinden synderlig nye och forneme Instrumenter till forskreff-

me

ne louglig Astronomiæ Konstis Instauration och Forbedring, att samme Konst icke allene her vdi Riget, som andre frij boglige Konster, motte bliffue mett Tiden fyndig, men och her mere end andenstedes formeret och forbedret, thette Rige till Ære, och Høgstbemelte wor kiere Salige Herre och Konning, som saadant at befordre haffuer ladet sig med befalde, till romelig Eftherfauffn och Amindelse, att wij therfore saadan Leylighed ansvendes, baade vdi wor allernaadigste vdualde Herre Printz och Konnings mynndige Aar, paa Hans Maiestets wegne vilde betencke, saa och till sin Thid Hans Maiestet ther heden vnderuise och formane, att hues paa forskrevne Insel Hueen, vdi saa Maade som forskreffuit staar, met synderlig Bygning och Instrumenter, och andet, som ther till hører, anrettet och fulddreffuit er, icke allenifte vdi hans tiidt, vden hans ydermere Skade och Besueringe maa holdis wid lige och Macht, meden och epther hans Affgang stedtz att maae blive wid samme Brug, och ther till att maa forordnis och perpetueres nottørftig Vnderholdning, wed nogen wisse Fundation och Thillegge, paa thett att thett icke skal bliffue forgieffuis och øde, hues nu engang mett stor Møde och Omkostning ther anrettet och fuldkommet er. Ther hos ochsaa begierendis, att ther som nogen aff hans Eigne vdi Besynderlighed, eller nest thennom nogen aff hans neste Slegt, eller och therneſt nogen anden aff Danske indfødde Addel, eller nogen andre bleff skickelige och duelige till att forestaae och bruge, huis hand selff haffuer mett stor Vmage, Fliid och Bekostning ther paa Landet opfundet, anrettet och fuldkommet, att then tha for andre motte were ther nest. Tha eptherthi Oss alle er witterligt, att forskreffne Thyge Brahe offuer sin Møde, Studering och Besuering haffuer aff sit egit icke ringe bekostet paa forskreffne Bygning och Astronomiske Instrumenter, Wij och endeel wide och kunde befinde, huad Nytte, Gaffn och Loff, samme loulig Konst medfører, offuer then romelig Eptherfauffn och Ære som følger, att then vdi thisse Riger och Lande fuldkommeliger end anderstedtz motte læres och vndervises, haffue wij menige Rigens Raad, saa meget vdi

thenne nerwerendes Leylighed och wor allernaadigste vdwalde Herre Printz och Konnings vmyndige Aar kunde skee, vdi forskreffne Tyge Brahes Begier gierne bevilgett, och therfore bevilgett och samtyckt, och nu mett thette wort obne Breff bevilge och sambtycke, att wij alle och hver serdelis gierne wille tillhielpe mett allerhøigeste Flid att befordre, att hvis Bygning forskreffne Tyge Brahe haffuer ladet byggr paa forskreffne Insel Hueen, saa och hvis Instrumenter hand ther nu haffuer anrettet till bemeldte Astronomiæ Konstis Forbedring og vdførlige Vndervisning, thet kunde her effther, som thet nu forefindes, mett Kongelig Maiestets och Kronens Omkostning holdes wed Heffd och Macht, vden forskreffne Tyge Brahes Skade. Thisligeste haffue wij och loffuet att wille och skulle vdi Fremtiden wor allernaadigste vdvalde Herre Printz och Konning, naar Hans Maiestet kommer till sine myndige Aar, vnderuise, att Hans Maiestet sig samme loffflige Astronomiske Kunstis Forbedring skal lade were behagelig, och icke allene wed Heffd og Macht holde, hvadt ther nu paa forskreffne Insel Hueen er wel begyndt och fulldreffuet, meden och naadigst giore thend Forordning, att ther till kand funderis nogen wisse Rente aff Canonier eller andre geistlige Lehne, paa thett att gott Folk kunde beveges, thennem vdi samme Konst att beflitte, att then altiidt kunde vdi thette Rige wid Heffd och Macht holdis. Och thersom nogen aff forskreffne Tyge Brahes Eigne vdi besynderlighed kunde findis ther till bequem och duelig, tha skal hand for andre ther till forordnes, att the kunde nyde hans Vmage och Besueringe till gode. Er och ingen aff hans Eigne vdi Synderlighed, eller och aff hans neste Slegt, da skulle andre aff Danske Indfødte Addel ther till forordnis. Thersom och ingen aff Addelen er, som ther till er stickelig, skulle andre Danske Indfødte ther till stickis. Och wille wij for wore Personer samme lofflige Astronomiæ Konst aff yderste Forstand och Formue hielpe att fordre och forfremme, formere och forbedre vdi alle Leyligheder, som Oss kand forekomme. Att wi thet saa epther forskreffne Tyge Brahis Begiering bewilget och samtykt haffue,

thes

thess till ydermere Windesbyrd och bedre Forwaring haffue wij lade henge wore Signeter vnder thette wort obne Breff, och mett eigne Hænder underskreffuit. Giffuit och skreffuit udi Kiopnehaffn then XV. Julii, Aar MDLXXXIX.

Niels Kaas. egen Haandt.	Peder Gyldenstiern, med egen Haandt.	Peder Munck. egen Haandt.
Jorgen Rosenkrantz. egen Haandt.	Christoffer Walckendorff. egen Haandt.	Steen Brahe. egen Haandt.
Manderup Parsbierg. med egen Haandt.	Hack Vlstandt. egen Haandt.	Henrick Below. egen Haandt.
Axell Gyldenstiern. med egen Haandt.	Jacop Sefeldt. egen Haandt.	Christen Skiell, egen Haandt.
Albrit Friis. medt egen Haand.	Arrild Hvitfeldt. med egen Haandt,	

I denne Somer 1589. havde den berømte Nicodemus Frischlinus, Comes Palat. og Poeta Laureatus, i Sinde at giøre en Reise ind i Danmark, og tillige at besøge Tyge Brahe paa Uraniborg, som sees af et Brev, skrevet af Landgreven i Hessen til sin Mathematicum Christophorum Rothmannum, saavelsom af et andet Brev fra Rothmanno til Tyge Brahe (b): Men at han den 24. Novemb. endnu ikke til Hveen var ankommen, viser et Brev, som Tyge Brahe af samme Dato haver tilskrevet bemeldte Christoph. Rothmannum, hvori han og giver tilkiende, med hvad Fornøielse han samme Besøgelse vilde optage, i Fald den gik for sig (c).

Hvad Tanker Tyge Brahe havde om Nordlys, giver han i forstbemeldte Brev til Rothmannum at forstaae, og tillige fornøier sig over, at Rothmannus, som havde været i den Mening, at Nordlys havde nogen Sammenhæng med Cometer og Solens Straaler, nu var bleven bedre oplyst (d). Han selv, efter de Observationer, han saavel ellers som i sær d. 6. Dec. 1588. om Aftenen Kl. 8. og 2. Januar. 1589. ved samme Tid paa Aftenen havde giort over de da paa Himmelen seete Lysninger, var af de Tanker, at Nordlys var en jordisk Svovelagtighed, som brændte i den os nærmere Luft, som løb hid og did, og som foor undertiden høit op i Veiret og opfyldte den gandske Himmel, dog ikke ret langt fra vort Øiesyn. Han holdte og for, at samme Nordlys betydede en-

ten

(b) TYCH. BRAHEI Epist. Astron. pag. 154. 170.

(c) TYCH. BRAHEUS Epist. Astron. p. 167. ita: FRISCHLINUS, de quo scribis, huc non venit, neqve literas illas a te misit, alias non inhumaniter a me excipiendus; audivi enim, virum esse variæ literaturæ & facundum.

(d) Ibidem p. 153. 161. 162.

og Storm, eller Torke, eller Kulde, som strax vilde følge paa: Undertiden ogsaa, naar det skede tidt, og varede alt for længe, var det Tegn til, at Luften var tilbøielig til Smitsomhed og besængende Sygdom; thi saadan Sygdom haver ikke lidet tilfælles med en svovelagtig Natur, hvorfor den ogsaa, efter hans Mening, med vel afklaret jordisk Svovel, let kan hielpes (e) ꝛc.

Aar 1590. d. 19. Martii gik Kongelig Maiestets Brev til hans Morbroders Steen Bildes Efterleverske (f), Fru Kirsten Lindenov, som endda efter hendes Mands Død havde haft Heridsvad Kloster i Forlening, at hun skulde forlove Tyge Brahe at lade hugge et Ege-Træ i bemeldte Klosters Skove til et Stampe-Trug udi hans Papirs-Mølle. Den Kongelige Befaling derom er saa lydende:

Christian then Fierde ꝛc. Wor Gunst tilforn. Wider, att wi naadigst haffue undt och giffuet Oss Elskelige Tyge Brahe thil Knudstrup, wor Mand och Thiener, en Eeg ther udi Heritzuadtz Klosters Leen thill ett Stampe-Thrug udi hans Papirs Mølle; Thi bede wij Ether och wille, att, naar hand hoß Ether ther om lader fordre, J tha lader hans Fuldmechtige forvise paa the Steder udi Skoffuene, som hand samme Eeg, ther thil tuelig er, kand bekomme. Ther mett skeer wor wilge. Befallendes Ether Gud. Giffuet udi Kiøpnehaffn then 19. Martii Aar 1590.

Om denne kunstige Papirs-Mølle skriver Tyge Brahe selv i et Brev af 24. Nov. 1589. til Christoph. Rothmannum, at den da allerede var i Stand (g).

Ent-

(e) Ibidem p. 162. hvor Tyge Brahe, efter at have anført bemeldte sine Observationer om Nordlyset, slutter saaledes: Atqve si scire cupis, qvid ego de his Chasmatis sentiam, Sulphureitatem qvandam terrestrem in propinqvo Aere ardentem, discurrentemqve, & nonnunqvam usque ad verticem ascendendo totum coelum complentem, in modica tamen a visu nostro distantia, esse judico, ventorum, aut siccitatis, & frigoris brevi subseqventium prænuntia; interdum etiam, si sæpius contingant nimisqve diu durent, Aeris ad contagium Epidemici luis propensi indicia, Habet enim morbus iste cum sulphurea natura non parum commune unde, etiam per Sulphur terrestre excellenter depuratum exaltatumqve, præsertim si in liqvorem gratum reclinetur, expeditius solvitur, tanqvam simile suo simili. Neqve enim id Galenicorum semper verum est: Contraria contrariis curari.

(f) Om hvilken tilforn. See Danske Magazin Tom. II. p. 239.

(g) Hans egne Ord derom in Epist. Astron. p. 168. ere værde at anføre: Facis insuper mentionem Molendini Papyro conficiendæ idonei, qvod me exstructurum indicavi, ne toties & tam diu charta impressoria pro meis lucubrationibus excudendis e Germania accersenda sit, idqve Principi tuo placuisse ais, quod facile credo; Nam & in his confluentiam qvandam invicem habemus. Qvemadmodum enim ipsius Celsitudo Architectura,

ne louglig Astronomiæ Konstis Instauration och Forbedring, att samme Konst ikke allene her vdi Riget, som andre frii boglige Konster, motte bliffue mett Tiden synðig, men och her mere end andensteðes formeret och forbedret, thette Rige till Ære, och Høgstbemelte wor kiere Salige Herre och Konning, som saadant at befordre haffuer ladet sig med befalde, till rommelig Eftherſauffn och Amindelse, att wij therfore saadan Leylighed ansendes, baade vdi wor allernaadigste vdualde Herre Printz och Konnings umyndige Aar, paa Hans Maiestets wegne vilde betencke, saa och till sin Thid Hans Maiestet ther heden underuise och formane, att hues paa forskrevne Insel Hueen, vdi saa Maade som forskreffuit staar, met synderlig Bygning och Instrumenter, och andet, som ther till hører, anrettet och fulddreffuit er, icke allenist vdi hans tiidt, vden hans ydermere Skade och Besueringe maa holdis wid lige och Macht, meden och epther hans Affgang stedz att maae blive wid samme Brug, och ther till att maa forordnis och perpetueres nottorftig Underholdning, wed nogen wisse Fundation och Thillegge, paa thett att thett icke skal bliffue forgieffuis och øde, hues nu engang mett stor Møde och Omkostning ther anrettet och fuldkommet er. Ther hos ochsaa begierendis, att ther som nogen aff hans Eigne vdi Besynderlighed, eller nest thennem nogen aff hans neste Slegt, eller och therneſt nogen anden aff Danske indfødde Adel, eller nogen andre bleff skickelige och duelige till att forestaae och bruge, huis hand selff haffuer mett stor Umage, Fliid och Bekostning ther paa Landet opfundet, anrettet och fuldkommet, att then tha for andre motte were ther nest. Tha epthersthi Oss alle er witterligt, att forskreffne Thyge Brahe offuer sin Møde, Styðering och Besuering haffuer aff sit egit icke ringe bekostet paa forskreffne Bygning och Astronomiske Instrumenter, Wij och endel wide och kunde befinde, huad Nytte, Gaffn och Loff, samme loulig Konst medfører, offuer then rommelig Epitherſauffn och Ære som følger, att then vdi thiſſe Riger och Lande fuldkommeliger end anderstedz motte læres och undervises, haffue wij menige Rigens Raad, saa meget vdi

 then-

vare saa godt som hans daglige Giester (i). Denne Konge, som selv var en meget lærd Herre, elskede lærde Mænd, og befordrede alle gode Videnskaber, havde overvintret til Opslo i Norge, hvor han in Novembri 1589 havde holdet Bryllop med Princesse Anna, Kong Christian den Fierdes Søster, og nu var kommen til Danmark for at see og tale med det Kongelige Huus. Ved den Leilighed fandt Hans Majestet en sær Fornøielse i at drage over til det vidtberømte Uraniborg, betragtede med stor Forundring de der anrettede Bygninger og rare Instrumenter (k), og holdte en heel vidtløftig Samtale med Tyge Brahe om adskillige Ting, men i sær om Copernici Mening om Jordens Bevægelse (l). Samme Tid, som var d. 20. Martii, skrev Kong Jacob der paa Uraniborg med egen Haand til en Amindelse sit Symbolum saaledes (m):

Anno 1590, XX. Martii.
Est nobilis ira Leonis.
Parcere subjectis & debellare superbos.
JACOBUS REX.

Ligesaa har og Kongens Canceller Jo. Metellus til Tyge Brahes store Berømmelse da skrevet nogle korte og meget nette Epigrammata, som ere at læse hos Gassendum og andensteds (n).

Iblandt andet, som Kongen saae i Tyge Brahes Studere-Kamer, faldt hannem i Øiet den ypperlige Skotske Historici og Poets Buchanani hans gamle Lærers Skilderi, som han baade med Hovedet og Fingeren hilsede, hvilket Tyge Brahe havde faaet til Foræring af Buchanani fordums Collega (o) den lærde Petrus

(i) TYCHO BRAHE Epist. Astron. p. 175: i et Brev til Landgreven melder saaledes: Sed accidit, ut circa eosdem dies Sereniss. Scotorum Rex, cum suis Consiliariis reliqvoqve Nobilium comitatu, me in hac insula invisere dignatus sit, & exinde qvasi qvotidianos hospites habuerim. Conf. GASSENDI Vita Tych. Brahei p. 105.

(k) JONÆ COLDINGENSIS Descript. Daniæ p. 117. ita: D. XX. Martii Anno 1590. vidit hanc insulam, cum suis proceribus, Serenissimus & literatissimus Rex Scotorum JACOBUS VI. ubi nova admirandaqve instrumenta astronomica conspexit: ea ut unice miratus, ita herum & præsidem artis ejusqve plurimum dilexit; Sublatis enim manibus acqvievit, &, aliis omnibus uspiam visis delectari, hisce vero supra modum se tangi inqve admirationem rapi, confessus est.

(l) PAULLUS COLDINGIUS melder derom saaledes i hans efterladte Papirer: JACOBUS VI. Rex Angliæ, cum An. 1589. nuptias Asloiæ in Norvegia celebrasset cum filia Regia ANNA, huc in Daniam se contulit, & Hvenæ TYCHONEM invisit, ac de variis rebus consuluit, inprimis de opinione Copernici, statuentis terræ mobilitatem: Ante abitum vero Tychonem variis donis ornavit & lætus discessit.

(m) RESENII Inscript. Hafniens. & Uraniburg. p. 335.

(n) GASSENDI Vita Tych. Brahei p. 106.

(o) Thi denne PETRUS JUNIUS havde tillige med været Kong Jacobs Informator, blev siden hans Raad og Eleemosynarius. See hans Vitam i THOMÆ SMITHS Samling

[...] i Danmark, og da besøgte Tyge Brahe paa Hveen (p). Hvor fornøiet Kongen forlod Hveen, sees ei alene af de Kongelige Gaver, med hvilke Hans Maiestet for sin Afreed beærede Tyge Brahe, men endog af det prægtige Vidnesbyrd, som Kongen selv giver ham i det Privilegium, han tre Aar derefter sendte ham paa sine Skrifter (q), og af de smukke Ære-Vers, som Hoibemeldte Konge, efter Tyge Brahes Begiering, selv forfærdigede, med egen Haand skrev, og tilskikkede hannem at zire sine Skrifter med (r).

Henricus Julius, Hertug til Brunsvig Wolfenbüttel, var og paa samme Tider i Danmark, for at holde Bryllop med en anden af Kong Friderik den Andens Døttre, nemlig Princesse Elisabeth (s). Denne Herre, som ogsaa var en Elsker af Lærdom, fandt ligeledes Behag i at besøge Tyge Brahe paa Hveen og see hans Astronomiske Skole og Verktøig. Men med denne Besøgelse var Tyge Brahe siden ikke saa aldeles vel tilfreds; Thi Hertugen fik Lyst til eet af hans rareste Kunst-Stykker, nemlig et Mercurii Billed, støbt af Messing og giort efter en Antiqvitæt i Rom, hvilket ved et Mechanisk Verk var saa kunstigen indrettet, at det kunde gaae omkring af sig selv: Dette forærede Tyge Brahe hannem, men med Vilkor, at faae igien en oprigtig Model deraf, hvilket Hertugen vel lovede, men ingen Tid efterkom (t). Om der ellers da

Ll 2 har

(p) TYCH. BRAHEI Epist. Astron. p. 238. Quin & Celeberrimi Poetæ BUCHANANI Scoti Icon simul adest, quam Nobilissimus & in literis humanioribus Eruditissimus magniqve nominis Vir Dn. PETRUS JUNIUS, magnificam, missus a Rege suo (cuius intimum agit Consiliarium) in Dania Legationem obiens, & TYCHONEM Vraniburgi invisens, dono ei dedit. Hæc adeo apposite Buchananum repræsentat, ut cum ipsemet Sereniss. Scotorum Rex postmodum Anno 1590. in Dania præsens Vraniburgum etiam venisset, qvamprimum TYCHONIS Musæum ingressus esset, hanc sui olim Præceptoris imaginem confestim agnoverit illiqve nutu & digito applauserit.

(q) Dette Vidnesbyrd er tilforn paa Dansk indført. See Danske Magazin Tom. II. p. 163. Not. (g). Men paa Latin kan det læses hos GASSENDUM p. 105. sq.

(r) Disse Vers kunne, foruden andre Stykker, læses i GASSENDI Vita Tychonis p. 106.

(s) Ikke ELISA, som Gassendus p. 120. maaskee af en Trykke-Feil, og andre efter hannem kalde hende. Dette Bilager holdtes med stor Pragt paa Kronborg d. 19. April 1590.

(t) TYCH. BRAHEI Epist. Astron. p. 256. In meditullio huius cryptici apparatus solebat TYCHO habere Mercurii qvandam Imaginem, ex orichalco fusam, qvæ ad imitationem cuiusdam Romanæ antiqvitatis solertissime facta erat, adeo ut omnium membrorum decenti proportione & dispositione huic vix similis facile obvia sit; qvæ etiam, utut paulo altior uno cubito erat, mechanico Automato inferius substrato insistebat, ut per hoc, cum luberet, in gyrum qvasi spontaneo motu convolvi posset. Hanc autem fusilem Mercurii Imaginem Illustrissimo Principi HENRICO JULIO, Duci Brunsvicensi, TYCHO, iuxta eius petitionem, ex qvo illi hæc Imago plurimum arrideret, cum ipsum Vraniburgi Anno 1590. inviseret, dono dedit; Cuius cum saltem modulum sibi vicissim concedi, qvo ad instar eius per idoneum artificem alium fundi curare possit, semel atqve iterum per literas expetierit, nondum impetrare potuit.

har været noget om de selsomme Affteds Complimenter imellem Hertugen og Tyge Brahe, som Gassendus efter Gvil. Jansonii Blæus Mund fortæller (u), lade vi staae derhen. Er det saa, da har Tyge Brahe uden Tvil været hemmelig vred for sit Mercurii Billed, han saa skulde miste.

I dette Aar 1590. udi Junii Maaned erholdte Tyge Brahe Keiser Rudolphi Privilegium paa sine Skrifter i tredive Aar, befattet i en meget naadig og til Tyge Brahes store Berømmelse stilet Form. Dette Privilegium forskaffede hannem det Romerske Riges Vice-Canceller Jacobus Curtius a Senfftenauy, som allerede havde fattet en særdeles Høiagtelse for Tyge Brahe, og tillige skrev hannem et overmaade hofligt Brev til (x).

Udi Augusti Maaned i samme Aar fik Tyge Brahe en uformodet Fornøielse, i det Landgrevens Mathematicus af Hessen Christophorus Rothmannus, som nu i nogle Aar havde vexlet fortrolige Breve med hannem, glædede ham med sin Besøgelse paa Hveen, og tillige bragte hannem et Brev til fra Landgreven. Denne kiærkomne Giest forblev hos Tyge Brahe en fem Ugers Tid, til imod Enden af September Maaned, og imidlertid ei alene nøie betragtede alle hans Bygninger, Instrumenter og Astronomiske Øvelser, men endog fortalte hannem alle Landgrevens Mechaniske Indretninger, og paa sin Herres vegne overlagde med hannem adskillige hemmelige Ting til de Astronomiske Videnskabers Befordring (y).

At den unge Konge Christian den Fierde ved disse Tider, efter sin Høistsalige Hr. Faders og saa mange andre Kongelige og Førstelige Personers Exempel, bevisede Tyge Brahe den Naade at besøge ham paa Hveen, og med største Fornøielse besaae alle hans Astronomiske og Mechaniske Indretninger, det er uden al Modsigelse: Men om det skede i Aaret 1590. eller maaskee rettere i det følgende 1591. eller og, som andre ville, 1592. (z), kunne vi ikke med nogen fuldkommen Vished sige. Ikke heller have vi endnu fundet, paa hvad Tid af Aaret denne Kongelige Besøgelse gik for sig. Saa meget veed man, at Hans Maiestet havde et anseeligt Følge med sig, hvorudi, foruden den øvrige Hof-Stat, befandt sig de tre fornemeste Rigets Raad, som i Kongens umyndige

(u) Vid. GASSENDI Vita Tych. Brahei p. 196. OL. BANGS Samlinger Tom. II. p. 540.

(x) Dette Brev kan læses i TYCH. BRAHEI Astron. Instaur. Mechan. fol. G. 5.

(y) Vid. TYCH. BRAHEI Epist. Astron. p. 170. 182. 188. 194. 197. Conf. GASSENDUS p. 110. sq.

(z) De, som sette det Aars-Tal 1592. følge Conr. Aslacum i hans Chronol. ad hunc annum, men det er nok urigtigt. De, som ere for 1591. slutte det uden Tvil deraf, at Tyge Brahe i sin Astron. Mechan. fol. B. melder, at Kongen var da omtrent 14. Aar gammel, thi d. 12. April. 1591. fyldte han sit fiortende Aar: Men sammesteds setter Tyge Brahe udtrykkeligen det Aars-Tal 1590. med mindre dette kan være en Trykke-Feil. See følgende Not. (a).

Tyge Brahes store Venner og Befordrere, og holdte hannem, saa længe de levede, i sin bestandige Esse, men den sidste synes da allerede, og vel længe tilforn, at have hast et Slags hemmeligt Nag til Tyge Brahe, hvilket endog denne gang, efter det bekiendte Sagn, blev formeret for een af de Engelske Hundes Skyld, som Kong Jacob skulde have foræret Tyge Brahe; Endskiønt denne Historie (hvorom mere siden) fortælles af adskillige paa saa adskillige Maader, at man snart ikke veed, hvad man derom skal troe.

Ved den Leilighed forærede ellers Tyge Brahe Kongen en rar og kostbar forgyldt Messing-Globus, som han selv havde opfundet og bekostet, hvilken ved et mechanisk Kunst-Verk af smaa Hiul var saaledes giort, at den dreiede sig selv, viiste Solens og Maanens Løb, samt Timerne paa Dagen, med videre. I hvilken Gave saavelsom i de øvrige Uraniborgske Rariteter Hans Maiestet fandt saa stort Velbehag, at Han samme Tid til et Naades-Tegn skienkede Tyge Brahe en med besonderlig Kunst smukt udarbeidet Guld-Kiæde, saadan som Hans Maiestet da selv pleiede at bære den, med sit Kongelige Billed i (a), hvilken han altid siden bar tillige med den Kiæde med Elefanten, som Hoilovlig i Hukommelse Kong Friderik den Anden tilforn havde givet hannem.

Men uagtet alle de Naades-Beviisninger, som den unge Konge hidindtil havde ladet see imod Tyge Brahe, og alle de Forsikringer, som Rigets Raad havde givet hannem, synes det dog, som han allerede ved disse Tider haver begyndt at blive misfornøiet i sit Fædernelând. I den Henseende er det at legge Merke til, hvad han i et Brev til Landgreven af 1. Augusti 1591. skriver (b),

 i denne

(a) Tyge Brahes egne Ord herom, som ogsaa oplyse det for anførte, ere disse i hans Astron. Instaur. Mechan. fol. B. Globus qvidam orichalcicus inauratus &c. qui rotulis interius solerter adaptatis sponte revolvitur, motumqve diurnum æmulatur, & una Solis atqve Lunæ exhibet contraria curricula è Polis Eclipticæ: adeo ut etiam Luna se una secundum faces & illuminationes suas, eas augendo vel minuendo, convertat. Sol autem intra 24. circulos horarios præter motum proprium, circa axes Æqvatoris cursu diurno revolutus, singulas diei horas una monstrat, tum qvoqve tempus ortus & occasus sui, atqve per meridianum utrinqve transitus. Hoc artificiosum Automaton a me ipso adinventum & meis sumptibus constructum, Anno Domini 1590 Serenissimo Principi Domino CHRISTIANO, tunc Regi Electo, Domino meo Clementissimo, cum ante annos nimirum 7. circa ætatis vero suæ annum 14. me in Insula Venusia Uraniburgi, adhibitis secum, præter reliqvam Nobilitatem aulicam, tribus Regni Senatoribus primariis, qui tunc gubernationi præfuerunt, clementer invisere non est dedignatus, submisse dono dedi, qvod etiamnum conservat. Serenissimus autem Rex Electus me vicissim torqve aurea, peculiari artificio, qvalem gestare tunc solebat, pulchre elaborata & sua effigie decorata, clementer donavit.

(b) TYCH. BRAHEI Epist. Astron. p. 198. 199.

i denne Mening: Sunt quædam ingrata obstacula, quibus, quo minus non solum hoc, sed & alia, quæ meditor Astronomiæ instaurandæ sustentacula ad optatum finem, ea, qua maxime cuperem, maturatione perducere queam, nolens volens impediar; sed spero & ab his atque aliis felicem & exoptatam liberationem, quacunque tandem id ratione fieri queat; Omne solum forti Patria, & Cœlum undique supra est. Maaske han vel ogsaa haver baaret nogen hemmelig Fortrydelse over, at man lod ham saa sidde hen, og ikke satte hannem, som saa mange andre, i Rigets Raad og høie Forretninger; Endskiønt han i bemeldte Brev, efterat han har roset Kongen, Cancelleren Niels Kaas og Regieringen (c), dog lader, som han er meget vel tilfreds med sin Rolighed, naar han saa skriver: Quantum ad me meaque attinet, ea pristinam ferme retinent conditionem. Ego in hac insula privatus dego, nec me rebus immisceo politicis, quod etiam nunquam libens feci, nisi necessitate aliqua compulsus. Sunt alias satis multi, qui ista affectant, quique talibus officiis me forte multo melius præesse queant, quibus ego hanc, ubi eam assequuntur, for-

(c) Landgreven havde begieret af Tyge Brahe at vide Regieringens Tilstand i Danmark, hvorpaa han giver et gandske smukt og beskedeligt Svar, hvilket, endskiønt det er noget vidtløftigt, vi dog holde værdt her at anføre paa Dansk: Danmarks vort Fædernelands Tilstand, som Eders Durchl. nu atter begieret at vide, er i denne Mellem-Regiering endnu (som vi har Gud at takke for) rolig og lykkelig nok. Vor Allernaadigste Prinds og udvalde Konge tiltager dagligen ikke alene i Alder og Legems Styrke, men endog, som jeg statterer langt høiere, i Dyd og gode Videnskaber; Saa at vi have fattet et utvilagtigt Haab, at han i sin Tid vist vil træde i sin fromme og høistpriselige Hr. Faders Heroiske Fodspor, og blive meget beqvem til at forestaae Regieringen vel og med Berømmelse, ligesom født til det samme, og af Gud igien given os i Stedet for hans Høilovlige Hr. Fader, som alt for tiilg blev borttagen fra dette Rige. Imidlertid, medens denne unge Prinds endnu er umyndig, forestaae de fire Eldste af Rigets Raad Regieringen: Iblandt hvilke den fornemeste er Cancelleren Hr. NIELS KAAS, en Mand, som, foruden sit gamle Adelskab, er at prise af sin Erfarenhed, Skiønsomhed og store Klogskab: Som ogsaa i boglige Kunster, besønderlig i Historierne og hvad som hører til Regiment at forestaae, er meget vel øvet. Men dersom noget vanskeligt, eller vigtigere end sædvanlig, forefalder, da henvises det til Rigets Herredage, som eengang om Aaret ved Midsomer holdes, til hele Rigets Raad, som endog før den bestemte Tid, om fornødent giøres, bliver sammenkaldet. Saa at et Slags Aristocratie [ɔ: Naar de Store i Landet regiere], hvilken Regierings-Form ikke heller er saa slem, er her hos, indtil vor Allern. udvalde Konge kommer til sine myndige Aar. Imidlertid gaaer alting meget skikkeligen og vel til, og det, som billigt er, med den allerstørste Ærbødighed for vor Prinds. Gud fremdeles give sin Velsignelse, at alting maae skee og ved lige holdes i Fred og Lyksalighed, og bevare naadeligen vores allerønskeligste Prinds, og bestyrke hannem paa Dydens antagne Vei &c.

[illegible]

commodius & tranquillius otio frui philosophico liceat, atque rebus coelestibus potius quam terrenis vacare; quamvis ne sic quidem ab impedimentis & tumultuationibus, quas vita suggerit civilis, plane exemtus, etiam cum maxime cupiam, esse queam; sive id sic quodam fato meo, sive quorundam sinistra intelligentia eveniat. Verum ego animi magnitudine, integritate & veri justique observantia id, quicquid erit, favente nobis divino, quod omnia æquis introspicit oculis, numine, exsuperare adnitar &c.

Af dette er det klart, at der er forefalden nogen Fortrædelighed, hvormed Tyge Brahe haver fundet sig fornærmet. Kan vel skee en Proces har giort noget dertil, som han var raget i med en sin Tiener navnlig Rasmus Pedersen, hvorudi fire fornemme Herre-Mænd, nemlig Erik Valkendorf til Glorup, (Christoffer Valkendorfs Broder) Niels Parsberg til Sandbygaard, Christian Friis til Borreby, og Oluf Bilde til Svanholm havde været Commissarier, men havde fældet en Dom, som Tyge Brahe meente sig at være skeet Uret ved, og derfor androg Sagen for Kongen, og forhvervede over dennem en Herredags-Stevning, hvorefter blev afsagt en Dom, som heller ikke var hannem med. Dette og saadant mere haver været Tynder til Ilden og formeret den Uvillie, som Dag fra Dag voxte imellem Tyge Brahe paa den ene, og Christoffer Valkendorf, Christian Friis, som siden blev Canceller, og flere af Adelen paa den anden Side. Af bemeldte Kongelige Stevning, som er udstædet i Kiøbenhavn d. 8. Junii 1591. have vi en gammel, dog ufuldstændig, Oplæsning, som saaledes lyder:

Christian den Fierde ꝛc. Helse Ether Oss Elskelige Erick Walckendorff till Glorup, Niels Pasberg till Sandbygaard, Christen Friis til Borrebye och Oluff Bille till Svanholm, wore Mend och Thienere, kierligen met Gud och wor Naade. Wilder, at Oss Elskelige Tyge Brahe till Knudstrup, wor Mand och Thienner, haffuer underdanigst ladit for Oss berette, huorledis hand haffuer Tilfalle till Ether for en Dom, I nogen Tid siden forleden dømpt och affsagt haffuer emellum hannem och hans Thienner wed Nauffn Rasmus Pedersen, huilcken Ethers Dom i hannum lang Tid forholdet haffue, och forskreffne Tyge Brahe formener, I icke haffuer ladit hannum wederfaris epther Recessen, i saa Maade att I icke haffuer dømpt forskreffne Rasmus Pedersen fra hans Gaard, hand iboer, met an-

dre

dre flere Puncter, hand haffuer mod samme Ethers Dom att sette vdi Rette, eptthersom hand Ether selff ydermere berette kand ꝛc. Thi bede wi Ether ꝛc. Thagendis met Ether forskreffne Dom, saa och hvis andre Breffue och Beuisninge ꝛc. Sammeledis Rasmus Pedersen att møde, om hand haffuer ther noget i att sige ꝛc. Actum Hafniæ 8. Junii Anno 1591.

I dette Aar 1591. i Junii Maaned udkom af Tyge Brahes Bogtrykkeri paa Hveen en liden Dansk Bog in 8vo, trykt af Hans Gaschitz Bogprenter paa Uraniborg, hvilken Peder Jacobsøn Flemløs af Tyge Brahes egne Manuscripter og Observationer havde sammendraget og kaldet En Elementisk og Jordisk Astrologia om Luftens Forandring ꝛc. (d). Om denne Materie havde den Høisalige Konge Friderik den Anden befalet Tyge Brahe at forfærdige et Skrift, men formedelst adskillige Hindringer var der ikke blevet noget af, saalænge Kongen levede, som ydermere sees af Fortalen, hvorudi Peder Flemløs iblandt andet skriver saaledes:

De havde vdi Sønderlighed Høglofflig Ihukommelse Konning Frederich stor Lyst oc Attraa til sligt at viide oc forfare, saa at Hans Maiestet haffde selff mange Stycker her vdi aff langvarendis Paaagtning, naar Hans Maiestat wandrede, eller var vdi Jagt vnder oben Himmel, mercket oc forfaret. Oc paa det Hans Maiestat end da ydermere her vdi kunde faa Vidskab, befol Hans Maiestat for nogle Aar siden min Junker (e) Erlig oc Welbyrdige Mand Tyge Brahe til Knudstrup, hos hvilken leg

(d) Denne Bog er vel en gang eller to derefter igien oplagt, men en Hoben forandret, som siden skal erindres. Imidlertid er den første Edition dog den reneste, i sær da det uden Tvil er den eneste Danske Bog, som er trykt paa Uraniborg, og den derforuden givet os Navn paa een af Tyge Brahes Bogtrykkere, som ellers ikke er bekiendt. Af denne rare og sielden forekommende Bog haver Hr. Professor Andersen, efter den Godhed han viser for vort Arbeid at befordre, foræret et Exemplar til vort Selskabs Danske Bog-Samling.

(e) At Tyge Brahe her kaldes Junker, kan og være et Beviis paa, at han ikke var Ridder, som vi tilforn pag. 168. sq. have bemerket; Thi om han havde været det, da havde Peder Flemløs gandske vist her kaldet hannem Herre, som enhver Ridder i sær af sine Undermænd og Tienere blev kaldet, da derimod en anden Adelsmand ikke gierne fik anden Titel end Junker eller Husbonde. At de andre hans Betientere paa Hveen ogsaa have kaldet hannem Junker, kan sluttes af disse den taabelige Leys Ord: Junker paa Landet, som GASSENDUS efter Longomontani Beretning anfører pag. 197. og O. BANG i sine Samlinger Tom. II. p. 450. Men paa begge Steder ere disse Ord noget urigtigen trykte, at enhver ikke strax kan forstaae dem.

ieg var paa Hueen noget lenger end vdi ti Aar oc inserveret hannom vdi de Astronomiske oc Pyronomiske Konster, haunom (siger ieg) befol Kongelige Maiestet, at hand vdaff sine Bøger oc egen Forfaring skulle skriffteligen forfatte oc sammendrage saa mange Stycker oc Experimenter, hand kunde her paa til veye bringe, oc det siden Hans Maiestet i en Bog vdi Sønderlighed sammenskreffuit lade bekomme. Oc effterdi forneffnde Tyge Brahe haffde mogit met sine andre oc høyre Studiis oc Jdretter at tage vare, saa at hand icke noksom haffde Stunder at vdlede oc sammendrage det, hves disse Betydeninger angaar, paalagde hand derfor mig det at giøre oc fuldkomme, oc antwordet mig hues aff sine Bøger, der til behøffuedes, oc huad andet hand der vdi sielff haffde forfarit, oc gaff mig en Instruction oc Vndervisning, huorledis altingest var her vdi paa det letteste oc beste at efferkomme, Saa at ieg der vdoffuer paa en temmelig kort Tid, dog icke foruden Flid oc Vmag tilsammen drog oc opskreff, hues i denne liden Bog forfattes om de Forandringe, som skeer vdi Lufften, huorledis mand dem tilforn mercke oc forkynde kand ꝛc. For hues Aarsag Skyld ocsaa forneffnde Tyge Brahe haffuer tilstedt, at samme liden Bog maa vdi hans Trykerie paa Braniborg bliffue prentit, huilcken hand der til sine Opera Astronomica haffuer anrettit. Oc effterdi hand lader nu paa syn Papyr-Mølle, huilcken hand der ocsaa paa Hueen til samme Behoff haffuer bekostit oc anstifftit, berede Papyr vdi Forraad til samme Opera, vilde hand icke, at hans Bogtrycker dis imellem skulle feriere oc gange ørckeløs, men lod hannem midlertid tage dette lille Arbeit for Hænder, det met Danske Styl, vdi huilcken Tungemaal det oc beskreffuit er, at forferdige, huer Mand, som der til Lyst haffuer, til Nytte oc Gaffn. Effterdi forbemeldte Høglofflig i Hukommelse Kongelige Maiestet war aff denne Verden heden kaldet, førend samme Bog, der den var skriffteligen forfattit, kunde bliffue Hans Maiestet vnderdanigst offuerantvordit.

Den 10. Julii i samme Aar 1591. blev udi forbemeldte Sag imellem Tyge Brahe paa den ene Side, og de fire indstevnede Herremænd paa den

anden Side, til Herredagene paa Kongens Retter-Ting, holdet paa Kiøbenhavns Slot, af Kongen og de nærværende Raad afsagt efterfølgende Dom:

Wii Christian den Fierde rc. Giøre alle witterligt, at Aar 1591. d. 10. Dag Julii paa vort Retterting paa vort Slot Kiøbenhavn, nærværendis Oß Elskelige Niels Kaas til Torupgaard vor Cantzler med alt Raadet, undertagendis Jørgen Rosenkrantz, Hak Ulfstand, Absolon Giøe, og Christen Skeel, wore Mænd og Raad, for os var skicket Oß Elskelige Tyge Brade til Knudstrup, vor Mand og Tiener paa then ene, og haffde med vor Steffning for os udi Rette indstevnet os Elskelige Erick Valkendorff til Glorup, Niels Parsberg til Sandbygaard, Christen Friis til Borreby, og Oluff Bilde til Svanholm, wore Mænd og Tienere, paa then anden Side, og dennem tiltalet for en Dom, the nogen Tid forleden dømpt og affsagt haffde mellem hannem og en hans Tienere wed Navn Rasmus Pedersen. Hvilken theris Dom the hannom lang Tid forholdet og forhalet haffue, ey heller dømpt forskreffne Rasmus Pedersen fra then Gaard udi Goense, hand udi boer effter Recessen, med andre flere Puncter, som hand mod samme theris Dom haffde att sette vdi Rette, og fremlagdes fornevnte gode Mænd theris Dom udgiffuet vdi vor Kiøbsted Kiøbenhavn Aar 1591. d. 20. Aprilis sidst forleden, lydendis vdi sin Beslutning, at effterdi forneffnte Tyge Brade sig icke til Minde ville lade forene, Tha vidste the icke andet ther paa at affsige for Rette, end først, Efftersom Rasmus Pedersøn er sidt forneffnte Tyge Brade offuerhørig og epter hans vilge icke kom til hannom; Tha effterdi forneffnte Tyge Brade, uanseet thet Liffsbreff hand forneffnte Rasmus paa Gaarden giffuet haffde, allerede før nogen Dom gik, haffuer forbodet hannom Gaarden, og ladet sine Bønder pløye og saae en stor Part aff Jorden, og the vdi Sandhed forfare, at Tyge vdi forleden Octobris Maaned haffuer taget Jorden fra hannem, og nu først i April Maaned setter i Rette, om hand bør at være af med Gaarden. Therneſt effterdi forneffnte Tyge Brade forneffnte Rasmus for slig hans Ulydighed haffver selff straffet, førend hand

hand fick Dom eller var begierendes Dom offuer hannem, i saa Maade, at hand hannom ved hans Bord-Ende lod slaae i Jern, og bleff henført therfra til Hueen, og ther var i et Warsom i 6. Uger og mere fra sin Næring og Biering, sig til stor Skade og Forsømelse. Sammeledis anseendes then Undskyldning forneffnte Rasmus giør, at hand befryctede sig for Tyges Strenghed, og fordi hand icke hans eget Geleide faae kunde, sicker at kunde komme fra hannem igien; Tha haffue the noksom thykt, thet hans 6. Ugers Fængsel og Forstrickning en nøyagtig Straff at være for forneffnte hans Ulydighed, og icke the nu paa thenne Tid vide at dømme hannem til en ydermere Straf for then Gaard, hand for fire Aar siden haffuer fest for 220. Daler, og therpaa siden haffuer sat 40. Binding Huus, men samme Gaard og Gods at bruge her effter, effter thet Liffs Breff, forneffnte Tyge hannem therpaa giffuet haffuer. Thesligeste efftersom forneffnte Tyge Brade haffuer ladet giøre Forbud, at Rasmus Pedersøn intet skal haffue met sin Gaard eller dens Tilliggelse at bestille, og Rasmus Pedersen dog ther emod haffuer ladet saae nogen Rug ved fire Pund til samme Gaard, vide the icke at kunde kiende samme Forbud saa louligt at være giort, at Rasmus Pedersen jo maatte effter Tyge Bradis Forlenings Breff, hand Rasmus giffuet haffuer, med Rette samme sin Jord driffue og saae, som thet sig bør, indtil saalenge then bleff hannem fradømt. Sammeledes om thet Huus i Gunse magle, som Tyge Brade mener, Rasmus Pedersen at haffue giort Uret, at hand haffuer tilstedt, at thet er soldt, og then som ther boede, haffuer thet affhendt, og at Landgildet findes aff samme Huus icke udi Rasmus Pedersens Regnskab, vide the icke, Rasmus Pedersen therfor at være forfalden til Tyge Brade i then Sag, effterdi Huset stod og endnu staar udi hans Haffue, og Jorden, som til samme Huus laae, haffuer hand fest under sin Gaard og under Gaardsens Landgilde, og the Mænd, som Huset solde og kiøbte, intet therpaa klager i nogen Maade. Nok efftersom Tyge Brade mener, udi Rasmus Pedersens Regnskab icke findes for et half Huus, som er

 soldt

soldt udi Bierre for 13. Marck; Tha efterdi Rasmus Pedersen thet negter, og siger aldeles intet ther at vide af, og ey Tyge Brahe haffuer beviist thet anderledis for os, end thet udi sit Forsett inddraget; Tha finde wii Rasmus Pedersen qvit therfore, indt i thet anderledis bliffuer beviist, tha at gaae therom, hvis Loug og Ret er. Item at Rasmus Pedersens fire Heste og Hopper met hans to Vogne ere befalede at drage til Hveen, hvor the haffue arbeidet ved en Maaneds tid, saa then ene Hest er ther bleffuen dodt, og en Hoppe er død, epther then kom hiem igien, hvorudi the icke andet vide, end Rasmus Pedersen therudi at være skeet Uret, epterdi forneffnte Tyge Bades Breff, hand Rasmus paa Gaarden giffuet haffuer, icke formeldte, at hand aff Gaarden skulle giøre nogen Wegt eller Arbeide. Ydermere eftersom Tyge Brade haffuer ladet beskriffue Rasmus Pedersens Gods, mens hand sad fangen paa Hueen, nogle Skrine ladet forseigle og aff Gaarden føre, vide the icke andet at sige, end forneffnte Rasmus Pedersen therudi at være skeet Uret, efterdi Herredsfogden hannem tilforn for alle Tyges Sager havde fri dømt, og Tyge Brahe ingen Sag til Tinge hannem paa ny giffuet haffde, hvorfore forneffnte Tyge Brahe bør at antvorde hannem hans Skrine beseiglede igien, eftersom de ere hannem fratagne, saa thet bliffuer Rasmus Pedersen uden Skade. Hvis then Forpligt er anlangendes, som Rasmus Pedersen udi sit Fengsel til Tyge Brahe giffuet haffuer, vidste the icke andet therpaa at affige for Rette, end hvis Forpligtelsen sig høyere strekker end Hoved Sagen, for hvilken hand tiltales, og Forpligtelsen therpaa udgiffuet haffuer, therfor bør hand at være fri, og icke therofffuer Forpligtelsen at komme hannom til Skade i nogen Maade, efterdi hand siger sig then udi sin Arrestering og Fengsel og icke aff nogen god Vilge eller beraadt Hu udgiffuen at haffue, som samme theris Dom videre indeholder. Tha er mødt forneffnte gode Mænd personligen alle, undtagendes Oß Elskelige Niels Parsberg, wor Mand og Tiener, men paa hans wegne er mødt Oß Elskelige Hak Ulfstand, vor Mand og Raad, Fuldmægtig paa hans wegne, og var

... Summelevis er mødt forneffnte Rasmus Pedersen, som Sagen er angieldendes, og be-spurde thennom ved forneffnte Tyge Brade, udi hvis Maader hand theris Dom vidste at beskylde, hvortil hand svarede, at hand theris Dom fast icke synderligen vidste at modsige udi the Puncter, som dømt var, andet end til thet første skal sig lang tid haffue forhalet, inden hand fik samme Dom, for thet andet skal the icke haffue dømt udi alle Sager, som hannom og forneffnte hans Tiener mellom var, men en Part Sager indfundet til Herreds-Tinget, og en Part til Lands-Tinget, uanseet Kongelig Maiestets Befaling til dennem forhverffuet tilholdt thennom at dømme om alle Irringe, som hannom og hans Tiener mellom war, og for thet tredie skulle the offuersprunget nogen Sager og icke dømt paa, hvortil bleff svaret aff forneffnte gode Mænd, først at efftersom hand beklager, lang Tid at være sig forhalet, for hand fick theris Dom, saa skal icke findes theris Skyld therudinden, fordi at samme Dom lang Tid haffuer ligget hos Skriffueren, og thet kunde volde, at hand then icke lod hente. Tilmed forløb sig og nogen Tid tilforn, inden then aff thennom samptligen haffuer kundet bleffuen forseiglet, fordi strax then var afsagt, fore the huer sin Kaas strax bort, en Part vdi vore, en Part vdi theris egne Bestillinger, forsaae thennom til, hand ingen Skade theroffuer haffuer lidt. Thernæst som hand besværit sig udi, at nogen Sager til Herretz-Tinget, nogen til Lands-Tinget skal vere indfunden; Tha formeente the og, en Part at vere Herretztings Sager, som om then Mand ther drucknet bleff i then Brønd, hvorpaa Refsn skulle tagis, en Part Landstings Sager, thi at Herretzfogden skal haffue dømt udi en heel Hob Sager og Beskyldninge, hand tiltalet samme sin Tiener. Og efterdi ther nu er kommen og tilsæt en Landsdomer, formeente the, thennom ingen Uret ther udinden at haffue giort, at the Herretzfogdens Dom did haffue heden fundet, efterat Landsdomer er Offuerdomere offuer Herretzfogden. Og at the skulle haffue offuersprunget nogen Sager, som ere fremført for Rette,

beson-

besønderligen the, som ere funden vigtige eller kunde drage noget, vidste the thennom thet icke at haffue giort. Met flere Ord og Tale, therom paa begge Sider forløb. Tha effter Tiltale, Giensvar, Sagens Leilighed, og effterdi forneffnte Tyge Brahe selff bekiender, at hand fast icke weed forneffnte the gode Mænds Dom at beskylde, andet end en Part hans Sager skal være indfunden til Herretztinget, en Part til Landstinget, en Part icke dømt paa, bleff therpaa saa affsagt for Rette, at forneffnte gode Mænd med samme theris Dom ingen Uret haffue giort forneffnte Tyge Brahe, men forneffnte theris Dom bør ved sin fulde Magt at bliffue og ther effther holdis, men huis Sager som the haffue indfundet til Herretzting, saa og hvis Sager som Herritzfogden haffuer dømt, the at indkomme epther forneffnte theris Doms Liudelse for theris tilbørlige Dommere, og ther at gaae om, saa widt Loug og Rett kand were. Datum ut supra.

Aar 1592. d. 17. Januar. døde Frue Inger Oxe (f), Jørgen Brahes Efterleverske til Tostrop, som var en Søster af den berømte Rigets Hofmester Peder Oxe, og havde i tolv Aar været Hofmesterinde hos Dronning Sophia. Om denne Frue fortælles, at hun efterlod 90000. Daler i Guld, Sølv- og Guld-Tøig, Smykker og hele Dalere til hendes Arvinge (g), iblandt hvilke Tyge Brahe uden Tvil har faaet en Part, eftersom hun og hendes Mand, som var hans Farbroder, havde, som tilforn er meldet, i Ungdomen, taget hannem som deres Barn til sig, da de selv ingen havde, og Tyge Brahe derforuden selv vidner, at hun altid havde været ham i Moders Sted, og elsket hannem som en Søn. I hendes Sted blev Tyge Brahes egen Moder Frue Beate Bilde Dronningens Hofmesterinde (h). Bemeldte Frue Inger Oxe haver

1573.

(f) Hun blev begraven i vor Frue Kirke udi Kiøbenhavn, hendes Grav-Skrift, saavelsom hendes Mands, kan læses i RESENII Inscript. Hafn. p. 83.

(g) Chronologia vet. MS. Anno 1592. 17. Jan. obiit Domina INGERA OXE, quam fertur reliquisse heredibus 90000. Daleros in auro, argenteis & aureis vasis & monilibus & thaleris.

(h) Derom skriver Tyge Brahe i hans Astron. Instaur. Mechan. fol. G. selv saaledes: Sustentante me Lipsiæ, una cum Pædagogo, Patruo meo charissimo GEORGIO BRAHE, qui ante annos circiter 30. fatis concessit &c. Educarat me ab ipsa infantia dictus Patruus, & deinceps liberaliter aluit, quoad vixit, usque in ætatis meæ annum decimum-octavum, semperque filii loco habuit, atque in hæredem adoptare constituerat; Erat enim ipsius conjugium sterile, in uxorem ducta Nobilissima & prudentissima Domina INGERA OXONIA, magni illius PETRI OXONII postea Regni Daniæ Aulæ Magistri Sorore,

1573. givet 300. Daler til vor Frue Skole i Kiøbenhavn, hvorom vi have Borgemester og Raads, som disse Penge imodtog, deres Forpligtelse-Brev af 20. April samme Aar, udskrevet af et Manuscript i Rostgaards Bibliotek, hvilket en anden Tid skal blive i Magazinet indrykket.

At Tyge Brahe først i dette Aar 1592. haver haft en Proces for Siælandsfars Landsting [maaskee nogen af de Sager, som i den foran indførte Herredags-Dom ommeldes], hvori Dommen og maae være gaaen hannem imod, det synes klart af et lidet latinsk Vers, som han den 15. Februar. haver giort paa Veien fra Ringsted, i hvilket han alt for tydeligen giver sin Misfornøielse tilkiende over Landsdommeren Lage Bek, og formener sig af hannem at være skeet største Uret. Dette Vers, hvoraf vi have Tyge Brahes egenhændige Udkast iblandt de rare Papirer, som Hr. Etats Raad Gram har haft den Godhed i denne Materie at meddele os, er saaledes lydende:

Judicis est æqui verum rectumque tueri,
Non obstare bonis nilque juvare malos.
Tu tamen impulsum (testis Deus) æqua movere
Negligis & nequam fersque fovesque malum.
Ast cito, crede mihi, vindex fandi atque nefandi
Efficiet, poenas causa proterva luat.
Si sapis ergo, tuæ bene consule LAGO saluti,
Et mihi si non vis parcere, parce tibi.

T. B.

Anno 1592. die 15. Febr.
In Itinere a Ringstadio domum.

Tyge Brahe bekom i dette Aar 1592. fra den unge Landgreve i Hessen Mauritio, som var en god latinsk Poet, et meget smukt Ære-Vers, hvilket han af hannem havde begieret til at sette for i sine Skrifter hos det Vers, som Kongen af Skotland havde beæret ham med (i). I samme Aar i Augusti Maaned døde, til Tyge Brahes store Bedrøvelse, den gamle Landgreve Vilhelm, kaldet den Vise, som nu i mange Aar havde vexlet Breve med hannem i Astronomiske Materier, over hvilken han til sidste Æreminde forfattede en latinsk Grav-Skrift, som er trykt ved Enden af hans Epistolis Astronomicis. Det sidste,

Sorore, quæ ante quinquennium diem obiit, quæque me etiam, dum vixit, instar filii, singulari amore complexa est. Hæc postea per duodecim annos in Gynæceo Reginæ, tempore Regis FRIDERICI II. laudatissimæ memoriæ, Aulæ Magistra fuit, succedente illi in eodem officio matre mea charissima & honorandissima BEATA BILLEA per octennium, quæ etiamnum ex Dei gratia superstes est, agens annum ætatis 71.

(i) TYCH. BRAHEI Epist. Astron. p. 276. 279. 281.

sidste, som Hoibemeldte Landgreve i sine Skrivelser forlangede af Tyge Brahe, var at forskaffe sig et Dyr fra Norge kaldet Rix (skal være Rinsdyr), hvilket Tyge Brahe ikke kunde til Veie bringe, men lovede at skaffe hannem nogle Elsdyr, hvilke dog ikke til Cassel ankom, medens Landgreven levede. Den, som forskaffede Tyge Brahe disse Dyr fra Norge, var Statholderen sammesteds, hans gode Ven og Forvandt, Axel Gyldenstierne, hvilken i Begyndelsen af September Maaned 1592. gav ham en Besøgelse paa Hveen (k).

Vi finde paa et gammelt Papir antegnet, at Kongel. Maiestet Christian den Fierde haver i bemeldte Aar 1592. udi Junii Maaned naadigst forlænet Tyge Brahe med Norges Krones Læn Nordfiord (det samme Norske Læn, som han tilforn af Kong Friderik den Anden havde haft), samt des tilliggende Bønder og Tienere, vist og uvist, aldeles intet undertaget, eftersom han det til des selv udi Verge og Befaling haft haver, at skulle have, nyde, bruge og beholde qvit og fri, uden Afgift eller Regnskab, ad Gratiam. Dog saa at han der imod skal afstaae og lade falde de 400. Dalers Pension, han af Tolden i Helsingør her til haft haver, og dennem efter denne Dag ikke nyde eller paafordre i nogen Maade. Men dersom nogen Told, Zise eller Vrag der i Lænet sig tildrage kan, derfor skal han aarligen giøre Hans Maiestet gode Rede og Regnskab, Hans Maiestet alene til Beste. Han skal holde Bønderne ved Norges Lov og Ret, og ikke forurette dennem imod Loven.

Derpaa gik d. 16. Junii 1592. Kongelig Befaling til Tolderne i Sundet, at de herefter ikke skulde give eller fornøie Tyge Brahe de 400. Daler, han der af Toldboden hertil haft haver, thi Kongel. Maiestet hannem dem nu opskrevet haver, lydende som følger:

Christian then Fierde &c. wor Gunst tilforne. Wiider, eftersom os Elskelige Tyge Brade til Knudstrup haffuer aarligen hertil weret forskreffuit 400. gamle Daler til Pension af Toldboden der udi vor Kiøbsted Helsingør, og wii nu naadigst udi andre Maade haffue hannem afflagt, og therfore forneffnte aarlige Pension ladet hannem opskriffue. Tha bede wii Eder og wille, at J hannem her efter ingen wiidere Pension paa wore wegne giffuer, meden wiider Eder epter thenne wor Skriffuelse att forholde. Thermet skeer wor wilge. Actum Hafniæ **then** 16. Junii 1592.

Endnu i dette Aar 1592. haver Hans Kongelige Maiestet udgivet et Brev, at Tyge Brahe vilde kiøbe Lumper (ɔ: Linklude) til Papir, hvilket Brev er blevet

(k) Vid. TYCH. BRAHEI Epist. Astron. p. 195. 200. 204. 210. 214. 274. 305.

Samling af Actis Synodalibus, som Hans Høiærværdighed Hr. Biskop Hersleb eier.

I det Aar 1593. efterat Tyge Brahe nogle gange tilforn havde faaet Kongens Skrivelse og Befaling, om Hellig Tre Kongers Capel i Roskilde, som han var forlænet med, og som nu var gandske forfaldet, at lade flye og forfærdige, og han det dog havde efterladt, fik han atter d. 1. Augusti en ny og eftertrykkelig Paamindelse, om Forbedringen paa samme Capel strax at foretage: Hvis han det forsømte, vilde Hans Maiestet, som nu havde været der i Kirken, og seet Capellets Brøstfældighed, antage en Bygmester, som paa Tyge Brahes Bekostning Capellet igien skulde forfærdige og i Stand sette. Det Kongelige Paamindelse-Brev lyder saaledes:

Christian then Fierde rc. Wor Gunst tilforn. Wiider, att wii nu sielff personligen haffuer wæret her vdi Kircken och beseet thet Capell, som kaldis Hellig tre Kongers Capell, och thu nu naadigst met forlehnt er, og forneffnte Capell befindis vdi mange adskillige Maade baade paa Thag, Thømmerverck og Huellingen att være megit bygfeldig och brøstholden, saa thet er høyligen att befrøgte, att thersom thet icke udi Tiide, och endelige førend Vinteren paakommer, bliffuer igien hiulpen och forfærdiget, att thet tha plat och aldelis nederfalder och giør stor Skade baade paa Begraffuelsen udi samme Capell och udi andre Maade. Tha bede wit thig och wille, att thu endeligen er fortænkt udi och forneffnte Capell nu strax met thet allerførste och endeligen vden ald Undskyldning eller Forhaling lader foretage att forfærdige, effthersom thet sig bør, och thet behoff haffuer baade met Tømmer, Steen och Kalk. Saaframt thet och inden en stakket Tiid icke bliffuer udi saa Maader foretaget at bygges och forfærdiges paa, tha wille wii selff, dog paa din Bekostning, lade handle met en Bygmester, som samme Bygning sig skal paatage, och forneffnte Capell, udi hvis Maade thet nu findes bygfældig, igien att forferdige och forbedre. Och saadanne Forsømmelse udi andre Maade hos dig att søge, effthersom thu och nogen gange tilforne therom haffuer bekommet wor Skriffuelse och Befaling. Thermet skeer wor Wilge, befalendis dig Gud. Actum Roskildegaard then 1. Augusti 1593.

Tyge Brahe lod endnu et Aar og mere gaae forbi, inden han tænkte paa at foretage denne Capellets Forbedring og i Stand Settelse, saa at Hans Maiestet foraarsagedes ved en langt strengere Befaling af 4. Septemb. 1594. derom at erindre hannem, lydende, at, dersom han ikke inden næstkommende Juul satte bemeldte Capel i fuldkommen forsvarlig Stand, vilde Hans Maiestet befale Embedsmanden i Roskilde at lade det forfærdige og dermed en anden forlene. Dette Kongens Brev lyder saaledes:

Christian then Fierde rc. Vor Gunst tilforn. Wiid, att wii thig tilforne haffue tilskreffuit, att thu uden Forsommelse skulle lade foretage then Bygning paa thet Capell udi Roskilde Dom Kirke, som kallis Hellig 3. Kongers Capell, och wore kiære Forfædre Salig och Hoyloffliig Jhukommelse haffue theris Begraffuelse udi, huilket dog hertil aldelis icke er skeet, meden samme Capel jo meere och meere dag fran dag forderffuis och forargis. Och forundre wii oss hoyligen, att thu samme wor Befaling icke anderledes haffuer agtet och efftérkommet, och samme Bygning forferdiget. Tha bede wii thig och wille, att thu aldelis er fortænkt udi, forskreffne Bygning paa forneffnte Capell endeligen och uden ald Undskyldning att lade foretage och forferdige inden Juul forstkommendes udi thet allerseenєste, udi huis Maade thet kunde haffue udi behoff att bygges och forferdiges paa. Saaframpt thet icke skeer, at forneffnte Bygning inden forneffnte Dag och Tiid bliffuer forferdiget, tha wille wii naadigst befale wor Embedsmand paa wor Gaard udi Roskilde, forneffnte Bygning at skulle lade færdiggiore, och tha strax att forlehne en anden met forneffnte Capel och thes tilliggende Godz och Jndkomst. Och att thu thig met thet allerforste herom emod Oss erklærer, hvad thu her inden tilsindz er at wille giore, paa thet wii kunde wide, huorepter wii Oss skulle forholde. Thermet skeer wor Willge rc. Actum Colding then 4. Septemb. 1594.

At Tyge Brahe strax efter denne kraftige Erindring haver giort Alvor af at legge Haand paa benævnte Capels Bygning og Forbedring, sinnes af et andet Konge-Brev, givet d. 8. Novemb. 1594. hvorudi Hans Maiestet tillader hannem, efter hans allerunderdanigste Ansøgning, at tage den øverste Hvælving ned, og igien legge Bielker og Loft. Samme Brev lyder saaledes:

Chri-

Christian then Fierde ꝛc. Vor Gunst tilforn. Wiid, efftersom wi nogen Tiid siden forleden naadigst haffuer skreffuet thig till om Hellig tre Kongers Capel udi Roskilde Domkirke, som war meget bygfældig og brøstholden, att thu then mett thet allerførste skulle lade igien forfærdige och forbygge, och thu nu underdanigst lader giffue tilkiende, att samme Capel besverligen kand igien forfærdiges och siden holdis wid Hævd och Magt, enten meth Tag eller udi andre Maade, meth mindre att then øffuerste Hvelling maatte afftagis och igien leggis meth Bielcker och Loffte. Tha paa thet samme Capel meth thet første maatte igien bliffue forfærdiget, och siden thes bedre kunde holdis meth Tag och anden Nødtørfft wed Hæffd och Bygning, bede wii thig och wille, att thu lader samme øffuerste Huelling afftage, och then igien lade legge meth Bielcker och Loffte paa then beste Maade forvaret, och forneffnte Bygning paa forneffnte Capel, meth thet allerførste skee kand, lader færdiggiøre. Thermet skeer wor Wilge. Befalendis thig Gud. Hafniæ then 8. Novembris 1594.

I dette Aar 1594. havde Tyge Brahe ikke en liden Forliis i den ypperlige Kongens Cancellers Niels Kaases Død, som indfaldt d. 28. Junii. Denne brave Herre havde stedse været hannem en Tilflugt, og, saa vidt mueligt, handhævet hannem imod alle haarde Anløb. Men efter hans Død begyndte for Alvor de Fortrædeligheder at møde Tyge Brahe, som han tilforn ikkun havde været truet med, og som ikke, saa længe Cancelleren levede, kunde faaet Fremgang til at fælde ham.

I samme Aar tilsloges hannem ikke en mindre Sorg, i det en anden af hans beste Venner ved Døden afgik, nemlig Jacobus Curtius a Senftenaw, det Hellige Romerske Riges Vice-Canceller, som kort tilforn skal have været i Danmark under Paaskud af Keiserlig Ærende, men virkeligen for at tale med Tyge Brahe, som han ubeseet havde fattet en stor Høiagtelse for, og for at tage hans Astronomiske Bygninger og Instrumenter i Øiesyn, som der i alle Lande gik saa stort et Rygte af. Denne Bekymring var saa meget større for Tyge Brahe, siden denne ham sær bevaagne Herre havde paataget sig at handle med Keiseren om et anstændigt Blive-Sted for hannem, i Fald han skulde nødes til at forlade sit Fædernelands. Ja, om han fik i Sinde at flytte til Bømen, da ei alene tilbød Cancelleren ham sit eget Huus i Prag, som var stort og rummeligt nok, men endog vilde lade det indrette efter Tyge Brahes egen Villie og Magelighed. Dog blev det hannem derefter til nogen Trøst,

at hans gamle Ven (l) Thaddæus Hagecius ab Hayk Keiserlig Hof-Medicus, ved Skrivelse gav ham Haab om, at Curtii Eftermand Rudolphus Corraducius ogsaa vilde tage sig hans Sag an, og være hannem hos Keiseren beforderlig (m).

Endnu i dette Aar 1594. besøgte den lærde Marpurgske Professors Rudolphi Goclenii Søn Tyge Brahe paa Hveen, som tog vel imod hannem og visede ham alle sine Herligheder, hvilket Goclenius selv giver tilkiende i en Dedication, til D. Nicolaum Theophilum (n) Professor paa Kiøbenhavns Universitet, dat. Marpurg. d. 1. Sept. 1594. som han haver sat for sit Skrift kaldet Adversaria ad exotericas aliquot Jul. Cæs. Scaligeri exercitationes. I samme Dedication beder han Nic. Theophilum hilse Tyge Brahe, og takke for hans Høflighed imod sin Søn (o).

Det fornemeste, man i det Aar 1595. finder om Tyge Brahe antegnet, er, at han da først fik sin bekiendte store Globus eller Himmel-Kugel færdig, som nu i 25. Aar havde været arbeidet paa, og allerede i det Aar 1584. ziret med en latinsk Inscription. Han fik ogsaa i dette Aar Tallet af de 1000. Fix-Stierner ved sine Observationer næsten bragt til Fuldkommenhed, og fik de samme udgravede paa bemeldte sin store Globus, hvis Skiebne derefter har været adskillig, indtil den nu endeligen 1728. i den store Kiøbenhavns Ildebrand blev opbrændt paa det runde Taarn. Ellers bleve og i dette Aar, efter Tyge Brahes Opfund og Indretning, forfærdigede adskillige Himmel-Globi i Neder-Tydskland, dog ikke uden med 800. Stierner paa, eftersom hans fulde tusinde Tal var endnu ikke kommet ud og blevet bekiendt (p).

I Begyndelsen af Aaret 1596. kom Tyge Brahe i en heel slem og vidtløftig Proces, som gandske vist var een af de Hoved-Poster, der hialp til at giøre hannem ret kied af sit Fæderneland. Jens Lauridsøn Volf i hans Encomio Regni Daniæ (q) er den eneste, som paa Tryk har meldet et Ord derom, men

(l) Med denne lærde Mand var Tyge Brahe ved Keiser Rudolphi II. Kroning til Regensborg 1575. bleven bekiendt, og da havde lagt Grunden til det uopløselige Venskab, som siden altid var imellem dem. Vid. TYCH. BRAHEI Progymnas. Astron. Tom. II. p. 157.

(m) GASSENDI vita Tychonis Brahei p. 131.

(n) Denne Nic. Theophilus havde tilforn tienet Landgreve Vilhelm i Hessen udi hans Cancellie TYCH. BRAHEI Epist. Astron. p. 282. Conf. VINDINGII Acad. Hafn. p. 148.

(o) RUD. GOCLENII egne Ord i Slutningen af ovenmeldte Dedication ere disse: Vale Vir præstantissime, & vere nobilem Virum insignemqve Artificem TYCHONEM à BRAHE a me perofficiose saluta, eiqve meis verbis gratias age, quod meum (filium) comiter acceptum ad spectatu dignissima θαυματεύγηματα sua admiserit, eumqve præclare excellente sua doctrina erudierit &c.

(p) GASSENDI Vita Tych. Brahei p. 133. 134. 135.

(q) J. L. WOLFS Encom. Regni Dan. p. 528. Conf. Bangs Samlinger Tom. II. p. 437.

men ikke anført andet af Historiens Sammenhæng end dette: Tyge Brahe er udreist af sin egen fri Villie og Forsæt af Danmark, fordi at det udi en Sag, som een hans nægte Dotter med et Giftermaal vedkom, ikke gik efter hans Forsæt og Villie, hvilket Retten ikke kunde taale eller lide, som uden al Tvil paa sit Sted beviseligt findes. Foruden dette vide vi ikke, noget tilforn om denne Handel offentligen at være bekiendt, og mene derfor at bevise vore Landsmænd en Fornøielse, naar vi giøre dem deelagtige i den Underretning, vi derom have erholdet. Sagen har omtrent været af denne Beskaffenhed: GELLIUS SASCERIDES, Medicinæ Doctor og Canik i Lund, som tilforn havde været i Tyge Brahes Hus paa en sex Aars Tid (r), havde fattet Kiærlighed til hans ældste Dotter Magdalene Brahe [hvilken Wolf i ovenanførte kalder uægte], og faaet Tilsagn baade af Forældrene og Dotteren om hendes Ægteskab: Men, hvordan det er gaaet til eller ikke, saa er der opkommen nogen Irring og Uvillie imellem Tyge Brahe og Doct. Gellium, som forvoldte, at der tilsidst intet blev af Giftermaalet. Imidlertid det saa stod hen, blev der udstrøet adskillig Snak, og Tyge Brahe hørde allevegne iblandt Folk ilde derfor; hvorudover, paa det hans Rygte, som alt for mange desuden fandt Behag i at forkleine, ikke skulde lide for meget herunder, søgte han Doct. Gellium med Retten først for Lunde DomCapitel, hvor det synes, at Tyge Brahe ingen synderlig Trøst og Medhold haver faaet. Siden indstevnede han til Consistorium i Kiøbenhavn, hvor Sagen, efterat have været der ført i Februarii og Martii Maaneder, ikke heller kom til nogen Endelighed. Om det derefter er kommet videre, eller om Tyge Brahe haver ladet sig dermed befalde, er os ikke bekiendt. Ei heller kunne vi, saa længe os fattes de fleste af Documenterne, som i Consistorio bleve fremlagte, give fuldstændig Oplysning om, enten hvad Forbindelser der have været imellem Tyge Brahe og D. Gellium om dette Ægteskab, eller hvad de egentlige Aarsager have været til Giftermaalets Opslag. Hvad vi derfor denne gang kunne meddele, er saa meget af Sagen, som i Academiets gamle Acter findes at være ført for det Kiøbenhavnske Consistorium: Men af de udi Acterne ommeldte Documenter er os intet faldet i Hænderne, uden tre Stykker, som vi have Hr. EtatsRaad Gram at takke for, og som siden skulle anføres.

Men forend Sagen kom for Consistorium, fik Tyge Brahe et Nys om, at D. Gellius vilde tage sin Tilflugt til Hove, og der søge at bemantle sin Sag hos Kongen og de regierende RaadsHerrer, for, om muligt, at undgaae denne Proces. For nu i nogen Maade at forebygge dette, haver Tyge Brahe d. 22. Januar. skrevet et Latinsk Brev til Holger Rosenkrands, til hvis Venskab han havde lige saa stor Tillid, som Høiagtelse for hans Lærdom, med Begie-

 ring,

(r) VINDINGII Acad. Hafnienſ. p. 210.

ring, at han hos sin Fader Jørgen Rosenkrands, som han og selv havde tilskrevet, og som næsten var den eneste af Raadet, han nu kunde vente nogen Hielp og Bistand hos, vilde mage det saa, at Sagen maatte have sin Fremgang, og at intet uden Retten maatte skille dem ad. Derpaa lod Tyge Brahe under sin Haand et Skrift offentligen udkomme, hvorudi han opregner de Poster, som om hannem vare udspredte for dette Giftermaals Skyld, og beder baade D. Gellium og andre Vedkommende, at de sig erklære vilde, hvad de derudi vilde være bestændige, og hvormed de saadant saudrue og bevise kunde. Dette Document, som ogsaa blev læst paa Consistorium og henlagt hos Acta Universitatis, lyder af en Original-Copie saaledes:

Huis allevegne baade iblant Adelen och andre er udi lang Tid udspredt, huormed ieg skulle haffue foraarsagett D. Gellium til at undslaa sig fra att wilde haffue Bryllup, och giore huis skeed er.

Att hand icke maatte tilforn wilde, att Bryllupit skulle paa den Tid och Sted were, som ieg berammte, mens hand bleff lured och skuffed dertil utilborligen.

Att hand icke kunde faae saa snart sine Brollups Kleder ferdig giort, eller bliffue betenckt dett att wille indgaae.

Att ieg wilde och begierede, att hand skulle were forpligtt udi nogle Aar att bliffue paa Huen hoß mig med min Datter, och der giore och arbeide for mig, huis ieg wilde haffue, som et Trell, och somme siger, att hand skulle altid were der, och icke maatte drage derfra igien.

Att ieg wilde, att hand skulle holde min Datter med hendis Kledebon, naar hand fik hinde, udi Floyell och Damask, och i saadan Stadtz, som Fruer fører.

Att ieg wilde, att hand skulle giffue mig et Breff paa, huorudi hand skulle forplicte sig att holde min Datter, ald den Stund hand leffde, udi saadan och saa gode Kledebon, som ieg udflyde och leffuered hinde til hannem udi, Ellers fik hand hinde intet.

Att hand skulle haffue begiert aff mig en stor Sum Penge, huortil ieg skulle haffue suaret, Jeg wille icke giffue hannem baade

[illegible]

Att ieg skulle een gang, der ieg war udi Kiøbinghaffn, haffue sendt uforvarendis Bud til hannem och sagt, att hand strax om neste eller anden Søndag dereffter skulle were fortenckt att haffue Brøllup, huis hand thet icke wilde giøre, da fik hand intet min Datter.

Att hand skulle engang haffue kommet til mig och begiered att wille haft Brøllup, da lod ieg hannem sige, att ieg thet icke wilde giøre, oc att hand fik intet min Datter.

Att hand intet maatte wiide der aff, huorledis det skulle gaae till met hans Brøllups Bestilling, oc att hand haffde sendt thu Mend til mig oc lade tilspørge mig, huorfor hand intet maatte wiide aff sligt, och ieg dog ingen richtig Suar wilde giffue hannem.

Att hand haffde endda ingen Bestilling och ingen steds att boo, och ieg icke sligtt wille forskaffe hannem, derfore wilde hand icke haffue Brøllup.

Saadant oc andet mehre, huilcket ieg icke altsammens will opregne, eller faar at wide, er udspredt allevegne iblant Folck, saa att mesten huer Mand giffuer mig stoer Skyld oc Urett der medt, och mehner hannem att were aldelis foruden Skyld, och nocksom fornaarsagett til huis hand giorde. Och endog ieg icke fuldkommeligen kand erlange, att mand will bestaa saadant att were kommen fraa hannem selff. Saa giffuer ieg dog enhuer forstandig att betencke, om dette och andet udi saa Maade icke haffuer sin Udspring enten fraa hannem selffuer eller och hans Anhangere, som saadant foregiffuer och udspreder mig til Forulempning och hannem til Besmøckning och Undskylling. Och efftersdi ieg icke til wisse kand wiide, om saadant er spredt iblant Folck mett hans eller nogen aff hans Anhangs Wilie oc Widskab, Saa lader ieg derfore her offentlig tilspørge, om hand eller nogen aff hans, som nu tilstede ere, noget aff thette forskreffne eller udi samme Mening haffuer nogen Tid eller Sted hørt aff mig eller nogen aff mine, och om de wide noget sligt att were skeet heller foregiffuen

giffuen med woris Wille och Widskab, och att hand eller de sig her paa erklerer, och huis de derudi bekiende wille, att de da lader mig vide, huad Beskeen de derpaa kunde haffue, och huor med hand eller de wide saadant att sandrue, och att ieg maa faa det antegnett och beskreffuit. Thyge Brahe.

Eg. H.

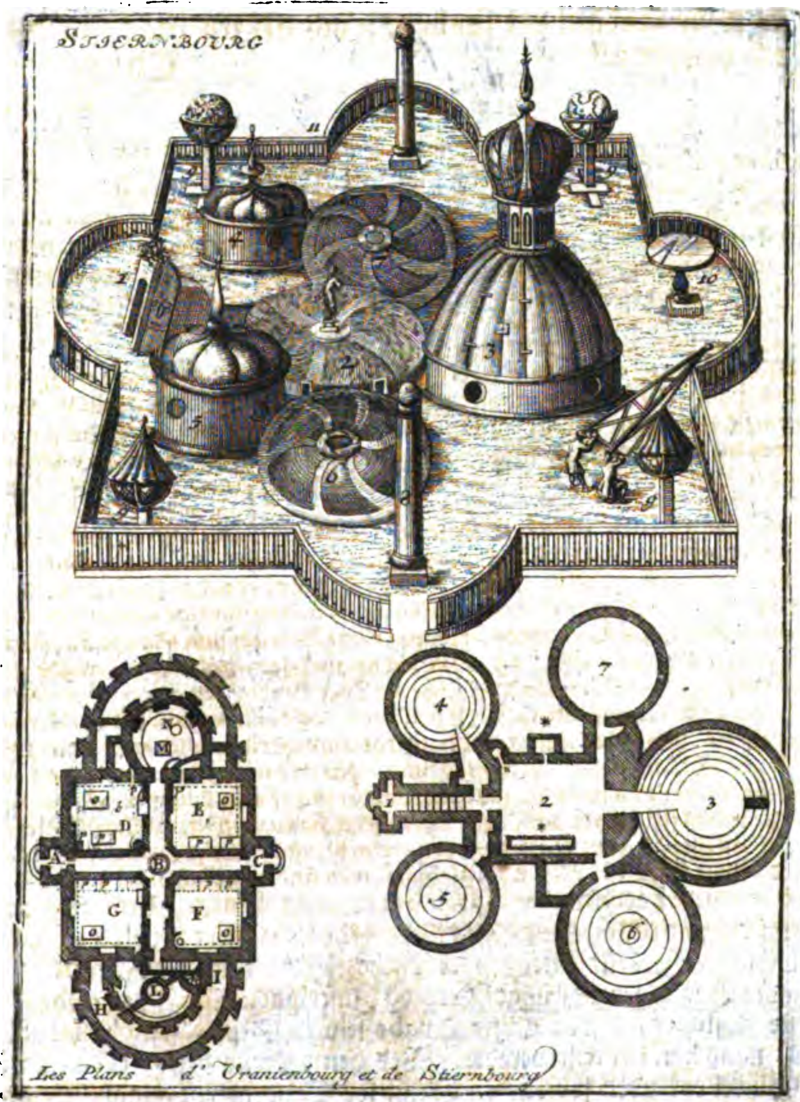
Da nu D. Gellius fornam, det blev Alvor, at Tyge Brahe vilde søge ham for Consistorium, strax som han d. 6. Febr. 1592. for samme Ret og indgav til Rektor og Professores en Begiering, at de vilde unde hannem deres skriftlige Forbøn til Tyge Brahe, og udskikke tvende af deres Collegio, som hannem samme deres Brev kunde overgive, og tillige paa samtlig deres vegne giøre mundlig Bøn for ham til Tyge Brahe, at han dog for Guds Skyld og sin egen adelige Fromheds Skyld vilde afstaae denne Trette imod hannem. Rector og D. Niels Krag undskyldede sig, at de for vigtige Aarsagers Skyld ikke herudi kunde noget samtykke: Men de øvrige Professores holdtedet best, at man mundligen talede med Tyge Brahe derom. Bemeldte D. Gellii Begiering til Consistorium lyder ef Originalen saaledes:

Efftersom Erlig og Welbyrdig Herre Tyge Brahe til Knudstrop er bleven mig saa ugunstig och wredt, och der udoffuer nu for nogen Irring, som Hanß Welbyrdighedt och mig mellom haffuer verrit, haffuer foretaget sig, at vilde forfølge mig med Rettergang, och ieg icke understaar mig at trette eller at gaa i Rette med Hans Welbyrdighed eller nogen hans Wenner, Och mig icke heller witterligt er, att ieg aff Modwille och Forsett haffuer nogen Tiid giort eller sagt nogett, som hannem eller hans kunde werre thill Unde eller Fortrædt vdi nogen Maade, Men huis sig nu haffuer thildraget imellom oß, Hvorvdaff den gode Mand er mig saa saare fortørnet, det kiende Gud, ieg haffde gierne seet, dett aldrig haffde skeett. Tha er ieg gantz ydmygeligen och wenligen begierendes aff Magnifico Domino Rectore och Eder alle, mine Gunstige Herrer och Wenner, att I anseendis denne min Leylighedt, for min ringe Bøn och min Salige Faders skyld som haffuer werrit Eders Collega, og, som ieg nu nehner, gode Wen, wilde giffue mig Eders skrifftlig Intercession hos Welb. Herre Tyge Brahe, och delegere tvende af Eders Collegio, der vilde samme Eders Breff presentere, og der hoes paa Eders Vegne mundtliggiøre Bøn til hannom for mig, at hand for Guds skyld och sin egen Adelig Fromhedt skyldt, vilde afstaae denne Trette imod mig, och ikke mere effter denne Dag fegde paa mig, Och tillbiude paa mine Vegne, at, om det motte eller kunde werre hannom behageligt, da vil ieg med Ordt och Gierninger werre hans ydmyge willige Tienere ald min Tidt. Gunstige Herrer, saadan Eders Befordring og Welgiørning wil ieg, saa lange Gud under mig Liffuidt, aldrig forglemme, men findes tacknemmelig, som det sig bør, Och werre wdi de goede Mends Nøye, som tager sig Wmage, Besuæring och Bekostning thill for min skyldt. Hafniæ 7. Februarii Ao. 1596.

E. W. W.
Gellius Sascerides.
med egen Haandt.

Opskrift:
Magnifico Dno. Rectori & Professoribus Academiæ Hafniensis, Dominis & Amicis suis reverenter colendis. S. D.

(o)

Les Plans d' Uranienbourg et de Stiernbourg

Videre Følge af rare Efterretninger om Tyge Brahe.

Forend vi skride til den sidst nævnede Proces imellem Tyge Brahe og D. Gellium, ville vi korteligen forklare det foran paa dette Hefte satte Koberstykke, som er en Tegning af det tilforn omskrevne Observatorium Stierneborg, og en Grundridsning saavel af bemeldte Stierneborg, som af Slottet Uraniborg selv.

Paa Grundridsningen af Uraniborg, som staaer nederst for den venstre Haand, have Bogstaverne denne Betydning: A. Doren mod Østen. B. Et kunstigt Vandspring midt i Huset. C. Doren mod Vesten. D. Vinter-Stuen. E. F. G. Kamere for Fremmede. H. Kielder og Koken. I. Trappen til at gaae op i det andet Stokverk. L. En Brond midt i Kokenet 40. Alne dyb, fra hvilken gik hemmelige Ror igienem Muren, som ledede Vandet ind til alle Værelserne baade oven og neden. M. Biblioteket. N. Den store Messing-Globus. O. Fire Borde for Studenterne. P. Senge i Værelserne. Endskiont han i dette store Hus havde fuldkomne Observatoria i de Taarne, som vare Synden og Norden derpaa, saa dog, da han siden lod giore flere Instrumenter, anlagde han 1584. et nyt Observatorium paa en Hoi uden for Slottet mod Synden, omtrent 70. Skrit fra Slots-Muren, kaldet Stierneborg, og bestaaende af grundmurede Kamere og Hvælvinger under Jorden, hvori han opstillede nogle af sine fornemeste Instrumenter, at de der kunde være fri for alle Vinde, og at han der kunde sette nogle af sine Studentere hen at observere, paa det de ikke andensteds skulle gaae hinanden i Veien eller conferere deres Observationer, for han det selv vilde. Fra dette Sted havde han 1596. begyndt at giore en Longang under Jorden ind til Slottet Uraniborg selv, at man ikke om Vinter-Nætter havde fornoden at lukke Portene op, naar han vilde derhen at observere: Men samme kom ikke til Fuldkommenhed.

De Tal paa Grundridsningen af Stierneborg, som staaer neden paa KoberPladen for den hoire Haand, betyde, som folger: 1. Indgangen, hvor man gik ned af Trapper til dette underjordiske Observatorium. 2. En firekantet Stue, hvorfra man gik ind i de andre hvalvte Kamere. 3. 4. 5. 6. 7. Fem hvalvte Kamere eller Cryptæ, i hver af dem stod eet af hans storste Astronomiske Instrumenter, vare og her og der i samme Kamere malede med forgyldte Bogstaver adskillige Vers og Inscriptioner. I den Udhuk, hvor den overste ✲ staaer, havde Tyge Brahe selv en Seng, som han kunde betiene sig af, naar han der observerede. Ved den nederste ✲ stod et langt Bord, og i den Vinkel der uden for var en Seng for Studenterne, naar behov giordes.

Den øverste Tegning paa Kobberstykket forestiller Stierneborg, saaledes som den saae ud over Jorden. 1. Indgangen eller Porten til de underjordiske Værelser, af Jonisk Arbeid, paa Siderne deraf nogle udhugne Stene med Inscriptioner, og oven paa tre udhugne fremmede Løver. 2. En liden rund Høi eller Jord-Tag over den firkantede Stue, der oven paa stod det kunstige Mercurii Billed, som Tyge Brahe 1590. maatte forære Hertugen af Brunsvig. 3. 4. 5. 6. 7. Kubeler eller Hytter over de fem hvalvte Kamere. 8. Tvende Steen-Støtter mod Østen og Vesten, til at stille visse Instrumenter paa, naar behov giordes. 9. Fire Globi eller Himmel-Kloder, som undertiden der bleve satte, naar man observerede. 10. Et rundt Steenbord. 11. Planke-Verket omkring Stierneborg, hvoraf hver Side holdt i Længden 70. Fod, men hver Halv-Runding 24. Fod.

Den 18. Februarii 1596. begierede D. Gellius atter Consistorii Forbøn til Tyge Brahe, hvorudi Professorerne endnu ikke videre vilde samtykke, end mundligen at tale med hannem derom. Men dette uagtet, begyndtes dog strax derpaa Sagen i sig selv, hvilken vi have forefundet saaledes opskreven, som følger:

1596. 25. Februar. Fraværende D. Joh. Slangendorf, M. Joh. Aurifaber, og M. Iver Stubæus. Erlig og Velbyrdig Mand Tyge Brahe havde lovligen ladet kalde for Consistorium Hæderlige og Høilærde Mand D. Gellium Sasceridem, overværende efter E. og V. Tyge Brahes Begiering Erlig og Velb. Carl Bryske, Kongelig Maiestets Lænsmand paa Kiøbenhavns Slot. Var ogsaa der hos M. Jon Jacobsøn (a) og Mogens Bertelsen (b). Da lod fornævnte Tyge Brahe læse et Varsels-Brev, som var læst for D. Gellio i hans Logement i Lund, desligest og et andet Varsels-Brev under Lunde Capitels Seigl. Dernæst blev læst en V. Tyge Brahes Indgang og Fortale, udi hvilken han var omsider imod Beslutningen begierende, at han maatte bekomme ret antegnet og beskrevet, hvis her forhandledes. Desligest at der maatte blive tegnet paa Brevene, som bleve oplæste, og deraf enten en Sum

 eller

(a) M. Jon Jacobsøn er den berømte Jonas Jacobi Venusinus, som var den Tid Præst til Hellig Geistes Kirke, og blev siden Professor, Historiographus Regius, og Forstander paa Sorø. Han havde haft D. Gellii Søster, som var død 1588. See VINDINGII Acad. Hafn. p. 201.

(b) Mogens Bertelsen [Magnus Bartholinus] er uden Tvil den samme, som var Oeconomus eller Prior ved Herlufsholms Skole, som tilforn havde været Skov-Kloster.

eller Begyndelsen og Enden af hvert Brev antegnet, og hvad begge Parter berettede, iligemaade maatte skrives, om behov giordes.

Da mødte fornævnte D. Gellius Sascerides, begyndte at undskylde sig, og berettede iblandt andet, at eftersom han tilforn havde brugt gode Folks Intercession og Forbøn til V. Tyge Brahe, og har begieret af E. og V. Eske Bilde Jørgensøn i E. og V. Oluf Bildes Nærværelse at intercedere for hannem, Item af Caniker i Lund M. Hans Mikelsen, M. Oluf Grisøn og M. Christen, og end siden derefter supplicéret til Universitetet her i Kiøbenhavn, at Professores vilde legge sig i med og afbede V. Tyge Brahe saadant paa hans Vegne. Da var han endnu selv begierendes, at V. Tyge Brahe vilde for Guds Skyld og sin adelig Fromheds Skyld ikke trette med hannem, han kiendte sig der alt for ringe til, og at han havde ikke andet meent, end den Sag havde været bilagt efter deres Contract, som Mogens Bertelsen skulde være vitterligt. Hvortil V. Tyge Brahe svarede, at skulle ikke findes, at nogen var kommen til hannem, og alvorligen bedet hannem paa D. Gellii vegne, ikkun at M. Hans Mikelsen (c) havde talet noget med hannem ex privata persona hid og did, dog der har hørde, hvor det hengde sammen, vilde han intet sonderligt mere have dermed at giore, og sagde: Jeg veed nu alt for meget af den Handel. Fremdeles sagde Velb. Tyge Brahe, at efterdi D. Gellius beraaber sig paa nogen Fordrag og Contracts Breve, os imellem giort er, saa esker jeg nu samme Breve, at D. Gellius dennem i Rette legger, om han ellers veed Skiel til hvis han i saa Maade beretter, og haver det beskrevet. Men her D. Gellius havde ikke samme Breve, lagde V. Tyge Brahe af sin gode Villie et Brev fra sig og lod det læse, som var beseiglet af nogen af Professoribus, og der det var læst, sagde V. Tyge Brahe, at han formeente, at D. Gellius ikke havde holdet denne Contract, at han derover nøddes til at tale derpaa. Og strax lod han læse et Brev indeholdendes de Aarsager, hvorfor D. Gellius havde undslaget sig fra Bryllop at holde. Hvorudaf han og samme Tid gav Notario en Copie, og begierede, at den maatte legges ind og blive hos Acta Universitatis.

Saa tilspurte V. Tyge Brahe D. Gellium offentlig, om han eller nogen af hans noget af dette fornævnte, som nu blev læst, eller udi samme Mening har nogen Tid eller Sted hørt af V. Tyge Brahe eller nogen af hans at være foregiven med hans Villie og Vidskab. Hvortil D. Gellius svarede, at efterdi han ikkun havde faaet Varsel til at høre Vidnesbyrd, vidste han ikke paa den Tid at svare paa nogen Spørsmaal. Dertil svarede V. Tyge Brahe, at hans

(c) Uden Tvil den samme, som havde været den første Rector i Herlofsholms Skole, derefter Christiani Qvarti Informator, siden Slotspræst paa Friderikshorg, og endelig Forstander paa Søre. Vid. ALB. THURA Idea Hist. Lit. Dan. p. 45.

hans Værket lydede først in genere, om hvis han har at forhandle, og siden om Vidnesbyrd at føre. Da begierede D. Gellius, og tog samme skriftlige Aarsager, og igienemsaae dennem med sin Broder David, som og da nærværende var, og siden kastede dennem paa Bordet igien, og svarede der intet til. Da opstod B. Tyge Brahe, og sagde offentlig, at, hvosomhelst saadans Ord haver sagt hannem eller hans efter, være sig Lærd eller Ulærd, Mand eller Qvinde, da maae han være og blive en Logner, indtil han noget heraf kan giøre beviseligt. Siden blev læst et Brev, om hvis han kunde bevise, at D. Gellius havde giort imod Forhandlingen og Contracten imellem dennem. Og derom lod han læse baade af Adelens og andre got Folkes Breve: 1. Et E. og B. Manderup Parsbergs. 2. Et Velb. Lange Urnes. 3. Et Frue Tale Ulfstands. 4. Et Peder Brahes. 5. End nogen Ord af et andet Peder Brahes Brev, underskrevet med Slots-Herrens egen Haand. 6. Et Velb. Eske Bildes. 7. End et Lange Urnes. 8. Et M. Hans Mikelsøns. 9. Et en fremmed Hollænders Niclas de Vrint paa Nederlandsk skrevet. Blev og læst et Beskikkelse-Brev, beseglet af D. Niels Krag og Mogens Bertelsen, til hvilket D. Gellius gav Aarsag i sine Ord, at B. Tyge Brahe lod det læse. Og blev paa alle fornævnte oplæste Breve saa skrevet: Læst i Consistorio efter E. og B. Tyge Brahes Begiering i D. Gellii Nærværelse d. 25. Febr. An. 1596.

Samme Dag Eftermiddag, fraværende atter Slangendorf, Aurifaber og Stubæus, vare alle samtlig tilstæde, som i Formiddags, undtagen M. Jonas. Da 1. blev læst et Forset, hvorudi Tyge Brahe tilbød D. Gellio en Copie af det Brev, som indeholdt, af hvad Aarsag D. Gellius skulle have undslaget sig fra at have Bryllop, og som i Dag tilforne blev oplæst. Item tilbød B. Tyge Brahe D. Gellio i samme Brev Copier af fem Skrifter, som han tilforn havde begieret, og for et Aar siden vare udskrevne. Hvortil D. Gellius svarede, at han paa denne Tid ikke begier samme Copier af fornævnte fem Skrifter, uden de behovgiorts hannem fremdeles i Rettergang, at de da maatte være tilstæde. 2. Herefter lod B. Tyge Brahe læse et andet Forset, hvor udi han begierede at maatte her i Consistorio læses, alt hvis af hannem paa Lunde Capitel er forhandlet i denne Sag. 3 Siden strax læst et Brev under Lunde Capitels Seigl, om hvis der i Capitel første gang forhandlet var. 4. Item end et Brev under samme Capitels Seigl, om hvis anden gang der blev forhandlet. 5. Læst en Beskikkelse, forsendt D. Gellio i Lund med fire Danemænd, at han svarede og erklærede sig paa fem Artikler i samme Beskikkelse-Brev. 6. Item læst samme fire Mænds skriftlige Giensvar, om hvis D. Gellius derpaa havde svaret, at begiere sex Ugers Tid, og saa lovede at svare dertil. Da opstod B. Tyge Brahe og spurde strax D. Gellium, Efterdi de sex Uger vare

nu inden en Dag eller to forløbne, eskede han hans Giensvar paa fornævnte fem Artikler. 7. Læst et Forkyndelses Brev, som Peder Frandsen havde læst for hannem i Lund.

Derefter begierede Velb. Tyge Brahe at see D. Gellii Supplicatz til Universitetet, hvilken Dn. Rector (d) lod Pedellen hente, og antvordede den Tyge Brahe, dog D. Gellius det tilforn samtykte, efter han den havde for sig igienemlæst. Og blev den siden offentlig læst in Consistorio, og deraf fik V. Tyge Brahe en Copie, underskreven med Notarii Haand, til hvilken han lovede at ville skriftligen svare. Og blev tegnet paa alle oplæste Breve, som tilforn.

1596. d. 26. Febr. Fraværende Slangendorf, Aurifaber og Stubæus, mødte atter Velb. Tyge Brahe paa Consistorio, med samt Carl Bryske, og derhos M. Jon og Mogens Bertelsen. D. Gellius vilde ikke møde, men sendte for sig sin Broder David Sasceridem, som bød Velb. Tyge Brahe D. Gellii skriftlige Giensvar paa de fem Artikler, han tilforne havde lovet at svare til. Men V. Tyge Brahe viste David af at hente sin Broder, at han selv personlig maatte møde, som lovet var. Da svarede David, han ikke vidste, hvor hans Broder var at finde. Tyge Brahe sagde: Haver I da nogen Fuldmagt af Eders Broder at tiene i hans Sted og svare til hvis behov giøres, at det maae indskrives og gielde lige meget? ellers lader Eders Broder selv komme frem. Og strax gik David bort. Endnu sagde Tyge: Lader hannem giøre sit Forfald efter Loven. Da skikkede strax V. Tyge Brahe en ud, ved Navn Jørgen Iversen, at see, hvor David gik ind, og bad hannem saa tage tvende Mænd og beskikke D. Gellium. Han kom strax igien og sagde, at David undslog sig for hannem, og gik langs ud med Stranden. David kom igien og bragte en Sedel fra sin Broder, skreven med hans egen Haand, som var en Fuldmagt, at David paa sin Broders Vegne skulle levere fra sig til Tyge Brahe fornævnte D. Gellii Giensvar:

Kiendes ieg Gellius Sascerides at haffue giffuet min Broder David Sascerides Fuldmagt att leffuere fra sig til Velb. Tyge Brahe mine Svar thil hans fem Spørsmaal, hand mig skrifftligen udi Beskikkelse vils haffuer ladet forholde, eftersom ieg udi Gaar lovede at ville udi Dag lade hannem bekomme dem. Til Vidnisbyrd underskriffuer ieg med egen Haandt. Actum Kiøbenhaffn den 26. Febr. An. 1596.

Gellius Sascerides.
Egen Haandt.

Tyge

(d) Rector Magnificus var da D. Anders Krag, og Vice-Rector D. Nicolaus Theophilus.

Tyge Brahe lod sig med den Fuldmagt ikke nøie, men sagde, han skulde bringe Fuldmagt at svare til hvis Tyge Brahe havde deri at sige. David meente, at D. Gellius lod sig tykke ikkun at være stevnet til den 25. Februar. som nu var forløben. Dertil svarede Tyge Brahe: Man stevner ikkun til den første Dag, siden varer det, indtil Handelen har Ende. David sagde, at hans Broder var syg, og kunde derfor ikke komme. Da begierede Tyge Brahe, efterdi han var ilde tilpas, at han efter Loven lod giøre sit Forfald, at han ikke kunde komme, om han end gierne vilde.

Da gik Bisskopen (e) og M. Jonas ud med David, og bad, at han dog endeligen maatte hente sin Broder. Og samtlige Professorerne selv holdte det samme raadeligst. Strax skikkede Tyge Brahe til D. Gellii Herberg fornævnte Jørgen Iversøn og Peder Nielsen Student. Hvilke komme igien og berettede, at de talede med D. Gellius, og fik intet andet Svar, end han var ilde tilpas; Han vilde spare sin Sundhed. Atter blevę de samme sendte hen til D. Gellium, og skulde sige, at han mødte V. Tyge Brahe in Consistorio eller lod sverge sit Forfald. De komme igien og berettede hans Svar: Han var saa ilde tilpas, at han ikke kunde gaae ud, han vidste selv sin Sundhed best, og stod saa vel til troende, at det giordes ikke behov at sende tvende Mænd ud for sig.

David kom nu igien, og anden gang tilbød Tyge sin Broders Svar. Velb. Tyge Brahe annamede samme Skrift, dog han sagde derhos og protesterede offentlig, at han vilde tage det med Vilkor, at han vilde læse det hiemme og betænke sig, om han vil lade sig nøie dermed, alligevel han ikke selv bar det frem, som lovet var. Og begierede da Tyge Brahe, efterdi han noksom havde advaret sin Vederpart, at han da maatte procedere i sin Sag; og lod saa læse 1. Et Frue Sophia Brahes Brev, med hendes egen Haand skrevet, paa hvilket og M. Jonas havde skrevet med sin egen Haand. 2. Læst et V. Tyge Brahes eget Brev, med egen Haand skrevet, som var et Svar til fornævnte hans Søsters Brev. 3. Læst en lang Frue Sophia Brahes skriftlig Beretning og Vidnesbyrd om al denne Handel imellem V. Tyge Brahe og D. Gellium. Og der den var læst, var Frue Sophies Tiener fornævnte Jørgen Iversøn tilstede, som havde Fuldmagt, og var erbødig, dette oplæste paa sin Frues Vegne at vidne og bestaae, og at vilkore sig saa høit, som Øvrigheden vilde legge hannem fore. Professores meente, det giordes ikke behov, efterdi den gode Frues Haand og Seigl var derunder, saa hun nok i sig selv stod til troendes. 4. Læst et Velb. Oluf Rosenspares Brev og Beretning om samme Handel. Og blev strax skrevet paa alle disse Breve af Notario Academiæ.

Samme

(e) Bisskopen i Siælands Stift var da D. Peder Jensøn Vinstrup.

Samme Dag d. 26. Febr. om Eftermiddagen, fraværende som tilforn Slangendorf, Aurifaber og Stubæus, var Velb. Tyge Brahe atter tilstede med Velb. Carl Bryske Slotsherre, og lod læse fem Breve, og deraf lige saa mange Copier, som med fornævnte fem Breves Original samme Tid bleve collationerede: Det første Original under V. Tyge Brahes egen Haand, og var en Opsigelse med sine Aarsager. Det andet Original skrevet med Magdalenes egen Haand, og var hendes egen Opsigelse med sine Aarsager. Det tredie Original, altsammen skrevet med V. Tyge Brahes egen Haand og begyndtes med dette Hemistichio:

Has mihi selecta retulit pro Virgine grates.

Og var samme Skrift sluttet med dette:

Numine dante luet lusa pro virgine pœnas. (f)

Det fierde Original var og skrevet med Magdalenes V. Tyge Brahes Dotters egen Haand. Det femte om hvor det gik til her i Kiøbenhavn, da Handelen blev urigtig imellem V. Tyge og D. Gellium. Og var det underskrevet med Dn. Tychonis, Fr. Sophiæ Brahes, D. Nicolai Cragii og Else Mules egen Haand. Blev saa paa disse fem Breve Original saa vel som Copierne tegnet og skrevet af Notario.

Der dette var giort begyndte Tyge Brahe at raade med Professoribus, og gav dennem tilkiende om M. Niels Hammer (g), og lod læse et hans Brev under hans egen Haand, hvor han bekiender, hvad Ord han havde hørt Hans Horsens tale i Henrik Buntmagers Hus. Og lod han derpaa læse en Beskikkelse til fornævnte Hans Horsens, om han saadane Ord vilde være bestændig (h). Blev ogsaa læst tvende Beskikkelses-Mænds Brev paa hvad Hans Horsens havde svaret dennem. Paa disse Breve blev og tegnet, og derpaa hele Sagen opsat til næste Samling.

1596. d. 28 Febr. om Formiddagen, fraværende Slangendorf, Aurifaber og Stubæus, fremkom igien Tyge Brahe med Carl Bryske. Vare og tilstede M. Jonas og Magnus Bartholinus, som af Biskopen vare indkaldede. Mødte og samme Tid D. Gellius. Da lod Tyge Brahe læse 1. Et Varsels Brev til D. Gellium. 2. Tvende Dannemænds Hans Holstes og Mikel Heins

skrift-

(f) Det første Vers vil sige saa meget: Det er Taken jeg faaer af ham for den smukke Jomfrue. Det sidste: Han faaer med Guds Hielp nok Betaling for Jomfruen han har skuffet.

(g) M. Niels Hammer var en Søn af D. Niels Hammer, som havde været Professor paa Universitetet i Kiøbenhavn. See VINDINGII Acad. Hafn. p. 116.

(h) Man bruger nu meget i Dansken det Ord gestændig, som er pur tydsk, og kommer af gestehen. Men bestændig, som adskillige gange bruges i denne Sag og tilhørende Documenter, er det rette Danske Ord, af bestaaer.

skriftlige Beretning, om hvad D. Gellius havde svaret til samme Varsel. 3. Læst Jorgen Iversons og Peder Nielsons skriftlige Vidnesbyrd om den Beskikkelse i Gaar, med deres egen Haand underskrevet. Og vare de selv personlig tilstæde; vunde ved deres Eed, at den første gang svarede D. Gellius, han var saa meget syg, at han gad ikke gaaet ud, den anden gang svarede han, at han ikke vilde sende nogen at giøre hans Forfald, men meente, han stod selv nok til troende, og vidste selv best sin Skrøbelighed, og gik han begge gange og spadserede paa Gulvet i alle sine Klæder.

D. Gellius bad, de skulde bevise, at han sagde nei, han vilde ikke sende tvende Mænd for sig, og derhos bad, Professores ikke vilde mistænke hannem, at han ikke kunde møde i Gaar for han var ilde tilpas, og begierede af Velb. Tyge Brahe Forladelse for Guds Skyld og sin medfødte adelige Fromheds Skyld, og tilbød sig offentligen, at holde som en ærlig Mand alt det, han tilforn havde lovet V. Tyge Brahe og hans kiære Dotter Magdalene. Hertil svarede Tyge, at D. Gellius engang havde giort alle hans udgangne Breve, som Tyge havde skrevet efter hans egen Begiering, til intet, og vidste vel selv, hvad han havde sagt til begge Kragerne (Anders og Niels,) som beviseligt er, at han ikke begierede V. Tyge Brahes Dotter mere x. Og til med, der Opsigelsen blev læst for hannem, havde han ikke saadane Ord, men lod sig nøie med samme Beskeden, og ydermere sagde Tyge Brahe: Han skal vist vide, at ieg ikke vil være saa letfærdig i saadan Handel, som han er befunden, at ieg vil stadfæste noget med Brev og Seigl, som ieg siden vilde rygge, med flere Ord i samme Mening.

4. Blev læst D. Gellii skriftlige Giensvar paa de fem Artikler, og derhos en ret Copie af samme Giensvar, hvilket af Originalen lyder saaledes:

Efter som Erlig och Velbyrdig Tyge Brahe haffuer Beskickelse viis formedelst fire Dannemendt, som er Henrick Landstingskriffuer Borgemester vdi Lund, Peter Bredow, Erick Raffn och Christen Busch, Borgere ibidem, ladtt mig nogle skrifftlige Spørsmaall forreholde, begierendis derpaa mitt scrifftlige Suar, och ieg paa samme Tid for Aarsage Skyldt haffuer begieritt Sex Ugers Tid att betencke mig paa, huis ieg thill samme Spørsmaall suare vilde eller burde, Da effterdi de Sex Uger nu hartt vidt ere forløbne, och hand selff vdi sitt Beskickelse Breff haffuer tilholdet mig att suare thil huert udi sehr, haffuer ieg berambt, saadanne Suar paa fremsatte Spørsmaall hannom att lade thil hende komme, som er:

I. Anlangende dett første: Om hans Systers Fru Sophies Breff hannem paa mine wegne thilskreffuen war Dauidt effter min Wille och Begiering och mig witterligt, huis dette indeholtt, eller ikke? Saa er mig well bewust, att ieg engang leste itt aff Welb. Fru Sophies Breff Tyge Brahe thilskreffuet: Men effterdi dett er saa lenge siden, att ieg ikke kand komme altingest saa grantt udi Hu, och ieg ikke heller haffuer nogen Copie aff samme Breff, will ieg were vndskyldett, att ieg mig derom icke widere erklerer paa denne Tid.

II. For det andett: Om mitt egitt Breff hannom derom thilskreffuit war icke saaledts vdi sin Mehning att forstaae, att ieg begierede att wilde haffue Bryllup med det første, det kunde were hannom gelegen? Saa weed ieg well, att mitt Breff for Aarsags Skyldt er med Betenckelse skreffuet och befattit med saadanne Ord, som dett indeholder, och derfor icke endeligen att forstaa om Bryllup.

III. For det tredie, Som ieg tilspørgis, om ieg widste, att Bryllupitt da skulde were paa den Tid och Sted, som hans vdgangne Breffue formeldte, och om sligt skede effter min egen Begiering och Sambtøcke eller ikke? Saa will ieg icke benechte, att Hederlig och wellertt Mand Mogens Bertelsøn sagde mig nogle Dage, effter att ieg haffde skreffuit Welb. Tyge Brahe thil, att Tyge achtede att giørre Bryllupitt paa den 15. Decembris, huilcken Tid ieg och siden forfoer aff hans egne Breffue, som ware skreffne, och en partt, som ieg formehner, vdgangne, der hand kom thill Kiøbenhaffn. Enddog samme Breffue lyde om Troloffuelse, och icke om Bryllup; Men att ieg skulde haffue werit vdi Raad med att beslute, saadantt att skulde ske thill den Dag, eller och att ieg skulde haffue begieridt, att det da motte ske, kand ieg nu saa lige icke komme i Hu.

IV. For det fierde: Om ieg ikke kom thil hannom om Morgenen tilige, och tackede hannom, for hand wilde giøre effter min skrifftlig Begiering, och derhos anloffuidt att wilde skicke mig mod hannom, som en Søn burde at giøre? Da er mig well witterligt,

ligt, att ieg gick thil hannom samme Tid och tackede hannem: Men att de Ordt, som vdi Sporsmaalitt formeldis, alle skulde werre mine Ord, kand ieg vden anden Vnderretning icke fuldkommeligen dragis thill Minde; thi de ere vdi min Hukommelse nogitt anderledis forfattit.

V. Thill det femte och sidste Sporsmaal att suare: Hvad billig Aarsag hand haffuer giffuit mig samme Tid, der hand war vdi Kiøbenhaffn eller nogen anden Tid thilforn, at giøre imod min egen Begiering, och rygge mine Ord och Breffue, eller och om hans Daatter haffuer giffuit billig Aarsag der thill, eller nogen anden paa deris wegne, med deris Wille og Widskab? Saa weed ieg icke paa denne Tid, mig udi nogen Maade mine Ord att haffue rygget, ey heller mine Breffue att haffue offuertraadt.

Dette er mine Suar thill Welb. Tyge Brahis fem fremsatte Sporsmaall, huorhos ieg dog will haffue mig forbeholden, huis ieg widere herudi betenckendis worder, och bedre kand dragis thill minde, om mig aff samme Sporsmaal giffuis Sag. Och will ieg dette med egen Haand vnderskreffuen bekrefftige. Datum Kiøbenhaffn den 25. Februarii Anno 1596.

Gellius Sascerides
med egen Haandt.

5. Strax derpaa blev læst et andet Velb. Tyge Brahes Giensvar paa dette D. Gellii Svar. Hvorefter Tyge Brahe kastede til D. Gellium en Copie af hans Søsters Brev, som han i sit Svars første Artikel havde foregivet, at han ikke havde nogen Copie af. Der Velb. Tyge Brahe i samme sit Svar æskede, at D. Gellius sig ydermere erklærede paa de fem Spørsmaal, da opstod D. Gellius, og sagde: Naar han dertil blev lovlig stevnet, vilde han svare, om hans overantvordede Giensvar var rigtig eller ej. Tyge Brahe svarer, efterdi de 6. Uger, inden hvilke han saadant havde lovet at giøre, vare forløbne, burde hannem det ikke længere at opsette. Hvortil D. Gellius: Haver ieg ikke efterkommet, hvis ieg har vedtaget, maae Dom og Ret skille os ad. Dertil svarede Tyge Brahe disse Ord: Ad Jus appellasti, ad Jus ibis, ɔ: Du har indskudt dig for Ret og Dom, du skal og komme der for. Blev saa tegnet paa alle fornævnte oplæste Breve.

Her stod Velb. Tyge Brahe op, og begierede, at M. Jonas og Mogens Bertelsøn maatte sige i Consistorio, hvis de havde at vidne om denne

Sag. Bisskopen svarede, han ikke kunde legge dennem det for, uden de det selv vilde giore godvilligen; Thi deres Ret faldt et andet Sted. Tyge Brahe, Bisskopen, M. Jonas, og Mogens bleve udviiste, og imidlertid af Professorerne saaledes besluttet: De skal vidne for Bispen, som deres Ret falder (i). Bisskopen lovede, det maatte skee paa Mandag Kl. 8. med Skel, at Lænsmanden efter Ordinantzen vil være derhos, hvilket han selv strax lovede.

Derefter begierede Tyge Brahe, at M. Nic. Hammerus maae giore sin Eed efter sin Forpligt. Og lod strax kalde frem de tvende Varsels-Mænd; som havde givet Hans Horsens Varsel. Hans Horsens mødte og bekiendte Varselen. V. Tyge Brahe lod læse et Beskikkelse Brev, dernæst de to Varsels Mænds skriftlige Beretning, om hvis Hans Horsens havde svaret til Beskikkelsen. V. Tyge Brahe spurde M. Niels Hammer, som og tilstede var, om han kunde bestaae det, han havde skrevet, med en god Conscientz. M. Niels svarede, at han med en god Samvittighed vilde giore sin Eed derpaa. Parterne bleve udviiste, og imidlertid blev læst det Brev, M. Niels havde givet V. Tyge Brahe, om hvad han havde hørt af Hans Horsens. Det blev opsat, indtil V. Tyge Brahe kunde faae Henrik Buntmagers Vidnesbyrd først; Ellers kandskee M. Niels blev fordervet (k).

1596. D. 3. Martii Formiddag, fraværende D. Slangendorf, D. Nic. Cragius og Jo. Aurifaber, kom endnu frem Velb. Tyge Brahe med Carl Bryske. Ligesaa mødte og D. Gellius. Da blev oplæst 1. Et Varsels-Brev, 2. Et Brev, udi hvilket V. Tyge Brahe foreholdt Rectori, D. Anders Krage at vidne og bestaae om Sagen, hvis hannem vitterligt var. Der det var oplæst, efter at Vice-Rector D. Nic. Theophilus havde lagt hannem for at sige sin Sanding, tog han det paa sin Eed og svor ved ævig Salighed, at D. Gellius i M. Jons Stue expostulerede med D. Niels Krag, ligesom forhævnt stod meer og ikke mindre. Og hvad de andre Stykker var anlangendes, tog han og paa sin Eed, at det var hannem og vitterligt, at det havde sig saa udi Sandhed efter samme Brevs Indhold, intet deri undtaget.

Da opstod D. Gellius og svarede, han bekiende vel, at han der, som Øl og Viin var paa Bordet i M. Jons Stue, havde hast nogen Ord, dog saa, at han sagde dette derhos: Om det skulde saa være, som Folk mumler om, at Magdalenes Sind var vendt fra hannem. Og beraabede han sig strax paa M. Jon, som det skulde vel bestaae med hannem. Herimod beraabede V. Tyge Brahe sig paa D. Niels Krage og D. Anders, om de havde hørt saadane

(i) M. Jon. Jacobsön Venusinus var, som tilforn meldt, paa den Tiid Sogne-Præst til Hellig-Geistes Kirke her i Kiøbenhavn, og Mogens Berthelsøn var Forstander ved Herlufsholms-Skole: i den Henseende var deres Forum hos Bisfopen.

(k) ɔ: Forledet fra Sandhed ved vrang Hukommelse, eller anden Feil.

hane Ord da at være nævnte. Hvilket D. Anders negtede, og sagde sig aldeles intet at have hørt deraf, ei heller at saadant var skeet i Skiemts Viis eller Drukkenskab, men i alvorlig og ædruelig Tale.

Her opstod D. Gellius, og sagde aabenbare, at alt det han havde snakket for D. Niels Krag, D. Anders Krag og M. Jon, det var ikke hans Alvor, men han sad og følte for sig, og troer ikke andet, end M. Jon skal være det bestændig, der han tog hannem paa Armen. Da sagde han: Mane man ikke skiemte. Og beraabede han sig paa et Mogens Bertelsens Brev, at det var ikke hans Alvor. Hvortil svarede Tyge Brahe: Naar det Brev kommer frem, da skal man see, hvor got det er, og at det var ikkun at føle for sig. D. Gellius excipterede, at intet blev om nogen Ting besluttet samme Tid i M. Jons Stue. Dertil svarede Tyge Brahe, at, havde de andre ikke været forstandigere end D. Gellius, da havde det vel blevet besluttet, ikke havde han heller nogen Tid siden forbødet dennem at give hannem det tilkiende. Blev og skrevet paa de oplæste Breve med Notarii Haand.

Derefter gav Rector tilkiende, at D. Gellius sendte hannem et Brev med spodske Ord med tvende Mænd. Tyge begierede, det maatte læses, efterdi det gik hannem noget an. Biskopen spurde, hvoraf han vidste, at det gik hannem an. Og Biskopen mistænkte Rector, at han havde giort det Tyge Brahe til Villie, paa det han og selv kunde have Sag med D. Gellius. Og strax stod Biskopen vred op og tillige med de andre Professores gik bort, da Rector, Tyge Brahe og Mogens Bertelsen bleve tilbage i Consistorio. Da lovede Rector Tychoni en Copie af det Brev, D. Gellius havde sendt hannem.

1596. d. 6. Martii Formiddag, fraværende Slangendorf, Dibvad, Niels Krag, Lemvig og Aurifaber, kom Tyge Brahe igien og havde med sig Carl Bryske og Predbiørn Gyldenstierne (l). Var ogsaa tilstede Mogens Bertelsen, og D. Gellius mødte selv. Blev da

1. Læst et Varsels-Brev til D. Gellium.

2. Et andet, indeholdende hvis V. Tyge Brahe havde D. Niels Krage at foreholde, paaæskende, at han vidnede sin Sandhed derudom. Men eftersom D. Niels var upasselig, gik frem for hannem tvende Borgere Laurids Skaaning og Christen Hegelund, hvilke fremlagde D. Nielses skriftlige Svar til Velb. Tyge Brahes Spørsmaal, under hans eget Seigl og Haand. Og blev

3. Læst samme D. Nielses skriftlige Svar imod Tyge Brahes Forset, Stykke mod Stykke. Til det andet og tredie svarede D. Gellius, og var begierende, at D. Niels Krag giorde beviseligt, at D. Gellius havde talet alle

(l) Predbiørn Gyldenstierne blev med flere udi dette Aar 1596. in Junio optagen i Rigets Raad.

de Ord, som findes i D. Nielses Brev, at han skulde have talt til hannem paa Gaden. Da tilspurde Tyge hannem, om han benegtede Ordene, eller i den Mening at være skeet. D. Gellius svarede, han drages dennem ikke til Minde, og vidste intet andet dertil at svare. Men hvad det andet belanger, som skulde være sagt i M. Jons Stue, beraabte D. Gellius sig paa det samme, han svarede tilforn i Onsdags her i Consistorio og siden i Convent-Huset i Hellig Geistes. Item at D. Niels siger, at han ikke forbød hannem at sige det til Tyge, svarede han saa til: Efterdi D. Niels lod hannem forstaae, han vilde ikke være hans Bud i saa Maade, giordes det ikke behov, at han bad D. Niels derom. Da tilspurde B. Tyge Brahe hannem, om han kunde sige med Sanden, at D. Niels havde lovet hannem, han vilde ikke sige det. D. Gellius svarede intet andet, end som for er rørt. Der den siette Artikel blev læst, tilspurde B. Tyge Brahe Mogens Bertelsen, om hannem det drages til Minde, saa at være tilgaaet. Mogens svarede, at han kunde ikke drages vettere til Minde, end jo saa var ganget til og end ydermere. Der det syvende Stykke med sit Svar blev oplæst, blev D. Gellius tilspurt, om han her havde noget i sige. Han svarede: Jeg veed der intet af. Om det syvende og ottende vidnede Mogens Bertelsen, og bekiendte det saa at være i Sandhed. Den niende Artikel kunde Mogens Bertelsen ikke heller benegte, men bestod det aldeles saa at være.

4. Blev oplæst D. Nielses Brev til Tyge Brahe, skrevet med hans egen Haand.

5. Læst en Sedel, hvori B. Tyge Brahe tilspurde Rector D. Anders Krag, 1. Om han hørde, D. Gellius havde sagt de Ord: Maae man ikke skiemte. 2. Om han talede om nogen Mumle-Snak, 3. At Magdalenes Sind var vendt fra hannem. Rector sagde, at han tilforn havde svaret, at han for sin Person aldeles intet saadant havde den Tid hørt eller merket.

6. Læst en Sedel, i hvilken B. Tyge Brahe tilspurde M. Hans Resen, hvor tilgik i den sidste Mester-Kost (m). M. Hans svarede først, at han ikke burde at vidne, hvad snakkes i Ølsmaal, uden det bliver hannem af Øvrigheden paalagt. Dernest begierede han, at Professores vilde være hannem det bestændig, at de saadant haver lagt hannem paa, for han det vilde sige. De samtykte alle, uden D. Thomas Fincke alene, han vilde tage saadant i Betænkning, for han saa hastig det samtykte. Omsider sagde Rector hannem det for. Han skrev da sit Vidnebyrd korteligen, og leverede det til Notarium, hvilket og blev oplæst, lydende saaledes:

Efterdi

(m) Mester-Kost kaldtes fordum det Gilde eller Giestebud, som blev giort ved Magister-Gradens Holdelse.

Efterdi min Øvrighed Magnif. Dn. Rector mig haver paalagt, at ieg skal sige min Sanden om noget, som skede og sagdes her i Byen i Laugs-Hus, nu moxen for et Aar, anden Dagen i Mester-Kost. Da bekiender ieg, at, som ieg sad paa den ene Side hos Else D. Niels Kragis, og snackede med en anden, da kom D. Gellius, var ved en halv Ruus, som mig tyktes, og satte sig paa den anden Side hos hende, og kom saa i Snak med hende. Deres Snak gav ieg ingen Agt paa i det første: Men omsider kunde ieg merke, at Else blev ilde tilfreds, og der blev talet om et Brev, D. Niels skulde have skrevet til Velbyrdige Tyge Brahe om nogle Ord, som D. Gellius skulde have sagt i Selskab. Hvoraf Else blev fortørnet, forsvarede D. Niels derudi, og gik saa strax bort og var ilde tilfreds.

7. Læst en Sedel, hvori V. Tyge Brahe tilspurde D. Gellium, om han ikke i samme Mester-Kost lod ilde med Else Nule, og om han ikke siden forbad det. D. Gellius svarede, han veed ikke rettere, end han mødte D. Niels Kragg paa Gaden, da bad han, at hvis hannem og hans Hustru faldt imellem, han vilde tage det op i beste Mening. Og kommer han ikke ihu, om han bad D. Niels, han skulde ikke sige det.

8. Læst en Sedel, hvori V. Tyge Brahe lod tilsporge D. Gellium om om de Mumle-Ord ꝛc. D. Gellius svarede der intet til; Thi Bisskopen meente, at der maatte gaaes om hos dennem, som Dom skulde sige i Sagen.

9. Læst end en Sedel, hvori V. Tyge Brahe æskede den Beskikkelse, som D. Gellius havde beraabt sig paa om anden Dags Gaar i Convent-Huset. Da tilspurde D. Gellius Rectorem, om han vilde legge hannem for at svare dertil. Rector svarede, det kom hannem ikke ved at legge hannem sligt paa, og blev derforuden intet hertil svaret. Derpaa tilspurde Tyge Brahe Professores, om han var forbunden til, at byde D. Gellio meer en Copie af hans Søsters Brev, efterat han det engang tilforn offentlig havde giort. Bisskopen sagde: Han kunde det giore end eengang, om han vilde. Tyge Brahe kastede samme Copie fra sig paa Bordet, og bad D. Gellium annamme den, om han vilde. D. Gellius svarede: Med den Beskeden, at han skulde give anden Svar derpaa, begierede han den Copie ikke at annamme. Tyge Brahe sagde: I maae tage den med hvad Beskeden og i hvad Maade I vil, dog saa I kan forsvare det for tilbørlig Øvrighed. Hvortil D. Gellius svarede: Jeg begier ikke at tage den. Strax lod V. Tyge Brahe skrive derpaa, at den var hannem anden gang boden, og annamede den saa til sig selv igien.

10. Læst

10. Læst et Brev, om hvis B. Tyge Brahe havde svaret til D. Gellii Supplicats, som han tilforn havde lovet at giøre. Hvor han ogsaa tilsidst bad Professorerne, at han maatte faae rigtig beskrevet, hvis her in Consistorio forhandlet var, og takkede dennem samtlig. Og blev der paa alle fornævnte oplæste Breve tegnet af Notario.

Da dette var skeet, kastede Rector fra sig paa Bordet til D. Gellium hans skriftlige Giensvar til den Beskikkelse i Lund, som B. Tyge Brahe tilforne havde lagt fra sig, og ikke lod sig nøie med. Men D. Gellius vilde den ikke anname, og gav for, at han skulde først dømmes dertil. Tyge svarede, at han ikke heller var dømt til at beholde den, og blev saa samme Brev liggende paa Bordet i Consistorio.

1596. d. 29. Martii om Eftermiddagen, fraværende D. Slangendorf, D. Nic. Theophilus, D. Nic. Cragius og Jo. Aurifaber, var Consistorium igien samlet, da Professores disputerede, om man skulde give Tyge Brahe mere beskrevet, end de Vidnesbyrd, som gik her i Consistorio. Enhver fremsagde da sin Mening.

Biskopen samtykker, at der maae gives Tyge Brahe beskrevet, hvis handlet er in Consistorio, dog at Conclusion giøres saadan, at det hverken kommer Universitetet eller nogen af Parterne til Skade.

Det samme meente Dibvadius, Lemvicus, og Andreas Christianus.

D. Thomas Finke samtykker, om det kan skee uden Skade for Academiet.

M. Hans Resen siger ligesom D. Thomas Finke, 1. at de ikke havde handlet eller samtykt, at saadant skulle høres her in Consistorio; dersom Professoribus obtruderes Judicium, vil han have protesteret her imod. Item qua auctoritate vocatus & admissus est Tycho, eadem ipsi descripta dentur, quæ hic acta sunt. 2. At D. Gellius derimod havde selv protesteret. 3. At Tyge Brahe selv havde bekiendt, at den Sag hørde ikke til os. 4. At Biskopen havde protesteret nogle gange, til hvilket han refererede sig. 5. At vi syntes deraf at være saa ørkesløse, at vi kunde tractere det, os intet vedkom. 6. At vi syntes premere famam nostri Collegæ veteris (n).

M. Ivarus Stubæus samtykker, om det kan skee uden Academiets Skade.

1596. den 31. Martii om Formiddagen, fraværende Slangendorf, Nic. Cragius, Aurifaber, Resenius og Stubæus, vare Professorerne igien forsamlede paa Consistorio, da de viiste Notarium Laur. Scavenium til Tyge Brahe, at han skulde repetere alle de Documenta, han havde ladet læse in Consistorio, at Professores kunde med den Flid og Troskab, som vedburde, examinere bemeldte Documenter. Tyge Brahe svarede: det var imod hans paradoxa, at

(n) Ved denne deres gamle Collega skal forstaaes D. Gellii Fader, Johannes Sascerides, som havde været Professor her paa Universitetet, og var 1594. ved Døden afgangen.

at faae sine Breve twende gange fra sig. Han havde enzang tilforne antvordet Notario alle sine Documenter, saa han havde dennem hette i 8. Dage; Om de ikke vil troe en svoren Academiets Notario, vil de meget mindre troe mig. Men dersom twende af Professoribus vil komme til hannem, og collationere hans Breve med det, han skal have beskrevet, det var han erbodig og vilde gierne efterlade.

1596. d. 31. Martii om Eftermiddagen, fraværende de samme som om Formiddagen, var Consistorium igien sat. Tyge Brahe fremsendte en Seddel, saa lydende:

Magnifice Domine Rector. Eftersom ieg talde med Eder y gaar, og waar venligen begierendis, att mig motte bliffue førdrett mett nogen endelig Beskeen, och icke lenger opholden, mett hvis mig burde at haffue beskreffuit aff Eders Consistorio, och att ieg derhos maatte faae dett att see, forend dett bleff beseglet, eftersom mig anderstedz vederfaret er, saa well Eder selff mett Eders Assessoribus, som mig till beste, och widere Uleylighed att forekomme. Jeg begier dog intet andet, end huis billigt och rett er, och Sandhed gemeß, eftersom Eders Acta udviser, och Eder alle witterligt kand være. Paa dett første gaff I mig temmelig Beskeden, formeuendis, att dett skulde bliffue snart fuldendt. Mens om dett andet kunde I ingen rigtig Fortrøstning giøre mig, førend I havde talet och raadslaget met Eders Assessoribus derom. Thi er ieg endnu aff Eder och de andre Eders Collegis ett gott och endeligt Suar udi begge Stycker paa thet wenligste och i en god Mening begierendis, Saa att ieg kunde faa att wide mett thette mitt Bud, huoreffter ieg haffuer mig att rette. Thet forskylder ieg gierne igien, huor mig mugeligt kand were. Ombedendis derhos, att der motte bliffue tegnet paa denne Skrifft, at den er læst for Eder. Actum 31. Martii 1596.

Thyge Brahe.
met egen Haand.

Professores raadsloge, om Tyge Brahe skal have det beskrevet, som consigneret var. Efter at de havde sagt deres Stemmer op, samtykte de alle, at han det maa bekomme, efterdi det følger med Actis. Alene M. Hans Resen protesterede, at han heller vilde, det aldrig havde kommet for.

Dernæst raadsloge Professores, om de vilde lade hannem see det, de give hannem beskrevet. Hvilket blev simpliciter negtet. Men det skal skrives reent, besegles, og saa skikkes hannem i hans Hus. Dette var alle Professorernes fælles Samtykke, som da tilstede vare. Da Tyge Brahe dette fik at vide, skrev han til Consistorium følgende Skrift:

Magnifice Domine Rector. Efterdi Jeg formercker, att J mett Eders Assessoribus icke wilde bevilge mig att maa fange att see, hues J giffue mig aff Eders Consistorio beskreffuen, førend det bliffuer beseglet, endog ieg icke dett aff Eder begierede i nogen ond Mening, men snarer till dett beste, andre Vitløfftighed och Uleylighed att forekomme; Saa kand och wil ieg hertill nu intet andet suare, end J kunde derudi efftersølge Eders egen Betenkning och Mening, och lade mig mett det første fange beskreffuet och beseglet, hvis J vilde unde mig, saa at ieg icke nu lenger skal bliffue opholden, med hvilcket ieg faaer paa denne Tid att lade mig nøye. Begierendis derhos, att alle Eders Acta, hues denne min Sag angaaer, maa bliffue paa huer Side undertegnet, och siden tillbeseglet och velforvaret, indtil videre Bescheden, efftersom behoff gioris, och att der motte bliffue tegnet paa denne Skrifft, att den er læst for Eder. Actum Kiøbnehaffn 31 Martii 1596.

Thyge Brahe
met Egen Haand.

Den 10. April 1596. som var Paaske-Aften, raadsloge Professores i Consistorio, om de kunde saae Tyge Brahe sine Seddeler igien. Rector erindrede om den Fare, det maatte være for Academiet, i fald man beholdte dem, og protesterede derimod. De andre Professores meente, man skulde beholde dem, og at de ikke kunde leveres tilbage uden Tort for Academiet. Rector berettede dernæst, at Tyge Brahe selv havde sagt, at han ikke vilde have den Action med M. Niels Hammer og Hans Horsens endnu beskreven af Professoribus, og begierede den intet at have indført i D. Gellii Sag. Men om D. Gellius det begierede, maatte han den fornævnte Action imod Hans Horsens faae beskreven. Endnu blev besluttet med eenstemmig Samtykke, at Tyge Brahes Indgang og Slutning skal først repeteres af hannem, og saa indføres Ord fra Ord, forend han dennem kan faae beskrevet.

Den

Den 14. April 1596. blev i Consistorio samtykt, at Tyges Fortale skal indføres, saa vidt han compellerer Professores, og den Commemoratio beneficiorum skal udelades: Men hans Conclusion maae slet blive ude.

Den 24. April 1596. efterat Tyge Brahe havde faaet beskrevet, hvad i hans Sag forhandlet var, klagede han skriftligen for Consistorium over nogle Errata Orthographica og noget som var forsømt i hans Act. Rector spør, om han skal anname hans Notas, som han offererer Universitetet. Hvortil blev svaret: Rector skal den schedulam anname.

Den 8. Junii 1596. spurde Rector i Consistorio, om man skulde besvare Tyge Brahes Notas. Blev svaret: Sagen skal tages i Deliberatz.

Den 11. Junii 1596. bleve i Consistorio læste Tyge Brahes Notæ.

Den 14. Junii 1596. gav Rector i Consistorio tilkiende, at Tyge i Løverdags havde forbedet hannem, at ingen maatte privatim see hans Notas. Da svarede Biskopen, at han ved sin Siæls Salighed ikke vilde giøre mere derved, end giort var. Siden sendte Tyge Brahe Bud til Rector, og bad hannem, at Professores vilde læse det og skrive paa Notis, og vilde de ikke læse det, at de da skriver derpaa, det er dennem bodet.

Den 9. Julii 1596. kom D. Gellius for Consistorium, og iblandt andet begierede, at han maatte faae Gienparten af hvis blev handlet in Consistorio i hans Sag. Hvortil blev eenstemmigen svaret, at Professores intet vil forandre i det, de engang have givet fra dennem under Rectoris Segl. Og D. Gellius skal have Gienpart deraf Ord fra Ord.

Dette er alt, hvad vi have fundet optegnet for os udi den Sag imellem Tyge Brahe og Doct. Gellium Sasceridem, angaaende denne sidstes forehafte Giftermaal med Jomfru Magdalene Brahe, som var bleven opslaget og til intet. Det er venteligt, at Tyge Brahe ikke er gaaen videre med Sagen, men al..e har ladet sig nøie med, at dens rette Sammenhæng nu var bleven bekiendt for Folk, som tilforn havde tillagt hannem al Skylden, og holdt D. Gellium uskyldig, hvis Sag dog af denne Act synes ikke at have været sonderlig reen. Dette maae vi herhos erindre, at D. Gellius giftede sig siden i det Aar 1599. med en Raadmands Hans Skyttes Dotter Anna (m): Men Magdalene Brahe levede, saa vidt os er bekiendt, sin hele Livstid ugift.

I dette Aar 1596. mistede Tyge Brahe en stor Ven og Befordrer i den brave Herre Jørgen Rosenkrands til Rosenholm, som døde d. 9. April, og var een af de Regierende Herrer i Kong Christian den Fierdes Mindreaarighed, og næsten den eneste af Raadet, som Tyge Brahe efter Canceler Niels Kaases Død fandt nogen alvorlig Hielp og Bistand hos; Thi hans Broder

(m) VINDINGII Acad. Hafn. p. 210.

Steen Brahe, endskiondt han ogsaa var i Regieringen, synes ikke at have haft den Myndighed at kunde formaae noget synderligt til hans beste.

Samme Aar 1596. udgav han af sit Trykkeri paa Uraniborg den første Tome af sire Epistolis, indeholdende den Astronomiske Brev-Verling, som han i nogle Aar havde fort med Landgreve Vilhelm af Hessen og hans Mathematico Christoffer Rothmann. At Kongen har været gandske misfornoiet med dette Skrift, sees af det Brev, som Hans Maiestet i det følgende Aar skrev ham til efter hans Udreise af Danmark, hvor det til Slutning hedder: Og vi derhos os erindrer, huorledes du adskillige Snakke om vor kiere Hr. Fader haver blant dine Episteler ladet udgaae paa Prent, saa ville vi dig hermed have advaret, at saadant herefter ikke skeer, saa fremt du ikke af os vil tiltales og straffes, som det sig bør (p).

Medens Tyge Brahe endnu i Someren 1596. opholdte sig i Kiøbenhavn, saae han den 14. Julii om Aftenen imellem Kl. 10. og 11. paa Himmelen en Comet, som er saa meget mere at merke, siden det var just den syvende og sidste, han i sin hele Livs-Tid observerede. Hvo som er af den Tanke, at Cometer betyde noget Ondt, maatte sige, at denne betydede i det ringeste vor store Astronomo selv intet Godt, som Aaret derefter blev Landflygtig af sit Fædrene-Land. Slutningen af denne Comet, som sidst var at see d. 27. Julii, observerede han paa Uraniborg, overværende M. Anders Foss (q) Biskop i Bergen og M. Christopher Cervinus (r).

Den 31. Augusti 1596. blev Kong Christian den Fierde, som nu havde naaet sine myndige Aar, kronet udi Kiøbenhavn i vor Frue Kirke. Til denne Kongelige Hoitid indfandt sig en stor Deel Førstelige og andre fremmede Personer, hvoraf een og anden gandske vist havde besøgt Tyge Brahe paa Uraniborg, dersom han nu havde staaet i den Anseelse til Hove, som tilforn. Men vi finde ikke nogen af disse Fremmede at have været paa Hveen, undtagen Churførstens af Brandenborg Mathematicus Johannes Mollerus, som uden Tvil var kommen her ind i hoibemeldte Churførstes Folgeskab, hvilken siden og var hos Tyge Brahe paa Vandesborg (s), og derefter til Wittenberg (t).

Da

(p) See OL. BANGS Samlinger Tom. II. p. 476.

(q) M. Anders Foss havde og ved samme Tider haft en vidtløftig Proceß for Consistorium med sin Sviger-Søn M. Jon. Mogensøn, som uden tvil var Rector i Bergen Skole. Vid. Acta Univers. Hafn. 1596. MSS.

(r) TYCH. BRAHEI Observat. Astron. MSS Conf. GASSENDI Vita Tychonis p. 137.

(s) Dette bevidner Tyge Brahe selv i et Brev til Longomontanum af 24. Martii 1598. udi disse Ord: Est nunc apud me JOANNES MOLLERUS, Electoris Brandeburgici Mathematicus, qui HVENÆ in Coronatione, ut scis, nobis aderat &c. Conf. GASSENDI Vita Tychonis p. 153. 165.

(t) TYCH. BRAHEI Epist. ad Andr. Velleium. Dän. Bibliotek Tom. III. p. 187.

Da nu denne ny Forandring var skeet i Regieringen, og Christoffer Valkendorf var bleven Rigets Hofmester og Christian Friis Kongens Canceller, af hvilke den første var aldeles Tyge Brahes Uven og den sidste ham ikke heller meget gunstig, begyndte man efterhaanden at betage hannem den ene af hans Indkomster efter den anden, og i mange Maader at giøre hannem sit Levnet suurt. Det første, som han strax efter Kroningen mistede, var det Norske Læn, som han baade af Kong Friderik den anden og Kong Christian den Fierde havde adskillige gange været med forlænet, og som var een af de beste Indkomster, han havde til de Astronomiske Øvelsers og Indretningers Vedligeholdelse (u).

Saadane og mange flere, os endnu ubekiendte, Fortredeligheder, som i dette Aar 1596. ret brøde løs, og ligesom stormede i Hobe-tal ind paa Tyge Brahe, spaaende hannem ikkun lidet Godt for den tilkommende Tid, nødte ham til i det følgende Aar at sette i Verk, hvad han længe forud havde seet og ventet, nemlig at forlade sit kiære Uranienborg, som han havde anvendt saa megen Flid og Bekostning paa, ja sit kiære Fæderneland, som han med saa stor Nidkierhed havde stræbt at ære og tiene. Vel er det sandt, at Tyge Brahe synes at have været noget vel egensindig og for paastaaende i sine Meninger; Er og venteligt, han har været fortrydelig over, at han nu ikke stod i den Credit, som tilforn, da han kunde faae alt det, han pegede paa, og maaskee han ikke heller haver giort saa meget af de Store, der nu havde meest at sige i Raadet, som de vilde og ham burde (x): Men det synes og, at hans Misundere have fundet ret Behag i at drille og opirre hannem, betage ham al Lyst og Leilighed til at fortsette sine Astronomiske og Chymiske Studeringer, og alt for kiendeligen at vise den Avind, de bare ved ham, saavel for de Kongelige Belønningers Skyld, som for andre Aarsager, og i sær for den store Høiagtelse, han frem for alle andre Danske stod udi hos saa mange fremmede Førster og Nationer.

(u) Dette vidner Tyge Brahe selv i det Brev til Andr. Velleium i disse Ord: Nam præter Beneficium illud Norvagicum, quo, statim ac Coronatio peracta est, privatus sum, cetera etiam, qvæ a Rege habui, adempta sunt &c. See Dän. Bibliotek Tom. III. p. 178. Og i den Beretning, han selv har giort, hvorfor han maatte afbryde sine Observationer paa Hveen, skriver han saaledes: Causa huius inexspectatæ mutationis inde potissimum extitit, quod cum statim a Coronatione Regis Feudo Norvagico, quod præcipuum erat Astronomici exercitii subsidium, privatus essem, nec qvidvis apud Aulæ Magistrum agendo id recipere potuissem &c. Vid. LUCII BARETTI Histor. Coelestis Tych. Brahei, Aug. Vind. 1666. p. 801.

(x) PAULI COLDINGII Relat. Mſ. ita: Causa discessus fuit, qvod, mortuo Friderico, non in tanto pretio esse se sentiebat, ut antea, cumqve novi Officiarii ab ipso tanti non fierent, qvanti vellent, in eo toti erant, Tychonem ut Feudo Norvagico & aliis privarent &c.

Saa at han nok haver haft Aarsag til, at ytre sin Misfornøielse over dette Aars sætte Omstændigheder udi dette lidet Vers (y):

Ut me turbet Eris, turpisqve calumnia turpet,
Invidiam superat spe melioris Eros.
Vraniburgi Danorum An. 1596.

Der har nogen villet anmerke, at, hver gang det Tal 6. faldt ind i hvert Decennio eller Ti Aars Tid, Tyge Brahe levede, skulde han have haft nogen sær og selsom Skiebne, saasom 1546. er han fød, 1556. skal han have begyndt at legge sig efter at kiende Stierner, 1566. mistede han sin Næse til Rostok, 1576. fik han Hveen i Forlæning til Astronomiens Opretning, 1586. besøgte Kongen og Dronningen ham paa Uraniborg, 1596. brød hans Misunderes Uvillie ret ud imod hannem. Men i alt dette kan dog ikke være noget besønderligt, eftersom der i andre Aar baade før og efter ere hændede hannem lige saa merkværdige Ting.

Den 31. Decemb. 1596. eller Dagen for Nyt-Aar [Pridie Calendar. Januarii 1597.] skrev Tyge Brahe et omstændeligt Brev til Cancelleren Christian Friis, som da opholdt sig ved Hoffet til Colding i Jylland, bedende hannem, som sin formeente Ven, han vilde udvirke hos Kongen, at Hans Maiestet dog vilde lade sig hans Astronomiske Indretningers Vedligeholdelse være angelegen, og allernaadigst igien forunde hannem det Norske Læn, som saa uformodeligen var hannem frataget, om ikke længer, saa dog til forestaaende 1. Maji, som den sædvanlige Tid, paa hvilken man pleier her at omskifte Forlæninger. Samme Brev, tillige med Cancellerens Svar derpaa, endskiønt de ere paa Latin (z), kunne vi ikke efterlade her at anføre, siden de ere Hoved-Documenter i Tyge Brahes Historie, og vi deraf have tilforladelige Udskrifter i Hænderne. Tyge Brahes Brev til Cancelleren lyder saaledes:

Cum ad dignitatem præcipuam in hoc Regno Daniæ evectus sis, Magnifice Domine Cancellarie, Amice honorande, equidem ex te ipso absqve ullo monitore intelligere potes, quæ decus Regni concernunt, tuarum esse partium hortatu & consiliis promovere. Quod in disciplinarum liberalium liberali etiam sustentatione & conservatione non minima ex parte consistere pro tua prudentia non ignoras, præsertim cum ipsemet doctrinis humanioribus præclare imbutus sis. Astronomiam autem inter omnes scientias locum principem merito obtinere, in quantum & Regnis & Regibus gloriosa semper exti-

(y) Dette Vers findes i BALTH. EXNERI Poetæ Laur. Cæs. Anchora Utriusqve Vitæ s. Illustr. Virorum Carmina in Symbolum SPERO MELIORA. Hanov. 1619. 8. p. 87.

(z) Disse tvende Breve ere ellers trykte udi Histoire de la Famille de Brahe, pag. 14. sq. som hører til det større Verk Portraits Hist. des Hommes Illustres de Danmark, par Mr. T. HOFFMAN: Men dette Skrift er endnu ikke i alles Hænder.

extiterit, multæ rationes multaque exempla attestantur, ut ob id a Manilio Poeta, Augusto Imperatori scribente, hoc elogio deprædicetur, quod

Regales animos primum dignata movere est
Proxima tangentes coelo fastigia rerum.

Hanc igitur tam sublimem artem ex decreto & clementi voluntate FRIDERICI II. laudatissimæ memoriæ Regis in hac insula Huenna summis viribus excolere, adeoqve redintegrare jam dudum aggressus sum, ingentibus ausis & laboribus, neqve sumptibus mediocribus, omnes nervos eo intendens, ut in honorem patriæ illa illustrior & absolutior quam uspiam antea prodiret. Qua in re quid hactenus non saltem quoad Instrumentorum idoneorum, qualia forte alibi nullo ævo extiterunt, & ædificiorum huc spectantium exstructione, sed & in Observationibus quam plurimis, nulla fere serenitate omissa, coelitus deducendis, atqve ex his restituendis astrorum motibus effecerimus, judicent alii, quotquot Europa habet, vel unquam habitura est, horum intelligentes & cupidos. Quos confido non illubenter concessuros, me omnes stellas fixas, visui commode patentes, tanta subtilitate & certitudine restituisse, quanta a nullis veterum aut recentiorum effectum est; res sane ardua multisqve seculis frustra desiderata, sed & Solis Lunæqve curricula in normam cœlo ad amussim consonam a nobis esse redacta, omnium ætatum subsecuturæ experientur animadversiones. Quin & in reliquis Planetis [qua in parte adhuc sedulo laboramus, circuituum tarditate in nonnullis cunctationem exigente] id ipsum exsequi indies magnis conatibus enitimur; Hypothesi jam antea solerter excogitata, quæ antecedentium omnium Astronomorum speculationes, fatentibus id huius seculi Artificibus præcipuis, eludit. Constituerat vero dictus Rex Serenissimus, Artis huius Regiæ culturam in hac insula perpetuare, & fundatione liberali eius ad posteros conservationi prospicere. Verum nimis immature, proh dolor! nobis ereptus, id ante supremum diem exsequi non potuit. Retuli itaqve de eo statim post ipsius obitum ad Regni Senatum, attestans etiam Serenissimam Reginam & quosdam e Senatoribus conscios, qui illud ex Rege, cum in vivis esset, inaudivissent. Quare & universus Senatus mox non invite, literis in membrana exaratis, quarum hic exemplar adjunxi, Regium illud propositum confirmavit, & se, cum Princeps administrationi rerum admoveretur, omni conatu & svasu laboraturum, ut is Artis huius perpetuationi in hac insula clementer & liberaliter provideret, addixit. Quin & tunc Feudum quoddam in Norvagia mihi concessum est, & alias meæ indemnitati, quantum ea tempora patiebantur, consultum, spe facta, ut in posterum omnia ex voto uberius evenirent. Præter omnem nihilominus meam exspectationem accidit, quod statim ac Serenissimus noster Rex coronatus est, Feudo illo citra ullam, uti

uti confido, meam culpam privatus sim, adeo ut potissima portio eorum, quæ Astronomicæ restaurationis subsidia spectabant, mihi subtracta sit, non mediocri meo incommodo. Rem enim familiarem [omnia, quæ tum e Regiis Feudis tum bonis hæreditariis acquirere licuit, in hoc opus expendendo] hactenus potius imminutam quam auctam, nimis vere expertus sum, cum aliis huius Regni Nobilibus, meis coæqualibus, contra evenerit, qui & propria conservarunt, & insuper e Regiis rem fecerunt. Accedit & hoc, quod his primordiis ab Artis huius sustentatione adeo aversis, dubius reddar, quid de eius in hoc regno promotione & conservatione in posterum sperandum sit; anne illius exercitatio prorsus deserenda veniat, an vero alia eius continuandæ media sint quærenda, quorum hoc fortassis patriæ nostræ minus honorificum, illud certe exteri ægerrime paterentur, qui undequaque quotannis ad me datis literis serio hortantur, ut inchoatam telam pertexere non omittam, sed confectam orbi aliquando communicem: quod non mediocris copia literarum ex Italia, Gallia, Germania, Bohemia, Anglia, & Scotia, aliisque regionibus profecta & apud me reservata ostendet. Quin & ipsemet, qui potiorem in his ætatis partem consumpsi, tot anniorum exantlatos labores, tot vigilatas noctes, tantosque erogatos sumptus incassum factos reddi admodum invite ferrem. Quin potius ne id fieret, utqve expectationi Regum quorundam, Principum, atque præstantissimorum hinc inde virorum satisfaciam, nec multis spem conceptam laudabilem illaudabiliter frustremur, omnino rationes ineundæ, quibus id, quod semel bene inchoatum est, totque annis continuatum, aliquando in publicam orbis utilitatem absolvatur, ubicunque tandem locorum & quibuscunque mediis id commode exsequi liceat. Quæ cum ita se habeant, & necessario nobis facienda sint, in tuum sinum deponenda, tibique hisce literis aliquatenus ea exponenda duximus, quo autoritate atque prudentia, qua vales, huic incommodo subvenire & mature obviare velis, quod etiam te libere & lubenter facturum mihi persvadeo: siquidem non difficulter prævideas, quam honorifica huic Regno Artis tam sublimis conservatio existat, quamque minus apud alias nationes decorum eidem foret, si eius instaurationem tam diu tantoque molimine hic factitatam, cuius fama plurimas Europæ regiones iam penetravit, aut negligi, aut aliorsum transferri necessum fuerit. Ut vero aliquatenus perspicias, quænam in hoc regno ad Astronomiæ redintegrationem indefesso studio hactenus molitus sim, habes hic primum Tomum Epistolarum Astronomicarum e nostris, qui suo loco brevem Instrumentorum a me eius artis gratia elaboratorum descriptionem, una cum ædificiis huc pertinentibus exhibet, adiunctis in fine quorundam ex iisdem organis Iconibus, quibus introspectis, utcunqve tibi constabit, arbitror, me non obiter, sed summis

viri-

viribus, imo etiam supra ipsas vires tanta perfecisse. Quod etiam tibi ipsi, si aliquando mihi in hac insula adesse haud gravatus fueris, opinione verius æstimabitur. Oblatus quidem est idem liber una cum Iconibus Serenissimo Regi meo nomine submisse, anteqvam Haffnia ultimo discederet, sed cum tunc in itineris Cimbrici procinctu esset, neqve ad ea serio attendere, neqve de iis, qvæ proponebantur, quidpiam certi statuere ipsius Majestati commodum erat. Rogo itaqve officiose, Magnifice Domine Cancellarie, ut patriæ saltem causa hoc tam arduum negotium tibi cordi esse finas, & de iis, quæ Artis adeo eximiæ apud nos conservationem & propagationem concernunt, serio cogites, Regiqve nostro Serenissimo opportunum in his des consilium. Hoc autem tempore nihil aliud expeto, quam ut Feudum in Norvagia mihi ademptum clementer restituatur, si non diutius, saltem in diem Calend. Maji, quo Feudorum apud nos commutatio fieri soleat, ut præfectus meus tunc mihi rationes redditiuum, quos alias nullos toto hoc anno inde accepi, reddere queat. Interea Serenissimus Rex & secum & ex prudentissimi Senatus consilio deliberatius statuat, quid in posterum circa hæc fieri velit, cuius ego Regiæ voluntati, in quamcunqve partem res vergat, lubens acquiescam. Porro te etiam obnixe rogatum habeo, ut per hunc meum ministrum nonnulla mihi de antedictis rescribere, tuamqve sententiam aperire ne recusare velis, quo mature, qvid facto opus sit, mecum statuere queam. Exspectabit istic, donec id tibi per alias occupationes opportunum fuerit. Ego vicissim de te pro virili bene mereri, tuoqve honori & nomini officiose studere non intermittam. Vale, atqve hanc in scribendo prolixitatem, re ita exigente, candide & benevole accipe. Iterum cum tota familia felix & incolumis vale, annumqve hunc ut auspicato ingrediaris absolvasqve, opto. Dabantur Uraniburgo pridie Calendarum Januarii Anni 1597.

TYCHO BRAHE.

Inscriptio:

Magnifico & Nobilissimo Viro, dignitate, prudentia, & doctrina inprimis conspicuo, Domino CHRISTIANO FRISIO de Borreby, Serenissimi Regis nostri Cancellario & a Consiliis Intimo, Amico suo honorando.

Med dette Brev sendte Tyge Brahe en Copie af den Forsikring, som Rigets Raad efter Hoilovlig i Hukommelse Kong Friderik den Andens Død havde givet hannem paa Pergament under deres Haand og Seigl om de Astronomiske Indretninger paa Hveen at forhielpe til en bestandig Vedligeholdelse. Men, siden endeel af de Eldste og Myndigste i Raadet, som havde været med

at udgive denne Forsikring, vare siden den Tid bortdøde, blev den nu ikke anseet, og det blev kun en slet Trøst, Tyge Brahe fik tilbage fra Cancelleren, som svarede hannem fra Colding af 20 Januar. 1597. at han gandske troligen havde forestillet Kongen hans Forlangende, men Hans Maiestet havde svaret til det første om Instrumenterne, at det ikke var hans Leilighed at giøre Bekostninger af det Kongelige Skat-Kamer paa de samme at holde ved lige, og til det sidste om det Norske Læn at beholde i det ringeste paa en kort Tid, at det aldeles ikke kunde lade sig giøre, eftersom Bergenhus Læn kunde ingenlunde undvære Indkomsterne deraf (a): Det var Cancelleren ellers ukiært, at han herudi ikke kunde tiene Tyge Brahe, men lover i andre Tilfælde, saa vidt mueligt, at være til Tieneste, og i øvrigt ønsker hannem at leve længe og lide vel. Dette korte og uangeneme Svar, som Tyge Brahe siden regner iblandt de forneemeste Aarsager, der mindede hannem jo før jo heller at pakke ind, lyder saaledes:

S. Quæ apud Sereniſſimum Regem, Dominum noſtrum clementiſſimum, Nobiliſſime Tycho, amice chariſſime, tibi a me duplici in negotio effecta dari cupis, ea ex literis tuis, quæ mihi una cum exemplo literarum Magnificorum Regni Senatorum redditæ ſunt, intellexi, utqve tibi pro amicitia noſtra per me in utroque liberaliter ſatisfieret, nihil diligentiæ prætermiſi.

Verum te celare non poſſum, Regiam Maieſtatem, cui poſtulata tua ſumma fide expoſui, ad primum illud de Inſtrumentis Aſtronomicis negotium ita reſpondiſſe: *ex Regio ærario aliqvid ſumptuum in iſtorum Inſtrumentorum conſervationem impendere, ſibi non eſſe integrum.*

Ad alteram vero quod attinet petitionem, quam de *Beneficii iſtius Norvagici* clementiſſima vel ſaltem ad exiguum illud in literis tuis dictum tempus proroganda conceſſione inſtituis, Sereniſſima ipſius Maieſtas *eam admittere plane recuſavit*, perſvaſiſſimum habens, Præfecturam Bergenſem reditibus iſtius absqve inſigni incommodo carere minime poſſe.

Quam cum ita, uti dixi, ſe habeant, te, eventum exſpectationi tuæ non reſpondiſſe, pro tua prudentia æque laturum, ſtudium vero ac voluntatem meam, quam tibi hac in re libentiſſime, quamvis incaſſum impendi, in aliis vero, quibus potero, tibi teſtatam facere maximopere cupio, pro animi tui candore, ſynceraque æquitate, boni conſulturum, plane confido, teqve quam diutiſſime vivere & valere ex animo precor. Dabantur COLDINGI XX. Januarii 1597.

CHRISTIANUS FRIIS
manu propria.

In-

(a) Nordfiord Læn i Norge, som Tyge Brahe havde havt, hørte ellers under Bergenhus Læn, som i Hoved-Lænet.

Inscriptio:

Nobilissimo Viro, Domino TYCHONI BRAHEN; Hæredi in Knudstrup, amico suo charissimo.

Af dette Svar fornam Tyge Brahe, at han havde kun lidet Godt at vente i sit Fæderneland, og at det blev nu den høie Tid for ham at vandre. Dog opholdt han sig paa Uraniborg til Foraaret, og imidlertid overlagde, hvorledes han best skulde stille sin vidtløftige og besværlige Flytning i Verk. Den 15. Martii 1597. er den sidste Dag, vi finde, at han haver giort Astronomiske Observationer paa Hveen (b). Venteligen har han fra den Tid af været i Arbeid med at pakke sine Instrumenter, Bøger, Bogtrykkeri, og Bohave ind, som han efterhaanden lod overføre paa Baade til Kiøbenhavn, indtil han selv med sin Familie d. 29. April med alle forlod Øen, ladende ikkun nogle faa af de største og uhandeligste Instrumenter efter sig, og flyttede saa ind i sin Gaard udi Farvergaden i Kiøbenhavn, som laae, hvor det store Varton nu er.

Imidlertid, før han drog af, indfaldt en ny Fortred, som ikke heller var liden; Thi Bønderne paa Hveen, da de merkede, at deres Husbondes Sag stod ikkun slet til Hove, begyndte de, maaskee af andres Tilskyndelse, at yppe sig, og indgave Klagemaal over Tyge Brahes imod dennem brugte Haardhed og formeente Forurettelse, med videre. Uden Tvil har Rigets Hofmester Christoffer Valkendorf været den, som haver taget sig Bønderne an, og udvirket hos Kongen, at Hans Maiestet ved sit aabne Brev af 4. April 1597. befalede Canceller Christian Friis og Axel Brahe (c) at begive sig over til Hveen, og der at forfare Bøndernes Klagemaal. Den Kongelige Befaling lyder saaledes:

Christian den Fierde ꝛc. Wor synderlig Gunst tilforn. Wider, att effthersom wii komme vdi Forfaring, att wore Undersather paa Huen boendis høiligen besuergis aff Oß Elskelig Tyge Brahe, wor Mandt, Thiener och Befalingsmand ther sammestedtz, med Ekter och Arbeide att giøre offuer theris Effne och Formue, baade till Land och Wand, att the ther offuer geraader vdi største Armodt och Elendighedt baade offuer sligt och andet mere, underdanigst begierendis, wii naadigst wille lade haffue medt thennem et christeligt Indseende. Samlethis forfare

 wii,

(b) TYCH. BRAHEI Observ. Astron. MSS. LUCII BARETTI Hist. Coel. p. 786. 788 798.

(c) Axel Brahe var uden Tvil Tyge Brahes egen Broder, som 1596. in Junio med flere kom i Rigets Raad.

wii, huorlethis hand ther paa Landet skall haffue sig vnderstandet att giøre emodt Ordinantzen medt Prester att antage att skaffe, och vdi andre Maade att giøre dett som sig icke wel skicke kandt. Thi bede wii Eder och naadigst wille, att J rette Eders Leylighedt effther, saa J till paa Loffuerdag førstkommendis, som er den 9. Aprilis, wisseligen kunde were paa forneffnte wort Land Hueen tilstede, och siden om Søndagen der effther grandgiffueligen forfare om forneffnte wore Vndersathers Klagemaal; vdi lige Maade Jordene att besee, som ere lagt under Aufflen, thennom till Skade och Treldom, Saa och om huis hand haffuer vnderstandet att giøre emodt Ordinantzen, Efftersom ald omstendig Leylighedt Eder Christen Friis widere er bevist. Och huis J therudinden forfare, att J dett ordentlig og wel specificeret giffuer fra Eder beskreffuet, som J wille antswaare och were bekiendt. Thermedt skeer wor willie. Befalendis Eder Gud. Hafniæ d. 4. April 1597.

Hvorledes disse gode Herrers Forretning paa Hveen er falden ud, skal vi ikke sige, saa længe vi ikke have haft den Lykke at see den Beretning, de derom efter Kongens Befaling skriftligen have forfattet. Det er troligt, at den ikke har været paa Tyge Brahes Beste, og uden Tvil er den Proces, som kort derefter blev giort Presten paa Hveen en Følge deraf, hvorom vi finde efterfølgende Kongelige Maiestets Befaling af 14. April 1597. til Ditlev Holk (d), at han med Biskopen D. Peder Vinstrup skulde dømme i samme Sag:

Christian then Fierde ꝛc. Wor Gunst tilforn. Widt, effthersom en Prestemand, wed Naffn Hr. Jens Jenssen, haffuer vnderstandet sig vdi Kircke-Tienisten att giøre emodt Ordinantzen, och hand for slig hans dristelige Forsett skall møde vdi Rette for os Elskelige Hederlig och Høiglerdt Mand D. Peder Winstrup Superintendent her vdi Siellands Stigt till den 22. Aprilis førstkommende. Tha bede wii och wille, attu retter din Leilighed effther, saa du paa samme Tidt kandt were her udi Byen tilstede, och siden medt forneffnte Peder Winstrup vdi samme Sag at dømme

(d) Ditlev Holk var Aaret tilforn kommen i Rigets Raad, og var een af de otte Herrer, som paa eengang den 10. Junii 1596. giorde Raads-Eed for Kongen; Han havde nyligen tilforn været øverste Secreterer.

dømme och kiende hvis christeligt och rett er. Thermedt skeer wor Wilge. Befalendis dig Gud. Hafniæ d. 14. Aprilis 1597.

Dommen, som faldt over Presten, have vi ikke seet; Men, at han blev forviist med Kongens Ugunst, fordi han deels havde udeladt Besværelsen [Exorcismum] af Daabens Ord, og deels ikke paamindt Tyge Brahe, som i mange Aar ikke skulle have været til Sacramentet, men med en Bisloperske [som foregaves] ligget i et ondt Levnet, det viser et Monitum, som samme Aar af Bisk open er giort paa Rostilde Lande-Mode og findes i den Samling af Synodal-Bøger, som Hr. Bisk op Hersleb eier, saaledes lydende: Presten af Hveen paa Uraniborg blev forviist med Kongens Ugunst, for hand icke holder sig effter Ordinantzen og Alterbogen med Daabens Ord (Jeg besvær dig): Men bruger anderledis, Saa og at hand icke haffner straffet og paamindt TYGE BRAHE paa Hveen, som i 18. Aar icke har været til Sacramentet, men med en Bisloperske ligget i ont Lefnet.

Det er ikke vor Agt her, enten at laste eller forsvare Tyge Brahe i denne Sag, saa længe vi derom ikke have flere Omstændigheder i Hænderne; Men paa det ikke nogen skal være alt for hastig til at dømme ilde heraf om hans Religion, ville vi alene stille efterfølgende faa Poster til en Eftertanke og nøiere Overveielse:

1. Hvad den Bisloperske angaaer, da, om derved skal forstaaes hans Hustru, som af hans Uvenner saa blev kaldet, da havde han den Tid alt hast hende i 24. Aar upaatalet: Og, var det en anden, som han i 18. Aar havde hast foruden sin Hustru, da er det at undre paa, at ingen i saa lang Tid havde talet derpaa for just nu, da man søgte paa alle Kanter at beskylde og fælde hannem.

2. Tyge Brahe klager vel over, at man af Had til ham havde saaledes forfaret med Presten (e), hvortil Bønderne paa Hveen og have giort deres. Og det er saa meget mere troligt, som man merker af den for Consistorium førte Proces, at Bisk op Vinstrup selv ikke har været hannem bevaagen, og man derforuden veed, at bemeldte Bisk op var en stor Client af Tyge Brahes Uvenner ved Hoffet. Dog har der nok ikke været meget godt ved Presten selv, og vel mueligt han ved sin ufornuftige Omgang kan have forvoldt, at Tyge Brahe ikke har villet være betient af ham.

(e) TYCH. BRAHEI Relat. de occasione interruptarum Observationum, in LUCII BARETTI Hist. Coelesti p. 802. ita: Taceo nunc, quæ circa reprobos istos Insulares & Parochum in odium mei evenerunt. Og i en anden Beretning skriver han saaledes: Ut præteream, quæ pastori meo odio mei obtigerunt. Conf. GASSENDUS p. 140.

3. Hvo vil derfor negte, at han jo kan have brugt Sacramentet i sin Sogne-Kirke ved sin Gaard Knudstrop i Skaane, som han kom jævnligen over til. Hvilket man paa den Tid vel ikke saa noie har undersøgt, for at kunne have saa megen større Aarsag til at ilde omtale og forfølge ham.

4. Omendskiønt Tyge Brahe, som det synes, kan have hast nogle egne Tanker om Kirkens tilkommende Tilstand (f) og maaskee om nogle vore Kirke-Skikke, saa finde vi dog, at han altid og allevegne i sine Breve, Vers og Skrifter taler med den største Ærbødighed om Gud, Guds Ord og de guddomelige Ting (g); Hvilket ikke vel kommer overeens med et aabenbare ugudeligt Væsen. Og at han har været en Hykler, har man ikke ringeste Kiende-Tegn til eller mindste Aarsag at troe.

5. At denne Prest, som meldt er, ikke haver duet meget, kan endog deraf sluttes, at, efterat Tyge Brahe var udreist af Danmark, er han kommen til hannem, uden Tvil paa Vandesborg, og der fort ham en Hoben Snak for om hans Foged paa Hveen: Endskiønt nu Tyge Brahe lod see Godhed imod ham, har han dog viset sig meget grov og utaknemelig, om det ellers er den samme Prest, som Tyge Brahe i et Postscripto ved et af sine Breve til Holger Rosenkrands skriver saaledes om:

Cum Præfectum illum, quem discedens Venusiæ nostræ præfeci, DAVIDEM PETRI nomine, apud me suspectum reddiderit *Parochus ille prior in Insula*, interea dum hic mecum egit, nescio, an odio aliquo privato an rei veritate, & inter alia narrârit, eum, cum Patri tuo optimæ memoriæ inserviret, aliquot centenis eum defraudasse rogo, velis mihi scheda aliqua obiter indicare, quid de huius Præfecti fidelitate vel secus exploratum habeas; Nescio enim, *quantum Parocho isti fidendum sit, cum quia alteri infensus erat, tum quod me sibi optime cupientem*

(f) Vid. TYCH. BRAHEI Progymnasmata Astron. edit. Francof. 1648. Tom. I. p. 465. Conf. GASSENDI Vita Tychonis p. 129. 130. OL. BANGS Samlinger Tom. II p. 442. sq.

(g) Foruden de Exempler, som GASSENDUS anfører p. 190. sq. og OL. BANG, Tom. II. p. 535. 539. See TYCH. BBAHEI Epist. Astron. p. 155. 156. 157. hvor han iblandt andet skriver: Dei n. solius gloriam in omnibus spectandam semper censui, cum veritas absque ipsius patefactione & dono introspici neqveat; Omne enim donum perfectum a Deo. Item i andre hans Breve, saasom udi Dán. Bibliotek Tom. III. p. 186. 191. hvor han inderligen takker Gud, som havde frelset ham af Forsølgelse. ibid. Tom. VIII. p. 471. sq. hvor han skriver om Dødeligheden og Evigheden. Og i Astron. instaur. Mechan. fol. A. skriver han om en Hieroglyphisk Maling, som han havde ladet giøre, saaledes: Quibus innuimus, nihil hominem beare & immortalitate in æternum donare posse, præter meritum filii Dei Christi redemptoris ejusque doctrinæ & vitæ observantiam. Conf. Epist. Astron. p. 254. JESSENIUS, Orat. in ob. Tych. Brahei apud Gassendum p. 232. berømmer hannem af et christeligt Levnet.

entem, supra quam credi posset, ante abitum despexerit, adeoque ut contumelias & calumnias nulla de causa in os mihi dicere non erubuerit: quas tamen patienter ferens, ex alto derisi, hominemque tanquam sui non compotem, addito viatico & munere, dimisi. Quod te scire volui, ne in mei gratiam quidpiam de eo amplius sis sollicitus. Plura ob ESCILLO BILLE nostro intelliges, qui acta habet in literas relata & testificata.

6. Det er ellers merkeligt, at Kongen, som forviste den Hveenske Prest, fordi han udelod Besværelsen af Daaben (h), selv siden faldt paa at ville have Exorcismum afskaffet, og at Bispen D. Peder Vinstrup, som nu udførde Domen over Presten, maatte selv engang siden forrette Daaben uden Exorcismo, da en Kongelig Princesse 1606. blev døbt (i).

Imidlertid Tyge Brahe saaledes var flyttet fra Hveen til Kiøbenhavn, haver Rigets Hofmester Christoffer Valkendorf skikket tvende lærde Mænd over til Uraniborg, af hvilke den ene var D. Thomas Finche (k) Professor Mathematicus paa Kiøbenhavns Universitet, for at forfare Lelligheden om Tyge Brahes Astronomiske Indretninger og efterladte Instrumenter. Disse gode Mænd, da de ikke engang kiendte eller vidste Navn til disse forunderlige Machiner, meget mindre forstode, hvorledes de skulde opstilles og bruges, kunde saa meget lettere giøre en Beretning til Hofmesterens Fornøielse, nemlig, at Tyge Brahes Instrumenter vare ikkun unyttige Redskaber, og al hans Arbeid

(h) Derudi har uden Tvil Tyge Brahe selv holdt med Presten, eftersom man og seer af det foran indførte Kongebrev af 4. April 1597. at han var beskyldet for at have begaaet nogle Poster imod Kirke-Ordinantzen.

(i) Det Dan'ske Bibliotek Tom. IV. p. 15. 16. 17.

(k) Af en Trykke-Feil kaldes han Feuchius hos Gassendum p. 140. og i Bangs Samlinger Tom. II. p. 458. D. THOMAS FINCHE havde langt andre Tanker om Tyge Brahe, da han tilforn skrev sin Geometriam Rotundam; som er trykt i Basel 1583. hvor han ei alene i Dedicationen til Kong Frid. 2. skriver dette: Qvin & æqvum esse arbitratus sum, ut grata Mathemata suos maxime Mecænates & Patronos celebrarent, in quorum numero Regiam Tuam Maiestatem consistere vel insignis illa erga Nobilissimum & in Mathematicis excellentissimum Virum Dn. TYCHONEM BRAHE magnificentia docere satis poterit; Men endogsaa i Fortalen til Læseren taler til Tyge Brahe i sær saaledes: Te itaqve Nobilissime Dn. TYCHO BRAHE rogo; ut, si hæc mea etiam Mare Balthicum ad te transvolarint, hospitium illis ne deneges, sed benigno vultu excipias, itaque tractes, ut &, quod boni ferant, non tegas, & quod reprehensione in illis dignum inveneris, non dissimules. Facies id ob communia nostra studia, facies ob communem Regem, Principem atque Dominum nostrum clementissimum. Nuper in patria cum versarer, Mare Balthicum salutandi tui causa trajicere constitueram. Sed ita illud tum sæviit, ut ei me propter instantem hyemem committere non sim ausus. Quæ igitur tum præsenti mihi beneficia procul dubio exhibuisses, ea absenti in chartis hisce meis ut præstes, etiam atque etiam oro.

heid og Indretning ikke andet end en skadelig og alt for kostbar Curiositet. Derom melder Tyge Brahe selv i sin Elegia ad Daniam saaledes (l):

Mittitur is Huennam, ſocio comitatus ab uno,
  Secreta Vraniæ quem bene noſſe putant.
Venit, & ut vidit Spectacula maxima Divæ,
  Pauca licet remanent, obſtupuiſſe ferunt.
Quid faciat rerum ignarus? qui talia pandat,
  Nec conſpecta unquam nec ſibi nota prius?
Adſtat inexpertus, Fabricarum nomina quærit:
  Quærit tractandi (res pudibunda) modum.
Ne tamen ignarus fruſtra acceſſiſſe feratur,
  Quæ referare nequit, vellicat invidia.
Nec mirum, meus hunc quia forte inſtruxerat oſor,
  Qui mihi jam dudum clam parit omne malum.

Denne disse lærde Mænds Beretning, synes det, at Hofmesteren har brugt som en Aarsag og Paaskud, hvorfor han strax derpaa i Kongens Navn, som da var i Tydskland, lod ved Byfogeden forbyde Tyge Brahe at fortsette saa vel sine Astronomiske Observationer paa det Taarn, man dertil paa Vester-Vold havde overladt hannem, som sine Chymiske Øvelser hiemme i sit Hus udi Farvergaden. Over hvilken Medfart Tyge Brahe selv klager i sit Brev til And. Velleium og andensteds (m).

(l) Conf. GASSENDI Hiſt. Tych. Brahei p. 140. 143. BANGS Samlinger Tom. II. p. 458. 478.

(m) See Dän. Bibliotek Tom. III. p. 179. Conf. GASSENDUS p. 140. RESENII Inſcript. Hafn. p. 375. BANGS Samlinger. T. II. p. 459.

23. Hefte.

Endnu videre Følge af rare og mest utrykte Efterretninger om Tyge Brahe.

el er Tyge Brahes Billed adskillige gange og paa adskillige Maader i Kober udstukket: Men ingentid paa den Maade, som vi det her have den Ære at fremstille. Saaledes har han selv ladet det i et Stempel udgrave, og brugt samme til at lade i Guld aftrykke uden paa Bindet af sine Skrifter. Man finder det paa et Exemplar af hans Astronomiæ Instauratæ Mechanica trykt paa Wandesborg 1598. in Folio, indbundet i blaat Atlask, hvilket han d. 18. Decemb. 1600. haver foræret til en forneme Herre i Bomen, men nu giemmes her paa det Kongelige Bibliotek. Billedet paa Bogen er i selv samme Størelse, som dette Koberstykke, og forestiller hannem (som merkeligt er) ligesom bærende trende Guld-Kiæder: I den overste henger Kong Friderik den Andens Portrait [hvilket man ellers ikke har vidst, at han haver haft] med disse to Bogstaver ved Siderne F. S. som skal være Fridericus Secundus: I den anden Kiæde

seer man tydeligen henge en Elefant: Men om der har været noget Smykke i den tredie, kand man ikke see. I Omkredsen læses dette latinske Vers:

Hic patet exterior Tychonis Forma Brahei:
Pulchrius eniteat, qvæ latet interior.

Til den anden Side af Bindet har han haft et andet Stempel i selv samme Form og Størelse, hvorpaa intet andet findes, end hans adelige Vaaben, med efterfølgende Vers paa samme Maade runden omkring:

Arma, Genus, Fundi pereunt: Durabile Virtus
Et Doctrinæ decus Nobilitatis habent.

❁ ❁ ❁

Hvad der egentligen haver været Aarsag til det store Had, som Christoffer Valkendorf bar til Tyge Brahe, er endnu ikke en saa afgiort Sag. Gemeenligen holder man for, at det skal være kommet af en Hund, og det [som Thomas Bartholin (a) og andre paa de Tider have meent] af en Engelsk Dog. Men, da Historien fortælles paa adskillige Maader, veed man ikke, hvad man derom skal troe. Gassendus beretter Sagen med disse faa Ord, at Christoffer Valkendorf gik med et gammelt Had fra den Trette af, som kom formedelst Tyge Brahes Hund, han havde saaret (eller, som andre sette, slaget eller sparket) (b). Hr. Assessor Holberg i hans Danske Historie (c) fortæller disse Omstændigheder, at Kong Jacob havde foræret Tyge Brahe to Engelske Doge: disse laae ideligen for hans Dør og lode ingen indkomme uden ham selv. Da Kongen 1592. besøgte Brahe paa Hveen, og Valkendorf, som fulgte ham, vilde en Morgen tilig gaae ind udi Tyges Kammer for at see sig om, blev han overfalden af samme Doge, saa at derover blev Allarm, og nogle haarde Ord verlede imellem Hofmesteren og Brahe. Og formerede den Hændelse den Uvillie, han havde fattet imod ham &c.

Petrus Daniel Huetius, som 1652. var i Kiøbenhavn, og da bespurde sig med een og anden om denne Sag, fortæller Historien i den Bog, han om sit eget Levnet har skrevet, paa en gandske anden Maade (d). Siden Bogen her ikke er almindelig, giøre vi vel ikke ilde i at anføre deraf hans egne Ord, som

cet

(a) TH. BARTHOLIN de Med. Danor. domest. p. 56. ita: Tychoni Braheo, post restitutam Astronomiam multis stellis detectis, solus canis seu Molossus Anglicanus invidiam odiumqve concitavit, & spontanei exilii occasionem dedit.

(b) GASSENDI Vita Tychonis p. 140. Conf. O. BANGS Samlinger T. II. p. 454.

(c) LUDV. HOLBERGS Dannemarks Riges Historie T. II. p. 573.

(d) PET. DAN. HUETII Episc. Abrincensis Commentarius de Rebus ad eum pertinentibus Amstelod. 1718. p. 90. 91.

ere disse: Quamobrem patriam deserere coactus sit TYCHO, fuse a Gassendo traditum est. At nonnulla tamen, ad eam rem pertinentia, & commemoratione digna, ab eoqve prætermissa, Hafniæ accepi a Viris Tychonici nominis studiosis. Quamvis enim de injuriis sibi in Dania illatis nonnunqvam dissereret TYCHO, neqve ullam in CHRISTIANUM Regem jaceret querelam, imo vero palam eum excusaret, certum tamen est, in eius offensionem incurrisse TYCHONEM, & aulæ frigore percussum, regiis beneficiis CHRISTIANI jussu fuisse exutum. Quæ sibi concoqvenda prudenter judicavit, cum longas Regibus manus esse sciret. Verum inde primam mali labem exortam fuisse, narrabant mihi, cum illic essem: qvod, cum venisset in Daniam Legatus Regis Angliæ, secumque Molossum Britannicum adduxisset eximiæ magnitudinis, adjecit in eum oculos Tycho, donoque sibi donari postulavit a Legato, qvem deportaret Vraniburgum, fidissimum arcis custodem futurum. At eumdem sibi quoque deposcebat Aulæ Magister CHRISTOPHORUS WALCHENDORPIUS. Quapropter alterutrius offensionem veritus Legatus, neutri se quidem daturum dixit. Verum simul ac rediisset in Angliam, geminos inde se missurum molossos, utrique suum, pollicitus est. Quod & re præstitit. At duorum illorum alter alterum superare specie visus est & statura, eumqve dari sibi voluit WALCHENDORPIUS, quod & ei Regis arbitrio concessum est, multum licet renitente Tychone. Rem scilicet graviter is tulit; utqve erat iræ impatiens, temere qvædam de Rege effudit, quæ ad eum statim ab Aulæ Magistro perlata sunt. Atqve hinc iræ illæ & Regis offensio. ɔ: Hvorfor Tyge Brahe blev nødt til at forlade sit Fæderneland, er af Gassendo vidtløftigen beskrevet. Men ieg har dog i Kiøbenhavn af Mænd, som vare Tyge bevaagne, hørt nogle Ting i den Materie, som ere værde at fortælle og af Gassendo forbigangne. Thi, endskiønt Tyge Brahe undertiden gav tilkiende den Uret, ham i Danmark var skeet, og ikke gav Kong Christian nogen Skyld, men meget mere offentligen undskyldede ham, er det dog vist, at han var falden i Kongens Unaade, havde Ugunst til Hove, og efter Kongens egen Befaling var skilt ved de Kongelige Benaadinger. Dette, holdte han fornuftigen for, at han maatte taale, eftersom han vidste, at Konger have lange Arme og stor Magt. Men de fortalte mig, da ieg var der, at Ulykken først havde reiset sig deraf: At, da der var kommen en Gesandt fra Kongen i Engelland til Danmark, og havde bragt med sig en meget stor Engelsk Dog, fik Tyge Brahe Lyst til den, og begierede den af Gesandten, at han kunde bruge den som en tro Skiltvagt paa Uraniborg. Hofmesteren forlangede og samme Hund. Hvorudover Gesandten, som ikke vilde have nogen af deres Vrede, sagde, at

han ingen af dem vilde give den, men lovede, saasnart han kom til Engelland, at skikke dem tvende Doge herover, hver sin. Hvilket han ogsaa holdte. Men den ene af disse syntes at være baade kiønnere og større end den anden, og den vilde Valkendorf have, hvilket ham og ved Kongens Kiendelse blev bevilget, endskiønt Tyge Brahe stod hart derimod, og blev gandske fortrydelig derover; Og, som han ikke kunde bære sin Vrede, lod han falde nogle ubetænksome Ord om Kongen, som Hofmesteren strax bragte for. Og deraf reiste sig den Vrede og Kongens Fortørnelse.

Hvad der nu kan være om disse Fortællinger eller ikke, og hvilken den visseste er, ere vi for nærværende Tid ikke i Stand til at dømme om. Vist er det, at Tyge Brahe har været en Elsker af Hunde; det slutter man deraf, at han ei aleneste paa et sit Skilderi lod male for sine Fødder i fuldkommen Størelse een af sine Skyde-Hunde, som var meget snu og tro, hvilken skulde være en Afbilding ikke saa meget paa Adelskab, som paa Skarpsindighed og Troskab (e): men han endog havde tvende store Engelske Doge til Vægtere over Uraniborg Slots Porte (f). Nogle ville endog, at Tyge Brahe skulle have ladet slaae en Skue-Penge med en Hund paa og denne Overskrift: TYCHONIS BRAHEI DELICIUM (g). Men vi holde dette aldeles uvist, og mene denne Sagn at være kommen deraf, at Jac. Phil. Thomasinus, i sit Skrift om lærde Mænd, selv fremsætter saadant et Symbolum i Form af en Medaille, hvor han taler om Tyge Brahe (h), men ikke siger, at saadan en Medaille nogen Tid er slagen.

Men, omendskiønt saadan uheldig Hændelse med en Hund paa een af ovenanførte Maader kan have sig tildraget, kunne vi dog neppe overtale os til at troe, at samme skulde være den første og rette Hoved-Aarsag til det store Uvenskab imellem Valkendorf og Brahe. Vi torde snarere, endskiønt det er kun en blot Gietning, falde paa de Tanker, at dette Had er ældere og fra Friderici II. Tid, da Tyge Brahe havde den store Adgang til Hove, og at, imedens Christoffer Valkendorf var Rentemester, maae han enten have haft nogen Tvist med Tyge Brahe i Penge-Sager eller i det ringeste baaret sterk Fortrydelse

(e) Derom skriver han selv in Astron. Instaur. Mechan. fol. B. saaledes: Juxta pedes meos recumbit canis qvidam e nostris venaticus, qui admodum fidus & sagax erat, isqve in ea forma & qvantitate depictus, qva cernebatur: non tam Nobilitatis qvam Sagacitatis & Fidelitatis Hieroglyphicum. Conf. Epist. Astron. p. 223. 237.

(f) Dette vidner Tyge Brahe selv i sin Astron. Instaur. Mechan. fol. H. 5. i disse Ord: Habuerunt hæ binæ portæ superius duos Canes maiores Anglicanos excubitores in convenientе domuncula, ut undiqve adventantes latratu indicarent. Conf. Epist. Astron. p. 261.

(g) T. HOFMAN Portraits des Hommes illustr. Hist. Fam. de Brahe p. 13.

(h) J. PH. THOMASINI Illustrium Virorum Elogia, Patav. 1630. p. 250.

deſſe over, at han frem for andre ſkulde oppebære ſaa mange og ſtore Indkomſter til Formindſkelſe for Kongens Caſſe, nu i rede Penge af Skat-Kameret, nu af Tolden i Øreſund, nu af de mange Forleninger ꝛc. Vel muëligt Valkendorf ogſaa en eller anden gang kan have ladet ſig merke i den Tone for Kongen (i), og maaſkee faaet en Snibbe for Umagen, hvilket han har giemt hos ſig og tænkt at hevne i Fremtiden. Ikke at tale om ſaa mange andre ſær Kongelige Naades Bevilsninger, og den ſtore Ære og Anſeelſe Tyge Brahe ſtod i hos Fremmede, hvilket og har ſtyrket Misundelſen. Hvortil da ſiden kan være kommen, ſom en Med-Aarſag, den Hiſtorie med Hunden, den Sag ſom Erik Valkendorf med andre havde dømt i, og desligé flere ubehagelige Tilfælde, ſom altid have giort Ondt verre imellem dem.

Da Tyge Brahe nu ikke engang i ſit eget Hus og paa ſin egen Bekoſtning maatte i Kiøbenhavn blive ved at drive ſine Aſtronomiſke og Chymiſke Studia, og det var ſaa arbeidſom en Mand umueligt at legge Hænderne i Skiødet, ſaae han intet andet Raad, end at ſette ſig med Familie og Gods paa et Skiberom og tage Veien til Roſtok, hvor han og ankom mod Midten af Junii Maaned i dette Aar 1597. Men paa det han ikke ſaa let ſkulde faae Lyſt at komme tilbage igien, da havde han neppe forladt Kiøbenhavn, før hans beſte Forlæning, nemlig Hellig Tre Kongers Capel eller S. Laurentii Præbende i Roſkilde, blev hannem ogſaa fratagen, og tillagt Cancelleren Chriſtian Friis (k). Derom finde vi et Kongelig Maieſtets Brev af 10. Junii 1597. ſom befaler ſamme Capels Bønder og Tienere intet videre at ſvare Tyge Brahe, men Cancelleren, ſaaledes lydende:

Christian then Fierde ꝛc. Helſſe ether menige wore och Kronens Bønder och Thienere, ſom ligge och tiene thill Hellig Tre Kongers Capell wdi Roſkilde DomKircke, Ewindeligen med Gud och wor Naade. Wider, att ſom I thill thes haffuer ſuaritt oſſ elſkelige Thyge Brahe thill Knudſtrup, wor Mand och Thiener, och thill hannom wdtgiffuit ethers aarlig Landgilde och anden Rettighedt, och effther di wii nu her med wille anderledis for-

(i) Formodentlig har Valkendorf været een af dem, ſom Tyge Brahe i det Vers af 1585. til Canceller Niels Kaas klager over, der ſøgte at hindre hans Foretagende til Aſtronomiens Opkomſt. See Danſke Magazin Tom. II. p. 230.

(k) Dette beklager Tyge Brahe ſelv i den Beretning, ſom findes i LUCII BARETTI Hiſt. Coeleſti p. 802. i diſſe Ord: Vix a. Patria egreſſus eram, qvin Gancellarius Præbendam meam Roſkildenſem acqvirens in privatos uſus converterit, qvo ſic reditus mei occaſiones, ſi qvæ reſtarent, præcluderet. Conf. Epiſt. ad Andr. Velleium, Dän. Bibliotek Tom. III. p. 179. item. GASSENDI Vita Tychonis p. 139.

forholditt haffue, tha wille wii ether her med strengeligen och alffuorligen haffue forbodit, nogitt widere her epther att suare forskreffne Thyge Brahe, eller hans Fuldmechtige: Men J schulle rette ether epther att suare oss elskelige Christenn Friis thill Borrebye, wor thro Mandt, Raadt och Cantzeller, och thill hannom att wdgiffue Ethers aarlig Landgilde och anden Rettighedt. Huor epther J ether wnderdanigst kunde wiide att retthe, ladendis thett ingenlunde. Giffuet paa wortt Slott Kiøpnehaffn then 10. Junii Anno 1597.

J Rostok, hvor Tyge Brahe i sin Ungdom meget havde opholdet sig, befandt sig endnu en Deel hans Bekiendtere, som han stedse siden havde holdet godt Venskab med (l). Hvorfor han og besluttede at tage dertil, som et Sted, der ikke var langt fra Haanden, i fald han enten skulde blive kaldet tilbage til sit Fæderneland, eller kunde faae en anden god Leilighed fat udi Tydskland. Iblandt hans Venner i Rostok var den berømte gamle Theologus og Historicus DAVID CHYTRÆUS, hvilken, da han for Svagheds Skyld ikke kunde personligen hilse hans Ankomst, skrev hannem d. 16. Junii 1597. efterfølgende meget høflige Lykønsknings Brev til (m):

Nobilis, Generose & Magnifice Domine. Gratulor non tam Magnificentiæ Vestræ, qvam Academiæ & Urbi Rosarum, de incolumi in hanc urbem adventu vestro: Quam vere generosæ Nobilitatis vestræ sapientia, virtus, doctrina, & in Rempublicam literariam merita, & Nominis vestri claritas, splendor ac gloria, excellenti virtute ac bene meritis parta, deinceps illustriorem & clariorem efficiet. Quod igitur Cicero alicubi in Orationibus exclamat: O terram illam beatam, qvæ hunc virum exceperit! Patriam ingratam, si eiecerit! miseram, si amiserit! idem ego iisdem verbis nunc usurpo, & Deum æternum, suæ sapientiæ & virtutis radios, ingenii & virtutis heroicæ dona in mentes præstantium virorum effundentem, precor, ut M. V. incolumem & florentem perpetuo servet, & migrationem in hanc urbem clementer gubernet, ut paulo post eos, qui talem virum dimiserunt, erroris sui pœniteat, &, quem retinere omnibus viribus non studuerunt, retrahere tandem ad se omni contentione enitantur. His coram M. V. ad nos advenienti gratulaturus eram, si accurrere ad M. V. per arthritidem, qvæ me totum

(l) GASSENDUS p. 142. siger, at een af Tyge Brahes beste Venner, som han nu forefandt i Rostok, var Henricus Brucæus Prof. Mathes. sammesteds, men i Gelehrten-Lexicon skrives han 1593. at være død, altsaa kan det første ikke være rigtigt.

(m) Dette Brev findes ikke i den store Samling af Dav. Chytræi Epistolis, som er trykt Hanoviæ 1614. 8.

totum possedit, licuisset. Nunc, quæ proficisci a mea tenuitate possunt officiola, reverenter defero, & pro eruditissimis ad me literis & Volumine, Epistolarum, mecum superioribus mensibus communicato, reverenter gratias ago. Bene & feliciter M. V. æternum valeat. Postridie Viti, Anno 1597.

M. V.

Reverenter colens
David Chytræus.

Efterat Tyge Brahe nu havde været nogen Tid udi Rostok, og begyndte at komme lidet i Rolighed, dristede han sig til, den 10. Julii 1597. at skrive et Brev til Kong Christian den Fierde, hvorudi han fører Hans Majestet til Gemyt deels sine egne Fortienester i henseende til Astronomiens Befordring, deels den Medfart, der havde nødet ham til at forlade sit Fæderneland, formodende, at Hans Majestet, for Landets Æres Skyld, dog vilde tage sig hans Sag an og sætte hannem i bedre og fastere Omstændigheder. Dette Brev, som det ikke ansaaes at være skrevet med den underdanige Ærbødighed, han sin Herre og Konge var skyldig, blev udtolket til det verste, og Kongen hannem derover gandske vreed og unaadig, som sees af det haarde Giensvar, Hans Majestet nogle Maaneder derefter behagede at tilsende hannem. Dette Brev, endskiønt det engang tilforn er trykt (n), dog, siden vi ved Hr. Etats Raad Grams Godhed have deraf en oprigtig Udskrift, skal det vel ikke mishage nogen, i sin rette og gamle Skrive-Art her atter at læse:

Stormectige Høybaarne Konning, Allernaadigste Herre. Næst min willig och plictig thro Thienistes vnderdannige Formeldinge. Eders Majestet giffuer ieg paa thet vnderdanigste tilkiende, att, som ieg ingen Leilighed haffde att komme Eders Kongl. Maj. thill Ordz, førend ieg affdrog, och ey wiste, om thet kunde werre Eders Kongl. Maj. angenem eller icke: Saa fororsagis ieg nu, Eders Kongl. Maj. paa thet kortiste skrifftligen att lade wide, hwiss ieg ellers mundtligen haffde i Sinde vnderdanigst att berette.

Da, efftersom ieg aff Vngdommen haffuer hafft sønderlig Thilgenegenhed, den loulige Astronomiske Kunst grundeligen att lere och forstaae, och siden att bringe rett paa Fode, och theroffuer hobede altid thilforn att bliffue vdi Thydschlandt, bequemmeligen thet att vdrette; Saa haffuer Eders Kongl. Maytts. Herre Fader Hoi-

(n) Ol. BANGS Samlinger Tom. II. p. 466. sq. hvor den haste Copie saavel af Tyge Brahes Brev som Kongens Svar ikke har været saa aldeles accurat.

Hoilovlig Ihukommelse, der Hans Maiestet saadant fornam, naadigst begieritt og bewegitt mig thil, thet samme paa Hvænn att anstille och giore. Huilket ieg paa anditt og thilffuinde Aar, med allsomstørste Fliid, Vmage och Bekaastning efterkommitt haffuer: Formenendis, mig nochsom thermet haffue beuist, att ieg helst thet haffuer willet giortt min egen Herre och Konning och Fæderneland thil Ære aff yderste Formue. Og haffde Eders Kongl. Maitts. Herre Fader naadigst for gott anset och loffuit, att, hvis ieg anrettid thil samme Kunst, skulde met en Fundatz nodtørffteligen forsørgis och perpetueris, met flere gode Villkaar, som mig bleff naadigst thilsagt, huilket E. K. Ms. Frue Moder, min naadigste Dronning, vden Thviffuel endnu dragis till Minde, och thilforne hoß Danmarckis Rigis Raad haffuer laditt thilkiende giffue. Saa ieg therfore haffver bekommitt thet hele Danmarckis Rigis Raadz obne Pergmendtz Breff, som mig saadant haffuer confirmerit och widere ther ud om fortrøstitt. Hvorudoffuer ieg siden haffuer giort en vsigelige stor Vmage och Bekaastning ydermere end tilforn, forhaabendis, att, naar E. K. M. kom thil Regimentet, skulde da haffue en naadigste Behag ther til, och lade mig och mine nyde thet gott ad. Men nu haffuer thet sig anderledis tildragitt, end ieg haffde troit, huor ud om ieg will nu vformelditt lade widere Omstende. E. K. M. er vden Thviffuel beuist, att ieg er adskilt met huis, som ieg skulde haffue thil samme Kunstis Vnderholding, och mig bleffuen opskreffuit, att E. K. M. er icke tilsindtz saadantt att wille holde wed Magtt, foruden mogit anditt, som uformodendis er tilkommet och (som ieg acter) vden min Skyld och Brøde mig hinditt. Og efterthi ieg endeligen aff then Naade, som Gud giffuer, faaer att fuldkomme, hvis ieg engang mett saa stor Alworlighed och i saa langer Tid foretagitt och dreffuit haffuer. Huilkit och mange fremmede Nationer witterligt er, och storligen attraaer, och ieg icke haffuer selff i Formue thet nochsom att bekaaste; thi ieg allerede er kommen saa thil acters, der ieg endskiont haffde the forrige Forlæninger, att ieg alligewell nodis till att affhende alt mit Fæderne Godtz. Forseer mig thil,

thil, att E. K. M. naadigst anseer saadanne min Nødtørfftighed, och icke tager thenne min Vdreyse till nogen Vnaade; Efftersthi ieg aff disse och flere Aarsager saa høyligen threngis att søge anden Middel och Raad, att thet, som well er begynt, kand bliffue thilbørligen fuldkommit, och ieg mitt gode Naffn och Rocte vdi fremmede Land kand wed Magtt holde. Dog er ieg icke i then Mening vddragen, att ieg aldelis wilde forlade mitt Fæderneland, Mens ickun att werre vde om Hielp och Bistand hoß andre Herrer och Potentater, om saa mueligt kunde werre, paa thet ieg icke skal werre E. K. M. eller Rigitt for møgitt thil Besweriug. Dersom thet kand bliffue mig forgynt, att ieg i Danmark maa min foretagne Arbeid forfølge, wille ieg thet icke forsige; thi ieg endnu som thilforn allsomheldst giorde, E. K. M. for nogen andre Potentater, och mit egit Fæderne Rige till ære och loulig Efftersagn, alt huis ieg aff yderste Formue kunde vdrette, saa frembt thet kunde skee med lidelig Wilkaar och uden min Skade. Huis och icke, will ieg dog, ehuor thet er forseet, att ieg anderstedtz skal bliffue, stedtze werre E. K. M. met all loulig Efftersagn och Vnderdanighed och ringe Formue willig. Settendis therhoß thil Eders Kongl. Maiests. naadigste och gode Betenckende, att ieg ingenlunde aff nogen Lettferdighed, helst paa thenne Alder, nu ieg er offuer halfftridiesindtz tiffue Aar, och icke met ringe Hußgesind beladen, huilkit ieg met stor Vgeleienhed nødes att giøre fremmede, dragrr aff mit Fæderneland och fra mine gode Slect och Wenner. Og kand thet, som endnu er paa Huæn aff mig giort, nocksom vdwise, att icke thilforn haffde werrit min Act och Mening saaledes att wille drage ther fra. Forhaabis therfor vnderdanigst, naar E. K. M. thette met sin Omstendighed rett betracter, att E. K. M. er och bliffuer min naadigste Herre och Konning, och mig och mine med all Kongelig Gunst og Naade tilbewogen. Jeg will altid findis E. K. M. underdanig thro och willig aff min yderste Formue, ehuor Gud allmectigste mig min Leilighed haffuer forsiunit. Den samme gode Gud, som raader for all werdslig Regimente, unde E. K. M.

vdi sin Kongelige Regiering Lycke, Welsignelse, gode Raad och Anslag. Datum Rostock then 10. Julii 1597.

Samme Dag skrev han et latinsk Brev til Holger Rosenkrands, hvori han takker hannem for sin Skrivelse af 1. Julii, og siger, at det ikke kan passe paa hannem, hvad Ovidius har sagt:

Quam procul ex oculis, tam procul ibit amor, ɔ: Saa langt af Øie, saa langt af Sind, eftersom han var den første af alle hans Venner i Danmark, som efter hans Bortreise skrev ham til. Han glæder sig, at H. Rosenkrands var lykkeligen hiemkommen af sin Olandske Sø-Reise, og det i samme Daze, da han selv drog fra Kiøbenhavn, men fik intet at høre om hans Hiemkomst, før han var kommen til Køge (o). Han havde leveret en Maler sit Skilderi, som han havde lovet H. Rosenkrands, og takker ham, at han vil giemme det til hans Ihukommelse. Han begierer at vide, hvorledes hans Sager nu stode i Danmark, og hvad man snakkede om hans Bortreise. Endnu opholdte han sig (endskiønt imod sit Forsæt) af visse Aarsager i Rostok; thi han vilde der vente vore Gesandters Tilkomst, at han kunde tale med sin Broder Sten Brahe (p). Han ønsker, at Holger Rosenkrands maatte være i deres Følgeskab. Han vilde og oppebie Svar fra Danmark paa et Brev, som Nic. Cragius vidste Beskeden om; Thi nogle Stats-kyndige havde raadet, at han ikke skulde forsøge noget andenstēds, før han var forvisset om sin Konges Villie. Dersom han fornam, at Hans Maiestet var hannem og hans Studeringer ugunstig, kunde han des snarere og sikrere nu finde Raad andensteds. Dette er Indholden af bemeldte Brev, som er skrevet i Rostok den 10. Julii 1597.

Den 29. Julii 1597. skrev Tyge Brahe Hertug Ulrik af Meklenborg til, som var Kong Christians Morfader, og bad, at Hans Durchl. ikke vilde unaadig optage, at han paa nogen Tid opholdte sig i Hans Stad Rostok, og at hans Durchl. vilde give hannem gode Raad, hvorledes den lovlige Astronomiske Kunst, som han havde drevet saa høit, kunde fremdeles ved lige holdes i Tydskland, om Danmark det ikke længer vilde tillade. Samme Brev lyder saaledes:

Durchleuchtiger Hochgeborner Fürste. E. F. G. sein meine vnterthenige bereidtwillige Dienste allzeit bevor. Gnediger Herr. Demnach E. F. G. in allen Gnaden mir vnd meinen studiis

(o) Heraf sees det, at Tyge Brahe ikke er gaaen til Skibs lige fra Kiøbenhavn, men fra en anden Havn i Landet.

(p) Maaskee det Gesandtskab, hvorudi Steen Brahe ventedes, var det, som skulde hiemføre den Brandenborgske Princesse Anna Catharina, Christiani IV. forlovede Gemal.

diis zugethan zu sein, ich hiebevorn gnuchsam vernohmen, welches auch vnter andern E. F. G. da mit gnedichlich beweisen, daß E. F. G. mich für etzlichen Jahren in meiner Behausung auff der Insel Huenna gnedichlich zu besuchen, vnd meine daselbst angerichtete Sachen zu besehen gewirdiget, dafür ich nochmals E. F. G. mit Vnterthänigkeit dancken thue. So kan E. F. G. zu vermelden ich nit vnterlassen, welcher Gestalt ich gewisser hochwichtiger Vrsachen halben, die viel anders beschaffen, als vielleichte ingemein davon mag geredet werden, deren Vmbstende ich doch alhie will vorbey gehen, dieweil es in die Fedder alles nicht woll zu bringen ist, aus meinen lieben Vaterlandt Dennemarck mich begeben, vnd doch aus sonderlichen Bedencken biß anhero nicht hab weiters ziehen wollen, als in E. F. G. Stadt Rostock, welche gleich auf der Grentze zwischen Deutschlandt vnd Dennemarck belegen, zweiffel auch nicht, wen E. F. G. die Vmstende an gerechter Vrsachen, so mich zu solchem Genot drenget, daß ich in diesem meinen hohen Alter, vnd mit nicht geringen Haußgesinde beladen, alles auf der Insel Huenna, so ich mit vielfeltiger vnd fast vngleublicher Mühe vnd Bekostung, über die zwantzig Jahr angerichtet, vnd ins Werck gebracht hab, verlassen, mich vnd die meinen mit grosser Vngelegenheit frembd machen müssen, gründtlich erfaren werden, Es werden E. F. G. zu Hertzen annehmen, vnd darüber ein gnediger Mitleiden haben, daß der woll angefangen vnd fast vollendte trefflich Arbeit, welches sich viele hohes Standes vnd andere vorneme gelehrte Leute hin vnd wieder schier in gantzer Europa sehr woll gefallen lassen, vnd ein groses Verlangen darnach gehabt vnd noch haben, daß diese hochnutzbare Arbeit, welche in vielhundert Jahren niemandt mit sulcher Mühe vnd Fleis, jedoch mir ohne Ruhm zu reden, sich vnterstehen wollen, an den Tag gebracht, und zu gemeinen Nutz publicirt werden möchten, so plötzlich vnd vnuermuthlich vnterlassen, vnd fast zu nicht soll gemacht werden. Dahero zwar meinen gnedigsten König vnd lieben Vaterlandt, welchem sulches fürnemblich zu Ehren vnd löblicher Nachsag angestellet war, bey frembden Nationen

tionen vielleicht nicht woll wirt ausgeleget, daß solche löbliche Werck nicht itzo so woll als bey König Friederichs Hochlöblicher Gedechtnüß Zeiten, wie auch im nachfolgenden Interregno, solte gebührlicher weis erhalten vnd bestettiget werden. Welches mir warlich von Hertzen wehe thut, daß sulches meinen gnedigsten Herren vnd König vnd vielgeliebte Vaterlandt von meinent wegen nach geredet sein solte, vnd hette gerne geheim, daß keine Notwendigkeit dieses verursacht, wie ich dan auch lange Zeit mit groser Gedult alles ertragen, vnd Besserung, jedoch vergeblich, gehoffet. Wo von zwar viel zu berichten were, wen ichs nicht dafür achten thete, daß es besser sey, alles noch zur Zeit in Stillheit bleiben zu lassen, vnd dieweil ichs vor mein Person nicht hab endern können, muß ich es auch Gott vnd der Zeit also befehlen. Deswegen ich mich zu E. F. G. in Vnterthenigkeit versehe, E. F. G. werden darob, daß ich allhie in E. F. G. Statt mit sampt meinen Haußgesinde ein Zeit lang, biß die Gelegenheit sich anders erreuget, verhalte, kein vngnedigen Mißgefallen tragen, sondern mit Dero F. Gnaden vnd Gunst, wie hiebeuor, gnediglich gegen mich bewogen sein vnd bleiben. Bitte darneben dienstliches Fleisses, es wollen E. F. G. mir mitt gutten Rath gnedichlich erscheinen, wie etwa diesse hochlöbliche Astronomische Sachen, die ich in so viel Jahren mitt vnglaublicher Mühe vnd Vnkosten getrieben vnd vorgesetzt hab, ferner befordert mügen werden. Daß im Fall es je in Dennemarck vber Hoffnung heruacher nicht mehr geschehen solte, daß solche löbliche Kunst alda gehandthabt vnd befurdert, dennoch anderswo im Römischen Reich demselben zu Ehren durch notturfftige Mittel vnd erspriesliche Fürschub erhalten vnd ad posteros continuirt werden möge. Daran E. F. G. nicht alleine mir vnd den meinen eine gnedige Gutthat bezeigen wird, sondern es werden auch E. F. G. daß E. F. G. die hochlöbliche vhralte Kunst also befördert, bey menniche vnd sonderlich bey den Nachkommen grosen Ruhm, Lob vnd Ehr erlangen. Vnd ich soll es auch in meinen publicandis Operibus mit aller Danckbarkeit erkennen, vnd löblich zu preisen nicht vnterlassen.

Thue

Thue hiemit E. F. G. zu langwieriger Gesundheit vnd friedsamer Regierung dem gnedigen Schutz des Allmechtigsten mit sampt E. F. G. vielgeliebten Gemalin getreulich befehlen. Datum Rostock den 29. Julii Anno 1597.

Med dette Brev skrev Tyge Brahe ogsaa til Hertug Ulriks Canceler Jacob Bording, en Søn af den gamle D. Jacob Bording, som havde været Kong Christian den Tredies Liv-Læge, og bad hannem hos sin Herre at tale hans Sag til det beste. Hvorpaa Bording d. 2. Augusti 1597. fra Gustrov svarede ham i et Latinsk Brev, at han havde overleveret sin Herre hans Skrivelse, forsikrede hannem om Hertugens Bevaagenhed, og lovede inden to eller tre Dage at forskaffe hannem saa vel Hoibemeldte Hertugs Svar, som skriftlige Forbøn til Kongen af Danmark. Det Svar, som Tyge Brahe d. 4. Augusti fik fra Hertugen, lyder saaledes:

Von Gottes Gnaden Vlrich Hertzogk zu Meckelburgk ꝛc. Vnsern gunstigen vnd geneigten Willen zuvor. Ehrenvester lieber besonder, wir haben Ewer Schreiben empfangen, vnd daraus ungerne vermercket, daß sich eine sulche Veränderung, alß Ihr vns darin zuerkennen geben, mit euch zugetragen, vnd wir wol erachten können, daß euch allerhande Vngelegenheit vnd Beschwerung daraus entstehet, So tragen wir zwar mit euch eine gnedigs Mitleiden, vnd als wir dan nicht allein selbst zu erinnern wissen, was wir vor etlichen Jahren vor schöne Instrumenta Astronomica auff der Insula Huen bey euch gesehen, sondern auch sonsten zum Theil auß ewerm in Druck ausgegeuen vnd uns mitgetheilten Operibus, zum Theil aber aus anderer Leute Bericht erfahren, wo hin Ihr ferner ewer Arbeit gerichtet gehabt, So were dennoch wol zu wünschen, daß Ihr in derselben Continuation an voriger ewer Stelle hettet bleiben lassen, vnd des wol angefangnen Verck zu glücklich Endschafft ausführen mügen, wie wir auch den euch derowegen bey verwantes kurtzes Schreiben an die Königl. W. zu Dennemarcken vnsern freundtlichen Hertzvielgeliebten Herrn Sohn mittheilen wollen, diesen Einhalt ihr aus der Abschrifft zuersehen, vnd wir nun zu eweren Bedencken stellen, ob es euch dienstlich sein möchte, daß Ihr es vbergeben lasset oder nicht. Sonsten können wir gar wol leiden, daß ihr euch ewer

Gelegenheit nach allda in unsern Stadt Rostogk auffhaltet, biß zu anderen ewer besser Beqwemlichkeit, dan wir kein Ursachen wissen, warumb wir solches zu wiedern sein lassen. Welcher Gestalt aber die von euch nun lange Zeit hero getrieben Astronomische Sachen ferner dieser Oerter oder sonsten in Deutschlandt dergestalt, wie es von euch nun etlicher Jahr hero damit gehalten werden, möchten vergesetzt vnd nach Notturfft befordert werden können, darauf werdet Ihr ohne Zweiffel selbst wol gedacht haben. Sonsten müssen woll bekennen, daß ein grosses dazu gehört, vnd in eines jeden Vermügen nicht ist, solche Sachen auszuführen, vnd daß derowegen dieselben grosser Potentaten Patrocinij vnd Befürderung wol bedürffen. Dieweil euch aber die Gelegenheit in Deutschlandt besser bekendt, als daß sie euch anzudeuten vonnothen, Sintemahl ihr selbst viele Jahr darin zugebracht, So werdet Ihr auch selbst zum besten wissen, was euch zu thun sein wil. Haben euch zu gnedigsten Antwort nicht verhalten wollen, vnd wir sein mit Gnaden wolgewogen. Datum Güstrow den 4. Augusti Anno 1597.

Vlrich H. zu Meckelburgk.

Opskrift:

Dem Edlen vnd Ehrenuesten vnserm lieben besondern Tychoni Brahe zu Knudstrup, jetzo zu Rostogk.

Hertug Ulriks Brev, som han samme Dag skrev til Kong Christian den Fierde for Tyge Brahe, lyder saaledes:

Durchleuchtigster Großmechtiger König. E. K. M. seindt vnsere freundtliche willige Dienste vnd was wir, den Grosvaterlichen Vervandtnus nach, jederzeit mehr Liebe vnd Guttes vermagen, zuvor. Freundtlicher Hertzvielgeliebter Sohn, Vns hatt der Ehrenvester vnser lieber besonder Tycho Brahe vnterthenig zuerkennen gegeben, welcher Maßen er aus hochwichtigen Vrsachen, welche vns doch allerdinge nicht bekant, mit groser seiner Vngelegenheit vnd Beschwerung, sich aus E. K. M. Königreiche Dennemarcken seinen lieben Vaterlande begeben, vnd sich eine Zeit lang in vnser Stadt Rostogk niederlassen müssen, mitt ferner

ner vnterthenigen Bitte, wir wolten vns dasselbige nicht zu wieder, sondern vielmehr Jhn zu Gnaden vns befolen sein lassen. Wann wir nun aber bey vns leichtlich abnehmen können, daß durch solche seine Verenderung die von ihme nicht allein woll angefangene, sondern auch bereits so viel Jahre hero getriebene vnd befürderte löbliche Astronomische Sachen, dermasen nicht vollends continuiret werden können, wie ers ihme woll fürgenommen Vnd wir aber solches vor vnsern Persohn, weil wir es dafür achten, daß auch dardurch E. K. M. Königreiche an dem grosen Ruhm vnd Nahmen, so es bißhero solcher herrlichen Kunst halben gehabt, etwas abgehen möchte, nicht gerne sehen. Als haben wir demnach E. K. W. hier an freundtlicher guter Wollmeinnung erinnern wollen, mit gantz freundtlicher Bitte, E. K. W. wolte nicht geschehen lassen, daß gedachtes Werck so plötzlich in ein Abnehmen kommen, Sondern vielmehr Dero in Gott ruhenden Herren Vaters lobsehliger vnd christmilder Gedechtnus, vnd aller ReichsRäthe Beschluß ferner nachsetzen, vnd gedachte Tychonem Brahe, als einem fürtreffentlichen vnd in der Astronomia der masen erfaren vnd wollverdienten Mann, daß seines Gleichen nicht leichtlich zu finden, da sonsten E. K. W. keine erhebliche Vrsachen hetten, warumb es nicht geschehen köute, an voriger Ort gnedigst restituiren. Welchs dann ohne Zweiffel E. K. W. vnd Dero gantzen Königreich zu mehr Ruhm vnd Ehren, wie es auch zu dem Ende von ihm angefangen, vnd biß dahero mit groser Mühe vnd Arbeit so weit getrieben, daß es keiner ihm baldt nachthun wirdt, gereichen wurde. Wir geschweigen, daß ermeldtes Tychonis Studium in Astronomia auch fast in allen Landen also bekant vnd berühmet ist, daß es billigk guter Befurderung woll wirdigk, vnd weil wir ihme dann auch sonsten mitt Gnaden vnd aller guter Wollgewogen, So bitten wir dahero vmb so vielmehr gantz freundlich E. K. W. wolte diese vnsere Commendation vnd Intercession nicht anders als im besten vermercken vnd aufnehmen. Vnd wir sein E. K. W. jederzeit zu aller angenehmen freundtlichen Willfahrung vnd Großvaterlichen Dienst-Erzeigung

zeigung geneigt vnd gantz willigk. Datum Güstrowe den 4. Augusti Anno 1597.

Vonn Gottis Gnaden Vlrich Hertzog zu Meckelnburgk, Fürst zu Wenden, Graffe zu Schwerin, der Lande Rostogk vnd Stargard Herr ꝛc.

Endskiønt der paa de Tider var Pest i Rostok, opholdte dog Tyge Brahe sig der noget over et Fierding-Aar, fornemeligen for at oppebie Svar paa det Brev, han havde skrevet Kongen til, at han derefter kunde indrette sine Sager, enten til at drage hiem igien eller at gaae videre fort. Paa Hertug Ulriks Brev svarede Kongen intet (q): Men paa Tyge Brahes eget Brev gav Hans Maiestet d. 8. Octob. 1597. efterfølgende haarde Svar:

Christian then Fierde met Guds Naade Danmarckis, Norgis, Wendis och Gottis Konning ꝛc. Wor Gunst tilforn. Wiid, att thin Skriffuelse, som thu Oß tilskreffuet haffuer sub dato Rostock then 10. Dag Julii sidst forleden, er Oß nu udi thenne Uge vnderdanigst tilstillet, udi huilcken iblandt andet opregnis, først att thu ingen Leilighed haffde att tale met Oß, forend thu drogst her aff Riget, ey heller thu vidste, om sligt war Oß angenehm eller icke, therfor haffuer thu Oß vnderdanigst thin Leylighed skrifftlig willet lade forstaa, och att Oß vden Tviffuel er bewidst, att thu est aff met huis thu till then Astronomiske Kunstis Vnderholding her till Dags haffuer wæret met benaadet, ochsaa att wii samme Kunst icke wille holde wed Magt, sampt andet mere som vformodendis sig tildraget och vden thin Skyld och Brøde thig er hendet och wederfaret, som thu mener. Thernest att thu icke selff haffuer then Formue, att thu samme Kunst kand met thin Bekostning fuldkomme, Och om thu endskiønt haffde thine forrige Forleninger, tha estu dog saa kommen till achters, att thu nødis till att affhende thit Godtz. Och effterthi thu aff forberørte Aarsager er trengt till at søge paa andre Steder hoss fremmede Potentater och Herrer Hielp, Middel och Raad, then Astronomiske Kunst att forfremme, och thit Naffn hoß vdlændiske wed Magt at holde; Tha beder thu, att wii slig thin Reyse icke wilde

(q) Vid. TYCH. BRAHEI Epist. ad And. Velleium, Dän. Bibliotek Tom. III, p. 180.

wilde tage til nogen Vnaade, besynderligen forthi thu icke end aldelis wilt forlade thit Fæderneland. Widere formelder thu, att thersom thet kand bliffue thig forgyndt, att thu her vdi Riget maa thit foretagne Arbeyd forfølge, tha wilde thu thet icke forsige, men Oss och thit Fæderne Rige then Ære gierne for nogen anden forunde, om thet kand skee met lidelige Wilkor och vden thin Skade, efftersom thin widtløfftige Skriffuelse therom widere indholder. Tha wille wii thig therpaa naadigst icke forholde, først, hwad anlanger, att thu icke haffuer hafft Leylighed att tale mett Oss, førend thu drogst aff Riget, och thig war vbewidst, om sligt kunde were oß angenehm eller ey: Saa wedstu thig wel att erindre, att thu vdi nogle Vger laae vdi wor Kiøbsted Kiøbnehaffn, førend thu drogst aff Riget, och icke allene icke Forloff aff Oß begierede, att thu maatte aff Riget bortreyse, som thig haffde burt att giøre, men aldrig engang talede mett oss, vndertagendes then ene gang the Huenske Bønder och thu war for Oss vdi Rette, och thig bleff paalagt och befalet att møde for Oss paa Slottet. Och enddog thu icke blues thin Undskyldning herom att giøre saaledis, som thu warst wor Jeffnlige, tha wille wii dog vdi thenne wor Skriffuelse thig lade wide, att wii sligt forstaae, ochsaa att wii effter thenne Dag wille anderledis were aff thig respecteret, saa frempt thu i Oss skalt befinde en naadig Herre och Konning. Angaaende, attu icke tuiffler, att Oss er bewidst thig att were opskreffuet noget, som thu warst met forlenet, och dog formelder, sligt att were skeet vden thin Skyld och Brøde; Saa weedst thu thig selff att erindre, huad Klagemaal wore fattige Vndersotter och Bønder paa Huen imod thig hafft haffuer, huorledis thu met Kircken ther sammestedz handlet haffuer, huis Indkomst och Tiende thu vdi nogle Aar till thig annammet haffuer, och ingen forordnet till Kirckewerge, men ladet then bygfældig staae, vdi lige Maade taget Jorden fra Prestegaarden, Husene en Part afftaget, och Presten, som ther vdi boe skulde och Jorden bruge sig och sin Hustru till Ophold, hannem haffuer thu givet nogle Skilling om Vgen, och spiset hannem hoß thine

Arbeydsfolk, saa ther paa nogle faa Aars Tid haffuer wæret mange Prester (r) och dog icke bekommet Kald aff Menigheden effter Ordinantzen, ey heller ere dømte therfra, som thet sig burde. Udi huad Maade Daabsens Ord ere i langsommelig Tid vdeladte imod thisse Rigers wedtagne Brug, med thit Widskab (s), sligt er huer Mand alt for witterligt. Huilcket forberørte met andet mere, som sig paa thet forberørte lille och ringe Land tildraget haffuer, och Oss en god rum Tid, førend thet er kommen offentlig for huer Mand, til thenne Dag haffuer weret bewidst; haffuer Aarsag giffuet, wore och Kronens Bønder andre att forlene, som thennom wed Loug, Rett och Landsens wedtagne Brug holde wilde. Huad belanger, attu icke est saa formuendis, attu kandst aff thit eget fuldkomme then foretagne Astronomiske Kunst, om thu skiønt solte thit Fæderne Godtz, och haffde endda thine Forleninger, men er draget aff Riget, fremmede Potentater om Hielp at besøge, och icke i then Mening, att thu thit Fæderneland plat wilde forlade, og beder vnderdanigst, att wii slig thin Reyse icke wille tage till Vnaade; Saa bæres stor Tuiffl, att thu the Penninge, som thu haffuer bekommet for thit solte Götz, haffuer antagt paa the Astronomiske Instrumenter, effterthi ther sigis, attu i mange tusind Thaler haffuer thennom till Herrer och Førster att vdlaane, thine Børn till beste, och icke Riget till nogen Ære eller Kunsten till Forfremmelse. Ochsaa er Oss aldelis ukiert att forfare, attu hos andre Herrer och Førster udi the Maader Hielp søger, ligesom wii och Riget ware saa vformuendis, att wi sligt icke aff Sted kunde komme, met mindre thu met Quinde och Børn skulle vddrage, och slig Penninge hos andre betle. Dog effterthi thet nu giort er, tha nødes wii sligt att lade skee, och icke oss i nogen Maade anmode, enten thu drager aff Landet eller bliffuer therudi. Sidst, efftersom thu vnderdanigst formelder,

att,

(r) Af de Omstændigheder, som tilforn p. 317. ere anførte, synes det dog, at den Prest maae have været gammel i Embedet, eftersom han blev forviist, som den der i mange Aar havde seet igiennem Fingre med Tyge Brahe.

(s) Dette bestyrker, hvad vi tilforn p. 319. giettede til; at Tyge Brahe maatte være vidende i Exorcismi Udeladelse af Daabens Ord.

att, thersom thet thig maa forlosffues, thit foretagne Arbeid her i Riget att fuldende, tha wilde thu thet icke forsige, och att thet skee maatte vden thin Skade; Saa wille wii thig herpaa naadigst haffue suaret, att, saa frempt thu tiene wil for en Mathematico, och giøre thet hand bør att giøre, tha skalt thu først vnderdanigst tilbyde thin Tieniste, och therom bede, som en Tienere bør att giøre, och icke met slig fortagte Ord (att thu thet icke wilt forsige) fremføre thin Mening. Naar thet skeer, tha wille wi Oss siden therpaa tilbørligen wide att erklere. Och efftersom thin Skriffuelse till med noget selsom er stilet, och icke vden stor Vforstand och Dristighed, ligesom wii thig mere skulde giøre Regnskab, huorfor och aff huad Aarsag wii paa wort och Kronens Godtz giorde Forandring. Och wii therhos Oß erindrer, huorledis thu adskillige Snak om wor kiere Herre Fader haffuer iblandt Epistler ladet vdgaae, Hans Kierlighed saa velsom thig selff till Forwid och Forkleinering; Tha wille wii thig met thette wort Breff forbødet haffue, att thu samme thit Breff, som thu oß haffuer tilskreffuet, icke lader vdgaae paa Prent; Saafrempt thet skeer, thu icke aff oss therfor wilt tiltales och straffes, som thet sig bør. Befalendis thig Gud. Skreffuet paa wort Slott Kiøbnehaffn then 8. Octob. Anno 1597.

Vnder vort Signet.
Christian.

Opskrift:

Oß Elskelige Erlig och Welbiurdig Mand Tyge Brahe till Knudstrup, wor Mand och Tiener.

Saasnart Tyge Brahe havde faaet dette Brev, saae han, at der var intet Haab for ham at blive kaldet hiem igien til Danmark. Og, efterdi Pesten tog mere og mere Overhaand i Rostok, drog han med sin Familie og Gods derfra til Holsten, hvor Statholderen Hr. Henrik Ranzov havde tilbudet hannem eet af sine Slote, hvilket han selv vilde, til Beboelse. Han udvalte Vandesborg, som det beqvemeste, da det laae ikkun en halv Miil Veis fra Hamborg. Sammesteds ankom han midt i October Maaned eller strax efter, og, saasnart han havde udpakket og opstillet sine medhafte Instrumenter, begyndte der igien d. 21. Octob. sine Astronomiske Observationer, som nu havde hvilet,

 siden

siden i Foraaret han drog fra Hveen, undtagen noget lidet han i Rostok med eet eller andet Haand-Instrument havde taget sig for (t).

Udi den Bog, hvori han for det Aar 1597. haver opteegnet sine Observationer, finde vi, at, forend han har begyndt at observere paa Vandesborg, har han indskrevet saa vel sit bekiendte Latinske Affkeds-Vers til sit Fædernesland, kaldet Elegia ad Daniam (u), som en Beretning om Aarsagerne, hvorfor han havde maattet afbryde sine Observationer (x). I samme Beretning fortæller han, at han strax efter Paaske d. 29. April forlod Hveen, og lod ikkun blive der tilbage fire Instrumenter, to paa Uraniborg og to paa Stierneborg, som vare saa store, at de ikke kunde føres paa Baade: Og, efterat han har opregnet endeel af de Vidervεrdigheder, som nødte ham til at forlade sit Fædernelánd, taler han om sin Vandring fra Kiøbenhavn til Rostok, og fra Rostok til Vandesborg, hvor han nu agtede, næst Guds Bistand, igien at fortsette sine Astronomiske Studia.

Paa Vandesborg [som ellers gemeenligen kaldes Vandesbek], da han der var kommen i Rolighed, lod han under en Pyramide hos et hans Skilderi, som i det følgende Seculo forvaredes paa Kong Friderik den Tredies Bibliotek, sette til en Erindring denne Inscription (y):

Stans tegor in solido, Ventus fremat, ignis, & unda.
Vandesbechi
Anno M. D. XCVII. quo post diutinum in Patria
Exilium demum pristinæ libertati restitutus fui.
TYCHO BRAHE OT.

Hvad ovenmeldte hans Elegia ad Daniam angaaer, da finde vi, at Tyge Brahe selv paa et Exemplar, som siden blev skikket til Joseph Scaliger, har med egen Haand skrevet følgende curieuse Anmerkning:

Hanc Elegiam cum Dn. HENRICO RANTZOVIO, Affini & Hospiti meo charissimo, statim ex qvo lusa erat, communicassem, is libro cuidam suo, qvem CALENDARIUM suum vocat RANTZOVIANUM, insui fecit. Accidit vero, ut præterita hyeme, cum Rex noster serenissimus ipsum hic in vicinia invisisset, forte fortuna museum eius ingressus, in quo liber is apertus mensæ impositus erat. Viso itaqve hoc carmine, ob titulum & nomen meum subscriptum diu illi perlegendo immoratus est præter solitum; alias enim

(t) GASSENDI Vita Tych. Brahei p. 142.
(u) Dette Vers kand læses hos GASSENDUM p. 143. hvor dog fattes hele Linier deraf. Item udi RESENII Inscript. Hafn. p. 347. sq. LUCII BARETTI Histor. Cœlest. p. 803. og andensteds: Men paa Dansk i OL BANGS Samlinger Tom. II. p. 477. sq.
(x) Denne Beretning kand læses i LUCII BARETTI Historia Cœlesti p. 801.
(y) RESENII Inscript. Hafn. & Uranib. p. 335.

enim talibus non afficitur. Cumqve diligenter singula perlustrasset, tacitus discessit, & se talia legisse dissimulavit, neqve ullam apud Rantzoviam vel verbulo mei fecit mentionem. At ubi optimus ille Senex, Regem carmen hoc in libro suo inspexisse, rescivit, id admodum invite tulit, adeo ut famulis suis succensuerit, quod librum illum non abscondissent. At ego, postqvam hoc intellexi, plane nihil morabar: Sed optavi, Regem singula per suas circumstantias, quæ isthic attinguntur, satis capere potuisse: Imo, si vellet, me hoc nomine illi exemplum missurum aiebam. Quod & adhuc facere paratus sum.

Een af de første Ting, Tyge Brahe foretog sig paa Vandesborg, var at sette sit Trykkeri i Stand, hvortil han antog en Bogtrykker fra Hamborg, navnlig Philippus de Ohr, og gav strax sin Astronomiæ Instauratæ Mechanica under Pressen, som er en Beskrivelse over alle hans Astronomiske Instrumenter og Bygninger, hvilket Skrift blev færdigt ved Begyndelsen af Aaret 1598. og til Nyt-Aar dediceret Keyser Rudolf II. hans tilkommende Herre.

Medens han opholdte sig paa bemeldte Slot Vandesborg, har han vexlet en Hoben latinske Breve med Holger Rosenkrands til Rosenholm, som var hans bestandige Ven og ved samme Tider blev giftet med hans Broders Axel Brahes Dotter Sophia Brahe. Samme Breve, tillige med flere deslige, endskiønt de indeholde adskillige artige Ting og ingensteds tilforn ere trykte, maae vi for det lidet Rums Skyld, som er tilbage i de tvende sidste Hefter for dette Aar, paa denne Tid forbigaae, og ikkun her og der anføre een eller anden Omstændighed deraf.

Strax for Julen 1597. giorde Tyge Brahe en Reise til Bramstadt, som ligger 6. Mile fra Vandesborg, for at tale med Hr. Henrik Rantzov, og havde da Lykke der at opvarte Margreve Joachim Friderik, Administrator til Magdeborg og kort derefter Churførste til Brandenborg, som med sin Gemal beviste ham megen Bevaagenhed (z). Ved den Leylighed overgav han til høibemeldte Første, som da havde været i Danmark for at bivaane sin Dotters Bryllop med Kong Christian den Fierde, et Brev af 22. December, hvori han begierer hans Forbøn til Kongen hans Svigersøn. Dette Brev, hvoraf en Copie blev indlagt i det Brev, Churførsten paa Tyge Brahes Vegne skrev Kongen til, og var altsaa indsluttet i de Breve til Canceleren og Hofmesteren, er saaledes lydende:

Uu 3 Durch-

(z) Dette bevidner Tyge Brahe i et Brev til Holg. Rosenkrands af 26. Dec. 1597. i disse Ord: aberam tunc Wandesburgo in oppidulo qvodam sex miliaribus indedistante, quod BRAMBSTED vocatur, ut cum Domino Produce isthic mihi obvio de qvibusdam loqverer. Reperi autem ibidem Illustriss. Dominum Administratorem & ipsius Illustrissimam Conjugem, qvi me singulari favore clementer complexi sunt.

Durchleuchtiger Hochgeborner Fürst, Gnedigster Herr. Nachdem ich auß hochwichtigen vnd nodtwendigen Vrsachen, so in die Feder nicht alle woll zu bringen, mich aus meinem lieben Vaterlandt Dennemarck begeben mussen, vnd hernacher bin erinnert worden, daß die Königl. Maj. zu Dennemarcken, mein gnedigster Herr vnd König, solche meine Außreise, vielleicht durch etzliche meiner Mißgönner angeben, also aufgenommen, alß wenn das Ihr Kön. Maj. zu Verdruß geschehen sey. Welches ich mit aller warheit sagen kan, daß keines weges meine Meinung gewesen, sondern hette gern alda geblieben, vnd meinem gnedigsten Herrn vnd König vnd lieben Vaterlandt hernacher, wie zuvor, alles zu Ehren vnd rühmlicher Nachsage gethan, was in meinem geringen Vermögen sein könte, wan solches mit guter Ruhe vnd Gelegenheit, vnd ohne meinen Schaden vnd verlierung der Zeit, hette geschehen mügen. Vnd kan ein jeder leichtlich ermessen, daß ich in diesen meinem hohen Alter, nun ich vber die funffzig Jahr bin, mit Fraw vnd sechs Kinder, vnd anderem meinem Hausgesinde beladen, mich nicht leichtfertiger weiß, vnd ohne hochdringenden Vrsachen, hab entfrembdet. Dieweil es aber also vielleicht aus Gottes Vorhenganiß hatt geschehen müssen, will ich mich auch mit diesem meinem Zustandt gerne genügen lassen, vnd anderswo ersuchen, was Glück der liebe Gott bescheren will, dan ich darum keinen Verlangen trage, nunmehr vor mein Person in Dennemarck zu sein vnd gerestituiret zu werden, vnd wan das schon geschehen solte, so ist es mir doch sehr vngelegen, auf der Insul Huen lenger zu wohnen, vnd stets zu bleiben. wovon ich an einem andern Ort meine Vrsachen verzeichnet habe. Wolte deßwegen vnterthenigst E. F. G. gebetten haben, dieselben sich vnschwer erzeigen wollen, an Ihr Königl. Maj. seinen vielgeliebten Herrn Sohn ein Schreiben von meinetwegen zu thun, daß Ihr Königl. Maj. mir hierin nichts zu Vngnaden aufnehmen wolle, sondern mein gnedigster Herr vnd König sein vnd bleiben; Ich will doch anderswo, wo dan Gott mir meine Gelegenheit vorsehen hat, Ihr Königl. Maist. getrew erfunden werden, auch deroselbigen

digen vnd meinem vielgeliebten Vaterlandt zu Ehren thun alles, was mir immer müglich, welches vielleicht anderswo eben so woll, wo nicht mehr, vnd viel beqvemer vnd ruhelicher als in Dennemarck geschehen kan. Wofern aber Ihr Königl. Maj. mit Deroselben hochweisen Reichs Räthen noch des Sinnes worden, daß dieselben die Astronomische Studia in Dennemarck vnd auf der Insull Huen zu Branibureck, auß gnedigstem Willen vnd Begehren des hochlöblicher Gedechtnüß Königs Friderich zu dem Brauch von mir gebauet vnd aufgerichtet, durch ersprießliche Mittel, deroselben vnd dem Reich zu Ehren, vnd Hochgemeltem löblichen König Friderich zur Gedechtnüß, ferner vnterhalten wollen, will ich gerne meinen äußersten Fleiß anwenden, daß solches, wo schon nicht durch mich selbst, doch durch einen von den meinen (so ich dazu vnterwiesen hab vnd ferner vnterweisen will) ins Werck gestellet werde, vnd das vielleicht nicht mit geringerm Fleiß, als wen ich selbst da were, will auch nechst den vier überauß grossen vnd etzlichen anderen Astronomischen Instrumenten, die ich da gelassen hab, noch mehr, nachdem es von nöthen, da hin stellen lassen, vnd alles ordiniren vnd vorschreiben, wie es mit den Observationibus vnd dero Gebrauch gehalten soll werden, auf das was einmahl da wohl angefangen vnd gecontinuirt ist, könte stets bey Macht erhalten werden, Ihr Königl. Majst. meinem gnedigsten Herrn vnd König vnd dem Reiche zu Ehren, auf das nicht anderswo solte gesaget werden, daß solche Sachen gar zerstöret vnd zu nicht gemacht sein. Es wolle aber daneben Ihr Könl. Maj. mit notturfftiglicher Vnterhaltung dasselbe mit Canonicien vnd geistlichen Lehn, nach Einhalt der Reichs Räthe Brief in interregno, gnedigst vorsehen, vnd mit einer bequemen Fundation perpetuiren. Von diesem, vnd was hiervnter zuverstehen, gelanget an E. F. G. mein vnterthenige Bitte, dieselben J. Kön. Maj. zu Dennemarck, meinem gnedigsten Herrn vnd König, dieses erinnern vnd vortragen lassen wollen. Wofern aber es J. K. M. nicht gefiele, die Astronomische Sachen auf der Insul weiter zu erhalten, daß alsdan mit

S. Majst.

S. Majst. gnedigsten vnd guten Willen ich die alda noch übrige Instrumenta, vnd was mir noch sonsten zugehörig, möchte lassen wegnehmen vnd anderswo zu Nutz bringen. Daneben auch, wofern es J. Maj. nicht zu widern were, daß ich einige Compensation wieder vor alle meine grosse Mühe vnd Bekostung, die ich alda vber die 20. Jar ertragen hab, vnd vielmehr dazu außgelegt, als von hochlöblichen König Friderich vnd den Reichs Rath mir erstreckt vnd gegönnet worden, erlangen möchte. Welches in Ihr Kön. Maj. gnedigsten Willen vnd Wollgefallen ich vnterthenigst heimbstelle. Vnd thue zu E. F. Gnade ich mich in Vnterthenigkeit vorsehen, dieselbigen hieran kein Mißgefallen tragen werden, daß E. F. G. ich hiemit vnterthenigllich vnd guter Meinung ersuche, E. F. G. hinwiederumb mit aller Vnterthenigkeit, nach meinem geringen Vermügen zu dienen, will ich stets williger dan willig gefunden werden. Thue E. F. G. sambt Dero vielgeliebten Gemahlin, jungen Herrn vnd Freulein, in den Gnaden-Schutz des Almechtigen getreulich zu glücklicher vnd langwerender Regierung empfehlen. Datum Bramstadt den 22. Decembris Anno 1597.

Hos dette Brev finde vi en Udskrift af en Tydsk Beretning om de Aarsager, hvorfor Tyge Brahe havde begivet sig af Danmark til Tydskland, hvilken, som det synes, er opsat af ham selv, og uden Tvil tillige med Brevet har været Chur-Forsten indhændiget. Vel ogsaa muerligt, at flere Copier deraf ere giorte, og meddeelte andre Herrer og Forster i Tydskland. Samme, saasom den indeholder adskillige smukke Particulariteter, kunne vi ikke forbigaae her at indføre, som den Ord til andet lyder:

Die Vrsachen warumb Tycho Brahe sich aus Dennemarck in Teutschlandt begeben, kürtzlich zu vermelden, sein diese.

Für ein vnd Zwantzig Jahren, nemblich Anno Domini 1576. wie Tycho Brahe aus frembden Landen zu Haus in Dennemarck kommen, vnd ihme fürgenommen hatte, alsbald wieder in die Fremde auszuziehen, vnd am liebsten in Teutschland an einem gelegenen Ort, sonderlichen aber zu Basel die Astronomische Kunst anzurichten; So begierte König Friderich Hochlöblicher Gedechtnüß damahls gnedigst von ihme, daß er dieselbe Ihro

wolle, vnd zu dero Behuef ihme die Insul Hwen mit andern guten Zulagen angeboten vnd gegönnet, daß er darumb allerwegen obgedachte Kunst aldar der Gebür nach anzurichten. Derohalben Tycho Brahe das Schloß Vraniburg sampt aller Zugehörung aus dem Grund mit Wallen vnd Steinwerck successive bauen lassen, hat auch ausserhalb des grossen Hauses, so in Mitten stehet, vnter andern ein sonderlich Haus zur Typographischen Kunst gerichtet vnd gebauet. Es seind auch im selben mittelsten Hause nicht allein Thürner vnd Gelegenheit zum Observatorio Cœlesti vnd Studorio (a) mit andern gelegnen Gemachern, sondern auch darunter ein Laboratorium Pyronomicum, deßgleichen kaum anderßwo gefunden, Noch auserhalb des Schloß ein Sternburgk vnden vnd oben der Erden, in sieben sonderlichen Vnterscheidungen, alle von Steinen gemacht. Er hat auch viel grose vnd theurbare Astronomische Instrumenta von Metall sehr fleissig machen lassen, dergleichen vielleicht niemals gewesen, vnd hat dieselben theils im Schloß auf dem grosen Haus, theils in genante Sternburg gestellet, welche zusammen in 24. gewesen: Hieneben auch ein beqvemes Vhrwerck in dreien Häusern, vnd einen Thurn im Mitten bauen lassen, vnd darnechst auch vber die 50. fischreiche Wasser ordentlich gemacht, So doch zuvorn von solchen allen nichts vorhanden war, auch das Land vmb der Höhe willen so treg, daß die Bauren allda im heissen Sommer kaum frisch Wasser vor ihr Vieh haben könten, welche Wasser ein Papier-Müle treiben, vnd daneben mit einem Wasser-Radt beides Korn malen vnd walcken könte, auch Jahr vnd Tage gehen könte (b), sampt vielen andern Sachen, so er allda immittelst bauen vnd machen lassen, welche ihn über die 75000. Thaler gekostet haben, da er doch vom König vnd Reichs Rath mehr nicht als 10500. Thaler dazu bekommen, vnd hatte Hochgemelter König zugesagt vnd an-

(a) Studorium kaldte Tyge Brahe den Stue eller Studere-Kamer paa Uraniborg, hvor hans Studentere sade ved lange Borde og toge deres Studeringer og Beregninger vare. Vid. Epist. Astron. p. 223. 237. 238.

(b) Om denne kunstige Mølle, See tilforn pag. 243. 264. 273.

gelobt eine Fundation mit erspriesslicher Unterhaltung zu machen, auf daß dieselbige Astronomische Kunst aldar auf dem Landlein, dem gantzen Königreich zu Ehren, stets unterhalten und perpetuiret würde. Nachdem aber Gott ihme von dieser Welt abgefordert, ehe daß solches absolvirt, hat Tycho Brahe stracks nach seinem Abgang dem gantzen Reichs-Rath im ersten Herrn-Tag die Gelegenheit zu erkennen gegeben, und solches auch mit der Königin und etzlichen von den Reichs-Räthen Zeugnüß bewiesen, und darauf ihme der gantze Reichs-Rath alsbald ein Pergamens Confirmations Brief, unter allen derselben Handt und Siegel gutwillig communiciret (c) und mitgetheilet, darin sie sich samptlich verschrieben, daß wan der junge und außerwehlte König zur Regierung schritte, daß sie dann ihren eusserstẽ und müglichsten Fleiß anwenden und dazu helfen wolten, damit alle Ding hierin weiter bestetigt und volzogen würden. Worüber Tycho Brahe die folgende 8. Jahr noch grösser Unkosten als zuvor gethan, der gentzlichen Hoffnung, es würde ihme alles nach laut des Brieffs widerfahren, und sein groß Ungemach und Bekostung gebürlicher weiß angesehen und recompensirt werden. Sonsten war er damals, sobald König Friderich abgeschieden, noch willens, die Astronomica exercitia in Teutschland zu transferiren, wofern er nicht diesen genanten Brief mit solchen guten Bescheidt und Zusagen bekommen hette: Aber gleichwol geschachs, daß sobald dieser junge König gekrönet ist, ihme der vornembste Theil dessen, so zu derselbigen Kunst Unterhaltung gelegt, entzogen. Erstlich ein Lehen in Norwegen, welches jährlich auf 1000. Thaler belief (d), und da er etliche Mal mit dem Hofmeister deßwegen guter Meinung geredet, gleicher Gestalt dem Cantzler fleissig zugeschrieben und wolmeinentlich vermahnet, daß er umb des Vaterlands Ehre willen dieser löblichen Kunst Unterhaltung fürderen und zu Hertzen gehen wolte lassen, und über das treulicher weiß gewarnet, was hieraus folgete, so es nicht geschehen würde, hat er dannoch keinen guten Bescheidt erlangt, sondern ist ihme von Cantzler ins Königs

(c) See tilforn pag. 250. 260.

(d) See tilforn pag. 309.

Königs Nahmen zugeschrieben worden, daß dem König nicht gelegen were, solchen Astronomischen Handel auf sein Vnkosten lenger bey Macht zu erhalten (e); vnd bald hernach wurden ihme noch 500. Thaler, so ihme järlichen zum selbigen Werck von König Friederich aus der Renterey deputirt (f), abgezogen, vnd sonsten vielerley abgeschlagen, so zu Vnterhaltung obgenanter Kunst ihme gegönnet war. Worüber Tycho Brahe endlich bewogen worden, auf daß die vorgenommene Arbeit nicht gar zu rück gesetzt wurde, etzlich von den Instrumenten vnd seine Truckerey vnd Biblioteck naher Coppenhagen in seinen eignen Hoff bringen zu lassen, vnd dieselbige auf sein selbst eignen Vnkosten aldar im Gebrauch zu halten, welches ihme doch vom Hoffmeister ins Königs Nahmen durch den Stadtvogt (g) verboten wirdt, so doch der König dazumal ausserhalb Lands war, vnd hievon kein Wissenschafft hatte (h). Da nun Tycho Brahe aus diesem vnd viel andren, so ihme plötzlich vnd über alle Billigkeit wiederfahren, gnugsam verstanden, daß man ihn vnd seinen Astronomischen Handel allda im Reich nicht leiden könte, ist er des Sinnes worden wegzuziehen, vnd solches in Teutschland zu volbringen, welchs auch gnugsam kundt worden, weil er in die dritte Monat zu Copenhagen verharret, vnd die Sache besser zu bedencken ihnen Zeit vnd Weil ließ, haben jedoch seine Mißgönner gleichwoll nicht vnterlassen, sondern ihme vielfältig wider alle Billigkeit nachgestellet vnd getrachtet, wie sie ihn in noch weitern vnd grössern Schaden bringen möchten, welchen allen er doch bescheidenlich fürkommen, daß sie es mit der That, wie sie vol gern wolten, nicht volführen könten. Letzlich bekam auch der Cantzler

(e) See tilforn pag. 314.
(f) Disse 500. Dalers aarlige Pension blev ham først tillagt Aar 1576. See tilforn p. 196. Men den blev ham igien opskreven 1581. da han havde faaet den Roskilske Præbende. See pag. 217. Dog seer man af denne Beretning, at han siden havde faaet den igien og beholdet den til imod 1597. Man seer ellers heraf, at de giøre ham Uret, som i deres Skrifter berette, at han, foruden sine andre Forlæninger, havde en aarlig Pension paa 2000. Rigsdaler.
(g) Byfogeden i Kiøbenhavn, som da var, heed Carsten Rytter.
(h) See tilforn pag. 320.

Tycho Brahen Canonicatum zu Roskilde (i), welches ihme von König Friderichen lehnet gewesen, so sich järlichen auf 10. Denische Last Korn belief, vnd auf 700. Thaler zu rechnen, der Tycho Brahen vor all sein grosse Mühe vnd Bekostung, so er über die 20. Jahr lang getrieben, allein übrig gewesen, da doch gebräuchlich, daß man solche Canonicaren nicht allein sein Lebens Zeit zu geniessen, sondern auch nach eines Abgang seine Erben daran Annum Gratiæ zu nutzen pflegen, vnd der Cantzler schon zuvorn den besten Canonicat im selbigen Capitul innhette, zu dem nicht gewöhnlich ist, daß einer zwei Beneficia Ecclesiastica inn einem Capitul hab. Es hat auch Hochermelter König Friderich vor etlichen Jahren dem Tycho Brahen einen offnen Brieff vnter seiner eigen Handt vnd Siegel gegeben, daß er die erste Prælatur, so im Capitul Lunden fürfallen würd, welche er begehrte, vor allen andern bekommen solte, welchen Brief Tycho Brahe dem jetzigen Hoffmeister hat sehen lassen, aber kein guten Bescheid darauf erlanget. Diese und viel andere widerwertigkeiten seind ihme begegnet, so in die Feder nicht alle woll zu bringen, vnd viel zu lang zu erzehlen sein wolte, daß er darum mit den seinigen nach Teutschlandt sich zu verfügen, und seinen Studiis bessere vnd leidlichere Gelegenheit zu suchen, mehr als genug verursacht worden. Er hat aber erstlich nicht weiter ziehen wollen als auf Rostock, da er sich ein gantz Viertheil Jahr mit den seinigen über die 20. Persohnen starck, nicht ohne grosse Vnkosten vnd Gefahr, allweil die Pest allda regiert, erhalten, auf das er den jenigen, so in Dennemarck Ansehen vnd Gehör haben, weil vnd Raum die Sache besser zu bedencken gnugsam lassen wolte. Hatt auch mitlerzeit der Durchleuchtig Hochgeborne Fürst vnd Herr Vlrich, Hertzog zu Meckelenburg, an die Königl. Majst. ein gar fleissig Schreiben seinetwegen gethan (k), ihme mit seinen Astronomischen Sachen an vorige Stelle dem Königreich zu Ehren zu restituiren; daneben auch an Ihr Königl. Majst. Tycho Brahe selbsten ein Schreiben in all Vnterthänigkeit gerichtet (l), worinn die

(i) See tilforn pag. 325. (k) See tilforn pag. 334. (l) See tilforn pag. 327.

die Gelegenheit angezogen, vnd Königl. Maj. vnd dero eigen Vaterlandt in diesen Sachen nach allen Vermögen zu dienen vor allen anderen Herrn vnd Potentaten vnterthäniglich erbotten, so fern es mit leidenlicher Condition vnd ohne seine Schaden geschehen könte: Hat aber hierauf aufs letzte, da er in der Grentze im Land zu Holstein war, vmb vorgenanter Vrsachen über zwei Monat verharret, keinen guten Bescheidt bekommen, also daß er daraus so wol als zuvor gnugsam verstanden, daß man zu ihme vnd seinen Astronomischen Sachen in Dennemarck kein Verlangen oder guten Willen truge, wiewol er Ihr Kön. Majst. sein gnedigsten Herren hierinn gerne entschuldigt haben will, vnd derselben nicht anders, als Ehr vnd Gut wissen nach zusagen: Dann er der Meinung ist, daß solches von Ihr Kön. Majst. selbst nicht geflossen, sonder allein seiner Mißgönner Haß vnd Neid gekommen. Will derhalben also dem lieben Gott die Sache heimbstellen, vnd durch seine gnedige Hülff anderswo bessere vnd wehrhafftigere Gelegenheit suchen, auf daß die woll angefangene vnd so lange Zeit von Ihm getriebne herrliche Astronomische Kunst weiter fortgesetzt, vnd zum erspriеßlichen End vollbracht vnd ausgeführt werden möchte, dem Schöpfer des Himmels zu Ehren, vnd seinen Creaturen den Menschen allenthalben auf dem Erboden, so zur solchen Sachen Lust vnd Verstand haben, zu Nutz vnd Dienstlichkeit; Dazu wolle der liebe vnd gnedige Gott Gnade vnd Segen verleihen.

Det Brev, som Churforsten af Brandenborg den 25. Januarii 1598. skrev sin Hr. Sviger-Søn Kong Christian den Fierde til for Tyge Brahe, lyder saaledes:

Durchleuchtiger König, E. K. W. seindt vnsere freundtwillige Dienste, vnd waß wir, der vatterlichen Verwandtnüß nach, viel mehr Ehr Liebs vnd Guts vermögen, allzeit zuvor. Freundtlicher hertzvielgeliebter Herr Vetter vnd Sohn. E. K. W. geruhen freundtlich, Ihr den Einschluß vorlassen zu lassen, wes Gestalt wir von den Ehrenvesten vnsern lieben besondern Tycho Brahen vmb Intercession Schrifft an E. K. W. bittlich angelanget vnd ersuchet worden. Ob wir nun wohl nicht gemeinet, E. K. W. mit etwas, so derselben zu wider sein möchte, verdriesslich zu sein, dahero wir denn auch fest hierunter (Sintemahlen was ausser seinen Tycho Brahens Bericht, wie es vmb seine Sachen gewandt, eigentlich nichts bewust, zu dem auch E. K. W.

vns dermassen bekandt, daß sie auch ohne vnsere Vorschrifft einen jeden, was billich, wiederfahren zu lassen geneigt) Bedenckens getragen, dannoch aber vnd weil wir sein Suchen Bitten vnd Erbietten gleichwohl nicht vnbillich vermercken, zu dem auch bey E. K. W nicht vernommen, daß sie ihme mit Vngnaden gewogen sein solten. So habe wir entlich seinen vnterthenigen Suchen Statt geben, vnd die gebetene Vorbitt-Schrifft füglich nicht verweigern mögen. Ersuchen demnach E. K. W. hier mitt gantz dienst- vnd freundtlich Bittend, E. K. W. solches nicht allein von vns nicht übel aufnehmen, sondern auch sein Tycho Brahens Wegziehen aus Dennemarck in keinen Vngnaden vermercken vnd sein gnedigster König vnd Herr sein vnd bleiben, auch nach Dero Gelegenheit die Verordnung thun wollen, daß ihme seinen ferner vnterthenigst Suchen vnd Bitten nach der Hinwegnehmung seiner auf der Insul zu Branenburgk noch habenden Instrumenten, vnd waß ihm aldar mehr zuständig sein möchte vnd dan Erstettung seines angezogenen Verlages, als auch der perpetuirten Fundation halben zu nützlicher Verstellung des Astronomischen Studii gewolfahrt, vnd er also hierin, in einem vnd dem andern, so viel müglich, dieser vnser ihm zwar zu Gnaden, aber E. K. W. gar nicht zu einigen Vorgriff gemeinten Intercession seiner geschöpfften Hoffnung nach empfindtlich geniessen möge, das wirdt er sich vngezweiffelt nach höchsten seinem Vermögen zuverdienen bevleissigen, vnd wir seindt E. K. W. zu allen behaglichen freundtwilligen Diensten jederzeit geflissen. Datum Cölln an der Sprew denn 25. Januarii Anno 1598. V. G. G. Jochim Friederich Churfürst zu Brandenburgk.

I samme Mening skrev ogsaa Churforsten til Droning Anna Catharina, bedende at Hendes Maiestet vilde tale et got Ord til sin Herre for Tyge Brahe og udvirke hannem fra Kongen et got og naadigt Svar. Begge Brevene, tillige med det Brev Tyge Brahe havde skrevet Churforsten til, bleve indlagte i efterfølgende Skrivelse til Hofmesteren Christoffer Valkendorf og Cancelleren Christian Friis:

Vnsern gunstigen Gruß zuvor. Ehrenvester besonder lieber. Es hatt der Ehrenveste vnser lieber besonder Tycho Brahe vns umb Intercession an die Königliche Würde zu Dennemarcken vnsern freundtlichen hertzvielgeliebten Herrn Vattern vndt Sohn, wie auch an vnsere freundtliche vielgeliebte Tochter die Königin ꝛc. in seinen Sachen unterthenigst angehalten. Weil wir ihm denn füglich solches nicht haben abschlagen können, so haben wir ihm, wie beyliegendt, an Ihr Kön. W. allerseits geschrieben, undt weil wir wissen, daß Ihr viel gutes bey den Sachen thuen könnet, so begehren wir gantz gnedigst, ihr wollet, so viel sichs immer fügen will, das beste vorwenden helffen, damitt er von Ihr K. W. mit guter Resolution möge versehen werden, wie wir

denn

zu euch nichts erwinden lassen, dasselbe wollen wir mitt allen gnedigen vnd gönstiger. Willen, darmitt wir euch ohne deß gewogen, hinwiederumb verschulden. Datum Cölln an der Sprew den 25. Januarii Anno 1598.

Den 4. Februarii næst efter skrev Churforstinden af Brandenborg til Kongen for Tyge Brahe folgende Brev:

Durchleuchtiger König. E. K. W. sey vnser diensthaffter Ehrengruß, vnd was wir der Mutterlichen Verwandtnüß nach viel mehr Liebs vnd Guts vermügen, zuvorn. Freundtlicher hochvielgeliebter Herrn Vetter, Sohn vnd Bruder, Wir wollen zu dem Allmechtigen ungezweiffelt hoffen, daß E. K. W. sambt Dero vielgeliebter Gemahlin, vnser hertzlieben Tochter, noch bey gutter Leibs Gesundheit vnd allem Königlichen Wohlstande gnediglich erhalten werden, wie wir denn derselben Königlichen W. vnd J. Liebe solches auß Mutterlichen Hertzen wünschen thuen. Vnsern freundtlichen hertzvielgeliebten Herrn Gemahl vnd Kinder wollen E. K. W. noch bey zimblicher Leibs Vermögenheit vnd Zustande wissen, allein daß was für vnsere Person etzliche Tage hero von dem Husten vnd anderer zufelligen Schwachheit dermassen zugesetzt, daß wir auch unsern gnedigen geliebten Herrn Vattern, hochlöblicher christmilder Gedächtniß, wie gerne wir auch gewolt hetten, die letzte Ehr bey dero Churfürstl. Begrebnüs nicht haben leisten können; haben aber dennoch dem Allmechtigen nun mehr für zimbliche Besserung zu dancken, dessen Barmhertzigkeit vns samtlich darbey gnediglich lang erhalten wolle. Es werden auch E. K. W. auß vnsers hertzlieben Herrn Gemahls an E. K. W. gethanes vorbittlich Schreiben sich haben lassen vnterthenigst vortragen, welcher Gestalt D. f. vmb gnedigste Vorschrifft an E. K. W. vor dem Ehrenvesten vnsern lieben besondern Tycho Brahen vnterthenigst angelanget, wann er denn dergleichen auch vns umb Vorbittschrifft ersucht, vnd wir niemals vermerckt, daß E. K. W. ihme mitt Vngnaden gewogen, auch seine Bitt nicht unzimblich erachten; So gelanget hiemit an E. K. W. vnser freundliches Bitten, E. K. W. ihn dermassen mit gnedigster Antwort wollen versehen lassen, damitt er seiner geschepfften Hoffnung nach im werck spüren möge, daß diese vnsern ihm zu gnaden gemeinte Vorschrifft ihm sonderlich zu Erlangung seines Begehren ersprießlich gewesen, wie wie denn gar nicht zweifeln, E. K. W. sich hierumb werden, Ihrer angebornen Gütigkeit nach, gegen ihme, so weit sichs immer der Billigkeit vnd Gerechtigkeit nach (in Massen wir auch nichts begehren) leiden will, gnedigst erzeigen. Vnd thuen E. K. W. sambt Dero vielgeliebten Gemahl vnser hertzlieben Tochter zu allen Königlichen Wohlergehen, glücklicher Regierung vnd guter bestendig Gesundheit dem Almechtigen gantz mutterlich befehlen. Datum Cölln an der Sprew den 4. Febr. Anno 1598.

Vonn Gottes Gnaden Katharina geborne Marggraffin auch Churfürstin zu Brandenburgk, inu Preussen rc. Hertzogin.

Et

Et næsten ligelydende Brev skrev Churforstinden samme Dag til sin Dotter Dronning Anna Catharina, bedende Hendes Maiestet vilde anwende sin Flid at forskaffe Tyge Brahe et got og naadigt Svar fra Kongen hendes Herre.

Den 14. Februar. 1598. skrev hoibemeldte Churforstinde et Brev til Tyge Brahe selv, hvorudi hun anbefaler hannem sin tro Tiener [Churforstens Mathematicum] Johan Müllern saavel til at oves i den Astronomiske Kunst som at undervises i hans hemmelige Medicinske og Chymiske Videnskaber ꝛc. Samme Brev lyder saaledes:

Vann Gottes Gnaden Katharina, geborne vnd vermehlte Marggreffin, auch Churfürstin zu Brandenburgk, in Preussen Hertzogin ꝛc.

Unsern gnedigen Gruß zuvorn. Ernvester besonder lieber, wir thuen Euch auf Eur Begehren hiermitt vnserm Diener vnd lieben getreuen Johann Müllern zu dem Ende vbersenden, daß er ein Zeit lang mitt euch conversiren, vnd sich in Mathematico studio aldar exerciren mügte. Begehren demnach an Euch hiermitt gantz gnedigst, Ihr wollet Euch nicht allein in den kegern ihnen willfehrig erweisen, sondern auch in Spagiricis medicamentorum præparationibus, vnd was Ihr sonsten aus Erfahrung in Pyronomicis habt, ihnen gutwillig vnterrichten, vnd Euch in diesem allenn dermassen erzeigen, wie auf Eure vns durch ihnen vnsern Diener gethane Zusage erbieten, zu euch vnser vngezweifeltes gnedigstes Vertrauen gerichtet. Das wollen wir in allen Gnaden, damitt wir Euch sonst wohl gewogen, hinwieder mitt Danck zu erkennen vnvergessen halten. Vnd ob wir ihn wohl gerne, neben Eurem Sohne etwas ehe wieder abgefertiget haben wolten, So seindt doch vnserm freundtlichen hertzlieben Herrn Gemahl bißhero andere wichtige Sachen vorgefallen, daß man dazu füglich nicht ehe kommen können. Werdet derwegen Euren Sohn, der es zwar wie auch gedachter Johann Müller an fleissigsten vnterthenigsten Sollicitiren nicht mangeln lassen, im besten entschuldiget halten. Wir seindt der vnzweifeligen Zuversicht, es werden bey der Königl. Würde, vnserm freundtlichen hertzvielgeliebten Herrn Vettern vnd Sohne, die Euch mitgetheilte Intercession-Schriften ohne Frucht nicht abgehen, Sondern dadurch Eure Sachen wiederumb zu selbst wünschenden guten Standt gelangen, wie wir Euch denn gnediglich wünschen, vnd möchtens Euch gnediger Meinunge nicht verhalten, deme wir mitt Gnaden geneigt. Datum Cöln an der Sprew den 14. Februarii Anno 1598. Katarina Korforstin. M. H.

Opskrift:

Dem Ernvesten vnserm besondern lieben Tycho Brahen auf Knudstrup und Branenburgk.

24. Hefte.

Slutning af rare og mest utrykte Efterretninger om Tyge Brahe.

Da det nu lider ad Enden med det andet Bind af vort Danske Magazin, og der ikkun ere disse faa Blade tilbage i dette 24de og sidste Hefte, bliver det os en Umulighed at indbefatte i saa lidet Rum al den Forraad, vi endnu have tilovers af utrykte Efterretninger om vor store Danske Astronomo Tyge Brahe. Hvorfor vi nødes til at afbryde paa Halv-veyen, og giemme til anden Tid og Leilighed, hvad vi have til hans Historie, i de sidste Aar han levede, og op-

holdte sig paa Vandesborg, i Vittenberg, til Dresden, og endeligen i Bømen saa vel paa det Keiserlige Slot Benatki, som i Staden Prag, hvor han d. 24. Octob. 1601. ved Døden afgik. Vi havde og derforuden, som vi forhen have lovet, en heel Deel artige Anmerkninger at giøre og Kundskab at give om hans Skrifter og lærde Stridigheder, om hans Studeringer, Spaadome og Poesie, om hans Instrumenter og Bygninger, om de Berømmelser han har faaet af store og lærde Mænd, om hans Discipler og Kunstnere, om hans Venner, Slegt og Afkom, om Reiser, som for Uraniborgs Skyld ere giorte til Hveen efter hans Tid, og saa videre: Men maae nu lade alt saadant staae hen, til enten paa eengang at meddele det, eller nu og da at indføre et Stykke deraf i Magazinet.

Det, som vi derfor denne Gang, til Slutning af dette Bind, ville fornøie vore Læsere med, skal alene være, i Anledning af hans Epitaphio, som viser sig i Kobber for paa dette Hefte, at melde noget om hans Begravelse, og at anføre endeel Danske Original-Breve, som mest oplyse hans Families Historie.

Han blev begraven d. 4. Nov. 1601. i Prag i den gamle Stad udi Hoved-Kirken (a), som gemeenligen kaldes Theiner-Kirken eller vor Frue Himmelfarts Kirke, og det med følgende prægtige og hans adelige Stand sømmende Lig-Begængelse (b):

1. Lig-Kisten var overdragen med sort Fløiel.

2. Det Fløiel, som var hengt over Kisten, var omhengt med hans Ahner, og forgyldte Vaaben paasatte.

3. Lysene, som bleve baarne for hannem, vare og med hans Vaaben besatte.

4. For Liget bar een en sort Damaskes Fane, med hans Titel og Vaaben paa, som var statelig med Guld udstaferet.

5. Der efter blev hans Liv-Hest trekket, med et sort Fløiels Tekken gandske overhengt, paa hvilket hengde hans Vaaben herligen staferet.

6. Efter Liv-Hesten blev atter baaren en sort taftes Fane.

7. Efter Fanen blev trekket en anden Hest, med et sort Engelst (c) Tekken beklædt.

8. Efter Hesten gik en Person, som bar et forgyldt Rapir og en Pundert.

9. Efter

(a) I nogle skrevne Exemplarer af Tyge Brahes Lig-Procession staaer, at det var udi den Kirke, som Soguefolket giorde sig til Mameluker, som og blev deres Vanære, og fínge de Straf derfore. Hvilket uden Tvil skal sigte til den Forandring i Religionen, som skede til Prag efter det bekiendte ulykkelige Slag imellem de Keyserlige og Pfaltziske, da denne Menighed, som tilforn havde været Evangelisk, blev Catholsk, og de Lutherske Prester fordrevne.

(b) Af denne Lig-Procession have vi haft tre eller fire gamle Afskrifter, hvoraf vi have samlet denne ene, som vi her fremføre.

(c) Engelst er et Slags Engelsk Klæde.

ge Fjedre af adskillig Farve, eftersom hans Ahner og Vaaben havde.

10. Dernæst kom een frem, som bar et Par forgyldte Sporer paa en sort Taftes Pude.

11. Efter hannem gik en anden Person, som bar et Skiold, hvorudi hans Vaaben stod malet.

12. Efter Skioldet fulgte hans Lig, som blev baaret af tolv Keiserlige Maiestets Drabanter, som alle vare Adels Personer.

13. Næst efter Liget gik hans yngste Søn (d) imellem Greve Erik Brahe af Sverig (e) og Hr. Ernfred Minqwitz (f) Keiserlige Maiestets Raad, med lange Sorge-Klæder.

14. Efter dennem ginge Keiserlige Maiestets Raad, Friherrer og andre Adels-Personer.

15. Siden ginge Sl. Tyges Studentere og Tienere med lange Sorge-Klæder.

16. Efter dennem blev hans Husfrue fremført imellem to fine gamle Herrer, Keiserlige Maiestets Hof-Raad.

17. 18. 19. Efter hende fulgte hendes tre Døtre (g), den ene efter den anden, og blev hver ført af tvende forneme Herrer.

20. Dennem fulgte mange statelige Fruer og Jomfruer, og

21. Efter dennem de fornemeste Stadens Borgersker.

22. Stolene i Kirken, der som hans yngste Søn, Husfrue og Døtre sade, vare alle med sort Engelst overdragne.

23. Gaderne vare saa fulde med Folk, at denne Procession gik igiennem dem, ligesom imellem to Mure.

24. Kirken var saa fuld af Grever, Grevinder, Frøkener, og mange andre Folk baade ædle og u-ædle, at man neppelig kunde trænge sig derind.

(d) Hans ældste Søn, Tyge Brahe den yngere, saavel som hans Svigersøn Frands Tegnagel maae paa den Tid have været nogensteds forreiste, eftersom de ikke findes at have været med i Lig-Processionen. Hvad Sønnen Tyge angaaer, da sees af et Brev, som Faderen Tyge Brahe d. 5. April 1601. har tilskrevet Holger Rosenkrands, at bemeldte Tyge Brahe den yngere da var reist med de Persiske Gesandter til Italien, Frankerige og Spanien, og formodentligen har han endnu ikke i November Maaned været hiemkommen af denne Reise.

(e) Denne Erik Brahe, Greve til Wissingsborg, som var Kongens Raad af Polen, og uden Tvil Gesandt hos Keiseren i Prag, var Tyge Brahes store Ven, og havde bestandig været hos ham i hans Sygdom. See GASSENDUM pag. 179. 227.

(f) Denne Herre var og een af Tyge Brahes beste Venner, og var den, som førte ham den 13. Octob. med sig til Herrens af Rosenberg Bord, hvor han fik sin sidste Sygdom. See GASSEND. pag. 178.

(g) nemlig Magdalene, Elisabet, og Cecilia Brahe.

Over Liget blev holden en smuk Latinsk Tale (h) af D. Jo. Jessenius à Jessen Medicus og Professor til Wittenberg, som var Tyge Brahes gode Ven, og i hvis Huus han nogen Tid havde boet, da han sig der opholdte, for han drog ind i Bømen.

Paa Lig-Kisten, hvorudi han i Ridderlig Dragt var nedlagt, laae hans Sverd og Sporer. Man fæste og da deels paa Kisten, deels paa den Taftes Fane følgende smaa Inscriptioner, hvoraf den første viser hans Døds-Aar:

oCtobrIs VIsa est Vt LVX VICesIMa qVarta
aVLa sVbIt CœLI te generose TyCho.

Post vitam funus, rursum post funera vita.
Nascendo morimur,
Moriendo vivimus.

Jam dudum sursum, nunc primum specto deorsum,
Despiciens mundum, suspiciensqve Deum (i).

Efterat Lig-Ceremonien var til Ende, bleve alle de Adelige og Ridderlige Ære-Tegn, Fanerne, Hielmen, Skioldet, Rapiret, Pünderten, og Sporerne ophengte over hans Grav, hvilke nu i vor Tid alle ere borte.

Graven, hvori Liget blev nedsat, var ved den første Pille paa venstre Haand, naar man gaaer ned fra Choret (k). Paa samme Pille (l) opreiste hans Arvinger hannem, efterat hans Frue 1604. ogsaa var ved Døden afgangen og sammesteds begraven, et smukt Marmor-Epitaphium, hvilket endnu er til. Samme haver Secreterer Hofman, der nu som Medlem er indtraa-

(h) Denne Tale blev trykt til Prag samme Aar 1601. in 4to og derefter adskillige gange andensteds oplagt. See tilforn pag. 161.

(i) Dette sigtede til et Emblema, som Tyge Brahe selv havde ladet sette paa Stierneborg, forestillende tvende Philosophos, af hvilke den ene betragtede de himmelske Ting med disse Ord hos: Suspiciendo despicio, den anden de jordiske Ting med disse Ord: Despiciendo suspicio. Hvilket Emblema, som skulde være en forborgen Afbilding paa hans Astronomiske og Chymiske Studeringer, han og lod stikke i Træ og trykke som et Tegn bag i sine Skrifter. See GASSENDUM pag. 58. 149. 188. RESENII Inscript. Hafn. p. 315.

(k) I samme Kirke ligge og begravne af Danske Erlig og Velb. Sl. Frederik Rosenkrands, og Erlig Velb. Sl. Christoffer Lunge. Beretning om Tyge Brahes Begrævelses-Proceß MS.

(l) Paa den anden Side af samme Pille seer man tvende Altere, det ene helliget til S. Johannes Nepomucenus, som er Bømernes største Helgen og Patron, det andet til S. Antonius af Padua, som og er en stor Helgen hos de Catholske. Vid. HOFMANS Portraits des Hommes Illust. Fam. de Brahe p. 26.

traaden i vort Selskab, da han 1743. paa sin Udenlands-Reise var i Prag for at see den nu regierende Romerske Keiserindes Mariæ Theresiæ Kroning, som Dronning af Bømen, ladet aftegne, og til sit udgivne Skrift i Kober udstikke, og nu havt den Godhed at tiene os med Pladen deraf, som for paa dette Hefte sees aftrykket. Paa den øverste Tavle af bemeldte Grav-Mæle sees allerøverst Tyge Brahes adelige Vaaben, deelt i fire Parter, eller rettere hans fire nærmeste Ahner, bestaaende af hans Fæderne de Brahers Vaaben, hans Møderne de Bilders, hans Farmoders, som var en Ulfstand, og hans Mormoders, som var en Rud. Dernæst seer man paa en liden Aftegning hans Liv-Sprog: Esse potius qvam haberi. Midt paa Tavlen læses denne Grav-Skrift:

Illustris ac Generosus Dominus TYCHO BRAHE Danus, Dominus in Knudstrup, Arcis Vraniburgi in Insula Hellesponti Danici Hvenna Fundator, Instrumentorum Astronomicorum, qualia nec ante Sol vidit, ingeniosissimus idemqve liberalissimus Inventor & Instructor, antiqvissima Nobilitate clarus, sua auctior, animo, quæcunque Cœlo continentur, immortali gloria complexus, Astronomorum omnis Seculi longe princeps (m), totius orbis commodo sumptibus immensis exactissimas intra minuta minutorumque partes triginta amplius annorum Observationes mundo primus intulit, affixa Sidera intra minutum eiusque semissem restituit: Hipparchi solius ab orbe condito vel Diis improbos in octava duntaxat gradus parte conatus longissime antegressus: utriusque luminaris cursum exquisite restauravit, pro reliquis erraticis solidissima Tabularum Rudolphæarum fundamenta jecit. Mathematicarum rerum peritis inveteratam Aristotelis & asseclarum doctrinam de sublunari Cometarum novorumque Siderum situ demonstrationibus invictis exemit, novarum Hypothesium Auctor. In Spagyricis & universa Philosophia admirandus. Evocatus ab invictissimo Rom. Imperat. RUDOLPHO II. mira doctrinæ & candoris exempla dedit. Ne frustra vixisse videretur (n), immortalitatem etiam apud Antipodes scriptorum perennitate sibi comparavit, planeque qualis esse qvam haberi maluit (o). Nunc vita functus æternum vivit. Eius exuvias Uxorisque triennio post defunctæ Hæredes liberi-

(m) At Tyge Brahe her og mange andre Steder kaldes Astronomorum Princeps, har uden Tvil forvoldt, at han i en Bog kaldet Neue Welt-Beschreibung trykt til Franckfurt 1670. p. 56. bliver kaldet Ein Dänischer Fürst x.

(n) Dette skal sigte til disse Ord, som han paa sit Yderste adskillige gange igientog: Ne frustra vixisse videar. See GASSENDUM p. 178. Af dette vil PET. DAN. HUETIUS in Commentar. de Reb. ad eum pertinent. pag. 89. bevise, at Tyge Brahe med al sin Flid og Møie søgte intet uden verdslig og forfængelig Ære x.

(o) Med dette sigtes til hans Symbolum: ESSE POTIUS QVAM HABERI.

que sacro hoc loco composuerunt. Obiit quarto Calend. Novemb. (p) Anni Christiani Dionysiaci M. DC. I. Ætatis suæ LV.

Derunder læser man paa Fodstykket dette Sprog:

Non Fasces nec Opes, Sola Artis Sceptra perennant (q).

Paa den nederste og store Tavle seer man Tyge Brahes Billed i fuld Størelse, i Marmor udhugget, staaende i Harnisk og holdende den høire Haand paa en Globus, og den venstre paa Heftet af sit Sverd. Neden til ved den høire Fod staaer hans adelige Vaaben eller fire nærmeste Ahner paa samme Maade som allerøverst, og ved den venstre Fod hans Hielm. Paa den yderste Bred af Tavlen læses denne Skrift:

Anno Domini M. DC. I. die XXIV. Octobris obiit Illustris & Generosus Dominus TYCHO BRAHE Dominus in Knudstrup & Præses Uraniburgi, & Sacræ Cæsareæ Maiestatis Consiliarius, cuius ossa hic requiescunt.

Dette maae være sagt for denne Gang om Tyge Brahes Begravelse. Følge nu de Breve, som vi her oven til lovede at meddele, hvilke tiene til at oplyse saavel hans Familles Historie, som hans Instrumenters Skiebne efter hans Død.

1. Magdalene Brahes, Tyge Brahes ældste Dotters, Brev til Fru Mette Rotte, Hans Mule til Nislevgaard, Borgemester i Odense, hans Hustru. Dat. Benatki d. 25. Sept. 1599.

[Af Originalen.]

Min gantske wenlig Hilsen nu och altidt forsendt med wor Herre. Kiere Mette Mulis, tilforladendis synderlige gode Wen. Nest min gantske wenlig och store Taksigelse for alt megit beuist gode, huilckit at forskylde ieg stedse wil findis aff min yderste Formue gantske willig och redebon till, vdi alle de Maader ieg nogen Tid kand giore nogit, som eder til Ære och Tieniste kand were. Och skal I ochsaa haffue saa megen stor Ære och Tak for eders gode Skriffuelse, som ieg bekom fran eder, der wii ware till Witenberig, det war mig saa megit kiert, at ieg fick eders Breff, och kunde forfare, horledis eder och eders kiere Mand med eders liide. Och skulde ieg wel for lang Tid siden haffue skreffuet eder til udigen, mens ieg haffuet siden slet ingen wisse Budt kunde fangit till eder; derfore kunde ieg icke lade, at ieg jo nu skulde skriffue eder till udigen, efftterdi at mig stedis nu saa wisse Budt ind udi Danmarck med

(p) I dette Datum maae ligge en Feil, thi man veed vist, at han døde d. 24. Octob.

(q) Dette Vers havde Tyge Brahe ladet udhugge i en Steen paa Portalet af Stierneborg, som en Inscription under et vist Hieroglyphicum. See TYCH. BRAHEI Epist. Astron. p. 241. RESENII Inscript. Hafn. p. 340.

med eders kiere Søn Clauß Mule och min Broder Tyge, hwilcke min kiere Fader haffuer sendt did ind i Landet till hans Slecht och gode Wenner, hans Ærende att bestille. Kiere Mette, anlangendis woris Leylighedt her i fremmede Land, saa maae J gantske wenligen wide, att baade min kiere Fader, Moder, och wii Sydskende liider, Gud were loffuit, alle well. Gud allermechtigste vnde os altidt de samme Tidende fra eder och alle eders att høre och spørge, dett er os gantske kiert att fornemme. Och er min kiere Fader om St. Hans Dags Tiide med min kiere Moder och os alle dragen fran Wittenberig och op till Prag till den Romske Keyserlig Mayestat, effter Hans Mayestats naadigst Begiering, och er hand der well bleffuen antagen och naadigst forsynit, saa att hand lader sig well nøye. Och haffuer Keyserlig Mayestat vndt hanum ett aff sine Slotte, liggendis i Lante Bemen 5. Mile fran Prag, att boe paa, huilckit Hans Mayestat lod hannum iblant tre aff sine Slotte selff vdwelle. Och haffuer Hans Mayestat naadigst forærit min kiere Fader tho tusend Gylden, och loffuit hannum til aarlig Pension tre tusend Gylden først att begynde med. Saa att Hans Mayestat er min kiere Fader med all Keyserlig Gunst och Naade well beuogen. Wor Herre giffue widere Lycke och Benedidelse. Kiere Mette, dette kunde ieg icke lade att giffue eder vdi en god Mening tilkiende, helst efferdi ieg weed, att J er woris gode Wen, och gierne seer, att det gaaer os wel, for huilcken eders gode Willie J skal were paa der allerhøyeste betacket, och wii aff woris ringe Formue vdigien forskylde wil. Disligeste Kiere Mette, maa J ochsaa wenligen wide, att min kiere Fader loffuet och tilsagde eders kiere Søn Claus Mule, att dett førsté Gud vil, hand kommer fran Danmarck til os vdigien, da will hand forskaffe hannum med en Første vdi Italien paa sin Bekostning, och gierne forhielpe hannum til der beste, huor hannum mueligt kand were, baade for eders och hans egen Skyld. Og vdi alle de Maader min kiere Moder och wii Sysken kand giøre noget, som eder, eller hanum, eller nogen aff eders til Willige och Tieniste kand were, wille wii det aff woris yderste Formue hiertens gierne giøre, huilcket och i alle Maade baade aff eder och hanum wel forskyldt er. Kiere Mette, wil ieg icke nu lenger ophølde eder med denne min widtløfftige Schriffuelse; Thii ieg tencker well, att eders Søn Claus Mule schriffuer eder all widere Beskening til om min kiere Faders och woris Leylighedt, och ochsaa eders Suoger Doctor Niels Krag, thii min Fader haffuer selff schreffuit hanum widtløfftelig nock til der vd om. Och will ieg her med nu och altidt haffue eder den Euige alsommechtigste gode Gudt, med all langvarendis Sundhed, Lycke och Benedidelse, med alt huis eder kiert er, til Siel och Liff befalit. Och lader min kiere Fader, Moder, Syskende och ieg hilse eders kiere Mand och Eder med alle Eders kiere Born,

Born, med mange tusende Maal tusende gode Netter. Datum paa det Keyserlig Slot Benatica den 25. Septembris Stilo novo, Anno Domini 1599.

Magdalene Brahe
min egen Handt.

Opskrift:

Erlig Welbyrdig Frue Mette Rotte, Hans Mulis Borgemester i Othense, min tilforladendis synderlig gode Wen, wenligen tilschreffuit.

2. Tyge Brahes Brev til Holger Rosenkrands, hvori han indbyder ham til sin Dotters Elisabets Bryllop med Frands Tegnagel. Dat. Prag d. 4. April 1601.

[Af Originalen]

Min gandske venlig Hilsen nu och altiidt med vor Herre, Kierre Holger Rosenkrantz, Slecht och Byrd, Swoger och sonderlig gode Ven, Gudt almechtigste werre nu och altiidt hoß eder, och beuare eder lenge och well fra alt det, eder kand were skadeligt enten til Sæll eller Liff. Och nest megen Taksigelse for alt beuist Gode, huilcket igien aff Formuen att forskylde ieg altiidt will findiß willig och redebon. Giffuendis eder herhos gandske wenligen tilkiende, att eptherson ieg nest Guds Hielp achter engang emellum Paaske och Pinsdag nu nestkommendis her udi Prag paa dette Curtianiske Huß (r), som ieg nu boer, att giore min kiere Datters Erlig och Welbyrdig Jomfru Elisaber Brahes Broldup med en Herremand fodt udi Westfalen, som tiener her udi Romersk Keyserlig Mayestets Gaard ved Naussn, Franz Tegnagel til Campe. Saa er derfor min gandske wenlig Bon til Eder, att J wille well giore, och till fornessute Tiid komme hidt, och giore Eder lostig och glad med andre fornemme Herrer och gott Folck aff hoibemelte Keys. Mayst. Raadt och andre i dette loufflig Kongeriige Bohemen, som ieg forhaabis, da til samme Tiid her hoß mig att forsamblis. Kierre Holger och kiere Swoger, giorer nu her vdi, eftersom ieg mig til Eder forlader, saa vidt Eder nogenlunde mueligt kan were, Eder och Eders att tiene vdigien, wil ieg altidt findes willig. Och wil ieg nu icke

(r) Dette Hus, saa kaldet af den afdøde Rigs Vice-Canceler Jacobo Curtio à Senfrenaw, som tilforn havde eiet det, kiøbte Keiseren af hans Arvinger for 10000 Rdlr. og overlod det til Tyge Brahe, saa længe han levede. Derom skriver han selv i et Latinsk Brev til Holger Rosenkrands af 5. April 1601. saaledes: Habito nunc in ædibus, a priore Pro-Cancellario Dn. JACOBO CURTIO laudatæ memoriæ exstructis, & a Vidua relicta liberalitate Cæsareæ Majestatis pro 10000. joachimicis in meos usus coëmtis, quæ tamen duplo pluris exædificatori constiterunt: Accepiqve hic exoptatam commoditatem pro studiis, obseruationibus & domesticis rebus debite administrandis, amœnissimus hortus ædes undiqve circumdat, muro circumseptus.

Eder Gud almechtigste bode til Sæll och Liff befallidt. Daterit udi Prag paa det Curtianske Huß, som er yderst ved Boen, som ieg nu boer, den 4. Aprilis Anno 1601. Stylo novo.

Tyge Brahe
Egen H.

[Opskrift]

Erlig och Welbyrdig Mandt Holger Rosenkrantz til Rosenholm, min kierre Swoger Slecht och Bordt, och sonderlige gode Wen, gandske wenligen tilskreffuit.

3. Magdalene Brahes Brev til Eske Bilde om hendes Moders og Sydskendes Tilstand efter deres Faders Død. Dat. Prag d. 30. Julii 1602.

[Af Originalen.]

Min gantske wenlig Hilsen nu och alltidt forsendt medt wor Herre. Kiere Eske Bilde tillforladendis synderlig gode Wenn. Nest min gantske wenlig och store Tacksigelse for altt dett mangfoldige Gode, som Y haffuer beuist min kiere Moder, Syskende och mig. Huilckidt att forskylde wij alle voriß Dage will findiß aff woris ringe Formue gantske villig och redebon till, vdy alle dii Maade wij nogen tiidt kandt giore nogitt, som Eder till Ære och Tieniste kand were: Giffwendis Eder der hoß gantske venligen tillkiende, att jeg nu icke kunde lade att bemode Eder med denne min ringe Schriffvelse, helst for min kiere Moder, jeg, och mine Syskinde forlanger stoerligen effter att viide, hoer Eder och Eders kiere Hostrue liider, Gudt y Himmelen giffve dett ganger Eder alltidt lyckeligen och well, Gudt till Ære, Eder selffwer och oß till Glede, dett ynsker wij aff allt vort Hiertte. Min kiere Moder och Syskinde ere Gudt were louffvidt alle sunde och karske, Gudt y Himmelen hielpe fremdelis medt siin Aandt och Naade. Mens att voriß største Glede och Husualelße, nest Gudt, er nu borte her paa Jorden, y det att Gudt y Himmelen haffwer hedenkalditt vor Hierte kiere Fader Sallig medt Gudtt, faaer vij att sette vdy Gudß Haandt, som raader offwer oß alle, Gudt vnde oß att findiß igen y Gudß Riige y den euige Glede, som aldrig kommer Ende paa. Wij haffde nødigt miist hanum, Mens vij faaer nue att ladhe oß nøye medt Gudß gudtdommelig Ville, Gudt y Himmelen husuale min arme bedroffwede Moder och vij arme Born, som saa sørgende igen leffuer. Och vij beder Eder saa gantske ydmygeligenn gierne, att J villde vell giore och for allt dett Gode, som min Sallige Fader forlodt sig till eder (huilckidt J hanum och stedße beuiste); och icke vndfalde min kiere bedroffvedhe Moder och oß arme faderlose Bornn;

 Thij

Thij nest Gudt y Himmelen forlader vij oß mest till Eder, Gudt skall vere Ederß Lon igen derfore. Och vij aff voris ringe Formue vill findis Eder alle voris Dage gantske tacknemeligh och tienstachtig ꝛc. Kiere Eske Bilde, huis voris Leilighedt angaaer her till Hoffwe, saa kandt ieg Eder venligenn icke forholde, att vij icke endt ere her kommen till nogen richtig Ende imedt min Salige Faders Instrumenter, for den Aarsage skyldtt, att Keißerlig Maytz. Raadt wille, att vij skulde tage Forsichring derfore, sigendis, att dij ville giffwe oß sterck Forsichring noch och huert Aar Rente aff Pengene, indtill Hoffwitstollen bleff betalitt. Huilckidt er tiuffwe tußinndt Daller, som dii haffver biudit oß derfore. Samme Summa haffwe vij och bevillgitt, medtt saa skell, att vij strax entten maatthe bekomme rede Penge bar betallidt, eller och saa megitt gott Goß her y Landen, som forneffwende Penge vertt var, derfore. Mens att giffwe vor Salige Faders efferladendis Kunst saaledis hen paa Forsichring, dett huercken kandtt eller ville vij nest Gudß Hielp rett alldrig giore. Thij Forfarenhedt giffwer nocksom tillkiende saa vell vdt aff anden som oß, huadt Notte mandt haffwer her till Hoffwe, vden huis mandt fanger strax vdy Henderne. Och hawer dii nu holtt oß saa lennge oppe (effter som her dißwer brugeligtt er) saa att vii nu huercken kand, och ey helder slett ingenlunde vill, holde dett saa lenger medt denum, mens ville nu viide en endeligh Beskening och medt dett forste vere betallidt for samme Instrumenter och Salig Faders Opseruats-Boger, och anditt som dii bekommer, eller vij wille beholde vort egitt. Derom haffwer vii nu stackidt Tiidt siden skickiidt Hans Keiserlig Mayt. attskilige Suplichatßer vdy Hans Maytz. egenn Hennder, Och derhoß vnderdanigst begierendis, att Hans Mayt. vilde dog vere oß en naadig Kießer och Herre, om vij enskiontt beholtte vortt egitt, huilckidt vij nodiß till, efferdi vij icke kunde bliffwe derfore betallidt; Thij dett var icke mueligtt lenger saa att leffwe her vdy saa offwermaadig dyr en Bye, och solißetere der om till forgeffwis, helst nu vij haffwer ingen Indtkomst att leffwe vdt aff. Da haffwer Hans Mayt. giffwit oß saa for Suar, att hand nu paa ny igen haffwer befallitt Herren aff Lichtensten Hans Maytz. offuerste Hoffmester och den Bemske Presidentt, att dii till gode Rede skulle betalle och fornoye oß derfore. Mens nu staaer dett derpaa, att dii vill kome thill samen, och vdy Raaditt beslutte, hvorledis dii best kunde betalle oß derfore, och dett skall nu huer Dag skehe, vij faaer nu derfore snartt att viide, huadt dii vile beslutte derom. Mens vden bare Penge eller gott Goß derfore lade vij oß ingenlunde noye, dersom dett icke strax skeher, da tager vij straxen wor egitt igen, vij haffwer allt begyntt att lade fore indt aff Instrumenterne fran dett Kurßianiske Huß, som dii stodt, och y dett Huß till oß y den gammell Bye, som vij nu vdy boer. Thij dersom vij dett icke giorde, fick vij endtnu langsomeligen Ende derpaa; thij dij tencker ellers, att dett er icke

vortt

vortt alluare, att vij ville beholde denum selffwer. Mens att vij skullde saa haffwe denum for inttidt, skall aldrig skehe, vij wille dog vell medt Gudß hielp faae Herre, som vill kiøbe dem. Kieseren wille nødigt myste denum, Mens handt wille, att Cammeridt skulde betalle oß dem, Och Herrene vile, att Kieseren skulde betale dem aff sin egen skat, och dermedt bliffwer wij saa lenge opholditt. Mens vij haabis nu nest Gudß hielp snartt att giøre en Ende derpaa, entten att dii betaller oß wortt, eller och att wij beholder det selffwer, och sehe oß om en anden Herre der till, Vij haffwer siden vor Sallig Faders Affgang her vdy Byen forteridt mange Penge, for samme Aarsag Skyldt, och veed liidet, huadt Opretning vij fanger igen aff denum derfore. Dett er oß nu vmueligt lenger saa att holde dett vdt medt denum ꝛc. Min Kiere Moder burde och att haffwe en Naadepenning som andre Encker her bekomer, huilckidt er endnu slett inttidt skedt, dij haffuer ochsaa selffuer begieridt, att handle oß samme Instrumenter vd aff, Och icke wij haffwer bøditt dem denum, Var ochsaa billigt y sig selffwer, att dii wederlagde oß nogitt igen, for huis store Bekostning Sl. Fader haffwer giortt paa den Reyße till Kieserlig Mayt. ochsaa y hans Mayß. tieneste aff hans egett, der till medt haffwer Hans Mayt. och loffuit, att vilde forsørge oß effter vor Sl. Faders Affgang, Mens Gudt forlade denum, saa litt dii holder deraff, och vii fanger dett nu snartt aldelis att viide, huis dii vill giøre eller icke. Hans Mayt. er barmhiertteligen och offte nok beditt derom ꝛc. Min kiere Moder achter nu snartt engang om Michaelis nest Guds hielp att kiøbe en temmelig Affwelß gaardtt her vdy Behmen hen y mødtt Dreßen, for en halffstredie eller trye tusindt Daller, hoer hun kandt haffwe att leffwe aff och holde hindis Huß medt, Gotz er her suarligen gott vdy Landitt och lett att kiøbe, Och er hinder vmueligen lenger for Penghe met saa stoer Hußholdning att boe her vdi saa dyer en Bye. Och første Gudt vill att hun bekommer Penge for Instrumenterne entten aff Kieserlig Mayt. eller aff en anden Herre, hoer Gudt vill tillschicke oß denum, achter hun nest Guds Hielp att sette denum paa Rente her y Landen, sig och oß till beste. Jeg haabis, att vij medt Gudß Hielp itt Stedß bekommer nogitt for denum. Gudt giffwe, att vor Formue var saa, att wij icke nødiß till att selge denum, da ville vij selff beholde denum, voriß Salige Fader till Ære. Mens effterdi dett icke saa er, da faaer vij wist att affhende denum ꝛc.

Kiere Eske Bilde tillforladendis Fordrer, hulde och gode Ven, Er min kiere Moderß och alle woriß gantske ydtmygelig kierligen Bøn till Eder, att I villde vell giøre och haffwe den vmage och lade oß medtt allerførste mulighedtt viide, hoerledis det er, medt huiß oß tillfaldtt effter vor Sallige Fader, bode huis der var vdi Queg och saadannt paa Huen, och medt vor Gaardt vdi Kiøbenhaffn, och ellers huis y viidt, som hans var der vdy Danmark, ochsaa huis

 Geld-

Geldtennen angaaer. Kiere Eske Bilde, vij beder Eder saa gierne, att J icke vilde fortencke oß, for vij saa dristeligen schriffwer eder till her vdt om, vii vidt ellerß slet ingen der vdy Landen, som vy kunde fange all Leylighedten derom att vide, saa vell som aff Eder. Och vij forlader oß och fuldkommeligen thill Eder, och tuiller slett intidt derpaa, att J io som voriß hulde Forsuaer och Ven schicker alltingist ther medt, saa viit eder nogenlunde mueligt er, oß till Gaffn och Beste. Gudt y Himmelen vill lonne eder derfore, att J hielper oß armme faderlose Born till gode. Och wij ville derfore, saa lenge vij leffwer, findiß eder tacknemeligen och aff woriß ringe Formue tienstachtigeun, huilckidt vij alle voriß Dage vill aff gantske Hierte beflitte oß paa.

Kiere Eske Bilde, vij beder Eder och saa gantske gierne, att J vilde vell giore och lade oß viide, huadt eder synis om dett tydtske Breff, som vij sende Eder vdi nest forgangen Vintter, huilckidt Greff Erick (s) och Her Erindtfrindt Mindtquitz medt en soren Notarius och Kieserlig Maytz. Docter haffwer giffwitt oß; vij forlader oß viist til Eder, att J lader oß viide eders endelig Mening der vdy, och ochsaa forhaabis vii, att J er den, som ville forhielpe oß till dett beste baade derudy och i anden maade; thij nest Gudt haffwer vij ingen her paa Jorden, som vij forlader oß paa vden eder; thij vij haabis viist, att J icke vndtfalder oß. Och Gudt viidt, att J haffuer en stoer Almusse der vd aff, helst effterdi att voriß Leylighedt er nu mogitt elendigh. Haffde Gudt y Himelen lenger vilde spartt vor Kiere Fader medt oß, da haffde handt well laffwidt voriß Sagh anderledis for oß, mens vii forlader oß nu saa mogitt hartt till Eder, att J som woriß Fader icke vilde vndtfalde oß, mens forhielpe os till det beste, saa viit eder nogenlunde mueligt er. Vij vilde stedßse bede Gudt y Himmelen, att handt skall lonne eder derfore, huis vij aff voriß ringe Formue icke kand. Vij haffwer tuende gange schreffwitt Eder till om voriß Leylighedt, huillcke Breffue ieg vist haabis, att J haffwer bekomitt. Och haffwer vij och schreffvitt alle vore Farbrødre, Farmoder (t) och Farsystere till, dog vij haffwer endnu slett ingen Beskening faaeitt fran denum vdygen, Mens vij haaber ingenlunde, att dij saa slett forglemer och vndtfalder oß, effter vor sallige Faders Affgangh, helst nu vii ere saa elendige her vdy fremmede Landtt. Mens vij ere mogitt mere foruentendis, att dii icke seher voriß verste, eller att oß skulde liide nogen Nodtt, och dii och, Gudt vere loffwitt, suarligen vell kunde giøre dett, denum till ingen Skade, och oß till stoer Gaffwen och Gode.

Nu

(s) Greve Erik Brahe af Sverig, om hvilken tilforn er meldet i Tyge Brahes Lighegængelse.

(t) Tyge Brahes Moder Fru Beate Bilde, som havde været Hofmesterinde hos Dronning Sophia, levede endnu 1602. og var en Frue paa 76. Aar, hun var paa sit 71. Aar, da Tyge Brahe 1597. drog ud af Landet. See tilforn p. 278. 279.

er, och ochsaa, att vii giör en stor Begiering aff deris Fromhedt dermedtt, modt oß armme faderlöse Born, som haffwer slet ingen vden denum voriß Slecht att forlade oß paa. Och vij troer Eder och fuldtkomeligen till, at J, som voriß hulde och gode Ven vdy alle Maadhe forhielper oß till gode hoß vor kiere Farmoder och Farbrodre. Jeg haabis, att min kiere Farmoder ingenlunde forlader oß, men bliiffwer oß stedße god, och J kunde mogitt forhielpe oß der till hoß hinnde, huilckidt vij eder ochsaa fulkommeligen tilltroer och venligen vill haffwe ombeditt, att J vdy alle Maade ville giore.

Kiere Eske Billde, Vij beder Eder saa gantske gierne, att J icke villde fortencke oß, att vij saa driisteligen vdy alle maade bemoder Eder. thii Gudt viidtt, att vij vdy alltingst forlader oß hartt till eder Och vden Eders Hielp och Raadt viidt vii icke, horledis vii best skall slae voriß Sag an. Och er vii medt dett allerførste mulighedt itt gott Suar aff Eder om alltingist forventendis, Vij forlanger saa mogitt effter Budt fran Eder, beder eder derfore saa gantske gierne, att J villde vell giore, och leye itt Budt her vdt paa voriß Bekostning, paa dett vii kunde fange all viß Beskening fran Eder om altt, huis J viidt oß liger machtt paa att viide, och huis J raader oß, horledis vii skulle best slae voriß Saz an, thij vi forlanger stoerligenn effter att viide ederß Raadtt vdy alle maadhe. Och vill ieg icke nu lenger opholde eder medt denne min viidtlofftige Schriffwelse, Mens vill her medt nu och altidt haffwe Eder medt Eders Kiere Hostrue den Euige allsommechtigste gode Gudtt medt all languarendis Sundthedt, Lycke och Beinditelße till Siel och Liiff befallitt, Och lader min Kiere Moder, Syskende, ieg och min Svoger Frantz Tennagell hilße Eder bege, medt mange tusinde gode Netter. Min Broder Tyge er nu icke hieme, ellerß haffde handt gierne schreffwitt Eder till, handt er forreyst vdy Sleßingen till Breßlaff effter vor Salige Faders effterstaaendis Besolding, huilcken handt der nu haffwer bekomidt itt tußindt och try hundritt Gylden vtaff, der staaer endtnu itt tußindt Gylden tillbage, denum kandt wij icke bekomme foren ymodt nest tillkommendis Jyffwell rc. Iterum vale. Datum Prag den 30. Jullius Stylo nouo, Anno 1602.

Magdalene Brahe Tygis Datter Eh

4. Tyge Brahe den yngeres Skrivelse til Eske Bilde. Datum Lindav d. 28. Februar. 1604.

[Af Originalen.]

Min gandsche wennlig Hilsen nu och allthiid forsendt medt wor Herre. Kierre Eske Bilde, thillforladendis synderlig gode Wen, Nest min store och flittige Tacksiigelse for mogit bewiist gode, huilcket igen att forskylde ieg alle mine

Dage will findes af min Formue gandsche godwillig och redebon thill, vdi huis Maade ieg nogen Thiid kandt giorre nogit, som eder eller eders thill Ere och Thieniste kandt were. Giffuer ieg eder herhoes gandsche wennligen thillkende, att ieg haffuer bekommit eders gode Schriffuellse, som war mig aff Hiertidt kier och angenem, synderlig eptherdi ieg derudaf haffuer fornommit, at I och eders ere sunde och hillbridde; Gudt hiellpe och spare eder wiidere epther sin Guddommelige Wille. Och epthersom I Kiere Eske vdi samme eders Schriffuellse formelder om woris Gaard, wi haffuer y Kiøbinghaffn, att den staar och forfalldis, saa kandt ieg det well thencke, thi der bliffuer intedt seet rett thill en; mens huadt Skiøden angaar, som min Sl. Fader icke skulle haffue haffdt fullkommelig der thill, der weed ieg ingen rett Besseen om, mens ieg will, naar Gud will ieg kommer thill Prag, lede iblant hans Breffue, om der findes nogit saadant, som dett monne angaa; Mens horom allthingest er, formeener ieg, wi maa io kunde selge, huad woris er rc. Jeg haffuer och saait hos eders Schriffuelse de Copier aff de Qwitantzer och siiste Forhandling, som eder och min Sl. Fader war gaaen emellem: Och dersom dett er mig mueligt, da will ieg nest Guds Hiellp see thill, att ieg medt det første kandt komme indt y Dannmarch thill eder, saa wil ieg nerwerendis thale och forhandle wiidløfftigere medt eder om allthingest: Endog rett sanden att siige, ieg ellers ingen synderlig Lyst haffuer thill att komme nogen Thiid derindt: thi hor min Sl. Fader, som haffde, uroest, fortient icke ringe Gott om Riget, war icke allt for well liid och seet, der haffuer ieg ingen Lyst at komme hen. Och dett Gode, som ieg forhaaber derinde (dog eder och eders vndertagen, thi wi forseer oß nogit gott thill eder) er saare ringe: Mens ieg haaber thill Gud, handt forlader oß intedt her y fremmide Landt, om wi endskont erre forlat af andre anderstetz rc. Huis denn Quinde y woris Gaard beretter om de Penge, woris Sl. Fader skulle werre hinder skylldig, der weed ieg ingen Beskening om, kandt ey heller bekenne mig derthill; thi ieg weed well, att woris Sl. Fader giorde dett ey heller.

Kierre Eske, ieg kannd eder wennligen icke forhollde, att ieg er trolowit medt en Encke her y Landit, som er en Vitztumbin aff Slechtidt, och haffuer thillforn haffdt en Kinderschi, och achter ieg nu, nest Guds Hiellp, y en 14. Dage att haffue Brøllup wedt hinder: Gudt weed, hor gerne ieg haffde seet eder herhoes, mens eptherdi ieg well meed, att det icke kandt skee, saar ieg att werre thill fritz: Jeg giorer intedt synderlig stort Brøllup, dog kommer de mange gode Herremendt aff hinders Slecht och andre der thill: thi om hun icke endtskiont er synderlig riig, da er hun dog aff it fornemme Slecht, och boer her y Landit saawell som ochsaa y Meyßen mange aff hinders Slecht och Wenner, som eder vden Twiiffl well bekent er; Dett haffuer nu saa werrit Guds Wille,

att

att ieg saa knap (u) skulle gyffte mig, endog ieg haffde well kunde biid it stundt, mens huadt skee skall, dett skicke sig: Jeg achter nest Guds Hiellp knap (u) att komme y Keyserens Thieniste, thi hun haffuer nogen Vetter, som er y Raadit, och will ieg werre vde derom, naar Gud will, att Brollupit er staait: Gudt giffue ekon sin Lycke och Benedidellße thill: att alltingest kandt gaa lyckeligen och well thill: Och haffuer icke kunde underlat att schriffue eder thill derom, eptherdi ieg well weed eders gode Hiertelaw emoed mig och oß alle; Gudt giffue, ieg ekon y nogen Maade kunde tiene eder, saa gierne ieg det giorde: Mens kandt ieg intedt vdrette y gierningen, da skall dog Willen werre allthiid thill rede: Och will ieg nu icke, kiere Eske, opholldе eder lenger medt denne min Schriffuellße, (synderlig eptherdi Jørgen Daa, som haffuer en thiid lang weriit her hoeß oß, och drager nu ind y Danmarck, kandt berette eder widtlyfftigere beskening om allthingest) mens will nu och allthiidt haffue eder Gudt Allmechtigste thill Siel och Liiff befalit, medt mange gode Netter, som min kierre Moeder, Schwager och Syöskende ynsker eder: Jeg forseer mig thill, att haffue knap Breffue fra eder igen medt første Gelegenhedt. Datum Lindaw denn 28. Febr. An. 1604.

Eders tienstagtig guode
Wenn allthiid
Tyge Brahe T. S.
Manppria.

Uden paa Brevet:

Erlich och Welbyrdig Mandt Eske Bilde thill Wallden, Kong. Maytt. y Danmarck Befalingsmandt paa Hellsingborig Slott, min synderlig gode Wenn, gandsche wenntligen thillschreffuitt.

5. Et Document udstædet næsten 30. Aar efter Tyge Brahes Død af hans Søster og nærmeste Slegt i Danmark, hvori de erkiende hans Børn for Ægte og hans retmessige Arvinger, og deres Moder for hans Ægte Hustru. Dat. d. 3. Maji 1630.

[Af en Copie.]

Nach deme vnser in Got ruhender lieber Bruder, Vatterbruder vnd Vetter, der Edle vnd wolgeborne Tycho Brahe Otteson zu Knudstrup, vngefehr vor zwey vnd dreyzig Jahren sich mit Weib vnd Kinder, sambt Hab vnd Gut aus diesem Königreich Dennemarck sein geliebtes Vaterlandt freywillig vngezwungen vnd vngedrungen begeben, auff Beruffung Kaysers Rudolphi Hochloblichsten Gedechtnus in dero Diensten sich niedergelassen, auch darinne dieser

Welt

(u) Knap betyder her snart, med det første; Ellers bruges det ogsaa for Neppe.

Welt gesegnet, von dessen hinterlassenen Kinder vnd Erben allerhöchst gedachte Kayserl. Maytt. seine mit grose Mühe vnd Vnkosten angerichtete ansehenliche Instrumenta Astronomica vmb eine gewisse Summa Geldes abhandeln lassen, vnd sie auff solche Bezahlung noch daselbst warten. Vns aber zu Ohren kommen, alß wan jemandt sich die Gedancken schöpfen wolte, weilen gedachter vnsers lieben Brudern, Vatterbruder vnd Vettern Tychonis Brahen Seligh geliebtes Weib nicht des Standes oder Herkommens gewesen, wie Er, Ihrer beide Kinder etwa darvmb an solche vnd andere seine Hinterlassenschafft zu prætendiren nicht genugsamb Fug vnd Recht haben möchten. Ob nun wohl nicht ohne das mehrgedachten vnsers lieben Brudern, Vatterbrudern vnd Vettern Tychonis Brahen liebes Weib nicht des Standes vnd Herkommens gewesen, wie Er, vnd in diesem Königreich gemessener Verordnung gemacht, wie es in solchen Fällen vnter den Adel gehalten werden solle, so alle in seinen Esse beruhen, vnd hiedurch vnverruckt bleiben, So hat es doch darumb hiemit die Meinung nicht, daß offtgemelten vnsers lieben Brudern, Vatterbrudern vnd Vettern Tychonis Brahen Seligh hinterlassene Kinder alß unehelich an Ihres Seliger Vattern nachgelassen Mobilien [welche er bey seinem Lebzeiten Ihnen einige vnd alleine zu hinterlassen je und allewege entschlossen] etwas præjudicierlichs solte zugewesen werden, Insonderheit auch dieweil vnsers alhie geliebten Vatterlands dieses löblichen Königreichs Vhralten gegeben Gesetzen nach mehrgemeltes vnsers Sel. Brudern, Vatterbruden vnd Vettern nachgelassenes Weib, in Ansehen Ihrer beiden zusammen offentlichs vnverändertes ersames Lebens, für seines Eheliches Weibes rechtlich muß erkennet werden. Wo auch sie nicht endlich also für seines rechtes vnthadelhafftes Weib were gehalten worden, were es ihme nimmer gestattet, mit derselben allhie in diesem löblichen Königreich bey die Sechs vnd zwantzig Jahr vor seinem Abreise ruhig zu hausen; all dieweil mit einer ledichen unehlichen Weibes Person zu leben, keinem dieses Königreichs, es sey wes Standes er auch sein möchte, nimmermehr zugegeben. Auß welchen Vrsachen Ich Sophia Brahe, des offtgemelten Tychonis Brahen einige nachgelassene Schwester vnd nach seinen Kindern einige rechte Erbinne, jedoch in diesem Fall an seiner Verlassenschafft in einiger Masse etwas nach seinem Todte habe prætendiren mügen noch wollen, Sondern mehr gedachte seinen leiblichen Kindern zwey Söhne vnd vier Töchtern als seine am selbigen Ort einige Erben und Erbnehmen, dasselbige alles willig, wie vnsers uhralten Rechten nach billig, einig vnd alleine gelassen. Dieses alles wir vnterbeschriebene, so viel des offtbemelten Sehligen Tychonis Brahe Freundschafft alhie zusammen gewesen der Warheit zur Steur, vnd einem jeden hohen vnd nidrigen Standes Personen, wo vnd wan vonnöthen, zur gnungsamb Wissenschafft hiedurch vnter vnsere eigene Vnterhandschrifften, vnd Andrückung vnsere angeborne Signeten, in der Feder zu bringen vnd schrifftlich zu verfertigen nich haben vnterlassen wollen.

Datirt im Königreich Dennemarck den dritten May im Jahr des Herren Sechzehenhundert vnd dreyzigsten.

Regi-

)o(

blev et Par Blade til overs af det sidste Ark. Paa det nu samme Rum ikke skulle staae ledigt, have vi endnu villet tilføie efterfølgende Brev, som Magdalene Brahe 1608. fra Prag haver tilskrevet M. Christ. Longomontano, Professor paa Kiøbenhavns Universitet, saaledes lydende (x).

Nest Helsen oc Taksigelse, Kiere Mester Christen Lomborg (y), giffuer ieg Eder venligen tilkiende, at ieg i nest forgangne Sommer haffuer bekommet Eders Skriffuelse, huorudi J giffuer mig Eders Leylighed tilkiende, at J er nu Professor i Kiøbenhaffn, oc holder Huus for Eder selff, saa er det mig ocsaa os alle kiert at høre, at det ganger Eder vel. Huis mig og mine kiere Sydskendis Vilkor sig belanger her udi fremmede Land, saa ere vi nu med Tiden temmelig vant her i Landet, saa at vi saa got som haffuer forglemt, huor det staar til i Danmark, oc haffuer vi nu lidet baade Ont oc Got i disse Land, derudi at vi haffue lidt stor Hiertens Bedrøffuelse, at Gud allermectigste har saa snart effter sin guddommelig Villie taget os vore kiere Foreldre fra; thi det er nu i det 7de Aar, siden Gud kaldet vor kiere Fader Salig med Gud, oc udi det fierde Aar, siden Gud i Himmelen kaldede vor kiere Moder Salig med i Himmelen, oc ligger de begge begrafne udi een Graff tilsammen udi den fornemmeste Kirke i den gammel Bye, som kaldes Deinen, Gud i Himmelen unde dem oc alle tro Christne den ævige Glæde oc Opstandelse, oc unde os at findes igien i Guds Rige.

Min Broder Tyge har for tre Aar i det fierde gifftet sig oc taget en Enke, som var aff Meyssen, som er aff hendes Slect en Vitzthuminde, oc haffuer hafft en Behmisk Herremand her i Landet, en Rathiski aff Slectet, og boer de ickun en Miil fra det Godtz, som vores kiere Moder kiøbte, der vor Sl. Fader var

(x) Dette Brev er tilforn trykt i O. Bangs Samlinger Tom. II. pag. 548. dog, siden der er nogen Forskiel imellem den og vores Copie, og det er af samme Materie, som de fem næst for indførte Breve, unde vi det her Sted igien.

(y) Longomontani Tilnavn paa Dansk blev skreven undertiden Lomborg, undertiden Longbierg.

død, huor hun en Tid lang boede med os, indtil vor Herre kaldte hende. Hun døde aff Vatersoet, oc var altid saa meget sorggiven, siden vor Herre kaldede vor Sl. Fader, og haffve stille megen Sygdom, til vor Herre kom oc forløste hende, hende til stor Glæde, men os til stor Bedrøffuelse: Men vi faaer at stille alting i Guds guddommelig Villie. Min Broder Tyge haffuer nu to Børn med hans Hustru, en Søn oc en Dater. Dateren, som er kaldet effter min Sl. Moder, som hede Christine Barbere, oc Sønnen kaldet effter min Sl. Fader Otte Tyge Brahe. De fanger an oc slecter meget paa min Broder oc paa os, oc bliffuer store lange Folk, Vor Herre bevare dem at maatte opvore i Guds Frycht. Min Syster Elisabet haffuer nu faaet tre Børn, oc kommer nu snart i Barselseng med det fierde, oc haffuer Gud kaldet et af hendes Børn bort, en Dater som var to Aar gammel oc hede Vendele: Hun haffuer to smukke Børn igien, en Dater heder Ide Cathrine, oc en Søn heder Rudolf Tycho effter Keiserlig Maiestet oc vores Sal. Fader, hand er min Salig Fader svarlig lig, feed, oc tyck Hoffuet Haar, saa hand slecter aldelis paa hannem, Gud spare dem oc unde, at de maa bliffue store i Guds Frycht, os alle til Glæde. Hvis mine andre Sydskende angaar, saa er min Broder Jørgen her oc til Prag, oc min Søster Sophie, oc min Søster Sidzele, oc jeg haffuer, siden vor Svoger kom fra Engeland igien her til Praag, veret hos hannem oc vor Syster Elisabet. Oc agter vi nu snart med Guds Hielp at giøre Bryllup med vor Søster Sidzele, som faar en smuk Friherre aff Slectet, oc haffuer de nogle Aar veret troloffuet med hinanden, oc lider vi, Gud vere loffuet, meget vel, Gud giffue videre Lycke oc Benedidelse.

Vor kiere Svoger (z) haffuer ocsaa her god Leylighed hos Keyserlig Majst., er hans Raad oc haffuer 1500. Rxdlr. af Hans Keyserlig Majst., som haffuer oc foræret hannem, siden hand er nyligen kommen fra Engeland igien, 12000. Rigsdaler.

Hvis

(z) nemlig Frands Tegnagel, om hvilken forhen er meldet.

Hvis det belanger sig med vor Sal. Faders Instrumenter oc Observations-Bøger, da haffuer vi lenge siden solt dem til Keyserlig Majst. for 20000. Rdlr. oc haffuer vi faaet nogen tusind deraff, men de efterstaaende er bleffuen os forzinßet, saa at Hoffuet-Stolen og Zinzen er tilsammen 26000. Dlr. som vi haffuer faaet for vores Sl. Faders Instrumenter, oc haffuer vi endnu den største Sum at indtage deraff, hvilken Sum os nu imellem Paaske oc Pintzedag bliffuer altsammen betalt (a). Aarsagen at det haffuer varet saa lenge, volder meget, at vor Svoger var saa lenge i Engeland, oc vores egen Forsømmelse, at vi icke haffuer flittig nock anholdt derom, efterdi her ganger dog altingest langsom til i denne Hoffs Leylighed, mens nu bliffue vi inden faa Uger betalt, Gud vere loffuet, oc naar vi haffuer skifftet det imellem os, haffuer enhver vel at leffue aff, oc kand rundeligen holde sin Stand, som det sig bør, oc huilke vor Herre forseer videre, dennem forskicker hand oc vidare sin Lycke dertil. Vor Herre unde os alle at slide saa vor Tid hen i denne Verden, i huor vi ere eller bliffue, at vi paa det sidste maatte findes med vore kiere Foreldre oc alle Guds udvalde Christne udi Himmeriges Glede. Kiere Mester Christen, veed ieg nu intet mere at skriffue Eder til paa denne Tid, oc haffde ieg lenge siden skreffuet Eder til, men intet visse Bud kunde fanget, forend nu mig stedis et visse Bud med et soret Bud, som hører Hertug Hans aff Landte Holsten til, oc siger, at hand kommer selff til Kiøbenhafn, oc haffuer hand loffuet at faae Eder Brevet i Eders egen Haand, oc at tage mig Bref fra Eder igien. Beder ieg Eder gierne derfore, at I visst ville skriffue mig til igien med det Bud, eller hvor Eder ellers kand stedis visse Bud., og lade mig vide, huor Eder oc andre gode Venner oc Slect lider, oc hvad Nyt der ellers findes i Landet, hvor Kongen er, hvad hand tager sig fore, oc allehaande sligt Nyt maatte jeg gierne vide for Tids Fordriv. Her veed ieg intet synderlig Nyt at skriffue om, andet end her

 er

(a) At den hele Summa endnu 1630. ikke var betalt til Tyge Brahes Arvinger, sluttes af det næst forige Document.

er fanget nogen Uenighed an imellem Keyserlig Maist. oc hans Broder Hertug Mathias af Østerrige, hvilket mand tør icke vel skriffue om, men vi haabes, nest Guds Naades Hielp, at alting bliffner stillet til det beste. De tager hemmelig Folk an paa begge Sider. Østerrige og Ungeren er falden Hertug Mathias bi, oc Keyseren har en stor Hielp paa sin Side aff Behemen, Slesien oc andre hans omliggende Lande, oc Førsterne i de Riger oc andre Potentater ville staae Keyseren bi, saa at der vilde bliffue en skreckelig Krig aff, dersom det skulde gaae for sig, men Gud afvend det naadeligen, oc saafremt at Krigen skulle strekke sig hid til Behemen, da ere vi Sydskende til Sinds med hver andre at begiffue os ned til Menssen; thi det vilde icke bliffue sickert at vere her paa de Tider. Kiere Mester Christen, ieg vil nu icke lenger opholde Eder paa denne Tid, skriffuer mig nu snart til igien, hvor det stander til i Danmark, oc hvor vores Sleet oc Venner lider. Helser Mester Coert (b), ieg har hørt, at han er gift, gifter J eder ocsaa, efftersi J skal haffue en Hustru, som kand holde huus med Eder. Giører vel oc hilser alle vores gode Venner der i Landet, som spørger noget effter os. Datum Praag 3. Paaske Dag, Stylo novo, Anno 1608.

Magdalene Brahe Tygesdater
Egen Haand.

(b) Conradus Aslacus, som paa Dansk hede Cordt Axelsøn, hvilken forhen havde været een af Tyge Brahes Disciple, og nu var Professor i Kiøbenhavn.

Re-

Register.

Hvor det store Tal I. staaer, betyder den første Tome; hvor der i Registeret nogle faa Poster vare forglemte, og nu her anførte.

A.

B.

J.

P.

Q.

R.